INSTITVTIO
CHRISTIANÆ RELIGIONIS,

Thos Edmond

IOHANNE CALVINO
AVTHORE.

His Book Janry 22 1755.

Quæ ad superiores editiones hâc postremâ, omnium emendatissima locupletissimáque recèns addita sunt, statim post ipsius authoris Præfationem ad Regem Christianiss. inserta ad lectorem admonitio breuiter indicat.

IOHAN. CALVIN.

GENEVAE,
Apud ESAIAM LE PREVX.

M. DC. XII.

PRÆCIPVA CAPITA EORVM QVÆ IN HOC INSTITVTIONIS CHRIstianæ opere continentur.

Hæc omnia perspicuè ac solidè in hisce Institutionibus tractantur: & quicquid aduersarij contra obiiciunt, ita confutatur, vt cuiuis pio lectori ita satisfiat, nequid eum posthac moreantur sophistarum fuci.

POTEN-

POTENTISSIMO ILLVSTRISSIMOQVE MONARCHAE FRANCISCO, FRANCORVM Regi Christianissimo, Principi suo, Iohannes Caluinus pacem ac salutem in Christo precatur.

Vum huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime, quā scribere quæ maiestati tuæ postea offerrentur. Tantùm erat animus rudimenta quædā tradere quibus formarentur ad veram pietatem qui alioqui religionis studio tangūtur. Atque hunc laborē Gallis nostris potissimùm desudabam, quorū permultos esurire & sitire Christum intelligebam: paucissimos autem videbam qui vel modica eius cognitione ritè imbuti essent. Hanc mihi fuisse propositam rationem liber ipse loquitur, ad simplicē scilicet rudémque docendi formam compositus. Verùm quum perspicerem vsque eò quorundam improborū furorem inualuisse in regno tuo, vt nullus sanæ doctrinæ sit istic locus: facturus mihi operæpretium visus sum si eadē opera & institutionem iis darem, & confessionem apud te ederem vnde discas qualis sit doctrina in quam tanta rabie exardescūt furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum tuū hodie turbant. Neque enim verebor fateri, hîc me summam ferè eius ipsius doctrinæ complexum esse quam illi carcere, exilio, proscriptione, incēdio mulctandam, quam terra maríque exterminandam vociferantur. Equidem scio quàm atrocibus delationibus aures animùmque tuum impleuerint, vt causam nostram tibi quàm odiosissimam redderent: sed id tibi pro tua clementia perpendēdum est, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, si accusasse sufficiat. Sanè siquis faciēdæ inuidiæ causa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatam, multis fori præiudiciis confossam iamdudum fuisse censetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduersariorum factione & potentia violenter deiectam: partim mendaciis, technis, calūniis, insidiosè fraudulentérque oppressam. Vis est, quòd indicta causa sanguinariæ sentētiæ aduersus illam feruntur: fraus, quòd seditionis & maleficij preter meritū insimulatur. Nequis hæc iniuriâ nos queri existimet, ipse nobis testis esse potes, Rex nobilissime, quàm mendacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd nō aliorsum spectet nisi vt Regibus sua sceptra è manib. extorqueat, tribunalia, iu-

Scribendæ Institutionis christianæ consiliū.

Posteriores authoris cogitationes, & quidem necessariæ.

1. Orthodoxæ doctrinæ defensio.

2. Atrociam delationum ad regem depulsio

3. A vi, fraude, mendaciys, calumniys horrendis piorum vindicatio

diciáq; omnia præcipitet, subuertat ordines omnes & politias, pacem & quietem populi perturbet, leges omnes abroget, dominia & possessiones dissipet, omnia denique sursum deorsum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis. horrenda enim quædam in vulgus sparguntur: quæ si vera essent, meritò illam cum suis authoribus mille ignibus ac crucib. dignam vniuersus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accensum esse, vbi iniquissimis istis criminationib. fides habetur? En cur in nostram ipsorum doctrinæque nostræ damnationem omnes ordines consentiunt ac conspirent. Hoc

4. Iniquitatis, quæ in iudicib. in sit manifestatio.

affectu correpti, qui ad iudicandum sedent, præiudicia quæ domo attulerunt, pro sententiis pronuntiant: & se ritè perfunctos suis partibus putant si neminem ad supplicium trahi iubeat, nisi aut sua confessione, aut solidis testimoniis conuictũ. At cuius criminis? Damnatæ (aiũt) istius doctrinæ. At quo iure damnata est? Id autem erat defensionis præsidium: non doctrinam ipsam abnegare, sed pro vera tueri. Hic mussitandi quoque facultas præciditur.

Attentionem sibi conciliat à Regij officij cõsideratione Regum enim est afflictæ Ecclesiæ causam suscipere.

Quare non iniquè postulo, Rex inuictissime, vt integram causæ istius cognitionem suscipias: quæ perturbatè hactenus nullóque iuris ordine, & impotenti æstu magis quàm legitima grauitate tractata est, vel quoquomodo exagitata. Neque hîc me priuatam defensionem meditari existimes, qua saluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tametsi quo decet humanitatis affectu prosequor, vt nunc tamen res sunt, ea non

2. Christianæ religionis patronos non aspernari.

molestè careo. Verùm communem piorum omnium, adeóque ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proscissa ac protrita, velut deplorata iacet, Pharisæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua conscientia. Sed qui id fiat, hîc dicere nihil attinet. afflicta certè

3. Impiis veritatem & Ecclesiam persequentibus minimè fauere.

iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Christi veritas, si non vt fugata dissipatáque intereat, certè vt sepulta & ignobilis lateat, paupercula verò Ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculsa ne hiscere quidem audeat. Et instãt etiamnũ qua solẽt insania & ferocitate, fortiter in parietem iã inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furiis patroci-

4. Præposterè modestorũ quorundam, quos Euãgelij pudet consilia non audire.

niũ suum opponat. Quod si qui veritati maximè fauere videri volunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentiæ imperitorum hominum. Sic enim modesti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certissimam esse Dei veritatem: imperitos homines quorũ ingenium non adeò

5. Gloriam & veritatem Dei promouere.

despicabile Christo fuisse vidẽt quin cęlestis suæ sapientiæ mysteriis dignatus sit. Adeò omnes pudet Euangelij. Tuum autem erit, serenissime Rex, nec aures, nec animũ à tam iusto patrocinio

nio auertere: præsertim vbi de re tanta agitur: nëpè quomodo Dei gloriæ sua cõstet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Christo sartum tectúmque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnum ille sed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei glorię seruiat. Porrò fallitur qui diuturnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quando cæleste oraculũ excidere non potest, quo editum est dissipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc studio abducere debet humilitatis nostræ contemptus. Nos quidem quàm pauperculi simus & abiecti homunciones, probè nobis conscij sumus: coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominum cõspectu despectissimi: mundi (si vis) excrementa quædam & reiectaměta, aut si quid adhuc vilius nominari potest. vt, qûo apud Deum gloriemur, nihil restet, præter vnam eius misericordiam, qua in spem æternæ salutis nullo nostro merito asciti simus: apud homines verò non ita multum, præter nostram infirmitatě, quam vel nutu confiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mundi gloriam sublimě, supra omnem potestatem inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam terram cum ferreo suo atque æreo robore, cum splendore aureo & argenteo, sola oris sui virga percussam non secus comminuat quàm figulina vascula: quemadmodum de magnificentia regni ipsius vaticinantur Prophetæ.

6. Regiæ vocationis finem esse agnoscere.
7. Iudicia Dei formidare.
Prou. 29. 18.
8. Pios pauperes & afflictos non abs se abijcere.
9. Doctrinam Christianam quam pauperes illi profitentur reuereri.
Dan. 2. 32.
Iesa. 11. 4.
Psal. 2. 9.

Reclamant quidem aduersarij, falsò nos prætendere verbum Dei, cuius sceleratissimi simus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò malitiosa calumnia, sed insignis quoque impudentia, ipse, confessionem nostram legendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hîc etiam dicendum est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionémque excitet, vel certè viam sternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omně prophetiam formatam esse voluit, certissimam amussim posuit, qua probari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si nostra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestiamur? omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur? nos peccati seruos, vt ab ipso liberemur? nos cęcos, vt ab ipso illuminemur? nos claudos, vt ab ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso sustentemur? nobis omně gloriandi

Obiectionis, quæ Regem ab audiendo reuocat, occupatio & dilutio.
Rom. 12. 6.
1. Collata ad fidei analogiam doctrina nostra vera deprehendetur.

materiā detrahere, vt solus ipse gloriosus emineat & nos in ip-
Aduersariorum, falsa. so gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quū à nobis dicūtur,
interpellant illi, queritāturq; hoc modo subuerti cęcum nescio
quod lumen naturæ, fictas præparationes, liberum arbitrium, &
meritoria salutis æternæ opera, cum suis etiam supererogatio-
nibus: quia ferre non possunt integrā omnis boni, virtutis, iusti-
Confirmatio a dicto Ieremiæ, 2. 13. tiæ, sapientiæ laudem ac gloriam apud Deum residere. At non
legimus reprehensos qui nimium è fonte aquę viuæ hauserint:
contrà grauiter obiurgantur qui foderunt sibi puteos, puteos
A cōsideratione veræ fidei. contritos, & qui continere aquam non valent. Rursum quid fi-
dei conuenientius quàm Deum sibi polliceri propitium Pa-
trē, vbi Christus frater ac propitiator agnoscitur? quàm omnia
læta ac prospera securè ab eo expectare, cuius inenarrabilis er-
Rom. 8.32. ga nos dilectio eò progressa est vt proprio Filio nō pepercerit
quin pro nobis ipsum traderet? quàm in certa expectatione sa-
lutis & vitę æternę acquiescere, vbi Christus à Patre datus cogi-
Quam arrogātia & præsumptione non carere arrogantes aduersarij clamitant. tatur, in quo tales thesauri sunt absconditi? Hîc nobis manum
iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogantia & præsum-
ptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia de
Deo præsumenda sunt. nec alia ratione vana gloria spoliamur
nisi vt in Domino discam⁹ gloriari. Quid vltra? Percurre, fortis-
sime Rex, omnes nostræ causæ partes, & quouis sceleratorū ho-
minum genere nequiores nos existima, nisi planè cōperias, in
hoc nos laborare, & probris affici, quia spem reponimus in Deo
1. Tim. 4.10. viuo: quia hanc credimus esse vitā æternam, nosse vnum verum
Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Propter hanc spem,
Iohan. 17.3. alij nostrûm vinculis constringuntur, alij virgis cædūtur, alij in
A conformitate Ecclesiæ cum Christo, cui sit conformis sub cruce. ludibrium circunducūtur, alij proscribuntur, alij sęuissimè tor-
quentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum angustia premimur,
diris execrationib. deuouemur, maledictis laceramur, indignis-
simis modis tractamur. Intuere iam in aduersarios nostros (de
Ab hostiū veritatis ingenio, studiis & moribus, graphicè depictis. ordine sacrificorū loquor, quorū nutu & arbitrio alij nobiscum
inimicitias exercent) & mecū paulisper reputa quo studio ferā-
tur. Verā religionem, quæ Scripturis tradita est, quęq; inter o-
mnes cōstare debuerat, facilè & sibi & aliis ignorare, negligere,
despicere permittunt: parúmque referre putāt quid quisque de
Deo & Christo teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt,
fide, suam mentem Ecclesię iudicio submittat. nec valde afficiū-
tur si Dei gloriam manifestis blasphemiis pollui contingat,
modò ne quis aduersus sedis Apostolicæ primatum & sanctæ
matris Ecclesiæ authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta
sæuitia & acerbitate pro Missa, Purgatorio, peregrinationibus,
& id genus nugis belligerantur, vt sine eorū explicatissima, vt
ita dicam, fide saluam fore pietatem negent, quum tamen ni-
hil eorum à verbo Dei esse probent? Cur? nisi quia illis Deus

venter

venter est,culina religio·quibus sublatis,non modò non Christianos,sed ne homines quidem futuros se credunt? Tametsi enim alij splendide se ingurgitant, alij tenuib.crustulis victitāt: omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ sine illis fomentis nō frigeret modò, sed penitus conglaciaret. Ideo vt quisque eorū pro ventre est maximè solicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam synceri zeli dat significationem.

Nec sic tamen desinunt doctrinam nostram incessere,& quib. possunt nominibus criminari & infamare, quo vel inuisam vel suspectam reddant. Nouam appellant & nuper natam,dubiam esse & incertam cauillantur:rogant quibus confirmata sit miraculis: quærunt an sit æquum vt contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam consuetudinem obtineat: vrgent vt schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam prælium moueat: vel Ecclesiam multis seculis intermortuam fuisse,quibus nihil tale auditum fuit. Postremò nihil opus esse aiūt multis argumentis: qualis enim sit iudicari à fructibus posse:vtpote quæ tantum sectarum aceruum, tot seditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit.Scilicet perquā illis facile est apud credulam imperitámque multitudinē desertæ causæ insultare. verùm si nobis quoque mutuæ essent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè, despumant. Principiò, nouam quòd appellant, Deo sunt vehementer iniurij, cuius sacrum verbum nouitatis insimulari non merebatur. Illis quidem nouam esse minimè dubito, quibus & Christus nouus est, & Euangelium nouum: sed qui illam Pauli concionem veterem esse nouerūt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexisse propter iustificationem nostram,nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita sepultáque latuit,humanę impietatis crimen est:nūc quum Dei benignitate nobis redditur,saltem postliminij iure suam antiquitatē recipere debebat. Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertáq; habēt, hoc profectò est quod Dominus per Prophetam suum conqueritur, Bouem cognouisse possessorem suum, & asinum præsepe dominorum suorum:se non agnosci à populo suo. Verum vtut in eius incertitudinem ludant,si sua illis proprio sanguine vitæq; dispendio obsignanda esset,liceret spectare quanti ab illis fiat.Longè alia nostra fiducia est,quæ nec mortis terrores,nec adeò ipsum Dei tribunal formidat.

Impetrata audientia, ad sex capita aduersariorum Christianæ religionis calumnias reuocat, quibus sigillatim respondet.

Prima calumnia, Nouam esse doctrinam.

Rom.4 25.

Diu incognitā sepultámque latuisse.

Dubiam esse & incertam.

Iesa.1.3.

Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt.nō enim recēs aliquod Euangelium cudimus,sed illud ipsum retinemus cuius confirmandæ veritati seruiunt omnia quæ vnquam &

Secunda calumnia, Nullis miraculis esse confirmatam.

Contrà, Papatum miraculis scatere. Christus & Apostoli miracula ediderunt. At id præ nobis habent singulare, quòd assiduis in hunc vsque diem miraculis fidẽ suam confirmare possunt. Imò potiùs allegant miracula, quæ animum alioqui bene compositũ labefactare queant: adeò aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. *Sed miraculis ridiculis & mendacibus.* Nec tamen, etiã si valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vllius momenti esse oportebat: quando & nomẽ Dei sanctificari vbiq; & semper conuenit, siue portẽtis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsan esse fucus poterat, nisi de fine vsúque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus. sic & Lucas Dominũ sermoni gratiæ suæ reddidisse testimonium narrat, quũ signa & portenta fierẽt per Apostolorum manus. Cui simillimũ est illud Apostoli, Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestante Domino signis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij esse signacula, eáne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? quæ veritati tantùm obsignandæ sunt destinata an mendaciis confirmandis accõmodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangelista dicitur, priore loco examinari exploraríque par est. quæ si probata fuerit, tum demũ à miraculis iure confirmationem sumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Christo, isthæc nota est, si non in hominum, sed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quũ doctrinæ probationem Christus afferat, perperã censentur miracula quę aliò quàm ad illustrandũ vnius Dei nomen trahuntur. Et meminisse nos decet, sua esse Satanæ miracula, quæ tametsi præstigiæ sunt magis quàm veræ virtutes, sunt tamen eiusmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incãtatores miraculis semper claruerunt. idololatriam stupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec Magorum, nec idololatrarum superstitionem nobis approbant. Atq; hoc olim ariete vulgi simplicitatem concutiebant Donatistæ quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc nostris aduersariis respondemus quod tunc Donatistis Augustinus, Dominũ contra istos mirabiliarios, cautos nos fecisse: quum prædixit venturos pseudoprophetas, qui signis mendacibus variísq; prodigiis in errorem electos, si fieri posset, inducant. Et Paulus admonuit, Antichristi regnum futurum cum omni potentia & signis & prodigiis mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficiis, nõ à pseudoprophetis, sed à sanctis fiunt. Quasi verò non nouerimus hãc esse Satanæ artem, transfigurare se in Angelum lucis. Olim Ægyptij sepultum apud se Ieremiam sacrificiis aliísque diuinis honoribus prosequuti sunt. nónne sanctoDei Propheta ad idololatriã abutebantur? & tamen tali sepulchri veneratione conseque-

Marginal notes: *Euãgelij enim fidem diruunt ac euertunt.* — *Sunt Satanæ miracula.* — *Quibus iam olim Schismatici gloriabãtur.* — *Obiectionis dilutio.*

Marginal references: Marc. 16. 20. — Actor. 14. 3. — Hebr. 2. 4. — Iohan. 7. 18. & 8. 50. — In Ioã. tract. 13 — Matt. 24. 24. — 2. Thess. 2. 9. — 2. Cor. 11. 14. — Hie. in præf. Ieremiæ.

sequebantur, vt curationem à tactu serpentum putarent iustam illius mercedem esse. Quid dicendum? nisi fuisse hanc semper quoque fore iustissimam Dei vindictam, iis qui dilectionẽ veritatis nõ receperunt, mittere efficaciam illusionis, vt credant mẽdacio? Miracula ergo nobis minimè desunt, eáq. certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt, merę sunt Satanæ illusiones, quãdo à vero Dei sui cultu ad vanitatem populum abducunt.

Ex quib. mendacium (iusto Dei iudicio confirmatur.

2. Thes. 2. 11.

Præterea calumniosè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc seculi scriptores intelligo) acsi eos haberẽt suę impietatis suffragatores, quorum authoritate si dirimendum certamen esset, melior victoriæ pars (vt modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verum quũ multa præclare ac sapienter ab illis Patribus scripta sint, in quibusdã verò iis acciderit quod hominib. solet: isti pij scilicet filii, qua sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorũ tantùm lapsus & errores adorant: quę bene dicta sunt vel non obseruãt, vel dissimulant, vel corrũpunt: vt dicas prorsus illis curæ fuisse, in auro legere stercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contemptores & aduersarios. Nos verò adeò illos non contemnimus, vt si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quę hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragiis comprobare. Sic tamen in eorum scriptis versamur, vt semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiãt, non dominentur: nos autem vnius Christi, cui per omnia, sine exceptione, parendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione cõstitutum habebit. quando multa ignorarũt sancti illi viri: sæpe inter se confligtantur, interdum etiam secũ ipsi pugnant. Non sine causa (inquiũt) à Solomone admonemur ne transgrediamur antiquos terminos quos posuerunt patres nostri. At non eadẽ est regula in agrorũ limitibus & obedientia fidei: quam sic cõparatam esse oportet vt obliuiscatur populum suum & domum patris sui. Quòd si tantopere gestiunt ἀλληγορεῖν, cur non Apostolos potius, quàm alios quosuis, Patres interpretãtur, à quib. præscriptos terminos nefas sit reuellere? sic enim interpretatus est Hieronym⁹, cuius verba in suos canones retulerunt. Quòd si eorum, quos intelligunt, fixos volunt esse terminos: cur ipsi, quoties libet, adeò licenter transgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum nostrum nõ edere, neque bibere: itaq. non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra aurũ non quęrere, neque auro placere quę auro nõ emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, sericis delectantur: nec ritè Deũ coli putant nisi omnino exquisito splendore vel potius insano luxu diffluãt. Pater erat qui dixit, ideo se libe

Tertia calumnia, Patres, id est veteres Theologos, Papatui fauere.

A nobis contẽni & aduersarios haberi.

Resp. 1. Nos in scripturis patrum vt decet versari.

1. Cor. 3. 21.

Prou. 22. 28.

Exceptionis dilutio.

Psal. 45. 11.

Resp. 2. ostendens 14. testimoniis Papistas esse Patrũ aduersarios.

1. Acatius in li. 11. cap. 16. tri par. hist.

Amb. lib. 2. de off. ca. 28.

2. Spiridion trip. hist. lib. 1. c. 10.

rē carnes edere quo die cæteri abstinebāt, quia Christianus esset. Itaque fines transiliunt quum diris animam deuouent quæ
3.Triph.hist. lib.8.cap.1. per quadragesimam carnem gustauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus suis nō laboret, violento,
Aug. de opere mon.c. 17. aut si mauis latroni, iudicari æqualē: alter, nō licere monachis ex alieno viuere, etiamsi assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis. Et hunc limitem transgressi sunt, quum otiosos ac doliares monachorum ventres in lustris ac fornicibus collocarunt, qui aliena substantia saginarentur. Pater erat
4.Epiph.epi. ad Hie. vers. qui dixit horrendam esse abominationem, videre depictā vel Christi vel sancti vllius imaginem in Christianorum templis.
Con. Elseber. c.36. Neque id hominis vnius voce pronuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Concilio decretū, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimùm abest quin se intra hos fines contineāt, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius
5.Amb. li. de Abra.1.c.7. Pater consuluit vt officio humanitatis erga mortuos in sepultura defuncti, sineremus eos quiescere. Hos limites perrūpunt, quum perpetuam mortuorum solicitudinem incutiunt. Ex Pa-
6.Gelas.Pap In Conc. Rō. tribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Eucharistia ita permanere & non desinere, sicut manet in Christo Domino substātia & natura hominis, iuncta diuinæ. Igitur modum prætereunt qui fingunt desinere substantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac sanguinem transsubstantietur.
7.Chrys. in 1. c.Eph.Calixt Papa. de cōs. dist.2. Patres erant qui vt vniuersæ Ecclesiæ vnam duntaxat Eucharistiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitiosos & sceleratos, ita grauissimè damnabant omnes eos qui præsentes ei non communicarēt. Hos fines quàm procul submouerunt? quū non templa tantùm, sed etiam priuatas domos Missis suis replent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo quemque libentiùs, quò largiùs quisque numerat, quātumuis impuri sint & scelesti: ad fidem in Christum, & fidelem Sacramentorum communionem inuitāt neminem: quin potius suum opus pro gratia & merito Christi venditant. Patres erant, quorū vnus ab
8.Gelas.Can. Cōperimus. de cons.di.2. Cypr.epist.2. lib.1.de laps. vsu sacræ Christi Cœnæ in totum submouendos decreuit qui alterius speciei participatione contenti, ab altera abstinebant: alter fortiter pugnat, nō denegandum populo Christiano Domini sui sanguinem, pro cuius cōfessione sanguinem suum effundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerunt, quum inuiolabili lege idipsum iusserunt quod ille excommunicatione
9.Aug. lib.2. de pecc.mer. c.vlt. puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatē esse asseruit, de re obscura in vtrāuis partem definire sine claris atque euidentibus Scripturæ testimoniis. Hunc terminū obliti sunt quum tot cōstitutiones, tot Canones, tot magistrales determinationes sine vllo Dei verbo statuerunt. Pater erat
10. Apollon. de quo Eccl. qui Mōtano inter alias hæreses exprobrauit quòd primus ieiuniorum

niorũ leges impoſuiſſet. Hunc quoque terminũ lõgè exceſſere hiſt.li.5.c.12.
quũ ieiunia ſtrictiſſimis legib. ſanxerũt. Pater erat qui negauit 11. Paphnu.
Eccleſiæ miniſtris interdicendũ coniugiũ. caſtitatem pronun- trip. hiſt. lib. 2.c.18.
ciauit, cum propria vxore concubitum. & Patres erant qui eius
authoritati aſſenſerunt. His finibus egreſſi ſunt quum ſuis ſa-
crificiis cœlibatum ſeuerè indixerunt. Pater erat qui cenſuit v- 12. Cypr. epi.
num Chriſtum audiendum eſſe, de quo dictum ſit, Ipſum audi- 2. lib. 2.
te: nec reſpiciendũ quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint,
ſed quid (qui primus omniũ eſt) Chriſtus præceperit. Hunc fi-
nem neque ſibi ipſi præſtituũt, neque aliis præſtitutum habere
permittunt, dum quoſuis potiùs & ſibi & aliis magiſtros quàm
Chriſtum præficiunt. Pater erat qui contendit Eccleſiam non 13. Aug. c.2.
debere ſe Chriſto præponere, quia ille ſẽper veraciter iudicet: cont. Creſco.
Eccleſiaſtici autem iudices, ſicut homines, plerunque fallantur. grammatic.
Hoc etiam fine perrupto, aſſerere nõ dubitant totam Scriptu-
ræ authoritatẽ ab Eccleſiæ arbitrio pendêre. Patres omnes v- 14. De ſcholaſticis doctor.
no pectore execrati ſunt & vno ore deteſtati, ſanctum Dei ver- iudicium. Vi
bum ſophiſtarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis de huius ope
implicari. An iſti iis limitib. ſe continent, dũ nihil aliud in tota ris lib. 2. c. 2.
vita moliuntur, quàm infinitis contentionibus & pluſquàm ſo- ſect. 6. & lib.
phiſticis iurgiis Scripturę ſimplicitatem inuoluere & impe- 3.c.4.ſect.1.
dire? vt ſi nunc Patres ſuſcitẽtur, & huiuſmodi iurgãdi artẽ au- & c.7.15. &c. 26. 28. 29. &
diãt, quam ſpeculatiuam theologiam appellãt iſti, nihil minus li.4.c.18.ſect.
credãt quàm de Deo habere diſputationẽ. Verùm latius iuſtis 1. & c.19.ſect.
ſpatiis ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recẽſere vellem quã pe- 1.10.11.&c.
tulanter iſti Patrum iugum, quorum obſeruantes filij videri vo
lunt, excutiant. Menſes profectò atque anni me deficerẽt. Et a-
deò perdita ſunt deploratáque impudẽtia, vt nos caſtigare au-
ſint quòd terminos antiquos tranſgredi non dubitemus.

Iam verò quòd nos ad conſuetudinem vocãt nihil efficiunt, *Quarta calumnia, Nos conſuetudinem laudatam non ſequi.*
iniuſtiſſimè enim nobiſcum ageretur ſi conſuetudini cedẽdum
eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iudicia, conſuetudo à
bonis petenda erat, verùm longè aliter ſæpiuſcule agi contin-
git. quod enim à multis fieri cõſpectum eſt, conſuetudinis ius
mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res hu-
manæ, vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorũ
vitiis publicus error plerunque factus eſt, vel potius cõmunis
vitiorum conſenſus: quem nunc boni iſti viri pro lege eſſe vo-
lunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum in-
undaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbem, omnia in præ-
ceps ruere: vt aut prorſus res humanæ deplorandę ſint, aut tan-
tis malis iniiciẽda manus, vel potius vis afferenda. Et ambigitur
remediũ, non alia ratione niſi quia iampridẽ malis aſſueuimus.
Sed locũ ſanè habeat in hominũ ſocietate publicus error: in Decret. diſt, 8.c. fin. extr.
regno tamẽ Dei ſola eius ęterna veritas audiẽda & ſpectãda eſt, de conſuet.

cui nulla annorum ſerie, nulla conſuetudine, nulla cõiuratio-
Ieſa.8. 12. ne prę ſcribi poteſt. Sic quõdam electos Dei docebat Ieſaias ne
dicerent Conſpiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Cõ
ſpiratio, hoc eſt, ne in ſceleratum populi conſenſum vnà ipſi
conſpirarent, néve timorem eius timerent, ac formidarent: ſed
potius vt Dominum exercituum ſanctificarent, & ipſe eſſet ti-
mor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & pręterita ſecula
& præſentia exempla nobis obiectent: ſi Dominum exercituũ
ſanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in ſimilem
impietatem multa ſecula conſenſerint, fortis eſt qui vltionem
in tertiam & quartã generationem faciat: ſiue totus ſimul or-
bis in eandem nequitiam conſpiret, experimento docuit quis
ſit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt, quum vni-
Gen.7.1. uerſum hominum genus diluuio perdidit, ſeruato Noe cum
Heb.11.7. modica familia, qui per ſuam vnius fidem totum orbem con-
demnaret. Denique praua conſuetudo non ſecus ac publica
quædam eſt peſtis, in qua non minus pereunt qui in turba ca-
Epiſt.3.lib.2 dunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus,
& in epiſt. ad eos qui ignoratione peccant, etſi nõ poſſint omni ſe culpa exi-
Iulian. de hæ mere, videri tamen poſſe quoquomodo excuſabiles: oblatam
ret. baptiz. autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter reſpuunt, nihil
habere quod obtendant.

Quinta calumnia, vel nos Eccleſiam aliquã diu intermortuam fingere, vel nunc Eccleſiæ intendere litem. Dilemmate ſuo non adeò vehementer nos premũt, vt fateri
adigant vel Eccleſiam fuiſſe aliquandiu intermortuã, vel nũc
cum Eccleſia nobis lité eſſe. Vixit ſanè Chriſti Eccleſia, & vi-
uet quãdiu Chriſtus regnabit ad dexteram Patris: cuius manu
ſuſtinetur, cuius præſidio defenditur, cuius virtute ſuã incolu-
mitatem retinet. Præſtabit enim ille indubiè quod ſemel rece-
pit, ſe affuturũ ſuis vſque ad conſummationem ſeculi. Aduer-
Mat.28. 20. ſus eam nulla nunc nobis pugna eſt: ſiquidem Deum vnum &
Chriſtum Dominum vno conſenſu, cum omni fideliũ popu-
lo, colimus & adoramus, qualiter ſemper ab omnibus piis ado-
ratus eſt. Sed non parum à vero ipſi aberrant, dum Eccleſiam
non agnoſcunt niſi quam præſenti oculo cernant, & eam iis fi-
Duplex paralogiſmus Papiſtarum in nomine Eccleſiæ. nibus circunſcribere conãtur quibus minimè incluſa eſt. In his
cardinibus controuerſia noſtra vertitur: primũ quòd Eccleſiæ
formã ſemper apparere & ſpectabilem eſſe contèndunt: dein-
de quòd formam ipſam in ſede Romanæ Eccleſiæ & Pręſulum
ſuorum ordine conſtituunt. Nos contrà aſſerimus, & Eccleſiã
Prioris refutatio. nulla apparente forma conſtare poſſe, nec formã externo illo
ſplendore, quem ſtultè admirantur, ſed longè alia nota conti-
neri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima Sacra-
mentorum adminiſtratione. Fremunt niſi Eccleſia digito ſem-
1. Reg. 19.11. per oſtendatur. Sed quàm ſæpe in populo Iudæorum ſic defor-
mari cõtigit vt nulla ſpecies emineret? quam putamus formã
reſplen-

resplenduisse, quum Helias solum se relictum deploraret? quâ diu ab aduentu Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus, hęresibus sic oppressa est vt nulla parte fulgeret? An si eo tempore vixissent, credidissent vllam esse Ecclesiam? sed audiuit Helias salua esse septem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal Nec dubium nobis esse debet quin semper in terris regnauerit Christus ex quo cælum ascendit. notabilem verò aliquam formam si tum pij oculis requisiissent, nónne protinus concidissent animis? Et sanè id iam summi vitij loco in suo seculo ducebat Hilarius, quòd stulta Episcopalis dignitatis admiratione occupati, latentē sub ea larua exitialem lernam non animaduerterent. sic enim loquitur, Vnum moneo, cauete Antichristum. malè enim vos parietū amor cepit: malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiísq; veneramini: malè sub iis Pacis nomē ingeritis. Anne ambiguū est in iis Antichristum esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores. in iis enim Prophetæ aut manentes aut demersi prophetabāt. Quid autē hodie in cornutis suis Episcopis mundus veneratur, nisi quoniam sanctos esse religionis præsules autumat quos celebrib⁹ vrbibus videt pręsidere? Apagesis ergo tam stupidam æstimationē. Quin potius permittamus hoc Domino: vt quando ipse solus nouit qui sui sint, interdum etiam Ecclesiæ suæ exteriorem notitiam ab hominū aspectu auferat. Est, fateor, horribilis illa Dei vindicta super terram, sed si ita meretur hominum impietas, cur iustæ Dei vltioni obsistere nitimur? Sic anteactis seculis Dominus hominum ingratitudinē vltus est. nam quia veritati suæ obedire noluerant, & lucem suam extinxerant, eos excæcatos sensu, & absurdis mēdaciis ludi, & altis tenebris immergi passus est, vt nulla veræ Ecclesiæ facies extaret. interim tamen suos & dispersos & delitescentes in mediis erroribus & tenebris ab exitio seruauit. Nec mirū: didicit enim seruare & in ipsa cōfusione Babylonis & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formā Ecclesiæ nescio qua vana pompa censeri volūt, id quàm periculosum sit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationē in immensum extraham. Pontifex, inquiunt, qui sedem Apostolicam tenet, & qui ab eo antistites sunt inuncti & consecrati, infulis modò & lituis insigniti sint, Ecclesiam repræsentāt, & pro Ecclesia haberi debent. ideò nec errare possunt. Quî sic? quia pastores sunt Ecclesiæ, & consecrati Domino. Et Aaron cæteríque præfecti Israël nónne pastores erant? Aaron verò & filij eius iā Sacerdotes designati errauerūt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur secundum hanc rationem Ecclesiam non repræsentassent quadringenti illi Prophetæ qui Achab mentiebātur? At Ecclesia stabat à partibus Micha, solius quidem & contempti-

Contra Auxentium.

2.Tim.2.19.

Posterioris paralogismi refutatio.

Exod.32.4.

1.Reg.22.11.

Ierem.18.18. bilis, sed ex cuius ore verum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Ecclesiæ præ se ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgerent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum
Ierem.4.9. à Propheta? Aduersus totam Prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denuntiet fore vt Lex pereat à
Ioh.12.10. Sacerdote, consilium à Sapiente, verbum à Propheta. Nónne talis splendor refulgebat in eo consilio quod Pontifices, Scribæ & Pharisæi collegerunt, consilia de interficiẽdo Christo capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Christũ & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satanæ rursum ministros faciant Spiritus sancti organa. Quòd si ex animo loquũtur, respondeant mihi bona fide, vbinam gentium ac locorum Ecclesiam residere existiment ex quo Basiliensis Cõcilij decreto deiectus & abdicatus est Pontificatu Eugenius, subrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel si rumpãtur, nequeunt, Conciliũ quantum ad externos ritus attinet, fuisse legitimum, nec ab vno tantùm Pontifice, sed à duobus indictũ. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinaliũ & Episcoporum grege qui cum eo Concilij dissolutionem admoliti erant. Posteà tamen Principũ fauore subleuatus, saluum Põtificatum recepit. Illa Amedæi electio generalis & sacrosanctæ Synodi authoritate ritè peracta, in fumũ abiit: nisi quòd ipse galero Cardínalitio, ceu canis latrans iniecta offa, placatus est. Ex illorum hæreticorum rebellium ac pertinaciũ gremio prodiit quicquid posteà Paparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, presbyterorum fuit. Hîc deprehensi hæreant necesse est. Vtram enim in partẽ Ecclesiæ nomẽ conferent? negabuntne Concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus solenniter indictũ, præsidente Romanæ sedis legato consecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate ad extremũ perseuerauit. Fatebuntur schismaticum Eugenium cũ tota sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt? Aut igitur Ecclesiæ formam aliter definiant: aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici, qui scientes volentes ab hæreticis ordinati sunt. Quòd si nunquam anteà compertum fuisset, externis pompis nõ alligari Ecclesiam, ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesiæ titulo tandiu se orbi superciliosè venditarũt, quum tamẽ essent exitiales Ecclesiæ pestes. De morib. non loquor, & tragicis illis facinoribus quibus scatet tota eorum vita: quãdo Pharisæos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. Ipsam, ipsam doctrinã, cui id deberi aiunt quòd sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Ecclesiæ esse non obscurè cognosces, si legendis

Scito dilĕmate, ex sua autem hypothesi, arguitur clericalis ordo Papisticus non esse Ecclesia: nec habere à sua parte Ecclesiã.

Ecclesiæ forma non pendet ab externo splendore.

gendis nostris aliquantum otij tui decidas.

Postremò non satis candidè faciunt, quum inuidiosè cõmemorant quantas turbas, tumultus, contentiones secum traxerit nostræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorũ culpa indignè in ipsam deriuatur, quæ in Satanæ militiã torqueri debuerat. Est hic diuini verbi quidam quasi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certissima & in primis fidelis nota, qua discernitur à mendacibus doctrinis, quæ se facilè produnt dũ æquis omniũ auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerũt omnia, huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec secus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quã risisset ac lusisset, tranquilla ac pacata regni possessione? At verò vbi lux è supernis affulgẽs tenebras eius aliquantum discussit, vbi fortis ille regnũ eius turbauit ac perculit, tum verò solitum suum torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem hominum manus cõcitauit, quibus illucescentem veritatem violenter opprimeret. per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se cõuertit: dissidia & dogmatũ contentiones per Catabaptistas suos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eã obscuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraq; machina ipsam tentare perseuerat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizaniis (quantum in se est) nititur occare, ne crescat, & fructũ reddat. Id tamen ipsum frustra, si monitorem Dominum audimus qui & eius artes multò ante nobis aperuit, ne incautos deprehenderet: & cõtra omnes eius machinas, satis firmis præsidiis armauit. Cæterũ, in ipsum Dei verbũ inuidiam conferre, aut seditionũ, quas improbi & rebelles: aut sectarum, quas impostores cõtrà excitant: quanta est malignitas? Nouum tamẽ exemplum non est. Interrogabatur Elias annon is esset qui turbabat Israel? Christus seditiosus Iudæis erat: Apostolis crimẽ impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quæ in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid respondendũ sit, docuit nos Elias, nos nõ esse qui vel errores spargimus, vel tumultus cõmouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti obluctantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita rursum aliorũ imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non rarò cõtingit. Illi verò ne hac perturbatione labascant, ac de gradu deiiciãtur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos, quæ nunc vsu nobis veniũt. Erãt indocti & instabiles, qui ad suam ipsorum perniciẽ deprauarẽt quæ à Pau-

Sexta calumnia, Euangelij doctrinã causam esse tumultuum & diuidiorum.

Paralogismus non causæ vt causa.

Cur Euangelio patefacto, tot turbæ exortæ sunt, vnde ad calumniam colligitur responsio 1.

Resp. 2 veterẽ hanc esse calũniã, vt ex Prophetarum & Apostolorum historiis ac exemplis colligere licet: nihilque nob. hîc posse obijci quod alijs Dei seruis iampridem obiectum nõ fuerit.

1. Reg. 18. 18.

2. Pet. 3. 16.

Rom.6.1.c.15 lo dicta sunt,qui quũ audiebãt abũdasse peccatũ vt gratia exũdaret,statim ingerebãt,Manebimus in peccato,vt gratia abundet.Quum audiebant fideles non esse sub Lege,protinus occinebant, Peccabimus,quia non sumus sub Lege,sed sub gratia.
Philip.1.15. Erant,qui illum mali suasorem arguebant.Subintrabant multi pseudoapostoli,qui diruerent Ecclesias quas ipse ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem,nec sincere Euangeliũ prædicabant,malitiosè etiam cogitantes se pressuram suscitare vinculis eius.Alicubi non multus erat Euangelij profectus.Omnes quæ sua erant,quærebãt,nõ quæ Iesu Christi.Alij retrorsum abibant,canes ad vomitum,& sues ad volutabrũ luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Insinuabant sese multi fratres,à quibus deinde piis imminebãt pericula. Inter ipsos fratres variæ concertationes suscitabantur. Quid hîc Apostolis agendum erat?an non vel ad tempus dissimulandum: vel potius omittendũ illud Euangelium ac deserendum erat,quod tot litium videbant esse seminariũ,tot periculorum materiam, tot scandalorum occasionem?At in huiusmodi angustiis succurrebat, Christũ esse lapidem offensionis, & petram scandali,positum in ruinam & resurrectioné multorum,& in signum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offensionúmque discrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione sustentari decet, quãdo hunc perpetuum Euangelij genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in morté iis qui pereunt:tametsi in hunc potius vsum nobis destinatum erat vt odor esset vitæ in vitã, ac potẽtia Dei in salutem fidelium.quod ipsum nos quoque certè experiremur, nisi nostra ingratitudine corrumperemus hoc tam singulare Dei beneficium,ac in exitium nostrum verteremus quod nobis vnicum salutis præsidium esse debuerat.

Horum autem prudentia & simplicitas, in tot tantisque tumultibus & scandalis, nobis imitanda.

Luc.2.34.

2.Cor.2.16.

Peroratio,beneuolentiam concilians.

Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes,quibus terrorẽ tibi iniicere nituntur nostri aduersarij, Non aliud hoc nouo Euangelio,(sic enim appellãt,)captari ac quæri, nisi seditionum opportunitatem, ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster author est, sed pacis: & Filius Dei nõ peccati minister est,qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quarum ne minimam quidem suspicionem vnquã dedimus.Scilicet nos regnorum inuersionem meditamur:quorum nulla vnquam factiosa vox audita est,& vita semper quieta simplexque cognita fuit, quum sub te viueremus:& qui nũc etiam domo profugi,tibi tamẽ regnóq; tuo fausta omnia precari non desinimus.Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etsi multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum.nec tã infœliciter

Nec seditionum nec vitiorum culpa Deo aut Christo imputanda est.

Nec nos seditiosi sumus.

citer (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obtrectatoribus vita nostra, castitatis, benignitatis, misericordiæ, continentiæ, patientiæ, modestiæ, & virtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sanè Deum sincerè timere & colere reipsa palàm est, quando tum vita tum morte nostra nomen eius sanctificari petimus, & ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrûm innocentiæ & ciuilis integritatis testimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod singulari in laude ponendũ erat. Quòd siqui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hactenus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) siqui vitiorum suorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt (quales permultos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propendeas. vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum accedit: qua non defensionem texere, sed duntaxat, ad ipsam causæ actionem audiendam animum tuum præmollire studui, auersum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere nos posse confidimus, si hanc nostram confessionem, quam pro defensione apud tuam maiestatem esse volumus, placidus compositúsque semel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum susurri, vt nullus sit reis pro se dicendi locus: importunæ verò illæ futiæ, te conniuente, semper vinculis, flagris, equuleis, sectionibus, incẽdiis sæuiant: nos quidem, velut oues mactationi destinatæ, ad extrema quæque redigemur: sic tamen, vt in patientia nostra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & sese armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicãdos, qui tanta securitate nunc exultant, contemptores. Dominus Rex regum, thronum tuum iustitia stabiliat, & solium tuum æquitate, Illustrissime Rex. Basileæ, Calend. Augusti, Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto.

Imò Dei cultores esse cupimus & sumus.

Anabaptistas, Libertinos, Epicureos, damnamus.

Ideò, aduersus pios Christi seruos Rex christianiss. calumniis aures præbere nõ debet.

Quòd si secus fiat, patientiâ nobis est opus. Deúsque cõstituto tẽpore apparebit in misericordiam & iudicium.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Væ huius operis renouatæ editioni nunc primũ accesserunt, vt Theologiæ candidatorũ studia iuuarẽtur, paucis designãda putauimus, tũ ne officio nostro deesse videremur, tũ vt ad ipsã Institutionis tractationẽ cõparatior accedere posses. Primum igitur præfixa est proximè sequens Methodus & dispositio seu totius operis Argumentum quod authoris scopum & mentẽ aperit, idque ex Gasp. Oleuiano, qui ante aliquot annos huius Institutionis epitomen edidit. Sequũtur centum Aphorismi, quatuor librorum summã & seriẽ breuiter cõplectentes, ex tabulis Gulielmi Launæi in Anglia excusis collecti. Deinde in quatuor libros argumẽta præcipua Capitũ partes analyticæ: Annotationes perpetuæ in singulas sectiones, partim ex laboribus Nicolai Colladonij & Edmũdi Bunnij (qui laudabilẽ operã in hac Institutione illustrãda iampridẽ Ecclesiæ Dei nauarũt) partim ex nostris obseruationibus excerptæ, quæ authoris Methodũ, argumentorũ ordinẽ, & nexum, ad obiecta aduersariorũ responsiones, nec nõ accuratã omnium mẽbrorum explicationẽ & sensũ perspicuè ostendũt. Loci similes diuersis in libris Institutionis, aut capitibus, vel sectionibus inter se collati sunt vbique, & obseruati: vt alter alteri semper sit adiumento. Præterea quibus in aliis Opusculis eadẽ tractentur à Caluino annotatum est. Scripturæ sacræ & Veterum testimonia, quæ in aliis editionibus aliquot locis desiderabantur, nunc primùm marginibus suisque sectionibus diligenter adscripta sunt. Indices locorum scripturæ, rerum item ac nominum, olim ab A. Marlorato collecti, auctiores apparent. Tota denique hæc editio, non sine summo fauore Dei omnipotentis, inter ignes & gladios, Ecclesiæ ac Reipublicæ Geneuensis ceruicibus, mense Iulio anni 1590. vndique imminentes, præclarum & vtile admodum opus ad finem perducentis, ac fremente Satana, eximium Christi seruum Caluinum rediuiuum, pro orthodoxæ fidei veritate fortiter feliciterque pugnantem inducentis, castigatior & prioribus absolutior exit in lucem. Porrò, quàm necessaria tibi sit huius Institutionis assidua lectio, quum ex argumentorum & responsionum serie satis supérque cognoscere possis, prolixiore monitione non est opus. Tantùm addam: quot Caluino aduersarios Satan excitauit, qui hanc Christianæ Religionis Institutionis innumeris penè librorum latino & peregrino idiomate scriptorum telis adorti sunt, tot seruo suo Dominus Iesus victoriarũ trophæa defixit. Id vnum superest, vt quam tibi, Lector, typographus noster, vir de tuis studiis bene meritus, præstitit operam & industriam, æqui bonique consulas. Geneuæ, Kalendis Augusti, anno temporis vltimi 1590.

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANAE RELIGIONIS METHODVS

& dispositio: seu, Totius operis Argumentum.

SCopus authoris in hac Institutione Christiana duplex est. prior, Cognitio Dei, qua ad beatam immortalitatẽ perueniatur. Altera, nostri, ad priorẽ illã destinata. Ad hũc scopum vt nos deducat, hac forma vtitur: nempe proponit sibi prorsus methodum Symboli Apostolici, vtpote omnibus Christianis familiarissimam. Prout enim Symbolum quatuor cõstat partibus, quarum prima est de Deo patre, secunda de filio, tertia, de Spiritu sancto, quarta de Ecclesia: ita & author omnem suam Institutionem, vt vtrũque scopum prius positum assequatur, partitur in libros quatuor: quorum primus primæ symboli parti, secundus secundæ, tertius tertiæ, quartus quartæ respondeat. Quod sigillatim nunc explicandum.

1. Primus articulus Symboli Apostolici est de Deo patre, de creatione, conseruatione, & rerum omnium gubernatione, quę in eius omnipotẽtia inclusa sunt. Sic primus liber est de cognitione Dei, quatenus est Creator, conseruator, & gubernator rerum omnium & singularum. Docet & quæ sit vera Creatoris notitia, & in quem finem tendat. cap. 1. & 2. Hanc non in schola disci, sed quemlibet ab vtero esse sibi eius magistrum, cap. 3. Tãtam verò esse hominis prauitatem, vt eam notitiam partim inscitia, partim malitia suffocet & corrumpat: vt per eam nec Deum, vt par est, glorificet, nec ad beatitudinem eius ductu perueniat. cap. 4. Et quamuis interior illa notitia subleuetur causa adiuuante, obiecto nimirũ creaturarũ speculo, in quo Dei virtutes contẽplari liceat, ne sic quidem hominem proficere. Itaque Deum, quibus familiariùs vult innotescere in salutẽ, scripturã verbi sui proponere, vbi de scriptura Sacra: in hac se patefecisse, quòd nõ solus Pater, sed vnà cum Patre, Filius, & Spiritus sanctus sit ille Creator cæli & terræ: quem nec ex insita naturali notitia ob nostram prauitatem, nec ex obiecto pulcherrimo mũdi speculo ita cognoscere potuimus, vt à nobis glorificaretur. Hac occasione tractat patefactionem Dei in scriptura: vbi de vnica Dei essẽtia & tribus personis. Ne verò homo spõtaneæ suæ cæcitatis culpã in Deum conferat, docet qualis homo sit initio creatus, vbi de imagine Dei, de libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur. Creatione ita expedita, ad conseruationem & gubernationem rerum omnium descendit tribus postremis capitibus, vbi tractatur plenissimè locus de Dei prouidentia.

II. Quia autem homo creationis iure excidit per peccatum, ad Christum est veniẽdum. Ideo in Symbolo sequitur, *Et in Iesum Christum, Filium eius vnigenitum*, &c. Ita & author noster in secũdo Institutionis libro tractat de cognitione Dei, quatenus est Redemptor in Christo: ducítque hominẽ ad Christum Mediatorẽ, ostenso hominis lapsu: vbi docet de peccato Originali, nec quicquam in ipso esse viriũ, quibus à peccato & maledictione incũbente se possit expedire: quin potiùs nil nisi damnabile ex ipso prodire, antequã reconcilietur & renouetur, hęc vsque ad caput sextũ: ideo homini in semetipso modis omnib. perdito, nec idoneo suscipiendæ vel cogitationi bonæ, qua sibi medeatur, aut Deo grata faciat, extra se quærendam esse redẽptionem in Christo. In hũc finem Legem datam, non quæ cultores suos in se retineret, sed ad Christum manu duceret: qua occasione Legis Moralis expositio interseritur. Hunc sub Lege Iudæis vt salutis authorẽ fuisse cognitũ, pleniùs verò sub Euãgelio, in quo mũdo fuit exhibitus: hinc fluit doctrina de similitudine & differentia vtriusque Testamenti. Veteris & Noui, Legis & Euãgelij, Hæc vsque ad ca. 12. Inde docetur, ad producendum plenæ salutis effectum, oportuisse æternum Dei Filiũ fieri hominem, assumpsisse etiam re ipsa veram naturam humanam: item quo modo duæ naturæ vnã efficiant personam demonstratur. Destinatum ad plenam salutem merito ipsius & efficacia, esse officium Christi Sacerdotale, Regium, & Propheticum, Deinde quomodo officio suo sit perfunctus, seu reipsa Redemptoris partes impleuerit, vbi articuli de Christi morte, resurrectione, ascensu in cælum exponũtur. Postremò euincit, rectè & propriè dici, Christum nobis esse promeritum gratiam Dei & salutem.

III. Quandiu Christus à nobis separatus est, nihil nobis prodest. Quamobrem ei inseri nõ oportet, vt palmites viti. Ideo post doctrinã de Christo, in tertia Symboli parte sequitur, *Credo in Spiritum sanctum*: vt pote qui est vinculũ vnionis inter nos & Christũ. Ita & author noster libro tertio de Spiritu sancto tractat, qui nos Christo vnit: & per cõsequens, De fide, qua Christum amplectimur cum duplici beneficio, nempe gratuita iustitia, quam nobis imputat, & regeneratione, quam in nobis inchoat, donando nobis resipiscentiam. Et vt ostẽdat, nos neutiquam de eiusmodi fide gloriari, quæ non coniunctũ habeat studium resipiscentiæ: priùs quàm ad plenam tractationem iustificationis descendat, de resipiscẽtia & eius continua meditatione, quam Christus fide apprehensus Spiritu suo in nobis generat, fusè disserit 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. capitibus. Vndecimo demũ capite, primum & præcipuum Christi, per Spiritum sanctum nobis cõiuncti beneficium pertractat, nempe Iustificationem,

vsque

vsq; ad cap.10.quod est de Oratione,quæ velut manus est,quę re ipsa bona illa fruenda accipit, quæ fides apud Deum sibi ex verbo promissionis nouit esse reposita. Quia autem nó omnes homines per Spiritum sanctum,qui fidem in nobis creat & cóseruat,Christo omnis salutis authori vniuntur,agit ca.12. de electione Dei æterna:qua factum est,vt nos,in quibus nil boni præuiderat quod ipse non gratis daret, Christo donârit, & per vocationem Euangelij efficacem ipsi vniuerit,vsque ad cap.15. vbi de plena regeneratione & felicitatis fruitione, vltima scilicet resurrectione agitur,quò attollendi sunt oculi, cũ inchoata duntaxat in hoc mũdo sit piorũ fœlicitas,si fruitionem spectes.

IIII. Quoniam autem Spiritus sanctus non omnes homines Christo inserit seu fide donat, & quos ea donat, non sine mediis ordinariè donat, verùm vtitur ad eam rẽ prædicatione Euangelij & Sacramentorum vsu,cum totius disciplinæ administratione: ideo in Symbolo sequitur,*Credo sanctam Ecclesiam Vniuersalem*,quam nempe ex gratuitæ electionis fonte in morte æterna iacentem,gratis sibi in Christo reconciliauit,& Spiritu sancto donauit: vt Christo insita, communionem cum ipso velut capite habeat: vnde perpetua fluit peccatorũ remissio,& plena ad vitam æternam instauratio. Sic author noster libro quarto de Ecclesia tractat vsque ad ca.14. Inde de mediis,quibus Spiritus sanctus ad efficaciter è morte spirituali vocãdum, & conseruandum Ecclesiã vtitur,verbo & sacramentis, Baptismo scilicet & sacra Cœna: quæ velut sceptrum sunt Regis Christi quo regnum suum spirituale in Ecclesia virtute suiSpiritus inchoat,in dies promouet, ac post hanc vitam sine illis mediis perficit,ad 20.vsque cap.tractat.

Et quia politiæ sunt hospitia Ecclesiæ in hac vita,(licet politica gubernatio à spirituali regno Christi sit distincta) de ea, quantum sit Dei beneficium,quod Ecclesia grato animo agnoscere debet,nos instituit, donec ex hoc hospitio, in cælestem hæreditatem euocemur,vbi Deus erit omnia in omnibus.Hæc Institutionis est dispositio.In summa,homo initio quidem creatus rectus,postea non dimidia ex parte,sed totus perditus, extra se totam salutem in Christo reperit,cui vnitus per Spiritũ sanctum nobis gratis donatum, citra vllum futurorum operũ intuitum,duplex beneficium in eo percipit,plenam imputationem iustitiæ, quæ nos comitatur in sepulchrum vsque: & initium sanctificationis,quam in dies auget, donec tandem in die regenerationis seu carnis resurrectione perficiat, vt in æterna vita & hæreditate cælesti pro tanta misericordia celebretur.

* * *

CENTVM APHORISMI QVATVOR LIBRORVM INSTITVTIONIS *Christianæ Religionis summam & seriem breuiter complectentes.*

LIB. I.

1 Vera hominis sapientia sita est in cognitione Dei creatoris & Redemptoris.

2. Hæc cognitio est nobis naturaliter insita, cuius finis esse debet cultus Dei rectè institutus, seu Numinis reuerentia cum timore & amore coniuncta.

3. Sed tale semen corrumpitur inscitia, vnde superstitiosus cultus: & malitia: vnde timor seruilis & Deitatis odium.

4. Aliunde etiam est comparata: nempe totius mundi fabrica & sacris scripturis.

5. Hæc fabrica docet qualis sit Dei bonitas, virtus, iustitia, sapientia, creando cælestia & terrestria, eadémque conseruando per administrationem ordinariam & extraordinariam, in qua clarius innotescit eius prouidentia. Docet item qualis nostra sit indigentia, vt discamus nostram fiduciam collocare in Dei bonitate, potentia, sapientia: eius obtemperare præceptis, ad eum in aduersis confugere: quas habemus dotes ei referre acceptas cum gratiarum actione.

6 Scripturis sacris etiam cognoscitur Deus Creator. In his cõsiderandum quales sint, nempe veræ & à Dei Spiritu profectæ. quod probatur Spiritus S. testimonio, Scripturarum efficacia & antiquitate, prophetiarum certitudine, miraculosa Legis conseruatione, vocatione, & scriptis Apostolorum, Ecclesiæ consensu, martyrum constantia. Vnde constat omnia pietatis principia euertere fanaticos illos qui posthabita scriptura ad reuelationes transuolant.

7. Deinde, quid doceant: nempe qualis sit natura Dei in se, & in rerum creatione ac administratione.

8. Natura Dei in se est infinita, inuisibilis, æterna, omnipotens: vnde sequitur eos errare qui Deo visibilem formam tribuunt. Item, vnius essentiæ, in qua tres personæ, Patris, Filij, Spiritus sancti.

9. In rerum creatione considerantur præcipuè cælestes & spirituales substantiæ, id est Angeli: quorum alij boni, & piorum tutores, alij mali, non creatione, sed corruptione: 2. terrestres, & præcipuè quidem homo, cuius perfectio elucet in anima & in corpore.

10. In rerum administratione natura Dei apparet. Eius autem administratio alia est vniuersalis, qua dirigit omnes creaturas iuxta proprietatem quam singulis, dum eas creauit, largitus est.

11. Alia est particularis, quæ consideratur ratione rerum inanimatarum, ita vt si quis vel aduersis casibus, vel prospero aliquo successu afficitur, id totum Deo adscribere debeat: & ratione rerum inanimatarum, quibus licet naturaliter indita sit sua proprietas, tamen vim suam non exerunt, nisi quatenus præsenti Dei manu diriguntur.

12. Consideratur item ratione temporis, præteriti & futuri. Præteriti, vt sciamus omnia euenire Dei dispensatione, operando vel per media, vel sine mediis, vel cõtra media: ita vt quicquid accidat, piis in bonum cedat, impiis in malum. Futuri, ad quod pertinent humanæ deliberationes, & quod vtẽdum esse docet mediis licitis: quũ prouidentia illa, in quam recumbimus, mediis suis vestita sit.

13. Postremò, considerata ratione fructus quem inde pij colligunt. Certò enim scimus 1. Deo curæ esse totum humanum genus, præcipuè verò suam Ecclesiam. 2. Deum omnia suo nutu regere & sua sapientia moderari 3. Satis amplam habere benefacien di faculta

tem:

tem: quia in eius manu ſunt cælum & terra, eius obſequio addictæ ſunt omnes creaturæ, in eius protectione acquieſcunt pij, & eius imperio coercetur inferorum poteſtas. Nihil fortuito fieri, licet occultæ ſint cauſæ, ſed Dei voluntate, eáque tum arcana quam ſcrutari non poſſumus, ſed reuerenter adoramus, tum expreſſa in Lege & Euangelio.

LIB. II.

14. Cognitio Dei Redemptoris colligitur ex lapſu hominis, & ex materiali redemptionis cauſa.

15. In lapſu hominis conſiderandum quid debeat & poſſit.

16. Quia creatus fuit ad imaginem Dei, id eſt, Sapientiæ, Iuſtitiæ, Sanctitatis diuinæ fuit particeps, atque ideò perfectus anima & corpore, debuit Deo perfectam mandatorum obſeruationem.

17. Cauſæ lapſus, propinquæ fuerunt Satan, Serpens Eua, fructus vetitus: remotæ, infidelitas, ambitio, ingratitudo, contumacia. Vnde ſequuta eſt deletio imaginis Dei in homine, qui factus eſt infidelis, iniuſtus, morti obnoxius.

18. Quid poſſit nunc videndum, tum animæ tum corporis reſpectu. Animæ intelligentia in rebus diuinis, id eſt, in Dei cognitione & vero cultu, talpa cæcior eſt: bona opera nec excogitare, nec exequi poteſt. In rebus humanis, vt artibus liberalibus & mechanicis, admodum cæcutit & varius eſt. Voluntas autem, quòd ad res diuinas attinet, vult tantùm quod malum eſt. Quod ad inferiores & humanas, incerta, vaga, nec omnino ſui iuris.

19. Corpus animæ corruptos appetitus ſequitur: multis infirmitatibus, morti tandem, eſt obnoxium.

20. Hinc ſequitur homini perdito quærendam in Chriſto mediatore redemptionem: quia electi populi prima adoptio, Eccleſiæ conſeruatio, eiuſdem liberatio ex periculis, inſtauratio poſt diſſipationes, piorum ſpes à gratia mediatoris ſemper pendebat. Ideò lex data, quæ ſuſpēſos teneret animos vſque ad Chriſti aduentum: quod patet ex gratuiti fœderis ſæpius repetiti memoria, ceremoniis, ſacrificiis, ablutionibus, adoptionis fine, & Sacerdotij.

21. Materialis cauſa redemptionis eſt Chriſtus, in quo conſideranda tria. 1. Quomodo exhibeatur hominibus. 2 Quomodo recipiatur. 3. Quomodo in eius ſocietate homines retineantur.

22 Chriſtus exhibetur hominib. per Legem & per Euangelium.

23. Lex triplex eſt, Ceremonialis, Iudicialis, Moralis. Ceremonialis vſus eſt abrogatus, effectus perpetuus. Iudicialis ſeu politica Iudæis erat peculiaris, & ſublata eſt, manente vniuerſali illa æquitate quæ in Lege Morali deſcripta eſt. Hæc Moralis, quæ ad pietatem & Iuſtitiam fouendam ac conſeruandam pertinet, perpetua eſt, & omnibus competit.

24. Vſus Legis Moralis eſt triplex. Primus noſtram oſtendit impotentiam, iniquitatem, damnationem, non vt deſperemus: ſed ad Chriſtum recurramus. Secundus, Vt qui promiſſionibus non mouentur terrore comminationum coerceantur. Tertius, Vt ſciamus qualis ſit Dei voluntas: vt eam ad obſequium meditemur: vt ad id confirmentur animi: vt à lubrico retrahamur.

25. Summa legis prooemio & duabus tabulis comprehenditur. In Prooemio notatur. 1. Dei poteſtas, vt populum obediendi neceſſitate conſtringat. 2. Promiſſio gratiæ qua ſe Deum Eccleſiæ profitetur. 3. Beneficium, quo Iudæos ingratitudinis arguit, niſi benignitati ſuæ reſpondeant.

26. Prior tabula quæ ad Dei cultum pertinet, quàtuor præceptis abſoluitur.

27. Primi præcepti finis eſt, vt Deus in populo ſuo ſolus emineat. Soli Deo igitur debemus

adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

28. Secundi præcepti finis est, Deum superstitiosis ritibus cultum suum nolle profanari. Eiusdem partes duæ. Prior licentiam nostrã coercet, ne Deum sub sensus nostros subiiciamus, aut vlla specie repræsentemus. Altera vetat, ne vllas imagines adoremus religionis causa, ideò producit potentiam suam, quam sperni non patietur: æmulationem, quia consortem ferre nequeat: vindictam in pronepotes; misericordiam maiestatis suæ cultoribus.

29. Tertium præceptum tria iubet. 1. Vt Dei maiestatem resipiat quicquid mens nostra concipit & lingua profatur. 2. Ne temerè abutamur sancto eius verbo & sacris mysteriis ad ambitionem & auaritiam. 3. Ne eius operibus obloquamur, sed illa cum elogiis Sapiẽtię, Patientiæ, Potentiæ, Bonitatis, Iustitię prædicemus. His opponitur nominis Dei profanatio triplex, per iuriis, iuramẽtis superuacuis, idololatricis item, videlicet quũ in Dei locũ substituimus sanctos, vel creaturas animatas aut inanimatas.

30. Quarti pręcepti finis est, vt propriis affectibus & operibus emortui regnum Dei meditemur. Hic autem tria sunt consideranda. 1. Requies spiritualis, quum fideles à propriis operibus ferientur, vt Deus in ipsis operetur. 2. Vt sit status dies ad inuocandum nomen Dei, ad verbum eius audiendum, & ad ceremonias sacras peragendas. 3. Vt serui habeant aliquam à labore remissionem.

31. Posterior tabula, de charitatis officiis erga proximum, sex postrema pręcepta cõtinet. Quinti pręcepti finis est, Quoniam Deo suę dispositionis obseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentię gradus esse inuiolabiles. Interdicitur ergo ne superiorum dignitati derogemus, contemptu, contumacia, ingratitudine. immo eos reuerentia, obedientia, gratitudine prosequamur.

32. Sexti pręcepti finis est, Quoniam hominum genus vnitate quadam Deus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse cõmendatam: vnde sequitur violẽtiã interdici priuatis, beneuolentiam præcipi.

33. Septimi pręcepti finis est, Quia puritatẽ amat Deus, facessere à nobis debet immũdities. Ergo scortari prohibet animo, verbo, opere.

34. Octaui pręcepti finis est. Quoniam Deo est abominationi iniustitia, vult vt vnicuiq; reddatur quod suum est. furantur autem homines, vel violentia, vel malitiosa impostura, aut calliditate, vel blanditiis, &c.

35. Noni pręcepti finis est, Quũ Deus, qui est veritas, mendacium execretur, prohibet calumnias falsásque criminationes quibus violatur proximi nomen: mendacia item quibus in suis fortunis quispiam grauatur. Contra, requirit vt in asserenda veritate vnusquisque nostrum tueatur & nominis & rerum proximi sui integritatem.

36. Decimi pręcepti finis est, Quia totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnis aduersa charitati cupiditas ex animis est excutienda. Ideóq; omnis cupiditas, quæ in alterius detrimentum vergit, prohibetur.

37. Per Euangelium diximus Christum nobis exhiberi. Primùm autem doctrinæ Euangelij seu noui Testamenti cum vetere Testamento demonstratur cõuenientia. 1. Quia piis sub vtroque fœdere eadem sit, & fuerit spes immortalitatis. 2. Idem fœdus situm non in operibus hominum, sed in Dei misericordia. 3. Idem Mediator Dei & hominum Christus.

38. Deinde, vtriusq; fœderis discrimẽ quintuplex ostẽditur. 1 Sub lege cælestis hæreditas sub rebus terrenis exhibebatur. Sub Euangelio rectà ad eam mẽtes nostrę diriguntur. 2. Vetus in figuris absente veritate imaginem tantùm ostentabat,

tabat. Nouum præſentem verita-tem exhibet. 3. Illud ratione Legis, miniſterium erat damnationis & mortis. hoc iuſtitiæ & vitę. 4. Illud ſeruitutis, quod timorē generet in animis. Hoc libertatis, quod in fiduciam erigat 5. Vni Iudæorum genti deſtinatum erat verbum. Nūc omnibus prędicatur gētibus.

39. Euangelicę doctrinæ ſumma eſt docere. 1. Qualis ſit Chriſtus. 2. Quorſum miſſus. 3. Quomodo redēptionis partes impleuerit.

40. Chriſtus eſt Deus & homo. Deus, vt ſuis largiatur iuſtitiam, ſanctificationem & redemptionē. Homo, quia hominis debitum erat perſoluturus.

41. Miſſus eſt vt munus exequeretur. 1. Prophetæ, vera prædicendo, prophetias adimplendo, voluntatem Patris docendo & faciendo. 2. Regis, gubernando Eccleſiam totam & quodlibet membrum eius, à qualibet aduerſariorum iniuria ſuos defendēdo. 3. Sacerdotis, pro peccatis corpus ſuum offerēdo, Deum ſua obediētia nobis reconciliando, pro ſuis ſemper precibus ad Patrem intercedendo.

42. Redemptoris partes impleuit, moriendo pro peccatis noſtris, reſurgendo ad noſtram iuſtificationem, aperiendo nobis cęlos per aſcenſionem, ſedendo ad dexteram Patris, vnde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Itaque nobis promeritus eſt gratiam Dei, & ſalutem.

LIB. III.

43. Chriſtum redemptorem recipimus virtute Spiritus ſancti qui nos cum Chriſto coniungit. Ideò dicitur Spiritus ſanctificationis & adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtræ ſalutis, aqua, oleum, fons, ignis, Dei manus.

44. Fides autem animę manus eſt, quæ Chriſtum in Euangelio nobis oblatum eadem virtute Spiritus S. recipit.

45. Commune fidei officium eſt veritati Dei ſubſcribere, quoties, quicquid, & quomodo loquatur. Proprium verò, reſpicere Dei in Chriſto voluntatē, miſericordiam, promiſſiones gratiæ, in quarū certitudinē Spiritus S. mentes noſtras illuminat & corda confirmat.

46. Fides igitur eſt diuinæ erga nos beneuolētię firma certáq. cognitio, quę in gratuita in Chriſto promiſſione fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris, & cordibus obſignatur.

47. Fidei effecta ſunt quatuor. 1. Pœnitētia. 2. Vita Chriſtiana. 3. Iuſtificatio. 4. Oratio.

48. Pœnitētia vera duabus partibus conſtat; Mortificatione, quæ ex agnitione peccati & vero iudicij diuini ſenſu procedit: Viuificatione item, cuius fructus ſunt, pietas erga Deum, charitas erga proximum, ſpes vitę ęternæ, vitæ ſanctitas. Huic verę Pœnitentię opponitur falſa, cuius partes Contritio, Confeſſio, & Satisfactio. Priores duæ ad veram pœnitentiam referri poſſunt: modò contritio ſit cordis propter agnitionem peccati, nec à ſpe veniæ per Chriſtum ſeparetur: confeſſio autem, ſeu priuata ſoli Deo, aut Eccleſiæ paſtoribus liberè & ad conſolationem, non ad enumerationem delictorum & conſcientię carnificinam inuehendam fiat: ſeu publica, quæ eſt totius Eccleſię, vel vnius aut multorum coram tota Eccleſia. Satisfactio, olim Eccleſiaſtica, id eſt quę ad ędificationem Eccleſiæ ob peccatorum reſipiſcentiam & publicam confeſſionem fiebat, ad Deum relata eſt à Sophiſtis: vnde Indulgentiarum ſupplementa in hoc mundo, & ignis purgatorius poſt mortem. At contritio illa Sophiſtarum, confeſſio item auricularis (quam vocant) & operis ſatisfactio, gratuitę peccatorum remiſſioni opponuntur.

49. Vitę Chriſtianę partes duę conſtituuntur. 1. Amor iuſtitię: vt ſancti ſimus, quia Deus ſanctus eſt, cum eo coniungimur, & in eius populo cenſemur. 2. Vt nobis norma prędcripta ſit quę nos in iuſtitię ſtadio aberrare non ſinat, ſimúſque Chriſto conformes. Huius

autem exemplar nobis proponitur cuius formam in vita nostra debemus exprimere. Accedunt Dei beneficia quibus extremæ erit ingratitudinis si non respondeamus.

50. Summa vitæ Christianæ est nostri abnegatio.

51. Huius abnegationis fines sunt quatuor. 1. Vt nos consecremus Deo in hostiam viuentem. 2. Ne nostra quæramus, sed quæ Dei sunt & proximi. 3. Vt crucem patienter feramus, cuius fructus sunt, nostræ imbecillitatis agnitio, patientię nostrę probatio, delictorum correctio, ardentior inuocatio, vitę æternæ alacrior meditatio. 4. Vt sciamus quomodo vtẽdum sit præsenti vita eiúsque adminiculis, propter necessitatem & oblectationẽ. Necessitas requirit vt omnia possideamus tanquam nihil possidentes: feramus placidè penuriam, & abundantiam moderatè, sciamus satiari, esurire, & patienter carere: habeamus rationem proximi, quia reddenda est ratio villicationis nostræ, omnia vocationi nostræ respondeant. Oblectatio nobis esse debet laudandæ benignitatis Dei maius argumentum.

52. In consideratione Iustificationis, quæ est tertius fidei effectus, occurrit primùm vocis explicatio. Iustificatus dicitur, qui Dei iudicio censetur & habetur iustus. Iustificatur operibus, cuius vita pura & irreprehensibilis est coram Deo. Et talis nullus vnquam fuit, excepto Christo. Iustificantur fide, qui operum iustitia exclusi Christi iustitiã apprehendunt. Tales sunt Dei electi.

53. Inde consequitur firmissima consolatio. Nam pro seuero iudice patrem habemus clementissimum. Iustificati in Christo, pacémque habentes, virtute eiusdem freti sanctitatem meditamur.

54. Consequitur item christiana libertas, in tribus cõsistens. 1. Vt fidelium conscientiæ sese supra Legem erigant, totámque legis iustitiam obliuiscantur. 2. Vt conscientiæ iugo Legis liberæ volũtati Dei vltro obediant. 3. Vt rerum indifferentium nulla religione coram Deo teneantur. Cauenda tamen hîc duo præcipitia. Primum, ne donis Dei abutamur. Alterum, vt scãdalum datum & acceptum fugiamus.

55. Oratio, quartus est effectus fidei: in qua considerantur, fructus, leges, errores, & petitiones.

56. Fructus orationis est quintuplex. 1. Dum assuescimus ad Deum confugere, cor nostrum inflammatur maiore desiderio eius quærendi, amandi & colendi. 2. Nulla mala cupiditas cor nostrum inuadit, cuius testem Deum facere pudeat. 3. Eius beneficia cum gratiarum actione excipimus. 4. Donum consequuti, ardentius Dei benignitatem meditamur. 5. Vsus nobis cõfirmat Dei bonitatem, prouidentiam & veritatem.

57. Leges sunt quatuor. 1. Ne aliter simus compositi, quàm qui ad Dei colloquium ingrediuntur. Ideo manuum eleuatio, cordis motus, perseuerantia commendatur. 2. Inopiam nostram sentiamus. 3. Omni propriæ gloriæ cogitatione nos abdicẽmus, dantes Deo gloriam in solidum. 4. In mediis malorum abyssis prostrati spe certa exorandi animemur, quandoquidem Dei mandato & promissione freti sumus.

58. Errant autem qui Sanctos extra hanc vitam constitutos inuocant. 1. Quia scriptura docet solum Deum esse inuocandum, qui solus nouit quæ sunt nobis necessaria. Vult adesse, quia promisit. Potest, quia Omnipotens. 2. Quia vult inuocari fide, quæ verbo & promissione eius nititur. 3. Quia fides adulteratur, quàm primùm ab hac regula recedit. At in inuocatione sanctorum nullum est verbum, nulla promissio: ergo nulla fides. Nec Sancti illi audire aut iuuare possunt.

59. Summa orationis, quæ à Christo Domino nobis tradita est, com-

comprehenditur procemio & duabus tabulis.

60. In procemio lucet Dei bonitas, quia Pater noster dicitur. Sequitur nos esse filios: &, aliunde subsidia quærere, esse vel egestatē, vel sæuitiam exprobrare Deo. Peccata non obesse quominus supplices misericordiam imploremus. Fraternę dilectionis affectum debere inter nos intercedere. Lucet item in hoc procemio Dei potentia: quia in cælis. Vnde colligimus Deum per omnia diffundi, quem dum quærimus supra corporis & animi sensus attolli nos decet: euehi super omnem aleam corruptionis aut mutationis: vniuersum orbem complecti & sua potentia gubernare.

61. Prior tabula Dei glorię tota destinata est, & tres petitiones cōtinet. 1. Vt Dei nomen, id est eius potentia, bonitas, sapiētia, iustitia, veritas sanctificetur: id est, vt homines sine summa veneratione de Deo nec loquantur nec cogitent. 2. Vt Deus prauas omnes carnis cupiditates Spiritus sui virtute corrigat: sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequium: suos filios tueatur: & frangat impiorum conatus. Istius petitionis vsus triplex est. Retrahit nos à mundi corruptelis: accendit mortificandæ carnis studium: ad crucis tolerantiā nos animat. 3. Tertia petitio agit non de arcana Dei voluntate, sed de ea quæ per scripturas innotescit, cui respondet voluntarium obsequium.

62. Posterior tabula tres reliquas petitiones continet quæ nos & proximos nostros respiciunt. 1. Petit omnia quibus corporis vsus sub mundi huius elementis indiget. Dei enim curæ ac prouidentiæ nos committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. 2. Petimus quæ ad spiritualem vitam faciūt, nempe peccatorum remissionem, quæ satisfactionem tollit, & cui apponitur cōditio, vt dicto factóque læsi à proximis nihilominus eis in nos delicta condonemus. 3. Liberationem à tentationibus, seu nos armis instrui & diuino præsidio defēdi, vt pares simus ad victoriam. Tētationes autem differunt causa: nā tentat Deus, Satan, mundus, caro: & materia: à dextris enim tentamur, ratione diuitiarum, honorum, pulchritudinis, &c. à sinistris, ratione paupertatis, contemptus, afflictionum: & fine, nam Deus pios tentat in bonum: Satan, caro, mundus in malum.

63. Porrò, quatuor illa fidei effecta nos deducunt ad certitudinem electionis & resurrectionis vltimæ.

64. Electionis causa efficiens, mera Dei liberalitas, quā cum humilitate & gratiarū actione agnoscere debemus: materialis, Christus filius dilectus: finalis, vt certi de salute nostra, quia Dei sumus, eū tum in hac vita, tum in futura ęternum glorificemus. Effecta sunt multorū aut vnius respectu: ídque alios eligendo, alios iustè reprobando. Electi autem vocantur verbi prędicatione, & Spiritus S. illuminatione, iustificantur, sanctificantur, vt tandem glorificentur.

65. Resurrectio vltima fiet. 1. Quia non possumus alia ratione perfectè glorificari. 2. Quia Christus in nostra carne resurrexit. 3. Quia Deus est omnipotens.

LIB. IIII.

66. Deus in societate Christi nos retinet per administrationem Ecclesiasticam & ciuilem.

67. In Ecclesiastica administratione tria considerantur. 1. Quæ sit Ecclesia. 2. Quomodo regatur. 3. Quæ sit eius potestas.

68. Ecclesia dupliciter consideratur: Inuisibilis & vniuersalis, quę est sanctorum communio. Visibilis & particularis. Dignoscitur autem Ecclesia verbi pura prædicatione, & Sacramentorum legitima administratione.

69. Quoad Ecclesiæ regimen quinque expenduntur. 1. Qui præsunt. 2. Quales. 3. Quænam sit eo-

rum vocatio. 4. Officium. 5. Quis fuerit veteris Ecclesię status.

70. Pręsunt nō Angeli,sed homines.in hoc Deus suam benignitatem nobis declarat:habemus singulare exercitium ad humilitatē & obedientiam:optimum item ad mutuam charitatem vinculum.

71. Hi sunt Prophetę,Apostoli, Euangelistę, quorum munus fuit temporarium: Pastores & doctores,qui perpetuo durant.

72. Eorum vocatio duplex. Interna & externa.Interna à Dei Spiritu.Externa,in qua occurrunt quatuor expendenda. 1. Quales sint eligendi: nempe sana doctrina & bonis moribus pręditi.2. Qualiter: cum ieiunio & oratione.3. A quibus: Immediate à Deo, vt Prophetę & Apostoli. Mediate, verbo duce, ab episcopis,à senioribus,&à plebe.4. Quo ritu:manuum scilicet impositione,cuius triplex est vsus.Primus vt ministerij commendetur dignitas.Alter,vt vocatus sciat se Deo esse consecratum. Tertius, vt credat Spiritum sanctum non defuturum sancto huic ministerio.

73. Officium Pastorum in Ecclesia est prędicare verbum, administrare sacramenta, disciplinam coercere.

74. Veteris Ecclesię status distributus est in presbyteros, seniores, diaconos qui Ecclesiastica bona diuidebant episcopis, clero,pauperibus,templorum reparationi.

75. Potestas Ecclesię, consideratur ratione doctrinę, legum ferendarum & iurisdictionis.

76. Doctrina respicit fidei dogmata, quę nulla extra Dei verbum tradenda sunt, sed omnia ad Dei gloriam & Ecclesię ędificationem referenda: respicit etiam dogmatum applicationem, quę ad fidei analogiam debet congruere.

77. Leges Ecclesiasticę, in pręceptis necessariò obseruādis,verbo Dei scripto conformes esse debēt. In indifferentibus habenda est ratio locorum, personarum, temporum: cum obseruatione ordinis & decori. Fugiendę sunt autē constitutiones quę à pseudopastoribus pro vero Dei cultu traditę sunt, quę pręcisa necessitate cōscientias astringunt,quę irritum faciunt Dei mandatum, quę sunt inutiles & ineptę, quę suo numero conscientias opprimunt, quę histrionicam referunt ostētationem, quę pro sacrificiis expiatoriis habentur, quę ad quęstum conuertuntur.

78. Iurisdictio duplex est. 1. Clero propria, de qua agebatur in Synodis prouincialibus & generalibus.2. Communis clero & plebi,cuius finis duplex,tū vt scandala impediātur, tum vt scandalum exortum aboleatur. Praxis autem consistit in admonitionibus priuatis & publicis:item in excommunicatione,cuius triplex scopus.1. Ne Ecclesia male audiat.2.Ne boni corrumpantur malorum consuetudine.3. Vt præ pudore excommunicati pœnitere incipiant.

79. Proinde ratione temporū indicūtur ieiunia,& fiunt vota.Ieiuniorum finis est vt maceretur caro, simus ad preces melius compositi,sint humilitatis & obedientię testimonia. Consistunt in tempore,in qualitate & quantitate ciborum. Hic autem cauendum ne vestimenta tantum frangamus, nō corda, vt hypocritæ: ne pro opere meritorio facta censeantur: ne rigidius exigantur tanquam ad salutem necessaria.

80. In votis considerandū.1.Cui vouetur, nēpe Deo. Vnde sequitur nihil tentandum nisi pręeunte verbo, quo docemur quid placeat & quid displiceat Deo.2. Quis vouet, nempe homo. Cauendum igitur ne libertatem nostrā negligamus: ne supra vires,aut quod cum vocatione pugnat promittamus.3.Quid vouetur. Ibi habenda ratio temporis: tum præteriti, quale est votum actionis gratiarum & pœnitentię:tū futuri, vt simus in posterum cautiores, & his stimulis ad officium excitemur. Hinc apparet quid de votis Papisticis sit sentiendum.

81. In

81. In Sacramentorum explicatione tria sunt considerāda.1. Quid, nempe externum symbolum quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones cōscientiis nostris Deus obsignat ad sustinendā fidei nostræ imbecillitatem Nos vicissim pietatē erga eum nostram testamur.2. Quæ necessaria: nempe Signum, Res signata, Promissio, Generalis communicatio.3. Quot sint: nempe Baptismus & Cœna.

82. Baptismi signum est aqua: res signata, sanguis Christi: promissio, vita æterna: communicantes seu participes, adulti post fidei cōfessionem: infantes item, quia Baptismus successit circuncisioni, & in vtroque mysterium, promissio, vsus, efficacia, eadem sunt. Peccatorum item remissio ad infantes pertinet, ergo & signum huius remissionis.

83. Finis Baptismi duplex est.1. Vt seruiat fidei nostræ erga Deum. Quia signum est nostræ ablutionis per Christi sanguinem: nostræ carnis item in Christo mortificationis & regenerationis: præterea Christo coniuncti credimus nos fore omniū suorum bonorum participes, nec condemnationem vllam nobis futuram.2. Vt seruiat confessioni erga proximū. Quia nota est nos velle populo Dei accenseri: testamur etiam nos religionem Christianam profiteri: cupere vt laudem Dei omnia nostra spirent.

84. Cœna est epulum spirituale, quo in ea vita conseruamur, in quam nos verbo suo Deus genuit.

85. Finis cœnæ triplex est.1. Vt seruiat fidei nostræ erga Deum cōfirmandæ. 2. Confessioni coram hominibus. 3. Exhortationi ad charitatem.

86. Cauendum autem ne in extenuandis signis nimij à suis mysteriis ea diuellamus, quibus quodāmodo annexa sunt. Ne item in iisdem extollendis immodici, mysteria ipsa obscurare videamur.

87. Partes sunt duæ.1. Spiritualis veritas, in qua consideratur significatio in promissionibus: materia, Christus mortuus & resuscitatus: effectus, nempe redemptio, iustificatio & sanctificatio nostra.2. Signa visibilia, panis & vinum.

88. Cœnæ opponitur Missa papistica.1. Contumelia Christum afficit. 2. Christi crucem sepelit. 3. Mortem eius abolet. 4. Beneficia quæ in Christo obtinemus tollit. 5. Sacramenta, quib. mortis memoria relicta est, eneruat.

89. Falsò autem numerantur Sacramenta Confirmatio, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo qui minores & maiores peperit, Matrimonium.

90. Superest ciuilis administratio, ad externam morum iustitiam pertinens.

91. In ea consideratur magistratus, leges, populus.

92. Magistratus est Dei vicarius, pater patriæ, legum custos, præses iustitiæ, Ecclesiæ nutritius.

93. His nominibus, 1. ad officium excitatur, vt coram Deo sanctè ambulet, & coram hominibus integritatem, tēperantiam, continentiam, innocentiam, prudentiam referat. 2. Vt singulari consolatione muneris sui difficultates leniat.

94. Species magistratus seu ciuilis administrationis sunt Monarchia, Aristocratia, Democratia.

95. Quo ad leges videndum qualis sit earum cōstitutio, ratione Dei & hominum: deinde qualis æquitas, ratione temporum, locorum, nationum.

96. Populus magistratui debet. 1. reuerentiam, tanquam Dei legato, idque animo sincero. 2. Obediētiam, siue edictis parendum, siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera & onera. 3. Amorem quo eorum prosperitatem precibus Deo commendet.

97. Iubemur non tantùm bonis magistratibus parere, sed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiam si tyrannidem exerceāt:

nec enim ſine numine Principes conſtituti ſunt.

98. Tyrannis porrò regnantibus, ſubeat primùm delictorum noſtrorum recordatio quæ talibus flagellis caſtigantur. Inde humilitas patientiam noſtram frænabit. Deinde, non noſtrum eſſe his malis mederi, hoc tantùm eſſe reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu ſunt regum corda & regnorum inclinationes.

99. Duobus modis autem Tyrānorum furores Deus compeſcit, aut ex ſeruis ſuis manifeſtos vindices excitans, qui populum à tyrannide eximant: vel furorem aliud cogitantium & molientium hominum eò deſtinat, tyrannidem alia tyrannide euertens.

100. Priuatis obedientia præſcripta non impedit quominus populares quidam magiſtratus eſſe poſſint, penes quos ſit tyrannos coercere & populi libertatem tueri. Ita autem Magiſtratibus eſt obediendū, vt ſupremo Regi ius ſuum integrum illibatúmq; ſemper maneat.

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER PRIMVS.

DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

ARGVMENTVM.

Primus liber de Cognitione Dei Creatoris disserit. Quoniam verò in creatione hominis ea maximè elucet, ideò de homine quoq; disputatio habetur. Atq; ita præcipui loci totius tractationis duo sunt: prior de notitia Dei, alter de notitia hominis. Ac primo capite de vtroq; coniunctim agitur: sequentibus de singulis separatim: ita tamen vt quædam misceantur, quæ ad alterutrum istorum referri debeāt: tractatur scilicet de S. Scriptura, & Imaginibus ad notitiam Dei: tres reliqui de mundi opificio, de S. Angelis, de Diabolis, ad hominis notitiā: Postremus, de ratione, qua Deus mundum gubernat, ad vtrumq; spectet.

Quòd ad priorē, hoc est, Dei notitiā attinet, primū ostēdit qualis sit notitia quā ipse postulat. cap. II. *Deinde vbi quærenda sit, à* III. *ad* IX. *nimirum, nō in homine: quia etsi naturaliter hominū mentib. indita sit, tamē partim inscitia, partim malitia suffocatur,* III. *&* IIII. *Nec in mūdi fabrica: quia etsi in ea clarissimè luceat, nos tamen adeò stupidi sumus, vt eiusmodi testificationes, quātūuis pspicuæ, semper nobis sine fructu effluāt,* V. *Sed in Scriptura* VI. *De qua agitur, c.* VII. VIII. IX. *Tertiò, qualis sit Deus,* X. *Quartò, quā impiū sit Deo tribuere visibilē formā (vbi de Imaginibus, earū adoratione & origine agit) c.* XI. *Quintò, cōtendit æquū esse, vt solus Deus in solidum colatur,* XII. *Postremò, de vnitate Essentiæ diuinæ, & trium personarum distinctione, cap.* XIII.

Ad posteriorem hominis nempe notitiam, quod attinet, primùm de mūdi creatione, de bonis & malis Angelis (quæ omnia hominem spectant) instituitur tractatio, XIIII. *cap. Deinde, ad hominem ipsum accedens naturam viresq; eius examinat, cap.* XV.

Vt autē Dei hominisq; notitiā melius illustret, ad omniū humanarum actionū, totiusq; mundi gubernationem, contra fortunā & fatū, tribus reliquis capitibus XVI. *videlicet,* XVII. & XVIII. *descendit, doctrinam synceram, atq; illius vsum, tradens: tandem Deum, etsi impiorum opera vtatur, purū tamen ab omni labe & culpa esse demōstrat.*

CAPVT I.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.

Veræ sapientiæ partes.

TOTA ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus cõstat, Dei cognitione & nostri. Cæterùm, quum multis inter se vinculis cõnexæ sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei, in quo viuit & mouetur, intuitum sensus suos protinus cõuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis esse. imò id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillant, tãquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quæ in Deo residet bonorũ infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, nõ modò, vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omniũ mundus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immẽsam probrorum congeriẽ detegit: propriæ infælicitatis conscientia vnumquemque pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiæ lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatem: atque adeò malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illũ seriò aspirare possumus, quàm cœperimus nobis ipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est contentus, & inscius suæ miseriæ vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantùm instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperiẽdum quasi manu ducitur.

1. Dei cognitio. Act. 17. 28.

2. Nostri cognitio. Eius descriptio & effecta.

Vide Caluin. in Io. c. 4. 10. *Vtriusque cognitionis coniunctio.*

Cognitionis Dei effecta.

2 Rursum, hominem in puram sui notitiam nunquam peruenire constat nisi priùs Dei faciem sit contemplatus, atque ex illius

illius intuitu ad seipsum inspiciendum descendat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapientes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitiæ, & impuritatis nostræ conuincamur. Non autem conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendum est illud iudicium. Quia enim ad hypocrisin natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædã iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abundè satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non sit plurima obscœnitate inquinatum: quod paulò minùs fœdum est, pro purissimo arridet quandiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obuersatur nisi nigri coloris, cãdidissimum esse iudicat, quod tamen subobscura est albedine, vel nonnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propiùs adhuc discernere licet quantum in æstimãdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terram despicimus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circũcirca patent, validissima perspicacissimáque acie videmur nobis præditi: at vbi solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & cõfunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerandis terrenis acumen, vbi ad solem ventum est, meram esse hebetudinem. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis contingit. quantisper enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchre contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantùm non semidei videmur. at si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amussim conformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro summa iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, misertima impotentia esse arguetur: adeò diuinæ puritati malè respõdet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

1. Superbiam nostram contundit.

2. Hypocrisin detegit.

Confirmatio à simili.

3. Dei perfectioni omnibus numeris absolutã, miseriãmque nostrã infinitam esse demonstrat.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat perculsos atq. afflictos fuisse sanctos quoties Dei præsentiam sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmíque consistebant, ipso gloriam suã manifestante, sic quatefieri ac consternari vt mortis horrore cõcidant, imò absorbeãtur, & penè nulli sint: colligendum inde est hominem humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem cõsternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis:

Altera confirmatio ab exemplis.

1. Sanctorum Patrum.

Iud.13.22. adeò vt vox illa in Dei populo vſitata foret, Moriemur, quia
Ieſa.6.5. Dominus apparuit nobis. Ideo & hiſtoria Iob ad proſternẽdos
Ezec.1.28. & ſuæ ſtultitiæ, impotentiæ, pollutionis conſcientia homines, po-
3.14. tiſſimum ſemper argumentum à diuinæ ſapientiæ, virtutis, pu-
Iob.9.4. &c. & alibi paſſim. ritatis deſcriptione ducit. Neque fruſtrà. videmus enim vt A-
braham melius ſe terram & puluerẽ agnoſcat, ex quo propiùs
Gen.18.27. ad conſpiciendam Domini gloriam acceſſit: vt Elias retecta fa-
1.Reg.19.13. cie, eius acceſſum expectare non ſuſtineat: tantum eſt in aſpe-
ctu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quum
ipſos quoque Cherubim velare, ipſo pauore, faciẽ ſuam opor-
2. *S. Angelorum.* teat? Hoc ſcilicet eſt quod dicit propheta Ieſaias, Erubeſcet ſol
Ieſa. 6.2. & confundetur luna quum Dominus exercituum regnauerit:
Ieſ.24.23. hoc eſt, Vbi claritatem ſuam extulerit, ac propiùs admouerit,
3. *Solis & Lunæ.* lucidiſſimum quodque præ illa tenebris obſcurabitur. Vtcun-
que tamen Dei noſtrique notitia mutuo inter ſe nexu ſint col-
Lib.2. ligatæ, ordo rectè docẽdi poſtulat vt de illa priore diſſeramus
loco, tum ad hanc tractandam poſtea deſcendamus.

CAPVT II.

Quid ſit Deum cognoſcere, & in quem finem tendat eius cognitio.

Huius cognitionis Dei creatoris, (de redẽptione enim ſuo loco agetur) deſcriptio.

IAM verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem eſſe Deum, ſed etiam tenemus quod de eo ſcire noſtra refert, quod vtile eſt in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum propriè loquendo cognoſci dicemus vbi nulla eſt religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ ſpeciem qua homines in ſe perditi ac maledicti Deum redemptorem in Chriſto mediatore apprehẽdunt: ſed tantùm de prima illa & ſimplici loquor, ad quã nos deduceret genuinus naturæ ordo ſi integer ſtetiſſet Adam. Nam etſi nemo iam, in hac humani generis ruina Deũ vel patrem, vel ſalutis authorem, vel vllo modo propitiũ ſentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Chriſtus: aliud tamen eſt ſentire Deum fictorem noſtrum ſua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omníque benedictionum genere proſequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Chriſto nobis propoſitam amplecti. Quia ergo Dominus primùm ſimpliciter Creator tã in mũdi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Chriſti facie Redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda eſt, altera deinde ſuo ordine ſequetur. Quanquam

Diſcrimen cognitionis de Deo.

quam autem Deum apprehendere mens nostra nō potest quin illi cultum aliquem tribuat: non simpliciter tenere sufficiet illum esse vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorum esse: nequid alibi quàm in ipso quæramus. Hoc ita accipio, non solùm quòd mundum hunc, vt semel condidit, sic immensa potentia sustineat, sapientiâ moderetur, bonitate conseruet, humanū genus præsertim iustitia iudicióque regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquam vel sapiētiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel synceræ veritatis gutta reperietur quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eíque cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, eum sibi omnium bonorum esse authorem, vt nihil extra ipsum quærendum sit, nunquam ei se voluntaria obseruantia subiicient: imò nisi solidam in eo fœlicitatem sibi constituant, nunquam se illi verè & ex animo totos addicent.

Summa & vsus huius cognitionis.

Quid sit Pietas.

2 Itaque frigidis tantùm speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insistere propositum est, quid sit Deus: quum intersit nostra potiùs, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat scire. Quorsum enim attinet, Deū aliquē cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio tantùm oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoscere quo cum nihil sit nobis negotij? Quin potiùs huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus. Quomodo enim mentem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul extemplò cogites, quum figmentum illius sis, eiusdem imperio esse te ipso creationis iure addictum & mācipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid agis, ad illū referri oportere? Id si est, iam profectò sequitur vitam tuam prauè corrumpi nisi ad obsequium eius componitur: quando nobis viuendi lex esse debet eius volūtas. Rursum nec ad liquidum perspicere ipsum potes, nisi vt bonorum omnium fontem esse & originem agnoscas: vnde & desiderium illi adhærendi, & fiducia in ipsum nasceretur si non sua mentē hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nam initiò pia mens Deum nō quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verum dūtaxat intuetur: neque illi quodcunque visum fuerit affingit, sed talē habere contenta est qualem se manifestat ipse, summáque diligentia semper cauet, ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egressa, perperam va-

Vsus illius amplificatio, cum necessaria profanæ curiositatis & Epicureorum refutatione.

Piarum mentium Deus descriptus, vt Epicureorū impia curiositas magis ac magis appareat.

getur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorem sibi esse confidit ac protectorem, ideóque in eius fidem totam se confert. quia bonorum omnium intelligit esse authorem, siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius præsidiũ, opem ab eo expectãs. quia bonum & misericordem esse persuasa est, in eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominum ac patrem agnoscit, eum quoque dignũ statuit esse cuius imperium in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mãdatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suáque seueritate armatum ad vindicãda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicii eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam si quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quàm erga pios beneficum, quãdo ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eum repositam esse pœnã, quàm iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictæ formidine se coercet à peccando, sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionẽ horret. En quid sit pura germanáque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerẽtiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc eo diligẽtius notãdum est, quòd omnes promiscuè venerãtur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordis synceritas.

Summa omnium quæ de Deo scriptura S. nos tenere iubet.

Vera religio.

CAPVT III.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

QVANDAM inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra cõtrouersiam ponimus: siquidem, nequis ad ignorantiæ prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriam assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarint. Sanè sicubi Dei ignorantia

Hæc Dei cognitio omnibus obuia reprobos reddit inexcusabiles.
Rom. 1.20.

rantia quæratur, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quam inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiã, vt Ethnicus ille ait, tã barbara natio, nulla gens tã efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deũ esse. Et qui in aliis vitę partibus, minimum videntur à belluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere posset: in eo tacita quędam cõfessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria, huius cõceptionis amplum est documentum. Quàm enim non libenter se deiiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potiùs & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deũ: constat vehementissimam istam esse de numine impressionẽ, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ effectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque sponte se demittit, quo Deum reuereatur.

Cice. de nat. deor. lib. 1. Lactãt. Insti. lib. 3. cap. 10. *Hanc omnes aliquo modo sentiunt & profitentur.*

Etiam omnium stupidissimi.

2 Quare vanissimum est quod à quibusdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam esse religionem, vt hac arte simplicem populum in officio continerent: quum tamen ipsi qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederẽt quàm aliquem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos esse astutos homines, quibus reuerentiã plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent, quo haberent obsequentiores eius animos, sed id nusquam obtinuissent nisi iam prius constanti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propẽsio. Ac ne illos quidẽ ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant, Dei notitia prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamẽ nolint, quod nescire cupiũt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorẽ numinis contemptum proruppisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamen miserius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ iudicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo cõtemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoq; similibus euenire videas. vt enim quisq; est audacissimus Dei contẽptor, ita vel ad folij cadentis strepitũ maximè perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione: quæ illorum conscientias eo vehementius percellit, quo magis refugere conãtur? Omnes quidẽ latebras respectãt, quibus se abdant à Domini præsentia, & eã rursum ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper

Obiectio. Religionem & Numinis sensum esse hominum astutorum commentum.

Refutatio.

Cic. de natura deor. lib. 1 circa fin.

Calu. lib. de scandalis.

Confirmatio ab exemplis ipsorum impiorum & atheorum.

Sueton. in Calig. c. 51.

2 Confirmatio, à simili.

tenentur. Vtcunque interdum videatur euanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit: vt si qua illis remissio est à conscientiæ anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquiescunt: quia diris & horrificis insomniis continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Tertia confirmatio, ab impossibili. Impios se è Dei metu furiosè luctando extricare non posse.

Cice. de nat. deor. li. 1. & 3. Val. Max. li. 1. c. 1.

5 Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, insculptum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixã esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludât Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius cæleste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet consciẽtiæ vermis cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòst dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantùm dico, quum stupida, quam impij ad Deum spernendum cupidè accersunt, durities in eorũ animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maximè extinctum cuperẽt, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis primùm discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminem obliuisci, natura ipsa patitur, quamuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò si ea cõditione nati sunt omnes ac viuunt vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi huc vsque processerit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est qui non ad hunc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionésque destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est quod voluit Plato, dum sæpius docuit, summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota trãsformatur. Proinde scitissimè quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio, non modò brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus longè esse miseriores, vt qui tot malorũ formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

Conclusio, Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

In Phædone & Theæteto.

Lib. quod bruta animalia ratione vtantur.

CAPVT

CAPVT IIII.

Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.

SICVT autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autē in quo maturescat: tātum abest vt fructus appareat suo tempore. Porrò siue alij euanescāt in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta, in eo deprehenditur, quòd neque miseri homines in Deo quærendo supra seipsos, vt par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiūtur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè transuolant. Itaque non apprehendūt qualem se offert: sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauersum pedem moueant, in exitiū præcipites semper ruere necesse est. Quidquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potiùs & somnium pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterent. Prius dixerat euanuisse in suis cogitationibus: sed nequis eos culpa eximeret, subiicit, meritò eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quàm fas sit, tenebras vltro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipsos infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiā cuius causa est non vana modò curiositas, sed libido plus sciendi quàm par sit, cum falsa confidentia.

Altera obiectio. Hæc notitia in plerisq; non apparet, sed prorsus extincta videtur.

Resp. ideo non sunt excusabiles.

Ratio 1. Quia eorum error vanitatem cū superbia coniunctam habet.

Rom.1.22.

2 Quòd autem Dauid impios, & vesanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deū, primò ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consultò seipsos obstupefaciunt, vt paulò pòst iterum videbimus. Quemadmodū multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiosè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamē illis spontè à naturæ sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eo-

2. Deinde & contumaciam, impietatis & incurabilis vesaniæ comitē.

Psal.14.1.& 53.1.

rum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quamuis essentiam illi suam non adimant, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidentia, otiosum cælo includunt. Nam quũ nihil minus Deo cõueniat quàm abiectam mũdi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, vt impunè lasciuiant: quisquis extincto cælestis iudicij metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, vt impij postquam oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpres, vbi dicit timorem Dei non esse præ oculis impiorum: item sibi in maleficiis superbè plaudere, quia Deum non aspicere, sibi persuadeant. Quãquam ergo coguntur aliquem Deum cognoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo. sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhæc notandum est, quamuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solùm inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò vsque inualescere stuporé quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter cõtra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnare certum est.

Psal. 36.2.
Psalm. 10.11.

Conclusio. Inanem esse superstitiosorum prætextum, quam ratione primum, deinde Apostoli testimonio confirmat.

3 Sic inane illud patrocinium quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. putant enim studium qualecunq; religionis, quamlibet præposterum, satis esse: sed nõ animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuã regulam debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phãtasma, quod pro vniuscuiusque libidine trãsformetur. Et sanè videre est quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiens, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiã non dissimulanter reiicit. Sua ergo delitia colunt & adorant quicunq; cultus Deo cõmentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent nisi Deum prius nugarum suarum ineptiis consentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronuntiat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruiebatis iis qui natura dij non erãt. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabãt. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deúmne vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi restat, nisi execrabile idolũ. Superest ergo vt cum Lactantio cõstituamus: nullam esse legitimam religionem nisi

Gal. 4. 8.
Ephes. 2. 12.
Instit. lib. 1. c. 6. & alibi passim.

cum

cum veritate coniunctam.

4 Accedit & secundum peccatum, quod neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec renitẽtes pertrahantur, nec tum quoque voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tantùm seruili & coacto, quem illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atque in hanc solam competit illud Statij, Timorem primum, fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerũt, tribunal, quod ad vindicandas eius trangressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduersus Dominum belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiam sibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaque ne vbique videantur eum contemnere cuius maiestas eos vrget, qualicunque religionis specie defunguntur: interim tamen nõ desinunt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec sanctã Domini legẽ omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quando inanis ea est & mendax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nominetur: hinc rursus facilè elicitur quantum ab hac confusa Dei notitia differat quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus consequi volunt hypocritæ, vt Deo quẽ fugiunt propinqui appareãt. Vbi enim perpetuus obediẽtię tenor in tota vita esse debuerat, in cũctis ferè operibus securè illi rebellãtes, pauculis tantùm sacrificiis placare eum studẽt: vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendũ erat, friuolas nugas cõminiscũtur, & nihili obseruatiũculas quibus eũ sibi concilient. Imò maiore licentia in fæcibus suis torpent, quia cõfidunt expiationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidũt, eo posthabito. Tandem se tanta errorum congerie implicant, vt scintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam suffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeò corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad

3. A malitia fit, vt nunquã impij ad Deum cum sincero animi affectu, sed inuiti, & vitiis & hypocrisi inuoluti accedant.

In summa illi in impiis & reprobis sensus & consensus deitatis, non nisi pessimos ex se fructus producit.

extenuandam eius potẽtiam dicaces sunt ac garruli. desperatio si qua eos vrget, ad eundem quærendum extimulat, dictátque cõcisas preces, ex quibus pateat nõ prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citiùs emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

CAPVT V.

Dei notitiã in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

Huius Capitis duæ sunt partes.

1 Prior, decem prioribus sectionibus comprehẽsa, in duo genera vniuersa Dei opera distribuẽs, in vtroque genere Dei notitiã elucere contendit: prioríque sex, posteriori quatuor sectiones designãtur.

2 Altera, ostẽdit homines adeò stupidos esse, vt testificationes istæ, quantumlibet perspicuæ, semper sine profectu effluant. Hęc posterior pars à sectione vndecimã, vsque ad postremam excurrit.

Dei essentia inuisibilis & incomprehensibilis se in operibus suis visibilẽ modo quodam exhibuit.

AD hæc quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad fœlicitatem aditus, non solùm hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis semen, sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palam offert, vt aperire oculos nequeant quin aspicere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numen: verùm singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem adeò claras & insignes vt sublata sit quamlibet rudibus & stupidis ignorantię excusatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: acsi diceret, cœpisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit: quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta cælos vt expansi sunt, regio illius tentorio cõparat, cœnacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, vẽtos & fulgetra celeres esse eius nuntios. Et quoniam plenius sursum refulget potentiæ & sapientiæ eius gloria, passim vocatur cælum eius palatium. Ac primùm, quaqua versum oculos conicias, nulla est mundi particula in qua nõ scintillæ saltem aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc & pulcherrimam machinam,

Psal. 104.2.

Quàm sit illustris hæc exhibitio.

nam, quàm latè patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immensa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter authoris Epistolę ad Hebræos secula nuncupat, inuisibilium rerum spectacula: quòd nobis vice speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplari liceat. Heb. 11. 3.
Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis testificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ considerationem debeat. Psal. 19. 1.
Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operæpretium erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt. Rom. 1. 19.

2 Mirificam eius sapientiam quæ testentur, innumera sunt tum in cælo, tum in terris documenta: non illa modò reconditiora, quibus propiùs obseruandis astrologia, & medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerũt, vt aperiri oculi nequeant quin eorũ cogantur esse testes. *Id testatur primum genus operum eius, miranda videlicet cæli & terræ moles.* Equidẽ qui liberales illas artes vel imbiberunt, vel etiã degustarunt, earum subsidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introspicienda diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamen earum inscitia impeditur quominus artificij satis supérque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad disquirendos astrorũ motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspiciendam, animum par est aliquanto sublimius assurgere. Sed quum ne plebeij quidem & rudissimi, qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltrò se in ista innumerabili, & tamen adeò distincta & disposita cęlestis militię varietate exerentem: constat neminem esse cui nõ abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. *2. Quicquid vulgi oculis occurrit.* Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea, quam Galenus adhibet, solertia pẽsiculare, eximij est acuminis. *3. Corporis humani fabrica.* Libris de vsu partium. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur. *Præcipuè verò in homine id maximè est perspicuum.*

3 Ac proinde quidem ex philosophis olim hominem non immeritò vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satísque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modò ne attendere pigeat. Actor. 17. 27. Vide Macro. li. 2. in somn. Scip. c. 12. Boëtium de definitione. Arist. li. 1. de hist. animal. c. 17. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quærendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua

vegetantur, indubiè ſentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus nõ eſt, quam veniam merebitur eius ſocordia; qui vt Deum inueniat, in ſe deſcendere grauabitur? Eadem etiam ratio eſt cur David, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, ſtatim exclamet, Quid eſt homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactentium ſtabiliſti robur. ſiquidem nõ tantùm in genere humano clarum operũ Dei ſpeculum extare pronuntiat, ſed infantibus dum à matrum vberibus pendent, ſatis diſertas eſſe linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus ſit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere nõ dubitat tãquam validè inſtructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica ſua ſuperbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos eſſe Dei progeniem: quia tanta præſtantia nos exornans, ſe patrem nobis eſſe teſtatus eſt. Sicuti etiam ex communi ſenſu & quaſi dictãte experientia profani Poetæ eum vocarunt hominum patrem. Neque verò ſe quiſquam vltro & libéter Deo addicet in obſequium, niſi qui guſtato paterno eius amore viciſſim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

Pſal. 8. 5.

Tum verò in ipſis infantibus.

Act. 17. 28.

4 Hic autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in ſe continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & ſimul tabernam ineſtimabili opũ copia refertam, quum erumpere deberent in laudes, tanto maiore faſtu contrà inflantur ac turgent. Quàm miris modis in ipſis operetur Deus, ſentiunt: quantam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate poſſideant, vſu ipſo docentur. Hæc diuinitatis ſigna eſſe, cogũtur ſcire velint nolint: intus tamen ſupprimunt. Non opus quidem eſt extra ſeipſos egredi, modò ne ſibi arrogãdo quod è cælis datum eſt, defodiãt in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum prælucet. Imò prodigioſos hodie multos ſpiritus terra ſuſtinet, qui totũ diuinitatis ſemẽ in natura humana ſparſum conferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quã deteſtabilis eſt, obſecro, hæc veſania, vt homo in corpore ſuo & anima centies Deum reperiens, hoc ipſo excellẽtiæ prætextu Deum eſſe neget? Non dicẽt ſe fortuitò à brutis animantibus diſtinctos: tantùm obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium eſt artifex, Deum ſubducunt. Vident tam exquiſitum artificium in ſingulis ſuis mẽbris ab ore & oculis vſque ad infimos vnguiculos. Hic quoque naturam ſubſtituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tã præclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ ſe ferunt, quæ ſe nõ patitur facilè celari: niſi Epicurei tãquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itáne verò ad regendũ quinque pedum vermiculum toti cæleſtis ſapientiæ theſauri concur-

Fœda igitur eſt ingratitudo eorum qui Deũ quẽ in ſeipſis, tot modis, ſentiunt, aſpernãtur: eò verò fœdior quod ab anima ſua tot donis prædita, ad opificem ipſum non aſſurgunt.

Nec obſtat, ſi quid organicũ in ea ſtatuitur.

concurrunt? vniuersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicum in anima quod singulis partibus respondeat. adeò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt potiùs eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum cõcursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis membris tanta sit industria ad præstandum officium acsi totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium non est: eos magis compello qui præposteris argutiis deditì, frigidũ illud Aristotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat. Naturę verò elogiis, quantum in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longè abest quin potentiæ animæ in functionibus quæ corpori seruiunt inclusæ sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate cõficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tantùm ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere, lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animę agilitas qua cęlum & terram perlustrat: preterita futuris cõiungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quidlibet sibi figurat: solertia etiam qua res incredibiles excogitat: & quæ tot mirabilium artiũ mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantùm se circumagit & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hîc dicendum est, nisi deleri non posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nunc quæ ratio feret vt sit homo diuinus, & creatorem non agnoscat? Nos scilicet, iudicio quod nobis inditum est, discernemus inter iustum & iniustum, nullus autem erit in cælo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerúmque vtilium inuentores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quòd autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterãt, non modò dilutum, sed omnino profanum est. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Principio cælum ac terras, campósque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniaque astra

Nã animæ vires & actiones omnibus demõstrant suas animæ esse partes à corpore separatas, illámque esse immortalẽ firmis rationibus probatur.

Testes, eius Agilitas, Iudicium, Memoria, Solertia.

Motus perpetuus.

Immortalitas animæ cum Deitatis sensu & notitia cohæret.

Obiectio, vnicã esse animã, quæ totum mundum vegetat. Aeneid. 6.

Vide Caluin. in Acta, cap. 17.28.

Manil. lib. 1. Astronomic.

Spiritus, intus alit: notamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumq; genus, vitaq; volantum,
Et qua marmoreo fert monstra sub aquore pontus,
Igneus est ollis vigor, & calestis origo, &c.

Responsio, qua huius obiectionis impietatem detegit. videlicet mũdum esse aeternum. 1. sui creatorem, & (per consequẽs) alterum Deũ.

Nempe vt mundus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,

Esse apibus partem diuina mentis, & haustus
Aethereos, dixere. Deum nanq; ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, calumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemq; sibi tenues nascentem arcessere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum, atque alto succedere calo.

Marc. Trismeg. in Pimandro. Plato in Timæo. Lucret. de rerum natura, lib. 1. Arist. li. 1. de animo. & 1. Met. Cicer. li. 1. & 2. de nat. deor.

En quid ad gignendam fouendámque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuri canis Lucretij vocib9 melius liquet, quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul facessat verus Deus quem timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem pie hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur. Naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxium est.

Vmbratile numen hac obiectio fingit.

Supradictorũ conclusio, Dei potentiam, æternitatem & bonitatem ex hoc primo genere operum eius qua ordinariũ cursum sequuntur, addiscere nos posse.

6 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deũ, qui sic gubernat omnes naturas vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorem negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationem sui rapit? nisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem suo verbo sustentare: solo nutu, nunc fragore tonitruũ cælum concutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aerẽ accendere: nunc variis tempestatum formis conturbare, eundem ipsum statim, vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vastationem minari sua altitudine videtur, quasi in aere suspensum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitare, nunc sedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ passim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ testimoniis, præsertim verò in libro Iob & apud Iesaiam: quæ nunc consultò prætereo, quia

commo-

commodiorẽ alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione differam. Tantùm nunc attingere volui, exteris & domesticis communem hanc esse viam quærendi Dei, si lineamenta sequantur quæ sursum ac deorsum viuam eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum esse, & à seipso principiũ habere necesse est, vnde omnia trahunt originem. Porro si causa quæritur qua & ad creanda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruanda moueatur: solam illic suam bonitatem comperiemus pro causa esse. Q[illegible] etiam hæc si vna sit, plus satis tamẽ sufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia. Psal. 145. 9.

Alterum genus operũ Dei, quæ videlicet præter ordinarium naturæ cursum eueniunt, manifesta Dei virtutum argumenta proponit. In iis nempe elucet Dei bonitas, iustitia, misericordia.

7 In secundo quoque genere operũ eius, quæ scilicet, præter ordinarium naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administrãda hominum societate ita prouidentiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis indiciis, suam piis clementiam, improbis ac sceleratis seueritatem declaret. Non enim dubiæ sunt quas de flagitiis sumit vltiones: quemadmodum nõ obscurè tutorẽ, ac etiam vindicem se innocentiæ esse demonstrat, dum bonorum vitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consulit. Neque verò perpetuã iustitiæ eius regulã obscurare debet, quòd improbos & sontes ad tempus impunitos sæpiusculè exultare sinit: probos autẽ & immerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiã malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potiùs longè diuersa cogitatio subire mentem debet: quando in flagitiũ vnum manifesto iræ indicio animaduertit, omnia ipsum odisse: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo p[illegible] differũtur. Similiter misericordiæ suæ considerandæ quãtam materiam nobis suppeditat, dum sæpius miseros peccatores indefessa tamen benignitate prosequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit, plusquam paterna indulgentia ad se reuocando?

Tum etiã prouidentia luculenter depicta. Psal. 107.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus desperatis repentè & mirabiliter ac præter spem Deũ miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagãtes à feris protegat, & tandem reducat in viam, siue egentibus ac famelicis victum suppeditet, siue captiuos ex tetris foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragos in portum adducat incolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fœcũdet, siue attollat contẽptissimos è vulgo, siue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu;

propositis eiusmodi exemplis colligit, qui cēsentur esse fortuiti casus, totidē esse prouidentiæ cœlestis testimonia, præsertim verò paternæ clementiæ: atque hinc piis dari materiam lætitiæ, impiis verò & reprobis ora obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tā illustri theatro cæcutit, exclamat raræ & singularis esse sapiētiæ, prudēter expendere hæc Dei opera, quorum aspectu nihil proficiūt qui alioqui videntur esse acutissimi. Et certè quantumuis splendeat Dei gloria, vix centesi-

Denique potentia. mus quisque verus est eius spectator. Nihilo magis aut potentia aut sapientia in tenebris latent. quarum altera præclarè emergit dum impiorum ferocia, omniū opinione insuperabilis momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validissima præsidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole conci-

Psal. 113. 7. dunt: quæ supra cælos se efferebat audacia, in centrum vsque terræ prosternitur: rursum eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti, ab extremis angustiis eruuntur: deplorati, in spem bonā restituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam re-

Et Sapientia. ferunt. Sapientia verò ipsa manifestè excellit dum optima v-

1. Cor. 3. 19. namquanque rem opportunitate dispensat: quamlibet mundi perspicaciam confundit, deprehendit astutos in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat.

Ex huiusmodi rebus, eruuntur testimonia quæ Dei maiestati asseruntur illustrandæ: & quisnam horum fructus & vsus docet: Dei videlicet notitia cum vera pietate coniuncta.

9 Videmus non longa nec laboriosa demonstratione opus esse ad eruenda quæ illustrandæ asserēdæque diuinæ maiestati seruiunt, testimonia: siquidē ex paucis quæ delibauimus, quocunque incideris adeò prompta & obuia esse constat, vt oculis designari ac digitis notari facilè queāt. Atque hic rursus obseruandum est, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani speculatione contenta in cerebro tantū volitet, sed quæ solida futura sit & fructuosa si ritè percipiatur à nobis, radicemq; agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quarū vim quia sentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidius multò hac cognitione nos affici necesse est quā si Deum imaginaremur, cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse rectissimam Dei quærēdi viam & aptissimum ordinem: non vt audaci curiositate penetrare tētemus ad excutiendam eius essentiam, quæ adoranda potiùs est, quàm scrupulosiùs disquirenda: sed vt illum in suis operibus cōtemplemur, quibus se propinquum nobis familiarémque reddit, ac quo-

Act. 17. 27. dammodo communicat. Quò respiciebat Apostolus quum diceret non longè quæritandum esse, quippe qui præsentissima

Psal. 145. sua virtute habitet in vnoquoque nostrûm. Proinde Dauid, inenarrabilem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum commemorationē descendit, eam ipsam se enarratu-

rum

rum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationem incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat vt efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes, ad opera respicere cõuenit, vt eius reficiamur bonitate.

Aug. in Psal. 144.

10 Deinde eiusmodi notitia non modò ad Dei cultum excitare nos debet, sed ad spẽ quoque futuræ vitæ expergefacere & erigere. Quum enim animaduertamus quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata duntaxat & semiplena esse: haud dubiè ad maiora sic ipsum præludere reputemus oportet, quorum manifestatio plenáq; exhibitio in aliam vitam differtur. e conuerso, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis cõcuti, calumniis opprimi, cõtumeliis probrisque lacerari: scelestos cõtra florere, prosperari, quietem cum dignitate obtinere, ídque impunè: protinus colligendum est, alteram fore vitam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces iustitiæ reposita sit. Adhæc quum obseruemus, Domini ferulis sæpius fideles castigari, certo certius constituere licet, multò minùs impios eius flagella olim euasuros. Scitum enim est illud Augustini: Si nunc omne peccatum manifesta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus, si nullum peccatum nunc apertè Deus puniret, nulla esse diuina prouidentia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem in ipsorum vniuersitate, non secus atque in tabulis, depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenámq; fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuersum hominum genus. Porrò lucidissimæ quum illic appareant: quorsum tamẽ potissimùm spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint reputandæ, tum demum assequimur dum in nos ipsos descendimus, ac consideramus quibus modis suam in nobis vitam, sapientiam, virtutem Dominus exerat: suam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nã etsi iustè conqueritur Dauid, incredulos desipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei cõsilia non expendunt: est tamen hoc verissimũ quod idem alibi dicit, admirabilem Dei sapientiam hac in parte excedere capillos capitis nostri. Sed quia hoc argumentum posthac suo ordine pleniùs tractandum erit, nunc omitto.

Pios ad spem futuræ vitæ animat & erigit hæc notitia.

Impiis parata esse maiora supplicia testatur.

Lib. 1. de Ciuit. Dei, c. 8.

Eximium in cordibus piorũ diuinæ bonitatis sensum ingerit.

Psal. 92. 7.

Psal. 40. 13.

Lib. 1. c. 16. sect. 6. 7. 8. 9.

11 Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnum Dominus in operum suorum speculo repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tã perspicuas testificationes semper hebescimus, vt sine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam positionem attinet, quotusquisque est nostrûm, qui dum oculos vel in cælum attollit, vel per regio-

Capitis altera pars, describens stuporem quo indocti & erudi ti percutiuntur, vniuersalem

rerum ordinē naturæ, administrationem diuinæ prouidentiæ mirificam, fortunæ tribuentes.

nes terræ varias circumfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito Authore, in operum aspectu desideat? Quantùm verò attinet ad ea quę prçter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt, quotusquisque non magis reputat, cæca potiùs fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quòd si quando istarū rerum ductu ac directione, ad Dei considerationem adigimur (quod omnibus euenire necessarium est) tamen vbi temerè diuinitatis alicuius sensum concepimus, extemplò ad carnis nostræ deliria vel praua commenta delabimur, ac puram Dei veritatem nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnū omnes, ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeïa modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quam prolixè suā in hac parte stoliditatem ac insulsitatem prodidit tota Philosophorum natio? Nā vt aliis parcamus qui multò absurdiùs ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipse quoque in rotundo suo globo euanescit. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarū gubernatio prouidentiam manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilò tamen inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate crederentur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, non vulgaribus illis, quorum in profananda Dei veritate processit in immensum insania.

Vide Cic. de Nat. deorū. & Plutarch. de Philos. placitis lib. I. Plat. in Timeo. Cic. lib. I. de Natura deorum.

Id testantur Philosophi veteres.

Plato eorum coryphæus.

Quid efficiant horum sententiæ.

Hinc turpis horrendáque Ethnicorum πολυθεία: & Philosophorum de Deo cùm infinitæ tum etiam sibi inuicem repugnantes opiniones ortæ sunt.

12 Hinc immensa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. Suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum non sit singulas Gentes in varia commēta diductas esse. neque id modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos. nam vt ad inscitiā & tenebras accedit temeritas & lasciuia, vix vnus vnquam repertus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè non secus atq; ex vasta ampláque scaturigine aquæ ebulliūt, immēsa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè vagando, perperam hoc vel illud de ipso Deo cōminiscitur. Neque tamen hic superstitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum texere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbum nullū fiat, satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctū vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælū conati sunt, quàm pudēda est varietas? vt quisque altiore ingenio præditus fuit, artéque & scientia limatus, ita spe-

Exemplo sint Thales, Empedocles, &c.

ciosos

ciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propiùs inspicias, euanidos esse fucos reperies. Argutè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamē propterea lacerari vnū Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem procliues simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violētius nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Ægyptiorum theologia ostēdit, sedulò in hoc omnes incubuisse, ne absque ratione desipere viderētur. Ac primo fortè intuitu aliquid tāquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis cōtemptoribus, audaciā addidit, vt omnē Dei sensum abiicerent. Nam quum prudentissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum dissidiis, & friuola etiā, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarūt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est inuestigant: idque se impunè facere duxerūt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potiùs tegendæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum est. Sed quum fateātur omnes nullam esse rem de qua tantoperè docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mētes quæ in Dei inuestigatione sic errāt. Laudatur ab aliis Simonidis respōsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret postridie tyrannus, biduum postulauit: ac sæpius duplicato numero dierum, tandem respōdit, Quantò diutiùs considero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantùm edocti sint homines, nihil certum vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantùm principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

13 Iam tenendum quoque est, quicunque puram religionem adulterant (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendant, vel quid sibi persuadeant, non multum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronunciat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine dæmonia supponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronuntiat Ephesios, donec ex Euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam

Cic. lib. 1. & 2. de Nat. deor. & Plutar. de placit. Philos. Lactant. Institu. Diu. lib. 1. &c.

Senec. lib. 4. de benef. cap. 7. & præfat. in lib. 1. natural. quæst. & lib. 2. cap. 45.

Plutarc. lib. de Iside. & Osir.

Cic. lib. 1. de Nat. deorū.

Vnde tāta ista in sapientibus insipientia & cæcitas.

Cic. lib. 1. de Nat. deor.

Ita ad vnum omnes à Deo defecerunt, quippe qui puram religionem comentis suis adulterantes, aut populorum consuetudinem, aut antiquitatis impium cōsens-

sum secuti sunt. duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat
Eph.2.12. euanuisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in
Rom.1.21. mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideóque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuini-
Hab.2.18.20. tatis olim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacij damnat; nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion, vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certè inter Gẽtiles Christi æta-
Ioan.4.22. te proximè ad veram pietatẽ accedere visi sunt Samaritæ: audimus tamẽ ex ore Christi eos nescisse quid colerẽt: vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Deniq; etiãsi nõ omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamẽ pura & probata fuit religio quæ tantùm in cõmuni sensu fundata esset. Quanuis enim pauci quidam nõ insanierint cum
1.Cor.2.8. vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mũdi huius. Quòd si excellentissimi quique in tenebris errarũt, quid de fæcibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominũ arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen est mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt
Ioan.4.22. Christi ore, quicunque ex Lege edocti non sunt quem Deum colere oporteat. Et certè non lõgius progressi sunt qui optimi fuerunt legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset
Confirmatio, à præstantiss. omnium philosophorum philosophi sententia, quam etiam Spiritus dictauit. religio. Quinetiam apud Xenophõtem laudat Socrates Apollinis responsum, quo præcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suæ consuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua authoritate definiant quod mundum lõgè superat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditum? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbi-
De dictis & factis Socrat. lib.1. Cic. de legib. lib.2. trio subiicier. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis cõsuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi: restat vt de se testetur è cælo ipse Deus.

Hinc sequitur, Dei creatoris mirandas lampades sic nos vndique irradiare, vt tamen vias nostras si qui non desinamus. 14 Ergo frustra nobis in mundi opificio collucent tot accensæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos vndique irradiãt, vt tamen in rectam viam per se nequaquam possint perducere. Et scintillas certè quasdam excitant: sed quę antè præfocantur quàm pleniorem effundant fulgorẽ. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significans, inuisibilem diuinitatem repręsentari qui-
Heb.11.3. dem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciendam non esse nobis oculos, nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur.

nentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoscēdum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non vltrà procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tametsi alicubi negat Deum procul vestigandum, vtpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi viis suis, nō tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens è cælo, dās pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamen suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desinunt. Rom.1.19. Act.17.27. Act.14.1.

15 Quanquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vsque & liquidam Dei cognitionē conscendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiuersatio. Neque enim ignorantiā sic prætexere licet quin semper & ignauiæ & ingratitudinis vel conscientia ipsa nos conuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtēdat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis plusquā canoræ voces: si oculis se non posse videre causentur, quod sine oculis creaturæ demonstrant: si mētis imbecillitaté excusent, vbi omnes sine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demonstrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum sit, quòd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrūpunt, ne ad frugem bonam ac synceram perueniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut inuertimus prauè æstimando, vt & suam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

Omni tamē excusatione meritò excludimur, quòd hebetudinis vitium intra nos habentes palantes erramus, quum mundi opificium & administratio rectam viam commonstrent.

CAPVT VI.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra.

Huius capitis partes duæ.

1. Scriptura sacra ante Christum exhibitum primùm per oracula & visiones, deinde patriarcharũ viua voce suos docentiũ ministerio: postea legis promulgatione, Prophetarum tandem & Euangelistarum ac Apostolorum scriptis Ecclesiæ tradita est, vers. 1. & 2.
2. Id confirmatur argumento à naturæ nostræ consideratione ducto, & testimoniis tum ex Dauide, tum ex Christi dicto petitis vers. 3. & 4.

Meliori autẽ adminiculo, voce sua videlicet in Sacris literis sonante, Deus electos suos ad Nominis sui notitiã pertraxit.

ERGO quanquam hominum ingratitudinem satis supérque omni patrocinio spoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: sicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis sine exceptione numen suum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non frustra verbi sui lumen addidit, quo innotesceret in salutem. atque hac prærogatiua dignatus est quos voluit propiùs & magis familiariter ad se colligere. Nam quia vaga & instabili agitatione circunferri videbat omnium animos, postquam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit, ne aliorum more euanescerent. Nec frustra eodẽ remedio nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui diffluerẽt etiam qui videntur præ aliis firmi stare. nempe sicuti senes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, si vel pulcherrimum volumen illis obiicias, quanuis agnoscant esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: specillis autẽ interpositis adiuti, distinctè legere incipiẽt: ita Scriptura confusam alioqui Dei notitiam in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquidò nobis verum Deum ostendit. Hoc igitur singulare donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiam non mutis duntaxat magistris Deus vtitur, sed os quoque sacrosanctum reserat: neque tantùm promulgat colendum esse aliquem Deum, sed eum

Idque ab orbe condito.

se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet modò in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quẽ respiciant. Hunc ordinem ab initio erga ecclesiam suam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet, quæ rectior

ctior est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium est quin Adam, Noe, Abrahã, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarẽ notitiam, quæ illos ab incredulis quodammodo discreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem æternæ vitæ. nam vt trãsirent à morte in vitam, Deum nõ modò creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: vt certè vtrũque adepti sunt ex verbo. Ordine enim præcessit illa notitiæ species qua tenere datum fuit quisnam sit Deus ille à quo mundus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantùm mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoscitur, sed etiam redemptor in Mediatoris persona. Cæterùm quia nondum ad mundi lapsum & naturæ corruptionem ventum est, de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo differere, quo sibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte, qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Christo fundata fuit: sed tãtum quomodo ex Scriptura discere conueniat, Deum qui mundi creator est, certis notis ab omni commentitia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionem nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo Testamento testimonia adhibebimus, alia etiã ex Lege & Prophetis, vbi expressa fit Christi mentio: in hunc tamen finem tendẽt omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

Conuenienti ordine doctrina.

De quo remedio lib. 2. agitur, à cap. 6. vsque ad finem.

2 Siue autem per oracula & visiones Patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggessit quod deinde per manus posteris traderent: indubium tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem, vt persuasi essent, atque intelligerent à Deo profectũ esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo suo fidẽ, quæ omni opinione superior esset. Tandem vt continuo progressu doctrinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis consignata esse voluit. Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sũt Prophetę. Etsi enim multiplex fuit Legis vsus, vt melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosi & omnibus Prophetis propositum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare,

Primùm per oracula, visiones, & patriarcharum ministerium.

Deinde per Legis promulgationẽ & Prophetarum conciones.

Lib. 2. cap. 7. & 8.

Rom. 10. 4.

ne misceatur cum falsa deorum turba. Ergo quanuis hominem serio oculos intendere conueniat ad consideranda Dei opera, quando in hoc splédidissimo theatro locatus est vt eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non est magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi vt se intra metas contineant, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cælesti doctrina fieri debere, nec quenquam posse, vel minimum gustum rectæ sanæq; doctrinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus. vnde etiam emergit veræ intelligentiæ principiũ, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solùm, vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Quib. de causis doctrina de Deo scriptis consignata est.

Cõfirmatio. 1. à natura nostræ prauitate, quæ eiusmodi est, vt ad verbũ veniẽdum sit quicunque Deum rectè agnoscere volet.

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perspicere licebit quã necessaria fuerit talis cælestis doctrinæ cõsignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm sit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiem suam in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad synceram Deí contemplationẽ seriò aspiramus. Ad Verbũ, inquam, est veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum est fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi, nisi Verbi linea in ipsum dirigamur. vt satius sit in hac via claudicare, quàm extra eam celerrimè currere. Itaque sæpius Dauid superstitiones è mundo tollendas docens, quò pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimum principatum asserit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1. Tim. 1.6.

2. Ab eo, quod Dauid sæpius Deum regnantem inducit.

Ps. 93. 96. 97. 99. & similib.

3. A manifestis

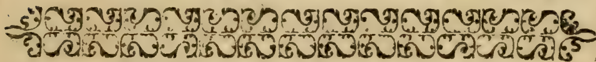
4 Proinde idem Propheta, vbi cõmemorauit gloriam Dei à cæ-

à cælis enarrari, opera manuum enuntiari à firmaméto, ab ordinata dierum noctiúmque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad Verbi mentionem descédit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etsi enim alios quoque Legis vsus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalm. 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros cófringit: in fine tandem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quę in aere resonát, surdi sunt increduli. Sicut alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit: Testimonia tua verificata sunt: decor templi tui, sanctitas in longitudiné dierũ. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nesciret: solos Iudæos Deo vero cultũ exhibere. Nã quũ humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deũ nullo modo queat nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

quibusdam testimoniis ex Psal. 19. 29. & 93. desumptis.

Psal. 93. 5.

4. *A dicto quodam Christi.* Ioan. 4. 22.

CAPVT VII.

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.

Partes huius capitis.

1. Refutatio 4 obiectionum quás ij afferunt qui Scripturæ sacræ authoritatem ab hominum arbitrio pendere opinantur. vers. 1. 2. 3. 4.
2. Probatur firmiss. demonstrationibus Sacræ scripturæ authoritaté Spiritus S. testimonio in hominum piorum cordibus obsignari. v. 5.

ERVM antequam longius progrediar, quædã inserere operæpretiũ est de Scripturæ authoritate, quæ nõ modò animos pręparét ad eius reuerentiam, sed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi fortè & sensu communi,

Scriptura authoritas non ab hominibus, sed à Dei Spiritu pendet.

& humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquẽti derogare ausit. Sed quoniam non quotidiana è cælis reddũtur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenã apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi statuunt è cælo fluxisse, ac si viuæ ipsæ Dei voces illic exaudirẽtur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciã quid ferat operis instituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum inesse momenti quantũ illi Ecclesiæ suffragiis conceditur: acsi verò æterna inuiolabilísque Dei veritas, hominũ arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatem peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librum hunc reuerenter excipiendum; alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulam Ecclesia præscriberet? Pẽdet igitur, inquiunt, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerẽtia debeatur, & qui libri in eius catalogo censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrãnidem inuehere, nihili curant quibus se & alios absurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiã nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientiis fiet, solidam vitæ æternæ securitatẽ quærẽtibus, si quæcunque extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum, quibus impiorum sannis subiicitur fides nostra, quantam apud omnes in suspicionem vocatur, si credatur, hominũ beneficio, non secus ac precariam habere authoritatem?

Obiectio prima, Scripturã ab Ecclesiæ determinatione pendere.

Responsio. hic error 1. veritatem Dei hominum arbitrio subiicit. 2. Spiritui S. est iniurius. 3. tyrannidem in Ecclesiã inuehit. 4. errores cumulat. 5. cõscientias euertit. 6. impiorum sannis fidem nostram subiicit.

Alia resp. ex Apostoli verbis collecta. Ephes. 2. 20.

2. Sed eiusmodi rabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarũ & Apostolorũ fundamento sustineri. Si fundamẽtum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillẽtur, etiamsi inde primum exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostolis sint adscribenda, nisi iudicium ipsius intercedat. Nã si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicãdæ potestatem esse penes Ecclesiã: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illã recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authenticam reddit;

Instantia aduersariorum, & solutio.

reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quod autem rogant, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus? perinde est ac si quis roget, Vnde discemus lucem discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro? Non enim obscuriorem veritatis suæ sensum vltro Scriptura præ se fert, quã coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ.

Alterius obiectionis refutatio.

3 Scio equidem vulgo citari Augustini sententiã, vbi se Euãgelio crediturũ negat nisi Ecclesiæ ipsum moueret authoritas. Sed quàm perperam & calumniosè citetur in eũ sensum, ex cõtextu facile est deprehendere. Negotiũ illi erat cũ Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebãt, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostẽderent. Quia verò vt Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis eum sint in suam sententiã adducturi. Postea subiicit: Ego vero non crederem Euãgelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quã Ecclesiæ authoritate victum. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesiæ authoritate: nec Euangelij certitudinem inde pendêre intelligit, verùm simpliciter nullam fore Euangelij certitudinẽ infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesiæ consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo: Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quídue faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nõdum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Ecclesiæ suspenderet: sed tantùm vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesiæ authoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundamento vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesiæ vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quã illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa ad-

Tertiæ obiectionis ex Augustini sententia petitæ consideratio.

Contra Epistolam fundamenti, cap. 5.

Eiusdem lib. cap. 4.

Augustinus seipsum exponit.

Vide eũdem Aug. lib. 1. de ordine, c. 9.

Lib.32. uersus Faustum exprobratio: quod se Euangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tanta gloria diffamatæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commendatæ. Sed nusquam eo spectat, vt pendere doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tãtùm, quod in causa plurimum valebat, vniuersale Ecclesiæ iudicium profert, in quo aduersariis erat superior. Si quis pleniorem huius approbationem desiderat, libellum ejus legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipso commendari nisi quæ nobis aditum modo præbeat, sitque opportunum inquirendi exordium, vt ipse loquitur: non tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida veritate nitendum.

Conclusio, scripturam à Deo loquēte authoritatem sumere.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè persuasum sit authorem eius esse Deum. Itaque summa Scripturæ probatio passim à Dei loquētis persona sumitur. Non iactant Prophetę & Apostoli vel acumen suum, vel quæcunque fidem loquētibus conciliant, neque insistunt rationibus: sed sacrum Dei nomen proferunt, quo ad obsequium cogatur totus mundus. Nunc videndum quomodo non opinione tantùm probabili, sed liquida veritate pateat, nō temerè, nec faciliter obtendi Dei nomen. Iam si conscientiis optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circūferantur, aut vacillent, ne etiã hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verùm quidem est, si argumentis agere libeat, multa posse in mediū proferri quæ facilè euincāt, siquis est in cælo Deus, Legē, & Prophetias, & Euangelium ab eo manasse. Imò quãuis docti homines & summo iudicio præditi contrà insurgant & omnes ingenij vires conferāt atque ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudētiã obduruerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei cōspici in Scriptura, ex quibus pateat cęlestē esse eius doctrinam. ac paulo pòst videbimus, omnes Scripturæ sacræ libros quibusque aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta reclamãdi audacia, nos sibi parere cogat. Præposterè tamen faciunt qui disputando contendunt solidã Scripturę fidē adstruere. Equidē tametsi nec summa dexteritate, nec facūdia polleo: si tamē mihi certamē esset cū vaferrimis quibusque Dei cōtemptoribus, qui in labefactanda Scriptura solertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obstreperas eorum voces compescere. ac si vtilis in refellendis eorum cauillis esset labor, non magno negotio quas

Cōscientia piorum teste.

Doctis omnib. nisi prorsus pudorē exuerint assentientibus.

quas in angulis iactantias muſſitant diſcuterem. Verùm ſi quis ſacrum Dei verbum aſſerat ab hominum maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Quia opinione tantùm ſtare videtur religio profanis hominibus, nequid ſtultè aut leuiter credant, ratione probari ſibi cupiunt ac poſtulant Moſen & Prophetas diuinitus loquutos eſſe. Atqui teſtimonium Spiritus omni ratione præſtantius eſſe reſpondeo. Nam ſicuti Deus ſolus de ſe idoneus eſt teſtis in ſuo ſermone: ita etiam nō antè fidem reperiet ſermo in hominum cordibus quàm interiore Spiritus teſtimonio obſignetur. Idē ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus eſt, in corda noſtra penetret neceſſe eſt, vt perſuadeat fideliter protuliſſe quod diuinitus erat mādatum. Atque hæc connexio aptiſſimè ab Ieſaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuó & ſeminis tui, in perpetuum non deficient. Bonos quoſdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impij contra Dei verbum, non ad manum ſuppetat clara probatio. Quaſi verò non ideo vocetur Spiritus & ſigillum, & archa ad confirmandam piorum fidem, quia donec mentes illuminet, ſemper inter multas hæſitationes fluctuant.

Quarta obiectio, profanis hominib. familiaris.

Reſponſio.

Iſa. 51.16.

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus ſanctus intus docuit, ſolidè acquieſcere in Scriptura, & hanc quidem eſſe αὐτόπιστον, neque demonſtrationi & rationibus ſubiici eam fas eſſe: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus teſtimonio conſequi. Etſi enim reuerentiam ſua ſibi vltrò maieſtate conciliat, tunc tamen demum ſeriò nos afficit quum per Spiritum obſignata eſt cordibus noſtris. Illius ergo virtute illuminati, iam nō aut noſtro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo eſſe Scripturam: ſed ſupra humanum iudicium, certo certius conſtituimus (non ſecus ac ſi ipſius Dei numen illic intueremur) hominū miniſterio, ab ipſiſſimo Dei ore ad nos fluxiſſe. Non argumenta, non veriſimilitudines quærimus quibus iudicium noſtrum incumbat: ſed vt rei extra æſtimandi aleam poſitæ, iudicium ingeniúmque noſtrum ſubiicimus. Non id quidem qualiter ſolent quidam interdum rem incognitam arripere, quę mox perſpecta diſplicet: ſed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere, probè nobis conſcij ſumus. Neque qualiter ſuperſtitionibus ſolent miſeri homines captiuam mentem addicere: ſed quia non dubiam vim numinis illic ſentimus vigere ac ſpirare, qua ad parendum, ſcientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut ſcientia trahimur & accēdimur. Itaq; optimo iure per Ieſaiā clamat Deus Prophetas cū toto populo ſibi eſſe teſtes, quia vaticiniis edocti, indubiè tenebāt abſque fallacia vel ambiguitate loquutum eſſe Deum. Talis ergo eſt perſuaſio quæ rationes non requirat: ta-

Poſtrema & neceſſaria concluſio, Spiritus S. Teſtimonio Scripturæ S. authoritatem cordibus piorum obſignari.

Certitudo huius teſtimonij.

Confirmatio, à dicto Prophetæ Ieſa. 43.10.

lis notitia,cui optima ratio constet, nēpe in qua securius constantiúsque mens quiescit quàm in vllis rationibus: talis denique sensus,qui nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud se experitur fidelium vnusquisque,nisi quod longè infra iustam rei explicationem verba subsidunt.Pluribus nunc supersedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tantùm nunc sciamus,veram demum esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat: Imò vna hac ratione contẽtus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios,Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei?Atqui Deus audiri postulat per os Mosis, sicuti scriptum est,Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum, aut quis descendet in abyssum?ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filiis suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas.Vulgus nomino præcipuos etiam quosque,donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint.Adde quòd Iesaias non extraneis modò,sed Iudæis etiam qui domestici censeri volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens,simul causam addit,Quia nō reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas,ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

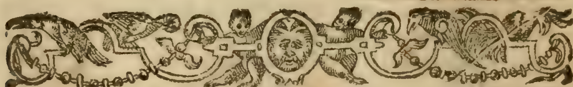
Ab experientia fidelium.

Ab alio testimonio.

Iesa. 54. 13.

Deut. 30. 10.

Iesa. 53. 1.

CAPVT VIII.

Probationes,quatenus fert humana ratio satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem,

Huius capitis partes sunt quatuor.

1. Prior,generales quasdam probationes continet,quæ ex vtriusque Testamenti libris facilè colligi possunt: doctrinæ sacræ videlicet dispositionem, dignitatem,veritatem, simplicitatem, efficaciam & Maiestatem,sect. 2.
2. Altera,speciales probationes ex veteri Testamento petitas proponit:nempe librorum Mosis antiquitatem,authoritatē,miracula, prophetias,sect 3.4 5.6.7. aliorum itém Prophetarum prædictiones & admirabilem consensum,sect 8 Additur duarum aduersus Mosis & Prophetarum libros obiectiones refutatio,sect 9. & 10.
3. Tertia,ex Nouo testamēto collectas exhibet probationes:harmoniam

niam Euangelistarum de cœlestibus mysteriis differentium: Ioannis, Pauli & Petri in scribendo maiestatem: Apostolorũ insignem vocationem, & Pauli conuersionem, sect. 11.

4 Postrema, deprõptas ex Ecclesiastica historia probationes repræsentat: Ecclesiæ perpetuum consensum in recipienda & conseruãda Dei veritate: ipsius veritatis, vt seipsam tueretur inuictũ robur: piorum (tot modis alioqui inter se dissidentium) conuenientiam: nonnullorum illustrium virorũ piam eiusdem doctrinæ professionem: martyrum denique constantiam omnem humanum captum superantem: sect. 12 & 13. His adiungitur tractationis conclusio.

ÆC nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ consensu stabilietur, vel aliis præsidiis confirmabitur. siquidem nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. Sicuti contrà, vbi semel communi sorte exemptam religiosè ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinem animis nostris inserendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cælestis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra, dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius vim hîc regnare. Nunc quum inculta illa, & tantùm non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quàm vlla Rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiorem Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapiẽtiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præsidiis, sola ipsa sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronem: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosuis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapient: verùm inde si ad sa-

Secundaria adminicula ad stabiliendam Scripturæ fidẽ. In Genere.

1. Sacræ doctrinæ dispositio.
2. Dignitas.
3. Veritas.
4. Simplicitas.
1. Cor. 2. 4.
5. Efficacia.

cram istam lectionem te conferas, velis nolis ita viuidè te afficiet, ita cor tuũ penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè euanescat: vt promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

6. Maiestas, quæ in scriptis Propheticis elucet.

2 Fateor quidẽ Prophetis nõnullis elegãs & nitidũ, imò etiã splendidũ esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus nõ cedat eorũ facundia. ac talibus exẽplis voluit ostendere Spiritus S. nõ sibi defuisse eloquẽtiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Cęterùm siue Dauidẽ, Iesaiã & similes legas, quibus suauis & iucunda fluit oratio, siue Amos hominẽ pecuarium, Ieremiã & Zachariã, quorũ asperior sermo rusticitatẽ sapit, vbique cõspicua erit illa quã dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satã in multis est Dei æmulus, quo se fallaci similitudine melius insinuet in animos simplicium, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè sparsisse inculto sermone & ferè barbaro, & sæpè obsoletis loquendi formis vsum esse, vt sub hac larua tegeret suas imposturas. sed quàm inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantũ verò ad sacrã Scripturã attinet, quãuis multa arrodere conentur proterui homines, cõstat tamen sententiis refertã esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: vt palato prorsus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

Speciales probationes, ex veteri Testamento.

1. Librorum Mosis antiquitas.

Mercurius Trismegistus. Plato. Herodotus. Plutarchus, &c. Diodorus. Vide Eusebium, de pręparatione Euangelica, li. 1, cap. 1.

3 Tractarunt alij hoc argumentum copiosè: quo fit vt pauca tantũ delibare in præsens sufficiat quæ ad summã totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parũ habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nã vtcunq; Græci scriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullũ tamen cuiusquã religionis monumentũ extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neq; Moses nouũ Deũ comminiscitur: sed quod de æterno Deo lõga tẽporum serie à patribus quasi per manus traditũ acceperant Israelitæ, proponit. Quid .n. aliud agit, quã vt ad fœdus ipsos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd si rẽ inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebãtur, rem omnibus notã ac tritã esse: vt audita eius mentio protinus omniũ animos erigeret. Quin etiam, de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

Qua Ægyptiorum deliriis meritò opponitur.

4 Nisi fortè Ægyptiis credere libeat vetustatẽ suã extẽdentibus ad sex annorũ millia ante creatũ mundũ. Sed quũ profanis etiã quibusq. semper ludibrio fuerit eorum garrulitas; non

est

est cur in eius refutatione laborẽ. Citat autem Iosephus contra Appionẽ testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditã ab vltimis seculis fuisse celebrem, quãuis neq. lecta, neq. verè cognita fuerit. Iã nequa hæreret apud malignos suspicio, nequa etiã improbis cauillandi esset ansa, vtriq. periculo optimis remediis Deus occurrit. Dũ refert Moses quid trecentis ferè antè annis cælesti afflatu pronuntiasset Iacob de posteris suis, quomodo tribũ suã nobilitat? Imò eã notat æterna infamia in persona Leui. Simeõ, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consilium eorũ non veniat anima mea, nec in arcanũ eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere: non tantũ vt patri suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret eiusdẽ ignominię parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primũ familiæ ex qua oriundus erat, authorẽ Spiritus sancti oraculo detestabilẽ fuisse vltrò prædicans, neq. priuatim sibi cõsulit, neq. recusat subire inuidiã apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestum erat? Quum etiã impiũ Aaronis germani fratris & Marię sororis murmur cõmemorat, dicemúsne ex carnis suæ sensu loqui, an parere Spiritus sancti imperio? Adhæc quũ summa eius esset authoritas, cur saltẽ ius summi Sacerdotij non relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt absque controuersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

1 Authoritas. Gen. 49. 5. 6. Num. 12. 1.

5 Iam verò tot ac tã insignia quæ refert miracula, totidem sunt Legis ab ipso latæ proditæq. doctrinę sanctiones. Nã quòd nube abreptus fuit in montem: quòd illic vsque ad diem quadragesimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquã solaribus radiis fulgebat: quòd vndiq. micabãt fulgetra: tonitrua & fragores toto aëre exaudiebãtur: tuba etiã nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd horrendo Core, Dathã & Abirõ, totiúsque impiæ factionis exitio tã mirificè vindicata fuit eius authoritas: quòd lapis virga percussus flumen protinus eiecit: quòd Man è cælo ad eius precationẽ depluit: nónne hinc Deus ipsum cælitus cõmendabat tanquam indubium Prophetã? Siquis obiiciat, me sumere pro confessis quę cõtrouersia nõ careãt, huius cauilli facilis est solutio. Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingẽdi locus fuit apud ipsos rerum gestarum oculatos testes? Scilicet prodiisset in medium, ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitudinis aliorúmque scelerũ coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse iis miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

2 Miracula. Exod. 24. 18. Exod 34 29. Exo. 19. 16. Exod. 40. 34. Num. 16. 24. Num. 20 10. Num. 11. 9. *Obiectionis prophana refutatio.*

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandũ poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet nõ aliter vt subscriberẽt fuisse adductos, nisi quia plus satis cõuicti erant sua experiẽtia. Cæterũ quoniã res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggessit pater mendacij, ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulãt qui tãtopere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obrue re iubeat qui tantùm cõsuluerit magos & ariolos? Certè nemo impostor præstigiis ludit, qui non obstupefacere vulgi animos studeat captandæ famæ causa. Quid autem Moses? se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantùm exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistram notam. Iam si res ipsæ considerentur, quęnã incantatio facere potuit vt manna è cælo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: siquis plus iusta mẽsura repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suam diuinitus puniri? Adde quòd multis seriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrependo nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruum euertere conati sunt, eorum furorem præstigiis eludere quî potuit? Et euentus palàm docet, hoc modo sancitam in omnia secula fuisse eius doctrinam.

Alia obiectio impia.

Refutatio.
Leu. 20. 6.
Exo. 16. 7.

7 Adhæc quòd tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum quis neget spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus? Finge Mosen primum esse vaticinij authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit, præterierũt anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Beniamin residere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regẽ sperasset ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorẽ destinasset? Qua deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionem dicat, ac non potius vaticinij cælestis complementum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obscurè licet, prædicit, quũ post duo ferè annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum loquutum esse palàm faciũt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant, vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum Canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

4. Prophetia.
Gen. 49. 10.
Regni sceptrum tribui Iudæ assignatum.
1. Sam. 11. 15.
1. Sam. 16. 13.
Gentium vocatio.
Deut. 32.
5. Aliorũ Prophetarum prædictiones.

8 In reliquis autẽ Prophetis multo etiamnũ clarius id cernitur.

nitur. Pauca tantùm exempla deligam, quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidij sibi repositum putaret, de excidio vrbis populíque exilio cõcionabatur Iesaias. Vt demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multo ante præcidere quæ tunc videbãtur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrum nominat, per quem subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatem asserendus. Elapsi sunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus est Propheta priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortẽ natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrũ cui cum Babyloniis bellum futurum esset: qui tam potẽti monarchia sub manum suam redacta, finem Israelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine vllo verborũ ornatu, nónne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur, planè demonstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tempus captiuitatis, reditúmq. & libertatem indiceret, nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudẽtiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarũ authoritatem, adeóque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio: antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quod Ieremias & Ezechiel, quũ tam procul essent dissiti, tamen eodẽ tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde cõsentiebant acsi mutuò alter alteri dictasset verba. Quid Daniel? annon vsque ad annum ferè sexcentesimum de rebus futuris prophetias ita contexit acsi historiam de rebus gestis & passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeãt pij homines, ad cõpescendos impiorum hominũ latratus abunde instructi erunt. clarior enim est ista demonstratio quàm vt vllis cauillis sit obnoxia.

Excidium Hierosolymitanum, & reditus populi ex Babylone, Cyri opera.

Iesa. 45. 1.

Ier. 25. 11. 12.

Iesa. 42. 9.

6. *Consensus.*

Danielis prophetia illustris cap. 9. &c.

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij sui ostentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent, fueritne vnquam aliquis Moses. At si quis in dubium reuocet fueritne vnquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cælesti magis prouidentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas ætatum successiones inter manus hominum versata est.

Obiect. prima, aduer. Mosen, & Prophetas.

Responsio.

2. Reg. 22. 8.
2. Chron. 34. 15.

Neque verò quasi rem ignotam aut nouam protulit Iosias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tũc celebris erat memoria.

Deut. 17.18. 19. Dicatum erat templo volumen prototypon: dicatum regiis archiuis descriptum inde exemplar. tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierãt, & populus etiam ipse vsitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè seculum præteriit quo non confirmata renouatáque fuerit eius sanctio? an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta nõ aliter peruenisse ad posteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorũ serie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discebant ab auditoribus, fuisse ita loquutos.

Altera obiectio. 10 Imò quod ex Machabæorum historia obiiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt.

1. Mach. 1.59. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iussérit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? *Responsio.* Ego autem viciſſim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint. Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiam quum omnes impii, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vnquã illis obiicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam qualiscunque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamẽ ipsius esse authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam suam plusquam caninam produnt isti blaterones, dum supposititios libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum omnium consensu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calũniis frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantã Dominus conseruandi Verbi sui curã habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuiſſimi tyranni, quasi ex præsenti incendio præter spem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliósque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros trãsmittere: quòd acerrimam tot præsidum ac satellitum conquisitionem frustratus est.

De admirabili prouidẽtia Dei in libris sacris per tot secula conseruandis ac conseruatis inter tot hostes & tam sæuas persequutiones.

Quis insigne ac mirificum Dei opus non agnoscat, quòd sacra illa monumenta quæ prorsus interiisse sibi impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. *Græca interpretatio.* Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis sui tabulas Deus à sanguinariis Antiochi edictis vindicauit, sed quòd inter tam multi-

multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox prope ad internecionem redacta fuit, saluæ tamen superstitésque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desciuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideò notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos: quos meritò Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideò appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vsum non habent.

Iudæorum diligentia.

11 Porrò si ad nouum testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas? Historiam humili abiectóque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniã ad præcipua doctrinæ capita nõ attendunt, ex quibus colligere facilè esset eos supra humanum captũ de cælestibus mysteriis differere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contẽptu eorũ scripta facilè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censores, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere. legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille sententias quæ saltem eorum socordiam expergefaciant: imò quæ eorum conscientiis ad cohibendos eorum risus horribile inurãt cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quamuis maior pars cęcutiat, ipsa tamen cęlestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam supra mundum satis supérque attollit, quòd Matthæus ad mensæ suę quæstum antea affixus, Petrus & Ioannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantùm ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsum doctrinam quam oppugnauerat asserere. Negét canes isti Spiritum sanctũ super Apostolos delapsum esse, vel saltem historiæ fidem abrogent: res tamen palàm clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe cõtemptibiles, repentè de cælestibus mysteriis tã magnificè differere cœperunt.

Speciales probationes ex nouo Testamento.
1. Euangelistarum trium harmonia & sublimis in scribendo simplicitas:
2. Ioannis, Pauli & Petri maiestas.
3. Apostolorum vocatio.
4 Pauli conuersio.

Ex historia Ecclesiastica probationes.

1 Perpetuus Ecclesiæ consensus in recipienda & conseruanda veritate.

12 Adde quòd aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorē euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armauit: in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita restitisset, nonnisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsque emerserit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam authoritatem adepta est. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam nonnisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

2. Ipsius veritatis inuictum robur.

3. Piorum (tot modis alioqui inter se dissidentium) conuenientia.

4. Eruditorum virorum pia professio.

5. Martyrum constantia.

13 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeò magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, quî non certa & inconcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem ad reddendū fidei testimonium oppetiisse, non fanatica intemperie, qualiter interdū erratici spiritus solēt: sed firmo cōstantíque, sobrio tamē Dei zelo. Aliæ sunt nec paucę nec inualidę rationes, quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur piis pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cælestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demum ad saluificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo.

Conclusio, tum demum eiusmodi testimonia non fore inania, dummodo interna Spiritus S. persuasione fundata fuerit in cordibus hominū Scripturæ certitudo.

titudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant testimonia, sic inania non erunt, si pręcipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecilitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

CAPVT IX.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui, posthabita Scriptura, ad reuelationem transuolant.

PORRO qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putãdi sunt. Emerserunt enim nuper vertiginosi quidam, qui Spiritus magisterium fastuosissimè obtendentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irrident simplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipsi vocant, literam adhuc consectãtur. Sed velim ab ipsis scire quisnã sit iste spiritus cuius afflatu eò sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilẽ & humilem despicere ausint. Nam si Christi Spiritum esse respondent, perquàm ridicula est eiusmodi securitas: siquidem Apostolos Christi, aliósque in prima Ecclesia fideles non alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptũ inde didicit, sed vnusquisque potius maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum scripta luculentissimè testantur. Et sanè sic per os Iesaię prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo non discedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui in perpetuum, veterem populũ externæ doctrinæ astringit acsi elementarius esset: quin potius veram hanc & plenam sub Christi regno fœlicitatẽ nouæ Ecclesiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando sacrilegio diuelli ab istis nebulonibus quæ inuiolabili nexu propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum singularis præstantiæ doctorem hortatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum est elogium illud quo Scripturam ornat, vtilẽ es-

Libertinorum, qui se spirituales cognominãt, ingenium & error paucis describuntur.

Refutatio 1. Apostoli & verè Christiani omnes verbũ Dei scriptum amplexi sunt.

Confirmatio ex verbis Ies. 59. 21. petita.

Altera, ab exemplo & dictis Pauli. 1. Tim. 4. 13. 2. Tim. 3. 16.

ſe ad docendum,monendum,arguendum , quo perfecti reddātur ſerui Dei.Quàm diabolici furoris eſt caducum, vel temporalem Scripturæ vſum fingere , quæ ad vltimam vſque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi reſponderi ab ipſis velim,an alium hauſerint ſpiritum ab eo quem diſcipulis ſuis Dominus promittebat.Tametſi extrema inſania vexantur,non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare auſint.Qualem autem fore promittendo denuntiabat ? nempe qui non à ſeipſo loqueretur , ſed ſuggereret eorum animis & inſtillaret quæ ipſe per verbum tradidiſſet.Non ergo promiſſi nobis Spiritus officium eſt , nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quò à recepta Euangelij doctrina abducamur: ſed illam ipſam quæ per Euangelium commendatur,doctrinam mentibus noſtris obſignare.

2.Chriſti ſpiritus vt bi ſcripti doctrinam in mentibus piorum o ſignat.

Iohan.13.10.

2 Vnde facilè intelligimus Scripturæ & lectioni & auſcultationi eſſe ſtudioſè incumbendum,ſi quem à Spiritu Dei vſum ac fructum percipere libet(ſicuti etiam laudat Petrus eorū ſtudium qui attenti ſunt ad Propheticam doctrinam , quæ tamen videri poterat loco ceſſiſſe poſt exortam Euangelij lucē) contrà verò,ſiquis ſpiritus,præterita verbi Dei ſapientia,aliam doctrinam nobis ingerit,eum meritò vanitatis ac mendacij ſuſpectum eſſe debere. Quid enim ? quū ſe Satan in angelum lucis transfiguret , quam authoritatem habebit apud nos Spiritus niſi certiſſima nota diſcernatur ? Et ſanè perſpicuè nobis deſignatus eſt voce Domini:niſi quia ſponte in ſuum exitium errare affectant miſeri iſti , dum Spiritum à ſeipſis potius quàm ab ipſo quærunt. At verò indignum eſſe cauſantur, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia , Scripturæ ſubiacere. Quaſi verò ſit hoc ignominioſum Spiritui ſancto , ſibi eſſe vbique parem & conformem , ſibi per omnia conſtare,nuſquam variare. Equidem ſi ad humanam , vel angelicam , vel alienam quamuis regulam exigeretur,cenſendus tum eſſet,in ordinem, adde etiam ſi placet , in ſeruitutem redigi.ſed dum ſibi ipſi comparatur,dum in ſeipſo conſideratur , quis ideo dicet irrogari ei iniuriam?Atqui ita ad examen reuocatur : fateor : ſed quo ſuam apud nos maieſtatem ſanciri voluit. Nobis abunde eſſe debet, ſimul atque ſe nobis inſinuat. Verùm ne ſub titulo ſuo Satanæ ſpiritus obrepat,in ſua imagine quam Scripturis impreſſit,vult à nobis recognoſci.Scripturarum author eſt : varius diſſimiliſque eſſe non poteſt. Qualem igitur ſe illic ſemel prodidit, talis perpetuò maneat oportet.Hoc contumelioſum illi non eſt: niſi fortè honorificum ducamus à ſeipſo deſciſcere & degenerare.

2.Pet.1.19.

3 Satanæ præſtigiæ niſi verbi ſcripti auxilio detegi nequeūt.

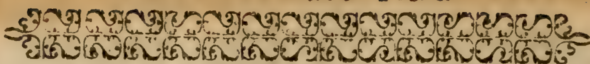
1. Obiectio Libertinorum. Reſponſio.

3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim conſtat Paulum

2.Obiectio petita ex verbis Apoſtoli.

Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum commendantes, à Noui testamenti beneficio populum auocabant, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus inscripturum. Emortua est igitur litera, & suos lectores necat lex Domini, vbi & Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantùm insonat. Verùm si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: Verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans paruulis, &c. Quinetiā eodem loco prædicationem suam Apostolus ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum suam proferat atque exerat, vbi sua constat Verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictū est. Verbum ipsum non valdè certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quodā nexu Dominus Verbi Spiritúsque sui certitudinem inter se copulauit: vt solida Verbi religio animis nostris insidat, vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in Verbo, recognoscimus. Ita est sanè. Non Verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplò aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute Verbum administrauerat, submisit, qui suū opus efficaci Verbi confirmatione absolueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: non vt abiectis Scripturis per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dū hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine Verbo speculationes: sed continuò subiicit, non spernendas prophetias. Quo proculdubiò innuitur, Spiritus lucem præfocari simul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc timidi isti ἐνθουσιασταὶ, qui hāc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temere arripiunt? Filios certe Dei longè alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, Verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assiduè ad verbi audientiam reuocantur.

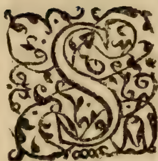
2. Cor. 3. 6. *Responsio, quæ mentem Pauli aperit.* *2. Cor. 3. 8.* *Instantiæ solutio, qua ostenditur Spiritus & verbi scripti vinculum indissolubile.* Luc. 24. 27. 1. Thess. 5. 19. 20. *Libertinorum ebrietas superba.*

CAPVT X.

Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusiuè opponere diis omnibus Gentium.

Ad Dei notitiã explicandam reuersio, in qua ostenditur Deũ se talem in scriptura nobis exhibere qualem in operibus suis delineauit.

SED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersisque creaturis non obscurè alioqui proponitur, familiarius tamẽ etiamnũ & clarius Verbo docuimus explicari: iam operæpretium est expendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis repręsentet qualẽ in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certe materia: siquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus distinxit. Nã gratuita adoptione recipiẽs in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo pòst quosdam ex nouo testamento locos citare operępretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturæ conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum vltorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos nihil proficit.

Nempe æternũ, bonum, qui faciat misericordiam, iudiciũ, & iustitiam in veritate, vt Moses, Dauid & Ieremias testantur. Exod. 34. 6.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus εἰκονικῶς visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem καὶ αὐτουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædica-

ri: deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: vt ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione constet. Virtutes porrò easdē hîc enumerari audimus quas notauimus in cælis & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Prophetæ, quum ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa congerere cogamur, in præsentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil omissum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Adeò talem sentimus, experientia magistra Deū, qualem se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit non ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur quòd me nouerit Dominū qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiā in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus cōprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hîc requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicij eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si denique viæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quam quæ in creaturis impressa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obedientia colere illum discamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

Horum Dei attributorum explicatio.

Psal. 145.

Iere. 9. 24.

Summa.

Vsus huius notitiæ.

3 Sed hîc summam generalis doctrinæ colligere propositum est. ac primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat, disertè excludere ac reiicere deos omnes Gentiū, quia seculis ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quidem est, vnius Dei nomen vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebant, quoties ex genuino naturæ sensu loquuti sunt, acsi vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum com-

Scriptura autē vt ad verum Deum nos dirigat, disertè excludit deos gentium, quæ vnitatem Dei quodammodo agnouerunt.

Lib. de Idololatria. Vide etiam Augustin. epist. 43. & 44.

posuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimoniis ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euanuerunt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo non vltrà valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorũ vagum mentis suæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos: Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis sentirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat.

Habac. 2. 20.

CAPVT XI.

Deo tribuerè visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt.

Tres sunt huius capitis partes præcipuæ.

1. Refelluntur qui Deo formam visibilem affingunt, sect. 1. & 2. addita responsione ad eorum obiectionem qui certis signis Deum numinis sui præsentiam exhibuisse audientes, inde errori suo quærunt patrocinium, sect. 3 & 4 deinde variis argumentis (sect. 5. 6 7.) fit satis tritæ obiectioni ex Gregorio, Libros idiotarum esse imagines.
2. De idolorum seu imaginum origine & adoratione à Papistis reapse comprobata, sect. 8. 9. 10. effugiúmque illorum 11. sectione exploditur.
3. De vsu & abusu imaginum, sect. 12. An in templis Christianorum eas habere expediat, sect 13. Tandẽ Synodi Nicenæ, pro imaginibus contra Dei veritatẽ, non sine Christiani nominis opprobrio, inepte admodum litigantis, refutatio subiungitur.

Deus idolis opponitur, vt eum esse solum de se testem idoneum omnes intelligant.

Erum vt Scriptura, rudi crassóque hominum ingenio consulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipue eum opponit, non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quo

melius

melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quamdiu suis quisque speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio quæ passim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idonéus testis. Interea quũ hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argẽto, aliáve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit Deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet vel repudiet, mox adiungit: Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie repræsentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratũ fuisse à Persis. quotquot etiam astra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidem sibi finxerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod Ægyptiis non esset Dei figura. Græci vero supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deũ colerent. Atqui imagines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliáque signa quibus eum sibi propinquum fore putarunt superstitiosi.

Vetat autem, & verbis expressis, ne ipsum quis vlla visibili specie repræsentare tẽtet.

Exod. 20.4.

Maximus Tyrius Platonic. Serm. 38.

2 Id colligere promptum est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mosen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti, obserua ergo te ipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllã similitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem suã opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicunque visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficiet vnus Iesaias qui in hac demõstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione fœdari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus re inanimata, immensus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus: Genus quum simus Dei non existimandum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum esse simile. Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem confessionem è terra cedendam miseros quoque & cæcos idololatras cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabiléfque deos in materia vilissima

Deu. 4.15.

Rationes huius prohibitionis extant apud Mosen, Iesaiã & Paulum: quib. additur Ethnici hominis querimonia, vt idolorum cultores pudefiant.

Isa. 40.18. & 41.7.29. & 45.9. & 46 5.

Act. 17.29.

Lib. 6. de Ciuit. Dei, c. 10.

atque ignobili dedicant,illi que hominum & ferarum habitus induunt: quidam verò mixto sexu, & diuersis corporibus: ac numina vocant quæ si accepto spiritu occurrerent, mõstra haberentur. vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliues essent. Quasi verò ad gẽtem vnam pertineat quod Deus ex æterna sua essentia, & continuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses,quum errorem in Deo figurando refelleret.

Obiectionis, ex varijs locis apud Mosem petitæ, consideratio. 3 Exhibuit quidem interdũ Deus certis signis numinis sui præsentiam,vt diceretur spectari facie ad faciẽ:sed omnia quę vnquam edidit signa,aptè quadrabant ad rationem docendi,& simul apertè monebant homines de incõprehensibili eius essentia. Nubes enim & fumus & flamma,quanquam symbola erant cælestis gloriæ, quasi iniecto fræno cohibebant omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidem (cui tamen præ aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciẽ illam cerneret. quin responsum accepit,nõ esse hominem tanti fulgoris capacẽ. Apparuit Spiritus sanctus sub specie colũbæ:sed dum protinus euanuit,quis non videt,vnius momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritũ inuisibilem credendum esse?vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externam figuram accerserent. Nam quòd sub forma hominis Deus interdum apparuit,prę̨ludiũ fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaq; hoc prætextu minime licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præsentiam virtutis suæ sub lege exeruit Deus, sic compositum erat vt innueret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferũtur. Cherubim siquidem alis extensis illud operiebant: velũ obtegebat:locus ipse procul reconditus satis per se occulebat. Proinde insanire eos minimè obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebant imagunculæ illæ, nisi imagines repræsentandis Dei mysteriis nõ esse idoneas? quando in hoc formatæ erant,vt alis velantes propitiatorium, nõ oculos modo humanos,sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu:atq; ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Prophetę Seraphim sibi in visione ostensos velata facie nobis pingũt: quo significant tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicant,ab oculis nostris sint subductę. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuisse agnoscunt quicũque rectè iudicant. Ita in exẽplum eos trahere quod nostræ ætati seruiat,absurdũ est. Præteriit

Deut.4.11.
Exo.33.13.
Matth.3.16.
De apparitionibus Dei.
Exo.25.17.18.21.
Cherubim & Seraphim, imagines non esse idoneas repræsentandis Dei mysteriis ostendunt.
Iesa.6.2.1.6.
Præterea ad veterem legis pædagogiam Cherubim pertinuerunt.

teriit enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudimenta destinata erant. Ac sanè pudendum est, prophanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papistas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd *puras nubes & cæli numen adorent.* Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quam Papistæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garriunt. Quòd autē populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quærenda prorupit non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenij nostri ad idololatriam propensio, ne vitij communis culpam regerendo in Iudæos sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus. Satyra 14.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit, quicquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero insistit, nimis vesana temeritate efferri mortales, qui euanidum spiritum in singula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo se animal esse ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit! Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio? Iustissima est profani illius poetæ subsannatio,

Idolorum materia, idololatrarum de Deo figmentum satis superque refellit.

Psal. 115.4. & 135.15.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus scamnum faceretne, &c.
Maluit esse Deum.

Hora. 1. Ser. Saty. 8.

scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honorem ad mortuū truncum transferet. Sed quia Epicureus ille facetè ludendo nullam religionem curauit, omissis eius & similium dicteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, assant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo supplices ad precandum se prosternunt. Itaque alibi non tantùm ex Lege reos peragit, sed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quam velle Deum, qui immensus est ac incomprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, consuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendum porrò

Confirmatio, ex Iesaia & aliorum testimoniis desumpta.

Iesa. 44.12.

Iesa. 40.21.

Iesa.2.8.& 31.7.& 57.10.

est, hac loquendi forma passim notari superstitiones, quòd opera sint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixũ sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipsis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, sensúque carentibus qui intelligentia ideo præditi sunt vt sciant sola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquemque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem non minus similitudinem vetari quàm sculptile: quo inepta Græcorum cautio refutatur. Bellè enim defunctos se putant si Deum non sculpant, dum in picturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes lasciuiunt. Atqui Dominus non à statuario modò sibi erigi effigiem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

Osee.14.4. Mich.5.13. Psal.115.8.

Græcorum inepta cautio.

Obiectio, libros idiotarum esse imagines.

1. Responsio. Spiritus S. (Ier.10.3.& Habac.2.18.) pronuntiat imagines esse doctores vanitatis & mendacij.

Grego. epist. 109. lib.7. & epist. 9. li.9. ad Serenum Episcop. Massil.

5 Scio quidem illud vulgò esse plusquam tritum, Libros idiotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum esse doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet conflatile esse doctorem mendacij: certè hinc generalis colligenda est doctrina, futile esse, adeóque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui simulachris ad impiam superstitionem abutebantur: fateor id quidem: sed addo, quod omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papistæ pro certo axiomate sumunt, imagines esse pro libris. Opponunt enim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam simul conuenire possint. Hæc, inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citaui, statuitur: quum vnus sit verus Deus quem colebant Iudæi, perperam & falsò confingi visibiles figuras quæ Deum repræsentent: ac misere deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique nisi ita res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcunque ex simulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarét eam Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium esse docemus, quòd simulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

Institu. Diuinarum lib.1. c.15. Euseb. li. 3. de præparat. Euangelica, c.3. & 4.

2. Veteres Theologi, imaginum erectionem & cultum damnarunt.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eusebius scripserunt, qui pro certo assumere non dubitant, mortales fuisse omnes quorum simulachra visuntur. Nec aliter Augustinus, qui securè pronuntiat nefas esse nõ modò adorare simulachra,

ſed Deo collocare. Neque tamẽ aliud dicit quàm quod multis ante annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimum ſextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuáque ſubſcriptione confirmat, Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metum dempſiſſe, & errorem addidiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parum fortaſſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpans, ad hãc lucẽ peruenerit, ideò indignas eſſe Dei maieſtate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, erroréмque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quàm prudenter fuiſſe dictum: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primùm quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita creuiſſe. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius numen in ſimulachrorum ſtultitia ineptóque & abſurdo figmento contemni. quod ſecundum vtinam non tã verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt.

Lib. 4. de Ciuit. Dei. ca. 9. & 31.

7 Quare ſiquid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac effugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ teſtimoniis refellitur. Tametſi vt hoc illis concedam, ne ſic quidem multũ profecerint pro idolis ſuis tuẽdis. Cuiuſmodi portenta pro Deo obtrudant notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicãt, quid ſunt niſi perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria? ad quæ ſiquis formare ſe vellet, fuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudicius & modeſtius cultas meretrices oſtendunt quàm templa eas quas volũt cenſeri virginũ imagines. Martyribus nihilo decentiorẽ fingũt habitũ. Cõponant ergo ſua idola vel ad modicũ ſaltẽ pudorem, vt paulo verecundiùs mentiãtur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tũ quoque reſpondebimus, non hãc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quẽ longè alia doctrina quàm iſtis næniis illic inſtitui vult Deus. In Verbi ſui prædicatione & ſacris myſteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papiſtæ idiotas, quorũ ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat? hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cæleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur: quos ſalutaribus regni ſui myſteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habet, hodie eſſe nõ paucos qui talibus libris carere

3. Luxus & meretricius imaginum in templis papiſticis ornatus, earum patrocinium euertit.

4. Alia eſt Eccleſiæ Dei in vera pietate inſtituendæ ratio.

nequeant. Sed vnde quæso, isthæc stupiditas, nisi quòd ea doctrina fraudantur quæ sola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de causa, qui præerant Ecclesiis, resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum vero Euangelij prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur attinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probè & fideliter illud inculcaretur, Christum esse mortuũ vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo patri? Ex quo vno plus discere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Gal.3.1.

Capitis pars altera. De idolorum seu imaginum origine.

Sapien.14.15.

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriã superstitiosè colerent. Et sanè fateor peruersum hũc morem fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mortuorum imaginibus ambitio inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) cõstat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, esse idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstite adhuc sancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuisse nepotes, vt oculis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicuti testatur Iosue. Quum tam citò desciuerit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrum concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus cõcepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc esse idololatriæ originem, quòd homines Deum sibi adesse non credũt nisi carnaliter exhibeat se præsentem, prodit Israelitarum exemplum. Nescimus, dicebant, quid isti Mosi contigerit: fac nobis

Gen.31.19.

Paulò post diluuium exsurgit.

Iosue 24.2.

Ab humana mente sedulò fulta adolescit.

Exo.32.1.

bis

bis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed pro pinquum sibi esse non confidebant, nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietã semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi prę oculis carnalibus obuersari credebant.

9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deũ se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandẽ toti & animis & oculis illic affixi, magis obbrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginãtur. Itaque siue Deum, siue creaturam tibi in simulachro repræsentes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabrefactas, sed titulos etiam quoslibet & lapides cõsecrari vetuit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in pręcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulatque effictа est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines vt Deum affigant vbicunque affingunt. ac proinde fieri nõ potest quin adorent. Neque interest idolúmne simpliciter colant, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est quum idolo, qualicunque colore, exhibentur diuini honores. Et quia superstitiose coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersáque fuit, miseros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Ægypti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt non intelligerẽt Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachrã, deos semper eosdem animo retinebant: & multa erant vni deo simulachra, nec pro multitudine com-

De imaginum adoratione.

Quid sit.

Pro imaginum adoratione idololatrarum prætextus refelluntur.

Exod. 32.4.5.

plures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamen se nouos facere deos. Legantur excusationes quas ab idololatris sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quũ arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant: sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est fuerunt animati. spirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnũ verúmque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

Ethnicorũ prætextus.
In Psal. 113.
Idololatrarum ingenium.

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertũt? Siquidem verum est quod ait Augustinus: Neminem orare vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimẽ vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturi sint vnicum Deũ sibi eripi quam sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipsi profitentur quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamẽ Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantum ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

Mendax Papistarum effugiũ, & cum veteribus idololatris conuenientia detegitur.
In Psal. 113.

11 Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo pòst iterũ plenior fiet mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, εἰδωλοδουλείαν esse obtendunt, εἰδωλολατρείαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbi-

Aliud eorum effugium siue Sophisma, distinctionem δουλείας & λατρείας inducens, refellitur. vide finem sect. 16. & c. 12. sect. 2.

arbitrantur si tantummodò serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquanto leuius sit colere quàm seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acsi imagines suas fateâtur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint diserti, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnam & eandem nobis duas esse probêt. In re, inquam, ostendât discrimen, vt habeantur veteribus idololatris dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, si aliud ascititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatris differunt, quos dânare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest vt ab illorum causa suam seiungât, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

12 Neque tamen ea superstitione teneor vt nullas prorsus imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne quę Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua glorię eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putent, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumentis versati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas est, multo minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea sola pingantur ac sculpantur quorum sint capaces oculi: Dei maiestas, quę oculorum sensu longè superior est, ne indecoris spectris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res gestæ, partim imagines ac formæ corporum, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, vsum in docendo vel admonendo aliquem habent: secundæ, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes propemodum imagines quæ hactenus in templis prostiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quàm perperã & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiosè hîc pictores & statuarij lasciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiamsi nihil vitij inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

Pars postrema, in qua 1. de vsu & abusu imaginum agitur.

Sect. 7.

2. *An in templis Christianorum imagines habere expediat, quæstio excutitur.*

Vide præfat. huius operis, & lib. 4. c. 9. sect. 9.

13 Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principio, siquid nos mouet veteris Ecclesiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigebat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primũ in ornamentum templorum ascitæ sunt quum ministerij synceritas nonnihil degenerasset. Non disputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere, quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris verbis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quamuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt, &c. Paulò post, Plus valent simulachra ad curandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc sanè videtur causa esse cur Ioannes non tantùm à simulachrorum cultu, sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili insania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimio sumus experti, simulatque in templis collocantur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsum destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videtur eorum sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptismum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos nostros & studiosius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione resarciri potest, si Papistis creditur.

Epist. 49. vide & 4. lib. de Ciuitate Dei, c. 31.

In Psal. 113.

1. Ioan. 5. 21.

14 Iam ſatis multa, opinor, de hac re dicta forent, niſi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nõ illa celeberrima quam coegit Conſtantinus Magnus, ſed quæ Irenes Imperatricis iuſſu & auſpiciis ante annos octingentos habita eſt. Decreuit enim non habendas modò in templis eſſe imagines, ſed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerſo præiudicium afferet Synodi authoritas. Etſi, vt verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorſum euaſerit eorum furor qui imaginũ magis fuerunt cupidi quàm Chriſtianos decebat. Sed hoc primum expediamus. Qui hodie ſimulachrorum vſum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber ſub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuiſſe tempore compoſitum. Illic Epiſcoporum ſententiæ qui concilio interfuerunt recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Iohãnes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: atque inde colligit habendas igitur eſſe imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac ſententia, Oſtende mihi faciem tuam, quia ſpecioſa eſt. Alius, vt probaret collocandas eſſe in altaribus, hoc teſtimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio. Alius, vt earum aſpectum nobis vtilem monſtraret, adduxit verſum ex Pſalmo, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Alius ſimilitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vſi ſunt Gentium ſacrificiis, ita Chriſtianis habendas eſſe ſanctorũ imagines pro idolis Gentium. Eodem torſerunt illud, Domine dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingenioſa eſt iſta interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur non ſolo Verbi auditu cognoſci, ſed etiã imaginũ aſpectu. Simile Theodori epiſcopi acumen: Mirabilis, inquit, Deus in ſanctis ſuis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui ſunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ ſunt inſulſitates, vt eas referre me quoque pigeat.

3. Conciliabuli Niceni, pro imaginum adoratione litigantis, inepta ſuperbia detegitur.

Sophiſmata, ſeu S. Scripturæ deprauationes, pro imaginum in templis erectione.

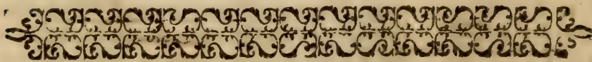
15 Vbi de adoratione diſputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioſeph, & tituli quem erexit Iacob, in mediũ adducitur. Quanquam in hoc poſtremo non tantùm deprauant Scripturæ ſenſum, ſed arripiunt quod nuſquam legitur. Tum illa, Adorate ſcabellum pedum eius. Item, Adorate in monte ſancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appoſitæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam perſonam vellet, poſſétne maiores & craſſiores colligere ineptias? Ac nequa amplius reſtaret dubitatio, Theodoſius Mirenſis epiſcopus adorandas eſſe imagines Archidiaconi ſui ſom-

Teſtimonia ad idololatriam ſtabiliendam prolata.

niis tam seriò confirmat, acsi oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quasi verò non omnem sibi fidem abrogent venerandi illi patres, scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

Blasphema voces nõnullorum iconolatrarum veterum, à recentioribus non paucis, tum verbis tum reipsa comprobata.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere ausos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatũ cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atque hanc flagitiosam amentiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulacrorum cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic sceleri imputat, quod non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli, Martyres, quorũ tẽpore nullæ extiterũt? Addunt postea, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc honorem Sanctorum simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profitetur, cultúmque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis se exhibiturum confirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amãdat. Ac ne putes priuatam esse vnius hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore vltrà prouectus, præstare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omniũ consensu statuitur, hęreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterùm ne suo solenni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ distinctio, qua Dei & hominum oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tantundem simulachris ac Deo viuo largitur.

CAPVT XII.

Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.

Scriptura vnicum Deum asserens logomachiam haud instituit, sed Deo omnem tribuit honorem & religiosum cultũ. Id probatur.

IXIMVS autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultum. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusius explicandum erit. nunc tantùm breuiter repeto, quoties asserit Scriptura vnicum esse Deum,

non

non pugnare de nudo nomine, sed hoc etiam præcipere, ne alio transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à superstitione differat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulã, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè sciteq; Cicero à relegẽdo deducit, coacta est tamẽ, & longè petita quã assignat ratio, quòd probi cultores sæpius relegerent, ac diligẽter retractarent quid verum esset. Potius existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mundi quicquid obuium est temerè arripit, imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit. sicuti inde mihi dicta videtur superstitio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacuã rerum inanium congeriem accumulet. Cæterum vt voces omittamus, ætatum omnium consensu receptum semper fuit, vitiari peruertíque religionẽ falsis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quiduis nobis permittimus, friuolum esse quẽ superstitiosi obtendunt prætextum. Quanuis tamẽ in omniũ ore personet hęc confessio, turpis interim se prodit inscitia, quòd neque adhęrẽt vni Deo, neque delectum adhibẽt in eius cultu, sicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendicet, clamat se esse æmulum, ac seuerum fore vltorem si cum vllo deo fictitio misceatur. deinde legitimum cultum definit, vt genus humanũ sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus legislator: deinde regulã præscribit qua ritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differam: nũc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem priore loco posui, tenẽdum est, nisi in vno Deo resideat quicquid propriũ est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violaríq; eius cultũ. Atq; hîc intẽtiore cura animaduertere cõuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic desciscit vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorũ circundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet dissimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnũ tota maneat, dissecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gẽtibus, deorũ patri & arbitrio ingentẽ illã turbã subdiderũt, quibus cõmunis esset, pro ordinis ratione, cęli & terrę cũ sũmo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, sancti qui hac vita excesserũt, in Dei societatẽ euecti sunt, vt pro illo & colerẽtur & inuocarẽtur & celebrarẽtur. Tali abominatione ne offuscari quidẽ putamus Dei maiestatẽ, quũ magna ex parte supprimatur & extinguatur:

1. *Argumento sumpto ab etymologia vocis.*

1. de Natura deorum. Vide Lactant. lib. 4. Instit. diu. cap. 28.

1. *A Dei ipsius testimonio, clamantis se esse æmulum & vltorem, si cum vllo fictitio Deo misceatur.*

nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionem. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

Quæ aduersus sinceram hanc doctrinam inuecta est latriæ & duliæ distinctio nihil Papistas iuuat, immò eos maioris etiam impietatis arguit, vt ex verborum significatione ostenditur.

2 Quinetiam in hunc finem inuecta est latriæ & duliæ, quam appellant, distinctio, quò impunè viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultũ deferunt Papistæ, nihil reipsa differre à Dei cultu palam est. promiscuè enim & Deum & illos adorant: nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatum seruare quod suum est, quia latriam illi relinquant. Atqui de re nõ de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omniũ maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctione, quàm cultum ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem seruitium. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porro vt demus esse perpetuum, nempe inquirendum est quid vtrũque valeat. δουλεία quidem seruitus est, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam sit seruire quã colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset sæpenumero quem colere non recusares. Ita iniqua esset distributio, Sanctis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At complures ex veteribus hac distinctione vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropriam esse, sed penitus friuolam?

Scripturæ testimonia quæ Papisticam illam distinctionem euertunt, & vni Deo debitum cultum religiosum asserunt.

Galat. 4.8.
Matth. 4.10.
Apoc. 19.10. & 22.9.
Act. 10.25.

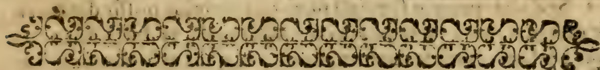
3 Omissis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliã exhibuisse iis qui natura non erant dij. Vtcunque latriam non nominet, an ideò excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomen duliæ imponit, quàm si exprimeret latriæ nomen. Et quum Christus Satanæ insultum repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionem latria. Satan enim nonnisi προσκύνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Ioannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Ioannem tam fuisse amentem vt debitum soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, προσκυνῶν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam. religio autem aliam habet rationem, quæ simulatque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tã malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quod ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt

eum adoret loco Dei, seuere tamen Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, nisi quia nunquã tam articulatè homines inter Dei & creaturarũ cultum discernunt, quin promiscuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tãtulum quidem ex eius gloria delibãdum quin retineat quod sibi proprium est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesiæ reparatione cõcionatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cum idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multa miscendo onerare lectores partem illam nondum attingo. hoc tenere sufficiat, quæcunque pietatis officia aliò trãsferuntur quàm ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidẽ superstitio diuinos honores vel Soli & aliis stellis, vel idolis affixit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornando, quicquid sacrum erat profanare ausa est, & quanquam stabat principium illud, colere summum numen, Gentiis tamen, diisque minoribus, aut heroibus mortuis promiscuè sacrificia offerre vsu receptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis est lapsus, vt quod sibi vni seuerè vindicat Deus, communicetur cum magna turba.

Zach. 14. 9.

Li. 2. c. 7. & 8.

Diuini cultus deprauationes.

CAPVT XIII.

Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet.

Constat hoc caput duabus partibus.

1 Orthodoxam de S. Trinitate doctrinam tradit, quæ à prima sectione vsque ad vigesimam primam, ad quatuor particulas reuocari potest. *Primùm* enim agitur de significatione Personæ, tũ vocis, tum rei ipsius respectu, sect. 2. 3. 4. 5. *Secundò*, deitatem filij probat, sect. 7. 8, 9. 10. 11. 12. 13. *Tertiò*, Spiritus Sancti deitatem asserit, sect. 14. 15. *Quartò*, quid de S. Trinitate sit sentiendum explicat, sect. 16. 17. 18. 19. 20.

2 Hæreses quasdam præcipuè verò nostro seculo adu. Orthodoxam hanc doctrinam exortas refellit, à sect. 21. vsque ad finem capitis.

QVOD de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiam ad refutandas profanæ Philosophiæ argutias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus

Dei essentiam immensam & spiritualem esse Scriptura docens, non tantum idolola

tras, & mundi μωρισόφυς, verumetiam Manichæos, & Anthropomorphitas refellit.

Seneca præfat. lib. 1. quęst. natur.

est, Deum esse quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in singulas mundi partes diuinitatem transfusam esse finxit. Etsi autem Deus, vt nos in sobrietate contineat, parcè de sua essentia disserit: duobus tamē illis quæ dixi epithetis tā crassas imaginationes tollit quàm reprimit humanę mentis audaciā. Nam certè eius immensitas terrere nos debet, ne eum sensu nostro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale speculari vetat. Eodem pertinet quòd sæpius domicilium sibi in cælo assignat. Etsi enim, vt est incomprehensibilis, terram quoque ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro sua tarditate subsidere in terra videt, meritò, vt pigritiem & inertiam excutiat, supra mundum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & restringere immensitatem. Nam quòd abuti testimoniis quibusdam ausi sunt, turpis inscitiæ fuit: sicuti ipse error, execrabilis insaniæ. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi sępe ascribit, facilè refutantur. Quis enim vel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis sit Deus, quàm eius notitiam tenuitati nostræ accommodant. quod vt fiat, longè infra eius altitudinem descendere necesse est.

Breuis refutatio Manichæismi & Anthropomorphismi.

In vnica autem hac essentia tres sunt Personæ, ita tamen vt nec triplex Deus sit, nec simplex Dei essentia tribus Personis laceretur.

2 Sed alia quoque speciali nota qua propius possit dignosci, se designat. nam ita se prædicat vnicum esse, vt distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volitat. Porrò nequis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiam, quærenda hìc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cęterùm quia vocē Personę odiosè exagitāt nōnulli quasi humanitus inuentā, qua æquitate id faciāt prius vidēdū. Filiū Dei apostolus characterem hypostaseos Patris nominans, haud dubiè aliquā Patri subsistentiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro Essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes, acsi Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsentaret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, impropriè, imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quamuis sua proprietate distinctus, se totū in Filio expressit, optima ratione dicitur suā hypostasin reddidisse in eo conspicuam. Cui aptè cōuenit quod mox ad-

Heb. 1.3.

1. Quid vox (Persona) significet, in hac disputatione: seu definitio vocis.

additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiã rursus facilè elicitur Filij hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadem in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censeri necesse est. Hæc porrò distinctio non est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidẽ obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum expresserint Latini Personæ voce, nimij fastidij atque etiã peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbũ de verbo transferre libeat, Subsistentia dicetur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter, fortè testandi consensus causa, docuerunt tria πρόσωπα in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt, probè cõsentiunt in rei summa.

Tres in Deo seu Dei essentia, hypostases.

3 Nunc vt de persona oblatrent hæretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio confictum nomen, quum nobis excutere non possint tres dici, quorum quisque in solidum sit Deus, nec tamen plures esse deos, quænã est ista improbitas, improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatũ consignatúmque est? Satius foret, inquiunt, nõ modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines cõtinere, quàm exoticas voces spargere, quę dissensionum ac iurgiorum seminaria futura sint. sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellãt quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ cõtextu non cõsarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatũ superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationẽ valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quãdo & quicquid de eo à nobis cogitamus stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus; petẽda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus, quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditáque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturę veritati seruiant, & parcè modestéque, nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autẽ, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad

Aduersus eos qui Personæ voculã in hac disputatione reiiciunt.

Obiectio eorundem.

1. Responsio non esse voculam exoticam.

Sed adhibitã, vt mysteria sacra verbis planioribus explicentur: ita vt veritatis lucẽ indignè ferant qui voculam hanc respuunt.

vſurpandas Trinitatis & Perſonarum voces comprobatum fuerit, ſiquis verborũ nouitatem tum reprehendat, nónne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

2. Reſp. neceſſitate coacti ſunt Orthodoxi vt Trinitatis, conſubſtãtialis, & Perſonæ voces adhiberent: tum vt ſanam doctrinam facilius tuerẽtur, tum vt hæreticos conuincerẽt. Confirmatio, ab exemplis Arianorum & Sabellianorum, ex Eccl. hiſtoria petitis.

4 Huiuſmodi autem verborum nouitas (ſi ita appellanda eſt) tum potiſſimum vſu venit dum aduerſus calumniatores aſſerẽda eſt veritas, qui tergiuerſãdo ipſam cludũt. Quod hodie plus ſatis experimur, quibus plurimũ eſt negotij in expugnandis puræ ſanæque doctrinæ hoſtibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici iſti angues effugiunt niſi fortiter premãtur, & deprehenſi vrgeantur. Sic veteres variis prauorũ dogmatum certaminibus exagitati, quid ſentirẽt coacti ſunt exquiſita perſpicuitate ediſſerere, ne obliqua ſubterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arius fatebatur Chriſtum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quaſi probè defunctus conſenſum aliquem cum aliis ſimulabat. At interim non deſinebat iactare Chriſtum creatum eſſe & initium habuiſſe, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vafriciem è latebris extraherent veteres, vltrà progreſſi ſunt, Chriſtum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patríque conſubſtantialem. Hîc efferbuit impietas, dum nomen ὁμοούσιος peſſimè odiſſe & execrari Ariani cœperunt. Quòd ſi principiò confeſſi eſſent ſincerè & ex animo Deum, non inficiati eſſent Patri eſſe conſubſtantialẽ. Quis probos illos viros inſectari audeat quaſi rixatores & contentioſos, quòd ob voculam vnam tantò diſceptandi feruore incaluerint, & Eccleſiæ quietem turbauerint? At vocula illa diſtinguebat inter puræ fidei Chriſtanos & ſacrilegos Arianos. Surrexit poſtea Sabellius, qui Patris, Filij, & Spiritus ſancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non diſtinctionis alicuius cauſa poſita eſſe diſputans, ſed diuerſa eſſe Dei attributa, cuiuſmodi plurima habentur. Si in certamen ventum eſſet, fatebatur ſe credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum. ſed poſteà elabi promptum erat, nihil ſe aliud dixiſſe quàm ſi Deum fortem, & iuſtum, & ſapientem vocaſſet. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem eſſe Filium, & Spiritum ſanctum eſſe Patrem, nullo ordine, nulla diſtinctione. Probi doctores, quibus tum pietas cordi erat, vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoſcendas eſſe in Deo vno tres proprietates. Atq; vt ſe cõtra tortuoſas verſutias aperta ſimplicíque veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo ſubſiſtere, ſeu (quod idem erat) in Dei vnitate ſubſiſtere perſonarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non ſunt inuenta nomina, cauendum eſt ne ea repudiando ſuperbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidem ſepulta eſſent, conſtaret modò hæc inter omnes fides, Pa-

trem, & Filium, & Spiritum esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse Patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadã esse distinctos. Neq; verò tã præcisa sum austeritate vt ob nudas voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de iis rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vsurpatas excusat? Quò licētiæ interdum prosilit Augustinus? Quam absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum sufficiat. Nomē ὁμουσίν quū reddere Latini vellent, dixerūt Consubstantialem, vnã esse Patris & Filij substantiã indicantes, atque ita Substantiã vsurpãtes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegiū esse dicit tres in Deo substãtias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenū enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et siquis pio sensu hac voce vtatur, impropriam tamen loquutionem esse non dissimulat. si tamen syncerè ita loquutus sit: ac non potius quos oderat Episcopos Orientis sciens ac volens grauare studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnib profanis scholis οὐσίαν nihil aliud esse quã hypostasin, quod ex cōmuni tritóque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etsi nomen Hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouum esse dicit: adeò tamen Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcam imitati fuerãt, placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ, eò tendit quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idē Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorū improbitate cogatur subiicere periculo humani eloquij quæ mentiū religione contineri oportuerat, non dissimulans quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, incōcessa præsumere. Paulo pòst multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina: nã vbi posuit naturę nomina, Patrem, Filiū, & Spiritum: subnectit, extra significantiã sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Episcopos prædicat, qui aliã nec excudissent, nec recepissent, nec omnino nouissent cōfessionem, quã veterem illam & simplicissimã quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec absimilis est Augustini excusatio, necessitate extortam fuisse hanc vocē propter humani eloquij in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod est, sed ne taceretur quomodo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Atque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet ne tam seuerè velut cēsorio stylo protinus notemus

3. Responsio, per anticipationē. Tametsi veteres in explicatione vocum aliquoties dissentire videantur: tamen in rerū ipsarum orthodoxo sensu amplectendo conueniunt: vt testantur Hilarij, Hieronymi & Augustini diuersæ sententiæ, in vsu vocum, Essentiæ, Substantiæ, Hypostaseos.

Lib. 5 de Trinit. c. 8. & 9.

Lib. 2. de Trinit.

De conciliis.

4. Respon. Nemo tam morosus vel austerus esse debet, vt ob

nudas voces digladiari velit, modo orthodoxum sensum & Ecclesiæ Christi perpetuum consensum sequatur.

eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut fastu, aut proteruia, aut malitioso astu id faciant: sed expendant ipsi vicissim quãta necessitate adacti sic loquamur, vt paulatim vtili loquendi formæ tandem assuefiant. Cauere etiam discant, ne, vbi occurrendum est ex vna parte Arianis, ex altera Sabellianis, dũ vtrisq; tergiuersandi ansam præcidi stomachãtur, nõnullã suspicioné iniiciãt vel Arij se esse discipulos, vel Sabellij. Dicit Arius Christum esse Deum: sed mussitat factũ esse & initium habuisse. Dicit vnum cum Patre: sed clàm in suorũ aures insusurrat, vnitũ esse vt cæteros fideles, quanquã singulari prærogatiua. Dic consubstantialé, detraxeris versipelli laruã, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Filiũ, & Spiritum nihil in Deo distinctũ sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarũ Trinitaté: dixeris vno verbo quod scripturæ loquuntur, & inanem loquacitaté compresseris. Porrò si quos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligédam esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter confesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidem sæpius, quicunque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare quàm in eorum gratiam obscurius loqui.

Sed qui hæc nomina repudiãt, & de voculis litigant pertinacius, hæresin Arij vel Sabellij occulte fouẽt.

A definitione vocis ad rei ipsius definitioné accedit, quam deinde explicat.

6 Cæterùm omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar. Personam igitur voco subsistentiã in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incõmunicabili distinguitur. Subsistentiæ nomine aliud quiddã intelligi volumus quàm essentiã. Si enim Sermo simpliciter esset Deus, interea non haberet aliquid propriũ, perperàm dixisset Ioannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuo pòst addit, Deum quoque fuisse ipsum Sermoné, ad vnicam essentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum esse nõ potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etsi indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est, nec potest separari, specialé tamen habet notam qua ab ipsa distinguatur. Iam ex tribus subsistentiis vnãquanque dico ad alias relatã proprietate distingui. Relatio hîc disertè exprimitur: quia vbi simplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul auté atque Pater cum Filio confertur, sua quenque proprietas ab altero discernit. Tertiò quicquid singulis proprium est, incommunicabile esse assero, quia in Filium competere vel transferri non potest quicquid ad notam discretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi displicet Tertulliani definitio, modò dex-

Ioan.1.1.

Personarum distinctio.

Lib. contra Praxeam.

tè

trè ſumatur : eſſe quandam in Deo diſpoſitionem vel œconomiam quæ de eſſentiæ vnitate nihil mutet.

7 Priuſquam tamen longius progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus ſancti deitas. deinde vt inter ſe differant videbimus. Certè quum Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quæ in aërem emiſſa prodeat extra ipſum Deum: cuiuſmodi & oracula Patrib.edita,& prophetię omnes fuerũt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum reſidẽs, vnde & ocula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus(teſte Petro) loquuti ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quam Apoſtoli: & quicunque poſtea cæleſtem doctrinam adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt Sermonem intelligere ante ſecula ex Patre genitũ. Quòd ſi Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuiſſe Deum. Atque hoc in mundi creatione ſatis clarè docet Moſes, Sermonem illum intermedium ſtatuens. Cur enim diſertè narrat Deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt imperueſtigabilis Dei gloria in imagine ſua reluceat? Naſutis & garrulis hoc eludere promptum eſſet, vocẽ accipi pro iuſſu & imperio. ſed meliores interpretes Apoſtoli, qui tradunt per Filiũ ſecula eſſe condita,& portare omnia potenti ſuo verbo. Hîc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipſe æternus & eſſentialis eſt Patris Sermo. Nec verò ſanis & modeſtis obſcurum eſt quod dicit Solomon, vbi ſapientiam inducit à Deo ante ſecula genitam, & rerum creationi & cunctis Dei operibus præſidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, ſtultum ac friuolum eſſet: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternúmque ſuum conſilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam ſpectat dictum illud Chriſti, Pater meus & ego vſque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio aſſiduũ in opere cum Patre fuiſſe affirmans, apertius explicat quod breuius attigerat Moſes. Sic ergo Deum fuiſſe loquutũ colligimus vt Sermoni in agendo ſuę eſſent partes, atque ita vtriuſque communis eſſet operatio. Multo autem omnium clariſſimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium cauſam ſimul cum Deo Patre ſtatuit. Nam & ſolidam permanẽtémque Verbo attribuit eſſentiam,& aliquid peculiare aſſignat,& dilucide oſtẽdit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè inſigniuntur, ita Verbum illud ſubſtantiale ſummo gradu locare conuenit, oraculorum omnium ſcaturiginem, quod nulli varie-

2 Æterna Filij deitas probatur variis argumentis. Primum, Filius eſt λόγος Dei Patris æterni. Ergo Filius eſt æternus Deus.

1.Petr.1.11.

Obiectio.

Heb.1.2.

Reſponſio.

Prou.8.12.

Ioan.5.17.

Ioan.1.3.

tati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipse est.

Obiectio. ὁ λόγος cœpit esse, quum Deus mundum creās loquutus est. Responsio, testimoniis & rationibus firmissimis confirmata.

8 Hic obstrepunt nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatem palàm eripere non ausint, æternitatem clam suffurantur. Dicunt enim, tum demum Sermonem esse cœpisse quum Deus in mundi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis inconsideratè substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt quæ externum opus respiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab existentia operis ipsius (quàle est quod cæli & terræ creator vocatur) ita nullum nomen agnoscit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam siquid fuisset aduentitium, concideret illud Iacobi, manare desursum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argutè scilicet ratiocinantur, Mosen, narrando Deum tunc primùm loquutum esse, simul innuere nullum antè in ipso fuisse Sermonem. quo nihil magis est nugatorium. Neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nunquam prius fuisse. Ego verò longè secus concludo. quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerserit & extiterit, ipsum multò antè fuisse. Quam dudum autem siquis inquiret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initiò possedi, antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præteriit Ioannes: quia antequam ad mundi creationem descendat: principiò Sermonem apud Deũ fuisse dicit. Constituimus ergo rursum, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuò resedisse: vnde & æternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

Iac. 1. 17.

Gen. 1. 3.

Ioan. 17. 5.

Secundum arg. Filius appellatur Deus & Iehoua, aliísque nominibus insignitur in veteri Testamento, quæ æterno Patri tribuuntur. Est igitur æternus Deus.

9 Etsi autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen sine controuersia inter omnes constare debet, Christũ esse illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quęcunque deitatem Christo asserunt testimonia. Quum dicitur Psalmo 45. Solium tuum Deus in seculum & vsque, tergiuersantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & summas potestates. Atqui nusquam extat similis in Scriptura locus, qui thronum æternum creaturæ erigat. neque enim simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cum adiectione,

ne qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genitiuo casu legunt, quod nimis insipidum est. Fateor quidem sæpe diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est: sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imo nequaquam quadrare. Verùm si non cedat eorum peruicacia, certè non obscurè à Iesaia idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnius Dei proprium est. Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrant hîc quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt, Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorsum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congesta forent? quum Prophetæ consilium sit Christum insignibus notis quæ fidem in eo nostram ædificent, ornare? Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iustitia nostra. Nam cùm doceant ipsi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternum, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hîc captant, quia & altari à se extructo nomen istud imposuerit Moses, & Ezechiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum quòd Deus sit exaltatio Mosis? nec Hierosolymam insigniri Dei nomine nisi ad testandam Dei præsentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moses verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius scilicet certamen restat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc verè ita sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco fons & causa iustitiæ ponitur: deinde additur effectus.

Exo.7.1. *Obiectionis Iudaorum refutatio.* *Iesa.9.6.* *Alia obiectio euersa.* *Iere.23.6.* *Iesa.42.8.* *Instantia Iudaorum solutio.* *Eze.48.35.* *Exo.17.15.* *Iere.33.16.* *Alia instantia solutio.*

10 Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angeli persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur. Idem sibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiam, personæ quam sustinet respectu hoc dici, minimè ita soluitur no-

Tertium arg. Iehoua in Angeli persona S. Patribus sub lege apparens, se Iehouam esse asserit. Is autē

est æterni Patris λόγος. Ergo filius est Deus æternus.

Iudic. 6. & 7. cap. Item, c. 13. 16. 18. 22. & 23.

dus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittens, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se manducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse reipsa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò respondet vxor, Si voluisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tollit, Cur de homine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Serueti impietas, dum asseruit Deum nunquam patefactum fuisse Abrahæ & aliis Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores sermonem Dei esse interpretati sunt principem illum Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etsi enim nondum erat carne vestitus, descendit tamen quasi intermedius, vt familiarius ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas: qui postquam recensuit luctam Iacob cum Angelo Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta quod à Mose dictum fuerat, Vtquid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Patriarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi ducem in deserto: quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen proposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione expenditur caput Zachariæ secundum, Angelus qui alterum mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei summa potentia adscribitur. Innumera testimonia omitto in quibus tutò acquiescit fides nostra, quanuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Iesaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum, & seruabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonstrationes bis positæ non aliò sinunt hoc trahi quàm ad Christum. Apertior etiamnum & solidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè nonnisi vni summo Deo sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur, eundem esse Deum qui

Serueti impietas profligata.

Cur Filius sub Angeli persona olim apparuit.

Oseæ 12. 5.

Gen. 32. 29. 30.

1. Cor. 10. 4.

Iesa. 25. 9.

Malac. 3. 1.

qui ſemper adoratus fuit apud Iudæos.

11 Nouum autem teſtamentum innumeris teſtimoniis ſcatet. Ideo danda eſt opera vt breuiter potius ſeligamus pauca quàm omnia congeramus. Quanuis autem de eo loquuti ſint Apoſtoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducam, probandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis iſtud eſt ſingulari animaduerſione dignum, quòd Apoſtoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Chriſto vel iam exhibita, vel olim repræſentanda docent. Nam vbi Ieſaias Dominum exercituum Iudæis & Iſraelitis in petram ſcandali & lapidem offenſionis fore vaticinatur, id Paulus aſſerit in Chriſto eſſe impletum. Dominum ergo illum exercituum Chriſtum eſſe declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes ſemel ſiſti ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Ieſaiam de ſe Deus prædicet, Chriſtus reipſa in ſe exhibeat, conſequitur illum ipſum Deum eſſe cuius gloria traduci aliò non poteſt. Quod etiam ad Epheſios ex Pſalmis citat, in Deum vnicè competere liquet: Aſcendens in altum duxit captiuitatem. tum aſcenſionem eiuſmodi adumbratam fuiſſe intelligens quum inſigni aduerſus exteras gentes victoria, potentiam ſuam exeruit Deus, in Chriſto plenius exhibitam ſignificat. Sic Ioannes gloriam Filij fuiſſe teſtatur, quæ Ieſaiæ per viſionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipſe Dei maieſtatem ſibi viſam ſcribat. Illa verò quæ Apoſtolus ad Hebræos in Filium confert, non obſcurum eſt eſſe clariſſima Dei elogia: Tu in principio Domine fundaſti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Chriſtum trahit. ſiquidem quæcunque in Pſalmis illis canuntur, ſolus ipſe impleuit. Ille enim fuit qui exurgens miſertus eſt Sion: ille qui omnium gentium & inſularum regnum ſibi aſſeruit. Et cur dubitaſſet Ioannes Dei maieſtatem ad Chriſtum referre, qui præfatus fuerat, Verbum ſemper fuiſſe Deum? Quid formidaſſet Paulus Chriſtum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè proſequutus, vbi dixerat eſſe Deum in ſecula benedictum? Atque vt appareat quàm ſibi bene in hac parte conſentiat, alibi etiam Deum in carne manifeſtatum eſſe ſcribit. Si Deus eſt in ſecula laudandus, ille eſt igitur cui ſoli omnem gloriam & honorem deberi, alio loco idem affirmat. Neque verò id diſſimulat: quin palam clamat, Quum in forma Dei eſſet, non fuiſſe ducturum rapinæ loco ſi æqualem Deo ſe præbuiſſet: ſed vltrò

Quartum argu. ex Noui Teſtamenti teſtimoniis illuſtribus collectum, vbi Filius agnoſcitur Iehoua exercituum, Iudex mundi, Deus gloriæ, Creator mundi, Dominus Angelorum, Rex Eccleſiæ, λόγος æternus, Deus in ſecula benedictus, Deus in carne manifeſtatus, Deo æqualis, verus Deus & vita æterna, Dominus & Deus omnium credentium. Proinde eſt Deus æternus.

Ieſa.8.14. Rom.9.33. Rom.14.10. Ieſa.45.23. Eph.4.8. Pſ.68.19. Ioh.1.14. Ieſa.6.1. Heb.1.10.&6. Io.1.1.&14. 2.Cor.5.10. Rom.9.5. 1.Tim 3.16. 1.Tim.1.17. Phil.2.6.

seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstreperent, vltrà progreditur Ioannes: (1.Io.5.20.) ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis supérque nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur. (1 Cor.8.5.) Vtcúnque multi nominentur dij, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifestatũ, (1.Tim.3.16. Act.20.28.) Deũ suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et minimè dubium est quin idem piis omnibus fuerit sensus. Thomas certè (Io.20.28.) similiter Dominum & Deum suum apertè prædicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

Quintum argumentum. Christus est Creator, Conseruator, Redemptor, & cordium scrutator. Ergo est æternus Deus.

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis ascribuntur, euidétius inde adhuc elucescet. Quũ enim se ab initio vnà cum Patre hactenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsurpare. Ac propterea (vt Ioannes refert 5. 17.) magis eum quærebant interficere, quòd non sabbathum modò soluebat, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutúque propriæ virtutis omnia moderari, (Hebr.1.3.) (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat: sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. (Iesa.43.25.) Clamat Dominus per Prophetam, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc sententiam (Mat.9.6.) quum iniuriam irrogari Deo Iudæi existimarent, eo quòd peccata Christus remittebat, hanc potestatem sibi competere non tantùm verbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem penes ipsum esse conspicimus, quam à se ad alium transituram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes percontari & (Mat.9.4.) penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

Sextum argumentum. Christus miracula edidit sua ipsius virtute, & aliis donum & vim miraculorum edendorũ largitur. Est igitur æternus Deus.

13 In miraculis auté quàm perspicuè luculentéque apparet? Quibus etsi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quòd hi dona Dei suo ministerio dispensarunt: ille suã ipsius virtutem exeruit. Vsus est quidem interdum precatione, quò gloriam ad Patrem referret: sed videmus vt plurimum propriam eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus author miraculorum, qui dispensationem aliis sua authoritate committit? (Act.1.6.)

tit? Narrat enim Euangelista illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitandi, leprosos curandi, eiiciendi dæmones, &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt, vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus ad reuincendā Iudæorum incredulitatem, vtpote quæ virtute eius edita, amplissimum diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia continet, Deus certè ostenditur. Neque mihi quispiam obiiciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut salutem: non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, non dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euāgelista, in ipso vita erat: & ipse vita iam tum existens, erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostram & spem reponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegam esse impietatem si cuius fiducia in creaturis hæreat, Creditis in Deum, inquit, & in me credite. Atq; ita Paulus duos Iesaiæ locos interpretatur, Quicunque sperat in eo non pudefiet. Item, Erit ex radice Isai qui consurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, Qui credit in me habet vitam æternam? Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria est si quid aliud propriū habet. Dicit enim Propheta, Quicunque inuocauerit nomen Iehouę, saluus erit. Alter verò, Turris fortissima nomē Iehouæ: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse Iehouam. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Iesu, suscipe spiritum meum. deinde in vniuersa Ecclesia quemadmodum Ananias testatur eodem libro, Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac quò apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fatetur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinā præ se tulisse quam eius cognitionem, nec aliud quàm ipsam prædicasse. Quale istud quæso & quantum est Filij duntaxat nomē annuntiari nobis quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis merā creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloriatio? Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixæ eadem à Filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non modò illius intercessione ad nos perue-

Mat.10.8. Marc.13.15. & 6.7. Io.5.36. & 10.37. & 14.11.

Septimum arg. Extra Deum æternum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita. Christus autem hæc omnia in se continet. Per consequens est Deus æternus.

Matt.19.17. Io.1.14. Io.14.1. Iesa.26.16. & 11.10.

Octauum arg. Necesse est eum esse Deum æternum, in quē credimus & speramus, quē inuocamus, quē Ecclesia fideliū seruatorem agnoscit, cuius cognitio sola ad salutem obtinendam proponitur, in cuius solius cognitione pij gloriantur, & qui beneficia æterna communicat. Is est Christus, Dei Filius. Ergo Filius est Deus æternus.

Rom.10.11. & 15.12. Io.6.47. Ioel.2.32. Prou.18.10. Act.7.59. Act.9.13. 1.Cor.2.2. Ier.9.24.

nire quæ largitur cælestis Pater, sed potentiæ communione Filium ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiorque est qualibet otiosa speculátione. Illic enim pius animus Deum præsentissimum conspicit & penè attrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.

3. Argumenta ad deitatem æternam Spiritus S. asserendam.

14 Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserēdam petenda est probatio. Est quidem minimè obscurum illud testimonium Mosis in creationis historia, Spiritū Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem. quia ostendit non modò pulchritudinem mundi quę nūc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Iesaiā, Et nunc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu. Longè enim à creaturis alienum est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbiq; diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cœlo & in terra. Iā hoc ipso creaturarum numero eximitur, quòd nullis circunscribitur finibus. sed suum in omnia vigorem transfundédo, essentiam, vitam, & motionem illis inspirare, id verò planè diuinum est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilem quauis præsenti vegetatione superior est & multo excellētior, quid de eo censendū est cuius ex virtute procedit? Ipsum autem non mutuatitio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neque eius modò, sed futuræ quoq; immortalitatis. Deniq; in ipsum omnia, vt in Filiū, conferuntur quæ maximè propria sunt diuinitatis officia. Siquidē etiā profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas consiliarius. sapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen Dominus Mosi pronuntiet, id facere suum esse solius. sic per ipsum in Dei participationem venimus, vt eius virtutem sentiamus erga nos quodammodo viuificam. iustificatio nostra, eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniā vnus est Spiritus à quo profluit omne donorū genus. Nam digna in primis notatu est sentētia illa Pauli, Quāuis diuersa sint dona, & multiplex variáque distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum non modò principium vel originem statuit, sed etiam authoré. quod etiam clarius exprimitur paulo pòst his verbis, Omnia distribuit vnus & idé Spiritus prout vult. Nisi enim esset

Gen. 1. 2.
1. Est mundi Creator & Cōseruator.
Isai. 48. 16.
2. Mittit Prophetas.
3. Omnia viuificat.
4. Est vbique.
5. Sanctos regenerat in vitam incorruptibilē.
6 Deitatis omnia officia in eum conferuntur.
1. Cor. 12. 10. 16. & 12. 10.
Exo. 4. 11.
1. Cor. 12. 11. & seq.

ſet aliquid in Deo ſubſiſtens, minimè ei daretur arbitrium & voluntas. Clariſſimè ergo Paulus Spiritum inſignit diuina potentia, & in Deo hypoſtaticè reſidere demonſtrat.

15 Nec verò quũ de ipſo Scriptura loquitur, à Dei appellatione abſtinet. Paulus enim nos eſſe templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod nõ eſt leuiter prętereundum. ſiquidem quum toties promittat Deus ſe electurum nos ſibi in templũ, non aliter impletur ea promiſſio quam eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclarè dicit Auguſtinus, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic ſoli Deo debetur, clarũ eſſet diuinitatis eius argumentum. nũc ergo quanto clarius iſtud eſt, quòd non templũ illi facere, ſed nos ipſi eſſe debemus? Et Apoſtolus ipſe nũc templum nos Dei eſſe, nunc Spiritus ſancti eodem ſignificatu ſcribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui ſancto mentitus eſſet, non hominib. mentitum eſſe dicebat, ſed Deo. Atque vbi Ieſaias Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum ſanctum eſſe docet qui loquitur. Imò quum paſſim dicant Prophetæ verba quæ proferunt, eſſe Dei exercituum, Chriſtus & Apoſtoli ad Spiritum ſanctum referũt. vnde ſequitur, verũ eſſe Iehouam, qui præcipuus eſt Prophetiarum author. Rurſus vbi Deus ſe ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Ieſaias Spiritum eius ſanctum cõtriſtatum ſcribit. Poſtremò ſi blaſphemia in Spiritum neque in hoc ſeculo neque in futuro remittitur, quũ veniam obtineat qui in Filium blaſphemauit, palam hinc aſſeritur diuina eius maieſtas, quam lædere vel imminuere, crimẽ inexpiabile eſt. Sciens ac volens ſuperſedeo à multis teſtimoniis quibus vſi ſunt veteres. Plauſibile illis viſum eſt citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum: vt probarent non minus Spiritus ſancti opus eſſe mundum quàm Filij. Sed quum in Pſalmis vſitatum ſit bis idem repetere, & quum apud Ieſaiam Spiritus oris idem valeat atque ſermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui quibus ſolidè inniterentur piæ mentes.

7. Deus appellatur.
1. Cor. 3. 17. & 6. 19. & 2. Cor. 16.
Aug. ad Maximinum, Epiſt. 66.
Act. 5. 3. 4.
Ieſa. 6. 9.
Act. 28. 25.
Ieſa. 63. 10.
Mat. 12. 31.
Marc. 3. 29.
Luc. 2. 19.
8. Blaſphemia in ſpiritum S. nunquã remittitur. Eſt igitur Deus æternus cum Patre & Filio.
Pſal. 33. 6.
Ieſa. 11. 4.

16 Quia autem Chriſti aduentu clarius ſe patefecit Deus, ita etiam in tribus perſonis familiarius innotuit. Sed ex multis teſtimoniis vnum hoc nobis ſufficiat. Nam Paulus hæc tria ſic connectit, Deum, Fidem, & Baptiſmum, vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna eſt fides, vt inde vnum eſſe Deum demonſtret: quia vnus eſt Baptiſmus, inde quoque vnam eſſe fidem oſtendat. Ergo ſi in vnius Dei fidem ac religionem initiamur per Baptiſmum, nobis neceſſe eſt verum cenſere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium eſt quin hac ſolenni nuncupatione perfectam fidęi lucem iam eſſe exhibitam

Quartum mẽbrum prioris partis, quid de S. Trinitate ſit ſentiẽdum explicans.
Ephe. 4. 5.

Matt.28.19.

Christianorum Baptismus, Tres Personas in vnica Dei essentia ostẽdit.

testari voluerit Christus quũm diceret, Baptizate eos in nomẽ Patris,& Filij,& Spiritus sancti. siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio,& Spiritu. vnde planè constat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circunspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè constituitur quòd si varia sint fidei genèra, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Baptismus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt nonnisi in vnum Deũ baptizari liceat: quia eius amplectimur fidẽ in cuius nomẽ baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem,& Filium,& Spiritum credendum esse? id verò quid aliud est, quàm clarè testari Patrem, Filium & Spiritum, vnum esse Deum? Itaque quum fixum illud maneat Deum vnum esse non plures, Verbum & Spiritum non aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constituimus.

Arrianorum & Macedonianorum hæresis.

Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei substantiam illi adimebant. Nec absimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiscuntur: ita vnus ipse est sapientię, prudentię, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vtcunque illæ variè

1.Cor.12.11.

diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apostolus.

De distinctione trium Personarum.

17 Rursùm & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur. In qua tamen excutiẽda, quãta religione ac sobrietate versandum sit, ipsa mysterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehementer istud Gregorij Nazianzeni arridet,

In Serm. de sacro baptis.

οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι. οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι: Non possum vnum cogitare quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria possum discernere quin subitò ad vnũ referar. Proinde & nos eã personarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illã mox vnitatem reducat.

Nonsunt autem diuisæ, sed distinctæ, vt apparet ex testimoniis sequentibus,

Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filij,& Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem, non diuisionem. Proprietatem Filio à Patre esse distinctam ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deum nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet,

bet. Atque huc tendit quod alibi dicitur Patrem, per Verbum omnia creasse: quod non poterat, nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exiit: nō mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neque ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed antea quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim afferere sustineat, tum demum sinū Patris ingressum Filium quū è cælo descendit ad suscipiendā humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem, quoties alium vocat: vt quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sæpius.

Io 5. 32. & 8. 16. & alibi.

Io. 1. 18.

Io. 14. 6. & 15. 26.

Io. 14. 16.

18 Enimuero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul fatentur plurimum differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciam hîc reformidem: ne siquid intempestiuè productū fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subticeri non cōuenit. Ea autē est, quòd Patri principium agendi, rerúmque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsáque in rebus agendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Porrò quanquā Patris æternitas, Filij quoque & Spiritus æternitas est, quando nunquam Deus sine sapientia virtutéque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur Pater, deinde ex eo Filius, postea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinat vt primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapientiā, tum postremò virtutē qua cōsilij sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Filius, à Patre simul & Filio Spiritus. multis id quidem locis, sed nusquam clarius quàm *cap. 8.* ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritū Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

Hic cauendum nobis à similitudinibus quæ à rebus humanis sumuntur: idque duplici nomine. E Scripturis verò similitudo petenda est quæ etiam ordinis obseruationem demonstrat.

1. Pet. 1. 11.

19 Porrò simplicissimam Dei vnitatem adeò non impedit ista distinctio, vt Filium inde probare liceat vnū esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constet: Spiritum autem non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filij sit Spiritus. Siquidē in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cū hoc, quòd subest sua vniuscuique proprietas. Pater to-

Cur tres illæ personæ simplicissimam Dei vnitatem non tollunt, immo constituunt.

tus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodum ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentiæ differentia seiungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His appellationibus quæ distinctionem denotant (inquit Augustinus) hoc significatur quòd ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterum sententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nunc enim Patrem Filij principium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeóque vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quũ ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursúsque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quòd dicitur Filius ad Patrẽ, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene & propriè ipsum à se esse asserimus: & ideo vnicum vocamus principium: quum verò relationẽ quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus versatur. Longè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere: quàm subtilius penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes euagari.

Jo. 14. 11. 10.

Augustinus Homil. de temp. 38. de Trinit. & col. ad Pascẽtiũ, Epist. 174. Cyril. lib. 7. de Trinit. Idem lib. 3. Dialog. Aug. in Psalmum 109. & Tract. in Ioh. 39. Aug. in Psal. 68.

Conclusio prioris partis, & summa eorum quæ de vnica Dei essentia & tribus personis credere necesse est.

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nempe quum profitemur nos credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritũ, quàm Patrem designari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principiũ & origo: quoties mentio fit Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas essẽtię, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouam, semper ad vnitatem essentiæ venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est, Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iã quòd nomẽ Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum: quia vbi retulit Christi re-

2. Cor. 12. 9.

sti responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulo pòst, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehoua illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, friuolum esset ac puerile: quando absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum cõsuetudine Apostolos passim nomen κυρίου substituere in locum Iehouæ. Et ne procul quærendum sit exẽplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco. nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritualis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehẽdantur. Quod ipsum ex Scriptura planum fit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentiæ, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

Act.2.16.

Ioel.2.28.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus cõuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque vt omnibus propè seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos, hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hîc peruersis quorundam deliriis occurrere operęprețiũ est. Hactenus dociles manu ducere, non autẽ cum præfractis & contẽtiosis manũ conferere maximè propositum fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calũmniis asserenda. Etsi præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertásque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hic, siquando aliàs in reconditis Scripturę mysteriis, sobriè multáque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat, quàm verbi Dei fines se protendunt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mẽs humana definiat, quæ nondũ statuere certò potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substãtiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minimè assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permittemus autem si & talem cõcipiemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quã ex eius verbo. Extant in hoc argumentũ homilię Chrysostomi quinq; aduersus Anomęos, quibus tamẽ

Posterior pars huius capitis, quæ in refellendis Arrianis, Pneumatomachis, & Antitrinitariis versatur.

Cautio in primis obseruanda in hac disputatione.

Lib.1.de Trinit.

De incõprehensibili natura Dei, importunæ Sophistarum voces extant apud Iustin. Theodoret. & hist. Eccle. scriptores.

cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarẽt. Nihilo enim modestius hîc se gesserunt quàm vbique solent. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in istam quæstionem incumbere curæ sit: nec in animum inducamus aut Deum vsquam inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodẽ verbo sumptum. Quòd si quę subest in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingeniis quibusdã plus facessit negotij & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atque ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vtcunque mysterij altitudinem non capiant.

Quum veteribus hæreticis sect. 17. 18. 19. clausa sit ianua:

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenúmque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis deliriis totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint cõcutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ, quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est confunderẽt. Porrò si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnius Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrẽ proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Ario tantùm & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua.

Seruetum & recentiores Antitrinitarios aggreditur, & Serueti hæresin hac sectione euertit.

Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidã, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerũt, paucis eorum fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomẽ Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulsas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres Personæ, Triadémque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurent: ac initiò quidem nihil in Deo fuisse distinctum quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emersit Christus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Etsi autẽ allegoriis interdum fucat suas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbram: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in lignis

Vide Calui. defensionem orthod. fidei S. Trinitatis adu. prodigiosos errores M. Serueti. Classe 5. tractatuum Theologicorum.

lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona
biateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commen-
tum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei spe-
ciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Ioannes non- Ioan.1.1.
dum creato mundo λόγον fuisse Deum pronũciet, longe ab idea
discernit: Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille Ioan.17.5.
qui Deus erat, fuit apud Patré, & propria sua gloria apud Patré
insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splé
dor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasin, quæ in Deo ipso
intus resideret. Quanquã auté non fit Spiritus métio nisi in hi-
storia creationis mundi, non tamé illic inducitur vt vmbra, sed
essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informé quoque il- Gen.1.2.
lam massam fuisse in eo suffultam. Æternum igitur Spiritum
semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit
confusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo
& series. Certè nondum potuit effigies vel repræsentatio Dei
esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertius
detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi vi-
sibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. nam si hoc
verum sit, non alia relinquitur Christo diuinitas, nisi quate-
nus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spe-
ctra illa quæ in locum hypostaseon supponit, sic transformat,
vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò o-
mnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spi-
ritum promiscuè Creaturis omnibus permiscet. Partes enim &
partitiones palam asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæ-
que portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæ-
ternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantia-
lem deitatem non tantùm hominis animæ, sed aliis rebus crea-
tis assignet.

Aliorum Antitrinitariorum hæresis, Patrem verè & propriè vnicum esse Deum, & solũ essentiatorem, vsque ad finem capitis refutatur.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrũ. Ne-
bulones enim quidam, vt Seruetícę impietatis inuidiã ac dede-
cus effugerent, tres quidem personas esse cõfessi sunt, sed ratio-
ne addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filiũ
& Spiritum formando, suam in eos deitatem trãsfudit. Nec ve-
rò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota di
stingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Coloré hunc
primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filiũ: vnde col-

Ac primũ probatur nihil pro ipsis facere quod passim Christus vocetur Dei filius: quum etiã verus & vnicus Deus vocetur.

ligunt non alium propriè Deũ esse nisi Patrem. Atqui non ob-
seruant, quamuis Dei nomen Filio quoque fit commune, tamen
κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium
deitatis: ídque vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si
verè est Dei Filius, absurdum esse censeri personæ Filium. Ego
vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia
Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Me-

diatoris persona nobis sermo est) & tamē explicandi causa habendā esse rationē personæ, vt nomē Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non aliū censemus Deum quàm Patrē, non obscurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantum conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Iesaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Ioannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Iesaiæ testatus est se fore in lapidē offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quū per Iesaiā clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terrā. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei, quæ nōnisi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria Christi elogia esse cōtendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei proprium est, quia sit relucentia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouę, sequitur deitatis respectu ex se ipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin idem sit ille Deus qui per Iesaiam alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expendere etiam cōuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cælum & terrā, pereant de terra quæ sub cęlo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse cuius deitas sæpius apud Iesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filij essentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ nonnisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filij. quod tamen refellitur Pauli testimonio: vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris Persona, in quo à Filio & Spiritu differet nisi quia solus est ipse Deus? Fatentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquā discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse nō potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid

Margin notes: Iesa. 6.1. / Io. 12.41. / Iesa. 8.14. / Rom. 9.33. / Iesa. 45.23. / Rom. 14.11. / Heb. 1.10 & 6. / Psal. 102. 26. / Psal. 97.7. / Iesa. 44.6. / Iere. 10.11. / *Refutatio 2. ab impiis absurdis quæ ex istorum nebulonum hæresi oriuntur.*

Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant an non cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filij sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantũ vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium quàm esse, iuxta illud, Qui est, misit me ad vos. Exo.3.14.

24 Filium quidem esse quod sumunt, quoties absolutè fit Dei mẽtio in Scriptura, nõnisi Patrẽ intelligi ex multis locis refellere prõptũ est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideóque restringi ad Patris personã. ac eorũ obiectio vno verbo diluitur, Nisi solus Pater, inquiũt, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neq; enim absurdũ est, propter gradũ & ordinem Deũ peculiariter vocari, qui non solùm genuit ex se suam sapiẽtiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personã & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludũt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deũ, an se bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiãt, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit nécne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo seipsos iugulant. Quòd autẽ primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quũ singulare sit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit sapiens, qui æterna est Dei sapientia? non erit verax ipsa veritas? Quæro præterea Christúmne adorandum censeant. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter se adorari. De solo patre si accipi volũt quod apud Iesaiam dicitur, Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimonium in ipsos

Refutatio 3. Nomen Dei absolutè positum de Filio dicitur aliquando, vt & de Patre.

Matth.19.17.

4 *Deus vnus, bonus. filius bonus est. Ergo Deus æternus.*

1.Tim.1.17.

5 *Solus est immortalis, sapiẽs, verax & adorandus. Eiusmodi Christus est. Ergo Deus æternus.*

Philip.2.10.

Iesa.44.6.

Obiectionis ex Propheta desumptæ dilutio. Alia obiectionis refutatio.

retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cauillo, Christum in carne fuisse exaltatũ in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datum esse in cælo & in terra: quia etsi extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Porrò æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomen est Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex seculorum? Iam vtcunque obstrepant, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris describit, qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam pleuè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christum fuisse Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commentum illud, solius Patris essentiam esse propriam, quasi Filij deificator esset: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imaginatione tenus Christum appellãt Deum. Si concedant Filium esse Deum, sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quod ex verbis Mosis personarum distinctionem elicimus, vbi Deum sic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem nostram. vident tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos alloquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatum, excepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filij & Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubendi imperium, sequetur Deum non intus secum ita loquutum esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Christus ipse, Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum nõ esset, acsi Sermo ipse non esset spiritualis naturæ. Quòd si Filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuo pòst, non alios probari cultores Patri nisi qui eum in spiritu & veritate adorant. vnde alterum consequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

Phil. 2. 6. 7. *Iesa. 25. 9.* *Tertia obiectio refellitur, & 6. refutatio hæreseos Antitrinitariorum, ex Mosis historia de creatione, additur.* *Gen. 1. 26.* *Ioan. 4. 24.*

25 Sed

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentiæ. Atqui ex Scripturis docemur vnum essentialiter Deum esse, ideóque essentiam tam Filij quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiã personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere quaternitatem statui, quia falsò & calumniose cerebri sui commentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat nõ abstrahere nos personas ab essentia, sed quãuis in ipsa resideant, distinctionem interponere. Si separatæ essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eorum ratio: sed hoc modo trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, concurrátne essentia ad conflandam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiunt Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulsitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius nisi quia Deus. Deitatem ergo absolutè ex seipsa esse dicimus. vnde & Filium quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et quidem orthodoxi scriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantùm retulerũt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione complecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volũt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus essentiam exinanire palàm est. alioqui partes inter se commistæ conciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuum esset præter vmbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cum duabus rebus creatis.

Refut. 7. falluntur in eo quod in Dei essentia somniant indiuidua, quorum singula Essentiæ partem obtineant: & quaternitatem ab Orthodoxis cõstitui calumniantur.

Quarta eorundem obiectionis dilutio attentè legenda & obseruanda.

26 Quòd obiiciunt, Christum, si propriè sit Deus, Filium Dei perperàm vocari, iam responsum est, quia sit vnius personæ ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentiando, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem. Hæc est vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christũ. Nam in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet

Prioris refutationis fusior explicatio: qua ostenditur nomẽ Dei non debere ita ad Patrem restringi, vt Filio Mediatori nostro auferatur.

Iohan. 17. 3.

inter Deum & homines.neque tamen ideo imminuitur eius maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam,quæ abscondita fuit coram mundo,non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos, quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos,non tamen dubitat simul asserere,æternum esse Deum qui fundauit terram Tenēdum igitur est,quoties Christus in persona Mediatoris Patrem cōpellat,sub hoc Dei nomine diuinitatem cōplecti, quæ ipsius quoque est.Sic quum Apostolus diceret, Expedit me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est,non secundam diuinitatem tantùm sibi tribuit, vt sit quo ad æternam essentiam Patre inferior:sed quia cælesti gloria potitus,fideles colligit in eius participationem.In superiore gradu Patrē locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio,quæ in cælo apparet,ab ea gloriæ mensura quæ non conspecta fuit in ipso carne vestito.Eadé ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum,vt sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius,sed idem manebit semper qui fuit ab initio, sequitur,sub Patris nomine vnicam Dei essentiā,quæ vtriusque communis est,cōprehendi.Et certè ideò ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollēdo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiuè ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est.Nā & hac de causa verum esseDeum asserit Ioannes,nequis secundo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem.ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri.dum Christum verum Deum confessi,mox eum excludunt à Patris deitate:quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouū aliquod figmentum.

Cap. 1. 10. & 2.9.

Io.15.18.

1.Cor.15.24.

Io.1,1.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deū Israel,vel pudenda inscitia est,vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis,qui Patrē Christi negabant illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum è labe mundi productum.Itaque in hoc totus est,vt palam faciat nō alium prædicari in Scriptura Deum quàm Christi Patrem,& perperam alium excogitari,ac proinde nihil mirum si toties concludat non alium fuisse Deum Israelis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiā nunc,vbi diuerso errori resistendum est,verè dicemus,Deū qui olim apparuit Patribus,nō alium fuisse quàm Christum.Porrò siquis excipiat fuisse Patrem,in promptu erit responsio, dum pro Filij diuinitate pugnamus,nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium

Responsio ad locos adductos ex Irenæo,vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israelis.

Irenæi consiliū,

cõſiliũ ſi attendant lectores, ceſſabit omnis contentio. Quinetiam ex ſexto capite lib.3. tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum inſiſtit pius vir, Qui abſolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum eſſe verè vnicum Deum: Chriſtum verò abſolutè Deum vocari, Meminerimus hũc fuiſſe diſceptationis ſtatum, ſicuti ex toto progreſſu patet, ac præſertim libri ſecũdi cap.46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non ſit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuiſſe Deum contendit à Prophetis & Apoſtolis. Poſtea verò definit quomodo Chriſtus, qui Dominus eſt omnium, & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui eſt Deus omnium acceperit poteſtatem: nempe ſubiectionis reſpectu, quia humiliatus eſt vſque ad mortem crucis. Interea paulo poſt affirmat, Filium eſſe opificem cæli & terræ, qui Legẽ tulit per Moſis manum, & Patribus apparuit. Iam ſi quis blateret, Irenæo ſolum Patrem eſſe Deũ Iſrael, regeram quod idẽ ſcriptor apertè tradit, Chriſtum vnum & eundem exiſtere: ſicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Auſtro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap.9. lib.4 Ipſe igitur Chriſtus cum Patre viuorum eſt Deus. Et eiuſdem libri cap.12. interpretatur Abraham crediḋiſſe Deo, quia factor cæli & terræ, & ſolus Deus ſit Chriſtus.

Lib.3.c.9.

Cap.12. eiuſdem libri.

Cap.16. eiuſdem libri.

Cap.18. & 19. eiuſdem lib.

28 Tertullianum nihilò verius patronum ſibi aſciſcunt. quia etſi aſper interdum & ſpinoſus eſt in ſuo loquẽdi genere, ſummam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum vnus ſit Deus, diſpenſatione tamẽ vel œconomia eſſe eius Sermonem: vnicum eſſe Deum ſubſtantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem diſpenſationis myſterio in Trinitatem diſponi: tres eſſe non ſtatu, ſed gradu: nec ſubſtantia, ſed forma: nec poteſtate, ſed ſerie. Dicit quidem ſe defendere ſecundum à Patre Filium. ſed non alium intelligit niſi diſtinctione. Viſibilem alicubi Filium dicit: ſed poſtquam in vtranque partem ratiocinatus eſt, definit inuiſibilem eſſe quatenus eſt Sermo. Denique Patrem ſua perſona determinari affirmans, alieniſſimum ſe probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquã non alium Deum agnoſcit quàm Patrem, ſeipſum tamen proximo contextu explicans, ſe non excluſiuè loqui oſtendit Filij reſpectu, quia negat alium eſſe à Patre Deum: ideóque non violari monarchiam perſonæ diſtinctione. Atque ex perpetuo eius conſilio verborum ſenſum colligere promptum eſt. Contendit enim aduerſus Praxeam, quamuis in tres perſonas diſtinctus ſit Deus, non tamen fieri plures deos, neque diſcerpi vnitatem. Et quia ſecundùm Praxeæ commentum Chriſtus non poterat Deus eſſe quin idem eſſet Pater, ideo tantoperè de diſtinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat

Reſp. ad locos ex Tertulliano prolatos ab Antitrinitariis.

Lib. aduerſus Praxeam

Tertulliani perpetua mens in diſputatione de S. Trinitate.

portionem totius, etsi dura est loquutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantùm & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulo pòst, Vt credant Patrem & Filium in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorũ impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere simplicibus.

Veteres Theologi, inter quos Iustinus & Hilarius, Antitrinitarios abundè refellunt, & orthodoxam de S. Trinitate doctrinam profitentur.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperius loquitur, æternitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamẽ eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis. nihil næniis illis quæ sub Ignatij nomine editæ sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorũ impudentia, qui talibus laruis ad fallendum se instruunt. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiusquã probati scriptoris authoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire.

Ignatius, suspectus scriptor. Vide lib. 4. cap. 12. sect. 20. 21.

Augustin. libris de Trinitate, & alibi.

Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sũt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumẽto siquid ambiguũ vel obscurũ legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid antè docuissent alij, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatẽ, lib. de doctrina Christiana primo. an garrient sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrẽ vocat principium totius deitatis, quia à nullo est: prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demum, vt spero, agnoscet pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidẽ peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinę summam fideliter esse explicatam confido, si quidem modum curiositati imponant

Conclusio disputationis de S. Trinitate.

lectores,

lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidius quàm par sit sibi accersant. Nā quos oblectat speculandi intēperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterij quod mihi aduersum esse putarē: sed dum Ecclesiæ ædificationi studeo, multa nō attingere consultius visum est, quæ & parum prodessent, & lectores grauarent superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater? quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo Personas subſtitiſſe.

Vt multis disputat P. Lōbard. lib. 1. distinct. 9.

CAPVT XIIII.

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis.

Secunda pars libri 1. de Notitia hominis.
Quædam verò hoc capite præmittuntur.

1 De Creatione mundi, in genere, sect. 1. & 2.
2 Tractatione de homine in proximum caput reiecta, de Angelis agitur, sect. 3. vsque ad 13.
3 De malis Angelis, siue diabolis, à 13. sect. ad 20.
4 Quis fructus ex historia creationis à nobis sit colligendus, sect. 20. 21. & 22.

Vanquam falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Iesaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenij nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expressius illis depingi verum Deum. Nam quum euanida sit quæ apud Philosophos maximè tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est: ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historiam creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides nō alium Deum quæreret nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. Quæ apprimè vtilis est cognitio, non tantùm vt prodigiosis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas,

Etsi ex mundi creatione Deus agnosci debeat, ne tamen ad Gentium figmenta defluerent fideles, historiam Creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari.
Iesa. 40. 21.

Impia obiectio, cur mundum Deus non citius condiderit.

nósq; in sui admiratione magis rapiat. Neq; verò mouere nos debet prophana illa subsannatio, mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem, cęlum & terram condere, sed otiosus immensum spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas.

Responsio.

Nā cur tandiu distulerit Deus, neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eò vsque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostrę modestiam probaret, consultò voluit celatum esse.

Confirmatio à scito apophthegmate pij cuiusdam senis. huius meminit August. confessionum lib. 11. cap. 12. Vide cap. 6. sect. 1.

Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egisset Deus: respondit fabricasse inferos curiosis. Hæc nō minus grauis quàm seuera admonitio cōpescat lasciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obtusi, vel alio vitio hebetes, nisi specillis adiuuētur: ita, quæ nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, statim euanescimus. Qui verò proteruiæ suæ indulgent, quia nunc frustra monentur, serò horribili interitu sentient quāto satius fuerit arcana Dei cōsilia reuerētcr suspicere, quàm blasphemias euomere quibus cælum obscurent. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi superior eius volūtate flagitatur rerū causa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immēsis temporū quàm locorū spatiis quæstionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cælorū circuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc siquis cum Deo expostulet, quòd cētuplo superet vacuitas, annō piis omnibus detestabilis erit petulantia? Eodem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectāt. quasi verò in tam ampla cæli & terræ circunferentia, non satis multa occurrant quæ inęstimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros: quasi intra sex annorum millia non satis multa documenta ediderit Deus, in quorū assidua meditatione mentes nostræ se exerceant. Ergo libēter maneamus inclusi his cancellis, quibus nos circumscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

Lib. de Gen. contra Manich. Lib. 11. de Ciui. Dei.

In eundem finē non vno momēto, sed sex diebus absolutum est Dei opus.

2 Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento, sed sex diebus absolutū fuisse Dei opus. Nam & hac circunstantia ab omnib⁹ figmētis colligimur ad vnicū Deū qui in sex dies

opus

opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quanuis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent si quæ nos tangant piæ cogitationes. Hîc etiam obstrepit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus, donec subacta ad fidei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerãdus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mũdum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terrã, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamiliâs suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantùm delibo si quisque attentius apud se expẽdat, constabit Mosen certum vnius Dei creatoris testẽ ac præconẽ fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantum Dei essentia illic fieri sermonem, sed ęternam quoque eius sapiẽtiam & Spiritum nobis proponi. ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

Deinde & ordo describitur, nempe non antè creatum fuisse Adamum, quam ei Deus abundè & paterna cura, mirificáque bonitate prouidisset.

3 Sed antequam de hominis natura plenius differere incipiam, aliquid de Angelis inserere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamẽ postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facilè licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quãuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarum & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hęc pars doctrinæ. Multorũ mentes ita perstrinxit Angelicæ naturę prębstantia, vt putarẽt illis iniuriã fieri si vnius Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerentur. hinc illis affiicta diuinitas. Emersit etiã Manichæus cũ sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidẽ tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & αὐτουσία, id est, à seipso existentia, vt ita loquar:

Locus de Angelis, expositus.

1. Vt ex ijs quoque discamus agnoscere Deũ.

2. Vt muniti simus aduersus errores Angelolatrarum & Manichæorum.

Manichaismũs duo principia constituentis refutatio.

qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotẽtia Dei, si diabolo tale cõceditur imperium, vt illo inuito ac repugnãte, quicquid voluerit exequatur? Quòd autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malę creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ nõ admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo non & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis cõmentis vt obuiã eatur, altius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo cõsilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas.

Pietatis regula

Modum tamen, quẽ præscribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quã expedit speculãdo, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum est momenti ad ædificationẽ, vel subticeat prorsus, vel leuiter tantũ & cursim attingat, nostri quoq; officij est, libenter ignorare quæ nõ conducũt.

1. Angeli sunt creati à Deo: quo autem tẽpore vel ordine, inquirere non expedit, vt facit P. Lombardus lib. 2. dist. 2. & seq. vsque ad 12.

Gen. 2.1.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, cõtentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cũ omni exercitu eorum, narrat Moses: quid attinet anxiè percontari quoto die præter astra & planetas alij quoq; magis recõditi cælestes exercitus esse cœperint? Ne longior sim, meminerimus hîc, vt in tota religionis doctrina, tenendam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulã, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum.

Regula Christiana.

Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati esse quã quæ in vsu quotidiano sunt posita. Verùm, nisi Christi discipulos esse nos piget, eam quam ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magisterio cõtenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, nõ tantùm abstineamus, sed

ſed etiam abhorreamus. Dionyſium illum, quicunque fuerit, nemo negauerit multa ſubtiliter & argutè in cęleſti Hierarchia diſputaſſe: verùm ſiquis propius excutiat, deprehēdet maxima ex parte meram eſſe garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, ſed vera, certa, vtilia docendo, conſciētias cōfirmare propoſitum eſt. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapſum referre non quæ didicit, ſed quę oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, ſed teſtatus quoque eſt nefas eſſe homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria ſapientia valere iuſſa, ex ſimplici Scripturæ doctrina conſideremus quod de Angelis ſuis ſcire nos Dominus voluit.

Pſeudo-Dionyſij garrulitas.

2. Cor. 12. 1.

5 Angelos eſſe cæleſtes Spiritus quorum miniſterio & obſequio vtitur Deus ad exequenda omnia quę decreuit, paſſim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomē attributū eſt quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad ſe hominibus manifeſtandum. Aliæ etiam quibus inſigniuntur appellationes, ex ſimili ratione ſumptæ ſunt. Exercitus vocātur, quia vt ſatellites principem ſuum circūdant, eius maieſtatem exornāt & conſpicuam reddunt, & inſtar militum ad ſignum ducis ſui ſemper intenti ſunt, & ita parati ſunt ac expediti ad capeſſenda illius iuſſa, vt ſimul ac annuerit, operi ſe accingant, vel potius ſint in opere. Talē imaginem throni Dei, ad declarandā eius magnificentiam, cùm alij Prophetæ deſcribunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas aſtitiſſe dicit, quum Deus tribunal conſcendiſſet. Quoniam vim ac fortitudinem manus ſuæ Dominus per ipſos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium ſuum in mundo per eos exercet ac adminiſtrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Poteſtates, nunc Dominationes. Poſtremò, quia in illis quodammodo reſidet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellātur. Quanquam de hoc poſtremo nihil velim aſſerere: quia diuerſa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omiſſo, prioribus illis ſæpe vtitur Spiritus ſanctus ad commendandam Angelici miniſterij dignitatem. Neque enim æquū eſt, ſine honore præteriri ea inſtrumenta quibus numinis ſui pręſentiam ſpecialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id nū ſemel Dij nuncupantur, quòd in ſuo miniſterio, velut in ſpeculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræſentant. Tametſi enim mihi non diſplicet quod veteres ſcriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Moſi & aliis apparuiſſe commemorat, Chriſtum fuiſſe Angelum illum interpretantur: ſæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam ſi principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui

5. Angelorum natura, munera, nomina varia.

Vide Caluin. in Ezech. cap. 1. 4. & 10. 14.

Dan. 7. 10.

Col. 1. 16.

Eph. 1. 21.

Gen. 18. 1. & 32. 2. & 28. Ioſ. 5. 15. Iudic. 6. 14. & 13. 22.

Pſal. 82. 6.

summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione: longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

3. Sunt dispensatores & administri beneficentiæ diuinæ erga nos.

6 Quod autem ad consolationem nostram fidéique confirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimum insistit Scriptura: nempe Angelos diuinę erga nos beneficentiæ dispensatores esse & administros. Ideóq; commemorat, pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostri, vias nostras dirigere, solicitudinem gerere ne quid aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Christum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinēt. Angelis suis mādauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus ostendit Deus, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis suis delegare. Secundùm hanc rationem Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducem itineris ipsius. Iacob in benedictione Ephraïm & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Israelitici populi castris præfectus fuit: & quoties voluit Israelem Deus redimere è manu hostium, Angelorū ministerio vindices excitauit. Sic deniq; (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrarunt, & ei adfuerūt in omnibus angustiis: eius resurrectionem mulieribus, & discipulis gloriosum aduentum nuntiarunt. Itaque quò istud protectionis nostræ munus impleant, cōtra Diabolum omnésque hostes nostros depugnant, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrij vna nocte confecisse.

Psal. 91.11. Psal. 34.8. Gen. 16.9. Ib. 24.7. Ibid. 48.16. Exod. 14.19. & 23.20. Iudic. 2.1 20. & 7.11. & 13.10. Matt. 4.11. Luc. 22.43. Matt. 28.5.7. Luc. 24.5. Act. 1.10. 2. Reg. 19.35. Iesa. 37.36.

4. Regnorum & prouinciarum, quasi præsides: præcipuè autem, electorum Dei custodes.

Nec certum est vnicuique nostrûm constitutum esse Angelum quendam defensorem. Illud sufficiat, omnes Angelos pro Ecclesiæ salute excubias agere.

7 Cæterùm an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem, pro certo asserere non ausim. Certè quum Daniel Angelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouinciis quasi præsides destinari. Christus etiam quum dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commendata sit eorum salus, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuique præesse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm vni Angelo vnumquenque nostrûm esse curæ: sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnib. Angelis simul dicitur, quòd plus gaudeant super vno peccatore ad resipiscentiam conuerso, quam super

Dan. 10.13.20. & 11.1. Matt. 18.10. Luc. 15.7.

nona-

nonaginta nouem iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in sinum Abrahæ detulerint. Nec verò frustra ministro suo monstrat Elisæus tot currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua cõgregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex communi conceptione, quòd singulis fidelibus præsides assignati sint sui Angeli. Quanquam hîc quoque responderi potest, nihil obstare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quéadmodum vulgò imaginantur duõs Angelos, bonum & malum, tanquam diuersos genios, singulis esse attributos. Neque tamen operæpretium est anxiè inuestigare quod scire nostra nõ multũ refert. Nam sicui hoc non satisfaciet, omnes cælestis militiæ ordines pro salute sua excubias agere, non video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelum vnum peculiariter custodem sibi datum. Qui verò ad vnum Angelum restringunt quam de vnoquoque nostrum curam Deus gerit: magnam sibi & omnibus Ecclesiæ membris iniuriam faciunt: acsi de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animosius certemus.

Luc. 16.23. 3. Reg. 16.17. Act. 12.15.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamẽtum. Michael, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertiũ, si addere velis ex historia Tobiæ, ex significatu videri possunt, pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita, etsi id in medio malo relinquere. Quantùm ad numerum, audimus ex ore Christi multas legiones: à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Elisæi minister: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamẽ Scriptura pro ingenij nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferẽdum præsentes fore simul ac res tulerit: acsi fulgur è cælo emissum, qua solet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroq; quæri potest, credamus ex eo esse genere mysteriorũ quorũ plena reuelatio in vltimũ diem differtur. Proĩde ãnimia vel in quærẽdo curiositate, vel in loquẽdo audacia

Angelorũ multitudo & ordines non definiẽdi.

Dan. 12.1. Iud. 9. 1. Thess. 4. 16. Dan. 10.13. 21. Dan. 8.16. & 9.21. Luc. 1. 19.26. Tob. 3. 17. & 5.5. Mat. 26.53. Dan. 7. 10. Psal. 34.8.

Angelicus alati proponantur

cauendum meminerimus.

5. Sunt Spiritus ministratorij, & substantiæ spirituales.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habēdum, Angelos spiritus esse ministratorios, quorum obsequio vtitur Deus ad suorum protectionē, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil designari quàm vel motus, quos Deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia vt mirum sit tam crassam ignorationem in illo populo ferri potuisse. Vt enim omittam quos superius locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alij, ex quibus clarissimè euincitur re vera esse spiritus naturæ subsistētis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem esse latam in manu Angelorum: & Christus, electos fore post resurrectionē Angelis similes: diem iudicij ne Angelis quidem esse cognitum: se tunc venturum cum sanctis Angelis: vt maximè torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheū coram Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in Epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorem Angelis effectū, illis nō esse subiectum orbem terrarum, Christum non ipsorum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse Spiritus intelligamus, in quos cadant istæ comparationes. Et ipse author Epistolæ seipsum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum semper videre faciē Dei, eorum præsidio nos defendi, eos lætari de salute nostra, mirari multiplicē Dei gratiā in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodē pertinet quòd sanctis Patribus toties apparuerūt sub forma hominū, loquuti sunt, excepti etiam fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatum quem obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniendos aduersus illas stultas & absurdas cogitationes quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde repullulant.

Sadducæorum, Angelicam essentiam abolētium, error refellitur.

Luc. 15. 10. Psal. 91. 11. Matt. 4. 6. Luc. 4. 10. & 16. 22. Matth. 17. 10. Act. 7. 55. Gal. 3. 19. Matth. 22. 30. & 24. 37. Ibid. 25. 31. Luc. 9. 26. 1. Tim. 5. 21. Heb. 1. 4. & 2. 16.

Ibid. 12. 22.

1. Petr. 1. 12. Hebr. 1. 6. Psal 97. 7. Malac. 3. 1. Vide Genesin, & lib. Iudicum.

Ethnicus error, Angelos in Dei throno collocās, refellitur, 1. Scripturæ S. testimoniis.

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerūque solet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorū ministros esse ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil nō honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei & Christi sunt, ad ipsos transferantur. Ita videmus Christi gloriam superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratam, quū immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum

bum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius est vitium ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuisse magnum certamen cum nonnullis apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum propemodum in ordinē redigerent. Hinc tanta solicitudine vrget in Epistola ad Colossenses, Christū nō modò Angelis omnibus esse anteferendū, sed ipsis quoque bonorum omnium esse authorem: ne eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil est magis procliue quàm in eorum adorationem stupore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quę nonnisi Deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse: sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, Deum adora.

Cap. 1. 16. & 20.

Apoc. 19. 10. & 22. 8. 9.

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus si expēdamus cur per eos Deus potius quam per se sine ipsorum opera potentiā suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare soleat. Non facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragit: tantum abest vt ad leuandam difficultatem sint illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostræ imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis nostris vel in bonam spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidem vnum satis superque esse deberet, quòd Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dū tot periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circunsideri: quæ nostra est mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione cōcidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites quibus procurādam salutem nostram mandauerit. horum præsidio ac tutela quandiu septi sumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quòd post illam simplicem promissionem de vnius Dei protectione, adhuc circunspectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus pro immensa sua clementia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum montem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore consternabatur quasi actum de se ac domino suo esset. Hic Elisæus Deum precatus est vt illius aperiret oculos: ille protinus montē equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudine scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac vi-

Deinde, argumentis ex S. Scriptura depromptis: simul que ostenditur cur Deus vtatur Angelorum ministerio.

2. Reg. 6. a. 17.

sione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

Vsus doctrinæ in Scriptura tradita, de S. Angelis.

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabiliatur. Siquidē hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt comparata ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illam Elisæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quàm contra nos. Quàm igitur præposterū est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentiorem eius opem nobis testentur? Abducunt autem, si nō rectâ ad ipsum manu ducunt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si nō in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo prorsus pendeamus, in eo recumbamus, ad eū feramur, & in ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hærere ac penitus infixū esse animis nostris debet, Angelos in terram ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum. Quo indicatur sola Christi intercessione fieri vt Angelorū ministeria ad nos perueniant, sicut ipse affirmat, Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos descendentes ad Filium hominis. Itaque seruus Abrahæ, Angeli custodiæ cōmendatus, non propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petítque vt misericordiam suam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideo potentiæ bonitatísque suæ ministros facit eos Deus vt suam cum illis gloriam partiatur: ita non opem suam ideo in ipsorum ministerio nobis promittit vt nostram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosíque homines conati sunt in religionem nostram ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseuerant.

Gen. 28. 12.

Ioan. 1. 51.

Gen. 24. 7.

Vide Plat. in Epinomide & Cratylo.

Locus de malis Angelis, seu diabolis, ad quatuor capita reuocatus.

1. Vt insidias, molitiones, & insultus potentißimorum istorum aduersariorum armis idoneis propugnemus.

13 Quæ de diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia vt soliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: tum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aëris, leo rugiens dicitur: nō aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilantiores, tum ad pugnam capessendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam diabolū dixit, circuire instar leonis rugientis quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit

2. Cor. 4. 4.
Ioh. 12. 31.
Matt. 12. 29.
Eph. 2. 2.
1. Pet. 5. 5.
Ephes. 6. 12.

monuit luctam non cum carne & sanguine nobis esse, sed cum principibus aëris, potestatibus tenebrarum, & nequitiis spiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum támque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque, ad hunc finē omnia conferamus, vt hostē, & hostē audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimum nobis assiduè imminere præmoniti: non socordia vel ignauia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatísque animis pedem figamus ad resistendum, & quia hæc militia non nisi morte finitur, ad perseuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium & robur & animos & arma subministrare.

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerūt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septem dæmoniis quibus occupabatur: & illud esse ordinarium testatur Christus, quòd si eiecto semel dæmonio locum iterū patefacias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obsedisse. His ergo docemur, cum infinita hostium multitudine bellandum nobis esse: ne paucitate contempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes, desidiæ indulgeamus. Quòd autem singulari numero sæpe vnus Satā vel diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitiæ. Quemadmodum enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput: ita impiorum factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius.

Vt eorum ingenti numero proposito excitemur ac vrgeamur ad pietatis exercitia.

Marc.16.9.
Mat.12.42.
Luc.8.30.

Cur vnus sæpe singulari numero proponatur.

Mat.25.41.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet, quòd aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria vt par est, totis viribus aduersus eum enitendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asserendū animati sumus vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in illius ruinam conspirat. Rursus siqua salutis nostræ cura nos tangit, nec pax nec induciæ cum eo nobis esse debènt qui in eius perniciem assiduè insidias tendit. Talis autem describitur Geneseos cap.3. vbi hominem ab obedientia quam Deo debebat abducit, vt simul & Deum iusto honore spoliet, & hominem ipsum in

Vt ad perpetuū certamen cum diabolo accendamur, quum Dei & hominū hostis vbique dicatur.

Matth. 13.28. ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, vbi inimicus vo-
Io.8.44. catur, & spargere zizania ad corrumpendũ vitæ æternæ semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatem Dei oppugnat: lucẽ tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euertat, homines in æternum interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignum ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum salutem impetendam factum est, summam prauitatem esse oportet. Hoc
1.Io.3.8. etiam significat Ioannes in epistola sua, quum scribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipsum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

2 Diaboli malitia non est ex creatione, sed ex deprauatione.

16 Atqui quum à Deo conditus sit diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, non ex creatione, sed ex deprauatione esse meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapsu sibi accersiuit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talẽ credentes à Deo prodiisse, Deo ipsi adscribamus
Io.8.44. quod est ab eo alienissimũ. Hac ratione denuntiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quum in veritate perstitisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitiũ imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quanquam autẽ hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostra refert, vel plura, vel in aliũ finem de diabolis scire? Fremunt nonnulli quòd non ordine & distinctè lapsum illum, eiúsque causam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subticeri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanibus historiis sine fructu curiositatem pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, nihil in sacris suis oraculis tradere quod non ad ædificationem disceremus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter habere de diabolorũ natura, fuisse prima creatione Angelos Dei: sed degenerãdo se perdidisse, & aliis factos esse instrumẽta perditionis. Hoc quia vtile cognitu

Causam, modũ, tempus & speciem lapsus Angelorum malorum quærere curiosum est, & inutile.

2.Pet.2.4. erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis, inquiunt,
Iudæ 6. qui peccauerunt nec seruarunt suam originem, sed reliquerũt
1.Tim.5.21. suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

3. Diaboli potentia eiusmodi est, vt quãnis voluntate & conatu

17 Quantum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Satanæ cũ Deo esse dicimus, sic accipere oportet, vt fixũ interim illud maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse.

posse. Legimus enim in historia Iob, illum se sistere coram Deo ad excipienda mãdata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum mendacij in ore omniũ Prophetarum: & à Domino amandatus, id præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi scribitur, plagas Ægyptiis fuisse à Deo inflictas per Angelos malos. Secũdùm hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæcationem incredulorum opus esse Dei, quum antea vocasset operationem Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cũ huius operibus dissidere, hanc repugnantiam & hoc certamẽ à Dei permissione pendêre simul asserimus. De voluntate iã non loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu tantùm. Quando enim improbus est natura diabolus, minimè ad obedientiã diuinæ volũtatis propensus est, sed totus ad contumaciã & rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso suáque nequitia habet, vt cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerũ quas maximè aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ suæ fræno vinctum constrictúmque tenet, ea modò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit, obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque ille impulerit.

(idque à seipso) semper Domino aduersetur, ille tamen, nisi volente & annuente Deo, nihil facere possit.

Iob. 16.6. & 2. 1.
1. Reg. 22. 20.
1. Sam. 16. 14. & 18. 10.
Psal. 78. 49.
2. Thess. 2. 9. 11.

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc illuc inflectit: hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adoriantur insidiis, incursionibus solicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorum animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mãcipiis abutantur. Quãtum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locũ dare diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide. & similes. Ab hoc genere certaminis se nõ fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domandæ superbiæ sibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de conterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Consternuntur quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligant: concidunt violentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. denique sic

Deinde Deus ita huc illuc inflectit spiritus immundos, vt illis fideles exercendos tantùm, incredulos & impios gubernandos permittat.

Eph. 4. 27.
1. Pet. 5. 8.
2. Cor. 12. 7.
Gen. 3. 15.

laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriã obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem vt eius impulsu populum numeraret: nec frustra spem veniæ relinquit Paulus etiã siqui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idẽ Paulus promissionem superius citatam inchoari in hac vita, vbi luctandum est, ostẽdit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenũ extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mũdi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nũc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundùm quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigitúrque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit. quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quum princeps occupat atriũ suum, in pace sunt omnia quæ possidet: quum autem superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Christus moriendo, vicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant, alioqui centies eam pessundaret singulis momentis. Nam (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Nõ ergo in animas fidelium permittit Deus regnũ Satanæ, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernãdos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum sine controuersia occupare donec à Christo exturbetur. Itẽ, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suũ in filiis cõtumacibus. & meritò: sunt enim impij omnes vasa irę. Ideo cui potius quam diuinæ vltionis ministro subiicerentur? Denique ex patre diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filij Dei agnoscuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarũt, eius filij propriè cẽsentur.

2. Sam. 24. 1. 2. Tim. 2. 26. Rom. 16. 20. Luc. 10. 18. Luc. 11. 21. Io. 12. 31. 2. Cor. 4. 4. Eph. 2. 2. Rom. 9. 22. Ioan. 8. 44. 1. Ioan. 3. 8.

4. De natura malorum angelorum: Spiritualis videlicet sunt substantiæ, vel Spiritus sensu & intelligentia præditi.

19 Quemadmodum autem superius refutauimus nugatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quã inspirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse nugãtur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primùm quum immundi spiritus vocantur & Angeli apostatæ, qui ab origine sua degenerarũt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium,

Ioan. 7. 44. Ioan. 3. 19.

ſed magis reuera quod dicuntur, mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filiis tam à Chriſto quàm ab Ioanne conferuntur, nónne inepta eſſet comparatio ſi nomen diaboli nihil quàm malas inſpirationes deſignaret? Et Ioannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archãgelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorẽ. Cui reſpondet id quod legitur in hiſtoria Iob, comparuiſſe Satanam cum ſanctis angelis corã Deo. Clariſſimi autem omnium ſunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt quam ſentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè ſenſuri ſunt in reſurrectione. Fili Dauid, cur veniſti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: ſed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem ſeruandos, &c. Quàm ineptæ loquutiones forent, deſtinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis eſſe præparatũ, iam torqueri ipſos & cruciari à Chriſti gloria, ſi nulli eſſent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res diſputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud iſtos verò inanes ſpeculatores, quibus nihil placet niſi nouum, Scripturæ teſtimoniis parum proficitur: videor mihi feciſſe quod volui, vt ſcilicet inſtructæ ſint piæ mẽtes aduerſus eiuſmodi deliria, quibus inquieti homines ſe & alios ſimpliciores turbant. Fuit autem operæpretiũ hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum ſe habere hoſtem, fiant ad reſiſtendum ſegniores & incautiores.

1.Ioan.3.8. Iudæ 9. Iob.1.6.&.2 Matth.8.29. Ib.25.41. 2.Pet.2.4.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifeſtis & obuiis Dei operibus. Eſt enim hoc (vt alibi diximus) etſi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaquauerſum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminiſſe Dei eſſe opera: & ſimul quem in finem à Deo condita ſint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehẽdamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mundi operæpretium eſt in primis tenere, qualiter à Moſe breuiter expoſita, & à ſanctis deinde viris, Baſilio præſertim & Ambroſio, copioſius illuſtrata eſt. Ex ea diſcemus, Deũ Verbi ac Spiritus ſui potentiâ ex nihilo creaſſe cœlum & terrã: hinc omne genus animalia réſque inanimatas produxiſſe, mirabili ſerie diſtinxiſſe innumerã rerum varietatem, ſuam vnicuique generi naturam indidiſſe, aſſignaſſe officia, loca attribuiſſe & ſtationes: &, quum omnia ſint corruptioni obnoxia, prouidiſſe tamen vt ſingulæ ſpecies ad diem extremum ſaluæ conſeruentur, Proinde alias fouere arcanis modis, & nuuum ſubinde vigorem illis quaſi inſtillare: aliis vim propagan-

Poſtrema pars capitis, creationis hiſtoriam paucis complectens, cuius notitia nos docet quid de Deo ſcire noſtra refert.

di contulisse, ne suo interitu prorsus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, nõ secus atque amplam ac splendidã domum, exquisitissima simul & copiosissima supellectile instructam ac refertam, mirabiliter exornasse. Demum hominem formando, eúmque tam specioso decore, tótque ac tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum specimen edidisse. Verùm quoniam mũdi creationem enarrare mihi non est propositum, satis sit hæc paucula iterum in transitu attigisse. Melius enim est, vt iam monui, lectores ex Mose & aliis qui mundi historiam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

i. Ea nempe ad hoc imprimis valet, vt quas in suis creaturis conspicuas virtutes exhibet Deus omnipotens, non ingrata vel incogitantia vel obliuione transeamus.

21 Quorsum verò tẽdere, & quem in scopũ referri debeat operum Dei consideratio, pluribus disputare nihil attinet: quũ & alibi magna ex parte expedita hæc quæstio, & quantũ præsentis instituti interest, paucis verbis absolui queat. Sanè si pro dignitate explicare libeat quàm inæstimabilis Dei sapiẽtia, potentia, iustitia, bonitas in mundi compositione reluceat, nullus orationis splẽdor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac sancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immensas sapientiæ, iustitiæ, bonitatis, potentiæ suæ diuitias in omnibus creaturis, velut in speculis contemplamur, non tãtùm eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt sic loquar) intuitu: sed in ea cogitatione diu immoremur: eã seriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriáque identidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico versamur genere, ab iis supersedere nos conuenit quę lõgas declamationes requirunt. Ergo vt compendio studeam, tũc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit Deum cæli & terræ esse creatorem, si illam primum vniuersalem regulam sequantur, vt quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione trãseant: deinde sic ad se applicare discant quò penitus afficiãtur in suis cordibus. Prioris exemplum est, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc stellarũ multitudinẽ quæ in cælo est, tã disposita serie ordinare & aptare vt nihil excogitari possit aspectu speciosius: alias ita inserere & affigere suis stationibus vt moueri nequeant: aliis liberiorem cursum concedere, sed ita vt errando non vltra spacium vagentur: omnium motum ita temperare, vt dies & noctes, menses, annos & anni tempora metiatur: & hãc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierũ ad tale temperamentum redigere vt nihil confusionis habeat. Sic quoque dum potentiam obseruamus, in sustinenda tanta mole, in tam celeri cælestis machinæ volutatione gubernanda, & similibus. Hæc enim paucula exẽpla satis declarant quid sit Dei virtutes

Exemplum prioris huius notitiæ.

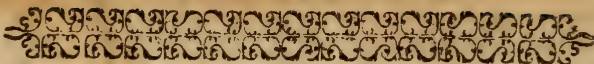
rutes in mundi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totam rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus. quando tot ſunt diuinæ potentiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapientiæ documenta, quot ſunt in mundo rerum ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac ſalutem noſtram Deum omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potentiam & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus vt paulo ante admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momento totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complementum peruenire. Verùm in eo ſuam erga nos prouidentiam paternámque ſolicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de nobis, priuſquam naſceremur, fuiſſe ſolicitum? Quàm impium eſſet diffidentia trepidare, ne aliquando nos in neceſſitate deſtituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum ſumma bonorum omnium affluẽtia fuiſſe expoſitam? Adhæc audimus ex Moſe, nobis eius liberalitate ſubiectum quicquid omnino rerum eſt in toto orbe. Certum eſt, non ideo feciſſe quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum eſt quoad ſalutis noſtræ referet. Denique vt ſemel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, ſimul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, diſpenſationem in manu ac poteſtate ipſius eſſe, nos verò eſſe ipſius filios, quos alendos & educandos in ſuam fidem cuſtodiámque receperit: vt bonorum omnium ſummam ab eo vno expectemus, ac certò ſperemus illum nunquam paſſurum nos rebus ad ſalutem neceſſariis indigere, ne aliunde ſpes noſtra pendeat: vt quicquid deſideramus, ad eum vota noſtra reſpiciant: cuiuſcunque rei fructum percipimus, eius eſſe beneficium agnoſcamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentię ſuauitate illecti, ipſum toto pectore amare & colere ſtudeamus.

2. Deinde & ad illud (quod fidẽ propius reſpicit) vt eas noſtra cauſa creatas eſſe agnoſcamus, quo magis ad Dei fiduciam, inuocationem, laudem & amorẽ excitemur.

Gen.1. 28. & 9. 2.

C A P.

CAPVT XV.

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur.

Partes huius capitis.

1 In hac disputatione de hominis statu ante lapsum, regulis necessariis adhibitis, primùm de corporis creatione agitur, & quid nos doceat eius ex terra formatio, & viuificatio, sect. 1.
2 Variis & validis argumentis probatur animæ humanæ immortalitas, sect. 2.
3 De imagine Dei (immortalitatis animæ humanæ argumento firmissimo) tractatus, refutatis quorundam deliriis, sect. 3.
4 Discussis nebulis errorum quæ luci veritatis tenebras offundunt, additur de facultatibus animæ humanæ ante lapsum Theologica & Philosophica consideratio, sect. 4. 5. 6. 7. & 8.

Duplex hominis cognitio ante & post lapsū. De priore, hoc capite agitur.

IAM de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimen: sed quia, vt initiò diximus, non potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est: nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multum prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ descriptione contēti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendamus, operæpretium est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat, si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpámque in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libēter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscuriùs) sugillare: cuius in contumeliam recideret siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quū ergo videamus carnē inhiare subterfugiis omnibus, quibus vtcunq; deriuari aliò à se malorū suorum culpā existimat, huic

Regulæ seu cautiones in hac disputatione imprimis obseruādæ.

huic malitiæ diligenter obuiandum eſt. Itaque ſic tractãda eſt humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuerſatio, & iuſtitia Dei ab omni inſimulatione vindicetur. Poſtea ſuo loco videbimus quàm lõgè abſint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum eſt, quum ex terra & luto ſumptus fuit, iniectum fuiſſe ſuperbiæ frænum: quia nihil magis abſurdum eſt quàm ſua excellentia gloriari qui non ſolùm habitant tugurium luteum, ſed qui ſunt ipſi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas teſtaceum nõ modò animare dignatus eſt, ſed etiam domicilium eſſe voluit immortalis ſpiritus, iure in tanta fictoris ſui liberalitate gloriari potuit Adam.

Lib. 2.c.1. & 2. & 3.
Gen. 2. 7. & 3. 19. 23.
Quid nos doceat corpus è luto formatum, & animatum.

2 Porrò hominem conſtare anima & corpore, extra controuerſiam eſſe debet. atque animæ nomine eſſentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars eſt. Interdum ſpiritus vocatur. etſi enim dum ſimul iunguntur hæc nomina, ſignificatione inter ſe differunt: vbi tamen ſeorſum ponitur ſpiritus, tantũdem valet atque anima. ſicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc ſpiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Chriſtus ſpiritum ſuum Patri commẽdans, Stephanus etiam Chriſto, non aliud intelligũt, quàm vbi ſoluta eſt à carnis ergaſtulo anima, Deum eſſe perpetuũ eius cuſtodem. Qui verò animam imaginantur ideo ſpiritum dici quia flatus ſit, aut vis diuinitus infuſa coporibus, quæ tamen eſſentia careat, eos nimis craſsè deſipere & res ipſa, & tota Scriptura oſtendit. Verum quidem eſt, dum terræ plus iuſto affixi ſunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati ſunt, tenebris eſſe obcæcatos, vt ſe à morte fore ſuperſtites non cogitẽt: interim tamen non ita in tenebris extincta lux eſt, quin immortalitatis ſuæ ſenſu tangantur. Certè conſcientia, quæ inter bonum & malum diſcernens, Dei iudicio reſpondet, indubium eſt immortalis ſpiritus ſignum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus ſine eſsẽtia, & terrorẽ ſibi ex reatu incuteret? Neque enim ſpiritualis pœnæ metu afficitur corpus, ſed in ſolã animam cadit, vnde ſequitur, eſſentiã præditã eſſe. Iã ipſa Dei cognitio ſatis coarguit, animas quæ mundũ trãſcendũt, eſſe immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Denique quũ tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid inſculptum ei clamitent, totidem ſunt immortalis eſſentiæ teſtimonia. Nã qui brutis animalibus ineſt ſenſus, extra corpus non egreditur: vel ſaltem non longius ſe extendit quàm ad res ſibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæque arcana perluſtrans, & vbi ſecula omnia intellectu & memoria complexa eſt, ſingula digerens ſua ſerie, futuráque ex præteritis colligens, clarè demonſtrat

Animæ humanæ immortalitas probatur.
Eccle. 12. 7.
Luc. 23. 46.
Act. 7. 59.
1. Teſtimonio conſcientiæ.
2. Dei cognitione.
3. Præclaris dotibus quibus pollet.

latere in homine aliquid à corpore separatum. Deum inuisibilem & Angelos intelligētia concipimus, quod minimè in corpus competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obstupefaciens, vita etiam exuere videtur, nō obscurus est immortalitatis testis: quando non modò earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurū tempus præsagia. Breuiter hæc attingo quæ prophani quoque scriptores splendidiore verborū ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentiale quiddam esset à corpore separatum, nō doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & mortè migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tandē vltimo die reportemus mercedē, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrunt, non solum manifestè distinguunt animam à corpore, sed hominis nomē ad eā trāsferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus vt se mundent ab omni inquinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus residēt sordes peccati constituit. Petrus quoque Christum vocans animarum pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animę erga quas fungeretur hoc officio. Neque staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animā: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationem reddant pro animabus nostris: nisi propriā essentiam animæ haberēt. Eodē spectat quod Paulus testē inuocat Deū in animā suā: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animam potest mittere in gehennā ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos patres carnis nostræ à Deo distinguit, qui vnus est pater spirituum, non potuit clarius animarum essentiam asserere. Adhæc, nisi animæ corporum ergastulis solutæ manerent superstites, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruentem in sinu Abrahæ: & rursum diuitis animam horrendis tormentis addictā. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tantùm ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quod spiritus & Angelos esse non crederent.

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quamuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriā tamen imaginis sedem

4. Conceptionibus mirandis quæ per somnū fiunt.

5. Innumeris argumentis è Scriptura S. depromptis.

Iob.4.19.
2.Cor.5.4.
2.Pet 1.13. 14.
2.Cor.5.10.
1.Cor.7.1.
1.Pet.2.25.
1.Pet.1.9.
Ibid.2.11.
Vid. Caluin. in Psychopann. & in instr. adu. liber. ca.11.12.
Heb.13.17.
2.Cor.1.23.
Mat.10.28.
Luc.12.5.
Heb.12.9.
Luc.16.22.
2 Cor.5.6.8.
Act.23.8.

De imagine Dei, pro immortalitatis animæ firmiss. argumento.

Gen.1.27.

dem

dem in anima esse dubium nō est. Non inficior quidem, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehementiùs cōtendam, siquis censeri velit sub imagine Dei, quòd quum prona spectent animalia cætera terrā, os homini sublime datum est, cęlúmque videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus. modo fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spiritualem esse. Osiander enim (quē scripta eius testantur in futilibus cōmentis peruersè fuisse ingeniosum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in homine locare suam imaginem, quia vtcunque stetisset Adam integer, Christus tamen futurus fuerit homo. Ita secundum eum corpus quod destinatum erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tūc formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginē? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritum distinctio, si hic illum nominet suam imaginem. Adhæc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit, Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinē. Et quū Filij quoq; personæ sermo ille, Faciamus hominē, &c. cōmunis sit, eum suiipsius imaginem sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd nōnisi ad Christi hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua sumptus est Adam, fuit Christus, quatenus vestiendus carne erat: quum Scriptura longè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis. sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine, & similitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla est, inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expositionis addita est. Primò scimus Hebræis tritas esse repetitiones quibus rem vnam bis explicant. deinde in re ipsa nulla est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtilius philosophātur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginem, statuāt in substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinem. quasi diceret se hominem facturum, in quo seipsum velut in imagine repræsentaret,

Ouid. Met. li. 1.

Qualis sit hæc imago.

Osiandri deliria de imagine Dei refellūtur.

Gen. 1. 26.

De Osiandri nugamentis vide lib. 2. c. 12. sect. 5. &c.

Imago & similitudo an differant.

propter insculptas similitudinis notas. Itaq; Moses paulo pòst idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omissa similitudinis mentione. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra, vnde sumptus est, impositum fuit. friuolum inquam sani omnes lectores hoc iudicabũt. Nã dum mortalis vocatur totus homo, nõ ideo morti subiicitur anima: nec rursum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quanuis ergo anima non sit homo, absurdũ tamen non est, eum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiam, qua eminet hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua prȩditus fuit Adam quum recta intelligẽtia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine tẽperatos, veréq; eximiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quanuis primaria sedes Diuinæ imaginis fuerit in mẽte & corde, vel in anima eiúsque potentiis: nulla tamẽ pars fuit etiã vsque ad corpus, in qua nõ scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quȩdam glorię Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitã subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque verò negandum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses: præsertim quum visibiles tantùm creaturas homini comparet.

Alia Osiandri obiectio.

Responsio.

In toto Adamo Dei imago elucebat.

Mat. 22. 30.

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clarius pateat quibus facultatibus prȩcellat homo, & quib. speculum censeri debeat glorię Dei. Id verò nõ aliunde melius quã ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo hac defectione à Deo alienatus sit minimè dubiũ est. Quare etsi demus nõ prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideóq; recuperandæ salutis nobis initiũ est in ea instauratione quã consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adã: quia nos in veram & solidã integritatẽ restituit. Quãuis enim viuificantem spiritum quo donãtur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuẽti in qua creatus fuit Adã, vberiorẽ gratiæ mensuram in regeneratione cõmendet: non tamẽ alterũ illud caput tollit, hũc regenerationis esse finẽ, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaq; alibi nouum hominẽ renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respon-

Imago Dei in anima, quibus facultatibus censeri debeat, ex instauratione per Christum colligitur.

1. Cor. 15. 45.

Col. 3. 10.

Ephe. 4. 24.

respondet illud, Induite nouum hominem qui secundùm Deũ creatus est. iam videndũ est quid maximè sub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitioné ponit, altero autẽ synceram iustitiam, & sanctitatem. vnde colligimus imaginẽ Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmq; omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginẽ. Quãquam enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei precipuũ est, in ipsa etiam creatione tenuisse summũ gradũ. Eodẽ pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriã Christi speculantes, in eandem imaginem trãsformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Osiãdrica illa de figura corporis imaginatio per se facilè euanescit. Quòd autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulũ, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinẽ politicũ restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius fit mentio, cõprehendi quicquid ad spiritualem & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idem aliis verbis confirmat Ioannes, asserẽs, vitã quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctã cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectionem, postea sic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum, mutilum, labéq; infectũ supersit: nũc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu regeniti sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò sciamus quibus partibus constet, de animæ facultatibus disserere operæpretiũ est. Nã illa Augustini speculatio minimè firma est, animã Trinitatis esse speculũ, quia in ea residẽt intellectus, volũtas, & memoria. Neq; etiam probabilis eorũ opinio, qui Dei similitudinẽ in dominatu ei tradito locant: acsi Deum hac nota solùm referret, quia cõstitutus sit omniũ rerũ herus ac possessor, quũ penes ipsũ nõ extra propriè quærẽda sit: imò interius sit animę bonũ.

Quid sub hac instauratione comprehendatur.

2. Cor. 3. 18.

1. Cor. 11. 7.

Iohan. 1. 4.

Imago Dei in homine ante lapsum, quid fuerit: in quibus nunc conspiciatur, quando & vbi perfecta apparebit.

Li. de Trin. 10. & lib. De ciui. Dei, 11. vid. Calui. in Psychopan. & Comment. in Genes.

5 Cæterùm antequã lõgius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inspirasse Deus in faciẽ hominis spiraculũ vitæ, putarunt animã traducẽ esse substãtiæ Dei: quasi aliqua immensæ diuinitatis portio in hominem fluxisset. Atqui hic diabolicus error quã crassas & fœdas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturã

Prius quam de animæ facultatibus disserat, refellit Manichæorũ & Serueti delirium de anima origine.

Gen. 2. 7.

non solùm mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrarij motus: subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse, quæ omnia Dei naturæ ascribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem

Act.17.18. ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimiæ amentiæ est. Animas ergo, quamuis illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minus quàm Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiæ ex nihilo exordiũ. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendũ est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoque in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quasi nos inæstimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunque colore has præstigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent quin videant resipere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione disserit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiæ influxu, sed Spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculando, in eãdem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo consubstantiales non reddat.

Et Osiandri, imaginem Dei in homine non agnoscentis, sine essentiali iustitia.

2.Cor.3.18.

Ad animæ facultates explicandas accedẽs, primùm doctrinam omnium ferè philosophorum variam, incertam & obscuram esse, ostendit.

6 Animæ definitionem à Philosophis petere stultum esset, quorum nemo ferè, excepto Platone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidem alij quoque Socratici attingunt: sed ita vt nemo apertè doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autem Platoni rectior sententia, quòd imaginem Dei in anima considerat. Alii eius potentias ac facultates ita præsenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quamuis propriè loco nõ comprehendatur, corpori tamen inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solùm quo ad officia terrenæ vitæ, sed vt ad Deũ colendum simul excitet. Hoc postremũ tametsi in corruptione

Animæ præstãtia describitur.

liquidò

liquidò non cernitur, eius tamẽ reliquiæ in ipsis vitiis impressę manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, nisi ex pudore? vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principiũ & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt: in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cælestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam certum est. Et sanè præcipuo intelligentiæ vsu careret homo si sua eum lateret fœlicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse. vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret. ac proinde quo quisque magis ad Deum accedere studet, eo se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est, sensitiuam & rationalem, etsi videtur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiã esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi nõ ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cũ aliis non secus ac hostiles exercitus confligant. Sed quũ hæc perturbatio fit ex naturæ deprauatione, perperàm inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterum de ipsis facultatibus subtilius disserere Philosophis permitto. nobis ad ædificãdam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modò cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextréque ab illis collecta quæ docẽt: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamẽ Platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum cõmunem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia instillentur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa diiudicet: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ defixo quietóque intuitu contempletur, quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiã appetitiuas respondere: Voluntatẽ, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponũt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim cõcupiscendi, quæ à phantasia sensuque obiecta apprehẽdat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia, quoniam tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda censeo. Sicui libet alio modo animæ potẽtias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis expers, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per se ipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia, sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionẽ potius eligamus infra

Vna tantum in vno homine anima.

Breuis recensio sententiæ philosophorum de animæ facultatibus.

In Theæteto.

Arist. libr. 1. Ethi. ca. vlt. Item lib. 6. cap. 2.

Quid de ea philosophorum sententia sit statuendum.

Themist. in lib. 4. de Anima. cap. 49.

De duplici intellectu.

De Fin. li. 5.

omnium captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum. sed vtrumque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus nullum actionis motum habeat: quam rem ingenij nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malíve apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustéque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βούλησιν quidem esse quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Diuisio facultatum animæ, in intellectum & voluntatem, doctrinæ Christianæ conuenientior.

Vide lib. 2. c. 2. sect. 2. & 12.

Ita Plato in Phædro.

Lib. Ethi. 6. c. 2.

Lib. 2. c. 2. à sect. 12. ad 26.

7 Ab hac docendi ratione paulùm discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis status valde diuersos perperam confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes quæ quidem præsenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autem officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandũ aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit: aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hîc nos remoretur illæ Aristotelis minutiæ, nullam esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectũ esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddã esse in appetitu fugã & persequutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porrò quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiã, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atque hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alij sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, concupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomẽ, quod vsitatius est, vsurpo.

Intellectus & voluntatis officium ac vis in homine ante lapsum.

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philosophi. Huic adiunxit

xit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis cõditio, vt ratio, intelligentia, prudẽtia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent, sed quibus transcenderent vsque ad Deũ & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúsque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hîc enim intempestiuę quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit néc ne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria volũtate cecidit. sed quia in vtranque partẽ flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseuerãdum constantia, ideo tam facilè prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & volũtate summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdẽdo, bona sua corrupit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quod in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo instituerer. Probe quidem hactenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terræ misceant. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perdito & in spirituale exitium demerso liberum arbitriũ adhuc quærunt, inter philosophorũ placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiũt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco melius. Nunc duntaxat illud tenẽdum est, longè alium prima creatione fuisse hominem quàm totam eius posteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant singulæ animæ partes, & constabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat: quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla est facultas: satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum constringi, vt hominem faceret vel qui non posset vel nollet omnino peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura; sed præcisè expostulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perseuerantię virtute eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidẽ posse, si vellet, sed nõ habuit velle quod posset: quia hoc velle sequuta esset perseuerantia. Excusabilis tamẽ

Eiusdem liberũ arbitrium.

Arbitrium illud liberũ quod lapsus primus homo amisit.

Philosophi ignorarunt.

Pelagianorum & Papistarum delirium.

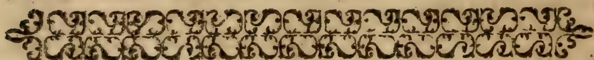
Lib. 2. c. 2.

Obiectio de lapsu hominis liberi diluta.

August. lib. 11. super Gen. c. 7. 8. 9.

De correp. & grat. ad Valent. c. 11.

non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerseret interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

CAPVT XVI.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.

Partes huius capitis.

1 Doctrina de singulari prouidentia Dei circa omnes & singulas res creatas, deliriis Epicureorum de fortuna & fortuitis casibus, Sophistarum figmento de Dei omnipotentia, Philosophorum errori de confusa & ambigua mundi gubernatione, opponitur, sect. 1. 2. 3. 4. 5.

2 Prouidentiæ Dei, cuncta animantia, præcipuè verò genus humanum speciali cura moderantis, argumenta, testimonia & exempla. sect. 6. 7.

3 Fati, fortunæ, casus, contingentiæ, dubiorum euentuum (de quibus in hac disputatione controuertitur) consideratio, sect. 8. & 9.

Impij sensu carnis inducti fatentur Deum esse creatorem.

Orro Deum facere momentaneum creatorem, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac ieiunum. atque in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etsi enim impiorum quoque animi solo terræ cælique aspectu ad creatorē surgere coguntur, suum tamē peculiarem modum habet fides, quo solidā creationis laudē Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, nonnisi fide nos intelligere concinnatum esse seculum verbo Dei: quia nisi ad prouidentiam eius vsque transimus nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem, vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quum longissimè procedit, nihil aliud quàm in edendo tali opificio, authoris sapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ sponte sese proferunt, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conseruando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum.

Heb. 11. 3. Pij verò fide agnoscunt non modo creatorē, verùm etiam sapientem, potentem & optimum singularū rerum creatarum moderatorem & conseruatorem perpetuum.

ditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorem esse didicit, statim quoque perpetuũ moderatorem & conseruatorẽ esse colligat: neque id vniuersali quadam motione tam orbis machinam quàm singulas eius partes agitando: sed singulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vsque passerem, sustinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuisse à Deo conditum, statim ad continuum prouidentiæ tenorem descendit, Verbo Iehouæ cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua respexit super filios hominum: & quæ in eandem sententiam attexit. Quanquam enim non tam scitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas nisi esset mũdi opifex: nec quisquam seriò credit fabricatum esse mũdum à Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere: non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eo vsque non pertingunt quò euehitur Dauid, secúmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciunt, vt des illis escam tempore suo. te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, consternantur: vbi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quamuis Pauli sententiæ subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à serio eius quàm commendat gratiæ sensu: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

Fides illa nititur Dei verbo, cuiustestimonia quædam proferuntur.

Matth. 6. 26. & 10. 29.

Psal. 33. 6.

Ibid. 13.

Psal. 104. 27. 28. 29. 30.

Act. 17. 28.

2 Quo melius pateat hoc discrimen, sciendũ est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cũctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò contingere omnia: quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certum est. Si quis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repentè exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur: si alius per deserta oberrans inueniat penuriæ suæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distantia tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tã prosperos quàm aduersos occursus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longius quæret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei cõsilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis sic habendum est, quamuis natura-

Epicurei fortunam & casus fortuitos Dei prouidentiæ in Scriptura traditæ opponentes refelluntur.

Mat. 10. 30.

liter singulis indita sit sua proprietas, vim tamen suam nõ exerere nisi quatenus præsenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instruméta quibus Deus assiduè instillat quãtum vult efficaciæ, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm solis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem suis radiis inspirat? seminibus in eius gremio tepefactis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac cõfirmat, donec in culmos assurgat? quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adolescat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores similiter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondescunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant?

Sol Diuinæ prouidentiæ testis luculentus, aduersus Epicureos.

Gen. 1. 3. & 11. At Dominus, vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm solem crearet. Non ergo solem faciet pius homo vel principalem vel necessariam eorũ causam quæ ante solis creationẽ extiterunt, sed instrumentum duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum possit, eo prætermisso, per seipsum nihilo difficilius agere. Deinde quum legimus biduo solẽ substitisse in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quàm ver hyemi, veri æstatem, æstati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac serie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facile appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

Iosue 10.13. 2. Reg. 20.11.

Figmenti Sophistarum de otiosa Dei omnipotentia, refutatio.

3 Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in cõtinuo actu versetur: neque etiam quæ generale tantùm sit principium confusi motus, acsi flumen per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidem facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. Nam quum in Psalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Insipidum enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deum

Psal. 115. 3.

Deum esse primum agens, quia principium & causa est omnis motus: quum potius hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mãdato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extẽditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudant quàm seipsos vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, acsi libero cursu secũdum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius, si ad quoslibet cæli, aëris, terræ, aquarum motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnũquéque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrũ vberibus satis facundos esse ad celebrãdam Dei gloriam: quia scilicet statim ab vtero egressi, cælesti cura paratam sibi alimoniam inueniunt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quod palàm experientia demõstrat, aliis matribus plenas esse mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentiæ iustam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd satis ampla benefaciendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutũ respiciunt omnes creaturæ vt se in obsequiũ addicãt, deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacent quæ alicunde timeri possunt noxæ, cuius imperio non secus ac fræno coercetur Satan cum omnibus suis furiis totóque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid saluti nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi metus, quos subinde ex periculorum obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquem ingerũt, perinde expauescimus acsi quam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temere læderent ac fortuitò, vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxilij. Exempli gratia, vetat Propheta ne à stellis & signis cæli metuant filij Dei, quemadmodum increduli solent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad astra transferant infideles, suam vel felicitatẽ vel miseriam ab astrorum decretis & præsagiis, non autem à Dei voluntate pẽdere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem respicere debebant, ad stellas & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere valet, memoriã semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi, vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

Omnipotentiæ Dei cum eius Prouident. a cõiuncta recta cõsideratio.

Psal. 8. 3.

Duplex fructus ex Omnipotentia Dei vera agnitione promanans.

Iere. 10. 2.

Infidelitas quo modo cauenda.

Prouidẽtiæ definitio, Philosophorum de cõfusa & ambigua mundi gubernatione errorem refellẽs.

4 Principio igitur teneant lectores prouidentiã vocari, non

qua Deus è cælo otiosus speculetur quæ in mũdo fiunt, sed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita nõ minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantùm volebat præscium futuri euentus asserere: sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confusis exitũ dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inscitè nugantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est eorũ error qui gubernationem Deo attribuunt, sed confusam & promiscuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinã cum singulis partibus generali motu voluat atq; impellat: cuiusque verò creaturæ actioné peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiã error tolerabilis est. hac enim prouidétia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro naturę sibi inditæ ratione: hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur. Breuiter Dei potentia, sed non destinatione mundum, res hominum, ipsósque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertémque somniant: aliósque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. siquidem aduersus tam euidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propositum est, quæ cæcam modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est illi adimit, vt incomprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantum non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio: modò vicissim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantùm quia positũ à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiarem vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verum quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri, ac si æterno Dei mandato parerent, & quod semel statuit Deus, sponte fluere. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebręos Christi diuinitaté probare volens, dicit potẽti eius nutu sustineri omnia. Sed perperàm hoc prætextu tegunt & obscurant quidã specialem

Plin. lib. 2. c. 7.

Epicureorũ & Peripateticorũ somnia.

Specialis Prouidentiæ Dei assertio.

Ioh. 5. 17.
Act. 17. 28.
Heb. 1. 3.

lẽ prouidentiã,quæ adeò certis clarísq; Scripturæ testimoniis asseritur,vt mirũ sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt,coguntur ipsi quoque correctionis vice addere,multa fieri peculiari Dei cura:sed hoc perperàm ad actus tantùm particulares restringũt. Quare nobis probandum est,Deum sic attendere ad singulos euẽtus regendos,& sic omnes illos prouenire à definitio eius consilio,vt nihil fortuitò contingat.

5 Si demus principium motus penes Deum esse, sponte verò vel casu omnia ferri quò impellit naturę inclinatio,mutuę dierum & noctium vices,hyemis etiam & æstatis,erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens,certã legẽ pręfixit: nempe si æquabili tenore eundẽ semper modũ seruarent, dies qui noctibus succedunt,menses mẽsibus,& anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quicquid est frugum exurũt,nunc pluuiæ intempestiuæ segetes corrumpũt,quòd ex grandinibus & procellis subita calamitas accidit: nõ erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occursu,& aliis naturalibus causis vel nebulę, vel serenitas , vel frigus vel calor originẽ trahũt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deũ humano generi satis beneficum esse dicant,quia cęlo & terrę vim ordinariam instillet qua alimenta suppeditẽt,nimis dilutũ est ac profanum figmentum: acsi fœcunditas anni vnius non esset singularis Dei benedictio:penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset,sufficiat ipsius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat,se gratiam suam testari,cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitiis consumi segetes , grãdinibus & procellis quoties agri feriuntur,certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus,certũ est non cadere pluuiæ guttã nisi certo Dei mandato. Laudat quidẽ Dauid generalẽ Dei prouidentiã, quòd escam ministret pullis coruorum inuocantibus eum:sed quum animalibus Deus ipse famem minatur,nónne satis declarat nũc tenui nunc ampliore demenso,prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est,vt iam dixi,hoc ad particulares actus restringere , quum sine exceptione loquatur Christus nullum ex passerculis nullius pretij cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei cõsilio regitur,fateri necesse est cũ Propheta , sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

Dei prouidentiam specialem esse probatur, argumentis ex misericordiæ & iustitia Dei consideratione petitis.

Deinde, testimoniis S. scripturæ, cæli, terræ & animantium respectu.

Psl.146.9.

Mat.10.29.

Psal.113.5.

Respectu item generis humani, & quidem præcipuè, quùm huius causa mundus sit cõditus.

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mundum esse conditum,in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias , Scio Domine,

Ier.10.23.

Prou.20.24. quia nõ est hominis via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. Solomo autem, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationẽ, ipsum autẽ conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarum suarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine Dei potẽtia valeat. At quum Prophetã & Solomonẽ cõstet nõ potentiã modò, sed electionem quoq; ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominum temeritatem elegãter alibi carpit Solomo, qui scopum sibi præstituunt sine Dei respectu, acsi manu eius non ducerentur. Prou.16.1. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguę. Ridicula sanè insania, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne proferri quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porrò quo magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiacere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex Exod.21.13. Prou.16.11.33. arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui se fatetur eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis nõ fortunæ cęcitati permittat? Verùm Dominus nõ patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & Prou.22.2. in sinum coniiciantur lapilli & extrahãtur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti sint pauperibus diuites in mundo, dũ singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiã hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conãtur quicũque sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industrię hominum vel fortunæ ascribunt quòd alij iacent in sordibus, Psal.75.7. alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est, hic humiliat, & hic eléuat. Quia non potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius cõsilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

Postremò, exẽplis ex historia populi Israelitici, Ionæ, Iacobi patriarchæ, & quotidiana experiẽtia desumptis.
Exod.19.13. Ion.1.4 6. Psal.104.4.

7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentiæ. Excitauit Deus in deserto ventum australẽ, qui populo adueheret copiam auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitando emisit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter cõmunem vsum. Atqui inde colligo nullum vnquam ventum oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros

suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & ventos circũageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritũ procellæ, & in sublime attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessent fluctus nauigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrentibus se flagellasse populũ. Sic quũ naturaliter vis generãdi indita sit hominibus, Deus tamẽ speciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nam donum eius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, nihil magis ordinariũ in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentum Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia nõ ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio. sicut è conuerso minatur se fracturum panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibũ paterna manu nobis suggereret. Ideo Propheta, vt fidelibus persuadeat, Deũ in ipsis pascendis optimi patrisfamiliâs partes implere, admonet, escã dare omni carni. Denique vbi ab vna parte audimus; Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, Oculus Domini super impios, vt perdat è terra memoriã eorum, sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequiũ adesse, vt eas in quemcunque vult vsum accommodet. Vnde colligitur, nõ tantùm generalem eius prouidentiã vigere in creaturis, vt naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

Psal. 107. 25. 29.

Gen. 30. 2.

Deut. 8. 3.

Iesa. 30. 1.

Psal. 136. 25.

Psal. 34. 16.

Ibid. 17.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorũ, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum nõn recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatem. Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius prouidentia non cælum modò ac terrã, & creaturas inanimatas, sed hominũ etiã cõsilia & volũtates gubernari sic asserim⁹, vt ad destinatũ ab ea scopũ rectâ ferãtur. Quid ergo? inquies: nihílne fortuito, nihil cõtingẽter accidit? Re

Errores, qui doctrinæ de Dei prouidentia veritatem corrũpũt, refellũtur.

Libr. ad Bonif. 2. cap. 6. & alibi.

1. *Fatum Stoicorum.*

2. Ethnicorum Fortuna & Casus. spondeo, verè à Basilio magno dictum esse: Fortunā & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeāt. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò, quòd tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temerè versari mundum. Et quanquam alicubi definit partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamē subesse homines & ab regi, satis paulo pòst ostēdit, principiū illud sumēs, nihil esse absurdius quàm fieri quicquā nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & cōtingentiā quę ab hominū arbitrio pēdet excludit: mox verò clarius causam esse quærendā negās volūtatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censeri causa.

1. Retract. cap. 1.

Lib. 83. Quæstionum.

Lib. de Trinit. 3. cap. 4.

Quo modo fortuita nobis esse dicuntur, quæ fiunt certo Dei consilio. 9 Quoniam tamen longè infra prouidentiæ Dei altitudinem subsidit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita: non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temeréque omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hāc vecordiam) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimum in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur; quasi fortuita sunt quæ certū est ex Dei voluntate prouenire. Non .n. aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundùm notitiā nostrā iudiciúmque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum co-

Exemplum.

mitatu fidorum hominum imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Nō enim dicitur præuidisse quātum cuiusque vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quantū tamē mentis nostrę captus apprehendit, omnia illic fortuita apparēt. Quid hic sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum natura, vt est, reputabit: prouidentiam tamen Dei præfuisse nō dubitabit ad fortunā in suū finē dirigēdam. Eadē est ratio futurorū cōtingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, acsi vtramuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiastem sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarent in tenebris aliquæ scintillæ. Sic Philisthinorum augures, quamuis ambigui vacillēt, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ: Si area, inquiunt, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidem, vbi eos fallit diuinatio, ad fortunā confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ suæ fræno euentus quoslibet in quamcūque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodē articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philisthini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, saluti serui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quamuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philisthini, non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsum fuisse agnoscet fides. Non semper quidē apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est quæcunque cernuntur in mūdo cōuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod statuit Deus, sic necesse est euenire, vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessarium sit. Exemplū in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temerè in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundùm quid, & absoluta: item consequentis & consequentiæ:

Iob.14.5.

3. Contingentiæ & euentus, si ab occulto sed iusto & sapiētiss. Dei decreto separentur.

1. Sam.6.9.

Exemplum.

1.Sam. 23. 26. 27.

Aliud exemplum.

Io.19.33.36.

quando ossa Filij sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilij sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

CAPVT XVII.

Quorsum & in quem scopum referenda sic hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.

In duas partes hoc caput commodè distribui potest.

1 Doctrinæ de prouidentia Dei quantum ad solidam piorum institutionem & consolationem conducit, explicatio in genere, sect. 1. & speciatim à sect. 2. ad 12. *Primùm* autem refelluntur qui arcano, & incomprehensibili Dei consilio mundum regi negant: alij item qui scelerum omnium culpam in Deum reiiciunt, pietatísque exercitia inutilia esse somniant. sect. 2. 3 4 5. *Deinde* additur sancta prouidentiæ Diuinæ meditatio in prosperis reb. & aduersis ad viuum depicta, sect. 6 7. 8. 9. 10. 11.

2 Solutio duarum obiectionum ex Scripturæ locis qui Deo pœnitentiam adscribunt, & decretorum eius veluti quasdam abrogationes referunt, sect. 12. 13. 14.

Summa doctrinæ de Dei prouidentia, 1. ad Præteritum & futurum tẽpus extenditur 2. per media, sine mediis, contra media operatur. 3. humani generis, ecclesiæ suæ nominatim, specialem curam gerit. 4. Plerumque occultas habet administrationis suæ causas, at semper æquissimas.

PORRO (vt propensa sunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediant quicunque non tenent probum rectúmque huius doctrinæ vsum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere expediet. Ac primò quidẽ notãdũ est, tam in futurũ quàm in præteritũ tẽpus considerandam esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omniũ, vt nũc mediis interpositis operetur, nũc sine mediis, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere, vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regenda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicii seueritas sæpe in toto prouidentiæ cursu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro solicitet, acsi Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem est,

est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilij sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel vt ad sui abnegationem subigat, vel expergefaciat torporem: rursum vt prosternat superbos, vt impiorum astutiam discutiat, vt dissipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendũ est: ac proinde cum Dauide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui tento, præualent supra narrationẽ. Etsi enim semper in ęrumnis nostris occurrere debent peccata, vt pœna ipsa nos ad pœnitẽtiam solicitet: videmus tamen vt Christus arcano Patris consilio plus iuris afferat, quàm vt queque prout meritus est castiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neq; parentes eius: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hîc enim obstrepit sensus, dum ipsos natales præuenit calamitas, acsi Deus parum clemẽter immeritos sic affligeret. Atqui in hoc spectaculo fulgere gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sint nobis oculi. Sed tenenda modestia est, ne ad causam reddẽdam Deũ trahamus: sed ita reuereamur occulta ei⁹ iudicia, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa. Quum cælum occupant densæ nubes, exoritúrque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupefiunt, vidẽtur nobis omnia confundi & misceri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendum est, dum res in mundo turbulentæ iudiciũ nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè composito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audeat ad suum calculum, & arcana eius consilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præposterum, quàm erga æquales nostros hac vti modestia, vti iudicium suspendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obscuris autem Dei iudiciis, quæ reuerenter suspicere decebat, proteruè insultare?

Psal. 40. 6.

Ioan. 9. 3.

Postrema hæc de Dei prouidentia thesis, de occultis & iustis eiusdẽ causis, fusius explicatur.

2 Ergo Dei prouidentiam ritè & vtiliter nemo expendet, nisi qui sibi cum fictore suo mundíque opifice negotium esse reputans, ad metum & reuerentiã, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinã hanc virulentis suis morsibus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dictat propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non contenti

Prophanorum quorũdam, arcano Dei consilio mundum regi negãtium, deliria refellũtur variis S. Scripturæ testimoniis.

Legis præceptis, quibus cóprehensa est Dei voluntas, arcanis etiam eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbique idem disertè pronuntiet Spiritus & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in cælum euomere, quo liberius insaniant, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incomprehensibili Dei

Psal.36.7. consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant

Deut. 30. 11. 13.14. quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundam esse abyssum.

Ro.10.6. Nam quum clamet Moses voluntatem Dei non procul in nu-

Rom.11.33. bibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profundæ abysso conferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarũ & sapiẽtiæ & cognitionis Dei: quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio comprehendi mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capienda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorũ mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulandum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuæque veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adorãda est. Pulchrè vtrunque pau-

Deut.29.29. cis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ autem hîc scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditandam studium adiicere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quod mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè disseruit author de

Iob.26.14. operibus Dei, subiicit tandẽ, En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit

Iob.28.21 28. alio loco inter sapientiam quæ penes Deum residet, & sapiendi modum quem hominibus præscripsit. Nã vbi de naturæ arcanis concionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulò post subiicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce, timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum,

Lib.83. quæstio.cap.27. Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona voluntate nos secundùm Legem agere, in aliis verò secundùm Legem agi: quia eius prouidẽtia Lex sit incommutabilis. Ergo quũ sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, acquiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit

vnica

vnica iustitiæ regula,& iustissima causa rerum omniũ.Non illa quidẽ absoluta voluntas de qua garriunt sophistæ, impio profanoque dissidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerum omnium prouidẽtia,à qua nihil nisi rectum manat,quamuis nobis absconditæ sint rationes.

3 Ad hanc modestiam quicunque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum frement, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, ἐγὼ δ᾽ οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα. neque rursum, vt Plautinus ille adolescens, quasi fatis abrepti, desperatione se proiicient in exitium. Instabilis est sors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad scopulum, vt rem istic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse. Nã ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discent, vt Spiritu duce illuc nitantur. simul Deum quocũque vocat sequi parati, re ipsa ostendent nihil huius doctrinæ cognitione esse vtilius. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere se viæ non audet, quã periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, vt vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillã valetudinem; alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudũt, quibus id quod concupiscunt assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere vel refugere student. Quinetiam orationes fideliũ peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterũ capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduersa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominem, quem idipsum designasse constet. Occidit sicarius probum ciuem? exequutus est, inquiunt, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisum erat à Domino & ordinatum, minister est eius prouidentiæ. Parẽtis mortem, neglectis remediis, securus filius expectauit? non potuit Deo obsistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

Hac de arcano Dei consilio in mundi administratione doctrina, nec eorum impietati qui scelerum culpã in Deum regerunt, nec eorum proteruiæ, qui reiiciunt media, nec aliorũ errori qui pietatis exercitia negligunt, vllo modo patrocinatur.

Vt clarius istorum deliria appareant, quum ea omnia quæ adu. hoc caput doctrinæ solent obiicere, vel ad tempus futurū, vel ad præteritum referri possint, primum quo ad futura, hominum deliberationes cum Dei prouidentia minimè pugnare demonstratur.

Prou.16.9.

4 Atqui, quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiūt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus diriget gressus eius: significans æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorū quoq; præscios fecit: ne incautos opprimerēt, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officij: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, vt eam tueamur: si subsidia offert, vt iis vtamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fatalia non sunt discrimina, quia iis propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendū non esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi cauendíque artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentię eius subseruiant, in vitę propriæ conseruatione. Quemadmodum cōtrà neglectu & socordia, quæ illis iniūxit mala, sibi accersunt. Qui fit enim vt vir prouidus, dum sibi consulit, imminētibus etiam malis se explicet, stultus inconsulta temeritate pereat, nisi quòd & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubiis occurramus, neque desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam superauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non semper nudam occurrere, sed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo vestit.

Quoad præterita, insulsa eorū est argumentatio qui scelera authorib. suis impunita esse volunt, eò quod non nisi Dei dispensatione patrantur.

5 Iidē præteriti tēporis euentus perperā & inconsideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nā quia ex ea pendent quęcunque contingunt, Ergo, inquiūt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrātur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit castigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati seruiūt huiusmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati seruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere mini-

ministerium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantùm obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea est nobis perspicienda Dei volũtas quam verbo suo declarat. Id requirit vnum Deus à nobis quod præcipit. Siquid aduersus præceptum designamus, non obedientia est, sed cõtumacia & transgressio. *1. Ratio. Dei voluntati patefactæ resistunt scelerati.* At, nisi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitãtes, sed libidinis nostræ intemperie sic furentes, vt cõtra ipsum destinato consilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruimus: quia pro immensa suæ sapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumẽtatio: impunita esse authoribus suis scelera volunt, quia nonnisi Dei dispensatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ esse prouidentiæ instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequenda quæ apud se constituit iudicia vtitur. *2. Propria conscientia redarguuntur.* Atqui eorum malis vllam inde excusationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deũ implicabunt, vel suam prauitatem illius iustitia operient? Neutrum possunt. Quo minus se purgeat, propria conscientia redarguuatur. quo minus Deum insimulent, totum in se malum deprehendunt: penes ipsum, nonnisi legitimum malitiæ suæ vsum. Sed enim per ipsos operatur. Et vnde, quæso, fœtor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum reseratum fuerit? Radiis solis excitari omnes vident. nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quũ in homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium vtatur eius ministerio? *3. In eis subsidet mali materia & culpa, etiamsi Deus vtatur eorum ministerio.* Facessat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iustitiam potest, sed non attingere.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè discutiet pia sanctáque prouidentię meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & suauissimus inde fructus nobis proueniat. *Sancta diuinæ prouidentiæ meditatio.* Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit, omnia Dei dispensatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut præcipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur. *1. Omnia eueniunt Dei dispensatione.* Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi vertat. *2. Piis omnia simul conferunt ad bonum.* Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium est, vtrobique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare.

3. Hominum omnium corda & conatus in manu Dei sunt. Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, volũtates, conatus, facultates sub eius manu esse agnoscet, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidẽtiam in salutem
4. In salutem piorum excubat Dei prouidentia. fidelium excubare plurimæ sunt & luculẽtissimæ promissiones quæ testantur: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iustum: quoniam illi
Psal.55.23. 1.Pet.5.9. curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione
Psal.91.1. Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi
Zach.2.8. mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduersantibus tibi aduer-
Iesa.26.2. sabor. Etiamsi mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliui-
Iesa.29.15. scar tui. Quinetiam hic potissimus est scopus in historiis Biblicis, vt doceant tanta sedulitate vias sanctorum custodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulò
5. Specialem curã suorum gerit Deus. ante à nobis explosa fuit eorum opinio qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ nõ speciatim ad curam vniuscuiusque creaturæ se demittat: in primis tamen specialem hanc curam erga nos recognoscere operæpretium est. Vnde Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem passerculum in ter-
Mat.10.29. Ibid.30. ram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris sumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deũ nobis prospicere. ac eo vsque ipsam extendit, vt confidamus capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: sed quia Deus Ecclesiam sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.

6. Hostes Ecclesiæ sua vel emollit, vel reprimit, vel variis modis opprimit. 7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiunget testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorũ conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, non apud eos modò qui nobis bene volunt, sed etiam in oculis
Exo.3.21. Ægyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentem illis adimit, nequid sani sobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui
1.Reg.22.22. mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum
Ibi.12.10.&15. Achab, Rechabeam iuuenili consilio dementat, vt regno per suam stultitiam spolietur. Nonnunquam vbi mentem illis con-
2.Sam.17.7.& 14. cedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permisit quod li-
7. Creaturas omnes, & Satanam ipsum, in bonum ac salutem piorum moderatur. bido & rabies suadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec sinit ad finem vsque procedere quod instituũt. Sic consiliũ Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonum ac salutem moderari, ei curæ est: ac diabolum etiam ipsum, quem con-
Iob.1.12. spicimus, nihil ausum fuisse tẽtare aduersum Iob, sine permissu

eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patientia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sententia eueniet, id totum accepturn Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suæ erga me benignitatis instrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum esse qui cælum exaudit, vt cælum exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperentur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit. *Vsus 6. & 7. meditationis.*

8 Si aduersi quid contigerit, extemplò mentẽ hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiã placidámque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nunquam fraternum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniam mẽtem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vltrò soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in Ægyptum, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, vt vitam vobis conseruem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim accensus esset ad vindictã: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitiis & lapidibus à Semei impetitus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: verùm quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potiùs mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Iehouah. Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum est: non modo quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustum sit & expediat. Summa huc redit, vt iniustè ab hominibus læsi, omissa eorum improbitate (quæ nihil quã dolorẽ nostrũ exasperaret, animósque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deũ conscendere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immissum quicquid hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compescat, prudenter admonet nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed

8. Pios ad patientiam & ad animi moderationem assuefacit, exemplo Iosephi, Iobi & Dauidis.

Gen. 45. 8. & 50.20.

Iob 1.21.

2.Sam. 16 10.

Psal.38.10.

Eph.6.12.

cum hoste spirituali Diabolo, vt nos ab certandum paremus. Sed hęc ad sedandos omnes iracūdiæ impetus vtilissima admonitio est, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetam vt patientiam nostram exerceat.

9. Piorum torporem excutit, eósque ad resipiscentiam sollicitat.

Deut. 28. 2. &c.

Leu. 26. 23.

Quòd si absque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miseriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temerè inceditis cōtra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducētes quicquid in vtramque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad resipiscentiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè expostularent Ieremias & Amos cum Iudæis, qui tam bona quàm mala fieri putarent Deo non iubente. Eodem refertur illa Iesaiæ cōcio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacē, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

Thren. 3. 38.

Amos 3. 6.

Iesa. 46. 7.

10. Causarum inferiorum rectum vsum edocet.

9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius cōniuebit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit, acsi nullam gratiam sua humanitate promeriti essent: sed illis obstrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuum authorē: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuinctum per quorum manum beneficus esse voluerit.

11. Negligentiā & imprudentiam in officio præstando piis demonstrat, vt suam culpam gementes agnoscant.

Siquid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidē volente factum id apud se statuet, verùm sibi quoque imputabit. Siquis morbo absumptus sit, quem, quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tametsi non ignorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit: sed quia non est defunctus erga eum fideliter suo munere, perinde accipiet acsi negligentiæ suę culpa periisset.

12. Sceleratorū nequitiam dānat.

Multo minus, vbi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ prouidentiæ: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, vt se vtraque manifestè prodit, distinctè contemplabitur.

13. Futurorum [illegible] considerationem parit, [illegible]

In futuris verò potissimùm, inferiorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet si non destituetur subsidiis humanis, quibus ad incolumitatem suam vtatur. itaque nec in capiendis consiliis cessabit, nec torpebit in ope eorū imploranda, quibus suppetere conspiciet vnde iuuetur: sed à Domino sibi

sibi in manum ferri reputans quæcunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ,ipsas,tanquam legitima diuinæ prouidentiæ instrumenta ad vsum applicabit. Ac,quum incertus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur(nisi quòd in omnibus Dominum suo bono prospecturũ nouit)ad id studio aspirabit quod sibi expedire ducet,quantum intelligentia mentéque assequi potest.Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur:sed Dei sapientiæ commendabit ac permittet,vt eius ductu in rectũ scopũ dirigatur. Cæterum nõ externis subsidiis ita eius fiducia subnitetur, vt si adsint in iis securè acquiescat:si desint,perinde ac destitutus trepidet.Mẽtẽ enim in sola Dei prouidentia semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu,præsentium rerũ consideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametsi prælij euẽtum in arbitrio manũque Dei esse agnoscit,nõ tamen inertiæ se dedit: sed quod suæ vocationis est sedulò exequitur:Domino autẽ permittit euentum moderari.Stabimus fortes,inquit,pro gente nostra,& vrbibus Dei nostri: Dominus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad cõtinuã Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciet,vt quæ nos circunstant pericula, securè & fortiter despicere non dubitemus.

14. Sapientia & omnipotentia Dei facit vt ij se committant, vocationis suæ interea diligenter incumbentes.

2.Sam.10.12.

10 Hac verò parte se prodit inæstimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera sunt quæ vitam humanam obsident mala,quę totidem ostentant mortes. Vt extrà non exeamus:quum mille morborum receptaculum sit corpus,imò intus inclusas teneat ac foueat morborũ causas, seipsum homo ferre nõ potest quin multas exitiorum suorũ formas secum ferat,ac vitã quodãmodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec frigetur,nec sudatur sine periculo? Iam quocunque te vertas,quæ circa te sunt omnia,non modò ambiguæ sunt fidei, sed apertè ferè minantur,ac præsentẽ mortem videntur intentare. Conscende nauem,pede vno à morte distas.Equo inside,in lapsu pedis vni⁹ vita tua periclitatur.Incede per vias vrbis,quot sunt in tectis tegulæ,tot discriminibus es obnoxius.Si ferramẽtũ in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides,in tuã perniciẽ armata sũt. Quod si vel horto bene munito includere te studeas,vbi nihil quàm amœnitas appareat,illic serpẽs interdũ delitescet. Domus assiduè incendio subiecta,interdiu tibi paupertatem,noctu etiã oppressionẽ minatur. Ager grandini,pruinę,siccitati, aliísque tẽpestatibus expositus quum sit, sterilitatem,atque ex ea famem tibi denũtiat. Omitto veneficia,insidias,latrocinia,vim apertã,quorum pars nos domi obsident,pars peregrè consequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimũ esse hominẽ,vt pote qui in vita

15. Tametsi malis innumeris (hic ad viuum depictis) vita humana obsideatur,pij tuta felicitate gaudent,qui in Dei optimi Max. prouidẽtia acquiescũt.

semiuiuus anxium & languidum spiritum ægrè trahat, non secus acsi imminentem perpetuò ceruicibus gladiũ haberet? Dices ista rarò euenire, aut certè non semper, neque omnibus, nũquam vero simul omnia. Fateor. sed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostram magis, quam eorum vitam excipi debere: fieri nõ potest vt nõ timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitosius fingas? Adde quòd Dei contumelia non caret, si dicatur hominem, ex creaturis nobilissimam, prostituisse ad cæcos & temerarios quoslibet Fortunæ ictus. Sed hîc de miseria hominis tantum loqui propositum est, quam sensurus sit si sub imperium Fortunæ redigatur.

Præcedentium meditationum vsus, & expositio, quæ adu. omnia pericula pias mentes armat, inuictásque reddit.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentiæ semel homini pio affulsit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Vt enim meritò Fortunã horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, vt intelligat patrem cælestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutúque suo regere, sic sapientia moderari: vt nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. in eius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locũ illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit

Psal. 91. 3.

Psalmus, Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis, pro scuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volante per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in sanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si consistant aduersum me castra, si ambulauero in medio vmbræ mortis non desinam bene sperare. Vnde id quæso habent, quòd illis nũquam excutitur sua securitas, nisi quia vbi temerè mundus volutari in speciem videtur, Dominum vbique operari sciunt; cuius opus confidunt sibi fore salutare? Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eorum salus: hîc verò, nisi prouidentiæ recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere necesse sit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei, tanquam fræno, cohiberi, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, digitum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tãtùm eius teneri ligatos, sed etiã ad obsequia præstãda fræno cogi: habent vnde se prolixè consolentur. Nam vt Domini est, eorum furorem armare, &

Psal. 118. 6. & 27. 3. & 56. 5. & alibi.

con-

conuertere destinaréque quò libuerit, ita & modum finémque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultent. Qua persuasione suffultus Paulus, profectionem suam, quã vno in loco dixerat à Satana impeditã fuisse, alibi in Dei permissione statuit. Si tantùm dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium potestatis visus fuisset ei dare, acsi ipsa quoque Dei consilia euertere esset in eius manu: nũc verò vbi Deum arbitrum statuit, à cuius permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi Satanam posse, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias cõuersiones quib. assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asylum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. Poterat aut vitæ cursum, aut tẽpus in singulari numero ponere: sed temporum nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum cõditio, quæcunque subinde accidũt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exitiũ Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam terram accensæ, vòcantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharao, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarum omnibus formidolosus esset, ipse belluæ marinæ, copiæ eius piscibus comparantur. Ducẽ ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tractutũ quò volet. Denique, ne hic diutius immorer, facilè, si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarũ, prouidentiæ ignorationem: summam beatitudinem in eiusdẽ cognitione esse sitam.

1. Thess. 2.18. *1. Cor. 16.7.* *Psal. 31.16.* *Iesa. 7.4.* *Ezech. 29.4.*

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit, (nam explendæ vanorum hominum curiositati neque satis quicquã esse potest, neq; optandum est, vt satisfiat) satis dictũ foret, nisi obstarent pauci quidã loci, qui innuere videntur, cõtrà quam suprà expositũ est, non firmum ac stabile constare Deo consiliũ, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primũ aliquoties, Dei pœnitentia cõmemoratur, vt quòd illũ pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quòd eũ pœnitebit mali quod infligere populo suo statuerat, simul ac conuersionẽ eius aliquã senserit. Deinde nonnullę decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionã edixerat Niniuitis, quadraginta dieb⁹ elapsis perituram Niniuen: atqui mox eorum pœnitentia ad clemẽtiorẽ sentẽtiam inflexus est. Ezechiæ mortem per os Iesaiæ pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus cõmotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum ac iustum cẽset, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitẽtia sic habendũ, non magis

Altera pars huius capitis, obiectiones duas diluens: quarum prior est, Scripturam tribuere Deo consilij mutationem seu pœnitentiam: ideo eius prouidentiam firmam non videri.

Gen. 6.6. *1. Sam. 15.11.* *Iere. 18.8.* *Ioan. 3.4.10.* *Iesa 38.1.5.* *2. Reg. 20.1.5.*

Responsio ad priorem illam

obiectionē: ex Scripturæ locis pœnitentiam in Deum haud cadere demonstrans. illam in Deũ cadere, quàm vel ignorantiã, vel errorē, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitētiæ necessitatē conijcit, Deo pœnitentiam nõ tribuemus quin aut ignorare dicamus quid futurum sit, aut effugere non posse, aut præcipitanter & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci, quia homo nõ sit quem pœnitere queat. Ac notãdum est in eodem capite sic vtrunque coniũgi vt comparatio speciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in regem creati. Paulo pòst additur, Non mentietur fortitudo Israel, nec pœnitudine flectetur: quia homo non est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm absque figura immutabilis asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarij coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt mentiatur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.

1.Sam.15.29. *Num.23.19.*

Cur pœnitentia Deo tribuitur. 13 Quid ergo sibi vult pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur eius descriptio, ad captum nostrũ submittēda est, vt à nobis intelligatur. Hæc est porrò submittēdi ratio, vt se talem nobis figuret, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum sit, irasci se peccatoribus testatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquã in ipso motionem, sed reputare potius loquutionem hãc à sensu nostro sumptam, quia faciem excandescentis iratique præ se ferat Deus quoties iudiciũ exercet: ita nec aliud debemus cõcipere sub pœnitentię vocabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines facta sua mutando, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quęlibet inter homines, correctio eius est quod displicet: correctio autē ex pœnitentia prouenit: ideo per pœnitētiæ nomen significatur quod Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: sed quod ab ęterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore prosequitur, vtcunque appareat subita hominum oculis varietas.

Posterior obiectio, decretorum Dei abro- 14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechiæ vitã, denuntiata morte, prorogatam: abrogata fuisse Dei decreta ostēdit. Qui

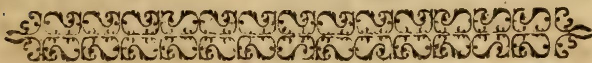
sic

ſis ſentiunt, in denũtiationibus hallucinãtur: quæ tametſi ſimpliciter affirmant, tacitam in ſe nihilominus conditionem cõtinere ex fine ipſo intelligetur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vbis prædiceret? Cur per Ieſaiam mortem indicabat Ezechiæ? Poterat enim & illos & hũc perdere, ſine cladis nuntio. Aliud ergo ſpectauit quàm vt mortis ſuæ præſcij venientem illam eminus cernerent. Nimirũ nõ perditos voluit: ſed, ne perderẽtur, emendatos. Quòd ergo Niniuen poſt quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechiæ ſpes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiuſmodi comminationibus voluiſſe ad reſipiſcẽtiam expergefacere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis ſuis meriti erant iudicium? Id ſi conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in ſimplici denuntiatione conditionẽ tacitam ſubaudiamus. Quod etiam confirmatur ſimilibus exemplis, Abimelech regẽ corripiens Dominus, quòd Abrahę ſuam vxorem ſuſtuliſſet, his verbis vtitur, Ecce, tu morieris propter mulierem quam accẽpiſti: eſt enim viro iuncta. Poſtquã autem ille excuſauit, in hunc modum loquitur, Reſtitue vxorẽ viro: eſt enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, ſcito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides, vt primo edicto vehemẽtius animũ eius concutiat, quò ſatisfactioni reddat intẽtum: altero autem volũtatem liquidè ſuã explicet? Quando ſimilis eſt aliorum locorũ ratio, ne ex illis inferas quicquam fuiſſe priori Domini cõſilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternę ſuæ ordinationi ſternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad reſipiſcentiam monet eos quib' vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne ſermone quidem: niſi quòd ſyllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum eſt. Siquidem illud Ieſaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit diſſoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam? Ieſa. 14. 27.

gatione in ſcripturis S. deſcriptã proponens: quæ abrogatio Dei prouidentiam tollere videtur.

Reſponſio. Ioan. 3. 10. Ieſa. 38. 1. 5.

Confirmatio ab exemplo ſimili. Gen. 20. 3.

CAPVT XVIII.

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda ſua iudicia, vt purus ipſe ab omni labe maneat.

Conſtat poſtremum hoc caput primi libri tribus partibus.

a Quum paulò antè dictum ſit Deum reprobos omnes atque adeo Satanã ipſum ſuo arbitrio flectere, tres occurrũt obiectiones. *Prior,* Dei permiſſione, nõ volũtatę, iſta fieri. Huic obiectioni duplex op-

ponitur responsio, quarum altera, Angelos & homines bonos malósque nihil efficere nisi quod à Deo constitutum est: altera, arcanos omnes motus ab occulta Dei inspiratione ad finem suum dirigi probatur, sect. 1 & 2.

2 *Altera* obiectio, duas in Deo contrarias esse voluntates, si occulto consilio decernit quæ lege sua palam prohibet, sect. 3 diluitur.

3 *Postrema*, Deum constitui scelerum omnium authorem, si non modò impiorum opera vti, sed etiam consilia & affectus gubernare dicatur, ac proinde impios immeritò damnari, refellitur, sectione vltima.

Sensus carnis, origo obiectionum quæ adu. Dei prouidentiam proponũtur.

Vid. Cal. adu. Libert. c. 15. & 16. & Aug. lib. 1. de ordine, cap. 1. &c.

X aliis locis vbi Deus Satanam ipsum & omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæstio. Quomodo enim per illos agens, nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa sit immunis, ministros autem suos iustè damnet, vix capit sensus carnis. hinc reperta distinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis visus est, sub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita esse, vt eorum malitiam in quemcunque visum est finem dirigat: & sceleribus vtatur ad exequenda sua iudicia. Ac excusabilis fortè esset eorum modestia quos terret absurditatis species, nisi quòd perperam mendacij patrocinio asserere tentant Dei iustitiam ab omni sinistra nota. Absurdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis suę pœnas daturus est. Tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantum permissu, non etiã voluntate hoc fieri. ipse verò palàm se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquã deliberando agitent nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimoniis probatur. Quod antè citauimus ex Psalmo, Deum quęcũque vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum est. Si Deus bellorum & pacis certus est arbiter, vt illic dicitur, ídque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescẽte homines cæco motu temerè ferri quis dicere audebit? Sed in specialibus exẽplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob scimus Satanã se coram Deo sistere ad excipienda iussa, nõ minus quàm Angelos, qui sponte obediunt: diuerso quidem id modo & fine: sed tamen ne quid aggredi possit, nisi volẽte Deo. Etsi nuda permissio deinde subiici videtur vt sanctum virum affligat: quia tamen vera est illa sententia, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Deo placuit, ita factũ est: colligimus, eius probationis cuius Satan & scelesti latrones ministri fuerunt, Deum fuisse authorem. Molitur Satan sanctum virum desperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter

Prior obiectio, Dei permissionem ab eius voluntate separãs.

Responsio: Angeli & homines tũ boni tũ mali nihil efficiunt nisi quod à Deo est constitutum.

Probatio ab exemplis expressis & perspicuis.

Primum exemplum.

Iob. 1. 21.

liter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoſcit Iob diuinitus ſe exutum eſſe omnibus fortunis, & ſe pauperem factum, quia ſic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipſe, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda ſua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam ſuam offert diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato, vt ſit ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudiciũ eſt excæcatio & amentia Achab, nudæ permiſſionis figmentum euaneſcit: quia ridiculum eſſet, iudicem tantum permittere nõ etiam decernere quid fieri velit, & mandare executionem miniſtris. Iudæis propoſitum eſt Chriſtum extinguere: Pilatus & milites rabioſæ eorum libidini morem gerunt. fatentur tamen in ſolenni precatione diſcipuli nihil feciſſe omnes impios niſi quod manus & conſilium Dei decreuerant. ſicuti iam antè concionatus fuerat Petrus, definito conſilio & præſcientia Dei traditũ fuiſſe vt interficeretur: acſi diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) ſcientem & volentem ſtatuiſſe quod Iudæi executi ſunt. ſicuti alibi repetit, Deus qui prænuntiauit per omnes ſuos Prophetas paſſurũ eſſe Chriſtum, ita impleuit. Abſalõ inceſto coitu, patris torum polluens, deteſtabile ſcelus perpetrat: Deus tamen hoc opus ſuum eſſe pronuntiat, verba enim ſunt, Tu feciſti occultè: ego verò palàm faciam, & coram ſole hoc. Quicquid ſæuitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei eſſe pronuntiat Ieremias. Qua ratione Nabucadnezer vocatur Dei ſeruus. Clamat paſſim Deus, ſuo ſibilo, tubæ ſuæ clãgore, imperio & iuſſu excitari impios ad bellum: Aſſyrium vocat virgam furoris ſui, & ſecurim quam manu ſua mouet. Cladem vrbis ſanctæ & Templi ruinam vocat opus ſuum. Dauid non obſtrepens Deo, ſed iuſtum iudicem agnoſcens, ex illius tamen iuſſu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus, inquit, iuſſit eum maledicere. Sæpius in ſacra hiſtoria occurrit, quicquid accidat, proficiſci à Domino, ſicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Heli, & eiuſdem generis permulta. Qui mediocriter exercitati ſunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tãtùm proferre teſtimonia, vt breuitati conſulam, ex quibus tamen ſatis ſupérque liquet nugari eos & ineptire qui in locum prouidẽtiæ Dei nudam permiſſionem ſubſtituunt, acſi in ſpecula ſedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

Alterum. 1. Reg. 22. 19. 21. 22. 23.
Tertium.
Act. 4. 28.
Act. 2. 23.
Act. 3. 18.
Quartum. 2. Sam. 16. 22.
2. Sam. 12. 12.
Quintum. Iere. 50. 25.
Ieſa. 5. 26. & 10. 5. & 19. 25.
2. Sam. 16. 10.
1. Reg. 11. 31.
1. Sam. 2. 34.
Sextum.
Septimum.

2 Quantum ad arcanos motus ſpectat, quod de corde Regis prædicat Solomo, flecti huc vel illuc, prout Deo viſum eſt, ad totũ certè humanum genus extenditur, tãtundémque valet acſi dixiſſet, quicquid animis cõcipimus, arcana Dei inſpiratione ad ſuum finem dirigi. Et certè niſi intus operaretur in mẽti-

Altera ſpecialis refutatio obiectionis, permiſſionẽ à Dei voluntate ſepa-

rantis, qua ostē- bus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium à veraci-
ditur arcanos bus, & à senibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt
motus occulta, errent per deuia. Atque huc pertinet quod sæpe legitur, homi-
sed iusta Dei nes esse pauidos, prout eius terrore occupantur eorum corda.
inspiratione ad Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciente, egressus est: quia so-
suum finem di- por Dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desidera-
rigi. ri quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominum mentes,
Iesa. 29. 14. ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amē-
Psal. 107. 40. tiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reii-
Ezech. 7. 26. ciunt, acsi deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed
Leuit. 26. 36. quum disertè exprimat Spiritus sanctus, iusto Dei iudicio infli-
1. Sam. 26. 12. gi cęcitatem & amentiam, nimis friuola est illa solutio. Dicitur
Rom. 1. 26. & 11. 8. indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Eludunt
Exo. 8. 15. insulso cauillo quidam has loquēdi formas: quia dum alibi di-
Instantia prima. citur Pharao ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa po-
Responsio. nitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc
Instantia 2. duo inter se, licet diuersis modis, hominē, vbi agitur à Deo, si-
1. Resp. mul tamen agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo:
quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ
motus nō erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum esset
ac insipidū ita interpretari, acsi tātùm Pharao se obdurari pas-
2. Resp. sus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura.
Ibid. 4. 21. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Cha-
Iosue 11. 20. naan dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset
Psal. 105. 25. Deus eorū corda. Quod idē ab alio Propheta repetitur, Vertit
Iesa. 10. 9. cor eorum vt odio haberēt populum suum. Similiter apud Ie-
saiam contra gentem fallacem missurum se Assyrios pronun-
tiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prę-
dam. non quia impios & præfractos homines docere velit ad
spōte parendum, sed quia flexurus sit ad exequēda sua iudicia,
perinde acsi iussa eius animis insculpta gestarent. vnde apparet
Instantia 3. certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidē interpo-
Responsio. sita Satanæ opera sæpe Deum agere in reprobis: sed vt eius im-
pulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus datū est.
Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus
1. Sam. 16. 14. furorem Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idē
2. Cor. 4. 4. Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à
Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui re-
nuunt parere veritati? Secundùm priorem rationem dicitur, Si
Eze. 14. 9. Propheta quispiam loquutus fuerit mēdaciter, ego Deus illū
Rom. 1. 28. decepi. Secundùm alteram verò dicitur ipse dare homines in
reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iustæ
suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tātùm minister.
Cap. 4. sect. 3. 4. Sed quia, vbi secūdo libro disputabim⁹ de libero vel seruo ho-
minis arbitrio, iterum hęc res tractāda erit, breuiter mihi nunc

dixisse

dixisse videor quantum locus postulabat. Summa hæc sit, quum Dei voluntas dicitur rerum omnium esse caussa, prouidentiam eius statui moderatricem in cunctis hominum consiliis & operibus, vt non tantùm vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

Summa omnium resp. ad 1. obiectionem.

3 Quando autem hactenus recitaui solùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominiæ notas inurere non dubitant, quodnam vsurpét censuræ genus. Nam si ex inscitiæ simulatione laudem modestiæ appetunt, quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi secus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnam proficient cælum sputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impij & profani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarent. Sed quod olim pronũtiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid hominũ amentiam in hac tã effræni licentia, quòd ex suo cœno non solùm aduersus Deum litigant, sed potestatẽ sibi arrogant eius damnãdi. Interea breuiter admonet, quas in cęlum euomunt blasphemias, ad Deum non pertingere, quin iustitiã suam, discussis calumniarũ nebulis illustret: fides etiã nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, superior est toto mundo) nebulas istas ex sua altitudine despiciat. Nam quod primò obiiciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quia occulto cõsilio decernat quæ Lege sua palàm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen respõdeam, monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me, sed in Spiritum sanctũ torqueri, qui certè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum est: quum spoliatus esset à latronibus, in illorũ iniuria & maleficio iustum Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri suo filij Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cœlo residet, quæcũque vult facere. Et iam satis apertè ostendi, Deũ vocari eorum omnium authorem quę isti censores volũt otioso tantum eius permissu contingere. Testatur se creare lucẽ & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipse non fecerit. Dicant obsecro, voléns ne an nolens iudicia sua exerceat. Atqui sicuti docet Moses, eum qui fortuitò securis lapsu occiditur, diuinitus traditũ esse in manum percussoris: ita tota Ecclesia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei manus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur

Iterum detegitur fons prioris & sequentium obiectionũ, superbia videlicet & blasphemia spiritus.

Psal. 51. 6.

1. Ioh. 5. 4.

Altera obiectio, qua duas in Deo repugnantes voluntates imaginatur.

Responsio 1. Iob. 1. 21.

1. Sam. 2. 25.

Psal. 115. 3. *Secunda.*

Iesa. 45. 7. Amos 3. 6. *Tertia.*

Deut. 29. 5.

Act. 4. 28.

Simplex & vna Dei voluntas cur multiplex hominibus appareat.

Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mẽtis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum, paulo pòst adiungit, in ea manifestatam fuisse πολυποίκιλον sapientiam Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapiẽtia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo somnianda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso dissideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini sententiæ pij omnes & modesti facilè acquiescent. Interdum bona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non vult: velut si bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus, nempe ille vult quod non vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quanuis aliud volẽtis, quàm huius idem volentis impietas: tãtum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusque voluntas, vt vel approbetur, vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulò verò antè dixerat sua defectione Angelos apostatas, omnésq; reprobos quãtum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quãtum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo nõ fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

Ephes. 3. 10. *Quarta.* *1. Tim. 6. 16.* *Enchir. ad Lau. cap. 101.* *Exemplum, superiores respõsiones illustrãs.* *Aliud exemplum.* *Psal. 111. 2.*

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquescit altera obiectio, Si non modò impiorum opera vtitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omnium esse authorem: ac proinde immeritò damnari homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperent. Perperã enim miscetur cum præcepto voluntas, quam longissimè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stuprauit Absalon patris vxores, voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulterium: non ideo tamen præcepit scelerato filio incestum committere, nisi fortè Dauidis respectu, sicut loquitur de côui-

Tertia obiectio, Deum esse authorem omnium scelerum &c. Responsio 1. exemplis ex Dauidis historia depromptis confirmata. *2. Sam. 16. 22.* *2. Sam. 16. 10.*

tiis Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fatetur, minimè commendat obsequium, acsi Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, nō esse excusabiles, quasi obediant eius præcepto, quod data opera pro sua libidine violant. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius prouidentia regatur quod peruersè faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur, populi temeritas & amentia, quòd ordinem à Deo sancitum peruerterit, ac perfidè desciuerit à familia Dauidis. & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Oseæ quædam apparet repugnātiæ species, quòd vbi conquestus est Deus regnū illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prędicat se dedisse regem Iarobeā in furore suo. Quomodo hæc conueniēt, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regē? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iugum sibi diuinitus impositum excuteret: neque tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolēdo, defectionem tamen alio fine iustè velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placuerat Deo sub manu vnius Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortij. Nam certè quòd Iaboream nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni solicitat, non fit hoc vel nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure dānatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis posteris desciuerit. Hac ratione etiam subiicitur postea, quòd Rechabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manū Abihæ serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulantur filij regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidē refert Iehu nihil in terram cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Eliæ. Et tamen nō abs re ciues Samariæ perstringit quòd operā suam commodassent. Iustíne estis, inquit? Si ego coniuraui contra dominum meum, quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodat hominis crimen, quā

Secunda responsio, ex hist. apostasiæ Israelitarum.

1. Reg. 12. 20.

Oseæ 8. 4.

Oseæ 13. 11.

1. Reg. 11. 23.

1. Reg. 12. 15.

Tertia responsio, ex Achabi & Iehu hist.

1 Reg. 10. 7.

Augustini consensus, & ex historia mortis Christi, quarta responsio superiores confirmans, ac carnalis prudentiæ os occludens.

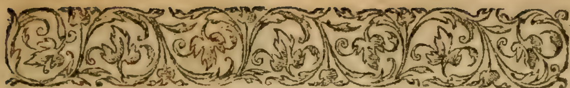
Epist. 48. ad Vincentium. De grat. & li. arbit. ad Valent. c. 20.

refulgeat Dei iustitia: & modestis ingeniis semper hæc Augustini responsio sufficiet, Quum Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediat quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi nõ licet: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult: reddens eis tamen secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quam redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus nisi sciuisset vtilia esse cognitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in sacris Scripturis traditum est. Qui verò proteruius insultant, quum satis constet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non sunt.

Vera Christianorum sapientia.

* * *

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER SECVNDVS.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN CHRISTO QVAE PATRIBVS SVB Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

ARGVMENTVM.

Absoluta primæ partis Symboli Apostolici, de Cognitione Dei Creatoris tractatione, sequitur altera de Cognitione Dei Redemptoris in Christo, quam hic liber secundus explicat.

Primùm verò de Redemptionis occasione, hoc est de lapsu Adæ disserit. Secundò, de Redemptione ipsa. Dissertationi priori priora quinque capita, posteriori reliqua assignantur.

*Quòd ad Redemptionis occasionem, non tantùm in genere de lapsu agit, sed etiã speciatim de eius effectus, id est de peccato Originali, de arbitrij seruitute, de corrupta omnium hominũ natura, de Dei in hominũ cordibus operatione, cap.*I.II.III.IIII.*quibus subiungit refutationem obiectionum quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent, cap.*V.

Tractatus de Redemptione ad quinque partes præcipuas reuocari potest.

1 *Ostendit quis ille sit, in quo salus homini perdito quærenda est: nempe Christus,*VI.*cap.*

2 *Quomodo hic ille Christus mundo patefactus sit, nimirum duplici ratione: Primùm sub Lege (qua occasione Decalogum explicat & alia quædam de lege discutit) cap.*VII.*&* VIII.*Deinde sub Euangelio, vbi de similitudine & differentia vtriusq; Testamenti disputat,* IX.X.*&* XI.*cap.*

3 *Qualis fuerit debueritq; esse Christus, vt Mediatoris officiũ præstaret, homo videlicet & Deus in vna persona,* XII.XIII.XIIII.*cap.*

4 *Quorsum missus à Patre in mundũ fuerit, cap.*XV. *vbi de Prophetia, Regno & Sacerdotio Christi locus explanatur.*

5 *Quibus modis vel gradibus Redemptoris partes impleuerit, vt nobis salutem acquireret, cap.*XVI. *vbi de eius crucifixione, morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensu in cælum, sessione ad dexteram Patris, articuli & fructus ex hac doctrina nascentes excutiuntur: addita cap.*XVII. *quæstionis solutione, An Christus gratiam Dei & salutem nobis sit promeritus.*

CAPVT I.

Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. vbi de peccato originali.

Partes huius capitis.

1 Quàm necessaria sit nostri notitia: qualis esse debeat: quot & quibus obnoxia periculis: eius partes præcipuæ, sect. 1 2.3.
2 De causis horrendi lapsus Adæ, sect. 4.
3 De huius lapsus contagione tum creata omnia, tum Adæ posteros inuadente, à sect. 5. ad finem capitis, vbi de peccati originalis propagatione, definitione & efficacia agitur.

Nostri notitia res est necessaria admodum.

ON sine causa, prouerbio veteri tantopere homini commendata semper fuit cognitio suiipsius. Nam si turpe ignorare ducitur quęcunque ad humanæ vitæ rationem pertinēt: multo verò fœdior ignorantia nostri est, qua fit vt in capiendo de re qualibet necessaria consilio miserè hallucinemur, atque adeò cæcutiamus. Verùm quo vtilior est præceptio, eo diligētius videndū est nobis ne ipsa præposterè vtamur: quod Philosophis quibusdā videmus accidisse. Illi enim dum hominē hortantur vt seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatē excellentiámque suam nesciat, neque aliud ipsum in se contemplari volunt, quā vnde inani fiducia intumescat & superbia infletur. Nostri autē cognitio primùm in ęo sita est, vt reputantes quid nobis in creatione datum sit, & quàm benignè suam erga nos gratiam continuet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellentia, si quidem integra maneret: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse proprium, sed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt semper ab ipso pendeamus. Deinde vt nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra conditio, cuius sensus, prostrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. Nam sicuti Deus ad imaginem suam initiò nos finxit, vt mentes nostras tum ad virtutis studium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne socordia nostra obruatur tanta generis nostri nobilitas quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæpretium est, ideò nos ratione & intelligentia præditos esse, vt sanctam & honestam vitam colendo ad propositum beatæ immortalitatis scopum tendamus. Cæterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox

Qua vt benè vtamur, exnēda est superbia.

Inducēda deinde vera humilitas, quæ nos ad hominis lapsum considerādum, & Dei in Christo misericordiam amplectendam, deducat.

ex altera parte se offerat triste fœditatis & ignominiæ nostræ spectaculum, ex quo in primi hominis persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odium ac displicentia veráque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei studium, in quo quisque ea bona recuperet quorum prorsus inanes & vacui deprehendimur.

Tametsi autem plausibilis est sententia quæ nos ad nostri admirationem incitat: altera sanè sola est recipienda quæ ad veram animi submissionē flectit.

2 Hoc sanè quærendum in excutiendis nobis esse præscribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis cōfidentia procul auocet, & omni gloriandi materia destitutos, ad submissionem adducat. Quā regulam tenere conuenit si ad rectam & sapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plausibilior sit illa sententia quæ ad reputāda nostra bona potius nos inuitat, quàm ad inspiciendam quæ nos pudore obruere debet, miserā nostram inopiam vnà cum ignominia. Siquidē nihil est quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis demulceri. atque ideò, vbi dotes suas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quominus mirum est, hic adeò perniciosè fuisse à maxima hominum parte aberratum. Nam quum sit ingenitus vniuersis mortalibus plusquā cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadent nihil inesse sibi quod meritò debeat esse odiosum. Ita sine alieno patrocinio vanissima hæc opinio fidem passim obtinet, hominem sibi abundè sufficere ad bene beatéque viuendum. Quòd siqui modestius sentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia videantur: sic tamen partiuntur vt potissima & gloriæ & fiduciæ materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio, quæ sponte prurientē in hominis medullis superbiā suis illecebris titillet, nihil est quod magis arrideat. Proinde vt vnusquisque humanæ naturæ præstantiā benignissimè suo præconio extulit, ita magno seculorum propè omnium applausu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis est humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in se acquiescere doceat, nihil aliud quàm suauitate illa sua delicias facit: & sic quidē illudit, vt qui assentiūtur, eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, instituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & deficì quidem ac destitui tum sana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen securè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter succedere iis potest qui se aliquid posse propria virtute cōfidunt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantum bonis nostris nos detinent, siquis auscultet, non in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam ignorationem abripietur.

Superbiæ nostræ prætextus.

Hominis peccatoris misera vanitas.

3 Ergo quum in hoc consentiat Dei veritas cum publico omniū mortaliū sensu, secundā sapiētiæ partem in nostri cogni-

At in cognoscendi ratione, ali-

ter sentiunt Carnis prudentia & Conscientia, quæ ad amussim diuini iudicij seipsam expendit.

tione repositam esse: in ipsa tamen cognoscendi ratione magnū est dissidium. Tūc enim homo, iudicio carnis, probè sibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate sua confisus, audaciam sumit, ac sese incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honestum est toto studio incūbere conatur. Qui autē se ad amussim diuini iudicij inspicit & examinat, nihil reperit quod animam ad bonam fiduciā erigat, ac quo penitius se excussit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorsus abdicatus, nihil sibi ad vitam rectè instituendam relinquit. Neque tamē vult nos obliuisci Deus primæ nobilitatis, quam Adę patri nostro contulerat, nempe quæ nos ad iustitiæ bonitatísque studiū meritò expergefacere debeat. Nō enim possumus aut primam nostram originem, aut quorsum conditi sumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pungamur. Sed tantum abest vt animos nobis faciat ista recognitio, vt potius submissis illis, ad humilitatem prosternat. Quæ enim illa est orig ?Nēpe à qua excidimus. Quis ille creationis nostræ finis? A quo penitus auersi sumus, vt miseræ nostræ sortis pertæsi ingemiscamus: ingemiscendo, ad perditam illam dignitatem suspiremus. Nos autem, quū dicimus nihil in se oportere hominem intueri quod ipsum animosum reddat, intelligimus nihil esse penes ipsum cuius fiducia debeat superbire. Quare si libet, quam homo sui notitiā habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finē creatus sit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationē excitetur: deinde suas facultates, vel certè facultatum inopiam expēdat: qua perspecta, non secus atque in nihilum redactus, in extrema confusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, vt quale sit officiū suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De vtraque, prout series docendi poscet, à nobis differetur.

Porro duæ sunt partes huius notitiæ. Prior pars lib. 1 c 15. discussa est. Posteriorem nunc aggreditur.

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tam seuerè vltus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adæ consideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictam accēdit in totum humanū genus. Puerile est quod de gulę intemperie vulgò receptū fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinentia vnius tantùm fructus fuerit, quū vndique affluerent quæcunque expetibiles erant deliciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia prohibitio ab arbore scientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam se Dei imperio libenter subesse probaret. Nomen verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse finem, quàm vt sua sorte contentus, se improba cupiditate altius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternam sperare ius-

In ea autē explicanda, duo occurrunt. 1. Qui factum sit vt tam horrenda calamitate Adam se & totum humanum genus inuolueret.

re iussus est quandiu ederet de arbore vitæ :rursum horrenda mortis denuntiatio simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat.Hinc elicere nō difficile est quibus modis in se prouocauerit Adam iram Dei.Non malè quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio,manere poterat in suo gradu:plenior tamen definitio ex tentationis specie, quam describit Moses,sumēda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens.Simul tamen notandum, desciuisse primum hominem ab imperio Dei,quòd non tantùm Satanæ illecebis captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendaciū. Et certè contempto Dei verbo,excutitur omnis eius reuerentia:quia nec aliter cōsistit eius maiestas inter nos,nec integer manet eius cultus,nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit.Hinc autem emersit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetēdo quàm cōcessum erat,tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat,indignè spreuit. Hæc verò prodigiosa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad similitudinem Dei factus esset nisi accedat æqualitas. Si fœdū & execrabile scelus est apostasia,qua se homo conditoris sui imperio subducit,imò petulāter excutit eius iugum,frustra extenuatur peccatum Adæ.Quāquam non simplex apostasia fuit,sed cū fœdis in Deū probris coniuncta,dum Satanæ calumniis subscribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis insimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit:ambitio verò contumaciæ fuit mater,vt homines,abiecto Dei metu,sese proiicerent quò ferebat libido.Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet,quum hodie Euangelium auribus recipimus:sicuti illis fenestris, dum Satanæ patuerunt,mors admissa fuit.Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam nisi eius verbo incredulus. Optimū scilicet hoc erat frænū ad omnes affectus ritè temperādos,nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo,colere iustitiam:deinde vltimā fœlicis vitę metā esse ab ipso diligi Diaboli ergo blasphemiis abreptus,quātū in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

In Psal. 19. cœli enarrāt.

Id non ex intēperie gulæ accidit,sed ex infidelitate, (vnde execranda alia peccata effluxerūt) quòd per eam à Deo defecerit, in quo vno vltima felicitatis suæ meta erat posita.

Peccatorum illorum ex infidelitate primi hominis prodeuntium, enumeratio.

Rom.5.19.

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat,manere opifici suo cōiunctum & deuinctū:ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum pessundedit sua defectione qui totū naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra.Ingemiscunt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxiæ, non volentes.

2. Quàm latè serpat hæc contagio.

1. In creaturas insontes.

Rom.8.21.

Si causa quæritur, non dubium est quin partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo in cuius vsum conditæ fuerāt. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mūdi plagas, nihil à ratione alienum si propagata fuerit ad totam eius sobolē. Postquā ergo in eo obliterata fuit cœlestis imago, non solus sustinuit hāc pœnā, vt in locū sapiētiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamētis vestitus fuerat) teterrimæ cederent pestes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iisdem quoque miseriis implicuit suā progeniem, ac immersit. Hæc est hæreditaria corruptio, quā peccatū originale veteres nūcuparūt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis cōcertatio, quū à cōmuni sensu nihil magis sit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscurè tantùm perstringerēt hoc caput: saltem minus dilucidè quàm par erat explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suo tātum damno peccasse, nihil nocuisse posteris. hac scilicet astutia Satan morbum tegendo, incurabilem reddere tentauit. Cęterùm quū euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, peccatū à primo homine transiisse in totam posteritatem: cauillabatur transiisse per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarūt, (ac prę aliis Augustinus) vt ostenderēt nos non ascita nequitia corrumpi, sed ingenitam vitiositatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari summæ impudētiæ fuit. Sed Pelagianorum & Cælestianorū temeritatem nō mirabitur qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis bestiæ. Certè non ambiguum est quod confitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptū à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed quo Dei erga se bonitatem melius commendet, propriç peruersitatis confessionē ab ipsa genitura repetit. Quū id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur cōmunem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: imò antequam lucem hanc vitæ aspicimus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

2. In totam Adæ sobolem.

Hæc est hæreditaria corruptio seu peccatū originale, & naturæ antea bonæ puræque deprauatio.

Quæ totam Adæ posteritatē inuasit: secus ac Pelagiani & Cælestiani senserunt.

Psal. 51.7.

Iob. 14.4.

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiem, vt omnes citra vllam exceptionem, sua origine sint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem, ascendimus. Ita certè habēdum est, fuisse Adamum humanæ naturæ nō progenito-

Non tantū per imitationē, verùm etiam per propagationē, quod probatur.

nito ré modò, sed quasi radicé, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuisse hominum genus. Quòd ex illius & Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodũ (inquit) per vnum hominem peccatum intrauit in vniuersum mundum, & per peccatum mors, quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hîc garriét Pelagiani? peccatũ Adæ imitatione propagatum? Ergóne ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quòd exemplũ nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat? Quòd si extra controuersiam est, Christi iustitiam communicatione nostrã esse, & ex ea vitam: simul conficitur, vtranque ita in Adam fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatum verò & mortem ita per Adam obrepsisse, vt per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiã peccatores fuerant cõstituti. Ideóq; inter eos duos hanc esse relationé, quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiori vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult pios cõfirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quæ in Adã perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iã simul apertè quoq; testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret dãnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerétur. Sed clarius intelligi quid velit, quã ex alterius mébri relatione, non potest: vbi spem vitæ restitutã in Christo docet. Satis auté scitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa cõmunicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit. quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiã. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur nos in Adam mortuos esse, quàm quod ipse peccãdo, non sibi tantùm cladem ac ruinam asciuit, sed naturam quoque nostrã in simile præcipitauit exitium. Neque id suo vnius vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semé ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iã in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo cõdita est, sed vt in Adam vitiata fuit, facilè colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis authoré. Sic ergo se corrupit Adam, vt ab eo transierit in totam sobolem cõtagio. Satis etiam clarè pronuntiat cęlestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi docet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideóque omnibus clausam esse vitæ ianuam, donec regeniti fuerint.

1. Comparatione Adæ cum Christo.
Rom. 5. 12.

Confirmatio prioris huius argumenti à testimonio Apostoli.
1. Cor. 15. 22.

Rom. 8. 10.
Secunda confirmatio.
1 Cor. 15. 22.

2. Omnium testimonio, quòd videlicet simus natura filij iræ.
Ephes. 2. 3.

3. Quòd caro sit quicquid ex carne genitum est.
Ioan. 3. 6.

Obiectio. Si propagatũ est peccatũ in Adæ posteros, animæ sunt ex traduce.
Responsio.

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio quæ veteres non parum torsit: an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur? quòd in ea potissimũ lues resideat. Eo nos esse contẽtos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideò illum, quum acceptas perdidit, non tantùm sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit solicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quàm sibi ornamenta illa quę perdidit, accepisse? nõ vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturę attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inópsq; destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam contagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitiati sunt filij in parẽte, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quàm suis haberet simul ac perderet. Quòd autẽ cauillãtur Pelagiani, verisimile non esse à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facilè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spirituali descẽdũt, sed generatione carnali. Proinde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, nõ absolutos vterq; generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porrò quòd eorum sanctitati quodammodo communicãt, specialis est populi Dei benedictio, quę non facit quominus prima illa & vniuersalis gẽtis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

Alia obiectio. A piis parẽtibus liberi non ducunt corruptionem.
Responsio.
Lib. cont. Pelag. & Cęlest.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatũ originale definimus. Neque verò singulas, quæ à scriptoribus positæ sunt definitiones excutere mihi propositũ est: sed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè consentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturę nostrę prauitas & corruptio, in omnes animę partes diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sępius peccatũ nominatur. Quę verò inde emergũt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cędes, comessationes, fructus peccati secũdum hanc rationem vocat: quanquam & peccata, cùm in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe quòd sic omnibus naturæ nostræ partib. vitiati peruersíque, iã ob talem dũtaxat corruptionem damnati meritò conuictíque

Peccati originalis definitio.
Vide Calu. in decretum primum, sess. 5. concil. trident.

Galat. 5. 19.

Definitionis partes 4.

coram Deo tenemur,cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocētia,puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adę peccatū obnoxios esse factos Dei iudicio: nō ita est accipiēdū acsi insōtes ipsi & immerētes culpā delicti eius sustineremus : sed quia per eius trāsgressionē maledictione induti sumus omnes,dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen nō sola in nos pœna grassata est,sed instillata ab ipso lues in nobis residet,cui iure pœna debetur. Quare Augustinus,vtcunque alienum peccatū sæpe vocet(quo clarius ostendat propagine in nos deriuari)simul tamen & propriū vnicuique asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, ideò mortē in omnes peruagatam,quòd omnes peccarint,id est,inuoluti sint originali peccato,& eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoque ipsi,dum suam secum damnationem à matris vtero afferunt,non alieno,sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nam tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideò non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Vnde sequitur,propriè coram Deo censeri peccatū quia non esset reatus absque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructꝰ parit:ea scilicet,quę antè descripsimꝰ,opera carnis: non secus atque incensa fornax flammā & scintillas efflat, aut scaturigo aquā sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iustitiæ originalis,quam inesse nobis oporteb it,quanquam id totū complectuntur quod in re est, non tamen satis significanter vim atque energiā ipsius expresserūt. Nō enim natura nostra boni tantum inops & vacua est:sed malorum omnium adeò fertilis & ferax,vt otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse concupiscētiam,non nimis alieno verbo vsi sunt,si modò adderetur (quod minimè cōceditur à plerisque) quicquid in homine est,ab intellectu ad voluntatem,ab anima ad carnem vsque,hac concupiscētia inquinatum refertúmque esse,aut,vt breuius absoluatur, totum hominem non aliud ex seipso esse quam concupiscentiam.

Posterioris partis explicatio: peccatum illud omnes reddere reos iræ diuinæ

Cū alibi sæpe,tum verò 3. de peccatorū merit. & rem. ca. 8.

Rom.5.12.

Itē, opera carnis in nobis proferre.

Aliæ definitiones expensæ.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuisse possessas,ex quo à fonte iustitię desciuit Adā. Neque enim appetitus tantùm inferior eum illexit,sed arcem ipsam mētis occupauit nefanda impietas,& ad cor intimum penetrauit superbia:vt frigidum sit ac stultum,corruptelam,quæ inde manauit, ad sensuales tantùm,vt vocant,motus restringere:aut fomitem vocare qui solam partē,quę illis sensualitas est ad peccatū alliciat,excitet ac trahat. In quo crassam inscitiā detexit Petrus Lōbardus,qui sedem quærens & vestigans dicit in carne esse, teste Paulo nō quidē propriè,sed quia in carne magis apparet. Quasi

Prior pars definitionis(in omnes animæ partes diffusam esse prauitatem illam hæreditariam) explicatur.

Vide lib. 4. c. 15. sect. 10. 11. 12.

Lib. 2. distinct. 31.

Rom.7.18.

verò tantùm partem animæ designet Paulus, ac non totam naturam quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens non in vna tantùm parte subsidere, sed nihil à mortifera eius tabe purum esse, aut
Eph.4.17.18. sincerum. Nam de vitiosa natura disputans, nō tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, sed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum esse. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quàm originalis peccati descriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nā spiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animę vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque
Ephes.4.23. ideò Paulus non tātùm crassos appetitus in nihilum redigi, sed
Rom.12.2. nos spiritu mentis renouari iubet, sicut etiam alibi trāsformari nos iubet in nouitate mentis. vnde sequitur, partem illam, in qua maximè refulget animę præstantia & nobilitās, non modò vulneratam esse, sed ita corruptam, vt nō modò sanari, sed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentē
Cap.2. & cor occupet peccatū, mox videbimus. Hic tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quasi diluuio à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. sicut
Rom.8.7. dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias aduersus Deum, & ideo mortem.

Definitionis partibus explicatis, sequitur Deum non esse authorem peccati: quandoquidem naturali & propria vitiositate corruptum sit vniuersum genus hominum.

Vid. Calu. li. de prædest.

10 Eant nunc qui Deum suis vitiis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperā in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerāt. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra perditio est. quando non alia ratione perimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Neque hîc obstrepat quispiā, potuisse Deum nostræ saluti melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio ista cùm ob nimis audacem curiositatem piis mentibus abominanda est, tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostrā naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem stringamus accusationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert accesseritne aliunde, an ab origine insederit. Constat autē per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesia-
Eccles.7.30. stes, Hoc scio, quòd fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas. Homini tantùm suum exitium adscribēdum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit.

11 Di-

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxisse negamus, vt significemus aduětitiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantialem proprietatem quę ab initio indita fuerit. Vocamus tamē naturalem, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuersos comprehensos teneat. Neque id sine authore facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios iræ docet Apostolus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatā humanam naturam non inscitè dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, nō etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ naturalia dicere peccata quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanescit stultum Manichæorum nugamentum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

Hæc prauitas autem à natura minimè fluxit, sed aduětitia est qualitas

Ephes. 2. 3.

Ideo Manichæorum delirium de duob. principiis euanescit.

CAPVT II.

Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum.

Tractatione de primi hominis lapsu & corruptione humani generis priori capite absoluta, necessariò quærēdum videtur, An omni libertate Adæ filij spoliati sint: tū si qua libertatis particula adhuc viget, quousq; vis eius procedat? Huic quæstioni quatuor capita proximè sequentia designantur.

Porrò, caput hoc 2. ad tres præcipuas partes reuocari potest.

1 Fundamentum totius disputationis substernit, sect. 1.

2 Aliorum refert de humana libertate & seruitute sententias, sect. 2. 3. 4. 5. 6. 7 8 9.

3 Quid sit de hac controuersia statuendum ostendit, à 10. sectione ad 17.

POstquam visum est peccati dominatum ex quo primum hominem sibi obligatum tenuit, non solùm in toto genere grassari, sed in solidum etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiendum restat, ex quo in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati si-

Superioris capitis cū 4. sequētibus connexio Vt autē disputationis de libero arbitrio fundamentum

commodè subterponatur, rudera sc. duo præcipitia remouet, desidiam videlicet & superbiam.
Vid. Caluin. adu. Theol. Parisiens. artic. 2.
Hæc 2. præcipitia notat Augu. epist. 47. & in Ioha. cap. 12.
Fundamentum & summa totius disputationis.

mus libertate: & si qua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quò facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quò tota summa destinanda sit. Hęc autem optima cauendi erroris erit ratio, si pericula consideréturque quæ vtrinque imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidię occasionē arripit: & quia nihil ad iustitię studium valere per se dicitur, illud totum quasi iam nihil ad se pertineat, susque déque habet. Rursum vel minutulum illi quippiã arrogari non potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria cõfidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenẽdus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum sibi esse edoctus, & miserrima vndique necessitate circunseptus, doceatur tamen ad bonũ quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quãtopere intersit ipsum falsa gloriatione deiici, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini cõcessum fuit vt in se gloriaretur, quũ Dei beneficẽtia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tempore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat nõ propriis bonis, sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nũc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus esse non potuit, quum diuitiis gratiæ eius affluerer) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quẽ bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem propriæ paupertatis confessione glorificet? Nihilo etiã minus è re nostra est, omnem sapientiæ virtutisque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contẽdere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires nostræ, dum baculo arundineo comparãtur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensorib. liberũ arbitrium, quàm stabiliri. Hæc præfari necesse fuit propter nõnullos, qui dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem

Huius fundamenti solida structura & firma demonstratio, ab argumẽto à maiori ad minus.
Item ab incommodis & absurdis quæ ex præcipitio superbiæ oriuntur.
In Euãg. Io. tract. 81.

pessimè

pessimè oderũt quasi periculosam, nedum superuacuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

2 Nunc consideremus, quum paulo antè dixerimus in mente & corde sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè magno consensu rationem in mente considere fingunt, quæ instar lampadis consiliis omnibus præluceat, & instar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum contrà torpere & lippitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volutetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi parere sustineat, nec sensui subigendum se permittat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in voluntatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas suprà dixi animæ facultates insideant, intellectus, sensus, & appetitus, seu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præditum asserunt optima ad bene beatéque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstantia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ sensus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

Altera pars capitis, aliorum sententias referens. 1. Philosophorum, his & sequenti sectione.

Lib. 1. cap. 15. sect. 7. & 8.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malísque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi, impotentius grassari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nã si nostræ (inquiunt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abstinere quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vbi libeat, possumus illud

Philosophorum labyrinthi.

Lib. 1. de leg.

Lib. 3. Tuscul. Quæst.

Vide apud Arist. lib. 3. Ethic. cap. 5.

omittere:siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licétiæ quidam eorum proruperunt, vt iactarint deorum quidem esse munus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sanctéque viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutem acquirit, neminem ex sapiētibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo pòst, Iudiciū hoc omnium mortalium est fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala solicitari, sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

Seneca, passim.

3. de Nat. deorum.

Summa sententia omniū Philosophorum.

4 Inter scriptores Ecclesiasticos, tametsi nemo extitit qui non agnosceret & sanitaté rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam esse: multi tamen eorū longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotētiam disertè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tūc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ad bonum torpēti nouam desidiæ occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturę doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare studium illis fuit: pręcipuè tamen secūdum illud spectasse, ne desidiæ locum facerē, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysostomus alicubi: Quoniā bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberū donauit arbitriū: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, sæpe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrij esse nostram naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed cōgruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia finit. Item. Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil vnquam possumus rectè agere: ita nisi quod nostrum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, Vt non totum diuini sit auxilij, simul nos aliquid afferre oportet. Adeóque verbū hoc illi passim familiare est, Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui consentaneū quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere, Dei autem perficere: nostrum offerre quod possumus: illius implere quod non possumus. Vides certè iis sententiis homini plus quàm par erat ad virtutis studium illos esse largitos: quia putabant se non aliter torpo-

2. De seruo & libero arbitrio veterum Theologorum sententia.

Quæ partim ex philosophia, partim ex Theologia conflata sunt.

Homil. de prodi. Iudæ.

Homil 18. in Genesin.

Homil. 52.

Dialog. 3 cōtra Pelag.

torporem nobis ingeniũ posse expergefacere, quàm si solo ipso nos peccare arguerent. id autem quãta dexteritate ab illis factũ sit, postea videbimus. Certè, quas retulimus sentẽtias, esse falsissimas, paulo pòst constabit. Porrò tametsi Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysostomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modũ excesserunt, veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquũtur, vt certi ferè nihil ex eorũ scriptis referre liceat. Itaque enumerãdis singulorum sententiis exactius nõ insistemus: sed carptim ex vnoquoq; tantũ delibabimus quantũ argumẽti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sunt (dum pro se quisq; in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim alij post alios in deterius continuò delapsi sunt: donec eò ventum est vt vulgò putaretur homo sensuali tãtùm parte corruptus, habere prorsus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia verò ablata. Sed quorsum tenderet, vix centesimus quisque leuiter gustauit. Ego certè si dilucidè tradere velim qualis sit naturæ corruptela, his verbis facilè sim contentus. Sed magnoperè interest attẽtè expendi quid homo & in cũctis naturę suæ partibus vitiatus, & donis supernaturalib. exutus valeat. Nimis ergo philosophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabãt esse discipulos. Nã quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò nõ puduit multo arrogantius vsurpare vocabulum. siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acsi potestas suiipsius penes hominẽ fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quousque id extendatur nesciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ simplicitate exequamur quid suapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo passim inter eos conueniebat, posuisse, quũ dixit, Facultatem esse rationis ad bonum malúmve discernendum: voluntatis ad vtrumvis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente: malum, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob voluntatis inamissibilem libertatẽ, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestatẽ seruandi rectitudinẽ propter seipsam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionẽ magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat:

Ideo vel falsæ, vel hyperbolicæ, vel perplexa, aut variæ & pugnantes.

Vide huius cap. sect. 12.

Philosophiæ profanæ nimius amor in Ecclesia, Dei & nostri notitiam obscurauit.

Vt autem sententiæ veterũ melius expendantur, definitio Liberi arbitrij est constituenda: in qua illi minimè consentiunt.

Lib. 3. de principiis.

Refertur à Lõbardo, lib. 2. dist. 24.

De grat. & lib. arb.

Dialog. de li. arb. c. 12. & 13.

Lib 2. Sentẽ. dist. 24. sect. 1.

ſine qua voluntaté ſibi per ſe non ſufficere videbant. Sua tamē & ipſi afferunt, ſiue quæ meliora eſſe, ſiue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò conſentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius eſt diſcernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti poſſit. Quare quum libertas proprie voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit ſi liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamē ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus ſitam eſſe doceant vim liberi arbitrij, in ratione ſcilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuāt, breuiter videndum ſupereſt.

Part.1.queſt. 83.art.3.

5 Communiter ſolent res medias, quæ ſcilicet nihil ad regnum Dei pertinent, ſub libero hominis cōſilio ponere: veram autem iuſtitiam ad ſpecialem Dei gratiam & ſpiritualem regenerationem referre. Quod dum vult oſtendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam ſenſitiuam, alteram animalem, tertiam ſpiritualem: quarum priores duas homini liberas eſſe tradit, vltimam opus eſſe Spiritus ſancti in homine. Quod an verum ſit, ſuo loco tractabitur, nunc enim recenſere breuiter aliorum ſententias, non refellere propoſitum eſt. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt ſcriptores, non quid ad ciuiles ſeu externas actiones, ſed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam poſteriorem quæſtionem ſic præcipuā eſſe fateor, vt illam arbitrer non protſus negligendam. Cuius ſententiæ ſpero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in ſcholis diſtinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à neceſſitate primam, ſecundam à peccato, tertiam à miſeria. quarum prima ſic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum ſint amiſſæ. Hanc diſtinctionem ego libēter recipio, niſi quòd illic neceſſitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum ſit diſcriminis, & quàm neceſſariò conſiderandum, alibi apparebit.

Cuiuſmodi res libero arbitrio ſubiiciant veteres, præcipuè verò Scolaſtici. Lib.1.c.2.

A ſect. 12. ad 18.

Quotuplex itē, ſecundum eos, ſit arbitrij libertas.

Lombard. li. 2. diſt. 25.

6 Hoc ſi recipitur, extra controuerſiam erit, non ſuppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, niſi gratia adiuuetur, & gratia quidem ſpeciali, qua electi ſoli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiſcuè expoſitam eſſe garriunt. Sed nondum iſtud liquet ſitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, ſed puſillam & infirmam: quæ per ſe quidem nihil poſſit, opitulante verò gratia, ſuas ipſa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magiſter ſententiarum, duplicē gratiam neceſſariā eſſe nobis docet, quò reddamur ad bonum opus

Scholaſticorum Theologorum ſcrupuli in huius quæſtionis explanatione. Lombard. li. 2. diſt. 26. ſect. 7. 8.

Lib. 2. diſt. 26

opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quod dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam suapte natura, bonum quodammodo licet ineffi caciter, appetere sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini tamē hoc cōcedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumpsisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarūt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gētium sic exprimit, Liberum esse iis qui rationis iudicio vtūtur, à gratia discedere: vt non discessisse sit præmium, & vt quod nō potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à vetustate longius abscesserunt. Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitriū homini. Pronuntiat enim tandem Lōbardus, non liberi arbitrij ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræque polleamus: sed dūtaxat quòd coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiamsi praui simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

Vide huius lib. c.3 sect. 10. & c.7. sect. 9.

De libero arbit.

Vid. sect. 27. huius capitis

Lib.1.c.4.

Lib.2.sent.distinct.25.

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: sed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: sed quorsum attinebat rem tantulam adeo superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiosè censeo cauendas eas voces quæ absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quæso quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui (dicet quispiam) sublatum erit huiusmodi periculum, si de significatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falsitatem vltro humanum ingeniū propendeat, citius errorem ex verbulo vno hauriet, quàm veritatē ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc

Conclusio, rem tantulam ita magnifieri non debuisse.

Obiectio eorum qui voces nouas in Ecclesia retinent.

Responsio.

ipſo vocabulo,quàm optandum ſit, experimentum. Illa enim veterũ interpretatione prætermiſſa,tota ferè poſteritas in verbi etymo dum hæret,in exitialem confidentiam euecta eſt.

Altera reſponſio. Patres (imprimis Auguſtinum) etiam ſi vocem arbitrij retinuerint, tamen hæreticorum, gratiam Dei tollentiũ, dogma de libero arbitrio dãnaſſe.

Lib. 1. cont. Iulian. Hom. 53. in Ioh. Ad Anaſt. epiſt. 144. De perf. iuſt. Ench. ad Laurent. cap. 30. Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8. Lib. 3. c. 7. Lib. 1. ad Bonifac. cap. 3. Lib. 3. c. 7. Lib. de ver. Apoſt. ſer. 3. Lib. de ſpiritu & litera. c. 30. 2. Cor. 3. 17.

8 Quòd ſi nos Patrum authoritas mouet: illi quidem aſſiduè in ore habent vocabulum, ſed ſimul declarant quanti faciant illius vſum. In primis Auguſtinus, qui non dubitat ſeruũ appellare. Alicubi ſuccenſet aduerſus eos qui liberũ negant arbitrium: ſed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantùm ne audeat quiſquam ſic negare voluntatis arbitrium, vt velit excuſare peccatum. At certè alibi fatetur ſine Spiritu non eſſe liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus ſubdita ſit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpiſſe carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vſum, & ſe & arbitrium ſuum perdidiſſe. Itẽ, liberum arbitrium captiuatum, nequid poſſit ad iuſtitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iuſtitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quaſi ſuis viribus facit: ſed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, ſed à Deo liberata voluntas obſequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi ſcribit, hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepiſſe: ſed peccando amiſiſſe. Itaque alibi, poſtquam oſtendit liberum arbitrium conſtitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui ſibi illud arrogant ſine gratia. Vtquid ergo, inquit, miſeri homines aut de libero arbitrio audent ſuperbire, antequam liberentur: aut de ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomine liberi arbitrij vtique libertatem ſonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autem liberati ſunt, quid ſe iactant velut de opere proprio? An ita liberi ſunt, vt nec ſerui eius eſſe velint qui dicit, Sine me nihil poteſtis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocosè eludere vſum eius vocis, quum dicit, liberum quidem eſſe arbitrium, ſed non liberatum: liberum iuſtitiæ, ſeruum peccati. Quam ſententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iuſtitia non eſſe hominem, niſi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum niſi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud eſſe ſibi teſtatur quàm emancipationem, vel manumiſſionem à iuſtitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaq; ſiquis vocis huius vſum non praua intelligentia ſibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: ſed quia ſine ingenti periculo non poſſe retineri cenſeo, magno contrà Eccleſiæ bono futurum ſi aboleatur: neque ipſe vſurpare velim, & alios, ſi me conſulant, abſtinere optarim.

Ioan. 15. 5. De correpti. & grat. cap. 13.

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè aut variè in hac re locutos esse cõfessus sum, vt certũ quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nõnulli interpretabuntur quasi à suffragij iure depellere ideo ipsos voluerim, quia mihi sint omnes aduersarij. Ego verò nihil aliud spectaui quàm quòd volui simpliciter ac bona fide cõsultum piis ingeniis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominem liberi arbitrij viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docẽt: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut vidẽtur instruere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimata, totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdam eorum sententias huc inseram quibus id clarè docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrum est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat. Quid illud Augustini & Eucherij, dum lignũ vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, sed totus peccatum est? Si nihil boni nostrum est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: quî iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formæ per multa ex aliis referre: sed nequis cauilletur, me seligere sola ea quæ causæ meę seruiunt, quæ autem aduersantur callidè prętерire, ab hac recitatione abstineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcumque nimij interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositum fuisse scopum, vt hominem à virtutis suæ fiducia pęnitus auersum, in Deo vno fortitudinẽ suam repositam habere doceant. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in consideranda hominis natura venio.

Quamuis autẽ veteres (excepto Augustino) ita loquuti sint de libero hominis arbitrio post lapsum, vt certum quidpiam ex eorum scriptis elici nequeat: attamen in hac loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimè æstimata, totam Spiritui S. bonorũ omnium laudẽ detulerunt.

Lib. de præde. sanct. Item ad Bonifacium lib 4. & alibi.

Lib. in Genesin.

Homil. 1. in aduentu.

10 Quod tamẽ initio huius capitis præfatus sum, cogor rursum hîc repetere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducens, immanis sacrilegij reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit vt aliquid nostrum habere expetamus, quod in nobis scilicet potius quàm

Postrema huius cap pars, simplicem veritatis doctrinam in consideranda hominis natura proponens.

Fundamentum autem illud est, vt homo se perditũ agnoscens, tum demum in sui cognitione profecisse existimet.

in Deo resideat, cogitationem hanc non ab alio cõsiliario sciamus nobis suggeri quàm qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est, tantum habere propriæ virtutis vt in teipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sententiæ, quibus seuerè prosternimur: quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires, & virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adolescentes: iuuenes impingant: qui autem in ipso vno sperant, roborétur. Quæ omnes eò spectant, vt ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientẽ, & flumina super aridã. Item, Omnes sitientes venite ad aquas. Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

Id confirmatur 1. Sentẽtiis scripturæ. Ier. 17. 5. Psal. 147. 10. Isai. 40. 29. 30. 31. Iac. 4. 6. Iesa. 44. 3. Idem 55. 1. Ies. 60. 19.

11 Semper sanè mihi vehemẽter illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiationem: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem.. ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertiò & semper respondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis sibi cõscius à superbia fastúque abstinet: sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanas est: id vnde beatus est, à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Itẽ, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est, & ad-

2. Testimoniis veterum Theologorum. Hom. de perf. Euang. Epist. 56. ad Diosc. De vera humilit. vide c. 7. huius lib. sect. 4. & lib. 3. c. 12. sect. 6. 7. Hom. in Ioan. 49. Lib. de natura & gratia, c. 52. In Psa. 45.

& adiutorium de se nullum habet: arma in ipso confracta sunt, bella sedata sunt. Necesse autē est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quantò magis in te infirmus es, tantò magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimū iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quo Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantùm Dei misericordia, quum à nobis ipsis nonnisi mali simus. Ne hîc ergo de iure nostro cum Deo contēdamus, acsi saluti nostræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltrò cedat: & siquas facultates habet, ab iis animum auertat, quo in veram humilitatē subigatur: sed vt seposito φιλαυτίας καὶ φιλονεικίας morbo (quo excæcatus æquo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucē quàm iustitiam, quæ ad cælestem vitam æternámque fœlicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicans à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat, vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectāt, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiā ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studiū. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: ideóque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuū manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa, & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lumen adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenere hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ densitate suffocari, vt efficaciter emergere ne-

Fundamento posito, vt ostendat quantum in homine post lapsum tribuendum sit cùm intellectui, tum etiam voluntati: primùm de vtroque generatim affirmat (idque secundum Augustinum & Scholasticos) naturalia dona corrupta esse, supernaturalia verò penitus amissa.

Ioan.1.5.

queat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non periit: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectũ appetere queat. Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secũdum primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordó procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquũ facias, non modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicientia, quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quanquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tãdem palata euanescat. ita veritatẽ quærendo, quàm sit ad ipsam quærendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarũ rerum veram notitiam incumbere expediat, sæpius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò deflectit: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse cõperiuntur. Quare Solomo, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus in quibus sibi videnturhomines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

Deinde, vtrunque separatim explicandũ sibi assumit. Intellectus primùm vires excutiens ab hac sectione ad 26.

Generalia autẽ priore loco quædam profert: nempe 1. intellectum humanũ perspiciẽtia aliqua valere.

Quæ tamen duplici vanitate laborat.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedũt, quin aliquid assequatur, presertim vbi seipsam ad inferiora ista intendit. Quinetiam non ita stupida est quin exiguum quiddã & de superioribus delibet vtcunque negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præcipuè demum cõuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quo vsque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere operæpretium est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò cælestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnúmque eius, ad veram iustitiam, ad futurę vitæ beatitudinem non pertingunt: sed cum vita præsenti rationem relationémque habent, & quodammodo intra eius fines continentur.

Porro, intelligẽtia hæc ad res terrenas & cælestes extenditur.

Quantum intellectus valeat in rerum terrenarum cognitione assequenda ostenditur hac sect. & quatuor pro-

nentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationem, ac regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secũdum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conseruandámque eam societatem propendet: ideóque ciuilis cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quique non earum legum principia mẽte complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absque magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissensiones & pugnas quæ mox emergũt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta legum repagula, libidinem solam pro iure grassari, vt fures & latrones: alij (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contrà, laudabile contẽdunt quod ab aliis vetatur. Siquidẽ illi non ideo leges oderunt quòd ignorẽt bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominãtur. Posterius certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis nõ dirimat. siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiũt. In quo debilitas certè humanæ mẽtis arguitur, quę etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamẽ illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

ximè sequentibus, nempe 14. 15. 16. 17. Ac primùm, quòd ad res illas medias siue terrenas attinet, manẽt adhuc in homine quædam intelligentiæ vires: Politiam enim & œconomiam ita omnes amplectuntur vt non solùm intelligãt, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri: verũ etiam & harum rerum principia mente comprehendunt: atque cõfusionum autores ac fautores damnant.

14 Sequuntur artes tũ liberales, tum manuariæ, quibus discendis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiã apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamẽ communis energiæ certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicientia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperã impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationẽ: ita nos optima ratione cogit fateri esse ingenitũ humano ingenio eius principium. Hæc ergo documẽta apertè testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale

Secundò, in artibus discendis valet humanus intellectus.

Sic autẽ est bonũ vniuersale eiusmodi facultas intelligẽdi,

vt nihilominus varia dona singulis collata Dei gratiam satis superque testentur.

est bonū, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiā agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipse naturę conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quib⁹ excellat dotib⁹ hominis anima, nisi eius lumine perfusa: vt quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitū sit erga singulos beneficētiæ eius munus. Ipsarum porrò artium inuentio aut mèthodica traditio, aut interior & præstātior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumētum communis perspicaciæ: quia tamen promiscuè cōtingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

Vsus cognitionis & intelligētiæ circa res terrenas versantis, in eo cōsistit, vt mentē hominis quantumlibet ab integritate sua collapsam, eximiis tamē Dei donis etiamnū ornatam esse agnoscamus.

15 Quoties ergo in profanos scriptores incidimus, illa quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quātūlibet ab integritate sua collapsā & peruersam, eximiis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatā. Si vnicum veritatis fontē, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affulsisse antiquis iurecōsultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderūt? Philosophos cæcutisse dicemus cùm in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte disserendi cōstituta nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos insaniisse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt. Quid mathemata omnia? putabimúsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidē admiratione, veterū scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autē, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarū cēsebimus, quod nō recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poëtę, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. Ergo quū homines istos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus quot naturę humanę bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

Deindè, in commune bonum generis humani quibusdam collata sunt hæc dona.

Exod. 31. 2 & 35. 30.

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispēsat. Si enim Beseleel & Oliab intelligētiam & scientiam quæ ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: nō mirum est, si earum rerum quæ sunt in vita humana præstātissimæ, cognitio per Spiritum Dei cōmunicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiam, Quidnam cum Spiritu commercij impiis, qui sunt à Deo prorsus

sius alieni? Nã quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideò minùs replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque secundùm vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorũ opera & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltrò in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauię nostrę pœnas. At verò, nequis hominem valdè beatũ putet quum sub elemẽtis huius mundi tantæ veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidũ veritatis fundamẽtũ. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarũ & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quę restabãt, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiscuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

Interdum etiã & impiis, quibus pura & firma esse corã Deo desinunt.

Lib. 2. distin. 25.

17 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici naturæ nostræ propriam esse rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nã quòd nascũtur moriones quidã, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat: quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictũ est, Dei indulgẽtię meritò debere adscribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectio. Quòd autem alii præstant acumine, alij iudicio superant, aliis mens agilior est ad hanc vel illam artem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quòd singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendũ populũ vocabat. Denique in eximiis quibusque factis specialis est instinctus. Qua ratione Saulem sequuti sunt fortes, quorũ tetigerat Deus corda. Et quũ prædicitur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totũ gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quòd transierit super eũ Spiritus Domini à die illa in posterum. Sed idẽ alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iupiter,

In summa, aliquid naturæ humanæ reliquum est: quicquid autẽ est, id totum indulgentiæ diuinæ adscribi debet.

Ratio 1.

2.

Exempla.

Iudic. 6. 34.

1. Sam. 10. 6.

1. Sam. 16. 3.

Odyss. 18.

Ratio 3.

sed οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι. Et certè experientia ostendit, dum attoniti sæpe hęrent qui maximè ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momētis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudentibus, vt errēt per inuia. Cæterùm in hac diuersitate cōspicimus tamē aliquas imaginis Dei superstites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant.

Psal.107.40.

Altera pars disputationis de vi humanæ rationis seu intelligētiæ, circa res cælestes & spirituales: ab hac 18. sect. ad 26. vsque. Quum autem res spirituales ad 3. capita reuocentur, nempe diuinæ notitiæ, adoptionis, & voluntatis intelligentiam: circa hæc tria homines cæcuti reprobatur rationibus firmissimis, eleganti similitudine illustratis.

Vide lib. 3. cap.2. sect.14. 15.16.

18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & spiritualem illam perspicientiam: quæ tribus potissimum rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit, & formandæ, secundum legis regulam, vitæ rationem. Cùm in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum ingeniosissimi, talpis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quædam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandam imaginationem semper resipiant. Præbuit quidē illis Dominus, vt suprà dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtēderent; & eos interdum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confessione ipsi cōuincerentur: sed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent, qualiter nocturni fulgetri coruscationem, qui in medio agro est viator, longè latéque ad momētum videt: sed adeò euanido aspectu, vt antè noctis caligine resorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuitò aspergunt, quot & quàm portentosis mendaciis sunt inquinatæ? Denique illam diuinę erga nos beneuolentię certitudinem (sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est) ne olfecerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualísve erga nos esse velit.

Deinde scriptura S. testimoniis, ex quibus colligitur. 1. aliqua luce donatos esse Adami filios, sed eā Deū haud comprehendere posse.

Iohan.1 4.

Ratio prima.

19 Sed quia falsa perspicaciæ nostræ opinione ebrij, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorsus esse & stupidā: satius, opinor, fuerit Scripturæ testimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citaui loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris nōn cōprehendi. Indicat quidem hominis animā fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flāma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere, Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat

tene-

tenebras, eos simul spoliat omni spiritualis intelligétiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, nó ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quòd à Petro agnosceretur.

Iohan.1.12.
Ratio altera.
Matth.16.17.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritũ regenerationis confert, hic nulla esset hęsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum videns, exclamat, neminẽ posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non cõmuni naturæ dote, inde constat, quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, verba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuinis imbuẽdas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligẽtiam dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamẽ notat, non aliter ipsum posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad vidẽdum. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipites in operibus Dei considerãdis? Vnde Domiuus per Prophetam, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israëlitis cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mẽtem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucidè confirmauit Christus, quum diceret neminẽ venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius ostendere qualis sit nostra ad agnoscendum Deũ facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideo in terras descendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè. sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendũ, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iesaiæ

2. Adoptio non à natura, sed à Patre cælesti per regenerationis Spiritum in electis obsignatur: ideo intelligentia quæ salutis nostræ sunt ante regenerationem minimè apprehẽdit, vt ex Scripturæ S. variis locis apparet.
Psal.36.10.
1.Cor.12.3.
Iohan.3.27.
Deut.29.2.
Iere.24.7.
Iohan.6.44.
Argumẽtis firmissimis idem confirmatur.
Primum argumentum.
Iesa.54 7.

vaticinium citat, vbi dũ Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat nõ de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impiis etiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum nisi cui nouam mentẽ Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, adeóque prorsus exinaniuit, ita cõcludit demum, Animalẽ hominẽ nõ posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicantur. Quem vocat animalem? nempe qui naturę lumine nititur. Ille, inquã, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamsi enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se. quin sapientiam humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernẽdo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cælestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta vecordia.

Alterum argumentum.

1.Cor.2.14.

Tertium argumentum.

1.Cor.1.20.

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientię & reuelationis. Iam audis, omnem sapiẽtiam & reuelationem esse Dei donum. Quid præterea? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hîc garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quicquid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi retegi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qua certè loqutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde consequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui ideò pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu suo non resplendet

Quartum argumẽtum. Deo soli tribuit S. Scriptura adoptionis & salutis nostræ gloriam. Cæcutit igitur in rebus cælestibus intelligentia humana, nisi illuminetur.

Ephes.1.15.

Obiectionis hæreticæ dilutio.

Psal.119.18.

Iac.1.17.

splédet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro rite & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit. Iohan.14.26.

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ probè instituendæ regula, quam verè operum iustitię notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquā o quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gētes quæ Legē non habent, dū Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè nō dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectā vitæ normam institui. Nos vero expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, siquis dipsositionē obseruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legē iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: ideóque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definietur, Quòd sit conscientię agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret nō peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non sibi malè conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur, ipsum ignorantia sola peccare.

3. Veram Legis diuinæ notitiā ignorat humana intelligentia: quod probatur testimonio Apostoli. Rom.2.14.

Ratione ex eodem testimonio deprompta.

A consideratione finis & definitionis Legis naturæ.

Vnde liquet Platonem falli, qui peccata omnia ignorantiæ tribuit. In Protagora.

Ad veritatem autem propius accedit Themistius, qui intellectus hallucinationem circa particularia versari existimat.

Paraph. in 3. li. de anima, ca. 46.

Eius regulæ exceptio.

Medea apud Ouidium.

Lib. Eth. 7. c. 3.

23 Veriùs Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse quum vltrà progreditur, nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse malum, si in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulteriū in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissimè differit Augustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quanquam ne istud quidem est perpetuum: sic enim interdum flagitij turpitudo conscientiam vrget, vt non sibi imponēs sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, -- *video meliora, probóque: Deteriora sequor.* Quare mihi scitissimè Aristoteles incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu πάθος particularem notitiā menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitētiam extemplò succedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati sensu, sed contrà obstinatè in suscepta mali electione persistere.

Errat etiam in eo Themistius, quòd intellectū circa generalia rarissimè falli docet.

Ratio. Si ad diuinæ legis normā reuocatur intellectus humanus, cæcitas eius apparet.

24 Porrò quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbique & integrum esse putes. Nam si in hunc tantùm finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantiæ excusationem prætexāt, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis supérque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamē illuc relabuntur. Negāt quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis synceritas. quo testantur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicámne præstare vlla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelli-

Tū prioris tabulæ respectu.

Tum posterioris tabulæ.

intelligẽtiæ:quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis cõseruationem propius accedunt. Quanquam & hîc deliquiũ interdum pati deprehenditur.excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominatione ferre,siqua modo ratione depellere queat.Nec aliud est iudicium humanæ rationis quàm seruilis esse abiectíque animi patiẽter eam ferre: rursum honesti ingenuíque pectoris excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicientiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt:quæ autem placidè titillant animum praua desideria,nihili reputant.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

25 Quare, vt suprà meritò reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit,ita & eorum est repudianda opinio qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt.Nimium enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa directione absit. Quàm verò nihili sit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mẽtem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit.Itáne deprauata est omnis industria,perspicientia,intelligentia,cura,vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum,qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari,durum id nimis videtur:Spiritui autem sancto æquissimum,qui nouit omnes cogitationes sapientũ vanas esse, & qui clarè pronuntiat,omne figmentum humani cordis tantummodo malum.Si quicquid ingenium nostrum concipit,agitat,instituit,molitur,semper malum est,quî in mentem nobis veniat instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est?Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se vertat,esse vanitati miserè obnoxiam.Huius imbecillitatis sibi cõscius erat Dauid,quum petebat sibi dari intellectum ad mãdata Domini rectè discenda. Innuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque

Media igitur hæc via tenenda est, vt nec omnia peccata ignorantiæ imputentur, nec consultam malitiam in omnibus peccatis intercedere statuamus.

2 Cor.3.5.

Deinde, quicquid obiiciat humana ratio, mentis nostræ vires à vera directione plurimum abesse: imò & malum esse coram Deo quicquid in hisce reb. ingeniũ nostrum concipit, agitat, & molitur.

Psal.94.11.
Gen.6 5.& 8. 21.

id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè repetit eandē precationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum necessitate vrgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter Ecclesiis precari solet. Nō cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudētia & intelligētia spirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum simul testari, non esse in hominis facultate positam. Adeo autem hūc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mētibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neque vno tantùm die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progressus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè exprimit Dauid, his verbis. In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus esset, adeóque non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur tamen assidua directione se opus habere in singula momenta, ne à scientia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

Tertiò, assidua directione in singula momenta nos opus habere. Philip.1.4. Col.1.9. *Denique, illuminationis gratiam merum esse Dei donum nobis tam necessarium quam oculis lux Solis.* *Quæ omnia expressis S. scripturæ testimoniis confirmantur.* Lib.2.de pec. merit.&rem. c.5. Psl.119.10. Psal.51.12.

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur. quandoquidem magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philosophis traditum, publico cōsensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrij vim non considerandam in eiusmodi appetitu qui magis ab essentiæ inclinatione quam mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrij actionem nisi dum se ratio vertit ad opposita. qui intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequūtur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur, nec rationem adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc

Hac & sequenti sectione volūtas examinatur. *1. Ostendit naturale illud desideriū boni quo omnia imbuuntur, nihil omnino facere ad probandam arbitrij libertatē.* *Ratio.* Thomas, par. tis1. quæst.83. artic.3.

hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac ne cui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hîc nō proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed cōditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo assequi quod bonum est, non tamen sequitur. sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandum arbitrij libertatem facit naturale hominibus bene habendi desiderium, non magis scilicet quā in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in aliis consideremus, sítne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáq; voluntas, vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

His autem aduertēda duplex Sophistarum fallacia: in voce Appetitus & Boni.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vltrò ad bonum aspirandi, sed imbecilliorem quàm quæ in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperàm hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in conflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porrò Spiritus non à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quòd vbi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionē, quod intelligat de carne sua. Ideóque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitās. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est, in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatū. quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquido declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorem hominem: video autem aliā legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circūfert? Proinde Augustinus, quū sermonem illū de hominis natura aliquādo haberi putasset, interpretationem suā, tanquā falsam, &

1. Illud minimè probandum est, quod Scholastici primæ Dei gratiæ tribuētes vt efficaciter velimus, hoc ipso innuūt, inesse quidem animæ vltrò ad bonum aspirandi facultatem, sed imbecilliorem quàm quæ in solidum affectum emergat, aut conatū excitare possit. Scholasticis autem opponūtur, expressa totius S. Scripturæ ea refellentis testimonia.

Vid. sect. 6.

Rom 7.15 & 19.

Gal. 5.17.

Ro. 7.23.

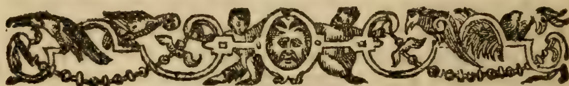
Lib. ad Bonif. 1. c. 10. & in Retract.

malè congruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitãdum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Mosen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sentẽtia impegerint, nõ est quòd eorum sententiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certè voluntatẽ, quę præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis cõstringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deũ esse qui velle in nobis operatur, si qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Facessat igitur quicquid de præparatione multi nugati sunt: quia etsi interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti Dauid pluribus locis) notandum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet. nam quum optet in se cor mundum creari, certè creationis initium sibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo pòst, Nostrum nihil nisi peccatum.

2. Cor. 3. 5.
Gen. 8. 21.

Quum totus homo peccati imperio subiaceat, sequitur ipsam voluntatem quæ præcipua est peccati sedes arctissimis vinculis opus habere: nihilque nostrum esse nisi peccatum.

Ioh. 8. 34.
Phil. 2. 13.
Psal. 119.
Psal. 51. 12.
De verb. Apost. serm. 10.

CAPVT III.

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.

Huius capitis partes præcipuæ.

1 Ἀνακεφαλαίωσις prioris capitis, hominis intelligentiã & voluntatem, testimoniis S. Scripturæ adeo corruptam esse probans, vt in nullo iam inueniri possit aut integritas, aut notitia, aut timor Dei: sect. 1. & 2.

2 Aduersus superiorem doctrinam, Obiectionum, de virtutibus quæ in nonnullis Ethnicis eluxerunt, dilutio, sect. 3. & 4.

3 Qualis in homine peccati seruo voluntas maneat, sect. 5. eiusdémque remedium ac sanitas, sect. 6.

4 Sophistarum Neopelagianorum, de humanæ voluntatis præparatione & efficacia, item de perseuerantia & gratia cooperãte opiniones refelluntur, tum rationibus, tùm S. Scripturæ testimoniis, sect. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

5 Tandem subiiciuntur Augustini dicta, quæ huius doctrinæ veritatem confirmant, sect. 13. & 14.

Sed

ED melius homo vtraque animæ parte cognosci non poteſt,quàm ſi cum ſuis elogiis in medium prodeat,quibus à Scriptura inſignitur. Si totus depingitur his Chriſti verbis, Quod natum eſt ex carne,caro eſt(vt euincere promptum eſt)valde miſerum eſſe animal conuincitur.Affectus enim carnis, teſte Apoſtolo,mors eſt:quandoquidé inimicitia eſt aduerſus Deum,eóque Legi Dei nec ſubditur,nec ſubdi poteſt.Itáne eſt peruerſa caro,vt toto ſuo affectu ſimultatem aduerſus Deũ exerceat? vt cum Legis diuinæ iuſtitia conſentire nequeat? vt nihil denique parere queat,niſi mortis materiam?Nunc fac in hominis natura nihil eſſe niſi carnem:& inde quippiã,ſi potes,boni elice. At Carnis vocabulum ad ſenſualem pertinet tantùm,non ad ſuperiorem animæ partem.Id verò ex verbis & Chriſti & Apoſtoli abundè refellitur. Argumentum eſt Domini, oportere hominẽ renaſci: quia caro eſt.Non ſecundũ corpus renaſci præcipit.Animo autẽ non renaſcitur,ſi corrigatur aliqua eius portio:ſed vbi tota renouatur.Idque cõfirmat vtroque loco poſita antitheſis. ſic enim carni comparatur Spiritus,vt nihil relinquatur mediũ. Ergo quicquid non eſt ſpirituale in homine,ſecundum eam rationem dicitur carneũ.Nihil autem habemus Spiritus, niſi per regenerationem. Eſt igitur caro quicquid habemus à natura. Verũ de ea re ſiqua aliàs poſſet eſſe dubitatio,ea nobis à Paulo tollitur:vbi deſcripto veteri homine,quem dixerat corruptum eſſe concupiſcentiis erroris, iubet nos renouari ſpiritu mentis noſtræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte ſenſitiua modò,ſed in ipſa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem.Et ſanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat,quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruerſos eſſe oſtenderet. Nam quòd Gentes omnes ſcribit ambulare in vanitate mentis ſuæ,obtenebratas eſſe intelligentia,alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipſis eſt,& cæcitatem cordis ſui: minimè eſt dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem ſuæ tum ſapientiæ,tum iuſtitiæ nondum reformauit.Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Chriſtum. Siquidem ex iſtis verbis colligimus, Chriſti gratiam vnicum eſſe remedium quo ab illa cæcitate & malis inde conſequentibus liberemur. Nam & ita de regno Chriſti vaticinatus erat Ieſaias , quum Dominum Eccleſiæ ſuæ fore in lucem ſempiternã promitteret : quum interim tenebræ obtegerent terram , & caligo populos. Quum in ſola Eccleſia exorituram Dei lucem teſtetur:extra Eccleſiam certè nonniſi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recenſebo ſigillatim

Totius hominis intelligẽtia, & voluntas, corrupta eſt.

Io.3.6.

Vocatur enim caro.

Rom.8.6.

Quæ vox non tantum ad ſenſualem,ſed etiã ad ſuperiorem animæ partẽ, ſeu mentem, pertinet.

Quod Scripturæ S. firmiſſimis demonſtrationibus probatur.

Epheſ.4.23.

Epheſ. 4. 17. 18.

Ieſa.60.2.

quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, friuolæ, insanæ, peruersæ, irridentur.

Ps. 62.10.

Cor etiã ipsum eadem corruptione inuoluitur.

2 Nihilo leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo contentus ero vno tantùm loco: qui tamẽ lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totã naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dum humani generis arrogantiam vult deiicere, his testimoniis agit, Quòd non est iustus quisquã, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerũt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in viis quorum contritio & infœlicitas: quibus præ oculis non est timor Dei. His fulminibus non incertos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnius aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio naturæ cõstitisset: protulit hęc testimonia, quibus plus quam perditam esse naturam nostrã conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat cõsuetudinis vitio tales esse homines quales hîc describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando nõ aliter stare potest Apostoli argumẽtatio, Nullã esse homini salutẽ nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hîc laborabo in approbanda testimoniorũ applicatione, ne cui videantur intempestiuè vsurpata. Perinde agam acsi à Paulo primùm hæc dicta forent, non è Prophetis desumpta. Initiò adimit homini iustitiam, id est, integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. illud autẽ necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine

Iere.17.9.

Ro.3.10.

Iesa. 59.7.

Adeóque in nullo prorsus iam inueniri potest vel integritas, vel notitia, vel timor Dei.

homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censebitur: quanquam nō per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quālibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immersa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque moror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentū ediderunt nonnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tametsi plenius edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendū tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitę honestissimè se gesserunt. Sed hîc succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permitteret, nemo haud dubiè esset qui non reipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne eorū numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulētæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandū elati, omnes denique partes ad infinita flagitia cōcinnatæ? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquęque anima (quemadmodū audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quālibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulēt. alij, quia honestam viuendi rationē conducere ducant, ad eā vtcun-

Obiectio. Ethnici quidam fuerunt præclaris dotibus ornati. Ergo hominis natura in totū vitiosa minimè putanda est.

Responsio. Corruptio non est purgata, sed tātùm intus cohibita.

Psal.14.3.
Ratio huius responsionis.

Ro.3.13.

que aspirant. alij supra vulgarem sortem emergũt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidẽtia Deus naturæ peruersitatem refrænat, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

Instantia, Aut Ethnici, vitio & virtute prædit, confundẽtur: aut qui virtute excelluerunt naturam humanam bonitate non vacare, si excolatur, ostendunt. Vide Augu- l. 4. contra Iulian.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinæ faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplũ, naturam, si studio excolatur, bonitate nõ prorsus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morũ integritate præstitit, non deesse vtique naturę ad virtutis studium facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talẽ fuisse nõ dubiũ est, si animalem illum hominẽ concedis. Quã mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas quamdiu per ipsa in sua peruersitate defixa est.

Resp. 1. Animus mansit prauus.

Resp. 2. Nõ sunt ista dona communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratiæ.

Quãquã hæc certissima est & facillima huius quęstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modũ profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrũque desinimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterũ Dominus contulerit, quo alterũ non sit dignatus. Saulẽ præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericã fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum est illustrãdæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo non regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiam, super Christum requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Christo alieni sunt eosdẽ carere timore Dei, qui sapientiæ initium est. Quantum ad virtutes quæ inani

1. Sam. 10. 6.

Quæ ab ambitiosis Ethnicis pollutæ sunt.

Iesa. 11. 3. Psalm. 111. 10

Et quamuis eo rũ hominibus

specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleste verò tribunal nullius erunt pretij ad iustitiam promerendam.

suam habeant laudem, nullius sunt pretij ad iustitiam promerendam coram Deo.

5 Quia igitur peccati seruitute vincta detinetur voluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, conuersionis ad Deũ principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se conuertat, si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris, nempe significãs quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non voluntate priuatus est homo, quum in hanc necessitatem se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonũ, profectus: velle malum, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est sicui videatur aspera locutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciunt. At si quis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annon diabolus necessariò malus: quid respondeant? Sic enim connexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni cõmunione alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd siquis sacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cui non erit prompta responsio, Immensa eius bonitate fieri ne malè agere possit, nõ violenta impulsione? Ergo si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd necesse est illum bene agere: si diabolus, qui nonnisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd sit peccandi necessitati obnoxius? Hanc necessitatem quum vbique prędicet Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestii cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cũ peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hũc modum loqui de necessaria peccati seruitute. Hęc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem, vt vitiatus est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactio-

Iere. 31. 18.

Porro, quamuis post lapsum voluntas in homine manserit, voluntatis sanitas in eo non reperitur.

In peccati seruitutem enim necessariò, sed voluntariè incidit.

Necessitas à coactione distinguenda est.

Vid. Caluin. adu. Pighiũ.

Huius necessitatis veteres Theologi quidam meminerunt.

Lib. de perf. iustit.

De nat. grat. & alibi.

ne propriæ libidinis motu,non extraria coactione: qua tamen est naturę prauitate,nō posse nisi ad malū moueri & agi.Quod si verum est,peccandi certè necessitati subiacere non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit,Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipse:sed à voluntate,nō à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium,etiam liberum. Et paulo pòst. Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidē in deterius mutata,necessitatē facit,vt nec necessitas(quum voluntaria sit)excusare valeat voluntatem,nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria.Postea dicit nos premi iugo,non alio tamē quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles,pro voluntate inexcusabiles:quia voluntas,quum libera esset,seruam se peccati fecit.Tandem concludit,Ita anima miro quodam & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatem:libera,propter voluntatem:&,quod magis mirum magísque miserū est, ideo rea, quod libera: eóque ancilla,quo rea: ac per hoc,eo ancilla,quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum necessitatem à coactione distinguere nesciret,pernicioso errori materiam dedit.

Ser. super Cantica 8.

Quorum testimonia Lombardi oscitantiam damnat.

6 Ex opposito reputare operæpretium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda,quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è conuerso nostra penuria,statim elucescet. Quū dicit Apostolus Philippensibus,se cōfidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonū, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi : non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in volūtate,designet. Bonū itaque opus inchoat in nobis Deus,iustitiæ & amorem & desiderium & studium in cordibus nostris excitando:vel(vt magis propriè loquamur)corda nostra flectendo,formando,dirigendo in iustitiam : perficit autem,ad perseuerantiam nos confirmando. Ne quis à Domino bonum inchoari tergiuersetur,quòd voluntas, per se infirma, adiuuetur:alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta.Dabo,inquit,vobis cor nouum: spiritum nouū ponā in medio vestri:& auferā cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor carneū:& Spiritū meū ponam in medio vestri,& faciā vt in pręceptis meis ambuletis.Qui voluntatis humanæ infirmitatē dicit

Remedium, autem, seu sanitas humanæ voluntatis, est conuersio ad Deum.

Phil.1.6.

Nō inchoata tantummodo, sed continuata etiā & absoluta:adeo vt inchoatio, perseuerantia & consummatio soli Deo tribuatur.

Ezech.36.26.

dicit subsidio roborari, quò ad boni electionẽ efficaciter aspiret, quum trãsformari renouaríque totam oporteat? Siqua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quẽlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiã, modò gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verũ si hac similitudine ostẽdere voluit nihil vnquam boni expressũ iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium cõuertit: aboletur quicquid est propriè nostrę voluntatis: quod in eius locũ succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrum manet quod primæ est naturæ: creari etiam nouam dico, non vt volũtas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitãdum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione disserit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicẽs in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commẽdat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quã alibi clarius explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ pręparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostrã salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatione quã in Christo cõsequimur. Atqui siqua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verùm vt nos prorsus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorũ operũ partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquã in Psalmo dixit nos Dei esse figmentũ, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Nõ fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, qui principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo pòst sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorũ eius. Videmus autem vt non cõtentus simpliciter salutis nostrę laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret ne tantillum quidem restare homini in quo glorietur, quia totum à Deo est.

Id similitudine cordis lapidei & carnei ex Ezechiele petita probatur: deinde Scripturæ testimoniis.

2. Cor. 3. 5.
Philip. 2. 13
1. Cor. 12. 6.
Eph. 1. 1.
Eph. 2. 10.
Psal. 100. 3.

Obiectionum variarũ adu. ſuperiorem doctrinam dilutio.

1. Voluntas quidem à Deo cõuertitur: ſed præparata habet ſuas partes.

Reſp. ex Auguſtino.

Ad Bonif. epiſt. 106.

Lib. 1. ſenten. Diſt. 25.

2. Obiectio. Nec gratia ſine voluntate, nec voluntas ſine gratia quicquã poteſt.

Serm. de inuent. S. Crucis.

Reſp. Ipſa gratia operatur voluntatẽ. Dominus enim præuenit nolẽtem vt velit: volẽtem ſubſequitur ne fruſtra velit.

Altera reſponſio ex variis Auguſtini locis collecta.

Lib. 2. de remiſ. peccat. ca. 18.

Io. 6. 45.

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono ſuopte ingenio auerſam ſola Domini virtute conuerti: ſic tamen vt præparata, ſuas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Auguſtinus, omne bonũ opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pediſſequa, non præuia voluntate. quod non malè à ſancto viro dictũ præpoſterè huc detorquet Petrus Lõbardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis clarè duo ſignari cõtendo: quòd & prauam noſtram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à ſeipſo bonã ſubmittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pediſſequam appelles tibi permitto: ſed quia reformata, opus eſt Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratię præueniẽti, pediſſequa volũtate obſequatur. Ideo nõ rectè à Chryſoſtomo ſcriptũ eſt, Nec gratiã ſine voluntate, nec voluntatẽ ſine gratia quicquã poſſe operari. quaſi verò nõ ipſam quoque voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Auguſtini conſilium fuit, dum pediſſequam gratiæ vocat humanam voluntatem, ſecundas quaſdam à gratia partes illi aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantùm propoſitum erat refellere peſſimum Pelagij dogma, quòd primã ſalutis cauſam in hominis merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſæ, contendit, gratiam omni merito eſſe priorem: altera interim quæſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem ſubſequi ne fruſtra velit: ipſum boni operis in ſolidum facit authorem. Quãquam clariores de hac re ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra volũtate quod noſtrum ſit, & nõ ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autem contra Pelagiũ & Cæleſtium primo, vbi dictũ illud Chriſti interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, ſic adiuuatur vt non ſolùm quid faciendum ſit ſciat: ſed quod ſciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, ſed per Spiritus gratiam, ita docet vt quòd quiſque didicerit, non tantùm cognoſcendo videat, ſed etiam volendo appetat, agendóque perficiat.

Prioris reſponſionis ad 2. obiectionem confirmatio. Nulla voluntas reperietur ad bonum propenſa, niſi in electis. Atqui electionis cauſa ex-

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agedum, ſummam rei paucis ac apertiſſimis tantùm Scripturæ teſtimoniis probatã tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperàm Scripturę inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti viri (Auguſtinum dico) teſtimonio deſtitui, quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus veritatem. Nã neque expedire cenſeo, vt quæ in ſententiæ noſtræ confirmationem adduci ex Scripturis poſſunt, ordine ſingula receſeãtur; modò ex ſelectiſſimis

simis, quæ proferētur, via sternatur ad reliqua omnia, quę sparsim leguntur intelligenda. neque rursum intempestiue factum iri si palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire, cui plurimū authoritatis meritò defert piorum consensus. Certè boni exordium non aliunde quàm à solo Deo esse facili & certa ratione liquet. neque enim voluntas reperietur ad bonum propensa nisi in electis. Atqui electionis causa extra homines quærenda est: vnde conficitur, rectam voluntatem nō esse homini à seipso, sed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi sumus, fluere. Accedit altera non absimilis ratio. nam quum bene volendi & agendi principium sit ex fide, vidēdum est vnde sit ipsa fides. Quum verò gratuitum esse Dei donum clamet tota Scriptura, sequitur ex mera gratia esse vbi velle bonū incipimus, qui ad malū toto animo sumus naturaliter propensi. Ergo Dominus, vbi in populi sui conuersione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè testatur oportere aboleri quod ex nobis est, quod ad iustitiam conuertamur: quicquid autem in eius locum subit, à seipso esse. Neque id vno loco pronuntiat. dicit enim apud Ieremiam. Dabo eis cor vnum, & viam vnā, vt timeant me vniuersis diebus. Paulo pòst, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rursum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in visceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non posset euidentius sibi vendicare, nobis adimere, quicquid est in voluntate nostra boni & recti, quàm dum conuersionem nostram, creationē noui Spiritus & noui cordis esse testatur. sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & post reformationem, quatenus bona est, à Deo esse, non à nobis.

9 Sic & precationes sanctorum compositæ leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, vt seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit quòd in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo habetur, Inclina cor meū ad testimonia tua. Semper enim notāda est antithesis inter peruersum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obsequium cogitur. Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatum fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mundum in se creet, Spiritum rectum innouet in suis visceribus, annon omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit, & spiritum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipsam signum esse pij sanctique affectus, prompta est solutio, quamuis iam aliqua ex

tra homines quærenda est. Vnde conficitur, rectā voluntatē ex Dei beneplacito, vt & electionem nostrā, fluere.

Altera confirmatio. Bene volendi & agendi principium est ex fide. At fides est donū Dei. Sequitur ex mera gratia esse vbi velle bonū incipimus, ad malum naturā propensi.

Tertia confirmatio testimonijs Scripturæ.

Ierem.32.39.

Ezech.11.19.

Quarta confirmatio. Precationes sanctorum, ex quibus tria colliguntur axiomata.

1. Dominū non ita præparare hominē, vt postea ex se ipso aliquid boni agat: sed vt illius tantùm censeatur quod recti amorem concipit voluntas, quod in eius studium inclinetur, quod ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur.

1.Reg.8.58.
Psal.119.36.
Psal.51.12.

parte resipuisset Dauid, cõferre tamen priorem statum cum illa tristi ruina quã expertus erat. Personã ergo hominis à Deo alienati suscipiens, meritò sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo similis, optat se iterum creari, vt ex mancipio Satanæ, fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portẽtosa superbię nostræ libido. Nihil seuerius Dominus exigit quàm vt religiosissimè suum sabbathũ obseruemus, quiescẽdo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis ęgrè impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustũ locum cedamus. Nisi obstaret vecordia, satis luculẽtum testimonium reddidit gratiis suis Christus, ne malignè supprimerentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructũ ferre à seipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si nõ aliter per nos fructificamus, quã reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius quærendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista cõclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatis opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tũ à solis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatum seruamus quod suum est. Nequicquam obtẽditur friuola argutia, succum iam inclusum esse in palmite, & vim proferẽdi fructus: ideóque nõ omnia sumere à terra vel à prima radice, quia aliquid suum cõferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridũ & nihili esse lignum vbi sumus ab eo separati: quia seorsum nulla sit in nobis bene agendi facultas, sicut alibi quoque inquit, Omnis arbor quam nõ plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco iam citato, Deus est, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, est volũtas: altera, validus in exequẽdo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: sed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostræ pondere bona etiãnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque administrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum esse Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum spiritualis vitæ cursum comprehendi antè docuimus. Qua ratione Dauid postquam vias Dei sibi patefieri precatus est, vt ambulet in ei⁹ veritate, mox adiũ-

2. Quod electio, studium conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt.
Io. 15. 1.
3. Quod homo in illis constanter pergit & ad finem vsque perseuerat.
3. Obiectio.
Responsio.
Mat. 15. 13.
Altera responsio.
Phil. 2. 13.
1. Cor. 12. 6.
Tertia responsio.
Sect. 6.
Psal. 86. 11.

git, Vnias cor meum ad timendum nomen tuum. Quibus verbis significat, etiã qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facilè euanescant vel effluant nisi ad constantiam firmentur. Qua ratione alibi, postquam gressus suos dirigi ad seruandum Dei sermoné precatus est, robur quoque ad bellandum sibi dari postulat: Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. *Psal. 119.133.* Hunc itaque in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amoré concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illã efficaciter afficiendo. *4. Obiectio Responsio.* Illud ergo toties à Chrysostomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volenté trahit: quo insinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an suo auxilio iuuari nobis adlubescat. Talé fuisse hominis adhuc stantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: sed quum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium, nisi Deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulum suã gratiã nobis impertitur? *4. Obiectio Responsio.* Imò nos ipsi eã obscuramus & extenuamus nostra ingratitudine. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiã si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. *Confirmatio responsionis multiplici Scripturæ & Augustini testimonio munita.* Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tãtùm fine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. *Ezech. 11.19. & 36.27.* Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quã vt efficacem à seipsa Dei gratiã doceat: quemadmodum & Augustinus contendit. *Ioa. 6.45.* *Libr. de Præd. sanct.* Qua gratia nõ quoslibet promiscuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (nisi fallor) Occamicum, eã nemini denegari facienti quod in se est. Docendi quidé sunt homines, expositã esse Dei benignitatem omnibus, sine exceptione, qui eam quærunt: sed quum ij demum quærere incipiant quibus cælestis gratia aspirauit, nec hæc saltem portiuncula de eius laude decerpéda erat. Hæc est sanè electorum prærogatiua, vt per spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur. Quare meritò Augustinus tam eos deridet, qui aliquas volendi partes sibi arrogant, quàm reprehendit alios qui putãt promiscuè dari omnibus quod speciale est, gratuitæ electionis testimoniũ: Cõmunis (inquit) omnib. est natura, nõ gratia: *De verbis Apost. Sermo. 11.*

vitreum acumen appellans quod mera vanitate splendet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo venisti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta sit à te via iusta, pereas devia iusta. Veni, inquis, libero arbitrio: voluntate propria veni. Quid turgescis? vis nosse quòd & hoc præstitum est tibi? Ipsum audi vocantem, Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et citra con-

Ioan.6.4. trouersiam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequantur. Qui ex

1.Ioan.3.9. Deo genitus est (inquit) non potest peccare: quia semen Dei in ipso manet. Nam medium quem Sophistæ imaginantur motum, cui obsequi vel quem repellere liberum sit, apertè excludi videmus vbi asseritur efficax ad perseuerandum constántia.

Perseuerantia quoque non à nobis, sed à Deo est.

Obiectio.

11 De perseuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda esset pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito hanc dispensari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit.

Responsio.

Duplex error huius obiectionis.

Quanquam hîc bifariam erratur. nam præterquam quòd nostram erga primam gratiam gratitudinem legitimúmque vsum posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiam in nobis operari, sed esse tantùm nobis cooperatricem.

Prioris refutatio.

Matth.25.21 23.& 29.

Luc.19.17. & 26.

De priore sic habendum est, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptúmque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis prosequatur. Atque huc pertinent sententiæ illæ, Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam.

Cautio duplex hîc adhibenda.

Sed hîc duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratiis legitimus vsus primæ gratiæ, acsi homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio cēseatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratiis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire. ac sinistrè non minus quàm infeliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis.

Distinctionis de gratia operante & cooperante cōsideratio:

Hac quidem vsus est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed sortiri nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos, acsi ex proprio vtriusque motu esset mutua cōcurrentia: sed gratiæ multipli-

multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquũ facere quod ipsa sibi arroget. Quod & Paulus nominatim expressit. Nam quũ dixisset, Deũ esse qui efficit in nobis & velle & perficere, cõtinuò subdidit vtrunque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitam esse benignitatem indicans. Ad id autẽ quod dicere solent postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequiũ edomiti sumus, vltrò pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionẽ, nihil reclamo. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinem. Vnde id tamẽ nisi quòd Spiritus Dei vbique sibi cõsentiens, quam principiò generauit obedientiæ affectionem, ad perseuerandi constantiam fouet & confirmat? At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

Enchiri. ad Laur. cap. 32.

Phil. 2.13.

Posterioris erroris ex 6. obiectione nascentis refutatio.

12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli, Plus omnibus iis laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd se præferret omnibus, id quidẽ corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot nõ malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se cõsortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione, Nõ ego, ait, sum is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos loquutionis ambiguitas: sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit: Nam si ad verbum reddas, nõ dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem. Atque id non obscurè, licet breuiter, docet Augustinus, quum ita loquitur, Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem præcedit ipsa, in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptum sit, Misericordia eius præuenit me. Et, Misericordia eius subsequetur me: nolentem præuenit, vt velit, volentem subsequitur, ne frustra velit. Cui consentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariam: trahe torpentem vt reddas currentem.

7. Obiectio ex distinctione illa de gratia cooperante deducta.

1. Cor. 15.10.

Responsio.

Cõfirmatio, Augustini & Bernardi testimonio roborata.

Psal. 59.11.

Psal. 23.6.

Serm. 2. in Cant.

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici sophistæ totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminentur: in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augustinus protractus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, quod breuiter, eius ta-

Postrema capitis pars, qua probatur ex multis locis eãdem fuisse Augustini sententiam: nempe non efferri tan-

tùm à Deo gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet.

Cap. 2.

Lib. 2. distin. 25.

2. Cor. 12 9.

men verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscẽtiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed nõ velle vt posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatẽ, posse non peccare: nostram multo maiorem, non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatẽ perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulo pòst eximit. Tantùm quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volũt: ideo velint, quia Deus operatur vt sic velint. Nam si in tãta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur volũtas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes, infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideóque perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideóque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei afficientis necessariò sequãtur motum: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore testatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tãtùm à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur, aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus, nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus nonnisi gratiam facere.

Cap. 14.

8. Obiectio, Augustinum Augustino opponens, aliis eiusdem Theologi testimoniis explicata.

Epist. 105.

Epist. 106.

14 Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantùm, hominem non ita trahi vt sine motu cordis, quasi extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obsequatur. Specialiter gratuitóque electis dari, in hũc modum ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia: quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quę hominum meritis subsequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariã esse ad singulas actiones, neque operibus retribui, quò sit verè gratia. Sed breuiore summa cõprehendi res nõ potest quam ex octauo capite libri ad Valentinũ, de correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatẽ:

Summa doctrinæ Augustini de libero arbitrio.

Quòd

Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu ad perpetuitatem cõformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deserente, protinus corruat. Quod gratuita Domini misericordia, & ad bonum conuertatur: & conuersa in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & post directionē constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, nō vllo suo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet. Epist. 46.

CAPVT IIII.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

Tres sunt huius capitis præcipuæ partes.

1 An aliquid in malis actionibus & quantum Deo tribuendum sit, diabolo item & homini, sect. 1.2.3.4. & 5.

2 In rebus mediis quantum Deo tribuendum, & quantum homini relinquendum sit, sect 6.

3 Duarum obiectionum, quæ in hac disputatione occurrunt, solutio, sect. 7. & 8.

HOMINEM peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat sessoris nutum expectanti: Deum ac diabolum, sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit, quod si eam diabolus occupauit, instar stolidi ac petulantis sessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque instigat. Qua similitudine, quando

Quarti huius capitis cum tertio connexio, ex qua præsens quæstio oritur. Alio respectu hæc tractauit li. i. c. 18. vbi vide sect. 2. Item lib. adu. Libertinos, c. 15. & 16.

Ab Augustino similitudine boni & mali sessoris illustrata. In Psal. 31. & 33. meminit Dei sessoris.

Responsio ad quæstionem diaboli respectu.

melior non occurrit, in præsentia cōtenti erimus. Imperio igitur diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiacere vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac restitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominij iure cogimus) sed Satanæ præstigiis fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

2.Cor.4.4.

Eph.2.2.

Respectu Dei, & hominum. Exemplum, in Iobi historia. Iob. 1.

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemtis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat, neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ erepta erāt per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei cōsortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldęos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniáque membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quū sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hîc vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor quę in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iustitia relu-

Dei opus ab opere Satanæ & hominis impij distinguitur. 1. Consilio, seu fine agendi. 2. Modo.

Quomodo Satā agat in reprobis.

Quomodo item Deus in ijsdem agat.

reluceat, Satanę hominísq; nequitia cũ suo opprobrio se prodat.

Obiectio, ex veteribus desumpta, ad præscientiam aut permissionem Dei, non autem ad eius operationem, has actiones esse referendas.

3 Veteres religiosius interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant: quod verentur ne impietati fenestrã de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationẽ non ad operationem Dei, sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ loquutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscientiam interuenire clarè ostendũt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianũ 5. longa oratione contendit, non permissionis tantùm aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potentiæ, vt sic priora peccata puniãtur. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est quàm vt subsistat. Sæpissimè excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fusius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas supersit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quod ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, & consilia eorum destinat quò visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Sehon regem transitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit, Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

Lib. de Præd[e]st. & gratia.

Responsio, ostendens Deum indurare, excæcare reprobos, &c.

Lib. 1. c. 18.

Idque duplici ratione. 1. eos deserendo.

2. Eos Satanæ tradẽdo, vt malè pereant.

Deut. 2. 30.

Scripturæ illastris dicta quæ vtranque rationem confirmant, & superiorem illã de nuda Dei præscientia & permissione obiectionem diluũt.

4 Secũdum priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab iis qui præsunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deserendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltrà procedũt: qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quòd obstinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiã infesti regionis

Ezech. 7. 26.
Psal. 107. 40.
Iob. 12. 20.
Iesa. 63. 17.
Exo. 4. 21. & 17. 3.
Exo. 10. 1.
Exo. 3. 19.

Deut. 2.30. Psal. 105.25.

incolæ. vnde excitati? Moses certè populo asserebat Dominum fuisse qui corda eorum reprobasset. Propheta verò eãdem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iã dicere non possis destitutos Domini consilio impegisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinatò inflectuntur ad ipsum. Adhæc, quoties in populi trangressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? vt videat efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar sagenæ sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tũ declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua & destinata fuit & impacta. Non malè alicubi Augustinus ita definit, quòd ipsi peccant, eorum esse: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

Iesa. 5.26. & 7.18. Ezech. 12.13. & 17.20. Iere. 50.23. Iesa. 10.15. Augu. de Præ dest. sanct.

1. Sam. 16. 14. & 18.10. & 29. 9.

Alia confirmatio, ex Augustino sumpta. Necessaria superioris responsionis correctio seu explicatio, quæ ad reprobos instigandos Satanæ ministerium, ex Saulis historia & Apostoli testimonio, semper intercedere probat: tum ab omni nequitia Deum manere immunem ostendit.

5 Porrò Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atq; illuc Dominus prouidentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sæpius in Samuele, quòd Saülem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiámque responder, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addẽdum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij molíũtur. Ille, mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidẽdam impiis tergiuersationem pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hic enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

2. Thess. 2.10. Lib. 1. ca. 16. 17. 18.

Quo ad res medias, Deus ita operatur in cordibus hominũ, vt quoties viã vult facere suæ prouidentiæ, voluntates nostras pro suo libitu flectat & vertat.

6 In actionibus autẽ quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, quã libertatem obtineat homo, etsi suprà attigimus, nondum tamẽ explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt, magis vt arbitror, quòd de re non magni momenti disceptare nolebant, quã quòd asserere pro certo vellent illud ipsum quod cõcedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse ad iustitiam vires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partẽ negligen-

gligendam, vt nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re nostra est: quoties eò voluntas inclinat: rursum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed vt volũtates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verùm si aures tot testimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates Israelitis conciliauit vt pretiosissima quæque vasa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regebãtur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est, hominibus induere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanũ esse quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quum eius misereri voluit Deus, mãsuefacta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursum quũ exarsit in irã Saul vt se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quòd eum impulerit spiritus Dei. Quis animũ Absolomi auertit ab amplexando consilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gẽtes magnæ prius audaciæ perterruit ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

Nec ita libera est in his rebus arbitrij nostri electio quin eius libertati arbitrium Dei dominetur.

Exo. 11. 3.

Varia exẽpla, quæ hanc doctrinam confirmant.

Gen. 43. 14.
Psal. 106. 46.
1. Sam. 11. 6.
2. Sam 17 14.
1. Reg. 12. 10.
Iof. 2. 9.
Leuit. 26. 36

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficienter iis probari quod contendo Deum, quoties viã facere vult suæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pẽdere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursum in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit: Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat; Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in

Obiectio, exempla hæc regulã non constituunt.

Deut. 28. 65.

Responsio, experientia omnium hominum testimonio fulta.

Item perspicuis scripturæ testimoniis.

Prou. 20. 12.
Prou. 21. 1.

manu suâ tenere, & inclinare quocunq; voluerit: sub vna profectò specie totum genus comprehēdit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ volūtati maximè cōpetit, quæ in alias quodammodo regnum exercet. quòd si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligēter inspiciatur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitā dirigit æternā: verùm illas quæ conseruāt seculi creaturā, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quādo voluerit, faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligēdas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Deinde Augustini dicto. De grat. & lib arbit. ad Valent. c. 20.

8 Hîc meminerint lectores ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanā voluntatē cōuincere seruitutis, quòd ne summis quidē monarchis omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista de qua loquimur, intra hominem consideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione nō hoc queritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimēta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit angustiis dolij aculeati inclusus, quàm Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Quoniam nonnulli aduersus errorem de libero arbitrio pugnantes, ab euentu rerum sumunt argumentū: id quomodo sit intelligendum explicat.

CAPVT V.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent.

Has obiectiones ad 3. præcipua capita refert.

1 Quatuor absurda, quæ ab aduersariis adu. orthodoxam de humani arbitrij seruitute doctrinam conficta sunt, proponit ac refellit, sect. 1. 2. 3. 4. & 5.

2 Scripturæ testimonia, quibus abutuntur vt errorem confirment, ad quinque classes reuocata, explicat, à sect. 6. ad 16.

3 Quinque alia singularia loca, pro liberi arbitrij defensione, citata interpretatur, sect. 16. 17. 18. & 19.

DE humani arbitrij seruitute satis dictum videri posset, nisi qui falsæ libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostram oppugnan-

Absurda ab aduersarijs cōficta primum refellit. Deinde Scripturæ testimonia explicat.

pugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea scripturæ testimoniis cum ea congrediuntur. Vtrasque machinas ordine retũdemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatũ: si voluntariũ est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum, cõsequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntariũ sit. Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc pretextu iudicium subterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malũ. Vnde enim ista quam improbi libẽter prętexerent impotentia, nisi quòd Adam vltrò se diaboli tyrannidi addixit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tęnemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putẽt, in qua ipsa luculẽtissimã habẽt dãnationis suæ causam. Atque hoc suprà clarè explicui: & in diabolo ipso exẽplũ proposui, vnde pateret nõ minus volũtariè peccare qui necessariò peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum volũtas indeclinabilis sit à bono, nõ desinit tamẽ volũtas esse: quod idẽ Bernardus quoq; scitè docet, nos ideo miseriores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita cõstringit, vt serui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundũ ratiocinationis membrũ vitiosum est: quia à volũtario perperã transilit ad liberum: nos autem suprà euicimus, voluntariè fieri quòd liberæ tamen electioni non subiaceat.

1. Absurdum, à Pelagio mutuatum.

Responsio, per negationem.

Confirmatio responsionis.

Ser. 81. in Cantica.

2 Subiiciunt, nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse cõsentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmiũ rependatur. Hoc argumentum, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo alicubi vsurpatũ. Pelagianis tamẽ fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quod si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quũ inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quã propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinũ recurrit, Nõ merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non

2. Alterũ absurdũ, ex Aristotele & Pelagio desumptum.

In epist. ad Cresiphõ. & Dial. 1.

Responsio, per distinctionem.

Confirmatio respons. Augustini testimoniis munita.

quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratiis iã collatis retribuantur? Acutè sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrij fõte prodeunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quod ita nefas confiteri putãt: quéadmodum vbi dicit, Merita quorũlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? nõ tibi reddidit Deus debitam pœnã, sed donat indebitam gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei: Supplicium tibi debetur: & quũ prçmiũ venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulò pòst concludit Deũ suis donis merita omnia prçcedere, vt inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quum subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant quo ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo teste Apostolo, coronantur fideles? Quia domini misericordia non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Facessat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberũ non stabit arbitrium. Stultissimũ enim est ab eo absterreri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob idipsum libero arbitrio adimere eũ omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen vt inexhausta & multiplex est Dei benficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

In Psal. 31. | In Psalm. 70. | Epist. 52. | De verb. Apo. Ser. 15. | *Altera confirmatio, Apostoli authoritate suffulta.* | Rom. 8.29. | 2. Tim. 4.8. | 1. Cor. 4.7.

3 Addunt quod ex Chrysostomo sumptum videri potest, Quod si hçc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicunque est scriptor ille operis, De vocatione Gentiũ, qui sub Ambrosij nomine circunfertur, dum ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tantos viros sibi excidisse. Quomodo enim Chrysostomo in mentem non venit electionẽ Dei esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidẽ concedere minime formidamus, quod Paulus magna contentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiç deditos: sed cũ illo

3. Tertium absurdũ, ex Chrysostomi verbis collectum. | Homil. 22. in Genes. | Lib. 4. ca. 4. | *Responsio, per negationem.*

illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, soli illi conualescunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alij, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescũt, donec absumãtur. Nec aliũde est quòd alij ad finem perseuerant, alij in cepto cursu prolabuntur. Siquidem & ipsa perseuerantia donum Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est impertit. Si causa differẽtiæ requiritur, cur alij constãter perseuerent, alij instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quod illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quò sint inconstantiæ documenta, non eandem virtutem administrat.

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionũ vsum, ridiculas esse obiurgationes nisi sit penes peccatorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellũ De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiosè illa diluit, ad hanc tamen summã aduersarios reuocat, O homo, in præceptione cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio nõ habere: in oratione cognosce vnde accipias quod vis habere. Eiusdẽ ferè argumẽti est liber De Spiritu & litera, vbi Deũ Legis suæ præcepta non humanis viribus metiri docet, verùm vbi iussit quod rectum est, gratis dare implendi facultatem suis electis. Nec verò hæc res longæ disceptationis est. Primùm non soli sumus in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Viderint isti quomodo superiores euadant in certamine, quod cum talibus antagonistis suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quisque bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iisdem tamen demũ charitatẽ à Domino dari flagitat. Testatur in epistola ad Romanos, nõ esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admonere & hortari & corripere. Cur nõ ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonẽt vt parcat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò non optimo doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærentib. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiãt ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, neque qui plãtat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere. Sic Mosen seuerè videmus Legis præcepta sancire,

4. Quartum absurdum, à Pelagianis olim obiectum.

Responsio per negationem, ex Augustini operibus collecta.

Confirmatio responsionis, testimonio Christi illustrata.

Ioan. 15. 5.

Et Pauli Apostoli.

Rom. 9. 16.

Altera responsio, quæ vsum exhortationum demonstrat.

1. Cor. 3. 7.

& Prophetas acriter instare,& minari transgressoribus: quum tamen fateamur tunc sapere demum homines,vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse corda circuncidere,& pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus:denique animas innouando, facere vt efficax sit doctrina.

Tertia responsio, quæ secundam fusius explicat, impiorum respectu. 5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt,vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriũt:quia vtcunque irrideat proteruissimus quisque,improbare tamen nõ potest. Sed quid faciat miser homuncio,inquies,quando cordis mollities,quę ad obedientiam necessaria erat,illi denegatur?Imò quid tergiuersatur,quum duritiem nulli nisi sibiipsi imputare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati,si liceat,velint,nolint, earum virtute prosternuntur. *Piorum respectu.* Præcipua autem vtilitas erga fideles cõsideranda est:in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus,ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat.Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud *Eze.11.19.20.* Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. *Instantia ad priores responsiones.* Atqui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus solicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur siquando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? *Solutio.* O homo,quis es qui legẽ imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur,per hortationem vult nos præparari,quid habes quod in ea œconomia mordeas vel sugilles? Si nihil exhortationes reprehensionésque apud pios aliud proficerent nisi vt peccati redarguerent,essent eo ipso reputandæ nõ prorsus inutiles.Nunc,quum agente intus Spiritu, ad inflammãdum boni desiderium,ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem,contrà autem, ad odium tædiúmque generandum plurimum valeant:quis audeat superfluas cauillari? *Summa superiorem responsionum.* Siquis clarioré desiderat responsionem,sic habeat.Bifariã Deus in electis suis operatur:intus, per Spiritum: extrà per verbum.Spiritu,mentes illuminando, corda in iustitiæ amorẽ cultúmque formando, nouam eos creaturam facit.Verbo,ad eandem renouationem expetendam,quęrendam,assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispẽsationis suæ modo exerit.Verbum idem dum reprobis destinat,etsi non in eorum correctionem,in alium tamen vsum valere facit:quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur,& in iudicij diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Chri-

Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suauis tamen odor Deo.

Ioan. 6. 44. & 45.

1. Cor. 2. 16.

6 In cogerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: ídque sedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in prœliis, vbi ad manus ventũ est, imbellis multitudo, quãtũlibet põpę & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimũ erit illos cum sua turba disiicere. Quia enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna responsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Pręcipuũ robur locãt in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis viriũ nostrarũ modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam, & similia interdicit: aut ea tãtum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porrò omnia ferè quæ accumulant præcepta, in tres species distinguere licet. Alia, primã ad Deum conuersionem exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere differamus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nonnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento insistunt, frustra aliàs datam esse Legem. Perinde enim loquuntur acsi nusquam Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim, quæso, ista sibi volunt, Legem propter transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius lõgè supra nos positã, quò impotentiã nostrã cõuinceret. Certe ex eiusdé definitione finis Legis ac complementũ est charitas. Atqui dum ea Thessalonicẽsium animos repleri optat, satisfatetur sine profectu in aurib⁹ nostris sonare Legẽ, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

Prima classis argumentorũ quæ Neopelagiani ex Scriptura colligũt, pro liberi arbitrij defensione.

1. Lex à nobis integritatem exigit: ergo aut Deus nobis illudit, aut quæ sunt in nostra potestate requirit.

Responsio, per distinctionem tripliciũ præceptorum, de quibus primũ in genere disserit hac & sequenti sect.

Rom. 3. 20.
Ibid. 7. 7.
Galat. 3. 19.
Rom. 5. 20.

1. Tim. 1. 5.
1. Thess. 3. 12

Argumentum autem illud de Lege in genere nihil iuuat arbitrij liberi patronos.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulā, ad quam studia nostra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem. sed quum multiplicem Legis vsum diligēter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: ideóque ad preces inuitat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, tētandæ essent vires an ad respondēdum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gratię auxilio non modò subsidium, sed totā virtutem nobis esse sitam clamāt, illæ satis supérque testantur nos prorsus ineptos, nedū impares obseruādæ Legi esse. Quare ne amplius ista virium nostrarū cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acsi Dominus quam in Lege dederat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset, magis ex promissionibus reputandum quàm simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij saxa sunt aut stipites, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiūt: aut pij, dum suæ impotentiæ admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solennes Augustini sentētiæ, Iubet Deus quæ nō possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum vtilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imò ideo Lex imperat, vt impetret fides quod imperatū erat per Legē: imò fidē ipsam exigit à nobis Deus, & nō inuenit quod exigat, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

Promissiones enim præceptis connexæ, nos in Dei gratia salutem inuenire probant.

Obiectio. Lex viuis hominibus data est. Responsio, Augustini testimoniis confirmata.
In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbit. ca. 16. Homi. 29. in Iohan. Epist. 24.

Specialis consideratio triplicium præceptorum, nihil iuuat liberi arbitrij patronos.

8 Id, recensendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarius cernetur. Iubet sæpius Dominus tū in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt præputia cordis nostri circuncidamus. At per Mosen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vt bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata

Ioel 2.12. Ier.31.18. Deut.10.16. Ibid.30.6. Eze.36.26. Ier.31.18. Lib. de doctrin. Christ.3.

1. Neque præcepta, quæ conuersionem ad Deum exigūt.

ta & gratiam. Erant nũc qui ex præceptis colligunt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipsa adimpletur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius voluntati seruire & adherere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci qui testificentur illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa cõstãtiæ virtus petẽda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contristemus Spiritũ Dei, quo obsignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicẽsibus à Domino imprecatur, nẽpe vt dignos habeat eos vocatione sua sancta, & impleat bonũ omne propositum bonitatis suæ, opúsque fidei in illis. Eodem modo in secunda ad Corinthios epistola, de eleemosynis tractans, bonam & piam eorum voluntaté sæpius cõmendat: paulo pòst tamen gratias agit Deo, qui posuit in corde Titi vt exhortationẽ susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggessit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

2. Neque præcepta, quæ simpliciter de Legis obseruatione loquuntur.

Act.13.43.

2. Neque præcepta, quam Dei gratia nos perseuerare iubent.

Ephes. 6. 10.

Ibid. 4. 30.

2. Thess. 1. 11.

2. Cor. 11. 16.

9 Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impediat quominus ipsi conferamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuersionis nostræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis suppetias Dominus ferat, suprà demonstratum est, neque hîc opus est repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, frustra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando constat omnibus Dei præceptis adimplendis & necessariam esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam, quia inde patet, saltem plus à nobis exigi quã simus soluendo. Nec verò vllis cauillis dilui potest illud Ieremiæ, irritum fuisse pactum Dei percussum cum veteri populo, quia literale tantũ erat: non aliter autem sanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorũ errori astipulatur sententia illa, Conuertimini ad me, & cõuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscẽtiam renouat, sed qua se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionẽ interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis vexatus populus, auersum à se Deũ querebatur:

Instantia adu. superiorem cõsiderationem.

Zach. 1. 5.

Sect. 7. 8.

Responsio.

Cõfirmatio responsionis ex Ieremia.

Ier. 31. 32.

Alia instantiæ solutio.

respondet non defuturam illis suam benignitatem si ad vitę rectitudinem,& ad seipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperã ergo detorquetur locus,dum eò trahitur vt opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri.Hęc eo breuius perstrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Vid.cap. 2. sect. 27. cap. 7. & 8. sect. 2.3.

Secunda classis argumentorũ pro libero arbitrio, ex Dei promissionibus.

10 Secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones quibus Dominus cum volũtate nostra paciscitur: quales sunt, Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis.Si volueritis & audieritis,bõna terrę comedetis:quòd si nolueritis,gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum est.Item,Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, nõ expellêris: si audieris vocem Iehouę Dei tui,& facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsiorem cunctis Gentibus terræ.Et reliquæ similes. Importunè & per ludibriũ, quæ Dominus in promissionib. offert beneficia, voluntati nostræ delegari putant,nisi nostrum sit illa vel stabilire,vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis querimoniis amplificare promptũ est:nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est.Egregiam verò fore hãc liberalitatem Dei,si beneficia sua ita nobis exponat,ne fruendi vlla sit facultas.miram promissionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur,à re impossibili dependeant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionẽ habent appositam, alibi dicemus: vt palàm futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet,nego Deum inhumaniter illudere nobis,dum nos ad beneficia sua demerẽda inuitat,quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerãtur promissiones,suũ apud vtrosque vsum habent.Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus,ne suauiter nimium in peccatis deliciẽtur,nulla iudiciorum suorum memoria: ita in promissionibus quodammodo eos attestatur quàm indigni sint sua benignitate.Quis enim æquissimũ & conuenientissimum esse neget,Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcisci?Ritè ergo & ordine agit Deus,dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legẽ in promissionibus dicit,tum demum sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint:vel ob hoc solum,vt intelligant se ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur.Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam fideles extimulare studet,nequaquam erit absonum, si quod illũ multo cum fructu præceptis agere erga eos ostendimus,id quoque promissionibus tentet.De voluntate Dei præceptis edocti, mi-

Amos 5.14. Ier.4.1. Isa.1. Deut.28.1. Leuit.26.3.

2. Irritæ sunt Dei promissiones,quibus beneficia nobis cũ quærentibus pollicetur,si nostrum non sit illa stabilire vel irrita facere.

Responsio, quæ vsum harum promissionum erga pios & impios ostẽdit, & repugnantiam ab aduersariis cõfictam conciliat.

feriæ noſtræ admonemur, qui ſic ab illa toto pectore diffidemus: ſimul inſtigamur ad inuocandũ eius Spiritũ, per quẽ in rectam viã dirigamur. ſed quia præceptis ignauia noſtra nõ ſatis acuitur, ſubduntur promiſſiones, quæ dulcedine quadã ad eorũ amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iuſtitię deſiderio, eo ſimus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obteſtationibus, Si volueritis, Si audieritis, neq. volendi audiendíve liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

11 Habet & tertia claſſis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum receperit. Cuius generis ſunt iſti, Amalec & Chananæus ante vos ſunt, quorũ gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquieſcere Domino. Quia vocaui vos, & non reſpondiſtis, faciam huic domui ſicut feci Silo. Item. Hæc gens nõ audiuit vocem Domini Dei ſui, nec recepit diſciplinam: ideo proiecta eſt à Domino. Item. Quia indurastis cor veſtrum, & noluiſtis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduerſus eos congruerent quibus extemplo reſpondere liceat, Nobis verò proſperitas cordi erat, aduerſa timebamus: quòd autem illius adipiſcendæ, horum vitandorum cauſa, Domino nõ paruimus, nec vocem eius auſcultauimus, eo factum eſt quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit. Fruſtra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit noſtræ poteſtatis. Sed omiſſo neceſſitatis obtentu in quo infirmum eſt ac futile patrocinium, rogo poſsíntne culpam deprecari. Nam ſi culpæ alicuius tenẽtur conuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruerſitate factum eſſe quominus ſuæ clementiæ fructum ſentirent. Reſpondeant ergo, poſsíntne inficiari cauſam contumaciæ, prauã ſuam voluntatem fuiſſe. Si mali fontem intra ſe reperiunt, quid veſtigandis extraneis cauſis inhiant, ne ſibiipſi fuiſſe exitij authores videantur? Quòd ſi verum eſt ſuo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus caſtigari, magna ratio eſt cur iſtas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt ſi obſtinatè in vitiis pergant, diſcant in calamitatibus ſuam potius nequitiam accuſare & deteſtari, quàm Deum iniquæ ſæuitiæ inſimulare: ſi docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miſeros ſe ac perditos vident) in viam redeant, ac idipſum ſeria confeſſione agnoſcant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vſum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profeciſſe, ex ſolenni Danielis oratione conſtat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vſus exemplum intuemur in Iudæis, quibus ſuarum miſeria-

Tertia Claſſis, ex Dei exprobrationibus collecta.

Num. 14. 43.

Iere. 7. 13. & 35.

Ier. 32. 32.

3. Fruſtra nobis mala exprobrantur quæ effugere noſtræ non fuit poteſtatis.

Reſponſio. Quia peccatores conſcientiæ ſenſu damnati teneãtur, meritò exprobrationes ex Dei ore audiũt.

Præterea duplex vſus harũ exprobrationũ eſt conſiderandus.

Iere. 7. 27.

rum causam enarrare Ieremias iubetur : quum tamen non aliter casurum esset quàm Dominus prędixerat. Loquêris ad eos omnia verba hæc,& non audient te : vocabis eos,& non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur surdis?vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant:nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam,quæ in ipsis residebat,Deo transcriberêt.Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie,quam ad erigendū liberi arbitrij simulachrū hostes gratiæ Dei struere solent,tā ex præceptis quàm ex obtestationibus aduersus Legis transgressores.Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur,Generatio praua quæ non direxit cor suum,alio etiā Psalmo hortatur Propheta suę ætatis homines,ne obdurêt corda sua:nempe quia omnis cōtumaciæ culpa in hominum prauitate hęret. sed stultè inde colligitur, cor in vtramque partē esse flexibile, cuius præparatio à Deo est.Dicit Propheta,Inclinaui cor meū ad obseruanda præcepta tua:nempe quia libenter & hilari animi propēsione Deo se addixerat:neque tamen se inclinationis authorem esse iactat,quam in eodem Psalmo fatetur Dei esse donum. Itaque tenenda Pauli admonitio,dum fideles iubet operari salutem suā cum timore & tremore,quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat,ne indulgeant carnis torpori:sed metū & solicitudē pręcipiens,sic eos humiliat,vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur,proprium esse Dei opus.quo disertè exprimit passiuè (vt ita loquor) agere fideles,quatenus è cælo suggeritur facultas,vt nihil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem,non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantū carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eôdem spectat illud Pauli , Spiritum ne extinguatis, quia subinde obrepit fidelibus ignauia:nisi corrigatur.Si quis tamen inde inferat,in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucem,facilè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quā requirit Paulus,non nisi à Deo est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare,quum Spiritus sibi vni consecrandi munus vindicet. Denique per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit,ex Iohannis verbis palam est,Quisquis ex Deo est,seruat seipsum.Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones,quasi partim Dei virtute,partim nostra seruemur:quasi verò hanc ipsam custodiam,cuius Apostolus meminit,non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet,& scimus pios,dum aduersus Satanam militant,non aliis quàm Dei armis victoriam consequi. Itaq; Petrus vbi animas purificare iussit in obediētia veritatis, mox

Variorum Scripturæ locorum solutio ex prioribus responsionibus collectā Psalm.78.8. Psalm.95.8. Philip.2.12. 2.Pet.1.5. 1.Thess.5.19. 2.Cor.7.1. 1.Ioan.5.18. Ioan.17.15. 1.Pet.1.22.

mox correctionis vice adit, per Spiritum. Denique quàm nihil sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostẽdit Ioãnes, quũ tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semen Dei in illis manet ac rationem alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundum. 1. Ioan. 3. 3. & 5. 4.

12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni nostrę valde aduersari videtur. Nam ille populum post Legẽ promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie nõ est occultũ, neq; procul positum, neq; in eo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non de obseruationis, sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen scrupulum sic quoque forsan relinquerẽt. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Mosen hîc loquutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendat, violẽter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possẽt: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli authoritatem redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, vanissima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam obuia facilitas, quãdo nullus nisi per exitiale præcipitium patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Mosen his verbis misericordiæ fœdus comprehendisse, quòd vnà cũ Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis ante versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis simpliciter intelligẽdus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ adeo comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiliunt vt eam prorsus euertant. Id reputãs Paulus, non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutẽ in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit, (nempe vt ipsam ij demum assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vindicandam humano arbitrio libertatem.

Instantia ad superiorem solutionem, ex Mose desumpta. Deut. 30. 11. *Dilutio Apostoli authoritate, & firma demonstratione confirmata.* Rom. 10. 8. Deut. 30. 8.

13 Obiectari solent & alij quidem loci quibus ostenditur Deũ interdũ, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorsum conuertant sua studia, qualiter est apud

Quarta classis, ex Dei exploratione & expectatione.

Oseam, Vadam ad locum meum donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quæsiturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vtrouis suopte ingenio inclinare possét. Qua si verò istud non sit in Prophetis vsitatissimum, Deo speciem aspernantis ac proiicientis populum præ se ferre, donec vitã in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarij elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum conuersioné à seipso posse meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad conuersioné fatentur, quid nobiscum litigant? At necessariam ita cõcedunt vt suam homini velint seruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque similibus. aliud est enim secedere ab homine, & respicere quid sibi permissus relictúsq. agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuãt istæ formulæ? Respondeo, perinde valere acsi ita loqueretur Deus quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud cõtumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum afflictari tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quęrat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quo nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduersarum flagellis quàm corrigeremur, nisi Spiritu suo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tãquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo pręsentiam quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falso colligitur, aliquas esse liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram οὐδενίαν nos adigat.

Ose. 5:14. 4. Deus expectat an peccatores resipiscant nec ne: ergo vtrumuis possũt.

Responsio, per dilemma.

Osea locus explicatus.

Quinta classis argumentorum pro libero arbitrio ex perpetua loquendi ratione.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. si quidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitumque Domino est, non minus facere quã peccata perpetrare dicimur. Quòd si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitiis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicãt. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra

5 Bona & mala opera nostra dicuntur: ergo penes nos est vtraque facere. Responsio, per expositionem, quæ neutram loquendi rationem pro liberi arbitrij patronis facere ostendit.

ſtra nuncupari,ego viciſſim obiicerem,panem nuncupari noſtrum quem nobis dari à Deo poſcimus. Quid ex poſſeſſionis titulo percipient,quam Dei benegnitate ac gratuito munere noſtrũ fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandẽ in oratione Dominica rideant abſurditatẽ:aut ne pro ridiculo habeant quòd noſtra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium niſi ex Dei largitate. Atqui iſtud aliquanto eſt validius,quòd nos ipſosDeum colere,ſeruare iuſtitiam,obedireLegi,bonis operibus ſtudere Scriptura ſæpe affirmat.Hæc quum ſint propria mentis & voluntatis officia,quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri,&ſimul nobis tribui,niſi quædam eſſet ſtudij noſtri cum diuina virtute communicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, ſi ritè modum reputemus quo in ſanctis agit ſpiritus Domini. Extranea eſt illa ſimilitudo qua nos inuidioſè grauant.quis enim ita deſipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autemet? Neque verò quicquam ſimile conſequitur ex noſtra doctrina.In naturales hominis facultates referimus,approbare,reſpuere:velle,nolle: eniti,reſiſtere:nempe approbare vanitatem, reſpuere ſolidum bonum: velle malum,nolle bonum.eniti ad nequitiam,reſiſtere iuſtitiæ.Quid hic agit Dominus? Si eiuſmodi prauitate vti vult tanquam iræ ſuæ inſtrumento,dirigit ac deſtinat quò libuerit,vt per vitioſam manum bonum ſuum opus exequatur.Sceleſtum igitur hominem,qui Dei potentiæ ſic ſeruit,dum libidini tantùm ſuæ obſequi ſtudet,an cum ſaxo conferemus, quod alieno impetu vibratum , nec motu, nec ſenſu, nec voluntate propria fertur?Videmus quantum ſit diſcriminis.Quid verò in bonis,de quibus præcipua eſt quæſtio? Vbi regnum in illis ſuũ erigit:voluntatem,ne vagis libidinibus ſurſum deorſum raptetur,pro naturæ inclinatione,per Spiritum ſuum cohibet: quo in ſanctitatem ac iuſtitiam propendeat,ad iuſtitiæ ſuæ regulã flectit,componit,format,dirigit:ne titubet aut concidat, Spiritus ſui virtute ſtabilit ac cõfirmat.Qua ratione Auguſtinus, Dices mihi, inquit ergo agimur,non agimus. Imò agis, & ageris:& tunc bene agis,ſi à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit,agentibus adiutor eſt,nomen adiutoris præſcribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus ſancti motu, quia à natura eſt voluntas, quæ regitur vt ad bonum aſpiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij poſſe colligi nos etiam aliquid agere , non conuenit ita accipere,quaſi ſeorſum aliquid nobis tribuat:ſed ne foueat in nobis ignauiam ſic Dei actionem cum noſtra cõciliat vt velle ſit à natura,bene autẽ velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat,Niſi Deus nos adiuuet,non modò vincere,ſed neque pugnare poterimus.

Inſtantia à ſimili.

Reſponſio.

Quid & quomodo Deus agat in electis.

De correp. & gra.cap.2.

Conclusio responsionis ad argumenta classis postremæ: Gratiã Dei omnia in nobis operari, ita tamen vt nostra duplici ratione dicantur quæcunque bona operamur etiamsi nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab hac Dei gratia separetur.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari non potest quin cor rigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod nostrũ est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanãt actiones. Interim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui gratia voluntatem, sed magis reparari: quia vtrunque optimè constat: vt instaurari dicatur hominis voluntas, dũ correcta vitiositate & peruersitate ad verã iustitiæ regulã dirigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiata corruptáque est, vt nouum penitus ingeniũ induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamsi nihil à seipsa conferat nostra volontas quod ab eius gratia separetur. Ideóque memoria tenendum quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdam satagere vt in hominis voluntate quicquam boni propriũ reperiãt, quicquid enim mixturę ex liberi arbitrij virtute afferre student homines ad Dei gratiam, nihil aliud quàm eius corruptio est: perinde ac si quis lutosa & amara aqua vinum dilueret. Etsi autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure Deus vindicat. primum, quia nostrum est eius benegnitate quicquid operatur in nobis, modò non à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

Tertia & vltima pars capitis, singularia quædam loca excutiens.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum facessent negotij, quæ superiores modò solutiones probè imbiberint. Citãt ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acsi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim superiorẽ peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. illic enim iniquitatem inuidiæ quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositũ est Deo, id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quẽ nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimiũ ingratus esset iã accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidẽ suo imperio fratrem ferre posset. Verũ ne hanc interpretationẽ ideo videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit demus sanè de peccato loquutũ fuisse Deũ. Si ita est, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam-

1. Locus ex Mose desumptus. Genes. 4.7.

Responsio 1. genuinam sensum proponens.

Altera responsio, per dilẽma.

Iam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, vbi promissionis complementum, quãdo peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, ac si diceretur victoriã reportaturũ fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nã si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem, in qua nõ difinitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quãquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulãt, comparationẽ fieri Cain & Abelis, qua primogenitus frater minori posthabitus non fuisset nisi proprio scelere deterior.

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserẽtis Dei: ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia nõ adeò inconsideratè abuterentur. Scio eos posse Origenẽ & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinũ opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quod voluerit Paulus. Illic docet, iis demũ paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoscunque non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat gratuitæ quoque electionis certitudinem Mosis testimonio cõfirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, nõ esse volentis aut currentis, sed miserentis Dei. Quòd si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum, quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage istas argutiolas, Non est volentis neque currẽtis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparant: sola est hìc Domini misericordia. Non enim aliter hìc loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitãtem & humanitatem, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui argutãtur Paulum innuisse aliquam esse voluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandẽ formam ratiocinari cõcederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatẽ nos assequutos. Quòd si vitium in hac argumentatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volẽtis neq; currẽtis, quia non sufficiat volũtas nec cursus: posse in cõtrariã partẽ retorqueri, nõ esse Dei misericordiæ, quia neq; sola

Marginal notes: 2 Locus, ex epist. ad Rom. c. 9. 16 / Responsio. / Orige. lib. 7. in epistol ad Romanos. / Hieron. dial. 1. in Pelag. / Instantiæ dilutio. / Tit. 3. 1. / Alia dilutio ab absurdo. / Tertia, ex Augustino, epist. 107. ad Vitalem.

illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrunq; Deus efficit in nobis. Non minus inscitè torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarij sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorúm opera vtitur Deus postquam idoneos reddidit instruxítque necessariis dotibus.

3 Locus ex Apostolo, 1. Cor. 3. 9. Responsio,

4. Locus ex Eclesiast. cap. 15. 14.

18 Ecclesiasticum producunt, quem dubiæ authoritatis scriptorem esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictũ esse in manu cõsilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hominem positam esse vitam & mortem, bonum & malũ: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto, acceperit homo à sua creatione facultatẽ adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Salomoni qui asserit hominẽ rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi asciuisse multas adinuentiones: verùm qui homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quidquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicunque tandem sit) respõdeo. Si hominem vis instituere vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quærat, tanti non est nobis tua authoritas, vt vel minimi præiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideóq; respondes rectitudinem homini inditam fuisse quo ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio, modò mihi rursum tecum hoc conueniat iis ornamentis quibus eum Dominus initiò induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atq; ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

Responsio, Eccles. 7. 30.

Alia responsio per distinctionem.

5. Locus ex Luca 10. 30.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimum esse omnibus pene scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarij, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat bonorũ priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictut esse semiuiuus. Vbi enim est illud vitæ dimidiũ nisi rectæ & rationis & volũtatis portio aliqua maneret? Primũ, si nolim locũ dare ipsorũ allegoriæ, quid obsecro facturi sũt? nã præter

Responsio 1. Allegorica argumenta sunt infirma,

germa-

germanum orationis Domini ſenſum, à patribus excogitatum fuiſſe nihil dubium eſt. Allegoriæ vltra procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abeſt vt fundandis vllis dogmatis per ſe ſufficiant. Neque deſunt rationes quibus poſſim, ſi lubeat totũ hoc commentum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, ſed penitus interiiſſe docet quantũ ad beatę vitæ rationem. Nõ ſemiuiuos dicit ſanatos Paulus, dum loquitur de noſtra redemptione: ſed cùm mortui eſſemus, ſuſcitatos. non ſemiuiuos inclamat ad recipiendam Chriſti illuminationem, ſed dormientes & ſepultos: nec ſecus Dominus ipſe, dum horam veniſſe ait qua mortui ad vocem ſuam reſurgant. Qua fronte leuem alluſionem tot claris ſententiis opponerẽt? Valeat tamẽ allegoria hæc pro certo teſtimonio: quid tamen à nobis extorquebũt? Semiuiuus eſt homo: habet igitur aliquid ſaluũ: nempe habet mentem intelligentiæ capacem, etiã ſi ad cæleſtẽ ſpiritualémque ſapientiam non penetret: habet nonnullum honeſtatis iudicium: habet aliquem diuinitatis ſenſum, vtcũque veram Dei rationem non aſſequatur. Sed quò iſta recidunt? certè nõ efficiunt vt nobis illud Auguſtini, communibus etiam ſcholarum ſuffragiis approbatum adimatur, Adépta eſſe homini poſt lapſũ gratuita bona vnde ſalus depẽdet: naturalia verò corrupta pollutáque eſſe. Stet ergo nobis indubia iſta veritas, quæ nullis machinamentis quatefieri poteſt, Mentẽ hominis ſic alienatam prorſus à Dei iuſtitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitioſum concipiat, cõcupiſcat, moliatur, cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd ſi quippiam interdum boni in ſpeciem oſtentant, mentem tamen ſemper hypocriſi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruerſitate illigatum manere.

Altera reſponſio, qua hunc locum per alia magis perſpicua interpretatur.

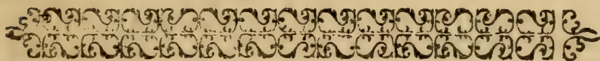
Eph. 2.5.30. &.5.14.

Iohan.5.25.

Tertia reſponſio per conceſſionem.

Poſtrema, ex Auguſtini ſumpta.

Totius de libero arbitrio tractationis concluſio & ſumma.

CAPVT VI.

Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de Chriſto Redemptore, ſemper ab eccleſia Dei perceptæ, vtilitas, ſect.1.

2 Chriſtus, vtriuſque fœderis Mediator, fidei piorum Iſraelitarum ſeu veteris populi fuit obiectum, vt ex ſacrificiorun ritu, familiæ Abrahami electione, & Dauidis eiúſque poſterorum dignitate liquet, ſect.2.

3 Inde consolatio, robur, fiducia & spes piorum sub Lege, quos ad Christum cælestis Pater variis modis inuitauit, sect. 3. & 4.

Inutilis est cognitio Dei Creatoris, nisi succedat fides in Christum redemptorem.

VVM in Adæ persona perierit totum humanum genus, nobis adeò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere nõ licet, vbi nos intus vrget conscientia, ostendítque iustam in peccato abdicationis causã esse, ne pro filiis nos cẽseat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitudo: quia nec mẽtes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: & vt praui sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prędicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapiẽter Deum cognoscere decebat, sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicatio crucis, humiliter tamen amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & fictorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater esse incipiat. Certè lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatore: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd siquis ad Euangelij promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia

Ratio. 1.

Ratio altera, testimonio Apostoli firmata.

1. Cor. 1. 21.

Conclusio. Hæc doctrina ab exordio mũdi omnibus seculis locũ habuit inter Dei filios.

Ioan. 17. 3.

Ideo toto cælo aberrant, qui profanis & incredulis Christum nescientibus, cælum aperiũt horúmque prætextus scripturæ testimoniis refelluntur.

quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, nõ posse absq; recõciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ. Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanę: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quaslibet Gentium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus Redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christũ respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitã ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit: Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christũ ex professo disserere mihi nõdum propositum est, in transcursu attigisse satis fuerit.

Iohan. 4. 22. Ephes. 2. 12. Iohan. 14. Iohan. 1. 12.

Veteri autem Israelitarum populo Deus nunquam fuit propitius absque Mediatore Christo. Ratio. 1. ex sacrificiorum deprompta. Ratio altera ex familiæ Abrahami electione petita.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium, nec spem gratię vnquã fecit absque Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quærendam salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totam Abrahæ sobolẽ in fœdere suo complexus est, prudenter tamen ratiocinetur Paulus, Christũ propriè esse semen illud in quo benedicendę erant omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, quî factum est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris coniuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò quî factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semẽ: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen piis omnibus fuisse notum satis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorũ fœlicitate disserens, in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messiæ sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesię suæ benedicturũ. Cui etiã respondet oraculũ quod paulo pòst

Gal. 3. 16.

Altera ratio, ex regia dignitatis in Dauidis familia stabilita consideratione collecta, illustribúsque testimoniis confirmata.

1. Sam. 2. 10.

subiicitur, Ambulabit ſacerdos quem conſtituam coram Chriſto meo. Nec verò dubium eſt quin cæleſtis Pater in Dauide eiúſque poſteris conſpici voluerit viuam Chriſti imaginem. I-
Pſal.2.12. deo pios ad Dei timoré hortari volẽs, iubet oſculari Filiũ: cui
Ioan.5.23. ſcilicet hęc Euãgelij ſentẽtia reſpõdet, Qui nõ honorat Filium, nõ honorat Patrẽ. Itaque licet decẽ tribuum defectione collapsũ fuerit regnũ, fœdus tamẽ quod pepigerat Deus in Dauide
1. Reg. 11.12. & eius ſucceſſoribus, ſtare oportuit, ſicut & per Prophetas lo-
34. quutus eſt, Non ſcindam prorſus regnum propter Dauid ſeruũ meum & propter Ieruſalem quam elegi: ſed filio tuo reſtabit tribus vna. vbi ſecundò & tertio idem repetitur. Diſertè etiam adſcribitur, Affligam ſemen Dauidis: ſed non cunctis diebus.
Ibidem 39. Aliquo poſtea temporis interuallo dictum eſt, Propter Dauid
1. Reg.15.4. ſeruum ſuum dedit lucernam Deus in Ieruſalem, vt ſuſcitaret ei filium, & ſaluam tueretur Ieruſalem. Iam quũ res ad interi-
2.Reg.19. tum vergerent, rurſus dictũ fuit, Noluit Deus diſpergere Iehudah propter Dauid ſeruũ ſuũ, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit ſumma, præteritis omnibus aliis, Dauidẽ vnũ fuiſſe electum, in quo beneplacitum Dei reſideret: ſicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculũ Silo, & ta-
Pſal 78.60. bernaculũ Ioſeph, & tribũ Ephraim non elegit: ſed elegit tribũ
& 67. Iehudah, montẽ Sion quem dilexit: Elegit ſeruũ ſuũ Dauid, vt parceret Iacob populum ſuum, hæreditatem ſuam Iſrael. Denique ſic Eccleſiam ſuam ſeruare voluit Deus, vt eius incolumitas & ſalus à capite illo penderet. Ideóque exclamat Da-
Pſal.28.8. uid, Iehouah fortitudo populi ſui, robur ſalutum Chriſti ſui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: ſignificans Eccleſiæ ſtatum indiuiduo nexu cum Chriſti imperio coniunctum eſſe. Eodem ſenſu alibi, Ser-
Pſal.20.10. ua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugiſſe ad Dei opem, niſi quia delitescebant ſub Regis præſidio, quod ex
Pſ.118 25. alio Pſalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in
26. nomine Iehouæ: vbi ſatis conſtat reuocari ad Chriſtum fideles, vt ſe Dei manu ſaluos fore ſperent. Eodem reſpicit alia
Pſ.80.18. precatio, vbi tota Eccleſia Dei miſericordiam implorat, Sit manus tua ſuper virum dexteræ tuæ, ſuper filium hominis quem conſeruaſti (vel aptaſti) tibi. Nam etſi populi totius diſſipationem deplorat author Pſalmi, tamen inſtaurationem flagitat in ſolo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vaſtata terra, & rebus in ſpeciem perditis, Eccleſiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu ſpem fidelibus præciſam eſſe queritur. Chriſtus, inquit, ſpiritus oris noſtri captus eſt in
Thren. 4 20. peccatis noſtris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam ſatis liquet, quia non poteſt Deus propitius huma-

humano generi esse absq; Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

3 Porrò vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesię liberatio, fiducię & spei vexillū in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Messiah suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirum quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinet insigne illud responsum Iesaiæ. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & præsenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium, obliquè significans quamuis Rex & populus sua prauitate reiicerēt oblatam sibi promissionem, acsi data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quia suo tempore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostéderent, semper in mediū proferre illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æterna salus. Sic Iesaias, Statuā vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles. ecce testem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deū sibi fore exorabilē. Eodem modo Ieremias vt desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israel tutò habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oues meas pastorem vnum, nēpe Dauidem seruum meum. Ego Iehoua illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cū iis fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouationē disseruit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tātùm lectores volo admonitos, spem omnium piorum nō alibi vnquam fuisse repositam quàm in Christo. Succinūt etiam alij omnes Prophetæ, sicuti apud Oseam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibi caput vnū. quod postea clarius explicat, Reuertentur filij Israel, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, disertè exprimit, Transibit Rex ante ipsos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suscitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigam, nempe quia vnicum illud erat salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Daui-

Nec aliunde quàm ex hoc ipso fōte in rebus afflictis aut solatium promissum est, aut fiducia & spei vexillum vnquam erectum.

Habac. 3. 13.

Confirmatio, ex varijs selectisque Scripturæ dictis.

Iesa. 7. 14.

Iesa. 55. 3.

Iere. 23. 6.

Ezech. 34. 23.

Ezech. 37. 25. 26.

Oseæ. 1. 11.

Micch. 2. 13.

Amos 9. 11.

Zac.9.9. dis,quod in Christo impletum est.Itaque Zacharias,sicuti eius seculum Christi manifestationi propius erat, apertius exclamat,Lætare filia Sion,iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruatus.

Psal.28.8. Quod loco Psalmi antè citato respõdet, Iehoua robur salutum Christi sui, serua Iehoua:vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.

Sic Iudæos docuit Dominus vt in Christum respicerent.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos,vt liberationis petendæ causa, rectà oculos ad Christum conuerterent. Nec verò quauis turpiter degenerassent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principij,Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat,fore Ecclesiæ liberatorem:atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos suos adoptauerat.

Matt.21.9. *Quod Christi ipsius approbatione confirmatum est.*

Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud quum Christus Hierosolymam paulò ante mortem ingressus est, Hosanna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuisse apparet atque ex communi vsu petitum quod canebant, vnicum sibi restare misericordiæ Dei pignus in aduentu redemptoris.

Ioan.14.1. Hac ratione Christus ipse discipulos, vt distinctè & perfectè credant Deo, iubet in se credere,Creditis in Deum,& in me credite,inquit. Etsi enim propriè loquendo,à Christo fides ad Patrem conscendit, significat tamen eam, etiamsi Deo innititur, paulatim euanescere nisi intercedat ipse medius qui eam in solida firmitate retineat: alioqui altior quoque est Dei maiestas quàm vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi super terram reptant.

Ideo vulgare illud dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet.

Quare illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat : quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago:

Colo.1.15. sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, nõ posse in salutem nobis innotescere. Etsi autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderãt, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum,nõ aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ,quàm Mediatore exhibito.

Rom.10.4. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat,quod docet Paulus, Christum esse finem Legis:quàm tamen verum sit ac certum, ex Lege ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nõdũ differo,quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixũ lectorib⁹ maneat,

Conclusio huius disputationis de Christo.

Lib.3.c.2. Primus ad pietatem gradus sit agnoscere Deum esse nobis patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternam hæreditatem regni sui : hinc palàm fieri quod nuper diximus,saluificam Dei cognitionem absque Christo non cõstare. ideóque ab exordio mundi ipsum fuisse propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo acquiesceret eorum fiducia.

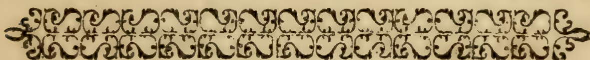
Lib.4.c.8. Hoc sensu scribit Irenæus Patrem, qui immensus

sus est, in Filio esse finitum, quia se ad modulum nostrum accommodauit, ne mentes nostras immensitate suæ gloriæ absorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem sententiam ad impium phantasma detorquent, acsi portio tantùm diuinitatis à tota perfectione defluẽs in Christo esset: quum nihil aliud velit quàm Deum in Christo solo comprehendi. Omnino verum semper fuit illud Ioannis, Qui non habet Filium neque Patrem habet. Nam etsi olim gloriati sunt multi summum numen, cœlíque & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam verè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrem esse. Quia ergo caput non tenebant, hoc est Christum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factũ est vt in crassas fœdásque superstitiones demum prolapsi, ignorantiam suam proderent, sicuti hodie Turcæ, quamuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

Confirmatio Irenæi testimonio.

1. Ioan. 2. 32.

Sequitur, Ethnicos, Deum ad salutem non cognouisse.

CAPVT VII.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum.

Summa & partes capitis.

1 Lex moralis & ceremonialis pædagogus fuit ad Christum, sect. 1. & 2.

2 Moralis præcipuè cuius conditionales promissiones optima de causa datæ sunt: item quomodo legis moralis obseruatio impossibilis esse dicatur, sect. 3 4 5.

3 De triplici legis moralis officio & vsu, à sect. 6. ad 12. refutatis Antinomis, sect. 13.

4 Qualis sit Legis, tum moralis, tum ceremonialis, abrogatio, sect. 14. 15. 16 17.

EX continua illa, quam retulimus, serie colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populũ à Christo adduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduentum, accẽderet etiã eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerẽt. Legis nomine nõ solũ decẽ precepta,

Primum in genere ostenditur Legem vniuersam religionis formam veteri populo per manum Mosis à Deo traditam, nos multis modis ad Christũ dirigere.

quæ piè iustéque viuendi regulam præscribunt intelligo, sed formam religionis per manum Mosis à Deo traditam. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionem generi Abrahæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: acsi ad illud renouandum missus foret. Id clarissimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt se Deo recôcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis aspersionem confugere? Denique totus Legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus respôdeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare nô abs re & in côcione Stephani, & in epistola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Mosen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare secundû exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quò tenderent, nô secus in illis operã lusissent Iudæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquã seriò in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquã pueriles lusus. Nempe quia ad finem nô attendunt, à quo si legales figuræ separentur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquidò côstare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos socordiæ arguunt, quòd putent vllius esse apud Deum momenti quæuis sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur Legem Christo non fuisse vacuam. hûc enim adoptionis finé illis proposuit Moses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi non poterant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe nascuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum. Ius quoque sacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorû sordibus abominabiles Deo erãt, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Mosis dictum conuertit, plenitudinem gratiæ cuius gustum

Nempe per sacrificia, ablutiones & ingẽtẽ ceremoniarũ congeriem.
Act. 7. 44.
Heb. 8. 5.
Exod. 25. 40.
Côfirmatio huius propositionis, ex Dei côsilio manifestato desumpta.
Altera confirmatio, à ceremoniarum côsideratione.
Tertia, à natura Dei.
Quarta, à gratia Iudæis oblata.
Exo. 19. 6.
Quinta à sacerdotum consecratione.

ſtũ ſub Lege perceperant Iudæi, in Chriſto exhibitam eſſe do- 1.Pet.2.9.
ceas. Vos eſtis genus electum, inquit, regale ſacerdotium. Huc enim tendit vocum inuerſio, plus adeptos eſſe quibus apparuit Chriſtus per Euangelium, quàm illorum patres: quia omnes præditi ſint ſacerdotali honore & regio, vt Mediatore ſuo freti, liberè in Dei conſpectum prodire audeant.

2 Atque hic obiter notandum eſt, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, eſſe Legis partem, & cõtineri ſub Moſis miniſterio, vnde ſequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in poſteris Dauidis Chriſtũ oculis veteris populi quaſi in duplici ſpeculo fuiſſe obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo eſſe poterant vel reges vel ſacerdotes, qui & ſerui erant peccati ac mortis, & ſua corruptione polluti. Hinc veriſſimum eſſe patet illud Pauli, Iudæos quaſi ſub pædagogi cuſtodia fuiſſe retentos, donec veniret ſemen in cuius gratiam data erat promiſſio. Nam quia nõdum familiariter innotuerat Chriſtus ſimiles fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cæleſtiũ ſciẽtiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Chriſtum fuerint manuducti, antè dictum eſt, & ex pluribus Prophetarum teſtimoniis melius intelligere licet. Nam etſi nouis quotidie ſacrificiis ad Deum placandum accedere ipſos oportuit, vnico tamen ſacrificio ſcelera omnia expiatũ iri promittit Ieſaias. cui cõcinit Daniel Sacerdotes ex tribu Leui deſignati ſanctuariũ ingrediebantur: at de vnico ſacerdote ſemel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum eſſe qui ſacerdos eſſet in perpetuũ ſecundum ordinem Melchiſedech. Erat tũc viſibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex viſione pronuntiat. Ac ne pluribus inſiſtã, ſatis prolixè & dilucidè author epiſtolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimum vſq; demõſtrat nihili & inanes eſſe ceremonias donec ad Chriſtum ventum fuerit, Quod verò ad decem præcepta ſpectat, tenẽda ſimiliter eſt Pauli admonitio, Chriſtũ eſſe finem Legis in ſalutem omni credenti: & altera, Chriſtũ eſſe ſpiritum quid literã per ſe mortiferam viuificat. Nam priore quidem ſignificat fruſtra doceri iuſtitiam præceptis, donec eam Chriſtus & gratuita imputatione & ſpiritu regenerationis conferat. Quare meritò Chriſtum vocat complementum Legis. vel finem: quia nihil prodeſſet quid exigat Deus à nobis ſcire, niſi ſub iugo & onere intolerabili laborãtibus & oppreſſis Chriſtus ſuccurreret. Alibi Legẽ propter tranſgreſſiones poſitam eſſe docet: nempe vt homines damnationis ſuæ conuictos humiliaret. Porro quia hæc ad Chriſtum quærendum vera & vnica eſt præparatio, quæcunque diuerſis verbis tradit, probè inter ſe conſentiunt. Sed quia diſceptatio illi fuit cum peruerſis doctoribus, qui Legis operibus iuſtitiam nos mereri fingebant, vt eorum

Sexta confirmatio propoſitionis, legem fuiſſe piis veteribus pædagogũ ad Chriſtum, à conſideratione regni in Dauidis familia erecti. Gal.3.24.

Septima, à fine ceremoniarum.

Ieſa.53.5. Dan.9.26.27. Pſ.110.4.

Octaua, à legis moralis fine. Rom.10.4. 2 Cor.3.6.

Gal.3.19.

errorem refutaret, coactus est interdum nudã Legẽ præcisè accipere: quæ tamẽ gratuitæ adoptionis fœdere alioqui vestita est.

Postrema confirmationis amplior expositio. Lex moralis pios ducit ad Christum. Perfecta etenim coram Deo iustitia monstrata, nos quòd eandem assequi nequeamus procul arcet à vita, & æternæ morti adiudicat, vel sollicitat ad remedium in Christo quærendum.

Deut.30.19.

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretiũ est. Si verum est perfectionẽ iustitiæ in Lege nos edoceri: illud etiam consequitur, absolutã eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cæleste tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moses Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quòd proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere ecquid eam obedientiam præstemus, cuius meritò concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmiũ, nisi preterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hæc verò in parte Legis imbecillitas se profert. nã quia in nullo nostrûm illa Legis obseruantia deprehenditur à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessarium sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, nõ tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortẽ sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrificæ sanctiones, quæ non paucos nostrûm, sed omnes ad vnum irretitos constringunt. instant, inquam, ac inexorabili asperitate nos persequũtur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

Promissiones Legis moralis, etsi conditionales, optima tamen de causa pijs factæ sunt.

Causa huius explicatio.

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes ac maledicamur: à beatitudine quam suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergóne, inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem fœlicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respondeo, Etiamsi promissiones Legis, quatenus conditionales sunt, à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nulli reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operum, nos Deus amplexetur, atque adeo illam bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò cõfert

vt

vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat quòd semiplenam nostram obedientiam non respuēs, & quod deest complemento remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legaliū promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltra in præsens prosequemur.

Quod autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum. solet enim vulgo absurdissima sententia videri: & Hieronymus non dubitarit anathema illi denunciare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hic longas ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum sit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum exstitisse dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret; neminem rursum qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stulta superstitio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli respondeant: sed repugnante tum Scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis mole solutus. In hanc rem primùm suppetūt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs, Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Paulus, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratione probat omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit maledictos omnes qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso assumens, neminē permanere posse. Quicquid autem Scripturis prædictum est, id pro perpetuo, adeóque pro necessario haberi docet. Eiusmodi argutia vexabant Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queāt fideles. Ille, vt effugeret calumniā, fatebatur posse quidem Dominum, si vellet hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed neque fecisse vnquā, nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior: sed addo tamen importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideo cauillis non esse obnoxiam sententiam, si quis dicat fieri non posse quod non futurum Scripturæ pronūtiant. Verùm si de verbo disputatur, Domin' rogātib. discipulis quis possit saluus esse, respōdet, apud homines id quidē impossibile, apud Deū verò omnia possibilia. Validissima etiā

Nec absurdum videri debet, quod impossibilis esse Legis obseruatio dicatur.

Vide inter opera Iustini quæstionem 103. & Hieronymum ad Ctesiphontem adu. Pelagianos, vbi idem & negare & fateri videtur.

Ratio, seu demonstratio firmissima huius propositionis.

Confirmatio à Scriptura dictis.

Gal. 5. 17.
Gala 3. 10.
Deut. 27. 26.
1. Reg 8. 46.
Ps. 143. 2.

Alia confirmatio ex Augustino.

Lib. de natura & gratia.

Matth. 19. 25.

De spiritu & littera, in fine,& sæpe alias.

ratione id cõtendit Augustinus, nũquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor,inquit, notitiã ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ęnigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne legis implementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

Rom.8.3.

Rom.8.3. Lib. 2.cap.12. sect. 4. & lib. 3.c. 4.sect.27. & cap.11.sect. 23.

Ex officij vsusque Legis moralis consideratione apparet Legem nos ducere ad Christum.

1. Dum enim lex iustitiam Deo acceptam describit vnumquemque conuincit esse iniustum.

6 Sed quo tota res melius patefiat, officium vsúmque Legis quam moralem vocant, succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantũ intelligo, continetur: Prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnumquemque iustitiæ admoneat, certiorẽ faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, cæcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiã simul & confessionẽ suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana virium suarum confidẽtia inflatus est, nec adduci vnquam potest, vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrij sui modo metitur. Atqui simulac eas cõparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quo ferociã minuat. Vtcunque enim ingentem de iis opinionem præsumpserit, mox tamẽ eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiã ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat arrogantiam. Similiter, altero, quo ipsum laborare dictum est, superbiæ morbo sanandus est. Quandiu iudicio suo stare permittitur, hypocrisin comminiscitur pro iustitia: qua cõtentus, factitiis nescio quibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam vero ad Legis trutinam exanimare vitam suã cogitur, omissa commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spacio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur cõcupiscentię mala, vt hominis aspectum facilè fallãt. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Nõ concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiatur.

Rom.7.7.

Ideo lex speculo appositè comparatur, quod miseriam nostram nobis detegit.

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotẽtiam, tum ex hac iniquitatem, postremo ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuò maledictio sequitur, Ideo quo maioris transgressionis deprehensos conuictósque Lex tenet,

net,eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantum notat, eius experimentum est in peccatoribus nondum regeneratis: Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quod ad præuaricationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, damnare & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si dicit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata compositáque foret, planè iam ad salutem sufficeret: sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum Spirituali Dei lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emēdetur, superest vt Lex quę in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clarius referat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit, quo vitæ salutísque præmium iustitiæ repositum certius confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantùm ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum defatigeri,

Rom.3.20. Rom. 5.20. 2. Cor.3 7. Rom.4.15.

Nec propterea Lex ignominia afficitur, aut de excellentia sua quicquam amittit.

De corrept. & grat. Vide Ambros. ca.1. de Iac. & vita beata cap. 6.

8 Quòd autem omnium nostrûm iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideo fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate cōclusisse, nō vt perdat, aut omnes perire sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omissa suæ virtutis stolida opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam

Nec ideo despondere animum debemus quod Lex fœditates nostras detegat: sed potius ad Dei misericordiā confugere.

Rom.3.19. Rom 11.32.

confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abdant, hanc vnam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est quicúnque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim in Legis præceptis: nonnisi perfectę iustitię, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contra autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

Quomodo id fieri potest.

9 De profectu ad implorandam auxilij gratiam sæpe Augustinus: vt quum scribit Hilario, Iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratię poscere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iustitiam vires de tuo non habere monstraret, ac sic inops, indignus ac egenus ad gratiam confugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod nonnisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequieuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectum non tam significanter describit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucusque pergunt vt post carnis deiectionem interiore homine renouētur ac reflorescāt, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestandam diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiuersari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

Prioris huius Legis moralis vsus & officij confirmatio, ex Augustino, varys locis.
Epist. 89.
Epist. 200.
Epist. 9.
Lib. de corrept. & grat.
In Ps. 70.
In Ps. 118.
Concio. 27.

10 Secundum legis officium est vt qui nulla iusti rectíque cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non

2. Alterum Legis officium est, vt peccatores coerceantur.

non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: sed quia tanquam iniecto fræno, manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nã tametsi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo conceperunt, nec suæ libidinis furias palam efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei: imo quo magis sese retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere, nisi hic terror Legis obstaret. Nec id solùm, sed Legem quoque ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execrãtur, vt eum si possent, maximè velint tollere, quem nec rectà iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidẽ obscurius, aliis clarius, omnibus tandem non regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ac restitantes, tantùm timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamẽ hæc coacta expressáque iustitia, necessaria est publicæ hominum cõmunitati, cuius hîc trãquillitati consulitur, dũ cauetur ne omnia permisceãtur tumultu: quod fieret si omnia omnibus licerent. Quinetiam filiis Dei non est inutile hac Pædagogia exerceri, quãdiu par ante vocationem, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiũt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parũ in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuefiunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinam, ceu ad rem incognitam rudes prorsus ac nouitij. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legẽ non esse iusto positã, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & prophanis, patricidis, homicidis, fornicariis, pęderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & siquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus retinaculum.

Est itaque illud publicæ hominum communitati valde necessarium: nec tantum reprobis, sed etiam electis ante regenerationem, quod Apostoli authoritate cõfirmatur.

1. Tim. 1. 9.

11 Ad vtrumque verò accommodari potest quòd alibi dicit Legem fuisse Iudæis pędagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum sua pædagogia manuducit. Alij (de quib. primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miserię suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quo ita præparentur ad expetendum quod sibi àntea deesse non putabant. Alij opus habent fręno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis suæ lasciuiæ vt ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam

Primò, ad eam monstrandam vnicuique suã miseriam, vt ad remedium excipiendum non deplorati præparentur.

Deinde ad continendum vnumquemque in suo officio.

in obliuionem contemptúmq; Dei demergãt:& fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidé casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documenta, vt minimè opus sit exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei versati sunt hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent,

Confirmatio, ab experientia & sensu vniuscuiusque.

3. Tertius vsus (qui & præcipuus & maximè proprius) tantum erga Dei electos locum habet.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locũ habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamẽ adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt si quis seruus iam ita sit totò animi studio cõparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quispiam nostrûm ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet seruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardíque asini, ad opus vrgeantur. imò spirituali homini, quia nõdum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desidere illum non permittat: Nimirum in hunc vsum respiciebat, Dauid, quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quę toto illo Psalmo prosequitur. Neq; verò repugnant ista Paulinis sententiis quibus ostenditur, non quem regeneratis vsum Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hîc autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suę

Primùm enim eos de voluntate Dei fideliter & in dies magis ac magis instruit.

Deinde exhortationibus excitat in obsequium.

Teste Dauide. Psal. 19. 8.

Psal. 119. 105.

Qui cum Apostolo conciliatur.

ſuæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obſequẽdi pro ptitudinem aſpirat: nec ſola præcepta arripit, ſed rebus annexã gratiæ promiſſionem, quæ ſola facit vt quod amarũ eſt dulceſcat. Quid enim Lege minus amabile, ſi flagitãdo tãtùm & minando metu ſolicitet animas, & terrore angat? Præſertim verò oſtẽdit Dauid, ſe in Lege Mediatorem apprehendiſſe, ſine quo nulla eſt oblectatio vel ſuauitas.

13 Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, totum Moſen animosè explodũt, duáſque Legis tabulas valere iubẽt: quia ſcilicet Chriſtianis alienum eſſe arbitrantur adhęrere doctrinæ quæ mortis adminiſtrationem continet. Faceſſat longè ex animis noſtris profana iſtæc opinio. pulchrè enim docuit Moſes, Legem, quę apud peccatores nihil quàm mortẽ generare poteſt, in ſanctis meliorem præſtantiorémque habere debere vſũ. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda veſtra in omnia verba quæ ego teſtificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis veſtris, doceatíſque cuſtodire, facere & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine Legis huius, quia non incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis viuerent. Quòd ſi abſolutum in ea iuſtitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam eſſe nobis rectè iuſtéque viuendi regulam oportet, aut ab eà nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures, ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione cõtinuam facit Dauid, id ne ad ſeculum vnum referamus, quia ſingulis ad finem mundi ætatibus conuenientiſſimum eſt: nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione quòd exactiorem multo ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circũferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fingitur, cui nõ ſatisfiat niſi ſoluto pẽſo: ſed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demõſtrat ad quam nobis tota vita contẽdere nõ minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium nanque eſt tota hæc vita, cuius decurſo ſpatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia, teneamus.

Ideo profana illa opinio Antinomorum explodẽda, Chriſtianos ſcilicet non debere Legi adhærere, quippe quæ mortis adminiſtrationẽ contineat.

Deut. 32. 46.

Ratio ex Moſis & Dauidis dicto deſumpta.

Pſal. 1. 2.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorũ conſcientias maledictione liget, ſed quę pigritiam, ſubinde inſtando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat, hoc eſt, ne eorum conſcientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet

Poſtrema capitis pars in qua de abrogatione Legis agitur. Primũ autem de morali.

Paulus. A Domino quoque fuisse prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda non refutasset nisi inualuisset inter Iudæos. Quũ autem non potuerit temerè, sine illo prętextu, emergere: credibile est, ab eius doctrinę falsa interpretatione fuisse natã: qualiter cũcti ferè errores occasionem à veritate sumere consueuerunt. Nos verò, ne ad eundẽ impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatũ, quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed ad implendam: nec præteriturũ, donec cælũ ac terra trãseant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obseruãtia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et meritò: quãdo in hunc finem potius venit vt eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Quid in ea sit abrogatum & non abrogatũ, Mat. 5. 17.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solùm ad cõstringendæ consciẽtiæ vigorem, constat. Non enim solùm docet Lex, sed imperiosè exigit quod mãdat. Si non exhibeatur, imò siqua in parte ab officio cessetur, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus Legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptũ sit, Execrabilis omnis qui non cõplet omnia. Eos autẽ sub operibus Legis dicit qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à Legis rigore soluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis miserè perire. Sed quibus vinculis? illius austeræ & infestæ exactionis quæ ex sũmo iure nihil remittit, nec transgressionẽ vllam impunitam sinit: Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptũ est enim, Maledictus omnis qui pẽdet in ligno. Capite quidem sequenti tradit, Christum Legi fuisse subiectum, vt eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodem sensu. subdit enim continuò, Quo ius filiorũ adoptione reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute premeremur, quæ cõscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex Legis authoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiáque ipsam suscipi à nobis conueniat.

Maledicto Legis quomodo abrogata. Galat. 3. 10. Deut. 27. 26. Galat. 3. 13. & 4. 4. Deut. 21. 23.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, adeò nihil earum sanctitati derogat vt eam magis cõmẽdet ac illustret. Nã sicuti veteri populo inane præbuisset spectaculũ nisi mortis & resurrectionis Christi virt⁹ illic mõstrata esset: ita nisi cessassent, discernere hodie nõ liceret quorsũ fuissent

De abrogatione Legis ceremonialis, quo ad vsum tantummodo.

fuissent institutæ. Ideo Paulus, vt earum obseruationẽ non superuacuam modò, sed noxiã quoque esse probet, vmbras fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm si adhuc procul & quasi obtento velo Christum qui palàm apparuit figurarent: Ideo & Christi morte velũ tẽpli in duas partes scissum cecidit: quia iam viua & expressa cęlestium bonorum imago in lucẽ prodierat, quæ obscuris tantùm lineamẽtis inchoata fuerat, sicuti loquitur author epistolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Christi. Legem & Prophetas fuisse vsque ad Ioannem: ex eo regnum Dei cœpisse euangelizari. non quòd prædicatione quæ spem saluris & vitæ æternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub vmbraculis intuiti sunt duntaxat quod hodie in plena luce conspicimus. Cur autem Ecclesia Dei ab illis rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Ioãnes Baptista, Quòd Lex per Mosen data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta. Quia etsi verè expiatio in veteribus sacrificiis promissa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totũ vmbratile fuisset, nisi in Christi gratia fundatum, vbi reperitur solida æternáque stabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quãuis seruari desierint ritus legales, ipso tamen fine melius cognosci quanta fuerit eorũ vtilitas ante Christi aduentum, qui vsum tollendo, vim & effectum sua morte obsignauit.

Colos. 2.17.
Matth. 27.51.
Cap. 10. 1.
Luc. 16. 16.
Ioan. 1. 17.

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum essetis mortui per delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis cõtrariũ; & ipsũ tulit è medio, affigẽs cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionẽ aliquãtũ vltrà dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errãt enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quam doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius pensiculantes Pauli verba, perspiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesos quoq; ita loquitur, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacuans, vt duos conderet in seipso, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatem Israelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum

Ratio autem ab Apostolo assignata non ad Legem moralẽ, sed ad obseruationes ceremoniales spectat.
Colo. 2.14.
Ephes. 2.14.
Quæ ideo abrogata sint, nõ solum quod Iudæos à Gentib. separauerint.

quo arcebantur olim, sublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudęi Domino consecrabantur, eos à gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis nō videat? Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiā illā altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nā si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? præterea in eo totam propè redemptionis nostræ summam, ponere, vt induceretur? Quare res ipsa clamat, hîc aliquid interius reputandum esse. Ego autē confido me germanam intelligentiam assequutū, si tamen mihi verum esse concedi tur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est, imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebāt quàm se mortis cōscios fatebātur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suę chirographū: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionē præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Meritò ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiem palàm consignabāt. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniā Christi gloriam, tum vsurpatæ, obscurabāt. Habemus ceremonias, si per se cōsiderētur, elegāter & apposité vocari chirographa, hominū saluti cōtraria: quia velut solēnia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursum Christianā Ecclesiā astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita earū significatione, Colossenses admonuit, quò relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficiū: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignāda tantùm validæ, ad eadem delenda nihil poterāt.

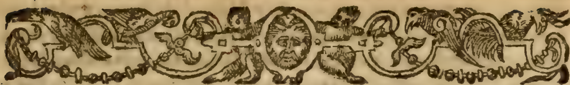
Sed multò magis quòd nihil essent quàm solemnia quædam instrumēta, quæ reatū & immunditiem nostram testarentur.

Hebr. 7. 9. 10.

Hebr. 9. 15.

Hæc quū Christus morte sua deleuerit, meritò chirographum, quod cōtra nos erat, sustulisse & cruci affixisse dicitur.

CAP.

CAPVT. VIII.

Legis moralis explicatio.

Quatuor partibus constat hoc caput.

1 Præmittuntur generalia quædam dicta, intellectu necessaria, quę præfationis vice funguntur, sect. 1. 2. 3 4. & 5.
2 Deinde tres obseruationes perpetuæ in Legis moralis vero sensu explicando & assequendo, à sect. 6. ad 12.
3 Explicatio Legis moralis, seu decem Dei præceptorum, additur, à 13. sect. ad 50.
4 Postrema pars ostendit quorsum tota Lex spectet: nempe non tantùm vt rudimenta, sed etiam vt perfectionem doceat: idque à 51. sectione vsque ad finem capitis.

Hic decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatione, inserere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, non solùm didicisse ex ea Iudæos quænam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicij, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitię fiducia exuti: contrà, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonũ euernata procul iacet) tũ impotentiæ nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis dicenda sunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptã & quasi impressam superius dictum est. Non enim finit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra cõsciẽtia, quin intus

Primùm Lex scripta est, vt vtilem & salutarem cùm Dei, tum etiã nostri notitiã, qua nos tenuiter & obscurè Lex naturalis imbuerat plenius & perfectius nos edoceret.

Cõnexio huius capitis cum lib. 1. ca. 1. & 2. item cum lib. 2. cap. 1. 2. 3. 5. 6. *Propositionis probatio à præcipuarum partium Legis moralis enumeratione.*

Lib. 2. c. 2. sect. 22. *Item, à dictamine Legis naturalis omniũ cordibus inscriptæ & peccato velut oblitterata.*

testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, suíque amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descédere, quo submittere se ac deiicere discat, suáque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum cõtumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in Lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriámque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

Qua de causa Lex scripta nobis posita est.

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerẽtiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideóque, nisi velimus impia ingratitudine à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiã dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætendere excusationem licet, quòd facultas desit, &, velut exhausti debitores, soluendo non simus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate, qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigat, (quia nõ potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quòd autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione causemur, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum.

Generalia quædam dicta.
1. Ex Dei per Legem notitia discimus, Deum Patris & Domini locum erga nos iure obtinere.
Iustitiam illi gratam, iniquitatem abominationi esse.
Est igitur iniquitas fugiẽda iustitia verò colenda, vtcunque simus imbecilles.

3 Vbi huc vsque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandem duo referamus: Primũ, iustitiã Legis cũ vita nostra comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideóque indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc necessariò sequitur tum propriæ virtutis diffidentia, tum

2. Ex nostri per Legem notitia fœditatem & impotentiam nostram intueri discimus: vt in nobis ipsis frustrati & pudefacti, aliud auxilium conquiramus.

tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudicium obuersetur. Sētiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniustitiæ suę merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse facultatis sentiens exoluere quod legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitiæ suæ reuerentiam conciliasse: quò etiā eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expetendū illectare pręmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec operam frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, nō tātùm esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impunè euasuram: quòd ipse contemptæ suæ maiestatis vltor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tā vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata sua seruauerint: trangressoribus non minus præsentes calamitates, quàm æternæ mortis supplicium minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi respondens, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: ad futurā proculdubiò & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quanquam vbicumque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub hac æternum exitium cōtinetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recensetur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum erga iustitiam amorem (quem præmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quū eius maiestati cum nostris omnib. simus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum præmiū proponit nostris obsequiis, quæ non vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in præsentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus

Hinc est quòd Deus præceptis promissiones ac minas subiunxit.

Quæ non tantum res momētaneas, sed etiā cælestes & æternas comprehendunt.

Leui. 18.5. Ezech. 18.4. & 20.

Praterea summam Dei puritatem, iustitia amorem & erga nos benignitatem testantur.

Leuit. 26. 4. Deut. 28.4.

non vulgarem iustitiæ commendationem: quò certius constet, quantopere Deo placet eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

3. Porro lex ostēdit nihil Deo esse acceptius obedientia. Quæ opera omnia fictitia & hypocritarum varios cultus damnat. Vid. Calui. lib. de vera Ecclesiæ reformādæ ratione.

5 Porrò quòd Dominus perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obediētia. Quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illū demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ rationē præter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter censentur operibus angustiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum fere spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternū, quum feceris quod bonum est & placitū corā Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam corā reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur teipsum & animā tuā sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, non quieturos Israelitas quin, recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè retinerentur hîc iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronūtiat: quod validissimum retinaculum esse debebat. nec tamen ab illa tantopere vetita audacia destiterunt. Quid nos? Eodem certè dicto constringimur. non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitię doctrinam Legi suæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis super alia confingēdis & cudendis prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter insederit hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptum diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedientia. Quin potius quod extra Dei Legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ veræque iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissimè quoque Augustinus, qui nunc matrem custodémque virtu-

Remediū aduersus superstitiosos cultus & humanam audaciam sese supra Deum attollentem.

Lib. 4. de ciui. Dei ca. 12.

virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præstatur.

6 Verùm vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipsius officio vsúque antè disserui confirmabitur. Ante verò quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modò præcipere operæpretium est. Initiò constitutum sit, non ad externam honestatem modò, sed ad interiorem spiritualémque iustitiam hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legislatorem non respiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis æstimanda est. Siquis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur siquis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidentia nonnisi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta nisi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam speciē non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortationis, homicidij, furti interdicto libidinem, iram, odium, alieni appetētiam, dolum, & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicet quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor: sed quæ extrà emerserunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manum duntaxat continuerit à transgressione: contrà autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum coërcitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis cōtemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscent: manus alienis bonis nō iniiciunt. Hæc omnia bene hactenus: sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuū erat Legis. Vnde quæso tā crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans Legem esse spiritualem: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exi-

Secunda pars capitis, tres obseruationes siu regulas continens, quarum prima est, vt statuamus non modò ad externam honestatē, sed ad interiorem spiritualémque iustitiā hominis vitam in Lege formari atque in hac re ab edictis magistratuum differre.

Deus enim est spiritualis Legislator, nō autem homo.

De bono coniugali.

Contra aduers. Legis & Prophetarū, lib. 1. c. 14.

Quæ ratio latè admodum extenditur, nec satis attentè consideratur à nobis.

Rom. 7. 14.

gere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus abstersa, nihil quàm spiritum sapiat.

Cõfirmatur superior regula Christi authoritate. Mat. 5.21.24. & 43.

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christum sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisæi peruersa opinione populum imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetrasset: hunc periculosissimum errorem arguit: & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicunque fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hęc qui non viderunt, finxerunt Christum alterum Mosen, Legis Euangelicæ latorem, quæ defectum Mosaicę illius suppleuerit. Vnde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem longo interuallo superet. quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Mose, vbi postea pręceptorum summam colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinæ Legi inurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocrisi abfuisse insinuat, nósque ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillima autem est erroris confutatio: quòd putarunt Christum Legi adiicere, vbi suę tantùm integritati restituit, dum Parisæorum mendaciis obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

Et vindicatur à falso dogmate Sophistarũ, qui Christum alterum Mosen esse tradunt.

Altera obseruatio seu regula, diligenter ab interpretibus expendenda.

8 Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur. quod tamen sic temperandum est, ne sit nobis instar Lesbiæ regulæ, qua freti, Scripturam licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidam hac immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vilescat Legis authoritas, aliis spes intelligentiæ concidat. Igitur si fieri potest, ineunda est via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appendicem, sed purum germanumque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synecdochæ, vt deridiculo iure sit futurus qui Legis sensum ad verborum angustias restringere velit. Vltra verba itaque progredi sobriã Legis interpretationem palam est: sed quo vsq; obscurũ manet, nisi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore censeo, si ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohibitorium. Vtriusque gene-

Cuius vsus est, vt finem præcepti scrutentur, donec reperiant quid legislator probet aut improbet. Exẽplum.

generis veritas statim occurrit si rationem, ceu finem, intuemur. vt præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deóque placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: contemptum & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præcepti ratio est, vt Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatē, hoc est numinis sui cultū Deo cordi esse: impietatem abominari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Legislator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrariū displicet? si hoc displicet, contrarium placet. si hoc præcipit, cōtrarium vetat: si hoc vetat, contrarium præcipit.

Deinde ab eo ipso ad contrariam ratiocinationem ducunt.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta clarissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attigisse, nisi quòd postremum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forsan absonum initio videri posset) sua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud nō eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo est enim qui non concedat. Imperari quoque cōtraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia damnantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgò significent istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitij ipsius abstinentiam: nos eam vltrà procedere dicimus, ad officia scilicet factáque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus hominum communis nihil aliud considerabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego prætereà contineri dico, vt proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo postulat quæ ad illius conseruationē conferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est vt semper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

Posterioris huius membri fusior explicatio Deum videlicet non tantùm mala prohibere, sed contraria etiam officia iubere.

Exemplum.

10 Cur autem Deus ita velut dimidiis præceptis, per synecdochas significarit magis quid vellet quàm expresserit, quum aliæ quoque rationes reddi soleant, hæc mihi in primis placet. quia peccatorum fœditatem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere semper caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deterrimum & sceleſtissimum, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditum sensus

Idcirco autem proposuit quod erat in vno quoque transgressionis genere sceleſtissimum: vt quantum sit abominationis in vnoquoque genere demonstrantes.

quoque exhorresceret, quo maiorem peccati cuiuslibet detestationem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstimandis vitiis: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigias Dominus discutit quum nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum sit in vno quoque genere abominationis repræsentant. Exempli gratia, Ira & odium non vsque adeo execranda putantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitij ordinem reiiciuntur: atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

Exemplum.

11 Tertio loco considerandum quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temerè solennem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabũt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, vt priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinẽt, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamentum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ mẽbra, velut diuulsi collapsíque ædificij partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si per sceleratum sacrilegiũ interim Dei maiestatem sua gloria spolias? quòd fornicatione corpus tuum nõ conspurcas, si blasphemiis tuis prophanas nomen Dei sacrosanctum? quòd hominem non trucidas, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditatur iustitia: ac nihilo maiore specie quàm si truncum abscisso capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerãtur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: alterâ præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noster (vt Euangelistæ referunt) Legem totam summatim in duo capita collegit, vt Deũ ex toto corde, ex tota anima

Tertia obseruatio seu regula, de legis partitione in duas tabulas. Quarum prior pietatem erga Deum, altera Charitatem erga proximos complectuntur.

Earum coniunctio necessaria & inseparabilis.

Ordo perpetuus.

Summa.

Matth. 22.37.
Luc. 10.27.

anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus sicut nosmetipsos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alterã hominibus destinet.

12 Verùm, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quo omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusius & explicatius decem præceptis enarrare tam quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineris in qua liberum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne, quam posituri sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius authoritate sæpius comprobatur, extra controuersiam est. Quare non de numero, sed de secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quũ mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit. decimum verò, de non cõcupiscendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia, nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Mosen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permissa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat: sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secũdæ tabulæ sex, eo quo recensebuntur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine controuersia, perinde atque passim suo seculo, receptam tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hũc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur, quum antè seorsum de vmbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuem causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in cæteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est author operis imperfecti in Matthæum, Iosephus, non dubium quin ex communi ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis as-

Diuisio seu partitio in decem verba siue præcepta.

Quæ variè à nonnullis distinguuntur.

Sed aptius hoc modo, vt quatuor priora primæ tabulæ, sex sequentia secũdæ tribuantur.

Origenes in Exod. lib. 3.

Lib. 1. Quæst. Vet. test.

ſignat. Quòd cùm rationi aduerſatur in eo quòd religionis & charitatis diſtinctionem confundit: tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo ſecundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipſum audiamus loquentem ſuis verbis.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego ſum IEHOVAH, Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

Tertia pars capitis, decalogi præcepta explicans. Præfixa autem est præfatio, qua lex à contemptu vindicatur: idque triplici argumento.

13 Partémne mandati primi facias priorem ſententiam, an ſeparatim legas, mihi in medio eſt, modò ne vice procemij cuiuſdam eſſe in totam Legem mihi neges. Primùm in legibus ferendis curandum eſt ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne Legis quam laturus eſt, maieſtas aliquando in contemptum veniat: ad quam ſanciendam triplici argumento vtitur. Poteſtatem ac ius imperij ſibi vendicat, quo electum populum conſtringat parendi neceſſitate. Promiſſionem gratiæ proponit, cuius ſuauitate eundem alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio deſignatur. quòd ſi ab ipſo ſunt omnia, & in ipſo conſiſtunt, æquum eſt vt in ipſum referantur: quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque hoc ſolo verbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portentoſum fuerit ab eius ditione velle nos ſubmouere extra quem eſſe non poſſumus.

Primùm, maieſtatis ſuæ declaratione. Rom. 11. 36.

14 Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit qui ius habeat præcipiendi, cui obediẽtia debeatur: ne ſola neceſſitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum ſe Eccleſiæ pronuntiando. Subeſt enim loquutioni relatio mutua, quæ in promiſſione cõtinetur, Ero illis in Deum, ipſi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Iſaac & Iacob immortalitatem ex eo Chriſtus confirmat quòd Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare perinde eſt ac ſi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præſenti vita beneficerem, ſed vitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorſum autem iſtud ſpectet, variis locis in Lege annotatur. nam quũ hac miſericordia nos dignatur Dominus vt populo ſuo in conſortio accenſeat, eligit nos, inquit Moſes, vt ſimus ſibi in populũ peculiarẽ, in populũ ſanctũ, ac cuſtodiamus præcepta ſua. Vnde illa cohortatio, Sãcti eſtote, quia ſanctus ſũ. Porrò ex his duob. illa quæ eſt apud Prophetam obteſtatio ducitur, Filius honorat patrẽ, & ſeruus dominum. Si ego Dominus, vbi timor? ſi ego Pater, vbi amor?

Deinde, beneficentiæ paternæ commemoratione. Ier. 31. 33. Mat. 22. 32. Deut. 7. 6. & 14. 2. & 26. 18. Leuit. 19. 2. Mal. 1. 6.

15 Se-

15 Sequitur commemoratio beneficij, quæ eò validior esse debet ad nos commouẽdos, quò magis detestabile, etiam inter homines, ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Israelem admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad posteritatem quoque valeret. Ad hæc conuenientissimum est præsenti causæ. innuit enim Dominus, eos è misera seruitute ideò liberatos vt se libertatis authorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. Solet etiam (quo nos in vero sui vnius cultu retineat) certis epithetis sese insignire, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis commentitiis discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatem propensio cum temeritate cõiuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circũscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temerè nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israëlitico manifestauerat. Neque enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Israëlis vocatur, quum in templo Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquẽdi formulæ ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israële pepigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionẽ, quo alacrius Iudęi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacã Israëlis seruitutẽ typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnũ libertatis nos cœlestis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum dissipatos olim Israëlitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebãtur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quib⁹ hodie se in Deũ esse profitetur, eos omnes iam ab exitiali diaboli potestate asserit, quæ illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandam Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplexandum Legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cùm bonorum omniũ affluentiam, tum immortalis vitæ gloriã expectat: cuius

Tertio, commemoratione eductionis è terra Ægypti.

Cur Deus certis epithetis sese insigniat.

Exod.3.6. Amos 1.2. Hab.2.28. Psal.80.2. & 99.1. Iesa.37.16.

Cur huius redemptionis mentio fiat.

Quomodo & quatenus ad nos hodie pertineat huius beneficij recordatio.

mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

Primi præcepti explicatio.

Finis eiusdem.

16 Fundata & stabilita Legis suæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quod Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadem ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id ferè sonat. siquidem habere Deum non possumus quin simul complectamur quę sunt ei propria. Quòd ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò transferamus. Etsi autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamen capita non ineptè referētur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale consciētiæ obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrûm, vbi se eius magnitudini submisit. Quare non immeritò eius partem facio, quòd nostras cōscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutū eius recognitione, acquiescēdi in eo securitas: quum in eo sapientiam iustitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mentis nostrę, quoties vrget illa necessitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad vnicum præsidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neq; enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarij quidam contemptores solent, quibus summum compendium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in Deū viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suscipiendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexādam bonorum eius communicationem, ad opem vbique requirendam, ad recognoscendam laudísque confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde si vno Deo simus contenti, memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quē vnus ille sibi vendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcūq; ei propria sunt resideāt. Particula quæ sequitur, Corā facie mea, indignitaté auget: quòd Deus ad zelotypiā prouocatur quoties figmēta nostra substituimus

Quid sit habere Deum, & habere deos alienos.

Deo debetur adoratio.

Fiducia.

Inuocatio.

Gratiarum actio quæ virtutes hoc præcepto commendatur.

Item vera religio.

Prohibetur autem superstitio. polytheia, atheismus.

Quid signifi cēt hæc verba, Coram fac. e mea.

mus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palàm ante oculos mariti adultero, eius animũ magis vreret. Quũ ergo præsēti sua virtute & gratia testatũ faceret Deus se populum quē elegerat respicere, quo magis à scelere defectionis deterreat, nō posse nouos deos asci sci admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciæ plurimũ impietatis accrescit, quòd in suis trāsfugiis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectũ suũ venire. Pura sit ergo conscientia vel ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suæ gloriam non externa modò confessione requirit, sed in oculis suis quæ abditissimas cordium latebras intuentur.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam eorum quæ in cælo sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt. Non adorabis, neque coles.

Quemadmodum proximo mandato Deum se vnum esse pronuntiauit, præter quem nulli alij dij cogitādi aut habendi sint: ita qualis sit, & quo cultus genere honorādus, apertius etiamnum edicit: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti est, quod superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non vult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruatiunculis, quas stolida mens nostra, vbi Deũ pro sua crassitie cōcepit, comminisci solet, in totũ reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, hoc est spirituale & à se institutum, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimũ vitium notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mādati partes. prior licentiam nostram coërcet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensus nostros subiicere, aut vlla specie repræsentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis causa. Porrò formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à profanis & superstitiosis gentibus figurari. Per ea quæ in cœlo sunt, solem, lunam, aliásque stellas & fortasse aues intelligit. quemadmodum Deuteronomij quarto exprimēs suā mentē, tam aues quàm astra nominat. Quod non annotassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua mēbra, quia per se nota sunt, prætermitto. ac iam lib. 1. satis apertè docuimus, quæcũque excogitat homo visibiles Dei formas, pugnare ex diametro cum eius natura. ideó-

Secundi præcepti explicatio.

Finis.

Summa.

Partes duæ.

Formarum vetitarum breuis enumeratio.

Deu. 4. 15.

Cap. 11. & 12.

que, ſimulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

Cur hæc ſanctio addatur.

18 Quæ additur ſanctio non parum ad excutiendam ſocordiam valere debet. Minatur

*vel fortem. nam hoc Dei nomen à fortitudine ductum eſt.

Se Iehouam eſſe, Deum noſtrum, * Deum, æmulatorem, qui viſitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen ſuum: faciat autem miſericordiam in millia iis qui diligunt ſe, ac præcepta ſua ſeruant.

Dominũ quatuor elogiis ornatum inducit, vt nos excitet. Fortis vocatur.

Æmulator.

Vindex.

Miſericors.

Cur Æmulator dicitur.

2. Cor. 11. 2.
Eph. 5. 30.
Ieſa. 62. 5.
Oſe. 2. 19.

Ier. 3. 12.
Oſe. 2. 2.

Ratio, à ſimili.

Hoc verò perinde eſt acſi diceret ſe ſolum eſſe in quo hærere debeamus. Eò vt nos inducat, potentiam ſuam prædicat, quę ſe impunè cõtemni vel eleuari non patiatur. Ponitur hîc quidem nomen EL, quod Deum ſignificat: ſed quia à fortitudine ducitur, quo ſenſum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitaui, vel contextui inſerere. Deinde æmulatorem ſe vocat, qui conſortem ferre nequeat. Tertiò, vindicem ſe futurum aſſerit ſuę maieſtatis ac glorię, ſi qui eam ad creaturas aut ſculptilia transferant: neque id breui aut ſimplici vindicta, ſed quæ in filios, nepotes & pronepotes ſe protendat, qui ſcilicet paternæ impietatis imitatores erũt. Quemadmodum perpetuã quoque in lõgam poſteritatem iis miſericordiam ac benignitatem ſuam exhibet qui ſe diligunt, ac Legem ſuam cuſtodiunt. Perſonam mariti erga nos induere, vſitatiſſimum eſt Deo. ſiquidẽ cõiunctio qua nos ſibi deuincit dum in Eccleſiæ ſinum recipit, ſacri cuiuſdam coniugij inſtar habet, quod mutua fide ſtare oportet. Ipſe vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita viciſſim à nobis ſtipulatur amorẽ ac caſtitatem coniugalem: hoc eſt, ne animas noſtras ſatanę, libidini, fœdiſque carnis cupiditatibus ſtuprandas proſtituamus. Vnde quum Iudęorum apoſtaſiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò ſanctior eſt ac caſtior, eò grauius accenditur ſi vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos ſibi in veritate deſpõſauit, ardentiſſimam zelotypiam ſuam eſſe teſtatur, quoties, neglecta ſancti ſui coniugij puritate, ſceleſtis libidinibus cõſpurcamur, tum verò pręſertim dum nominis ſui cultũ, quem maximè illibatum eſſe decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua ſuperſtitione. Quandoquidem hoc modo non tantùm violamus datam in coniugio fidem, ſed ipſum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus.

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad terram & quartam generationem. Nam prçterquam quòd à diuinæ iustitiæ æquitate alienũ est pœnam alieni delicti ab insonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurũ affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. Atqui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auitorum scelerũ in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. Nonnulli, dum soluendo hoc nodo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas si filij sustinent pro parentum delictis, nõ est absurdum: quando sępe in salutem infliguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechiæ denũciabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelec ob lęsum Abrahamum afflictãtur, &c. sed quum id ad quæstionis huius solutionem affertur, effugium est magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & similibus locis quàm vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quod iusta Domini maledictio nõ modò in caput impij, sed in totam quoque familiã incumbat. Vbi incubuit quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitij sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipites post eos ruant?

Cõminationis additæ explicatio.

Ezech. 18. 20.

Prioris partis de visitatione iniquitatis patrum in filios.

Num. 14. 8.

Ier. 32. 18.

Interpretatio à scopo recedẽs.

Iesa. 39. 7.

Ge. 12. 17. & 20. 3.

Eiusdem dilutio, & genuinus comminationis sensus.

20 Primum inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedeceat. Si vniuersa hominũ natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum, nihilhominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. Nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictã Deo criminationem intendat? At Dominus cõtrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assiduè multis calamitatibus vexarẽtur, prouerbium iactare cœperant, patres suos comedisse vuã acerbam, vnde dentes filiorum obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorum pœnas ipsi, iusti alioqui & immerentes, penderent implacabili magis Dei

An visitatio iniquitatis patrum in filios diuinam iustitiam dedeceat.

Locorum in spéciem pugnantiũ conciliatio.

Ezech. 18. 20.

iracundia quàm moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ cõuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. quod neque in præsenti sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nunc sermo est, adimpletur quum ab impiorum familia gratiam, lumen suæ veritatis, reliqua salutis adiumenta aufert Dominus: eo ipso quòd excæcati & derelicti ab ipso filij parentum vestigiis insistunt, maledictiones ob paterna scelera sustinent. Quòd verò & temporariis miseriis subiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Posterioris partis, de misericordia Dei in mille generationes propagãdas expositio.

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generatione Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in soléni Ecclesię fœdere inseritur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Salomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: nõ tantùm sanctæ educationis ratione (quæ & ipsa certè momentum non minimũ habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quod Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingens impiis terror: nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet, multo magis in ipsis authorũ capitibus residebit. Cæterùm nihil obstat quòd impiorũ soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuã hîc regulã figere voluit Legislator, quæ suæ lectioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem sanctionem, tametsi nõ semper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametsi multi impunè vsque ad vitę finem euadãt: ita quum exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, vt filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua prosequatur, documentum præbet cõstantis & perpetuæ in suos cultores gratię: quum patris iniquitatem semel in filio persequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat. quam certitudinem potissimùm hîc spectauit. Obiter etiam misericordię suę amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes assignarit vindictæ.

Eius promissionis vsus.
Gen. 17. 7.
Prou. 20. 7.

Exceptionis rei ipsa & frequẽter admodum occurrentis consideratio.

Amplitudo huius beneficij.

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non vsurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

22 Finis

22 Finis præcepti est, Quòd nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptũ, vt eam religiosa veneratione prosequi nobis studio & curæ sit. Itaque sic animis & linguis comparatos esse nos decet, vt nihil de ipso Deo eiusque mysteriis aut cogitemus aut loquamur nisi reuerẽter & multa cũ sobrietate: vt in æstimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificũ sapiamus. Hæc, inquã, tria obseruare non oscitanter conuenit, vt quicquid mens de ipso cõcipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellẽtiam respiciat, & sacræ nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendã eius magnificentiã aptũ sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temerè præposteréque abutamur vel ad ambitionẽ, vel ad auaritiam, vel ad ludicra nostra: sed prout impressam gerunt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorem ac pretiũ semper habeant. Postremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumeliosè solẽt obstrepere miseri homines: sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapiẽtiæ, iustitiæ, bonitatis elogiis prædicemus. Id est nomen Dei sanctificare, vbi sec⁹ fit, vano prauóque abusu polluitur: quia rapitur extra legitimum vsum, cui soli consecratum erat: atque vt nihil aliud, sua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quòd si in hac temeraria vsurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum est mali: multò plus in eo, si in nefarios vsus conferatur, vt qui ipsum necromantiæ superstitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliísq; impiis incantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potissimùm assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maximè est detestabilis: quo inde meli⁹ absterreamur ab omni in vniuersum eius profanatione. Hîc autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda est, inde patet quòd deinde in secũda tabula periuriũ & falsum testimoniũ damnabit, quo læditur humana societas, superuacua autẽ esset repetitio si hoc præceptũ tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc postulat, quia non frustra Deus, vt dictum est, duas Legi suæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius suum sibi vendicare, ac tueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

Tertij præcepti expositio, finis & summa.

Partes tres.

Prima.

Altera.

Tertia.

Vsurpare nomen Dei in vanum quid.

Species huius vsurpationis.

Inter alia, iuramentum.

Distinctio huius præcepti à nono.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est autem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam. Quæ enim manifesta in Deum probra continent execrationes, indignę sunt quę inter iuramenta censeantur. Eiusmodi attestationem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini

Iuramenti definitio.

Est diuini cultus species.

ostéditur multis locis Scripturæ. vt quum Iesaias de Assyriis & Ægyptiis in fœderis societatem eum Israele vocandis vaticinatur, Loquẽtur, inquit, lingua Chanaã, & in nomine Domini iurabunt. hoc est, iurando per nomen Domini, confessionem religionis edent. item quum de propagando eius regno loquitur, Quicũque benedicet sibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocando, nostram in ipsum religionẽ dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur. quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius assertoré vnicum, qui abscondita in lucem proferre queat: deinde vt cordium cognitoré. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asseréndum est quod in conscientia latet. Qua ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurisiurandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt dij. Et sceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Iesa.19.18. *Iesa.65.16.* *Ierem.10.16.* *Ratio.* *Ierem.5.7.* *Sophon 1.5.*

24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum: eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator cõstituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad cõfessionẽ veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissime inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Ioannis Pharisæi. Ad hanc cautionem nos instituunt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animam meam: quæ insinuant Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem quin periurij vltorem nobis imprecemur si fallimus.

Hic verò multipliciter peccatur. *Leuit. 19.12.* *1. Si Dominum ipsum attestãtes, vel peieremus, atque ita contumeliam ipsi inferamus.* *Iosu.7.19.* *Ioan.1.24.* *1.Reg.14.19. 39.* *1.Sam.3.9.* *2.Cor.1.23.*

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur

2. Vel si iura-

hîc

hîc quoque in vanum. Quare non ſatis fuerit à periurio abſtinere, ni ſimul meminerimus, iuſiurandum non libidinis aut voluptatis, ſed neceſſitatis cauſa permiſſum & inſtitutum, ideóque extra licitum illius vſum egredi qui rebus non neceſſariis accommodat. Porrò non alia prætendi neceſſitas poteſt quàm vbi vel religioni vel charitati eſt ſeruiendum. Qua in re nimis licentiosè hodie delinquitur, cóque intolerabilius quòd aſſuetudine ipſa pro delicto imputari deſiit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æſtimatur. Paſſim enim promiſcuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec male fieri putatur, quia in tantæ improbitatis poſſeſſionem longa & impunita audacia ventum eſt. Manet tamen ratum Domini mandatum, manet firma ſanctio: & effectum olim ſuum obtinebit, qua peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui fruſtra nomen ipſius vſurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum ſanctos eius ſeruos in iuramentis ſubſtituimus, manifeſta impietate: quia ſic diuinitatis gloriã ad eos traducimus. Neque enim absre eſt, quòd ſpeciali mandato præcipit Dominus iurare per nomen ſuum: ſpeciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apoſtolus idem liquidè teſtatur, quum ſcribit homines in iuramentis ſuperiorem ſeipſis appellare: Deum, quia ſua gloria maiorem non habebat, per ſeipſum iuraſſe.

men in inanibus eum appellantes, vilem quodãmodo & cõtemptibilem reddamus.

Iuramentum quãdo & quomodo adhibendum.

3. Si Dei ſeruos in eius locũ iurãdo ſubſtituamus.

Exod. 23.13. Deut. 6.13. & 10.20. Heb 6.13.

26 Hac iuriſiurandi moderatione Anabaptiſtæ non contenti, omnia ſine exceptione execrantur: quoniam Chriſti generale ſit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt: non, non: quod vltrà eſt, à malo eſt. Sed hoc modo inconſideratè in Chriſtum impingunt: dum illum faciunt Patri aduerſarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram deſcenderit. Siquidem Deus æternus in Lege nõ modò iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipſum abundè foret) ſed in neceſſitate imperat. Chriſtus autem ſe aſſerit vnũ eſſe cum Patre, ſe non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam ſuam non eſſe à ſeipſo, &c. Quid ergo, Deúmne ſibi contrarium facient, qui quod ſemel in moribus præcipiendo approbarit, poſtea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Chriſti nõnihil eſt difficultatis, ea paulisper expendamus. Hîc autem nunquam verum aſſequemur niſi oculos intendamus in Chriſti ſcopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non eſt inſtitutum, Legem aut laxare, aut reſtringere, ſed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falſis Scribarum & Phariſæorum commentis valde deprauata fuerat. Id ſi tenemus, non putabimus Chriſtum damnaſſe in totum iuramenta: ſed ea tantùm quæ Legis regulam tranſgrediuntur. Ex ipſis cõſtat, populum nihil tunc cauere ſolitum

Anabaptiſtæ omnia iuramẽta damnantes refelluntur.

1. Authoritate Chriſti, qui Patri aduerſar, ut eſſe nequit.

Mat. 5.34. Exod. 22.11.

Ioan. 10.30. Ibid. 18. Ioan. 7.16.

Interpretatione loci quẽ Anabaptiſtæ peruertunt.

prętet periuria, quum non iis solis, sed inanibus quoque ac superuacuis iuramētis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, non modo peierare, sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quę autem in Lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quę tamen non ad iurandi verbum refertur, sed ad subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum pręuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis pręcidit: ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoque obiter notandum, quanuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare, quemadmodum si per lumen vitale, per panē quo vescuntur, per baptismū suū, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cęlum & terram & Hierosolymam iurare vetās, superstitionē corrigit, vt falsò quidem putant: sed eorū potius sophisticam argutiā refellit, qui pro nihilo ducebāt indirecta iuramēta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamē insculptū est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi est mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnius Dei gloriā obscurat & minuit. Verum vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum cōfirmationem, quamuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis lęditur eius maiestas. Licétiam hanc vano pręetextu spoliat Christus, omnino iurare prohibēs. Eodem & Iacobus tēdit, illa Christi verba quę citaui vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, acsi nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurandum, quorsum explicatio quę mox additur: Neque per cęlum, neque per terram, &c. Quibus satis patet, cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudęi putabant.

Instantia eorundem solutio.

Christi scopus.

Cur omnino iuramenta Christus prohibeat hoc loco.

Iacob. 5. 12.

3. Exēplo Christi & Pauli Apostoli.

Sæpissimè apud Euangelistas.

27 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nā & ipse, qui perfectionis, quam docebat, exēplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum sequuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsus interdictum

fuisset?

fuisset? Atqui vbi res ita tulit, sine vllo scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuraméta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentéque magistratu præstamus: qualia etiam in sanciendis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euangelij dignitatem: quãdo Apostoli in sua functione priuati homines nõ sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissima, quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam officij sui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusiurandum in magna religione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet, multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ. purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimen fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocétiam tempore manifestet. Minùs est testem aduocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam afferamus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætexitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter se sanciunt. Priuatus erat Boos, qui promissum coniungium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic moderemur ne temeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio, quò Legis mandatum spectat.

Rom. 1.9. *2. Cor. 1.23.*

Iuramenta publica probant nonnulli, priuata autem minimè.

Hebr. 6.16.

Sed priuata etiam licita esse tum ratione, tum exemplis ostenditur, adhibitis cancellis, quos Dei verbum præscribit.

Gen. 21.24. 26.31. Gen. 31.53. Ruth. 2.13. 1. Reg. 18.10.

Regula in iuramentis sequenda.

PRÆCEPTVM QVARTVM.

Recordare diem sabbathi vt sanctifices. Sex

diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

Quarti præcepti expositio & finis.

28 Finis præcepti est vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur. atque ad eam meditationem institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis considerationem, paulò diuersam interpretationis seriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus constare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis Legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualé requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercentur. Tertiò, seruis, & iis qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum censuit, quo aliquam haberent à labore remissionem.

Causæ tres. *Prima.* *Altera.* *Tertia.*

Prima causæ explicatio. Spiritualis quietis adumbratio primarium locum in hoc præcepto tenet.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium in sabbatho locum tenuisse, multifariàm docemur. Nullius ferè siquidem præcepti obedientiã seuerius Dominus exegit. Quum subuersam omnem religionem vult apud Prophetas significare, polluta, violata, non custodita, non sanctificata sua sabbatha conqueritur: quasi, omisso hoc obsequio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam eximiis encomiis prosequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabbathi reuelationem mirificè æstimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiam, in solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabbathum tuum sanctum, mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per manum Mosis. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam mysterij dignitatẽ, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathũ: sanctum est enim vobis. Custodiant filij Israel sabbathum, & celebrent illud in generationibus suis. pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signúmque perpetuum. Fusius etiamnum

Num. 15. 22. Eze. 20. 12. & 22. 8. & 23. 38. Ier. 17. 21. 22. & 27. Iesa. 56. 2. Nehem. 9. 14.

Exod. 13. 31. 35. *Quod indicat Deum esse nostrum sanctificatorem.* Eze. 20. 12.

num Ezechiel: cuius tamē summa huc redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorē. Si sāctificatio nostra propriè voluntatis mortificatione cōstat, iam se profert aptissima signi externi cū re ipsa interiori analogia. Quiescendum omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Deniq; feriandum est ab omnibus proprij ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quemadmodum Apostolus quoque docet.

Vnde sequitur feriandum nobis esse ne Deū in nobis operātem impediamus.

Hebr. 3.13. & 4.9.

30 Perpetuam illam cessationem Iudæis repræsentabat vnius diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo suo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero significationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quòd Moses in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ dierum ac noctium successionis facit. Potest & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem hîc inchoamus, in ea nouos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cum carne militia, non prius consummabitur quam implebitur illud Iesaiæ de continuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

Si quis arcanam significationem in numero requirat, sensus præcepti eo respectu aperitur, sabbathi perpetuitas, & in vltimo die perfectio.

Iesa. 66.23.

1. Cor. 15.26.

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedio quominus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse, quo ad meditandam spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis pędagogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò mysterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiam, Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum & sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris eum dum non

Si simplicius accipias, parū interest, modò mysteriū maneat, de perpetua nostrorum operum quiete: ita tamen vt superstitiosa dierum obseruatio arceatur.

Iesa. 58.13.

facis vias tuas,& non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem: tunc delectaberis super Domino,&c. Cæterùm non dubiũ quin Domini Christi aduentu, quod ceremoniale hìc erat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figurę omnes euanescunt: corpus cuius aspectu, vmbrę relinquuntur. Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consepulti, in consortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitę ambulemus. Ideò sabbathum vmbram fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismet ipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio.

Ceremonia Christi aduentu abrogata.
Rom.6.4.
Col. 2.16. & 17.

32 Enimuerò quoniam duæ posteriores causæ veteribus vmbris annumerari non debent, seculis omnibus peræque conueniunt: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes cõueniamus: deinde vt seruis & operariis sua detur à labore remissio. Vtramque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, procul dubio est. Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secundam signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruieris in Ægypto. Item in Exod. Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi stati sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendeat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudęis Dominus sabbathum cõstituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostræ, non minus quàm Iudæorum necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquies, potius conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio? vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri non potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impositam?

Secũda & tertia causæ explicatio, quæ duplicem habet respectum perpetuum.
Confirmatio.
Deut.5.14.
Exod.23.12.
1.Cor.14.40.
De conuentibus sacris.

33 Pau-

33 Paulò hîc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respondeo, citra Iudaismū dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arctissima religione celebramus, qua putemus, mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse siquis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebāt: sed quum, tanquam rerum spiritualium vmbras retinerent, tātundem obscurabant Christi gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auocamenta: sed religione quadam, quòd feriādo, mysteria olim commendata recolere se somniabant. In hanc, inquam, præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui societatis Christianæ paci seruiat. Siquidem in Ecclesiis ab eo institutis sabbathum in hunc vsum retinebatur. Illum enim diem præscribit Corinthiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Christiani) diebus. Nam quod ad euertendam superstitionem expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quod decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum vsum destinatus est.

De diei Dominici obseruatione, aduers. eos qui plebem Christianam sic in Iudaismo foueri quiritantur.

Col.2.16.

Obiectio.

Responsio.

Gal. 4. 10. 11.

Rom. 14. 5.

1. Cor. 16. 2.

34 Quanquam non sine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quā vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementum, ipso die, qui vmbris finem attulit, admonētur Christiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque sic tamen septenarium numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios conuentibus suis solennes dies habeant, modò à superstione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei re

Ratio huius instituti.

A quo tamen abesse debet superstitiosa necessitas.

Summa præcepti.

cognitione priuatim se quisque, quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimum Ecclesiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes constitutum, obseruemus. tertiò ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescunt nugæ pseudoprophetarum qui Iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant sua lingua dici septimæ taxationem) remanere autem quod morale est, nempe vnius diei obseruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, dici sanctitatem animo eandem retinere: siquidem manet nobis etiamnum par mysterij in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum constitutionibus hærent, crassa carnalíq; sabbathismi superstitione Iudæos ter superant: vt nihilominus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ apud Iesaiam leguntur, quàm iis quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenenda est: ne religio inter nos vel cõcidat vel languescat, diligenter colendos esse sacros cœtus, & externis subsidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam esse.

De hac libertate vide Socratem hist. tri. lib. 9 c. 38.

Iesa. 1. & 58. 13.

PRÆCEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

35 Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est ordinatos ab ipso eminentiæ gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Sũma igitur erit vt quos nobis præfecit Domin⁹, eos suspiciamus, eósq; & honore & obediẽtia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictum, nequid eorũ dignitati, vel contemptu, vel cõtumacia, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum honoris in Scriptura, vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præsunt, duplici honore dignos esse nõ modò reuerentiã iis deberi intelligit, sed quam ministerium eorũ remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de subiectione præceptum cũ humani ingenij prauitate valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetẽtia turgidũ, ægrè se subiici sustinet) quæ naturâ maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas, in exemplar proposita est: quia facilius animos nostros emollire & inflectere ad submissionis consuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam subiectionẽ ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim assuefacit Domi-

Quinti præcepti, quod est primum secundæ tabulæ, expositio, finis, summa & interdictum. Honor parentibus exhibendus, quàm latè pateat.

1. Tim. 5. 17.

Cui patris & matris meminit.

Dominus:quando est omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam,quatenus ad eam tuendā necesse est.suum cum illis nomen communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causâ gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nōnullam honoris cum Deo communionē.

Cui nomen Patris conueniat.

36 Quapropter ambiguum esse non debet quin hîc vniuersalem regulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius ordinatione præfectū, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur.Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur.nam qualescunque sint tandē,non tamen sine Dei prouidentia hunc locum assequuti sunt,cuius ratione ipse Legislator eos honorari voluit.Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerunt:ad quam natura ipsa quodammodo instituere nos debet.Mōstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt.Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam peruenerint.Atque ex variis quidē Legis appēdicib⁹ apparet verū esse quod annotauimus,tres esse honoris de quo hîc loquitur partes,reuerentiam, obediētiam, gratitudinem. Primam Dominus sancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth.15. Ex præcepto Dei esse vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus,obedientiam in eo requiri interpretatur.

Nec interest, dignine an indigni sint quibus honos iste defertur.

Præcipuè autem sancitur erga parentes honor.

Cuius tres sunt partes.

Reuerentia. Exo.21.17. Leuit.20.9. Prou.20.20. Deut.21.18. Mat.15.4. Ephe.6.1. Coloss. 3.20. *Obedientia.* *Gratitudo.*

37 Subnectitur promissio: commendationis vice,quæ magis admoneat quàm grata Deo sit,quę hîc nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnius mandati fuit, sed ad Legem vniuersam extendebatur.Porrò sic accipienda hæc est,Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatem Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo, per quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficij fruct⁹.Sēsus ergo est.Honora patrem & matrē,

Promissio. quorsum addita sit.

Quo sensu accipienda.

quò per longum vitæ ſpatium frui tibi diu liceat ea terræ poſſeſſione quæ tibi futura eſt in gratiæ meæ teſtimonium. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta eſt, præſentem vitam inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos ſimiliter ſpectat iſtæc promiſſio, quatenus ſcilicet diuinæ beneuolentiæ documentum nobis eſt præſentis vitę duratio. Nō enim ea aut nobis promittitur, aut promiſſa fuit Iudæis, quaſi beatitudinē in ſe cōtineret: ſed quia ſymbolum piis eſſe ſolet diuinæ indulgentiæ. Quare ſi contingat ante maturam ætatem obſequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in ſuæ promiſſionis complemento conſtanter Dominus perſeuerat, quàm ſi eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc ſitum eſt vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio eſt: benedictionem verò eſſe quatenus diuinæ gratię eſt documentum: quam ipſe per mortem infinito vberius & ſolidius ſeruis ſuis teſtificatur & re ipſa demonſtrat.

Præſens vita, diuinæ benedictionis teſtimonium.

Exceptionis conſideratio & ſolutio.

38 Adhæc, dum præſentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obſeruatione coluerint: ſimul innuit, omnibus immorigeris ac inobſequentibus certiſſimam imminere maledictionem, cui ne deſit executio, eos per Legem ſuam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac ſupplicium de ipſis ſumi mādat. Si iudicium effugiunt, ipſe vltionē expetit quouis modo. Videmus enim quātus numerus ex hoc hominum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij inſolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hāc non eſſe vanam argumento ſunt. Quòd ſiqui euadunt ad vltimam ſenectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quā miſerè languent, & maioribus in poſterum pœnis reſeruantur, multum abeſt quin benedictionis piis filiis promiſſæ fiant participes. Sed iſtud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire nonniſi in Domino iubemur: neque id obſcurum eſt ex iacto priùs fundamento, præſident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipſis honoris ſui portione. Quę ergo ſubmiſſio illis exhibetur, ad ſuſpiciendum ſummum illum Patrem gradus eſſe debet. Quare ſi in Legis tranſgreſſionem nos inſtigant, meritò tum non parentes nobis habendi ſunt, ſed extranei, qui nos à veri Patris obedientia ſubducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerſo ſuperiorum genere habendum. Indignum enim & abſonum eſt vt ad deprimendam Dei celſitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

Ex aduerſo, immorigeris filijs maledictio denunciatur.

Sed, quouſque parentibus & ijs qui parentum locum obtinent ſit obediendum additur neceſſaria inſtructio.

Epheſ. 6.1.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non occides.

39 Finis

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus læditur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendā proximorū vitam subsidij est, fideliter impendere, quæ ad eorum trāquillitatem faciunt, procurare: depellēdis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manū auxiliarē. Si Deum legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iisque præcipuè immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & pręcipitur interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidiū parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxę libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidā esse qui fratrē in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatum est reū esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue.

Sexti præcepti expositio, finis & summa.

Quum Legislator sit spiritualis homicidium cordis prohibet, & interiorem affectum conseruandæ vitæ proximi præcipit.

1. Ioan. 3. 15.
Matth. 5. 22.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptū: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad cōseruationem eius inducerent: vt & suam imaginē in ipso impressam reuereamur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidij crimē qui à sanguinis effusione sibi tēperarit. Si quid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidij reus teneris. Nisi rursum illā pro facultate & opportunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legem præuaricaris. Quòd si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum studij & operæ saluti animæ debeatur quæ in immēsum coram Domino præcellit.

Ratio duplex huius præcepti.

1. Homo est imago Dei.
2. Et caro nostra.

Lib. 3. c. 7. sect. 4. 5. 6. 7. & c. 20. sect. 38. 45. Item lib. 4. c. 1. sect. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. & c. 17. sect. 38. 40.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

Septimi præcepti expositio, finis & summa. *Cur scortationem vetat.*

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere à nobis omnem immunditiem oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcitia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum pręceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominationē nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantū satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dū coniugium instituit, cuius societatem sua authoritate initam, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam cōiugalē in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei maledictione, eius coniugium copulari.

Adu. scortationē remedium.

Continētia donum, eximium quidem, in manu solius Dei: aliis omnino negatum, aliis ad tempus concessum est.

42 Iam quū per naturę conditionē & accēsa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxij simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videāt singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis nonnisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonii subsidiū se conferāt, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito cōcessóque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cū Deo pugnant, ac resistūt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium nonnisi iis adest qui in viis suis ambulāt: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis necessitates suas superare eluctaríque inani temeritate contendunt. Continentiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesię, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit quod se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. Ac ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate, quis putet, poulo antè ostenderat non omnes esse capaces, quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Afferit etiamnum apertius Paulus dum scribit vnumquenque habere proprium donum à Deo: vnum

Obiectionis pro cœlibatu, dilutio.

Psal.91.1.14.

Matt.19.12.1.

1.Cor.7.7.

sic,

ſic, alterum autem ſic.

43 Quando aperta denuntiatione admonemur, nō eſſe cuiuſlibet ſeruare caſtitatem in cælibatu, etiamſi ſtudio & conatu ad id maximè aſpiret: peculiarem eſſe gratiam quam dominus nonniſi certis hominibus cōfert, quo ipſos habeat ad opus ſuū expeditiores: nónne Deo & naturæ ab eo inſtitutæ repugnamus, ſi non vitæ noſtrę genus ad facultatis noſtræ modum accommodamus? Hìc ſcortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius ſeruandæ vna eſt ratio, vt ſuo quiſque modulo ſe metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rē ſibi aut inutilem aut ſuperuacuā: nemo cælibatū aliter expetat quàm ſi vxore carere poſſit. Neque in eo etiā carnis tranquillitati vel cōmoditati conſulat, ſed tātùm vt vinculo hoc ſolutus ad omnia pietatis officia prōptior ſit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonniſi ad tempus confertur, tandiu quiſque à coniugio abſtineat quandiu erit ad ſeruandum cęlibatum idoneus. Si ad domandum libidinem vires deficiāt, intelligat iam ſibi coniugij neceſſitatem à Domino impoſitam. Hoc demonſtrat Apoſtolus quum pręcipit vt ad fugiēdam ſcortationem vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non poteſt ſe cōtinere, matrimoniū in Domino contrahat. Primùm ſignificat maiorē hominum partem incontinentiæ vitio eſſe obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij ſunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui ſunt incontinentes, ſi hac ratione mederi negligunt ſuæ infirmitati, eo ipſo peccāt quòd huic Apoſtoli mandato non obtemperant. Neque ſibi blandiatur qui mulierem non attingit, ac ſi impudicitiæ argui non poſſet: quū interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, cōiunctam cum caſtitate corporis, animi puritatem. Cęlebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini ſunt: quomodo ſancta ſit corpore & ſpiritu. Itaque dum ſuperius illud præceptum ratione confirmat, non tantùm dicit melius eſſe vxorem ducere quàm ſcorti ſocietate ſe polluere, ſed dicit melius eſſe nubere quàm vri.

Tandiu igitur vnuſquiſque à coniugio abſtinere poteſt, quā diu erit ad ſeruandum cælibatum idoneus.

Cælibatus quis ſit verus & legitimus vſus.

1. Cor. 7. 2. & 9.

Qui incontinentiæ vitio cælebs laborat, Deo & naturæ ab ipſo inſtitutæ bellum indicit.

1. Cor. 7. 34.

Pudicitiæ definitio.

44 Porrò, ſi coniuges recognoſcunt ſuam ſocietatem eſſe à Domino benedictam, eo admonentur non eſſe intemperata & diſſoluta libidine conſpurcandā. Non enim ſi incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honeſtas, ideo eius irritamentum protinus eſſe debet. Quare non omnia ſibi licere coniuges exiſtimēt: ſed ſuā quiſque vxorem ſobriè habeat, & viciſſim vxor virum: ſic agentes nequid omnino indignum honeſtate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modeſtiam reuocari decet coniugium in Domino contra-

Maritis etiam cauendum, ne diſſoluti libidinibus ſic fræna laxent, vt vxorum adulteri potius quàm mariti cenſeri debeant.

Amb. lib. de philosoph. quem citat Augustinus lib. cōtra Iulia. num. 2.

ctum, non in extremam quamque lasciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curā habet. Postremò reputemus quis hic Legislator scortationem damnet, nēpe is, qui quum nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscœnis gesticulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitiæ insidiari. Nō enim ratione caret Archelai sentētia ad adolescentē molliter & delicatè vltrà modum vestitum, non referre qua parte cinædus esset: siquidem Deum respicimus, qui omnem contaminationē abominatur, quacūque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hîc pudicitiā à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedientiam adspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mentem ad similes cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

Denique quicquid pudicitiæ (hîc sancitæ) repugnat, hoc septimo præcepto damnatur.

PRÆCEPTVM OCTAVVM.
Non furtum facies.

Octaui præcepti expositio, finis & summa.

45 Finis, Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandū est, vnicuique euenisse quod possidet, nō fortuita sorte, sed ex distributione summi rerum omnium Domini: non posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispēsationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur. Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per speciem excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis prętextu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium insistamus, artes omnes, quibus proximorū possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à synceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquāt, pro furtis nouerimus esse habendas. In forensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nēpe videt lōgas captiones, quibus simpliciorem homo vafer animum incipit irretire,

Quatuor furtorum genera.

Quæ sint malæ artes hoc præcepto damnatæ.

tire,donec in ſuas tandem naſſas attrahat: videt duras inhumanáſque leges,quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tãquam hamis imprudentem aſtutior ineſcat.quæ omnia latent humanum iudicium,nec in cognitioné veniunt,Neque hæc iniuria in pecunia modò,aut in mercibus, aut agris locum habet : ſed in iure cuiuſque. ſuo enim bono proximos fraudamus,ſi denegamus officia quibus erga eos obſtringimur.Si procurator aut villicus otioſus vorat domini ſubſtantiam,nec ad rei familiaris curam intentus eſt: ſi commiſſas ſibi facultates vel iniuria diſſipat,vel luxurioſè profũdit:ſi ſeruus herum ludibrio habet,ſi eius arcana diuulgat, ſi vllo modo tũ vitam tum bona eius prodit:ſi dominus rurſum familiam immaniter vexat:furti apud Deũ tenetur.Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex ſuæ vocationis munere aliis debet. *Aliæ furti peculiares & obſeruandæ ſpecies.*

46 Ritè ergo ſic parebimus mandato,ſi noſtra ſorte contẽti,nullum niſi honeſtum & legitimum lucrum facere ſtudeamus:ſi nõ appetamus cum iniuria diteſcere,nec fortunis diruere proximum moliamur,quò res nobis accreſcat:ſi non crudeles opes,& ex aliorum ſanguine expreſſas cumulare contendamus:ſi nõ intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus,quo vel expleatur noſtra auaritia , vel prodigentiæ ſatiſfiat.Verùm econuerſo ſit nobis perpetuus hic ſcopus , omnes quoad licet conſilio atque ope fideliter in retinendis ſuis iuuare,quod ſi cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit,ex noſtro potius aliquid cedere parati ſimus, quàm vt contendamus cum illis.Neque id modò:ſed quos rerũ difficultate viderimus premi,eorum neceſſitatibus cõmunicemus,ac noſtra copia ſubleuemus eorũ inopiam.Poſtremò reſpiciat vnuſquiſque quatenus ex officio aliis ſit obligatus,ac quod debet,bona fide perſoluat. Hac ratione populus omnes ſibi præfectos in honore habeat,eorũ dominationem æquo animo ferat , legibus & iuſſis pareat,nihil detrectet quod propitio Deo ferre poſſit. Rurſum illi plebis ſuæ curam ſuſtineant , publicam pacem conſeruent,bonis ſint præſidio, malos coerceant:ſic omnia adminiſtrent quaſi ſupremo iudici Deo functionis ſuæ rationem reddituri. Eccleſiarum miniſtri fideliter verbi miniſterio incumbant,nec ſalutis doctrinam adulterent:ſed puram & ſynceram populo Dei tradant. Nec doctrina ſolùm,ſed vitæ exemplo inſtituant:prẹſint denique, vt boni paſtores ouibus. Populus viciſſim eos pro nuntiis & Apoſtolis Dei ſuſcipiat,eum iis honorem reddat quo ſummus Magiſter eos dignatus eſt:quæ eorum vitæ neceſſaria ſunt præbeat.Parentes liberos,vt ſibi à Deo cõmiſſos, alendos, regendos , docendos ſuſcipiant : nec ſæuitia

Eiuſdem præcepti recta obſeruatio. Prima. *Altera.* *Tertia.* *Quarta.* *Huius obſeruationis applicatio. 1. ad populum & magiſtratum.* *2. Ad paſtores & oues Eccleſiæ.* *3. Ad parentes & liberos.*

eorum animos exasperent, & à se auertãt: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectãtur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi ante dictum est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem suam prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vsu moderentur, nõ asperis clamosísque insectationibus eos incessentes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstẽt: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent, non contumeliosè accipiãt: sed potius agnoscãt sibi fratres esse, suóśq; sub cœlesti Domino conseruos, quos mutuò amare & humaniter tractare debeãt. Ad hunc, inquã, modũ quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis perinde ac manibus regulam hanc nouerimus constitui: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis studeant.

4. Ad Iuniores & Senes.

5. Ad Seruos & Heros.

6. Ad singulos.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Noni præcepti expositio summa & finis.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fuco esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calũniis falsísque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicétię & procacitatis libidine quempiã lędamus. Cui interdicto cohęret imperium, vt vnicuique fidelé operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatem. Sensum mandati sui videtur exponere voluisse Dominus his verbis, Non suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modò parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrones in populo: sed nequis decipiat fratrem suum. vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sanè dubium nõ est, quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit sæuitiam, impudicitiam, auaritiã, ita hîc falsitatem coerceat: cuius duo sunt mẽbra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mẽtiendo, interdum etiã obloquendo, detrahimus eorũ cõmodis. Nihil autem interest, soléne & iudiciariũ testimoniũ hîc nominari

Sensus mandati, mendacij detestatio & veritatis consectatio.
Exod. 23. 17.
Leuit. 19. 16.

Falsitatis, duo membra.
Testimonium publicum & priuatum.

nari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonib⁹ fertur. Sẽper enim eò recurrendum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnã paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referãtur: eam autẽ potissimum deligi, in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius extẽdere conuenit ad calumnias & sinistras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonij falsitas nunquã periurio caret. Periuriis autẽ quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatũ. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Æquitas plusquam manifesta est. Nam si quibuslibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substãtia, nõ minus interdum falso testimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

Præcepti huius æquitas.

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui nõ hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sæpe numero non mentimur. Nam qui prohibet mẽdacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conseruari, quãtum per veritatem licet. Siquidem vtcunque illi aduersus mendacium tãtùm caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiendam, Deo eam curę esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porrò maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit castigãdi studio: non accusationem aut iudiciariam denuntiationem, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitẽtur: sed odiosam criminationem, quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lędoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarũ laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiẽdarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilhominus interdici. Ridiculum enim est siquis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis

Quàm multi aduersus hoc præceptum peccent.

1. Obtrectationibus.

2. Maledicentia à qua Christianæ charitatis officia distinguuntur & remouentur.

3. Vrbanitate scurrili & amarulenta.

4. Curiositate importuna & ad sinistra iudicia propensione.

in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temerè mētem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

Quid ab omnibus requiratur.

PRÆCEPTVM DECIMVM.

Non concupisces domum proximi tui, &c.

Decimi præcepti expositio, finis & summa.

49 Finis est, Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Sūma igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente cōcupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hìc magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendíque cōsilium cohiberi: superuacuū fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorū concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facilè nōdum illum expediet distinctio inter consilium & concupiscentiam. Consilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensio, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersísque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hactenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorsum exstimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet instigari.

Quid concupiscētiæ nomine hìc intelligatur.

Distinctio inter consiliū & cōcupiscentiam hoc præcepto damnatam.

Cur tantā rectitudinē Deus exigat.

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum esse neget, omnes animæ potētias charitate occupari? Siqua autem à charitatis scopo aberret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus cōcupiscētiā recipit. Obiiciet quispiā nō tamē cōsentaneū esse vt phantasiæ, quæ temerè volu-

Obiectio.

volutantur in mente, & tandem euanescunt, pro concupiscentiis, quarum sedes in corde est, damnentur. Respódeo, hîc quæstionem esse de eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuersantur, simul animum cupiditate mordent ac feriunt. quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum saliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricis vult impediri. Animum mirificè cópositum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Augustinus: ne graui suffragio destitui eam putes. Etsi autem qualibet praua cupiditate mœchari dicere consilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ falsa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: ne quid cupiditati prorsus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potissimùm insanit & exultat. En secunda Legis tabula, in qua satis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius consideratione pendet tota charitatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, subnitatur. Qui duo precepta quærunt in concupiscentię prohibitione, peruersa sectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obstat quod secundò repetitur verbum, Non concupisces: quia vbi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum esse, ac Deum in summa præcipere, vt quod possidet quisque, maneat saluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, sed à minima etiam cupiditate que animos solicitet.

Responsio.

Charitas erga proximum hîc præcipuè commendatur.

Cur domus vxoris, serui ancillæ, bovis, asini, &c. meminit.

Epist.200.83. quæstionib. sub finem 66. quæst. concione 8. in Psal. 118. in Psal.143. Ser.45. de tempore. Retract. lib. 1. cap. 5. & lib de continétia, cap.8.

Aduersus eos qui hoc præceptum in duo diuidunt.

51 Quorsum verò spectet Lex vniuersa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iustitiæ complementum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim suum ingenium Deus illic delineauit, vt si quis factis quicquid illic præcipitur repræsentet, imaginem Dei quodammodo sit in vita expressurus. Quamobrem Moses, quum summam illius reducere Israelitis in memoriam vellet, Et nunc Israel (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac seruias ei in toto corde, & in tota anima, custodiásque mandata eius? Nec cessabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis scopus. Huc ita respicit Legis doctrina, vt hominem vitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quemadmodum alibi Moses loquitur) cohærere faciat. Portò eius sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximū, sicut nos ipsos. Ac pri-

Postrema pars huius capitis, qua ostenditur scopus legis.

Confirmatio. Deut.10.12.

Deut. 6. 5. & 11.13.

Summa decem præceptorum.

1.Tim.1.5.

mum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſiquis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitię dūtaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoëtur, non etiam dirigantur ad rectā bonorum operum metam. quando vltra illam Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad ſupremā perfectionem nihil deſiderare queas. Quo enim quęſo, procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad ſpiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſcientiæ, ſynceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantùm elementa ſectantur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

Sequitur ex ſuperioribus dictis Legem non rudimēta quædā & primordia iuſtitiæ dūtaxat tradere: ſed ad puritatis diuinæ exēplar in iuſtitiæ complementum ſpectare.

Cur apud Euāgeliſtas & Apoſtolos poſterioris tantùm tabulæ, nō prioris, aliquoties mentio fiat.

Matt.23.24.

51 Enimuero quia in commemoranda Legis ſumma interdū Chriſtus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtrāque tabulam tradere volunt. Vocat Chriſtus apud Matthęū pręcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Atqui, vt ſententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certè. nam Chriſtus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hāc rationē ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitā ingredimur, hæc ſola reſpondeat: Non occides, Nō mœchaberis, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ aſſiduè incumbebant: at opera charitatis talia ſunt vt ſolidam iuſtitiam per ea teſtemur. Hoc verò ita paſſim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare eſſe debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiam, omiſſa priore tabula, fidem, iudicium, miſericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, ſed eius ſeriam probationem à ſignis exigunt. Hoc quidem notum eſt, vbi de Legis obſeruatione diſſerunt, plerumque inſiſtere in ſecunda tabula: quia illic maximè perſpicitur iuſtitiæ & inte-

Matt.19.18.

Idem occurrit apud Prophetas.

integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque facilè animaduerteret quod dico.

53 Ergóne, inquies, pluris est ad iustitiæ summam, cum hominibus innocenter viuere, quàm pietate Deũ honorare? Minime. sed quia non temerè quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum seriò timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsũ posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaq; non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens, Legẽ perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legẽ vno verbo comprehendi, Dilige proximum sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophetæ. Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiore loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantùm præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandum pium eius timorem, siquis in nobis est, exerceamur.

Aduersus superiorem sectionem obiectio, & eiusdẽ solutio.

Psal. 16. 2.

Ephe. 3. 19.
Rom. 13. 8.
Galat 5. 14.

Matth. 7. 12.

54 Hîc ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legísque præscriptum compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuat quę carnis suæ commodo facturus aut omissurus sit. Et sanè, quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iusto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidãt, eum semper retineãt: nulla fuit opus Lege quę amorem illum sponte sua immodicum, magis inflammaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optiméque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest, sibi viuit ac studet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuit ac studet, suáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensitãda est vis loquutionis. nõ enim (quod stolidè somniarunt sophistæ quidã) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectũ trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit charitatem non quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio,

Vita ad Legis normam composita recta ratio charitatem erga proximos postulat.

Vide Augu. de Doctrin. Christiana lib. 1. ca. 23. & sequentibus.

Quam euertũt qui priores partes philautiæ tribuunt.

1. Cor. 13. 5.

Regulatum semper esse inferius sua regula. Siquidem non regulam statuit in amore nostri Domin⁹, cui charitas erga alios subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendum proximo quàm nobisipsis.

Horum ratio euertitur.

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alienissimum quenque contineri, non est quod dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officiis nostris esse familiarius adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter se officia communicent, quò arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico, vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hîc esse discrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, nõ in seipsis considerandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, nõ mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primùm convertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sępius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffundi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentum, Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus.

Proximus quis Luc. 10.36.

Non modò coniunctus sanguinis, affinitatis, patriæ, viciniæ, amicitiæ, humanitatis vinculo: sed etiam alienissimus & remotissimus quisque.

Quem vt sincero affectu amplectamur, in Deum præcipientem conuertendi sunt oculi. Scholastici igitur dupliciter à recto aberrarunt.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiæ vel malitię fuit, quòd Scholastici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, cõsilia fecerunt, quibus parère vel non parère liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quod vltrò se seruandis consiliis obstringerent. Et rationem assignãt cur ea non recipiant pro legibus: quòd onerosa nimium & grauia videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigãt? Quale enim est istud, quòd esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Belluísne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipsum beneuolentia? Quid? annon æternum est verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæ-

1: Quod ex præceptis consilia fecerunt, quæ monachis obseruanda reliquere.

Prou. 25.21. Exod. 23.4.

Deut. 32.35. Leuit. 19.18.

quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legiflatorem fuiffe agnofcant, non confiliarium fuiffe mentiantur.

57 Et quid hæc, quæfo, fibi volunt quæ aufi funt infulfo gloffemate illudere? Diligite inimicos veftros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro perfequẽtibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt fitis filij Patris veftri qui eft in cælis. Quis nõ hîc cum Chryfoftomo ratiocinetur, ex tam neceffaria caufa probè conftare non effe exhortationes, fed præceptiones? Quid nobis amplius reftat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At fecundùm eos filij Patris cæleftis erunt foli monachi, foli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclefia? Eodẽ iure relegabitur ad Gẽtiles & publicanos. Dicit enim Chriftus, Si amicis veftris eftis beneuoli, quam inde gratiã expectatis? annõ Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobifcum agetur fi Chriftianorũ titulus nobis relinquatur, cæleftis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum eft Auguftini argumẽtum. Quum fcortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtũ interdicit, nihil omnino furari permittit, fiue ab amico, fiue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non fcortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet fub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum ficut teipfum. Ergo aut falfum Legis interpretem fuiffe Paulum oportet, aut neceffariò hinc conficitur, diligendos quoque effe inimicos ex præcepto quẽadmodum amicos. Verè itaq; fe filios Satanæ effe produnt qui commune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licentiosè. Dubites autem maiorine ftupiditate an impudentia iftud dogma euulgarint. Nemo enim veterum eft qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc effe mera præcepta. Ne Gregorij quidẽ ætate dubitatum de eo fuiffe, ex fecura eius affeueratione liquet. nã citra cõtrouerfiam pro præceptis habet. Et quàm ftolidè ratiocinantur? Onus, inquiunt, effet nimis graue Chriftianis. Quafi verò grauius quicquam excogitari poffit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis virib⁹. Præ ifta Lege nihil nõ facile haberi debeat, fiue diligẽdus inimicus, fiue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe noftræ imbecillitati ardua funt & difficilia, vel ad minimum vfque Legis apicẽ. Dominus eft in quo virtutẽ facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ effe Chriftianos, nõ eft effrænatè fine Lege vagari, fed Chrifto infitos effe, cuius gratia à Legis maledictione liberi fint, & cuius fpiritu Legem habeãt in cordibus infcriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat: ifti in nomine Legis in nihilo philofophantur.

Huius erroris refutatio, Scripturæ & veterum Theologorum teftimoniis munita.

Mat. 5. 44.

Lib de compunctione cordis.

Matth. 5. 45.

Lib. de doctrina Chrifti.

Rom. 13. 9.

Inftantiæ fophiftica folutio.

2. Quod occultam impietatem & concupiscentiam veniale peccatum nuncuparunt. Vide lib 3. c.4.sect.28.

58 Eiusdem est rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cùm occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine deliberato assensu, quæ nõ diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum quę in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentiæ machinis percussa, aliò circumspectat, cùm subita cupidine alio transferendæ suæ beatitudinis incessitur: vnde isti quamlibet euanidi motus, nisi quia est aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo, omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia Deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiusque edicta interpellant. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? iam concupiscentiæ rei tenemur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia Dominus non tãtùm deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & æstuare. Legis verò transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Nõ est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimãdis peccatis, inquit Augustinus, nõ afferamus stateras dolosas, vbi appẽdamus, quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus, Quid autem Scriptura? certè dum Paulus stipendium peccati mortẽ vocat, sibi putidam hanc distinctionem incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto procliues ad hypocrisin simus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conscientias mulceret.

Huius erroris refutatio à summa totius decalogi (quæ Dei & proximi dilectionem iubet) consideratione.

Libro 2. de Baptis. contra Donatist. cap. 6.

2. A testimonio Apostoli. Ro.6.23.

59 Vtinam reputarẽt quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnũ ex mãdatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audent acsi digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, non simpliciter quid præcipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis transgressiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus conse-

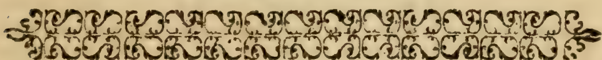
3 Ab authoritate Christi Mat. 5.19.

4 A natura & maiestate Dei.

ſequatur? Neque ipſe obſcurè pronũtiauit (ſi vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm claram veritatem inſipidis ſuis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quę peccauerit, ipſa morietur. Itẽ quod nuper citaui, Stipendiũ peccati, mors. Iſti autem quod peccatum eſſe fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non eſſe cõtendunt. Sed enim quia plus ſatis hactenus inſaniæ indulſerunt, diſcant ſaltem aliquãdo reſipiſcere. Quòd ſi delirare perſeuerant, illis valere iuſſis, habeãt Filij Dei, omne peccatũ mortale eſſe: quia eſt aduerſus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram neceſſariò prouocat, quia eſt Legis præuaricatio, in quam edictum eſt ſine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia eſſe, non ex ſuapte natura, ſed quia ex Dei miſericordia veniam conſequuntur.

5. A ſententia in peccatum pronuntiata. Ezech.18.20. Rom.6.23.

Concluſio multiplicis huius refutationis.

CAPVT IX.

Chriſtum, quamuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen in Euangelio demum exhibitum fuiſſe.

Partes capitis tres.

1 De Chriſti cognitione & beneficio dicturus, appoſitè diſputat de huius cognitionis diſpenſatione, quæ illuſtrior fuit poſt Chriſtum in carne manifeſtatũ quàm ſub Lege, quod ſect.1.& 2. perſequitur.

2 Occurrit Serueti profano delirio, promiſſiones in totum abolẽtis, ſect.3. eos item refellit qui Legem cum Euangelio non rectè conferunt, ſectione 4.

3 Tandem de Iohannis Baptiſtæ miniſterio, quod inter Legem & Euangelium interpoſitum eſt, additur neceſſaria & breuis explicatio, ſect. vltima.

VIA non fruſtra Deus iam olim per expiationes & ſacrificia voluit ſe Patrem teſtari, nec fruſtra populum electum ſibi conſecrauit: iam tũc haud dubiè in eadem imagine cognitus eſt in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideò Malachias, poſtquam Iudæos ad Legem Moſis iuſſit attendere, & in eius ſtudio perſeuerare (quia poſt eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denũciat exoriturum eſſe ſolem iuſtitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectationem venturi Chriſti contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis ſperandum eſſe. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuiſſe ſciſcitatos & ſedulò inquiſiuiſſe de ſalute quę nũc per Euangeliũ patefacta eſt: &

Sancti Patres ſub Lege viderũt diem Chriſti, ſed obſcuriore intuitu: nobis autẽ plenius reuelatus eſt ſub Euangelio. Malach. 4.1.

1.Petr.1.12.

fuisse illis reuelatum quòd non sibi vel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiã nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis transmisit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Ideò Christus, qui se testimonium à Mose habere asserit, gratiæ tamen mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vidẽt quæ videtis: & beatæ aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. Hæc non parua est reuelationis Euangelicæ commendatio, quòd sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter locus, vbi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia etsi obscurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: vnde lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata est. Neque vox illa Iohannis Baptistæ, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus qui est in sinu Patris, enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerant excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Christi persona: sed illorũ sortem cum nostra comparans, mysteria quæ sub vmbris obscurè tantùm speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodũ probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariã & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei Patris, olim Iudæis innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem: verum tamen est quod alibi tradit idẽ Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Christi. quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodãmodo se fecit visibilem, præ vt obscura & vmbratilis antè fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cæcutiunt. Et ideò mentes eorum à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euangelio refulgentem.

Ratio huius propositionis Christi & Apostolorum testimonijs confirmata.

Io. 5. 46. Mat. 13. 16. Luc. 10. 23. Ioan 8. 56. Ioan. 1. 18. Heb. 1. 1. 2. Cor. 4. 6.

Quanuis vox Euangelij late sumpta, comprehendat testimonia quæ Deus misericordiæ suæ patribus obiuit.

2 Porrò Euangelium accipio pro clara mysterij Christi manifestatione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, eius partes censeri quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorũ remissione, quibus sibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conscientia, si ex

ope-

operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euangelij largè sumendo, sub ea comprehēdi quæ olim testimonia Deus misericordiç suæ paternique fauoris Patribus dedit. verùm per excellentiā aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ. idque non modò communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum authoritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Iesu Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis superque nota. Suo igitur aduētu Christus vitam & immortalitatem illustrauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demersos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnē indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitū legationis genus fuisse docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: vt in Filij persona extaret promissionū veritas. Nam etsi semper experti sunt fideles verum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiā & amen: quia eorum cordibus fuerunt obsignatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viua ipsa rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi, Posthac videbitis cælos apertos & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis. Etsi enim alludere videtur ad scalam in visione ostensam Patriarchæ Iacob, præstantiam tamen aduentus sui commendat hac nota, quòd ianuam cœlorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingressus.

Euangelium tamen propriè & specialiter vocari debet promulgatio illa exhibitæ in Christo θεανθρώπῳ gratiæ.

2. Tim. 4. 6.
Matth. 4. & 9.
Marc. 1. 1.
2. Tim. 1. 10.
2. Cor. 1. 20.
Iohan. 1. 51.

3 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Christi extollere vult, vel saltē se velle fingit, promissiones in totum abolet, quasi finem simul cum Lege acceperint. Ostendit, fide Euāgelij nobis afferri promissionum omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admonui quidem nuper, Christū nihil reliquum fecisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipso partis nos iam potiri: acsi falsum illud Pauli esset, salutem nostrā in spe esse abscōditam. Fateor quidē nos, in Christum credendo, simul transire à morte in vitam. sed tenendum interea est illud Iohannis, quamuis sciamus nos esse filios Dei, nondum tamen apparuisse, donec similes ei erimus: dū scilicet eum videbimus qualis est. Quamuis ergo præsentem spiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus afferat, fruitio tamen sub custodia spei semper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promissiones recūbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius authoritas compescere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teste

Sequitur refutatio Serueti, promissiones in totum abolentis.

Quare in Dei promissiones sit nobis adhuc incumbendum.

2. Timot. 4. 8.

2.Tim.1.1. Paulo, pietas tam futuræ quàm præsentis vitæ promissionem
2.Cor.7.1. habet: qua ratione iactat se Apostolũ Christi secũdum promissionem vitæ quæ in ipso est. Et alibi nos easdem habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerunt sancti. Deni-
Altera ratio. que hanc fœlicitatis summam statuit, quòd obsignati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quo fit vt habitet ipse quidem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & nõ per aspectum.

Difficultatis quæ in hac disputatione occurrit solutio. Nec malè inter se conueniunt hæc duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis vitæ perfectionem spectat, & tamen fidem esse visionem bonorum quæ non videntur. Tantùm in natura promissionum vel qualitate notandum est discrimẽ: quia Euangelium digito mõstrat quod Lex sub typis adumbrauit.

Refelluntur & ij qui legis & Euangelij collationem non rectè instituunt. 4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euãgelio conferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iustitiæ. Est quidem hæc antithesis minimè repudiãda: quia sæpe Paulus sub Legis nomine regulam iustè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ spem faciens nisi omni ex parte obsequimur, ac vicissim maledictione addita si vel minimùm deflectimus: nẽpe vbi disputat gratis nos placere Deo & per veniam iustos censeri, quia

Cõciliatio quæstionum hic occurrentium. nusquam inuenitur Legis obseruatio, cui merces promissa est. Aptè igitur Paulus iustitiam Legis & Euangelij facit inter se contrarias. Sed non ita successit Euangelium toti Legi, vt diuersam rationem salutis afferret: quin potius vt sanciret ratúmque esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbris adiungeret. Neque enim Christus, vbi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quã effugere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantùm imbutos fuisse significat, vt longè subsisterent infra Euangelicæ

Rom.1.16. doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiusdem epistolæ quãquam præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterij temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explicatione mitigat, manifestum esse docẽs per Scripturas Pro-

Collationis huius breuis explicatio. pheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangeliũ respectu dilucidæ manifestationis tantummodò ab ea differre:

Tertia pars capitis, de Iohannis Baptistæ ministerio, ad superiorem tractationem omnino pertinens. cæterum propter inæstimabilem gratię affluentiam, quę nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius aduentu. dicitur erectum fuisse in terris cęleste Dei regnum.

5 Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Ioannes, qui mediũ obtinuit munus, & vtriq; affine. Etsi enim Christum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, sum-

mam

mam Euangelij protulit. quia tamen incomparabilẽ illam virtutem & gloriam quę demum enituit in resurrectione, non explicuit: Christus Apostolis parem esse negat. Hoc enim significant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamen minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia non hominum personas illic commendat: sed postquam Ioannem prætulit omnibus Prophetis, Euangelij prædicationem in summum gradum attollit, quam alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quòd autem se vocem tantùm esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi nõ mãdatam esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defungi: sicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliã Prophetã antequã veniat dies Iehouę magn⁹ & terribilis. Nec verò aliud toto ministerij sui cursu egit quàm vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctum esse ex Iesaia probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardẽs & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamen hoc obstat quominus numeretur inter Euangelij præcones, sicuti eodem vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, nonnisi Christo in cęlestem gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

Matth. 11. 11.
Iohan. 1. 23.
Malac. 4. 5.
Iohan. 5. 35.

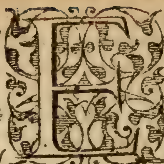
CAPVT X.

De similitudine Veteris & Noui testamenti.

Quatuor partibus constat hoc caput.

1 Summa, vtilitas, & necessitas huius tractationis, sect. 1.
2 Demonstratio, qua in genere docetur vetus & nouum fœdus reipsa vnum esse, quamuis administratione diuersum, & tria proponuntur, in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt, sect. 2. 3. 4.
3 In eo tertia pars versatur, vt vetus Testamentum, perinde ac nouum, ad spem immortalitatis & futurã vitam spectasse euincat, vnde reliquiæ duæ similitudines seu conuenientiæ cõsequuntur: vtrunque scilicet & gratuita Dei misericordia cõstitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Multis argumentis, testimoniis & exemplis nititur hæc pars à sect 5. vsque ad 23.
4 Totius capitis conclusio, vbi rursus in pleniorem confirmationem quædam Scripturæ dicta proferuntur, reiectis Sadducæorum Iudæorum cauillis.

Prior pars, in qua propter Seruetum & Anabaptistas necessariam esse probat de similitudine vtriusque fœderis tractationem

EX superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint cõsortes, & eiusdem Mediatoris gratia communem saluté sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quę ex Lege ac Prophetis ad eius probationé collegimus testimonia, palàm faciũt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatísque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputatur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei melius atque exactius discutiendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nõnulli ex Anabaptistarum secta, qui nõ aliter de Israelitico populo sentiunt quàm de aliquo porcorũ grege, vtpote quem nugantur à Domino in hac terra saginatum, citra spem vllam cœlestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum erroré vt arceamus à piis animis, simul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ audita diuersitatis mentione inter Vetus ac Nouum testamẽtum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quídve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato, percussit nobiscum.

Altera pars, de hac similitudine in genere agens. Vnum re ipsa est vtrunque fœdus: administratione verò duplex.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest. Patrum omnium fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus atque idem sit: administratio tamẽ variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligẽtiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterùm in similitudine vel potius vnitate ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hìc insistendũ est, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiã ac fœlicitatem, metam fuisse Iudæis propositam ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocãtis misericordia fuisse suffultũ. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quem & Deo coniun-

Tria autem sunt in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt.

1.
2.
3.

ungeretur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nondum fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

Lib. 3. ca. 15. 16. 17. 18.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operam. sic tamen vt siquid aliorum explicationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnib. dubitationē eximit Apostolus, quum ait Deum Patrē Euangelium, quod de Filio suo secundùm tēpus destinatū promulgauit, lōgè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promisisse. Item, fidei iustitiam quæ per Euāgelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ lætitia detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: nō terrenis deliciis affigit, sed spem in cœlo repositam annuntiās, illuc quodammodo transportat. Sic enim alibi definit, Posteaquam Euāgelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sācto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitæ possessionis. Item, Audiuimus fidem vestram in Christo Iesu & charitatem erga sanctos: propter spem vobis repositam in cælis, de qua audistis per sermonem veracem Euangelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Vnde & verbum salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd si spiritualis est Euangelij doctrina, & ad vitæ incorruptibilis possessionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectáque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus instar pecudum obstupuisse. Nec cauilletur hîc quispiam, promissiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio sunt consignatæ, nouo populo esse destinatas. Nam paulo pòst quàm illud posuit de Euangelio in Lege promisso, subiicit, quæcunque Lex continet, ad eos sine dubio propriè dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidem argumento fateor. sed non adeò erat obliuiosus, vt quum diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè versibus affirmasset de Euangelio in Lege promisso. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quum sub eo dicit Euangelij promissiones contineri.

Prima autem illa generalis similitudo seu conuenientia est quod Vetus Testamentum, perinde ac N. nū. non tantum ad præsentis vitæ promissiones, sed multo magis ad futura, & ad immortalitatis spem certissimā Dei electos euexerit.

Rom. 1. 2.
Rom. 3. 21.
Ephes. 1. 13.
Col. 1. 4.
2. Thess. 2. 14.

Ratio huius similitudinis seu conuenientiæ.

Obiectio.
Responsio.

Rom. 3. 19.

Generali illa similitudine probata reliquæ duæ consequuntur. vtrũque fœdus scilicet & gratuita Dei misericordia cõstitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum.

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia cõstitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iustificari præter suum meritum peccatores pronũtiat: & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudæos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamẽtum Christus est? Quis alienos reddere à gratuitę salutis beneficio, quibus administratam fuisse audimus iustitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida disceptemus, habemus insignem Domini sententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum, vidit, & gauisus est. Et quod de Abraham testatur illic Christus, ostendit Apostolus in fideli populo fuisse vniuersale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem exhibitionẽ esse dicũt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidem soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

Iohan. 8. 56.
Hebr. 13. 8.
Luc. 1. 54. & 72.

Quum autem duæ posteriores hæ similitudines seu conuenientiæ à priore pẽdeant, in ea probãda versatur tertia pars capitis ab hac sect. ad 23. Primum argumẽtum autem ex Apostolo desumptum est, qui à pari sacramentorum significatione, parem veterũ conditionem cũ nostra fuisse euincit.

5 Quin Apostolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis quib. castigatos olim fuisse illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur, Non esse cur vllam pręrogatiuã nobis vindicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quã illi subierunt. quando non iisdem modò beneficiis prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoque symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit. acsi diceret, Si confiditis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contempta Dei bonitate, licentiosè lasciuitis: scitote nec Iudæos talib. symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit Baptizati sunt in transitu maris & nube, qua protegebantur ab ardore solis. Transitum illum Baptismum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundùm quandam proportionem respondeat. Verùm si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hîc vult ademptum Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent. Nec obnoxium est huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spiritualem escam manducasse, ac eundem bibisse spiritualem potum, quem Christum interpretatur.

1Cor. 10. 1. 11.
Ioan. 6. 31.

Obiectio. Patres

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam, quòd

quod ait Christus, Patres vestri mãducauerũt manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat carnem meã, nõ morietur in æternum, quæ duo inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores qui tãtùm vẽtris alimento quærebant saturari, verum animę cibum non curabãt, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præsertim vero comparationẽ mannæ & corporis sui pro eorum sensu statuit. Postulabant vt acquirendæ sibi authoritatis gratia suã virtutem miraculo aliquo approbaret, quale ediderat Moses in deserto quum manna e cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant nisi carnalis mediæ, qua populus tunc affictabatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabãt. Christus ergo, vt demõstret quanto præstantius à se beneficium expectare debeant quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quòd Dominus per Mosen populo suo, ne in deserto fame periret, cælestem cibum subministrauit, quo sustentaretur ad modicum tempus: hinc colligere quanto excellẽtior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus, infimam tantùm eius vtilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi studio, Mosen illi obiecerant, qui populi necessitati mannæ remedio opitulatus esset: respondet, se longè superioris gratię esse administrum, præ qua vilescere meritò debeat carnalis populi educatio, quam solam tanti æstimabãt. Paulus quia nouerat Dominum, quum mãna è cælo deplueret, non in ventris dũtaxat pastum effudisse, sed spiritualis quoque mysterij loco dispensasse, ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò claréque conficitur, non easdem modò quibus nos dignatur nũc Dominus, vitæ æternæ ac cælestis promissiones communicatas fuisse Iudæis, sed etiam sacramentis verè spiritualibus obsignatas. Qua de re copiosè Augustinus aduersus Faustum Manichæum disputat.

manducauerunt manna in diserto, & mortui sunt.

Christiani mãducant Christi carnẽ, nec moriuntur.

Responsio: sententiam Euangelistæ specie tenus pugnantem Apostoli dicto conciliãs.

7 Quòd si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari malint lectores, ex quibus perspiciant spirituale fœdus fuisse Patrib. etiam commune sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar, eóque libentius quòd ita certius conuincentur aduersarij, nequid postea tergiuersari queant. Atque ab ea quidem demonstratione incipiam, quam tametsi Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculã fore scio, apud dociles tamen & sanos plurimùm valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque

Alterum argumentum, ex Lege & Prophetis de verbi diuini piorum animas viuificans, efficacia ante Christum exhibitum. Vnde necessario sequitur Iudæos fideles in spem æternæ vitæ fuisse segregatos.

1.Pet.1.23. Deus participatione eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim semper illud Petri, semen esse incorruptibile quod in æternũ manet, sicuti etiam ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quũ hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit Iudæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem ęternę vitę. Nam quum verbum fuisse amplexos dico quod illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnésque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro suæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quum adhæserint Deo Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui patres, dico minime dubium esse quin illis in regnũ Dei immortale fuerit ingressus. Erat enim solida Dei participatio, quę extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

Ies.40.6.

Tertium argumentum, a fœderis formula, quæ vnicum re ipsa esse ostendit ante & post Christi in carne manifestationem.

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur, age, ad ipsam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modò ingeniis satisfaciet, sed eorum inscitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cũ seruis suis Dominus, Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & omnem summam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid sine causa sæpius pronuntiat, beatum populũ cuius Dominus est Deus: beatam gentem quam in hæreditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem fœlicitatis gratia, sed quoniam à morte eripit, perpetuò cõseruat, æternáq; misericordia prosequitur quos in populum assumpsit. Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, non moriemur. Dominus, Rex noster, Legislator noster: ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. Sed ne in re superuacua multum laboremus passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeóque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & meritò. Si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuinam se homini in Deum manifestet, cui nõn salutis quoque thesauros apperiat? Hac enim conditione Deus noster est vt in medio nostri habitet: quemadmodũ per Mosen testabatur. Obtineri autem talis eius præsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt nihil vltrà exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promissionem in his verbis, Sum Deus vester. Non enim solis vtique corporibus Deũ se fore denuntiabat, sed animis præcipuè. animæ auté, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ in morte manent. Adsit rursum illa coniunctio: perpetuam salutem secum ducet.

Leuit.26.12. Psal.144.15. Psal.33.12. Habac.1.12. Iesa.33.22. Deut.33.29. Leuit.26.11. Exod.6.7.

9 Acce-

9 Accedit eò, quòd non modò se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quo spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitatẽ protenderetur. Id porro valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, vbi se non in præsentibus tantùm malis, sed in posterum consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga se proroganda, clarius etiamnum confirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. Nam si suam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris: erga ipsos multo minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum ideò amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum obsignauit Dominus, & quasi complementum protulit, quùm Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum mortem appellaret. Quid enim annon ridicula erat appellatio, si perierant? [illegible]inde enim fuisset acsi ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt. Proinde vno isto argumento Sadducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, vt ne inficiari quidem possent resurrectionem mortuorum à Mose esse testatam. nempe qui ex ipso Mose didicerant, omnes sanctos esse in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectionémque suam recepisset qui mortis & vitę est arbiter.

Confirmatio superioris argumenti, ex perspicua formula illius verbis desumpta.

Gen. 17. 7.

Exod. 20. 6.

Alia confirmatio illustris tũ à superiore, tũ à Dei natura fluens.

Exod. 3. 6.

Matt. 22. 23.

Luc. 20. 32.

Deut. 33. 3.

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac controuersia) dispiciamus annon ipsi quoque fideles sic instituti fuerant à Domino, vt meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserrimos si in hac modò vita fœlices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ fœlicitatis infœlicissimus, anxiis laboribus egestatem suam ægrè sustentat, ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eũ habet superstitem cuius aspectum meritò detestetur ac horreat. Abel

Quartum argumentum ab exẽplis. Patres, Adam, Abel, Noe, ante Christum variis tẽtationibus agitati ad meliorem illam vitã viua fide & spe inuicta, præsẽtem negligentes, aspirarunt. Illorum miseri vi & sub E-

uangelio credẽtium, idem fuit scopus. in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maiorib⁹ eius molestiis quàm si centum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quòd arca illi est quasi sepulchrum decem mensium, insuauius nihil esse potest quàm in animalium stercoribus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuio recèperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

Gen. 3. 17. Gen. 4. 8. Gen. 6. 22. Genes. 9. 24.

11 Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt filij Dei simus, censeri nos oportet. Quid verò absurdius quàm patrem omniũ fidelium esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: ac si illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quò se incolumem seruet, necesse habet vxorem prostituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum expellitur. Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduis seruorum rixis compellitur, nepotem, quem filij loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri vnius sectionem passus foret. Paulo pòst captiuum ab hostibus abripi audit. Quocunque pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex effossis quidem magno labore puteis aquam bibere sinant. Neque enim vsum redimeret à rege Gerar, nisi ante fuisset prohibitus. Iam vbi ad effœtam senectutem ventum est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbitate mulctatum se videt, donec præter spem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde acsi ancillæ contumaciam fouendo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nascitur demum Isaac, sed ea mercede vt exturbetur primogenitus Ismael ac pro derelicto penè hostiliter proiiciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa boni viri senect⁹, paulo pòst mactare ipsũ iubetur. Quid calamitosius

Gen. 12. 4. *Quarti argumenti cõtinuatio, ab exemplo Abrahami, cuius vocatio & vitæ curriculũ hominem ad felicitatis æternæ præmium & domicilium inter innumerabiles ærumnas toto pectore anhelantem ostendit.* Ge. 12. 10. &c. Vide Caluin. cõmentar in Gen. cap. 12. vers. 11. 15. Gen. 20. 1. 2. Gen. 13. 7. 8. 9. Gen. 14. 12. 13. 14. Gen. 21. 30. Gen. 15. 2. & 16. 15. & 21. 10. Gen. 21. 2. 3. 4. Gen. 22. 2.

mitosius

mitosius excogitet humana mẽs quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo absumptus foret, quis nõ putasset miserrimũ esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multũ esset aucta calamitas. Istud vero omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt siquis velut in tabula exemplar calamitosæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis oppositum. Neque obiiciat quispiã eum nõ fuisse prorsus infelicem, quòd à tot tantísque tempestatibus prosperè tandẽ emerserit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur. *Obiectionis dilutio.*

12 Isaac, qui minoribus malis affligatur, vix tamen minimum suauitatis gustum percipit. Eas ipse vexationes experitur quæ beatum esse hominem in terra non sinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illum subinde exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi suæ à nuribus multum molestiarum sustinet: filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis insigne est exẽplar. Pueritiam domi inquietissimè transigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quod acerbum est exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum est durissimam atque austerissimam septem annis seruire seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitæ asperitatem dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quam videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in patriam iubetur se recipere, abitum captare illi necesse est ignominiosæ fugæ similem: nec tamen soceri iniquitatem ita potest effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multo sæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supra modum discruciatur ac discerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit: tanquam semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terræ ingressu priuatur. Postea quem ab ea filium sustulerat, eóque

Item ab exemplis Isaac. Gen. 26.35. Gen. 8.1. Gen. 28.5. *Et Iacobi.* Gen. 29.20. Gen. 13 25. Gen. 32.11. Gen. 35 16. Gen. 37 32.

præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit, declarat ipse, quòd post diuturnas lachrymas solatiis omnibus viam obstinatè claudit nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrum.

Gen.34.2. Interim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum internecionis periculum illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij causæ erant? Sequitur horrendum illud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris, pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquanto pòst altero incestu contaminatur familia, vt constantissimum alioqui & infractum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeat. Sub extremum vitæ, dum suæ ac suorum inediæ succurrere quærit, noui infortunij nuntio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Beniamin vnicum suum desiderium, permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorũ congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaque ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas miserias vitam se transegisse pronũtiat, negat profectò eam prosperitatem se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratúsque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut verè se miserum fuisse super terrã profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur nõ habuisse ipsum spẽ in rebus terrenis defixã.

(Gen.35.22. Gen.38.18. Gen.41.32. Gen.47.9.)

Cõclusio probationis quærit argumenti, S. Patres, Adamum, Abelem, Noachum, Abrahamum. Isaacum, Iacobum, & alios sub Lege non in terris, sed in cælo promissionũ Dei complementum expectasse.

13 Si sancti isti Patres (quod vtique indubitatum est) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terrestris vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob consortibus eiusdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confitentésque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam inquirere. & si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cælestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorũ Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtusiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consectando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi

Heb.11.9.

Ideo pij illi vitã hanc terrenam peregrinationẽ appellarunt,

vbi promissio Domini qua illius constituti erant hæredes? Manifestè ergo indicat longius spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquisierunt nisi in sepulchrum. quo testabantur se sperare fructum promissionis nonnisi post mortem percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iampridem in cinerem collapsa voluerit.

& in terra Chanaan (felicitatis æternæ figura) sepeliri voluerunt. Gen.47.9. Gen.47.29. 30.& 50.25.

14 Denique apertè constat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere affectasset, tantóque periculo ambiisset Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil prorsus allatura: nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirare: nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filiis Dei disceptamus, quum eiusmodi intelligentiæ gustu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim sibi volebat Balaã, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiãt nouissima mea similia eorum: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimã? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari posset discrimen iusti & impij. sorte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguntur.

Quintum argumentum, ex historia Iacobi primogeniturã affectantis. Id enim futuræ vitæ in eis desiderium ostendit. Gen.49.18. *Quo intelligentiæ gustu Balaã non caruit.* Num.23.10. Psal.116.15. Psal.34.22.

15 Nondum vltra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerúmque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbrauit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hîc sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea, Domine? spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contem-

Sextum argumentum, ex Dauide, qui tanta sibi à Domino pollicetur, & tamen hãc vitam nihil aliud esse vult quàm vanitatem: vnde sequitur eũ alibi suam felicitatẽ repositã habuisse, & salutem expectasse quæ cum Dei æternitate coniuncta sit. Psal.39.13.

plationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxáque & euanida imagine humanæ vitę loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est

Psal. 103.17.

quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine

Psal. 102. 26. 27. 28. 29.

tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cęli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascent, & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorũ habitabunt, & posteri eorum coram te stabilientur. Si ob cæli ac terræ interitũ non desinunt pij stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse coniunctam. Atqui omnino non potest stare spes ista, nisi in promissionem recumbat quæ apud Iesaiã

Iesa. 51.6.

exponitur, Cæli (inquit Dominus) sicut fumus liquescent: terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autem mea in æternum erit, & iustitia mea nõ deficiet. Vbi iustitiæ ac saluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum resident, sed quatenus ab hominibus sentiuntur.

Septimum argumentum, ex eodem Propheta. Quæ de fidelium prospero successu passim canit, ad cælestis gloriæ fruitionem necessario sunt referenda. quandoquidem in hoc mundo omni malorum genere premuntur.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi vt in cælestis gloriæ manifestationem conferantur. Qualia sunt, Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Item, Iustitia pij manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: desyderium peccatorum peribit. Item, veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item in memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas seruorum suorum. Siquidem seruos suos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, sed lacerandos perdendósque sæpè permittit: in tenebris & squallore languere patitur bonos, dum impij penè inter stellas refulgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat vt diuturna lętitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissi-

Ps. 97.10.
Psal 112.7.9.
Ps. 140.14.
Ps. 112.6.
Ps. 34.23.

mulat, si in præsentem rerum statum oculos defignant fideles, grauissima tentatione perculsum iri, acsi nulla esset innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas vt plurimum prosperatur ac floret, dũm piorum natio, ignominia, paupertate, contemptu, omníque crucis genere premitur. Parum, inquit

Ps. 73.17.

abfuit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei, dũ vrit me fortuna stultorum, dum improborum prosperitatem video. Tandem post narrationem concludit, Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormentum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium Domini, & intelligam nouissimum eorum.

Octauum argumentum ex cõ-

17 Ergo vel ista Dauidis confessione discamus, non ignorasse sanctos Patres sub veteri Testamento quàm rarò vel nunquam

in hoc

muni omnium piorum sensu & confessione, qui in cælis per fidem & spem viuam quæsierunt quod in præsentis vitæ vmbra non apparuit.

in hoc mundo repræsentet Deus quæ seruis suis pollicetur, atque ideo animos ad Dei sacrarium sustulisse, in quo reconditum habebant quod in præsentis vitæ vmbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod cùm oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promissiones implerentur. Qualiter istæ voces testantur, Ego in iustitia contemplabor faciem tuam, satiabor specie tua. Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini. Item, Ps.17.15. Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani frondescet. Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebunt. Adhuc fructificabunt in senecta pingues ac virides erunt. Quum paulò ante dixisset, Quàm profundæ sunt cogitationes tuæ Iehoua, dum florent impij germinant quasi herba, vt pereant in perpetuũ. Vbi species ista & decor fidelium, nisi vbi mundi huius facies regni Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta præsentium calamitatum momentanea asperitate, securè in has voces erumpebant, Non dabis in æternum vt moriatur iustus. Tu verò præcipitabis scelestos in puteum interitus. Vbi in hoc mũdo puteus æterni exitij qui sceleratos absorbeat, in quorum felicitate hoc quoq; alibi numeratur quòd diem extremum in puncto sine multo lãguore claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas, quos ipse Dauid nõ modò concuti, sed opprimi & conteri prorsus vbique conqueritur? Nempe ob oculos sibi statuebat, non quid ferat instabilis & plusquam æstuaria mundi vicissitudo: sed quid facturus sit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ constitutionem olim sedebit. Quemadmodum alio loco eleganter describit, Nituntur stulti opulẽtia sua, ob diuitias multas superbiũt: & tamẽ nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem suum à morte possit, nemo pretium redemptionis Deo soluere. Quũ autem videant & sapientes mori, peruersos pariter & stultos interire, & alienis relinquere diuitias suas, cogitant domos sibi permansuras in sempiternum, habitationes in secula: & nomina sua in terra celebrãt. At homo in honore nõ permanebit: similis erit pecudibus quæ intercũt. Hæc meditatio eorũ, summa stultitia est: quam tamen posteri cupidè æmulantur. Instar gregis apud inferos collocabuntur, mors præsidebit illis. Exorta luce dominabuntur illis: forma ipsorum peribit: infernus ipsorum domicilium. Primùm illa stultorum irrisio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis acquiescant, ostendit longè aliam sapientibus quærendam esse felicitatem. Sed illic resurrectionis mysterium euidentius reserat vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæso, dicemus esse illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem,

Margin references: Ps.52.10. — Psal.92.13.14.15. — Ps.55.23.24. — Iob.21.13. — Psal. 49.7.8. &c.

quæ finem præsentis sequitur?

Superioris argumenti continuatio & confirmatio, à spe piorum & impiorum in mundo ridentium exitio.

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarum solatium ac tolerantiæ remedium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum gustum delibabant? Si in terra hæsissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum intuebantur, agnoscebant punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur. rursum impiorum, qui per somnium beati ad diem vnũ essent, æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iusti in benedictione erit: nomẽ autem impiorum putrescet. Pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima. Item apud Samuelem, Dominus pedes sanctorum seruabit, & impij in tenebris conticescent, quæ significant, illos probè cognouisse, vtcunque variè circunferrentur sancti, vltimum tamẽ eorum exitium, vitam ac salutem: impiorum felicitatem amœnam esse viã qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitium incircuncisorũ, vt quibus resurrectionis spes præcisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Psal.30.6.

Prou.10.7.
Psal.116.15.& 34.22.
1. Sam.2.9.
Ezech.28.10. & 31.18.& alibi.
Psal.69 29.
Iob.19.25.

Nonum argumentum ex Iobo, qui omnium apertissimè de hac spe disseruit.

19 Pręaliis verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillantur non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo sibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamẽ, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Necesse ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatẽ sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore cõspexerit. Siquidem de præsenti tantùm vita cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hîc nugator quispiã paucorũ fuisse istas voces, vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam, Respõsum enim à me statim accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sententiis arcanam aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: sed, vt erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores, quę communiter ediscenda essent Dei mysteria, & popularis religionis prin-

Obiectionis dilutio.

Iob 13.15.
Alia obiectio.

Responsio.

principia esse deberet, palàm promulgasse. Quum ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spirituali vita tam claré ac dilucidè in Iudæorum Ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi solius terræ ac terrestris opulentiæ fiat mentio.

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, liberè spatiari. Nã si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multo est facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus, vt quo propius temporis progressu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initiò quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicarunt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emersit, latiúsque fulgorẽ suum protulit: donec tandem nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ Christus vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostram comprobandam Prophetarum petamus suffragia, illa nos deficiãt: sed quia ingentem materiæ syluam fore video, in qua diutius multo immorari necesse sit quàm ferat instituti ratio (esset enim opus longi voluminis) simúlque vel parum perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror, qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate non adeò in præsens necessaria abstinebo: præmonitis tamen lectoribus, vt viam sibi ea claui expedire meminerint, quã prius in manum illis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima vestigia in præsenti vita cernuntur) ad hanc distinctionem confugiãt: Dei bonitatem quò melius Prophetæ commendarent, temporariis beneficiis, velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogitandum futuræ ac spiritualis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

Nonum argumentum, ex posterioribus Prophetis, qui piorum felicitatẽ extra terrena huius vitæ limites sitam esse docuerunt.

Cap. 6. sect. 3. 4.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem deportati, suam dissipationem morti simillimam esse cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æstimabant acsi denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt ostenderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret, Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit: quibus, sola verbi sui virtute, spiritũ vigorémq; vno momẽto reddidit. Seruiebat quidẽ ad præsentem incredulitatẽ corrigendam visio: sed interim Iudæos commonefaciebat quan-

Id vno exemplo ex Ezechiele sumpto de ossibus aridis viuificatis, dilucidè probatur.

Ezech. 37. 4.

tum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quę arida & dispersa ossa solo nutu, adeò facilè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Iesaiæ ritè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimini & exultatę qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude ostia tua super te, abscondere pauxillum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terrę contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, nec operiet diutius interfectos suos.

Confirmatio, ex dicto Iesaiæ. Ies.26.19.

22 Quanquam siquis ad eiusmodi canonem omnia redigere tentet, absurdè fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatē demonstrant: quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cùm alij plerique, tum præcipuè duo isti. alter apud Iesaiam, Sicut cæli noui & terra noua, quæ facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mēsis ex mense, sabbathum ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quòd vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis: In tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tempus angustiæ, non quale fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terrræ puluere, euigilabūt, alii in vitam æternam, alij in opprobriū sempiternū.

Postremum argumentum. Extare in Prophetis aliquot locos qui apertè piorum in regno cælesti futurā immortalitatem demōstrāt. Ies.66.22.

Dan.12.1.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus cōtrouersiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Cōstituamus ergo securè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico populo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant. Hanc verò insanam ac perniciosam opinionē procul summoueamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcūditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnū hodie promittit suis Christus Dominus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Isaac & Iacob. ac Iudæos seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicæ gratiæ asserebat, quòd filij essēt Prophetarū cōprehēsi in fœdere quod Dominus olim cū sua

Conclusio totius tractationis de similitudine vtriusque Testamenti.

Id cuius pleniorem confirmationē quatuor testimoniis Scripturæ proferūtur.

Matt.8.11.
Act.3.25.

sua gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatum esset, Dominus facto quoque approbauit. Eo enim quo resurrexit momēto multos sanctorum resurrectionis suę consortio dignatus est, ac visēdos in ciuitate præbuit: certo arrhabone sic dato, quicquid fecit ac passus est in æternæ salutis acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles non secus quàm ad nos pertinere. Népe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, præditi fuerunt. Quum Spiritum illum, qui est veluti quædam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & arrhabo hæreditatis nostræ alibi vocatur) in illis similiter audimus habitasse, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est eo stuporis olim recidisse Sadducæos, vt tum resurrectionem, tum animarum substantiam negarent: quorum vtrunque tam illustribus Scripturæ testimoniis consignatum habebāt. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euangelij pœnam daturos Scripturæ multò antè prædixissent. sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen respuendo, tenebras vltrò sibi accersiuissent. Mosen ergo legũt, & assiduè reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertantur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student.

Matt.27.52.
Act.15 8.
Eph.1.14.
Vnde consequitur perspicua erroris Sadducæorum & Iudæorum, salutē æternam & spē certam Ecclesiæ Dei abolētium, refutatio.
2.Cor.3,14.

CAPVT XI.

De differentia vnius Testamenti ab altero.

Tres sunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Proponit quinque Veteris & Noui Testamenti differentias, à sect. 1 ad 12.

2 Quoniam verò inter has postrema est, quod Vetus Testamentum ad Iudæos tantùm pertinuit, Nouum ad omnes, de vocatione Gentium subiungitur breuis tractatio, sect. 11.

3 Additur responsio ad duas obiectiones, quibus hæc doctrina de Veteris & Noui Testamenti discrimine grauari solet, sect. 13. & 14.

QVid ergo? inquies) nullúmne discrimen veteris & noui Testamēti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: sed ita vt nihil constitutæ iam vni-

Quinque hæ vnius Testamenti ab altero differentiæ ad modũ administrationis potius quàm ad substātiam fœderis pertinent.

tati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor præcipuæ. Quibus si quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostẽsurum me profiteor, vt ad modum administrationis potius quàm ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idem ipsorum promissionum fũdamentum, Christus. Porrò prima est, Quòd tametsi olim quoque Dominus populi sui mentes in cælestem hæreditatem volebat collimare, arrectósque esse animos: quo tamen in spe illius melius alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiúsque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationẽ, omisso inferiori, quẽ apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc cõsilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quàm ad illa quæ corpori promittebãtur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut insigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiũt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quàm ab eius terræ possessione expellendos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè summam recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quũ aliquoties Scriptura demonstret: huc terrena, quibus eos prosequebatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cælestium ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationẽ non cõsiderare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status controuersiæ nobis est, quòd illi possessionẽ terræ Canaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitam, nobis post reuelatum Christum cælestem hæreditatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futuram, quam sibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem esse intuitos.

Prima differẽtia. In Vetere Testamento cælestem hæreditatem sub terrenis beneficiis cõtemplandam & degustandã Dominus exhibuit: sub Nouo, istiusmodi terrena subsidia omittũtur.

Probatio primæ istius differentiæ, à simili de hærede paruulo, cuius mẽtio fit apud Apostolum.

Gal. 4. 1.

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius custodiæ commissus est, dictum, sequitur. Quòd autem eam ad ceremonias similitudinẽ potissimum refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas

reditas quæ nobis destinata fuit: sed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt spirituales promissiones nõ ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodãmodo adumbratas. Abraham ergo, Isaac & Iacob, eorumque posteritatem quũ in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaã in hęreditatem illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quę nondum apparebat: hęreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quę terram illam non supremum esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terrę promissione torpore non finitur: sed maiori promissione erigitur illius mẽs in Dominum. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Hîc videmus Abramo proponi finem suę mercedis in Domino, ne illam, quęrat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibilem esse reputet. Subiungit deinde terrę promissionem, nõ alia conditione quàm vt sit diuinæ beneuolentię symbolum, ac cęlestis hęreditatis typus, quem sanctis fuisse sensum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad summam illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui desiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in sempiternum. Item, Dominus pars hęreditatis meę & calicis mei: tu es qui conseruas hereditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. Qui sic loqui audent, se profectò mundum & quicquid est bonorum præsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinẽ Prophetæ sæpius sub typo quẽ à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendæ sunt istæ sentẽtię, Quòd pij hęreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur. Quòd Ierusalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omniũ copia diffluet. Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis nostræ, aut in terrestrem Ierusalem propriè competere, sed in veram patriam fidelium ac cælestem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Gen.15.1.

Psal. 73. 26. & 84.3.
Psal.16.5.
Psal.142.6.

Iob.18.17.
Apud Iesaiã multis locis.

Psal.133. 3.

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiúsque benedictiones sancti legãtur sub Veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratię suę lineamẽta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebãtur quàm si ipsam per se cõsiderassent: Quemadmodũ autẽ Dominus, beneuolentiam suam erga

Ob hãc causam S. Patres sub Lege terrenam vitam eiúsque benedictiones admodum æstimarunt, & pœnas exhorruerunt quæ etiam magis erant cõspicua.

fideles præsentibus bonis testando, spiritualem felicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita e conuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documēta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiā ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tātam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrendísque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abest quin ob id diuersos Veteris & Noui testamenti deos imaginētur, quod etiam Manichæis accidit. Verùm talibus scrupulis facilè expediemur, si animum referemus ad istam quam notaui Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terrestribus beneficiis, tum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit quo Testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradebat.

Cur grauia & subita sub Lege supplicia extiterunt.

4 Alterum Veteris & Noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram ostētabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque Veteri testamento Nouum opponitur: fusior tamē est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quo hunc errorē refutet assumit quod de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat, nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alij aliis successores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea in ea sacerdotij translatione verti etiam testamēti mutationem. Atqui id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionē posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit, quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere: quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec verā sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideóque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euāgelio exhibetur. Hîc videndum est qua parte fœdus Legale cū fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio,

Secunda differentia.
Vetus ceremoniis Christum adumbrabat: Noui præsentem veritatem & corpus solidum exhibet.
Psal. 110.4.
Heb 7.11.19. & 9.9. & 10.1.
Epistolæ ad Hebræos, hanc differentiam explicātis, scopus,

paratio, magnum extaret inter duo Testamenta dissidium: sed quum status quæsti nis aliò nos ducat, eò tendédum est vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquã interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius cóplementum, vnde tandem habet in statum ratúmque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen pręscribit, quę sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erãt ceremoniæ. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erãt, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erãt illius administrãdi, fœderis nomẽ habẽt. qualiter & aliis sacramentis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmãdi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vlterius transeatur, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebãt. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur, ideóque temporarium fuisse, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali cõfirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternúmque factũ fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitúmque fuit. Vnde calicem, quẽ discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Veteris Testamenti definitio.

Mat. 26. 28.

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pędagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoq; filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Cõueniebat enim, sole iustitię nondum exorto, nec tantũ esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruatiunculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus: per quem fidelis populi cognitionem adolescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohãnem: ex eo euãgelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderũt? nẽpe gustũ præbebant eius sapientiæ quæ

Hinc etiam est, quod Legis pædagogia dicimur ad Christum deduci.

Gal. 3. 24. & 4. 1.

Matt. 11. 13.

olim ad liquidum manifestandā erat,& procul emicantem prȩmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

Col.2.9.

Nec obstat quod inter veteres sub Lege quidam extiterint in fide robustissimi, cum quib. nemo ferè in Ecclesia Christiana sit conferendus. Ordinaria n. Dei dispensatio respicienda est. Deinde excellentissimi quique sub hac paedagogia cōprehensi sunt, & cæremoniis adiuti vt Christū eminus intuerētur ac salutarent.

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat qui fidei præstantia sit cum Abrahā componendus: quod ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiȩ contulerit Dominus, hîc quȩritur: sed quam in populo docendo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione prȩditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de reb longinquis, & typis inclusa est eorum prȩdicatio. Ad hȩc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pȩdagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspiciētia, quȩ nō seculi obscuritatē aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetȩ desiderarunt videre quæ vos videtis, & nō viderunt, & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac prærogatiua Christi præsentiā pollere æquū fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cælestiū mysteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

Mat.13.17. Luc.10.24. 1.Pet.1.12.

Tertia differētia. Vetus est literale: nouum spirituale: illud mortis ministerium: hoc, vitæ organum. Iere.31.31.

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies veniēt, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundùm pactū quod pepigi cum Patrib. vestris, in die qua apprehēdi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, quamuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meā in visceribus eorum, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, vt illam vocaret, literalem, hoc, spiritualem doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illā damnationis, hoc, iustitiȩ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur

2.Cor.3.6.

Hæc differentia ab Apostolo tractatur primum in genere.

loquitur de Lege Apostolus quàm Propheta. neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidã Legis κακόζηλοι, qui peruerso ceremoniarum studio, Euangelij claritatẽ obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia vetus ac Nouũ testamẽtum per contentionem inter se componit, nihil in Lege cõsiderat nisi quod propriũ eius est. Exẽpli gratia: Lex misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliũde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quùm de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, pœnam transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emendet.

Deindè speciatim, membris textus Apostolici diligenter collatis, per triplicem antithesin. Vetus est literale, mortiferum, temporarium. Nouum est spirituale, viuificum, æternum.

8 Nunc Membratim Apostoli collationẽ explicemus. Vetus testamentum literale: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, spirituale: quod Dominus hominum cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda anthitesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm male dictione inuoluere vniuersum hominum genus: Nouũ est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministerium est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ; quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euãgelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuámque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferetur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est acsi nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparationem posita est, ad commendendam gratiæ affluentiam, qua Euangelij prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ cõmunionẽ collegit paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint: quã tamẽ multi fuerũt, si suopte numero sine cõparatione cẽseãtur.

Literæ & Spiritus differentia.

Quarta differentia. Vetus testamētum est seruitutis: nouū autem libertatis. Id quod tribus Apostoli testimoniis confirmatur.

Rom. 8. 15.
Heb. 12. 18.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamentum Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac securitatem eosdē erigat. Sic Paulus ad Romanos, Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebręos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeò vt ipse quoque Moses expauescat, vbi vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecentur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cęlestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusius explanat ad Galatas,

Gal. 4. 22.

quum ad allegoriam trahit duos Abrahæ filios, in hunc modū, Quòd Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legē accepit populus Israel: Sara libera, figura sit cælestis Ierusalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatē nunquam perueniat. Sarę liberū, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiā soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd si ex populò Israelitico sancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: respondemus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione premi, & conscientiæ inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelij subsidium confugisse: ideòque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter communem Veteris testamēti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtcunque enim illa, quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias sollicitè obseruandas adigerētur, quæ pędagogiæ seruituti similis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

Obiectio.

Responsio, per distinctionem.

Altera per negationem.

ij[illegible] inter

10 Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Le-

gis & Euangelij. quare in illis Lex, Veteris testamenti, Euãgelium, noui nomine signatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim sub se & quę ante Legẽ editæ sunt promissiones. Quòd autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit, nec aliud voluit quàm quod docemus: siquidẽ ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, vbi Vetus testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodẽ loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamentũ filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operãte obedierunt mandatis. Idque in spe non carnaliũ, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cælestium, æternorũ bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & spiritum sibi administrari, vt benefacerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit; Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem cõsortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mũdi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostra ergo & illius partitionem hoc interest, quòd nostra (secundùm illam Christi sententiam, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannẽ, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationẽ distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem secernit ab Euangelij firmitudine. Atque hic quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamẽto vixisse, vt nón illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus vmbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare? quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valdè oblectetur, velle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

tres posteriores differentias & primam.

Lib. 3. ad Bonifac. c. 4.

Confirmatio superiorum dictorum, ex Augustino desumpta.

Matt. 11. 13.

Regula, de S. Patribus sub Veteri testamẽto.

11 Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet, quòd ad Christi vsque aduentum gentem vnam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quandò distribuerat Altissimus gentes, quãdo diuidebat filios Adam, inquit Moses, in possessionem illi cessit populus suus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus tamẽ tuis tantummodo adhæsit, amauit eos vt eligeret semen eorum post eos: nempe vos ipsos, è cunctis gentibus. Populum ergo illũ velut solus ad se ex hominibus pertineret, nominis

Quinta differẽtia. Vetus testamentum ad vnum tãtum populum pertinuit: Nouum verò ad omnes.

Deut. 32. 8.

Ibid. 10. 14.

sui cognitione dignatus est solum: fœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communione sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercij, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earũ exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferebat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alij extranei. ille cognitus, & in fidẽ tutelámque susceptus: alij tenebris suis relicti: ille à Deo sanctificatus: alij profani. ille Dei præsentia honoratus: alij omni propinquitate exclusi. At vbi venit plenitudo tẽporis, instaurandis omnibus destinata, exhibitúsque est ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annuntiata pax est iis qui procul erãt, non secus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circuncisionis vel præputij ratio, sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

Act.14.16. Galat.4.4. Ephes. 2.14. Psal.2.8. Psal.72.8. & alibi. Galat. 6.15.

Altera pars capitis, à præcedenti sectione pendens, in qua de vocatione Gentium paucis agitur.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra Vetus testamentum Noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarũ oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eò vsque distulit donec absolutis omnibus redẽptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis suæ tempore, acciperet à Patre nomen quòd est super omne nomẽ, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas domus Israel. nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare. In viam Gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Vtcunque autem tot testimoniis prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolẽs illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè sanè nec sine recusatione tandẽ aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè consentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelem à reliquis gentibus selegerat, quasi repẽtè mutato consilio delectum illũ tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterant vaticiniis adeò attẽti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerẽtur. Neque satis ad eos permouẽdos valebãt quę iã olim

Phil 2.9. Matth.15.24. Mat.10.5.

Cur Gentium vocatio adeo noua & insolens Apostolis visa est.

olim futuræ Gentium vocationis specimina Deus ediderat. Siquidem præterquã quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos inserebat quodammodo in familiam Abrahę, vt populo suo accederent: ista vero publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquã æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ asciuerat. Itaque nõ abs re Paulus mysterium hoc tantopere prædicat absconditũ à seculis & generationibus, & quod etiã Angelis mirabile esse dicit.

13 His quatuor aut quinque membris totã Veteris & Noui testamenti differentiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: iis quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia nõ tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquiunt, consentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea mutabilẽ iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuiq; expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiæ suæ agricola præscribit, non propterea illum inconstantiæ arguemus, aut deuiare putabimus à recta agriculturę regula, quę cum perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter siquis paterfamiliâs aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo inconstantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & congruentib. notis distinxerit? Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimẽtis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia quòd eandem omnibus seculis doctrinã tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externã formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

Postrema capitis pars, quæ obiectiones diluit.

Col. 1. 26.

1. Minimè consentaneum est vt Deus immutabilis quod semel iussit postea improbet.

Responsio à simili, testimonio Apostolico confirmata.

Gal. 4. 1. 2. 3. &c.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talẽ esse Deus voluit? nónne tam bene ab initio quàm post Christi aduẽtum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam

2. Ab initio cũ Iudæis agere potuit quemadmodum hodie cũ Christianis

æternam, paucis & claris sacramentis suos erudire, Spiritũ sanctum largiri, gratiam suam per orbem vniuersum diffundere?

Responsio quæ huius obiectionis absurda detegit.

Hoc vero perinde est acsi cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hyemen & æstatem, intra diem & noctem esse voluerit. Nos vero (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiamsi causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt consilii sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotii Leuitici apparatũ respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominum salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num ideò dicemus ipsum medẽdi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræsentari decet. Quòd ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Christi sparsã quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effusas, quis, obsecro, æquum esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarũ suarũ dispensatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mũdo, propter ipsius ingratitudinem: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impii homines hac parte simplicium animos exagitant, vt vel Dei iustitiam vel scripturæ fidem in dubium vocent.

Instantia. Deus improbat quod olim probauit.

Responsio à simili.

Alia responsio, à voluntatis diuinæ iusta æstimatione, & gratiæ eiusdem dispensatione.

CAPVT XII.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

Partes huius capitis, duæ.

1. Causæ propter quas Mediatorem nostrum oportuit verum Deum esse, & hominem fieri, sect. 1. 2. & 3.
2. Variarum obiectionum, à nonnullis fanaticis, tum præcipuè ab Osiandro, aduersus othodoxam de mediatore Deo & homine doctrinam dilutio, sect. 4. 5. 6. & 7.

Iam

Am magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quæritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex cælesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Cæterùm quod nobis optimum erat statuit clementissimus Pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno cœlorum prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendæ interpres esse poterat. Quis autem pertigisset? quispiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectum Dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohæreterent. Quid igitur? deplorata certè res erat, nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando adscendere nostrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidem lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter se coalescerent. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam Dei munditiem dissidium. Quanuis ab omni labe integer stetisset homo, humilior tamen erat eius cōditio quàm vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demersus, fœdatus tot maculis, corruptione sua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens, disertè commemorat esse hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere, sed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem nostram nouerat vt tempestiuè occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei tanquam vnū ex nobis familiariter in medio statuens. Nequis igitur se torqueat vbinam ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominās, propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quandoquidem caro nostra est. Idē certè designat quòd alibi pluribus verbis explicatur, non esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tentatus.

Necessariū fuit, nō absolute, sed ex cælesti decreto, vt Mediator Deus esset & fieret homo.

Homo purus aut Angelus id nō poterat: & illi capite opus habebant.

Dei Filium igitur ad nos descendere oportuit.

Nec homo in integritate permanens adDeū sine mediatore penetrare poterat: multo minus post lapsum.

1.Tim. 2.5.

Mediator autem ille non modò Deus, sed etiam homo nobis proponitur.

Heb. 4.15.

2 Id etiam clarius fiet si reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præstandum erat, nempe sic in Dei gratiā nos restituere, vt faceret ex filiis hominum, illius filios, ex heredibus gehénę, regni cęlestis hæredes. Quis hoc poterat: nisi Filius Dei fieret idem filius hominis, & sic nostrum acciperet vt

Altera causa, ex officio à Mediatore præstādo desumpta, videlicet vt nos ex filiis

Adæ & hæredibus gehennæ filios Dei & regni cælestis hæredes efficeret.

transferret ad nos suum? & quod suum erat natura, nostrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos esse filios Dei cõfidimus, quia naturalis Dei filius sibi corpus de corpore nostro, carnem ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset. quod nobis proprium erat, suscipere grauatus nõ est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in cõmune ipse nobiscum & filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam ore suo cõmendat, vbi dicit, Ascé-

Iohan.20.17. do ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cælestis hæreditas,

Rom.8.17. quia vnicus Dei filius, cuius in solidum propria erat, nos sibi fratres adoptauit: quòd si fratres, ergo & hæreditatis consortes. Ad hæc apprimè vtile fuit hac etiam de causa verum esse Deũ & hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa iustitia? Eius erat mũdi & aeris potestates profligare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aere superior? Porrò penes quem vita est, aut iustitia, aut cæli imperium & potestas, nisi penes solum Deum? Sese ergo clemẽtissimus Deus in persona vnigeniti Redẽptorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

Tertia, vt in nostra carne perfectam obedientiam præstaret pro fratribus suis, diuino iudicio satisfaceret, & pœnas peccati persolueret: vt nostra esset victoria & noster triumphus.

3 Alterum hoc nostræ cum Deo reconciliationis caput erat vt homo, qui sua se inobedientia perdiderat, remedij loco obedientiã opponeret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noster, Adæ personam induit, nomen assumpsit, vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnem nostram in satisfactionis pretium iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus persolueret. Quum denique mortẽ nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanam naturam cum diuina sociauit, vt alterius imbecillitatem morti subiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctam cum morte suscipiẽs, nobis victoriam acquireret. Qui ergo Christum sua diuinitate, aut humanitate spoliant, eius quidem vel imminuunt maiestatem & gloriam, vel bonitatem obscurãt. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quòd sperandus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidísque filius,

Quarta causa ad tertius Ecclesiæ consolationem & confirmationẽ spectans.

quem in Lege & Prophetis Deus promiserat. vnde alterũ fructum colligunt piæ mentes, quòd ipsa originis specie ad Dauidem & Abrahã perductæ, certius agnoscunt hunc esse Christũ qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitum debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoria & triumphus noster:

ſter: carnem quam à nobis accepit, obtuliſſe in ſacrificiū, vt facta expiatione reatum noſtrum deleret, & placaret iuſtam Patris iram.

4 His vt par eſt conſiderandis qui ſedulò attentus erit, vagas ſpeculationes facilè negliget, quæ leues ſpiritus & nouitatis cupidos ad ſe rapiunt: cuius generis eſt, Chriſtum, etiamſi ad redimendum humanum genus non fuiſſet opus remedio, futurum tamen fuiſſe hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ ſtatu præfectum Angelis & hominibus fuiſſe caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ, ſed quùm tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne, vt fieret redemptor, aliam cauſam vel alium finem imaginari nimię temeritatis eſt. Quorſum ab initio promiſſus fuerit Chriſtus ſatis notum eſt: vt ſcilicet inſtauraret collapſum mūdum, & perditis hominibus ſuccurreret. Itaq; ſub Lege propoſita fuit eius imago in ſacrificiis, vt ſperarēt fideles Deum ſibi propitiū fore, poſtquam expiatis peccatis reconciliatus foret. Certè quum ſeculis omnib[9] etiam Lege nondum promulgata, nunquam ſine ſanguine promiſſus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei conſilio purgandis hominum ſordibus fuiſſe deſtinatum: quia piaculi ſignum eſt ſanguinem fundi. Sic de eo concionati ſunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominū fore promitterent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Ieſaiæ teſtimonium, vbi prædicit percutiendum eſſe Dei manu propter ſcelera populi, vt caſtigatio pacis eſſet ſuper eum. & Sacerdotem fore, qui ſe in victimā offerret: ex plagis eius fore aliis ſanitatem: & quia omnes errarunt & inſtar ouium fuerunt diſperſi, placuiſſe Deo illum affligere, vt omniū iniquitates ferret. Vbi ad opem miſeris peccatoribus ferendam Chriſtum diuinitus propriè addici audimus, quiſquis has metas tranſilit, ſtultæ curioſitati nimis indulget. Iam vbi prodiit ipſe, hanc aduentus ſui cauſam eſſe aſſeruit, vt placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem teſtati ſunt de eo Apoſtoli. Sic Iohannes, antequam doceat Sermonem factum eſſe carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipſe ante omnes audiendus eſt de officio ſuo diſſerens, Sic Deus dilexit mundū, inquit, vt Filium ſuum vnigenitum daret: vt quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuant. Ego ſum reſurrectio & vita. qui credit in me, quamuis ſit mortuus, viuet. Item, Filius hominis venit ad ſeruandum quod perierat. Item, ſanis non opus eſt medico. Nullus eſſet finis ſi omnia referre vellem, Vno quidem conſenſu ad hunc fontem nos reuocant Apoſtoli: & certè niſi ad reconciliandum Deum veniſſet, concideret honor ſacerdotij, quando ad deprecandum

Obiectio 1. aduerſus orthodoxam hanc doctrinam.

Reſponſio.

Col.1.15.

Confirmatio, à legalibus ſacrificijs.

A teſtimonio Prophetarum.

Ieſa.53.4.5.

A teſtimonio item Apoſtolorum & Euangeliſtarum, atque adeo ipſius Chriſti.

Io.1.9.

Ibid.10.14.

Ibid.3.16.

Ibid.5.25.

Ibid.11.25.

Heb.5.1. medius ſtatuitur inter Deum & homines Sacerdos non eſſet
2.Cor.5.19. iuſtitia noſtra, quia pro nobis victima factus eſt, vt nobis peccata Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, ſpoliabitur. Cōcidet etiam illud Pauli, Quod
Rom.8.3. Tit.2.11. impoſſibile erat Legi, Deum miſiſſe Filium ſuum vt in ſimilitudine carnis peccati pro nobis ſatiſfaceret. Nec ſtabit quod alibi docet, in hoc ſpeculo apparuiſſe Dei bonitatem & immenſum amorem erga homines, dum Chriſtus datus eſt redēptor. Denique non alium finem vbique aſſignat Scriptura cur carnem noſtram ſuſcipere voluerit Dei filius & hoc etiam mādatum à Patre acceperit, niſi vt victima fieret ad Patrem nobis
Luc.24.26. Ioan.10.17. Ibid.3.14. placandum. Ita ſcriptum eſt, atque ita oportuit Chriſtum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea diligit me pater, quia animam meam pono pro ouibus: hoc mandatum dedit mihi, Sicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita o-
Ibid.12.27.28. portet exaltari Filium hominis. Alibi, Pater ſerua me ex hac hora: ſed propterea veni in hāc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem aſſumptæ carnis aſſignat, vt victima & piacu-
Luc.1.79 lum fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, ſecundùm promiſſionem datam patribus veniſſe, vt illuminet qui in vmbra mortis ſedebant. Hæc omnia meminerim
Coloſ.2.3. 1.Cor.2.2. de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes ſcientiæ & ſapientiæ theſauros abſconditos eſſe teſtatur, & præter quem nihil ſe ſcire gloriatur.

2. *Obiectio* 5 Siquis excipiat, horum nihil obſtare quominus idē Chriſtus, qui damnatos redemit, teſtari etiam potuerit ſuum erga ſaluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis
Reſponſio. reſponſio eſt, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto cōiuncta ſimul hæc duo fuiſſe, vt fieret nobis redēptor Chriſtus, & eiuſdem naturæ particeps, fas non eſſe longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid ſciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, oſtendit etiam ne hoc quidē Chriſto, qui nobis in pretium redemptionis datus eſt, ſe contē-
Confirmatio. tum eſſe. Nec verò Paulus ſolùm recitat quorſum miſſus fuerit, ſed ad ſublime prædeſtinationis myſterium conſcendens, o-
Ephe.1.4. mnē humani ingenij laſciuiam & pruritum opportunè compeſcit, Elegit nos in Chriſto Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios ſecundùm propoſitum voluntatis ſuæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius. Hîc certè non præſupponitur Adæ lapſus quaſi tempore ſuperior: ſed quid ante ſecula ſtatuerit Deus oſtenditur, quum mederi vellet humani generis miſe-
3. *Obiectio.* *Reſponſio.* riæ. Si rurſum obiiciat aduerſarius, conſilium hoc Dei pependiſſe ex hominis ruina quam præuidebat, mihi ſatis ſupérque eſt, impia audacia ad fingendum nouum Chriſtum prorumpere,

pere, quicunque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt, quã Deus arcano suo decreto prędestinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephesiis spiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supereminet: acsi data opera cancellos mentibus nostris circundaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare cum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quùm alibi doceat Apostolus gratiam quæ nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque constanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis ante leuiter motam, rursus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentiæ eos insimulat qui Filium Dei negant appariturũ in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio commẽtum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Christum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam vesania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam asini assumere potuerit Dei filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam detestabile meritò exhorrent hoc prætextu excusat Osiãder quòd nusquam disertè in scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui alibi Christum prędicat æterno Patris concilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscet cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

Confirmatio. Ephes. 5. 16. 17. 18.

1. Tim. 1. 15. 2. Tim. 1. 9.

4. Obiectio Osiandri.

Responsio. Tit. 3. 9. 1. Cor. 2. 2. Ephes. 1. 22.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatoriũ sit & cõtortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. interea primum se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat. relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstãtię notis quibus Adam Deus insigniuerat prę aliis animantib. Ac Christum quidẽ iam tunc fuisse imaginẽ Dei vno consensu

5 Obiectio Osiãdri, quæ est basis errorũ quos in hanc doctrinam effutiuit.

Responsio.

fatentur omnes:& proinde quicquid excellentiæ insculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse, quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filij beneficio, sed addo filium ipsum tam Angelis quàm hominibus cõmune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neq; enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraq; natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse posthabitos tunc hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præsenti Dei intuitu assiduè fruerentur, nisi ei essent similes. nec aliter docet Paul[9] renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur, hæc vltima erit nostra fœlicitas, vbi in cœlos erim[9] recepti, cõformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

Imago Dei in Adam quid. Gen.1.27. *Christus, Angelorum & hominum caput.* Psal.81.6. Colos.3.10.

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretum fixum & immutabile. Quia etiãsi non collapsa fuisset Adæ integritas, similis fuisset Deo cum Angelis: neque tamẽ propterea necesse fuisset Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Frustra etiã absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, nõ vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quando iam nonnisi per accidens natus esset, vt scilicet instauret perditum genus humanum: vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginẽ Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiam velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiãder, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei, homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascendi

Obiectio Osiandri. *Responsio.* *7. Obiectio.* *Responsio.* Heb.4.15. Luc. 3.38. 4.70. 1.Cor.15. *8 Obiectio.* *Responsio.*

nascendi fuisse causam, vt homo fieret. Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam, quamdiu integer stetisset, futurũ imaginem fuisse suiipsius, non Christi. Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christũ esse verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite nisi Deo propositum fuisset Filium suum carne vestire, etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet Christo non competere primatum in Angelos, vt fruantur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitum esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu considerandum proponit Apostolus, per Filium creata fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominem esse factum vt redemptor esse inciperet. Eiusdem inscitiæ est quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset. Quasi verò non potuerit cõstare regnum Dei, si æternus Dei filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse ἀκέφαλον futuram nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cælum collecti eadẽ cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutaui nænias, pro firmissimis oraculis ducit Osiander: nempe vt suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmius se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua conspecta dixit, Hoc nunc os ex ossib. meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo authore profecta esse cõstat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia nõ de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est differit, sed tantùm de fide coniugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne insolubile illud vinculum quis-

9. Obiectio. Responsio. 10. Obiectio. Responsio. Colos. 1. 15. Colos. 1. 18. Ibid 16. 11. Obiectio. Responsio. 12. Obiectio. Gen. 2. 23. Responsio.

quàm diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictũ subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnẽ de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugij sacram coniunctionem proponere. quæ nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonẽs, correctionis loco à lege coniugij discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ cõiunctionem. Quare facilè euanescit hæc futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquilias discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filiis Dei solidè pascendis abundè sufficiet; quum venit plenitudo temporum, missum fuisse filium Dei factum ex muliere; factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant redimeret.

Instantiæ solutio. Ephes. 5. 30.

Summa superioris doctrinæ. Galat. 4. 4.

CAPVT. XIII.

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de vera humanę carnis Christi substantia multis Scripturæ testimoniis confirmatio, sect. 1.

2 Marcionitarum, Manichæorum, & eiusmodi hæreticorum, impiæ obiectiones aduersus hanc doctrinam diluuntur, sect. 2. 3. & 4.

Prima pars, veritatem humanæ naturæ Christi aduersus Manichæos & Marcionitas probans.

DE Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterũ disserere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tã à Manichæis quàm Marcionitis impugnata est: quorũ hi quidẽ spectrũ pro Christi corpore sibi fingebãt, illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cælesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine

Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. & 26. 4.

semine Abrahæ & Iacob. neq; homini aereo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui ventri eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideò tantùm quod ex Virginis vtero natus sit, in aëre autem cretus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descēdisse ex Iudæis. Quamobrem dominus ipse non contētus hominis nomine, filiū quoq; hominis subinde se appellat, clariùs exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantáque diligētia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factū ex muliere: & innumera, quibus fami, siti, frigori, aliísq; naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimum quæ animis in vera fiducia ædificandis cōducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantū honoris detulisse, vt eorum naturam assumeret: sed nostrā assumpsisse, vt in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item eius communicationis beneficio nos fratres eius censeri. Item, debuisse fratribus similem fieri, vt misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificē non habere qui nō possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eodem pertinet quod paulò antè attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput ex quo totum corpus per iuncturas cōnexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil absurdius quàm Deum in sua essentia, aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

Act. 3.25. Galat. 3.8. Psal. 45.7 Matth. 1.1. Rom. 1.3. Ibid. 9.5. Galat. 4.4. Heb. 2.16. Ibid. 2.11. & 17. Ibid. 4.15. Rom. 8.3. Ephe. 4.16. Ioan. 1.16. Ioan. 1.17.19.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferūt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicatur alicubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expēdit quid illic agat Paulus. nō enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exercere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptíque hominis. Nam, vt eius exemplo nos hortetur ad submissionem, ostēdit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam

Altera pars, hæreticorum impias obiectiones diluens.
1. *Obiectio ex Apostoli loco.*
Philip. 2,7.
Responsio consilium Pauli aperiens.

statim proponere: cessisse tamé iure suo, & sponte seipsum exinaniuisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certè non docet quid fuerit Christus: sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto contextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria, sed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter cõstaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatum spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clariùs explicat passum fuisse asserens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinaniuit. quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima preditum. Manicheus aëreũ fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de cælo cælestis. At neque illic essentiam corporis cælestem inducit Apostolus, sed vim spiritualem, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnam haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus prosequitur, Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos: si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Quibuscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recentes eorũ discipuli, non se expediunt. Putidũ est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est. siquidem palàm est, Hebraico more vocari filiũ hominis verum hominem. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuersiam esse debet. Ac (ne longiùs abeamus) locus Psalmi octaui, quem ad Christum Apostoli accommodãt, abundè sufficiet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter staret quod iam citauimus, Christũ participẽ factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei. quibus verbis apertè Christus eiusdem nobiscũ naturæ socius & consors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse authorẽ sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ societatẽ ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse

Responsionis cõfirmatio aliis testimoniis.
1. Pet. 3. 18.
2. Cor. 13. 4.
2. Obiectio, ex alio Pauli loco.
Responsio.
1. Cor. 15. 47.
Responsio.
1. Cor. 15. 13. 14. 15.
3. Obiectio, ex Euangelistis.
Responsio.
Cõfirmatio responsionis.
Heb. 2. 14.
Ibid. a. 11.

esse, in tanta dignitate quænam esset erubescentiæ ratio: Sed quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur non erubescere. Frustra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus filios Dei nõ ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidẽ. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tametsi autẽ Apostolus hũc honorẽ assignat solis fidelibus, quòd ex vno sint cum Christo, non tamẽ sequitur quominus ex eodem fonte nascantur increduli secundum carnem. quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De primogeniti etiam nomine rixam inscitè mouent. Causam Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, sed ad gradũ honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos. quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt Apostolus amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expenditur Mosis testimonium, vbi semẽ mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decidet. Neq; enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronũtiat Deus posteros mulieris superiores fore diabolo. Vnde sequitur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est, Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.

4. Obiectio, ab absurdo. *Responsio.* *5. Obiectio, à voce primogeniti.* Rom. 8. 29. *Responsio.* *6. Obiectio ab Apostoli dicto,* Heb. 2. 16. *Responsio.* Genes. 3. 15.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahe & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus stultè quàm improbè allegoriis inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomẽ seminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farinæ, quod obtendunt nõ aliter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dei nominauit Paulus, cõtinuò pòst subiiciens, Secundum carnem, naturã certè designat. Sic & nono. cap. Deum benedictum prædicans, seorsum ponit, Secundum carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Dauidis, quid valebit ista loquutio, fructũ esse ventris eius? Quid promissio ista? Ex lumbis tuis descẽdet qui manebit in solio tuo. Porrò in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophisticè ludunt. etsi enim non recenset Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta verba facit, satis habet ostendere Iosephum ex Dauidis semine

7. Obiectio, ludens allegoriis *Responsio.* Gal. 3. 16. *8. Obiectio, seu fallacia homonymiæ.* *Responsio.* Rom. 1. 3. & 9. 5. *Confirmatio responsionis.* *9. Obiectio, seu ignoratio elenchi.* Psal. 132. 11. *Responsio.*

ortum esse, quum satis constaret Mariam ex eadẽ esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutem à Christo illatã toti generi humano communem esse docet: quia Christus author salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse Filium Dauidis: nisi quatenus ex Virgine progenitus est. Sed nimis superbè noui Marcionitę fucandi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincant, mulieres contendũt esse ἀσπόρους: atque ita euertunt naturæ elementa. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas adducunt ea est futilitas quę nullo negotio refelli queat, quę philosophiæ sunt & artis medicæ non attingam: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioidah duxisse vxores ex tribu Iehudah, atque ita confusam tunc fuisse tribuũ discretionem, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est, quantum ad politicum ordinem spectat, censeri progeniem ex virili semine: neque tamen præstãtiam sexus obstare quominus in generando coeat semen mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sępe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ parere suis maritis, quia familiæ nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantię hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filij vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundum Iurisconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei cõsentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respõdeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excusso pudore, nimis proteruè quęrũt an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christum. quia vicissim excipiam, annõ coaluerit in matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quũ dicitur Boos genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hîc Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificũ generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex

10. Obiectio, ex philosophia & medicina cõsideratione desumpta.

Responsio, variis rationibus ex diuino ac humano iure collectis confirmata.

Leuit. 18. 14.

Galat. 4. 4.

11. Obiectio.

Responsio.

ex Abrahã, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph. Matth. 1.3.

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumniis sunt referta. Turpe & probrosũ Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia nõ potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adę sobolẽ absque exceptione sub peccato includit. Arqui hũc nodum facilè soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnum hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera respõdet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secũdus è cælo cælestis. Itaq; alibi idem Apostolus Christũ in similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eum disertè à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autẽ nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex semine Mariæ: non esse igitur impurũ semen mulieris, sed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tantùm ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapsũ. Ac omnino fixũ hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purum esse Deum. Sanctificatio etiã de qua loquitur Iohannis 17. in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ semen, quanuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentalis ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia etsi in vnam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, vt cælum tamen nõ relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pendere voluit, vt semper mundum impleret, sicut ab initio.

12. Obiectio, ab absurdo. Responsio. Rom. 5.12. 1. Cor. 15. 47. Rom. 8.3. 13. Obiectio ab absurdo. Responsio. 14. Obiectio, ab absurdo. Responsio.

CAPVT XIIII.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris vnicam efficiant personam.

Duæ sunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Doctrina de duabus in Christo naturis vnicam personam efficientibus, breuiter traditur. sect. 1. 2. 3. 4.
2 Serueti hæreses naturarum in Christo distinctionem & diuinę filij naturę æternitatem tollentes, refelluntur, sect. 5. 6. 7. 8.

Prima pars demonstrās duas esse in Christo naturas, diuinā & humanam. Iohan. 1. 14.

PORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantię, sed vnitate personę. Siquidem ita cōiunctam vnitámq; humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur. Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspicimus cōstare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest, & de corpore rursus, quod nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè, accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnā esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc constituant. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referrri oporteat: interdū quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quę vtranque naturā complectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tāta religione exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent. qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus est.

Cōfirmatio, per similitudinem, quæ sumpta est à coniunctione corporis & animæ.

Applicatio similitudinis.

Secunda confirmatio, à testi-

2 Hæc parū firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrases probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum.

giratum. Quod de se ipse dicebat Christus. Antequã Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professo ab antiquitate imperiũ sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quòd primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia consistant: quòd etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, séque vnà cum patre operari, nihilo magis homini competit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quòd autem seruus Patris vocatur, quòd creuisse narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non quærere, nescire diem vltimum, à se ipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantùm suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Cõmunicatio autẽ idiomatum siue proprietatum est quod dicit Paulus, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, &, Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse Sermonem vitę, Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatem impropriè, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exẽplum, vbi Ioannes docet Deum posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cũ altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agẽs, neminem in cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tũc secundum hominẽ & in carne quam induerat nõ erat in cælo, sed quia ipse idem erat Deus & homo propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

moniis Scripturæ desumpta, quæ vtriusque naturæ, diuinæ nẽpe & humanæ, distinctionẽ declarant.

Ioh. 8. 58. Coloss. 1. 15. Ioan. 17. 5. Ioan. 5. 17. Iesa. 42. 1. & aliis locis. Luc. 2. 52. Iohan. 8. 50. Marc. 13. 32. Ioan. 14. 10. & 6. 38. Luc. 24. 39.

De communicatione proprietatum, testimonia.

Act. 20. 28. 1. Cor. 2. 6. 1. Ioh. 1. 1. 1. Ioan 3. 16. Ioan. 3. 13.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtranque simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. siquidem nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legitur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, sanctitatem, salutem largiendi: præfectum esse iudicem viuis & mortuis, vt honoretur

Tertia confirmatio, à testimoniis quæ vtriusque naturæ coniunctionem ostendunt.

Ioh. 1. 29. & 5. 21. 22. 23. & 9. 5.

[Ibid. 10.9.11.] quemadmodum & Pater. Denique quòd lux mundi, pastor bonus, [Ibid. 15.1.] vnicum ostium, vitis vera nuncupatur. Huiusmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quũ in carne manifestatus est, præditus fuit: quas etsi ipse vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homini [1.Cor.15.24.] qui nihil quàm homo esset, dari non poterant. In eundem quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo & Patri. Regnum sanè Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate [Philip.2.8.] delituit, & seipsum exinaniuit accepta serui forma, depositáque maiestatis specie, Patri se obedientẽ præstitit, ac eiusmodi [Heb.2.9.] subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum imperiũ, vt coram ipso flectatur omne genu, ita tunc & nomen ipsum & coronam gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri subiiciet, vt sit Deus omnia in omni- [Philip. 2.10.] bus. Quorsum enim data ei potestas est ac imperium, nisi vt per [1.Cor.15.28.] eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec præsenti diuinitatis aspectu fruamur. Atque hîc excusari non po- [Vide Caluin. epist. ad Polonos, adu. Stancarum.] test veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non attẽdunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obscurant sensum, séque implicant multis laqueis. [*Regula in hac disputatione obseruatu digna.*] Sit igitur nobis hæc rectę intelligentię clauis, neque de natura diuina neque de humana simpliciter dici quæ ad Mediatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis nostræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem consortes cælestis gloriæ Deum videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desinet Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus [1.Cor. 8.6.] medium gradum statuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatum est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas: cui adeò nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex se ipsa fulgebit, quũ adhuc velo quodam sit obtecta.

[*Vtilitas & vsus superiorũ doctrinæ de cõiunctione & distinctione vtriusque naturæ in Christo.*] 4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura est, si eam scitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam etiam non prorsus indoctos torqueant eiusmodi formulę, quas vidẽt Christo attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas.

quia

quia non considerant eius personæ in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omninò videre est, quàm pulchrè inter se cohęreant singula, si modò sobriũ habeāt interpreté, qui tāta mysteria qua decet religione examinet. Verùm nihil est quod furiosi & phrenetici spiritus nō perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rursum ad tollēdam humanitatē. quæ verò de vtraque natura sic coniunctè dicta sunt vt neutri cōueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud est, quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deũ, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constās, Dominũ nostrum verúmq; Dei Filiũ esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi nō ratione humanitatis. Procul enim abigēdus est à nobis Nestorij error, qui dũ naturas distrahere potius quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita cōminiscebatur. quādo Scripturā videmus clara voce reclamare, vbi & Filij Dei nomen inditur ei qui de virgine nascitur & virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauēdum & ab Eutychiana insania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destruamus. Tot enim iam citauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulo post nonnulla subiiciam quæ figmētũ illud melius discutiāt. Nobis in pręsentia satis erit locus vnus. neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonēsi Eutyches: quando nō magis confundere duas in Christo naturas licet quàm distrahere.

Aug. in Enchir. ad Lau. cap. 36.

Aduersus Nestorianos duplicē Christum fingentes.

Luc. 1. 32. 43.

Item. adu. Eutychianos vtrāque naturam confundentes ac destruentes.

Iohan. 2. 19.

Vterque meritò ab Ecclesia damnati.

5 Verùm nostro quoque seculo emersit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposuit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euersa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vmbratiles tantùm fuisse in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est, propriè esse Dei Filium. Nec verò speculum esset in

Altera pars capitis, qua nominatim Serueti Filij Dei deitatem & vtriusque naturæ in eodem veritatem pernegātis, hæreses refelluntur.

Generalis responsio, seu summa orthodoxæ doctrinæ de Christo.

æstimabilis Dei gratiæ homo Christus nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ definitio, censeri Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanam susceperit. Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnam constituit ex naturis duabus. quę loquutio ad refellendum Nestorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idē ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: acsi aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo Nouus esse Deus incepit. Nihilo absurdius est in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura semper hoc habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, acsi diceret Filij nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respōdet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filij Dei, liberè & cū fiducia clamare, Abba Pater. Annō olim quoque sancti Patres habiti fuerūt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clariùs innotuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen cōstanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est naturâ. Nec est quòd obtrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud se decreuerat: quia hîc non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudum ostensa fuit: sed quum re ipsa filij Dei esse nō potuerint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod membris cōmune fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tāta dignitas à futura redēptione non pendebat: Christū tamē ordine pręire necesse est qui Patrē illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtrisque esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

Vnio hypostatica, quid.

1. Obiectio Serueti adu. æternam Christi deitatem.

Responsio.

Rom. 8. 15.

2. Obiectio.

Responsio.

Psal. 82. 6.

Coloss. 1. 15.

3. Obiectio.

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturę respectu fuisse. Volūt Seruetus & similes phrenetici Christum

ftum, qui in carne apparuit, esse Dei filium: qui extra carnem non potuit censeri hoc nomine. Respondeant nunc mihi an secundum vtranque naturam & vtriusque respectu sit Filius. Sic quidem garriunt: sed longè aliter docet Paulus. Fatemur quidē Christum in carne humana Filium dici, nō vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideóque vnicū: vt hac nota discernamur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam sumus regeniti, Deus filiorū nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Christo defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, nisi quòd natura possidet, quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris personam, vt verè & propriè sit filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in Euangelium Dei, quod antè promiserat de Filio suo qui genitus est ex semine Dauid secundum carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur secundum carnem distinctè nominans Filium Dauidis, seorsum diceret declaratum esse Dei Filium, nisi vellet innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipsa? Nam quo sensu alibi dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, resurrexisse ex virtute spiritus, ita nunc discrimen statuit vtriusque naturæ. Certè concedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa Filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causa sit Filius Dei, ídq; ab humana natura aliud esse ac diuersum. Duplici nòmine eum insignit Scriptura, passim vocans nunc Dei nunc hominis Filium. De secundo lis moueri non potest quin ex communi linguæ Hebraicæ vsu hominis dicatur filius, quia ex progenie Adæ. Ex opposito contendo deitatis æternæque essentiæ ratione vocari Dei filium: quia non minus consentaneum est ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei filius, quàm ad humanam, quod vocatur hominis. Denique eo quē citaui loco, non aliter intelligit Paulus eū qui secūdum carnem genitus est ex semine Dauidis, declaratum esse in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Christum qui ex Iudæis descendit secundum carnem, esse Deum benedictum in secula. Quòd si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei esse naturæ diuinæ respectu, qui secundum carnem filius etiam est hominis?

Responsio.

Christus verus, naturalis & vnicus filius: qua nota à filijs adoptiuis, i ab omnibus Dei in eodem Christo electis discernitur.

Rom. 1.1.2.3.

2. Cor. 13. 4.

Duplex Christi filiatio: Dei videlicet, & hominis.

Rom. 9. 5.

7 Tumultuosè quidem illi erroris sui patrocinium vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non pepercisse, quòd illum ipsum, qui è Virgine nasceretur, Filium Altissimi vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione superbiant) expendant paulisper nobiscum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpisse Dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequitur esse cœpisse Verbū à

4 Obiectio.

Rom. 8. 32.

Luc 1. 32.

Responsio.

a. Ioan. 1. 1. Mich. 5. 2. sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Verbo vitæ annuntiare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millib. Iuda: ex te mihi nascetur dux qui regat populum meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modũ sequi volẽt? Nos enim minimè Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est: quãdo ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum Dei filios Christus fecit: quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse vnigenit⁹ est Dei filius. Ac prudẽter admonet Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ illustre esse speculum, quòd honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundùm carnem ab vtero ornatus fuit Christus, vt Filius Dei esset. Neque tamen in personæ vnitate fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est æternum Dei Sermonem, & Christum, vnitis in vnam personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quàm secundum varios respectus nunc Filium Dei, nũc filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequã apparuit in carne Christus, nusquã vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, quùm tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum nisi quia sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio nisi mutua iam tunc fuisset ad filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas censetur in cælo & in terra: hine colligere promptum est, sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quòd si de sola voce certetur, Solomo de immensa Dei altitudine disserens, tam filium eius, quàm ipsum incõprehensibilem affirmat: Dic nomen eius, si potes, inquit, aut filij eius. Nec me latet apud contentiosos nõ fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valdè nitor, nisi quòd malignè eos cauillari ostẽdit qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, vt non minus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

Lib. de corrept. & grat. cap. 11. & lib. 10. de ciuit. Dei. cap. 29. Vid. cap. 17. sect. 1.

5. Obiectio. Responsio.

Ephes. 3. 15.

Prou. 30. 4.

Confirmatio, à testimonijs veterum Theologorum.

Conclusio superiorum obiectionum consequens horrendum inducens, quasi ex traduce Dei humanam naturam haberet Christus.

8 Etsi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non subscriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propius instes, ab illis id concedi animaduertes,

Gen. 1. 7.

maduertes, nō alia ratione nisi quia cōceptus est in vtero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum. Non ita mordicus arripiunt Filij nomen, vt nullum inter naturas discrimen relinquant: sed confusè blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundum humanam naturam ex Deo genitus est. Sic ęterna Sapientiæ genitura, quam prędicat Salomo, aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassiores Serueti præstigias, quibus se & quosdam fascinauit (vt hoc exēplo admoniti pij lectores se in sobrietate & modestia cōtineant) refellere vtile quidem esset: tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam, & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filij generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispēsauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum geniture aqud eum obtinet: sed qui tunc per speciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem, cui Seminis partes attribuit. Vnde sequetur, porcos & canes nō minùs esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Etsi autem ex tribus increatis elementis Christū conflat, vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum, Ne verò Christum videatur sua deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse ὁμοούσιον & Sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christum apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex Dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, ęternam Sermonis hypostasin redigit in nihilum, & filium Dauidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidē hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter secum ipse subinde pugnet nimis prolixum esset referre. Ex hoc compendio colligēt sani lectores, versutis ambagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extinctam. Nam si caro esset ipsa diuinitas, desineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Dauidisq; semine progenitus, verè secundū carnē homo factus sit. Ac perpe-

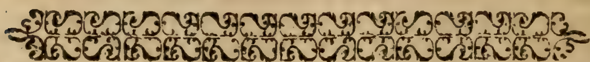
Prou. 8. 24.

Alij pestilentes Serueti errores cur non refelluntur.

Summa horum errorum & eorundem impietas breuiter perstricta.

Impuri illius heretici scopus.

perperam id verbis Iohannis insistit, Sermonem fuisse factum carnem: quia Sicut Nestorij errori occurrunt, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quùm Euangelistæ non aliud fuerit propositum quàm personę vnitatem asserere in duabus naturis.

CAPVT XV.

Vt sciamus quorsùm missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimùm spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum & sacerdotium.

Partes capitis.

1 De Prophetico Christi munere, eiusdémque dignitate ac vsu, sect. 1. & 2.

2 Quale sit Christi regnum, & quæ bona inde percipiamus, sect. 3. 4. & 5.

3 De Christi sacerdotio, atque eiusdem efficacia, sect. 6.

Christus nominetenus apud hæreticos & pseudochristianos inuenitur.

Enc. ad Laurent. cap. 5.

RECTE Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, commune tamen illis cum piis fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium. quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinent, nominetenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quanuis in ore ipsorum resonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti sua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submittens populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messiæ demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse, adeóque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulieris, Messias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi temerè præsumpserant animis:

Col. 2. 19.

A Deo electus vere ac efficaciter Propheta, Rex & sacerdos Ecclesiæ cognoscitur.

Quod ad Propheticum munus, Ecclesiæ redemptor is est à quo plenam intelligentiæ lucem pij omnes sub Lege sperauerunt.

Ioan. 4. 25.

mis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni consilij. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinę Euangelicę cõmendans, vbi dixit, variè olim, & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideò conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se ordinario illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: non est cognoscens amplius. At verò quùm iam non longè abesset Christus, præfixum fuit Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetiam, non solum vt vaticinio de quo illic agitur, certa constaret authoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tẽpus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

Iesa.53.4. Iesa.9.6. Hebr.1.1.

Adeò vt Prophetæ suis reuelationibus suspensam tenuerint Ecclesiam vsque ad Mediatoris aduentum, qui omnia doceret.

Psal.74.9. Dan.9.24.

2 Porrò notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messiæ nomen promisso Mediatori fuit impositum. Etsi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamẽ & sacerdotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me ideo vnxit me Iehoua vt prædicarẽ mansuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hic rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docẽdi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euãgelij prædicatione virtus spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinę finem impositũ fuisse omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omnium ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonuit è cœlo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prædictum fuerat, Prophetabũt Filij vestri, & filiæ vestræ visiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiã: & alibi in eo abscõditos esse thesauros omnes sciẽtiæ & intelligentiæ, paulò diuersum sensum habet: nẽpe extra

Et quamuis peculiari regiæ dignitatis respectu vnctus fuisse dicatur, hæc vnctio tamen & Propheticã & Sacerdotalem dignitatẽ respicit.

Iesa.61.1.

Vnctus est igitur ratione muneris Prophetici, & quidem non tam sibi quàm nobis.

Digni tas huius vnctionis.

Matth.3.17. Ioel.2.28. 1.Cor.1.30. Colos.2.3.

ipsum nihil esse vtile cognitu, & quicunque fide percipiũt qua-
Necessitas. lis sit, totam bonorum cælestium immensitatem complexos es-
1. Cor. 2. 2. se. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter
Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quod verissimũ est, quia
Vsus. vltra Euangelij simplicitatem progredi fas non est. Atque huc
tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa
doctrinæ quam tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ
numeros.

De regno Christi, quod est Spirituale, æternitas colligitur: eáque duplex 3 Venio ad regnum de quo frustra verba fierent nisi prius
admoniti essent lectores spiritualem esse eius naturam: quia
inde quid valeat & quid nobis conferat, totáque eius vis & æ-
ternitas colligitur. Æternitas porrò, quàm apud Danielem An-
Dani. 2. 44. gelus Christi personæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam
Luc. 1. 33. saluti populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duo-
Prior, ad totum corpus Ecclesiæ pertinens. bus modis statuenda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus
pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem refe-
Psal. 89. 36. 37. 38. rendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuraui per sanctita-
tem meam Dauidi, non mentiar, semen eius in æternum mane-
bit: solium eius sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilie-
tur in æternum, & testis in cælo fidelis. Neque enim dubium
est quin illic promittat Deus se per manum Filij sui æternum
fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque enim alibi
quàm in Christo reperietur vaticinij huius veritas. quando-
quidem statim post mortem Solomonis concidit maiori ex
parte regni dignitas, & cum ignominia familiæ Dauidicæ ad
priuatum hominem translata est, postea sensim diminuta fuit,
Iesa. 53. 8. vsquedum prorsus tristi & pudendo interitu deficeret. Eundem
habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Generationem eius quis
enarrabit? Nam Christum ita à morte superstitem fore pronũ-
tiat vt eum coniungat cum suis membris. Ergo quoties audi-
mus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præ-
sidio fulciri Ecclesiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agi-
tationes, quibus assiduè vexatur, inter graues & formidabiles
motus qui innumeras clades minantur, salua tamen maneat.
Psal. 2. 4. Sic vbi Dauid hostium audaciam ridet qui iugum Dei & Chri-
sti eius abrumpere conantur, dicítque reges & populos frustra
tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est
qui in cælis habitat: de perpetua ecclesiæ conseruatione pios
certiores reddens, ad bene sperandum animat quoties illam
Psal. 110. 1. opprimi contigerit. Sic alibi quùm dicit in persona Dei, Sede à
dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum
tuorum: admonet, vtcunque ad oppugnandam Ecclesiam mul-
ti & validi hostes conspirent non tamen suppetere illis vires
Vsus huius doctrinæ. quibus aduersus decretum illud immutabile Dei præualeant,
quo Filiũ suum constituit æternum Regem. Vnde sequitur fieri

non

non posse vt Diabolus cum toto mundi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi solio fundata est. Iam quod ad specialem cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus. ergo Christus vt spem in cælos nostram attollat, regnũ suum pronũtiat nõ esse ex mundo. Denique vbi quisque nostrûm spirituale Christi regnum esse audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

Posterior, propria cuiusque membri Ecclesiæ.

Ioan. 18. 36.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi quàm dùm spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis imperium, nisi extra terrenę vitę statum constaret eius fructus? Ideóque sciẽdum est quicquid nobis felicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & trãquillam vitam agamus, floreamus opib⁹, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse proprium. Sicut autem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præsidiis continetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute munit qua stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quàm sibi, ídque intus & extra: vt scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus, referti ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxę genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad Pharisęos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse vt perferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum. nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptioni subiaceat, sed spirituale, ad æternam nos vsque vitam attollit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliísque molestiis transigamus:

Vnde nobis constet Spirituale esse Christi regnum, & quæ bona inde hauriamus.

1. Ad vitam æternam nos attollit.

2. Bonis omnib. ad salutem necessariis nos ditat.

3. Inuictos reddit adu. hostes spirituales.

Luc. 17. 21.

Rom. 14. 17.

4. Ad patientiam nos animat.

hoc vno contenti quòd nunquã destituet nos Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio vt communicet nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberrima gloriandi materia, atque etiam fiducia suggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mũdi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

5. Gloriandi materiam & fiduciam suggerit.
6. Fortitudinẽ & charitatem.

Cælestis autem fuit Redemptoris nostri vnctio.
Iesa.11.2.
Psal.45.8.
Vt nos sua abundantia perfunderet.
Ioan.3.34.
Ioan.1.16.
Ephe.4.7.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur, sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus sapientiæ, intelligentiæ, consilij, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum est lætitiæ, quo Psalmus prædicat eum fuisse vnctum præ consortibus suis, quia nisi in ipso talis esset præstãtia, inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictũ est) ipse sibi ditatus est: sed vt ieiunos & aridos sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiã pro gratia. Ex quo fonte manat largitio, cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His satis supérque confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis esse situm. ac proinde, vt simus eius participes, mundo renuntiandum esse. Huius sacræ vnctionis visibile symbolũ in Christi baptismo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie colũbæ. Spiritum verò eiúsque dona vnctionis voce designari, neque nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quòd ad cælestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis spiritus sanctus instillat, qui sedem in Christo delegit, vt inde largè ad nos scaturirent cælestes diuitiæ quarum adeò sumus egeni. Quod autem & regis sui fortitudine inuicti stant fideles & spirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicũtur Christiani. Cæterùm huic, de qua loquuti sumus, æternitati nihil derogat Pauli sententia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnib⁹. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobísque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius, qui nos paulatim ad solidã cum Deo cõiunctionem perducat.

Huius vnctionis symbolum & fructus ad Christianos perueniens.
Ioan.1.32.
Luc.3.22.
1. Ioan. 21. 20.27.

Conciliatio sententiæ Apostolicæ cum superioribus dictis de æterni Christi regno.
1. Cor. 15.24. 28.

Et certè quòd sedet ad Patris dexteram, tantundem valet ac si vocetur Patris legatus, penes quē tota sit imperij potestas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius persona Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Ephesios, locatum fuisse ad dexteram Patris, vt sit Ecclesiæ caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuisse nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Christi regno ordinem commendat præsenti nostrę infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesiæ caput, quia impletæ erunt Christi partes in Ecclesiæ defensione. Eadem ratione passim scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis prefecit Pater vt suam dominationem per eum exerceat. Licet enim multa dominia celebrētur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia: & nos per ipsum, inquit Paulus, Vnde ritè colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per os Iesaiæ asseruit se regem esse ac legislatorem Ecclesiæ. Nam etsi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamē significat quàm se diuinitùs regnare: quia ideo Mediatoris induit personam vt è sinu Patris & incōprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustius est nos omnes vno consensu ad parendum accingi, summáque alacritate obsequia nostra dirigere ad eius nutum. Nam sicuti regis & pastoris officia coniungit erga pios qui se morigeros vltrò subiiciunt: ita ex opposito audimus sceptrum ferreum gestare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documentum extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè censeri potest extremus regni eius actus.

Philip. 2.9. 1.Cor. 8.6. Iesa. 33.22. Psal. 2.9. Psal. 110.6.

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendum, finem & vsum eius esse vt sit mediator purus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in mediū prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotij fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirent fideles, quanuis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostol⁹ disputat in epistola ad Hebreos à septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamen

Quod ad sacerdotiū Christi, vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas.

huc redit, nonnisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suæ reatum nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absque pœnitentia prolatum est, monemur,

Psal. 110.4.

Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo precipuum salutis nostræ cardinem verti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immunditiес. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & vtilitas.

A morte Christi incipiendum est: vnde sequitur 1. eiusdem intercessio pro nobis, 2. precandi fiducia, 3. conscientiarũ tranquillitas.

Hinc sequitur æternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóq; persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quùm verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idé esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filiũ offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modò vt æterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos asciscat in societatem tanti honoris.

4. Christiani per Christum fiunt sacerdotes seipsos & sua omnia Deo accepta offerentes.

Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, cælestéque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniũt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum,

Apoc 16.
Iohan. 17.19.

Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secum Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarj, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis

Dan. 9.24.

inter hanc vnctionem & illam vmbratilem quę tunc in vsu fuerat: acsi diceret Angelus, discussis vmbris in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quò magis detestabile est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt. quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

Hinc sequitur Papistas grauiter peccare qui Christum se immolare tactitant.

CAPVT

CAPVT XVI.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur: & in cælum ascensu.

Huius capitis quatuor præcipuæ sunt partes.

1 De tota re in genere agit, necessariam quæstionem de Dei iustitiâ & misericordia in Christo coniuncta discutiens, sect 1.2.3.& 4.
2 Sigillatim ostendit quomodo Redemptoris partes Christus impleuerit, à 5. sectione ad 18. vbi de eius morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensione in cælum, sessione ad dexteram Patris, & reditu eius ad iudicium.
3 Quoniam verò bonam partem symboli ea occasione enarrauit, quid sit de eo symbolo (quod Apostolis adscribitur) sentiendum exponit. sect. 18.
4 Conclusio, doctrinam & vsum totius doctrinæ de Redemptore Christo proponens, sect. 19.

VAE hactenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditi iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quæramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, non esse aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temerè, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomen Iesu, sed è cęlis ab Angelo supremi decreti pręcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimum ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quę solida in eo residet: vt se vltrò priuent omni gratia quicunque in eo non acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomē Iesu: oleum etiā esse: sine quo aridus est omnis animæ cibus: salē esse, sine cuius conditura insipidū est quicquid proponitur: deniq; esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilū. & simul medicinā: & quicquid disputatur insulsū esse, nisi vbi sonat hoc nomē. Sed hîc diligēter expēdere cōuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt nō modò ipsū eius authorē persuasi simus, sed quę

Adeo solidè in Christo salus nobis proponitur, vt quicquid nobis ad eam cōquirendam & obtinendā necessarium est in ipso aliundè reperiamus.

Act. 4.19.
Mat. 1. 21.
Luc. 1.31.

Extra Christū autem mors æterna.

Bernard. in Cant. Ser. 15.

Quomodo hæc salus à Christo nobis parta sit.

ad ſtabilem fidei noſtræ fulturam ſufficiunt amplexi, repudiemus quęcunque poſſent huc vel illuc nos abſtrahere. Quū enim nemo poſſit in ſeipſum deſcendere ac ſeriò reputare qualis ſit, quin Deum ſibi iratum infeſtúmque ſentiens, neceſſe habeat eius placādi modum ac rationem anxiè expetere, quod ſatisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu ſoluti fuerint, ſemper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt eſt iuſtus iudex, non ſinit impunè legem ſuam violari, quin ad vindictam armatus ſit.

Id vt intelligatur, quæſtionem explicat de cōciliatione iuſtitiæ & miſericordiæ Dei nobis reconciliati per Chriſtum.

2 Verùm, antequam longius progredimur, in tranſcurſu videndum eſt quomodo conueniat, Deum, qui nos miſericordia ſua præuenit, fuiſſe inimicum, donec per Chriſtum nobis recōciliatus eſt. Nam quomodo in Filio vnigenito ſingulare amoris ſui pignus nobis dediſſet, niſi iam antè fuiſſet gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantię ſpecies, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuiſſe hominibus inimicum, donec in gratiam Chriſti morte ſunt reſtituti: fuiſſe maledictos, donec illius ſacrificio expiata eſt eorum iniquitas: fuiſſe à Deo ſeparatos, donec per ipſius corpus fuerunt in coniunctionē recepti. Huius generis loquutiones ad ſenſum noſtrum ſunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm miſera ſit & calamitoſa extra Chriſtum noſtra conditio. Niſi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortémque æternam nobis incubuiſſe, minùs agnoſceremus quàm miſeri eſſemus ſine Dei miſericordia, & beneficium liberationis minoris æſtimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te, quo tempore adhuc peccator eras, odiſſet Deus, & te abieciſſet, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: ſed quia ſponte ac gratuita ſua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à ſe paſſus eſt, eo periculo ſic te liberauit: afficietur quidem & ſentiet aliqua ex parte quātū debeat miſericordiæ Dei. Verùm audiat rurſum quod Scriptura docet, ſe alienatum fuiſſe à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternę maledictioni obnoxium, excluſum ab omni ſpe ſalutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, ſub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio deſtinatum & iam implicitum: hîc Chriſtum deprecatorem interceſſiſſe, pœnam in ſe recepiſſe ac luiſſe quæ ex iuſto Dei iudicio peccatoribus omnib. imminebat: mala, quę Deo exoſos illos reddebant, ſanguine ſuo expiaſſe: hoc piaculo ſatisfactum ac ritè litatum Deo Patri eſſe: hoc interceſſore iram eius fuiſſe placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus eſſe ſubnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipſos contineri: his nónne eò magis permouebitur quo melius ad viuum repræſentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In ſumma,

Rom.5.10. Gal.3.10.13. Col.1.21.22.

Scriptura his loquendi formulis vtitur, vt melius intelligamus quàm miſera ſit extra Chriſtū noſtra conditio.

summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculsus & consternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternámque charitatem nonnisi in Christo amplexemur.

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamen falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitaté, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundum corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuerà sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque morté nobis asciuerimus: ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiam & iniquitatem: quandiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaque vt sublata omnis simultatis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. 1. Iohan. 4. 19
Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & est coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habemus firmámque cum Deo coniunctionem quàm vbi Christus nos coniungit. Adeóque si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentésque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

Nec tamen id falsè dictum est. Deus enim iustissimus in nobis reperit quod summo odio dignum est, donec reatus per Christum aboleatur vtcunque pro bonitate sua quod suũ est in nobis diligat.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mũdi creationem complexus est Deus, in Christo constitisse ac fuisse fundatam. Hæc perspicua sunt & Scripturæ cõsentanea, locósque illos optimè inter se concilĩat, vbi dicitur, Deũ suam erga nos dilectioné in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in gratiam reductus esset. Verùm quo firmiora sint apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt,

Confirmatio ex S. Scripturis.
Eph. 1. 4.
Iohan. 3. 16.
Rom. 5. 10.

Ex Augustino. Tract. in Euang. Io. 110. citabo locum Augustini vbi idipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiã nos filij eius essemus, antequam omninò aliquid essemus. Quòd ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur quasi ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat, sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod verum verum dicam, attestetur Apostolus. Commédat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus. Habebat itaq; ille erga nos charitatem, etiam quùm inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoq; nostrûm & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba. *Rom. 5. 8.*

Altera pars capitis, de redemptione nostra per Christum agens, primùm in genere. Et autem ad totius obedientiæ Christi cursum referenda est. Rom. 5. 19. Gal. 4. 4. Mat. 3. 15.

¶ Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis dissidium Christus inter nos & Deum sustulerit, & iustitiam acquisierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum redderet: generaliter responderi potest, toto obedientiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quod Pauli testimonio probatur, Quemadmodum vnius transgressione peccatores multi sunt constituti: sic vnius obedientia iusti constituimur. Et sanè alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Christi vitam. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, subiectum Legi, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partem quòd obedienter Patris mandatum perageret. Denique ex quo induit personam serui, cœpit ad nos redimendos pretium liberationis soluere. Scriptura tamen, quo certius definiat modum salutis hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribit. Pronuntiat ipse animam se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuũ esse propter peccata nostra. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendum peccata mundi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatũ, vt essemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia immensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citãda erunt. Quamobré in symbolo fidei quod Apostolicũ vocant, optimo ordine statim à nata-

Deinde specialiter modus salutis morti Christi adscribitur. Mat. 20. 28. Rom. 4. 25. Iohan. 1. 29. Rom. 5. 9. 2. Cor. 5. 21.

à natalibus Christi fit trãsitus ad mortem & resurrectionem, vbi perfectæ salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totam comprehendit, quòd seipsum exinanierit, forma serui accepta,& Patri fuerit obediens vsque ad mortem: nempe mortem crucis. Et sanè in ipsa quoque primum gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi sponte oblatum. Itaque vbi testatus est Dominus se animã pro ouibus ponere, diserte addit, Nemo tollit eam à meipso: Quo sensu Iesaias dicit obmutuisse instar agni coram tonsore. Et historia Euangelica refert obuiã prodiisse militibus:& coram Pilato, omissa defensione, stetisse ad subeundum iudicium. Non id quidẽ absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo præstabat obsequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimé, luctari cum horribili formidine,& inter diros illos cruciatus abiicere sui curam vt nobis consuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse ritè Deo aliter litari quàm dũ proprio se affectu abdicãs Christus illius se arbitrio subiecit, totúmque addixit. Quam ad rem apposite testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi, Ecce venio. Cæterùm quia nonnisi in sacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ conscientiæ: illuc meritò dirigimur,& in morte Christi statuitur nobis vitę materia. Porrò quia nos maledictio et reatus manebat ad cęlesteDei tribunal, primo loco refertur damnatio corã pręside Iudææ Pontio Pilato: vt sciamus, pœnam, cui eramus obstricti, fuisse iusto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Christus coram homine mortali, imò etiam scelesto & profano damnari sustinuit. Neque enim solùm ad astruendam historiæ fidem exprimitur nomen præfecti, sed vt discamus quod docet Iesaias, castigationem pacis nostræ fuisse super eum, eiúsque liuore nos fuisse sanatos. Neque enim tollendæ damnationis nostræ causam satis erat quamlibet obire mortem: sed, quo redemptioni nostrę satisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad se traducés,& piaculum in se recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuisset, vel tumultuariè cæsus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte nulla satisfactionis species extitisset. Verùm vbi reus ad tribunal sistitur, testimoniis arguitur & premitur, ipsius iudicis os morte addicitur: his documentis intelligimus ipsum personam sontis & malefici sustinere. Atque hîc duo notanda sunt quæ & Prophetarum vaticiniis prędicta erãt,

Philip. 2.7.
In qua præcipuè elucet voluntaria subiectio Christi, ita tamen vt non absque certamine proprio se affectu abdicarit.
Ioan. 10.15.
Iesa. 53.7.
Ioan. 18.4.11
Hebr. 10.5.
Psal. 40.9.
Deinde consideranda damnatio coram Pilato præside.
Iesa. 53.5.
In qua damnatione duo sunt obseruanda.
1. Christum inter iniquos reputatum.

& eximiam fidei consolationem & confirmationem afferunt. Quùm enim Christum audimus à iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspensum: habemus complementum eius prophetiæ quæ ab Euangelista citatur, Inter iniquos

Iesa.53.12. Marc.15.28.

reputatus est. Cur illud? nempe vt peccatoris, nō iusti aut insōtis vices obiret: quia non innocentiæ, sed peccati causa mortem

2. Iudicis ore absolutum.

oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore absolutum (nam eius innocentiæ non semel testimonium palàm reddere coactus est Pilatus) in mentem veniat quod est apud alterum Prophetā, Quæ non rapuerat exoluisse. Atque ita

Psal. 69.5.

& peccatoris sceleratíque personam in Christo repræsentatam intuebimur, & relucente innocētia, conspicuum simul fiet alieno potius quàm proprio scelere grauatum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in scelestorū numerū ita relatus: neque sic tamen quin iustus ab ipso simul pronuntietur, dum affirmat nullam se in eo inuenire causam. Hæc nostra absolutio est quòd in caput filij Dei translatus est reatus, qui nos tenebat pœnę obnoxios. Nam hęc compensatio in primis tenenda est, ne trepidemus atque anxij simus tota vita: acsi nobis instaret iusta Dei vltio, quam in se transtulit Dei Filius.

Fructus & vsus huius doctrinæ.

Iohan. 18. 39.

Cur Christus cruci affixus fit.

6 Iam & ipsa mortis species insigni mysterio nō caret. Maledicta crux erat, non humana tantùm opinione, sed diuinę Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Christus, maledictioni se obnoxium facit. Atque ita factum oportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod

Mysterium illud in Lege adumbratum.

etiam in Lege adumbratum fuit. Siquidem אשמות (quo vocabulo peccatum ipsum propriè designatur) vocabantur oblatæ pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis translatione innuere Spiritus voluit, instar καθαρμάτων ipsas esse: quę debitam sceleribus execrationem susciperent ac sustinerent. Quod autem in Mosaicis sacrificiis figuratè repræsentatum fuit, id

A Prophetis & Apostolis detectum.

in Christo figurarum archetypo exhibetur. Quare, vt iusta expiatione defungeretur, animā suam [illegible]אשם impėdit, hoc est satisfactoriam peccati hostiam (vt inquit Propheta) in quā reiecta quodammodo macula & pœna, nobis desinat imputari. A-

Iesa.53.5.& 11. 2.Cor.5.21.

pertius idipsum testatur Apostolus, quùm docet, eum qui peccatum nō nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iustitia Dei efficeremur in illo. Nā Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum probrum ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operuit. Eódem videtur respexisse, quum tradit de peccato, damnatum fuisse peccatum in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque

Rom.8.3.

hac

hac voce, Christum patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum, vt peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus. Nunc liquidum est quid sibi velit illud Prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nempe quod sordes earum abstersurus, iisdem per translatitiam imputationem obtectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execrabilis omnis qui pendet in ligno. vt in gentes benedictio Abrahæ in Christo perueniret. Eodem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse in ligno: quia ex ipso maledictionis symbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neque tamen eam subiisse maledictionem intelligendus est qua obrutus ipse fuerit: quin subeundo potius, vim eius vniuersam depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, magnificè prædicat, acsi crux, quę plena erat dedecoris, conuersa esset in currum triumphalem. Dicit enim affixũ fuisse cruci chirographum quod erat cõtrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palàm traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æternum (teste altero Apostolo) seipsum obtulit Christus. vnde illa naturæ rerum conuersio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus insideant, semper nobis in mentem veniant sacrificium & ablutio. Neque enim certò confidere possemus Christum esse ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον, nisi victima fuisset. Ideóque toties fit sanguinis mẽtio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quanquam non modò ad litationem valuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras purgandas.

Iesa. 53. 6.

Galat. 3. 13.

1. Pet. 2. 24.

Christus quo sensu maledictio factus pro nobis.

Colos. 2. 14.

Heb. 9. 14.

Crux Christi cum effusione sanguinis eiusdem coniuncta.

7 Sequitur in symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi rursum videre est quomodo in vicem nostram vbiq; se supposuerit ad soluẽdum nostræ redemptionis pretium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradidit, quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, quùm scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Moriẽdo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se velut deglutiendum permisit, non vt eius gurgitibus absorberetur, sed magis vt eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: quòd subigendum ei se permisit, non vt eius potestate opprimeretur, sed magis vt eam prosterneret, quæ nobis imminebat ac iam depressis insultabat. Denique vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum:

De morte Christi.

Heb. 2. 9.

Cur sit mortuus.

Ibidem 15.

& liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quod participatione sui membra nostra terrena mortificat, suas in posterum actiones exerceant: veterémque nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quò etiam sepultura eius pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepeliamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi insitos esse Apostolus docet, & cum eo sepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi commortuos esse, ad exprimédum mortis eius exemplum nos duntaxat adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat, quę in Christianis omnib[9] apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructosã. Proinde duplex in morte sepulturáque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mancipati eram[9], & carnis nostræ mortificatio.

Fructus.

De Christi sepultura.

Galat. 2.19. & 6.14.

Colos. 3.5.

Fructus.

De descensu Christi ad inferos.

8 Nec verò descensum ad inferos amittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum est momenti. Quanquã enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet non adeo fuisse olim in Ecclesiis vsitatam: in tractanda tamen doctrinæ summa locum ei dari necesse est: vtpote quæ rei maximę vtile ac minimè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde coniicere licet, post aliquantum temporis insertam, non protinus, sed sensim Ecclesiis insueuisse. Id certè extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quãdo nemo est Patrum qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in symbolo animaduertendũ, vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitum. Si quos porrò impedit morositas ne in symbolum admittant, mox tamẽ planum fiet tanti interesse ad redẽptionis nostræ summam vt ea prætermissa multũ ex mortis Christi fructu depereat. Sunt etiam rursum qui opinentur, non aliquid nouum hîc dici, sed aliis verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quandoquidem inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, non rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis dissentiam. Quantæ enim oscitantiæ fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nã quoties loquutiones

Hic articulus autem non protinus sed sensim Ecclesiis inueuit.

Neque tamen est repudiãdus

Aut eum superiore articulo de sepultura confundendus.

tiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriorem esse prioris exegesin conuenit. At verò qualis erit ista exegesis siquis ita loquatur, Quòd Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde nō est verisimile, irrepere potuisse superfluam eiusmodi battologiam in compēdium hoc, vbi summatim, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè assentiantur quicunque rem ipsam paulò diligentius expenderint.

9 Alij secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusæ tenebantur: & huc perperā trahūt testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm, quùm Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula conijciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abysso comparet cladem Babylonicam in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio quî factū sit vt posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen limbi. sed hæc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoque à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorū animas puerile est: Christi autem animam illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spirit⁹: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitā agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant. (carcere vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit fideles qui ante id tempus defuncti fuerāt, consortes fuisse eiusdem nobiscum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsque penetrauerit, dum piæ animæ eius visitationis, quàm sollicitè expectauerant præsenti aspectu sunt potitæ: contrà, reprobis clarius patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendum est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantùm docere vult communem vtrisque fuisse mortis Christi sensum.

Absurda expositio de limbo patrum, ad quē Christum descendisse quidam volunt.

Psal. 107.16.

Zach. 9.11.

Huius fabulæ refutatio.

Vid. argu. epist 99.

1. Pet. 3. 19.

10 Verùm de Christi descensu ad inferos sepofita ratione symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximię consolationis. Nihil actum erat si corporea tantum morte defunct⁹ fuisset Christus: sed operæ simul pretiū erat vt diuinæ vltionis

Articuli descensus ad inferos certior expositio, & plena eximia consolationis.

seueritatem sentiret: quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Pa-

Iesa.53.5. tre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponsorem, vadem, adeóque instar rei submissum, qui defenderet ac persolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si

Act.2.24. ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quùm eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis

Exceptio. friuola, adeóque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc

Responsio. modo peruerti hominem: quia absurdum est sepulturæ subiici quod præcessit. vbi enim quę in hominum conspectu passus est Christus exposita fuerũt, opportunè subiicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: vt sciamus non modò corpus Christi in pretium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciat⁹ damnati ac perditi hominis pertulerit.

Confirmatio huius expositionis testimoniis Scripturæ & veterum Theologorum munita.

11 Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitũ fuisse dolorib⁹ exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensę

Act.2.24. misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tantopere

Heb.5.7. horrebat, nõ refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebręos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiam alij vertunt vel pietatem, sed quàm parum aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquendi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator: quia illic personã nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum & alienatum: & quùm inuocaueris nõ ex-

Obiectionis adu. superiorem confirmationem dilutio.

audiri: perinde acsi in tuam perniciẽ ipse cõspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, vrgente angu-

Psal.22.2. Matth.27.46 stia, Exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quod enim nõnulli volunt, ex aliorum potius opinione quã ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quũ

Vide Cyril. lib. 2. de recta fide ad Reginas. ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit,

quieuit, irascetur? aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placaret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatē eum sustinuisse: quoniam Dei manu percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec aliis locis à nostra sententia abludit: vt quùm ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quùm idem Apostolus afferat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxij erāt seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri nō potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarē aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est vt referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

Lib. 4. 2. & 3. de Trinit.

Heb. 2. 15.

Fructus descensus Christi.

12 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis quàm inscitia impulsi, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primùm de metu pauoréque Christi, quem tam apertè prędicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehementius. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidēter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam conuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantùm fuisset redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeóque nihil inde cœlesti eius glorię decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam satis laudata, quod infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quòd nobis proponit Apostolus, Mediatorem hūc expertum esse nostras infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendunt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritum Dei sapiant, qui hęc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Nō est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coact⁹, sed mero amore nostri, misericordiáq; induct⁹ est. Quicquid autem sponte passus est pro nobis, nihil ex eius mi-

Alia obiectio. Christo fieri iniuriam, & desperationē adscribi, si metuisse eum dicamus.

Resp. ex Euangelistis apparet Christum verè timuisse, turbatum fuisse Spiritu, expauisse, tentatum fuisse per omnia sicut nos: attamen absque peccato.

Heb. 4. 15.

Instantia diluta.

Cur Christus infirmus fieri voluit.

Metus Christi sine peccato. nuit virtute. In vno autem falluntur isti obtrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labéque puram & vacuam nō agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nam quia &oderatio in naturę nostrę deprauatione conspici non potest, vbi omnes effectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cūctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum transiliunt, quanuis mortem timuerit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc sit Christo, molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerosque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones aliíque malefici: eam multi alto animo despiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuisse perculsum & propè attonitum, cuius fuisset constantiæ vel magnitudinis? Quòd enim prodigiosum censeri vulgò posset, de eo refertur, prę vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Neque verò spectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quùm in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit quòd Angelos, qui insolita oratione eum erigerēt, è cęlo descendere necesse fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuisset hæc mollities, eò vsque torqueri ob communis mortis formidinem, vt sanguineo sudore difflueret, neque posset recreari nisi Angelorum conspectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater si fieri potest, transeat à me calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nunquam seriò reputarunt quid sit aut valeat nos redemptos esse à Dei iudicio. Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti constiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam an tunc descenderit Christus ad inferos quùm mortem deprecatus est: respōdeo hoc fuisse exordiū, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, quùm se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquā autem sese ad momentum occultauit diuina vis spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciēdum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à doloribus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia

Alia instantia dilutio qua quæstio explicatur. An & cur Christus mortem metuerit.

Matth. 26. 39.

Quando Christus descenderit ad inferos.

Quomodo.

Act. 2. 24.

tia clamauit, Deus meus, Deus meus, vtquid dereliquisti me? Matt. 27.47.
Nam etsi supra modum angitur, non tamen desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porrò hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitæ dicti sunt. Ille Christo fingebat spiritum æternum fuisse animæ vice, vt tantùm esset dimidius homo. Quasi verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quam ideo turbatam fuisse scimus vt nostra trepidatione discussa, pacem & quietem obtineant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nūc secundum hominem noluerit quod volebat secundum diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti sumus, contrario affectu subigat. neque enim obscura est illa repugnantiæ species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

Ex supradictis refellitur error Apollinaris.

Et Monothelitarum.

Ioan. 12. 27. 28.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset quod hactenus diximus. Quando enim cruce, morte, & sepultura Christi nonnisi infirmitas apparet, transilienda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tametsi in eius morte habemus solidum salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuā. quia vt ille resurgendo victor mortis emersit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. acsi diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instauratam restitutámque iustitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomodo comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic tamen vt huius beneficio vim efficaciáq; suam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filiū Dei asserit: quia tunc demum exeruit cælestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostræ fultura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis, resurrexisse autem ex virtute spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione disserens, Vt cognoscam illum (inquit) & potētiam resurrectionis illius. Continuo tamen pòst societatem cum morte annectit. Cui aptissimè congruit illud Petri, Deum

De resurrectione Christi.

Huius multiplex fructus.

1. Pet. 1. 3.

Rom. 4. 25.

1. Instaurata restitutáque nobis est coram Deo iustitia.

Rom. 1. 4.

1. Cor. 13. 4.

Philip. 3. 10

1. Pet. 1. 21.

suscitasse eum à mortuis, & dedisse illi gloriam: vt fides & spes nostra esset in Deo. non quod fides morte suffulta vacillet: sed quia virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese aperit. Proinde meminerimus, quoties solius mortis fit mentio, simul comprehendi quod proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochē esse in voce resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secum trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fieret resurrectio & vita: meritò contendit Paulus abolitam esse fidem, & inane fallaxque Euangelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixa. Ideo alibi, postquam in Christi morte aduersus dānationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit, Imò idem qui mortuus est resurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde, quemadmodum ante exposuimus ex cōmunicatione crucis pendêre carnis nostræ mortificationē: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius insiti sumus, vt participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi vt argumentum ex eo quòd Christo sumus commortui, deducit, mortificāda esse membra nostra super terram: ita etiā quia cum Christo surreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt nobis esse quærēda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Tertium quoque ex ea fructum consequimur, quòd veluti arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius illam esse certissimam hypostasin cōstat, qua de re prolixius disputat. 1. Corinth. 15. Obiter autem annotandum est, quòd dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, acsi diceretur, & eādem quā cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatem recepisse.

2. Eius vita est fidei ac spei nostræ basis: item nouæ vitæ in nobis causa efficax.
1. Cor. 15. 17.
Rom. 8. 34.
Rom. 6. 4.
Colos. 3. 5.
Colos. 3. 1.
3. Est pignus futuræ resurrectionis corporū nostrorum.

De Christi ascensu in cælum.

14 Resurrectioni non abs re annectitur in cęlum ascensus. Etsi enim gloriam virtutémque suam Christus resurgendo plenius illustrare cœpit, deposita iam scilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: sua tamen demum in cælum ascensione regnum suum verè auspicatus est. Quod Apostolus ostendit quùm docet illum ascendisse vt impleret omnia, vbi in specie repugnātiæ admonet pulchrum esse consensum: quia sic à nobis discessit, vt pręsentia esset vtilior, quæ in humili carnis domicilio se continebat quātisper in terris versatus est. Itaque Iohannes, vbi præclaram illam inuitationē retulit, Siquis sitit, veniat ad me, &c. subiicit nondū fuisse tunc

Cur in cælum ascenderit.
Ephes. 4. 10.
Ioan. 7. 37.

tunc fidelibus datum Spiritum: quia nondum glorificatus erat Iesus. Quod etiam testatus est discipulis ipse Dominus, Expedit vobis vt abeam: nisi enim abiero, Spiritus sanctus non veniet. Ioh.16.17.
Corporalis verò absentię solatium proponit, quòd non deseret pupillos, sed iterum ad eos veniet, inuisibili quidem modo, sed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti sunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuendum, sed feliciter quoque moriendum fidelibus sufficere. *Huius ascensionis fructus.* Et sanè videmus quanto maiorem Spiritus sui abundantiam tum effuderit, quanto magnificentius regnum suum promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiiciendis, extulerit. In cælum ergo sublatus, corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: nō vt adesse fidelibus desineret, qui adhuc in terris peregrinarētur, sed vt præsentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus est, se futurum nobiscum vsque ad consummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qua vt corpus supra omnes cęlos eleuatum est, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatáq; est. Hoc Augustini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortē erat Christus ad dexteram Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos: præsentia itidem corporali, secundum sanam doctrinam fideíque regulam. Nam præsentia spirituali cum eis erat venturus post ascensionem suam. *Tract. in Euang. Iohan. 109.* Et alibi fusius ac clarius, Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est. Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Matth. 28.20. Secundum carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundū id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscū. Quare? Quoniā conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non sequendo, ascendit, in cælum, & non est hîc: ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hîc est: non enim recessit præsentia maiestatis. Act. 1. 3. & 9. Ergo secundum presentiam maiestatis semper habemus Christum, secundum pręsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum pręsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.

15 Quare mox subiicitur, consedisse ad Patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assessores, quibus regendi imperandíq; vices demandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dextexram receptus dicitur, acsi diceretur cæli ac terræ *De sessione Christi ad Patris dexteram.* Marc. 16.19. Heb.1.3.

Quid sit, sedere ad dexteram Patris. dominio inauguratus, cõmissæ sibi administrationis possessionem solenniter adiisse: nec semel adiisse tantùm, sed in ea perstare, donec ad iudiciũ descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quùm ita loquitur, Constituit illum Pater ad dexterã suã supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed in futuro &c, Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia, &c. Vides quorsũ pertineat illa sessio, nẽpe vt eius maiestatem tum cęlestes tum terrenæ creaturæ suscipiant, manu eius regãtur, nutum intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli quum illam toties cõmemorant, quàm vt eius arbitrio permissa esse vniuersa doceãt. Quare non rectè illi qui beatitudinẽ simpliciter designari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum stantem se videre testatur, quia non de corporis constitutione: sed imperij maiestate hîc agitur: vt Sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere.

Eph. 1. 20. Philip. 2. 9. 1. Cor. 15 27. Eph. 4 15. Act. 1 30. & 31. Heb. 1. 4. Act 7. 56.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum suo in cælum ascensu aditũ regni cælestis, qui per Adã præclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodãmodo in cęlestibus iã in ipso cõsidere, vtpote qui cælũ non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illũ non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertiò potentiam eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascẽdens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suũ ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, vt transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt spiritu suo sanctificet, vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutã aduersus omnes noxas conseruet, vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique vt omnẽ teneat potestatem in cælo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atqui verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actũ ad viuorum & mortuorum iudicium aduentens compleat.

Fructus multiplex ascensus Christi. *1. Aditum regni qui per Adam praeclusus fuerat aperit.* August. de fide & symb. c. 8. Ephe. 2. 5. Heb. 7 25. & 9 11. *2 Intercedit pro nobis apud Patrem.* Ro. 8. 34. *3. Transfusio inde ad nos sua virtute multa ad salutẽ praeclarè in nobis operatur.* Ephe. 4 6. Psal. 110. 1.

17 Non

17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cælo descendet qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorē expectare ad diem illum qui agnos segregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quisquā aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clāgor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam anteaè viuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & Mortuorum vocabula hîc accipiant: & sanè videmus quosdam veterum in particulæ istius expositione hæsitasse: sed ille sensus, vt planus est & dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quod populariter scriptum esse constat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutum semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? Interibit & absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quod viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & superstites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

De reditu Christi ad iudiciū.

Qualis erit. Act.1.11. Matt.24.30.

Matt.25.32.

Qui sint Viui illi & mortui iudicandi.

Conciliatio locorum specietenus pugnantium. Heb.9.27. 1.Cor.15.51. Ibid.5.1.

Modus iudicij. 1 Thess. 4.16. Act.10. 42. 2.Tim.4.1.

18 Hinc egregia exoritur consolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest vt in condemnationem nostrā tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimus princeps? quomodo mēbra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullū prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidem clientelāque suā recepit. Non modica certè securitas quod non ad aliud tribunal sistemur quā redēptoris nostri, à quo salus sit expectāda: præterea, quòd ille qui per Euangeliū nunc æternā beatitu-

Fructus doctrinæ de Christi reditu ad iudicium.

Rom.8.33.

Vide Ambr. lib. 1. de fac. c.6.

dinem promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudiciũ illi deferendo, vt ita conscientiis suorũ, terrore iudicij trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum autem nuncupo, de authore interim minimè solicitus. Apostolis certe magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quod ab illis in commune conscriptũ ac editum existimabant, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio cõfirmandũ censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine adeóque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ cõfessionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est quùm ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distinctóque ordine recenseri, nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: nisi qui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sancti veritatem, vt non simul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descripta fuerit.

Ioh. 5.22.

Tertia pars capitis, quid de Symbolo Apostolico sentiendum sit explicans.

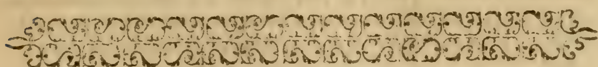
Summa Symboli Apostolici.

19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quæritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quælibet dona, in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius cõceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis, vt cõdolescere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eâdem: si hæreditas regni cælestis, in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si secura iudicii expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quùm sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur huc atque illuc in spes varias, etiãsi in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam vitam non tenent

Postrema pars, seu conclusio totius capitis, quæ in Christo omnium Dei electorum salutem & singulas salutis partes cõprehensas esse demonstrat.

Act. 4.12.
1 Cor. 1.30.
Heb. 2.17.
Galat. 3.13.

tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia ista non potest, vbi semel abũdantia bonorum eius probè cognita fuerit.

CAPVT XVII.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

Partes huius capitis.

1 Variis rationibus & testimoniis probatur gratiam Dei & meritum Christi (qui salutis nostrę princeps & author est) rectè consistere posse, sect. 1 & 2.
2 Christum sua obedientia (vsque ad mortem crucis, quę fuit pretiũ redemptionis nostrę) verè nobis gratiam apud Patrem esse promeritum, sect. 3 4 & 5.
3 Scholasticorum curiosa temeritas in huius doctrinę tractatione retunditur, sect. 6.

HÆc etiam quæstio vice auctarij expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomen tamen meriti audire non sustinent, quo quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministerium, non authorem vitæ vel ducem & principem, sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, siquis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò, vt verissimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratię ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei pręcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coęterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vniuscuiusq; mensuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est prædestinationis exemplum quàm ipse Mediator. Qui enim hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito pręcedẽtis volũtatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui mẽbra sunt illius capitis, & quæ sequuntur. Quum

Christus non est duntaxat minister salutis.

Act 3.15.

Sed author & princeps.

Lib. de præd. Sanct. ca. 15.

De bono perseuer. ca. vlt.

Neque ita lo-

quando obscuratur Dei gratia

ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed conscendimus ad Dei ordinationem, quę prima causa est: quia mero beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordię Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt, non pugnare. ideóque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritũ, quod Dei misericordiæ subiicitur. Nostris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Christi obedientia: suo ordine vtrunque. Nam Christus nonnisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suáque obedientia deleret transgressiones nostras. In summa quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) depẽdet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

Quia Christi meritum non opponitur misericordiæ Dei.

Sed ab ea dependet.

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei electio, tanquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum nonnisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quàm ferãt verba. Nam si fide, quæ in ipsum recumbit, iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo quærẽda, quod pluribus locis clarè probatur Nõ quòd priores dilexerimus eũ, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit ἱλασμὸν pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur, Deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodammodo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quò pertinent omnes istæ sententiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Item erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucẽ, Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquã docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu peccator est, illum habeat testem & iudicem. Quare principium amoris

Hæc duo autẽ rectè consistere posse probatur Scripturis testimoniis, quæ vtrũque simul connectunt.
Ioh. 3. 16.
1. Iohan. 4. 10
1. Ioh. 2. 2.
Coloss. 1. 20.
2. Cor. 5. 19.
Eph. 2. 16.
Eph. 1. 6.

amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur, Eũ qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filij iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia nõ aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat. *2.Cor.5.21.*

3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patré acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confesso sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitã persoluit: si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partam nobis salutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teste Paulo, reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filij sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligẽter notanda est quæ paulo pòst sequitur antithesis. Sicut per trãsgressionem vnius peccatores cõstituti sunt multi: sic & per obediẽtiam iusti cõstituuntur multi. Sensus enim est, Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iustos. Nec futurum verbi tempus præsentem iustitiam excludit: sicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis esse in iustificationem.

Altera pars, & præcipua quidem, huius capitis, probans Christum sua obedientia verè nobis apud Patrem gratiam esse promeritũ.

Rom.5.11.

Rom.5.19.

4 Cæterùm quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effũditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figuræ illæ monstrarunt. Scimus autem quid passim dicat Moses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio in Epistola ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitionem peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatum esse vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius, nõ persan-

Gratia hæc nobis contigit per sanguinis Christi effusionem & mortem, adquam vsque factus est Patri obediens.

Philip.2.8.
1.Iohan 1.5.
Luc.22.20.
Ioan.1.29.

Heb. 9.22.

Ibidem 12.

guinē hircorum aut vitulorum, ſed per ſanguinem proprium
Ibid. 13. ſemel intraſſe in ſancta æterna redemptione inuenta. Iam dum
in hunc modum ratiocinatur, Si ſanguis vitulæ ſanctificat ſecū-
dum carnis puritatem, multò magis ſanguine Chriſti purifica-
ri cōſcientias ab operibus mortuis: facilè patet, nimis extenuari
Chriſti gratiam niſi eius ſacrificio vim expiandi, placandi, & ſa-
tisfaciendi concedimus: quemadmodum paulò pòſt addit, Me-
diator hic eſt Noui teſtamenti, vt morte interueniente in redē-
ptionem præcedentium delictorum quæ manebant ſub Lege,
Ibidem 15. promiſſionem ęternę hæreditatis accipiat qui vocati ſunt. Pre-
Galat. 3.13. ſertim verò expendere cōuenit analogiam quæ à Paulo deſcri-
bitur, quòd pro nobis factus ſit maledictio, &c. Superuacuum
enim, adeóque abſurdum fuit, onerari Chriſtum maledictione
niſi vt quod alij debebant perſoluens, iuſtitiam illis acquireret.
Ieſa. 53.5. Clarum eſt etiam Ieſaiæ teſtimoniū, Quòd caſtigatio pacis no-
ſtræ Chriſto impoſita fuit, & liuore eius nobis obtigit ſanitas,
Niſi enim ſatisfeciſſet pro peccatis noſtris Chriſtus, nō dicere-
tur placaſſe Deum pœna, cui eramus obnoxij, in ſe recepta, cui
reſpōdet quod ibidem ſequitur, Propter ſcelus populi mei per-
cuſſi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambi-
guum relinquet, quòd peccata noſtra portauerit ſuper lignum.
1. Pet. 2.24. Onus enim damnationis, quo leuati ſumus, dicit in Chriſtum
eſſe reiectum.

Et ita quidem vt ipſe pretium perſoluerit, quo nos à mortis reatu redimeret.

5 Nec obſcurè pronuntiant Apoſtoli pretium ſoluiſſe quo
nos à reatu mortis redimeret. Iuſtificati gratia ipſius per redē-
ptionem quæ in Chriſto, quem poſuit Deus ἱλαστήριον per fidem
quæ eſt in ſanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat
Rom. 3.24. Paulus, quia redemptionis pretiū dedit in Chriſti morte: dein-
1. Petr. 1.18. de iubet nos confugere ad eius ſanguinem, vt iuſtitiam adepti
coram Dei iudicio ſecuri ſtemus. Idem valet iſtud Petri, Redē-
pti non auro & argento, ſed pretioſo ſanguine agni immacula-
ti. Neque enim congrueret antitheſis niſi pro peccatis ſa-
tisfactum eſſet hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pre-
1. Cor. 6.20. tioſè emptos eſſe. Non ſtaret etiam alterum eius dictum,
1. Tim. 2.5 6. Vnus mediator qui ſe dedit ἀντίλυτρον, niſi reiecta in eum eſſet
2. Cor. 1.14. pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apoſtolus redemptio-
nem in ſanguine Chriſti definit remiſſionem peccatorum, acſi
Coloſſ. 2.14. diceret, iuſtificari nos vel abſolui coram Deo, quia ſanguis ille
in ſatisfactionem reſpondet. Cui & alter locus conſonat, de-
letum fuiſſe in cruce chirographum quod erat contrarium no-
bis. Solutio enim vel compenſatio notatur quæ nos à reatu
Galat. 2.21. abſoluit. Magnum & his verbis Pauli ſubeſt pondus, Si iuſti-
ficamur ex operibus Legis: ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.
Nam hinc colligimus, à Chriſto petendum eſſe quod lex con-
Leuit. 18.5. ferret ſiquis eam impleat: vel (quod idem eſt) nos conſequi per
Act. 13.38.
Chriſti

Christi gratiam quod Deus operib⁹ nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non potuimus in lege Mosis iustificari. Nam si ob eruatio Legis iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde cõciliat acsi essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eódem spectat quod postea ad Galatas tradit, Deus filiũ suum misit Legi subiectum, vt eos qui sub Lege erãt redimeret. Galat.4.4.
Quorsum enim subiectio ista, nisi quòd iustitiam nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos soluendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operib⁹, de qua Paulus disserit: quia scilicet accepta nobis fertur quę in solo Christo reperta fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus noster, Rom.4.5. Ioan.6.55.
nisi quia in eo reperim⁹ vitę substantiã. Ea porrò vis nõ aliũde prouenit nisi quia in iustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrificium Ephes.5.2.
in odorem bonæ fragrantiæ. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustificationẽ nostram. Inde cõficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nũc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quùm dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Nam etsi nõ exprimitur Christi nomen, Ioannes tamen suo more sub pronomine αὐτοῦ eum designat. Quo etiam sensu pronuntiat Dominus, Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui respondet quod dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non solùm vt in eum credatis, sed etiam vt pro eo patiamini. Rom.4.25. Iesa.37.35. 1.Ioan.2.12. Ioan.6.57. Philip.1.29.

6 Quærere verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & scholastici) non minus stulta est curiositas quàm temeraria definitio vbi hoc idem asserunt, Quid enim opus fuit descẽdere vnicum Dei Filium vt sibi acquireret quicquã noui? Et consilium suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones propheticæ, Puer natus est nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem sui non habuisse: ídque clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico meipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios trãsfert. *Scolásticorum curiosa temeritas in hac disputatione refellitur.* Lib.3 Senten. dist.18. Rom.8.32. Iesa.9.6. Zach.9.9. Rom.5.10. Ioan.17.19.

Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodámodo sui oblitus est.
Philip.2.9. Præpostere verò huc trahunt Pauli testimoniũ, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorũ, atque vt potiretur summo Dei imperio, atq; in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ hominũ & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est Paulum illic non disserere de causa exaltationis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt nobis esset exemplo, nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

INTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER TERTIVS.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIAE, ET QVI INDE FRVCTVS nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

ARGVMENTVM.

De Deo Creatore & Redẽptore prioribus libris duobus actũ est. Hic autẽ de Deo sanctificatore, seu de Spiritus sancti effectis ad salutẽ nostram differit, tertiam Apostolici Symboli partẽ accuratè explicans.

Præcipui loci totius tractationis sunt septem, qui eundem fermè finem, fidei nempe doctrinam spectant.

1 *Quoniã arcana & speciali operatione Spiritus sancti fit, vt Christo, bonisq́ eius omnib. fruamur, de hac operatione, quæ fidei, nouæ vitæ, & Sanctorum omnium exercitiorum est fundamẽtum, agitur, c.*I.

2 *Deinde quũ fides sit veluti manus qua Christũ redẽptorẽ à Spiritu Sãcto nobis oblatũ amplectimur, iustã fidei tractationẽ subiũgit, c.*II.

3 *Vt salutaris ista fides melius innotescat, ostẽsurus qui inde fructus necessariò proueniant, cõtendit veram pœnitentiam à vera fide semper promanare. Primùm autẽ in genere doctrinam de Pœnitẽtia proponit, c.*III. *deinde de pœnitẽtia Papistica, eiusq́ partibus, c.* IIII. *de Indulgentijs & purgatorio igne, c.*V. *Speciatim verò de veræ Pœnitentiæ partib. tractationem instituit, videlicet de mortificatione carnis & viuificatione Spiritus, seu de vita hominis Christiani, quam egregiè admodum describit, c.*VI. VII. VIII. IX. & X.

4 *Quò clarius ostẽdat quæ sit huius fidei vtilitas, & qui effect⁹ cõsequãtur, primũ de iustificatione fidei agit c.*XI. *deinde consequẽtes quæstiones explanat, c.*XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. & XVIII. *Tandem de libertate Christiana, quæ est veluti appẽdix iustificationis, differit. c.*XIX.

5 *Sequitur oratio, præcipuum fidei exercitium ac veluti mediũ vel instrumentum quo Dei beneficia quotidie percipimus, c.*XX.

6 *Quũ autẽ nõ omnes promiscuè amplectãtur Christi communionẽ per Euãgelium oblatã, sed ij tantùm quos Spiritus sui efficacia & peculiari gratia dignatus est Dominus, ne cui absurdum hoc videatur, necessariam & appositam de Dei electione disputationem subnectit, c.*XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

7 *Postremò, quoniã molestũ nobis multis modis esse potest, sub hac dura militia exerceri quæ vitã hominis Christiani sẽper comitatur, cõtendit eum leniri posse vltimæ resurrectionis meditatione: ob quam causam de ea resurrectione tractationem subiungit, cap.*XXV.

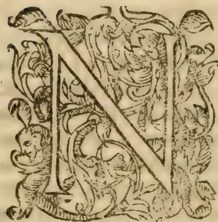
CAPVT. I.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spiritus.

Partes capitis tres.

1. Arcana illa Spiritus Sancti salutem nostram obsignantis operatio, in mediatore Christo primùm, tanquam in nostro capite, consideranda. sect. 1. & 2.
2. Elogia Spiritui S. tributa docent nos membra Christi fieri eiusdẽ Spiritus gratia & virtute, sect. 3.
3. Vis autem præcipua Spiritus S. quùm in fidei donis eluceat, meritò huius tractationem aggreditur, & viam sibi munit ad caput secundum, sect. 4

Spiritus S. (de cuius essentia & deitate primo libro actum est) vinculum est nostræ cum Christo coniunctionis.

VNc videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, sed vt inopes egenósque locupletaret. Ac primò habendum est, quandiu extra nos Christus & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inutile nulliúsque momenti. Ergo vt nobiscum, quæ à Patre accepit, communicet, nostrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrum vocatur & primogenitus inter multos fratres: nos etiam vicissim dicimur in ipsum inseri, & eum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quęcunque possidet, donec cum ipso in vnum coalescimus. Etsi autem verum est, hoc fide nos consequi: quando tamen videmus non omnes promiscuè amplecti Christi communicationem quæ per Euangelium offertur, altius conscendere ipsa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo bonísque eius omnibus fruamur. Disserui antè de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc speciali hoc capite contenti simus, Christum ita in aqua & sanguine venisse, vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo testes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiam tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neque frustra repetitur Spiritus testimonium, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptum esse. Vnde fit vt ablutionem & sacrificium Christi obsignet. Qua ratione etiã dicit Petrus fideles electos esse

Ephe. 4.15. Rom. 8.29. Rom. 11.17. Galat. 3.17. *Quæ fide fit.*

Sed tamen arcana Spiritus S. operatione. Lib. 1. cap. 13. sect. 14 15.

1. Ioan. 5.7.8. *Vt ex sequentibus testimonijs apparet.* 1. Pet. 1.2.

esse in sanctificatione Spiritus, in obedientiam & aspersionem sanguinis Christi. Quibus verbis admonet, nè irrita sit sacri illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione animas nostras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus, de purgatione & iustificatione verba faciens, dicit nos fieri vtriusque compotes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit, Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quò etiam pertinent quæ proximo libro de huius vnctione docuimus. Col.6.11.

2 Verùm quo res apprimè digna cognitu certius liqueat, tenendum est Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac in spem colligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantùm generali quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cælestis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Christi regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluentia tunc floreret. Insignis præ aliis est Ioëlis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Etsi enim videtur dona Spiritus restringere Propheta ad munus Prophetandi, sub figura tamen significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipulos qui prius expertes & vacui fuerant cælestis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nūc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitet in vobis. quòd siquis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Inde verò spem facit plenæ renouationis, quòd is qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra propter Spiritum eius habitantem in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum laudem quorum est author: & tamen, Christo, apud quem deposita sunt Spiritus dona quæ suis largitur, easdem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modò quatenus æternus sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam è cælo datus in Spiritu viuificantem, vbi Paulus singularem quam suis vitam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cum vita animali quæ reprobis etiam communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit cō-

In Christo autem mediatore plenitudo donorum Spiritus Sancti consideranda & quorsum.

Ioel.2.28.

Cur Spiritus S. vocatur Spiritus Patris & Filij.

Rom.8.9.

Ibid.11.

Ioan.7.37.
Ephes.4.7.

Quo respectu Spiritus Filij dicitur.

1.Cor.15.45.

2.Cor.13.2.

municationem Spiritus, sine qua nec paternum Dei fauorem,
Rom 5.5. nec Christi beneficentiam quisquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

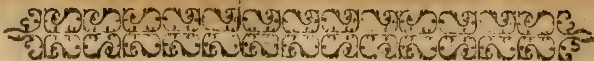
Elogia eiusd. *1. Spiritus adoptionis.* Rom. 8.15. 3 Atque hîc notare expediet quibus elogiis Spiritum insigniat Scriptura, vbi de exordio totáque instauratione salutis nostræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratuitæ Dei beneuolentiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nósque ad precandi fiduciam animat, imò verba dictat, vt intrepidè clamemus Abba Pater. *2. Arrhabo & sigillum.* Gal. 4.6. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostræ hæreditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt certi simus sub fideli Dei custodia salutem nostram in tuto esse, vnde & vita esse dicitur *3. Vita.* Rom. 8.10. propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos fœcundat, vocatur sæpius a-*4. Aqua.* qua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venire ad aquas. Item, Iesa. 55.1. Effundam Spiritum meum super sitientem, & flumina super a-Iesa. 44.3. ridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper addu-Ioan. 7.37. xi, Siquis sitit veniat ad me. Quanquam interdum à pur-Ezech. 36.25 gandi mundandíque energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi dominus aquas mundas promittit quibus populum *5. Oleum & vnctio.* suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusos in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomē obtinet o-1. Ioan. 2.20. lei & vnctionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assi-Luc. 3.16. duè excoquendo & exurendo, corda nostra incendit amore Ioan. 4.14. Dei & studio pietatis, ab hoc quoq; effectu meritò ignis appel-Act. 11.21. *6. Ignis.* latur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos ma-*7. Fons.* nant cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua suam poten-*8. Manus Dei.* tiam exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt siqua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius, nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordísq; *Vsus horum Elogiorum.* peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodam-Ephe. 4.15. modo otiosum: quia frigidè eum extra nos, adeóque procul à Rom. 8.29. nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quo-Gal. 3.27. rum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Ephes. 5.30. Facit sola hæc coniunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium quo efficimur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeóque vnum cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus & gratia & virtute efficimur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissímque illum possideamus.

4 Ve-

4 Verùm quia fides præcipuum est eius opus, ad eàm magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimédam passim occurrunt: quia nonnisi per eã nos in Euangelij lumen adducit, sicuti docet Iohannes, datam esse prærogatiuam credentibus in Christum vt sint Filij Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt. vbi Deum opponens carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati diditi manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Obsignatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorem, cuius opera in mentes nostras penetrat salutis promissio, quę alioqui aerem duntaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo cõtextu breuiter admonet fidẽ ipsam non aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis lux se offerret nisi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: vt rite clauem vocare queas qua cælestis regni thesauri nobis reserantur, eiúsque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spiritus, quia sine profectu clamarent doctores nisi Christus ipse interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, vt fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atque ita regenerans vt simus nouæ creaturæ: & prophanis sordibus purgatos in sancta Dei templa consecrat.

Quum fides sit præcipuum opus Spiritus S. propterea ad eam magna ex parte referuntur quæ passim in Scriptura referũtur ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam.

Ioan. 1. 12.
Matth. 16. 17.
Ephe. 1. 13.
2. Thes. 2. 13.
1. Ioan. 3. 24. & 4. 13.
Ioan. 14. 17.
2. Cor. 3. 6.
Ioan. 6. 44.
Luc. 3. 16.

CAPVT II.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.

Huius capitis tres præcipuæ ſunt partes.

1 Quædam ad diſputationem de fide pertinentia breuiter explicãtur à prima ſectione ad decimamquartam. Et *primùm* de fidei obiecto, ſect. 1. *Deinde*, de fide implicita, ſect. 2. 3. 4. 5. 6. *Tertiò* definitio fidei proponitur, ſect. 7. *Quartò*, de multiplici ſignificatione huius vocis, ſect. 8. 9. 10. 11. 12. 13.

2 Partium huius definitionis, ſeptima ſectione propoſitæ, prolixa expoſitio à ſect. 14. ad 40.

3 Breuis confirmatio eiuſdem definitionis Apoſtoli authoritate, eáque occaſione oſtenditur relatio quam ad ſe inuicem habent fides, ſpes, & charitas. ſect. 41. 42. & 43.

Breuis repetitio quorundam capitum totius tractationis lib. 2.

ERVM hęc omnia cognitu facilia erunt, vbi poſita fuerit clarior fidei definitio, vt vim eiꝰ & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerũt, quùm Deus nobis per Legem pręſcribat quid agendum ſit, ſiqua in parte lapſi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rurſum, quia non modò arduum ſed prorſus ſupra vires extráque omnem noſtram facultatem eſt Legem implere vt exigit: ſi nos duntaxat ipſos intuemur, & quæ meritis noſtris digna ſit conditio reputamus, nihil bonæ ſpei eſſe reliquũ, ſed à Deo obiectos ſub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam eſſe liberationis rationem quæ nos à tam miſera calamitate eruat: vbi apparet Chriſtus redemptor, per cuius manum cæleſtis Pater, pro ſua immẽſa bonitate & clementia noſtri miſertus, ſuccurrere nobis voluit: ſiquidem & ſolida fide miſericordiam hanc amplectimur, & in ipſa conſtanti ſpe acquieſcimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis eſſe hæc fides debeat, per quam regni cæleſtis poſſeſſionem adeunt quicunque adoptati ſunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam perſuaſionem parem eſſe conſtat. Atque eo maiore cura & ſtudio diſpicienda eſt nobis & diſquirenda germana fidei proprietas, quo pernicioſior hodie eſt in hac parte multorum hallucinatio. Siquidẽ bona pars orbis, audito eius nomine,

Scopus huius capitis.

Neceſsitas doctrinæ de fide.

ne, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ historiæ assensum, imò quùm in scholis de fide disputant, Deū eius obiectum simpliciter vocādo, euanida speculatione (vt alibi diximus) miseras animas rapiunt transuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quùm Deus lucem inaccessam habitet, Christum medium occurrere necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrē cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere asserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriā testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, vt agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, vt in eo se patefaceret: vt ipsa bonorum communicatione exprimeret verā gloriæ suæ imaginem. Siquidem, vt dictum est, Spiritu nos trahi oportere vt ad Christum quærendum incitemur: ita vicissim monēdi sumus inuisibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendum esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo disserens, sciendum esse tradit quò sit eundem & quà tum continuò pòst colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quò tēdimus, hominem quà imus: vtrunque autem nonnisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatē habet in Christo. Petrus verò aptissimè vtrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

Quam obscurant Scholastici, Deum fidei obiectum (omisso Christo) constituentes. Hi autē variis testimoniis refelluntur.

1. Tim. 6. 16. Iohan 8. 12. Ioan. 14. 6. Luc. 10. 22. 1. Cor. 1. 2. Act. 26. 17. 18. 2. Cor. 4. 6. Li. 11. de ciui. Dei. cap. 2. 1. Pet. 1. 21.

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerūt, in cuius intuitū nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginosa sua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes miseræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quod res est) commentum hoc veram fidē nō modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuū obediēter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione

Dogma eorundē de fide implicita impugnatur.

Vide Chrys. in Ioan. homil. 16.

Fidem enim destruit, quæ in cognitione diuinæ voluntatis sita est.

sita est fides: atque illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quòd inquirendi cognoscendíque prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus. Nam quùm dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat si quis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat: sed explicatam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

Quæ sit hæc voluntas, & quã necessaria eiusdem cognitio.
Rom. 10. 10.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circunsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdũ etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quùm certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione, si talis Ecclesię sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat: ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita sit fides multis ignorantiæ reliquiis, sed definiũt, rite credere qui in sua inscitia stupent, adeóque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cùm fide coniunctam esse intelligentiam.

Multa quidem sunt & erunt nobis implicita.

Attamen fides in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerẽtia iacet.
Iohan. 17. 3.

Alia refutatio ab absurdis quæ hoc dogma consequuntur.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solùm quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidáque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus vt si qua de re alij ab aliis dissentiant, expectẽt reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum esset, ac quotidie legẽdo in multos

Quo sensu nostra fides agnoscenda sit implicita.
Philip. 3. 15.

multos obſcuros locos incidimus, qui nos ignorantię coarguũt. Atque hoc fręno in modeſtia nos Deus retinet, fidei menſuram ſingulis aſſignans, vt optimus etiam quiſque doctor ad diſcendum paratus ſit. Ac inſignia huius fidei implicitæ exempla in Christi diſcipulis notare licet, antequam plenam illuminationẽ adepti eſſent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipſa guſtent, vt hæſitent in minimis quibuſque, vt à magiſtri ore pendentes, non tamen multum promoueant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, reſurrectio magiſtri illis inſtar ſomnij eſt. Quùm illis fidei teſtimonium antè reddiderit Chriſtus, ea prorſus fuiſſe vacuos dicere fas non eſt: imò, niſi perſuaſi fuiſſent Chriſtum reſurrecturum eſſe, concidiſſet in illis omne ſtudium. Nec verò ſuperſtitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla ſpes foret: ſed quanuis haberent eius verbis, quem ſciebant veracem eſſe: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt eſſent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidiſſe, vbi re ipſa ab ipſis comperta fuit ſermonum Chriſti veritas: non quod credere inceperint, ſed quia occultæ fidei ſemen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerſit. Vera ergo in illis fuit, ſed implicita fides: quia reuerenter Chriſtum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipſo edocti, ſtatuebant ſibi eſſe authorem ſalutis. denique credebant è cęlo veniſſe, vt per gratiam Patris diſcipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda eſt quàm quòd in cunctis ſemper mixta eſt fidei incredulitas.

Exempla in Apoſtolis.

In mulieribus piis.

In omnibus credentibus.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud eſt quàm fidei præparatio. Pleroſque credidiſſe Euangeliſtæ referunt qui tãtùm miraculis in admirationẽ rapti, non vltrà progreſſi ſunt quàm Chriſtum eſſe Meſſiam qui promiſſus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelij doctrina imbuti eſſent. Talis obſeruantia quæ eos ſubegit vt Chriſto libenter ſe ſubijcerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonniſi initiũ fuit. Sic aulicus ille qui de filij ſanatione promiſſioni Chriſti credidit, domum reuerſus, teſte Euangeliſta denuò credidit, nempe quia primò inſtar oraculi habuit quod audierat ex ore Chriſti: deinde eius authoritati ſe addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam ſciendum eſt, ita fuiſſe docilem & paratum ad diſcendum, vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, ſecundo loco eum numeret inter diſcipulos qui nomen Chriſto dederant. Non abſimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris ſermoni crediderunt vt feruidè ad Chriſtum accurrerent, qui tamen eo audito ſic loquuntur, Iam non credimus ob ſermonem tuum,

Eſt item implicita fides, ſeu fidei præparatio in quibuſdam.

Iohan. 4.53.

Iohan. 4.42.

sed eum audiuimus, & scimus quòd seruator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elemētis nondum sunt imbuti, modò ad obediendum ferantur, vocari fideles, nō quidem propriè sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectū tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à crassa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus seuerè eos damnat qui semper discentes, nunquam ad sciētiam veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire?

Sed hæc docilitas longè distat à fide implicita scholasticorum.

2. Tim. 3. 7.

Eiusmodi autē est verbi Dei relatio ad fidē: vt verbum sit fons ac basis fidei, ac veluti speculum in quo Deum intuetur.

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si eum qualis offertur à Patre suscipimus, nempe Euangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita nonnisi præeunte Euangelio rectâ ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ: quibus clausis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ita didicistis Christum: siquidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Euangeliū restringo fidem quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Euangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: hac voce comprehendens nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiam magis illustrauit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quanqam facilior erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum Verbo, nec magis ab eo posse deuelli, quàm radios à sole, vnde oriuntur. Ideo apud Iesaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie (inquit) si vocem eius audieritis, & audire passim accipitur pro credere. Denique non frustra Deus apud Iesaiam hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quod omnes erudiet, vt sint ab ipso edocti, quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonem? Cui respondet quòd passim Euangelistæ fideles & discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorum sæpius. quinetiam hoc epitheton ad mulierem vsque extendit, Act 9. Quare si ab hoc scopo in quem collimare debet, vel minimum deflectit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corruit. Tolle igitur verbum, & nulla iam restabit fides. Non hîc dispu-

Ephes. 4. 20.

Rom. 10 4.

Confirmatio, variis Scripturæ testimoniis.

Iesa. 55 3.

Iohan. 20. 31.

Psal 95. 8.

Iesa. 53 13.

Act. 6. 1. 2. 7 & 9 1. 10. 19. 25. 26 38. & 11. 26. 29. & 13 52. & 14. 15. 16. 18. 19. 20. 21.

Denique, absque verbi cognitione nulla potest esse fides.

tamus

tamus an ad ſeminandum Dei ſermonem, vnde fides concipiatur, neceſſarium ſit hominis miniſterium, quod alibi tractabimus: ſed verbum ipſum, vtcunque ad nos deferatur, inſtar ſpeculi eſſe dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, ſiue ſola ſua virtute operetur, ſemper tamen iis quos ad ſe trahere vult, per verbum ſuum ſe repræſentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiã quæ præſtatur Euangelio, & obſequium fidei laudat in Philippenſibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum eſſe nouerimus, ſed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua ſit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim ſcire quis in ſe ſit: tantùm noſtra refert, ſed qualis eſſe nobis velit. Iam ergo habemus fidem eſſe diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum eſt, præſumpta de veritate Dei perſuaſio. De cuius certitudine, quandiu ſecum animus tuus diſceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neq; etiam ſufficit Deum credere veracem qui nec fallere nec mentiri poſſit, niſi conſtituas proculdubio, quicquid ab ipſo prodit, ſacroſanctam eſſe & inuiolabilẽ veritatem.

Rom. 1. 5. *Philip. 2. 17.* *Summa diſputationis adu. dogma ſcholaſticorum de fide implicita.*

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc eſt, quid propriè fides in verbo reſpiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morieris: Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: ſed quæ nihil per ſe, niſi fidem quatefacere queant: tantum abeſt vt ſtabiliendæ ſint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officiũ ſit veritati Dei ſubſcribere, quoties & quicquid & quocunque modo loquitur: ſed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi ſolam indignationem & vindictam conſcientia noſtra conſpicit, quomodo non trepidabit & exhorreſcet? Deum autem quem exhorreſcit, quo modo non refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Conſtat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque noſſe, pro fide cenſendum non eſt. Quid ſi in locum voluntatis, cuius ſæpe triſtis eſt nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam ſeu miſericordiam ſubiiciamus? Ita certè ad fidei ingeniũ propius acceſſerimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur poſtquam didicimus ſalutem nobis apud eum eſſe repoſitam: quod ipſum nobis confirmatur vbi ſibi curæ ſtudioque eam eſſe declarat. Proinde gratiæ promiſſione opus eſt, qua nobis teſtificetur ſe propitium eſſe Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare poſſumus, & in eã ſolam reclinare cor hominis poteſt. Hac ratione in Pſalmis paſſim iunguntur hæc duo ſicuti inter ſe cohærent, miſericordia & veritas: quia nec

Quid propriè fides in verbo Dei reſpiciat. *Gen. 2. 17.* *Ibid. 4. 10.* *Gratiæ videlicet promiſſionẽ.*

quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutẽ prædicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiant me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nósque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odij & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimum abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitatione fluctuatur, securum in ea persuasione resideat. Itaq; aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit si dicamus esse diuinę erga nos beneuolentię firmam certámq; cognitionem, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum S. & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

Psal. 40. 11. *Psal. 36. 6.* *Psal. 25. 10.* *Psal. 117. 2.* *Psal. 138. 2.*

Quæ in Christo nobis offertur.

Modò cum fide amplectamur.

Cuius fidei iusta proponitur definitio.

Scholasticorum nugatoria distinctio de fide formata & informi refellitur.

Lombard. li. 3. distinct. 23.

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam prooemia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionem illã timore Dei vacuam, fidei nomine dignãtur Cum eorum definitione lõgius confligari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quã imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partẽ iam attigi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volunt, quo recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, sibine quisque

A consideratione naturæ fidei, quæ Spiritus Dei donum est quod à pio affectu nullo modo potest distrahi.

proprio

proprio marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaq; pueriliter ineptiunt, quærendo an eadẽ sit fides quam superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ista garriendo de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem cõtinet qua homo ad Deum accedit. Quòd si Rom. 10. 10.
expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis suppeteret, ratio valere deberet ad litem definiendam: assensionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fusius iterum repetã, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud ob- Rom. 1. 5.
sequium præfert Dominus. & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius, quam à credentib. quasi subscriptione facta Ioh. 3. 25.
obsignari Ioannes Baptista est testis. Quoniam res minimè dubia est, vno verbo statuimus, eos inepte loqui quum fidem formari dicunt accessione piæ affectionis ad assensum facta: quùm assensus quoque pia affectione constet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multo clarius argumentum se etiamnum offert. Quùm enim fides Christum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctificationẽ quoque & fontem aquæ viuæ: eum haud dubiè ritè cognoscere nunquam poterit quin significationem Spiritus simul apprehendat. Aut siquis apertius id dictum cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Consequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam.

9 Quòd solent obtrudere quod ait Paulus. Siquis scilicet o- 1. Cor. 13. 2.
mnem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò nõ *Obiectio ex Pauli dicto.*
habeat, eum nihil esse, quò fidem charitate spoliatam defor- *Responsio.*
ment: non animaduertent quid eo loco sit Apostolo fides. 1. Cor. 12. 10.
Quùm enim proximo capite disseruisset de variis donis Spiri- Ibidem 31.
tus in quibus reposuerat genera linguarum, virtutes prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, excellentiorem adhuc se viam demonstraturum. Eiusmodi dona omnia vtcunque per se excellentia sint, nihili tamen ęstimãda esse nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ ædificationem data: in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione vtitur, repetens eadẽ illa quæ superius recensuerat dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtutes, & fidem, nempe pro edendorum miraculorũ facultate. Quùm ergo hæc siue virtus siue fides particulare sit donũ Dei, quo impius quispiã & pollere

Error scholasticorum in eo est, quod vocē multiplicis significationis synonymam esse somniant.

queat & abuti, vt dono linguarū, vt prophetia, vt aliis charismatibus non mirum si à charitate separetur. Totus autem istorum error in eo est, quòd quùm vocabulum fidei sit πολύσημον, significati diuersitate non obseruata, perinde pugnant acsi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiusdem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quanquam verò plures esse fidei formas docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei notitia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudicium esset solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsentes spectauimus) sunt etiam qui vltrà procedunt: nam & Dei sermonem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtcunque commouentur. Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per κατάχρησιν: quoniam Dei verbum non impugnant manifesta impietate, vel reiiciunt, vel contemnunt: sed quandam potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

Infrà cap. 17. sect. 1.

Fidei testimonium abusiuè duobus hominū generibus tribuitur. Quid de hac attributione sit sentiendū.

Act. 8. 13. 18.

10 Verùm hæc fidei seu vmbra, seu imago, vt nullius est momenti, ita indigna est fidei appellatione: à cuius solida veritate quàm procul absit, tametsi mox fusius videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. Credidisse dicitur Simon Magus, qui tamen suam incredulitatem paulò pòst prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibusdam, simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelij maiestate victum, qualemcunque fidem adhibuisse, atque ita Christum, vitæ & salutis authorem agnouisse, vt libenter illi nomen daret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi semen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus arescit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam verbi gustu affectos ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutem persentiscere: vt fallaci fidei simulatione non hominum oculis modò imponant, sed suis ipsorū animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi persuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius vel probrum vel contemptum. Qualiscunq; autem illa est ascensio, ad cor ipsum vsque minimè penetrat, vt illic defixa resideat. & quanquam radices egisse interdum videtur, viuæ tamen illæ non sunt. Tot vanitatis recessus habet, tot mēdacij latebris scatet cor humanum, tam fraudulēta hypocrisi obtectū est, vt seipsū sępe fallat. At verò qui talib. fidei simulachris gloriātur, intelligāt Diabolis nihilo se in hac parte praecellere. Priores certè illi sunt multo inferiores, qui

Credentes ad tempus, qui. Luc. 8. 7. 13.

Hypocritarum fides.

stupidi

ſtupidi audiunt & intelligunt,quorum noticia Diaboli contremiſcunt: alij in hoc pares ſunt, quòd qualiſcunque ſenſus, quo tanguntur,in errorem tandem exit & conſternationem.

Cum quib. conferendi ſint. Iac.2.19.

11 Scio quibuſdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur:quum Paulus eam fructum electionis eſſe aſſerat,qui tamen nodus facilè ſoluitur: quia etſi in fidem non illuminantur,nec Euangelij efficaciam verè ſentiunt niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem:experientia tamen oſtendit reprobos interdum ſimili ferè ſenſu atque electos affici , vt ne ſuo quidem iudicio quicquam ab electis differãt. Quare nihil abſurdi eſt quòd cæleſtiũ donorũ guſtus ab Apoſtolo , & temporalis fides à Chriſto illis adſcribitur: non quòd vim ſpiritualis gratiæ ſolidè percipiant ac certum fidei lumen: ſed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcuſabiles reddat, ſe inſinuat in eorum mentes,quatenus ſine adoptionis Spiritu guſtari poteſt eius bonitas. Siquis obiiciat,nihil igitur amplius reſtare fidelibus vnde certò adoptionem ſuam æſtiment: reſpondeo, quanuis magna ſit ſimilitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur , vigere tamen in ſolis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus,vt pleno ore clament, Abba Pater.Ergo,vt ſolos electos ſemine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat,vt nunquam diſpereat ſemen vitæ eorum cordibus inſitum:ita ſolidè in illis obſignat adoptionis ſuæ gratiam, vt ſtabilis ac rata ſit. Sed hoc minimè obſtat quin illa inferior Spiritus operatio curſum ſuum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles,ſolicitè & humiliter ſeipſos excutere,ne pro fidei certitudine obrepat carnis ſecuritas. Adde quòd reprobi nunquam ſenſum gratiæ niſi confuſum percipiunt,vt vmbram potius apprehendant quàm ſolidum corpus:quia peccatorum remiſſionem Spiritus propriè in ſolis electis obſignat,vt eam ſpeciali fide in vſum ſuum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi credere ſibi propitium:quia donum reconciliationis, licet confusè nec ſatis diſtinctè,ſuſcipiunt:non quòd eiuſdem vel fidei,vel regenerationis participes ſint cum filiis Dei : ſed quia cõmune cum illis fidei principium habere videntur,ſub integumento hypocriſeos. Nec verò nego quin hucvſque eorum mentes irradiet Deus , vt eius gratiam agnoſcant: ſed ſenſum illum à peculiari teſtimonio quod reddit ſuis electis, ita diſtinguit,vt ad ſolidũ effectum & fruitionem non perueniant.Non enim ideo ſe propitium illis demonſtrat, quia verè ex morte ereptos in cuſtodiam ſuam recipiat,ſed tantùm illis manifeſtat præſentem miſericordiam.Viua autem fidei radice ſolos electos dignatur,vt in finem vſque perſeuerent. Ita diluitur obiectio illa,ſi verè gratiam ſuam demonſtrat Deus, hoc perpetuò fixum eſſe: quia nihil obſtat quominus præſenti gratiæ ſuæ ſenſu, qui poſtea e-

Fides cur reprobis tribuatur. 1.Theſſ.1.4.5. *Obiectio. Reſponſio.* Galat.4.6. *Quem gratiæ ſenſum reprobi percipiant.* *Electi quomodo à reprobis diſcernantur.*

uanescit, Deus aliquos illustret.

Cur fides temporaria sit in reprobis. 12. Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirũ tamen est diuini amoris sensum in temporariis euanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multũ differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi cõstat. atqui nego hucusq; progredi reprobos, vt in arcanã illam reuelationem penetrent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti, quia in sensu euanido subsidunt, sicuti arbor non satis altè plantata, vt viuas radices agat, temporis successu arescit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat, sed etiam fructus. Denique sicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum nõ est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelij sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillũ suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturã: reprobos verò tali luce aspergi quę postea dispereat. Neq; tamen fallacem esse Spiritũ: quia semen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat, vt semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Vltrà procedo, nam quùm ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vsu constet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mutui amoris desideriũ in illorum cordib⁹ excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio: ita non solidè eum redamant vt filij, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris suis instillet. nec certè lõgius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam supra attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare non desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terrere eos vult iræ suæ sensu, vt superbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam solicitet. Itaq; eodẽ tẽpore & iratũ sibi, vel peccatis suis, & propitiũ cõcipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur, ad quẽ tamẽ cũ trãquilla fiducia cõfugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidẽ, qui tamẽ vera fide carent: sed dũ subito zeli impetu ferũtur, sei-

Cur firma & perpetua in electis.

Ratio, respectu reproborum.

Exemplum.

Rom. 5. 5.

Cur Deus irascatur filijs suis.

psos falsa opinione decipiunt. Nec dubium est quin ipsos occupet socordia, ne cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsum nõ credebat, quùm tamen in ipsum crederēt: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quod nisi à cõmuni fide multi exciderent (communem appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore suo lumen quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vẽdicat, significans multos euanescere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, nisi quia multi sibi audacter arrogãt quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum seipsos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

Ioan.2.24. *Quo sensu à fide multi excidere dicantur.* *Ioan.8.31.* *Tit.1.1.* *Mat.15.13.* *Iacob.2.14.* *1.Tim.1.15.* *Ibid.19.*

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundem valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Paulus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia: Item, vbi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum verbis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, in causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursum vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide: sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facilè corrumpitur & degenerat. Nẽpe quia in Christo, quem possidet fides, abscõditi sunt omes thesauri scientiæ & sapientiæ, meritò extenditur ad totam cælestis doctrinæ summam, à qua non potest separari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. sicuti quùm dicit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantam Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum prorsus fuisse ad filij sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præsentiam non flagitat, huius circunstãtiæ causa tantopere extollitur eius

Fidei variæ significationes. *1. Sumitur pro sana pietatis doctrina.* *1.Tim.3.9.* *1.Tim.4.1.& 6.* *2.Tim.2.16.* *Tit.1.13.& 2.2.* *Colos.2.3.* *2. Aliquãdo restringitur ad particulare aliquod obiectũ.* *Matth.9.2.* *Matth.8.10.*

fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeniti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide instituimur. Nam quùm scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad ecclesiæ ministeriū, quod infirmitati nostræ hodie vtile est. In his quidem loquendi formis cōstat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen fidei ad falsā professionem vel mēdacem titulum. nihilo asperior videri debet κατάχρησις, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quùm sæpius dicitur in sacra historia, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fictitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac cælum terræ miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides quę filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus patrē, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus (æterna salus & vita) in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse videor.

1.Cor 13.10.
3. *Significat etiam Ecclesiæ ministerium, seu doctrinam qua in fide instituimur.*

Varijs significationibus expositis singulas definitionis (sect. 7. circa finem propositæ) partes explicaturus sex præcipua membra seligit.

14 Nūc singulas partes definitionis eius de integro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem dum vocamus, non intelligimus comprehēsionem, qualis esse solet earum rerū quę sub humanum sensum cadunt. Adeò enim superior est, vt mētem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quò ad illam pertingat. Neque etiā vbi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit lōgitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminētem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omnis intelligentia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides inde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohāne verò sciētia quū fideles testatur scire se esse filios Dei. Et sanè certo sciunt: sed diuinæ veritatis persuasione confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitātes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

1. *Qualis sit Cognitio, cuius meminit in definitione.*
Ephe.3.18.
Colos.1.26.& 2.2.
1.Iohan.3.2.

15 Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasionis constantia exprimatur. Nam vt dubia & versatili opinione nō est contenta fides, ita nec obscura perplexáq; conceptione: sed plenam-

2. *Cur certa & firma cognitio requiratur.*

plenam & fixam,qualis de rebus compertis & probatis esse solet,certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, vt quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Pręsertim vbi ad rem ventum est, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei authoritatē asserit Spiritus sanctus: sed morbo, quem dixi, mederi vult, vt Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouę, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fusum in eximio catino terræ, purgatū septies. Item, Sermo Iehouæ excoctus clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo autem idem confirmans & ferè iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento Psalmus centesimus decimus nonus consumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commendat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit nisi vt peruersas dubitationes è cordibus nostris eradicet. Sunt etiam permulti qui Dei misericordiam sic cōcipiunt, vt quamminimùm consolationis inde recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam, de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quùm in medio cursu resistat, dimidia tantùm est. Itaque non tam secura Spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæsitatione sollicitat. Longè est alius sensus πληροφορίας, quæ fidei semper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Sic enim loquitur, per Christum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostendit, non esse rectam fidem, nisi quùm tranquillis animis audemus nos in conspectum Dei sistere. Quæ audacia nonnisi ex diuinæ beneuolentiæ salutísque certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est vt sæpiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpetur.

Ratio à consideratione nostra infirmitatis.

Psal. 12. 7. & 18. 31.

Prou. 30. 5.

Altera ratio, à consideratione certitudinis promissionum Dei.

Ephes. 3. 12.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas dominus offert misericordiæ promissiones, extrà nos tantùm veras esse arbitremur in nobis minimè: sed vt potius eas intus complectēdo nostras faciamus. Hinc demum nascitur fiducia illa quam

Huius certitudinis cardo.

Rom. 5. 1.

alibi pacem idem vocat: nisi qui pacem deriuare inde malit. Est autem securitas quæ conscientiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, tumultuosa trepidatione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momentum. neque enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij subinde recurrente, acerrimè, lancinetur. In summa verè fidelis non est nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolúmque patrem esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationē præsumit: vt Apostolus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationem spei ad finem vsque firmam tenuerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat nisi qui confidenter se regni cælestis hæredem glorietur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis securitati innixus, Diabolo & morti confidēter insultet, quomodo ex preclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confisus sum (inquit) quod neq; mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos cōplectitur in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quā vocati sumus. Et vbique sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

Fructus. *Verè credentis descriptio.* Hebr. 3.14. Rom. 8.31. Ephe. 1.18.

17 Atqui (dicet quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscēda erga se Dei gratia nō modò inquietudine tentātur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatefiunt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluēdus est si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos certè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem quæ nulla solicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia. tantum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcunque in modum affligentur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamē quàm nō semper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat. ex quib. paucas eligere sufficiet. Deum animę suę turbu-

Obiectio adu. hanc certitudinem De fidei imperfectione, confirmatione & incremento, vid. lib. 4. sect. 7. 8. *Responsio.* *Confirmatio responsionis à Dauidis exemplo.*

turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succéset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuatis intra me? spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentiæ signum fuit, ac si destitui se à Deo putaret. Amplior etiam alibi confessio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Profectus sum à conspectu oculorum tuorum. Alibi etiã anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litẽ mouet. An oblitus est misereri Deus? an in secula repellet? Duriusquod sequitur, Atqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. Nam quasi desperat⁹ seipsum exitio adiudicat: nec tantùm agitari se dubitatione fatetur, sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manum, quę olim auxiliaris erat, conuertit ad ipsum perdendũ. Quare non abs re animã suam hortatur vt ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas cõcussiones piorum corda fides sustentat: veréq; palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, sursúmq; se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamẽ increpãdo, ad Deũ surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certãs, ad fidem in suis anxietatibus cõtendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sentẽtia & similib. colligere licet, Expecta Iehouam: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouã. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantùm sibi displicet in his vitiis: sed enixè ad correctionẽ aspirat. Certè si propius iusto examine cõferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimen. Mittitur Iesaias qui remediũ afferat impij Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in custodia, & quiesce, ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cor eius fuisse commotum, sicuti quatiuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expauescere non destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere vt in tẽtatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: cõtrà autem fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationum moles, constanter, quanuis non sine molestia & difficultate emergũt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt conscij, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsque valde. Quibus verbis docemur interdum ipsos obtumescere, acsi prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiem precando acuere, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

18 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte l[illegible]ci-

Psal. 42. 6. & 43. 5.

Psal. 31. 23.

Psal. 77. 10.

Vid. Caluin. adu. Pighiũ, paulò post initium.

Psal. 116. 7.

Psal. 27. 14.

Amplificatio ab opposito Achazi exemplo.

Iesa. 7. 4.

Item à perpetua fidelium experientia & precatione.

Psal. 119. 43.

Hac de causa conflictus carnis & Spiritus in anima fideli describitur.

dissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelij promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam, quæ intus concepta est fidem, insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia constet? Minimè verò. Neque enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si sursum deorsum diffidentiæ agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est quòd fides eas difficultates, quibus ita circunsessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Cuius conflictus finis est fidei victoria.

Summa, fides electorum Dei est indubitata & certa.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobísque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorem eius conspectum eóque certiorem venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur, quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum siquis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúsque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

Confirmatio à simili.

Altera ab Apostoli testimonio, ex quo apparet fidem etsi imperfectã admodum in Dei

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Qũ enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare videréq. in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in præsenti vita illius veræ diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat.

Etsi

Etsi enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse fidem quantisper geminus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assiduè discendo exerceri, ex imperfectione nostra cótingere: innuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrûm sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi ostendit, quùm affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullóque obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantię inuolucris plurimũ simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quũ præsertim cor nostrum suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ magno identidem impetu insiliunt. Ipsa pręcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secũ querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferũt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinantur, vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

admodum in Dei electis, firmam nihilominus & certam esse.

1.Cor.13.9.

2.Cor.3.18.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum, quia sit infestus: contra excipit, esse quoque, dũ affligit, misericordé: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit viam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcunque disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quòd sancti, dum vltione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimè exauditum iri apparet, eum nihilominus inuocant. Quorsum enim attineret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quib. fidei pusillitatem Christus reprehédit, se quidé perire querebãtur, eius tamen auxiliũ implorabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidẽ castigat, reiicit à suorum ordine, vel annumerat incredulis, sed

Natura fidei vberior explicatio.

1. Quum formidine concutitur fidelis in Dei misericordis sinum se recipit.

2. Deum persequentem minimè fugit, sed in eum sperat.

3. Incredulitatē in corde suo regnare non patitur. ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam superius dictū est, rursum asserimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hęreat, vtcunque decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitescat. atq; hoc documento patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arescit ac perit in totum. Siquidem quùm hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei in suum exitium, secundum præsentium rerum æstimationem, sentire: eo vsque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occidatur,, non sit
Iob. 13. 15. propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè. non intus in
4 Imò eam oppugnat, nec perit fidelis in æternum. cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut certè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro scu-
Eph. 6. 16. to est: ea telis opposita, eorum vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quùm ergo concutitur fides, perinde est acsi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulùm cedere: quùm autem sauciatur fides ipsa, perinde est acsi clypeus fractionem aliquā
Psal. 23. 4. ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis est terrificum: nec
5. Victrix tandem euadit fides, quamuis millies impetatur. fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescant. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd Deū habeant præsentem, & suæ saluti consulentem, simul vincitur timor securitate. Quantaslibet autem machinas (vt Augustinus ait) aduersum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna salui euadunt fideles, vt paulò pòst recepto vigore rursus in arenam descendere sint
1. Iohan. 5. 4. parati: sed impletur quod dicit Ioannes in sua canonica, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Neque enim tantùm in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fore victricem, sed superiorem toto mundo quanuis millies impetatur.

Est & altera timoris species, ex iudiciorum Dei aduersus impios consideratione procedens quā fides etiam superat. 22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei securitati, vt solidius inde stabiliatur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduersus impios edita documentorum vice sibi esse cogitantes, ne iisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, solicitè cauēt: vel quùm miseriam suam secum recognoscentes, à Domino toti pendêre discunt, sine quo se quolibet vento fluxos magis
1. Cor. 10. 11. & euanidos esse vident. Nā Apostolus dum propositis flagellis,

quibus

quibus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit ne similibus malis seipsos obstringant, eo fiduciam ipsorum nihil labefactat, sed torporem carnis modo excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari solet. Nec dum à Iudæorum casu argumentum exhortandi sumit, vt qui stat videat ne cadat, nos vacillari iubet, acsi nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulsis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius insultent. Quanquam non fideles tantùm illic alloquitur, sed oratione sua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos homines admonet, sed comparatione inter Iudæos & Gentes posita, postquam illos ostenderat iustas incredulitatis & ingratitudinis suæ in eo pœnas dare quod reiecti essent, has etiam hortatur ne superbiendo ac sese efferendo gratiam adoptionis nuper ad se translatam amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione supererant aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantùm stulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamsi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatem, quæ ex carnis reliquiis interdum sanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia lasciuiat, aliud cõscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

Ibid. 12. *Rom.* 11.20.

Eiusmodi exempla ob oculos fidelium posita carnis confidentiam reprimunt, & fidem in Deum stabiliunt.

23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur salutem nostram, non aliud exigit nisi vt in Domini virtutem, cum multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémque animi in Dominum reiiciendam expergefacit quàm nostri diffidentia, & concepta ex conscientia nostræ calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendum est quod est apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei misericordiæ innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici necesse est quoties in conspectum diuinæ maiestatis prodeuntes, ex eius splẽdore, quanta sit nostra obscœnitas, intelligimus. Vere etiam Solomo, dum beatum hominem pronuntiat qui terret assiduè cor suum quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus. dũ scilicet animus in se confusus, in Deo se recolligit: in illo erigitur, apud seipsum deiectus: diffisus sibi, illius fiducia respirat. Proinde nihil obstat quin simul & terreãtur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nũc in

Nec obstat Apostoli dictum, qui nihil aliud exigit, nisi vt domini virtutem cum multa nostri deiectione suspicere assuescamus.

Philip. 2.12. Psal. 5.8.

Prou. 28.14.

nexu copulantur timor & fides, quod ex oppositis liquet.

suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatẽ animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quispiam) in eodem animo sedem habebunt pauor & fides? Nempe sicuti ex opposito torpor & anxietas. Nam quùm impij indolentiam sibi accersant, nequis timor Dei eos solicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne assequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quo minus suos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, sub fræno modestiæ se cohibeant. Atque hoc fuisse Apostoli consilium liquet ex contextu, vbi metus & tremoris causam assignat Dei beneplacitum, quo dat suis & bene velle & strenuè prosequi. In hunc sensum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filij Israel ad Deum & ad bonitatem eius: quia nõ solùm pietas reuerentiam Dei gignit, sed ipsa dulcedo & suauitas gratiæ hominem in seipso deiectum timore simul & admiratione imbuit vt à Deo pendeat, séque humiliter subiiciat eius pœnitentiæ.

Confirmatio, à dicto Prophetæ, Ose. 3. 5.

Nec etiam fauet hæc doctrina errori eorũ qui fiduciã incredulitate mixtã somniãt.

24 Neque tamen sic locum facimus perstilentissimæ philosophiæ, quam nonnulli semipapistæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim crassam illam dubitationem, quæ in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Christum respicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiã: sed quia semper indigni sumus illis omnibus bonis quæ in Christo nobis offeruntur, volunt indignitatis nostræ intuitu nos fluctuari & hæsitare. In summa, conscientiam sic statuunt inter spem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet: spem verò & metum sic inter se conferunt, vt illa exoriente, hic opprimatur: hoc resurgente, illa rursum concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem destruere antea solitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ subinde desperationi cedet? Si Christũ (inquiunt) consideras, certa salus, si ad te ipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christum, veluti procul stantem, & nõ potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutem expectamus, non quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo insitos, non modò suorum omniũ bonorum participes faciat, sed sui quoq; ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentum sic retorque, Si teipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeóque vnum cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuam damnationé abolet, ipse sua dignitate intercedit ne in cõspectũ Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè:

Huius erroris refutatio, à cõsideratione dignitatis Christi in nobis habitantis.

Retorquetur argumentum.

sanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimè conuenit: sed vtraq; manu fortiter retinere oportet eã qua se nobis agglutinauit societaté. Ita nos Apostolus instituit. Corpus quidem (inquit) mortuũ est propter peccatum: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Secundũ istorum nugamentum dicere debuerat, Christus quidem vitam apud se habet: sed vos, vt estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solùm indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadã cõmunione in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis, ac magis, donec vnum penitus nobiscũ fiat. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quasdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in densa caligine tẽtationũ suffocatur eius lumẽ. Quicquid tamẽ accidat, à quærendi Dei studio non desistit.

Et confirmatur refutatio, Apostoli authoritate.

Rom. 8. 18.

Quid de hac quæstione statuendum sit.

24 Nec aliter disserit Bernardus, quùm hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria inuenire. si ipsam, prout in se est & ex se, intueor: de ea nihil verius dicere possum quàm ad nihilum esse redactam. Quid modò necesse est singulas eius miserias numerare, quàm sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuis, postremò ignominiæ & confusionis plena? Nimirum si ipsæ quoque iustitiæ omnes ad lumen veritatis inspectæ, velut pannus menstruatæ inueniuntur, iniustitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? sine dubio vanitati similis factus est homo: in nihilũ redactus est homo: nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Respiremus fratres. Etsi nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de nobis. O Pater misericordiarum, ô Pater miserorum, quomodo apponis erga nos cor tuũ? Cor enim tuum vbi est thesaurus tuus. Quomodo autem thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: sic in iudicio veritatis tuæ, sed non sic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non sunt, tanquam sint. & nõ sunt ergo, quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantum ad se: apud te tamen sunt, iuxta illud

Cõclusionis præcedentis confirmatio, ex Bernardo desumpta.

Iesa. 64. 6.
Mat. 6. 23.

Pauli, Non ex operibus iustitiæ, sed ex vocante. Deinde mirificã esse hanc connexionem dicit vtriusq; cõsiderationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem non destruunt. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraq; consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsan magis aucta est, solidata quidem, vt non in nobis sed in Domino gloriemur. Nimirum si cogitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: iam in hoc respirare licet. Sed in altiorem speculam ascendentes, quęramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sponsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

Rom.9.18.

16 Porrò timor Domini, cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tametsi vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaq; qui illum rite volet colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honoré vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem distinguat, vides vt cõfundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectũ idem animus recipiat. nam qui secum reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiam nulli sint inferi, cur eius offensionem qualiber morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio: Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram aduersum se prouocarint.

Verus timor autem ex gemino sensu emanat: vtrumque scilicet Deum vt Patrem reuereri, vt Dominum timere docemur.
Psal. 111. 10.
Prou. 1. 7.
Prou. 15. 23.
Ioh 8 31.
Mala. 1. 7.

17 Quod autem Ioannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniã timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offensionem incurrere vereantur, siquidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore cõcutiuntur. Ac ità quoq; sic timẽt, quia sibi imminere arbitrãtur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat. Fides autem (vt dictum est) & offensam plusquàm pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, acsi ceruicibus suis impendere

Obiectio, ex dicto Ioannis Apostoli.
1 Ioan. 4.15.
Responsio, per distinctionem timoris filialis & seruilis.

pendere

penderet: ſed cautiores redduntur ne ipſam accerſant. Sic Apoſtolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipſos deſcenſuram: ſed admonet, vt impiis ob ea quæ recenſuerat flagitia iram Domini præparatam cogitent: ne & ipſi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt ſolis & ſimplicibus minis expergefiant reprobi: quin potius iam ſua duritie tardi hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam ſe obdurant: ſed manu eius percuſſi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò ſeruilem vocant, & ingenuo voluntarióque opponunt, qui filios decet. Alij mediam ſpeciem ſubtiliter interſerunt: quia ſeruilis ille & coactus affectus animos interdum ſubigit vt ad timorem Dei ſponte accedant.

Ephes. 5. 6
Coloſſ. 3. 6.

Abſoluto ſecundo definitionis membro (cuius conſideratio à ſect. 15. ad hāc extenditur) de certitudine fidei, tertium excutit, nempe quod fides dicitur reſpicere diuinā beneuolentiam.

28 Iam in diuina beneuolentia, quam reſpicere dicitur fides, intelligimus ſalutis ac vitæ æternæ poſſeſſionem obtineri. Nam ſi Deo propitio, nihil boni deeſſe poteſt: abundè nobis ſufficit ad ſalutis certitudinem, vbi ſuæ dilectionis ipſe nos certiores facit. Oſtendat faciem ſuam, inquit Propheta, & ſalui erimus. Vnde hanc ſalutis noſtræ ſummam ſtatuunt Scripturæ, quòd abolitis inimicitiis omnibus in gratiam nos recepit. Quo ſcilicet innuunt, Deo nobis recôciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene ſuccedant. Quare fides, dilectione Dei apprehenſa, promiſſiones habet vitæ præſentis & futuræ, ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem: ſed qualis è verbo percipi poteſt. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes ſibi certò fides promittit: (quãdo nihil horum nobis eſſe conſtitutum voluit Dominus) ſed hac certitudine côtenta eſt, vtcunque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius ſubſidium pertinent, Deum tamen nunquã defuturum. Præcipua autem eius ſecuritas in futuræ vitæ expectatione reſidet, quæ extra dubiũ per Dei verbũ poſita eſt. Quæcunq; tamen in terra miſeriæ & calamitates eos maneant quos ſua dilectione côplexus eſt Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena ſit fœlicitas. Proinde, quùm ſummam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam poſuimus: è qua ſcaturigine vniuerſæ bonorum ſpecies nobis profluunt. Atque id paſſim obſeruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò ſalute, ſed quolibet bono noſtro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde ſentitur, vita ipſa eſſe ſuauiorem & optabiliorẽ. Denique, ſi nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti ſimus, maledicta erit ac proinde miſera noſtra fœlicitas. Quòd ſi affulgeat paterna Dei facies, ipſæ quoq; miſeriæ beatæ erunt, quia vertentur in ſalutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduerſas accumulans, gloriatur tamen, per

Pſ. 80. 4. 8. 20.
Ephe. 2. 14.

Quid hæc beneuolentia côprehendat.

Pſ. 63. 4.

Confirmatio ex Dauide & Paulo.

Rom. 8. 35.

illas nos ab amore Dei non disiungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Si-
Psal.23.4. militer Dauid cunctis terroribus, qui nos turbant, opponit solum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in
Psal.33.12. Psalmo, Beatus populus cuius Iehoua est Deus, & gens quam elegit in hæreditatem sibi.

Quartum membrum definitionis, gratuita promissio, *quæ est fidei fundamentum.*

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tametsi enim Deum per omnia veracem esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur: eáque nonnisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter
Ratio. vitam promittit, quam si perspiciamus esse in nobis sitā. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino vltro ac liberaliter, potiúsque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Qua-
Confirmatio. re Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quòd sit verbum fidei: Legis tum præceptis, tum promissionib. adimit: quādo nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem
Rom.1.5.&16 17. crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij ministeriū
2.Cor.5.18. sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum. siquidem, quùm Euangeliū sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quùm ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbū omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles: sed misericordiæ promissionem fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmodum iudicē
Psal.86.5.&103.8.& 145.8. & vltorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis considerandus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suauis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Nec inde sequitur fidem lacerari, quæ gratuitam promissionem in Euāgelio quærit.

30 Nec verò Pighij aut similium canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerando, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectū (vt loquuntur) esse Dei veritatem: siue minetur, siue spē faciat gratię.

Quare

Quare Apostolus fidei hoc adscribit, quòd Noe mundi interitum, quùm nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidē verum est. sed nos immeritò grauant calūniatores, ac si negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus. nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionē peruenerit: deinde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu dignū. Fidem quærimus quę Dei filios a reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei status non erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam quorsum de fide disputamus? nónne vt teneamus viam salutis? Quomodo autem fides saluifica nisi quaten⁹ nos in Christi corpus inserit? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuū eius effectum ita vrgemus, & loco differentiæ subiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis separat. Deniq; nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant quin Paulū nobiscum inuoluāt in eandem reprehensionem, qui Euangelium propriè appellat fidei sermonem.

Ratio. *Conclusio alia ratione confirmata.* Rom. 10. 8.

31 Hinc verò rursum colligimus quod antè expositum fuit, non minus verbo opus habere fidem quàm fructum viua radice arboris: quia non alij, teste Dauide, sperare in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiusque imaginatione non est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua secundum eloquium tuum: Item, Speraui in verbo tuo, saluum me fac. Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis cōsequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustentet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddā aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum semen ei promiserat, potentem esse. Item alibi de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quòd potens sit depositum meū seruare in diem illum. Verùm si quisque secum expendat quot identidē dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscet qui eam magnifaciunt vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palam est nos derogare potentiæ Dei cui præferimus quæ contra eius promissiones minatur Satan. Hæc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immensa Dei virtute disserat. Videtur sępe, vbi sermonem exorsus est de spe venię & recōci-

Verbum Dei, est fidei fulcrum & radix: sed verbum quod Dei bonitatem & misericordiam nobis testatur. Psal. 9. 11. Psal. 119. 42. Rom. 4. 21. 2. Tim. 1. 12. *Quo sensu fides piorum potentiam Dei respicit.* *Iesaia varij loci ad Dei po-*

tentiam intuẽdam pios imitantes explicãtur.

liationis, aliò digredi, & vagari per lõgas & superuacuas ambages commemorãs quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen est quod non circunstantiæ præsenti seruiat: quia nisi virtus Dei, quà potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hìc notatur: quia pietas, vt alibi visum fuit, Dei potẽtiam semper ad vsum & opus accommodat: præsertim opera Dei sibi proponit quibus se patrẽ esse testatus est. Hinc illa tã crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitæ, Deum, qui semel author fuerat salutis, æternũ fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quę priuatim singulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in posterum valere: imò vbi deseruisse nos videtur, sensus nostros longius extendere conuenit vt vetusta eius beneficia nos erigãt, sicuti alio Psalmo, dicitur, Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in cunctis operib. tuis, &c. Itẽ, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia sine verbo euanidum est quicquid concepimus de potentia Dei & operib⁹: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratię suę testimonio præluceat Deus. Posset hìc tamẽ moueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum vtraque fidei zelo (vt videtur) impulsa, extra verbi fines egressa est. Sara quùm arderet desiderio promissę sobolis, ancillam suã marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negandũ non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen est, desiderium illud à fide profectum esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat. maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: variis fraudibus & imposturis corrũpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuum fuit quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestiis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamẽ propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatũ semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiúmque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodi-

Alij loci ex Dauide.

Psal.143.5.
Psal.77.11.

Sed cauendum ne transgrediamur verbi fines, ne fidei zelus nos vltra metas in vitiũ aliquod impellat, vt Saram, Rebeccam & Isaacum.

Gen.16.5.
Gen.27.9.&c.

Eiusmodi defectus fidẽ obscurat, non extinguit.

dit

dit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simul ac vel tantillum sibi permittit. Etsi autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm solicite pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluere: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeccæ euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent. *Admonet autē ne tantillum à Dei verbo recedamus.*

32 Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolētiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impij cumulantur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut siquando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: nō possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neq; tamē prospiciūt. Nihilo magis obstat quòd destinatas plerunq; sibi promissiones respuendo, vltionē hac occasione maiorē sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionū efficacia vbi fidē apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum nostra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo quùm Dominus suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. Ille est Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam adeptos esse in dilecto. Ipso igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi seu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur, in illum coniiciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri: in ipso confirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnāt exēpla quædam: neque enim Naaman Syrum, quùm de modo rite colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non omni-

Quintum membrum definitionis In Christo promissiones omnes includi.
Obiectio. 1.
Responsio.
Rom.1.3.
1.Cor.1.2.
2.Cor.1.20.
Obiectio.2.
Responsio.
Matt.3.17.& 17.5.
Ephe.1.6.
Ephe.2.14.
Rom.8.3.
Obiectio.3. ab exemplis.
Rom.15.8.
Responsio, Naamanis, Cornelij Eunuchi fidem expendens.
Act.10.31.

bus Iudæis cognitum erat,& quidem obscurè: eleemosynæ tamen eius & preces gratę fuerũt Deo:& sacrificia Naaman, Prophetæ responso probata, quòd neuter potuit consequi nisi fide. Similis eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus non sumpsisset longi ac difficilis itineris laborem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo suam de Mediatore inscitiam prodat. Equidẽ fateor aliqua ex parte implicitam fuisse eorum fidem, non modò quoad Christi personam, sed quoad virtutẽ & munus à Patre iniũctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuẽ, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neq; eunuchus ex longinqua regione ad Deũ incognitum properasset Ierosolymam:& Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantũ temporis non transegit quin rudimentis verę doctrinę assuesceret. Quod ad Naamã spectat, nimis absurdum fuisset quùm de rebus minutis ei præciperet Elisæus, tacuisse de præcipuo capite. Quanuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneum non est: quia legis sacrificiis se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est, Christo discerni oportuit ab Adulterinis Gentium sacrificiis.

2. Reg. 5. 17. 18. 19.
Act. 8. 27.
Act. 8. 31.

33 Atque hæc quidem nuda externáque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciáque nostra impediret. Verùm (quę mentis nostrę ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere pôtest: quæ hebetudo est, ad eius lucẽ semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiã liquet fidem humana intelligentia multo superiorem esse. Nec satis fuerit mẽtem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiũt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum vtroque modo est fides, & quòd mens hominis ac degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea stabilietur. Neq; enim fidei tantum inchoator est spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cæleste perducat. Egregium, inquit Paulus, depositum seruato, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paul[9], nullo negotio expedire licet. Si vnum duntaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset, qui author est & causa: sed quùm dona prædicet quibus ornat Deus Ecclesiam suã, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum est si ea fidei ascribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidem paradoxotaton, quùm dicitur, neminem, nisi cui

Sextum & vltimum membrum, fides non alia ratione quam per Spiritum Sanctũ *reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.*

Bipartitum est hoc membrum.
1. *Primùm etiam mens hominis ad gustãdam Dei veritatem purgatur.*
2. Tim. 1. 14.
Galat. 5. 5.
2. *Deinde animus in ea stabilitur: idque Spiritus S. virtute.*

cui donatum sit, posse in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita sit ac sublimis cælestis sapientia, vel quanta sit in percipiendis Dei mysteriis humana hebetudo, partim quòd ad firmam illam stabilémque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo est testis nisi spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis qui certus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præsenti intuemur, quî firma stabilísque foret, vbi Dominus eo pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeò autem hîc consternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola proficiendi gradus sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus assequamur Dei mysteria, quæ non reuelantur nisi paruulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritualiter diiudicanda est. Necessariæ ergo sunt Spiritus sancti suppetiæ, vel potius vis eius sola hîc vrget. Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut consiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu Dei tracti, accedere ad Christum nequaquam possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo illustrata anima nouam quasi aciem sumit, qua cælestia mysteria contempletur, quorum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus: tum verè demum ea quæ ad regnum Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrem Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclarè edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis apperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerant. Verbum quidem Dei instar Solis est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illuminationem aditum faciente.

Prioris membri probatio. *1. Rationibus.* 1.Cor.2.11. Matth.11.25. Luc.10.21. Matth.16.17. *2. Testimoniis Scripturæ.* 1.Cor.2.14. Rom.11.34. 1.Cor.2.14. Ioan.6.44. *3. Exemplis.* Luc. 24.27. & 45. Ioan.16.13. *4. Similitudine apposita.* *5. Attributis eximiis fidei.* Lib.2.c.2.& 3.

35 Alibi quùm de naturæ corruptione tractandum fuit ple-

niuso stendimus quàm non sint idonei homines ad credendum.
2.Cor 4.13. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. Sufficiat Spiri-
2.Thes.1.11. tum fidei vocari à Paulo fidem ipsam, qua donamur à Spiritu, non autem quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Thessalonicensibus impleat Deus omne beneplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & loco epitheti insigniens, appositiuè vocans beneplacitum, negat esse ex proprio hominis motu: neque eo contentus, adiungit, specimẽ
1.Cor.2.4. esse virtutis diuinæ. Ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex sapientia hominum dicit, sed fundatam esse in potentia Spiritus, loquitur quidem de externis miraculis: sed quia ad eorum aspectum cęcutiunt reprobi comprehendit etiam interius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quò magis in tã præclaro do-
6. *Augustini præclaro testimonio.* no suam liberalitatem illustret Deus, non omnes eo promiscuè dignatur: sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius
Augu. de verbis Apost. lib.2. rei antè citauimus testimonia. quorum fidus interpres Augustinus exclamat, vt Seruator doceret ipsum quoque credere doni
Ioan.6.44. esse, non meriti, Nemo (inquit) venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt: vnus cõtemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datum est, non alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundũ crucis. De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hactenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multum est ad me abyssus est: profundũ crucis. Admiratione exclamare possum non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inserere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes.

Posterioris mẽbri explicatio, cuius confirmatio deducitur à priori, tãquam à minore ad maius. 36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellendásque omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum. Quòd si veram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum securitate instrui quàm mentem cognitione imbui difficilius est.
Ob hãc causam Spiritus S. dicitur sigillum, arrha, & Spiritus promissionis. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur, ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad confirmandas & constituẽdas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) ob-
Ephes.1.13. signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis

reditatis nostræ. Vides vt Spiritu, velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? vt hac ratione appellet promissionis Spiritũ, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus(ait)qui & signauit nos,& dedit arrham Spiritus in cordibus nostris.Et alibi,quùm de fiducia audaciáque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

2.Cor.1.22.
Ibid.5.5.

37 Neque verò oblitus sum quod antè dixi,& cuius memoriã assiduè renouat experientia,fidem scilicet variis dubitationib⁹ impelli,vt rarò sedatæ sint piorum mentes,saltem non semper fruantur tranquillo statu:sed quibuscunque machinis quatiantur, vel ex ipso tentationum gurgite emergunt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidẽ, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra,auxilium in tribulatione:ideo non timebimus dum conturbabitur terra & transilient montes in cor maris.Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur,Decubui,& somnum cepi,& surrexi: quia Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad lętam hilaritatem compositus fuerit Dauid:sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepide despicere quicquid mẽtis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura,dum ad fidem hortari vult,quiescere iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos,Patientia opus est,&c.

Ita tamen vt fidelium animi interdum agitentur, non vt pereant, sed vt ex tentationum gurgite emergant,& in statione sua permaneant.
Psal.46.3.
Psal.3.6.
Testimonia.
Iesa.30.15.
Ps.37.7.
Heb.10.36.

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma,nos de gratia Dei erga nos nõ aliter statuere posse quàm ex coniectura morali, prout se vnusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem cõiectura posse nos assequi fateor: sed quùm simplici & gratuitæ promissioni respõdere fides debeat,nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali(obsecro)fiducia armabimur, si hac conditione ratiocinemur,Deum esse nobis propitiũ,modò ita vitę nostræ puritas mereatur?Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus,longius non prosequemur in præsens:quùm præsertim abundè liqueat fidei nihil esse magis aduersũ quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquẽt Ecclesiasticæ testimonium, quod identidem in ore habent,Nemo scit vtrum odio dignus sit an amore. Nam,vt prætercam hunc locum in vulgari interpretatione mendosè redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Salomo:nempe,siquis à pręsenti rerũ statu cẽsere velit quos odio prosequatur Deus,quos amore cõplectatur,eum frustrà laborare ac nullo operæpretio

Obiectio scholasticorum aduersus superiorem doctrinam.
Responsio.
Eccle.9.1.
Obiectionis huius defensio, ex Ecclesiaste petita.
Vid. Bernar. Ser. 2. in die ascẽsionis, & Serm.2.in octaua Paschę.
Responsio mentem Solomonis aperiens.

torqueri: quùm omnia pariter eueniant iusto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prosperè facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenij arguendam: quùm in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiã tenemus, annon insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi possit?

Ibid.3 9.

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitatam volũtatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus vt ingenij nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed vbi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse nõ spiritũ huius mundi, Sed Spiritum qui ex Deo est, quo docẽte sciam⁹ quæ à Deo donata sunt nobis: quid contrà obgannire possunt, quin Spiritum Dei contumeliosè incessant? Quod si ab ipso profectam reuelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri habere volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile nõ esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei esse pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd filij Dei sumus: hi tametsi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum confingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit nisi Spiritum in nobis residentem sentiamus: hi spem tali sensu vacuã confingunt. Sed respondebunt forsan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, caterùm modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quùm iubet Corinthios tẽtare an sint in fide, semel probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem

Altera obiectio, temerariæ præsumptionis electos in Christo insimulans.
Responsio.
1.Cor.2.12.
Instantia.
Responsio.
Rom.8.14.
Ibidem 16.
Responsionis cõfirmatio, varijs Apostoli Pauli testimonijs munita.
Rom.8.11.
2.Cor.13.5.

tem quem dedit nobis, inquit Ioannes, ſcimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promiſſiones in dubium reuocamus, dum ſerui Dei ſine ipſius Spiritu haberi volumus, quẽ ſuper ſuos omnes effuſurum ſe denuntiauit? Quid, quòd Spiritui ſancto iniurij ſumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipſo ſeparamus? Hæc quùm prima ſint pietatis tyrocinia, miſerrimæ eſt cæcitatis arrogantiæ notari Christianos qui Spiritus ſancti præſentia gloriari auſint: ſine qua gloriatione Christianiſmus ipſe non conſtat. Sed enim exemplo ſuo declarant quàm verè dixerit Christus Spiritum ſuum mundo incognitum eſſe: ab ipſis modò agnoſci apud quos manet.

Item Ioannis & Ieſaia. 1.Iohan.3.24. Ieſa.34.3.

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipſam adoriuntur: nempe, etiamſi ſecundum præſentem iuſtitiæ ſtatum, de gratia Dei iudicium ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerãtiæ notitiam. Egregia verò ſalutis fiducia nobis relinquitur, ſi ad præſens momentum nos eſſe in gratia, coniectura morali æſtimamus, quid in craſtinum ſit futurum neſcimus. Longè aliter Apoſtolus: Certò, inquit, perſuaſus ſum, quòd neque Angeli, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur friuola ſolutione, id habuiſſe Apoſtolum ex ſpeciali reuelatione garrientes: ſed preſſius cõſtringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quę in commune vniuerſis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, nõ quæ ſpecialiter ipſe experiatur. Atqui idem nos alibi noſtræ imbecillitatis & inconſtantiæ mentione deterret. Qui bene ſtat (inquit) videat ne cadat. Verum eſt: at non terrore quo conſternemur, ſed quo diſcamus nos ſub potenti manu Dei humiliare, quẽadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præpoſterum eſt, ad pũctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium eſt, ſuperatis huius vitæ ſpatiis, ad futuram immortalitatem procẽdi? Quùm ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cæleſtis vitæ cõtemplatione per fidem fruũtur: adeò procul abeſt ab arrogãtia talis gloriatio, vt, ſiquem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem maliginè ſupprimendo, quàm modeſtiam aut ſubmiſſionem teſtetur.

Tertia obiectio, perſeuerãtiam electorum Dei in fide impugnans.

Rom. 8.38. *Reſponſio ex Apoſtolo petita.*

Inſtantia ſolutio.

Alia inſtantia diluitur. 1.Cor.10.12.

1.Pet.5.6.

Summa totius refutationis.

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perſpicuè fidei natura declarari poſſe videbatur quàm à promiſſionis ſubſtantia, qua velut proprio fundamẽto ſic nititur, vt ea ſublata protinus corruat, vel potius euaneſcat: ideo noſtram definitionem inde ſumpſimus, quæ tamen ab illa Apoſtoli vel definitione vel deſcriptione potius, quàm ſuæ diſputationi accommodat, minimè aliena eſt: vbi docet eſſe rerum ſperandarum ſubſiſtẽ-

Definitione fidei explicata, oſtenditur eam non pugnare ſed cõuenire cum illa quam Apoſtolus tradit. Heb.11.1.

tiam, indicem non apparentium. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acsi diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit. quod non displicet: quanquam illud quod receptius est amplector. Rursum vt significaret ad supremum vsque diem quo libri aperiuntur, sublimiora esse, quā quę sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manúve contrectari possint: eáque non aliter interim possideri à nobis, quàm si captum omnem ingenij nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos deniq; ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, idcóque non videntur. Siquidē euidentia, (vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus speramus. dum vero indicem, aut probationem, aut (vt sæpe reddidit Augustinus) coniunctionem appellat rerum non præsentium: (nam Græcè est ἔλεγχος) perinde loquitur acsi diceret euidentiam non apparentium rerum, visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mysteria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suáq; (vt dicitur) natura cerni non possunt: verùm ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro facto impletóque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinę bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognosci illa suauitatis affluentia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, vt non simul vehementer afficiat. Quem autem semel afficit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nūquā subit hic affectus: quo in cælū ipsum traducti, ad recōditissimos Dei thesauros admittitur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. Quod enim tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramentum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primum generat. Quantò rectius Bernardus: Testimonium, inquit, conscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus consistere credo. Necesse enim primò omnium est, credere quòd remissionem peccatorum habere non possis nisi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri nisi gratis detur & illa. Paulò pōst subiicit, hæc nō sufficere, sed esse quoddā fidei initiū: quia credēdo peccata nō posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat remissa nobis esse donec etiam

Dan. 7. 10.

Huius definitionis seu descriptionis explicatio.

Rom. 8. 24.

Homil. in Iohan. 79. 95.

De peccat. meri. & rem. li. 2. cap. 31.

Refutatio erroris Scholasticorum, charitatē fide ac spe priorem esse docentium.

Lombard. li. 3. Sen. dist. 25. & sæpius.

Serm. 1 in Annunciatione.

2 Cor. 1. 12.

Spiritus

Spiritus sancti testimonio persuasi simus salutẽ nobis esse repositam:quia Deus peccata condonat,merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia suis locis tractanda erunt:nunc tantùm quid fides ipsa sit,habere sufficiat.

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin spem æternę salutis comitem secum habeat indiuiduã, vel potius ex se gignat & exerat: qua sublata, quamlibet disertè atque ornatè de fide disseramus,nullam habere conuincimur.Nam si fides(vt auditum est)certa est de veritate Dei persuasio,quod nec mentiri nobis, nec fallere,nec irrita esse queat: qui hanc certitudinem conceperunt,simul profectò expectant fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasione nõnisi verè esse possunt:vt in sũma,nihil aliud sit spes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promissa fides credidit. In fides Deum veracem credit:spes expectat,vt in temporis occasione veritatem suam exhibeat. fides credit nobis esse patrem: spes expectat vt se talẽ erga nos semper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur.fides fundamentum est,cui spes incumbit:spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam potest nisi qui prius eius promissis crediderit:ita rursus fidei nostræ imbecillitatem,ne velut fessa concidat,sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus rite salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinando præcipitet: confirmat,ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat:recreat,ne fatigetur : extendit ad vltimam illam metam , ne in medio cursu aut etiam in carceribus deficiat. Denique assiduè renouando & instaurando, facit vt seipsa subinde ad perseuerentiam vegetior emergat. Atque omnino quod nominibus necessaria sint spei subsidia ad fidẽ stabiliendam,melius patebit si cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbùm Dei amplexi sunt. Primùm Dominus, promissiones suas differendo, diutius sæpe quàm pro votis nostris,suspensos animi nos tenet.hîc officium est spei,præstare quod iubet Propheta : vt si moram illæ fecerint,expectemus tamen. Interdum non modò languere nos sinit,sed apertam indignationem prę se fert.hîc spem multo magis succurrere necesse est,quo,secundum alterius Prophetę dictum, possimus expectare Dominum, qui abscondérit faciem suam à Iacob. Insurgunt etiam illusores (quemadmodum ait Petrus)qui rogant,Vbi est promissio aduentus eius?quando ex quo patres dormierunt, omnia sic perseuerãt ab initio creationis.Imò eadem hæc nobis insusurrant caro & mundus.Hîc fidẽ

Spes indiuidua comes viua fidei.

Ratio.

Cõnexi fidei & spei, mutuúmque auxilium.

Rom. 8.24.

Ex variis tentationũ formis constat necessaria esse spei subsidia ad fidem stabiliendam.

Habac.2.3.

Iesa 8.17.

2. Petr.3.4.

Psal.90.4.

2.Petr.3.8.

ſpei tolerentia ſuffultam,in æternitatis cõtemplatione defixam retineri oportet,quo mille annos, inſtar diei vnius reputet.

Interdum quidem fidei & ſpei vocabula confunduntur. 1.Pet. 1.5.

43 Propter hanc tum coniunctionem,tum affinitatem,Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quùm Petrus docet,virtute Dei nos per fidem cuſtodiri vſque ad ſalutis reuelationẽ:quod ſpei magis quadrabat fidei tribuit: neq; immeritò:quando iam docuimus, nihil aliud ſpem eſſe quàm fidei alimentum & robur. Interdum ſimul iunguntur, ſicuti eadem epiſtola, quo fides veſtra & ſpes eſſet in Deo. Paulus verò ad Philippenſes ex ſpe deducit expectationem: quia ſperando patienter, vota noſtra ſuſpendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipſum tamen intelligit, his verbis, Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus: nempe quia Euangelij teſtimonium de gratuito amore amplexi,expectamus dum palàm oſtendat Deus quod nunc ſub ſpe eſt abſcõditum.Neque iam obſcurum eſt quàm inſulsè Petrus Lombardus duplex ſpei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum.Non huic alius ſcopus quàm fidei eſſe poteſt.fidei autem iam clariſſimè expoſuimus vnicum eſſe ſcopum,Dei miſericordiam:in quam vtroque(vt ita loquar)oculo reſpicere debeat. Sed operępręcium eſt auſcultare quàm viuidam afferat rationem.Si quippiam(inquit)ſine meritis ſperare audeas,non ſpes illa,ſed præſumptio dicenda erit. Quis non meritò,amice lector,tales beſtias execretur,quæ temerè & præſumptuosè fieri pronuntiant ſiquis Deum veracem eſſe confidat?Nam quùm Dominus nihil non à ſua bonitate expectari velit,pręſumptionem eſſe dicunt in ea recumbere & acquieſcere. O magiſtrum talibus dignum diſcipulis quales in inſanis rabularum ſcholis nactus eſt! Nos verò,quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores ſpem ſalutis concipere, libenter tantum præſumamus de veritate eius,vt ſola eius miſericordia freti, abiecta operum fiducia,bene ſperare audeamus. Non fallet ipſe,qui dixit,Secũdum fidem veſtram fiat vobis.

Phil 1.20.21. — Gal. 5.5. — *Refutatio erroris Scholaſticorum,qui duplex ſpei fundamentum, Dei gratiam,& meritum operum conſtituunt.* — Matth.9 29.

CAPVT III.

Fide nos regenerari, vbi de pœnitentia.

Partes huius capitis.

1 Titulus videtur de fide tractationem polliceri, tamen de Pœnitentia tantùm,indiuidua fidei comite,nunc agitur.Et primùm a-

vri

rię aliorum de Pœnitentia referuntur opiniones, sect.1.2.3.4.
2 Orthodoxæ doctrinæ de Pœnitentia expositio, à sect.5.ad 10.
3 Causæ propter quas in vltimum vsque vitę terminumPœnitentia extendi debeat, sect. 10 11.12.13 14.
4 De fructibus Pœnitentiæ, vel quorsum & in quem finem tendit, à sect 15 ad 21. vsque.
5 VndePœnitentia nobis proueniat, sect 21.22.23.24 & 25. vbi de peccato in Spiritum sanctum & de reproborum impœnitentia.

TSI iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelij statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeóque propè inutilis quælibet de fide disputatio. Iam quùm vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunqne fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroque hoc loco differere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modo fidem continuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quũ enim venia & remissio per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à tyrannide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelij gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totúmque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipsa manare vel proferri tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

Huius capitis cum præcedēti & sequentibus coniunctio.

Fidem sequitur pœnitentia, ex eáque nascitur.

Ratio.

Qui contrà sentiunt, falluntur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiam primùm hortātur: deinde regnum cęlorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli: talem ordinem sequutus est Paulus, quemadmodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitiosè hærent, nō animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreāt. Nam dum in hunc modum cōcionatur Christus Dominus & Ioannes, Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum cælorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba

1. Obiectio eorũ. Mat.3.2. Mat. 4.17. Act.20 21.

Responsio.

Matt.3.2.

acsi dicerent, Quoniam appropinquauit regnũ cælorum, ideo resipiscite. Nam Matthæus, vbi sic prædicasse Ioannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in

Iohan.4.3.

deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas

Quo sensu pœnitentia seu resipiscentia origo ad fidem refertur.

Dei nostri. Verum apud Prophetam illa vox iubetur à consolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quùm resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod tẽporis somniamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitẽtiæ seriò studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiã prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edisserentur. Fefellit eos fortè quòd multi conscientiæ pauoribus antè

Vnde eorum error manarit, qui fidem à pœnitentia oriri putant, atque eiusdem refutatio.

domantur, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ? imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia verę & iustæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed nõ hîc agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studiũ. tantùm dico, nullam rectitudinẽ posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris suis communicaret.

Psal.130.4.

Deinde secundum illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerebitur, nisi qui sibi propitiũ confidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accingit nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quę in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgẽtia, signum est paterni fauoris. Quod

Ose.4.1.

etiam demonstrat illa Oseæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniæ tanquam stimulus additur, ne in suis pecca-

Anabaptistarum & Monachorum pœnitentiæ limites figentium hypocrisis detegitur.

tis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiam exerceant: quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: iis præsertim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorúmque sodalibus Iesuitis, & simillb. quisquiliis. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

Prima hac de pœnitentia opinione excussa, secunda consideratur, qua duas pœnitentiæ partes constituens, posteriorem non rectè explicat.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quùm iuxta Scripturæ regulam simpliciter & syncerè loqui vellent, dixerunt cõstare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibi ipsi ex animo displicet, miserũ se & perditũ fatetur, & alium se esse optat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus est

est (alterum enim ex altero protinus sequitur) cũ verò perculsus ac cõsternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgo Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati cõscientia prostratus, ac Dei timore perculsus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quę est per Christum, respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitã redit. Ac voces quidẽ istę, si modò recta constet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimunt: sed quod viuificationem accipiunt pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quùm potius sanctè piéque viuendi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat. *Ratio.*

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distinguerent, alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus & terrore iræ Dei attritus in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest. Euangelicã alteram, qua peccator grauiter quidẽ apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinã, terroris consolationem, miseriæ portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis commemorat, intelligit peccati sui grauitate agnita, irã Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorẽ & iudicẽ cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo eorum pœnitẽtia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euãgelicam pœnitentia videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in bonitatem Dei intuitus, fiduciam recepit. Cõturbati sunt Niniuitę horribili denuntiatione excidij: sed induti sacco & cinere orarũt, sperãtes quod conuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Cõfessus est Dauid se nimium peccasse in recensendo populo: sed adiecit, Aufer Domine iniquitatem serui tui. Agnouit adulterij crimẽ, obiurgante Nathan & se coram Domino prostrauit: sed veniã simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate cõfisi, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidem amarè, sed sperare non desiit. *Tertia opinio, eorum qui duas pœnitentiæ formas, legalẽ & Euangelicam, cõstituunt.* *Exempla legalis.* Genes. 4. 13. 1 Sam. 15. 30. Matt. 25. 7. *Harum formarum cõsideratio.* *Exempla Euãgelica.* 2 Reg. 20. 2. Iesa. 38. 1. Ion. 3. 5. 2. Sam. 24. 10. 2. Sã. 12. 13 & 16. Act. 2. 37. Mat. 26 75. Luc. 22. 62.

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum pœnitentię (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendũ est. Nã quòd fidẽ sub pœnitentia cõplectuntur, pugnat *Altera pars capitis, ab hac sectione ad 10.*

de pœnitentia orthodoxam doctrinam continens. cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere potest? Minimè. Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debent. Quemadmodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo cohæreant, magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidẽ nec me latet sub pœnitentię nomine totam ad Deũ conuersionem cõprehendi, cuius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu, Græcis à mentis consiliíque mutatione deductum est: nec vtriq; etymologiæ res ipsa malè respondet: cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiri poterit. Esse veram ad Deum vitæ nostræ conuersionem, à sincero serióque Dei timore profectã, quæ carnis nostræ veterisq; hominis mortificatione, & spiritus viuificatione constet. In eum sensum accipiendæ sunt cõciones omnes quib. vel Prophetæ quondã, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo procideretur & humiliarentur in quem deliquerant, ac vera resipiscentia in rectam eius viam se reciperent. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodem significatu, Conuerti seu reuerti ad Dominum, Resipiscere, & pœnitentiam agere. Vnde etiam & Sacra historia pœnitentiam dicit agi post Deum, vbi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Ioannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscentiam in cunctis actionibus referat ac testetur.

Act. 20. 21.
1 Distinguenda fides & pœnitentia, non confundendæ, vel separandæ.
2. Nominis consideratio.
3. Rei definitio, seu, quid sit pœnitentia.
Prophetis & Apostolis tradita.
Matt. 3. 2.
1. Sam. 7. 2.
Luc. 3. 8.
Rom. 6. 4.
Act. 26. 20.

Definitionis explanatio. Hæc tribus partibus constat. 6 Sed antequam vltrà procedamus, definitionem à nobis positam dilucidius enarrare conducet. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primum, quùm vitæ ad Deum cõuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantùm externis, sed in anima ipsa: quæ vbi vetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ respõdentes ex se pariat. Quod dũ vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouũ sibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moses sæpius ostensurus quomodo rite ad Dominũ conuerterentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionẽ videmus à Prophetis subinde repe-

1. Pœnitentia est vita nostra ad Deum conuersio.
Ezech. 18. 31.

repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affe-ctus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Domin⁹, ad me reuertere. Arate vobis aruum, & nolite serere super spinas. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capescēdo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiuersando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Ieśaias, qui externam in ceremoniis resipiscētiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchre ostendit, in quibus propriè sita sit officiis pœnitentia non ficta.

Huius descriptio.

Iere. 4. 1 3.4.

Amplificatio à contrariis.

7 Secundum caput erat, quòd ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quam ad resipiscentiam mēs peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus insederit, Deum aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omniũ dictorũ factorúmq; rationem: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditandũ aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat. Quare Scriptura sæpè, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit, vt apud Ieremiam ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantiæ quùm hactenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in ęquitate. & aliis compluribus in locis. Interdum à punitionib⁹ iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat: quo peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè resipuerint. Exemplum Deuteronomij vigesimonono. Quoniam verè à peccati horrore & odio cōuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundum Deum est pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiam autem secundum Deum appellat, vbi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum est quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur, nec mirum, quia nisi acriter pungamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & socordiæ punctiones, nisi ferulas exerēdo altius penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatem, quam Deus vtitur minando, ingenij nostri prauitas

2. Ex serio Dei timore profecta.

Ideo iudicij mētio apud Prophetas & Apostolos.

Iere. 4. 4.

Act. 17. 30.

Exemplum.

Explicatio secūdi huius mēbri definitionis, ex Paulo desumpta.

2. Cor. 7. 10.

ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonia non recito quæ passim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium est: quia etsi omnibus virtutum numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cælo mera abominatio erit, quando præcipua iustitiæ pars est, suum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositum non est subiicere nos eius imperio.

Ratio, cur serius Dei timor pœnitentia pars sit & principium.

8 Tertio loco explicandum restat quale sit istud quod dicimus pœnitétiam duabus partib. constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quùm dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi estote, auferte malum operum vestrorũ ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quęrite iudicium, subuenite oppresso, &c. Quùm enim à malitia reuocant, totius carnis interitũ exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neq; enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quùm vniuersus carnis affectus simultas sit aduursus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fructib. qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis rite defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitię, iudicij, misericordiæ affectũ induerint. id fit quùm Dei Spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queãt. Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari Spiritu mentis nostræ. Nomen porrò ipsum mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris naturę: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere nisi vbi gladio Spiritus violẽter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

3. Constans mortificatione carnis & Spiritus viuificatione.
Psal.34.15.
Iesa.1.16.
Hæc exigunt Prophetæ.
Rom.8 4.
Etiã sigillatim illæ explicãtur.

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius communicamus eius virtute crucifigitur noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primę naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitę nouitatem, quę Dei iustitię respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiã interpretor, regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressioné fœdata,

Vnde orianiur.
Rom.6.6.
Hinc sequitur Pœnitentiam nihil aliud esse quàm reformationẽ imaginis Dei in nobis.

fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur, Sic docet Apostolus, quùm ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creat⁹ est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouū hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno momento, vel die, vel anno, impletur, sed per continuos, imò etiam lẽtos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos sordibus, sibíque in templa consecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exerceant in pœnitentia: sciántque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri tabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsenti vitæ cum gloria cælesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

2.Cor.3.18. Eph.4.23. Col.3.10. 1.Cor.7.11. *Quæ breui aliquo momento non absoluitur, sed vsque in vltimum vitæ terminum extenditur.* 2.Cor.4.4.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur; neque exerceantur modò, sed infirmitatem quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes saniores iudicij scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando labore quid hîc veteres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnáque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quùm fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri cõcupiscentiis vt

Tertia pars causæ, propter quas pœnitentia in vltimum vsque terminũ vitæ debeat extendi. Lib. ad Boni. 4. Lib. 1. & 2. contra Iulianum.

Augustini sententia de concupiscentia in renatis excutitur. non possint non concupiscere, cum tamen morbum peccatum vocare non audet: sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit. hoc est, quando primę appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imò ipsā prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis degenerat asserimus esse peccatum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quùm dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata in carnalem concupiscentiam. Hoc quantum ad sanctos pertinet, regnum admittit in terra, perit in cœlo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij sunt fideles concupiscentiis carnis, peccati esse reos.

Sermo. 6. de verb. Apost.

11 *Locus, ex Paulo, qui Augustini sententiā confirmare videtur.* Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus, suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spirit⁹ subministrat, qua superiores in certamine victoresque fiant) sed regnare tantùm, nō etiam habitare definit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, vt reliquiæ tamen supersint: non vt dominentur, sed vt eos suæ infirmitatis conscientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acsi non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur sancti, qui meritò aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc sententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ testimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus? Primùm, illic eum in hominis regenerati persona loqui, cum nos alibi ostendimus, tum Augustinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vtitur. vt voces illas cauillari possint qui reclamare nobis volent: quis tamen repugnantiam aduersus Legem Dei, malum esse neget? quis impedimentum iustitiæ neget esse peccatum? quis deniq; non concedat culpam inesse, vbi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Lege demonstrationem, qua breuiter tota hæc quæstio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animę nostrę partes Dei amore occupari deceat, certū est

Eph. 5.26, 27.

Responsio. Rom. 6.6.

Confirmatio responsionis, ex ipso Apostolo. Rom. 7, 6.

Altera confirmatio, ex Legis precepto.

cos

eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatē abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu apprehēdere, mente concipere? Istæ igitur quùm vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annō ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse neget necesse est. *Conclusio.*

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quùm à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantùm insolentes effrænésque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quùm ob naturæ prauitatē omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, ideo vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: nō quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tātum discedit Augustinus quantum in speciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare studebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abstinet: quùm tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorrere. *Exceptio: tantùm damnari cupiditates quæ cum Dei ordinatione pugnant.* *Non quatenus sunt naturales, sed quatenus inordinatæ dānantur: vt sensit etiam Augustinus.* Ad Bonif.

13 Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, cōtra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quę in tāti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptismate, nō finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus Spiritum, Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepulturę perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum *Cuius nulla testimonia proferuntur, quæ eius mentem aperiunt.*

non creditur:& pœna peccati, qua cor superbũ digna animaduersione punitur,& causa peccati quùm aliquid cęci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia contra dominatum mentis:& pœna peccati quia reddita est meritis inobedientis:& causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hîc sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore,& cõfirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, ho-

Rom.6.12. mi.41. vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis

Obiectio ex Iacobi dicto. eius. Non ait, non sit: sed, non regnet. Quandiu viuis peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum

Iacob.1.15. *Responsio.* defendunt, illud Iacobi obiicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidẽ voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiscentiæ partus vocat, atque iis ipsis peccati nomen tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

Alia obiectio, Anabaptistarũ & Libertinorum, adu. perpetuam filiorũ Dei pœnitentiam. 14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscũtur: nempe in statum innocentiæ restitutos Dei filios, iam non oportere solicitos esse de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò vesaniæ prolabi, nisi pa-

Vid. Caluin. adu. Libertinos, cap. 18. làm & fastuose suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei, in mendacium vertere animum induxerũt. Itáne delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniu-

Responsio, horrendam huiusmodi monstrorum impietatem detegens. sti, boni & mali, virtutis & vitij tolletur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, synceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos, qui li-

Altera responsio, ob absurdum quæ hæc obiectio parit. bidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritum recognoscimus, quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibi-

exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbiæ, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed author dilectionis, pudicitię, sobrietatis, modestię, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui pręceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientię & intelligentię, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effręnémque licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminat, modum moderationémque seruare docet. Quid tamen diutius in refellēda beluina ista rabie laboremus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur, nobis in sanctificationem datum esse, quo ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactísque concupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitiis multáque infirmitate obsideamur quandiu inclusi sumus mole corporis nostri. Quo fit vt longo interuallo à perfectione dissiti, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circumueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanę, quo virtus ab infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne non fictè repræsentabat.

Tertia responsio, sinceram de pœnitentia & vita Christiana doctrinam istorum errori opponens.

Confirmatio ab Apostoli exēplo & dicto. 2.Cor.12.15. Rom.7.6.

15 Quòd autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ septem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit. sunt autem studiū aut solicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet, quòd statuere non audeo causæne an effectus cēseri debeant. vtrūque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. sed quia omissis illis quæstionib⁹, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est, excitari solicitudinem. Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quod in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritus sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ

Quarta pars capitis, de pœnitentiæ fructibus, qui causæ, vel effectus, aut partes, siue affectiones dici possunt. 2.Cor.7.11.

Solicitudo.

Excusatio.

in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filij non reprobi dùm errata sua agnoscunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent. atque vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abiecisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm vt veniā obtineant.

Indignatio. Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem suámque in Deum ingratitudinem recognoscit. *Timor.* Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tū cautiores in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore solicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se cohæreant. *Desiderium.* Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem continuò subiungit. *Zelus.* ardorē enim significat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subueniret; *Vindicta.* Postrema est vindicta. quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pij quales pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicētia sui, & reliqui affectus qui ex seria delictorum recognitione nascuntur. *Modus autem tenendus, idque sanctissimo Bernardi consilio, ne eiusmodi tristitia nos absorbeat.* Meminerimus tamen modum esse tenendū, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliue est trepidis conscientiis quàm in desperationē ruina. Et hoc quoq; artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos, in profundū illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neq; discedit à spe veniæ. *Heb. 12. 3.* Semper tamē ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiam solicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus, qui per pœnitentiam nos ad se vocat. *Serm. 11. in Cant.* Qua de re vtilis etiā est admonitio Bernardi, Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à molesta & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planitiem serenæ memoriæ beneficiorū Dei. Misceamus absynthio mel, vt salubris amaritudo salutem dare queat: cum immisto dulcore temperata bibetur: & si de vobis in humilitate sentitis, sentite & de domino in bonitate.

16 Iam

Quales sint hi pœnitentiæ fructus.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales sint, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, ad hæc in tota vita sanctimonia ac puritas. Denique quo maiore quisque studio vitam suam exigit ad normã Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ suæ signa edit. Itaque Spiritus sæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad singula Legis præcepta, nũc ad officia secundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis postquàm immunditiem damnauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quæ sinceram resipiscentiam commẽdant.

Interni.
1. Pietas erga Deum.
2. Charitas erga homines.
3. Vitæ puritas.
Lib. 3. c. 6. & c.

Cuius rei tabulam in descriptione vitæ Christianæ mox subiiciam lectorum oculis. Non colligã ex Prophetis testimonia quibus partim subsannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placari, ostendúntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non esse caput pœnitẽtiæ, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se, absque alterius monitu intelliget, vbi cum Deo negotium est nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Mũdate scelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidẽ membro accessio ponitur, fons tamen & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas sordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo.

Quàm sedulo hi fructus à Prophetis commẽdentur.
Ioel. 2. 13.
Iacob 4. 8.

Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscentiæ testificationẽ. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. siquidem hæc afflicti animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splendorem & quẽlibet apparatum, omnibus deliciis se abdicare. Deinde is qui sentit quãtum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, quùm de pœnitentiæ fructibus loquũtur. Quanquã autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores si dixero quod sentio, plus æquo certè insistere in his mihi videntur. Ac si quis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modũ excessisse.

Externi.
4. Corporis exercitia.
2. Cor. 7. 11.
A vetustis scriptorib. nimium commendata.

Nam quùm tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequebantur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed, quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquãto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo.

Dupliciter enim modum excesserunt.

Dd. j.

quemadmodum alibi tractandum erit.

Haec exercitia quùm à nonnullis praecipua poenitentiae pars constituantur, eiusmodi hallucinatio tollitur.

Ioel 2.12.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum praesertim apud Ioelem commemorari audiunt, praecipuam resipiscentiae partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda est eorũ hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, déque scissione non vestimentorum sed cordis illic dicitur, resipiscentiae proprium est: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circunstantiam. Quoniam grauissimum Iudaeis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantùm resipiscendo, sed moeroris iudicia prae se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste suppliciter se dimittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quùm rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari oportebat. Quanquam autem cinis & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valdè opportunum fore inter nos vsum constat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad reorum moestitiam, cohortatur, de quorum flagitiis constitutam quaestionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est praecipuum maiore & intentiore cura & opera semper vrgeant, scindenda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, non semper poenitentiae cohaerere ieiunium, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari vnde & cum luctu coniungitur à Christo dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua praesentia orbati moerore conficerentur. de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quaedam ieiunij species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiae disciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

Cur in Iudaica Ecclesia recepta sint.

Horum exercitiorum legitimus vsus in Ecclesia Christiana.

De ieiunio.

Matt. 9.15.

Libr. 4. c. 2.

18 Hoc tamen adhuc inseram, quùm ad hanc externã professionem transfertur nomen poenitentię, impropriè à genuino illo sensu quem posui deflecti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpae confessio, cum poenae & reatus deprecatione. Sic poenitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displicentiam, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque haec quidem confessionis species publica

Sed praecipua poenitentiae pars in conuersione ad Deum consistit.

Vsus horum exercitiorum.

Matt. 11.21.

Luc. 10.13.

blica est, qua nos damnatos coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicaremus nosipsos (inquit) nõ à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm conscios & testes nostræ resipiscentiæ, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confiteri, pars est veræ pœnitentiæ quæ omitti non potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocrisin. Nec tantùm quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ videntur pridem sepulta: quod exemplo suo nobis præscribit Dauid. Tractus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat vsque ad matris vterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. neque id vt culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, vt adolescentiæ suæ peccatis misericordiam Dei imploret! Et certè tum demum soporem nobis esse excussum probabimus si gemendo sub onere, maláque nostra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum prætereà est, pœnitentiam, cui assiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effreni licentia se proiecerant ad peccandum vel quadam defectionis specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quasi transitum & resurrectionem à morte in vitam significat: & dum refert populum egisse pœnitentiam, ab idolatria aliísque crassis sceleribus cõuersum fuisse intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt super lasciuis scortatione & impudicitia. hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis supina obrepat securitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curam remittere non permittunt quæ nos semper titillant prauæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibusdam tantùm exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinarium non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

1. Cor. 11. 31.

Peccatorum confessio & agnitio qualis esse debeat.

Psal. 51. 7.

Psal. 25. 7.

Pœnitentiæ ordinariæ & specialis distinctio.

2. Cor. 12. 21.

Huius distinctionis vsus.

19 Porrò si verum est quod clarissimè constat, totam Euangelij summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remissione: annon videmus, Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul Spiritus sui sanctificatione, in

Finis pœnitentiæ.

Ex Ioãnis, Christi & Apostolorum prædicationis forma, quis sit ostenditur.

veram iustitiam instauret? Ioannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt se peccatores agnoscerent, suáque omnia coram Domino damnata, quo carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regeneratioñe totis votis expeterẽt. (Matt.11.10.) Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Ioannes prędicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. (Marc. 1. 4. Luc.3.3.) Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est. Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primùm declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiam exigit, tum postremò fiduciam erga Dei promissiones. (*Huius prædicationis summa.* Marc 1. 15.) Itaque quùm totam Euangelij summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse pati, resurgere à mortuis, prędicari in nomine suo pœnitentiã, & remissionem peccatorum. (Luc. 24. 26. & 46.) Id & Apostoli post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum. (Act.5.2.) Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, quùm per Euangelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse vt renascantur, si volunt ingredi in regnũ Dei. (Rom.1. 30.) Remissio peccatorum prædicatur, quùm docẽtur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam, salutem, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conspectu iusti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quùm fide apprehendatur (vt alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectũ est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter distingui operæpretium fuit.

Pœnitẽtia Christiana terminus, vita nostra finis.

20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentię exordium est, primũ nobis ad Christi cognitioñe ingressum aperit, qui nullis se exhibet, nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum prosequi nos oportet, si in Christo cõsistere volumus. (Iesa 61.1. Mat.11.5. Luc. 4. 18. Mat.9.13. Act.3.26. & 5 11.) Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad pœnitentiam. Missus est ad benedicendum indignis: sed quo se conuertat vnusque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissioñe offert Deus, resipiscentiam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam, resipiscendi causam hominibus esse debere. (*Hoc modo remissioñe peccatorum in Christo oblatam & resipiscentia.*) Facite, inquit,

inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob resipiscunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eũ dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item, Conuertimini, & resipiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendę veniæ fundamentum sit nostra resipiscentia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Dominus vt resipiscant) quò sit tendendũ indicat, si gratiam obtinere volũt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cũ naturę nostræ corruptæ vitiis luctandum est, adeóque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuũ esse studium & exercitationem mortificãdæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimũ displicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret? quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certé non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hæc sententia, vt erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè consentire visa est.

causam adipiscimur.
Ies.56.1.& 59. 20.
Ies.55.6.
Act.2.38.

Id cum alibi tum in Phædone multis disputat.

21 Porrò singulare esse Dei donum Pœnitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonẽ retexere opus sit. Itaq; beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omniũ cõuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio marte induere præstãtiorem naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentum creati ad bona opera quæ pręparauit vt in illis ambulemus. Quoscunque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitentia propriè sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabilé esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Iesaia, venit Sioni redẽptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbicunque viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaq; fideles apud Iesaiam, dũ querũtur & deplorãt à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signum

Postrema pars vnde sit Pœnitentia docens, videlicet à Dei gratia.
Act.11.18.
2.Tim.2.25. 26.
Electis communicata quos Deus eripere vult ab interitu.
Ephes.2.10.
Ies.50.10.
Ies.63.17.
Heb.6.6.

Reprobis autẽ obduratio & impœnitẽtia exitij æterni est denuntiatio, vt ex Iesaia & Apostolo liquet.
Ibid. 10. 29.

ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationẽ asserit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiã: quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signum ostendit paterni fauoris, & quodammodo radiis sereni & læti vultus eos ad se attrahit: rursum obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas. Quod genus vindictæ Apostolus denũtiat voluntariis apostatis, qui dum à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliose respuunt, profanant ac conculcant Christi sanguinem: imò quantum in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præposterè austeri, voluntariis omnibus peccatis spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignã esse, vt mirum nõ sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegium sui contemptum vlcisci. Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cæleste, participes

Ibid. 6. 4.

facti sint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi, si prolabantur, rursum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non vltrà pro peccatis reliqua est hostia: sed formidabilis quædam expectatio iudicij, &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia insaniendi materiã olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam viri, hanc suppositítiam Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicum spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cum iis qui eam amplexãtur, facilè est ostendere quàm nihil illæ sententiæ ipsorũ suffragentur errori. Primùm necesse est, Apostolum cum magistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam, exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex desperato furore profectum neque infirmitati adscribi potest, & palàm demonstrat hominem à diabolo esse possessum.

Ibid. 10. 5.

Hic autem Apostoli locus (Hebr. 6. 6.) quùm Voluntatis tãtùm Apostatis rem. ßio nem neget, nihil pro Nouatianis facit.

Hac occasione, de peccato irremissibili in Spiritum sanctum agitur.

22 Vt tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quod Augustinus alicubi definit obstinatam ad mortem vsque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, Non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, non committitur nisi

ad

ad mortem vsque perseueret. Quòd alij dicunt, in Spiritū sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis testimoniis comprobata fuerit, facilè per seipsam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritū sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantùm vt resistat. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit cōtra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in Spiritum, ponit Spiritum blasphemiæ. Quomodo in Filium quis probrum iacere possit quin simul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Chistum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelij doctrinam pessimè execrantur: quam si Euangelij esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autem cōuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atq; impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere Spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamen contendebant. Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, hoc est in doctrinam quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutē vt diiicerent, Beelzebud nomine infamabant. Hic ergo est Spiritus blasphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera prosilit. Quod innuit Paulus, quum docet se misericordiam consequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem cōmiserat, quorum meritò indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si igorātia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur, non esse veniæ locum vbi scientia ad incredulitatem accessit.

Vera huius peccati definitio, ex scripturis probata & illustrata.

Matt. 12. 31.
Marc. 3. 29.
Luc. 12. 10.

Qui peccent in Spiritum sanctum.
Exempla.
1. Iudæi Stephano resistentes.
Act. 6. 10.
2. Pharisæi.
Matt. 9. 34. & 12. 24.
Probatio definitionis à contrario Pauli exemplo.
1. Tim. 1. 13.

25 Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohannes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierunt. Sermonem siquidem in eos dirigit qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, etsi semel ab ea defecerant: quos

Cur illud peccatum sit irremissibile.
1. Ioan 2. 19.

ab hac falsa & perniciosa opinione auocans, dicit quòd verissimum est, non patere iis reditum ad Christi communionem qui eam scientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia verbum Domini trãsgrediũtur: sed qui totam eius doctrinam ex professo reiiciunt. Ergo paralogismus est in verbo Prolabendi & Peccãdi. quoniã Prolabi Nouatiani interpretantur, siquis Lege Domini, non furandum nec scortandum edoctus, a furto aut scortatione nõ abstineat. At contrà subesse tacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeant contraria omnia iis quæ prius dicta fuerãt: vt hîc non particulare aliquod vitium, sed vniuersalis auersio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apostasia exprimatur. Quùm ergo dicit, eos qui prolapsi sint, postquam semel illuminati fuerunt, gustauerunt donum cæleste, participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerũt etiam bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi: intelligendum est, qui lumen Spiritus deliberata impietate suffocarint, doni cælestis gustum respuerint, à sanctificatione Spiritus se alienarint, verbum Dei & seculi venturi virtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. Nam quùm dicit, nullam fieri reliquam hostiam iis qui volentes, post acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Christum esse perpetuam hostiam, ad expiãdas sanctorũ iniquitates: (quod tota ferè epistola disertè clamat, inter explicandum Christi sacerdotium) sed nullam aliam restare dicit vbi ab ea discessum est. Disceditur autem, abnegata ex professo Euangelij veritate.

Paralogismus Nouatianorũ, Apostoli locum deprecantium excutitur.

Heb. 6. 4.

Et conferuntur duo eiusdem Apostoli testimonia.

Hebr. 10. 26.

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibusdam à remissione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini misericordiam confugiant, id facilè diluitur. Non enim denegari veniam dicit si ad Dominũ se conuerterint: sed omnino negat posse ad pœnitentiam surgere: quòd scilicet æterna cæcitate, ob suam ingratitudinem iusto Dei iudicio percussi sint. Neque obstat quòd idem exemplum Esau huc postea accommodat, qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit amissam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa prophetæ comminatio, Quùm clamauerint, nõ exaudiam. Neque enim talibus loquendi formulis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis cõstricti coguntur respicere quod antea securè negligebant, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autem non tam implorant, quàm sibi ablatum esse gemunt. Itaque nihil aliud significat Propheta per clamorẽ, Apostolus per lacrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex desperatione vrit & discruciat. Hoc diligenter notare operæ pretium

1. Obiectio aduers. superiorẽ doctrinam.

Responsio.

Instãtia desumpta ex exemplo Esaui & Prophetæ comminatione solutio.

Zach. 7. 3.

2. Obiectio

pretiũ est,quia secum alioqui pugnaret Deus,qui per Prophetam clamat,se propitium fore simul ac conuersus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animum hominis in melius mutari nonnisi præueniente illius gratia certum est. De inuocatione etiã nunquã fallet promissio. sed conuersio & precatio impropriè vocatur cæcum illud tormentum quo distrahuntur reprobi,quùm Deum sibi quærendum esse vident vt inueniant malis suis remedium,& tamen eius accessum refugiunt.

Ezech.18 29. 21.

Responsio.

25 Quæritur tamen,quùm neget Apostolus ficta pœnitentia placari Deum,quomodo veniam adeptus sit Achab, & pœnam sibi indictam auerterit: quem tamen nõnisi subito pauore fuisse consternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidẽ saccũ, aspersus est cinere, iacuit humi,&(quemadmodũ testimonium illi redditur)humiliatus est coram Deo: sed parũ fuit vestes scindere,quùm maneret cor obstipum& malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam flectatur. Respondeo,sic interdum hypocritis parci ad tẽpus,vt tamen semper illis incumbat ira Dei idque fieri non tamen eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quòd mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam inde vtilitatem consequutus est nisi vt eam viuus in terra non sentiret?Ergo Dei maledictio,quanuis recõdita, fixam habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in Esau. Etsi enim repulsam passus est,tẽporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis.Sed quia Spiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonnisi penes vnum ex fratrib. residere poterat,dum prę=terito Esau electus est Iacob,abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplum aliorum referri debere, quo alacrius ad synceram pœnitentiã adiicere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo cõuersis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsq; extendit:dum aliquid displicentiæ præ se ferunt.Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte non min⁹ quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est.In hunc modum sæpe filiis Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quanuis simulati essent eorum clamores,duplexque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo.conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos. atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem eos adducere,vel reddere inexcusabiles.Neque tamen,pœnas ad tempus remittendo,perpetuam sibi legẽ imponit: quin potius seuerius interdum cõtra hypocritas insurgit & pœnas duplicat,vt inde appareat quantopere ei displiceat fi-

3. Obiectio, de ficta impiorum (vt Achabi) pœnitentia,quã Deus probari videtur.

2. Reg. 18.29.

Responsio.

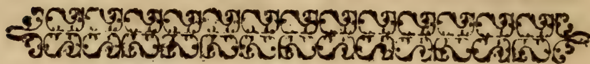
Confirmatio,ab exemplo Esaui. Gẽ. 27.38.39.

Cur Deus impios ficto corde pœnitentes ferat ad tempus.

Psa.78.36.37.

Exceptio.

ctio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandam veniam propensionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

CAPVT, IIII.

Quàm procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophistæ in suis scholis, vbi de confessione & satisfactione agitur.

Partes huius capitis.

1 Exposita orthodoxa doctrina de Pœnitẽtia, falsa hoc capite refellitur: Scholasticorum doctrina in genere & summatim perstricta, sect. 1.

2 Singulæ partes eius deinde examinantur: Contritio, sect. 2. & 3 Cõfessio à 4. sect. ad 24. Satisfactio à 25. ad finem capitis.

Scholasticorum errores in tradenda doctrina de pœnitentia.
1. Male definiunt.
Prima definitio.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Pri. est Gre. & refer. li. 4. Sent. dist. 14. cap. 1. Sec. Ambr. refer. illic, & in Decr. distin. 3. de pœnit. c. Pœnit. priore. Tert. August. refert. ea distinct. c. Pœn. post. Quart. Amb. refer. dist. 1. de pœn. cap. Vera pœnit.
Harum definitionũ examen.

VNC venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est; ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit exitus si te paulùm in eorum fæces immerseris. Principio, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim pœnitentiæ minimé exprimunt: Quòd pœnitere sit antea acta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quędam dolens vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensit. Hęc enim vt à Patribus benedicta concedamus (quod inficiari tamen contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam describerent, sed tantùm vt suos hortarentur ne in eadem delicta rursum inciderent à quibus extracti erant. Quòd si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum

gum superans. Adde quod doctrina, quam postea tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic enim sunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex imménsis voluminib. colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis puniendísque vitiis seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionē secum trahit, mirum silentium. De contritione quidem & attritione multus apud eos sermo: multis scrupulis animas torquent: & plurimum molestiæ & anxietatis ingerunt: sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitētiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionē operis partiūtur, nihilo magis dialecticè quàm definierunt: etsi videri volunt totam ætatem in syllogismis conterēdis detriuisse. Verùm siquis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) posse aliquem anteacta peccata deflere, & flenda non cōmittere: posse præterita mala plangere, & plangenda non cōmittere: posse punire, quod doleret commisisse, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant, hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quam suis definitionibus non comprehendunt, non est vnde accuser: sibi ipsi imputent, qui nō purius ac dilucidius definiūt. Ego certè pro mea crassitie, quum de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionem omnia refero, quæ est totius disputationis cardo ac fundamentum. Sed sit illa magistralis licentia. iam partes ipsas ordine perlustremus. Quòd neglectim quasi friuola transilio quæ ipsi graui supercilio pro mysteriis venditant, non facio inscitia: (neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcunque argutè & subtiliter ipsi existimant à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talib⁹ ineptiis lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæstionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. qualis illa est, An vnius peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in aliis durat obstinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeant. Item, an sæpius iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt nonnisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter crasso errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquam à bruto stupore euigilasse, vt millesimam vitiorum suorum partem vel procul sentirent.

Lib. 4. Sent. 16. cap. 1. de pœn. dist. 1. c. Perfecta pœnit.

Ineptè diuidunt.

Responsionis eorum dilutio.

1. Sunt vndoqui, & spinosis quæstionib. impediunt animos legentium.

4. Seipsos implicant & inuertunt.

2 Velim autē animaduertāt lectores, non hîc de asini vmbra

Quàm necessaria sit falsa scholasticorum doctrinæ refutatio.

rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quùm enim tria ad pœnitentiã requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrãdam peccatorum remissionem necessaria esse docẽt. Siquid autẽ in tota religione scire nostra refert id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua cõditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorũ remissio. Hæc notitia nisi perspicua certáq; constat, nullam omnino requiem, nullã cum Deo pacẽ, nullam fiduciam aut securitatem habere potest cõscientia: sed assiduè trepidat, fluctuatur, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit cõspectum Dei. Quòd si ab his conditionib. pẽdet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligãt: nihil nobis miserius nec deploratius.

De Contritione, eorundem sententia.

Contritionem, primam obtinendę veniæ partem faciunt eámque debitã exigunt, hoc est iustam & plenam: sed interim non constituunt quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulo & acriter instandum esse fateor, vt quisq; amarè deflendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat.

Examen illius sententiæ.

Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem, sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ: hic verò miseræ conscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciẽdum quod in nobis est, eódem semper reuoluimur. quãdo enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se vires contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conscientiæ, portum tandem in quo resideant non inueniunt: vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & lachrymas exprimunt, quibus suam contritionem perficiant.

Falsæ & vera contritionis cõsideratio.

3 Quòd si me calumniari aiunt: prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant qui huiusmodi contritionis doctrina vel nõ sit ad desperationem adactus: vel simulationẽ doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, nõ opposuerit, Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quòd nulli nisi afflicti, & peccatorũ conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincerè possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstãda sit. Peccatorem docuimus non in suam compunctionem neq; in suas lachrymas intueri, sed utrunq; oculum in solã Domini misericordiã defigere. Tantùm admonuimus vocari à Christo laboran-

borãtes & oneratos, quãdo missus sit ad euãgelizandũ pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicãdum captiuis remissionem, ad educendos vinctos, consolandos lugentes. Quo excluderentur & Pharisæi, qui sua iustitia saturi, paupertatem suã non agnoscũt: & contemptores, qui securi iræ Dei, malo suo remedium non quærunt. Tales enim non laborant, nec onerati sunt, nec cõtriti corde, nec vincti, nec captiui. Multum verò interest doceásne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione (qua nunquam defungi possit peccator) an eum instituas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quo per miseriæ suæ agnitionem, suum æstum, lassitudiné, captiuitatem illi ostendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertaté debeat: illum deniq; doceas in sua humilitate dare Deo gloriã. Matth.11.28. Iesa.61.1. Luc.4.18.

4 De confessione semper ingens fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quot in rem suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. Nempe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatã vel informem Dei esse mandatum probant. Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misitne ad confessionem, quis vnquam fando audiuit, audiédis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernerent inter lepram & lepram: peccatum, spiritualis est lepra: de hac pronũtiare, Sacerdotũ est. Antequã respõdeo, quęro obiter si hic loc⁹ spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honos sacerdotij translatus est, Si tantopere amãt allegorias sectari, vnicũ Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent.

De confessione auriculari, An sit nec ne de iure diuino.

Canonistarum & Scholasticorum argumenta. Gen.3.9.12.

1. Primũ, quod est allegoricum, & Iudaismum inducens. Matth.8.4. Luc.5.14. & 17.14. Deut.17.8.9.

Responsio.1. Heb.7.12.

Resp. 2 qua causam reddit cur leprosi ad sacerdotes missi sint à Christo. facilè id feremus. Adhæc importuna est ipsorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes ipsum Legem violare, qui iubebat corā Sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotib. & offerte munus quod præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerāt eos leprosos, nunc curatos pronuntiant. Nónne velint, nolint, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorandum illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autem adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium. Sic a-

Matth. 24. 14 libi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testi-
Matth. 10. 18. monium omnibus gentibus. Item, ante Reges, & Præsides ducemini, in testimonium ipsis. Id est, quò in iudicio Dei fortius
Homil. 12. de muliere Chananæa. conuincantur. Quòd si Chrysostomo acquiescere malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam professis Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erāt, nisi os fuisset occlusum. Quare vt hanc possessionem retineant papales sacrifici, palàm concedant in eorum partes quos necesse est vi compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

2. Argumentū allegoriarum. 5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria, quasi multum valeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero spe-
1. Responsio. ciosius à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus
Ioan. 11. 44. discipulis præcepit, vt suscitatum Lazarum fasciis soluerent & expedirent. Hoc primùm mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, éstque multo verisimilius dixisse Iudæis astātibus: quo citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculū, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum quo omnem sinistrā suspicionem Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre,
Serm. contra Iudæos, Gentiles & hæret. viuentem primos attrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto a-
Responsio. 2. ptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent,

carent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores dãnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent? Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimiũ rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas vendit ent.

6 Iam propius manus conserunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant, Qui ad Iohannis Baptismum veniebãt, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Ioannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitẽtiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores confessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorũ: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscũt? Confitebantur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alij aliis confiteamur. Verùm si animaduerterent quod proximè sequitur intelligerent, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem, Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλους, inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt, reciprocè. Cõfiteri autem reciprocè nequeũt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando eos solos sacrificulos dignantur nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. facessant igitur hoc gen⁹ nugamenta, & ipsam Apostoli mẽtem accipiamus: quæ simplex est & aperta, nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuum cõsilium, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conscij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicunque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominib. peccatorem cõfessus fuerit. Omnia enim conclusit Domin⁹ sub peccatum, vt omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

3. Argumentũ, à duobus Scripturæ locis. Matth. 3. 6. Iaco. 5. 16.

Prioris loci expositio.

Posterioris expositio.

Gal. 3. 22. Rom. 3. 9. & 19.

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem, *Confessionẽ hãc*

non esse iuris diuini probatur, quod vsus eius fuerit liber per annos circiter 1200. à Christo.
Fuit ille Papa 183.

de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidé vetustissimũ esse vsum fatemur: sed quem facilè euincere possumus olim fuisse liberum. Certe nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilij decreto, pueris quoq; ipsis ridiculos se fecissent, Nõ dubitãt in aliis reb. excludere fictitia decreta, quę vetustissimis conciliis ascribũt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringãt. In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminé verò spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crassior deinde insulsitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authorem esse quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imò fluxisse annos mille & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quùm extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licentiæ sibi iam sumpsissent laruæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tũ apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicã disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei documentum erit.

Qualis autem, & quàm inepta lex, tum lata fuerit, ostenditur.

Propositionis confirmatio petita ex historia Ecclesiæ.

Ecc. suæ hist. lib. 7. cap. 17.

Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidentalibus, præsertim verò Romæ. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem è presbyteris peculiariter destinatum fuisse dicit qui huic muneri præesset. Quo abundè confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis mentiuntur. Siquidem non omniũ Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnius partes, qui ad id elect9 ab Episcopo fuerat. Is est quem hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Constantinopoli fuisse donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sancti-

Veteris confessionis auricularis simulachrũ inter Pontificios, in iudicium illis.

sanctitate & eruditione clarus illius Ecclesiæ Episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hîc,hîc aures asini isti arrigāt. Si Lex Dei erat auricularis cōfessio, quî ausus esset Nectarius eam refigere ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominem,omnibus veterum suffragiis probatum, hęreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modò dissimulatum fuisse,sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constantinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem(si verum dicunt)legem,& Christianis omnibus mandatam neglexerunt.

In Ecclesia Cōstantinopolitana, sublatus istius confessionis vsus.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysostomus testatur,Cōstantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ præsul,vt mirum sit istos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito,vt deleas illa.si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua Non dico vt confitearis conseruo tuo,qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua super stratum confitere,vt vbi sua mala quotidie cōscientia tua recognoscat. Item Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confitentem videat. Item , Non te in conseruorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo : repete coram Deo conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino , præstantissimo medico, tua vulnera , & pete ab eo medicamentum:ostēde ei qui nihil opprobret,sed humanissimè curet.Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conseruo est confitendum , qui in publicum proferat:sed Domino (qui tibi curam gerit, & qui humanus est,& medicus) ostende vulnera.Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes. mihi soli dic peccatum tuum priuatim,vt sanem vlcus.Dicemúsne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quum hæc & similia scribit,vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringuntur?Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audet.

Homil. 2. in Psal. 50.

Quod ex Chrysostomi variis testimoniis etiā colligere licet: cui hoc genus confessionis admodum displicuit.

Serm. de Pœnit. & cōfess.

Homil. de incōpreh. Dei natura,cōtrà Anomœos.

Homil. de Lazaro.

9 Verùm,vt res tota planior & expeditior fiat,primum bona fide referemus quod genus cōfessionis verbo Dei nobis traditum sit:deinde & eorum commenta subiiciemus,non quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret ?) sed ea duntaxat quibus summam arcanæ suæ confessionis complectūtur. Hîc commemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum confiteri reddiderit pro laudare , quod rudis-

Falsa cōfessione remota, confessionis verbo Dei traditæ consideratio subiungitur.

ſimis idiotis vulgatum eſt: niſi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrannicũ ſuum edictum transferunt quod de laudibus Dei ſcriptum erat. Vt cõfeſſionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Pſalmi, In voce exultationis & cõfeſſionis. Atqui ſi talis metamorphoſis valeat, quodlibet nobis ex quolibet naſcetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iuſta Dei vindicta in reprobam mentem fuiſſe coniectos, quo magis deteſtabilis eſſet eorũ audacia. Quòd ſi nobis in ſimplici Scripturæ doctrina acquieſcere libet, periculum non erit ne quis talib. fucis nobis illudat. Illic enim vna præſcribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus eſt qui peccata remittit, obliuiſcitur, delet: huic peccata noſtra vt confiteamur, veniæ obtinẽdæ cauſa. Ille medicus eſt: vulnera igitur noſtra illi exponamus. Ille læſus eſt & offenſus: ab illo pacem petamus. Ille eſt cordium cognitor, & cogitationum omnium conſcius: coram ipſo corda noſtra effundere properemus. Ille eſt deniq; qui peccatores vocat, ad ipſum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meam non abſcondi. Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino: & tu remiſiſti iniquitatẽ cordis mei. Talis eſt altera ipſius Dauidis confeſſio, Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus, Domine, peruerſè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ paſſim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata noſtra (inquit Ioannes) fidelis eſt Dominus, vt remittat nobis peccata noſtra. Cui confiteamur? ipſi ſcilicet. hoc eſt, ſi afflicto & humiliato corde coram ipſo procidamus, ſi apud ipſum nos ex animo accuſantes & damnantes, bonitate eius & miſericordia abſolui petamus.

Primùm autẽ error veteris interpretis homonymia decepti refellitur.
Pſ.42 5.
Deinde Scripturæ teſtimoniis probatur peccatorũ confeſſionem ad Deũ ſolum dirigi.
Pſ.51 5.
Ibid.1.
Dan.9 5.
1.Ioan.1.9.

10 Qui animo & coram Deo hanc confeſſionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confeſſionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei miſericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & ſemel & in aurem cordis ſecretum inſuſurret: ſed ſæpius, ſed palàm, ſed toto orbe audiente, ingenuè & ſuam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum Dauid à Nathan argueretur, conſcientiæ aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino. hoc eſt, Iam nihil excuſo, non tergiuerſor quominus peccatorem me omnes iudicent; & quod clam Domino eſſe volui, hominibus quoque ipſis pateſiat. Arcanam ergo illam confeſſionem, quæ Deo fit, ſequitur voluntaria apud homines confeſſio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis noſtræ intereſt. Hac ratione inſtituit Dominus

Arcanæ huius cõfeſſionis, quæ ſoli Deo fit, effectus.
2 Sam.12. 13.

Dominus olim in populo Israelitico, vt præeũte verbo à Sacerdote, populus suas iniquitates palàm in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo vnusquisque melius adduceretur ad iustã sui recognitionem. Et æquum est vt miseriæ nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri inter nos & coram toto mundo illustremus.

Leuit. 16. 21.
Alterum genus confessionis quæ fit hominibus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesiã conuenit, & tunc extra ordinem singulari modo vsurpari, siquãdo populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius secundi generis exemplum habemus in solenni illa cõfessione, qua populus vniuersus auspiciis ductúq; Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se ante reos peragerent. Neque refert si in vna congregatione pauci aliqui interdũ sint insontes: quando enim mẽbra sunt languidi ac malè affecti corporis, non debent sanitatem iactare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officij nostri est, ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia dependent, minimè est negligenda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni sacro conuentu sistamus nos in conspectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quàm indignitatis nostræ recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatione. quoties enim precamur veniã, peccata nostra confitemur. Fateor. At si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo cõfitendi ritu Christiana plebs ad humiliationẽ exerceatur. Tametsi enim ceremonia quã Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoq; pertinet. Et sanè videmus hunc morem in Ecclesiis bene moratis cum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister formulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam singulis priuatim, quàm omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

Huius duæ species, publica & priuata.
Publica, aut ordinaria, aut extraordinaria.
Nehem. 1. 7.
Extraordinariæ vsus.
Ordinariæ vsus.
Obiectio aduersus confessiones & preces publicas.
Responsio.

12 Duas præterea priuatæ cõfessionis formas Scriptura probat. Vnam quæ nostra causa fiat. quo pertinet illud Iacobi vt alter alteri peccata confiteamur: sentit enim vt nostras infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua

Priuata confessio duplex.
Iac. 5. 16.
1. Nostrâ causâ.

2. Proximi causa. nos iuuemus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, siqua in re nostro vitio læsus fuerit. *Prioris vsus.* Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis vt plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designãtur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus. *Qui multùm à fidis Ecclesiæ pastoribus promouetur & iuuatur.* Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correptionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamē specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, vt de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui. adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Matt. 16. 19. Matt. 18. 18. Ioh. 3. 23. Quum audis hoc illis tribui, in vsum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & affligitur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibẽda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. *Quid hic cauendum sit, & obseruandum.* Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantùm commendetur quia ea se opus habere intelligent. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabũt, vt solidum consolationis fructum referant. Hanc Ecclesiis libertatē non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

Posterioris à Christo commēdata vsus. 13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ, & abi, priúsque recóciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Matt. 5. 23. *Quid comprehendat.* Sic enim sarcienda est charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehēditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatã

vnius

Vnius hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio vt qui Ecclesiã læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est & Corinthius ille in cõmunionem, quum se obsequẽtem correptioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodũ & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiant. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò nõ reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nã & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularẽ fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio. 2.Cor. 2.6.

Aliam confitẽdi rationem, Scriptura prorsus ignorat.

14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientiæ inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque conscientiæ paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniãtur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi, minimè spernendus est, quo libentius confiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat, ream se confitetur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatium est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis mandato præditũ, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hîc vtilitas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab iis agnosci intelligit quibus dixit Christus, Quibuscunquè remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fructus est priuata absolutio, vbi ab iis petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habẽt. Accidit enim nõ rarò vt qui generales promissiones audit, quę ad totam fidelium congregationem destinãtur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nõdũ impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si pastori suo secretũ

Potestas clauium in his tribus confessionũ generibus locũ habet.

Huius potestatis vtilitas, respectu confessionis et absolutionis publicæ.

Mat. 18. 19. Ioh. 20. 23.

Et priuatæ.

Matt.9.2.

animi vulnus aperuerit, atque illam Euãgelij vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide: animum confirmabit ad securitatem, illáq; qua prius æstuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, semper cauẽdum est ne facultatẽ aliquã somniemus ab Euangelij prædicatione separatam. Alio iterum loco plenius hęc res explicanda erit, vbi de Ecclesiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendum Christus Ecclesiæ suæ contulit. Hoc tamen in ministerio clauium maximè verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obsignetur: quod fieri, nisi sola prædicatione, nequit.

Cautio obseruanda.

Lib.4. c.11. & 12.

15 Quid Romanenses theologi? Statuunt vt omnes vtriusque sexus, statim atque ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimum quotannis confiteantur omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate persolutum fuerit, iam nullũ patere paradisi ingressum. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget. quia non sit irritum Christi verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonum quidem vsum requiri, sed tantùm instar accessorij esse, non essentialiter cohærere. Alij, quia videbant hanc nimium effrænatam licentiam, duas claues recensuerunt, discretionem & potestatẽ. Alij rursum, quum tali moderatione col iberi sacerdotum improbitatem viderent, alias claues excuderunt, authoritatem discernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quam executione suæ sententiæ exercerent: scientiam accedere velut consiliarium. Illud autem ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & nõ alius prętter me, ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt Sacerdotis esse pronuntiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorũ remissa aut retenta sint peccata: declarare autem, vel per cõfessionem, quum absoluit, & peccata retinet: vel per sententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum quum intelligunt nondum se hoc nodo explicari, quia semper obiici possit, indignos sępe ligari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea non ligẽtur aut soluantur in cælo: quod vltimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendã esse: quòd Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis senten-

Papistici errores de cõfessione.

1. Necessitas cõfitendi omnia peccata omnib. præscripta.

C. Omnis vtriusque sexus. De summa Trin. & fide catho. decretũ est Inno. in concil. Lateran.

2. Claues fictitiæ.

Et refert Lõbar. li. 4. sen. dist. 14. c. 2. & dist. 18. c 2.

Matt. 18. 9.

3. Ligandi & soluendi mandatum incognitum.

Iesa. 43. 11. 25.

sententiam, quæ iustè prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabant. Porrò has claues omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberum vsum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excõmunicatos & suspensos munere quidem ipsas claues, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrij iure videri possint præ aliis qui sub noua incude nouas claues fabricati sunt, quibus thesaurũ Ecclesiæ obserari tradũt: quas postea suo loco excutiemus.

4. Quibus illud munus ligandi & soluendi sit commissum.

Ca.5.li.3 se.2.

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens quo iure quáve iniuria fideliũ animas suis legibus obstringãt: quando id suo loco dispicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant nisi sub conditione, si votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum superesse ingressum Paradisi garriunt, si facultas cõfitendi neglecta fuerit: istud verò nullo modo ferendum est. Omniáne peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum cõfessionem, tamẽ exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerũ facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorũ clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circundederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?

Primi erroris refutatio.

Ab impossibili, testimonio Dauidis.

Psal. 19. 13.

Psal. 38. 5.

17 Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas dissecabant: tum appendebant qualitates, quantitates, circunstantias, atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerãt, cælum vndique & vndique pontus, nullus portus, nulla statio, quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles assurgebant: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. Hærebãt itaque inter sacrum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuarẽt quę fecerant, fomenta quædã adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ rursum curæ obstrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miseras animas. Nõ satis

Testimonio hẽ cõscientiæ, quæ nullo modo huic seuerissimæ obligationi satisfacere potest.

Deinde, quod in desperationẽ aut stuporẽ ruere necesse sit.

temporis impendi, nō iusta opera incubui, multa per negligētiam præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiā, modò supina non sit, condonabitur. Verùm omnia ista cicatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuamenta quàm venena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendant: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Vrget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Confitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hîc cogitét lectores quàm possibile sit ad rationē vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque conuincit, vbi ad vesperam excutienda sunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduersis, defunctos se putant, sed de veris Dei cultoribus, qui postquam se examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Ioannis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro, itáque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longè superat.

Confirmatio præcedentium, à cōscientiæ appellatione.

1.Ioan.3.20.

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum est quòd Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed vt, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione, vel quasi fessus & fatiscēs viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicam in summa qualis lex illa fuerit. Primùm simpliciter est impossibilis. itaque nonnisi perdere, damnare, confundere, in ruinam & desperationem coniicere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorum suorū sensu abductos, hypocritas facit, Deíque ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentem illam vitiorum lernā, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tātam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrū superet. Hac regula videmus compositam Publicani confessionē, Domine, propitius esto mihi peccatori: Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua assequi possum: abyssus misericordiæ tuę hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquies, ergóne confitenda nō sunt singula delicta? ergo nulla cōfessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò dāda potius

Ex duplici similitudine, altera primi erroris refutatio ducta.

Summa totius refutationis.

Tertia refutatio, ab opposito, certissimam cōfessionis regulam proponens.

Luc.18.13.

[illegible]ius regulæ [illegible]catio.

potius opera vt quãtum in nobis est totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnoscamus: quãta sit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quãta, quámque in multis partibus nostra immunditie: non modò debitores, sed quãtis debitis grauati, & quot nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis saucij simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator coram Deo effuderit, seriò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus quàm quos penitus excutere possit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter cõcepto, & clausam esse paradisi portam ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt istud eis concedamus. Nõ enim alia nunc est peccatorum remissio quàm semper fuit. Quotquot remissionem peccatorum à Christo obtinuisse leguntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè confiteri poterant, vbi nec sacrificuli confessionarij erant, nec ipsa etiam confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius disceptem*, verbum Dei apertum est, quod æternum manet: Quotiescunq; ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adiicere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contendunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tã securè sibi fabricare principia quę nemo sanę mentis admittet. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, acsi quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porrò hoc ius Apostolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò scire soluatúrne peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nũquam scire potest qui audit, sítne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide & pœnitentia constat: quę duę res cognitionem hominis fugiũt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudinem nõ subiici terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi conditionaliter absoluere: sed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiseritis peccata: ne dubitent veniam, quę promittitur ex Dei mandato & voce, in cęlis fore ratam.

Psal.19.13.
1. Obiectio.
Responsio.
Confirmatio.
Ezech.18.21.
2. Obiectio.
Responsio.
3. Obiectio.
Responsio.1.
Responsio 2.

4. Obiectio, cōfessionem auricularem esse rē indifferentem, & etiam vtilem.

19 Nihil itaq; mirum si auricularé istam cōfessionem, rem adeò pestilentem tótq; nominibus Ecclesię noxiam, damnamus, ac sublatam è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatib. sacrilegiis, errorib⁹ causam dedit: quis non protinus abolendam censeat? Recensent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditāt: sed illos aut emētitos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantùm singulari prerogatiua cōmendant, erubescétiam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautior, & Dei vindictā anteuertit, seipsum puniens. Quasi non satis magna verecūdia hominem humiliem⁹, dum ad summum illud tribunal cæleste, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè verò profectum est si vnius hominis pudore peccare desinimus, Deū non erubescimus habere malæ conscientiæ nostræ testem. Quāquam id quoq; ipsum falsissimum est. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidétiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, cōfessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, nō feci. Nec toto solùm anno fiunt ad peccandum audaciores: sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nūquam ad Deū suspirant, nunquam ad se redeunt, sed peccata peccatis accumulant: donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videntur, iudiciúmque à Deo transtulisse, quod sacerdoti detulerunt: Dei obliuionem induxisse, vbi conscium sacerdotem fecerunt. Porrò quis cōfessionis diem lætus instare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quasi obtorto collo in carceré trahatur, inuitus ac reluctanti similis venit? nisi fortè ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorum suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatè oblectant. Non multas chartas inficiam referendis prodigiosis abominationibus, quibus scatet auricularis confessio. Tantùm dico, si non inconsultè fecit sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, vel potius à suorum memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulteriis, incestis, lenociniis, quid facto opus sit admonemur.

Responsio, quæ patronorū huius erroris hypocrisin, mendacium, impietatem, & prodigiosas abominationes detegit.

Nectarius, de quo sect. 7.

Secundi erroris refutatio.

20 Quod huc obtendunt potestatem clauium, & in ea regni sui proram (vt aiunt) & puppim confessionarij locant, videndū quantum valere debet. Ergo sine causa (inquiunt) datæ sunt claues? ergo sine causa dictum est, Quæcūq; solueritis super terram, erunt soluta & in cælis? Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur darētur claues: quemadmodum & nuper exposui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatius iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eiusmodi omnibus eorum postulatis ansam præcidā, sacrificulos non esse Apostolorum

Matth. 18. 18.
Lib. 4. c. 12.

Sacrificuli nō sunt Apostolorū successores.

Apostolorum vicarios nec successores? Verùm istud quoque alibi tractandũ erit. nunc vnde se munire maximè volunt, arietẽ erigunt quo molitiones omnes suæ deiiciantur. Christus enim non ante Apostolis ligandi & soluendi potestatem fecit quàm eos Spiritu sancto donauit. Nego igitur vllis cõpetere clauium potestatem, qui non prius acceperint Spiritum sanctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi præeunte docentéque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctũ habere se illi nugantur: sed re ipsa negant. nisi fortè Spiritũ sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: sed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuersum subuertuntur, vt cuiuscunque ostij clauem se habere iactent, semper interrogandi sint habeántne Spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant, rursum interpellãdi sunt an errare possit Spiritus sanctus? Istud disertè profari nõ audebunt, tametsi obliquè sua doctrina insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui passim sine delectu soluunt quæ ligari Domin' voluerat, ligant quæ solui iusserat.

Lib. 4. cap. 6

2. Non habent Spiritum S. qui solus est clauiũ moderator & arbiter.

Ratio.

21 Quando clarissimis experimentis euinci se vidẽt, quòd dignos & indignos promiscuè soluant & ligent, potestatem vsurpant sine scientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vsum requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispensatoribus traditam scribunt. Atqui hæc potestas est, Quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in cælis ligatũ aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut bene ligant & soluũt qui sunt hac potestate pręditi. Nec est quòd tergiuersentur, Christi dictum limitari secundum eius merita qui ligatur aut soluitur. Et nos etiã fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelij nũntij & Ecclesia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntij Euãgelij possunt omnib. remissionem peccatorũ in Christo polliceri per fidem: possunt damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non amplectuntur. In hoc verbo Ecclesia pronũtiat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos, partem in regno Dei non habere: talésque certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos resipiscentes cõsolatur. Sed quę erit isthęc potestas, nescire quid ligandũ sit aut soluendum? ligare autem nõ posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicũt se absoluere authoritate sibi data, quum incerta sit absolutio? quò nobis imaginaria hæc potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nullum esse, aut tam incertum esse vt pro nullo habendus sit. Quum enim fateantur bonam esse sacerdotum partem qui non ritè vtantur clauibus, potestatem verò sine legitimo vsu inefficacem: quis mihi fidem faciet,

Tertij erroris refutatio.

1. Mandatum & promissum Christi ignorant.

Obiectionis dilutio.

1. Cor. 6. 9.

2. In absurda innumera incurrunt, à Dei verbo (quod est certa ligandi & soluendi regula) recedentes.

eum à quo soluor bonum esse clauium dispensatorem? quòd si malus est, quid aliud habet quàm friuolam istam dispensationem? Quid in te ligandum sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu careo: sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) sed Turca, aut diabolus. Id enim est dicere, Verbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed authoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorsum spectarint, quum diffinierunt, claues esse authoritatem discernendi, & executionis potestatem: scientiam accedere consiliarium, & instar consiliarij ad bonum vsum esse. Nempe libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

Vid. sect. 15.

Exceptio. adu. hanc 3. erroris refutationem.

22 Si excipiat quispiam, legitimos Christi ministros non minus perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet semper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum solatium fore quia minister ipse qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorum absolutione certus non est: in promptu est solutio. Dicũt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundum eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet. qui nisi prudenter discernat quinã venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquũtur, iurisdictio est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmũ reperitur: imò profunda est abyssus: quia vbi integra non est confessio, mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala, postremò (quæ inscitia & ruditas sacerdotum est) maior pars ad hoc munus exercendũ nihilo aptior est quàm sutor ad agros colendos: alij ferè omnes sibi meritò suspecti esse debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolutione papali, quòd eã fundatam esse volunt à sacerdotis persona: neq; id modò, sed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis, quæsitis & compertis iudicet. Iam siquis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator, peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximũtur à reatu. Et parte confitentis quàm perniciosa anxietas conscientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recũbit in sacerdotis discretionem, vt loquũtur: nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum, modò syncerè in Christi sacrificio expiationem quærat: & acquiescat oblatæ sibi gratiæ. Ita errare non

Resp. 1. ad absurda varia pontificios deducens, seu sacrificulum, seu confitẽtem spectes.

Resp. 2 exceptioni abundè satisffaciens.

non potest qui pro officio præconis, quod sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidam absolutionem amplecti potest, vbi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia, secundum generalem illā magistri ipsius regulam, quæ impiè spreta in papatu fuit, Secūdum fidem tuam fiat tibi.

13 Quàm insulsè misceāt quæ de clauiū potestate docet Scriptura, promisi me alibi dicturū: & loc9 erit opportunior in tractando regimine Ecclesiæ. Meminerint tamen lectores præposterè ad auricularē & secretā cōfessionem torqueri quę partim de Euāgelij prędicatione, partim de excōmunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiiciūt, ius soluendi datū esse Apostolis, quod sacerdotes exerceāt, peccata sibi agnita remittēdo, falsum & friuolum principium sumi palàm est: quia absolutio quę fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium venię ex gratuita Euāgelij promissione sumptū. altera autē quę ex disciplina Ecclesiæ pendet, nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offēsio. Quod autem hinc inde testimonia corradunt quib. probent non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorum diligentia. Nam siquando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerent apud suum pastorem, de recitatione accipi non potest quæ tunc in vsu nō fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulterinis fuisse addicti, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiā semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus est, quāuis nondum confessus fuerit ideóque tunc sacerdotē non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quanquam in verbo, declarandi, crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplinę esse destinatum vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulo pòst moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactionis. in quo suis sacrificiis ius arrogant dimidiādi quod Deus vbique in solidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet acsi sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunitium subsellium prostratus iacuerit, ilicque sit mulctatus.

Matth. 9. 29.
Quarti erroris (ius Soluendi sacrificulis concedentiū) refutatio.
Lib. 4. cap. 12.
1. Petitio principij & ignoratio elenchi.
2. Ecclesiasticæ disciplinæ inuersio.
Obiectio. 1.
Responsio. 1.
Obiectio. 2.
Responsio.
Obiectio. 3.
Responsio.

Conclusio totius disputationis aduersus confessionem hanc fictitiam. cuius ortum, tyrannidem, blasphemiam, sacrilegium & multiplicem impietatem depingit.

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint confessionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: sicuti monstraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm sit legem esse ab hominibus impositam, dico & tyrannicam esse & cum Dei iniuria latam, qui verbo suo cõscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinẽdam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegium esse minimè tolerabile. quia nihil Deo magis propriũ, quam peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum fuisse hãc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legem esse pestiferam quę vel in desperationem pręcipitat miseras animas, vbicunque viget Dei timor: vel vbi est securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluant, obscurent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant.

De satisfactione, cui tertium locum assignant sophistæ in pœnitentia, errores & mendacia.

Li 4. sen. dist. 10. c non sufficit de Pont. c. med. eadẽ dist. C. nullus. ead. dist.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abbstinere, & mores in melius cõmutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciat Deo. Esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iustitiæ Dei persoluenda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam. quanuis enim largitate misericordiæ culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iustitiæ. hanc esse pœnam quæ satisfactionibus redimenda sit. In hanc tamen summam recidũt omnia, nos quidem à Dei clemẽtia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compensetur, quo debita iustitię Dei satisfactio persoluatur. Talib. mendaciis oppono gratuitam peccatorum remissionem, qua nihil in Scriptura clarius prędicatur. Primùm, quid est remissio, nisi merę liberalitatis donum? Nõ enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltrò sua beneficentia nomẽ expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad tollendã omnem satisfactionis opinionẽ? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigũt, quę tã valido fulmine prosternuntur? Quid autem? quum Dominus per Iesaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: ánnon apertè denũtiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomen eius sit accipienda peccatorum remissio nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactio-

His opponitur vox,
1 Remissionis.
Iesa. 52. 3.
Rom. 5. 8.
Col. 2. 14.
Tit. 3. 5.
2. Gratuita.
3. Dei iniquitates delentis.
Iesa. 43. 25.
4. Per & propter Christum.
Act 10. 43.

factionum nomen accipi docent? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætendere, sed sola Christi commendatione niti. quemadmodum Paulus asserens, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationémque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expers erat.

Nihil ergo opus est satisfactione nostra.
2.Cor.5.19.

26 Verùm quæ sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconcilationẽ fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones, sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claues Ecclesiæ dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxãtur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Ioannes, Siquis peccauerit, ait, habem⁹ aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit qua offensus Deus propitiari placarívè possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quærite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in Patris gratiam nos semper restituat: perpetuã propitiationem, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verum, quod alter Ioannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse, nõ alius, hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscẽdi propriè competat in Patrem, vbi à Filio distinguitur, vt iam visum est: in altero gradu Christus hîc locatur, quod pœnam nobis debitam in se transferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

2. Obiectio, Christi gratiam & efficaciam angustis limitibus includens.
Lib. 3. sent. dist. 9.
1. Pet 2.24.
2. Tim 1.9.
Responsio 1. ex Iohanne Euangelista.
1. Ioan. 2.2. 12
Responsio 2. ex Iohanne Baptista.
Ioan. 1.36.
Responsionum harum consequẽs. Duo quæ hic obseruanda erãt. satisfactionis commẽto violantur.

27 Ac duo hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus

suus honor Christo seruetur: vt cõscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quod aliis verbis repetẽs Petrus ait, Christũ pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum, Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptã quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorũ nostrorũ moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis dãnatione, reiiceretur. Hîc nequaquam audiuntur nugamẽta illa: quòd post initialem purgationem, passionis Christi efficaciã non aliter nostrûm vnusquisq; sentiat quàm pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: sed ad vnicã Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nũc tibi pestilentes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea acciderim, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hęc si locum habeant, ánne quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum. Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ istæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis mod⁹ constare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis cõtemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas: vt alibi dicem⁹. Et vt ipsis cõcedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centũ vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci omnes quib⁹ asseritur peccatorum remissio, non ad catechumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam splendidè extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis, ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quę sunt in cęlo vel in terra, non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extendti. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionẽ per sanguinem Christi, nempe remissionem peccatorum. Quãquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

Margin notes: Ies.53 4.6. — 1.Pet.2.24. — Rom.8.3. — Gal.3.13. — *Primum videlicet Christi honorem illibatum seruari debere, probatur sigillatim.* — *Alterum, de pacificãda conscientia, probatur stare non posse, si detur loc⁹ huic satisfactioni.* — *2. Obiectio, quæ peccatorum remissionem ad Catechumenos restringunt, diluitur.* — 2.Cor.5.20. — Col.1.20.

28 Hîc in asylum confugiunt ineptę distinctionis, Peccata quædam venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus graue satisfactionem deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aspersione, absolutione Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero discernere potuerunt, nisi quòd impietatem & immũditiem cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronunciamus esse mortem: &, Animam, quæ peccauerit, morte dignã. Cæterùm fidelium peccata venialia esse: non quia non mortẽ mereantur, sed quia Dei misericordia nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hãc nostram calumnientur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant. Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnius diei est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diẽ nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

3. Obiectio. peccata venialia & mortalia pro suo arbitrio fabricans, id est, cum Deo ludens & Scripturæ repugnans.

Ro. 6. 23.
Ezech. 18. 20.

Resp. peccati venialis verã distinctionẽ aperiens. Instantia ex superiori obiectione natæ.

Responsio.

Rom. 8. 1.

Prou. 24. 16.

29 Conantur quidem se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpę: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa pœnam restare, quam persolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionẽ propriè spectare satisfactiones. Quæ ista, bone Deus, desultoria leuitas? culpæ remissionem nunc gratuitam prostare confitentur, quam precibus & lachrymis, aliisq; omne genus præparationib. emereri subinde docent. Verùm adhuc cum ista distinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remissione in Scriptura nobis traditur. Quod tametsi satis superq; existimo iam à me confirmatum, subnectam tamen quædam alia testimonia, quibus adeo constringantur tortuosi isti angues, vt ne summam quidem caudam complicare posthac queant. Hoc est testamentum nouum quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit, Quòd iniquitatum nostrarum non recordabitur. Quid his significauerit, discimus ex altero Propheta, vbi Dominus,

4. Obiectio. pœnæ & culpæ distinctionẽ inducens, vt satisfactionis figmentum stabiliat.

Responsio 1.

Responsio 2. variis Scripturæ testimoniis illustrata.

Iere. 13. 31. 34.

Ezec. 18. 24. Si iustus(inquit)à iustitia sua deflexerit,omniũ iustitiarum eius
27. non recordabor.si impius ab impietate sua recesserit, omnium
iniquitatum eius non recordabor. Quòd se iustitiarũ recordaturum negat,vtique hoc est,nullam se earum habiturum rationem,vt remuneretur.Ergo & peccatorum non recordari, est ea
Iesa.38.17.22. non postulare ad pœnam.Idipsum alibi dicitur, proiicere post
& 44 22. tergum,delere instar nubis,demergere in profundum maris,nõ
Mich. 7.19. imputare,tectúmque habere. Talibus loquendi formulis non
Psal. 32.1. obscurè sensum suum nobis explicuerat Spiritus sanctus, si do-
Rationibus. ciles aures illi accommodaremus.Certè si punit Deus peccata, imputat:si vindicat, recordatur:si ad iudicium vocat, tecta non habet:si examinat, post tergum non proiecit: si inspicit, non obliterauit instar nebulæ:si ventilat,non proiecit in profundum
Praeclaro Augustini dicto. maris.Atque in hunc modum interpretatur Augustinus claris verbis,Si texit peccata Deus,noluit aduertere:si noluit aduerte-
In Psal. 31. re,noluit animaduertere:si noluit animaduertere,noluit punire:noluit agnoscere,maluit ignoscere.Tecta ergo peccata quare dixit?Vt non viderentur. Quid erat, Deum videre peccata, nisi punire?Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco,quibus le-
Iesa.1.18. gibus peccata remittat Dominus.Si fuerint(inquit)peccata vestra vt coccinum,quasi nix albescent: & si rubuerint vt vermi-
Iere. 50.20. culus,erũt quasi lana.Apud Ieremiã autẽ sic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob,& non inuenietur: peccatum Iehudah,& non erit: quia propitiabor reliquiis quas seruauero. Vis
Aliis oppositis Scripturæ locis breuiter tenere quis sit verborum istorũ sensus?Expende quid è conuerso sibi velint loquutiones illæ , Dominum in sacculo
Iob. 14.17. iniquitates colligare,in fasciculum colligere & recondere,sty-
Ose.13.12. lo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe si vindictam
ere.17. 1. repensum iri significant(quod extra dubium est)neq;etiam du-
I bitandum est quin contrariis sententiis omnem vindictæ repẽsionẽ Dominus se remittere affirmet. Hìc mihi obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent : sed tantùm vt verbo Dei locum aliquem esse sinant.

Responsio 3. à consideratione efficaciæ mortis Christi. 30 Quid,quæso, nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quum dicimus eum pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignum,nõ aliud si-
1.Pet.2 24. gnificamus quàm defunctum pœna & vindicta quę peccatis no-
Ies. 53.5. stris debebatur.Idipsum significantius declarauit Iesaias,quum dicit , Castigationem (siue correctionem) pacis nostræ fuisse super eum. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna peccatis debita,& à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari possemus, nisi vices nostras ipse subiisset?En clarè vides, Christum peccatorum pœnas sustinuisse,vt suos ab illis eximeret.Et quoties de redẽptione per eũ facta meminit Paulus,vo-
Ro 3.24. care solet ἀπολύτρωσιν,quo non simpliciter redemptionẽ indicat qualiter

qualiter vulgò intelligitur: sed pretium ipsum & satisfactioné redemptionis. Qua ratione & Christum ipsum se pro nobis ἀντίλυτρον dedisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi?

1.Cor.1.30. Eph.1.7. Col.1.14. 1 Tim. 2.6.

Resp. 4 à cõsideratione sacrificiorũ sub Lege.

Validũ autem in primis arietem nobis suppeditat quod de expiandis peccatorum noxis in Lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Qui fit autem vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult vnicũ esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quæ tum immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur: sed à sua veritate, hoc est, vnico Christi sacrificio, æstimabantur.

Resp. 5. à cõsideratione veræ satisfactionis nostræ.

Qualé autem compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oseas expressit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ô Deus: En peccatorum remissio. Et vitulos labiorum persoluemus: En satisfactio.

Ose 14.3.

Vid. Calui. ad concil Tridẽ sess 6.c.15.

Distinctionis Sophistarum dilutio.

Scio quidem subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales distingunt. sed quum temporalem pœnã quoduis supplicium esse tradant, quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties Dauid aut alij Prophetæ peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecãtur. Imò diuini iudicij sensus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittunt, semper fere ex professo de pœnis earúmq; remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem se impositurum Babylonico exilio, idque propter se, non propter Iudæos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique, si à reatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniũt cessare oportet.

Ezech. 36. 22. & 32.

5. Obiectio, ex Scripturæ testimon is abutẽs.

2. Sam.12.13.

1. De animaduersione in Dauidem.

2. De iustitia redimente peccata.

31 Verùm quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armãt, videamus qualia sint quæ ipsi obtendunt argumẽta. Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à propheta Nathã obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filij, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem infligendæ essent, satisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt eleemosynis peccata redimeret. Et Solomo scribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sententiam confirmat

Dan.4. 24. Prou.16 6. & 10. 12. 1.Pet. 4. 8. Luc.7. 47.

3. De charitate peccata operiẽte.

4. De misericordia expiante iniquitatem.
5. De eleemosynis omnia mundantibus.
6. De peccatis multis mulieri condonatis, quod multum dilexisset.

& Petrus. Item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexerit multum. Vt peruersè semper & præpostere facta Dei æstimant! At si obseruassent, (quod minimè prætereundum erat) duo esse diuini iudicij genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra omnium nõ mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes quibus in peccata nostra animaduertit: & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione persequitur: summatim perstringere non abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnum, docẽdi causa, vocemus vindictæ: alterum, castigationis. Porrò iudicio vindictæ, sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilũ redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta est. Iudicio castigationis non ita sæuit vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitũ. Vnde non est supplicium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterum patris. Iudex enim quũ facinorosum punit, in ipsum delictum animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat & cautiorẽ in posterum reddat. Paulò diuersa similitudine Chrysostomus alicubi vtitur, quæ tamen eódem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

Huic obiectioni vt satisfiat, quædam præmittuntur de duplici iudicio Dei.
1 Vindictæ
2 Castigationis.

Ex vtriusque consideratione duæ producuntur distinctiones, quarum prior iram Dei (vbi pœna est ad vltionẽ) testatur: cui opponitur castigatio, amoris paterni testimonium: quod multis locis Scripturæ cõfirmatur.

32 Vt breuiter & expeditè rem totam teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio. vbicũque pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio contrà, & Dei benedictio est, & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimen satis Dei verbo passim notatur. Quicquid enim afflictionum in præsenti vita sustinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam suam damnationem eminus iam conspiciunt: tantúmque abest vt inde emendentur, aut fructum aliquẽ percipiant, vt potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos. quare eius ferula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. Vt autem sanctos vbique legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecati. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, nõ in ira tua: ne fortè imminuas me. Effũde furorem

Iob 3.17.
Prou. 3. 11.
Heb. 12. 5.
Ps. 118. 18.
Psal. 119. 71.
Ier. 10.27.

furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obest quòd sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Iesaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non solum nihil obstrependo proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem suppetere fidelibus, consilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed ad vehemétem doloris sensum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcunque eius seueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantùm austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longè ab inferorum exitio distare videantur. Sic quidem testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placandi maiore cura tangantur, & solicitè ad veniã petendam festinent: sed in eo ipso luculentius interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomone nobiscum percussum, cuius fidem nunquã fore irritam is qui fallere non potest affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dũ moderatioẽ & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethalíque horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, sed non velut argentum. nam & ipse totus absumptus esses. Quanquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est. quia vt quisque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit, sic tenerior est ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis sub flagellis gemant, quia tamen non expendunt causam, quin potius tam suis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex socordia illa contrahunt duritiem: vel quia fremunt & calcitrant, adeóque tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus

Psal. 6.2. & 38.2.

Iesa. 12.1.

Obiectio. Ergo Deus electis suis sæpius irascitur.

Habac. 3.2.

Micheæ 7.9.

Responsio, ostendens cur suos Deus in hac vita grauißimis plagis feriat.

Ita tamen vt misericordiam suam non auferat ab eis.

Psal. 89.31.

2 Sam. 7.14.

Confirmatio ab eius promißione.

A testimonio & exẽplo, perpetua Ecclesiæ Dei experientia illustrato.

Ies. 48.10.

Reproborũ & electorum dum castigantur discrimen.

amentia & furore eos obstupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputãda peccata, & metu horroréque perculsi, ad deprecationem supplices confugiunt. Hos dolores, quibus se cruciant miseræ animæ, nisi leniret Deus, succumberent centies etiam in mediocris iræ eius signis.

Posterior distinctio. Dum flagellãtur reprobi, pœnas æternas quodammodo pendere incipiunt: Castigationes piorũ eos ad resipiscentiam & Dei gratiam amplectendam inuitant: quod & S Patrum & Scripturæ testimoniis confirmatur.

31 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pẽdere incipiunt. & quanquam illis non impune cedet talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse, non tamen ideo plectũtur quo ad meliorem mentem redeãt: sed tantùm vt Deum magno suo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt mulctam delictorum Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina est tibi, non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minus vsitata loquutio quam posui. Atque huc pertineat querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitudine expostulat, quòd peruicaciter contempserit omnes pœnas. Apud Iesaiam, Ad quid percuterem vos vltra? à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundant Prophetæ, breuiter indicasse satis fuerit, non alio consilio Deum punire suam Ecclesiam nisi vt subacta resipiscat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc sententiam accipiendum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filij Dei manu cælestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum remissionẽ, certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliísque piis inflictas commemorat, & eò spectasse dicit vt eorum pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Iesaias, remissam esse populo Iudaico iniquitatem, quòd plenam accepisset castigationẽ de manu Domini, à pœnæ solutione pendêre delictorum veniam arguit: sed

In serm. de Pœn. & confessione.
Expos. in Psal. 102. circa fin.
Iesa. 1. 5.
1. Sam. 15. 23.
2. Sam. 12. 18.
1. Cor. 11. 32.
Lib. de Peccato. meritis ac remis. 2. c. 33. & 34.
Ies. 40. 2.

sed perinde est acsi diceret, Satis iam pœnarum exactũ est: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiæ nuntio, animi vestri in lætitiam diffusi me patrẽ sentiãt. Nam illic Deus patris induit personam, quem iustę quoq; seueritatis pœnitet, vbi coactus est asperius in filiũ animaduertere.

Doctrina quæ hac distinctione continetur duplex vsu, fidelis animæ respectu.

34 His cogitationib. fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est vt iudiciũ incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filij Dei si seueritatem quam sentiunt, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, detestari. denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitiis irascentem, sibi autẽ propitium ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertũ conqueritur, Super me trãsierunt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Itẽ quod scribit Moses, Quoniã defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: cõsumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Cõtrà verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quẽ tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præstes illi quietem à diebus malis, dũ foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorũ scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideóque solatij causam addit Legis admonitionem, qua discant saluti suæ consuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sítne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilẽtię, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferũtur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictęque Domini instrumenta.

1. Petr. 4.17.
Ier. 25. 29.
Prior, vt in afflictione Deum sibi beneuolum, vitiis suis etsi irascentẽ, credat.
Psal. 88.17.
Psal. 90.7.
Ps. 94.12.
Alter, reprobis temporarias pœnas maledictionis æternæ esse præludia.

Duplici distinctione de iudicio Dei explicata, responsio subiicitur ad 5. obiectionis primum mẽbrum.
De animaduersione in Dauidem, quæ castigatio fuit non pœna.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe vt documentum esset, grauiter Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset: vt erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: nõ autem vt pœna esset qua compensationem quandã Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehementi peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recẽsendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati

1. Sam. 24.15.

quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicū omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoq; humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quū enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnā parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamētis admoneri nos sentimus quàm grauiter Deo Legis suæ transgressio displiceat, quò miseræ nostræ sortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus verò fuerit siquis arbitretur præsētis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perseuerantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iā erit pœna. Quare, provt vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum, exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephraim esse quasi placentam ab vna parte tortidam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabāt in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simulac quisque resipuerit, se mox fore placabilem, sibíq; nostra peruicacia exprimi quē exercet rigorem in castigādis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visū est prudētissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirū autem est cur sic in vnum Dauidis exemplum oculos coniiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, legimus: satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua: pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuitæ describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

Hypotheseos reuocatio ad thesin, confirmata testimoniis & exemplis.

Homil. 3. de prouid. ad Stagirium.

Ierem. 5. 3. Oseæ 7. 8.

Cur omnes cōmuni flagello Dei per totam vitam exercē-tur.

Luc. 17. 14. Luc. 22. 61.

Serm. 46. de Pœnit. Petri. Matth. 9. 1.

Dan. 4. 24.

Ad alterum membrum 5. distinctionis, de iustitia redimente peccata, responsio.

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperū: non voluit significare iustitiā & misericordiā esse Dei propitiationem & pœnarum redemptionem: (absit enim vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις quàm sanguis Christi) sed illud

redimere

redimere, ad homines potius quàm ad Deum retulit. acsi dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactionib. pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomō charitate operiri multitudinem peccatorum ait: nō apud Deū, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odium excitat cōtētiones: charitas verò operit cūctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cū fructib. charitatis cōfert, in hunc sensum, Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpūt, exprobrant, lacerāt, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuò dissimulant, ad multa conniuent, multa vicissim condonant: non quòd alter alterius vitia probet, sed tolerat, & admonēdo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est: nisi deprauatę vafréque detortę scripturę insimulare eum volum⁹. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pacatus Deus, pœnam, quam alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicat quòd ipsum sibi propitium reperturi sint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur. acsi diceret iram Domini residere, acquiescere eius iudiciū vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetę frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitētia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Pharisęos subsannans quòd purgandis tantum catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos, quò omnia munda sint, dare eleemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantùm docet qualis probetur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est.

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolam illic à Domino propositā sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Pharisæus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sētiebat enim non fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat, cognouisset. Atque ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit: Duo debitores erant vni fœneratori: alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtriq; remissum est debitū. vter maio-

Prou.10.12. *Responsio ad tertium membrum, de charitate multitudinem peccatorum operiente.*

1.Pet.4.8. Prou.16.6. *Ad quartum membrum, de misericordia peccatum expiāte, responsio.*

Heb.10.14. Mat.23.25. Luc.11.4. Vid. Calv. in harm. Euāg. Luc.11.41. Luc.7.36. *Item, ad quintum, de eleemosynis omnia mundantibus. Et ad postremum de peccatis multis mulieri condonatis, quòd multùm dilexisset.*

rem gratiam habet? Respondet Pharisæus, Is vtique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multum. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erat quingenta, cui non dixit ideo remissa, quia multum dilexisset: sed ideo multũ diligere, quia remissa sint. Atq; huc eã similitudinem applicari conuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorũ fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demõstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palàm Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

Dilectio mulieris non causa remissionis peccatorum, sed probatio.

Argumentum à posteriori.

6. Obiectio pro satisfactione, ex veterum scriptis.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorũ libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non cõcedã eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sẽsu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis legũtur. Chrysostom* alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudiciũ nõ sæuit: vbi misericordia petitur, pœnæ locus nõ est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata respõsio est. Quæ verba vtcunque torqueãtur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nũquam poterunt. In libro autẽ de dogmatibus Ecclesiasticis qui Augustino inscribitur, sic legis, Pœnitẽtiæ satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eorũ suggestionibus aditũ indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro admissis delictis rependi diceretur: quum omnem satisfactionẽ ad cautionẽ referat se in posterũ à peccatis abstiẽndi. Nolo citare quod tradit idẽ Chrysostomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sentẽtię subinde in eius & aliorum scriptis recurrũt. Augustinus quidem alicubi opera misericordiæ remedia nuncupat obtinẽdæ peccatorum remissionis: sed ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit, verum est & vnicũ pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ vniuersa in baptismate delentur, sed quę postea ex infirmitate subrepunt: propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

Homil. 2. in Psal. 50.

Horum nonnulli etsi hac in parte aut lapsi sunt, aut nimis aspere ac duriter locuti, tamen eum scholasticis non conueniunt, vt ex Augustini & Chrysostomi testimoniis constat.

Cap. 54.

Hom. 10. in Genes.

Enchir. ad Laurent.

Mat. 6. 12.

39 Vo-

39 Vocarunt autem vt plurimum satisfactioné, non compensationem quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerāt quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ vere & ex animo pertæsos esse approbarent, vel potius priorem memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiā his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchirido ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu sumpserūt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in vsu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est, vt ne vmbra quidem melioris illius formæ susuperfit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, vt nuper dixi, forsan lapsos esse nego. sed quæ pauculis næuis aspersa erant, dum illotis istorū manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum authoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudūt? Bona pars eorū quib. Lombardus eorum coryphęus centones suos contexuit, ex insulsis quorundam monachorum deliriis quę sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini & Chrysostomi nomine ferūtur, decerpta est. vt in pręsenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini De pœnitētia, qui à rapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus consarcinatus, Augustini quidem nomé pręfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiro, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo.

De satisfactionibus enim ita locuti sunt, vt appareat eo tēpore satisfāctiones Ecclesiæ pacem non Dei thronum respexisse.

Cap. 65. Citatur in Decr. c. in act. pœnit. dist. 1.

Scholastici autem, quod obscurè à nōnullis, insulsè ab ignotis monachis prolatum est, pessimè sunt interpretati.

CAPVT V.

De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.

Partes capitis.

1 Indulgentiarum Papisticarum summa, descriptio & refutatio. sect. 1 & 2.

2 Earundem confutatio ex Leone & Augustino collecta, simúlque additur ad duas obiectiones quæ hunc errorem fulciunt responsio, sect. 3. & 4. Papæ item hac in parte profana turpis lucri cupiditas, & indulgentiarum origo, detegitur, sect. 5.

3 Purgatorij Papistici examen necessarium, impietas horrēda. sect. 6.

Explicatio quinque locorum Scripturæ, quibus somnium illud Sophistæ confirmare nituntur, sect. 7. 8. 9. Deinde quid veteres Theologi de hoc purgatorio senserint, differitur, sect. 10.

Satisfactionis doctrina indulgentiarum mater.

Harum definitio.

EX hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis suffici nugantur: atque eo prosiliunt insaniæ vt dispensationem esse definiant meritorum Christi & martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quàm argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam friuolis erroribus refellédis incumbere, qui multis arietibus percussi sua sponte contabescere & ad inclinationem spectare incipiũt: quia tamen imperitis quibusdam vtilis erit breuis refutatio, eam nõ omittam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ, ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis belligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum prostare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in comessationes turpiter absumerentur: summos indulgentiarum buccinatores, summos esse contemptores, monstrum istud maiori in dies licentia grassari ac luxuriari, nec finẽ vllum fieri, plumbum semper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, existimabant tamen pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem vbi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelascunt, donec planè euanescant.

Ac vanitas.

Tamen diu inualuerunt, & qua de causa.

Testes sunt autem impia auaritia Pontificis & Cleri Romani: horrenda item cæcitatis quaChristianus orbis iamdudum percussus est.

Harum descriptio, ex Sophistarum sententia.

2 Verùm quoniam plurimi, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hactenus, & nos ludificati sunt indulgentiarij) vident, fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operæpretium est indicare non solùm quales sint indulgentiæ, sed quid omnino sint omni macula abstersæ. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrúmque merita. Huius horrei radicalem custodiam (vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nũnc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis, quadraginta. Sunt autem illæ (vt ge-

Re vera quid

(vt genuinè describam) sanguinis Christi profanatio, Satanæque ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducant, & à vera salutis via auertant. Quî enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi velut arescentis & exhausti defectus aliunde suppleatur & sufficiatur? Christo Lex & Prophetæ omnes (inquit Petr⁹) testimonium perhibent, quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum, indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohānes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Christus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus consummauit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

sunt, & tanta impietatis refutatio, septem Scripturæ locis confirmata.

Act. 10. 43.

1. Ioan. 1. 7.

2. Cor. 5. 21.

1. Cor. 1. 13.

Act. 20. 28.

Heb. 10. 14.

Apoc. 7. 14.

3 Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos, Quanuis (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, nō dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo fine persoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Augustinus in eandem sententiam, Etsi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamen sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quod imitaremur, sed quod gratularemur, contulit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum

Item luculento Leonis, Rom. Episcopi, testimonio.

Epist. 81.

Psal. 116. 15.

Epist. 95.

Cui Augustinus suffragatur.

Tract. in Iohan. 84.

Lib. 4 ad Bonif. c. 4.

Nihilominus ta-

men Papistici doctores prodigiosam hãc indulgentiarum blasphemiam tueri, & quidẽ Apostoli authoritate, conantur.

tota eorũ doctrina ex horrendis sacrilegiis & blasphemiis consuta sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscãt annõ hęc sint sua placita, Martyres pl⁹ morte sua Deo præstitisse ac meritos esse quàm sibi opus esset: tantámque illis meritorum largitatem superfuisse quæ in alios redundaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex vtroque thesaurum Ecclesiæ cõfici, ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ desunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia.

Col. 1. 24.

Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, cæterum vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici, quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis Martyrum, in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sanguine subscribere? testificari præsentis vitæ contemptu, meliorem se vitam quærere? fidem Ecclesiæ sua constantia confirmare, hostium autem pertinaciam frangere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscunt, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatus pro nostra redemptione. Nihilomin⁹ (inquiunt) coronam victoriæ adepti essent Petrus & Paulus si in lectulis defuncti essent sua morte. Quòd autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile & infructuosum relinquere, iustitię Dei non quadraret. Quasi verò pro donorum suorum mensura gloriam in seruis suis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in commune ab Ecclesia percipitur, vbi illorum triumphis acceditur ad pugnandi zelum.

Responsio 1.

Obiectionis dilutio.

Responsio 2. ad Apostoli locũ, quem indulgẽtiarij malitiosè detorquent.

4 Quàm verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit se supplere in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi! Non enim defectum illum supplementúmve illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet, quandiu in hac carne agẽt. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones, suas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, pro Ecclesia, non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ: sed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthiis scribebat, pro eorum consolatione & salute se perferre

Confirmatio responsionis, à collatione aliorũ locorum.

2. Tim. 2. 10.

ferre

ferre quascunque tribulationes patiebatur. Et cõtinuò ibidem seipsum explicat, quum addit se factum Ecclesiæ ministrum, non ad redemptionem, sed secundum dispensationem quę illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangelium. Quod si alium quoque interpretem requirunt, audiant Augustinum. Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo, & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrũ vnũ Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionib. Christi. Si ergo in mẽbris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi membra, deerat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorum pro Ecclesia susceptæ quorsum tendãt, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos. quia oues Christi estis, sanguine eius comparatæ: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quo modo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendam. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiæ, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratię per Christum tanta largitate effusam vt omnem vim peccati lõgè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut mortis suæ merito, quemadmodum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit qui vllius sancti dignitatem alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obscura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere sit?

2. Cor. 1. 6. / *Ab Augustini, Paulum interpretantis, testimonio.* / In Psal. 16. / Tract. in Io. 47. / *Ab aliis Apostoli locis, quæ consilium serui Dei aperiunt.* / Rom. 5. 15. / Act. 15. 11.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelij dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Christum cum omni affluentia bonorum cælestium, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri testis est Paulus, quum dicit depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum nõ nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi κοινωνία, quæ (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contra indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quum iniungerentur olim

Profana turpis lucri cupiditas Põtificis Romani refellitur. / 2. Cor. 5. 18. / 1. Cor. 1. 17. / *Indulgentiarũ origo.*

feueriores fatisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri poffent,qui pœnitentia fibi impofita grauari fe vltra modum fentiebant, petebant ab Ecclefia relaxationem. Remiffio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem fatiffactiones ad Deum tranftulerunt, ac compenfationes effe dixerunt quibus fe redimant homines à iudicio Dei, fimul etiam indulgentias eò traxerũt vt effent expiatoria remedia, quę nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blafphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

Purgatorÿ à papiftis confictí examen quàm fit neceffarium.

* 6 Iam nec de fuo Purgatorio molefti nobis fint: quod hac fecuri fractum, dirutum & à fundamentis prorfus euerfum eft. Neque enim quibufdam affentior qui diffimulandum hac in parte cenfent, & mentionem Purgatorij omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis referri poteft. Equidem & ipfe tales nugas negligendas confulerem,

Ratio 1. à rei ipfius confideratione.

nifi feria ducerent. Sed quum ex multis blafphemiis conftructum fit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offenfiones fufcitet: profectò conniuendum non eft. Illud fortè vtcunque ad tempus diffimulari poterat, quòd fine Dei verbo curiofa audacíque temeritate excogitatum erat: quòd de ipfo creditum erat nefcio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipfius confirmationem aliquot

2. A Dei authoritate. Deu. 18.11.

Scripturæ loci infcitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam fic in abditos iudiciorum fuorum receffus perrumpere: & feuere prohibuit, neglecta voce fua, fcifcitari à mortuis veritatem: nec verbum fuum tam irreligiosè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolera-

3. A confideratione meriti Chrifti, quod hoc commento aboletur.

ri aliquantifper potuiffe vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Chrifti fanguine quæritur, vbi fatisfactio aliò tranffertur, periculofiffimum filentium. Clamandum ergo nón modò vocis fed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ effe commentum, quod Chrifti crucem euacuat, quod contumeliam Dei mifericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem noftram labefacit &

Purgatorium quid.

euertit. Quid enim illis eft Purgatorium nifi quæ poft mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis fatiffactio? vt diruta fatiffaciendi opinione, ipfum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd fi proxima difputatione plufquam perfpicuum eft, Chrifti fanguinem vnicam effe pro fidelium peccatis fatisfactionem, expiationem, purgationem: quid fupereft nifi Purgatorium meram effe eámque horribi-

4 Ratio ab impietatib. ex hoc fonte fcaturiẽtibus.

lem in Chriftum blafphemiam? Prætereo facrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiiffe confpicimus.

ſpicimus.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam ſolent, illis è manibus excutere operæpretiũ eſt. Quum Dominus (inquiunt) peccatum in Spiritum ſanctum, neque in hoc, neque in futuro ſeculo remittendum aſſeuerat, ex eo ſimul innuit, quorundam eſſe in futuro ſeculo peccatorum remiſſioné. Verum quis non videat, Dominum illic de peccati culpa loqui? Quod ſi ita eſt, quid ad eorum Purgatorium, vt pote quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpã in pręſẽti vita remiſſam eſſe non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obſtrepãt, planiorem habebunt ſolutionem. Quum Dominus ſpem omnẽ veniæ præcidere vellet tam flagitioſæ nequitiæ, nõ ſatis habuit dicere, nunquam remiſſum iri: ſed quò magis amplificaret, partitione vſus eſt, qua & iudicium cóplexus eſt quod ſentit in hac vita vniuſcuiuſque conſcientia, & poſtremum illud quod palàm in reſurrectione feretur. acſi diceret, Vos à malitioſa rebellione, non ſecus ac præſentiſſimo exitio, cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem deſtinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuerſionem data eſt, veniam conſequetur, neque vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis ſegregabuntur, & regnum cæleſte omnibus ſcandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolã, Cócordiam habe cum aduerſario tuo: ne quando te ille iudici tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec perſolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum ſignificat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatorium, libẽter dabo manus. Verùm ſi nulli non conſtat, voluiſſe illic Chriſtum oſtendere quot periculis ac malis ſe obiiciant qui ſummũ ius obſtinatè pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam concordiã ſuos exhortaretur: vbi quæſo, reperietur Purgatorium?

Locorum Scripturæ pro Purgatorio citatorum explicatio. Matt. 12. 32. Marc. 3. 28. Luc. 12. 10.

1. De peccato quod neque in hoc neque in futuro ſeculo condonatur: vnde inferunt, quorundam eſſe in futuro ſeculo peccatorum remiſſionem.

2. De vltimo quadrante perſoluendo. Mat. 5. 25.

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cæleſtium, terreſtrium & infernorum genua Chriſto flecti affirmat. Infernos enim non poſſe intelligi, qui ęternę damnationi addicti ſunt, pro confeſſo aſſumunt. Proinde ſupereſt vt ſint animæ in Purgatorio laborantes. Non peſſimè ratiocinarentur ſi Apoſtolus verũ pietatis cultum per geniculationem deſignaret: ſed quum ſimpliciter doceat, delatam eſſe Chriſto dominationem qua ſubiugandæ ſint vniuerſæ creaturæ: quid obſtat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui ſanè ad Domini tribunal ſiſtẽtur, iudicem ſuum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipſe alibi interpretatur, Omnes (inquit) ſiſtemur ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari nó licet, quod in Apocalypſi habetur, Omnẽ creaturam,

3. De genuflexione infernorum. Phil. 2. 10. Rom. 14. 10. Apoc. 5. 13.

quæ in cælo,& quæ super terram,& quæ sub terra,& quæ in mari,& quæ in ipsis sunt,omnia audiui dicétia, Sedenti in throno, & Agno,benedictio & honor& gloria& potestas in secula seculorũ. id quidem facilè concedo.sed quales hîc creaturas recenseri putant?Certo enim certius est,& ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm singulas orbis partes, à summo cælorum vertice ad vsque terræ centrũ, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabæorũ historia proferunt, responsione non dignabor, ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogum referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide?Scripturam(inquit)Machabæorum non habent Iudæi sicut Legem,Prophetas, & Psalmos,quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis,dicens,Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege,& Psalmis,& Prophetis de me. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter,si sobriè legatur vel audiatur,&c. Hieronymus autẽ sine dubitatione, minimè valere eius authoritatẽ ad asserenda dogmata docét Et ex libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur,apertè constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hîc contendo?Quasi author ipse non satis ostendat quantum sibi deferendum sit,quum veniam in fine precatur, siquid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, Spiritus sancti oracula non esse clamat. Adde quod nõ alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit,vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymam. Neq; enim ad pretium redemptionis trahit scriptor historiæ quod ille egit:sed vt consortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsq; trahũt:quãdo aduẽtu Christi scimus cessâre quæ in vsu tũc fuerũt.

4. *De exemplo Iudæ Macchabæi,oblationem pro mortuis Hierosolymã mittentis.*
2. Macha. 12. 43.
Cõtra 2. Gaudent. epist. c. 23.
Luc. 24. 44.
2. Mach. 15 36.

9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentum hoc,aurum argentum,lapides preciosos, ligna, fœnũ, stipulam:vniuscuiusque opus quale sit,dies Domini manifestabit:quod in igne reuelabitur: & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit,detrimentum patietur.ipse autem saluus erit:sed quasi per ignem. Quis(inquiũt)ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quẽ peccatorum sordes abstergũtur,quo puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserunt veterum plerique,nempe tribulationem seu crucem per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multo probabilius quàm purgatorium confingendo. Quanquam nec illis assentior:quia mihi videor certiorem

1. Cor 3. 12.
5. *De igne vniuscuiusque opus probante.*
Chrysost. August. & alij.
Veterum Theologorum sententia.

tiorem

tiorem multo & lucidiorem eius loci intelligentiam assequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi respondeant puténtne Apostolis ac Sanctis omnibus per hūc ignē purgatorium transeundum fuisse. Negabunt, scio. nimis enim absonum foret eos purgari oportuisse quorum merita vltra mensuram ad vniuersa Ecclesiæ membra redundare somniant. Verùm Apostolus hoc affirmat. neq; enim dicit, quorundā opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis absurdū est) non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsum esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & stipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci, neminem latet. Quo igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argētum, quo propius ad ignem admouentur, eo certiorem probitatis puritatísque probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius spirituali examine expenditur, eo maiorem sumit authoritatis cōfirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, stipula igni admota, corripiuntur in subitam consumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereāt. Denique si commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipsum intelligere non erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento disparem materiam superstruunt: hoc est, qui non deflectentes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus, nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscentes. Tales, inquā, operis iacturam

Responsio, ad absurda deducens aduersarios.

Enchi. ad Laur. c. 68.

Augustini testimonio cōfirmata.

Sensus Apostoli.

Ignis, eo loco, quid.

Metaphoræ expositio perspicua.

Dies Domini.

Quomodo per ignem salui fiunt qui operis iacturam patiuntur.

facere oportet, abolitis eorum cõmentis: ipsi autem salui fiũt: sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorãtia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repugnantur. Proinde quicunque aureã diuini verbi puritatem isto purgatorij stercore infecerunt, operis iacturam facere necesse est.

6. Vetusta quidem est hæc opinio, quam vetustior Apostolus refellit.

10 At vetustissima fuit Ecclesię obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesię structura aliquid fundaméto minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarij, ante mille & trecentos annos vsu receptum fuisse vt precationes fierent pro defũctis, eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hîc Scripturæ testimonia desunt tantùm: sed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimum quidem apicem videas. Atqui quo maioris momenti res est, eo magis debuerat commemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebãt pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hîc se destitui videbant. Cur ergo audebãt? In eo dico aliquid humani passos esse: ideóque ad imitationem trahendum non esse contendo quod fecerunt Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus pręcipit, in oratione potissimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatium quærebant quo subleuarent suum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cũctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Etsi autem his præstigiis stultos mortales delusit Satan, fallendi tamen occasionem ex recto principio sumpsit: mortem non esse interitum, sed trãsitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin gentiles etiam ipsa superstitio cõuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam se credere profitebantur, curam negligerét. Iã ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, puduit eos nullum mortuis officium præstare, acsi penitus extincti forét. Hinc malè consultat sedulitas: quia si pigri essent in curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno probro expositũ iri. Quod autem ex peruersa æmulatione fluxerat, nouis subinde increméntis sic auctũ est, vt præcipua sanctitas Papatus sit

Nec firmis testimoniis aut argumentis à veteribus suffulta est.

Rom. 14.25.

Immò verò recepta consuetudine & non moderato ad regulam verbi Dei zelo nitebatur.

Sed ex peruersa æmulatione fluxit quæ tan-

sit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud solatium longè melius ac solidius suppeditat Scriptura, quū bea os mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autem nostro non debemus eo vsque indulgere, vt peruersum orandi morem in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia pollet, facilè agnoscit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendent, lectio ipsa demōstrat. Monicam matrē suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis mysteriis fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius non exegit ad normam Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem de cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hæsitationes continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorem extinguere, siquis mortuorum patronus esse appetat, frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant soliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis, regula quę fallere nequit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquam afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduersarij nostri quasi veterem Ecclesiam erroris sui sociam habeant, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipsis curam abiecisse: sed simul fatebantur se dubitare de ipsorum statu, de purgatorio certè adeò nihil asserebant, vt pro re incerta haberent. Isti quod de purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur, in communione sacrę Cœnę suos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam assiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quæ tot illas pro mortuis preces, quæ tunc vsitatæ erant, manifestè euertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & ęternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquemque accipere, si dignus est, quū moritur.

...dem in superstitionem impiā à Spiritu Dei, Apoc. 14. 13. refutatam conuersa est.

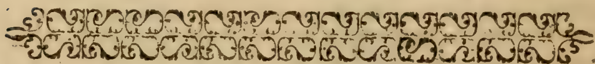
Puriores autē, vt Augustinus, dubitanter preces pro mortuis commendant.

Quicquid sit, regula verbi Dei tenēda est, quæ eiusmodi commenta reiicit.

Cæterum ingēs est discrimē inter veteres illos, & recentiores Purgatorij architectos: vt ex hac breui collatione constat.

Homil. in Iohan. 49. c. Vide eund. lib. 24 de Ciuit. Dei, c. 13. 16.

Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur. Si talis est eorũ conditio, quid illis obsecro conferent nostrę preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinarũt omitto: quæ tamen sunt innumeræ, & pleræque adeò portentosæ, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoq; turpissimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis, & sine commemoratione satis habebunt hîc pij lectores vnde conscientias suas stabiliant.

CAPVT VI.

De vita hominis Christiani: ac primùm quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

Quæ hoc sexto capite & quatuor sequẽtibus de Vita hominis Christiani disputantur, eo ordine videntur esse congesta, vt omnia ad duo præcipua capita referri possint. Primùm, vt hoc vnũ apud omnes pro confesso habeatur, Neminem Christianum esse qui non afficitur singulari quodam iustitiæ amore, ca. 6.

Deinde, quod ad normam attinet, qua quisque vitam suam formare debet, & si ea 7. caput tantũ occupare videatur, reliqua tamẽ tria quę sequuntur ad eam spectant. Nam quę duo homini Christiano præstãda esse docet, quum tam ardua deprehendantur, vt in iis præstandis summa patientia sit opus: huius rei gratia & vtilitatem crucis ex professo describit, cap 8. & ad futuræ vitæ meditationem reuocat, ca. 9. deinde (quod ad hanc rem non parum conducit) quomodo hac vita eiúsq; adiumentis vtendum sit, nequid ex vlla parte in eo peccetur, perspicuè ostendit, ca. 10.

Porrò huius 6. capitis partes sunt duæ.

1 Tractationis de vita Christiana cũ doctrina de regeneratione seu pœnitentia, connexio, eiusdémque methodus & partes, sect. 1. 2. 3.

2 Quæ extrema sint fugienda. 1. Pseudochristiani Christum factis abnegantes damnantur, sect 4. Chistianis autem non est desperandum, etiam si perfectionis metam nondum attigerint: modò in stadio pietatis & iustitiæ aliquos progressus in dies faciant. sect. 5.

Connexio huius capitis cum doctrina de regeneratione.

COPVM regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem cõfirment qua recepti sunt in filios. Etsi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se continet, quia tamen tarditas nostra multis

tam

tam stimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in studio suo aberrent quibus resipiscentia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumen explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatẽ diffundantur veterum parænefes de singulis tantum virtutibus compositæ. Neque id loquacitate nimia, siquidem quamcunque virtutem commendare oratione propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt rite disseruisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quã me traditurum nunc profiteor vitæ institutionem eo vsque extẽdere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes exspatietur. Ex aliorum scriptis, præsertim verò ex veterum homiliis, hæc petantur. Mihi abundè erit si methodũ ostendero qua vir pius ad rectum constituendæ vitæ scopũ deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non malè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus relinquam. Amo natura breuitatem; & fortè, si copiosius loqui vellem, non succederet. Quod si maximè plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsẽtis autem operis ratio postulat vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodũ autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totúmq; virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiorem. Hoc tantùm interest, quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatẽ, quæ ingenij dexteritatem ostẽtarent, sedulò affectarũt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

Necessitas doctrinæ de vita hominis Christiani.

Breuitas huius tractationis, quæ tamen absolutissima videtur.

Methodus.

Scriptura sancta in formãdis moribus præstans œconomia, non fucata, sed aperta & simplex.

Partes generales huius methodi duæ.

2 Porrò duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio. Prior est, vt iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propensi sumus, animis nostris instilletur ac inseratur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ stadio aberrare non sinat. Cõmendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quib. multas supra diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hîc attingemus. A quo fundamento melius exordiatur quàm dum admonet nos sanctificari oportere, quia Deus noster sanctus est? Siquidem quum instar disiectarum ouium dispersi esse-

Hæc 2. pars tractatur c. 7.

Prioris partis commendatio duplex.

Prior. A sanctificatione nostra. 1. a qui Deus noster sanctus est.

Leu. 19. 1.

1. Pet. 1. 16.

mus, & per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quũ potius adhærere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quò vocat) sed quoniam ad eius gloriã magnopere pertinet, non esse illi cõsortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocãti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attinebat, si nobis permittim[o] tota vita in illis volutari? Adhæc simul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi consecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde sunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iustitiæ student, &c. quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli sordibus esse refertum.

2. Nos cum eo coniungimur, seu in populo eius censemur: ideo sanctos esse conuenit.
Iesa.35.8 & alibi.
Psal.15.2.& 24.

3 Ac, quo melius nos expergefaciat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo cõciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos conformari velit. Age, præstantiorem œconomiam mihi apud philosophos reperiant qui apud eos solos ritè atque ordine dispositam putãt philosophiã moralem. Illi, dum ad virtutem egregriè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ conuenienter viuamus. Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam nostram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed, postquã degenerasse nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo rediimus, nobis propositum esse exemplar cuius formam in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim cõditione si adoptamur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra repræsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, nõ modò à Creatore nostro deficimus pessima perfidia sed ipsum quoque seruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ ingratitudinis nos esse arguendos, nisi vicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum communicauit, non decere vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, solicitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, maculam aut labem vllam aspergamus. Ex quo ipse idem, qui caput

Posterior à redemptione nostra.
Rom. 6 18.
Vnde liquet eximiam methodum inScripturã S coit neri, quæ morũ sycerum philosophiam nobis tradit.
Speciale rationis seu exhortationes ad vitam Christianã instituendam.
Prima.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Mala. 1. 6.
Ephe.5.1.
1.Io.3.1.
Eph 5 26.
Heb.10.10.
1.Cor.6. 11.
1.Pet. 1. 15. & 19.
1.Cor.6.15.

caput est nostrum, in cælum ascendit, cõuenire vt deposito terræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus sanctus templa Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illustretur: nec verò esse committendum vt peccati spurcitia profanemur. Ex quo & anima nostra & corpus cælesti incorruptioni & immarcessibili coronæ destinata sunt, strenuè enitendum esse vt pura & incorrupta in diem Domini conseruentur. Hæc, inquam, auspicatissima sunt bene constituendæ vitæ fundaméta, quibus nequaquam similia deprehendas apud philosophos: qui in commendatione virtutis, nunquam supra hominis naturalem dignitatem conscendunt.

Io.15.3. Eph.5.23. Col.3.1. 1.Cor.3.16. & 6.19. 2.Cor.6.16. 1.Thes.5.23. *Sexta.*

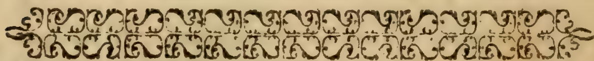
4 Atq; hic locus est compellandi eos qui nihil habẽtes Christi præter titulum ac symbolũ, Christiani tamen nominari volunt. Qua tãdem fronte sacro eius nomine gloriantur? Siquidẽ nihil est cõmercij cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionẽ ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Christum rectè didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secũdum desideria erroris, ipsum esse induendum. Falsò igitur atq; etiam iniuria Christi cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet disertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ est doctrina, sed vitæ: nec intellectu memoriáque duntaxat àpprehẽditur, vt reliquæ disciplinæ, sed tum recipitur demum vbi animam totam possidet, sedémque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinant cum Dei cõtumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præstẽt. Doctrinę, qua religio nostra cõtinetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea salus nostra inchoatur. verùm ea in pectus trãsfundatur atq; in mores trãseat oportet, adeóque nos in se transformet vt sit nobis non infructuosa. Si iure in eos philosophi excandescũt, eósque probrosè à grege suo abigunt, qui quum artem profiteantur quę magistra vitę esse debeat, eam in sophisticam loquacitatem conuertunt: quãto meliori ratione nugaces istos sophistas detestabimur, qui Euangelium in summis labris volutare contenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philosophorum parænéses, in effectus cordis intimos penetrare, animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat?

Huius de vita Christianæ doctrina hostes pseudoChristiani increpantur. *Eph 4.22.* *1. Quod Christum non rectè didicerint.* *2. Quod Euangelium linguæ doctrinam non vitæ faciant.* *3. Quòd magistrum Christũ non imitentur.* *4. Quòd Dei Spiritum ab eius verbo separare velint.*

5 Neq; requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores spirent. quod tamen ipsum & optandum est & conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Euangelicam perfectionem, vt non sim pro Christiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit. sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non sit longo adhuc interuallo dissitus: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui tamẽ

Nec tamẽ Christiani animum despondere debent.

1. Modò verbum Dei pro scopo habeant. immeritò abiicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur studiũ nostrum. Præstituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas est vt ex iis quæ tibi eius verbo præscribũtur partem suscipias, partem arbitrio tuo prætereas. *2. Integritatẽ ex animo colãt.* Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus sui partem, vbique commendat. quo nomine synceram animi simplicitatẽ intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. acsi diceretur spirituale esse rectè viuẽdi principium, vbi interior animi affectus sine fictione ad sanctitatem & iustitiam colendam Deo addicitur. *3. In viis Domini pro suo modulo incedant.* Sed quoniam nemini tantum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quisque pro facultatulæ suæ modo, & incœptũ iter prosequamur. *4. Aliquos progressus in ea faciant.* Nemo tam infeliciter incedet, quin aliquãtũ saltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non desinamus, vt aliquid assiduè in via Domini proficiamus: neque successus tenuitatem desperemus. vtcunque enim successus voto non respondeat, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: *5. Perseuerent in pio hoc proposito.* syncera modò simplicitate in scopum nostrum respiciamus, & ad metam aspiremus, non assentatoriè blandiẽtes nobis ipsis, nec malis nostris indulgentes, sed perpetuo conatu in hoc incũbentes vt meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatem: quam quidem toto vitæ spatio quærimus ac sequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.

CAPVT VII.

Summa vitæ Christianæ: vbi de abnegatione nostri.

Partes capitis.

1 Norma quæ nos in iustitiæ stadio non sinit aberrare duo postulat, videlicet vt homo à se discedens se totũ dedat Dei obsequio: vnde consequitur non quæ nostra sed quæ Dei sunt esse quærenda, sect. 1. & 2.

2 Ex Apostolo ad Titum huius renouationis seu vitę Christianæ descriptio desumpta, quæ in speciales quasdam partes distributa accuratè explicatur à 3. sect. ad postremam.

Etsi

ETSI optimam & aptissimè dispositam constituendæ vitę methodum habet lex Domini, visum tamen est cælesti magistro, accuratiore etiamnum ratione ad ipsam quam in Lege prę-scripserat regulam suos formare. Atque huius quidem rationis principium hoc est: quòd fidelium officium est, prębere Deo sua corpora hostiam viuentē, sanctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi huius, sed transformentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit volūtas Dei. Iam hoc magnum est, nos esse Deo consecratos, ac dedicatos: nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, nisi in eius gloriam. Sacrum enim non sine insigni in eum iniuria ad profanos vsus applicatur. Quòd si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit fugiendus, & quorsum dirigēdæ sint vitæ nostræ actiones vniuersæ apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factísq; dominetur. Nostri non sumus: ergo ne statuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis secundum carnem expediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cūctis ergo nostris actionib. pręsideat sapiētia eius & volūtas. Dei sumus: ad illum igitur, tanquam solum legitimū finē, contendant omnes vitę nostrę partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominiū regiménque sui proprię rationi abrogauit, vt Deo asserat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibiipsis obtemperāt, ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec velle per seipsum, sed Dominum pręeuntem duntaxat sequi. Sit hic itaque prim⁹ grad⁹, hominem à seipso discedere, quo totam ingenij vim applicet ad Domini obsequium. Obsequiū dico non modò quod in verbi obediētia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc trāsformationem (quam renouationē mentis Paulus appellat) quū primus sit ad vitam ingressus, philosophi omnes ignorarūt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiūt, hanc solam putant audiendam, huic deniq; vni morum imperium deferunt ac permittunt. at Christiana philosophia illam loco cedere, Spiritui sancto subiicit ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuentem ac regnantem.

2 Inde consequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ nostra sunt, sed quę & ex Domini sint volūtate, & faciāt ad gloriam eius promouendā. Magni & hoc profectus, vt nostri penè

Posterioris partis generalis de institutione vitæ Christianæ consideratio.

Prior pars explicata est 2. vers. cap. 6.

Rom. 12. 1.

Huius principium & summa.

Duplex respectus.

1. Nostri enim non sumus.

Ad hoc caput & tria sequentia confer Augustini librū de moribus Ecclesię catholicæ. Vide & Calu. de scādalis.

2. Dei sumus.

Respectus vtriusque fructus & vsus.

Rom. 14. 8.

Eph. 4. 23.

Omnibus Philosophis incognitus qui rationem in Spiritus S. throno collocarunt.

Gal. 2. 20.

Quid ex hac consideratione consequatur: videlicet quū nostri non simus, Dei gloriā quæramus, & eius voluntati pareamus.

obliti, certè ratione nostri posthabita, Deo eiúsque mandatis fideliter studium nostrum impēdere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominum gratiā ex animis nostris eradit: sed ambitionē quoq; & omnem gloriæ humanæ appetitum, aliásque secretiores pestes eradicat. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christianum, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, vt omnia sua ad arbitrium calculúmq; eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religiosè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa est nostri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrocinio mandat tanta diligētia Christus: quę vbi semel in animo obtinuit, primum neq; fastui, neque ostētationi, deinde neque auaritiæ, neque libidini, neq; luxurię, neq; mollitiæ, neq; aliis quę ex amore nostri generātur malis locum vllum relinquit. Contrà vbicunque non regnat, illic vel spurcissima vitia sine pudore peruagātur: vel si qua est virtutis species, praua gloriæ cupidine vitiatur. Ostende enim hominem, si potes, qui nisi sibi, iuxta Domini mandatum, renūtiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nam quicunque non fuerunt hoc sensu occupati, laudis saltē gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam ex philosophis virtutē propter se expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerūt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronunciet illos in mūdo suam recepisse mercedem, his propiores regno cælorū faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidū exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mundū vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm si te abnegato, ac prætermissa tui ratione, mentem ad ea quęrenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum quærenda quia illi placent.

Hæc est abnegatio nostri Christi discipulis cōmendata.

Cuius multiplex fructus in toto vitæ curriculo.

A qua quisquis aberrat, aut hypocrisi vel superbia deceptus ruit in æternum exitium.

3 Alibi distinctius idem Paulus singulas vitæ bene compositæ partes, quamuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiēs nos vt abnegata impietate & mundanis cōcupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsenti seculo expectantes beatam spem, & manifestationem gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi populum peculiarem, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum

Eiusdem considerationis distinctio, quæ duo fugienda & tria sequenda esse in vitæ nostræ stadio iubet.

Tit. 2. 11.

Fugienda impietas.

Deum verè colendũ viam sternat, duo tollit obstacula quę maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quam natura sumus nimium procliues, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impietate quidem non modo superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atq; carnis affectus. Ita quo ad vtranq; Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dictat. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra restringit, sobrietatem, iustitiam, & pietatem. ex quibus sobrietas haud dubiè tam castitatem & temperantiam quàm purum & frugalẽ temporalium bonorum vsum, & inopiæ tolerantiam denotat. Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis segregatos vera sanctitate cum Deo coniungit. Hæc vbi insolubili vinculo inter se connexa sunt, solidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile est, quàm ratione carnis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari: Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: non frustra nos certare admonens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partæ ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus, vt decet, ad cælestem gloriam: imò docet peregrinãdum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas.

Mundanarum item cupiditatum caterua.

Sequenda sobrietas.

Iustitia.

Pietas.

Stimulus ad vitam rectè instituendam.

4 Porrò in his verbis perspicim⁹ abnegationẽ nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (ídque præcipuè) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorũ commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est anim⁹ noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendũ, eo freti, statim animos tollimus: nec tantùm intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulò apud alios, & nobis ipsis leuia minutáque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: siqua sunt vitia, seuera acríque animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt

Sententia Pauli summa est abnegatio nostri.

Rom.12.10.
Phil.2.3.

Hæc abnegatio hominum respectu, quando honore nobis sunt anteferendi, admodum est difficilis.

Quia sumus superbi.

Hypocritæ.

Maligni.

Inuidi.

Insolentes.

quiſque noſtrûm, ceu communi lege exemptus, ſupra reliquos velit imminere: neminem verò mortaliũ non ſecurè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem deſpiciat. Cedũt diuitibus pauperes, plebeij nobilibus, ſerui dominis, literatis indocti: ſed nemo eſt qui non aliquam præſtantiæ opinionem intus alat. Ita ſinguli ſibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. ſibi enim arrogantes quo ſibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus cenſuram agunt: ſi verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi ſanè nonnullam manſuetudinem præ ſe ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem ſeruet modeſtiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotuſquiſque eſt? Nec aliud remedium eſt quàm vt reuellatur ex imis viſceribus hæc noxioliſſima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας peſtis: quemadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim inſtituimur, vt quas Deus nobis largitus eſt dotes meminerimus non noſtra eſſe bona, ſed gratuita Dei dona: quibus ſiqui ſuperbiant, ingratitudinem ſuam produnt. Quis te præſtantiorem reddit? inquit Paulus. quòd ſi acceperis omnia, quid gloriaris acſi tibi data non eſſent? Deinde aſſidua vitiorum noſtrorum recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis reſtabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rurſum iubemur, quæcunque in aliis reſpicimus Dei dona, ſic revereri ac ſuſpicere vt eos quoque honoremus penes quos reſident. Nam, quo ipſos honore dignatus eſt Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conniuere, non equidem vt adulando foueamus, ſed ne illorum cauſa inſultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cũ quocunque mortalium negotium nobis ſit, non tantùm moderatè nos & modeſtè, ſed comiter & amicè etiam geramus. Quẽadmodum ad veram manſuetudinem nunquam alia via peruenies quàm ſi & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

Feroces. Philauti. Contentioſi.

Tot animæ morborum remedia.

1. Ambitio remouenda.

1. Cor. 4. 7.

2. Humilitas amplectenda.

3. Candor magnifaciendus.

4. Charitas mutua conſeruanda.

5. Modeſtia ſincera colenda.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præſtare, quantum habet difficultatis? Niſi à tui conſideratione diſcedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis eſſe Paulus docet, niſi tibi renũtiaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patiens eſt, benigna, non procax, non faſtidioſa, non inuidet, non inflatur, nõ quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, &c. Hoc vnum ſi exigatur, ne quæramus quæ noſtra ſunt, non tamen minima vis erit afferenda naturæ: quæ ſic in ſolam noſtri dilectionem nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac noſtra negligenter tranſire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure noſtro ſponte cedere, quod alteri reſignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat,

Quum autem quærenda eſt proximi vtilitas, abnegatio noſtri prorſus eſt neceſſaria, & admodum difficilis: propter philautiã nobis ingenitã.

1 Cor. 13. 4.

Huic malo duplex remediũ oppoſitum.

ducat, pręmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum vt in commune Ecclesię bonum conferatur. ideóque legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum aliis cõmunicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenẽdam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemꝰ dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ commissa vt in proximorum bonum dispensentur. Sed vlterius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prędita sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat: sed ad socia membra transfundit: nec vllam inde vtilitatem capit nisi quæ ex communi corporis totius cõmoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratrib. debet posse: sibi non aliter priuatim cõsulendo quàm vt ad communem Ecclesię ædificationem intentus sit animus. Hæc itaq; sit nobis ad benignitatẽ beneficentiãq; methodus: quicquid in nos Deus cõtulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddẽdam dispẽsationis rationem astringimur. Eam porrò demum rectam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi studium cum propriæ vtilitatis cura semper coniungamus, sed hanc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem ritè administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quib. testaretur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ità demum sanctificantur nobis Dei dona postquam ipsi authori manu nostra ea dedicauimus: impurum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarũ communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius qui in terra sunt exercenda est. ideóque sacris oblationibus comparantur eleemosynæ, vt legalibus illis nunc respondeant.

1. Beneficia nobis collata esse vt in commune Ecclesiæ bonum conferantur.

2. Quicquid possumus, proximis posse debemus: quod cõparatione membrorum corporis humani illustratur.

Huius erga proximos officij ratio, à mandato Dei charitatẽ erga illos commendantis, petita.

Exod. 22. 29. & 23. 19. Psal. 16. 3. Heb. 13. 16. 1. Cor. 13. 4.

6 Porrò ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatem, nec irritari. Omnib. in vniuersum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimentur: sed hîc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendũ quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandã, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentius

Charitatis huius comites esse debent Patientia & Benignitas.

Imago enim Dei in proximis, præcipuè in fidei domesticis, cõsideranda.

Gal.6.10. Iesa.58.7. obseruandam quatenùs per Christi Spiritũ renouata est & instaurata. Ergo quisquis hominum tibi nũc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes cur illi te impẽdere detrectes. Dic extraneum esse. at Domin⁹ notam illi impressit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam despicere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officiis te esse oberatũ. at eum velut in vicem suã substituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoscas beneficia quib: te sibi deuinxit. Dic indignum esse cuius causa vel minimum labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis prosequi desinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dũ illi iubet remitti quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorsus aduersum est, nedum difficile: vt diligam⁹ eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensemus, probris benedictiones referam⁹: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorũ delictis, ad eos amandos amplexandósque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Vnde quadruplex emergit cõsideratio, quæ obiectiones omnes refellit.

Matt. 6.14.& 18 35. Luc.17 3.

Communis obiectionis dilutio imprimis obseruanda.

Mat.5 44.

Ex superiorib. liquet sine charitate, i. sincero cordis affectu, nullam in homine agnoscendam esse vitæ Christianæ regulam.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiamsi nullum prætermittat: sed qui ex syncero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, vt nullæ propè eleemosynæ, saltem à maxima parte hominum, sine cõtumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ se ferant, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Primũ, eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiant oportet, ac fortunę perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerent: vt misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratrib. suis dandam accedet, nõ modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia sua

Vitiorum, quæ huic charitati aduersantur, remedia.

1. Misericordia.

sua contaminabit:sed nec fratrem,cui benefacit, vel tanquã opis egenum despiciet,vel tanquam sibi obligatum subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro insultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum,quia plus operæ ad se traxerit quã rependerit. Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur, sed potius solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset.Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet, qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet vt diues, postquam aliquid de suo erogauit,alia onera,tanquam nihil ad se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius secum quisque cogitabit,se,quantus quantus est, proximis debitorem sui esse,nec alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuendum esse finẽ nisi quum facultates deficiunt:quæ quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

2. Humilitas.

3. Modestia.

Alacritas.

5 Perseuerantia.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidẽ de ea iam dicta sunt,quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiámque nos format. Principio igitur in quærenda vitæ præsentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostráque omnia resignãtes,domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorésq; expetendos, ad ambiendã potentiam,ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompámq; facere videntur,congerendas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis,humilitatis mirus timor,mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur.Hinc videre est quam irrequieto sint ingenio,quot tentent artes, quibus studiis se fatigent quicunque vitam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quo pauperiem humilitatémque defugiant.Piis ergo hominibus, ne talibus laqueis implicentur,hæc tenenda est via. Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione:ideóque in eam se tutò ac confidenter reiiciant ac reclinent. Nam vtcunque sibi pulchrè sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores opésque contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certum est tamen omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos,nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum faustúmque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè

Abnegationis nostri, respectu Dei consideratio nos ad æquanimitatẽ tolerantiámque format.

1. Vt Deo semper subditi simus.

2. Ambitionem & auaritiam fugiamus.

3. A sola Dei benedictione prospera omnia expectemus,& toti pẽdeamus.

sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimã quidem felicitatis particulam degustant quib. incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat consequemur. Porrò nequaquã appetẽdũ quod homines magis miseros facit.

4. Opes & honores extra hanc minimè cupiamus.

9 Ergo si omnem prosperi successus atque optabilis rationem in sola Dei benedictione credimus esse positã, qua absente miseriæ nos omne genus & calamitates maneãt: restat etiam vt ne propria vel ingenij dexteritate vel sedulitate freti, nec hominum fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione confisi, ad opes honorésque cupide contendamus: sed in Dominum semper respiciamus, vt eius auspiciis ad quamcunque ille prouiderit sortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinę benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliásque nequitiæ artes, auxilium? Nam vt illa nisi purè cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauísque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, néve honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe non succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quę furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturũ cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ: sed Deo authori acceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo trãquillius acquiescat quàm in summo vel opulentiæ vel potentiæ fastigio: quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidẽ fuisse affectũ videmus, qui dũ sequitur Deũ, séq; ei regẽdũ tradit, similẽ se testatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

5. Impiorũ artes haud sequamur.

6. Vocatione nostra contenti, euentum omnium omnémque curam in Dei sinum deponamus.

7. Aliorum prosperitati nunquam inuideamus, sed Dei consilio acquiescamus.

Psal. 131. 1.

10 Neque

10 Neque in hac tantùm parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens vita, extendatur necesse est. Ergo nemo se rite abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò sic animo cõpositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cũ Dei inuidia conqueretur. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alij atq; alij morbi nos identidem infestant: nunc sæuit pestilentia, nunc belli calamitatib. crudeliter vexamur: nunc gelu aut grando, spe anni deuorata, sterilitatem inducit quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitæ suæ maledicunt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: &(vt sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis cũ & sæuitiæ accusant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ædes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimẽta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidẽ frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratóq; animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suáq. omnia semel permisit. Facessat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quòd ἄσκοπος esset, temeraria, quę cęcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

8. Omnes vitæ nostræ partes Dei arbitrio committamus.

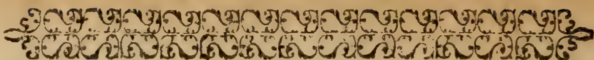
Huius doctrinæ necessitas.

Multiplex vsus in variis afflictionibus.

Psal. 79.13.

Abusus & corruptela ethnica.

Quam pietatis regula tollit.

CAPVT VIII.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

Partes huius capitis.

1 Crux quid sit: huius necessitas & dignitas, sect. 1. & 2.
2 Multiplex crucis vtilitas describitur, sect. 3 4. 5. & 6.
3 Crucis species omnium aliarum præstantissima, quę tamen omnem doloris sensum minimè tollit, sect 7. & 8.
4 Conflictus sub cruce descriptio, & ad Christi exemplum verę patientię (à Philosophica distinctę) effigies, sect. 9. 10. & 11.

Crux quid sit. Matt. 16. 24.

VIN altius etiamnum conscendere piam mentem decet, sępe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunq; enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimísq; ac variis malorum generibus refertam vitam præparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. nam quum esset ille Filius præ altis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatũ fuisse, quãdiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iis quæ passus est. Cur nos ergo ab ea cõditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: prę sertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatum finem docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæq; existimantur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quod dũ communionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potẽtiam resurrectionis: ac dum cõformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quo magis reb. aduersis affictamur, eo certius cõfirmatur nostra

A quo imposita. Matt. 3. 17. & 17. 5. *Quibus.* *Qua de causa, vnde constat eius necessitas.* Ro. 8. 29. *Et dignitas, ex qua insignis cõsolatio in aduersis.* Act. 14. 22. Phil. 3. 10. *Quæ sit hæc dignitas.*

nostra cum Christo societas? cuius communione passiones ipsę non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoq; nostram salutem multum afferunt adiumenti.

2 Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandámque Patri suam obedientiam, nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitam degere. Primùm (vt natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuẽda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demonstrata fuerit, facilè virtutem nostram supra iustum modũ æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deũ ipsum, perinde acsi proprię nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere non potest quàm dum experimento nobis comprobat quanta non modò imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox succumbimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quę sola sub pondere afflictionum consistere nos facit. Quinetiam sanctissimi, vtcunque Dei gratia, non propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine & constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitiorem sui notitiam adducat. Hæc socordia Dauidi quoq; obrepsit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehoua stabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, abscondisti faciem tuam: fui perculsus. Fatetur enim torpore in rebus prosperis obstupefactos fuisse suos sensus, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit vt perpetuitatẽ sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrûm non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris cõstantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebãtur, rebus asperatis humiliati, hypocrisin fuisse dicunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum morborũ fideles, proficiunt ad humilitatem, vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam se cõferant. Porrò vbi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis supérque præsidij inest, experiuntur.

Crux nobis necessaria.

1. Vt superbia nostra retundatur.

2. Vt humiliati discamus inuocare Dei auxilium.

Ps. 30.7.

Confirmatio ab exemplo Dauidis.

3. Vt eius præsentiam experiamur.

3 Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quod Deus promisit fidelibus se adfuturum in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentũ affert sanctis, quòd Deus, quam sanctis pollicitus est opẽ, re ipsa dum opus est exhibeat. Inde spes quoq; eorũ cõfirmatur: quando in-

Crucis vtilitas multiplex.

Rom 5.3.

1. Patientia vnde oritur.

Spei confirmatio.

In Deum fiducia & sincera fiducia. gratitudinis nimiæ foret, non expectare in posterum quam cõstantem ac firmam experti sint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quam falso de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostrámque hypocrisim, quę delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt nõ opprimamur, nec succumbamus. *Victoria.* Victoriam autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neq; enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi, vt imbecillitatis tuæ conscius probè fias. Imbecillitatis propriæ sensu affici, vt diffidere tibi discas. *Perseuerantia.* Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, vt veracem esse in suis *Fides inuicta.* promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

4. Exploratio patientiæ & eruditio ad obedientiam. 4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi suos, vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd possint illi obedientiam præstare, nisi quã ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documẽtis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac constantiam, qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiã *Confirmatio, ab exemplo Abrahami, & Petri testimonio.* explorare. Vnde illæ sunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham & pietatem eius cõpertam habuerit ex eo quòd non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Pe-*Gen 22. 1. 12.* trus non secus fidem nostram tribulationibus docet probari, *1. Pet. 1. 7.* quàm aurum in fornace igni examinatur. Quis autem nõ expedire dicat vt præstantissimum patientiæ donum, quod à Deo suo fidelis accepit, in vsum producatur, vt certum manifestumque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt. Quòd si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceãt ac depereãt quas fidelibus suis virtutes contulit, iure facit dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habent sanctorum afflictiones, sine quibus nulla fo-*Eruditio ad obediẽtiã quàm vtilis.* ret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent, nescirent *De vita beata, c. 15.* quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat fuisse vetus prouerbium, quum ad res aduersas tolerandas quempiã hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominẽ, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quod si æquissimum est vt cælesti Patri nos

nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis ista hæc obedientia: nisi simul reputamus quāta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatq; mollius aliquantisper atque indulgētius habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginantur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec sessorem recognoscūt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficētia ad reputandum ac deamandam eius bonitatem allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuo eius indulgentia potius corrumpamur, plusquam necessariū est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honorib. elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescam[9], Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociā crucis remedio subigit ac refrænat. idque variis modis: quantū scilicet vnicuique salubre est. Neq; enim aut iisdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alij alio crucis genere exerceantur. Quū autem alios lenius tractet, alios asperioribus remediis purget cælestis medicus, dum vult omnium sanitati consulere: neminé tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbidos.

Necessaria itē ad domandam carnis nostræ lasciuiā, quæ apposita similitudine depingitur.

Deut. 32. 15.

Indevaria crucis species, quibus pij premūtur.

6 Adde quòd non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiā delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus, nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patiētiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè considerationem suppeditat, quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate Patris nostri clementiā erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat: sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne respuas correctioné Domini, neque afficiaris tędio quū ab eo ar-

3. Infirmitates nostras præuenit Deus, & præterita delicta corrigit, vt nos in obedientia contineat.

1. Cor. 11. 8. 32.

Confirmatio, à testimonio Solomonis.

Prou. 3. 11.

gueris. Quem enim diligit Deus, corripit:& eũ velut Pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoscimus, an nostrum non est obediétes potius docilésq; filios exhibere, quàm contumacia desperatos homines imitari, qui maleficiis induruerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat. vt rectè ille dicat, nos spurios esse, non filios, si extra disciplinam sumus. Peruersissimi ergo sumus si ipsum ferre non possumus, dũ suam nobis beneuolentiam & quam habet de salute nostra curã declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quòd illi velut inueteratæ recoctæq; nequitię mancipia, flagellis deteriores modò ac obstinatiores fiunt: hi, ceu filij ingenuitate præditi ad pœnitentiã proficiunt. Eligendũ nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum est, cótentus breuiter attigisse, finem faciam.

Ab Apostoli dicto.
Heb. 12. 8.

Singularis autẽ sub cruce consolatio est vbi pro iustitia (quæ lõgè patet) persecutionem patimur.

7 Porrò singularis illa est consolatio, vbi pro iustitia persecutionem patimur. Succurrere enim tũ debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militię suæ nota insignit. Persecutioné pati pro iustitia dico, non tantum qui pro Euangelij defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrocinio laborant. Siue ergo in asserenda aduersus Satanæ mendacia Dei veritate, siue in suscipienda bonorum atq; innocentium contra improborũ iniurias tutela, necesse est incurrere in mundi offésiones & odia, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunis, aut honori periculũ immineat: ne graue sit nobis aut molestũ eatenus impendere nos Deo, aut ne miseros in iis nos putemus, in quib. ipse suo ore nos beatos pronũtiauit. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est: similiter exiliũ, contemptus, carcer, ignominia: mors deniq; ipsa extremum est omnium calamitatum. Verùm vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorũ quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quam falsa carnis æstimatione. Ita fiet vt Apostolorũ exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro nomine suo contumeliã patiamur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene conscij impiorũ scelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed verè apud Deũ in cælis diuitiæ ita nobis accrescunt: si penatib. nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. si vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Christo radices. si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei. si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tantum pretium Dominus statuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præsentis illecebras.

Matth. 5. 10.

Act. 5. 41.
Partes quædã huius consolationis.

Hæc crucis species fideliũ ma.

8 Quũ ergo his & similibus monitis abundè soletur Scriptura quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel

vel calamitates: nimis ingrati ſumus niſi libenter atque hilariter eas è manu Domini ſuſcipimus. præſertim quũ ſit hæc crucis ſpecies fidelium maximè propria, qua vult Chriſtus in nobis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius eſt contumeliam quàm centũ mortes pati, nominatim admonet Paul' non modò perſecutiones nos manere, ſed etiam probra, quia ſperam' in Deũ viuũ. Sicut alibi ſuo exemplo ambulare nos iubet per infamiam & bonam famã. Neque verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitatis dolorísq; ſenſum tollat. alioqui nulla in cruce eſſet ſanctorũ patientia, niſi & dolore torquerentur, & angerentur moleſtia. Si nulla eſſet in egeſtate aſperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea ſúſque déque habere? At quũ vnumquodq; ipſorum ingenita ſibi amaritudine noſtros omniũ animos naturaliter mordeat, in eo ſe profert fidelis hominis fortitudo, ſi eiuſmodi amaritudinis ſenſu tentatus, vtcũq; grauiter laboret, fortiter tamen obſiſtendo eluctatur. in eo ſe exerit patientia, ſi acriter exſtimulat', timore tamen Dei refrenatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas, ſi triſtitia & mœrore vulneratus, in ſpirituali Dei conſolatione acquieſcit.

ximè propria libenter ac hilariter è manu Dei ſuſcipienda eſt.

1. Pet. 4. 14.

1. Tim. 4. 10.

2. Cor. 6. 8.

Hilaritas autẽ ſtupida non requiritur, ſed qua ſub onere gemat & patienter expectet Dominum.

9 Hunc conflictum, quem aduerſus naturalem doloris ſenſum ſuſtinent fideles, dum patientiæ ac moderationi ſtudent, eleganter deſcripſit Paulus his verbis, In omnib. premimur, at nõ anxij reddimur: laboramus, at nõ deſtituimur: perſecutionẽ patimur, at in ea non deſerimur: deiicimur, at non perimus. Vides vt patienter ferre crucẽ, non ſit prorſus obſtupeſcere, & omni doloris ſenſu priuari. quemadmodum Stoici magnanimum hominem ſtultè olim deſcripſerunt qui exuta humanitate, rebus aduerſis perinde ac proſperis: triſtibus perinde ac lætis afficeretur. imò qui inſtar lapidis nulla re afficeretur. Et quid iſta ſublimi ſapientia profecerunt? nempe ſimulachrum patientiæ depinxerũt, quod neque repertum eſt vnquam inter homines, neque extare poteſt. Quin potius dum nimis exactam ac præciſam patientiam habere volunt, eius vim ſuſtulerũt è vita humana. Nunc quoque ſunt inter Chriſtianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, ſed triſtari quoque & ſolicitum eſſe vitioſum eſt. Atq; hæc quidem paradoxa ferè ab otioſis hominibus procedunt, qui ſpeculando magis quàm agendo ſe exercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea iſta philoſophia, quam magiſter ac dominus noſter non verbo tantùm, ſed exemplo etiam ſuo damnauit. Nam & ſuis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit, nec aliter diſcipulos ſuos inſtituit. Mũdus inquit, gaudebit: vos

Huius conflictus deſcriptio ex Apoſtoli verbis deſumpta.

2. Cor. 4. 8.

Stoicorum vanitati oppoſita.

Chriſti authoritate & exemplo illuſtrata.

Joan.17.20. Matth.5.4. Luc.22.44.

autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronunciauit qui lugent. nec mirũ. Nam si improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguineæ lachrymæ distillarunt? Si quęlibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorē illum quo non leuiter consternatũ fuisse legimus? si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quod animam suam fatetur esse tristem vsque ad mortem?

Electorum Dei perpetua experientia & testimonio comprobata.

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à desperatione reuocarē, ne studio patientiæ ideo protinus renuntient quòd naturalem doloris affectum exuere non possunt. Quod necesse est euenire iis qui ex patientia stuporem, ex homine forti & constanti stipitem faciunt. Sanctis enim tolerantiæ laudem defert Scriptura, dum ita malorum duritia afflictantur, vt non frangātur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundantur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnantia, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro, Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. Quũ autem senueris, pręcinget te alius & ducet quò non voles. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deũ per mortem, inuitũ ac restitantem eò tractum esse. alioqui parum haberet laudis eius martyriũ. Verùm vtcũque cordis summa alacritate diuinæ ordinationi parēret, quia tamen humanitatem non exuerat, duplici volũtate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus, per se reputabat, eius horrore perculsus, libenter effugisset. Rursum dũ succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, euicto ac proculcato timore, libenter atque adeo hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tāta Dei obseruātia atq; obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constanter retineamus. Res enim ipsæ aduersæ habebunt suam asperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitatem expetemus: sic egestate pressi, solicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominiæ, contemptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc semper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatem sequamur. Imo inter ipsas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat

Joan.21.18.

Item speciali exemplo Petri Apostoli.

Qualis sit patientia quæ à nobis requiritur.

hæc

hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ voluntatis consideratione sumpsimus, paucis definiendum est quid inter philosophicam ac Christianam patientiam intersit. Equidem paucissimi ex philosophis eò rationis conscenderunt vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandum censerent. sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita necesse sit. Quid autem istud est dicere nisi cedendum esse Deo, quia frustra cõtendas obluctari? Nam si Deo tantum paremus quia necesse est: si euadere liceat, parêre desinemus. Scriptura autẽ longè aliud in voluntate Dei considerare iubet, nempe iustitiã primùm & æquitatem: deinde salutis nostræ curam. Huiusmodì ergo ad patientiam sunt Christianæ exhortationes. Siue paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandum nihil istorum accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid enim? annon innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seueriùs ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquissimum est carnem nostram domari, & veluti iugo assuefieri, ne libidinosè pro suo ingenio ferociat? annon digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Non audimus iam illam frigidam cantionem, Cedendum quia necesse est: sed viuidam ac plenam efficaciæ præceptionem, Obtemperandum, quia resistere nefas est. Patienter ferẽdum, quoniam impatientia sit aduersus Dei iustitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quod saluti ac bono esse nobis agnoscimus, hac etiam parte consolatur nos optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, saluti nostræ consulere. Quòd si salutares nobis tribulationes esse constat, cur non grato placidóque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum animi nostri contrahuntur in cruce, naturali acerbitatis sensu, tantum spirituali lætitia diffundãtur. Vnde & gratiarũ actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio nonnisi ab hilari lætóque pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spirituali gaudio temperari.

Philosophicæ ac Christianæ patiẽtiæ discrimen.

Philosophica necessitatẽ obtendit, cui non possis resistere.

Christiana, iustitiã Dei proponit & salutis nostræ curam.

Huius discriminis diffusior explicatio.

CAPVT IX.

De meditatione futuræ vitæ.

Partes capitis.

1 Præcipua crucis vtilitas ea est, quòd nos variis modis tum ad præsentis vitæ contemptum assuefacit, tum ad futuræ meditationem excitat, sect. 1.2.
2 Necesse est nos ita vi abstrahi ex præsenti vita, vt illam neque fugiamus neque odio prosequamur: sed futuræ desiderio præsentem alacriter in morte deseramus, cum bona summi nostri imperatoris venia, sect. 3.4.
3 Infirmitatis nostræ mortem formidantis descriptio correctio, & tuta remedia, sect. 6.

Dei suos affligentis consiliũ.

Vocunque autem tribulationis genere premamur, respiciendus semper est hic finis, vt assuescamus ad præsentis vitæ contemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniã enim optimè nouit Deus quantopere in bel'uinũ mũdi huius amorem simus naturâ inclinati, aptissimã rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrûm qui non videri cupiat ad cælestem immortalitatẽ toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarũ cõditio nihilo nostra inferior futura esset, nisi spes æternitatis post mortẽ nobis superesset. Verùm si consilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram. Inde autem stupiditas, quòd mẽs nostra fulgore inani opũ, potentiæ, honorũ, perstricta hebetatur, ne lõgius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degrauatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatem in terra suam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de præsentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari sæpe infestaríque permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij deli-

1. Vult assuefca mus ad præsentis vitæ cõtemptum.

Cuius amore vesanimus.

Quem amorem varijs afflictionum variarum pharmacis extinguit.

delicientur: aut vxorũ improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel confidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quæ æstimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multísque admixtis malis vitiata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hîc quærendum aut sperandũ quàm certamen: attollendos in cælũ oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nũquam seriò ad futuræ vitæ desiderium ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

1. In cælum attollamus oculos ad coronam immortalem.

2 Siquidem inter ista duo nihil mediũ est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat. Proinde siqua æternitatis cura est, huc diligenter incumbendum vt malis istis compedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac fœlicitatis concursu hîc frueremur: quum assiduis malorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ instar esse, non modò eruditis notũ est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet. & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententiis commendarũt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligentius expendamus vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verùm vbi accidit, momentanea est philosophia, quæ, simul atque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantùm, sed mortalitatis quoque ipsius obliti, acsi nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse ἐφήμερον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione,

Qui præsentis vitæ amore detinetur, futuram meditari haud facilè potest.

Id confirmant prosperitatis incommoda.

Humani iudicij cæcitas.

Momentanea etiam eorum philosophia, qui melioris vitæ desiderio tenentur.

Conclusio, necessariam esse crucem, qua pij ad futuræ vitæ meditationem & amorem excitantur.

vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operæpretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimẽtis conuinci de misera terrestris vitæ conditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua stu táque eius admiratione obstupescere, acsi vltimam bonorum metam in se continêret? Quod si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officij est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Verumtamen præsens vita, non est detestãda, quum sit diuinæ beneuolẽtiæ erga pios testimonium.

3 Sed enim ad talem præsentis vitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitudinem. Siquidem hæc vita, vtcunque infinitis miseriis referta sit, censetur tamen meritò inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficij, rei iã sumus nõ paruæ in Deũ ipsũ ingratitudinis. Præsertim verò fidelib. testimonium esse debet diuinæ beneuolentiæ: quando ad salutem eorum promouendam tota est destinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hæreditatem nobis palàm exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare. ea sunt quæ quotidie ab ipso nobis conferũtur bona. Quum ergo nobis seruiat vita hæc ad intelligendam Dei bonitatem, fastidiemúsne eam quasi nullam boni micam in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nam si deessent Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarũ actionem, quòd in eius lucem nos protulit, quòd vsuram nobis concedit, quod omnia ad eam conseruandam necessaria præsidia largitur. Et multo illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriam regni cælestis quodammodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in cælo, certamina prius in terris obeant, ne triumphent nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quò spes ac desiderium nostrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi constitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus esse quòd terrenã vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratósque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandam miserrimam eius conditionem: quo scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendemus.

Præterea, nos ad gratiarum actionem Deo Opt. Max reddendam hortatur & impellit.

Post certamina enim in terris victoriã & coronam electis in cælo reposuit.

Tædium vitæ præsentis quomodo temperãdum.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desiderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos

quib.visum est optimũ non nasci: proximũ, quàm citissimè aboleri. siquidem Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infaustũ ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœrore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequebãtur. sed id faciebãt sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, nõ videbãt quomodo piis in bonũ cedat quod per se nec beatum nec desiderabile est. itaq; iudiciũ suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fideliũ in æstimãda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eo alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus conténenda est ac fastidienda. Nam si cælũ patria est, quid aliud terra quàm exiliũ? Si migratio è mundo est in vitam ingressus, quid aliud mũdus quàm sepulchrum? in ipso manere quid, aliud quàm in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est asseri in solidam libertatem, quid aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema fœlicitatis summa est, nónne ea carere miserum? Atqui donec è mundo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum cælesti vita terrena compararetur, non dubium quin facilè & cõtemnenda & proculcanda sit. Odio certè habenda nunquam est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odiũ proprie in ipsam conuertendum est. Vtcunq; sit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius desiderantes, parati quoque simus ad arbitrium Domini in ea manere. quò scilicet tædium nostrum sit procul ab omni murmure & impatiẽtia. Est enim instar stationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conseruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidẽ sortem suam Paul⁹, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desiderio: nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum se ad vtrunq; profitebatur: quia se id Deo debere agnoscit vt nomen eius vel per mortem vel vitã glorificet. ipsius autem est statuere quid maximè ad gloriam suam expediat. Itaq; si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contẽnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

Scopus fidelium in ea æstimãda.

Præsentis & futuræ collatio.

2.Cor.5.6.

Quatenus præsens vita odio est habenda.

Stationi assimilata.

Rom.7.24.

Phil.1.23.

Ex qua non sine Dei arbitrio exire licet.

5 Hoc verò portenti simile, quòd pro illo mortis desiderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse iactant, vt ad quamlibet eius mentionem contremiscant, velut rei penitus ominosæ & infaustæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione.

Contrà, damnantur Christiani qui ad mortis nomen trepidant.

At istud nullo modo ferendum, non esse in pectore Christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualemcunque illum timorem superet ac supprimat. Nam si cogitemus hoc instabile, vitiosum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis nostri tabernaculum ideo dissolui vt in firmam, perfectam, incorruptibilem, cælestem denique gloriam mox instauretur: an non ardêter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortem ab exilio nos reuocari vt patriam, & cęlestem patriam incolamus, an nihil inde solatij consequemur? At nihil est quod non permanere appetat. Fateor sanè. atque ideò ad futuram immortalitatem respiciendum nobis contendo, vbi stata conditio obtingat, quę in terra nusquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere docet, non quia velint exui, sed quia superindui cupiant. An verò bruta animalia, atque adeò inanimæ ipsæ creaturæ vsque ad ligna & lapides, præsentis suæ vanitatis sibi consciæ, in vltimum resurrectionis diem intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenij luce præditi, & supra ingenium, Dei spiritu illuminati, quum de essentia nostra agitur, non attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verùm non est huius instituti aut loci contra tantam hanc peruersitatem agere. Et iam initio professus sum me locorum communium fusiorem tractationem hîc minimè velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerent, nisi digni essent qui ad Philosophos ablegarentur: vt inspecto quem illi præ se ferũt mortis contemptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habeamus constitutum, neminem bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diem cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturæ familiare est quoties solidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra: appropinquat enim redemptio vestra. An rationabile, quæso, est vt quod ille tantùm valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quam tristitiam ac consternationem pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentũ Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omniũ gurgite extractos, in beatã illã vitę & glorię suę hereditatẽ inducat.

1. Ratio. — *2. Altera.* — *Obiectio.* — *Responsio.* — 2.Cor.5.2. — Rom.8.19. — *3. Tertia ratio à comparatis, & à minori ad maius.* — *4. Quarta à testimonijs.* — *5. Quinta, à vocatione & spe nostra.* — Tit.2.13. — Luc.21.28. — *6. Sexta à redẽptionis fine.* — *7. Septima, à vita præsentis consideratione.* — Rom.8.36. — 1.Cor.15.19.

6 Sic est sane: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet esse tanquam oues mactationi destinatas, quo Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent,

essent, nisi, in cælum mente erecta, superarent quicquid in mũdo est, & præsentem rerum faciem traiicerent. Contrà, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiamsi videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splẽdore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quauis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum inenarrabili suauitate pascet, in suę altitudinis societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremã ignominiam proiiciet: eorum delicias cruciatibus, risum & lætitiam fletu stridoréque dentium permutabit, pacem diro cõscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto; piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subiiciet. Hæc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniuste afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hęc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit despõdere animum, aut vanis mundi solatiis in exitiũ nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in præsenti impiorũm prosperitate reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter cõsistere quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

8. Octaua à vitæ futuræ meditatione.

Iesa. 25. 18.
Apoc. 7. 17.

9. Postrema, ab impiorum exitus horrendi descriptione ducta.

2. Thess. 1. 6.

Psal. 73. 2.

Conclusio.

CAPVT X.

Quomodo vtendum præsenti vita, eiusq; adiumentis.

Partes huius capitis.

1 Huius doctrinæ necessitas ac vtilitas: quę extrema item nobis fugienda, si pręsenti vita eiúsque adiumentis rectè vti cupimus, sect. 1. & 2.

2 Horum extremorum alterum, nempe carnis intemperies diligenter est compescenda, ídque quatuor modis ordine descriptis, sect. 3. 4. 5. & 6.

Quam necessaria sit hæc doctrina.

Ratio.

TALIBVS rudimentis probè nos simul instituit Scriptura, quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quę videntur oblectationi magis quàm necessitati inseruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur. Eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verùm quia lubricus est hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium. sed impendiò austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerunt conscientiis quàm quibus verbo Domini stringerentur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis. ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuienti viam sternere volunt: pro confesso assumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem: sed permittendum cuiusque conscientiæ vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec posse conscientias statis pręcisísque legum formulis hîc alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus nobis est.

Vsus bonorum vitæ præsentis.

1.Cor. 7.3.

Extrema fugienda.

1. Nimia austeritas.

Plutarch. lib de vitãdo ære al i. Philostrat. in vita Apoll.

2. Carnis intemperies & lasciuia.

Quod ad primum attinet: Deus tot bona creando, nõ modò necessitati nostræ, sed oblectamento quoq.

2 Sit hoc principium, vsum donorũ Dei nõ aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipse creauit ac destinauit: siquidem in bonum nostrum creauit, non in perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in finem

nem alimenta creauerit, reperiemus non necessitati modò, sed oblectamento quoque ac hilaritati voluisse consulere. Sic in vestibus, præter necessitatem, finis ei fuit decorum & honestas. In herbis, arboribus, & frugibus, præter vsus varios, aspectus gratia, & iucunditas odoris. nisi enim id verum esset, non recenseret Propheta inter beneficia Dei, quòd vinũ lætificat cor hominis, quòd oleum splendidam eius faciem reddit. Nõ commemorarent passim Scripturæ, ad commendandam eius benignitatẽ, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ naturales rerum dotes satis demonstrant quorsum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores sic distinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis aut lapidib. pretiosa redderentur? Denique annon res multas, citra necessarium vsum, commendabiles nobis reddidit?

ac hilaritati consuluit.

Confirmatio, à dicto Prophetæ Ps. 104.15.

Ab experientia ipsa.

3 Facessat ergo inhumana illa philosophia, quæ dum nullũ nisi necessarium vsum concedit ex creaturis, non tantùm malignè nos priuat licito beneficentiæ diuinæ fructu: sed obtinere non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stupitẽ redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrendum est carnis libidini: quæ nisi in ordinem cogitur, sine modo exundat: & habet (vt dixi) suos suffragatores, qui sub prætextu concessæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænum illi vnum iniicitur, si statuatur, ideo condita nobis esse omnia vt cognoscamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione prosequamur. Vbi gratiarum actio, si te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obstupescas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, si caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens, mentẽ impuritate sua inficit, nequid recti aut honesti cernas? Vbi in vestib. gratitudo erga Deum, si sumptuoso earum ornatu & nos admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, si in earũ splẽdorẽ defixæ sint mentes? nam totos suos sensus multi sic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quasi in metalla, similes fiant pictis figuris. Nidor culinæ vel odorũ suauitas alios obstupefacit, nequid spirituale olfaciãt. Id quoque ipsum in reliquis videre est. Quamobrem constat hîc iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulã, ne carnis curam agamus ad eius concupiscentias, quibus si ni-

Nimia igitur hæc austeritas explodenda est,

Nec minus diligenter Carnis lasciuia.

1. Sciendũ creaturas nos ad Creatoris cognitionem, amorem & honorẽ reuocare.

Quod præstari nequit ab impiis, qui terrenis istis intemperanter abutuntur.

Rom. 13.14.

mium conceditur, sine modo vel temperie ebulliunt.

2 Eatenus hæc omnia contemnenda, quatenus ad vitæ cælestis meditationem expedit.

1. Cor. 7. 31.

4 Sed nulla certior aut expeditior via est quàm quæ nobis fit à præsentis vitæ contemptu & cælestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti sint, acsi non vterentur: qui vxores ducunt, acsi non ducerent: qui emunt, acsi non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt non minus placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præscribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modo in cibo & potu, gulæ intemperiem: in mensis, ædificiis, vestibus nimiam mollitiem, ambitionem, superbiam, fastũ, morositatem exscindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediat à cælestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. Atqui verè illud olim à Catone dictũ est, Cultus magnam curam, magnam virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio vsurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, fere animæ esse negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimum sibi indulgeant: contrà, perpetua animi intentione sibi instent ad rescindendum omnem superuacuæ copiæ apparatum, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis sibi faciant impedimenta.

Hæc meditatio nimio rerum creatarum amore extinguitur.

Primùm, intẽperantia.

Deinde impatientia, & immodica appetentia.

5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate solicitentur: quam moderationem qui tenent, non mediocriter in schola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probet qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum vt plurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui sordida veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non cõtentus, lautioris desiderio inquietabitur, intemperanter quoq; lautitiis illis abutetur, si contingant: qui priuatam humilémq; conditionem difficulter feret ac inquieto animo, si ad honores conscendat, à fastu haudquaquam abstinebit. Huc ergo contendant omnes quibus non fictum pietatis studium est, vt discant, Apostoli exemplo, satiari & esurire: abundare, & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vsum modificat: de qua nonnihil dictum est quum præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddenda sit olim ratio. Sic ergo dispésare oportet vt assiduè auribus nostris insonet

Remedium aduersus hæc mala.

Philip. 4. 12.

3. Creaturæ in nostrum vsum ita deputatæ sũt, vt simus de eis rationẽ reddituri iusto iudici, qui abusũ omnẽ dãnauit.

insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat, à quo eiusmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum, superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum dispensatio approbatur quàm quæ sit cum charitate coniuncta, qui delicias quaslibet, quæ à castitate ac puritate hominis animum abstrahunt, vel mentem caligine hebetant, ore suo iam condemnauit.

6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquemque nostrum in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm desultoria leuitate huc atque illuc feratur, quã cupida sit, ad res diuersas simul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra, omnia sursum deorsum miscerentur, distinctis vitæ generibus sua cuique officia ordinauit. Ac nequis temere suos fines transiliret, eiusmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suum ergo singulis viuendi genus est quasi statio à Domino attributa, ne temere toto vitæ cursu circumagantur. Adeò autem necessaria est ista distinctio, vt actiones omnes nostræ inde coram ipso æstimentur, ac sæpe quidem longè aliter quàm pro humanæ ac philosophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur, etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriam. atqui voce cælestis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari. satis est si nouerimus, vocationem Domini, esse in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in speciem laudabile designare: sed illud qualecunque sit in conspectu hominum, apud Dei thronum respuetur. deinde in ipsis vitæ partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè composita erit tua vita, quum ad hunc scopum dirigetur. quia nec quisquam propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas non esse transilire suas metas. Qui obscurus erit, priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestiis aliísq; oneribus non parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducem. Libentius magistratus partes suas obibit: paterfamiliás se ad officium astringet: quisque in suo vitæ genere incommoda, solicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullum erit tam sordidum ac vile opus quod (modò tuę vocationi pareas) non coram Deo resplendeat & pretiosissimum habeatur.

4. Deus vnumquemque nostrũ in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri iubet, ne quid temere aut dubia conscientia tẽtemus.

Vtilitas & vsus huius doctrinæ.

Eximia consolatio.

CAPVT XI.

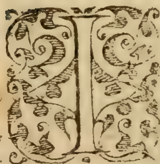
De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.

Hoc capite & septem sequentib. orthodoxa de Iustificatione fidei doctrina explicatur, refutatis erroribus oppositis. Possunt autem hoc ordine ita cõnecti, vt Caput 11. rẽ ipsam afferat. Quatuor proximè succedentia, iustitiam operum destruendo, fidei iustitiam confirmẽt, singula secundum eam rationem quam in suis quæque titulis præ se ferũt. Nẽpe 12. à descriptione perfectæ iustitiæ. 13. à duobus quæ cauẽda sunt. 14. à cõsideratione initij & progressus sanctificationis in renatis. 15. à duobus pessimis effectis quæ iustitiã operũ continuò comitantur. Tria reliqua sunt refutatoria. 16. Calumnias aduersariorum discutit. 17. argumentis respondet quæ ex promissionibus vel Legis vel Euãgelij ducuntur. 18. Refellit ea quibus ex promissa mercede colligitur operum iustitia.

Porrò tres præcipuę sunt partes huius capitis.

1 De loquutionibus, quę in hac tractatione occurrunt, disputat, sect. 1. 2. 3. & 4.
2 Osiandri delirium de Essentiali iustitia impugnat, à 5. sect. ad 13.
3 A sect. 13. ad finem capitis contra iustitiam operum fidei iustitiam erigit.

Doctrinæ de regeneratione Iustificationis locus coniunctus explicatur. Lib. 2. c. 6. & 7. Lib. 3. ab initio vsque ad hunc locum.

IAM mihi satis diligenter exposuisse suprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide subsidium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominum Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Summa autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimùm gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo recõciliati, pro iudice iam propitium habeamus in cælis Patrẽ: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatémque vitæ meditemur. At de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuius ideo attacta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam, Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutienda: & ita discutienda vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quo maiorem attentionem curámque afferamus.

Huius autẽ notitia duplici nomine admodũ est necessaria.

Nisi

Nisi enim primum omnium, quo sis apud Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, tenes: vt nullum habes stabiliendæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi melius ex cognitione ipsa elucescet.

2 Porrò ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationem ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ loquutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari corã Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidé vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiã, quatenus est peccator & quandiu talis cẽsetur. Proinde vbicunque peccatum est, illic etiam se profert ira & vltio Dei. Iustificatur autem qui nõ loco peccatoris, sed iusti habetur, eóque nomine consistit corã Dei tribunali, vt peccatores omnes corruunt. Quemadmodum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secũdum innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicetur, in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contra iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiã per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eámq; in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

Quamvt facilius assequamur, traditur definitio vocũ.
1. Iustificari coram Deo.
2. Iustificari operibus.
3. Iustificari fide.
Definitio rei.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiò hanc esse propriam & vsitatissimã verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse: per se enim facilè obseruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hæc, dè qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiã iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quamuis totus mundus eripere conetur: neque hic etiam salutis doctrinam facere iustam, quę per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiúsque doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quòd seipsos iustificent, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè

Vocis (Iustificari) multiplex significatio.
Prima, laudem Deo & veritati tribuere.
Luc. 7. 21.
Ibid. 37.
2. Inanẽ iustitiã ostentare.
Luc. 16. 15.

captare iustitiæ qua vacui sunt famam. Hunc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudicium damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dum se & Solomonē dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facilè patet, verbum hoc, etiam dum Latinè legitur, non posse aliter accipi, nempe relatiuè, non autem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad causam presentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam preuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorum impietas merebatur? Apertiùs etiamnum in cōclusione, dū sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. quis condēnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est acsi diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eū qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu absoluere. Quū itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocētiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus. Sic Actorum 13. in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remissio peccatorum, & ab omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Mosis, omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides post remissionem peccatorum iustificationem hāc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro absolutione sumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Christi beneficium esse: vides fide percipi: vides deniq; interponi satisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iustificari per Christum. Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descēdisse, non possumus dicere aliquo operum merito consequutum esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operū approbatione, sed gratuita Dei absolutione. Quare elegāter Ambrosius, qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam.

[Margin: 1. Reg. 1. 21. — 3. Iustitiam ex fide imputare. Gal. 3. 8. Rom. 3. 26. Rom. 8. 33. — Per & propter Christum. — Act. 13. 38. — Prima cōfirmatio à dicto Pauli: Et Christi. Luc. 18. 14. — In. Psal. 118. Serm. 10.]

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsā si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationē designat, quum dicit ad Ephesios 1. 5. Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei in laudem gloriosæ ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id

[Margin: Altera confirmatio, ex collatione aliarum vocum, quæ nomine iustificationis gratuitā coram Deo iustitiam per]

Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deũ nos gratuitò iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expendant lectores totum contextum. nam paulò post exegeticè addens, Christũ qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum reconciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

fidem in Christum intelligũt. Rom.3.24. Rom.4.6. *1. Acceptio.* *2. Iustitiæ imputatio.* *3 Beatitudo.* *4. Remissio peccatorum.* 2.Cor.5.18. *5. Reconciliatio cum Deo.* *6. Iustitia per obedientiam Christi.* Rom.5.19.

5 Verùm quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo etsi noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transeo, hoc delirium refellere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulat, quibus Christum probet vnum esse nobiscum, & nos vicissim cum ipso: quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculum, seipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati studeo, in præsenti causa insistam. Dicit nos vnum esse cum Christo. Fatemur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigias: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsáque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium locum differri postulat. Quãuis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere quàm vt huic sentẽtiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia contentũ, quæ nobis obedientia & sacrificio

Altera pars capitis, Osiandri deliria de essentiali iustitia refellens. *1. Argumentũ Osiandri.* *Responsio.* *2. Argumentũ.* *Responsio 1.* *Altera.* *3. Argumentũ.*

mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hec enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solùm Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verũ esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sũt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deindè substantialẽ mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobísque sit caput, & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitię diuinę consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

Responsio 1.

Responsio 2.

6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solum quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinę quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda contentio: sed quum principium hoc sit instar sepiæ, quę egestione atri turbidíq; sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solùm reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat, relinquat quales erant natura, nihil ex vitiis mutando. Responsio perquàm facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hęc duo, quę simul & coniunctim in ipso percipimus, iustitiã & sanctificationem. Quoscunque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cujus virtute eos reformat ad suam imaginem. Verùm si solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodũ: sol calore suo terrã vegetat ac fœcundat, radijs suis illustrat

Quam necessaria sit hæc refutatio.

A consideratione falsæ interpretationis vocum præcipuarum, & ab ignoratione elenchi.

4. Argumentum.

Responsio.

Similitudine confirmata.

ſtrat & illuminat, hîc mutua eſt ac indiuidua connexio: trāſferre tamen quod vnius peculiare eſt ad alterum, ratio ipſa prohibet. In hac duplicis gratiæ confuſione, quam obtrudit Oſiander, ſimilis eſt abſurditas: quia enim re ipſa ad colēdam iuſtitiā renouat Deus quos pro iuſtis gratis cēſet, illud regenerationis donū miſcet cum hac gratuita acceptatione, vnúmque & idem eſſe contendit. Atqui Scriptura vtrunque coniungens diſtinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia meliꝰ nobis pateat. Neq; enim ſuperuacuū eſt illud Pauli, datum fuiſſe nobis Chriſtum in iuſtitiam & ſanctificationem. Et quoties à ſalute nobis parta, à paterno amore Dei, à Chriſti gratia ratiocinatur nos ad ſanctitatem & munditiem vocatos eſſe, apertè indicat aliud eſſe iuſtificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturā ventum eſt, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iuſtitiam non operanti, ſed credenti in eū qui iuſtificat impium, exponit iuſtum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. vbi de reatu & abſolutione ſimpliciter agi palam eſt, ac ex antitheſi pendere Apoſtoli ſenſum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturę ſuffragiis nimium futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iuſtitiæ diſſerit, quòd ſcilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iuſtitiam, poſtquam amplexus Chriſtum (qui Dei iuſtitia eſt, & Deus ipſe) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipſo vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iuſtitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis curſum pertinet: quin potius teſtatur Spiritus, quanuis eximia eſſet præſtantia virtutum Abrahæ, diúque perſeuerando tandem auxiſſet, nō tamen aliter placuiſſe Deo, niſi quòd gratiam in promiſſione oblatam fide recepit. Vnde ſequitur in iuſtificatione nullum operibus eſſe locum, ſicuti Paulus ſcitè contendit.

Secunda reſponſio, ducta eſt ab abſurdo.

1. Cor. 1. 30.

5. Argumentum. Reſponſio.

6. Argumentum. Reſponſio.

7 Quod obiicit, vim iuſtificandi non ineſſe fidei ex ſeipſa, ſed quatenus Chriſtum recipit, libenter admitto. nam ſi per ſe, vel intrinſeca, vt loquuntur, virtute iuſtificaret fides, vt eſt ſemper debilis & imperfecta, nō efficeret hoc niſi ex parte. ſic māca eſſet iuſtitia quæ fruſtulum ſalutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, ſed propriè loquendo Deum vnū iuſtificare dicimus: deinde hoc idem transferimus ad Chriſtum, quia datus eſt nobis in iuſtitiam. fidem verò quaſi vaſi conferimus, quia niſi exinaniti ad expetendam Chriſti gratiam aperto animæ ore accedimus, non ſumus Chriſti capaces. Vnde colligitur non detrahere nos Chrriſto vim iuſtificandi, dum prius eū fide recipi docemꝰ quàm illius iuſtitiam. Neq; tamen

7. Argumentum. Reſponſio.

8. Argumentũ. interea tortuosas huius sophistæ figuras admitto, quum dicit fidem esse Christum. quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quòd
Responsio. in ea reconditum sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiãsi nullius per se dignitatis sit vel pretij, nos iustificet, Christum afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, quæ instrumentum est duntaxat percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantíque beneficij author simul & minister. Iam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, vbi de iustificatione agitur.

9. Argumentũ. 8 In Christi receptione longius prouehitur: nempe verbi externi ministerio verbum internum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad externam eius diuinitatẽ
Responsio. traducat. Nos quidem Christum non diuidim⁹, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitia donauit, esse æternũ sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iustitiam nobis acquiri, nisi esset
Instantia. Deus æternus. Sed hoc Osiandri placitum est, quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ fa-
Responsio 1. ctum nobis esse iustitiam. Atqui si propriè hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quãdo nõ alia est vnius quàm alterius iustitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiam, quî illud quod interpositum est conueniet, factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etsi in se continet diuinam naturam, hîc tamen insignitur proprio
2. Instantia. elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. Ridiculè ve-
Ier. 23. 6. & 33. 14. rò in verbo vno Ieremiæ triumphat, vbi promittit Iehouam fore nostram iustitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi Chri-
Responsio 1. stum, qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne.
Act. 20. 28. Alibi retulim⁹ ex concione Pauli, Deum sibi acquisisse Eccle-
2. siam suo sanguine. Siquis inde inferat, sanguinem quo expiata sunt peccata, esse diuinum, & diuinæ naturæ: quis tam fœdum
3. errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo se omnia adeptũ esse putat Osiander, tumet, exultat, multásq; paginas farcit suis ampullis: quum tamen simplex sit, & expedita solutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum iusti-
Confirmatio. tiam: sed quo sensu, docet Iesaias, Cognitione sui iustificabit
Iesa. 53. 11. multos iustus seruus meus. Notemus Patrem loqui: Filio attribuere iustificandi partes: causam addere, quod iustus sit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Chri-
Conclusio responsionum ad 9. argumentum. stus cognoscitur. Nam vocẽ דעת passiuè accipere commodius est. Hinc colligo Christum esse factum iustitiam quando serui speciem induit: secundò nos iustificare quatenus obsequentẽ se Patri

Patri præbuit: ac proinde non secũdum diuinam naturam hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iniunctæ ratione. Etsi enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quàm eius participatione sumus iusti: quia tamen infœlici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

9 Si obiiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturã, ideóq; non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc secundo dico eum inscite hallucinari. Nam etsi neque sanguine suo animas nostras purgare, neque Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absoluere nos poterat Christus, nec deniq; munus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse secundum humanam naturam. Quomodo enim iustificati sumus si quæritur, respondet Paulus, Christi obedientia. An verò aliter obediuit quàm assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sæpius citare quomodo Osiãdrum non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis attollit Osiander, & triumphũ canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quũ longè aliud verba sonẽt, iustos nos esse expiatione per Christum facta. Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osiander, nos in Christo iustificari quaten⁹ pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis attulit, obsignare vult Christus, certum eius pignus in carne sua proponit. Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & salutis materiam in eius carne residere docent. non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat in Mediatore palam facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus quod

10. Argumentum.
Responsio.
Rom. 5. 19.
Instantia 1.
Responsio.
Iohan. 12. 43.
Instantia 2.
Responsio.
Instantia 3.
Responsio.

alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigi-
Instantia 4. ne, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficior Christum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

Responsio.

Quo sensu Christus dicatur nostra iustitia. 10 Porrò ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergo eum extra nos procul speculamur, vt nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societatem nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censeri iustitiam: quasi Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osiander hac spirituali coniunctione spreta, crassam mixturam Christi cum fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odiosè nominat quicunque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cœna substantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine superbo suísque præstigijs dedito summa gloria est. Quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago. quo sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essentialem iustitiam & essentialem in nobis Christi habitationem tam importunè exigit, huc spectat, primum vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter simus cum ipso iusti: quandoquidem secundum ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impendam diluendis quæ adducit testimonijs, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detorquet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt consortes efficeremur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc simus quales Euangelium fore promittit vltimo Christi aduentu: imò admonet Ioannes tunc nos Deum visuros sicuti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data opera me supersedere ab his nugis, non quòd diffi-

11. Argumentum. *Responsio 1.* *Altera.* *12. Argumentum.* *2.Pet.1.4.* *Responsio.* *1.Ioan.3.2.*

difficile sit eas diluere, sed quia nolo molest⁹ esse in labore superuacuo.

11 Cæterùm in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vna cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum est suáque vanitate diffluit, sanis & piis lectoribus meritò debere esse insipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciam, & nos raptare supra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osiander qui iustificari docent esse verbũ forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiam magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos censeri qui Deo reconciliantur. modus inseritur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusationi opponitur. quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formam à forensi vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat. Iam verò mihi respondeat Osiander, vbi dicit Paulus describi à Dauide iustitiam sine operibus in his verbis, Beati quorum remissę sunt iniquitates: sitne plena hęc definitio, an dimidia. Certè Prophetam nõ adducit testem, acsi doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere, sed totam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronuntians cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui transgressiones non imputat: fœlicitatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impij manent. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, non separari iustificandi gratiam à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est longè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc secundum sic inchoat Deus in electis suis, totóque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt semper obnoxij sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autem non ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cœlis compareant. Neque enim conscientias pacaret aliqua iustitię portio, donec statutum sit nos Deo placere:

13. Argumentum, de duplici iustitia.

Responsio.

14. Argumentum.

Responsio 1.
2 Cor.5.21.

Responsio 2.
Rom.4.7.
Psal.32.1.

Osiandri exceptio.
Responsio 3.

Iustitia imputata & inchoata distinguenda.

quia ſine exceptione iuſti coram ipſo ſumus. Vnde ſequitur peruerti & funditus euerti iuſtificationis doctrinam, vbi animis iniicitur dubitatio, concutitur fiducia ſalutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non ſtabilitur quies & tranquillitas cum ſpirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatem non eſſe ex Lege: quia hoc modo exinanita eſſet fides, quæ ſi operum reſpectum habeat, labaicit: quando nemo ex ſanctiſſimis illic reperiet in quo confidat. Hoc diſcrimen iuſtificandi & regenerandi (quæ duo confundens Oſiander, duplicem iuſtitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali ſua iuſtitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Oſiander titulum imponit eſſentialis iuſtitiæ) flebiliter exclamat, Miſer ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iuſtitiam verò confugiens quæ in ſola Dei miſericordia fundata eſt, magnificè & vitæ, & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebúſque omnibus aduerſis inſultat. Quis accuſabit contra electos Dei, quos ipſe iuſtificat? Certò enim perſuaſus ſum quòd nihil nos ſeparabit ab amore eius in Chriſto. Iuſtitiam ſibi eſſe clarè prædicat quæ ſola ad ſalutem in ſolidum ſufficiat coram Deo, vt gloriandi fiduciæ non deroget ac nihil remoræ iniiciat miſera illa ſeruitus, cuius ſibi conſcius ſortem ſuam paulo ante deflebat. Hæc diuerſitas ſatis nota eſt adeóque familiaris ſanctis omnibus qui ſub onere iniquitatum gemũt, & interea victrice fiducia emergunt ſupra omnes metus. Quod autem obiectat Oſiander, diſſentaneum eſſe à natura Dei, in eum recidit. nam etſi duplici iuſtitia tanquam pellita veſte ſanctos veſtit, fateri tamen cogitur, ſine peccatorum remiſſione neminem placere Deo. Quod ſi verum eſt, ſaltem concedat ſecundum ratam partem imputationis (vt loquuntur) iuſtos cenſeri qui re ipſa non ſunt. Quouſque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ ſubrogatur in locum iuſtitiæ? ex deunce, an ex vncia? Ambiguus profecto & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia non licebit quantum ad fiduciam neceſſarium erit iuſtitiæ ſibi ſumere. Bene eſt quòd huius cauſæ non eſt arbiter, qui Deo legem vellet præſcribere. Ceterùm illud ſtabit fixum, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantiæ eſt damnare ſummum iudicem quum gratis abſoluit, ne valeat illud reſponſum, Miſerebor cuius miſerebor? Et tamen Moſis interceſſio, quam hac voce compeſcuit Deus, non eò tendebat ne cui parceret, ſed vt omnes pariter abolito reatu, quamuis obnoxij culpæ eſſent, abſolueret. Ac nos quidem dicimus ideo ſepultis peccatis iuſtificari coram Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non poteſt amare niſi quos iuſtificat. Sed hæc eſt mirabilis iuſtificandi ratio, vt Chri-

ſti

Margin notes: Galat.3.18. — *Ab Oſiandro confunduntur.* — Rom.7.24. — Rom.8.33. — *Oſiandri obiectio.* — *Reſponſio.* — Pſal.51.6. — Exod.33.19.

sti iustitia tecti non exhorreant iudicium quo digni sunt,& dum seipsos meritò damnant,iusti extra se censeantur.

12 Monendi tamen sunt lectores,vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat,sedulò aduertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorem cõsequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt:(vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam : & quanuis hæc nonnisi in persona Mediatoris reperiri queat,esse tamen non hominis sed Dei iustitiã. Non colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis,sed planè iustificandi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operęprecium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non conuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondeo,vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuisse eius sapiẽtiam , sed diuerso modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię. Quod ergo apud Patrem habebat , nobis manifestauit : & ita non ad essentiam Filij Dei,sed ad vsum nostrum refertur,quod dicit Paulus , & humanæ Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret,erat tamen lux abscondita,donec prodiit idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ:qui se ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur,iustificãdi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè superiorem esse:quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pendet. Si Angelis libeat Deo satisfacere,nihil proficient:quia non sunt ad hoc destinati.homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redimeret.Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnam tantùm partem de Christo,&(quod deterius est)facere duos Deos:quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. Neque enim si Christum,quatenus mortem subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium , vocamus authorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: sed tantùm distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapsus est Osiander. Neque verò negamus, quod nobis in Christo palàm est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare : neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus confert,iustitia Dei sit,quæ ab ipso proficiscitur: sed cõstanter illud tenemus nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam.Omitto pudendam illam

15 Argumentũ seu delirium Osiandri.
Responsio.
Col.2.3.
Ioh.8.12.
16. Argumẽtũ.
Responsio.
Galat.3.13.
17. Argumẽtũ.
Responsio.
Heb. 2.14.
18. Argumẽtũ.

Responsio. illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu onerauit lectores, vbicunque fit iustitiæ métio, debere hanc essentialem intelligi. sicuti vbi Dauid Dei iustitiã ad ferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus cëties,
19. Argumẽtũ. tot sententias corrumpere non dubitat Osiander. Nihilo etiam
Philip. 2. 3. firmius est quod obiectat, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum verò Deum operari in nobis
Responsio. & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndum est faciátne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinẽ deposuit, vt sua abundantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quãuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iu-
Ioan 17 19. stitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter
20. Argumentum. nos sanctificauit, secundum diuinam naturam nobis iustitiam esse. Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi eum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nam
Responsio. etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Osiander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentiã iustitię Dei in nobis habitare?
Iesa. 59. 17. In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi loricam. an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat, ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse vllo subsidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis verbis breui-
Rom. 3. 25. ter significauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionẽ suæ
Rom. 5. 9 iustitiæ. Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius
Conclusio refutationis erroris Osiandri. hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicem iustitiam inuoluit, ne quiescant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.

Postrema pars capitis, Sophistas fingẽtes iustitiam ex fide & operibus cõpositã refellens. 13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, premonstremus id quoque, sic inter se differre fidei operúmque iustitiam, vt altera stante, necessariò altera euertatur. Dicit Apostolus se omnia pro stercoribus reputasse vt Christum lucrifaceret, & in illo reperiretur
Phil. 3. 8. non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hic comparationem, & indicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iu-
Rom. 10 3. stitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quòd suã volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei nõ fuerunt

runt subiecti. Si propriam iustitiam stabiliendo, Dei iustitiã excutimus: vt hanc consequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Idipsum quoque ostendit quum negat per Legem excludi gloriationem nostram, sed per fidem. Vnde sequitur, quãtisper manet quantulacunq; operum iustitia, manere nobis nõ nullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cũ iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operum potest. In hunc sensum tam claré loquitur quarto capite ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiuersationib. locũ relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiũgit; Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequés ergo est, nõ iustificatum esse operibus. Ponit deinde alterum argumentũ à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam. Ergo id non est ex meritis operum. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operib conflatam cõminiscuntur.

Ratio. Ita differunt inter se fides & operum iustitia, vt altera stante altera necessariò euertatur.

Ro 3. 27.

Ro. 4. 2.

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrij conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti. id verò ad opera spiritualia spectare negant. Ita secũdum eos tam fide quàm operib. iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudęos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiã, quũ solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studium ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quęlibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iustitiã Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuum, & resurrexisse. Adhæc videbim[9] postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationem & iustitiam. Vnde sequitur ne spiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iustificãdi fidei adscribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abraham habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externã virtutum speciem, vel liberi arbitrij conatum: sed quanuis spiritualis & fere Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamé suppetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirant.

Effugium sophistarũ hominũ ludicrũ.

Responsio prior.

Gal. 3. 11. 12.

Altera.

15 Crassius paulò scholastici, qui pręparationes suas miscẽt: hi tamé nõ minus prauo dogmate simplices & incautos imbuunt, sub prætextu Spiritus & gratiæ misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, tegentes. Nos verò fatemur cùm Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à

Secundum effugium, seu sophisma.

Legis obseruatione lógè omnes absumus,hinc colligimus, quæ maxime ad iustitiã valere deberent opera,ideo nihil nos iuuare, quia illis destituimur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel scholasticos,dupliciter hîc falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem,in expectanda à Deo pro meritis mercede:& quòd gratiam Dei non gratuitæ iustitiæ imputationem,sed Spiritum ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedentem ad Deũ oportet primũ credere quod Deus sit,deinde quòd remunerator sit quærentib. se. Sed non animaduertunt quis sit querẽdi modus. In nomine verò gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm,inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris,qua iusti efficimur:deinde quòd per eandem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebat diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione cõsideret,quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiam à recta imitatione multũ deflectit:quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo impurum in illo erat,corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarunt,donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac nec Augustini quidem sententia,vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tametsi enim egregiè hominem omni iustitię laude spoliat,ac totam Dei gratiæ transcribit:gratiam tamen ad sanctificationem refert,qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Responsio, duplicem fallaciam aperiens.

Heb.11.6.

Lib.3 Sẽt.distin.16.c.1.

Huius sophismatis fructus pessimus.

16 Scriptura autem,quum de fidei iustitia loquitur,longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tãtùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet.quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans,nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi benefaciat, quod peccatorem ipsum bonitatis suę sensu afficiat,qui de propriis operibus diffisus,totam salutis suæ summã in ipsius misericordiam reiiciat. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit:& quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operib, quibus incumbit,sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam

Respon. 2. quæ qualis sit fidei iustitia ex Scripturis aperit.

petuam iustitiam cogitat. Hæc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuam sententiæ nostræ explicationem reddent. Quanquã alio quàm proposita sint ordine melius digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita cohæreant vt rem totam ritè expositam certóque confirmatam habeamus.

17 Hîc memoria repetere conuenit quam prius relationem constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum cõsideratio. Quod quum aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se conferens, Iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hęc homo, viuet in ipsis. quæ autem fidei est iustitia, salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidésne vt Legis & Euãgelij discrimen hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operum subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnãtiæ specie promissionem Legi non semel opponat. Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex promissione, & quæ eodẽ capite in hanc sententiam habentur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euãgelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptã esse collationẽ. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeãt. Neque hîc obganniat quispiam, repudiari quã ex proprio marte & libero arbitrio iustitiã obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione decet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tantùm ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quũ ad eam nos formet Spiritus Dei. Cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sanctis etiam mutila est, ideóq; per se nihil pretij meretur?

Id vt melius appareat, duo loci ex Apostolo depromuntur.

Prior, ex epistola ad Rom. ca. 10.5.

Galat. 3.18.

Rom. 8.2.

18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quòd ad illius iustitiã opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione apparet, citra operũ meritũ, imò extra operũ meritum iustificari, qui fide iustificantur, quia fides eam quam

Alter locus ex Abacuc, c. 2.4. & epistola ad Galatas, c. 3. 2.

Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iustitiã, sed in sola Dei misericordia collocat. Simile est quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata. ac confirmationem subiicit, quòd tum fidei iustitię locus est vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vtitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnectit aliquãto pòst, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt secundũ gratiam: hinc colligit gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordiam recumbit? Atque eodem sensu haud dubiè alibi docet iustitiam Dei absque Lege manifestatam esse, quãuis testimonium habeat à Lege & Prophetis: quia exclusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam consequi, sed vacuos accedere vt eam recipiamus.

Rom. 4. 2.

Rom. 3. 21.

Tertium sophisma Papistarũ, exclusiuam particulam (Sola) repudiantium.

19 Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent: sed quum nusquam exprimatur Sola, hanc adiectionem fieri non sustinent. Itáne? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Euangelio iustitia, certè non lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modò, sed planè ridicula tergiuersatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid sibi, amâbo, volunt istæ loquutiones, Sine Lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hîc ingeniosum subterfugium habent: quod tametsi non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt assiduè rixando vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eodem spectant istæ

Responsio 1.
Secunda.
Rom. 4. 2.
Rom. 1. 17.

Tertia.
Ro 3. 21. & 24.

Quartum sophisma, seu fallacia dictionis.

Responsio 1.
Gal. 3. 10. 12.

istæ ratiocinationes quibus vtitur, Quoniam per Legẽ cognitio peccati, ideo non iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo nõ iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est gloriatio. Si data esset Lex quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur credẽtibus. Nugentur, si audeant, in ceremonias ista competere, nõ in mores. atqui pueri quoq; ipsi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas. *Secunda.* Ro.3.20. & 4.15. Gal.3.21. *Tertia:*

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio. Siquidem vt tãti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbarit? quis tanquam illis debitam reposcere mercedem, nisi quam ille promiserit? Habẽt ergo id ex Dei beneficẽtia, quòd & iustitię titulo & mercede digna habentur. atq; adeo hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferme quadringentis demum & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Riderẽt huiusmodi argumentũ imperiti, quòd ante promulgationẽ Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus nonnisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione quęlibet interdum opera excipit, vt quum Dauidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget. Ei qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentius loqui

Quintum sophisma bona opera iustitia titulo & mercede digna haberi. *Respõsio firmiss. Pauli argumẽto munita.* Gal.3.17. Ro.4.6. *Sextum sophisma.* *Responsio.* Gal.5.6. Ro.4.4.

quàm sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confertur.

Osiandro & Sophistis refutatis, definitio iustitiæ fidei probatur.

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in definitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cũ Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Semper ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseuerant. Id elegãter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreuiata manus Domini, vt seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos purósque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quòd abstersis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

Supra, circa finem 2. sect.

Iesa. 59. 7.

Rom. 5. 8.

Confirmatio huius probationis.

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitaui: Erat Deus in Christo mundum sibi recõcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam & reconciliationem hîc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Dauidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operib. quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eam quũ asserat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Ioannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorũ positã canit. Quã regulam sequutus Paulus in concione quã de salutis sũma apud

2. Cor. 5. 19.

Ibid. 21.

1. Testimoniis Scripturæ.

Rom. 4. 6.

Luc. 1. 77.

Antio-

Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis à quib. non potuistis iustificari in Lege Mosis, in hūc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cū iustitia vt idem prorsus esse ostendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitā esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inusitata videri debet loquutio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mūdo magis peccatorū remissione constat quàm perfectione virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Nō peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiā in absolutione, ideóque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

Act.13.38.

2\. *Veterum Theologorum.*

Lib. de ciuit. Dei, cap. 27.

Serm. 23. in Cant. Serm. 22.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur. Quod perinde valet acsi diceretur, hominem non in seipso iustū esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Siquidem euanescit nugamentum illud, ideo iustificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iustus redditur, quod magis est contrariū superiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum quærere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatū non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiatricem esse factum, vt efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantùm eo iure competere quia Christi sumus participes: siquidem omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, vt iustitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum designat quàm quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfūdat. Aliud non sensisse abundè liquet ex altera sententia, quam paulo antè posuerat, Quemadmodū per vnius inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnius iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, acsi nostra esset? Quare mihi elegātissimè videtur Ambrosius huius iustitię paradigma in benedictione Iacob statuisse: nempe quemadmodū ille primogeniturā à seipso

Sequitur, non ideo hominem fide iustificari, quoniam illa Spiritum Dei participat, quo iust' redditur: sed quia Christi iustitiam fide apprehēdit.

2.Cor.5.21.

Exceptionis solutio.

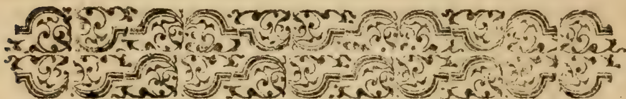
Rom.8.3.

Rom.5.19.

Iustitiæ fidei paradigma ex Ambrosio.

Lib. de Iacob & vita beata. cap. 2.

non meritus, habitu fratris occultatus, eiusq; veste indutus, quæ optimũ odorem spirabat, seipsum insinuauit patri, vt suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, vt testimonium iustitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, Quòd Isaac odorem vestiũ olfecit, fortasse illud est, quia non operib. iustificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operib. impedimento est, sed fidei claritas factorum obũbrat errorem, quæ meretur veniã delictorũ. Et sanè ita res habet. nam quò in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

CAPVT XII.

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes.

Partes huius capitis.

1 Iustitiæ Dei meditatio operum iustitiam imaginariam euertit, vt patet ex testimoniis Scripturæ & piorum confessionibus ac exemplis, sect. 1. 2. 3.
2 Conscientiæ item serium examen, & ad cæleste tribunal perpetuã citatio, sect. 4. & 5.
3 Vnde nõ hypocrisis & meriti operum vana opinio, sed vera humilitas in cordibus piorum nascitur, quod authoritate Scripturæ & publicani exemplo illustratur, sect. 6 7.
4 Conclusio, abiiciendam esse arrogantiam & securitatem: quia tantum quisque obiicit impedimenti diuinæ beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit, sect. 8.

Fons errorum ac operum iustitia.

Putarunt sophistæ de tribunali quodam humano quæstionem institui.

HÆc omnia tametsi luculentis testimonijs verissima esse patet, tamen quàm necessaria sint, non prius nobis clarè constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus, quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principiò ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed cælestis tribunalis, sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre est vt

vt nulli confidentius & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quàm qui palpabilibus morbis prodigiosè laborant, vel intercutibus crepant vitijs. Id fit quia Dei iustitiã non cogitant, cuius si vel minimo sensu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum flocci-penditur, si talis támque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nulláque sorde inquinatum, quale in homine reperire nec licuit vnquã, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum vmbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectum Dei ventũ est, facessant tales deliciæ oportet, quia res illic agitur seriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cælesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta, quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitijs, & loquitur veritatem, &c. Sed procedat ille quisquis est. Imò verò facit illa respõsio ne quis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox sit omnibus, vt alibi scribitur: Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea? A mane vsque ad vesperam succidentur. Item, Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis: & cæli non sunt mundi in conspectu eius: Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quæ excelsior est obseruatione Legis. atque hãc distinctionem tenere operæpretium est: quia etiam si quis Legi satisfaceret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit, attonitus tamen obmutescit: quia videt ne Angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorũ opera. Ego igitur iustitiam illam quã attigi, quia

Agitur autem de Dei maiestate & iustitia.

Coram qua nihil acceptum est, nisi omni ex parte integrum & absolutum.

Vide præcipuè Iobi librum.

Testimonia hæc doctrinam confirmantia.

Iesaiæ. Iesa.33.14.

Dauidis. *Iobi.* Psal.130.3. Iob.4.17.

Iob.15.15.

Immo verò si ad Legis iustitiam descêdatur, maledictio quamprimùm apparet. incomprehensibilis est, nūc omitto: sed tantùm dico, si exigitur vita nostra ad normã scriptæ Legis, nos esse plusquam socordes nisi horrenda formidine nos torqueãt tot maledictiones, quib. nos expergefieri voluit Deus: atq; inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manserit in omnib⁹ quę scripta sunt in

Deut. 27. 26. hoc libro. Deniq; insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reum sistat coram cælesti iudice, & de sua absolutione solicitus vltrò se prosternat ac exinaniat.

Fiduciæ hypocritarũ origo. 2 Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potius disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dũ in hominib. subsistit comparatio, vt se quisq; habere reputet quod alij contemnere non debeant: sed vbi ad Deũ assurgimus, corruit dicto

Simili apposito explicata. citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animę nostrę erga Deum vsu venit, quod erga visibile cælũ corpori. acies enim oculi, quantisper reb. adiacentibus perlustrãdis insistit, perspiciẽtiæ suæ documẽta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obstupefacta, non minoré in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerũ inferiorũ aspectu robur. Ne falla-

Item exhortatione. mus ergo nos vana fiducia, etiamsi reliquis hominib. vel pares vel superiores nos esse ducim⁹: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionib. istis nequit, respondebit nobis quod Pharisæis

Luc. 16. 15. dicebat, Vos estis qui vos iustificatis coram hominib⁹. At quod hominib. altũ est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines glorieris, dũ illã Deus è cælo abo-

Deinde testimonio Dauidis, Iobi & Pauli. minetur. Quid auté serui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in con-

Psal. 143. 2. spectu tuo omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu paulùm

Iob 9. 2. diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit cõtendere cum eo, non poterit respondere vnum pro mille. Hîc iam ad liquidum audim⁹, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Pau-

1. Cor. 4. 4. lus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed nõ in hoc iustificari.

Postremò Augustini & Bernardi confessione. 3 Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pij scriptores hunc sibi sensum fuisse demonstrant. Sic Augustinus, Omniũ, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis

Li. ad Bonif. 3. c. 5. & in hac vitæ infirmitate gementium vna spes est, quòd Mediatorem vnum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam

Super cantic. Serm. 61. relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmáque infirmis requies & securitas nisi in vulneribus Saluatoris? tanto illic

secu-

ſecurior habito, quanto potentior eſt ad ſaluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus inſidiatur. Non cado, quia fundatus ſum ſupra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conſcientia: ſed non perturbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Poſtea ex ijs concludit, Meritum proinde meum miſeratio Domini. Non ſum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miſerationum. Quòd ſi miſericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè ſum in meritis. Nunquid iuſtitias meas cantabo? Domine, meminero iuſtitiæ tuæ ſolius. Ipſa enim eſt & mea, nempe factus eſt mihi iuſtitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, ſi totam ſpem ponat in eum qui totum hominem ſaluum facit. Similiter vbi pacem ſibi retinens, gloriam relinquit Deo, Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur ſi pacem habuero. Abiuro gloriam prorſus: ne ſi vſurpauero quod meum non eſt, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid ſolicita ſit Eccleſia? cui de propoſito Dei firmior ſuppetit ſecuriórque gloriandi ratio? Sic non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona: præſertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam, ſed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum ſcire quòd non ſufficiant merita: ſed vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſumere, ſic carere meritis ſatis ad iudicium eſt. Quòd merita liberè vſurpat pro bonis operibus, ignoſcendum eſt conſuetudini. In fine verò conſilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: ſicuti mox ſe explicat, Felix Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec præſumptio abſque meritis deeſt. Habet vnde præſumat, ſed non merita. Habet merita, ſed ad promerendum, non præſumendum. Ipſum non præſumere nónne promereri eſt? Ergo eo præſumit ſecurius quo non præſumit, cui ampla materies gloriandi eſt, miſericordiæ Domini multæ.

In Pſal. Qui habit. ſer. 15.
Ser. 13. in Cãt.
Serm. 68.
Ezech. 36. 22. 32.

4 Ita eſt ſanè. Hoc vnicum ſalutis aſylum, in quo reſpirare tutò poſſint, ſentiunt exercitatæ conſcientiæ, vbi cum Dei iudicio negotium eſt. nam ſi quæ lucidiſſimæ videbantur noctu ſtellæ, ſplendorem ſuum perdunt ſolis aſpectu, quid putamus vel rariſſimæ hominis innocentiæ futurum, vbi ad Dei puritatem compoſita fuerit? Erit enim ſeueriſſimum illud examen, quod in abditiſſimas quaſque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abſcondita cordium reteget: quod latitantem & reſtitantem conſcientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque noſtra elapſa ſunt. Vrgebit accuſator diabolus, conſcius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ, quæ ſolæ

Altera machina, operum iuſtitiã euertens. conſcientia videlicet examen ſerium, & ad Dei perfectionem imperfectionis humanæ comparatio.
1. Cor. 4. 5.

nunc æſtimantur: ſola poſtulabitur volũtatis ſynceritas. Quare hypocriſis non modò qua homo corã Deo ſibi malè conſcius, oſtẽtare ſe apud homines affectat, ſed qua ſibi quiſq; corã Deo imponit (vt ſumus ad nos palpãdos adulandóſq; procliues) cõfuſa concidet, vtcunque nunc pluſquam temulenta audacia ſuperbiat. Ad eiuſmodi ſpectaculum qui ſenſum ſuum non dirigunt, ſuauiter quidem & placidè iuſtitiam ſibi ad momentum adſtruere poſſunt, ſed quę in iudicio Dei mox illis ſit excutienda: non ſecus ac magnæ opes, per ſomnium cumulatæ, expergefactis euaneſcũt. Qui autem ſeriò, tanquam ſub Dei conſpectu, de vera iuſtitiæ regula quærent, illi certò cõperient, omnia hominũ opera, ſi ſua dignitate cenſeãtur, nihil niſi inquinamenta eſſe & ſordes: & quæ iuſtitia vulgò habetur, eam apud Deũ meram eſſe iniquitatem: quę integritas cenſetur, pollutionem: quę gloria ducitur, ignominiam.

Hypocritæ contra ſibi ipſis plaudunt.

Simile.

Qui fit, vt tantopere imaginariæ huius iuſtitiæ operum opinione detineamur.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos ſine blanditijs cæcóve amoris affectu reſpiciẽdos deſcẽdere ne pigeat. Mirum enim non eſt ſi tantopere cæcutiam⁹ in hac parte, quum à peſtilenti erga ſe indulgentia nemo noſtrûm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærere clamat Scriptura. Cuiq; viro, inquit Solomo, recta eſt via in oculis ſuis. Item, Omnes viæ hominis mũdæ videntur in oculis eius. Quid autem? an iſta hallucinatione abſoluitur? imo verò (quemadmodum ibidem ſubiungit) Dominus ponderat corda. hoc eſt, dum homo ob externã quam præ ſe fert iuſtitiæ laruã ſe demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina ſua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in noſtram perniciẽ. Quo autem nos probè excutiam⁹, neceſſariò ad Dei tribunal reuocãda eſt noſtra conſcientia. Illius enim luce omnino opus eſt ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis noſtræ inuolucra. tum dilucidè demum perſpiciemus quid iſta valeant: longè abeſſe quin iuſtificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquã aquas iniquitatem. Nã quis poneret mundũ, de immundo conceptum ſemine? ne vnus quidem. Tũ & idipſum experiemur quod de ſe Iob dicebat, Si innocentem me oſtendere voluero, os meum cõdemnabit me: ſi iuſtum, prauũ comprobabit. Neque enim ad ſeculum vnũ ſed ad omnia pertinet, quod Propheta de Iſraele olim querebatur, omnes quaſi oues erraſſe, vnũquemq; declinaſſe in viam ſuam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura eſſet redemptionis gratia. Atque eo vſque procedere debet iſtius examinis rigor, donec in plenam conſternationem nos ſubegerit, eóque modo ad recipiendam Chriſti gratiam compararit. Fallitur enim qui putat ſe huius fruendæ eſſe capacẽ, niſi omnẽ prius

Prou. 21. 2. & 16. 2.

Huius mali remedium: ſumma Dei maieſtatis, & miſeria noſtræ conſideratio.

Iob. 15. 16.

Iob. 14. 4.

Iob. 9 20.

Miſeriæ noſtræ viua deſcriptio.

Ieſa. 53 6.

prius animi altitudinem deiecerit. Notũ est illud, Deum superbos confundere, humilibus dare gratiam. 1.Pet.5.5.

6 Quę autẽ humiliandi nostri ratio nisi vt toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locũ demus? Non enim humilitatem voco, siquid nobis residuũ esse putamus. Et hactenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iunxêre, humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contrà quàm sentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem nõ possumus vt decet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superborum: primùm cogita, ad salutem non patêre accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur coram hominibus qui nec se fastuosè efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi serio miseriæ inopiæque suæ sensu cõsternati. sic enim vbique verbo Dei describitur. Quum Dominus apud Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictũ & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demonstrat qui sint humiles? Nempe qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrà superbos vocat exultantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt sperẽt in Domino. Sic & apud Iesaiam, Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu, ac trementem sermones meos? Item, Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius, in excelso & in sancto habitans, & cum contrito humilique spiritu: vt viuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiam, exaltari. Id si non fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

Hæc demum vera est humilitas Christiana, si deposita omni imaginaria iustitiæ nostræ fiducia in Dei misericordiã per Christum fide apprehensum acquiescamus.

Ps.18.28.

Humilitas illa describitur.

Soph.3.12.

Testimonijs Scripturæ comprobatur.

Ies. 66. 2. & 57.15.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola, velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginẽ nobis repræsentauit. Publicanum enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plãctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestię signa, quòd cælum non audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plangẽdo peccatorem se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Pharisæum opponit,

Publicani parabolâ repræsentatur.

Luc.18.13.

qui gratias agit Deo quòd non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbato, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta confessione agnoscit esse Dei donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingrat⁹ & odiosus: Publicanus suę iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quãta sit humiliationis nostræ gratia coram Domino: vt nõ pateat suscipiendæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuum. Hæc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret, cum hoc mandato dimissus est Christus à Patre in terram, vt euangelizaret paupe[r]ib⁹, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, cõsolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum illud mandatum, non nisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores.

Propriis suis & veris elogiis cõmendatur.

Iesa. 61, 1.

Matt. 11. 28. & 9. 31.

Hinc sequitur abiiciẽdam esse arrogãtiam & securitatem.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tum arrogantia, tum securitas. Illa ex stulta propriæ iustitiæ persuasione nascitur, vbi homo habere se aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur, hæc etiam sine vlla operũ persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitant, tanquam veterno quodã obstupefacti iacent, ne aspirent ad oblatã sibi misericordiam. At verò non minus excutiend⁹ talis torpor quàm abiiciẽda quæuis nostri cõfidentia, quo expediti ad Christum festinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nunquam enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquam in ipso satis animos erigemus, nisi prius in nobis deiecti: nunquam in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati. Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus dũ (vt ait Augustin⁹) nostra merita obliti, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis comparans superbos, qui meritis suis vel nimium arrogant: quia laudem gratiæ per se transeuntis improbè retinent, perinde acsi paries radium se parturire dicat quem suscipit per fenestram. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem sed generalem certámque regulam, eum ad participãdos diuinæ misericordiæ fructus comparatũ, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosáque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quisque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit.

Deinde nostri confidentiam.

Si modò Dei Gratiam apprehendere ac obtinere percupimus.

De verb. Apostoli c. 8.

Serm. 13. in Cant.

Regula seu summa superioris doctrinæ.

CAP.

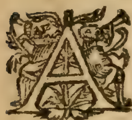
CAPVT XIII.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

Partes huius capitis.

1 Gloria Dei & conscientię tranquillitas in iustificatione gratuitâ obseruandę occurrunt. In gloriā Dei peccant qui in se gloriantur & extra Christum (cuius iustitia fide apprehensa coram Deo electis omnibus ad reconciliationem & salutem ęternam obtinendā imputatur) iustitiam quęrunt, sect. 1. & 2.

2 Conscientię tranquillitas nulla alia ratione quàm iustificatione gratuita acquiri potest: quod abundè probatur, sect. 3. 4. & 5.

ATQVE omnino quidem duo hîc præcipuè spectanda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti sarta tecta sua gloria, conscientiis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quam sollicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam soli Deo laudis confessionem, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus conferendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demonstratio subiungit: nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet? Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel vllam particulam ex ista gratuitæ benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne glorietur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur: annon innuit de gloria Dei nonnihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsum Paulus

Dei gloria sarta tecta manet, vbi solus ipse iustus agnoscitur.

Ro. 3. 25.

Confirmatio, à testimoniis.

Ezechielis. Ezech. 20. 42.

Ieremiæ. Iere. 9. 23.

Pauli.

verba illa accõmodat, quum omnes salutis nostræ partes apud
1.Cor.1.30. Christũ depositas esse tradit, vt nonnisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloriæ eius quisquis vel tantillum de suo se habere putat.

Qui igitur in se gloriantur, aduersus Deum gloriantur. Rom.2.19. Iesa.45.25.

2 Ita est sane: nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicunque in se gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundũ cẽset Paulus dum prorsus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hũc finem à Domino iustificari electos vt in ipso non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat nempe vt iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungendum putes. Neque hîc cauletur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integráque maneat.

Obiectio. Resp. Apostolorum Pauli & Petri authoritate firmata.

Rom.3.26. Eph.1.6. Quandoquidem in demõstrationem iustitię suę gratiam suam, teste Apostolo, in nos effudit, quo sit ipse iustus, & iustificans eũ qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset Dominum nobis salutem contulisse, quo nominis sui gloriã illustraret: postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac
Ephe.2.8. 1.Pet.2.8. Dei dono, non operibus, ne quis glorietur. Et Petrus, dum admonet nos in spem salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumẽ suum, haud dubie vult ita personare in aure fideliũ solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnem carnis arrogãtiam. Summa hæc est, non posse hominem sibi vllam iustitię micam sine sacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Conscientiæ tranquillitas ex sola iustificatione gratuita nascitur. Prou.20.9. *Teste Salomone.*

3 Iam si quærimus qua ratione serenari queat coram Deo cõscientia, non aliam reperiemus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis, Quis dicet, Mundaui cor meum, purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluuie obruatur. In suam ergo conscientiam descendat vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conquiescet, ac non potius diris tormẽtis lacerabitur quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet? Conscien-

Conscientiã ipsa.

tiam,

tiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia disserédo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & incõcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tãtopere hac parte insistit Apostolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hæreditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Prius infert, exinanitam & euacuatam esse fidẽ, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certò apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè petantur testimonia, sibi quisq; testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos recessus & tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tã securè sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitium quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui sincerè seipsos excutiunt, longè alia solicitudo angit & excruciat. Igitur in omnium animos subiret primùm hęsitatio, demũ & desperatio: dum pro se quisque subduceret quãta debiti mole adhuc premeretur, quámque longè distaret ab imposita sibi conditione. En iam oppressam extinctámque fidẽ. non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare, desperare denique, fidere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animum obfirmare, haberéque vbi recumbas ac pedem figas.

Et Apostolo, qui fidem exinanitam esse contẽdit, si iustitiæ promissio ex Legis obseruatione pendeat. Rom.4.14.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promissionem. Si enim eius complementum à nostro merito depẽdet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam secundum istud membrum ex priore consequitur: siquidem non implebitur promissio nisi ijs qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis residua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt secundum gratiam ad stabiliendam promissionem. Abundè enim confirmata est, dum sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quæcunq; Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque prętat. Sic Dauid, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primùm statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordiæ tuæ, salus tua secundum eloquium tuum. Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Itaque hîc spem totam sistere conuenit &

Deinde & promissionem.

Quæ sine fide planè corruit.

Psal.119.76.

In Psal. 88. tract. 1.

Fide autem in Dei sola misericordia per Christum stante, promissio abunde confirmata est: quod ex Augustino & Bernardo probatur.

velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quò ex illis subsidium aliquod petatur. Sic & Augustinus agedum præcipit: ne hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus, si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica cõsolatio, hæc tota ratio spei nostræ. Sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis subuenire necesse est: hic oportet succurrere veritatẽ: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medijs quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam.

Serm. 5. in dedic. templi.
Eccle. 9. 1.
1. Cor. 2. 16.

Deinde firmissimo argumento ex supra dictis concinnato, & Prophetarũ perspicuis prædictionibus illustrato.

Breuiter sic colligamus, Scriptura nõ esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientiæ fiducia arripiãtur. vbicunq; est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat. rursum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est aut ne veniant in cõsiderationem opera, sed sola fides locũ habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intẽtam esse, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineã & subter ficum suum. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles quàm post impetratam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno disserunt, externas Dei benedictiones quasi spiritualium bonorũ figuras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscientiæ agitationes sedat. Modus si quæritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est: quia trepidare nunquam desinet, quisquis non statuet sola illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quærenda.

Zach. 3. 9.
Iesa. 9. 6.
Eph. 2. 14.

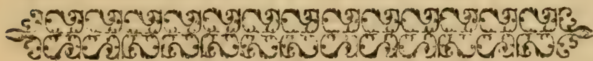
Tertiò, operta Apostoli demonstratione.
Rom 5. 1.

5 Sed quid obscuriore testimonio vtor? Negat vbique Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conscientiis, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde auté illa certitudo, simul declarat, quũ scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per

Spiri-

Spiritũ sanctum: acsi diceret nõ posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiã alibi exclamat ex piorum omnium persona, Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quanque aurã trepidabimus donec appulerimus ad portum illum: securi autẽ erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pastorem Deus ostendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iustificari, quia regeniti, spiritualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratiæ dulcedinem, vt Deum sibi propitium fore confiderent. Vnde etiam sequitur, ritè orandi modum nihilo magis eos scire quàm Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neque enim, teste Paulo, vera est fides nisi dictet & suggerat suauissimum illud Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod vt mutilũ semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiam in se continet. Quare ad remediũ illud venire necesse est, vt statuãt fideles non alio iure sperandam sibi esse hæreditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est merè passiua fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Ibid. 5. Psal. 23. 4. *Postremò, ab oppositi sophismatis refutatione, nempe nõ ideo iustos esse, quia regeniti spiritualiter viuimus.* Ratio Gal. 4. 6. Eph. 3. 16.

CAPVT XIIII.

Quale initium iustificationis & continui progressus.

Partes huius capitis.

Vt facilius quæ dicta sunt percipiãtur, qualis esse possit toto vitæ decursu hominis iustitia discutiendum suscipit, omnésque homines in quatuor classes tribuit.
1 Prima classis lustratur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2. 3 Secunda & tertia coniunctim, sect. 7. & 8.
Quarta, sect. 9. & inde ad finem capitis.

Vo res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, excutiamus, quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi: aut

Homines toto vitæ decursu, aut { Idololatræ. Impij. Hypocritæ.

hypocritæ ſunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegũt: aut Spiritu Dei regenerati, veram ſanctimoniã meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus cenſendi ſunt, à vertice capitis ad plantam vſque pedis ſcintilla boni non reperietur: niſi fortè volumus inſimulare falſi Scripturam, dum hiſce elogijs vniuerſos filios Adam commendat, quòd prauo ſint & præfracto corde, quòd omne figmẽtum cordis eorum malum ſit à primis annis, quòd vanæ ſint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ oculis non habeãt, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro ſint: quo nomine intelligũtur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis excogitari poteſt. Hęc eſt dignitas ſcilicet cuius fiducia ſuperbire debeant. Quòd ſiqui inter eos ea morum honeſtate pollent quæ ſpeciem aliquam ſanctitatis habeat inter homines: quia tamen ſcimus Deum non morari externum ſplendorem, ad fontem ipſum operum penetrandum eſt, ſiquid ipſa valere velimus ad iuſtitiam. Inſpiciẽdum, inquam, penitus eſt ex quo affectu cordis opera iſta prodeant. Quanquam autem latiſſimus hîc dicendi campus patet, quia tamen pauciſſimis verbis poteſt res expediri, ſequar quantum licebit in docendo compendium.

Aut regenerati.

1. Idololatræ ſunt omni iuſtitia exuti.

Iere. 17. 9.
Gen. 8. 21.
Pſal. 94. 11. & 14. 2.
Gen. 6. 3.
Gal. 5. 19.

Impietate & iniuſtitia obruti.

Prorſus miſeri & perditi coram Deo.

2 Principiò, non inficior eſſe Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò ſic à ſenſu communi diſſideo, nihil vt intereſſe contẽdam inter Titi & Traiani iuſtitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, ſæuitiam: inter obſcœnas Tiberij libidines, & Veſpaſiani hac in parte continentiam: ac (ne in ſingularibus aut virtutibus aut vitijs immoremur) inter iuris legúmque obſeruationem ac contemptum. Tantum enim eſt iuſti & iniuſti diſcrimen, vt vel in mortuo illius ſimulachro appareat. Quid enim ordinatum reſtabit in mundo ſi hæc inter ſe confundamus? Itaque eiuſmodi diſtinctionem inter honeſta & turpia facinora non modò ſingulorum mentibus Dominus inſculpſit, ſed prouidentiæ quoque ſuæ diſpenſatione ſæpe cõfirmat. Videmus enim vt multis præſentis vitæ benedictionibus proſequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficium mereatur: ſed ita placet illi approbare quantopere cordi ſit ſibi vera iuſtitia, dum externam quoque & ſimulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde ſequitur quod nuper confeſſi ſumus, Dei eſſe dona qualeſcunque iſtas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil eſt vllo modo laudabile quod non ab ipſo proficiſcatur.

Multum tamẽ intereſt quoſdã virtute præditos & deploratiſſimos. Quod diſcrimen 1. in Dei donis, 2. diſtinctione inter honeſta & turpia, 3. vitæ præſentis benedictionibus elucet.

3 At-

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Dei vnius religione alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, sed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis sui pollutione contaminant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequuntur: quia non syncero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipsa cordis impuritate, velut à sua origine, corrupta sint, non magis inter virtutes ponēda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quum perpetuum esse meminerimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabricios, Scipiones, & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

Verùm quicquid ab huiusmodi virtute humana præditus fit, quātumuis laudabile videatur, corruptum est.

Lib. 4. contra Iulianum.

1. Cordis impuritate.

2 Recti finis desertione.

4 Preterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra filium Dei: qui partem in Christo non habēt, qualesquales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen æternæq; mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Augustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sine qua quæ vidētur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipse alibi, dum talium hominum studium erroneo cursui cōparat. Quo enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longius à scopo recedit, ideóque fit miserior. Quare melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viā currere. Postremò malas esse arbores constat, quando sine Christi communicatione nulla est sanctificatio. pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facile cernimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiā pretij, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio Apostoli, impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

3. Christi (extra quem non est vita) priuatione.

1 Io. 5. 12.

Li. 3. ad Bon. cap. 5.

Præf. in Psal.

Quod Augustini pronuntiatis cōfirmatur.

Heb. 11. 6.

4. Naturalis hominis conditione, Scriptura verbis descripta, quæ hominem ante regenerationem in peccatis

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit si naturali hominis conditioni Dei gratia è regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad

mortuum esse testãtur in regeneratione vnicã Dei gratiã prædicant. benefaciẽdum illi incitetur, sed gratuita sua benignitate illum præuenire. Quid enim ad vitam possit mortuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscitare, ac nouam creaturã facere. Hoc siquidem titulo (præsertim apud Apostolum) videmus sæpe Dei erga nos benignitatem commendari.
Iohan. 5. 25. Ephes. 2. 4. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multã charitatem qua dilexit nos, etiam quum essemus mortui peccatis,
Rom. 4. 17. conuiuificauit nos in Christo, &c. Alibi dum sub typo Abrahæ generalẽ fidelium vocationem tractat, Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tanquam sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus? Quare arrogantiam istam validè retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, Quis præuenit
Ioh. 41. 2. Rom. 11. 3. me, & retribuam ei? omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicans Paulus eò confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre præter meram inopiæ & vacuitatis ignominiam. Quare loco suprà citato, vt probet sola eius gratia, non operi-
Eph. 2. 10. bus, in spẽ salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniam regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acsi diceret, Quis nostrûm iactet se sua iustitia Deum prouocasse, quum prima nostra ad bene agendum potẽtia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi sumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimetur. Mirum profectò si homo, tãtæ ignominiæ damnatus, audet sibi adhuc reliquum aliquid facere. Fatea-
2. Tim. 1. 9. mur ergo cum præclaro isto Dei organo, nos à Domino voca-
Tit. 3. 4. tos vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundũ propositum ac gratiam eius: ac benignitatẽ dilectionémq; erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit: vt iustificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confessione, omni iustitia vsque ad minimam particulam hominem spoliamus, donec sola misericordia in spẽ vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratia iustificari. Non exciderat sanè sibi Apostolus quum gratuitam asseruit
Rom. 11. 6. iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam si quid opera valeãt. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat se venisse ad vocandos iustos, sed peccatores?
Matth. 9. 13. Si soli peccatores admittũtur, quid per fictitias iustitias aditum quæramus?

5. Iesaiæ Prophetæ testimonio. 6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, periculum esse ne Dei misericordiæ sim iniurius, qui tanta anxietate in ea asserenda laborem, perinde acsi dubia obscuráve foret. Sed quoniam ea est nostra malignitas, quę nunquã nisi validissimè depulsa concedat Deo quod suum est, cogor paulo longius insistere. Quia

tamen

tamen satis perspicua est in hac re Scriptura, eius potius verbis quàm meis pugnabo. Iesaias, vbi descripsit vniuersale generis humani exitium, pulchrè ordinem restitutionis subtexit, Vidit Dominus & malum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non est vir:& admiratus est, quia non est qui intercedat: & salutem posuit in brachio suo,& iustitia sua se cõfirmauit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si verum est quod ait Propheta, neminem esse qui in recuperanda sua salute Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominũ de reconciliandis sibi peccatoribus agentẽ inducit, Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuũ in iustitia, iudicio, gratia, & misericordia. Dicam misericordiã non cõsequutę, Misericordiam consequuta. Eiusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum Deo coniunctionem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentũ. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operũ iustitia Deo obuiam procedere fingunt cuipiam, an omnino vllam iustitiam esse putent nisi quæ sit accepta Deo. Id cogitare si insanũ est, quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus suis factis auersatur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac professos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iustificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est iustificatio, quæ operum iustitiæ illam præcedent? Ita, vt pestilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligẽter nos monet quomodo non priores eum dilexerimus. Et idipsum iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos spontanea dilectione: quia conuersus est furor meus. Operibus certè non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil id aliud esse putat nisi quòd vt redemptionẽ nostram perageret Christus nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vtcunque à Christo redẽpti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur in illius cõmunionem, & tenebræ & mortis hæredes, & Dei aduersarij sumus. Non enim ab immunditiis nostris purgari nos & ablui Paulus, docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctificationem valere in obedientiam, & aspersionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine in purificationẽ per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam velut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione suprà

Iesa.59.15.

Cui suffragatur Oseas.

Ose.2.19.&23.

Paulus item & Iohannes.

Rom.5.6.

Col.1.21.

1.Ioan.4.10.

Ose.14.5.

6. Validissima ratione, qua vulgi suorum operum iustitiã cum redẽptione per Christum nobis acquisita confundẽtis errorem tollit.

1.Cor.6.11.

1.Pet.1.2.

Secunda classis impios nomine

tenus Christianos & hypocritas comprehendit, à quibus nihil nisi prorsus damnabile prodit.

posita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Consciētiæ enim impuritas vtrosque nondū esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conspectu iustificatos: quādo ad hęc bona nisi per fidē non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolida confidentia cum impij omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor suum obscœnitate scatere norint: siqua tamen edunt speciosa opera, digna æstimant quę Deus nō aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agnoscentes, quia inficiando non sunt, iustitiam tamen nonullam sibi arrogant. Hanc vanitatem egregiè Dominus refutat per Prophetam, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nūquid sanctificabitur? Responderūt autē Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nónne contaminabitur? Responderunt sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus, Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia vel plenam fidem possèt obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere. Nemo enim est quamlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hîc Dominus clarè pronuntiat. Simul ac nequissimus quisq; vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptū ferri. at Dominus reclamat, nullam inde acquiri sanctificationem nisi corde prius bene purgato. Neq; eo contentus, contaminari cordis impuritate, quęcunq; à peccatoribus prodeunt opera, asseuerat. Facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus quæ pollutionis, ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat? poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiliter esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrà opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum attrectando, immunda manus profanet.

Teste Haggao Propheta. Hagg. 2. 12.

Obiectio. Responsio.

Deinde Iesaia. Iesa. 1. 13. Vid. cap. 58. eiusdem Prophetæ.

8 Eandem enim causam egregiè apud Iesaiam persequitur, Ne offeratis, inquit, sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Calendas & solennitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. Quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: quū multiplicaueritis orationem, non exaudiam. manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum

num vestrarũ. Quid isthuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequiũ suæ Legis? Imò verò nihil hîc respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initium esse vbique docet, syncerum sui nominis timorem. Illo sublato, non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus studeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt impiorum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus ergo extra dubium, quod vulgatissimum esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel summo splendore conspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia corã Domino, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed è conuerso tum placere demum opera vbi persona gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Religioséque est obseruandus hic ordo ad quẽ Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominum ad Abel, scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium designet antequam ad eorum opera respiciat? Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera, benigne à Deo excipiantur. quia semper viget illa Ieremiæ sententia, oculos Dei respicere veritatem. Porrò solam fidem esse qua corda hominum purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit, vnde constat primum esse in vera viuáque fide fundamentum.

Solomone. Prou.15.8.

Augustino itẽ & Gregorio. August. lib. de pœni. & Gregor. cuius verba referuntur 3. quæst.7.

Gen.4.4.

Ierem.5.3.

Act.15.16.

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur dum nos intercedẽte Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia coniunctam simul esse hanc eius beneficẽtiam, quòd per Spiritum suum sanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis in dies mortificantur: nos verò sanctificamur, hoc est consecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius dũtaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuero etiam dum sancti Spiritus ductu in vijs Domini ambulamus, ne tamen nostri obliti animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quę nobis humilitatis argumentum præbeant. Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Quálem ergo iustitiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimũ ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptum esse, ac tanquã aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita S. Dei

Quarta classis est regeneratorum.

Hi etsi Spiritus S. ductu rectâ via incedant:

1. Reg.8.46.

Quicquid tamen optimum proferunt, carnis impuritate respersum & corruptum est.

seruus quod in eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, bene reuoluat singulas partes: deprehendet procul dubio alicubi quod carnis putredinem sapiat: quando nunquam ea est nostra alacritas ad bene agendum quæ esse debet, sed in cursu retardādo multa debilitas. Quāquā non obscuras esse maculas videmus quib. respersa sint opera sanctorum, fac tamen minutissimos esse næuos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendēt, coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustā opprobrij mercedem.

Præsertim quū ad Dei tribunal accedunt.

10 Deinde etiamsi fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutáque opera, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendámque omnem memoriam prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus est omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequētibus identidem peccatis corruptū, oppressum, & perditū, in conspectū Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Deniq; vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mandatum. Ideo si ex Lege iustitia quæritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorum remissionem non semel (vt multi stolidè opinantur) nobis in iustitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiam quæramus: quòd nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quū enim perfectio nulla obtingere nobis possit quandiu hac carne induti sumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iustitiā opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset, reósque agat, nisi contra occurreret Dei misericordia, quæ assidua peccatorum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principiò diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamē cum omnibus nostris conatibus & studijs morte & interitu dignos esse.

Præterea, vnicum delictum vel satis est ad delendam omnem prioris iustitiæ memoriā.
Ezech.18 24.
Iac.2 10.
Ideo operibus nullo modo iustificari possunt.

11 Duob^9 his fortiter insistendum, nullum vnquam extitisse pij hominis opus quod si seuero Dei iudicio examinaretur, nō esset damnabile. Adhæc si tale aliquod detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic precipuus est nostrę disputationis cardo. Nam dę principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugnæ est, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus iustitiā obtineat,

Superioribus duabus rationibus breuiter repetitis tertia additur adu. Sophistas: Scripturā perspicuè docere vtcunque bonis operibus polleant re-

obtineat, idq; per remissionem peccatorum. nisi quòd illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam. iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, quòd homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operib. iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verùm Dominus contrà, se fidem imputasse Abrahę in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam annis vitæ sanctitate excelluisset. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiam. Vnde colligimus, secundum Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impijs & prophanis habetur sermo, quos Domin⁹ ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur, & ijs vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem scrupulum soluit, quum pro confirmatione illius sententiæ istum Dauidis versiculum sumit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Certum est verò Dauidem non de impijs, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscientiæ suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non semel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterũ diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliam iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliet. ac perpetua est mortis eius efficacia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus, ne quis glorietur.

generati, sola tamen fide & gratuita iustitia Christi imputatione iustificatos esse.

Rom. 4. 13.

Hab. 2. 4.

Rom. 4. 7. Psal. 32. 1.

2. Cor. 5. 18.

Ephes. 2. 8.

12 Quæ ad euadendum subterfugia quęrunt hîc scholastici, eos non expediunt. Aiunt non tanti esse intrinseca dignitate bona opera vt ad iustitiam comparandam sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hîc semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur: sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocant gratiam, non aliam esse respondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quę vt vna perfecta est, ita sola

Scholasticorum Sophisma adu. superiorem doctrinam de 4. hominum classe.

Responsio.

Dei conspectum sustinere potest) pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorum remissionem in fide obtinem⁹. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac plane extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cũ nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporib⁹, transferamur.

Huius responsionis explicatio.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiosósque reddere queũt: ac ne ipsa quidẽ placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operib⁹ promisit Deus vitæ mercedem: sed tantùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrire solent de sufficienda per supererogationis opera compensatione. Quid enim? annon eò semper redeũt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt. Toties testificatur Domin⁹ nullam se agnoscere operum iustitiam nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quum ea deficiamur, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alias satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirutæ suprà fuerũt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantùm dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis peccatum. intelligerent enim profectò, totam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, vt simul omnem recuperãdæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfacient: cui nihil gratum acceptúmve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissionem: quam scelerate blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retrò sunt obli-

Leu.18.5.

Quæ commentum partialis iustitiæ & de sufficienda per supererogationis opera compensatione refellit.

Gen.3.17.

Primò, quod satisfactionib. sublatis, eiusmodi figmenta corruere necesse est.

Phil.3.13.

obliuiscentes,ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt,curramus in stadio nostro,tendétes ad palmam supernæ vocationis.

14 Iactare verò supererogationis opera,quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum est, vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse quàm quod debuimus? Dicere coram Deo,non est simulare aut mentiri:sed quod pro certo habeas apud te cõstituere. Iubet itaque nos Dominus syncerè sentire,& nobiscũ reputare,nulla sibi præstare gratuita officia,sed debitas operas reddere. Et meritò:serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quot defungi nõ possumus, etiamsi omnes nostræ cogitationes omniáq; membra,in Legis officia verterentur. Idcóque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiũtur vobis:perinde valet acsi plusquam omnes hominum iustitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustã mensuram? Nec est quod excipiat quispiam, nihil obstare quomin' vltra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessarijs aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat,in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur.Quòd si pars est Legis,ne voluntariam liberalitatem iactemus,vbi astringimur necessitate.

Deinde, quod longè aliud innuat præceptũ illud Christi. Quum feceritis omnia,&c.

Luc.17.10.

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio,Quod inter Corinthios iure suo sponte cesserit,quod licebat alioqui,si libuisset, vsurpare:nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat,sed gratuitam operam vltra officij finẽ largitus sit. Atqui animum aduertere cõueniebat ad rationem illic signatam,hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentíque operarij, quo & fauorem sonticis suis dogmatibus conciliarent,& odium conflarent Euangelio:vt necesse Paulo fuerit, vel in periculum accersere Christi doctrinam,vel eiusmodi artibus obuiare.Agedum,si res est homini Christiano media,offendiculum incurrere, quum abstinere liceat, fateor Apostolum aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiamsi talis causa non apparet, verum tamen semper est illud Chrysostomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculijs,quę iure ipso deberi domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola: interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiori industria incubuerit quàm ausi fuissemus exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione ser-

Obiectio, ex Pauli gloriatione arrepta.

Responsio 1. sensum Apostoli ostendens.

Ibid.12.

Altera generalem doctrinã proponens ex Chrysostomo.

Luc.17.9.

Tertia, supererogationes istorum nihil esse quàm nugas vanissimas.

uitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit, neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione concedemus esse supererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictum est, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum vestrum & non in panibus? laborem vestrum insumitis & non in saturitate? Non est quidem valde laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub vmbra in mollib. cathedris disputare. at quum summus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere vento a huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam afferre, non quid in scholis & angulis fabulari possumus.

Iesa.1.12.
Idem 55 2.

Quarta, Scripturas à fiducia qualibet in operum iustitia nos depellere.

16 Duæ sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes: nequid in operum iustitia fiduciæ ponant, nequid illis gloriæ adscribant. Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras fœtere in Dei conspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem posse, nisi misericordiæ eius indulgentia sustineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciũt, nisi vt iudicem nostrum deprecemur, cum illa Dauidis confessione, Neminem iustificatum iri coram ipso, si rationem à seruis suis reposcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: si autem iustè, nec sic erigam caput: quanquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venitur, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cum rigiditate Dei periculosè certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei conspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Iesaias, vt in Deo laudetur ac glorietur omne semen Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantationem esse gloriæ Dei. Ritè ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recũbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ flatum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

Psal.143.2.
Iob.10.15.

Quinta, gloriationem quoque à nobis procul remouere.

Iesa.46.20.
Iesa.61.3.

Sexta respõsio, è quatuor generib. causarũ

17 Verùm si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerum effectu considerare præcipiunt Philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in cõstituenda salute nostra conue-

nire.

niré. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbique Scriptura prędicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem: materialem verò, Christum cum sua obedientia, per quā nobis iustitiam acquisiuit. formalē quoque vel instrumétalem quam esse dicemus nisi fidem? Atque tres simul istas vna sententia comprehendit Iohannes, quū dicit, Sic Deus dilexit mundum, vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum nō pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demōstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iustificantur autem gratis ipsius gratia: hîc habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hîc habes veluti materiam qua nobis iustitia conficitur: Per fidem in sanguine ipsius: hîc causa instrumétalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificās eū qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliatione constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam in mera misericordia: id fieri Christi intercessione: fide apprehendi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciunt, quasi dimidiatam cum fide Christíque iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

nullum operibus in constituenda nostra salute conuenire sigillatim demonstrans.

Iohan.3.16.

Rom.3.23.

1. Efficiens est gratuita Dei Patris erga nos dilectio.

2. Materialis, Christus iustitiam nobis acquirens.

3. Instrumentalis fides.

4. Finalis, diuinæ iustitiæ demonstratio & bonitatis laus.

18 Quòd autem innocentiæ integritatíque suæ memoria sæpiuscule sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinent, id fit bifariam: vel quòd bonā suam causam cum mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, non tam suæ iustitiæ commendatione quàm iusta meritáque aduersariorum damnatione: vel quòd etiam sine aliena comparatione dum se coram Deo recognoscunt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriæ conscientiæ puritas. De priore ratione postea videbimus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quomodo cū eo cōueniat quod suprà diximus, nulla esse in Dei iudicio o-

Secunda obiectio, à piorum sancta gloriatione.

Responsio has loquendi formas explicans & distinguens.

Vid. cap 17 sect.14 & ca 20 sect.10.

perum fiducia subnitendum, nulla eorũ opinione gloriandum. Hæc porrò conuenientia est, quòd sancti, quum de fundanda, constituendáque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neque ad eam modò ante omnia tanquam ad beatitudinis principiũ, se conuertunt: sed tanquam in cõplemento conquiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia, operum quoque cõsideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur isthæc operum fiducia locum nõ habet, nisi totam prius animi fiduciam in misericordiã Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operũ fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

Quomodo affecti sint sancti, quum de certitudine suæ salutis agitur.

Quid de suis operibus coram Deo cogitent.

19 Quum igitur à conscientiæ innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiã sumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis se in filiorum locum à Domino cooptatos esse reputant. Quòd ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatẽ: quòd interdum hanc obtestationẽ sancti vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iaciendo firmandæ conscientiæ fundamento nullum habent: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam offirmare queat: & sancti sibi talis integritatis conscij sunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumentum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiũtur. Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem si per se opera æstimentur: non minus irã Dei sua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem sitam esse. quasi diceret,

Altera responsio, Deï electos huiusmodi gloriatione nihil aliud quàm à vocationis suæ fructibus se à Patre cælesti adoptatos esse reputare.

Prou.14.26.
Gen.24.40.
2.Reg.20.3.

Huius gloriationis ordo.

Fundamentum, structura & partes.

Eph.3.10.

quo-

quocunque se vertant piorum sensus, quantumuis altè conscẽdant, quantumuis longè & latè se extendant, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. Ideóque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quantopere nos Christus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Ephes.3 19.
Rom.8.37.

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operũ esse quę vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant, non aliter quàm vocationis signa vnde electionẽ reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitię: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quum scribit, Non dico Domino, opera manuum mearum ne despicias. Exquisiui Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solũ dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuũ in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuũ videris, coronas. Quia & quęcunque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non ausit sua opera Deo venditare: quia siquid bonorũ operum habet, illic nihil videt suum: deinde, quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & consternationis sentiat conscientia, quàm securitatis. Ergo non aliter Deum intueri vult sua rectè facta quàm vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit perficiat.

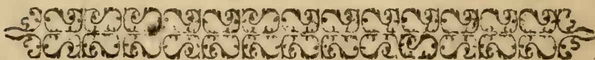
Conclusio, sanctos nec operum meritis quicquam tribuere, nec quippiam derogare iustitiæ quàm in Christo consequuntur.
In Psal.137.
Confirmatio, à dicto Augustini, duas causas proponẽtis, propter quas nemo piorum audit sua opera Deo venditare.

21 Quòd autem præterea bona fideliũ opera, Scriptura causas esse ostendit cur illis Dominus benefaciat, id sic intelligendum est, vt stet incõcussum quod antea posuimus, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filij obedientia: instrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantę Dei benignitatis gloriam. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tanquam causas inferiores amplectatur. sed vnde id? nempe quos sua misericordia, æternæ vitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionem. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit. non quòd illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est

Tertia obiectio, bona fidelium opera sunt causæ beneficiorum Dei.
Resp. 1. Sunt causæ inferiores.
A gratuita iustificatione pendent, quæ est sola vera causa cur Deus nobis benefacit.
Rom.8.30.

vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim ritè constatura erat antithesis, quę ista variatione nõnihil abrumpitur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam nonnisi in sola Dei misericordia esse repositam. Deniq; istis loquutionib. series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratijs cumulãdo, ex prioribus causam sumit secũdas addendi, nequid ad locupletandos seruos suos omittat: atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen gratuitam electionem, quę fons & initium est, respicere nos semper velit. Quãquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: nostrum tamen est, gratuitam illam acceptionem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest. quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei nihil derogent.

Ei minimè aduersantur.
Rom.6.23.
Resp. 2. Istis loquutionibus series magis notatur quàm causa.

CAPVT XV.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.

Partes huius capitis.

1 Doctrinę de gratuita iustificatione opponitur quęstio, An apud Deũ opera gratiã mereãtur, nec ne, sect.1. Cui respõdetur, sect 2. & 3.
2 Explicantur deinde testimonia Scripturę, quę in confirmationem erroris de merito proferuntur, sect 4.5.
3 Postremò Scholasticorum Semipelagianorum Sophismata refellũtur, 6 & 7. sect.
4 Additur conclusio quę orthodoxę doctrinę sufficientem vsum detegit, sectione vltima.

Eorum quæ ante dicta sunt breui repetitioni subijcitur quæstio.
A cap. 11. huc vsque.

IAM quod pręcipuũ est in hac causa expediuimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à cõspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, ideóque sola fide cõtineri. Præcipuum autem hũc esse causæ cardinem diligẽter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim

enim atque quæritur de fidei operúmque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum corā Deo tribuere videntur: perinde verò acsi euicta foret operum iustificatio, si probatū fuerit alicuius esse apud Deū pretij. Enimuero suprà clarè ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutáque Legis obseruatione consistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vtcunque ad iustificandum hominem minimè sufficiant opera, annon tamen illa apud Deum gratiam promereantur? *An opera apud Deum gratiam mereantur, nec ne.*

2 Primùm, de meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicunque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei synceritati pessimè consuluisse. Equidem à logomachiis libens abstineo, sed cuperem eam seruatam fuisse semper inter Christianos scriptores sobrietatem, ne vsurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxissent, quę multum parerent offendiculi, fructus minimum. Quorsum enim, obsecro, opus fuit inuehi nomen meriti, quum pretium bonorum operum significanter alio nomine citra offendiculum explicari posset? Quātum autē ipsum offensionis in se contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè vt est fastuosissimum, nihil quàm obscurare Dei gratiam, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt (fateor) passim vetusti Ecclesiæ scriptores, atque vtinam voculæ vnius abusu erroris materiam posteris non prębuissent. Quanquam nonnullis ipsi quoque locis testantur, quam non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Augustinus, Humana merita hic conticescant, quæ perierunt per Adā: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Item, Meritis suis nihil tribuunt sancti: totum nonnisi misericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt id totū quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides vt adempta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatem prosternat. Chrysostomus autem, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficētia, & largitionis magnitudo. Omisso tamen nomine, rem potius cernamus. citaui quidem antea ex Bernardo sentētiam, Vt ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructum speres Dei misericordiam: & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratitudinis, præsumptionis. Fœlix

Prior responsio, Meriti vocem expendens.

Quæ vox operibus perperam est imposita.

Pium tamen sensum habuit. De Prędest. sanct.

Teste Augustino. In Ps. 139. In Ps. 88.

Homil. 33. in Genes. *Chrysostomo.*

Bernardo. In Cant. Ser. 98.

Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio sine meritis deest. Et paulo ante abunde ostéderat quàm pio sensu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid solicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiórq; existit gloriandi ratio? Nō potest seipsum negare Deus: faciet quod promisit. Si non est quod quęras, quib. meritis speremus bona? pręsertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita.

Ezech.36.22.32.

Altera responsio perspicua ad quæstionem primum per negationem.

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit quum in Dei conspectum ferre posse negat, quia immunditiæ sint plena. quid deinde promeritura sit perfecta Legis obseruatio, (siqua reperiri posset) quum præcipit vt nos inutiles seruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, sed debitis obsequiis tantùm defuncti simus, quibus non est habenda gratia. Dominus tamen quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantùm accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animósque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubiū est quicquid in operibus est quod laudem meretur. nullam esse guttam quam propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serióque agnoscimus, euanescit quælibet meriti non fiducia tantùm, sed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (vt sophistæ faciunt) inter Deum & hominem partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino seruamus. Tantùm hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quæ bona erant, sua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non sit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex seipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, sacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum est munificentiæ? Hîc sensum communem vniuscuiusq; appello. Si is qui vsumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicet: annō huiusmodi ingratitudine eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo se venditet: annō dignus

Luc.17.10.

Deinde, per concessionem.

Quid in operū remuneratione Deo tribuendū sit.

Quid homini.

Bona opera quare Deo placent & operātibus sunt fructuosa.

In operibus iustitiam quærentium ingratitudo duplici similitudine aperta.

dignus eſt qui in priſtinam redigatur ſeruitutem? Hic enim legitimus demum eſt fruendi beneficij vſus, ſi nec plus arrogamus nobis quàm datum eſt, nec boni authorem ſua laude fraudamus: quin potius ſic nos geramus vt reſidere quodammodo apud eum videatur quod in nos tranſtulit. Hæc moderatio ſi erga homines præſtanda eſt, videant ſinguli & reputent qualis Deo debeatur.

4 Scio ſophiſtas abuti locis quibuſdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Eccleſiaſtico ſententiam, Miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum. Ex Epiſtola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. In repudianda Eccleſiaſtici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod ſcripſit Eccleſiaſticus, quicunque fuerit ille ſcriptor. ſic enim habet Græcum exemplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni miſericordię faciet locum. vnuſquiſque enim ſecũdum opera ſua inueniet. Atque hanc eſſe germanam lectionem quæ in Latina verſione deprauata ſit, cum ex ſolo verborum iſtorum complexu, cum ex longiore ſuperioris orationis contextu liquet. In Epiſtola ad Hebræos non eſt cur decipulas in verbo vno nobis tendant, quando in Græcis Apoſtoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hoſtias placere acceptáſque eſſe Deo. Id vnum abundè ſufficere debeat ad compeſcendam retundendámque noſtræ ſuperbiæ inſolentiam, ne quam operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. Porrò Scripturæ doctrina eſt, aſperſa eſſe perpetuò ſordibus multis bona noſtra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis ſuccenſeat. tantum abeſt vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro ſua indulgentia non iure ſummo examinat, perinde accipere acſi puriſſima eſſent, ideóque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præſentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris poſitam diſtinctionem recipio, meritoria eſſe bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: ſolius fidei præmium eſſe æternam ſalutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus ſemper ferè collocat. Rurſum operum merito ſic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis ſuper alias gratiis à Domino cumulamur, eſt contra Scripturæ doctrinam. Tametſi enim dicit Chriſtus, habenti datum iri, & ſuper multa conſtitutum iri fidelem ac probum ſeruum, qui in paruis ſe fidelem geſſerit: ſimul tamen alibi oſtendit incrementa fidelium eſſe gratuitæ ſuæ benignitatis munera. Omnes, inquit, ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite,

Obiectio 1. ex Eccleſiaſtico. Eccl. 16. 4.
Heb. 13. 2.
Altera, ex Epiſt. ad Hebr.
Reſponſio duplex ad primã.
Reſp. ad ſecundam obiectionem.
2. Reſponſio.
Diſtinctionis infirmæ refutatio.
Matt. 25. 21. & 29.
Ieſa 55. 1.

emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum piis cōfertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suę magnitudinem, non modò nos, sed quę nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Tertia responsio firmissima, ad Christum salutis fundamētum, id est piorum iustitiam vnicam, nos reuocans.
1. Cor. 3. 11.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestáque essent anteactis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id auté esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantùm per quam ipsi nostro marte pergeremus? Minimè vero, sed quomodo paulo ante posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quo ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirum quòd in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus recōciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendíque periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores simus, ipse nobis iustitia: vt immundi simus, ipse nobis puritas: vt infirmi simus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere.

Quomodo sit iustitia nostra.
1. Cor. 1. 30.
Eph. 1. 4.
Col. 1. 14. 20.
Io. 10. 18.

Vnde liquidò constat, nos in Christo (cuius omnia nostra sunt) omnia habere, in nobis nihil.
Mat. 28. 18.

Ideo detestandi Sophistæ.
1. Ioh. 5. 12.
Rom. 14. 23.

6 At longè aliter iampridem institutus est orbis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quib' gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inserantur. Quasi verò mētiatur Scriptura quum dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generarent? Quasi nihil illud valeat, peccatum esse quicquid fit

extra

extra fidē.quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo verò vbi suam virtutem exerat quid pestilentissimi sophistę reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiam, hoc est, occasionem merendi: esse iam nostrarum partium, occasioni oblatæ non deesse. O proiectam impietatis impudentiam. quis expectasset vt Christi nomen professi, illum ita denudatum sua virtute, tantùm non proculcare auderent? Hoc testimoniū illi passim redditur, quod iustificati sint quicunque in eum credunt: isti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent nisi vt singulis ad seipsos iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gustarent quid sibi velint istæ sententię, Vitam habere quicunque Filium Dei habeant: Quicunque credit, transiisse à morte in vitam: Iustificatos esse nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ Fideles Christum habere in se manentem, per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius, sedere cum ipso in cælestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutem consequutos: & similes innumeræ. Non enim aut comparandæ iustitiæ, aut salutis tantùm acquirendæ facultatem fide Christi obtingere significant, sed vtrunque nobis donari. Proinde simulatque per fidem insertus es Christo, iam Filius Dei factus es, cælorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: ac (quo melius eorum mendacia coarguantur) non adeptus merendi opportunitatem, sed omnia Christi merita: siquidem tibi communicantur.

Qui Christi meritum aboleuerunt, vt humanum stabilirent.

Horum autem impietas illustribus Scripturæ sententijs refellitur.
1. Iohan. 5.12.
Io. 5.24.
Rom. 3.24.
1. Ioan. 3.23.
Eph. 2.6.
Col. 1.13.

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustificationem fidei, quæ pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo, iustificari fide formata hominem, sed id postea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iustitiam valeant: vt penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia sine ingenti inuidia sileri non poterat, quum toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, si diuinæ gratiæ fructus censeantur: ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse nō negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quod fit omne meritum. Neque id tradunt posteriores modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit, quum Augustinum toties in ore haberet, non vidisse quanta solicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operib⁹ gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in

Impiorum Sophistarum errores.
Prior.

Alter.

Ex Lombardi lacunis hausti.
Ab Augustino refutati.
Lib. 2 sentēt. dist. 28.
In Ps. 144.
Epist. 105.

eius scriptis recurrũt. vt quũ vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum nõnisi à gratia esse, non parari per nostrã sufficiẽtiam, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutisse, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clarius isto Apostoli verbo. Interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulem⁹. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quaten⁹ regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nostris operibus vendicemus. Postremò dum assiduè inculcant bona opera, sic interim conscientias instituunt, vt confidere nunquam ausint Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem contrà, nulla meriti mentione, singulari tamen cõsolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubiéque acceptos esse. Quinetiam hîc exigimus vt nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturum.

Item à Scriptura 8. — Eph. 2.10. — *Tertius error.* — *Refutatur.*

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, sapiẽtes deinde architecti rectè atque ordine superædificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritum tempus implendis Gentium desideriis: electos Dei vasa esse misericordiæ selecta in honorem, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequãtur. Qui seipsum abnegauit, malorum omniũ radicem exsecuit, ne amplius quærat quæ sua sunt. Qui crucem suam sustulit, ad omnẽ patientiam ac mansuetudinem se comparauit. At Christi exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia cõplectitur. Ille se Patri obedientem præstitit ad mortem vsque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animam suam pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. Quòd si consolatione opus fuerit, mirificam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deiicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circũferẽtes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si cõmortui

Conclusio, fundamentũ quod positum est, abundè sufficere, ad doctrinam & exhortationem. — 1. Iohan. 3. 8. — 1. Pet. 4. 3. — 2. Tim. 2. 20. — Luc. 9. 23. — *Tum etiam ad consolationem.* — 2. Cor. 4. 8. — 2. Tim. 2. 11. — Philip. 3. 20. — Rom. 8. 29. — 30.

mortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & conregnabimus. quòd ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabũt nos à charitate Dei, quę est in Christo: quin potius in bonũ ac salutem cedent omnia. Ecce, nõ iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicim⁹ regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

Summa orthodoxæ doctrinæ de iustificatione.
2.Petr.1.10.

CAPVT XVI.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ.

Partes huius capitis.

1 Propositis Papistarum adu. orthodoxam de iustificatione doctrinã calumniis, has ad duas classes reuocat, quarum prior cum sua appendice, sect. 1. 2. & 3. refellitur.
2 Ad alteram calumniam quæ à priori dependet, postrema sectione respondetur.

HOc vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacêre docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Supersedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impune conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscœnitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera exci-

Calumniæ Papistarum.
1. Nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines.
2. Eosdem ad peccandum allicere.
Prioris calũniæ refutatio.
1. Qui sint cẽsores isti.

2. Iustificatio per fidē doctrinam de bonis operibus erigit & stabilit.

dere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidē somniamus bonis operib. vacuam, aut iustificationem quæ sinè iis constet. hoc tantùm interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se cohærere fateamur, in fide tamen, non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione fiat, explicare promptum est si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantùm quæstio est, in iis insistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet. possidere autem non potes quin fias sanctificationis eius particeps, quia in frusta discerpi non potest. Quum ergo hęc beneficia, nonnisi seipsum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque simul largitur: alterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minus sanctificatio continetur quàm iustitia.

Ratio. Sanctificatio & iustificatio cohærent, quamuis sint distinctæ.

1.Cor.1.30.

Duobus modis hác & sequenti sectione refellitur prioris calūniæ appendix, nempe abduci homines à bene agendo si merendi opinionem tollimus.

2 Illud quoque falsissimum est, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hîc monendi sunt lectores, insulsè eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clarius explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minus liberalem esse Deū vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agēdi facultatem largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quàm infirma sit eorū obiectio attingere satis erit, quod duob. modis fiet. Nam primò, quod aiunt, nullam fore curam bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita, tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porrò si incitandi sunt homines, nemo possit acriores admouere stimulos quàm à redemptionis ac vocationis nostræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitudinem non mutuò redamare eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi emun-

Primus modus refutationis, varijs & quidem firmissimis argumentis cōfirmatus.

emundari ab operibus mortuis conſcientias noſtras, ad ſeruiẽdum Deo viuenti: indignum eſſe ſacrilegium ſi ſemel mundati, nouis ſordibus nos inquinantes, ſacrum illum ſanguinem profanamus. Liberatos eſſe nos è manu hoſtium noſtrorum, vt ſine timore ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus vitæ noſtræ: nos à peccato emancipatos eſſe, vt libero ſpiritu iuſtitiam colamus: crucifixum eſſe veterem noſtrum hominem, vt in vitæ nouitatem reſurgamus. Item, ſi mortui ſimus cum Chriſto (vt decet eius membra) quærenda eſſe quæ ſurſum ſunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adſpiremus vbi eſt theſaurus noſter. In hoc apparuiſſe gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mũdanis deſideriis, ſobriè, ſanctè, & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris. Quare nos non eſſe conſtitutos, vt iram nobis concitemus, ſed vt ſalutem conſequamur per Chriſtum. nos eſſe templa Spiritus ſancti quę profanari ſit nefas. nos tenebras non eſſe, ſed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiem vocatos, ſed ad ſanctitatem. quia hæc ſit voluntas Dei, ſanctificatio noſtra, vt nos abſtineamus ab illicitis deſideriis: vocationem noſtram eſſe ſanctam, ei non reſponderi niſi vitę puritate. in hoc nos eſſe liberatos à pęccato, vt iuſtitię obediamus. An incitari ad charitatem vllo viuaciori argumento poſſimus quàm illo Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filijs diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent? Illo item Pauli, Nos, ſi Chriſto adhæremus, vnius eſſe corporis membra, quæ inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad ſanctitatem fortius prouocari, quàm dum rurſum ab Ioanne audimus, omnes qui habent hanc ſpem, ſanctificare ſeipſos, quoniam Deus eorum ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promiſſione freti mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus: quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis exemplar proponentem vt ſua veſtigia ſequamur?

Heb. 9. 14. Luc. 1. 74. Rom. 6. 18. Ibid. 6. Coloſ. 3. 1. Tit. 2. 11. 1. Theſ. 5. 9. 1. Cor 3. 16. Epheſ. 2. 21. & 5. 8. 1. Cor. 6. 19. 1. Theſ. 4. 7. & 3. 2. Tim. 1. 9. Rom. 6. 18. Ioan. 13. 10. 1. Io. 2. 11. 1. Cor. 6. 17. & 12. 12. 1. Io. 3. 3. 2. Cor. 7. 1.

3 Atque hæc quidem paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi eſſet animus, longum volumen contexendum foret. Tot parænesibus, adhortationibus, caſtigationibus pleni ſunt Apoſtoli, quibus hominem Dei ad omne opꝰ bonum inſtituant, ídque citra meriti mentionem. Quin potius inde potiſſimas ducunt exhortationes, quòd nullo noſtro merito, ſola Dei miſericordia ſtet noſtra ſalus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epiſtola diſſeruit nullam eſſe nobis ſpem vitæ niſi in Chriſti iuſtitia, vbi ad paręneſes deſcendit, per illam Dei miſerationem qua nos dignatus eſt obſecrat. Et ſanè hæc nobis

Meriti nulla mẽtio apud Apoſtolos, qui ad bona opera fideles adhortantur: quin potius, meritis hominũ excluſis, ad vnicam Dei miſericordiam nos reuocant.

Rom. 12. 1.

vna causa satis esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur.
Mat.5.16. Quòd siqui Dei gloria non adeò vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius sufficiẽtissima est, quæ tales ad benefaciendũ incitet. Verùm isti quia seruilia fortè aliqua coactáque Legis obsequia ingerendis meritis extundunt, mentiũtur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia nõ eadem ingredimur via. Quasi verò talibus obsequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur se hilarem datorem diligere, & quicquam dari quasi ex tristitia aut necessitate vetat. Neque id dico quòd id vel respuã vel negligã adhortationis genus quod Scriptura sæpenumero vsurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. Commemorat enim mercedem quã Deus redditurus sit vnicuique secundum opera sua; sed illud vnicum atque etiam in multis præcipuum esse nego. Deinde exordium inde sumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia isti prædicant merita contendo: quemadmodum postea videbimus. Postremò neque vsui esse nisi doctrina illa præoccupauerit: Solo Christi merito, quod per fidẽ apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operum nostrorum meritis. quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hanc prius imbiberint. Quod & Propheta pulchrè innuit, dũ sic Deũ alloquitur, Apud te est propitiatio Domine, vt timearis. nullũ enim esse Dei cultũ ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur & stabilitur. Quod apprimè notatu dignũ est, vt sciamus non modò principium Dei rite colendi esse fiduciã misericordiæ eius, sed timorem Dei (quem meritorium esse volũt Papistæ) ideo non posse meriti nomine censeri quia fundatus est in peccatorum venia & remissione.

Chrysostom. homil. in Genes. — 2.Cor.9.7. — *Exceptio.* — *Responsio.* — *Alter modus refutationis, quadruplex.* 1. 2. 3. 4. — Psal.130.4.

Posterioris calumniæ refutatio.

4 Longè verò futilissima calumnia, inuitari ad peccãdum homines quum gratuitam peccatorum remissionem, in qua collocatam dicimus iustitiam, affirmamus. Tanti enim esse dicimus vt nullo nostro bono pensari possit: ideóque nunquam impetrãdam, nisi gratuita foret. Porrò nobis quidem esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno constitit: nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum tam satis dignum pretiũ fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quum docẽtur homines, admonẽtur per ipsos nõ stare quominus toties sacratissimus ille sãguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, discimus eam esse nostram fœditatem quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunquam eluatur. Hæc qui audiunt annon maiorem debent cõcipere horrorem peccati, quàm si bonorũ operum aspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo non horreant semel purificati, denuò se in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatẽ quantum in se est conturbẽt & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rursum

1. 2. 3. 4. 5. 6. — Cantic.5.3.

ſum inquinabo illos? Nunc palàm eſt vtri & viliorem peccatorum remiſſionem faciant, & iuſtitiæ dignitatem magis proſtituant. Illi Deum friuolis ſuis ſatiſfactionibus, hoc eſt ſtercoribus placari nugãtur. nos grauiorem aſſerimus eſſe peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offenſam quàm quę his nihili ſatiſfactionib. remittatur. proinde hanc ſolius ſanguinis Chriſti prærogatiuam eſſe. Illi iuſtitiam, ſicubi deficiat, inſtaurari dicũt ac reparari ſatiſfactoriis operibus: nos pretioſiorem eſſe putamus quàm vt æquari vlla operum compenſatione queat. ideo vt reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiam confugiendum eſſe. Cætera quę ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Refellitur huius calumniæ appẽdix, nimis facile iter ad iuſtitiam ſterni, quum in gratuita peccatorum remiſſione conſtituitur.

CAPVT XVII.

Promiſſionum Legis & Eangelij conciliatio.

Partes huius capitis, in quibus Sophiſtarum fidei iuſtificationem diruere aut deterere ſtudentium argumenta reuocantur ad duas claſſes, quarum *prior* eſt generalis, *poſterior* ſpecialis & quædam argumenta præcipua continet.

1 Prima claſsis, quæ generalis eſt, omnium argumentorum veluti fundamentum, continet argumentum à legalibus promiſſionibus petitum, quod ſect. 1.2. & 3. expenditur.

2 Altera, à priori fluens, & ſpecialia argumenta proponens: ſecũdum autem, ex Cornelij hiſtoria hauſtum, explicatur ſect. 4. & 5.

3 Hac occaſione additur luculenta expoſitio locorum Scripturæ qui clementem ac propitium iuſtitiæ cultoribus Deum affirmant, ſect. 6.

4 Tertium argumentum ex locis qui bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari, ſect. 7. & 8. diluitur.

5 Deinde firmo dilemmate vrgentur aduerſarij, tollitúrque partialis eorum iuſtitia, ſect. 9. & 10.

6 Quartum argumentum, Apoſtolum Iacobum cum Paulo committens conſideratur, ſect. 11. & 12.

7 Ad quintum argumentum ex Apoſtoli loco, factores Legis non auditores iuſtificari, reſponſio, ſect. 13.

8 Sexti argumenti, ex locis quibus fideles ſuam iuſtitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt, conſideratio, ſect. 14.

9 Poſtremum, à teſtimoniis quæ iuſtitiam & vitam viis fidelium adſcribunt, ſect. 15. excutitur.

Breuis summa cap. 15. & 16.

Nunc persequamur alia quoq; arguméta quibus Satan per suos satellites fidei iustificationé aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excussum esse puto calumniatorib. ne nobiscum perinde agant atque bonorum operum inimicis. siquidem operibus detrahitur iustificatio, nõ vt nulla bona fiãt opera, aut bona esse negétur quæ fiũt: sed ne illis fidam', ne gloriemur, ne salutem adscribam'. Fiducia enim hæc nostra est, hæc gloria, & vnica salutis anchora, quòd Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso vicissim filij Dei regníque cęlestis hæredes, Dei benignitate, non nostra dignitate, in spem æternę beatitudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis, vt dictum est, nos impetunt: age, in illis quoque propulsandis pergamus. Primùm redeũt ad legales promissiones, quas Legis suæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimúsne irritas esse prorsus an efficaces. Irritas dicere quoniam absonum ac ridiculum fuerit, pro confesso assumunt, alicuius esse efficacię. Hinc ratiocinantur, non sola fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Erítque si audieris præcepta & iudicia hæc, custodierísque ea & feceris, custodiet etiam Dominus tibi pactum & misericordiam quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias vestras & studia vestra, non ambulaueritis post deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdem formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentatur, aut benedictionem istam otiosam infructuosámque fieri, aut non solius esse fidei iustificationem. Iam suprà ostendimus quomodo si in Lege hæreamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet, quæ vniuersis transgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus quippiam nisi perfectis Legis suæ cultoribus, qualis nemo reperiatur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt soluantur, è potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione Legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem, quæ perculsam & cõsternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac constrictam premebat. Hãc à subiectione Legis liberationem, &

Quomodo & cur operib' iustificatio detrahitur.

2. Argumentũ, à legalibus promissionibus petitum.

Deut. 7. 12.
Iere. 7. 3. & 23.

Deut. 11. 26.

Huius argumenti summa.

Responsio, Quicunque iustificari coram Deo cupiunt, è potestate Legis eos exire necesse est.

Quo pacto id fiat.

&, vt ita dicam, manumiſsionem aſſequimur, quum per fidem, miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuri certique reddimur de peccatorum remiſsione, quorum ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat.

Confirmatio reſponſionis, ducta Ab impoſsibili. Gal. 2. 16. Ab Apoſtoli teſtimonio.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promiſſiones, inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangeliũ ſuccurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipſæ pendent, & à qua demum præſtandæ ſunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex ſua indulgentia ſufficiendo: ſed dum vnicum Chriſtum pro iuſtitiæ cõplemento aſsignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe aliósq; Iudæos, ſcientes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum credidiſſe: rationem ſubiicit, non vt adiuuarentur ad iuſtitiæ ſummam, ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur, nõ ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrãt, vt in hac iuſtitiam inueniant, quam abeſſe ab illa vident: certè iuſtitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obſeruatorem manere dicuntur, modò ſimul animaduertat noſtra prauitate fieri ne fructum inde vllum ſentiamus donec aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit ſeruis ſuis Dominus, ſtatim ad peccatorum recognitionem deſcendit, quibus illa exinanitur. Pſalmo etiam 19. 12, magnificè Legis beneficia deprædicat, ſed continuo exclamat, Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Prorſus hic locus cum ſuperiore congruit, vbi quum dixiſſet, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: ſubnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa eſt enim. Sic & nos recognoſcere debemus, expoſitam quidem eſſe nobis in Lege Dei beneuolentiam, ſi operibus eam demereri liceat: ſed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Item & Dauidis. Pſal. 25. 10. & 11.

Leuit. 18. 15.
Ezech. 20. 11.
Rom. 10. 5.

3 Quid ergo? an datæ ſunt vt ſine fructu euaneſcerent? Iam nuper teſtatus ſum non eſſe id meæ ſententiæ. dico ſanè efficaciam ſuam ad nos nõ proferre quamdiu ad operum merita reſpiciunt: quare ſi in ſe conſiderentur, quodãmodo aboleri. Sic præclarã illam promiſſionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipſis: nullius momenti eſſe Apoſtolus docet ſi in ea reſiſtamus, nec pilo plus profuturam quàm ſi data non eſſet: quia ne ſanctiſsimis quidem Dei ſeruis competit: qui procul omnes abſunt à Legis complemento, multis verò tranſgreſſionibus ſunt circundati. Sed dum promiſſiones Euangelicę ſubſtituuntur, quæ gratuitam peccatorum remiſsionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed vt

Occurrit obiectioni, & ad quid hæ promiſſiones datæ ſint oſtendit: videlicet ſi in ſe cõſiderentur, vel ad operum noſtrorum merita reſpiciant, efficaciam ſuã nõ proferre, & quodammodo

aboleri: sed dũ Euangelicæ promissiones substituuntur, non modo efficere vt ipsi Deo accepti simus sed vt operib. quoque nostris sit sua gratia, idque ex triplici causa diuinæ liberalitatis, qua fit vt accepta sint fideliũ opera.

operibus quoque nostris sit sua gratia. neque hoc tantùm, vt ea Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promisit: verùm in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicẽ esse cernimus. Prima est, quod Deus auerso à seruorum suorum operibus intuitu, quæ probrũ magis quàm laudem perpetuò merẽtur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedẽte, citra operum subsidium recõciliat sibi. Altera quod opera, non æstimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt aliquius pretij habeat. Tertia, quòd ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quam virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit. Atqui non obseruabant interim, quæ meritoria opera esse volebant, quantum abessent à promissionum cõditione, nisi & iustificatio sola fide subnixa, & peccatorum remissio, per quam à maculis bona quoque opera abstergi necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinę liberalitatis causis, quibus fit vt accepta sint fidelium opera, vnam tantùm annotabant: duas, & eas quidem pręcipuas, supprimebant.

Distinctionis sophist. ca de operum dignitate ex pacto, & intrinseca, refutatio.

2. Argumentũ ex Cornelij historia.
Act. 10. 34. 35.
Responsio, per distinctionem duplicis acceptionis. Prior.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd non sit personarũ acceptor Deus: sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minime dubium esse videtur, colligunt, si rectis studiis conciliat sibi homo Deum, non solius esse Dei beneficiũ quòd salutem consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere, vt operib. ad misericordiam flectatur. Verũ Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicẽ hominis apud Deum acceptionem obserues. Qualis enim naturâ est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter vnicã miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominẽ si constat esse, vbi primùm à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignum illum cælesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei cõspectum: pessimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorũ operum studio. Iã enim spiritu

Exceptionis sophistarum dilutio.

sapien-

sapientiæ illuminatum fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificatum, qui iustitiæ cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest vt ad eam recipiendam illis suo marte se præparet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur quæ nõ huic doctrinæ consentiat: nõ esse aliã Deo causam hominis ad se recipiendi nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult, suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus vt ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinæ erga miseros, tantóque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum. Galat. 5. b.

5 Postquam verò Dominus hominẽ ex abysso perditionis reductum, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouã creaturam, cũ Spiritus sui donis amplectitur. Hęc illa est acceptio cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu: quia Dominus non amare & osculari non potest quę per Spiritum suum in illis efficit bona. Verùm id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorũ causa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem suam augẽdo, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quòd Dominus illos, quemadmodum vasa in honorẽ elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiã bona reputãtur, acsi nihil illis deesset: nisi quòd næuis & maculis, quæ illis adhærescunt, veniam benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quàm gratos esse Deo & amabiles suos filios in quibus notas & lineamẽta vultus sui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationẽ in nobis esse docuimus. Quoniam ergo vbicunque faciem suã Deus contemplatur, & meritò amat, & in honore habet: nõ sine causa dicitur illi placere fideliũ vita, ad sanctitatem & iustitiam composita Sed quia pij mortali carne circũdati, adhuc sũt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolẽtia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in se ipsis amplexetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordẽ iustitiæ cultoribus, Deum testantur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligẽtibus se, & custodientibus præcepta sua, in mille generationes: quæ sentẽtia in frequentem formulã vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solẽni precatione, Domine Deus Israel, qui 1. Reg. 8.

Posterior.

Ex hac distinctione liquet Corneliũ prius gratuitò fuisse acceptum quã bona opera eius accepta esse possent.

Atque hic est sensus similium locorum qui clementem & propitium iustitiæ cultoribus Deũ testantur.

Nehe.1.5. custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur.
Deut.29.18. Siquidem vt in omnib. misericordiæ suæ pactis integritatem ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, néve quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communioně admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundũ hanc rationẽ Dauid quanuis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notaui præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eũ dilexit: vbi ita
2.Sam.22.2. commendat causæ suæ bonitatem, vt nihil deroget gratuitæ misericordiæ, quæ dona omnia, quorum origo est, præuenit.

Expositio horũ locorum, qui vt melius intelligãtur, animaduertendum, sit promissio Legalis an Euangelica.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid distét istę loquendi formæ à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ vbique sparsæ sunt in libris Mosaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) sed quæ propriè ad Legis ministerium pertinent. Eiusmodi promissiones quocunque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratã esse remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominũ custodire pactum misericordiæ iis qui se diligũt, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimatur causa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonstrationis ratio. Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque misericordiæ in Scriptura promissiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem vt reuereamur, & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuũ esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitẽdum quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursum teneamus, non pendere ab operibus fideliũ complementum misericordiæ Domini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere iis qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana demum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum regũtur. Huc referatur quod est in Psalmo 15. 1. de ciuibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c.

Legalis enim semper sub cõditione à nobis postulatur, si fecerimus: Euangelica verò, quamuis conditionem adhibet, si crediderimus, & Deum diligamus, tamen ad solam Dei misericordiam nos deducit, cuius complementum ab operibus nostris minimè pẽdet.

esa.33.14. Item, apud Iesaiã, Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iustitiam, qui loquitur recta, &c. Nõ enim firmamentũ quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo

in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat: vt sibi regnóque suo reddat conformes. Ergo si prima causa quæratur vnde patefiat sanctis accessus in Dei regnũ, vnde habeant, vt consistant in eo ac permaneant, prõpta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæstio est, tum ad regenerationem est descendendum, eiúsque fructus qui Psalmo illo recensentur.

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorum obseruationes, iustificationes vocantur seu iustitiæ. Alterius generis exemplum est quod apud Mosen habetur, Erit hęc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. At si promissionẽ esse legalem excipias, quæ adnexa conditioni impossibili, nihil probet, sunt alia de quibus idẽ respondere non possis, quale est illud, Eritque tibi id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositũ, &c. Item quod Propheta dicit, zelũ in vindicãdo Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisæi nostri temporis amplam insultandi materiam hîc se habere putãt. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodẽ iure argumẽtantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem legis præcepta vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim re vera. Quanquam monendi sunt lectores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam HVCIM vertisse δικαιώματα pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iustitiam contineat. Tametsi enim quia debitores sumus omnium quæ præcipit, etiam plena eius obedientia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamen eam honore iustitiæ Dominus dignatus est, nõ detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutã Legis obedientiam esse iustitiam: mandati vniuscuiusque obseruationem esse iustitiæ partem, siquidẽ in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summa constet. Sed extare vsquam talẽ iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem, nusquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini. sanè dũ ita loquitur, opera magis ex Legis natura ęstimat quàm propria ipsorũ conditione. Etsi rursus hîc obseruandum quod nuper dixi,

3. Argumẽtum, ex locis qui bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari.

Deut. 6. 25.
Deut. 24. 13.
Psal. 106. 30.

Responsio ad priorem partẽ huius argumenti, de bonorum operum nomine

Cur Sanctorum opera vocantur Iustitiæ.
Luc. 1. 6.

ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neq; ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continētur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam nō exequimur nisi totam Legem obseruando. qualibet enim trāsgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiā præscribat, si in ipsam respicimus iustitiæ sūt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudē minimè consequuntur ex vno opere, in multis transgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

Distinctio obseruanda.

Ad secundam partem tertij arg. hominem operibus iustifici.

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem illi suā pro iustitia imputatam fuisse. Quum ergo editū facinus à Phinees imputatū illi fuisse ad iustitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarij nostri, quasi re euicta, constituunt nos quidem sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam, opera esse quæ iustitiam nostrā impleant. Ego hîc pios obtestor, vt si veram iustitiæ regulam ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiosè & seriò expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationem suffugium esse iis qui propria iustitia deficiuntur: audacter infert, iustitia operum exclusos quicūque fide iustificantur. Quoniam verò cōstat omnium illam esse fidelium cōmunem, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operū adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco post stabilitam fidei iustitiā habenda sint. Si operibus statuendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant, ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porrò iustitiam, definimus, quòd in Christi communionem receptus peccator eius gratia Deo reconciliatur: dū illius sanguine purgatus peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, coram cælesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfectum, Christi perfectione contegitur: quicquid næuorum est aut sordium, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicij diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdera solet:

Galat. 4. 4.
Psal. 106. 31.

Responsio.

Opera per se nihil valent fidéque sola iustificamur.

Huius iustitiæ definitio.

Bonorum operū æstimatio vnde.

quæ

quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam imputantur.

9 Nunc mihi siquis istud obiectet ad impugnandam fidei iustitiam, Primùm interrogabo num homo iustus censeatur ob vnum aut alterum sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, siquidem Præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidē contendere audebit, reclamente Legis sanctione, maledictóque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc vltra progrediar, sítne vllũ opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset corā iis oculis quibus nec stellæ satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti? Ita nullum extare bonum opus cōcedere cogetur quod non & appositis sibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quòd si constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid huius iactatione destruere illam moliuntur quę si nō esset, hanc frustra iactarent? Vipereúmne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem, principium, fundamentum, causam, argumentū, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iustitiam reputentur. Omittimus ergo istas ineptias, & quod res est fateamur. si à fidei iustificatione dependet qualiscunque tandem censetur operum iustitia, non modò per hāc nihil imminui, sed potius confirmari: quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commendari post gratuitam iustificationē opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide partiātur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem absonum est, sic fide hominem iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius suprà dignitatem iusta censeantur.

Responsionis cōfirmatio, dilemmate firmiß. munita. Bona opera vel in iustitiā imputantur per se: vel singula & omnia simul: quod falsum est.

Deut. 27. 26.
Iob. 4. 18.

Vel in iustitiā imputātur per fidē & propter iustitiam fidei: & singula & omnia simul.

Ergo sola fides iustificat & totum hominem & omnia eius bona opera.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarij volūt) sed perinde approbari Deo acsi perfecta absolutáque foret. Sed si meminerimus quo fundamento fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratū enim opus tūc demū esse incipit vbi cū venia suscipitur. Porrò vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo intuetur? Quēadmodū ergo nos ipsi, vbi in Christū insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliàs vitij in ipsis est, Christi puritate

Eo sensu fideliū partialis iustitia, i. imperfecta, accepta est: non illa autem quam aduersarij gratuita iustitiæ per fidem somniant.

ſepultum, non imputatur. Ita meritò dicere poſſumus, ſola fide non tantùm nos, ſed opera etiam noſtra iuſtificari. Iam ſi iſta qualiſcunque operum iuſtitia à fide & gratuita iuſtificatione pendet, & ab ea efficitur: debet ſub eam includi, & tanquã effectus cauſæ ſuæ (vt ita loquar) ſubordinari. tantùm abeſt vt erigi debeat ad illam vel deſtruendam vel obſcurandam.

Rom. 4.7. Psal. 32. 1. Psal. 112. 1. Prou. 14.21. Psal. 1. 1. Iacob. 1. 12. Psal. 106.3. & 119.1. Matth. 5.3.

Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem noſtram Dei miſericordia non operibus conſtare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia ſunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miſeretur pauperis, qui non ambulauit in conſilio impiorum, qui ſuffert tentationem: beati qui cuſtodiunt iudicium, immaculati pauperes ſpiritu, mites, miſericordes, &c. non efficiunt quominus verum ſit quod ait Paulus.

Concluſio refutationum tertij argumenti.

Quoniam enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam ſic ſunt in homine vt Deo propterea is approbetur, conficitur, miſerum ſemper eſſe hominẽ niſi à miſeria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuerſa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remiſſione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: ſequitur hanc eſſe non modò ſummam & præcipuam, ſed vnicam: niſi fortè velis ab illis eneruari, quæ in ea ſola conſiſtunt. Multò iam minus rationis eſt cur nos conturbare debeat appellatio iuſtorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iuſtos certè à vitę ſanctimonia nuncupari fateor: ſed quum in iuſtitiæ ſtudium magis incumbant quàm iuſtitiã ipſam impleant, qualemcunque hanc iuſtitiam, fidei iuſtificationi cedere par eſt, vnde habet id quod eſt.

Iac. 2.21.

4. Argumentũ ex Epiſt. catholica Iacobi Apoſtoli.

Reſp. 1. Apoſtolum cum Apoſtolo non eſſe cõmittendum.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis reſtare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuiſſe iuſtificatum, & nos quoque omnes operibus iuſtificari, non ſola fide. Quid igitur, pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Chriſti miniſtro habent, ſic accipienda eſt eius ſententia, ne à Chriſto per os Pauli loquente diſſentiat. Spiritus per os Pauli aſſerit, Abraham fide: non operibus iuſtitiam fuiſſe conſequutum: nos quoque fide docemus omnes ſine operibus Legis iuſtificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abrahæ & noſtram iuſtitiã operibus non fide tantùm conſtare. Spiritum ſecum nõ pugnare certum eſt. Quę erit ergo iſtorum concordia? aduerſariis abundè eſt ſi conuellerint quam nos altiſsimis radicibus ſtabilitam volumus fidei iuſtitiam: ſuam autem conſcientiis tranquillitatem reddere, non magnæ curæ eſt. Vnde videas quidẽ eos fidei iuſtifi-

iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ metam vbi conscientiæ sistantur. Triumphent ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinem se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunque autem stabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi sententiam quam assiduè tanquam Achillis clypeũ nobis obtendũt, illis vel tantillum suffragari. Id quo planum fiat, intuendus primum erit Apostoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitaté suam manifestè prodebant, quæcunque propria sunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidam talium fiduciam hîc eludit Iacobus. Non est ergo illi propositum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostendere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tantùm arrogarẽt vt hac contenti, securè diffluerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu concepto, facilè erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarij. Incidunt enim in duplicem paralogismum: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionem procul à fidei veritate dissitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, siquis fidem dicat se habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clarius etiam paulò pòst, vbi deteriorem diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est. sanè si nihil in ista fide continetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eo iustificat quòd diuinæ essentiæ notitiam concipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recumbit.

Resp. 2. aduersariis, de conscientiæ tranquillitate parũ solicitis satis esse si iustitiam fidei arrodere possint.

Resp. 3. sumpta ex scopo Iacobi.

Qui duplicem aduersariorum paralogismum detegit.

1. In fidei vocabulo, fides enim hic est inanis opinio, per cõcessionem: apud Paulum, instrumentum est quo Christum iustitiam nostrã apprehendimus.

2. Alter paralogismus in verbo iustificandi.

12 Nondum scopum attigimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibiipsi consentaneũ Iacobum facere velis, necessarium est, Iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulum: Iustificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniustitiæ nostræ memoria iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit,

Paulus de causa, Iacobus de effectis iustificationis loquitur, agens de Abrahamo.

Paulus de iustitia imputatione: Iacobus de iustitiæ cognitione & declaratione.

Abraham operibus consequutus est iustitiã quòd filium immolare, iubente Deo, nõ dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quę dicit illum credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa priorem, aut falsò testatur Moses eo loco, imputatam fuisse Abrahæ fidem in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iustitiam non fuit promeritus. Nondũ concepto Ismaele, qui iam adoleuerat antequã Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu post sequuta iustitiam sibi cõparasse? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus cẽseretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, nõ autẽ imputatione ipsũ loqui apparet. acsi diceret, Qui vera fide iusti sunt, ij suã iustitiã obedientia bonísque operibus probãt, nõ nuda & imaginaria fidei larua. In summa nõ disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiã operatricẽ à fidelib. requirit. Et quemadmodũ Paulus citra operũ adminiculũ iustificari cõtendit: ita hic iustos haberi nõ patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit. nã hinc præcipuè falluntur nostri aduersarij quòd putant Iacobũ iustificationis rationẽ definire, cùm nihil aliud studeat quam prauam eorũ securitatem diruere qui excusando bonorum operũ contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententias exprimẽt, Inane fidei spectrum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.

Summa disputationis Apostoli Iacobi.

5 Argumentũ ex Paulo. *Rom. 2. 13.*

13 Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimum eos iuuat, Factores Legis, non auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosij euadere, ideo esse illud dictũ quia cõplemẽtũ Legis sit in Christũ fides. Video enim merũ esse effugiũ, quo nihil opus est vbi aperta patet via. Illic stolida cõfidẽtia Iudæos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabãt, quũ interim summi essẽt eius cõtemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerẽt: admonet, si ex Lege quæratur iustitia, non eius notitiã sed obseruationẽ quæri. Nos certè istud in dubiũ non vocamus quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidem quin cõsistat in operũ dignitate & meritis iustitia. Sed nondum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem proferant qui Legẽ impleuerit. Non aliud autẽ sensisse Paulũ erit satis amplo testimonio orationis contextus. Postquam Gentes ac Iudæos in commune iniustitię damnauerat, tũ ad distributionẽ descendit, ac dicit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui vero in Lege peccauerunt, per Legẽ iudicari: quod Iudæorum

Responsio, sensum Apostoli explicans.

Altera, aduersarios ad impossibile deducens.

Cur hoc vsus est argumento Paulus.

rum est. Porrò quoniã illi suis præuaricationibus conniuentes, sola Lege superbiebãt: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam esse Legem vt audita solummodo eius voce iusti redderentur: sed tum demum si obedirent: ac si diceret, in Lege quæris iustitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebãtur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaque contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum est. Iustitia Legis in operum perfectione sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

Tertia, argumentum retorquens.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secũdum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Itẽ, retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Itẽ, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impedient si secundum suam περίστασιν, hoc est, complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circunstantiam, accipiantur. Ea porro duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primùm, quum de homine iustificando agitur, non tantùm quæritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non seipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura

6. Argumentum ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt.

Psal. 7. 9.
Psal. 17. 1.
Psal. 18. 21.
Psal. 26. 1. & 9.

Responsio, per duplicis circũstantiæ considerationem.

1. Specialẽ causam tantùm in iudicium afferunt.

2. Ex improborum comparatione iustitiam sibi arrogant.

ſit ſi ſeuerè conquiratur: ſed quia præ aduerſariorum malitia, improbitate, aſtutia, nequitia, ſynceritatem, iuſtitiam, ſimplicitatem, puritatéque ſuam Deo compertam gratámque eſſe norunt: non reformidant, inter ſe & illos iudicem inuocare. Sic

1. Sam. 26. 13.

quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique ſecundum iuſtitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquemque per ſe examinaret ac muneraretur pro meritis: ſed Dominum atteſtabatur quanta eſſet ſua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione ſe iactat, quòd bonum habeat conſcientiæ teſtimonium, ſe cum ſimplicitate & integritate verſatum eſſe in Eccleſia Dei, vult eiuſmodi gloriatione apud Deum niti: ſed coactus impiorũ calumniis, fidem ac probitatem ſuam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam eſſe ſciebat, aduerſus quamlibet hominum maledicentiam aſſerit. Videmus enim quid alibi dicat, ſe nihil eſſe ſibi malè cõſcium, ſed non in hoc iuſtificari. Quia ſcilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè tranſcendere. Vtcunque ergo pij contra impiorum hypocriſin ſuam innocentiam Deo teſte ac iudice defendant: vbi tamen cum ſolo Deo negotium eſt, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum ſeruis tuis: quia non iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis viuens. ſuíſque operibus diffiſi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

2. Cor. 1. 12.

1. Cor. 4. 4.

Ita tamen vt ſoram Deo ſuppliciter miſericordiam petãt.

Pſ. 130. 3. & 43. 2.

Pſ. 63. 4.

Poſtremum argumentum, à teſtimoniis quæ iuſtitiam & vitam viis fidelium adſcribunt.

15 Sunt & alii non abſimiles ſuperioribus loci, in quibus ſubſiſtere etiamnum quis poſſit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate ſua, iuſtum eſſe. Item, In ſemita iuſtitiæ eſſe vitam, ac in ea ipſa non eſſe mortẽ. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iuſtitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur, vel obſcuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo eſt, aut pereant à conſpectu Dei oportet, aut ad miſericordiæ aſylũ confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus ſua integritas, dimidiata licet ac imperfecta gradus ſit ad immortalitatem. Sed vnde id, niſi quoniam quos in fœdus gratiæ aſſumpſit Dominus, eorum opera non excutit ꝓ meritis, ſed paterna benignitate oſculatur? Quo non tantùm intelligimus quod tradũt Scholaſtici, à gratia acceptãte habere opera ſuum valorem: Illi enim ſentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto ſaluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea tum aliis tranſgreſſionibus, tum ſuis ipſorum maculis inquinata, non aliud valere niſi quod Dominus veniam vtriſque indulget. quod eſt, gratuitam homini iuſtitiam largiri. Neque tẽpeſtiuè hîc obtruduntur illæ Apoſtoli precationes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt ſint inculpati & irreprehen-

Prou. 10. 7. & 12. 28.

Ezech. 18. 9. 21. & 33. 15.

Reſponſio, id ex paterna Dei benignitate procedit: nõ quod fidelium opera, vt Scholaſtici tradunt, in pretium æqualitatis Dei acceptione euehantur.

Eph. 1. 4.

1. Theſſ. 3. 13. & alibi.

ſibiles in die Domini. Hæc quidẽ verba Cæleſtini valde olim exagitabant, ad perfectionem iuſtitiæ in hac vita aſſerendam. Sed quod arbitramur ſufficere, breuiter poſt Auguſtinum reſpondemus: ad hanc quidem metam aſpirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. ſed quia optima & præſtantiſſima vitæ præſentis ratio nihil aliud eſt quàm profectus ad eam metam, nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulũ ſanctis tribuere volet: modò eam quoque Auguſtini ipſius verbis definiat. Perfectam, inquit, ſanctorum virtutem quum nominamus, ad ipſam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio. Lib 3. ad Bon. c. 7. *Perfectio ſanctorum.*

CAPVT XVIII.

Ex mercede malè colligi operum iuſtitiam.

Partes huius capitis.

1 Solutio duarum generalium obiectionum quæ ad operum iuſtitiam ſtabiliendam proferuntur. 1. Deum vnicuique redditurum ſecundum opera ſua. 2. Vitam æternam operum mercedem appellari, à prima ſectione ad ſextam.

2 Ad alias ſpeciales obiectiones inde deductas, & ex Scripturæ deprauatis teſtimoniis deſumptas, reſponſio, ſect. 6. 7. 8. 9.

3 Sophiſmatis, fidem opus vocari, ideo nos opere iuſtificari aſſerentis, dilutio, poſtrema ſectione.

TRanſeamus nunc ad eas ſententias quæ affirmant Deum vnicuique redditurum ſecundum opera ſua: cuiuſmodi ſunt, Vnuſquiſque refert quod geſſit in corpore, ſiue bonum ſiue malum. Gloria & honor operanti bonum, tribulatio & anguſtia in omnem animam operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint in reſurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in reſurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: eſuriui, & dediſtis mihi cibum: ſitiui, & potum tribuiſtis, &c. Atque illis quoque eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam æter- *Prima generalis obiectio.* Mat. 16. 27. 2. Cor. 5. 10. Rom. 2. 6. Ioh. 5. 29. Matt. 25. *Altera.*

nam: quo in genere sunt, Retributio manuum hominis resti-
Prou.12.14. tuetur ei. Qui timet mandatum, remunerabitur. Gaudete & ex-
& 13.13. ultate: ecce merces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisq; mer
Mat.5.12. cedem accipiet secundũ laborem. Quòd vnicuiq; dicitur reddi
Luc.6.23. turus Deus secundum opera, paruo negotio dissoluitur. Ordi-
2.Cor.5.8. nem enim cõsequentiæ magis quàm causam indicat loquutio.
Primæ obiectionis solutio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordiæ suæ gradibus salutem nostram consummare dum electos ad se vocat,
Ro.2.6 & 8.30. vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit, per bonorum operũ studium, vt quo destinauit ordine suum in illis opus impleat: nihil mirũ si secundũ opera sua dicuntur coronari: quib. haud dubie ad recipiendam immortalitatis coronã præparantur.
Eiusdem explicatio.
Operandi verbum quid significet. Quin hac ratione apposite dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incũbendo, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur
Phil.2.12. operari cibum qui non perit, dum in Christum credẽdo sibi vi-
Ioh.6.27. tam acquirunt: & tamen mox additur, Quem filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, sed referri ad studiũ: ac proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ authores, vel ab ipsorũ operibus eam emanare. Quid ergo? simul atque per Euangelij notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Christi
Phil.1.6. consortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porrò, quum iustitia & sanctitate Patrẽ cælestẽ referentes, se filios eius non degeneres esse probãt.

Secundæ obiectionis generalis solutio. 2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur causam esse salutis. Principio istud sancitũ sit in cordibus nostris, regnum cælorum non seruorum stipendium, sed filiorum esse hæreditatẽ: qua soli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque vllam aliam ob causam quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hæres filius ancillæ, sed filius liberæ. Adeóque in iis ipsis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatẽ nominatim exprimendo, aliunde nobis prouenire demõstrat. Sic
1. Opera salutis causam non facere, ab hæreditatis nomine & natura ostenditur.
Eph.1.18.
Gal.4.30.
Mat.25.34. Christus opera recenset, quæ cæli remuneratione compensat dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit,
Col.3.24. hæreditatis iure possidendum. Sic Paulus iubet seruos fideliter agentes quod officij sui est, sperare retributionem à Domino: sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beati-
Gen.15.5. & 17.1. tudinem, sed Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exẽplo ista quæstio elucescet. Ante natiuitatem Isaac, promissum erat Abrahæ semen in quo bene-

benedicendæ erant omnes terræ nationes: ſeminis propagatio quæ æquatura eſſet ſtellas cæli,& arenas maris,aliáque ſimilia. Multis pòſt annis,vt erat oraculo iuſſus, Abraham ad filiũ immolandum ſe accingit.Iſta obedientia defunctus, recipit promiſſioné.Per memetipſum iuraui,dicit Dominus, quia feciſti hanc rem,& non peperciſti proprio filio vnigenito: benedicã tibi, & multiplicabo ſemen tuũ ſicut ſtellas cæli & arenas maris:poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum,& benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ,quia obediſti voci meæ. Quid audimus?an obedientia ſua promeritus eſt benedictionem Abraham,cuius promiſſionem receperat antequam ederetur præceptum? Hîc profectò citra ambages tenemus,iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat:nihil dum cauſæ habens cur ipſis benefaceret niſi ſuam miſericordiam.

2. Inſigníque exemplo confirmatur,iis bonis Dominum remunerari fidelium opera,quæ illis ante cogitata opera dederat.

Gen.22.3.17.

3 Neque tamen fruſtratur aut ludit nos Dominus quũ ait ſe operibus repẽdere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promiſit exhibitioné vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere,vt contendamus ad beatam ſpem nobis propoſitam in cælis, ritè & illis aſſignatur promiſſionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expreſsit vtrunque Apoſtolus,quum diceret officiis charitatis ſtudere Coloſſenſes,propter ſpem in cælis ſibi repoſitam,de qua antè audierant per ſermonẽ veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouiſſe ſpem ſibi in cælis repoſitam,declarat ſolo Chriſto,nullis autẽ ſuffultam operibus. cui concinit illud Petri,Cuſtodiri pios Dei virtute per fidem,in ſalutem quæ parata eſt manifeſtari ſuo tempore. Dum ipſos ait eius cauſa laborare,ſignificat currendum eſſe fidelibus toto vitæ ſpatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quã nobis Dominus mercedem pollicetur,parabolam propoſuit,in qua ſe fecit patrẽfamiliâs,qui quoſcunque habet obuios, mittit in vineæ ſuæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios ſecunda, alios tertia,quoſdam etiam vndecima: veſperi rependit omnibus æquale pretium.Cuius interpretationem breuiter & verè complexus eſt quicunque ſit ille tandem vetuſtus ſcriptor, cuius liber de vocatione Gentium ſub Ambroſij nomine fertur.Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatẽ ad vnã gratiam pertinentem adſtruxit: vbi ſine dubio qui horã vndecima intromiſſi in vineã totius diei operariis exæquantur,eorum præferunt ſortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam,in defectu diei,& concluſione vitæ diuina indulgẽtia munerauit:nõ labori pretiũ ſoluens,ſed diuitias bonitatis

Prima cauſa cur vita æterna dicatur merces operum: videlicet vt per ſanctæ vitæ ſtudium ad æterna gratuita præmia alacrius contendamus.

Col.1.4.

1.Pet.1.5.

Teſtimoniis Scripturæ confirmatur.

Matt.20.1.

Conſenſu Ambroſii.

Lib. 1. cap.5.

ſuæ in eos, quos ſine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligãt donum ſe gratiꝗ non operum accepiſſe mercedem. Poſtremò hoc quoque notatu dignum eſt, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non ſimpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolentia in Chriſto amplectitur: ſed pro beatitudinis poſſeſſione vel fruitione, vt vocant. ſicut etiam ſonant ipſa Chriſti verba, In futuro vitam æternam. Et alibi, Venite, poſſidete regnum. &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in reſurrectione fiet: ac poſtea interpretatur, redemptionem corporis noſtri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors eſt, ſic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam, id quod fit ſolius adoptionis beneficio. Et ſi more ſuo pertinaciter vrgeãt operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei eſſe mercedem.

Regula obſeruanda.

Marc. 10. 30.
Matth. 25. 34.
Rom. 8. 18.

Apoſtoli authoritate.

1. Pet. 1. 9.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum ſanctum huiuſmodi promiſsione commendare operum noſtrorum dignitatem, acſi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conſpectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc eſt vt arrogantiam noſtram tetundat, nos humiliet, deiiciat, & prorſus cõterat. Verùm noſtræ imbecillitati ſic occurritur: quæ ſtatim alioqui collaberetur ac concideret, niſi hac ſe expectatione ſuſtineret ac ſolatio leniret ſua tædia. Primùm quàm durum ſit, non modò ſua omnia, ſed ſe quoque ipſum relinquere & abnegare, reputent pro ſe quiſque ſinguli. Et tamen hoc tyrocinio diſcipulos ſuos, hoc eſt pios omnes, Chriſtus initiat. Deinde ſi per omnem vitam ſub crucis diſciplina erudit, ne cor adiiciant ad bonorum præſentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter ſic ferè tractat, vt quocunq; flectant oculos quàm longè hic mundus patet, nonniſi deſperationem ſibi vbique obuerſantem habeant. vt Paulus dicat, miſerabiliores eſſe nos omnibus hominibus, ſi in hoc mundo duntaxat ſperemus. In his tantis anguſtiis ne deficiant, adeſt illis Dominus, qui monet vt altius caput exerant, & longius oculos cõiiciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud ſe reperturos. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æſtimans meritum, ſed compenſationem eſſe ſignificans eorum preſſuris, paſſionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obeſt quominus vitam æternam remunerationẽ, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus ſuos ex laboribus in quietem, ex afflictione in proſperum & opta-

Secunda cauſa, Deum noſtræ imbecillitati ſic occurrere, ne animis fatiſcamus.

Huius ſolatij prima neceſſitas.

Altera.

Tertia.

1. Cor. 15. 19.

Quarta.

optabilem statum,& mœstitia in gaudium,ex paupertate in affluentiam,& ignominia in gloriam recipiat. omnia denique quæ perpessi sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi,si vitæ sanctitatem,existimemus esse viam, nō quidem quæ aditum aperiat in gloriam cælestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur:quando hæc bona eius voluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importune hærent sophistæ, quia istum quem exponimus finem non considerant. Quàm autem præposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Dominus,aliorsum respicere? Nihil clarius est quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatē, non autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operū inde colligit,vel appendit in trutina opus cum mercede,à recto Dei scopo longissime aberrat.

Sanctitas via regni,non causa regnandi.
Rom.8.30.
Sophistarum elenchus.

5 Proinde quum Scriptura dicit,Deum iustum iudicē redditurum olim suis iustitiæ coronam, non tantùm cum Augustino excipio. Cui redderet iustus iudex coronam,si nō donasset gratiā misericors Pater?& quomodo esset iustitia,nisi præcessisset gratia quæ iustificat impiū? quomodo ista debita redderentur, nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiam addo, Quomodo iustitiā imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est,absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede,nisi quod in illis pœna dignum est,immensa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam,quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltra humiliat & simul erigit. Nam præterquàm quòd in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona,simul fæcibus quibusdam semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere non possint si ad iudicij eius regulam examinentur: sed,ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Etsi autem paulo aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire constabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio,cap.5. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitæ vsque ad miraculum sanctæ & absolutæ, alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeò perfectum quin desiderari in eo multum queat:tādem infert, Nempe iste qui moribus illo videtur inferior,propter rectam in Deum fidem ex qua viuit,& secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuens ignominiam,illi gloriam: atque ab ipso sumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorum, [de hac vita liberandus, in consortium Christi migrat. Quare,nisi propter fidem? quæ licet sine operibus neminē

Obiectio. Deus opera suorum coronat
2.Tim.4.8.
Augu.ad Valent.de gratia & lib.arbit.
Resp.1.ex Augustino.
Altera, quæ Augustini mentem aperit.
Tertia ex Scriptura.
Quarta, ex eodem Augustino seipsum interpretante.

ſaluat (ipſa enim eſt non reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipſam etiam peccata ſoluuntur, quia iuſtus ex fide viuit. ſine ipſa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certè non obſcurè fatetur quod tantopere contendimus, inde pendêre bonorum operum iuſtitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Prima ſpecialis obiectio. In cælis theſaurizare iubemur.
Luc. 16.9.
1.Tim.6.17.

6 Superioribus locis proximum ſenſum habent iſti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt quũ defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incertis diuitiis, ſed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Reſpondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam acceſſuros niſi oculos in ſcopum conuertamus quò ſua verba Spiritus dirigit. Si verum eſt quod ait Chriſtus, Ibi animum noſtrũ reſidere vbi eſt theſaurus noſter: quemadmodum filij ſeculi intenti eſſe ſolent ad ea comparanda quæ ad præſentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum eſt, poſtquam hanc vitam inſtar ſomnij mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, eò tranſmittant vbi ſolidam vitam ſunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare inſtituunt in locum aliquẽ, vbi perpetuam vitæ ſedem elegerunt, nobis imitandum eſt. præmittunt illi ſuas facultates, neque illis ad tempus ægrè carent: quia ſe beatiores eo putant quo plus habent bonorum vbi diu ſunt futuri. Nobis ſi cęlum patriam eſſe credimus, illuc potius tranſmittere opes noſtras conuenit, quàm hic retinere vbi ſubita migratione peritura nobis ſint. Quomodo autem tranſmittemus? nẽpe ſi pauperum neceſſitatibus communicamus: quibus quicquid erogatur, ſibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promiſſio: Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, Qui benignè ſeminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, vt eſt bonæ fidei depoſitarius, olim reſtituet cũ copioſo fœnore. Ergóne tanti ſunt apud Deũ noſtra officia vt ſint in eius manu quaſi recõditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quum toties ac tam apertè id teſtetur Scriptura? Cæterũ ſiquis à mera Dei benignitate tranſilire velit ad operum dignitatem, his teſtimoniis ad errorem aſtruendum nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas niſi meram diuinæ erga nos indulgẽtiæ propenſionem: quandoquidem quo nos ad benefaciendum animet quamlibet vel ſolo eius intuitu indigna ſint quæ illi exhibemus obſequia, nullum tamen perditum ſinit.

Reſponſio, nihil aliud ſignificare hi loci, quàm vt noſtrum eſſe doceant, ſi cælũ patriã eſſe credimus, illuc potius tranſmittere opes noſtras, quàm hic retinere, vbi ſubita migratione amittendæ ſunt.
Matth. 6. 21.

Quomodo id fieri poteſt.
Matt. 25.40.
Prou. 19.17.
2.Cor. 9.6.

Summa totius reſponſionis.

Secũda obiectio

7 Sed magis vrgent Apoſtoli verba: qui dum Theſſalonicenſes

censes in tribulationibus consolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iustum est apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationem nobiscum, quum reuelabitur Dominus Iesus è cœlo. Author verò epistolæ ad Hebræos, Non est, inquit, iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, quòd ministrastis sanctis. Ad priorem locum respondeo, Nullam illic meriti dignitatem significari: sed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Christo primogenito conformari: sicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare in gloriam sibi destinatã: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnũ cælorũ. Tribulationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quædã veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis sui Deus signare solet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia stigmata Domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ sunt filiorum Dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos circunferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro vt vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius conformari, vt perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mortuis. Quæ subiicitur ratio, non ad probandam vllã dignitatem, sed spem regni Dei confirmãdam pertinet: acsi diceret, Vt iusto Dei iudicio cõuenit, vindictam ab inimicis vestris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietẽ à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam Dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mandare vt propè iniustum fore innuat si obliuiscatur, hanc rationem habet: Deus, quo segnitiem nostram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper meminerimus hãc promissionem vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam nisi præcederet gratuitũ misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequiis etiã nostris quamlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apostolus, Deum asserit non esse iniustum, quin cõstaturus sit fidei semel datæ. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quem sensum insigne est dictum Augustini: quod vt vir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum iudico quod assiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.

8 Abducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autẽ non ha-

Per afflictiones pij qui iustitiã & charitatem exercuerunt digni habentur regno Dei

2.Thess.1.5.
Heb.6.10.
Rom.8.29.
Luc.24.26.
Act.14.22.

Responsio ad priorem locum, Digni, qui & quo.

Gal.6.17.

2.Cor.4.10.
Philip.3.10.

Resp. ad alterum locum ex epist. ad Hebr. desumptum.

Iustitia quid.

In Psalm 32. 109. & alibi sæpe.

Tertia obiectio ex tribus Apostoli locis collecta.

1.Cor.13.2.& 13.

beam, nihil ſum. Item, Nunc manent ſpes, fides, charitas: ſed maxima in his charitas. Item ſuper omnia habete charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt noſtri Phariſæi charitate nos iuſtificari potius quã fide: virtute nimirum, vt ipſi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur

Reſp. primus locus nõ loquitur de fide iuſtificante: ſed de fide miraculorum.

hæc argutatio. Expoſuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoq; de vera fide interpretamur, qua maiorem eſſe charitatem dicit: non tanquã ſit magis meritoria, ſed quia magis fructuoſa eſt, quia

Secũdus locus, transfert quæſtionis ſtatum. de iuſtificatione agitur, quæ ſi dei eſt: quoniã illa tanquam inſtrumento Chriſti iuſtitiã apprehẽdimus & gratis obtinemus, non autem charitate, cuius officium illud non eſt, etiam ſi magis fructuoſa ſit.

latius patet, quia pluribus ſeruit, quia ſemper viget: quum fidei vſus ad tempus conſiſtit. Si excellentiam ſpectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hîc ſermo Paulo nõ eſt. Siquidem vnum iſtud vrget vt mutua charitate nos in Domino viciſſim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamẽ ſano iudicio, imò quis omnino ſano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iuſtificare? Vis iuſtificandi quæ penes fidem eſt, non in dignitate operis locatur. Sola Dei miſericordia & merito Chriſti cõſtat noſtra iuſtificatio, quam dum fides apprehendit, iuſtificare dicitur. Nunc ſi aduerſarios interroges, quo ſenſu iuſtificationem charitati aſſignent: reſpondebunt. Quia officium eſt Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iuſtitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iuſtificare dicimus, non quia iuſtitiam nobis ſua dignitate mereatur: ſed quia inſtrumentum ſit quo Chriſti iuſtitiam gratis obtinemus. Iſti, prætermiſſa Dei miſericordia, Chriſtóque præterito (vbi ſumma iuſtitiæ eſt) charitatis beneficio nos iuſtificari pugnãt, quia

Confirmatio à ſimili.

ſupra fidem excellat. Perinde ac ſiquis aptiorem eſſe Regem diſputet conficiendo calceo quàm ſutoré, quia ſit infinito preſtantior. Hic vnus ſyllogiſmus amplo documento eſt ſcholas

Item ab explicatione mentis Apoſtoli.

omnes Sorbonicas ne ſummis quidẽ labris deguſtare quid ſit fidei iuſtificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi conſtat. Quũ enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & ſpei quodãmodo ſubſint, quia ad cognitionem Dei ſpectant, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν ſub nomine fidei & ſpei complectitur. acſi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretãdi gratia & ſciẽtia hunc habent ſcopum vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonniſi per ſpem & fidem in hac vita agnoſcimus. Quum ergo fidem & ſpem nomino, hæc omnia ſimul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc eſt, quantacunque ſit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter

Tertius locus alio ſenſu perfe

hæc præcipua eſt charitas, &c. Ex tertio loco inferũtur, Si perfectionis vinculũ eſt charitas: ergo & iuſtitiæ, quæ nihil aliud

est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos corā Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiā, ad perfectionē istā nunquā nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus, indéque inferam, quū omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscissam esse.

ctionis vinculis charitati tribuit: & vtcunque accipiant, nihil tamen horum errorem iuuat.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temere (vt quodque primum obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec cōmemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legisconsulto roganti quid esset ad salutē necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus quum ab ipso gratiæ authore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non cōstet, Christum iis responsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic responderet. Ille persuasione Legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus comparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quæritur. Atq. hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum cōfugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ salutis asylum in Christo esse admonentur, dum cernunt quantum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione continetur, dissidium. Summa hæc est, si in operib. salus quæritur, seruanda esse mādata quibus instituimur ad perfectam iustitiam. Sed non est hîc hærendū nisi velimus in medio cursu deficere, nemo enim nostrum seruandis mandatis par est. Quoniam erno Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est, nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum cōfidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat esse peccatorem, tremendo ęternę mortis iudicio obnoxium. Sic alios qui eiusmodi sui notitia iā humiliati sunt, alibi omissa Legis mētione,

Quarta obiectio. Christus iussit quendam per mandatorū obseruationem regnum Dei acquirere.

Matt. 19. 17.

Responsio, ex verbis ipsius interrogantis.

Summa expositionis horum Christi verborum.

Matt. 11. 29.

gratiæ promiſſione ſolatur, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris.

Poſtrema obiectio, ex eo quod Iohan 6.29. fides dicitur opus. Reſp. fides non iuſtificat quatenus eſt opus.

10 Tandem, poſtquam Scripturam inuertendo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidē operibus opponere. Quaſi verò fides, quatenus obedientia eſt diuinæ voluntatis, ſuo merito iuſtitiā nobis cōciliet: ac non potius, quòd Dei miſericordiam amplectendo Chriſti iuſtitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus noſtris obſignat. Talibus ineptiis diluendis ſi non immoror, veniam dabunt lectores. ipſæ enim, ſine alieno impetu, ſuapte debilitate ſatis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ ſpeciem habet aliquam rationis, obiter diſcutere libet, ne quibus nō adeò exercitatis negotiū faciat.

Inſtantia, eandem eſſe contrariorum regulā. Reſponſio 1.

Quum eandē eſſe contrariorum regulam dictet ſenſus communis, ac peccata ſingula iniuſtitiæ nobis vertantur, conſentaneum eſſe aiunt, ſingulis quoque bonis operibus iuſtitiæ laudem tribui. Qui reſpondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominū damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non ſatisfaciunt. Equidem illis aſſentior, fontem ac radicem omnium malorū, incredulitatem eſſe. Eſt enim prima à Deo defectio, quam ſequuntur deinde particulares contra Legem tranſgreſſiones.

Reſp. 2. per diſtinctionem horum contrariorum, quorū diuerſiſſima eſt ratio.

Sed quòd videntur eandem ſtatuere bonorum & malorū operum rationē in æſtimādā iuſtitia vel iniuſtitia, in eo cogor ab ipſis diſſentire. Iuſtitia enim operum eſt perfecta Legis obediētia. Itaque iuſtus operibus eſſe non potes niſi hanc velut rectam lineā perpetuo vitæ tenore ſequaris. Ab ea vbi primùm deflexiſti, in iniuſtitiam prolapſus es. Hinc apparet, iuſtitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, ſed ex inflexibili indefeſſaque obſeruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniuſtitię multo diuerſiſſima eſt ratio. Qui enim ſcortatus eſt, aut furatus, vno delicto, mortis eſt reus: quia in Dei maieſtatem offendit. Impingunt ideo noſtri iſti argutatores, quòd ad illud

Iacob. 2. 10.

Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno factum omnium reum iā eſſe: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde abſurdū videri non debet, quum dicimus, mortem iuſtum eſſe vniuſcuiuſque peccati ſtipendium: quia iuſta Dei indignatione ac vltione digna ſunt ſingula. Sed inſulſus eris ratiocinator ſi ex aduerſo inferas, vno opere bono cōciliari poſſe hominē Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

CAPVT.

CAPVT XIX.

De libertate Christiana.

Partes huius capitis.

1 Necessitas doctrinæ de libertate Christiana, sect. 1. eiusdémque libertatis præcipuæ partes explicantur, sect. 2. vsque ad 9.
2 Huius libertatis natura & efficacia, aduersus Epicureos, & alios qui infirmorum rationem minimè habent, sect. 9. 10.
3 De scandalo, dato & accepto: eorúmque cõsideratio prolixa necnon necessaria, sect. 11. ad capitis finem.

TRACTANDVM nunc de Christiana libertate, cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propositum sit. Est enim res apprime necessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi conscientiæ audent: in multis hæsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum seriò timent, hinc fructum incomparabilẽ percipient eius doctrinæ quã impij & Lucianici homines lapidẽ suis dicteriis exagitant: quia in spirituali ebrietate, qua correpti sunt, quæuis proteruia illis est licita. Quare nũc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem eius disputationẽ (nam leuiter aliquoties suprà à nobis attacta est) in hunc locum reiicere vtile fuit: quia simulatque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut insani motus surgunt nisi maturè obuiam eatur lasciuis ingeniis istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiã excutiunt, & in effrænatam licentiam se proripiunt, partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem rerúmque delectum tolli. Quid hîc agamus, talibus angustiis circunsepti? An Christiana libertate valere iussa, huiusmodi periculis opportunitatẽ præcidamus? Atqui vt dictum est, nisi ea teneatur, nec Christus, nec Euangelij veritas, neq; interior pax animæ rectè cognoscitur. Danda potius opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamen interim absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solent.

Connexio huius capitis cũ prioribus de iustificatione, & quã vtilis ac necessaria sit libertatis Christianæ vera cognitio.

1. Conscientias pacat.

2. Lasciua ingenia coercet.

3. Christi meritum, Euangelij veritatem, animæ pacem tuetur.

Partes tres huius libertatis.

1. Prima est, vt legis iustitia omissa, fideles vnum Christum intueantur.

2 Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fideliũ conscientiæ, dum fiducia suę corã

Deo iustificationis quærenda est, sese supra Legem erigant atque efferant, totámque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quũ Lex (vt alibi iam demõstratum est) neminem iustũ relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac siquidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendã iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operũ cogitatione seposita, vnam Dei misericordiã amplecti cõuenit quũ de iustificatione agitur: & auerso à nobis aspectu, vnũ Christum intueri. Non enim illic quæritur quomodo iusti simus, sed quomodo, iniusti licet ac indigni pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientiæ, nullum Legi dare locũ debent. Neq; hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientiis locum nõ habet. Hæc enim duo vt multo diuersissima sunt, ita probè diligentérque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita quædam pietatis meditatio esse debet: quoniam in sanctificationẽ vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officij sui admonendo ad sanctitatis & innocentiæ studium excitet. At vbi conscientiæ solicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

Obiectio.

Responsio, per distinctionem iustitiæ legalis & Euangelicæ. Ephes. 1. 4. 2. Thes. 4. 5.

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam insulsos esse interpretes qui docent Paulũ in ea pro cæremoniarũ tantũ libertate pugnare, ex locis argumẽtorũ probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus vos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicũq; per Legẽ iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius cõtinetur quã ceremoniarũ libertas. equidem fateor Paulũ illic de ceremoniis tractare, quia illi cũ pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbras Christi aduentu abolitas, reducere in Christianã Ecclesiã moliebãtur. Verũ ad hãc quæstionẽ expediendã disputandi erãt altiores loci, in quib. tota cõtrouersia posita erat. Primũ, quia vmbris illis Iudaicis obscurabatur Euãgelij claritas, ostẽdit in Christo nos solidã eorũ omniũ exhibitionẽ habere quæ Mosaicis ceremoniis adumbrabãtur.

Primam hanc partem tota ad Galatas epistola comprobari, ex tribus illis præcipuis capitibus, in quibus versatur, manifestum est. Gal. 3. 13. & 5. 1

Primum caput

Secundum.

tur. Deinde quia illi impostores pessima opinione imbuebant plebé, quòd hæc scilicet obediẽtia valeret ad promerendã Dei gratiã: hîc plurimũ insistit ne vllis Legis operibus nedũ minutis illis elemẽtis, iustitiã se cõsequi posse corã Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliâs impendet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremò conscientiis fidelium suam asserit libertatem, ne qua religione in rebus non necessariis obstringantur. Gal. 4. 30. *Tertium.*

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet vt conscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequãtur: sed Legis ipsius iugo liberæ, volũtati Dei vltrò obediãt. Quoniã enim in perpetuis terroribus versantur quãdiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositę erunt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exẽplo & breuius & magis perspicuè assequemur quò hæc pertineãt. Legis præceptũ est vt diligamus Deũ nostrũ ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuãda, cor omnib. desideriis expurgãdũ, vires in hoc vnũ colligendæ & cõtrahẽdæ. Qui præ aliis multũ progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deũ ex animo diligũt, & syncero cordis affectu: multã tamen adhuc cordis & animæ partẽ occupatã habent carnis cupiditatib. quibus retrahuntur & sistũtur quominus citato ad Deũ cursu pergant. Multo quidẽ conatu cõtendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hîc faciant, dũ sentiũt nihil se minus quã Legẽ præstare? Volũt, aspirãt, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legẽ intuentur, quicquid tentãt aut meditãtur operis, maledictũ esse vidẽt. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectũ, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptũ esse. Nam Lex perfectam dilectionẽ exigens, omnẽ imperfectionẽ damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonũ videri volebat: & eo ipso trãsgressionẽ Legis esse inueniet quia imperfectum est. *2. Altera pars libertatis Christianæ, vt conscientiæ à Legis iugo liberæ voluntati Dei vltrò obediant* Deut. 6. 5. *Id fieri non potest, quãdiu sub Lege sumus.* *Ratio.*

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infœlices animæ pro quo nõnisi maledictionem se referre posse confiderent? Rursum si ab hac seuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiãt hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ, in singulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire *Vbi verò ab hac seuera Legis exactione (quæ perfectã obedientiã postulat) liberamur, hilares & magna alacritate Deo vocãti respondere possumus.*

audent, nisi exactus operarum modus constiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis nõ dubitant inchoata & dimidiata opera aliquid etiam vitij habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinẽ illis acceptam fore, etiamsi minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò cõfidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantulacunque sint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiã per Prophetam nobis confirmat, Parcam eis, inquit, sicut solet Pater Filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conniuere positũ constat, quum simul obsequi meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem qui possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatú rne Deus, an colatur nostro opere?

Mal. 3. 17.

Probatio huius secundæ partis, ex Apostolo. *Hebr. 11. 2.* *Rom. 6. 12.*

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari qui non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quũ enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerẽt tanquã ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contra obiicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eã consolationem à Legis libertate. acsi diceret, Tametsi nõdum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non simus sub Lege, hãc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

Finis eius est, hac libertate non ad malum abutendi, sed ad bonum animari.

3. Tertia pars, rerum indifferentium liber vsus.

7 Tertia vt nulla rerum externarũ, quæ per se sunt ἀδιάφορα religione coram Deo teneamur quin eas nunc vsurpare nũc omittere indifferẽter liceat. Atque huius etiã libertatis cognitio perquàm nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla consciẽtiis nostris futura est quies, nullus superstitionũ finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiúmque vsu & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi semel se in laqueum cõiecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingre-

Huius partis cognitio necessaria ad desperationem & superstitionem tollendam.

ingrediuntur, vnde nõ facilis postea exitus patet. Siquis dubitare inceperit an sibi linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon fine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicui paulo delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mẽtem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona consciẽtiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mũdiorémque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Nõ enim hîc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas consiliis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios cõtempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbique conscientiæ offensionem vident.

Superstitionis descriptio.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiens) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modò eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm siqua superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminãtur. Quare subiicit, Beatus qui nõ iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quod non ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias qui omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nónne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiũtur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus. Intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligũt quibus vtuntur, & Deum in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nẽpe vt Dei donis nullo consciẽtiæ scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos

Probatio huius tertiæ partis ex Apostolo ad Romanos.
Rom. 14. 14.
Rom. 14. 22.
Hanc qui non obseruant, tandem euadunt 1. Dei contemptores. 2. Desperabundi. 3. Ingrati.
1. Tim. 4, 5.
Finis huius tertiæ partis.

largitatem agnoscant. Hîc enim comprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremoniæ, ne qua necessitate ad eas obseruandas conscientiæ astringantur: sed earam vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

Altera pars capitis de natura & efficacia libertatis Christianæ.

1. Aduersus Epicureos.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis consciẽtiis corãDeo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac solicitæ, siue anxiæ sint vtrum opera imperfecta & vitiis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentium vsu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsã prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinẽ: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus vsurpatam: ideóque in ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur.

Quorum ingenium describitur.

Nullus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarũ apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes. fateor: modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi superbè iactantur, vbi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitiis fœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suã habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinũ habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vsibus permissæ: imò Dei prouidentia destinatæ. nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est.

Prætextus itẽ & allegatio, quibus satisfit, & de vsu ἀδιαφόρων agitur.

Tit. 1. 15.

Luc. 6. 24.

Amos 6. 1.

Iesa. 5. 8.

Abusus item detegitur.

Verum istud quidem, sed vbi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mentẽ & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouísque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt.

Quomodo sit corrigendus.

Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam, vt pura conscientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebũt legitimi vsus regulam. Desit rursum hæc moderatio, plebeiæ communésque deliciæ nimiæ sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno sæpe animum purpureum habitare: interdũ sub bysso

byſſo & purpura ſimplicem humilitatem latere. Ita in ſuo quiſque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel ſplendidè viuat: vt meminerint omnes ſe à Deo ali vt viuant, nõ vt luxurientur. ac legem hanc Chriſtianæ libertatis putent ſi cum Paulo didicerint, in quibus ſunt, iis contenti eſſe: ſi norint & humiles eſſe & excellere. ſi docti ſint vbique & in omnibus & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati. Philip. 4. 12.

10 Errant in eo plerique, quòd perinde acſi ſua libertas incolumis ac ſalua non eſſet niſi teſtes haberet homines, promiſcuè & imprudenter ea vtũtur. Qua importuna vſurpatione infirmos fratres ſæpenumero offendunt. Videas hodie quoſdam, quibus ſua libertas non videtur conſiſtere niſi per eſum carnium die Veneris in eius poſſeſſionem venerint. Quod edunt non reprehendo: ſed exigenda eſt ex animis falſa iſthæc opinio. ſiquidem cogitare debebant, nihil ſe ſua libertate nouum conſequi in hominum conſpectu, ſed apud Deum: & tam in abſtinendo conſtitutam eſſe, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt veſcatúrne carnibus an ouis, rubríſne an nigris veſtibus induantur: ſatis ſupérque eſt. Iam ſoluta eſt conſcientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiam ſi poſthac carnibus tota vita abſtineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi ſunt. Imò ideo, quia liberi ſunt, libera conſcientia abſtinent. Pernicioſiſſimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius penſi habent, quam ſic ſuſtineri à nobis decet ne quid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque intereſt, coram hominibus aſſeri noſtram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen ſumma cautione tenendus eſt: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

1. Aduerſus eos qui rationem infirmorum nullam habent.

Eiuſmodi hominum error refellitur.

Lapſus pernicioſiſſimus detegitur.

Obiectio.

Reſponſio.

11 Dicam hîc itaque de ſcandalis nonnihil, quo in diſcrimine habenda ſint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde poſtea ſtatuere liceat quis ſit inter homines libertati noſtræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ ſcandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ teſtimonium habet, nec ineptè exprimit quod ſignificat. Siquid importuna aut leuitate, aut laſciuia, aut temeritate, non ordine, nec ſuo loco facias quo imperiti imbecilléſque offendãtur, ſcandanlum abs te datum dicetur: quoniã tua culpa factũ fuerit vt eiuſmodi offenſio ſuſcitaretur. Ac omnino ſcãdalũ in re aliqua datũ dicitur, cuius culpa ab authore rei ipſius profecta eſt. Scandalũ acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admiſſa, maleuolentia aut ſiniſtra quadã animi malignitate in offenſionis occaſionem rapitur. Non

Reuocatio commoda & aptiſſima theſeos ad hypocriſin ſeu locum doctrinæ de libertate Chriſtiana oppoſitum, videlicet de ſcandalis: quorum duo ſunt generis.

enim hîc datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere nonnisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scandalum infirmorum, alterum Pharisæorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedere debeat: Pharisæorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abunde multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius aliũ iudicemus: verùm illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quàm hîc referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferamus, ne placeamus nobis ipsis: sed vnusquisque nostrûm proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte ne quo modo facultas vestra offẽdiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quæ in macello vendũtur edite, nihil interrogantes propter conscientiã. Porro conscientiam nõ vestram dico sed alterius. Denique tales estote vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudeis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem vestram detis in occasionẽ carni, sed per charitatem seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbeciles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiã inter homines viuamus. Pharisæorum autem offensio quanti sit facienda, discimus ex verbis Domini quibus iubet omitti illos, quia cæci sũt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

Scandalum datum.
Acceptum.
De scãdalo dato, doctrina Pauli comprehẽsa.
Ro. 14. 1. & 13.
Rom. 15. 1.
1. Cor. 8. 9. & 10. 25.
Gal. 5. 13.
De scandalo Pharisaico seu accepto.
Mat. 15. 14

12 Res tamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharisæi. quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verùm mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tum doctrina tum exemplis quatenus vel moderãda sit libertas nostra, vel offendiculis rediměda. Timotheum quum in consortium suum assumeret, circuncidit: Titum vt circuncideret nõ adduci potuit. Diuersa facta: nulla consilij nec animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo, quum liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruũ fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quemadmodũ alibi scribit. Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit.

Quinã sint habendi infirmi & Pharisæi.
Exemplis & doctrina Pauli probatur.
Act. 16. 3.
Gal. 2. 5.
1. Cor. 9. 19.
Ibid. 22.

possit. Quid respexerit quum Titum circuncidere fortiter abnuit, ipse testatur, sic scribens, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, cōpulsus fuit circuncidi: propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones pseudoapostolorum, ea infirmis in conscientiis periclitatur. Vbique studendum charitati, & spectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. omnia mihi licent: at non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditius, quàm vtendum libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quàm in officia charitatis eam conferentes. Suæ enim quieti vt consulant, omnem libertatis mentionem sepultam optant: quum non minus intersit proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum vsurpare, quàm pro ipsorum commodo, eam loco moderari. Pij autem hominis est cogitare, sibi liberā in rebus externis potestatem ideo esse concessam quò sit ad omnia charitatis officia expeditior.

Vnde cōstat iusta Christianæ libertatis moderatio.

Quæ necessariò est vindicāda: Tum hypocritas negligendo.

1. Cor. 10. 23.

Tum infirmorū & proximorū ædificationem curando.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hîc charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eorum intemperies qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offendiculum. quasi nō interim proximorum conscientias in malum ædificent: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hærent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendum esse, quem pessimis exitialibúsque opinionib. imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa, an sacrificasset, ad præbendum ipsis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atq; vt demus probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem: quousq; tandem pue-

Ita tamen vt hæc doctrina ad res indifferentes referatur.

1. Cor. 3. 2.

ros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acrius cum illis non congrediar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abundè præstiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuè nihilominus pergendũ esse: deinde quicquid discriminum impendeat, non tamen liberum vel latum vnguem deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

Vide epist. de fugiendis impiorũ illicitis sacris. Item epist. de abiiciendis vel administrandis sacerdotiis. Itẽ libellum de vitandis superstit.

Nam quæ necessaria sunt factis, nullius offendiculi timore omittenda sunt.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominũ potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire, aut conscientiis ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quàm videmus tanti Christo constitisse: vtpote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christum nobis obscurari, vel potius extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominum arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Verùm, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magísque perspicua explicatione indiget. Statim enim atq; de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

Refutatis ijs qui in libertatis Christianæ naturam & efficaciam peccant: conscientias piorum, indifferentium rerum respectu, traditionum humanarum laqueis liberas esse docetur.

1.Pet.1.18.
Gal.5.1.4.

15 Ad quum ergo lapidẽ nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictio spiritualis & temporalis, non impropriis nominibus. quibus significatur, priorem illam regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantùm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè modestéque exigat. Nam illa in animo inter

Quod ita est intelligendum, vt regimen spirituale à politico discernatur.

Leges itẽ quæ

interiori sedẽ habet: hæc autem externos mores duntaxat cõponit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterũ, regnum politicũ. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendíque ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium perperam ad politicum ordinem trahamus: acsi minus secundum externum regimen humanis legibus subiicerentur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorum conscientiæ: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritũ liberi sunt. Deinde quia in iis etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia supersedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate agetur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. Quæstio (vt dixi) per se non adeo obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiæ forum nõ satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse magistratui præcepit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiã. Vnde sequitur, policitis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretiũ est tenere quid sit conscientia. ac definitio quidẽ ex etymo vocis petenda est. Nam sicuti quum mẽte intelligentiáque homines apprehendũt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quũ sensum habent diuini iudicij, quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahãtur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominẽ non patitur in seipso supprimere quod nouit, sed eo vsque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam simul testari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deũ conscientiæ inter-

prius illud spectant consideranda sunt, nec perperam ad posterius pertrahenda.

Videndum item an sint consentanea verbo Dei, necne.

Lib. 4. c. 20.

Conclusio disputationis.

Rom. 13. 1. & 5.

Porro vt clarius liqueat, quatenus humanis constitutionib. conscientia ligẽtur: primum traditur conscientiæ definitio.

Rom. 2. 15.

Apostolicis testimonijs explicata.

1. Pet. 3. 21.

rogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

Heb. 10. 2.

Deinde ostenditur quam relationem habeat ad externam obedientiam: primùm in iis rebus quæ per se aut bonæ sunt, aut malæ: secundo, in mediis & indifferentibus.

16 Itaque sicut opera respectum ad homines habét, ita conscientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In qué sensum Paulus scribit complementum Legis esse charitatem ex pura consciétia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligétia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum esse colendi Dei affectum, sincerúmq; piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidé ad homines quoq; extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operã dedisse vt bona conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictũ est, quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsq. manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deũ respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominem ligat, sine hominũ intuitu vel non habita eorum ratione. Exépli gratia, Non modò castum seruare animum purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, sed quamlibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiãsi nullus in mundo homo viueret, conscientia mea subiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictã habet apud Deum. Alia in reb. per se mediis est ratio. Abstinere enim debemus si quod pariant offendiculum: sed libera conscientia.

1. Tim. 1. 5.
Act. 24. 16.

1. Cor. 10. 28. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam: Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia, vt à Deo præscribitur, non tamen conscientiæ libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externũ opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

CAPVT XX.

De Oratione quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

Par-

Partes huius capitis præcipuæ.

1 Tractationis de oratione cum superioribus connexio, quid item, & quàm necessarium sit illud Christianorũ exercitium, sect. 1. & 2.
2 Quis sit orandus, addita obiectionis quæ nimium frequenter animis occurrit necessariâ refutatione, sect. 3.
3 Leges quæ inter inuocandum sunt obseruandæ à piis hominibus, sect. 4. vsque ad 17.
4 Per quem est inuocandus, sect. 17. 18 & 19.
5 Error aduersus doctrinam de vnico Mediatore & intercessore erectus excutitur, additis responsionibus ad præcipua argumenta quæ pro sanctorum intercessione proponuntur, à 20. sect. ad 28.
6 Orationis species, & accidentia quædam, sect. 28 29 30. 31. 32. & 33.
7 Perfectæ inuocationis formula, seu Dominicæ rationis enarratio, à 34. sect. ad 50. vsque.
8 Nonnullæ citra orationem obseruandæ rationes de tempore, de perseuerantia, de animi affectu & certa fidei persuasione, sect. 50. 51. 52.

X his quæ hactenus disputata sunt, non obscurè perspicimus, quàm sit homo bonorum omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærit quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltrò, ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem felicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pédeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hęc quidem secreta est absconditáque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumé videant. Postquã verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobísque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro IesuChristo: in quo scilicet omnem suæ largitatis plenitudiné Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fonte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deũ bonorum omnium Dominum ac largitoré, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire nec poscere, adeò non prodesset, vt perinde id futurum sit acsi quis indicatum thesaurum, humi sepultũ ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostéderet otiosam à Dei inuocatione esse nõ posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides; sic per eam ad inuocãdum Dei nomé corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod aliquantò antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testi-

1. Summa eorum quæ exposita sunt ab operis initio, & transitio ad doctrinam de Dei inuocatione.

Huius cũ tractatu de fide connexio.

Vsus.

Rom. 10. 14.

Rom. 8.26. monium Euangelij cordibus nostris obsignat, erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeãt, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quasi leuiter attactum est, nunc fusius tractari conuenit.

Orationis definitio. 2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cælestem Patrẽ repositę sunt opes penetremus. Est enim quædam hominum cum Deo cõmunicatio: qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus à Domino expectandũ, quod non & precibus iubeamur postulare. adeo verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini iudicatos fides nostra intuita fuerit. *Necessitas.* Iam verò quàm necessaria sit & quot modis vtilis sit prędicãdi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Nõ abs re est profectò quòd cælestis Pater vnicũ in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quã nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totũ ipsum, vt se nobis præsentem exhibeat accersimus. *Vtilitas.* Hinc eximia conscientiis nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abũdè quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi simus.

II.

Obiectio. Exercitiũ illud inutile videtur: quandoquidem Deus sapiẽs & bonus nouit qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat. Responsio, ab orationis institutione & fine. 3 Sed enim, dicet quispiam, annõ sine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expedit: vt superuacuũ quodãmodo videri queat ipsum precibus nostris solicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinãtur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus nõ animaduertunt. neque enim id tam sua ipsius, quàm nostra potius causa ordinauit. Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptũ fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam vtilitatem facere, ídque votis testatum faciũt. Sed huius quoq; sacrificij quo ipse colitur vtilitas ad nos redit. Itaque 1.Reg.18 42. sancti Patres quò Dei beneficia apud se & alios cõfidentius iactarunt, eo acrius ad precandum fuerunt incitati. *Confirmatio ab exemplo.* Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit, qui de cõsilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam nõ temere pollicitus est, anxiè tamen inter genua precatur, famulúmque septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud

apud Deum deponere. Quare tametsi nobis ad miserias nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen plurimum interest assiduè ipsum à nobis implorari, vt serio, ardentique eius semper quęrendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacram anchoram in omni necessitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum Vota nostra omnia coram eius oculis sistere, adeóque totũ cor effundere discimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire nostra precatione admonemur. Adhæc quod petamus consequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur, quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremò vt eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet, dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad se appellandum in ipso necessitatis articulo patefacere: sed manũ semper habere extentam ad suos iuuandos: nec lactare eos verbis, sed præsenti ope tueri. Eas ob res clementissimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentísque speciem plerunque præbet, quo ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides & ignauos, exerceat. Nimium ergo insulsè illi qui vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiæ excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garriunt: quum non frustrà Dominus contra testetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate. Nihilo secius est quod alij nugantur, superfluam esse eorum petitionem quæ vltrò largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velit agnosci. Quod testatur memorabilis illa sententia Psalmi, cui multæ similes respondent, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorũ saluti intentam sic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur socordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quo suum erga nos amorem melius probet. Atque ita vtrunque verum est, non dormire neque dormitare custodem Israelis, & tamen cessare quasi nostri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

A necessario.

Ab honesto.

Ab officij nostri perpetua recordatione.

A diuina prouidentia meditatione.

Conclusio, vtilissimũ esse inuocationis Dei exercitium, tribus testimoniis confirmata.

Psal. 145.18.

Psal. 34.15.

Psal. 121.4

III.
Leges orationis Christianæ. Prima, vt Deum reuereamur.

4 Porrò rite probéque instituendæ orationis est hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibúsque expedita, quibus à recto puróq. Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat se in precationem, sed etiam quoad fieri potuerit suprà seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentē hîc requiro ita explicatam vt nulla solicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus nedum solicitudines videmus testari, quum è profunda abysso atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominū efferre vocem dicunt,) sed alienas, & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circumferatur, & è cælo detracta in terrā deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intelligo, ne quid eorum quæ cæca & stolida nostra ratio commētari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulum constrictam teneat, sed ad puritatē Deo dignam assurgat.

Qualis esse debeat mētis Christiana compositio.

Hîc igitur videndum 1. Vt leuitate omni deposita, studia sensúsque nostros serio ad orandum applicemus.

5 Vtrunque notatu apprimè dignū, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiáque applicet, neque (vt fieri solet) detrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas illa testis licentiæ nimium lasciuientis & ab omni metu solutæ. Qua in re tanto enixiùs laborandum est quanto magis difficilem experimur. nemo enim sic intentus est ad precandū quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel abrumpant, vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hîc verò nobis succurrat quàm indignum sit vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tāta eius humanitate, sacra profanis miscendo. dum eius reuerētia mentes nostras sibi deuinctas nō tenet: sed perinde acsi nobis sermo esset cum homine vulgari inter orandum, omisso illo, huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios ritè probéque se accingere ad orandū nisi quos afficit Dei maiestas, vt expediti terrenis curis & affectib. ad eam accedant. Atque id sibi vult ceremonia eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam. Et sæpius hanc loquendi formam vsurpat Scriptura, orationem tollere: ne in suis fæcibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc summa sit, quo liberalius nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinum suum curas nostras exoneremus, minus nos esse excusabiles nisi tàm præclarū & incomparabile eius beneficium reb. aliis omnibus apud nos præponderat, nósque ad se trahit, vt studia sen-

Quod eleuationis manuum ceremonia confirmatur.
Psal. 25. 1.

ſenſúſque noſtros seriò ad orandum applicemus. quod fieri nõ poteſt niſi mens cũ impedimentis fortiter luctando ſurſum emergat. Alterum propoſuimus, ne petamus, niſi quantum nobis Deus permittit. Etſi enim iubet nos effundere corda noſtra, non tamen ſtultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit ſe facturum ſecundum piorum voluntatem, nõ eouſque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio ſe ſubmittat. Atqui in vtroque paſſim grauiter delinquitur: neque enim modò temere ſine fronte, ſine reuerentia Deum plerique de ſuis ineptiis interpellare audent, & quicquid per ſomnium adlibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: ſed tanta vel ſtoliditas vel ſtupiditas eos tenet, vt ſpurciſſimas quaſque cupiditates obtrudere Deo auſint, quarum conſcios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riſerunt atque etiam deteſtati ſunt quidam profani homines, vitium tamen ipſum ſemper regnauit: atque hinc factum eſt vt ambitioſi Iouem ſibi patronum aſciſcerent, auari Mercurium, Apollinẽ & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicoſi Martem, Venerem libidinoſi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis ſuis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quã ſi pares cum paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus ſuã facilitatem ita haberi ludibrio, ſed ius ſuum ſibi vendicans, vota noſtra ſub imperio ſubiicit & fræno coercet, ideo tenendum eſt illud Iohannis, Hæc eſt fiducia noſtra, quòd ſiquid petierimus ſecundũ voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tantæ perfectioni longè abeſt quin pares ſint facultates noſtræ, quærendum eſt remedium quod ſubueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eodem ſequi neceſſe eſt. Vtrunque verò longè infra ſubſiſtit, imò verius fatiſcunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati ſuccurrat Deus ſpiritũ in precibus nobis dat magiſtrum, qui dictet quod rectum eſt, atque affectus noſtros moderetur. Quia enim quid orandum ſit quemadmodũ oportet neſcimus, in ſubſidiũ ille ſubit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipſe reuera vel precetur vel ingemiſcat: ſed fiduciam, vota, ſuſpiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam ſufficerent naturæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati ſunt in precibus, cæcis anxietatibus ita ſe perplexos conſtringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæſitant. vnde ſequitur ſingulare eſſe rectè orandi donum. Hæc non eo dicuntur quo nos ipſi propriæ deſidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quã plus ſatis ſumus procliues:

Pſal. 62. 9.

2, Ne petamus niſi quantum nobis Deus permittit.

1. Iohan. 5. 14.

Hæc quia non poſſumus, vt noſtræ imbecillitati Deus opem ferat, Spiritum ſuum in precibus nobis dedit magiſtrum.

Rom. 8. 26.

Quale ſit illud magiſterium.

Non tamen vt ipſi interim officium precandi corde & ore negligamus.

(qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oscitanter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauiam socordiámque pertæsi, tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus quũ iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

1. Cor. 14. 16.

Secunda Lex, inopiæ nostræ sensus.

1. In eam peccant defunctoriè & ex formula garrientes.

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, serium imò ardenté impetrandi affectum iungamus cũ ipsa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant, acsi pensum Deo soluerent: & quanquam fatentur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neq; expendũt quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos solicitat quasi in re præsenti, vt egestatis suæ leuamen petant. Porrò quid odiosius aut etiã Deo magis execrandum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certè peccatorem esse non cogitans: nempe qua Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi refertum est hominum genus, vt defungẽdi causa permulta sæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iã apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurent qui tantùm hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quod & serio animi affectu exardescũt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiã tametsi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poscimus nomen eius sanctificari, ardenter (vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

2. Hypocritæ qui peccatorum suorum sensu nullo modo tanguntur.

3. Oscitantes, qui nihil inter precandum cogitant.

Remedia.

Obiectio. Non semper æquali necessitate vrgemur ad precandum. Responsio, semper est orandum.

Iacob. 5. 13.

Psal. 32. 6.

7 Siquis obiiciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidẽ: atq; hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret, qui lætus est canat. Ergo dictat ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad strenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia (sicuti pluribus aliis locis docet (quo nos durius premunt molestiæ,

lestiæ, incommoda, timores, aliæque species tentationum, acsi nos Deus ad se accerseret, liberior patet accessus. Interea nõ minus verum est illud Pauli, omni tempore orandũ esse: quia vtcunque ex animi nostri sententia res prosperè fluãt, & vndique nos circumdet lætitiæ materia, nullum tamen est punctũ temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abũdat quispiam vino & tritico: quando bucella panis nisi assidua Dei gratia frui nõ potest, non impedient cellæ vel horrea quo minus panẽ quotidianum postulet. Iam si reputemus quot singulis momentis discrimina immineant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritualib. melius licet cognoscere. Quãdo enim tot peccata, quorum nobis sumus conscij, nos securos cessare sinent quin suppliciter & culpã & pœnã deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt quin ad auxilium properemus? Adhæc regni Dei & gloriæ studiũ non per interualla, sed assiduè nos rapere ad se ita debet vt eadẽ semper nos maneat opportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondũ de perseuerantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assiduè orandum admonens, socordiam nostrã coarguit: quia nõ sentimus quàm necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocrisis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò lõgè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuẽturos denuntiat qui quæsierint in toto corde. eò minimè aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaq. pœnitentiã legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deũ sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti sacrificia: quia æquum est vt Dei aures clausas inueniant qui obserant corda sua, nec Deum flexibilẽ sentiant qui sua duritie prouocant eius rigorem. Apud Iesaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Item apud Ieremiã, Clamaui, & renuerunt audire: clamabunt ipsi vicissim, & non audiam. quia summi probri loco ducit, iactari fœdus suum ab improbis qui sacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Iesaiam conqueritur, quum labiis ad se Iudæi accedant, cor eorum esse longè remotũ. Non restringit quidem hoc ad solas preces, sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominari asserit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & nõ accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates vestras insumatis. Verum quidem est (vt paulo pòst iterum videbimus) non inniti dignitati piorũ quas fundunt preces: nõ tamen superuacua est Iohannis admonitio, Siquid petierimus accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidem mala conscientia ianuam nobis claudit.

Eph. 6. 18.

Huius responsionis cõfirmatio, ab enumeratione periculorum quæ singulis momentis vitæ & saluti nostræ imminent.

A Dei mãdato

Ab eiusdem promissione.

A veræ pœnitentiæ natura, & impœnitentiæ consideratione.

Iesa. 1. 15.

Ier. 11. 7. 8. & 11.

Iesa. 29. 13.

Iac. 4. 3.

1. Ioh. 3. 22.

Conclusio.

Vnde ſequitur nec ritè precari, nec exaudiri niſi ſinceros Dei cultores. Diſpliceat igitur ſibi in ſuis malis quiſquis ſe ad orandum comparat: &(quod ſine pœnitentia fieri non poteſt) induat mendici perſonam & affectum.

Tertia Lex, Omnis ſuperbiæ abdicatio.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione ſe abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omnis denique ſui fiducia decedat quiſquis ſe coram Deo ſiſtit precandi cauſa, dans in abiectione ſui gloriã Deo in ſolidum. ne ſiquid, vel minimũ, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus. Huius ſummiſſionis, quæ omnem altitudinem proſternit, frequentia exempla in Dei ſeruis habemus: quorum vt quiſque eſt ſanctiſſimus, ita quum in Domini conſpectum prodit, plurimũ proſternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe commendauit, Non in iuſtitiis noſtris, dicebat, corã te fũdimus preces: ſed in miſericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius ſis nobis, Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipſum: quia inuocatũ eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper locum ſanctum tuũ. Neq. verò obliqua figura, vt fieri ſolet, quaſi vnus è populo ſe turbæ permiſcet, quin potius ſeorſum reatũ fatetur, ſuppléxq; ad veniæ aſylum confugit: ſicuti diſertè pronuntiat, Quum ego confeſſus eſſem peccata mea & populi mei. Hãc quoq. humilitatem ſuo exemplo præſcribit Dauid, Ne intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo: quia nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuẽs. Tali forma precatur Ieſaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum eſt ſeculum, ideo ſeruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quaſi pannus fœdatus, omnes iuſtitiæ noſtræ: & emarcuimus nos omnes quaſi folium, & iniquitates noſtræ quaſi ventus diſpergunt nos. Et non eſt qui inuocet nomen tuum: qui ſe excitet vt apprehendat te. Quoniã abſcondiſti faciem tuam à nobis, & tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtræ. Nũc igitur Domine, tu es pater noſter, nos ſumus lutũ: tu es formator noſter, & nos ſumus opus manus tuæ. Ne iraſcaris Domine, neque in æternũ recorderis iniquitatis. En reſpice, agedũ, nos omnes ſumus populus tuus. Vide vt nulla prorſus fiducia nitantur niſi hac vna quòd ſe Dei eſſe cogitantes, illi ſe fore curæ nõ deſperant. Nõ ſecus Ieremias. Si iniquitates noſtræ reſpõderint contra nos, fac propter nomẽ tuũ. Veriſſimè enim ſimul ac ſanctiſſimè ſcriptum eſt(à quocunque tandẽ ſit) quod ab incerto authore ſcriptũ, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima triſtis & deſolata ſuper magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dãt tibi gloriam Domine. Non ſecundum iuſtitias patrũ fundimus preces in conſpectu tuo, & coram facie tua petimus miſericordiam Domine Deus noſter. ſed quia tu es miſericors, miſerere noſtri,

Exempla. *Daniel.* Dan. 9. 19. 20. *Dauid.* Pſal. 143. 2. *Ieſaias.* Ieſa. 64. 5. *Ieremias.* Ier. 14. 7. *Baruch.* Baruch. 2. 18.

ſtri, quia peccauimus coram te.

9 Denique rite precandi initium atque etiam præparatio eſt veniæ deprecatio cũ humili & ingenua culpæ confeſſione. Neque enim ſperandum eſt vt quicquam à Deo impetret vel ſanctiſſimus quiſque, donec gratis reconciliatus ei ſit: nec fieri poteſt vt aliis Deus ſit propitius niſi quibus ignoſcit. Vnde nõ mirum ſi hac claue ianuam ſibi fideles aperiunt ad orandum: quod ex compluribus Pſalmorum locis diſcimus. Dauid enim aliud poſtulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & trãſgreſſionum mearum ne memineris. ſecundum miſericordiã tuam reminiſcere mei propter bonitatem tuam Domine. Itẽ, Reſpice afflictionẽ meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue confeſſus hac occaſione vſque ad vterũ matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, ſed vt totius vitæ peccata accumulãs, quo ſeuerior eſt in ſe damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Etſi autem non ſemper expreſſis verbis peccatorum remiſſionem poſtulãt ſancti, ſi tamen diligẽter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animũ ſumpſiſſe ex ſola Dei miſericordia, atque ita ſemper exordium feciſſe ab eo placando: quia ſi quiſque ſuam conſcientiã interroget, tantum abeſt vt audeat familiariter curas ſuas apud Deum deponere, vt ad omnẽ acceſſum trepidet, niſi miſericordia & venia fretus. Eſt quidem & alia ſpecialis confeſſio, vbi pœnarum leuationem optant, vt ſimul orent peccata ſibi ignoſci: quia abſurdum eſſet effectum tolli velle, manente cauſa. Cauendum enim eſt ne ſtultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidẽtibus ſoliciti, radicẽ ipſam morbi negligunt. Quin prius danda opera eſt vt nobis propitius ſit Deus quàm vt fauorem ſuũ externis ſignis teſtetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipſe, & parum nobis prodeſſet eum habere beneficum, niſi cõſcientia placatum ſentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiã monemur Chriſti reſponſo: nam quum paralyticũ ſanare decretũ eſſet, Remittũtur (inquit) tibi peccata tua: erigẽs animos ſcilicet ad id quod præcipuè optandum eſt, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructũ recõciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter ſpecialem illã præſentis reatus confeſſionẽ, qua fideles pro impetranda cuiuſq; culpę & pœnæ venia ſupplicãt, generalis illa præfatio, quę cõciliat precib. fauorem, nunquam omittenda eſt. quia niſi in gratuita miſericordia fundatæ nũquam Deum exorabũt. Quo referri po-

Huius abdicationis vtilitas, veniæ ſcilicet deprecatio cum humili confeſſione & certa miſericordiæ fiducia cõiuncta, Dauide teſte.

Pſ. 25.6. & 18.

Pſal. 51.7.

Quæ nõ ſemper expreſſis verbis concepta fuit.

Eſt præterea ſpecialis piorũ pœnitentia.

Mat. 9. 2.

Generalis item præfatio quæ precib. fauorẽ conciliat nunquam eſt omittenda.

1.Ioh.1.9. test illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, & nos emũdet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione cõsecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonefieret populus se tãta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Obiectio aduer. tertiam rectæ inuocationis Legem. De gloriatione sanctorũ. 10 Quòd autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item, Ezechias, Recordare Domine obsecro, quòd ambulaui coram te in veritate, fecíque in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt quàm ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces eorum. Rursus per Apostolum, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Quibus sententiis pretium orationi non statuit ab operum meritis, sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatæ integritatis & innocẽtiæ probè cõscij sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores; si peccatores modò recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiũt & acquiescunt: quando nullum cor in sinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde tum ferè vsi reperiuntur hoc precationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quo ex causæ ipsius æquitate magis ad ferendas sibi suppetias Dominum permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin suæ puritatis conscientia coram Domino fruatur, ad se cõfirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiduciam, deposita proprij meriti cogitatione, sola Dei clementia subniti volumus.

Psal.86.2.
2.Reg 20.4.
Psal.34.16.
Responsio.
1. Iohan.3.22.
Eiusdem respõsionis ratio seu confirmatio.
A contrario.
Iohan.9.31.
A comparatione piorum cum impijs.

Quarta Lex sine cõditio, certa fiducia exauditionis nos ad precandum animans. 11 Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orãdum animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustæ vltionis Dei cõiungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè conueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem socias esse insepa-

inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamē altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo sanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur, timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis oblitos sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura nullo desiderio vruntur, nullo timore æstuant. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in seipsis, donec oportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidē malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationémque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis præsentibus ingemat, & à nouis sibi anxiè timeat: tamen cōfugiat simul ad Deum, minimè dubitās quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidētia nostra irritetur Deus, si poscamus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant: sed fidem præeuntem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac sententia, Dico vobis, quæcunq; petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis. Idem & alibi confirmat, Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Cui concinit Iacobus, Si quis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrāt: postulet autē in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitationi fidem opponens, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deū perplexi & dubij inuocant, nec statuunt in animis suis exaudiendi sint necne. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circunferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secundū suam cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil consequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quā insipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit?

[Margin notes: Psal. 5. 8. — *Qualis fiducia à nobis requiratur, miseriæ nostræ videlicet serius sensus, cum certa spe coniunctus.* — *Inde pij hominis oratio emergit.* — *Quam obscuret diffidentia.* — Marc. 11. 22. — Matth. 21. 22. — Iacob. 1. 5. — Iacob. 5. 15. — *In summa, fides requiritur.* — Rom. 10. 14.]

quis autem credet nisi audierit?Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordiũ ex fide gradatim deducens,apertè contendit non posse Deũ ab aliis syncerè inuocari,nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit,imò familiariter fuerit exposita.

Hanc fidem & spem certam exorandi pro absurdissima habent aduersarij.

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarij nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere, Deum sibi propitium esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam,dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu, non posse Deum ritè inuocari. Quũ verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum eiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potissimum discitur.quod qui nõ videt,valde stupidam habere se conscientiam prodit. Nos igitur omisso hoc cæcorum genere,defixi in illa Pauli sententia hæreamus, nõ posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent,& eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? O Domine,ego quidem an exaudire me velis dubius sum, sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurris. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolũ Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem(quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent)vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus,Ea enim demum accepta Deo est oratio quę ex tali,vt ita loquar,præsumptione fidei nascitur,& intrepida spei certitudine fũdata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eã quoque instruxit libertate vel audacia,vt hac nota discerneret à nobis incredulos,qui Deum promiscuè quidem nobiscum orant, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat:sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiã conditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero,hoc scio quòd Deus mecum. Item,Mane disponam tibi, & speculabor.Ex his enim verbis elicimus preces in aerẽ frustra proiici,nisi spes sit annexa,vnde velut è specula Deũ quieti expectemus.Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu solicitet omni tempore

Quorum error depingitur & refellitur variis Scripturæ testimoniis.

Heb.4.16.
Eph.3.12.

Orationẽ Deo acceptam certa fiducia & spe intrepida comitatam describentibus.

Psal.33.22.
Psal.56.10.
Psal.5.5.

tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, galeam salutis, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Memoria porrò hîc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miseriæ, egestatis, sordiúmque nostrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim graui scelerum mole premi se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, sed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamē desinunt se offerre, neq; terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam nostrum magno æstimemus, sed qua reatum nostrum confessi, ærumnas nostras apud eum deploremus: quemadmodū filij apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin potius immensa malorum nostrorum cōgeries calcaribus vel stimulis referta esse debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiam nos suo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Fateor quidē in iis aculeis mortiferas fore pūctiones nisi Deus succurreret: verùm pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater tempestiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem sedans, curas leniens, metus abstergens, comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula, facilem vitam sterneret.

Ephes. 6. 16.

Nec cum hac doctrina pugnat quòd ista certitudo cum miseriæ, egestatis sordiúmque nostrarum agnitione connectitur.

Psal. 41. 5.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in Die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius commendant Scripturæ, non est quòd lōgius hîc immorer, Petite (inquit magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquam hîc pręcepto adiūgitur etiam promissio, vt necesse est. etsi enim præcepto esse obediendū fatentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeóque obuium fore promitteret. His quidem duobus positis, certum est quicunque tergiuersantur ne rectâ ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia promissionibus diffidunt. Quod eo magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis pretiosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi colores qui nos ex-

Huic nostræ indignitati opponimus,

1. Dei præceptum.

Psal. 50. 15.

Matt. 7. 7.

2. Promissionem.

Quod rebelles & hypocritas satis supérque damnat.

Testimonia Scripturæ præceptum de inuocatione confirmantia.

cusent. Quæcunque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspirēt. Temeritatis esset prorumpere in Dei conspectū, nisi ipse anteuerteret nos vocando. itaque viam nobis sua voce patefacit: Di-

Zach. 13.9.

cam illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, velítque subsequi, ideóque timendum non esse ne parum suauis sit hæc melodia quam ipse dictat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem

Psal. 65.3.

veniat, quo freti omnia obstacula nullo negotio superabimus, Tu Deus exaudiens precationem: ad te vsque omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturæ eius proprium quàm supplicum votis annuere? Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellat, Inuoca me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secundum hanc regulam

Psal. 50. 15.

Dauid promissionem sibi datam obiicit, vt obtineat quod pe-

2. Sam. 7. 27.

tit. Tu Deus reuelasti in aurem serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret. Vnde colligimus pauidum fuisse nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in

Psal. 145. 19.

Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contextu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inserens, preces mutilas reddere: sed vsu & experientia compertum habent fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta: ideóque minimè inter precandū superuacua est tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inserere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Alia testimonia de promissionibus quæ ad pios Deum inuocantes pertinent.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini, (inquit Solomo) ad eam

Prou. 18.10.

confugiet iustus, & seruabitur. Ioel verò, postquam de horribili

Ioel. 2.32.

quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam sententiam subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quam scimus propriè ad cursum Euangelij spectare. Vix cen-

Iesa 65.24.

tesimus quisq; mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Clamat ipse per Iesaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò ante quam clametis respondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad om-

Psal. 91.15.

nia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum

cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes enumerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitudo, vbi ad tã acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hę voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeóq; oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum coniicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè cõcipimus preces: sed eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamentis præditi, sciamus inde satis esse nobis materiæ ad exorandum: quando preces nostræ nullo merito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atq. ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque sursum huc vel illuc circumspiciat. Itaque cum animis nostris statuendum est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorum esse socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuntians, misertimis quibusque spem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ sunt generales formę, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adsit cordis synceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se venire hortatur, sed quibuscumque potest modis solicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitaui, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret corã te. Nuuc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiã alibi, Præsta seruo tuo secundum eloquiũ tuũ. Et omnes simul Israelitę, quoties se fœderis recordatione muniũt, satis declarãt nõ esse timidè orandũ, vbi Deus ita præscribit. atque in hoc imitati sunt Patrũ exempla, præsertim Iacobi, qui postquam confessus est se minorem esse tot misericordiis quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamẽ postulanda se animari dicit, quia Deus se facturũ promiserat. Quoscunque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deũ non cõfugiunt, quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius

Psal. 145. 18.

Nec obstat quòd non excellimus pari sanctitate quæ in eximiis aliis Dei seruus commendatur, modò inani fiducia vacui ad misericordiam sincero animo confugiamus.

2. Sam. 7. 27.
Psal. 119. 76.

Gen. 32. 10.

Ex aduerso idololatræ sũt qui cunque Deum, vrgente necessitate, non inuocant.

opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore, quàm si fabricarent sibi nouos Deos & idola: siquidē hoc modo Deum sibi bonorum omnium authorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quàm armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediat dum morem gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clarius elucescit: probè cum metu, reuerētia, solicitudine quadrare intrepidum precandi spiritum, neque verò absurdū esse si prostratos Deus erigat. Hoc modò bellè inter se consentiūt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere preces corā Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in conspectu Dei, vt misereatur residuæ plebis suæ. Rursus sæpe fideles dicuntur orationē leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et Dauid precem suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quanuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferāt, nec dubitent quam vltrò opem promittit implorare: non tamē supina eos quasi proiecta frōte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen simplices maneant in sui deiectione.

Deníque quod metus & fiducia in rectâ inuocatione concurrant, benè conueniunt hæ loquutiones, pios suas coram Deo preces prosternere & leuare.

Iere.42.9.
Dan.9.18.
Iere.42.2.
2.Reg 20.10.
Psal.141.2.

Obiectio, à quibusdam exemplis petita. Effectum consequutæ sunt preces quorundam, quàuis ad verbi præscriptum non essent formatæ.

Iud.9.20.
Iud.16 28.

Responsio 1.
2.
Luc.9 55.
3.

Quanuis ad imitationem nobis proposita nō sint eiusmodi exempla, amplißimus tamē fructus inde ad nos procedit, nē

15 Hîc non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdam Deum morē gessisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperāt. Iusta quidem de causa Ionathan incolas Sichem cladi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamen feruore iracundiæ & vltionis accensus. morem execrationi gerēs Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus, vt sumam vltionem de incircumcisis. Etsi enim aliquid fuit probi zeli admixtū, feruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuit Deus. Vnde colligi posse videtur, quanuis ad verbi præscriptum formatæ non sint preces, effectum tamen consequi. Respondeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi oratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ inconsideratè æmulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent præditi. Cæterū vltra progredi necesse est, non semper placere Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palàm fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniustè afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimoniæ, quamuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum sæuitia, rapinis, violentia,

violentia, libidine, aliisque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Psalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamē fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis nō minus quàm piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamē Deum propitium esse ex euentu demonstrat. An quia tali facilitate gratas sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hanc circunstantia, quòd ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamē est cur fideles deflectant à lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi magnum lucrum fecerint, vbi adepti sint quod volebāt. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideóque in Psalmo cum Iudæis expostulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenij sui peruicaciam paulo pòst reuersi sint. Quod etiam ex Iudicum historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lacrymæ, fuisse tamē ereptos ex hostium manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suū producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimēta suppeditat. Difficilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorū alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus est. quamuis enim repulsam passi fuerint, durū tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus vt spero, satisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, nō prorsus fide caruisse, quāuis in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti vt petant à Deo contrà quàm decreuit? nēpe quia secundū voluntatem eius erant, non illam absconditam & incommutabilem, sed quā illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo, sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incōprehensibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorū preces quæ fide & errore simul implicitæ sunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus.

pe inuocatio ex fide nasciens, orandi feruor, exauditio, gratitudo, &c.
Psal. 107.
1. Reg. 21. 39.
Psal. 106. 43.
Obiect. 2. Effectum non sunt consequutæ preces quorundam piorum.
Gen. 18. 23.
1. Sam. 15. 11. & 16. 1.
Iere. 32. 16.
Responsio, Augustini præclaro dicto confirmata.
Lib. 22. de ciuit. Dei ca. 2.
Regula rectè orandi.

Quo pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudiciū quod mandasti. quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet.

Psal. 7. 7.

Quatuor autē illas ritè precādi leges non ita rigidè exigi, vt preces quæ in eas regulas nonnihil peccāt Deus repudiet, ostenditur exemplis. 1. Dauidis.

16 Hoc etiam notare operæpretium est, quæ de quatuor rectè orādi legibus disserui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inuenit perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votísque rectè compositis. Diximus, quamuis oratio familiare sit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiam & modestiam ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quantum Deus permittit. deinde, ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mentes ad puram castámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem sapiunt: non quòd consultò vel expostulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obstrepere: sed quia præ infirmitate fatiscens non aliud inuenit melius solatiū quā si dolores suos in illius sinū cōiiciat. Quinetiā toleratur à Deo nostra balbuties, & inscitiæ datur venia, quoties incōsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterùm quanuis Dauidi animus esset Dei se arbitrio totum subiicere, nec minore patientia quàm impetrandi studio oraret, emergunt tamen, imò interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parū distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesimi noni conspicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam, & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi vt cessante Dei manu in suis malis putrescat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt solent reprobi, velit Deum facessere: sed tantùm conqueritur iram Dei sibi esse intolerabilē. In illis etiam tentationibus sæpe effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitiis quęcunque maculatę sunt preces repudiari merētur, modò tamē ingemiscant sancti, castigent seipsos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda lege peccant: quia & cū frigore suo illis sæpe luctandum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad seriò precandum. Iam sæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilę vel interruptæ & vagæ preces repulsā patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non esse preces nisi mētibus sursum sublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuū, vt antè diximus, quæ omnib. seculis & gentibus trita fuit,

Exemplum ex prima Lege precādi, de qua sect. 4.

Psal 39. 14.

Exemplum ex secunda Lege, de qua sect. 6.

sicuti

ſicuti adhuc viget: ſed quotuſquiſque, dum manus leuat, non ſibi conſcius eſt tarditatis? quia cor in terra ſubſidit. Quod ad petendam peccatorum remiſſionē ſpectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, ſentiunt tamen qui verè ſunt in precibus exercitati, vix decimam eius ſacrificij partem ſe afferre de quo loquitur Dauid: Sacrificium Deo acceptum, ſpiritus afflictus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Ita ſemper duplex petenda eſt venia, quòd & ſibi conſcij ſint multorum delictorum, quorum tamen ſenſu non ita tangūtur vt ſibi quantum oportet diſpliceant: & quatenus in pœnitētia & timore Dei proficere illis datū eſt, iuſto mœrore ob ſuas offenſas proſtrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fideliū preces vitiat niſi ſuccurreret Dei indulgentia: ſed nihil mirū eſt hunc defectum à Deo ignoſci, qui aſperis documentis ſuos ſæpe exercet, acſi data opera fidem eorum vellet extinguere. Duriſſima eſt hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quouſque iraſceris ſuper oratione ſerui tui? acſi preces ipſæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluſit Deus orationem meam, non dubiū eſt violenta perturbatione fuiſſe concuſſum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem ſanctorum ſæpe mixtam fuiſſe dubitationibus & agitatam, vt credendo & ſperando aliquid tamen infidelitatis proderent: ſed quia non perueniunt quò optandum eſt, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea ſentire in quanta malorum profunditate ſint demerſi qui in ipſis remediis nouos ſibi morbos accerſunt. quando nulla eſt oratio quam non meritò faſtidiat Deus, niſi ad maculas conniueat quibus omnes aſperſæ ſunt. Hæc non ideo cōmemoro vt ſibi quicquam fideles ſecurè cōdonent, ſed vt ſeipſos ſeuerè caſtigando contendant ſuperare hæc obſtacula: & quanuis omnes vias obſtruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perrumpant, certò perſuaſi, vtcunque non omnibus remoris expediti ſint, conatus tamen ſuos Deo placere, votáque ſua probari, modò contendant & nitantur quò non ſtatim pertingunt.

Exemplum ex tertia, de qua ſect. 8.
Pſal. 51.19.

Exemplum ex quarta, de qua ſect. 11.
Pſal. 80.5.

2. Ieremiæ, 3 Piorum multorum.
Thren. 3. 8.

Concluſio ſiue ſumma huius ſectionis.

17 Quando verò nemo eſt hominum dignus qui ſe Deo repræſentet, ac in eius conſpectū prodeat: ipſe cæleſtis Pater, vt nos pudore ſimul & metu eximeret, qui noſtros omniū animos deiicere debebant, Filium nobis ſuum donauit Ieſum Chriſtū Dominum noſtrum: qui apud ipſum nobis ſit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipſum ſecurè accedamus. tali interceſſione cōfiſi, nihil quod eius nomine petierimus nobis denegatū iri vt illi à Patre nihil denegari poteſt. Atq. huc omnino referri neceſſe eſt quicquid antehac de fide docuimus: quia ſicuti pro-

IIII.
Per quem Deus ſit inuocandus, ſeu, quis noſter apud Patrem cæleſtem mediator, nempe Ieſus Chriſtus, filius dilectus.
1. Tim. 2. 5.
1. Ioh. 2. 1.

missio Christum mediatorem nobis commendat, ita nisi spes impetrandi eo subnixa sit, orandi beneficio se priuat. Nam simulac in mentem venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui soliū formidabilis gloriæ in solium gratiæ commutet: sicuti etiam docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus misericordiam consequuturi & gratiā inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exaudi tum iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionē habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine controuersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquam impetrandi, Siquidē, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiā & amē: id est confirmãtur & implentur.

Ratio à consideratione diuinæ maiestatis. Hebr.4.16. Iohan 16.13 & 16.14.

A Dei ipsius præcepto & promissione.

Ideo non alio quàm Christi nomine Deus est inuocandus. 1.Cor.1.20.

Ioh. 16.26. *Etsi fideles omnes, ab initio, per hunc solum exauditi sunt, tamen hæc gratia ad tempus quod ascensionē Christi in cælos est sequutū potissimum restringitur.* Exo. 28. 9. & 12.21.

18 Ac diligenter notanda est circumstantia temporis, dum Christus discipulos ad suam intercessionem iubet confugere, postquam in cælum ascenderit. In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem, ab initio non fuisse exauditos quicunque precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gesta: et in humeris nomina tribuum Israel, & totidē ante pectus lapides pretiosos: populus autē procul staret in atrio, atque inde vota sua cóiungeret cum sacerdote. Quinetiam huc valebat sacrificium vt ratæ essent ac firmæ preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóq; mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nósque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui, nunquam sordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suam in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustum tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouam horam assignãt Christus qua in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commēdationis apud nos meretur? Et hoc eodē sēsu paulo antè dixerat, Hactenus nōpetitistis quicquã in nomine meo: petite. Nōquòd de Mediatoris officio nihil

Psal. 20.4. *Ratio huius restrictionis.*

prorsus

prorſus tenerēt(quū his rudimētis imbuti eſſent omnes Iudæi) ſed quia nondum liquidè cognouerant, Chriſtum ſuo in cælum aſcenſu certiorē quàm antè fore Eccleſiæ patronum. Ergo abſentiæ ſuæ dolorē vt aliquo non vulgari fructu ſoletur, munus aduocati ſibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruiſſe, quo frui illis dabitur dū eius patrocinio fulti liberius Deum inuocabunt. ſicut dicit Apoſtolus, viam eius recentem eius ſanguine dicatam eſſe. Quo minus excuſabilis eſt noſtra prauitas, niſi tam inæſtimabile beneficiū, quod nobis propriè deſtinatum eſt, vtroque, (vt aiunt) brachio ampiectimur. Hebr. 10.20.

19 Porrò, quum ſit ipſe vnica via, ac vnus acceſſus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hūc acceſſum deſerunt, iis neque via vlla neque acceſſus ad Deum ſupereſt: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce pater nobis ſignauerit, qui ab eo vllo modo declinant vel obliquāt, conantur quantum in ſe eſt notam à Deo impreſſam delere & adulterare. Ita vnus ſtatuitur Mediator Chriſtus, cuius interceſſione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & ſuæ ſanctis interceſſiones relinquūtur, quibus alij aliorum ſalutem mutuò inter ſe Deo commendant, de quibus meminit Apoſtolus: ſed tales quæ ab vnica illa dependeant, tātum abeſt vt delibent ex ea quippiā. Nam vt à dilectionis affectu ſcaturiunt, quo nos vltro citróque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Chriſti nomine fiunt, quid aliud quàm teſtantur, neminem vllis omnino precibus, niſi Chriſto intercedente, poſſe adiuuari? Atq; vt nō obſtat ſua interceſſione Chriſtus quominus in Eccleſia precibus alter alteri viciſſim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Eccleſiæ interceſſiones in illam vnicam eſſe dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo eſt, quòd Deus indignitati noſtræ ignoſcens, non tantū ſingulis pro ſe orare permittit, ſed etiā alios pro aliis admittit precatores. Cuius enim ſuperbiæ eſſet, vbi Deus Eccleſiæ ſuæ patronos conſtituit qui meritò repudiari merentur, ſi pro ſe quiſque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Chriſti honorem obſcurent?

Ira Dei manet ſuper eos qui Chriſtum vnicum mediatorē deſerunt.

1. Tim. 2.1.

Hac tamen ratione mutua ſanctorum in terris interceſſio non excluditur.

V.

20 Porrò merum eſt nugamentū quod balbutiunt Sophiſtæ, Chriſtum eſſe redemptionis Mediatorem, fideles autē interceſſionis. Quaſi verò Chriſtus tēporaria meditatione defūctus, & æternā & nunquam intermoriturā ad ſeruos ſuos reiecerit. Benignè ſcilicet illum tractant, qui tantulā honoris portionem illi decidūnt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius ſimplicitate, omiſſis iſtis impoſtoribus, contentum eſſe pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis pecca-

Errorum, Chriſti interceſſionē obſcurantium refutatio.

1. Iohan. 2.1.

1. Chriſtus eſt mediator redemptionis: ſancti interceſſionis.

Responsio, clarißima authoritate Scripturæ, & Augustini testimonio firmata.

Rom. 8. 32.
1. Tim. 2. 5.

uerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Christũ Iesum: an patronũ olim nobis fuisse intelligit, ac non potius perpetuam illi intercessionem assignat? Quid, quòd Paulus sedentẽ ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quũ verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nũcupat, an nõ ad precationes respicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendũ præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verúsq; Mediator est. Paulus Apostolus, quanquam sub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorũ, sed per expressam & firmam veritatem in interiora cæli, ad sanctitatem non imaginariam sed æternam intrasse maximũ & verissimum Sacerdotẽ Ecclesiæ, se orationibus fidelium ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum: sed rogat vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicẽ sollicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua cõpatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuæ pro se inuicem orationes ascendant ad caput quod præcessit in cęlum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtiq; & reliqui Apostoli, ac sic multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem si requiras, super cælos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuariũ cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Lib. 2. contra Parmen. c. 8.

Rom. 15. 30.
Eph. 6. 19.
Colos. 4. 3.
1. Cor. 12. 25.

1. Tim. 2. 5.
Ephes. 4. 3.
In Psal. 94.
Qualis sit Christi intercessio.

2. De sanctorũ in cælis cũ Christo viuentium, intercessione.

21 Quantum ad sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipsis somniemus aliam esse rogandi Dei viam, quàm Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorũ preces. Itaque postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christũ vnũ reuocat, postquã cælestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimij stuporis fuit: ne dicã insaniæ, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus

vllus

vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hodiéque vbicunque Papismus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita subinde obtruduntur: atque vt plurimum, Christo preterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnicæ illius intercessionis quam Christo suprà asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominũ de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renunciauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiscendę fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munitur per Dei verbum, luculentè suã diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acsi hic Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Qua primùm perplexitate Christum inhonorant, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibeat: non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur, oculus noster, per quem Patrẽ videmus, dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quàm si ea penitus omissa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus litaniis, hymnis & prosis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

Qualis fingatur sub Papismo. Refutatur primùm ab absurdo. Deinde, ab eo quod huius Scripturæ nũquam meminit. Tertiò, ab appellatione conscientiæ superstitiosorum. Quartò, à blasphemiis, quibus redemptionis nostræ mysteria, Dei benignitatem, Christi charitatem & officium obruunt.

Lib. de Isaac & anima.

Exceptio.

Responsio 1.

22 Eò autem vsque progressa est stoliditas, vt hîc expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frænum excussit, nullum lasciuiendi finem facere solet. Nam postquam cœptum fuerat in sanctorum intercessionem respicere, 1
sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotij di- 2
uersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tũ singuli peculiares sibi diuos asciuerunt, in quorũ, non secus atq; tutelariũ deorũ, fidẽ se contulerũt. Neq; modò quod olim Israeli

3. Errorum portenta, ex prioribus enata.

3. exprobrabat Propheta, secũdum vrbium numerum dij sunt e-
Ier.2.28.& 11. 13. recti, sed secundum capitum multitudinem. Atqui, quum in vnam Dei voluntatem desideria sua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquiescant: stolidè & carnaliter atque etiã cõtumeliosè de iis cogitat, qui aliam ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo lõgissimè abest quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in suos

Refelluntur.

4. cultores esse propensiorem. Tandẽ nec ab horrendo sacrilegio abstinuerunt plurimi, non vt suffragatores iã, verùm vt salutis suæ præsides, inuocando. En quo recidant miseri homines, dũ

5. à legitima sua statione, hoc est, Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis monstra in quibus tametsi Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, eorũ tamen nondum ipsos pudet vel piget. Prostrati ad statuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & similium demurmurant Pater noster. Hunc furorẽ tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendũ curent, vt quęstus odore allecti, plausu suo comprobent. Verum vt tam fœdi criminis inuidiam à se deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo? sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad sanctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum prauæ consuetudinis nõ possent in totum compescere, hanc saltem moderationem adhibuisse ne hac forma vitiarentur publicę orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem longius euasit diabolica eorum importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat?

Exceptio patronorum tam impiæ superstitionis.

Responsio.

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ authoritate videatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur sæpius. neq; id modò: sed in Dei conspectum per eorum manus perferri dicuntur fideliũ preces. Verùm si Angelis sanctos præsenti vita defũctos conferre libet, probandũ fuerit esse administratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnib. viis nostris qui nos circumeant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agãt. quæ omnia illis deferũtur: his autem minimè. Quã præposterè Angelis sanctos mortuos inuoluant, satis supérque ex tot diuersis munerib. patet, quib. alios ab aliis Scriptura distinguit. Causidici partibus apud terrenũ iudicẽ fungi nemo audebit nisi admissus. Vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudãt quibus munus iniunctũ nõ legitur? Voluit Deus Angelos curãdæ nostrę saluti pręficere. vnde & sacros cœtus frequentãt, & Ecclesia illis theatrũ est,

Papistarum argumẽta pro intercessione sanctorum.

1.

Ab officio & munere Angelorum.

Responsio.

Heb.1.14.
Psal.91.11.
Psal.34.8.

est, in quo mirantur variam & multiplicem Dei sapientiam. Quod illis peculiare est, ad alios qui transferunt, certè ordinē à Deo positū, qui inuiolabilis esse debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis testimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Sisteterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Quomodo sic de mortuis (inquit) loquutus foret, nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo: quum inde appareat neque Mosen neq; Samuelem intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Mose, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, Mortui pro viuentibus intercedūt, quoniā dixit Dominus, Si intercesserint: ego longè speciosius argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile fit, quum omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna solicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantùm pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentē præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Domin⁹, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in sua iustitia: sed animas tantùm suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nā tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quē tum constat in primo adolescētiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quū de Dauide loquitur, non docet precib. ipsum iuuare posteritatem, sed dūtaxat ætati suæ inseruiisse.

2. A Ieremia dicto, de Mose & Samuele. Iere. 15. 1.

Responsio, qua argumentū validissimè torquet in aduersarios.

Sensus Prophetæ.

Simili Ezechielis loco cōfirmatur. Ezech. 14. 14.

Item Apostoli testimonio. Act. 13. 36.

24 Excipiunt rursum. Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosius excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circunferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare. quod non minus impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in communione corporis Christi non dubium est contineri, nec latius patere quàm fert cōmunionis illius natura. Iam verò tametsi in hūc modum pro

3. A charitatis natura, quæ in sanctis cū Christo viuentibus est perfectior. *Responsio 1.*

nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas: ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alij aliorũ precibus commẽdare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium seruit dum suas inter se necessitates veluti partiũtur & mutuò suscipiunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituũtur: quæ duo semper in oratione primas tenẽt. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullũ nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscũ quantum assequi licet coniecturis. Quòd siquis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eo vsque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigãtur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidẽ in suis vmbris nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verùm id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per temulenta cerebri nostri somnia velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

Instantia. *Responsio.* Ecc.9.5.6. *Secunda instãtia.* *Responsio.* *Tertia, de Trinitatis speculo.* *Responsio.* Rom.8.6.

4. 25 Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrúmque Abraham & Isaac nomẽ super suam posteritatẽ inuocetur rogat. Primùm videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas. non enim patres suos ad ferendas sibi suppetias implorant: sed Deum obtestantur quo seruorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermonẽ habuerint. Verùm quia stipites isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirũ si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit, Iesaias enim virorum nomẽ inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abrahã super Israelitas, & in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eúmque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id facit Iacob quòd sit de propagãda nominis sui celebritate solicitus: sed quum totam posterorum beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secũ Deus pepigerat: quod illis bono-

A Mosis testimonio, de Patriarcharũ nomine super posteros inuocando. Gen.48.16. *Responsio, per interpretationẽ loci illius cum Iesaiæ simili dicto collati.* Iesa.4.1.

bonorum omnium summum fore videt, comprecatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quàm fœderis successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessiones mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obiiciunt, quo clementissimus Pater illis se propitium ac beneficum fore, in Abrahæ, Isaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parum in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesiæ apud Prophetam, Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & redemtor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed confirmatum sit nobis æternum misericordiæ fœdus: cuius potius nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volũt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham, Ecclesiæ pater. Ex qua colluuie sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac supprimi quàm consentaneum sit mihi respondeant. Nempe quum palam esset talem vsum veteri Ecclesiæ fuisse incognitum, placuit, occultandæ nouitatis causa, de antiquis Patribus silere: acsi nominum diuersitas recentem & adulterinum morem excusaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi misereatur, adeo nõ suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè sit efficax. Nam si expendimus quam personam sustinuerit Dauid: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, stabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nam quod singulare fuit Dauidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

Secunda resp. ex publica Ecclesiæ voce petita. Iesa. 63. 16.

Tertia, quæ fit regerendo.

Obiectio.

Responsio.

26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quòd sanctorum orationes sæpe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur. Hi verò, contrà quàm decet, præposterè ratiocinantur, nõ exauditum iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione precatus est ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cælũ dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem

5. *Ab exauditis precibus quæ à sanctis fiunt.*

Responsio. Psal. 22. 5. Iac. 5. 17.

aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minimè verò, sed vim piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiédis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiorem promissionum eius fiduciam: quibus non vni, alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem suã pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eo minus excusabilis est inscitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones vidẽtur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iusti, sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti simus, propterea orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Quem locum eo libentius citaui quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defensionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quàm fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectoribus sponte occurrent. Hoc idem suo exemplo prius docuerat Iacob, Minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate quã præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed nõ solam: quia simul effectum coniungit. quo animosius in futurum confidat eundem erga se Deum fore. Neque enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: sed à propria natura ęstimãdus est, sicut prudẽter facit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquã salutis suæ laudem Deo tribuit, adiungit veracẽ esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudefiat, vel nos frustretur.

Cõfirmatio responsionis, authoritate Scripturæ munita. Psal. 142. 8. Psal. 52. 8. Psal. 34. 7. Psal. 32. 6.

Et illustrata exemplis Iacobi. Gen. 32. 10.

Dauidis. Psal. 31. 6.

Conclusio, sanctorum inuocationem esse rem impiam.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendet vt eum inuocemus (sicuti posthabitis

bitis omnibus sacrificiis, à nobis hoc pietatis officium exigit)
non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde
etiã in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad Deũ *1. Quia Deo suam*
alienum, nónne Deus requiret ista? Deinde quum Deus nonni- *gloriam eripit.*
si ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui oratio- Psal. 44. 21.
nes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit re- *2. Fidem euertit.*
ctæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem a-
dulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota
Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vendicari. Quod ad in-
tercessionis munus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare *3. Christi inter*
esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Media- *cessionem abolet.*
tor ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltrò citróq; preces apud
Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicæ Christi intercer-
sioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam
se quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inscitè hoc *4. Verbo Dei*
trahi ad mortuos, quibus nusquam legimus mandatum esse vt *repugnat.*
pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius
officij vices: de mortuis ne syllaba quidem. Imò Iacobus hæc Iacob. 5. 16.
duo coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vi-
cissim alij pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde *5. Ritè precandi*
ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium *regulæ aduersatur.*
rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, v-
bi nulla fictitiæ intercessionis mentio: quia temere patronos
sibi asciuit superstitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum *6. Exẽplis pro-*
multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur *batis caret.*
exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla credi-
tur esse oratio. Adhæc superstitionem hanc constat ex diffi- *7. Ex diffiden-*
dentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non *tia orta est.*
fuerint, vel eum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc po
sterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio *Postrema obiectio.*
validiore argumento pugnent, opus nobis esse sanctorum pa-
trocinio, quàm dum obiiciunt nos esse indignos familiari ad
Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fatemur, sed *Responsio.*
inde colligimus nihil eos Christo reliquũ facere qui pro nihi-
lo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hip-
polytus, aut similes laruæ.

28 Etsi autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, *VI.*
tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affi- *Orationis spe-*
nitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nã *cies.* *Vota.*
quas Paulus enumerat species, sub prius membrũ huius parti-
tionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud *Preces.*
Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagan- *Petitiones.*
dam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quàm benefi-
cia quæ vsui nostri conducunt. Gratias agendo, benefacta eius *Gratiarum a-*
erga nos iusta laude celebramus, acceptũ ferentes eius libera- *ctiones.*

litati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas
Psal. 50. 15. partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrumque nobis continenter in vsu esse non abs re pręcipit Scriptura. tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicéque cũ implorét. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamẽ quosque stimulare debet scelerum suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expetendum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorũ eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarúmque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opésque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostráque omnia oportet cõmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriúsve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius voluntatem, ipsóque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum sit, iusto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoscitur: inde consequitur, sic ex manu eius suscipienda esse illa omnia vt assidua gratiarum actione prosequamur: nullámque esse iustam rationem qua eius beneficia vsurpemus, quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, nisi etiam in laude eius confitenda & gratiis agendis assidui simus. Paulus enim, dũ testatur per verbum & orationem sanctificari, simul innuit, sine verbo & oratione minimè sancta & pura nobis esse. per verbum scilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum præcepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum prædicat. quo scilicet innuit, malignum esse silentium, si quod eius beneficium sine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Iesaias, singularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo sensu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc sibi liberationis finem

Harum connexio, perpetuus vsus, & necessitas.

Accuratior explicatio, rationibus, testimoniis & exemplis confirmata.

Iacob 4. 14.
Ies. 30. 1. & 31. 1

1. Tim. 4. 5.

Psal. 40. 4.

Psal. 50. 17.

Iesa. 38. 20.
Iesa. 2. 10.
Ionæ 2. 10.

finem testantur fore, vt cāticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem Legem Dauid generaliter piis omnibus præscribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calicem salutum accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam sequitur Ecclesia alio Psalmo, Saluos fac nos Deus noster, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude tua. Item, Respexit ad precem solitarij, & non contempsit preces eorum. Scribetur hoc ad generationem posteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & laudem eius in Ierusalem. Imò quoties obsecrāt Deum fideles vt faciat propter nomen suum: sicuti indignos se profitentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita se obligāt ad gratias agendas: & hunc sibi rectum beneficentiæ Dei vsum fore promittunt, vt eius sint pręcones. Sic Oseas, de futura Ecclesiæ redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquitatē ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labiorum soluemus. Nec modò linguæ præconium sibi vēdicant Dei beneficia, sed amorem sibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocē deprecationis meæ. Item alibi quæ senserat auxilia recitans, Diligam te Deus, fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quinetiam tenendū est illud Pauli, vota omnia peruersa & vitiosa esse, quibus non annexa est gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obsecratione cum gratiarū actione petitiones vestræ innotescant apud Deū. Nam quia multos impellit morositas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita tēperari affectus, vt fideles antequam adepti sint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd si hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo sanctiore vinculo nos obstringit Deus ad canendas suas laudes, quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem docuimus Christi intercessione consecrari nostras preces, quæ alioqui pollutæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligimus prodigiosè fascinatos fuisse homines in Papatu, vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omniū vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, sicuti perpetua laudandi orandíque argumenta nobis offert.

29 Hæc autem orandi assiduitas, etsi præsertim proprias ac

Marginal notes: Psal. 116. 12. — Psal. 106. 47. — Psal. 102. 18. — Oseæ 14. 3. — Psal. 116. 1. — Psal. 18. 1. — *Regula de hac precum & gratiarum actione.* — Philip. 4. 6. — *Quæ Christi intercessione Deo consecrantur.* — Heb. 13. 12. — 1. Thess. 5. 13. — *Orationis accidentia. Priuata*

videlicet & publica, assidua, statis horis, &c. priuatas cuiusque respicit, nonnihil tamen ad publicas quoque Ecclesiæ orationes pertinet. Atqui nec assiduæ esse possunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quæ cõmuni inter omnes sensu conuenerit. Fateor, sanè. ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præstituuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vsibus necessariæ, quo sit omnium commoditati prospectum, & omnia decenter & compositè, iuxta Pauli sen-

1.Cor. 15. 40. tentiam, in Ecclesia administrentur. Sed enim istud nihil obstat quominus vnaquæque Ecclesia, cum subinde ad frequentiorem precationum vsum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagrare debeat. De perseuerantia autem, quæ multam cum assiduitate affinitatem habet, erit circa finẽ dicendi locus. Porrò hæc nihil ad βαττολογίαν qua interdictum nobis Christus voluit. non enim diu, nec sæpè, nec multo cum affectu insistere precibus vetat: sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse cõfidamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, acsi humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant sibi negotium esse cum Deo, non secus pompas suas in precibus agere quã in triũpho. Nam Pharisæus ille qui gratias Deo agebat quòd non esset aliis similis, sibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, acsi vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quæ hodie simili de causa grassatur in Papatu, dũ alij preculas easdem iterando tempus frustra terunt, alij longa verborum congerie apud vulgus se venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, ne quid illic personet nisi serium & profectũ ex corde intimo. Huic corruptelæ vicina est similis altera, quam simul damnat Christus: quòd scilicet hypocritæ ostentationis causa venantur multos testes, ac forũ potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo positas esse: vel potius orationem ipsam, esse propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cor-

Matth. 6.6. dium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt iã dictum est) cælestis magister quum optimam orandi legem ferre vellet, iussit intrare in cubiculum, ibíque ostio clauso orare Patrem nostrum in abscondito, vt Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abstraxit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorẽ captabant, simul adiicit quod sit melius intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor)

Exceptio, tempore necessitatis.

Sect. 51.52.

Matt. 5.7.

Qualis debeat esse orationis assiduitas, aduer. garrulã loquacitatem, Papistis etiamnum hodie familiarem.

Luc. 18.

Garrulitatis & hypocriseos Pharisaicæ refutatio.

Orationis scopus.

Descriptio.

Orare clauso ostio, quid.

pretor) secessum, qui nos eô iuuet vt tota cogitatione in cor nostrum descẽdamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debent corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationem, quæ & in animo potissimum locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quũ precibus incumbere vehementius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligenda isthæc adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, si quando ita tulerat occasio, à precando abstinebat: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatim orare negligit, quantumuis sedulò frequentet cœtus publicos, ventosas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splẽdidis elogiis olim Deus ornauit: præsertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus sui partem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vnio consensu exercerent, instar vexilli erectum illis fuisse templũ. Addita etiam fuit insignis promissio, Te expectat, Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur in Ierusalem. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesiæ preces: quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Etsi autem cessarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus souere voluit, non dubiũ quin ad nos pertineat eadem promissio, quã & Christus ore suo sãciuit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

Orare omnibus in locis. 1.Tim. 2.8.

Orare priuatim.

Precum publicarum elogium Iesa. 56. 7.

Psal. 65. 1.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsis peragẽdis destinata esse oportet, vbi qui orationẽ cum Dei populo communicare respuunt, non est quod isto prætextu abutantur, cubiculum se ingredi, quo Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palam conceptas preces se minimè aspernari testatur: modò facessat ostentatio & humanæ gloriæ aucupium, modò adsit syncera veráque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rur-

De locis publicis seu templis, vbi communes preces concipi debent. Mat. 18. 20.

Templorum legitimus vsus.

ſum ne aut (quemadmodum ſeculis aliquot haberi cœperunt) propria eſſe Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut ſecretam neſcio quam illis affingamus ſanctitatem, quæ ſacratiorem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei templa quũ ſimus ipſi, in nobis oremus oportet ſi in ſancto templo ſuo Deum volumus inuocare. Illam verò craſſitiem Iudæis ac Gentibus relinquamus, qui præceptũ habemus de inuocando, citra loci diſcretionem, in ſpiritu & veritate Domino. Dedicatum quidẽ templum erat olim Dei iuſſu precibus ac victimis offerẽdis: ſed quo tempore veritas ſub talibus vmbris figurata deliteſcebat, quæ nunc ad viuum nobis expreſſa in nullo materiali tẽplo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione cõmendatum fuit templum vt Dei præſentiam eius parietibus includerent, ſed quo ad contẽplandam veri tẽpli effigiem exercerentur. Itaque grauiter ab Ieſaia & Stephano reprehenſi ſunt qui Deum in templis manufactis habitare vllo modo putarent.

Abuſus. Iohan.4.23.

Ieſ.66.1. Act.7.48.

De voce & cãtu, quæ in oratione nullius ſunt momenti, niſi ex ſincero cordis affectu proficiſcantur. Ieſa.29.13. Matth.15.8.

31 Hinc præterea pluſquam clarum eſt, neque vocẽ neque cantum (ſi in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, niſi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduerſus nos prouocant ſi è ſummis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id eſt ſacroſancto eius nomine abuti, ac eius maieſtatem deriſui habere. ſicuti ex Ieſaiæ verbis elicimus, quæ etſi latius patent, ad hoc quoque vitium coargendum pertinent. Populus (inquit) iſte appropinquat mihi ore ſuo, & labiis ſuis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & ſtupendum. peribit enim ſapientia à ſapientib. eorum, & prudentia ſeniorum euaneſcet. Neque tamen vocem aut cantum hîc damnamus: quin potius valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica eſt & verſatilis, facilè remittitur, & in varia diſtrahitur, niſi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in ſingulis corporis noſtri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præſertim linguam huic miniſterio addictam eſſe ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandámque Dei laudem, condita eſt. Potiſſimus tamen linguæ vſus eſt in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno ſpiritu eadémque fide colimus, communi vna voce & veluti eodẽ omnes ore pariter glorificemus, ídque palã, vt omnes viciſſim, à ſuo quiſque fratre, confeſſionem fidei accipiant, ad cuius exem-

Vox autem, eiuſdémque vſus ad publicas preces magis quã ad priuatas pertinere videtur.

xemplum inuitentur & incitentur.

Canendi ritus est quidem vetustißimus. 1.Cor.14.15. Col.3.16.

32 Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetustissimum esse constat, sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canã spiritu, canam & mente. Item ad Colossenses, Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus, canentes cum gratia & in cordibus vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commendat, quibus se mutuò pij ædificent. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum sæuiente aduersus fidem orthodoxam Iustina Valentiniani matre, populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidẽtales Ecclesias sequutas. Paulò enim antè dixerat ab oriẽtalibus profectum fuisse hunc morem. Indicat etiam lib. Retractationum 2. sua ætate fuisse in Aphrica receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat vt hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum distribueretur populo quod fuisset oblatum, maledica reprehẽsione vbicunque poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum conspectum decet, grauitatẽ attẽperatus sit cantus, cùm dignitatem & gratiam sacris actionibus cõciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardorémque animos plurimũ valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationẽ intentiores sint aures quàm animi ad spiritualem verborũ sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdũ optarit institui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare vt pronũcianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quũ reminisceretur quantam sibi vtilitatem cantus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil dubium quin sanctissimum sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodũ rursus, quicunque ad suauitatem duntaxat auriúmque oblectationẽ compositi sunt cantus, nec Ecclesiæ maiestatem decent, nec Deo non summoperè displicere possunt.

Non tamen fuit vniuersalis. Confess. lib. 9.cap.7.

Quomodo sit componendus. Confess. lib. 10.cap.33.

Populari, non exotico sermone cõcipiendæ sunt preces publicæ. *1. Ratio ab Ecclesiæ consideratione.* 1.Cor.14.16.

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus passim factitatũ est) sed populari sermone concipiẽdas esse publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi possit: quandoquidem in totius Ecclesiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio, ij saltem Pauli autho-

ritate moueri aliquantulum debebât, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionem respondebit Amen, quandoquidem quid dicas nescit? nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabam vnam ipsi interdũ assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus, Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc est, intelligentia, illud auellerent. Sic tamẽ omnino sentiendũ, nulla ratione fieri posse: nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitatam quo totum longè superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipsi ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehemẽtia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem & membra alia in gesticulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiuntur, dum in abruptas & cõcisas voces prosiliunt. Corporis autẽ gestus in precatione obseruari soliti (quales sũt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

2. Ratio, ab Apostoli auctoritate, adu. Papistas.

1. Cor. 14. 15.

Animi sincerus affectus semper & in omnibus precibus requiritur.

Non semper autem necessaria est lingua.

1. Sam 1. 13.

Geniculatio & capitis detectio q alia exercitia.

VII.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mãsuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affliguntur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiã nostræ ignorãtiæ occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique nõ illi acceptũ postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus,

Forma orandi à Christo proposita duplici ratione immensa cælestis Patris bonitatem nobis depingit.

Mat. 6. 9.
Luc. 11. 2.

Magnúsque cõsolationis fructus à nobis inde percipitur.

rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis sæpius cõsultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere, quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectam orandi normã nos Spiritus instituat. Quo maiore in precio censeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os suggerit quę mentem nostram omni hæsitatione expediant. In Alcib. 2. vel de voto. Rom. 8. 26.

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere: acsi dixisset, Ne tentatione opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tametsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda sit, priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratis ne in spe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum cõmodum cedit, quòd dũ ita petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictum est) conniuere ac quodammodo cæcutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus postulari non desinant. Vt in exemplis Mosis & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensóq; zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrum quotidianum nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi: tamen hîc quoque Dei gloriam quærere præfer-

Orationis dominicæ diuisio in sex petitiones. Vide finem sect. 43. August. in Enchirid. ad Laurent. ca. 116. Chrysost. in opere imperfe. *Subdiuisio in duas præcipuas partes: quarum prior Dei gloriam, posterior salutem nostrã respiciunt.* *Partium istarum ordo.* Exod. 32. 32. Rom. 9. 3.

tim debemus, vt ne perituri quidem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationem aggrediamur.

Pater noster, qui es in cælis.

Patris nomen exigit 1. vt in vnius Christi nomine Deum precemur.
Suprà, sect. 17 18. 19.

36 Primũ in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrẽ vocamus Deum, nomen certè Christi prætendimus. qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrẽ ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrũ fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait datam esse potestatẽ iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidentia eximens, quãdo nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immensam suã erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsius verò charitas tanto erga nos maior præstantiórque est omni parentũ nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternę pietatis sensu exuti, filios destituerẽt, ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam seipsum negare nõ potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quũ mali sitis, nostis bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in cælis est? Item apud Prophetam, Potéstne mater obliuisci filiorum? Et si obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus, vt filius in fidem extranei aliení que hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sæuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere nõ possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel sæuitia nimiáque austeritate.

2. Vt diffidentiam omnem exuamus.
Iohan. 1. 12.

3. Vt ab ipso bona omnia expectemus, nisi eũ egestatis ac facultatum inopia vel nimiæ austeritatis accusare velimus
1. Iohan. 3. 1.
Psal. 27. 10.
Ies. 63. 16.
2. Tim. 2. 13.
Matt. 7. 11.
Ies. 49. 15.

Obiectio, Peccata nos arcent à conspectu eius quem iudicem non Patrẽ reddidimus.
Responsio, à natura Dei quæ ab Apostolo describitur.

37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quę Patrem, quanuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam apud Patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiã sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tũ se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces cõmoueantur)

ueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? annon potius filiorum pro se deprecantium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quorum subsidiũ ideo pauidi suffugiunt, non sine aliqua desperationis specie, quia de patris sui mãsuetudine ac clementia diffidunt. Hãc paternæ mansuetudinis exuberãtiam nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filiũ, qui ab eo se alienauerat, qui substantiã eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum proponens, docere nos voluit quam effusionem expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filij: modò tamen in eius misericordiam nos coniiciamus. Ac quo certioré fidem faceret se huiusmodi Patrem nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit, acsi in hunc modũ cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi nõ alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustiæ, non modò adoptionis pignus & arrha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstabit aliqua cunctatio, petere ab ipso meminerimus vt correcta nostra timiditate spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

2. Cor. 1. 3.

Ab exemplo, seu parabola illustri. Luc. 15. 20.

Postremò, ab eo quod Noster dici voluit.

Cuius adoptionis Christus est arrha, & testis Spiritus S. Galat. 4. 6.

38 Quòd autem non ita instituimur vt suum quisque patrem peculiariter nominet, sed potius vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantũ fraternæ dilectionis affectũ inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter sumus filij. Nam si vnus omnibus nobis cõmunis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quòd nõ magna animi alacritate parati simus alter alteri cõmunicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atq; opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus quàm si optimi Patris curæ ac prouidentiæ commendemus, de quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui

Cur Noster in commune dicatur.

Matth. 23. 9.

Simile, rationẽ superiorem de charitate fraterna confirmãs

patrem aliquem familiâs verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia cõplectitur: ad hunc modum, quo simus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij sui vocauerit. Ad hãc igitur legẽ Christianus homo preces suas exigat, vt cõmunes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solùm quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quòd illis optima optare & sperare non minus pium quàm humanum est. Etsi præ aliis in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Eph. 1. 24.

Gal. 6. 10.

Licet etiã pro nobis & pro certis aliis specialiter orare, modo animus ad hanc communitatem per omnia sese referat. quod similitudine, ab eleemosynis ad preces deducta, cõfirmatur.

39 Neque id tamẽ obest quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiantur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, cõmunes esse non desinunt. Id totũ similitudine facilè intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finẽ eorũ inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiamsi multos prætereãt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia nõ omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatẽ Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiuscemodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquã non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri nonnisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis dissiti sint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque contentione: quia dissidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota sua in commune vult conferre.

1. Tim. 2. 8.

Quo sensu dicatur Deus esse in cælis.

40 Adscribitur, Ipsum esse in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsum cæli circunferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circunscriptũ alligari. Siquidẽ & So-

lomon confitetur cælos cælorum eum capere non posse. Et ipse 1. Reg. 8.27.
per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem sca- Ies. 66.1.
bellum pedum suorū. Quo scilicet significat, non certa aliqua Act. 7.49. &
regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verū quia aliter in- 17.24.
enarrabilem eius gloriam mēs nostra pro sua crassitie concipe-
re non poterat, nobis per cælum designata est, quo nihil augu-
stius aut maiestate plenius sub aspectum nostrū venire potest. *Triplex huius*
Quando igitur vbicumque rem quampiam apprehendunt sen- *doctrinæ vsus*
sus nostri, affigere illic solent: extra omnē locum Deus statui- *ad nostram cō-*
tur: vt dum quærere volumus ipsum, supra omnem corporis & *solationem.*
animæ sensum attollamur. Deinde hęc loquēdi formula, supra
omnē aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum
vniuersum orbem cōplecti & continere, suáque potentia mode-
rari significatur. Quare hoc perinde est ac si dictus esset infi-
nitæ magnitudinis aut sublimitatis, incomprehēsibilis essentię,
immensæ potentiæ, æternæ immortalitatis. Id verò dum audi- *Tria autem ca*
mus, extollenda est altius nostra cogitatio, quum de Deo sermo *uenda.*
est: ne quicquam terrenum aut carnale de eo somniemus: ne i-
psum nostris modulis metiamur, néve eius voluntatem ad no-
stros affectus exigamus. Simul erigenda est nostra fiducia in i-
psum, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari
intelligimus. Sūma sit, sub Patris nomine nobis in medio statui *Summa doctri-*
Deum illū qui in imagine sua nobis apparuit, vt certa fide in- *næ huius præfa-*
uocetur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomē, verùm *tionis in oratio-*
etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios *nem Domini.* 1.
deos trahantur: sed ab vnigenito Filio ad vnicum Angelorum 2.
& Ecclesiæ Patrem conscendant: deinde quòd solium eius lo- 3.
catur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non Heb. 11.6.
frustra ad eum nos venire qui præsenti cura sponte occurrit.
Qui ad Deum accedant (inquit Apostolus) eos primo credere
oportet Deū esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsum
quærūt. Vtrunque hîc Christus Patri suo asserit, vt in ipso sista- 4.
tur fides nostra, deinde vt certò persuasi simus salutem nostrā 5.
ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentiam extē-
dere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad ritè orandum *Confirmatio, ex*
comparat: nam antequam iubeat petitiones nostras corā *Deo* *Paulo & Da-*
innotescere, præfatur hoc modo, *De nulla re sitis soliciti: Do-* *uide.* Philip. 4.6.
minus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota Psal. 33.18.
sua in animo voluere qui hoc probè infixū non habent, *Oculū*
Dei esse super iustos.

41 Prima petitio est, *Vt sanctificetur Dei nomen*, cuius ne- *Primæ petitio-*
cessitas magno cum nostro dedecore cōiuncta est. Quid enim *nis necessitas no-*
magis indignum quàm vt *Dei* gloriam obscuret partim nostra *stram iniusti-*
ingratitudo, partim malignitas: audacia verò & furiosa proter- *tiam arguit.*
uia, quantum in se est, deleat? Crepent, licet, omnes impij cum

sacrilega sua libidine, refulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicũque innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas sapiẽtia, iustitia, misericordia, veritas, quin in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in terris, si eam asserere nobis non datur, saltem iubemur eius curã votis suscipere. Summa est, vt optemus suum haberi Deo honorem quo dignus est, vt nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quæ semper nimium in mũdo vulgaris fuit, vt hodie adhuc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocris inter nos pietas vigeret, superuacuam esse decebat. Quòd si Dei nomini sua constat sanctitas, vbi ab aliis omnibus segregatum meram gloriam spirat, hîc non tantùm petere iubemur vt Deus sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiam vt ad eius reuerentiam subigat totum humanum genus. Iam quũ Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter à nobis sanctificatur quàm si vtraque in parte tribuamus ei quod suum est, atque ita quicquid ab ipso profectum erit, amplexemur: nec laudem suã apud nos minus obtineat eius seueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuersitate gloriæ suæ notas insculpsit, quæ confessionem laudis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iustam apud nos authoritatem obtineat, nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiam rursum tendit petitio, vt omnis impietas quæ sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcunque hanc sanctificationem obscurant, aut diminuunt tam obtrectationes quàm ludibria facessant: ac dum sacrilegia omnia compescit Deus, magis ac magis hinc clarescat eius maiestas.

Psal. 48.11. *Nomen Dei, quid.* *Quomodo sanctificetur.* *Partes huius sanctificationis.* *Deprecatio malorum quibus nomen Dei profanatur.*

42 Secunda petitio, vt adueniat regnum Dei: quæ etsi nihil continet nouum, à prima tamen non sine ratione distinguitur: quia si nostram in re omnium maxima somnolentiam expendimus, quod per se notissimum esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deum rogare iussi sumus vt agat in ordinem, ac tandem prorsus deleat quicquid maculam aspergit sacro eius nomini: iam additur alterum simile & ferè idem votum, vt regnũ eius adueniat. Etsi autem regni huius definitio antè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam sui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contemptu illius iustitiæ se addicunt, vt ad cælestem vitam aspirent. Ita duæ sunt huius regni partes: altera

Secundæ petitionis à prima distinctio. *Regnum Dei quid.* *Huius partes.*

altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligerentur, Spiritus sui virtute corrigat: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequium. Itaque non alij legitimum ordinem tenent in hac prece, nisi qui à seipsis incipiunt, nempe vt purgētur corruptelis omnibus quæ tranquillum regni Dei statum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regij est, precari hìc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obedientiæ subiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficaciā verbi sui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore, eius imperio resistunt. Regnum ergo suum erigit Deus totum mundum humiliādo, sed diuersis modis: quia aliorum lasciuias domat, aliorum indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optandum est, vt sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non frustra nobis præcipi studium quotidiani progressus: quia nunquam tā bene agitur cum rebus humanis, vt discussis purgatíque vitiorum sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimū Christi aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo separant quominus regnum eius intra nos vigeat: simul accendere studium mortificandæ carnis: postremò ad crucis tolerantiam nos instituere: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio est, vt dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrās, quib. Satanæ regníque eius tenebræ ac mendacia euanescant, extinguantur, pereant, suos protegit, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseuerantiam confirmat: impias verò hostiū conspirationes deiicit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandē Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnémque impietatem illustratione aduentus sui deleat.

Quomodo adueniat.

Peculiaris expositio huius petitionis.

1 Cor.15.28.

Tria nos monet hæc petitio.

Regni Dei in mundo aduentus.

43 Tertia petitio est, Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in cælo. Quod tametsi à regno eius dependet, neque ab eo potest disiungi, non frustra tamen seorsum additur propter nostram ruditatem quæ non facilè vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absur-

Tertiæ petitionis à secunda distinctio.

Vide infra, c. 24. sect. 27.

dum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi se omnes eius voluntati subiicient. Porrò non agitur hîc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat. Quamuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibilis suo consilio non solùm flectere eorum impetus, sed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hîc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideóque nominatim cōfertur cœlum terræ: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo optare, sicut in cælo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidéque Angeli ad omnē rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desideriis renūciamus: quia nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat, eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, vt Deus pro suo arbitrio nos regat: neque id solum, sed etiam vt nouas mentes nouósque animos, nostris in nihilū redactis creet, ne quem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum consensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicunque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate, quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hîc tamen à nobis quærenda non est. Hæc autem omnia quamuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patríque debetur) quantum in nobis est studentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei sanctificetur, vt eius regnū adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusionem illis cedent ac interitum.

Volūtas, de qua hîc agitur, non arcana seu beneplaciti.

Sed patefacta in verbo, siue Signi, vt vocāt

Psal. 103. 20.

Quomodo fit in terra, sicuti in cælis.

Conclusio trium priorum petitionum vide supra sect. 35.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: nō quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tantùm quæramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quòd

Secundæ partis dominicæ orationis summa.

1. Cor. 10. 31.

quòd Deus peculiariter tria vota sibi vindicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamẽ lege nequid nobis expetamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriã eius illustrent, quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hæc in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac vestiamur, verùm etiam quicquid omnino nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrũ in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiã nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat, dum ab eo omnia, vsque ad micã panis, & guttam aquæ, expectamus. Nã quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ solicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt tamẽ adhuc de carne soliciti, adhuc hæsitant, quid edant, quid vestiantur: & nisi prę manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis est huius momentaneæ vitæ vmbra, quam æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectũ est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane supersubstantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententię perparum conuenire, imò nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse cõsentaneum vt filij Dei, qui spirituales esse debent, nõ modò adijciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secũ implicent. Quasi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor: aut de nihilo scriptum sit pietaté habere promissiones non tantùm futuræ vitæ, sed etiam præsentis. Etsi autem peccatorũ remissio longè pluris est quàm alimenta corporis, quod tamẽ inferius erat priore loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ sunt cælestis vitę: in quo tarditati nostrę cõsuluit. Iubemur autem petere panem nostrum, vt contenti simus dimenso quod nobis erogare dignatur cęlestis Pater, neq; artib. illicitis lucrũ captemus. Interea tenendũ est nostrum fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud

Tres petitiones Prima, quid contineat.

Nobis testatur Dei summam benignitatem.

Diffidentiam nostram.

Panis, quid.

1.Tim.4.8.

Cur panis petitio remissionem peccatorũ præcedat.

Noster, quare dicitur.

Leuit.26.20.

Mosen)nobis per se quicquam acquirunt nisi adsitDei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillũ proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quã egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruerentur. Particula Hodie vel quotidie, vt est apud alterum Euangelistam, item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati,qua solemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundãtia,ambitiosè in voluptatem, delicias, ostentationem,aliásque luxus species profundimus.Itaque petere iubemur duntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cælestis Pater, neque crastino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria:semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certo tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam cõtinuo progressu fœcundat:quæ etiam in manu nostra est,ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur,vsúmque permittit. Id quia ægerrimè sibi persuaderi patitur hominum superbia,singulare in omnia secula documentum se præbuisse testatur Dominus,quum manna in deserto populum suum educauit,vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominẽ,sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur,solam eius virtutem esse qua sustentantur vita & vires:tametsi eam sub corporeis instrumẽtis nobis administrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet,quum robur panis(vt ipse vocat,baculum)quoties libet confringit,quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arescant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut quia abundantia sua saturi,& diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent,imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat, quantúmque possunt auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet,apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant,nempe quod sibi apud se esse arbitrãtur. In eo quod noster dicitur, magis quidem,vt diximus,eminet Dei benignitas,quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attigi,ita designari iusto labore & innoxio partum, non autẽ imposturis quæsitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum alio

Hodie, vel quotidie, cur petẽdus.

Doctrina quæ ex hac petitione fluit.

Exemplis illustrata.
Deut. 8. 3.
Matt. 4. 4.

Et documentis oppositis.
Leuit. 26. 26.

Duo hominum genera in hanc precationis partem peccantes.

Noster, quo sensu panis dicatur.

aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis aduenit: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus: quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris recte succedat.

Cur eum nobis dari petimus.

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua petitione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem vitam fecit. quemadmodum his tantùm duobus membris constat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hic à remissione peccatorum Christus incipit, deinde mox adiunget secundam gratiam, vt nos Spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat quòd eorum pœnam debemus, nec satisfacere vllo modo possemus, nisi hac remissione solueremur. quæ venia est gratuitæ misericordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullũ à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hísque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationẽ subscribunt, adeóque damnationẽ obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiũt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo constet quoscunque sibi acquirunt. quãdo omnes ille ad fatendum reatum instituẽs nullos admittit nisi peccatores: nõ quòd blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitiis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxij. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro authoritate sibi à Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationem cõfugere, quib. tolerabiles erũt noui magistri: qui perfectæ innocẽtiæ spectro, simpliciũ oculos perstringere conãtur: vt se ab

Affinitas & coniunctio huius quintæ petitionis cũ sequẽte.
Iere. 31. 33. & 33. 8.
Peccata cur debita dicuntur.
Rom. 3. 24.
In hanc petitionem peccant.
1. Qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri credunt.
2. Qui sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat.
Vid. Caluin. in Daniel. c. 9. 20
Cur electi in hac vita perfectionis metam non attingunt.
Libertini isti, perfectionis somniatores, rejeluntur.

1.Iohn.1.10. omni culpa reddi posse immunes confidant? Quod teste Iohãne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti fœdus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantùm in eo sacrilegi quòd separant res adeo cõiunctas, sed etiam impij & crudeles quòd miseras animas obruunt desperatione: in seipsos quidem & sibi similes perfidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordiæ ex diametro aduersam. Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionẽ petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio: hîc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit, non negligamus. Petimus demum remissionem nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti. Nõ quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit quod solius Dei est: verùm hæc nostra est remissio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione cõtemnere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel sunt vel fuerunt. Si qua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam ipsósq; omni officiorum genere demereri, nobísque conciliare nitimur: hac precatione Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quam alij facimus, remissione, eius remissionem mereamur, acsi notata esset causa: verùm hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem. addidit enim hoc tãquam signum quo confirmemur tam à se certò nobis factam remissionem peccatorum, quàm certò conscij sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatúsque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausint. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

Eorundem obiectio diluitur.

Quo sensu dicamur nos alijs remittere qui in nos peccarunt.

Iesa 43.25.

Hæc conditio quo sensu accipienda.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durísque & arduis certaminibus Deo paremus, hîc petimus nos armis instrui & præsidio defédi, vt pares simus ad victoriã: quo monemur non tantùm nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat, & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos inseparabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressionẽ nos prouocantes, quas vel cõcupiscentia nostra nobis suggerit, vel diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suaptè natura mala non sunt, diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæ quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominũ aciem perstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti, vel tali dulcedine ebrij, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones & cętera id genus: quorũ acerbitate difficultatéque offensi animos despondeant, fiduciam ac spem abiiciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafritia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre nostro precamur: verùm vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quo eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vtranque partẽ proponitur, in bonum vertamus. hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deiiciamur. Neque tamẽ hic postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus est, ne nimiũ resides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tẽtari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiã, pauppertaté, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur confirmet: eorũ carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hunc modũ coerceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine diabolum an peccatũ intelligamus quàm minimum refert. Satan quidé ipse hostis

Sexta petitionis sensus, ad tres articulos reuocatus.

1. *Variæ tentationum formæ.* Iac.1.2. & 14. Matt. 4.1.3. 2 Thess.3.5.

A prauis animi conceptionibus.

A Satana, vel à dextris, vel à sinistris.

2. *Quid sit induci in tentationem.*

Nõ postulamus non tentari. Psal.26.2 Gen.22.1. Deut. 8. 2. & 13.3.

A Deo.

Sed petimus ne nos inducat in Satanæ tentationes.

1. Cor. 10.13. 2. Pet.2 9. 1. Pet 5.8.

3. *Malignus quis.*

est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tentationibus vincamur ac obruamur, sed Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur, fortes stemus, quod est non succumbere tentationibus: vt in eius custodiã ac fidem suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portãs, & totum diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum est, non nostrarum esse virium cum diabolo tanto bellatore cõgredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui frustra aut per ludibriũ à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelligunt cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dentibus ac vnguibus discerpendi, eius faucib. deglutiendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alij vt volent propriis liberi arbitrij (quas à se habere sibi vidẽtur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valemus. Plus autem ista precatio cõplectitur quã prima specie prę se ferat. nam si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cũ Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tentationẽ nos inducat, quando eius naturæ contrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est, quòd omnium tentationũ quibus vincimur, concupiscentia nostra propriè causa est, ideóque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus quàm frustra & iniustè in Deũ vitia trãscribi quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorum nobis conscij. Cæterùm hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanæ mancipet, proiiciat in sensum reprobum fœdásque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iusto quidem iudicio, sæpe tamen occulto: quia sępe hominibus abscondita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse impropriam loquutionem, si persuasi sumus non absque ratione ipsum toties minari, quũ percutiẽtur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

Summa huius petitionis. *Quam necessaria sit.* Psal. 60. 14. *Superbiam superstitiosorum damnat.* *Multa egregia complectitur.* *Quo sensu Deus in tentationem inducere dicatur.* Iaco. 1. 13. & 14.

47 Tres istæ precationes, quibus peculiariter nos ac nostra omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quod antea diximus,

Porro tres istæ postrema peti-

diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionísque fidelium profectum spectare. Nō enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verùm omnes in commune, panem nostrũ, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationē, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen apposité hîc quadrat quàm vt omittenda videatur, nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquilláq; est fidei nostræ requies. nã si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria, eripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc conuenit cũ illa quã prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostram: qua non tantùm finem votorum suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

tiones ostendimus Christianorum preces publicas esse debere. Sect. 38. & 39.

Appendix orationis dominicæ petendi audaciam & obtinendi fiduciam parit.

Vide sup. sect. 1. 12. 13. 14. 36. 37.

Quo sensu addatur Amen.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam possumus, descriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilij hominibus datus est. Atque adeo numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneũ alienúmque additur, quod ad eam referri non possit, impium sit & indignũ quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique concedere ipse velit. Quamobrem qui vltrà progredi audét, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primùm quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quòd sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei nō se cōtinent: sed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Postremò nihil vnquàm assequentur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hîc abest verbũ Dei, quo nisi fides sēper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis

Quicquid à Deo petere debemus ac possumus hac formula descriptum est.

Mat. 17. 5.
Iesa. 11. 2.

Vide August. de orat. ad Probam.

Qui vltra progrediuntur tripliciter peccãt.

De fuga in persecutione

indulgent, non modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valent aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacitè indicans.

Possumus tamē aliis verbis preces cōcipere, aliorum sanctorum exemplo. Modò quoad sensum nulla fuerit discrepantia.

49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula astringamur, vt nec verbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista lōgè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valde vtilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assiduè suggeruntur, quæ verborum similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, nequis omnino aliud quærat, expectet, aut postulet, quàm quod hac oratione summatim comprehensum est: & verbis licet diuersissimis, sensu tamen non variet. Quomodo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hāc conferri certum est: nullam sanè reperire vsquā liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum superare possit. Nihil hic ōmissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro suis commodis in mentem venire debeat. & adeo quidem exactè vt omnibus meritò spes ablata sit melius aliquid tentandi. In summa, meminerimus hanc diuinæ sapientiæ esse doctrinā: quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

VIII.

Circunstantia quadam obseruandæ.

1. De peculiaribus horis ad precandum cōstituendis.

50 Quanquā autem suprà iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamē ea nostra est imbecillas quæ multis adminiculis sustentari, is noster torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit vt sibi quisque nostrum exercitationis causa peculiares horas constituat quæ non sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane surgimus, antequam diurnam operā aggredimur, dum ad pastum discumbimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit non superstitiosa horarum obseruatio, quibus ceu pensum Deo soluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pædagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim solicitè curandū est, quoties aliqua rerū angustia aut ipsi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eum statim citatis non pedibus sed animis recurramus: deinde ne quā aut nostram aut aliorum prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarum actione manum eius agnoscere nos testemur. Postremò, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circūstantiis Deum alligare velimus, nec illi præscribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quę facturus

Quid tunc cauendum & curandum.

1.

2.

3.

Voluntas Dei votorum nostrorum regula.

ſturus eſt, qua ſibi ratione, quo tempore, quo loco viſum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, præfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati noſtram ſubiicimus, quo non ſecus ac iniecto fręno coercita, Deũ in ordinem cogere ne præſumat, ſed eum votorum omnium ſuorum arbitrum ac moderatorem ſtatuat.

51 Si animis in hanc obedientiam compoſitis, prouidentiæ diuinæ legibus nos regi patimur, facilè diſcemus in oratione perſeuerare, ac ſuſpenſis deſideriis patienter expectare Dominum: certi, etiamſi minimè apparet, nobis tamẽ ſemper adeſſe, ſuóque tempore declaraturum quàm non habuerit ſurdas aures precibus, quæ in omnium oculis neglectæ videbantur. Erit verò iſtæc præſentiſſima conſolatio, ne deficiamus ac deſperatione concidamus, ſiquando ad prima noſtra vota Deus nõ reſpondeat. Quemadmodum ſolent qui dum ſuo tantùm ardore feruntur, ſic Deũ inuocant, vt niſi ad primos impetus adfuerit, ac præſentem opem attulerit, ſtatim iratum ſibi infenſúmque fingant, & omni ſpe exorandi abiecta, inuocare deſinant. Quin potius ſpem noſtram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perſeuerantiam inſiſtamus, quæ tantopere nobis cõmendatur in Scripturis. Nã in Pſalmis frequenter videre licet, vt Dauid & reliqui fideles, dũ precando ferè laſſi videntur aërem verberaſſe, quia Deo ſurdo verba ſparſerint, non tamen à precando deſiſtunt: quia ſua verbo Dei authoritas nõ aſſeritur, niſi locatur eius fides ſupra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & noſtra improbitate fatigatũ, aduerſum nos prouocemus. quod multis ſolenne eſt, qui nonniſi certa conditione cum Deo paciſcuntur, & perinde, acſi ſuarũ cupiditatum ſeruus eſſet, ſtipulationis ſuæ legibus adſtringunt: quibus niſi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo ſæpe in furore ſuo iratus cõcedit quod aliis in miſericordia propitius denegat. Documento ſunt filij Iſrael, quibus ſatius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

2. De perſeuerantia in precibus.

Nobis maximopere commendata præceptis & exemplis ſcripturæ.

Cui opponitur eorum fremitus qui Deo tẽpus & modũ exaudiendi præſcribunt.

Num. 11. 18. & 33.

52 Quòd ſi demum nec poſt longam expectationem aſſequatur ſenſus noſter quid orando profectum ſit, nec fructũ inde vllum ſentiat: fides tamen noſtra, quod ſenſu percipi nõ poterit, nobis certum faciet, nos obtinuiſſe quod expediebat. quãdo toties ac tã certò ſibi curæ fore moleſtias noſtras Dominus recipit, ex quo ſemel in ſuum ſinum depoſitæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione conſolationem poſſideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos deſtituet, qui expectationem ac patientiam ſuorum fruſtrari non poteſt. Erit ipſe vnus nobis pro omnibus: quandobona omnia in ſe complectitur, quæ olim nobis

3. De fidei dignitate, quâ precibus noſtris ſemper obtinemus quicquid maximè expedit.

reuelabit in die iudicij, quo regnum suum planè manifestabit. Adde quòd etiamsi nobis annuat Deus, non tamen semper ad disertam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspendens, modo tamen incognito preces nostras nō vanas fuisse o-
1.Iohan.5.15. stendit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed apprimè vtilis est declaratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamē nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius innixa nunquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentari eo vsque opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recumberent. Nō enim leuibus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere sinit, antequam gustum suæ dulcedinis aliquem
1.Sam.2.6. illis præbeat. Atq; vt ait Hāna, Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hîc possent nisi linqui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore? Vtcunque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt, quandoquidem, nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

Quod quidem cognitu valde necessariū est, ne pij impatiētia & desperatione obruantur.

CAPVT XXI.

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.

Partes huius capitis.

1 Necessitate & vtilitate huius de electione æterna doctrinæ aperta, curiosis frenum iniicitur, sect. 1. & 2.
2 Deinde nonnullis perperam modestis, qui tractationem de prædestinatione fugiunt, satisfit, sect. 3. 4.
3 Postremò, orthodoxa doctrina traditur, sect. 5. 6. & 7.

Doctrina de electione ac prædestinatione.

AM verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hęc quoque varietas seruiat. Quòd si palam est Dei nutu fieri vt aliis vltrò offeratur

tur salus, alij ab eius aditu arceãtur: hîc magnæ & arduæ protinus emergunt quęstiones, quę aliter explicari nequeunt quã si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex cõmuni hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prędestinari. Vt autem perperam se ipsi impediant, ex contextu postea liquebit. Adde quòd in ipsa quæ terret caligine, non modo vtilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostram ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm est. Atqui quod ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus omisso prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquiæ secundum electionem gratuitam saluæ fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantũ in se est obscurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipsam humilitatis radicem euellũt. Clarè testatur Paulus, vbi residui populi salus electioni gratuitę ascribitur, tunc demum cognosci, Deũ mero beneplacito seruare quos vult, nõ autẽ mercedem rependere, quæ nulla deberi potest. Qui fores occludunt, nequis ad gustum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quã Deo faciunt iniuriam: quia neq; ad nos vt par est humiliandos quicquam aliud sufficiet, nec quàm simus obstricti Deo, ex animo sentiemus. Nec verò alibi solidæ fiduciæ fultura, etiam Christo authore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales cõflictus omni metu liberet, inuictósque reddat, saluum fore promittit quicquid à patre accepit in custodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miseros fore quicunque se peculiũ Dei esse ignorant: ac proinde eos pessimè & sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas notauimus vtilitates cæcutiendo, salutis nostræ fundamentum è medio sublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, nõ posset inueniri, nec inter creaturas agnosci? quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædestinationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam rem

Est necessaria.

Vtilis item & suauissima.

Multiplex illa vtilitas. huius ignorantia gloriam Dei imminuit.

Rom. 11. 5.

Humilitatis radicem euellit.

Et superbiam gignit ac fouet in mentibus hominum.

Contrà, inde oritur certitudo salutis.

Pax conscientiæ.

Iohan. 10. 25.

Serm. in cãt. 78.

Ecclesia natiuitas.

Duplici autem hominum generi primum occurrit. ipsam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. Disputationem de prædestinatione, quũ per se sit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeo periculosam reddit hominum curiositas: quæ nullis repagulis cohiberi potest quin in vetitas ambages euagetur, & in sublime se proripiat: nihil, si liceat, arcani, quod non scrutetur atque euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quũ multos videamus passim ruere, & in iis quosdam alioqui non malos: opportunè admonendi sunt quis sit in hac parte officij

1. Curiosis.

Eorum hac in parte officium. sui modus. Primùm ergo meminerint, in prædestinationem dũ inquirunt, se in diuinæ sapientiæ adyta penetrare, quò siquis securè ac confidenter prorumpat, nec quo suam curiositatem satiet assequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscõdita esse voluit Dominus, impunè homo excutiat: & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipsam quoq; admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobisque conducere prouidebat.

Confirmatur sententia Augustini. 2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculũ Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Nõ enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quũ diceret, Multa habeo vobis dicenda: sed nõ potestis portare nunc. Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est: vt fiant corda nostra capacia earũ rerum quas capere modo non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viã quæ ad inuestigandũ quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicũ esse lumen quod ad perspiciendũ quicquid de ipso conspici oportet nobis præluceat: facilè nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem, necesse sit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiã appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, nõ minoris esse insaniæ, quàm siquis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorãtia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione abstineamus, cuius est cum stulta tum periculosa, atq; adeò exitialis affectatio. Quòd si nos solicitat ingenij lasciuia, semper illud quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curio-

Homil. 35. in Iohan.
Iohan. 8. 26.
Admonitione Christi.
Dicto Solomonis.
Prou. 25. 27.

sis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quam in ruinam præcipitare nos potest.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædestinationis mētionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tametsi iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanū ingenium, quod se coerceri nō temerè patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundū erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducat. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgarit quæ vtile sit vllo modo supprimi. Permittamus, inquā, Christiano homini cunctis qui ad eum diriguntur, Dei sermonibus mentem auresque reserare, modò cum hac temperantia, vt quum primum Dominus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirēdum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quod timēt periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dictet: quærenda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur. Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commēdet tantùm à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cācellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

2. Occurrit alius, perperam modestis, qui hāc doctrinam nullo modo attingi volunt.

Quorum simulata moderationis adhibetur correctio primi.

Altera.

Tertia.

Et obiectio ex Solomone petita diluitur Mosis testimonio.

Prou. 25. 2.

Deut. 29. 29.

4 Arripiunt subitò, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celāda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium nō minus insolenter se efferet quum audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint paulum supra

Secunda eorundem obiectio, profanos homines impingere in hanc doctrinam.

1. Responsio, in multis aliis orthod. fidei capitib. idem facerent impij.

quinque annorum millia effluxiſſe à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otioſa fuerit ac ſopita Dei virtus. Nihil deniq. proferetur quod non ludibriis ſuis impetant. Quo hæc ſacrilegia compeſcamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an ſilendo tranſmittenda mundi creatio? Imò verò potentior eſt & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Auguſtinus in opuſculo de bono perſeuerantiæ validè contendit. Videmus enim pſeudoapoſtolos nō potuiſſe efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipſius puderet. Quod autem piis quoque mentibus periculoſam eſſe dicunt totam hanc diſputationem, quia ſit exhortationibus aduerſa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipſum conturbet atq; exanimet: inane eſt. Has ob cauſas redargui ſe ſolitum non diſſimulat Auguſtinus quòd prædeſtinationem nimium liberè prædicaret. ſed, quod illi promptum erat abundè refellit. Nos autē, quia multæ & variæ huc ingeruntur abſurditates, vnamquamque ſuo loco diluendam ſeruare maluimus. Tantum illud in vniuerſum obtinere apud eos cupio vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne ſcrutemur: quæ in apertū protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curioſitatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud ſcitè ab Auguſtino dictum eſt, nos tutò Scripturam ſequi poſſe, quæ velut materno inceſſu ſubmiſſius graditur, ne infirmitatem noſtram deſerat. Qui verò tam cauti ſunt vel timidi vt prædeſtinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quonam obſecro colore tegent ſuam arrogantiam, quum obliquè Deum inſimulēt ſtultæ incogitantiæ, quaſi periculum cui prudenter occurrere ſibi videntur, non præuiderit? Quiſquis igitur prædeſtinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acſi inconſideratè ei elapſum foret quod eſt Eccleſiæ noxium.

2. Dei veritas ſeipſam ſatis ſuperque tuetur. Cap. 15. vſque ad 20.

Tertia obiectio, periculoſā eſſe hanc diſputationem.

1. Reſponſio, idē Auguſtino obiectum eſt. De bono perſeuerantię, c. 14.

2. Quæ Deus aperuit non cōtemnamus.

Lib. 5. de Gē. ad liter.

3. Arrogantes eſſe huiuſmodi obiectores, & in Deum blaſphemos.

5 Prædeſtinationem, qua Deus alios in ſpem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius cenſeri, ſimpliciter negare audet: ſed eam multis cauillis inuoluūt, præſertim verò qui præſcientiam faciunt eius cauſam. Ac nos quidem vtranque in Deo ſtatuimus: ſed præpoſterè dicimus alteram alteri ſubiici. Præſcientiā quum tribuimus Deo, ſignificamus omnia ſemper fuiſſe ac perpetuò manere ſub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritū, ſed omnia ſint præſentia. & ſic quidē pręſētia, vt non ex ideis tātùm imaginetur (qualiter nobis obuerſantur ea quorū memoriā mens noſtra retinet) ſed tanquā ante ſe poſita verè intueatur ac cernat. Atq; hæc præſciētia ad vniuerſum mundi ambitū & ad omnes creaturas extenditur. Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe conſtitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet.

Quod ad rē ipſam attinet, ab omnib. receptam, à quibuſdam cauillis inuoluitur.

1. Præſcientiæ nomine, quam Prædeſtinationis cauſam cōſtituunt. Ideo quid ſit Præſcientia & Prædeſtinatio oſtenditur: nec præſcientiam ſed Dei beneplacitum prædeſtinationis eſſe cauſam.

vellet. Non enim pari cōditione creātur omnes: ſed aliis vita æterna, aliis dānatio æterna præordinatur. Itaq; prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatū dicimus. Hanc verò Deus non modò in ſingulis perſonis teſtatus eſt ſed ſpecimē eius in tota Abrahæ ſobole edidit, vnde palàm fieret, in eius arbitrio eſſe qualis cuiuſque gentis futura ſit conditio. Quum diuideret Altiſſimus gētes, & ſepararet filios Adam, pars eius fuit populus Iſrael, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos eſt ſegregatio: in Abrahæ perſona, quaſi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: cauſa verò nō apparet, niſi quòd Moſes, vt poſteris anſam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hāc aſſignat cauſam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit ſemen eorum poſt eos. Expreſſius alio capite. Non quia reliquas gentes ſuperaſtis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: ſed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipſum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælum eſt, terra, & quæcunque in ea ſunt: & tantummodo complacuit ſibi in patribus tuis, & amauit eos, elegítque vos ſemē eorum. Item illis alibi ſanctificatio præcipitur, quòd electi ſint in populum peculiarē. Et alibi iterum dilectio aſſeritur eſſe protectionis cauſa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem noſtram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem tranſcribunt: non modò quia ſciebant nullis eas meritis ſe adeptos, ſed ne ſanctum quidem Patriarcham ea fuiſſe virtute præditum vt ſibi & poſteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat omnem ſuperbiam, exprobrat nihil tale fuiſſe promeritos, quum populus ſit contumax ac duræ ceruicis. Sæpe etiam odiosè & probri loco hanc electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter deſciuerant. Quicquid ſit, nunc in medium prodeant qui Dei electionē volunt aſtringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnam aliis omnibus præferri, audiant nullo reſpectu adductum fuiſſe Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiā prauos & immorigeros eſſet propēſior: cum eóne litigabunt, quia tale miſericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obſtreperis ſuis vocibus opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iuſtitiam eius ferient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiā principium gratuiti fœderis reuocantur Iſraelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ ſunt, vel ſpes in futurum tempus erigenda. Ipſe fecit nos, & nō ipſi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues paſcuorum eius. Non eſt ſuperuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt

Id primùm ex gratuita electione ſobolis Abrahæ, & aliorum omnium reprobatione appareret.

Deut. 32. 8.
Deut. 4. 37.
Deut. 7. 8.
Deut. 10. 14.
Deut. 23. 5.
Pſal. 47. 5.
Deut. 9. 6.
Pſal. 95. 7.

ſciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò eſſe authorem, ſed à ſeipſo cauſam ſumpſiſſe, quia nihil in ipſis
Pſal.105.6. erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos eſſe iubet, his verbis, Semen Abrahæ, ſerui eius: filii Iacob, electi eius. Et poſtquam continua Dei beneficia recenſuit tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter e-
Pſal.44.4. giſſe, quia recordatus eſt fœderis ſui. Cui doctrinæ reſpondet toties Eccleſiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus noſtris dedit terram: quia complacitũ tibi eſt in illis. Notãdum verò eſt, vbi fit terræ mentio, ſymbolum eſſe viſibile arcanæ ſegregationis, in qua continetur adoptio. Ad eãdem gra-
Pſal.33.12. titudinem populum hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Iehoua eſt Deus, populus quem elegit in hæreditatẽ ſibi. Ad bo-
1.Sam.12.22. nam ſpem verò animat Samuel, Nõ deſeret vos Deus propter
pſal.65.5. magnum nomen ſuum: quando placuit ei vos ſibi creare in populum. Quomodo & ſeipſum Dauid, dũ impetitur eius fides, ad pugnã armat. Beatus quẽ elegiſti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abſcondita, tam liberatione prima quam ſecunda aliíſque intermediis beneficiis ſancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Ieſaiam, Miſerebitur Deus Iacob,
Iſa.14.1. & eliget adhuc de Iſrael, quia futurum tempus deſignãs, collectionem reſidui populi, quem viſus fuerat abdicaſſe, ſignum fore dicit ſtabilis firmæque electionis, quæ ſimul excidiſſe viſa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: con-
Ieſa. 41. 9. tinuũ inſignis liberalitatis paternæ beneuolentiæ curſum com
Zach.2. 12. mendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus Ieruſalem. quaſi eam durius caſtigãdo reprobaſſet, vel exilium fuiſſet electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non ſemper appareant ſigna.

Deinde, quod ex Abrahæ ſecundum carnẽ filiis quoſdam repudiauit, quoſdam ſpeciali gratia Deus dignatus eſt.

6 Addendus eſt ſecundus gradus reſtrictior, vel in quo conſpicua fuit Dei gratia magis ſpecialis: quãdo ex eodem genere Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Eccleſia fouendo, ſe inter filios retinere oſtendit. Iſmael parem initiò gradum cum fratre Iſaac adeptus erat: quia ſpirituale fœdus in eo nõ minus obſignatum fuerat ſymbolo Circunciſionis. Exciditur ille: deinde Eſau: poſtremò innumera multitudo & totus ferè Iſrael.
Pſal.78.69. In Iſaac vocatum fuit ſemen: eadem vocatio in Iacob durauit. Simile exemplũ edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Pſalmo magnificè prædicatur, Repulit tribum Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit: ſed elegit tribũ Iuda. Quod aliquoties ſacra hiſtoria repetit, quo melius in iſta mutatione admirabile gratię Dei arcanum pateat. Vitio ſuo & culpa, fateor, exciderũt ab adoptatione Iſmael, Eſau, & ſimiles: quia appoſita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarũt. Fuit tamẽ hoc ſingulare Dei beneficiũ, quòd eos reliquis

Gen-

Gentibus præferre dignatus fuerat: ſicut dicitur in Pſalmo, Nõ ita fecit aliis nationibus, nec iudicia ſua manifeſtauit eis. Cæterùm hîc duos gradus notandos eſſe non temere dixi: quia iam in totius gentis electione oſtendit Deus ſe in mera ſua liberalitate nullis legibus aſtrictum: ſed liberum eſſe, vt minimè ab eo exigenda ſit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipſam verè eſſe gratuitã demonſtrat. Ideo Malachias Iſraelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto genere humano electi, ſed etiam ex ſacra domo in peculium ſegregati, perfidè & impiè Deum tam beneficum Patrem ſpernant. Nónne frater erat Eſau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Sumit enim Deus pro confeſſo, quum vterq; eſſet progenitus ex ſancto patre, & fœderis ſucceſſor, denique ramus ex ſacra radice: iam filios Iacob non fuiſſe vulgariter obſtrictos, qui in illam dgnitatem aſciti fuerant. ſed quum reiecto Eſau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus eſſet, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuiſſe retentos.

Pſal. 47.20. | Malac. 1.2.

7 Quanquam ſatis iam liquet Deum occulto cõſilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondũ tamen niſi dimidia ex parte expoſita eſt gratuita eius electio, donec ad ſingulas perſonas ventũ fuerit, quib. Deus non modò ſalutem offert, ſed ita aſſignat vt ſuſpenſa vel dubia non ſit effectus certitudo. Hi in ſemine illo vnico cẽſentur cuius meminit Paulus. nam etſi adoptio in manu Abrahę fuit depoſita, quia tamẽ multi ex poſteris quaſi putrida membra reſecti ſunt: vt efficax & verè ſtabilis ſit electio, neceſſe eſt aſcẽdere ad caput in quo electos ſuos cæleſtis Pater inter ſe colligauit, & ſibi inſolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidẽ liberalis Dei fauor, quẽ aliis negauit, in Chriſti tamẽ mẽbris lõgè pręſtãtior eminet vis gratię: quia capiti ſuo inſiti nunquã à ſalute excidũt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ loco quẽ nuper citaui ratiocinatur, vbi Deus, interpoſito vitæ æternę pacto, populum quem piam ad ſe inuitat, ſpecialẽ electionis modum in parte ſubeſſe, vt nõ omnes promiſcua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totã ſobolẽ Patriarchæ, quã Propheta illic opponit poſteris Eſau. Hoc tamen nõ obſtat, quominus in perſona vnius hominis ſpecimen electionis propoſitum nobis fuerit, quę effluere nõ poteſt quin ad metã ſuam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias nõ fruſtra obſeruat: quia experiẽtia oſtẽdit ex magna multitudine pleroſq. dilabi & euaneſcere, vt ſępius maneat exigua tãtũ portio. Quòd autẽ generalis electio populi nõ ſemper firma & rata ſit, in prõptu ſe offert ratio: quia cũ quib. paciſcitur Deus, nõ protinus eos donat ſpiritu regenerationis, cui⁹ virtute vſq. in finẽ in fœdere perſeuerẽt: ſed externą

Poſtremò, quod in Chriſtianis quoq. hoc ipſum factum eſſe Apoſtolus oſtẽdat, vſque ad ſingulas perſonas. | Rom. 9.8. | Gal. 5.16.19. 20. | Malach. 1. 2. | Rom. 9.27. | Rom. 11.4. | *Cùr generalis electio Iſraelis non ſemper firma & rata ſit.*

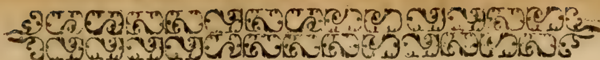
mutatio absque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia nō de nihilo pepigerat Deus se patrem & redemptorem illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiā non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitentia. Nā quòd sibi Deus Ecclesiam subinde ex filiis Abrahæ potius quā ex profanis gentibus collegit, rationē habuit fœderis sui: quod ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne prorsus intercideret. Deniq; communis illa adoptio seminis Abrahæ, visibilis quædā imago fuit maioris beneficij quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hæc ratio est cur tam sedulo discernat Paulus filios Abrahæ secūdum carnem à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quòd simpliciter esse Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod non sine fœderis cōtumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consiliū, quo sibi prædestinauit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranuis partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit dicimus, æterno & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursum exitio deuouere. Hoc consilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu. quos verò dānationi addicit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à notitia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hîc præteribo figmenta, quæ ad euertēdam prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abundè redarguunt. In iis tantùm immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Communis illa adoptio maioris beneficij imago.

Ex supradictis sequitur, Deū immutabili cōsilio de gratuita quorundā hominum electione & aliorum iusta reiectione semel constituisse.

Summa huius capitis & trium sequētium.

CAP.

CAPVT XXII.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimonijs.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ, aduersus duplex hominum genus, confirmatio, ex Pauli & Christi testimonijs, diligenter expositis, collecta, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.

2 Quarundam obiectionum ex veteribus, Thoma Aquinate, & recentioribus, repetitarum, dilutio, sect. 8. 9. 10

3 De reprobatione, cuius fundamentum in Dei iusta voluntate prorsus situm est, sect. vlt.

HÆc omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interposito præscientiæ velo electionem non modo obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, ne quis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hîc Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruia. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam, alios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non quæram vnde aliis posteritas Abrahæ præcelluerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causa non inuenitur. Respondeant cur homines sint magis quàm boues aut asini: quum in manu Dei esset canes ipsos fingere, ad imaginẽ suam formauit: Cõcedéntne brutis animalibus de sua sorte cum Deo expostulare, quasi iniustũ sit discrimen? Certè prærogatiua quã nullis meritis adepti sunt, eos potiri nihilo æquius est quã Deũ sua beneficia pro iudicij sui mẽsura variè distribuere. Si ad personas

Nonnulli existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, alios eligere, alios reprobare.

Alij litem Deo intendunt quod quosdam eligens alios præterat.

Vtrique refelluntur. 1. firmissimis rationib.

2. Augustini testimonio. transiliãt, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltẽ ad Christi exemplum debebunt expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam secure garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuisse dicẽt vt in ipso vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidissimũ esse gratuitæ electionis speculum, ne in membris nos conturbet, nec iuste viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hic siquis quærat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul prodet. Quod si pergant velle Deo liberũ ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quod datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoq; pronuntiet scriptura operæpretium est attendere. Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit. perinde enim est acsi diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquã ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ consortiũ sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hæreditatẽ adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quod diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mũdi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

Aug. de cor. & gratia ad Valent. c. 15. Item, De bono perseuerãtiæ, c. vii. Et de verbis Apo. Serm. 8.

3 Apostoli authoritate.

Ephes. 1.4.

Coloss. 1.12.

Ephes. 1.4.

Qui electi. 2 Quo solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæpretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellẽt, sicuti etiam mox asserit. quare nimis fœdo commẽto deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquẽt qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicẽs ante creatum mundum, omnẽ dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erãt? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquemq; extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos: quãdo videmus

Quando.

In quo.

demus non omnes esse Christi membra. Quod additur, fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit quãdo reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior quæritur, respõdet Paulus Deum ita prædestinasse & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati essent, gratiam qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

Ad quid.

Qua de causa.

5 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidem hîc non prosequitur, sed subaudiendã est qualis alibi explicatur ab ipsomet. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundũ opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tempora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essemus sancti & immaculati, scrupulũ omnem adimi. Dic enim, quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hîc cauillum quo subinde confugiunt, nullis precedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiã, futuris tamẽ concedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuãtur, electioni causam dedisse. Idipsum quod dixerat, videtur magis postea cõfirmare, vbi ait, Secundum propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidẽ Deum in semetipso proposuisse, perinde valet acsi diceretur nihil extra se considerasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subiicit huc pertinere totam electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinę gratiæ. Certè Dei gratia nõ sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porrò hæc gratuita nõ erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sunt futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegistis; sed ego elegi vos. Vbi nõ præterita tãtùm merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cùm eligerẽtur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendũ, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatẽ homines pręuenire, vt nihil apud ipsos nec

Hæc causa est, Dei beneplacitum, ità in electione regnat, vt nulla in considerationem veniant opera, nec præterita, nec futura, quod probatur Pauli & Christi præclaris testimoniis.

2.Tim.1.9.

Ephes.1.5.

Iohan.15.16.

Rom.11.35.

præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

Deinde illustri disputatione Apostoli ad Romanos. Rom. 9. 6. 11.

4 Iam ad Romanos; vbi argumentum hoc & repetit altius & fusius prosequitur, negat omnes esse Israelitas qui progeniti sunt ab Israele: quia etsi iure hæreditario omnes essent benedicti, successio tamē non ad omnes peræquè transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallacíqueglorиatione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papistæ fictitio hoc colore se in Dei locum substituerēt. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratā illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectò & absurdè Paulus ad arcanā vsque electionem lectores eueheret. Iā si Dei volūtas (cuius causa extra ipsum neque apparet neque quærenda est) alios ab aliis discernit, vt nō omnes filij Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque cōditio in seipso initiū habere fingitur. Longius deinde rem prosequitur sub exemplo Iacob & Esau. nam quum ambo essent filij Abrahæ, pariter inclusi in vtero matris, primogenituræ honorē trāsferri ad Iacob, portento similis fuit mutatio, qua tamen Paulus cōtendit testatam fuisse electionem vnius, & alterius reprobationem. Quæritur origo & causa quam præscientiæ doctores in hominū virtutibus & vitiis expositam esse volunt. Hoc enim illis facile compendiū est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet indignos: sic quidem audacter illi. Paulus autē quid? quū nōdum nati essent, nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundum electionē propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictū est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Si quid valeret præscientia in hoc fratrū discrimine, importuna certè fieret temporis mētio. Demus Iacob fuisse electū, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondum fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihil dum boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atque ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera cōciliant gratiam, suum illis pretium meritò iā tunc cōstare debuit ante natum Iacob, perinde ac si adoleuisset. Atqui in expediēdo nodo pergit Apostolus, docétque adoptionē Iacob, nō ex operibus profectam esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritū tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterum disertè euertere volens.

Cuius scopus & methodus aperitur.

Nunc autē impugnāt præsciētiæ doctores, quos Apostolus refellit, electionem specialem & prorsus gratuitam asserēs.

acsi

acsi diceret considerandum esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis homines. Postremò certũ est electionis & propositi vocibus, quascunque comminisci homines solet causas extra arcanum Dei consilium, ab hac causa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locũ aliquem in electione assignãt? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, nõ ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendêre fratrum discrimen: quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neque verò eum latuisset istorũ argutia, siquid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, vt opera bona causæ suæ proferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diuinæ electionis arbitrio fundatam esse fidelium salutem. neque illum fauorẽ operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi ὑποτύπωσιν. Fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterũ enim assumit, alterũ reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum precederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato cõsilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, vt omnẽ gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adiicit; Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

Istorum doctorum effugium.

Responsio.

Summa disputationis Apostolicæ, eiusdémque analysis.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendum esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatẽ cooptatus (sunt enim plerimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturã detorserit in his testimoniis citandis) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abusum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacobo electionem, quæ apud inaccessũ eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurũ seculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium, multásque tristitiæ & curarũ acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: nõ dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenen- 3.

Exceptio.

Responsio 1.

2.

dum etiã illud memoria, terræ Chanaan annexũ fuisse cęlestis domicilij pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causã si quæres, hanc (Rom.9.15.) reddit Apostolus, Quia Mosi dictũ sit. Miserebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quẽcũq. miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronunciat, nullam hominibus benefaciẽdi rationẽ in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere: ideóque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuat, cur ad teipsum descendes? Quum vnam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuã cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populũ venire necesse est, quem Paulus alibi præcognitũ fuisse Deo scribit: non qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præsciẽtia Dei fuisse morti addictum, non speculantem Deum inducit, sed salutis nostræ authorẽ. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationẽ, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationẽ exprimat, Deum haud dubiè dum author est nostræ salutis, non egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodẽ capite Christũ dicit agnũ fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantùm obtecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum (2.Tim.2.19.) cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde acsi diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrium facere

Efficacia autẽ electionis gratuitæ pertinet tantùm ad fideles qui populus præcognitus appellatur. Rom.11.2. Act.2.23. 1.Pet.1.2.

Porrò hæc Dei præcognitio vel præscientia, nõ est speculatiua, sed actiua.

cere

cere se volens, præcisè negat se vni potius quàm alteri fore misericordem: nisi quia ita libuerit. quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vindicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdā ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuolaet hîc fortè quispiam circulum, atque excipiet, cēseri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantùm laborat Christus, etiamsi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur antè fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc in paucitate credentiū manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei patris peculium, paulò pòst addit. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna non multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mūdum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus inserat, sibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Siquis roget vnde elegerit, alibi respondet, Ex mundo, quē à precibus suis excludit vbi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendū est, vbi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquā notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutū, sed cælesti decreto. Vnde sequitur, nullos proprio marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorē. Nā quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus esset, hoc tantùm refertur ad munus Apostolicum, quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apostolatum gereret, Diabolo esse

Postremò, hoc ipsum ex ipsius Christi verbis probatur.
Iohan. 6.
Exceptio.
Responsio.
Iohan. 6.44.
Iohan. 17.9.
Iohan. 13.18.
Iohan. 15. 19.
Conclusio responsionis, & instantia de Iuda solutio.

deterior: sed quos inseruit semel Christus in corpus suum, eorũ
Iohan.10.28. neminem perire sinet: quia in conseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedi-
Iohan.17.12. sti mihi nemo periit nisi filius perditionis, etsi καταχρηστική est loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius verò intrinsecam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito cõtentus est.

1. Obiectio ex veteribus Patribus. 8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suã gratiã inter homines dispẽsare prout ea quenq; bene vsurũ præuiderit. Adde & Augustinũ in ea fuisse aliquando senté-
Li.1 Retract. cap. 11. tia: sed cùm melius in Scripturæ cognitione profecisset, nõ retractauit modò vt euidenter falsã, sed fortiter cõfutauit. Quin & post retractationẽ, Pelagianos perstringens, quòd in errore persisterent: Quis istũ, inquit, acutissimũ sensum Apostolo de-
Responsio ex Augustino medio electo. fuisse nõ miretur? Nã cùm rẽ stupendã proposuisset de illis nõdũ natis, & deinde sibi quæstionẽ obiiceret: Quid ergo? nũquid
Epist.106. ad Sixtum. est iniquitas apud Deũ? erat locus vt responderet, Deũ præuidisse vtriusq; merita: non tamẽ hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiã cõfugit. Et alibi, cùm omnia ante electionẽ meri-
Hom. in Ioh. 8. ta sustulisset: Hîc certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi
Iohan.15.16. *Ex Ambrosio quem citat Augustinus.* vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd eramus eum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valet Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrum authoritate acquiescunt. Quãquam non patitur Augustinus se à reliquis disiungi: sed claris testimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib. de Præd. sanct. cap. 19.) Christus quem miseratur vocat. Item, Si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. sed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi nonnisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam
Ex firmißima ratione Apostoli. intendamus. Difficilis quæstio mota erat, Nũ iustè faceret Deus qui certos homines sua gratia dignaretur. qua se vno verbo expedire Paulus poterat, si operũ respectũ obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potius cõtinuat qui in eadem difficultate versetur. Cur, nisi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur.

Nullis

Nullis ergo ambagibus respōdet, Ideo suis electis fauere Deū, quia velit: ideo misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor, cuius miserebor: & miseratione complectar, quem miseratione complectar: acsi diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere. Exod. 33. 19. *Cuius summa additur.*

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritorum non ex parte quidem actus prædestinantis esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodā modo sic vocari posse, nempe secundum particularē prædestinationis æstimationē, vt quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, siquis plus aliquid prospicere hîc cupiat, præpostera erit affectatio. Quòd si certare subtilitate libeat, nō deest quo istam Thomæ argutiolā retundamus. Ipse contendit, gloriam electis quodammodo prędestinari ex meritis: quia gratiam illis prædestinat Deus qua gloriā mereantur. Quid si cōtrà excipiā, prædestinationē ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esséq; eius veluti pedissequam? gratiā iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationē gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quàm è conuerso. Sed valeāt hæc certamina, vt sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent. Verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet sapere. *2. Obiectio, ex Thoma Aquinate.* In 1. Sent. Tract. 25. quæst. 23. *Responsio 1.* 2. 3. Ambr. de Vocat. gent. lib. 1. cap. 2.

10 Obiiciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium si vniuersaliter omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionū vniuersitas discretionē specialis gratiæ, secundum eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tā opprimendæ veritatis causa, quàm vt spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorū curiositatem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum: quia nunquā excusabilis est tergiuersatio. Eorū verò qui proteruius insultāt, nimis certè putidū cauillum, vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem, neque tamē omnibus dari resipiscentiæ & fidei spiritum, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulant illis nego, vt duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super vrbem vnam pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denūtiat, nō obstringit se certa lege vt æqualiter vocet omnes. *3 Obiectio recentiorum.* *Responsio.* *Conciliatio locorum specie tenus pugnantiū.* Amos 4. 7. & 8. 11.

Actor.16.6. Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere & eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurum hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam

Iesa.8.16. tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nam de illis tantùm, nō autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinā vt efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filiis seorsum reposita esse dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quamuis generaliter omnes compellet vox Euangelij, rarum esse tamen fidei donū.

Cur multi vocati, pauci sint electi.

Iesa.53.1. Causam assignat Iesaias quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè cōtemni, quia audire pertinaciter multi recusant: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque vero Prophetæ consilium est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontē esse tradit quòd Deus nō dignetur illis brachium suum patefacere: tantùm admonet, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim soláne prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque credunt in filium Dei vnigenitum,

Iohan.1.12. filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. Nempe vbicunq; est fides. sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis, nouum non est: non solùm quia maior pars contumax re ipsa apparet aduersus Deum, sed quia non omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo consentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo nō esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam à serie causarum & effectuum facile colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refertos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mūdi creationem: ideo non omnibus esse communes has diuitias, quia elegit Deus tantùm quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fidem electorum commendet, ne quisquam putetur fidem sibi proprio motu acquirere, sed penes Deum resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui. Magnum secretúmque in-

1. Exceptionis de mutuo consensu fidei cum verbo solutio.

2. Ad quam satisfit verbis Augustini, Pauli, & Bernardi.

Aug. de verb. Apost. Ser. 11.

Ephes.1.3.

Tit. 1.1.

Ad Thomam præpositum Beuerlæ, epist. 107.

innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterij, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo pòst cõcludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternum super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem: in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo non sunt regeniti, ad splendorem vultus eius obstupescere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt nõ perdam quod dedit Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo insereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius, alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutem nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porro quia testimoniis quæ citaui exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

Itẽ, Christi aperto testimonio.

Iohan. 6.46.

Ibid. 39.

Ioh. 10.4.

Ibid. 29.

Ibid. 26.

11 Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt enim Iacob, nihil dum bonis operib. promeritus, assumitur in gratiã: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi idipsum quod nobis perspicuũ est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quãdo hoc nominatim vrget, quum nihildum boni aut mali designassent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus nõ esse. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisset iustitiæ eius patrocinium, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides vt in solum Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo si non possumus rationem assignare

Rom. 9.13.

De Reprobatione quid sit statuendum.

Ibid. 18.

Cuius fundamẽtum in Dei iusta voluntate situm.

cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quũ enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil causę quęrere extra eius voluntatem.

CAPVT XXIIII.

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.

Constat hoc caput quatuor partib. quæ præcipuas obiectiones variásque aduersariorum instantias & exceptiones ab his obiectionib. pendentes, refellunt. His præmittitur 1. sect. refutatio eorum qui electionem fatentur, reprobationem negant.

1 Primæ obiectionis adu. doctrinam de electione & reprobatione consideratio, sect. 2 3. 4. & 5.
2 Ad secundam obiectionem responsio, sect. 6. 7. 8. & 9.
3 Obiectionem tertiam, eiusdémque confirmationem diluit sect. 10. & 11.
4 Quarta refellitur sect. 12. & 13. addita sect. 14 vtili & necessaria cautione.

Falluntur qui reprobationem negant. Vid. Bernar. in die ascẽs. Serm. 2.

ÆC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum classici variè & supra modũ tumultuetur. Ac multi quidem, acsi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quẽquam reprobari. sed inscitè nimis & pueriliter: quãdo ipsa electio nisi

2. Electio enim nisi reprobationi opposita non stat.

reprobationi opposita nõ staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutẽ: fortuitò alios adipisci, vel sua industria acquirere, quod sola electio paucis confert, plusquã insulsè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neq; alia de causa nisi quòd ab hæreditate quam filiis suis prædestinat, illos vult excludere.

Proteruè agunt cum Deo, cuius consilia Angeli ipsi adorant. Rom. 9. 20.

Nec verò tolerabilis est hominũ proteruia, si Dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius cõsilio quod Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuimus indurationẽ non minus in manu Dei & arbitrio esse quàm misericordiam.

3 Expressis Scripturæ testimoniis refellũtur.

Nec verò Paulus, horũ quos dixi exẽplo, anxiè laborat vt mendacij patrocinio Deum excuset: tantùm admonet figmento nefas esse cum fictore suo rixari. Iã qui non admittũt, vllos à Deo repro-

reprobari, quomodo se expediēt ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoscunque cælestis Pater dignatus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, cōtenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cum Deo, si ab vna parte volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerantia & lenitate vasa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obseruent lectores, vt ansam susurris & obtrectationibus præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquū est calculo nostro subiici profunda illa iudicia quæ sensus omnes nostros absorbent. Quod respōdent aduersarij friuolum est, Deum non prosus reiicere quos in lenitate tolerat: sed suspenso manere erga eos animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiam non abs re vasa iræ dici apparata ad interitum, vasa autē misericordiæ Deum præparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo adscribit & vēdicat: perditionis culpā reiicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt. Sed vt illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris membri: minimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanū cōsilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei cōsilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit, quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Mat. 15. 13. *4. Deo obstrepunt, per Apostolum consilia sua aperienti.* Rom. 9. 22. *Exceptio.* *Responsio.* Lib. 5. contra Iul. cap. 5. *Exceptio.* *Responsio.* *Augustini voce confirmata.* Lib. 1. de præd. Sāct. c. 2.

2 Hæc quidem piis & modestis abundè sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciē virulenti isti canes euomunt contra Deum, ad singulas, pro vt res feret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigāt stulti homines, quasi eum teneant suis criminationibus obnoxiū. Primùm ergo interrogāt quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quā legitimæ iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum Deo expostu-

Obiectio. Deū immerito irasci iis quos exitio, citra proprium meritum, deuouet.

lent homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis armabuntur, si reputent quàm sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & meritò esse debeat. Nam si vllam causam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Adeò enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipso quòd vult, iustum habēdum sit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, respōdendum est, Quia voluit. Quòd si vltra pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quæris, & sublimius Dei voluntate, quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas, & quod non est ne quærat: vt ne forte id quod est non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quisquis de arcanis Dei sui cum reuerētia philosophari volet. Aduersus impiorum audaciā, qui Deo palàm maledicere non formidāt, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorū conscientiis omnem tergiuersationem adimendo, conuictas stringet, reásque peraget. Neque tamen commentum ingerimus absolutæ potentiæ: quod sicuti profanum est, ita meritò detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum exlegem, qui sibiipsi lex est: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, sed summa perfectionis regula, etiam legum omnium lex est. Verū negamus obnoxium esse reddendæ rationi: negamus etiā nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tentamus vltrà quàm licet, metum incutiat illa comminatio Psalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

Responsio 1. à cōsideratione diuinæ voluntatis.

Hoc ex August. sumptū lib. 1. de Gen. cōtra Manic. c. 3.

Quæ sit illa voluntas, & quomodo consideranda.

Psal. 51. 6.

3 Tacendo potest Deus ita cōpescere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersus eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde siquis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinarit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, responsionis loco vicissim eos rogemus, quid Deum homini debere existiment, si eum à natura sua æstimare velit. Qualiter peccato vitiati sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, ídque non tyrannica sæuitia, sed æquissima iustitiæ ratione. Quod si iudicio mortis obnoxij sunt omnes naturali conditione, quos ad mortem Dominus prædestinat, de qua, obsecro, eius iniquitate erga se conquerantur? Veniant omnes filij Adam: cum suo creatore contendant ac disceptent, quòd æterna illius pro-

Resp. 2. eáque trimembris.

Deus nihil homini debet.

Æquissima iustitiæ ratione peccato corruptos odio prosequitur.

prouidentia, ante suam generationem, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionem contrà vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte se perduci, velint nolint, ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrependi affectatio, quòd data opera supprimant quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei prætextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse authorem confitear, quod verissimũ est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientiis insculptum subinde eorum oculis recurrit.

Sua ipsorũ conscientia sensu & iudicio reprobi omnes morti destinari iusto Dei iudicio agnoscunt.

4 Rursum excipiunt, Nónne ad eam quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptioné Dei ordinatione prædestinati antè fuerant? Quum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prędestinatione lapsus est Adam, ac posteros suos præcipites secum traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam. atque id est quod principiò dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obtrectationi Deum subiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo! tu quis es qui disceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiam, sed subterfugium captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtur quàm Deo esse potentiam quæ impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verùm lõgè secus est. quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dũ iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiam auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiorem esse iustitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metienda sit, vel ingenij humani tenuitate possit comprehendi. Fatetur quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudiciis profunditatem, à qua mentes omnes hominum absorbendæ sint si conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum sit ad eam legem redigere Dei opera, vt simulac eorum ratio

Exceptio. Ad peccatum reprobos præordinatos videri.

Responsio.

Eiusd. expositio. Rom. 9. 20.

Instantia.

Solutio, textum Apostoli à calumniis præclarè vindicans.

nobis non constiterit, improbare audeamus. Notum est dictũ Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnam sumere de stultis & transgressoribus, quamuis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod immensum est. Angelos qui steterunt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

Prou.26.10.

1.Tim.5.21.

Eadem solutio Augustini autoritate confirmatur.

Epist.106.

5 Age, adsit nunc Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam: quia magnitudine sua intelligentiam nostram longè superet. Quid mirum? aut quid absurdum? velítne Dei potentiam sic limitatam esse, vt nequid plus ad agendum valeat quàm mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitium ituros sine dubitatione præsciebat. ídque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, vbi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere, Quinam estis miseri homines qui Deo accusationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinem ad ruditatem vestram non attemperat? Quasi verò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundã abyssum. nunc ingenij vestri angustias cõsulite, an quod decreuit apud se Deus capiant. Quid ergo iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum, quam vobis exitialem fore ratio ipsa dictat? Cur non vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quàm Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini cõsilium amplecti. Tu homo expectas à me responsum? & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorantia quàm temeraria scientia. Quære merita: non inuenies nisi pœnam. ô altitudo! Petrus negat: latro credit, ô altitudo! Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio.

Prosopopœia item egregia illustratur.

Psalm.36.7.

Et præclaro August. dicto, de verbis Apost. Serm.20.

uenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vlterius procedendo nihil proficiemus: nam nec satisfiet eorum petulantiæ, nec alia eget defensione Dominus, quàm qua per Spiritum suum vsus est qui per os Pauli loquebatur: & ipsi dediscimus bene loqui vbi cum Deo loqui desinimus.

2.
Obiectio, Deus imputare nō debet hominibus peccata quorū necessitate sua prædestinatione imposuit.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamé non tam ad Dei suggillationem, quàm ad peccatoris excusationem rectà spectat. Etsi, qui à Deo damnatur peccator, nonnisi cum iudicis ignominia iustificari demum potest. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At frustra id facturi sint, quum omnino facere non possint. Nō ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hic abstinebo à defensione ad quam ferè scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quandoquidé illius mala, non sua Deus præuideat. Non enim hîc subsisteret cauillatio, sed potius vrgeret, Deum tamen malis quæ præuiderit potuisse occurrere, si voluisset. quum non fecerit, destinato cōsilio creasse hominem in eum finem, vt se in terra ita gereret. Quòd si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutúq; suo ita ordinat, vt inter homines ita nascantur, ab vtero certę morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomé glorificent. Siquis causetur, nullam eis inferri necessitatem ex Dei prouidentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitanter. Scholastici verò in ea quiescunt, acsi nihil contrà opponi posset. Equidem præscientiam solam nullam inferre necessitatem creaturis libenter concessero tametsi non omnes assentiantur. sunt enim qui ipsam quoq; causam rerum esse volunt. Verùm mihi acutius ac prudentius videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui superuacuam esse hanc contentionem ostédit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præ-

Prima responsio, veterū, quæ infirma censetur.

Ratio.

Prou.16.4.

Secunda responsio, tamē diluta.

Tertia responsio, quam Valla proposuit, probata.

ſcientiæ ſint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam ſuo arbitrio diſponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæſtio, ecquid ad eorum neceſſitatem valeat ipſius præuidentia. ſed quum non alia ratione quæ futura ſunt præuideat, niſi quia ita vt fierent decreuit: fruſtra de præſcientia lis mouetur, vbi conſtat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

Exceptio, decretũ non fuiſſe à Deo vt Adam ſua defectione periret, diluitur multiplici ratione, à fine creationis, Dei omnipotentia, ſapientia, & iuſtitia incomprehenſibili.

Vide Cal. li. de prædeſt. pluri in locis.

7 Diſertis verbis hoc extare negant, decretum fuiſſe à Deo vt ſua defectione periret Adam. Quaſi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobiliſſimam ex ſuis creaturis. Liberi arbitrij fuiſſe dicunt vt fortunam ipſe ſibi fingeret: Deum verò nihil deſtinaſſe niſi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum ſi recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua ſecundum arcanum conſilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædeſtinatio, velint, nolint, in poſteris ſe profert. Neque enim factum eſt naturaliter vt à ſalute exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiuerſando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis perſona morti æternæ mãcipatos fuiſſe Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adſcribi nequeat, ab admirabili Dei conſilio profectum eſſe minimè obſcurum eſt. Bonos iſtos iuſtitiæ Dei patronos perplexos hærere in feſtuca, altas verò trabes ſuperare nimis abſurdum eſt. Iterum quæro, Vnde factum eſt vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternę morti inuolueret lapſus Adæ abſque remedio, niſi quia Deo ita viſum eſt? Hîc obmuteſcere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præſciuerit Deus quem exitum eſſet habiturus homo antequam ipſum cõderet, & ideo præſciuerit quia decreto ſuo ſic ordinarat. In præſcientiam Dei ſi quis hîc inuehatur, temerè & inconſultè impingit. Quid enim, quæſo, eſt cur reus agatur cęleſtis iudex, quia non ignorauerit quod futurum erat? In prędeſtinationem competit ſiquid eſt vel iuſtæ vel ſpecioſę querimoniæ. Nec abſurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis caſum, & in eo poſterorũ ruinam præuidiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe. Vt enim ad eius ſapientiam pertinet omnium quæ futura ſunt eſſe pręſciũ, ſic ad potentiam, omnia manu ſua regere ac moderari. Et hanc quoque quæſtionem Auguſtinus, vt aliàs, ſcitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectiſſimè credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præſciuit, & ſciuit magis ad ſuã omnipotentiſſimam bonitatem pertinere etiã de malis benefacere, quã mala

Item Auguſtini præclaro teſtimonio.

Enchir. ad Laurent.

mala esse nō sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitriū, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem voluntatis & permissionis recurritur, secundum quam obtinere volunt, permittente modo non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicemus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidē per se probabile est, sola Dei permissione, nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi vero non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessario futurū esse quod ille voluerit: quemadmodum ea vere futura sunt quæ præuiderit. Nūc vero si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatem, qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obiiciant: nihil afferūt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatæ, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc, sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat. cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustū enim esse oportet, quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quę fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, & sua ruina totam posteritatem in exitium secū attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentē damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contēplemur quàm absconditam ac penitus incomprehensibilē inquiramus in Dei prædestinatione. Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingeniū pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur, nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insaniæ species.

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem compesceret. Ego verò ne id quidē

2. Exceptio: Permittente non volente Deo perire impios.
Responsio.
Lib. 6. de Gen. ad literā ca. 15.
Instantia.
Resp. 1. à prædestinationis descript. conc.
Resp. 2. à voluntarij lapsus Adami & gloriæ Dei consideratione.
Gen. 1. 31.
Pia exhortatio
3. Exceptio.
Responsio 1.

effici posse fateor quin sẽper fremat impietas & obmurmuret: mihi tamen dixisse videor quod ad obloquendi non rationem tantùm, sed prætextum quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quũ ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus rite excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus, nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde

2. præpostere docemus agere ipsos, qui ad quærendam suæ dãnationis originem, in recondita diuini consilij adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit, cõniueant. Hãc autem imputare ne Deo possint obstat quòd suæ creationi testimoniũ reddat. Tametsi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit. quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

Obiectio. Ex prædestinationis doctrina sequi Deum esse personarum acceptorem.

Resp. quid sit personarum acceptio.

10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationem infamãt eius aduersarij. quum enim nõ aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum, quod vbique Scriptura negat. Ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritorum respectum. Primùm, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant, siquidem Personæ vocabulo nõ hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiusmodi. Item paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, cõtemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quo solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iisdem verbis vtitur, dum vult asserere Deũ in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationẽ. Proinde nihil repugnantię erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen sic explicari potest, vt plenius satisfiat. Quærunt quî fiat vt ex duobus quos nullũ meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterũ assumat Deus. Ego vicissim rogo, puténtne in

Act 10.34. Rom. 2. 10. Gal. 3. 28. Iaco. 2. 5.

Col. 3. 25. Ephes. 6. 9.

Resp. 2. ostendẽs nihil repugnãtiæ istis inesse.

Vide August. epist. 105.

in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animũ ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quod igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id nõ prouenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferre se & exerere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splẽdidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam, tãtum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor.

Vide August. lib. ad Bonif. 2. c. 7.

1. Cor. 1. 26.

11 Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorẽ in sua prędestinatione seruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: si insontes, ab omnib. iudicij rigorem abstineat. Atqui perinde cum ipso agunt acsi vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxij, vt simul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum vt puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miserãdi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant istæ Augustini sententiæ, Quum in primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea vasa in honorem, non propriæ iustitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quòd verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnam repẽdit: iis quos vocat, immeritã gratiã largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere: ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiã dare gratiã quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiam: non omnib. dando, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omniũ misereatur, simul addendum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

Exceptio. Peccatores pariter què sunt puniẽdi: aut inæqualis est Dei iustitia.

Responsio.

Instantiæ dilutio, testimoniis Augustini firmata.

Epist. 106. De prędest. & gratia. De bono perseu. c 12.

Rom. 11. 32.

12 Hoc quoque ad euertendam prędestinationẽ exagitant, quòd ipsa stante cõcidat omnis solicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædestinatio? Ita omnes proiicient se, & deploratum in morem,

4 *Obiectio. hæc doctrina securitatem & impietatem parit.*

Resp. per concessionem, reproborum quorundã respectu. quocũnque libido tulerit præcipites ibunt. Et sanè non in vniuersum mentiuntur. sunt enim plerique porci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemiis conspurcant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaslibet eludunt. Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortem destinauit, frustra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quãto maiori & reuerentia & religione sit de tanto mysterio cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tũ scelestam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædestinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudiciũ eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo ritè compescitur. Securos se in vitiis pergere dicunt: quia si sint è numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos esse nos Paulus admonet, vt sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eum alacritèr meditandam expergefacere & stimulare nos debet, quã ad desidiæ prętextum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositũ esse finé vt in bonorum studium incumbamus? Facessant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quod autem suas blasphemias longius extendunt, dum eũ qui sit à Deo reprobatus, perditurũ operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicunque sunt ex reproborum numero, vt sunt vasa in contumeliã formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euidentibus signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium. tantùm abest vt cum ipso frustra contendant.

2. A fide Scripturæ hanc doctrinam proponentis.

Ab authoritate Apostoli.

Ephes. 1. 4.

4. Ab electionis scopo.

Instãtia impia.

Responsio.

Postrema obiectio ex superiori pendens.

1. Responsio, ex scriptis Augustini, Pauli methodũ & Christi doctrinam sequentis, qua [illegible] ad electionem collecta.

12 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniãtur alij, acsi omnes ad piè viuẽdum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam abstersit libro de correptione & gratia ad Valentinũ: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamẽ hîc libabo, quæ (vt spero) probis & non contentiosis satisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè visum est: an ideo monẽdo & hortando frigidus? Conferant boni isti zelotæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principiũ illud

illud ſcrupulos omnes tollit, non eſſe nos vocatos ad immūditiem, ſed vt quiſque vas ſuum poſſideat in honore, &c. deinde nos eſſe Dei figmentū, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In ſūma qui mediocriter exercitati ſunt, in Paulo, abſque longa demonſtratione intelligent quàm apte conciliet quæ iſti fingunt inter ſe pugnare. Præcipit Chriſtus vt in ſe credatur: neque tamen vel falſa eſt eius definitio, vel præcepto cōtraria, vbi dicit, Nemo poteſt venire ad me niſi cui datum fuerit à Patre meo. Curſum igitur ſuum habeat prædicatio quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perſeuerantia contineat. Neque tamē impediatur prædeſtinationis cognitio, vt qui obediunt nō tanquam de ſuo ſuperbiāt, ſed in Domino glorientur. Non abs re dicit Chriſtus, qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi ſunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod ſcriptum eſt, Vt audientes nō audiant. Cur autem (inquit Auguſtinus) illi habeant, illi non? quis cognouit ſenſum Domini? nunquid ideo negandum eſt quod apertū eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt? Hęc fideliter ex Auguſtino retuli, ſed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipſum leguntur. Nunquid ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem poſt concupiſcentias eant: propterea de præſcientia Dei falſum putandum eſt quod dictum eſt? Nónne ſi Deus illos bonos fore præſciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia verſentur: & ſi malos fore præſciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, quæ de præſcientia Dei vera dicuntur, vel neganda ſunt vel tacenda? tunc ſcilicet quando ſi non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio eſt verum tacendi, alia verū dicendi neceſſitas. Cauſas verum tacendi lōgum eſſe omnes quærere: quarum tamen eſt hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, ſed nec redduntur peiores. Quum autē res vera ita ſe habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non poteſt: nobis autem tacentibus ille qui poteſt: quid putamus faciendum? nónne potius eſt dicendum verum, vt qui poteſt capere capiat: quàm tacendum, vt non ſolùm id ambo non capiant, verumetiā qui eſt intelligentior, ille ſit peior: qui ſi audiret & caperet, per eū etiam plures diſcerēt? Et nos dicere nolumus, quod teſte Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non poteſt: non autę timemus ne tacentibus nobis, qui veritatē poteſt capere, falſitate capiatur.

Marginal notes: 1. Theſſ. 4. 7. — Epheſ. 2. 10. — Iohan. 6. 65. — Matt. 13. 9. — Ieſa. 6. 9. — Lib. de bono perſeu. ca. 15. — 2. *Reſp. Auguſtinum ipſum, calumniatores huius doctrinæ refellentem, inducens.* — Cap. 16. — *Cauſa verum tacendi.* — *Prædeſtinationis doctrina cur no tacenda, ſed prædicanda.*

Eiusdem lib. c. 20. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt, Ecclesiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè differerent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quòd inuicta conclusi violentia veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imò prædicandũ est prorsus: vt qui habet aures audiẽdi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat, dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

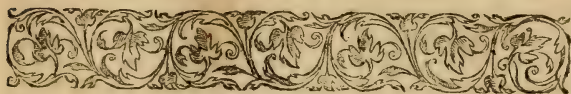
Confirmatio, ab Apostolorũ & Apostolic. virorũ exemplo.

14 Et tamen vt singulare ædificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Si quis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritò tãquam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quod tunc correctione proficit homo quum miseretur atq; adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit vt dicamus iudiciũ luti esse non figuli. Item postea, quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cœlo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, quum vult adducere homines, numquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda mouet: eósque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuò subiicit, minimè omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo quantum ad nos pertinet, omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar

Quomodo prædicanda sit & populo tradenda: ita videlicet vt ædificatio Ecclesiæ quæratur, & prudenter caueatur, quoad licet, offensio.

Summa orthodoxæ doctrinæ de prædestinatione, ab Augustino tradita.

instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

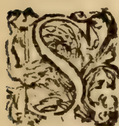

CAPVT XXIIII.

Electionem sanciri Dei vocatione, reprobos autem sibi accersere iustum cui destinati sunt interitum.

Huius capitis duas esse partes vel ipsum argumentũ ostendit.

1 De electis, à prima sectione ad duodecimam agitur.
2 De Reprobis à 12. ad finem capitis.

SED vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid disserui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionem, quàm in seipso alioqui absconditam habet, vocatione demum sua Deus manifestat. quam ideo appellare propriè licet eius testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præfiniuit cõformes fieri imaginis Filij sui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruantur electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritũ, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum & sigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nam etsi Euangelij prædicatio ex fonte electionis scaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, non esset per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos suos docet vt ad fidem adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quisquis non venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt

Dei arcana quidem est electio.
Cap. 22. 10. & 11.
Sed vocatione efficaci demum manifestatur.
Rom. 8. 29.
Quæ sit huius vocationis efficacitas.
Rom. 8. 15.
Ephes. 1. 13. & alibi.
Iohan. 6. 46.
Iohan. 17. 6.
Iohan. 6. 44.
Lib. 1. De gratia Christi cõtra Pela. & Cœlest. c. 14. & 31.
Lib. De prædest. sanctorũ cap. 8.

qui poteſt venire etiam veniat, niſi id voluerit atq; fecerit: ſed omnis qui didicit à Patre, non ſolùm poteſt venire, ed etiã venit. vbi iam & poſſibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adeſt. Alibi etiã clarius, Quid eſt, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: niſi, nullus eſt qui audiat & diſcat à Patre, & nõ veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit: profectò omnis qui nõ venit, nõ audiuit à Patre nec didicit. nã ſi audiſſet & didiciſſet, veniret. Valde remota eſt à ſenſibus carnis hæc ſchola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulo pòſt, Hæc gratia quæ occultè humanis cordib. tribuitur, à nullo duro corde recipitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaq; Pater intus auditur, aufert cor lapideũ, & dat cor carneũ. Sic quippe facit filios promiſſionis & vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo nõ omnes docet vt veniãt ad Chriſtũ, niſi quia omnes quos docet, miſericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat. Filios ergo ſibi deſignat, ac Patrẽ ſe iis deſtinat Deus quos elegit. Vocando porrò, in familiã eos ſuam aſciſcit, ac ſeipſum iis coadunat, vt ſimul vnũ ſint. Quum autem electioni vocatio ſubnectitur, in eum modũ Scriptura ſatis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitã Dei miſericordiã. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione, reſpondet, quos elegerat. Ad electionem autẽ dum venitur, ſola illic miſericordia vndecunque apparet. Atque adeo vere hîc locũ habet illud Pauli, Non eſſe volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Neque id, quemadmodũ vulgo accipiunt qui inter Dei gratiã, voluntatem, curſúmque hominis partiuntur. Exponunt enim, deſiderium hominis ac conatum nihil per ſe quidẽ habere momenti, niſi Dei gratia proſperentur: ſed quum adiuuantur illius benedictione, habere ſuas quoque partes in comparanda ſalute contendunt. Quorũ cauillum Auguſtini verbis refellere quàm meis malo. Si nihil aliud voluit Apoſtolus, niſi non eſſe ſolius volentis aut currentis, niſi adſit miſericors Dominus: retorquere è conuerſo licebit, non ſolius eſſe miſericordiæ, niſi adſit voluntas & curſus. Quod ſi apertè impium eſt, nõ dubitemus Apoſtolum omnia miſericordiæ Domini dare, noſtris autem voluntatibus aut ſtudiis nihil relinquere. In hanc ſententiam ille ſanctus vir. Nec pili æſtimo quam inducunt argutiolam, non fuiſſe id dicturum Paulum niſi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Nõ enim quid eſſet in homine reputauit: ſed quum videret quoſdam ſalutis partem hominum induſtriæ aſſignare, ſimpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam ſalutis ſummam Dei miſericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam

Quemadmodũ autem electio ita & vocatio efficax in gratuita miſericordia Dei fundata eſt.

Cauillum quorundam interpretum, refellitur August. verbis.

Rom. 9. 16.

Enchir. ad Laurent. c. 32.

Exceptionis eorundẽ dilutio.

tam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

2 Ad hæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat: quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbum suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabãt. Populo qui non inuocauit nomen meũ, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiã pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abraham, quum ipsum sibi conciliare dignatus est. nimirum ex media idololatria, in qua cum suis omnib. demersus erat. Verbi sui lucem dum immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis suæ specimen satis luculentum exhibet. Hic ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobis maius inde grauius iudicium, quòd testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendum esse aures, nullos ad videndum oculos affirmat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem nos secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei insigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narrantur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimam vsque partem sola regnat electio?

Vocationẽ esse gratuitã probat, 1. eius natura & dispensatio.
2. Dei ipsius vox.
Iesa.65.1.
3. Abrahæ patris credentium vocatio.
Iosue.24.3.
4 Iohannis testimonium.
1.Iohan.3.24.
5. Et exemplum vocatorum.
Act.13.14.

3 Duo autem errores hìc cauendi sunt: quia nonnulli cooperariũ Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundũ eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere possimus, ac non potius fidem ipsam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti: nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendũt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide cõfirmetur. Equidẽ confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcanum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tũc esse demũ efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suúmque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda, quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tẽtemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis

Porrò in sinceram vocationis electorum doctrinam impingunt.
1. Qui nimium voluntati humanæ tribuũt.
2. Qui electionem à fide suspendunt, quorũ error multis argumentis retũditur.

patefecit Deus, altius conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eóque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam vt de consilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediat canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Deut. 30. 14.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quærẽda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate solicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientię recessus perrumpere homuncio conatur, &, quo intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abysso se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenij humani stoliditatem puniri, vbi suopte marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propẽsiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdũ animus hac cogitatione feriatur. Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quẽpiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia, siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quã qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, solicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamẽ in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quẽadmo-

Ea de causa, sectione hac & quinque sequẽtibus agitur de electionis certitudine adu. Satanæ insultus. Huius præcipua argumẽta. 1. Vocatio efficax. 2. Christus fide apprehensus. 3. Protectio Christi electos custodientis. Non autè in abditos diuinæ sapientiæ recessus perrumpẽdum est, vt intelligamus quid sit de nobis constitutũ apud Dei tribunal.

admodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium sine verbo percôtantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo côtinetur, eximium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirẽdi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re apposite Bernardus. postquã enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo pòst, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hîc verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

Sed à Dei vocatione exordiũ sumendum est, & in ea desinẽdum.

Iesa. 25. 1.

Quod Bernardi apposito dicto cõfirmatur.

Serm. 23 super cantic.

5 Primùm, si paternam Dei clementiam propitiúmque animũ quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoq; confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora, & regni cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamen eius scopum non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia nõnisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, nõ in nobisipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculũ est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quum enim is sit cuius corpori inserere de-

Vocationis autem huius vt & electionis fũdamentum est Christus.

Mat. 3. 17.

Ephe. 1. 4.

In quem vnum qui non recumbit, de electione sua certus esse non potest.

stinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra recognoscit, satis perspicuũ firmúmque testimonium habemus, nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porrò ille certa sui communione nos donauit, quum per Euangelij prædicationem testatus est se nobis à Patre datum, vt cum suis omnibus bonis noster esset. Illũ induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuit. Toties repetitur hęc doctrina, Filio vnigenito non pepercit Pater, vt quisquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur transiisse à morte in vitã. Quo sensu vocat se panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios censeamur & hęredes, supra Christum conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere insanimus, extra ipsum quęrẽdo quod & in ipso iam cõsequuti sumus, & in solo ipso inueniri potest. Præterea quum sit æterna Patris sapiẽtia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate, vel minimum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo præposterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias. quãdo suis promissionibus vult nos esse contentos, neque alibi quærere an futurus sit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet si in rectum vsum accommodare scimus quòd rectè scriptũ est: non autem inconsideratè huc illuc trahamus quod restringĩ debuerat.

Rom.8.32. Iohan.3.15. Iohan.5.24. Iohan.6.35.

Est enim æterni consilij de salute nostra fidus interpres.

Alia firmitudo electionis nostræ, Christi pastoris nostri protectio.

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus ascisсit, eos dicitur in fidem tutelámque suam recipere. Quoscunque autem recipit, ei à Patre commissi dicũtur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse velit eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suarum numero nos fore pronuntiat si vocẽ suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiam

Ioh.6.37.39. & 17.6.12.

Quomodò nobis patefit. Ioh.10.3.

obuiam prodeuntem amplectamur: ille autē nos in grege suo recensebit, & inter sua septa conclusos tenebit. At subit futuri status anxietas. nā vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Christus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur. Qui bene stat, inquit, videat ne cadat. Item, Insertus es in populum Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rursum succidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia satis docemur parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseuerantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista solicitudine, liberauit nos Christus. nam in posterū certè respiciunt istę promissiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oues meæ vocé meam audiunt, & sequuntur me, Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronūtiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicem in Deo habent. Cui consentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futura: quam in dono perseuerantiæ fundatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vtiq; in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quum labasceret eius fides, in hanc fulturam recubuit, Opus manuum tuarum non deseres. Iam verò neque hoc dubium est, quum orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum defectionis esse, quia eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuo nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

Obiectio 1. de statu futuro. Rom. 8. 30. Matt. 22. 14. 1. Cor. 10. 12. Rom. 11. 20. *2. De perseuerātia. Solutio prius obiectionis.* Ioh. 6. 37. 40. Ioh. 10. 27. *Posterioris solutio.* Matt. 15. 13. 1. Ioh. 2. 19. Rom. 8. 38. Phil. 1. 6. Psal. 138. 8. Luc. 22. 32.

7 At quotidie accidit, vt qui videbātur esse Christi, rursum deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipso loco, vbi asserit neminem periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verū est id quidem: sed æquè etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, sed è nobis nō erant. Si fuissent enim è nobis, permāsissent vtiq; nobiscū. Nec inficior quin habeāt vocationis similia cū electis signa: sed illud certū electionis stabilimētū quod

Instantia, in resp. ad 1. obiectionem, qui videntur electi, aliquoties deficiunt. Iohan. 17. 12. *Responsio.* 1. Iohan. 2. 19. *Exceptionis dilutio.*

fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrem eiusmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promissionem tranquilli recumbamus vbi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorum nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda mox dicetur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitatē, quæ fastum, arrogantiam, aliorum contemptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, nō esse Iudæis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsis abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillent, sed qui ad suspiciendā humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & æmulatio dissidium pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erant ventosi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortē, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

Ioh.3 16.& 6. 39.

Locus Pauli à securitate dehortantis explicatus, & qualis timor requiratur ab electis

8 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autē electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris cōdemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vt plurimū solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus insideat. Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus dūtaxat illuminat: deinde suæ ingratitudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longéque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in precio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circūquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamē impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta caussetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuiis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospi-

Explicatio dicti, de multis vocatis & paucis electis.

Matt.22.14.

Duplex vocatio.

Matt. 22. 2.

hospites comiter excipiẽdos. Quòd siquem reperiat veste nuptiali non ornatum, minime passurum vt conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur: sed Christi sanctificatione nequaquam indui. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & velut καρκινώματα non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorum turpitudo, extra proiiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimandam suam electionẽ. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritæ non secus ac veri Dei cultores pietatem iactent, pronuntiat Christus eiectum tandem iri ex loco quem malè occupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniã tandem detracta larua cum dedecore eiicientur.

Ephes.1.13. *Psal.15.1.* *Psal.24.6.*

9 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Christus neminem periisse nisi filium perditionis. est quidẽ impropria loquutio, sed minimè obscura. ille enim non reputabatur inter oues Christi, quia verè esset: sed quia locũ tenebat. Quod porrò ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministerium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arcet, Non de omnibus loquor: ego scio quos elegerim. Siquis vocabulum electionis vtrobique confundat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantùm nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. Vnde ad formidinem & trepidationẽ omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, qui etiamsi quales hodie simus sciamus, quales tamen simus futuri, nescimus. Verùm eo loco satis declarat quomodo in hunc scopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deiiciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio posuimus gustum habent fideles: prædestinationem, si ritè cogitetur, non fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritũ ad modulum sensus nostri interdum accõmodare sermonem. Sicuti quũ dicit, In arcano populi mei non erũt,

Explicatio alius dicti, nemi nem periisse nisi filium perditionis. *Ioh.17.12.* *Ioh.6.70.* *Ioh.13.18.* *Exceptionis aduers. certitudinẽ de electione confirmatio.* *Homil.38.* *Ezech.13.9.*

& in catalogo seruorum meorum non scribentur. Acsi Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenset in numero suorum: quum tamen sciamus vel teste Christo, scripta esse filiorũ Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui. sicut dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis nõ scribantur.

Phil.4.3.

Psal.69.29.

Explicatis locis quæ adu. electionis certitudinem proferuntur, de vocationis præstãtia agitur hac sect. & sequenti.

10 Enimuero electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tempore, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispẽsare in ouile Christi per vocationem aggregantur. Ante verò quàm ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrant: nec ab aliis quicquam differũt, nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum esse eorum cordibus semẽ nescio quod electionis somniant, cuius virtute semper ad pietatem timoremq. Dei sint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, nõ fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisaismo vixisse irreprehẽsibilem: Corneliũ eleemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & siqua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, vt nihil illi deesset præter perspicuã Euãgelij reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandẽ extorquebunt? electósne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quã siquis demõstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorũ integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deserũtur, sanctimoniæ & probitatis fuisse studiosos. Quinetiã Scriptura non vno in loco illis palàm reclamat. Qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mũdi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote quod sine spe aliquãdo fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino: vt filij lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos ante-

Exempla, quib. quidã probare conantur, electionis semẽ ab ipsa natiuitate, electorum cordibus insitum esse.

Phil.3.5.
Act.10.2.

1. Responsio, exẽpium vnũ aut alterum non cõstituit regulam quod confirmatur ab opposito exemplo.

Ephes.2.1.

2. Scriptura reclamat huic errori.

Ibid.12.
Ephes.5.8.
Eph.4.18.

Exceptionis dilutio.

quam

quam vocentur, detineri non negant. Quanquam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentiendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, vbi quum denuntiasset, neq. scortatores, neque idololatras, neque adulteros, neque molles, neque prædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hęredes: cōtinuo subiūgit, illos iisdē flagitiis fuisse, ante Christum cognitū, implicitos: nūc verò & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Itē alter ad Romanos, Quēadmodū præbuistis membra vestra serua immūditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in seruitutē iustitiæ. Quē enim fructū ex illis habuistis, in quibus nunc meritò erubescitis? &c.

3. Resp. ab Apostoli expressis testimoniis. 1. Cor. 6. 9 it. Rom. 6. 19.

11 Quale tunc, amabo, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariā cōtaminati, quasi desperata nequitia, volutabantur in flagitio omniū maximè nefando & execrabili? Secundū eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantū Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruati essent ne in tātas fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contrà autem admonet, suffecisse præteritum tempus, Gentiū libidinibus consummandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Manasse, quū Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de resipiscentia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibi ipsis homines curiosuli temere sine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouiū perditarum instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est, perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tantùm conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

Tertiæ responsionis explicatio & confirmatio. 1. Pet. 4. 3. Iosue 2. 1. 2. Reg. 21. 16. Luc. 23. 42. Iesa. 53. 6.

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus cōsilium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, vt in finem suum perueniant, nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduētum effluxerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gētibus occultauit. Siquis respondeat, tāti beneficij compotes ideo nō fecisse quia indignos iudicarit: nihilo erūt digniores posteri. cuius rei

Altera pars capitis, qua de reprobis agitur. *Horum quosdā audiendi verbi sui facultate priuat Deus.*

Malac. 4.1. prǽter experientiã testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemiis permistam coarguẽs, venturũ tamẽ redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis datur? frustra se torqueat qui hîc causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timendum nequis Porphyrij discipulus Dei iustitiam impunè arrodat, nobis pro ea nihil respondẽtibus. Quũ enim asserimus nullos perire immerẽtes, gratuitæ esse beneficentiæ Dei quòd nonnulli liberantur, abundè pro illustranda eius gloria dictum est, vt nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, vbi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cùm extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alij vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis respondeat, diuersitatem ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideóque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit? Quo significat nõ propria virtute, sed sola Dei gratia alios aliis præcellere.

Alios etiam prædicatione magis excæcat & obstupefacit.

1.Cor. 4.7.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis causam reddit Lucas, Quia ad vitam sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in cõtumeliã? Quare ne cũ Augustino loqui nos pigeat, Posset (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotẽs est. Posset planè. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm oportet. multóque id satius est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo. Quòd volentem trahat & manum porrigentem, ne discrimen in Dei iudicio, sed solo hominum arbitrio situm videatur. Adeò quidem nõ situm est in proprio hominis motu accedere, vt piis quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, vt attẽderet doctrinæ Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed vt sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcanũ Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi non potest, multis verbũ suum Dominum mittere, quorum cæcitatem magis velit aggrauari. Quorsum enim tot mãdata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sæpius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequam inciperet, exitum & nouerat & prædixerat. Ito (dicebat Mosi) & expone illi voluntatẽ meam. ego autẽ indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielẽ suscitat

Nec alia causa reddi potest cur Deus ita faciat, nisi quia reprobi sunt vasa iræ in cõtumeliam, & ad interitum aptata.

Act. 13.48.

Lib. de Genes. ad literã. c. 10.

Homil. de cõuers. Pauli.

Act. 16.14.

1. Cõfirmat ab oppositis electorum exemplis. 2. Ab exemplo apposito Pharaonis.

Exod. 4.21.

Eze. 2.3. & 12.2.

præmonet se mittere ad populũ rebellem & contumacem: ne terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futurã eius doctrinam in ignem, vt populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiamnũ premit Iesaiæ prophetia. sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Israel, Audiendo audite & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus sanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, sed vt magis obsurdescant: lucem accendit, sed vt reddantur cęciores: doctrinam profert, sed qua magis obstupescant, remediũ adhibet, sed ne sanentur. Atque hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Christi doctrinæ nõ potuisse credere asserit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos nõ vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiat, nisi vt in maiorem hebetudinem tradãtur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datũ sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquies, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

Iere.1.10.
Iesa.6.9.
Et populi Iudaici ante & post Christum in carne exhibitum.
Ioh.12.39.
Matt.13.11.

14 Restat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia impietate, nequitia, ingratitudine suæ meriti sunt homines: bene id quidem & verè dicetur: sed quia nondum patet istius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutiẽda, necessariò ad illud quod ex Mose annotauit Paulus, transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtẽperant reprobi, probè id in malitiam prauitatémque cordis eorũ reiicietur, modò simul adiiciatur, ideo in hanc prauitatem addictos, quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio suscitati sint, ad gloriam eius sua dãnatione illustrandã. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur cõtumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verùm simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset, nemo credidit in eum: vt sermo Iesaiæ impleretur: Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa non li-

Quæstio. Cur Deus reprobos excæcat.
Responsio 1.
Resp.2. ad quã necessario est transeundum.
Rom.9.17.
Confirmatio à perspicuo dicto & testimonio ex historia sacrã.
1.Sam.2.25.
Ex Euangelicis testimoniis.
Ioh.12.38.

berat peruicaces,contentus est tamen illa ratione,quod insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo,non aliò tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos: quia sunt indociles: nec aliam causam affert nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli,Christum,qui Iudæis est scãdalum,& Gentibus stultitia,esse vocatis virtutem & sapiẽtiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè cõtingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exasperet,ab aliis spernatur,dicit apud solos vocatos esse in precio.Paulò ante quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei,quæ fidem præcedit,noluit gradum suum negare: quin potius hoc secundũ correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberẽt qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo pòst docet à Deo electos esse. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de mille interrogati ne in vno quidẽ satisfacere queãt, confitemur nihil pati reprobos quod nõ iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non assequimur, aliquid nescire non recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

Ioh.6.45. *Ex Pauli dicto. 1.Cor.1.23.* *Reproborum obiectio.* *Responsio.*

15 At quoniam obiici solent pauci Scripturæ loci,quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereãt,nisi quo ad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sentẽtiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet,cur plurimos ad resipiscentiam non solicitat,quorum animi ad obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas teste Christo, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Qui fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent,ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas cuius meminit Propheta,opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur genuinus Prophetæ sensus,tantùm spem veniæ resipiscentibus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit ignõscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat, vt non tãgat omnium corda. Neque tamen

Aduersus hanc de iusta reproborum reiectione doctrinam obiectiones. Prima, ex Ezechiele. Ezech.34 11. Responsio. Mat.11 23. Propheta locus explicatur.

tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externa tantũ inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur, verè tamen censetur testimoniũ gratiæ Dei quo sibi reconciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ consiliũ, nõ placere Deo mortem peccatoris: vt confidãt pij, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratã esse apud Deum veniam: impij verò sentiant duplicari crimen suũ, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non respondent. Pœnitentiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur tã omnes Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docét.

16 Adducitur secundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes saluos fieri: cuius etsi diuersa est quã superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, Quę gens est tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quî factũ est vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebãtur? Qui factum est vt nunquã pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alij vix obscura quædam rudimenta gustauerint? Hinc iam elicere prõptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia precationes pro regibus & principibus concipere: quum autem absurdum nonnihil videretur orationes ad Deũ fundi pro genere hominum propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimẽdum totis viribus enitebantur) subiicit, acceptũ id esse Deo qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem pręclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenacius vrgeãt quòd dicitur velle misereri omnium, ego contrà excipiam quod alibi scribitur, Deũ nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominib. sed de hominũ ordinibus illic agi, facessat lõgior disputatio. Quãquã simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tãdem & magistratus participes faciat cælestis doctrinæ,

Secunda, ex Paulo.

Responsio.

1. Tim. 2. 4.

Deut. 4. 7.

Sensus Apostoli.

Tertia, ex Scriptura dicto, Deum velle omnium misereri.

Responsio.

Psalm. 115. 3.

Exod. 33. 19.

quanuis aduersus eam pro cæcitate sua insaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi solutio iã mox in secundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est an velit omnes cõuertere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorant, concidere illã sentẽtiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortalium ad Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus, qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

Responsio. *Ezech. 36. 26.* *Zach. 1. 3.* *2. Tim. 2. 25.* *Ierem. 31. 18.*

17 Sed enim (inquies) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, eum velle asserũt quod inuiolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò. quãlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reproborum prædestinatione discrepant, modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demũ promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsarum, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant: quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore cõplecti, in quos iram exercere velit: & quod salutem omnibus indiscriminatim denuntiat. Equidẽ dico optimè conuenire. sic enim promittendo nihil aliud vult quã omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant. quod non alij faciũt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prędestinauit ad salutem. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionũ veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionẽ, & quod fidelibus offert gratiæ suæ testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorũ conscientiæ acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modò adsit fides: impij autem non causentur sibi deesse asylum, quò se à peccati seruitute recipiant, dũ oblatum sibi ingratitudine sua respuunt. Ergo quum vtrisque Dei misericordia per Euangelium offeratur: fides est, hoc est, Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euãgelij efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequãtur. Illuminatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quo-

Quinta obiectio duplicem volũtatem in Deo videri. *Responsio.* *Exceptio 1. Salus omnibus offertur.* *Responsio.* *Exceptio 2.* *Responsio.* *Matt. 23. 37.*

quoties volui congregare pullos tuos,& noluisti?nihil illis suffragatur. Fateor Christum non tantùm in persona hominis loqui,sed exprobrare quòd seculis omnib.repudiarint suã gratiam.Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur.neque enim obscurum est quàm sedulò incubuerit Deus ad retinendum illum populum,& quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionẽ respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia. Excipiunt,nihil minus esse consentaneum Dei naturæ quàm vt sit duplex in eo voluntas.Quod ego illis cõcedo, modò dextri sint interpretes.Sed cur nõ cõsiderãt tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens,infra suam maiestatẽ descendit?Dicit se protensis brachiis rebellem populũ vocasse.manè & serò dedisse operam vt eum ad se reduceret.Hæc omnia si Deo aptare volent,ac figuram negligere,multæ superuacuæ contentiones emergent:quas vna hæc solutio componit,quod humanum est ad Deum transferri.Quãquã solutio alibi à nobis adducta abundè sufficit,quanuis multiplex sit Dei voluntas quo ad sensum nostrum,non tamẽ eum hoc & illud in se velle,sed pro sapientia sua variè multiplici (vt eã Paulus vocat)attonitos reddere sensus nostros,donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eũ velle quod nũc videtur esse voluntati eius aduersum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium sit pater, iniustũ esse vt quenquam abdicet nisi qui sua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quasi verò non vsque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respõdeant cur Deus sese deuinxerit vni populo,vt eius esset pater: cur etiã exiguũ inde numerũ quasi florẽ decerpserit. Sed cõuitiatores istos impedit sua maledicendi libido ne cõsiderẽt Deũ ita solem suũ producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hæreditas,quibus olim dicetur, Venite benedicti Patris mei,possidete regnum,&c.Obiiciunt etiam,Deum nihil odisse eorum quæ fecit.quod vt illis concedam,saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidẽ optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, ideóque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nẽpe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deũ pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur,Deum clausisse omnia sub peccato,vt omniũ misereatur:nempe quia omnium qui salui fiunt salutẽ misericordiæ suæ vult adscribi:quanuis non omnibus sit cõmune hoc beneficium.Porrò vbi multa vltrò citróq.adducta fuerint,sit hęc nobis clausula,ad tantã profunditatẽ cum Paulo expauescere:

Exceptio 3. *Responsio 1.* Iesa.65.2. *Responsio 2.* Li.1.c.18.sect.3.& lib.3.c.20 sect.43. Eph.3.10 *Exceptio 4.* *Responsio 1.* 2. 3. Matt.5.45. Matt.25.34. *Sexta obiectio.* *Responsio.* *Septima obiectio.* Rom.9.24. Rom.11.32. *Responsio.* *Octaua obiectio.* *Responsio.* *Conclusio, breuissima, verissima, firmissima, sanctissima.*

Rom.9.20. De prædest. & grat. ca.2.

quod si obstrepant petulantes linguę, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu quis es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ humanæ modo diuinam metiuntur.

CAPVT XXV.

De resurrectione vltima.

Partes huius capitis.

1. Orthodoxæ doctrinæ de resurrectione vltima philosophis ignota vtilitas, necessitas, veritas, adminicula immota proponuntur, sect. 1. 2. 3. & 4.
2. Atheorum, Sadducæorum, Chiliastarum, & aliorum fanaticorum sinceram hanc doctrinam impugnantium blasphemiæ refelluntur, sect 5. 6. & 7.
3. Explicatur resurrectionis vltimæ modus, sect 8 & 9.
4. De æterna tandem electorum felicitate, & sempiterna reproborum miseria, sect. 10. 11. & 12. agitur.

Vt inuicti sub cruce in vocatione nostra perseueremus, beata spes nobis expectanda est, & aduentus gloriæ magni Dei.

2. Tim. 1. 10. Iohan. 5. 24. Eph. 2. 6. & 19 Rom. 8. 26. Heb. 11. 1. 2. Cor. 5. 6. Coloss. 3. 3. Tit. 2. 12.

ETSI Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur transiisse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in cælestibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partæ fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque, vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerum inuisibilium: quandiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum Christo absconditam esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc & nos cũ ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra cõditio est, vt sobriè & iustè & piè viuẽdo in hoc seculo expectemus beatam spem, & aduentũ gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hic patientia nõ vulgari opus est, ne defatigati vel retroflectamus cursum, vel stationem nostram deseramus. Itaque quicquid hactenus de salute nostra expositũ fuit,

Idque ornati eximia quadã patientia.

mentes

mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & gloriosa, donec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum respicere dicit ad spé quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in Christũ defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur vere illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster. Hinc tam rara in mundo fides, quòd tarditati nostrę nihil magis difficile est quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiantes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quasi fugitantem vmbram captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obsident, quibus sustinendis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demum solidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem assuefactus est.

1. Pet. 1. 8.
Col. 1. 5.
Non obstantibus tarditatis nostra dilationibus.
Mat. 6. 21.
Profanorum ludibrium.
Violentis tentationibus.

2 De summo fine bonorum anxiè disputarunt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit summum hominis bonum esse eius coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc esset, ne obscuro quidem gustu sentire potuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accendit, donec plena fruitio nos satiet. Ideo dixi ex Christi beneficiis fructum non percipere nisi qui ad resurrectionem animos attollũt. Sicuti hunc scopum præfigit Paulus fidelibus, ad quem se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò perueniat. Quo nos quoque alacrius contendere oportet, ne si mundus hic nos occupet, tristes desidiæ nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quòd eorum conuersatio in cælis sit, vnde & seruatorẽ suum expectant. Ac ne flaccescant animis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiungit socias. Nam quia vbique deformes conspiciuntur ruinæ, dicit quæcunque in cælo & terra sunt eniti ad renouationem. Nã quum Adã suo lapsu dissipauerit integrũ naturæ ordinẽ, sua creaturis seruitus, cui propter hominis peccatũ subiectæ sunt, molesta & grauis est: non quòd præditæ sint aliquo sensu, sed quia integrũ statũ à quo exciderunt, naturaliter appetũt. Gemitũ ergo & parturitionis dolorẽ illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pudeat

Perfecta autem illa felicitas, philosophis ignota, Dei electis in vltima resurrectione proponitur.
Ad quam attollendi sunt animi.
Phil. 3. 8.
Ibid. 20.
Maximè quum & omnes creaturæ suo quodã modo & more tantum bonum appetere videantur.
Rom. 8. 19.

in nostra corruptione tabescere, ac non imitari saltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimum Christi aduentum vocat nostrā redemptionem. Verū quidem est, iam completos esse omnes resurrectionis nostræ numeros: sed quia Christus semel oblatus est pro peccatis, iterū absq. peccato conspicietur in salutē. Quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.

Heb.10.12.

Præcipuè vero huius doctrinæ veritas & necessitas erigere nos debet: quū si non resurgāt mortui totum Euāgelium fallax & inane sit.

1.Cor.14.

3 Studium nostrum acuet ipsum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, nisi mortui resurgant, totum Euangelium inane & fallax esse: quia miserior esset nostra quàm aliorū mortalium conditio, vt pote qui multorum odiis & probris expositi, in singulas horas periclitamur, imò sumus quasi oues mactationi destinatæ. ac proinde concideret eius authoritas non vna in parte duntaxat, sed in tota summa, quam & adoptio & salutis nostræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximé omnium seriam simus attenti vt nulla diuturnitas lassitudinem afferat. Quo consilio etiam in hunc locum distuli quod de ea breuiter tractandum erat, vt discant lectores, vbi Christum receperint perfectæ salutis authorem, altius assurgere, sciántque cælesti immortalitate & gloria vestitū, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodū etiam in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, vbi putredine cōsumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit. in quo etsi nulla fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm vt hominum sensus ad se trahat. Quo tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppeditat: alterum est in Christi similitudine, alterū verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam à nobis sumpserat sic peregit cursum mortalis vitæ vt nunc immortalitatem adeptus, sit nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miseriis quibus obsidemur mortificationem eius circunferimus in carne nostra, vt vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum à nobis non licet, ac ne possibile quidem est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quia scilicet cōfessum illud principium sumit, Christum non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundum cuiusque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem esset. Dicitur in Psalmo, Non permittes mansuetum tuū videre corruptionem. Hu-

Et quoniā hæc resurrectio est creditu difficilis, duo adminicula nobis suppeditantur.

1 Christi similitudo.

2 Dei omnipotentia.

2 Co.4.10.

Primi adminiculi demonstratio. prima, nostra cum Christo, excitato è mortuis, inseparabilis coniunctio. Caput resurrexit: ergo membra resurgent.

1 Cor.15.13.

Psal.16.10.

ius fiduciæ portio etsi ad nos pertinet secundũ mensuram donationis, solidus tamẽ effectus nonnisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatæ cũ Christo resurrectionis societas, vt hoc pignore simus cõtenti, disertè affirmat Paulus ideo sedere in cælis & venturum vltimo die iudicem, vt corpus nostrũ humile & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, vt specimen vnum ederet suæ virtutis: sed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciã exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hũc finem datus est vt quod in nobis mortale est viuificet. Cõpendio perstringo quæ & vberius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamẽ in paucis verbis satis materiæ pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorũ ædificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus vt nos haberet socios futuræ vitæ. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Denique suscitatus est vt esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo conspicuam nobis esse viuã resurrectionis imaginẽ, ita sit nobis ad fulciẽdos animos nostros firma hypostasis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia nostrum nõ est proprio arbitrio temporum articulos metiri, sed patienter quiescere, dum pro sua opportunitate Deus regnum suũ instauret. Quò spectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Christus: deinde qui Christi sunt: quisque suo ordine. Ceterùm nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omniũ, moueretur quæstio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Euangelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimes? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur non etiã rediuiuum se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedent homines profani. Respondeo, quanquam in illis exordiis contẽptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerãt, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantùm vt oculati essent rei testes, sed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præsentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum præsiden-

Altera. electorum corpora cõformia debent esse capitis sui gloriosæ carni. Est illa in cælis euecta. Ergo electorum corpora resurgent & resumptis animabus cum Christo regnabunt in cælis.

Phil. 3. 21.

1. Cor. 15. 23.

Tertia. Resurrectio Christi variis modis testata fidem futuræ nostræ nobis facit.

Et quãuis quasdam circũstantias rideant profani, admirabilis tamẽ ibi lucet Dei prouidentia, qua tot testibus & tam variis nostræ salutis complementum, reclamantibus inferorum portis, obsignauit.

Matt.27.66. & 28.11. postquam satis supérque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu quã aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrũ, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse à discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppeterent, vel etiam ad tale facinus audendũ exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur nõ persequuti sunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehẽderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel mentiendo eiusdem resurrectionis præcones facti sunt. Interea personuit vox Angelorum, Surrexit:
Luc.24.6. Ibid.38. non est hîc. Splendor cælestis non homines sed Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc hęrebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Differuit inter
Act.1.3. & 9. 1.Cor.15.6. eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis videntibus ascendit in cælum: nec vndecim modò Apostolis exhibitũ fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tan-
Iohan. 16.7. Act.9.4. tùm vitæ, sed etiam summi imperij: sicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet.
Act.7.55. Iam verò Paulus non mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentiæ est, sed prauæ adeóque furiosæ obstinationis.

Secundi adminiculi demonstratio prima. Deus est omnipotens. Potest ergo mortuos excitare. Phil.3.10. *Altera. Ordo naturæ id nos edocet. Tertia. Piorum omnium fides ante & post Christum exhibitum, hanc gloriam Dei omnipotentiæ tribuit.* Iesa.26.19.

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Vt corpus nostrum abiectũ (inquit) conforme reddat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suę, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus consentaneũ quàm hîc respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inæstimabile miraculũ nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen proposito naturæ documento, socordiam eorum coarguit qui resurrectionem negãt. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi prius moriatur, &c. In semente resurrectionis speciẽ cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò res tã difficilis esset creditu, si ad miracula quæ se per omnes mũdi plagas oculis nostris ingerunt, attenti vt par est essemus. Cæterùm meminerimus neminem de futura resurrectione verè esse persuasum nisi qui in admiratione raptus, Dei virtuti suã dat gloriam. Hac fiducia elatus

elatus Iesaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deū vitæ authorem, penes quē sunt exitus mortis, vt dicitur in Psalmo. Iob etiā cadaueri similior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diem illum se attollere, Scio quod redemptor meus viuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nempe vt suam potentiā illic exerat) & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidā subtilius detorquēt locos istos, acsi de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatiū petunt in suis malis quam ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudæi respuerent, ac obiicerēt, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viam quàm mortuos exire è sepulchro, visio Prophetæ offertur cāpi pleni ossibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelij viuificam esse docuit: quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumētis audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens sit qui nobis promisit futuram vitam, seruare depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronam iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiet vt quicquid molestiarum perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniustè affligimur, requiem, in manifestatione Christi cum Angelis potentiæ suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulo pòst adiungit, venturum vt glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Psalm.68.21. *Iob.19.25.* *Ezech.37.8.* *Quarta, hanc potentem gratiam Deus visibili symbolo testatus est.* *Christus eandē proposuit.* *Iohan.5.28.* *Paulus respexit, & nos idē facere docuit.* *2.Tim.4.8.* *2.Thess.1.6.*

5 Etsi autem hominum mentes in hoc studio assiduè occupari decebat: quasi tamen data opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerū omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canem viuū meliorem esse mortuo leone. Et alibi, Quis scit an hominis anima ascendat sursū, & anima iumenti descendat deorsum? Omnibus autem seculis grassatus est hic brutus stupor, adeóque in ipsam Ecclesiam perrupit: quia palā ausi sunt profiteri Sadducæi nullam esse resurrectionem, imò animas esse mortales. Sed nequem leuaret crassa hæc ignorantia, ipso naturæ instinctu

Secunda pars, qua refellūtur huius doctrinæ hostes. *1. Athei.* *Eccl.9.4.* *Eccl.3.21.* *Marc.12.18.* *Luc.20.27.* *2.Sadducæi.*

increduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante ocu-
Actor.2. 8. los. Quorſum enim ſacer & inuiolabilis mos ſepeliendi, niſi vt arrha eſſet nouæ vitæ? neque excipere licet, ex errore hoc eſſe
Exceptio. natum: quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper
Reſponſio. viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta reſurrectionis effigies, earum torporé expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis eſt ſi prudenter finem ſpectamus: quia non leuis eſt incredulitatis refutatio, omnes ſimul profeſſos eſſe quod nemo credebat. Atqui non modò obſtupefecit Satan hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporib. reſurrectionis memoriã: ſed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere moli-
3. Chiliaſtæ. tus eſt, vt tandem intercideret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: ſed paulo pòſt ſequuti ſunt Chiliaſtæ, qui mille annis finierunt Chriſti regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius eſt quàm vt refutatione vel in-
Eorum effugiũ. digeat, vel dignũ ſit. Nec illis ſuffragatur Apocalypſis, ex qua
Apoc.20.2. errori ſuo colorem induxiſſe certum eſt: quando in millenario numero non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine, ſed tantùm de variis agitationibus quæ Eccleſiam adhuc in terris laboran-
Reſp. 1. tem manebant. Cæterùm tota Scriptura clamat finem nullum
2. fore nec electorum beatitudini nec reproborum ſupplicio. O-
3. mnium porrò rerum quæ & conſpectum noſtrum fugiunt, & mentis captum longè ſuperant, aut fides ex certis Dei oraculis
4. petenda eſt, aut prorſus abiicienda. Qui mille annos aſſignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Chriſto & eius regno. Nam ſi immortalitate non induentur, ergo nec Chriſtus ipſe, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus eſt. ſi aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Chriſti, cuius ſoliditati innititur, temporarium
5. eſt. Denique aut imperitiſſimi ſunt rerum omnium diuinarũ, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Chriſtíque virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum nó aliter conſtat niſi obliterato peccato, & abſorpta morte, vita æterna
4. Reproborum patroni. ad plenum inſtauretur. Quàm verò ſtolidè ineptiant qui timent nimiam Deo ſæuitiam adſcribere ſi ęternis pœnis reprobi addicantur, vel cæcis perſpicuum eſt. Scilicet iniurius erit Dominus, ſi regno ſuo priuauerit qui eo ſe indignos per in-
Exceptio 1. gratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria ſunt.
Reſp. Fateor. ſed Dei maieſtas atque etiam iuſtitia, quam peccando violarunt, æterna eſt. Meritò igitur non perit iniquitatis me-
Exceptio 2. moria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò eſt non
Reſp. ferenda blaſphemia, dum tam paruo æſtimatur Dei maieſtas, dum non pluris fit eius contemptus quàm animæ vnius exitiũ.

Sed

Sed omittamus nugatores istos,ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

6 Duo præter hæc deliria inuecta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alij putarunt,quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant,nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis,satis mihi erit monere iterum lectores quã belluinus sit error,ex spiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidum facere,qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri,in qua maximè refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ,hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit, Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit,nobis esse ædificiũ in cælis: adiũgit nos peregrinari à Domino quãdiu manemus in corpore,sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus,dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intelligit,nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exutæ retinerent suam essentiam, ac beatæ gloriæ capaces essent,non dixisset Christus latroni,Hodie mecum eris in paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus,Christi exemplo,morientes Deo cõmendare animas nostras: vel, exemplo,Stephani, tradere Christo in custodiam, qui non temere vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porrò de intermedio earũ statu curiosius inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruantur nécne. Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christum illis præsentem esse, & eas recipere in paradisum,vt consolationẽ percipiant, reproborũ verò animas cruciatus quales meritę sunt perpeti,non vltrà progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quæ corporis. Quòd sinus Abrahæ

Curiosi quidã morte totum hominẽ interire & tandem animas cum corporibus resurrecturas somniãtes.

Variis Scripturæ S. testimoniis refellũtur, quæ animas post corporum interitum superesse ad beatos Spiritus & ad Christum ipsum aggregari tradũt.

2. Petr. 1. 14.
2. Cor. 5. 1.
Hebr. 12. 23.

Luc. 23. 43.
Ibid. 46.
Actor. 7. 59.
1. Petr. 2. 25.

Quis sit animarum status & locus à morte ad diem vltimum.

Matt 5. 8. 26.
Iohan. 12. 32.

De sinu Abrahæ.

dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abundè est ex hac peregrinatione excipi à communi fideliũ Patre, vt nobiscum fidei suæ fructũ communicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pẽdere ab expectatione aduentus Christi:& gloriæ coronam eo vsque differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor. Reprobis verò eãdem esse sortẽ dubium non est quam Iudas Diabolis assignat,
Iud. 6. vinctos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt, trahantur.

6. *Vanitas quorundam & Manichæi, noua corpora fingentes, refelluntur variis argumentis è scriptura depromptis.* 7 Æquè prodigiosus est eorum error qui animas non recepturas quibus nunc indutę sunt corpora, sed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem perquàm futilis ratio fuit, minimè consentaneum esse vt caro quæ immunda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarum immunditiès: quas tamen à spe cælestis vitæ nõ arcebant. Perinde igitur fuit ac si dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectum est. nam illud delirium, quòd naturaliter im-
1. *Corpora mũdanda sunt, & iudicabuntur.* munda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantùm ostendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis est, re-
2 Cor. 7. 1. surrectioni non obstare. Atqui primò quũ iubeat Paulus fide-
2. Cor. 5. 10. les se mundare ab omni inquinamento carnis & spiritus, inde
2. Cor. 4. 10. sequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt reportet vnusquis-
2. *Vita Christi in iis manifestabitur.* que per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod scribit ad Corinthios, vt vita Iesu Christi manifestetur in carne
1. Thess. 5. 23. nostra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur vt Deus
1. Cor. 3. 11. integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quàm ani-
1. Cor. 6. 15. mas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quæ sibi in templa
3. *Sũt membra Christi.* dicauit Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere,
1. Tim. 2. 8 absurdissimum esset. Quid quòd etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cælestis iudex, cuius amentiæ est ab homine mortali in puluerẽ redigi absque vlla spe instaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hor-
4. *Ferunt Dominum.*
1. Cor. 6. 20. tatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrumque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, ęternę putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scri-
5. *Induunt incorruptionem & immortalitatem.* pturę definitio, quàm de carnis quã gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpo-
1. Cor. 15. 53. ra formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum esset, oporte-

oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasionem cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circundati, digito monstrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari satis apertè negat. Imò magis expressè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi cutem suam manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Christum fore mundi iudicem dicens, Isaiæ testimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denũtiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sisterẽtur. Porrò in verbis Danielis nihil est perplexũ, Multique dormientium in terra pulueris expergiscentur, hi ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum sempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiã ad conflandos homines, sed ex sepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam si mors, quæ originem habet à lapsu hominis, accidentalis est: instauratio, quam attulit Christus, ad idẽ illud corpus pertinet quod mortale esse cœpit. Et sanè quod rident Athenienses dum asseritur à Paulo resurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidem nostrã valet. Digna etiã obseruatu est Christi sententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere non possunt: sed eum metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nunc gestamus corpus. Nec verò obscurior est altera eiusdem Christi sententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. An dicemus animas in sepulchris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac nõ potius ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Ad hæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & mẽbrorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingendo? imò, vt prædixerat, Destruite templũ hoc, & triduo erigam illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterũ recepit, neque enim multum nobis profuisset, subrogato nouo corpore aboleri illud quod in sacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda est etiã illa societas quam prædicat Apostolus, Nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Christi resurrectione caro nostra, in qua circunferimus mortificationẽ ipsius Christi. Quod quidem illustri documento patuit, dũ resurgẽte Christo multa corpora Sanctorum exierunt è sepulchris. Neque enim negari potest, hoc vltimæ quam speramus resurrectionis præludium fuisse,

Li. de resurr. carnis.

Rom. 14.11.
Ies 49.18.
Dan.12.2.

6. *Coram tribunali Christi sistentur.*

7. *E terra pulueris suscitabuntur.*

8. *Instauratio per Christum ad corpora pertinet.*

Mat.10.28.

9. *Hæc corporũ resurrectio ab Epicureis irrisa est.*

10. *A Christo asseritur.*

Iohan.5.28.
Iohan.2.19.

12. *Conformia erunt corpori Christi, quod verè resurrexit: & si aliud corpus recepisset Christus, rueret salus nostra.*

1.Cor.15.12.
Mat.27.52.

12. *Resurgent hæc nostra, non noua, corpora, vt Christi corpus mortuum in cruce, resurrexit, & sanctorum item quorundam corpora.*

vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus æternitatis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

Li. de resurr. carnis.

13. *Sacraméta, corporibus nostris percepta sunt nobis symbola resurrectionis. quod non essent si ipsa corpora non resurgerent.*

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere, sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores, ne qua rima ad decipiendos simplices peruersis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri sui commentū proferunt volatici spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporū fore creationem. Qua ratione impulsi ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tā longa putredine cōsumptum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contrà Spiritus Dei ad sperandā carnis nostræ resurrectionem in Scriptura passim hortatur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillum nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum symbola Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iustitię, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obsequiū Dei, nisi fructus & mercedis essent participes? Quod suis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus nō scortationi, sed Domino: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequūtur, ea esse templa Spiritus sancti & membra Christi. Interea videmus vt resurrectionē cum castitate & sanctimonia coniungat: sicuti paulo pòst pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expectamus redemptorem e cælis, qui corpus nostrū abiectū, conforme reddet corpori claritatis suæ. Ac si verū illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpora prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus, & victorię laude ornat. Itaq. nulla eius rei dubitatio interSāctos orta est quin se Christi comites fore sperarēt: qui omnes quibus probamur afflictiones in personam suam trāsfert, vt viuificas esse doceat. Imò & sanctos Patres sub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti ante visū est, nisi vt recōditis corporibus scirēt paratā esse nouā vitā? Huc aromata quoq. aliáque immortalitatis symbola spectarūt, quibus

Col. 2. 12.

2 Cor. 6. 4 7.

14 *Viuificabūtur, quamuis sint mortalia.*

Rom. 8. 11.

1. Cor. 6. 13. 15. 19.

15 *Virtute Christi suscitabuntur.*

Gal. 6. 17.

16. *Abiecta & supplicio affecta conformia corpori glorioso seruatoris nostri reddentur.*

Act. 14. 22.

Phil. 3. 21.

17. *Externâ ceremonia sub Lege fideles de corporum suorum resurrectione edocti sunt, vt ex exemplis Abrahami & Iacobi ipsiúsque Christi dicto colligi potest.*

quibus sub Lege adiuta fuit non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit superstitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulturis non minus diligẽter insistere quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus satis comprobat rarum illis fuisse & pretiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò solicitè curasset Abraham vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vtilitas mundo superior, nempe vt mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & familiæ fidem confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui vt posteris testetur ne morte quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nonne ridiculum dedisset mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare siqua apud nos viget Scripturæ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant resurrectionis & suscitandi voces. neque enim resurgere dicemus quod nũc primùm creatur: nec staret illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eôdem tendit dormiendi verbum, quod nonnisi in corpora competit, Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans ad sobrietatem nos hortatur, & liberius argutiúsque philosophandi licentiam frænat. Primò tenẽdum est quod diximus, nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiã: sed qualitatẽ aliam fore. sicuti quũ eadẽ Christi caro quæ in victimã oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen dotib. excelluit ac si alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nã sicut humanæ & belluinæ carnis eadem est substantia, non qualitas: stellis omnibus eadẽ est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus substãtiã corporis, mutationẽ fore docet: vt longè præstãtior sit cõditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur, non peribit nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa Deus omnia præsto habet ad suum nutũ, nulla eum difficultas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddant. Quod etiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget amplius interfe-

Matt.26.10.
Gen.23. 4.19.
Gen.47.30.
18. *Scripturæ authoritas, resurrectionis vox, & dormiendi verbũ superiora argumenta confirmant.*
Iohan.6.39.
De resurrectionis modo.
1.Cor.15.51.
Qualitas corporis alia erit non substantia.
Ibid.39.
Id est, corpora integra, induent incorruptionem. Suscitabuntur autem virtute Dei omnipotentis.
Iesa.26.21.

ctos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse nō erit distantiam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere: quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clāgor tubæ qui mortuos exci- tet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non præuenient mortuos qui tūc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormierunt in Christo. Si quis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cūctis mortalibus semel mori, facilis solutio est. vbi mutatur naturæ status, speciem esse mortis, & apposite sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatū iri omnes dum exuent mortale corpus, non fore tamen necessarium corporis & animę discidium vbi erit subita immutatio.

At qui die resurrectionis viui in terris reperientur, in puncto temporis immutabūtur.
1. Cor. 15. 51.
1. Thess. 4. 15.
Heb. 9. 27.

9 Sed hîc difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficiū. Scimus omnes in Adā morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinē in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solùm oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis ei⁹ liberalitas larga copia assiduè profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quo magis reddātur inexcusabiles. Sic Deū impij sæpe experiuntur beneficum, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat caducis & terrenis beneficiis resurrectionem non aptè conferri: hic quoque respondeo, vbi primùm alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei cōsilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo absurdius videri debet, si accidentalis est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrū & doctorē recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas

Quæstio an impij resurgent, quum resurrectio sit singulare Christi beneficium.
Iohan. 11. 25.
Matt. 25. 32.
Responsio 1.
Mat. 5. 45.
Exceptio.
Responsio. 1.
2.

pœnas suæ contumaciæ daturi corã iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli cõfessio apud Felicẽ continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorũ: sæpius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnà cùm cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ. *Cur impij resurgunt.* *Act. 27. 15.* *Cur resurrectio solis electis proposita.*

10 Quoniam autem tunc demũ implebitur Prophetia de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiãt, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatib. inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinem in seipsa nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delinearũt. Quia tamẽ rursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil vltra eum expetendum iis qui ad summũ bonũ & omnes fœlicitatis numeros contendunt, sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit Dauid, Portio mea Iehoua: sors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant consortes naturæ: Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendum dabit, & quod pręstantius, quodam modo in vnum cum ipsis coalescet: meminerimus sub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicib. subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri immemores, quo maiore audacia in sublime trãsuolabimus, fulgor cælestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido plusquã fas est sciendi nos titillet. vnde subinde & friuolæ & noxiæ quæstiones scaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla potest *Postrema pars capitis de æterna felicitate.* *Ose. 13. 14.* *1. Cor. 15. 54.* *1. Huius excellentia captum nostrum longè superat.* *1. Iohan. 3. 2.* *Genes. 15. 1.* *Psalm. 16. 6.* *Psalm. 17. 15.* *2. Petr. 1. 4.* *Regula obseruanda.*

elici vtilitas. Sed hoc secundum deterius, quòd qui sibi in illis indulgent, perniciosis speculationibus sese implicant, quamobrem voco noxias. Quod scripturæ docent, ab omni controuersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona sua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicãtes duodecim tribus Israel. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant cõmendet, fructum eius admonet in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt splendor firmamenti: & iustificantes multos tanquam stellæ in seculum & in æternum. Ac siquis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

3. Non æqualis omnibus Dei filijs gloriæ modus futurus est.

1. Thess. 2.19.
Matt. 19.28.
Dan. 12.3.
2. Tim. 4.14.
Matt. 19.29.

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pij, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursum spinosis quæstionibus, quas sibi obstaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantum ad me spectat, non solùm priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem respondendo foueam. Sciscitantur vanæ scientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc felicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula lõgè exuperet. Fingamus in opulentissima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab vsu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperies cursum sæpè abrumpit? Vnde consequitur

Spinosis quæstionibus explosis, ad quasdã non inutiles additur responsio.

Prima, quorsum orbis reparatio, quando nullius rei erunt indigi fideles.

liquidam

liquidam & puram ab omni vitio fruitionē, quanuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, felicitatis esse cumulum. Alij se transferunt longius, quærunt annon scoria & aliç corruptelç in metallis procul à restitutione absint, & ab ea dissideant. Quod vt illis aliquatenus concedã, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterũ progrediuntur, quænã melior cõditio maneat genus humanum, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quib. Deus assiduè naturæ ordinē prouehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationē esse notum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi sua cuique placita arrident, nullus est concertationũ modus: hoc sit nobis vitæ compendium, cõtentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quâ in cælos eundũ sit curant omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

Secunda, de restitutione rerũ creatarum.

Rom. 8. 22.

Tertia, quænã melior conditio nos maneat, quum sobolis benedictio finē tunc sumptura sit.

Pia admodum & necessaria admonitio.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletũ, & stridorem dentiũ, ignem inextinguibilem, vermem sine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctum voluisse sensus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: flatum Domini, ceu torrentem sulphuris, eam succendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miserã sortem: ita nos in eo potissimum defigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neq; id modò: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primùm eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata & in perniciem suã armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apostolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitus æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metũ corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicũ afferãt, prælu dia tamē admiscent futuri iudicij in sole & luna totóq; mundi opificio. Quare nullã

A felicitate electorum Dei ad miseriam reproborum apposita digressio.

Matt. 8. 12. & 22.
Ibid. 3. 12.
Marc. 9. 43.
Ies. 66. 24.
Ies. 30. 33.

Quæ miseria erit summa & sempiterna.

1. Thess. 1. 9.

Eiusdem variæ descriptiones. requiem inueniunt infelices conscientiæ, quin diro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiãt & confixæ mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conterantur onere manus eius: vt abyssos & voragines quaslibet subire leuius sit quàm in illis terroribus stare ad momentum. quale hoc & quantum est, æterna & nusquam desitura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam. quanuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quò magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

Huius doctrinæ vsus.

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER QVARTVS.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS, QVIBVS DEVS IN Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

ARGVMENTVM.

Prioribus libris Symboli Apostolici de Deo creatore, redemptore, sanctificatore, tres partes explicatæ sunt. Quarta superest, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communione, quæ postremo hoc libro absoluitur.

Ad tres autem præcipuos locos viginti illa, quibus constat, capita commodè reuocabimus.

I. De Ecclesia.

II. De Sacramentis.

III. De Politica administratione.

Primus locus, qui vsque ad finem decimitertij capitis extenditur, multa continet: quæ tamen omnia ad quatuor præcipua capita referri possunt.

1 De Notis Ecclesiæ, seu de ratione qua Ecclesia dignosci potest, quoniam vnitas cum ea necessariò colenda nobis est, agitur capit. I. *&* II.

2 De regimine vel gubernatione Ecclesiæ, cap. III. IIII. V. VI. VII.

Quis sit ordo gubernandæ Ecclesiæ, cap.3.

Quæ forma apud veteres in vsu fuerit, cap.4.

Qualis sit quæ sub Papatu hodie viget, cap. 5. & de Papæ primatu, cap.6. & quibus gradibus se in hanc tyrannidem extulit, cap.7.

3 De potestate Ecclesiæ, cap. VIII. IX. X. XI.

Quo ad dogmata fidei, quæ vel in singulis, cap. 8. vel in

vniuersis vtpote Conciliis, residet, cap.9.
Deinde in legibus ferendis, cap.10.
Postremò in Ecclesiastica iurisdictione, cap.11.
4 *De disciplina Ecclesiæ, cap.*XII. *&* XIII.
De huius præcipuo vsu, cap.12.
De eiusdem abusu, cap.13.
Secundus locus de Sacramentis tres partes continet.
1 *De Sacramentis in genere, cap.*XIIII.
2 *De vtroque sigillatim, cap.*XV.XVI.XVII.XVIII.
De Baptismo, cap.15. qua occasione de Pædobaptismo seorsim, cap.16.
Deinde de Cœna Domini, cap.17. & eiusdem profanatione, cap.18.
3 *De illis quinque quæ Sacramenta falsò habita sunt, cap.*XIX.
*Tertius locus de politica administratione, cap.*XX.
De hac primum in genere } *Eodem capite.*
Deinde de singulis eius partibus,
Magistratu,
Legibus,
Populo.

CAPVT I.

De vera Ecclesia cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.

Partes huius capitis.

1 Articulus Symboli, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorũ communione, breuiter explicatur, simúlque ostenditur quibus nominibus nobis commendata sit Eclesia, sect.1.2.3.4.5.& 6.
2 De Notis Ecclesiæ, sect.7.8.& 9.
3 A sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communione non est vllo modo discedendum. eapropter Nouatianorum, Anabaptistarum, ac eiusmodi Schismaticorum & malè feriatorum hominum circa hanc doctrinam errores, à sect.10. ad fin. cap. abundè refelluntur.

FIDE

FIDE Euangelij Christũ fieri nostrũm, & allatæ ab eo salutis æternæque beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis subsidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augescat, & suos faciat progressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati nostræ consuleret. atq. vt vigeret Euangelij prędicatio, thesaurum hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorũ ore suos doceret: eos authoritate instruxit: nihil denique omisit quod ad sanctum fidei cõsensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia ergastulo carnis nostræ inclusi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua prouidẽtia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio vt nunc de Ecclesia eiúsque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinauerat. Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò vt eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regantur donec adolescant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

De Ecclesia nunc necessariò agendum est.

Apud eã enim Deus deposuit quicquid ad fidem & rectum ordinem necessarium fuit. Ephes.4.1.

Sũma & partes huius libri.

Cur ab Ecclesia incipiat.

Marc.10.9. Gal.4.26.

2 In symbolo, vbi profitemur nos credere Ecclesiam, id non solùm ad visibilẽ, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero cõprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter propriũ eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quod particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vsitatius, & vetustatis etiam suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum vt dicerent se Ecclesiam credere, non

Quo sensu articulus symboli de Ecclesia sit accipiendus.

Cur dicimus Credo Ecclesiã nõ in Ecclesiã. in Ecclesiam. Nõ enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed disertè quoque annotant loquutionem fore impropriam si præpositio attexatur: ac suam sententiam ratione nõ friuola confirmãt. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non conueniret, quemadmodum nec in remissionẽ peccatorum, aut carnis resurrectionẽ. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ, quã formulas affectare quibus res sine causa obscuretur. *Finis huius articuli.* Finis autem est, vt sciamus, quãuis ad diruendam Christi gratiã omnes lapides moueat Diabolus, & eodem etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen extingui, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit qui sui sint, & sub signaculo (vt loquitur Paulus) inclusos tenet: nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. Ephes.1.13. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ congerie, soli Deo permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arcana illius electio. Nec verò satis est electorum turbã cogitatione animóque complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quã nos esse insitos verè simus persuasi. *Catholica, seu vniuersalis, cur dicta.* Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus membris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescãt, ea inter se compage cohærentes quo eiusdem corporis membra: verè vnum facti, quia vna fide, spe, charitate, eodẽ Dei Spiritu simul viuunt, non in eãdem modò vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnius Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quãuis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortẽ, Deúmque mirabiliter Ecclesiam suã quasi in latebris seruare. 1.Reg.19.18. Sicuti Eliæ dictum est, Seruaui mihi septem millia virorũ qui non flexerunt genu coram Baal.

Sanctorũ communio quid sit. 3 Quanquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrûm in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur authoritatem. denique se ita gerat vt ouis ex grege

grege. Atque ideo adiungitur sanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit. quasi dictum esset hac lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter se mutuò cómunicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus varie distribui Spiritus dona: neq; etiam cóuellitur ordo politicus, quo suas vnicuique facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causa, rerũ dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur cómunitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentiũ esset cor vnum & anima vna: & Paulus quum hortatur Ephesios vt sint vnum corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum cómunem sibi omnibus patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore coniuncti, vltrò citróque sua cómunicent. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam, vt certò persuasi simus nos esse eius membra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidísque fulcris, vt etiamsi tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primùm stat cũ Dei electione, nec nisi cũ æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cũ firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quod veritaté dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturã securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam commoueatur. Tantùm potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine communionis plurimum est consolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus: omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cęterùm ad amplexandam eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide sita est admonemur nihilo minus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quàm si palàm appareat. Neq; ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quãdo hîc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certo statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei pecu iu n ac propriã posse sionem segregatos, ac quum simus in e o um nu mero t nta gratiæ nos esse consortes.

An tollat varia dona sanctis collata, aut ordinem politicum.

Actor. 4. 32. Ephes. 4. 4.

Quis fructus articuli de Ecclesia & sanctorum communione.

1. 2. 3. 4.

Fructus Communionis sanctorum.

Ioel. 2. 32. Abd. 17. Psal. 46. 6.

An Ecclesiam oporteat esse visibilem vt vnitatem eius amplectamur.

Porrò quum de visibili Ecclesia sit sermo, matris nomen ostendit quàm necessaria sit Ecclesiæ cognitio: extra eam enim non est salus.

4 Verùm quia nunc de visibili Ecclesia disserere propositũ est, discamus vel vno matris elogio quàm vtilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alat suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos tueatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium

Matt.22.30. nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Ie-
Iesa.37.32. saia & Ioele. quibus subscribit Ezechiel, quum denuntiat in
Ioel.2.32. catalogo populi Dei non fore quos à cælesti vita abdicat. Si-
Ezech.13.9. cuti ex opposito dicuntur nomen suum inscribere inter ciues
Psalm.106.4. Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneplacito populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimonium ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

Mater autem nobis constituitur, quatenus ministerium sacrum apud eã Dominus depo suit, quòd nobis abundè est, donec eius educatione in virilem ætatem adolescamus.

5 Cæterùm quod huius loci propriũ est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, vt impleret omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euãgelistas, alios autem pastores ac doctores, ad instauratioẽ sanctorum in opus administrationis, in ędificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolescere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus iniuncta

Ephes.4.11. est cælestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnũ cogi in eundem ordinem, vt mansueto & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc vsum creatis permittant. Et hac nota pri-

Iesa.59.21. dem regnum Christi insignierat Iesaias, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nunquam discedent neque ex ore tuo, neq; ex ore seminis tui & nepotum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicunque spiritualem animæ cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respuunt. Fidem nobis Deus inspirat, sed Euangelij sui organo,

Rom.10.17. sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum: sed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aleret doctrina per os sacerdotis pro-

Psal.132.14. lata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum voca-
Psalm.80.2. tur requies Dei, sanctuarium eius domicilium, vbi dicitur sede-
re

re inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam, ac dignitatem cælestis doctrinæ ministerio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & cõtempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex vasis testaceis nobis proferri inęstimabilem thesaurum, Deus ipse in medium prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentem in sua institutione agnosci. Itaque postquã auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necromantiæ, aliisque superstitionibus suos vetuit dare operam, subiicit se daturũ quòd pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nunquam destitutum iri. Sicuti autem veterẽ populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit è terra, qui verè præstarent munus Angelicum: ita & nos hodie humanitus vult docere. Ac sicut olim non contentus fuit sola Lege, sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius sensum: ita hodie non tantùm vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiã præficit quorum opera adiuuemur. Cuius rei duplex est vtilitas. nã ab vna parte optimo examine obedientiam nostram probat, vbi eius ministros, non secus atque ipsum, loquẽtes audimus: ex opposito etiã nostrę infirmitati consulit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad se alliciat, quàm tonando à se abigere. Et certè quã nobis expediat hæc familiaris docendi ratio, sentiũt omnes pij ex formidine qua meritò illos consternat Dei maiestas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, contẽptu exinaniri doctrinæ authoritas, hi ingratitudinem suam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quòd dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare, vt in illis sua vox personet. Quare ne vicissim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mãdato & ore propositã: quia etsi externis mediis alligata non est Dei virtus, nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recusant tenere fanatici homines, multis se exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel æmulatio, vt sibi persuadeant priuatim legẽdo & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prędicationem superuacuam ducant. Quoniam autem sacrum vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumpunt: nemo iustam impij huius diuortij pœnã effugit, quin se pestiferis erroribus ac teterrimis deliriis fascinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei simplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas esse nemo vnquã vel ex petulantissimis canibus inuẽtus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamẽ Pro-

Psal. 80 2.
2. Cor. 4. 7.
Leu. 19. 31.
Nec hic educationis modus est contemnendus.
Imò duplici ratione nobis est vtilis.
Quam vtilitatem tollunt qui Ecclesiæ contẽnunt pastores & doctores.
Horum contẽptorum proteruia retunditur rationibus & Scripturæ testimoniis.

phetis & piis doctoribus contra impios, quorũ peruicacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominum doceantur. Quod perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in do-
Psal. 105. 4.
ctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de causa faciem Dei in sanctuario quærere iussi sunt, idque toties repetitur in Lege, nisi quia Legis doctrina & Propheticæ exhorta-
2. Cor. 4. 6.
tiones erant illis viua Dei imago, sicuti Paulus in sua prædicatione lucere asserit gloriam Dei in facie Christi. Quo magis detestabiles sunt apostatæ, qui scindendis Ecclesiis inhiant, perinde acsi oues abigerent à caulis, ac proiicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum est, Ecclesiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dum vno consensu discendo & proficiendo ordinem Ecclesiæ à Deo præscriptũ colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iussi sunt olim fideles sub Lege confluere ad sanctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei loquitur, simul locũ nominis Dei appellat, vbi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo apertè docet nullum sine pietatis doctrina esse illius vsum. Nec dubium est quin eadem etiam ratione Dauid ingenti spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium sæuitia prohiberi tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna molestia, anxietate & mœstitia se vri & cruciari & probè absumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublime attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrinæ ita semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cognitio. Vnde & templum nõ modò facies eius, sed (omnis superstitionis tollendæ causa) scabellum pedum vocatur. Atque hic est felix ille occursus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimum omnes ad caput adspirant. Quicquid templorum alio consilio ædificarunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etsi non pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi, quod illis ex ore Iesaiæ Stephanus exprobrat, Deum scilicet non habitare in templis manufactis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum vsum sanctificat. Et siquid temere tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhærescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum, omnia Græciæ templa exussit, vel diruit: quòd absurdum putaret Deos, quib. omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque
mutare

In hunc finem, educationis scilicet filiorum Ecclesiæ, iussi sunt olim confluere ad sanctuarium.
Exod. 20. 24.
Psal. 84. 11.
Psal. 132. 7.
Psal. 99. 5.
2. Paral. 28. 2.
Templorũ ante & post Christũ exhibitum abusus, & legitimus vsus.
Actor. 7. 48.

mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis: sed potius vehiculis quibusdam nos sursum efferre ad cęlestem suam gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cælos altitudine superat.

6 Porrò quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia ministerij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificant alij, alij contendunt perperam transferri ad hominem mortalem quod proprium est Spiritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mentes & corda, vt tam illarum cæcitatem quàm horum duritiem corrigam: recta huius controuersiæ definitio tradenda est. Quod vtrinque disceptant, nullo negotio facilè transigetur, locos disertè obseruando, vbi Deus author prædicationis Spiritum suum cum ea coniungens, fructum inde promittit, vel rursum vbi se ab externis subsidiis separãs, tã initia fidei quàm totum cursum sibi vni vendicat. Officium secundi Eliæ fuit, teste Malachia, illuminare mentes, & cõuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iustorum. Christus se Apostolos mittere pronuntiat, ut fructũ afferant ex labore suo. quis autẽ sit fructus ille breuiter definit Petrus, nos regigni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus se per Euãgelium genuisse Corinthios, eósque apostolatus sui sigillum esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantum sonitu vocis aures percusserit, sed datã sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse negat tantùm in sermone, sed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis nõ modò se cooperarium Dei facit, sed partes sibi assignat conferendæ salutis. Hæc certè omnia nunquam eo protulit vt vel tantillũ sibi seorsum à Deo tribueret. sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circumcisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil separatim ministris residuum faciat, ex aliis locis patet, Qui plãtat nihil est, & qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quę mihi aderat. Et certè retinere sentẽtias illas oportet, vbi Deus sibi adscribens mentis illuminationem & renouationẽ cordis, sacrilegium esse admonet siquam vtriusque partẽ homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præficit, se quisque docilẽ offerat, ex fructu cognoscet non frustra placuisse Deo hũc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiæ impositum esse.

Ministerium siquidem efficax est, non tamen à Spiritu Dei separatum.

Testimonia.

Malach. 4.6. Iohan. 15.16. 1.Pet. 1. 23. 1.Cor. 4. 15. 1. Cor. 9. 2. 2. Cor. 3. 6. 1. Cor. 2. 4. Galat. 3. 2. 1. Cor. 3 9. 2. Thess. 3 5. Galat. 2. 8. 1. Cor. 3. 7.

7 Enimuero de Ecclesia visibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium facere cõueniat, ex superioribus

Altera pars cap. de notis Ecclesiæ.

Quæ est inuisibilis, & quo respectu. iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesia sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiam nominant, eam intelligunt quæ reuera est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filij Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantùm sanctos qui in terra habitant comprehẽdit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. *Et visibilis.* Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: consensionẽ habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium conseruat à Christo institutum. *Visibilis Ecclesiæ status.* In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeũt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quę debebat. Quemadmodum ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis conspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiúsque communionem colere iubemur.

Deus solus nouit qui sui sint. 2.Tim.2.19. 8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hæc quidem singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt suprà citauimus ex Paulo. Et certè ne hominũ temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente, quã longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam & qui perditissimi videbantur, planéque deplorati fuerãt, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corruunt. *Hom. 45. in Iohan.* Itaque, secundum occultam Dei prædestinationẽ (vt inquit Augustinus) plurimę sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norunt. Ex iis autem qui palàm eius ferunt signum, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione sancti sint, & in finem vsque perseueraturi: quod demum est salutis caput. *Attamen nobis designauit qui sint pro filiis habendi.* Rursum tamen, quia aliquatenus expedire prouidebat vt sciremus qui nobis habẽdi pro ipsius filiis essent, hac in parte se captui nostro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria nõ erat, quoddam charitatis iudicium eius loco substituit: quo pro Ecclesiæ membris agnoscamus qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatione eundẽ nobiscum Deum ac Christum profitentur. *Idque certis notis.* Ipsius autem corporis notitiam quo magis saluti nostræ necessariam esse nouerat, eo certioribus notis commendauit.

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris

Ecclesiæ

Ecclesiæ facies. Vbicúque enim Dei verbum syncerè prædicari atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiã nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest. Vbicunque duo aut tres cõgregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse collectam ex quibuscunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diffita & dispersa, in vnam tamẽ diuinæ doctrinæ veritatem consentit, & eiusdẽ religionis vinculo colligata est. Sub hac ita cõprehendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquęque nomen & authoritatẽ Ecclesiæ iure obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur, etiãsi ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodãmodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuersa est in priuatis hominibus atq. in Ecclesiis æstimãdis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorũ consortio, tractare tamen instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter cõmunem Ecclesiæ consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro nõ approbamus esse Ecclesiæ membra: sed quem in populo Dei locũ tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitudine aliter sentiendũ est: quæ si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationẽ, Ecclesia procul dubio haberi & censeri meretur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesiæ vniuersali suã seruamus vnitatem, quam disfecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua authoritate fraudamus.

Hæ notæ sunt, ministerium verbi Dei, & sacramentorũ à Christo institutorum administratio.

Matt. 18. 20.

Gradus in agnoscenda Ecclesia.

Nec tamen eadem est in singulis hominibus atque in Ecclesiis æstimandis ratio.

10 Symbola Ecclesiæ dignoscendæ, verbi prædicationem sacramentorúmque obseruationem posuimus. Nam hæc nusquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statam habere sedẽ, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authoritatem spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impunè licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tanti enim Ecclesiæ suæ communionẽ facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicunque se à qualibet Christiana societate, quæ modo verum verbi ac sacramen-

Tertia pars, ostendens ab Ecclesia his notis insignita nullo modo esse discedendum.

Qui secus faciunt, sunt Apostatæ.

torum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamentũ veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem cõseruari, & se nobis ostendere patremfamiliâs dum nos Spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Nõ vulgaris etiam laus, quòd electa segregatáque dicitur à Christo in spõsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde sequitur, discessiõné ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse. quo magis à tam scelerato dissidio cauẽdum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterẽdos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

1.Tim.3,15. *Eph.1.23.& 5.27.* *Veritatis & domus Dei desertores.* *Dei & Christi abnegatores.* *Coniugij sacri violatores.*

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstimemus. Nihil est enim quod magis Satan moliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanámque tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandũ ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iã verò quã periculosa, imò quã exitialis tẽtatio est, vbi vel in mentẽ venit discessionẽ facere ab ea cõgregatione in qua signa cõspiciuntur, ac tesseræ quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem ceu ad Lydium lapidem exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non fallet: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus. rursum verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiáque fugienda.

Eò diligentius hæ notæ retinendæ sunt, quòd eas Satã molitur aut tollere, aut defectione nos ab Ecclesia eripere *Duo errores. 1. Spernere veram Ecclesiam. 2. Reuereri falsam.*

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrunque extiterit pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis perstiterit, etiãsi multis alioquivitiis scateat.

Nec satis causæ est, vt quispiam ab Ecclesia visibili deficiat, etiam si vel communis professio quibusdam corruptelis inquinetur.

Quinetiam

Quinetiã poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum admini-
nistratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius
communione non debeat. Non enim vnius sunt formæ omnia
veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt
fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis
placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac
Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & si- *Quæ possunt esse eiusmodi corruptela.*
milia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controuersa, fidei tamẽ vni
tatẽ non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Ecclesiæ dissideãt,
si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciã asseren-
di, animas à corporibus demigrantes in cælũ cõuolare putet:
altera nihil ausit definire de loco, cæterũ viuere tamen Domi- Phil. 3. 15.
no certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicunque perfecti su-
mus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis
Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionẽ de rebus
istis non ita necessariis, dissidij materiam esse nõ debere inter
Christianos? Primum quidem est vt per omnia consentiamus: *Ratio huius obseruationis.*
sed quoniam nemo est qui nõ aliqua ignorantiæ nubecula ob-
uolutus sit: aut nullã relinquamus Ecclesiam oportet, aut hal-
lucinationem condonemus in iis rebus, quæ & inuiolata reli- *Cautio necessaria.*
gionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hîc
autẽ patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiẽ-
do & conniuendo censeam fouendos: sed dico, non temere ob
quaslibet dissensiunculas deserendam nobis Ecclesiam, in qua
duntaxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat in-
columitas pietatis, & sacramentorũ vsus à Domino institutus
custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet, faci- *Membrorum Eclesiæ officiũ.*
mus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius
quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singu 1. Cor. 14. 30.
lis Ecclesiæ membris demandatũ publicæ ædificationis studiũ
pro mensura gratiæ suæ, modo decenter & secũdum ordinem:
hoc est, ne vel Ecclesiæ communionem renuntiemus, vel in ea
permanentes pacem & disciplinam ritè compositã turbemus.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multo longius *Nec recedendũ est ab Ecclesia, etiãsi quorundã vita plurimis vitiis referta sit.*
procedere indulgẽtia nostra debet. hîc enim valde lubricus est
lapsus: neque vulgaribus machinamentis hîc Satan nobis insi-
diatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimoniæ
persuasione imbuti, tanquam aerij quidam dæmones iam facti
essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quib.
humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant
Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ.
Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios vo-
lunt videri profecisse. Alij sunt qui incõsiderato magis iustitiæ *In hanc regulã peccant veteres & recentes Cathari.*
zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos
quibus Euãgeliũ annuntiatur, eius doctrinæ nõ respõdere vitæ

fructum vident, nullam illic esse Ecclesiam statim iudicant. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occasionis hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictam nostram ignauiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles conscientiæ. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd offensioni suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omissa illa, totos se immoderatæ seueritati tradunt. Quia enim nō putant esse Ecclesiam vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Verùm, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec in litore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge consitus, zizaniis inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aducta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicij laboraturam Ecclesiam pronuntiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur, frustra nullo næuo inspersam quærunt.

Ratio.

Horum obiectio prima.

Resp. ex tribus Christi parabolis.

Matt. 13. 47.

Ibidem 24.

Matt. 3. 12.

14 Sed enim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neq; leuia erant errata, sed horrenda quædā flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hîc sanctus Apostolus? hoc est, cælestis Spiritus organum, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quærit? an eos à Christi regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horū agit: sed Ecclesiam Christi sanctorúmque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter proscinditur Pauli nomē, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiunt, vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Ecclesię titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminū impingi ne-

Obiectio secunda.

Responsio, à cōsideratione status Ecclesiæ Corinthiacæ.

1. Cor. 1. 11. & 3. 3. & 5. 1. & 6. 7. & 9. 1. & 15. 12.

Et Ecclesiarum Galatiæ.

gi nequeat? Qui tanta morositate sæuiunt in præsentes Ecclesias, quid quæso Galatis fecissent tantum non Euangelij desertoribus: apud quos tamē idem Apostolus Ecclesias reperiebat?

In principio epist.

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalem sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probrosæ vitæ vel panem comedere. Hîc exclamant. Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnū probrum esse si inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiā maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neq; verò, si bene moratæ erunt Ecclesiæ, sceleratos in sinu suo ferēt: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verum quia nō ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellent seueritatē exercere possint: fit vt non semper submoueantur etiā palā mali à sanctorū contubernio. Hoc vitium esse fateor: neq; extenuare volo, quū Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamsi Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidē nego quin pij hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare. sed aliud est malorum fugere contubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesiæ communionē renuntiare. Quòd autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multò sunt quàm Paulus. Nam quū ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiā: sed vt singuli se probent. Si cum indigno communicare nefas esset, iuberet certè Paulus nos circunspicere annô aliquis in multitudine esset cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationē sui ipsorum solùm à singulis requirit, ostēdit minimè nobis obesse si qui indigni se nobiscum ingerant. Nec aliò spectat quòd postea subiicit, Qui indignè manducat, iudiciū sibi manducat & bibit. Non dicit aliis, sed sibi. Et meritò: neque enim in singulorum arbitrio situm esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt fusius postea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest nec debet.

Tertia obiectio
1.Cor.5.2.
Responsio 1. per concessionem.
Resp. 2. per distinctionem.
Instantia dilutio.
Vid. Calu. libellum de cœna Domini: & instru. adu. Anabaptistas.
1.Cor. 11.28.
Ibidem. 29.

16 Quanquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdū oboritur: hoc tamen reperiemus nimiam morositatem ex superbia magis & fastu falsáque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veróque eius studio

Harū obiectionum origo, & schismaticorū pictura.

nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, ij vt plurimum nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se aliis esse meliores. Bene ergo & prudẽter Augustinus, Quũ pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatẽ Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apostolus sufferendo inuicẽ præcipit custodiri, &, quo non custodito, medicinæ vindicta non tantùm superflua, sed etiam perniciosa, & propterea iã nec medicina esse cõuincitur: illi filij mali qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes, iactãtia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulẽti, ne luce veritatis carere ostendantur, vmbram rigidæ seueritatis obtendũt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigẽda fraterna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis, & occasionem præcisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeãt, ne dũ strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur, à regno cælorum, (quod est vnicum iustitiæ regnum) desciscant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ suæ cõmunionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorũ

Lib. 3. contra Parm. cap. 1.

Ab Augustino iam olim delineata.

Eiusdem lib. cap. 2.

Pium aduersus hæc scandala consilium ac tutum remediũ idque multiplex.

1. communione lapsus. Cogitent in magna multitudine cõplures esse verè sanctos & innocentes corã oculis Domini, qui a-
2. spectum suũ fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidẽ expergefacti, ad in-
3. tegritatem maiorem adspirant. Cogitent non ferendũ esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdum
4. grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendã Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorũ culpa,
5. vis illa tota euanescere queat. Postremò reputent, in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

Quarta obiectio.

17 Quod etiam obtendunt non abs re sanctam vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verùm quidem est quod ait Paulus, Christũ seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illã sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam,

Responsio 1. Ephes. 5. 25.

ſam,non habentem maculam aut rugam,&c. Nihilo tamen & illud verius eſt,Dominũ quotidie operari in rugis eius expoliendis,maculíſq; abſtergendis. Vnde ſequitur, nondũ peractã eſſe eius ſanctitaté. Sic ergo ſancta eſt Eccleſia vt quotidie proficiat,nondũ perfecta ſit:quotidie procedat, nondũ peruenerit ad ſanctitatis metã: quéadmodum alibi quoq.fuſius explicabitur. *Inſtantia.* Quòd ergo ſanctã fore Ieruſalé vaticinãtur Prophetæ,per *Ioel. 3. 17.* quã alieni non ſint tranſituri:ſacroſanctũ templũ, quò impuri *Ieſa.35.8.* non ſint ingreſſuri: non accipiamus perinde acſi nullus in Ec- *Reſponſio 1.* cleſię mébris næuus reſideret.ſed quia toto ſtudio ad ſanctimoniam & ſolidam puritaté adſpirant, mũdities illis quã nondum plenè conſequuti ſunt,Déi benignitate tribuitur. Et quanquã *2.* rara ſæpius indicia eiuſmodi ſanctificationis extant inter homines,ſtatuendũ tamen eſt,nullum fuiſſe ab orbe condito tépus quo Eccleſiam ſuam Dominus non habuerit: nullũ etiam fore ad conſummationem vſque ſeculi, quo non ſit habiturus. Nã etſi ſtatim à principio vniuerſum genus hominũ Adę peccato corruptũ ac vitiatũ eſt:ex hac tamẽ ceu polluta maſſa ſemper vaſa aliqua in honorem ſanctificat:ne vlla ſit ætas quæ non ſuam miſericordiam experiatur. Quod certis promiſſionib.te- *Confirmatio, à* ſtatũ fecit,quales ſunt iſtæ, Ordinaui teſtamentũ electis meis: *Dei promiſſionibus.* iuraui Dauid ſeruo meo,Vſque in æternum propagabo ſemen *Pſal.89.4.* tuũ: in generatione & generatione ędificabo ſedem tuam. Itẽ, *Pſal.132.13.* Elegit Dominus Sion,elegit eam in habitationem ſibi. hęc re- *Iere.31.35.* quies mea in ſeculum ſeculi.&c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat ſolem in lumen diei,lunã & ſtellas in lumen noctis. Si defecerint leges iſtæ coram me,tunc & ſemen Iſrael deficiet.

18 Huius rei Chriſtus ipſe,Apoſtoli,& ferè omnes Prophe- *Confirmatio altera,ab exemplis Chriſti & fidelium Dei ſeruorum.* tæ exemplum nobis prębuerunt.Horrendę ſunt illę deſcriptiones quib. Ieſaias,Ieremias,Ioel,Habacuc,& alij Eccleſię Ieroſolymitanę morbos deplorant.In plebe,in magiſtratu,in ſacerdotibus omnia vſque adeo corrupta erant, vt non dubitet Ie- *Ieſa.1.10.* ſaias æquare Ieroſolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta,partim contaminata: in moribus paſſim referuntur furta,rapinæ,perfidiæ,cædes,& ſimilia ſcelera. Neque tamen propterea aut nouas ſibi Eccleſias erigebãt,aut noua altaria extruebant Prophetę, in quibus ſeparata ſacrificia haberent:ſed qualeſcunque eſſent homines, quia tamen reputabãt Dominum apud eos verbum ſuum depoſuiſſe, & ceremonias *Eccleſiæ facies Prophetarum ſeculo.* inſtituiſſe quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extédebant.Certè ſi putaſſent aliquid inde cõtagionis ſe cõtrahere, centies potius mortui fuiſſent quã paſſi fuiſſent illuc ſe pertrahi.Nihil ergo eos retinebat quominus diſceſſioné facerét,quàm ſeruandæ vnitatis ſtudiũ. Quòd ſi religio ſanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima ſcelera

non vnius aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communione deficere, vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.

Christi item & Apostolorum ætate.

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Pharisæorum impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem sacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis téplum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Siquem parum mouét Prophetæ & Apostoli, ille saltē Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Etsi vidétur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argéteum simus. Cæterùm fictilia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquā sibi, quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio segregāda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur vtrúque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communioné sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacraméta administrantur: deinde nihil obstare vel paucorū vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis a Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia cōscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris attrectentur.

Lib. 3. Epi. 5. Et Apostolicorum virorum.

Qui tamen externam Ecclesiæ communionem non deseruerunt.

Quinta obiectio.

20 Vltrà etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque næuis puram, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in vrgéda perfectione non lentè vel frigidè laborādum, ac multo minus cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse commentum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ peccatorū remissio appositè subnectitur. hāc enim nō cōsequūtur nisi soli illius ciues ac domestici, queādmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalé, in qua deinde indulgétia hæc Dei locū habeat, vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari pri-

Responsio obseruanda adu. veteres ac nouos Catharos & Nouatianos, de peccatorum remissione.

Iesa. 33. 14.

primùm oportere,nō quòd Ecclesia sine peccatorū remissione vlla esse queat: sed quia misericordiā suam Dominus nō promisit nisi in sanctorum communione. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio,sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetā loquitur. In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri,cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciā homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternū. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. videmus qualiter per suā misericordiam nos sibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dū prædicit recolligendū populum, quem in ira dissipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarunt mihi. Quare in Ecclesiæ societaté ablutionis signo initiamur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primùm eius bonitate sordes nostræ abstergantur. Osee 2.18. Ierem. 33.8.

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modo semel recipit & cooptat Dominus, sed per eandem nos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autē & lusoriam fore Domini misericordiam, si semel duntaxat obtingeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia nemo non sibi cōscius est per totam vitā multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eūdem reconciliationis nūcium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentum vnum in Ecclesia vix persistemus. Vocauit autē suos Dominus in æternam salutem: suis ergo illi peccatis veniā semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendū, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inserti sumus.

Responsionis ad quintam obiectionem continuatio, per remissionem peccatorum perpetuam reddi mansionem piorum in Ecclesia

22 Ad hoc bonum nobis impartiēdum claues Ecclesiæ datæ sunt. Non enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittendi peccata, hoc tantùm voluit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum scribit legationem recōciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quo subinde populum nomine Christi exhortentur ad se reconciliandū Deo. Ergo in sanctorū cōmunione, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittūtur peccata, quū Presbyteri vel Epi-

Id vel ex hoc vno satis liquet, quod claues Ecclesiæ in hunc finē præcipuè data sint, vt quotidie hoc bonum nobis impertiant.

Mat. 16.19. & 18.18. Ioh. 20.23. 2. Cor. 5.20.

ſcopi, quibus hoc munus cõmiſſum eſt, pias conſcientias Euangelicis promiſſionib. in ſpe veniæ & remiſſionis confirmãt. idque tam publicè quàm priuatim, provt neceſſitas poſtulat. Sũt enim permulti, qui pro ſua infirmitate, ſingulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantùm pro communi concione, ſed etiam per domos teſtificatum ſe refert fidem in Chriſtum, & vnumquéque ſigillatim admonuiſſe de ſalutis doctrina. Tria igitur hîc nobis obſeruanda ſunt: Primùm, quãtalibet ſanctitate polleant filij Dei, hac tamen cõditione ſemper eſſe, quandiu in mortali corpore habitant, vt ſine peccatorũ remiſſione conſiſtere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficiũ ſic eſſe Eccleſiæ prõpriũ, vt non aliter eo fruamur quàm ſi permaneamus in illius cõmunione. Tertiò, per Eccleſiæ miniſtros & paſtores nobis diſpenſari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorũ adminiſtratione. atque hac in parte maximè eminere clauium poteſtatem quam Dominus fidelium ſocietati contulit. Proinde, vnuſquiſq. noſtrum hoc officij ſui eſſe cogitet, nõ alibi quærere remiſſionem peccatorum quàm vbi Dominus eam poſuit. De publica reconciliatione, quæ ad diſciplinam ſpectat, ſuo loco dicetur.

Act. 20. 20.

Summa reſponſionum ad quintam obiectionẽ, & breuis refutatio Catharorum.

Sexta obiectio.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi ſpiritus hanc vnicam ſalutis anchoram eripere Eccleſiæ conantur: aduerſus tam peſtilentem opinionem fortius roborandæ ſunt conſcientiæ. Nouatiani olim iſto dogmate Eccleſias exagitarũt: ſed Nouatianis non multum diſſimiles noſtrum quoque ſeculum habet quoſdam ex Anabaptiſtis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptiſmo in puram & Angelicã vitam quæ nullis carnis ſordibus vitietur. Quòd ſi poſt Baptiſma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori poſt acceptã gratiam lapſo ſpem veniæ nullam faciũt: quia non aliam agnoſcũt peccatorum remiſſionem niſi qua primùm regeneramur. Etſi autem mẽdacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamẽ reperiunt iſti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit ſectatores) breuiter oſtendamus quantopere in ſuam aliorúmque perniciem inſaniant. Principiò, quum Domini iuſſu quotidie ſancti repetant hanc precẽ, Remitte nobis debita noſtra, ſe nimirum debitores confitentur. Neque fruſtra petunt, quia Dominus non aliud vbique petendũ præſcripſit quàm quod ipſe daturus eſſet. Imò quũ totam orationem exauditum iri à Patre ſit teſtatus, hanc tamen abſolutionem peculiari etiamnũ promiſſione obſignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confeſſionem à ſanctis, & eã quidem aſſiduam, tota vita requirit Dominus, & veniã pollicetur. Quæ audacia eſt aut à peccato illos eximere: aut

A Nouatianis olim propoſita, ab Anabaptiſtis renouata.

Reſponſio 1. forma precandi à Domino inſtituta hunc errorem manifeſtè conuellit.

Matt. 6, 12.

aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iã quibus vult Matt.18. 22.
nos condonare septuagesies septies? annon fratribus? Quorsum præcipit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione cõsternati, ad eum suspirant.

24 Atque vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur, Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quũ in fratricidium conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandum. Tandẽ mansuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoq; intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas sæuierunt. Ruben cubile paternũ spurcissima libidine contaminauit. Iudas dũ scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantum abest quin expungãtur è populo electo, vt potius in capita erigantur. Quid porrò Dauid? quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iã regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogiis Domini ornatus. quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetrauit: & veniã tamen est consequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & prophetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties comprobatur Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & cõgregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

Resp. 2. exemplis quibusdam ex vetere testamento desumptis, Mosis item & Dauidis testimonio comprobata.
Genes. 37. 18. & 28.
Gen. 34. 25. & 35. 22. & 38. 16.
Ibid. 12. 13.
Deut. 30. 3.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si vxor corpus suũ adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiã sustineat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amorib. tuis. Reuertere tamẽ ad me, & ego te suscipiam. Reuertere auersatrix, nõ auertam à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè non alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortẽ peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quũ templũ Solomõ dedicaret, in hũc quoq; vsum destinabat, vt orationes pro impetrãda peccatorũ venia factæ inde exaudirẽtur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (nõ est enim homo qui nõ peccet)

Resp. 3. testimonijs perspicuis Ieremiæ, Ezechielis, Salomonis firmata.
Ier. 3. 1. & 12.
Ezech. 18. 23. & 32.
1. Reg. 8. 46.

& iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentia in corde suo,& cõuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint versus terram quam dedisti patribus eorum,& versus templum hoc sanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi,& omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi enim assiduis peccatorũ morbis populum suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

Resp.4 à sacrificiis petita. Num.28.3.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christũ dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in Veteri testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublata dicitur? Quòd si Scripturis fidem habemus, disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia cælestis Patris exuberet potius quàm abscissa aut decurtata fuerit. Neque verò desunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset confessus, ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamẽ à venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Thessalonicenses, sic castigantur vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidẽ Simoni magno desperatio iniicitur, quin potius iubetur bene sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.

Resp.5. ex Nouo testamento. *Ratione.* *Testimoniis.* Tit.1.9.&3.4. 2.Tim.1.9. Matt.10.33. Marc.6.38. Matt.26.39. 2.Thess.3.6. Actor.8.22. *Exemplis specialibus.*

27 Quid quòd totas interdũ Ecclesias grauissima peccata occuparũt, à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earũ capita deuoueret? Galatarum defectio nõ mediocre erat delictum: Corinthij eo minus illis erant excusabiles quòd pluribus neq; leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiã. Manet enim æternúmque manebit inuiolabile pactum Domini, quod solenniter cũ Christo vero Solomone, eiusque membris sanciuit his verbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam,& in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Denique ipsa symboli dispositione admonemur, perpetuã residere

Generalibus item. Gal.1.6.&3.1.& 4.9. 2.Cor.12.21. *Insigni testimonio.* Psal.89.31.

resìdere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesia velut constituta, remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutati, nō quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impegerit. Porrò sic loquētes peccatum nullum venia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandauit offerri sacrificia: quantæ est improbitatis volun ario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tantopere constat fuisse in lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthij, vt lasciuiam, impuritatem, scortationē, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergo Dei misericordiæ tam benignè se exerenti viam nostra malignitate nē præcludamus.

Aliorū obiectio, voluntariam transgressionem peccatores ex Ecclesia eijcere.

Responsio 1. sumpta à sacrificiorum consideratione.

Leuit. 4.

2. A summa Euangelij.

3. Ab exēplis Dauidis, Patriarcharum, Corinthiorum, Petri.

29 Equidem non me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quę ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata; pœnitentiam verò solennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptismum. quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationē voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Scribāt enim infidelitate sæpius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdū excidere, in iram nōnunquam efferuere, imò prorūpere ad manifesta vsque cōuitia, aliis pręterea malis laborare quę Dominus non leuiter abominatur. sed ita vocabāt vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesię cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, non ideò fiebat quod difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios deterrere ne temerè proruerent in flagitia, quorum meritò ab Ecclesiæ communione alienarētur. Quanquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Siquidem eousque intendēdum docet disciplinę rigorem, ne absorbeatur à tristitia is qui pręcipuè

Postrema obiectio Nouatianorum, ex Patribus, pœnitentiam solennem iterari nolentibus.

Respons. 1. quæ hanc seueritatem interpretatur.

Respons. 2. quæ moderationem laudatam huic seueritati opponit.

consultum oportet: vt fusius suprà disseruimus.

CAPVT II.

Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.

Partes huius capitis.

1 Falsæ Ecclesię descriptio, accõmodata ad Papismum, successione personali tumentem, cuius refutatio subiicitur, sect. 1. 2. 3. & 4.
2 Ad criminationes Papistarũ de schismate & hæresi Orthodoxarũ Ecclesiarum nomine responsio & quales hodie habendæ sint Ecclesiæ sub Papatu degentes, à quinta sectione ad finẽ capitis.

Ἀνακεφαλαίωσις eorum quæ superiori capite edicta sunt.

QVANTI apud nos valere verbi & sacramentorum ministerium, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est. Nempe vbicunque integrum extat & illibatũ, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde illud ipsum leuiusculis erroribus non vitiari quominus legitimũ æstimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia, eos esse iudicatum est quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimam authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corruit: certè Ecclesiæ interitus consequitur. perinde atque de vita hominis actum est, iugulo transfixo, vel præcordiis lethaliter sauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quum docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentũ veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

Summa huius vbi regnant falsitas & mẽdacium, illic nõ est Ecclesia.
Ephes. 2. 20.
Falsitas, vbi sincera doctrina de Christo non viget.
1. Tim. 3. 15.
Vide c. 1. sect. 1. & infra sect. 10. & c. 8. sect. 12.
Vide sect. 11. & 12.

2 In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruersa & mendaciis conflata illic regnat gubernatio, quę purã lucem partim

Ea autem falsitas regnat sub Papismo. Vnde sequitur Papi-

partim extinguit, partim suffocat. In locum cœnæ Domini, fœdissimum sacrilegium subijt: cultus Dei varia & non ferenda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quã Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesię communio non à lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis Ecclesiam commendant, nequa alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitarúntque Ecclesias, doctrinámque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originẽ ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne intercideret. Commemorant quanti hanc successionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alij. Quàm friuola sint ista & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoque hortarer vt huc animum seriò aduerterent, siquid docendo proficere me apud eos posse confiderem: sed quando illis, omissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunque possunt via rem suam agere, pauca tantùm dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quæro cur non Aphricam citent, Ægyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desiit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidunt, se ideo veram habere Ecclesiã, quia ex quo esse cœpit, nõ fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quæro igitur iterũ ab ipsis cur apud Græcos periisse Ecclesiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporũ successio, vnica, eorũ opinione, Ecclesiæ custos & cõseruatrix, Græcos faciunt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegiũ perdiderũt. Quid? annõ multo magis perdere merẽtur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euanidũ esse prætextum successionis, nisi Christi veritatem, quam à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptã posteri retineant, ac in ea permaneã

...simum non esse Ecclesiã, quod à partium enumeratione probatur.

Papistæ tamẽ suam Ecclesiã magnificè commendant, ac secus sentientes schismaticos & hæreticos cõstituunt.

Vid. sect. 5.

Hanc commendationem successionis personalis nomine tueri conantur.

Sed nullius esse momenti probatur ista successio, quæ à Christi veritate recedit.

Confirmatio huius probationis. 3 Ergo non aliud prætendunt hodie Romanenses quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriosè iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento metiebantur, ita pro Ecclesia externæ quædam laruę ab his opponuntur, quæ longè sæpè absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optimè cõstare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudęorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quando nihil Dominus vspiam suum agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiosè obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eámque sedẽ sibi statam fore pollicitus esset ipsis: vbi cultum eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi consecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deũ ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hęc est contentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei Euangelij doctrinam non modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos, veritatis hostes, esse Ecclesiam: vtcunque nihil eis deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam alias desiderari. Ideóque negat, quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas, vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalem prodiit: sic multi seruiliter nati & educati, filios Dei & Ecclesię se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoq; ex opposito, dum audimus semel è cęlo pronuntiatum esse, Eiice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto freti fortiter spernamus insipidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoque circuncisus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si causa quæritur, eam Paulus assignat, non censeri inter filios nisi qui geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semi-

Marginal notes: *1. Exemplis & testimoniis petitus ex Ieremia.* Iere. 7. 4. Ezech. 10. 4. *Ex Apostolo.* Galat. 4. 22. Gen. 21. 20. Rom. 9. 6. Malach. 2.

ne.Secundum hæc rationem negat se Deus impiis Sacerdotibus obstrictum esse,quia pepigerit cum patre eorũ Leui ipsum sibi Angelum vel interpretem fore : imò in eos retorquet falsam eorum gloriationem, qua solebant insurgere contra Prophetas: quòd scilicet dignitas sacerdotij in singulari precio habenda foret.Hoc ipse libenter admittit,& hac conditione cum ipsis disceptat,quia pactum seruare paratus sit.dum autem ipsi mutuò nõ respondent,repudiari merẽtur. En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe , vt posteri,simulac conuicti fuerint desciuisse à sua origine,omni honore priuẽtur.Nisi fortè quiCaiaphas multis piis Sacerdotibus successit(imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series)ideò sceleratus ille cœtusEcclesię titulo dign⁹ fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc feri posset,vt verus Reipublicæ status dicatur tyrãnis Caligulæ,Neronis,Heliogabali,& similium,quia Brutis,Scipionibus,& Camillis successerint.Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolũ, quàm omissa doctrina successioné in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus,quos falsò nobis obtrudunt,propositum fuit,quàm præcisè quasi hęreditario iure probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alij aliis subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset,nihil à principio vsque ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina , sumebant quod omnibus nouis erroribus cõficiẽdis sufficeret,illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsq; Apostolis constanter & vnanimi cõsensu retentã.Non est igitur cui fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus:sed vbi ad definitionem ventum est,nõ modò aqua(vt dicitur)illis hæret,sed hærent in suo luto,quia fœtidã meretricẽ substituunt pro sacra Christi spõsa.Quę suppositio ne nos fallat,præter alias admonitiones hæc quoq; Augustini nobis succurrat. nam de Ecclesia loquens.Ipsa est,inquit,quę aliquando obscuratur,& tanquam obnubilatur multitudine scandalorum: quando tranquillitate temporis quieta & libera apparet :aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert , quòd sæpius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter,vel toto orbe latitarent.

Ex Malachia.

Ex Iohanne Euangelista.

2. Ratione à pari, de imperiis ducta.

3. Augustini authoritate.

Ad Vincen. epist. 48.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesiæ nomine,quum capitales sint Christi aduersarij.Quanuis igitur templum , sacerdotium , & reliquas huiusmodi laruas obtẽdant,minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo simplicium oculi perstringuntur, vt Ecclesiã esse recipiamus vbi verbumDei nõ apparet.Hęc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster , Qui est ex veritate,inquit,audit vocem meam.Item,Ego sum pastor ille bonus,

Quicquid igitur obtendant Papistæ nulla est Ecclesia vbi verbum Dei non apparet.

Iohan.18. 37.

Iohan.10.14.

Ibidem. 4.

& cognoſco oues meas, & cognoſcor à meis. Oues meæ vocem meã audiunt, & ego cognoſco eas,& ſequuntur me. Paulo autem antè dixerat, Oues paſtorem ſuũ ſequi,quia nouerũt vocem eius: alienum autem non ſequi,ſed effugere ab eo,quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur ſponte in cẽſenda Eccleſia inſanimus,quum eam minimè dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus, quod vbicunque ſpectatur, fallere non poteſt quin illic Eccleſiam certò oſtendat: vbi verò abeſt,nihil reſtat quod veram Eccleſiæ ſignificationẽ dare poſſit? Non enim ſuper hominum iudicia,non ſuper ſacerdotia fundatam eſſe Eccleſiam,ſed ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarũ, cõmemorat Paulus. Quin potius Ieruſalem à Babylone, Chriſti Eccleſia à Satanæ coniuratione hoc diſcrimine dignoſcẽda eſt quo eas inter ſe Chriſtus diſtinxit:Qui ex Deo eſt,inquit,verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non eſtis. In ſumma,quum Eccleſia regnũ ſit Chriſti,regnet autem ille nõniſi per verbum ſuum:an vllis iam obſcurum erit quin illa mẽdacij verba ſint,quibus Chriſti regnum abſque eius ſceptro(id eſt ſacroſancto ipſius verbo)eſſe fingitur?

Ratio ex dictis Christi & Pauli.

Epheſ.2.20.

Iohan.8.47.

Refutata obiectione ſucceſsionis perſonalis, altera de criminatione ſchiſmatis & hæreſeos, argumẽto à definitione ducto, tam ex Auguſtino quã ex Scripturis S. diluitur.

5 Iam verò quòd reos ſchiſmatis & hæreſeos nos agunt quia & diſſimilem prædicemus doctrinam, & ſuis legibus non pareamus,& ſeorſum conuentus ad preces,ad Baptiſmum,ad Cœnæ adminiſtrationem,aliáſque ſacras actiones habeamus: grauiſſima quidem eſt accuſatio, ſed quæ nequaquã longa aut laborioſa defenſione opus habet. Hæretici & ſchiſmatici vocãtur,qui diſſidio facto Eccleſiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur,ſanæ doctrinæ conſenſione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & ſchiſmaticos hoc diſcriminis ponit Auguſtinus, quòd illi quidẽ falſis dogmatibus fidei ſynceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei ſimilitudine, ſocietatis vinculum diſrumpãt. Verùm id quoque notãdum eſt,hanc charitatis coniunctionem ſic à fidei vnitate pendere,vt hęc illius initium,finis,vnica deniq; regula eſſe debeat. Meminerimus ergo,quoties Eccleſiaſtica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Chriſto cõſentiunt,voluntates etiã noſtræ mutua in Chriſto beneuolẽtia inter ſe coniunctæ ſint. Itaque Paulus,dum ad illam nos hortatur,pro fundamento ſumit,vnum eſſe Deum,vnam fidem, & vnum Baptiſmum. Imò vbicunq; nos idem ſentire & idem velle docet,continuò addit, In Chriſtò, vel, ſecundum Chriſtum: ſignificans impiorum eſſe factionem,non conſpirationem fidelium,quæ ſit extra verbum Domini.

Li. quæſt. Euan. ſec. Matt.

Epheſ.4.5.

Phil.2.2.& 5.

Idipſum Cypriani authoritate confirmatur.

6 Paulum quoque ſequutus Cyprianus totius Eccleſiaſticæ cõcordiæ fontem ab vnico Chriſti epiſcopatu ducit, poſtea ſubiicit,Eccleſia vna eſt, quæ in multitudinẽ latius incremẽto fœcundi-

De ſimplicitate Prælatorum.

fœcunditatis extenditur: quo modo solis radij multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluũt, numerositas, licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum fractus germinare nõ poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnũ tamen lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habent inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina seruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsũ satis superque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis dãnare velint, quibuscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomẽ suum eiicerentur. Illæ porrò synagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos constet, idque propter Christi nomen fuisse factum parati simus ostendere, de causa certè prius quærendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abundè enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere vt ad Christum accederemus.

Vnde appareat anathemata papistica nullius esse momenti.

Ratio.
Iohan.16.2.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis esse debeant Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, conferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus perstarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas. Circuncisionis symbolo in religionem initiabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum societatem elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum iis præripere apud quos verbi sui prædicationem, & mysteriorum obseruationem deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cœtum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palàm & impunè conculcatur? vbi eius ministerium,

Eo enim loco habendæ sunt Ecclesiæ Papisticæ quo Israeliticæ quæ ad superstitionem & idololatriã sub Iaroboamo defecerunt.

præcipuus neruus, atque adeo anima Ecclesiæ, dissipatur?

Quales fuerunt tunc Ecclesiæ Israeliticæ.

8 Quid ergo? (dicet quispiam) nulláne igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Primùm dico in ipsa defectione fuisse gradus quosdam, neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primùm tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorsus corrupit, Iudæi prius se impiis moribus & superstitiosis inquinarunt quàm statum in externa religionis forma perperam mutarent. Quanquam enim sub Rechabeam multas iam peruersas ceremonias vulgò sibi asciuerant, quia tamen Ierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pij tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsque ad regnum Achab res minimè in melius restitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquando meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequuti sunt, omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falsis & commẽtitiis superstitionibus peruertunt, alij dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandísque ritibus polluerunt.

Vid. lib. 1. & 2. historiæ Regum.

Inde liquet, Papistas iniquè facere, dum ad Ecclesiæ suæ cõmunionem adigere nos volũt.

9 Age nunc negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum vitiatúmque esse vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiorem: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicunque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hîc amplificem. Iam quum ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volunt, duo postulant à nobis: primùm vt precibus, sacrísque & ceremoniis suis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quum res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum, quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtrunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum superstitiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud

Duo postulant à Christianis.

Ad primum, responsio.

Exod. 29. 9.

Caput quæstionis.

hos

hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temerè à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum sacris interessent, nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institutum Iarobeam manebat circumcisio, fiebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerant enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se contaminarent. Habemus ergò, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutósque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Cur externo cultui Papistico interesse non possumus.
Cap. 18. huius 4. libri.
1. Reg. 12. 13.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nam si Ecclesia secundum eum modum consideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parêre, cuius castigationibus commoueri, cuius communionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiam illis concedere non possumus quin subiectionis & obedientiæ necessitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari statu aut etiam meliore illic essent. Videmus autem vt passim clament profana esse conuenticula, quibus non magis consentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerunt, sequitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidem Heliam, Micheam, & similes: in Iuda autem Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircuncisis oderant & execrabantur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, sed idolorum receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cœtuum consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersus Deum conspiratio. Eadem ratione siquis præsentes cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina contaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarum plena communione perstandum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ consensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauium penes ipsas est. atqui claues indiuiduum habent nexum cum ver-

Ad secundum postulatum Papistarum responsio, An eorum synagoga sit Ecclesia necne,
Iesa. 1. 14.
1. Tim. 3. 15.

bo, quod illinc profligatum est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à sua communione quicunque se Christi seruos non fictè profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio aut non sunt, hoc saltem intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habent scholas impietatis & errorum omne genus sentinã. Proinde aut Ecclesiæ, secundum hanc rationem, non sunt: aut nullum restabit symbolum, quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus discernantur.

Mat.16.19, & 18.18. Iohan.20.23.

Et si Papatus propriè non potest dici Ecclesia, mansit tamen, inuito ipso antichristo, in Papatu aliquod Ecclesiæ vestigium.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quędã Ecclesiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus, id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis conseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac constantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita circuncisio poterat, quin simul verum esset signum & sacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis nascebantur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia deposuerit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressę sunt, quo tamen fœdus suum inuiolabile maneret, Baptismum primò illic conseruauit fœderis testimonium, qui eius ore consecratus, inuita humana impietate vim suam retinet: deinde sua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquiæ extarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæpe diruũtur ædificia vt fundamenta & ruinæ maneant, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamento subuerti, vel solo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbum suum contempserant, horribilem quassationem ac disiectionem fieri permiserit) sed ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium superesse voluit.

Ezech.16,20.

Vt Baptismus, & alia quædã reliquiæ.

Et ita impleta est Pauli prophetia, Antichristum sessurum in templo Dei.

Ecclesiæ nomen Papatui non conceditur: quamuis sub eius tyrannide fuerint Ecclesiæ quædam.

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus concedere Papistis, non ideo Ecclesias apud eos esse inficiamur: sed tantùm litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitutione quæ in communione cùm sacrorum, quæ signa sint professionis, tum verò potissimùm doctrinæ requiritur. Antichristum in templo Dei sessurum prædixerunt Daniel & Paulus. Illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanum apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin sub eius quoque tyrannide Eccle-

Dan.9.27. 2.Thes.2.4.

Quarum deplorandus status aduiuum ?detur.

Ecclesiæ maneant : sed quas sacrilega impietate profanarit, quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit,& propemodum enecarit : in quibus semisepultus lateat Christus,obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus : in quibus denique omnia sic sint conturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa, Ecclesias esse dico quatenus populi sui reliquias,vtcunque miserè dispersas ac disiectas illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesiæ symbola: atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia è conuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

Summa huius capitis.

CAPVT III.

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.

Partes huius capitis.

1 In genere quædam de ordine Ecclesiæ, & de ministerii Ecclesiastici fine, vtilitate, necessitate, dignitate, præmittuntur, sect.1.2.3.

2 Seorsim deinde agitur de personis ministerio Ecclesiastico fungentibus,à sect.4.ad 10.

3 A decima sectione ad finem capitis de ordinatione vel vocatione ministrorum Ecclesiæ.

IAm de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet : quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coràm declaret, hominum ministeriũ in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam, non ad eos ius suum honorémque transferendo, sed tantum vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumento vtitur artifex. Quæ iam ante exposui, iterum repetere cogor.

Summa dicendorum.

Matt.26.11.

Rationes cur Deus in Ecclesia gubernãda ministerio hominum vtitur.

Capit.1.sec.5.

Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causę cur per homines malit. Hoc enim modo primùm dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sicque experimento comprobat non vanum esse quòd passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, vtcunque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore confunderetur? Verùm vbi homuncio quispiam ex puluere emersus in nomine Dei loquitur, hîc nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quę superbia est humani ingenij) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesiis scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descédit, idem ille est qui ascendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis

1. Vt dignationem erga nos suam declaret.

2. Vt ad humilitatē & obedientiam nos assuefaciat, nostræ infirmitati apposito remedio consulēs. Lege Augu. li. 1. de doct. Christ.

2. Cor. 4. 7.

3. Vt homines hoc vinculo cōstricti mutuam charitatē melius inter se fouere discant.

Confirmatio harum rationum, ex præclaro Apostoli testimonio desumpta.

Ephe. 4. 4.

tienis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ: vt non amplius simus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum, in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministrationis, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem suiipsius per charitatem.

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vtitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiam posse quàm si his præsidiis fulciatur in quibus salutem eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hęc autem implendi ratio, quòd per ministros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiam contulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesiæ: séque adeo ipsum præsentem quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exerendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratio sanctorum peragitur: sic ædificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eum qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessarium eleuat. Neque enim vel solis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam sunt præsenti vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conseruandæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus.

Quo testimonio apparet, hominum illud ministerium esse vtilissimum toti Ecclesiæ. Ephe. 4.10. *Ratio ab enumeratione commodorum.* Ephe. 4.12. *A simili.*

3 Proinde suprà admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis sæpe commendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quum Apostolos lucem mundi & salem terræ nominat. Nec splendidius ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit: me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij ministerio in Ecclesia magis pręclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernandę ac retinendæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum san-

In hunc finem ministerij dignitas præclaris elogiis insignitur. Iesa. 52.7. Mat. 5.13. 14. Luc. 10.16. 2. Cor. 4. 6. 2. Cor. 3. 9.

Eiusdémque necessitas multis exemplis à Deo commendatur. ciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è cælo misit qui ad eum

Act.10.3. Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac

Act.9.6. in Ecclesiam inserere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet,

2.Cor.12.2. hominem verò iubet accersiri qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis magisterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius vsum talibus documentis testatum facere Deus voluit?

Altera pars capitis, de ministris Ecclesiasticis speciatim. Horum alij, vt Apostoli, Prophetæ, Euãgelistæ ad tempus fuerũt instituti. Apostoli. 4 Qui Ecclesiæ regimini secundum Christi institutionem præsunt, nominãtur à Paulo primùm Apostoli, deinde Prophetæ, tertiò Euangelistæ, quartò Pastores, postremò Doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitat etiam interdum, provt temporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat. Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines:

Ephes.4.11. sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi:

Marc.16.15. vt Euangelium vbicunque gentium poterunt spargendo, re-

Rom.15.9.20 gnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatum approbare vellet, se non vnam aliquam vrbem Christo acquisiuisse, sed longè latéque propagasse Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obe-

Eph.4.11. dientiam reducerent, regnúmque eius vbique Euangelij prædi-

Prophetæ. catione constituerent: vel, si mauis, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellebant: quales nunc vel nulli extant, vel

Euangelistæ. minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lu-

Luc.10.1. cas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non ideò institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forẽt, se

ddida

ad id modo tempus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam non nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdum excitarit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis rite constitutis locũ non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsunt, sed Scripturæ tantùm interpretationi: vt syncera sanáque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale autem munus hæc omnia in se continet.

Exceptio.

Alij autem, vt Pastores, & doctores functiones perpetuas retinent, nec ijs vnquam carere potest Ecclesia. Euangelistæ si Apostolis iungantur, restant duo paria. Pastores cum Apostolis, doctores cum prophetis.

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ ideo instituta vt perpetuò durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorũ officium similem ferè rationem & vnum prorsus finem habet. Ista duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecesserunt. Tametsi enim ex ratione & etymo verbi rite Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, eiúsque sunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniæ, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quũ propriè loqui vult, nonnisi ad primarium illum ordinem refert. Atq. hic est communis Scripturæ vsus. Pastores tamen (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porro quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

Luc. 6.13. Galat. 1.1.

Cur specialis Apostolorum nomine duodecim illi sunt insigniti.

Rom. 16.17. Mat. 10.1.

6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum. Antea autem mandauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplũ suum distribuerent. En sanctam, inuiolabilem, perpetuámque legem impositam iis qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione & sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrúmque

Sicut Apostolis, ita & Pastoribus verbi prædicatio & sacramentorũ administratio commissa est.

Mat. 28.9. Luc. 22.19.

istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorum personam. Quid autem pastores? Paulus non de seipso tantùm, sed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopum tenacem esse eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinam sanã, & contradicentes refellere. Ex his similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorum quoque functione has esse duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantùm concionibus consistit, sed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil suffugerit eorum quę in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publice & per singulas domos, testificans Iudæis simul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Christum. Item paulo pòst, Quòd non desiterit cum lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantùm indicare quid profiteantur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse Ecclesiæ non vt otiosam habeant dignitatem, sed vt Christi doctrina populum ad veram pietatem instituant, sacra mysteria administrent, rectam disciplinam cõnseruent atque exerceant. Quicunque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, siquis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Væ mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissa. Denique, quod orbi vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vnusquisque.

1. Cor. 4. 1.
Tit. 1. 9.
Verbi prædicatio, qualis esse debeat.
Act. 20. 20. & 23.
Ezech. 3. 17.
1. Cor. 9. 16.

7 Etsi dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias iuuare is possit qui vni est alligatus, siue quid inciderit turbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositũ quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt soliciti: hæc distributio quoad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum est inuentum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensium, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum Coloss-

Ordo autẽ postulat, vt pastoribus singulis suæ assignentur Ecclesiæ: non adeo tamen vnũ quemque alligatum esse, quin & alias iuuare possit, publica authoritate ita postulante, modò ritè & ordine id publica authoritate fiat.
Act. 14. 22.
Tit. 1. 5.
Philip. 1. 1.

Coloſſenſium Epiſcopum commemorat. Et extat inſignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Eccleſiæ Epheſinæ. Quiſquis ergo Eccleſiæ vnius regimen ac curam ſuſceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum ſe eſſe ſciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iuriſconſulti dicunt) id eſt mancipatus & quaſi affixus, pedem inde mouere nequeat, ſi ita publica vtilitas poſtularit, modò id rite & ordine fiat, ſed is qui in vnum locum vocatus eſt, non debet ipſe de migratione cogitare, nec, prout ſibi cõmodum putarit, quærere liberationem. Deinde ſiquem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato conſilio tentare, ſed expectare publicam authoritatem. Col 4. 17. Act. 20. 18.

8 Cæterum quòd Epiſcopos, & presbyteros, & paſtores, & miniſtros promiſcuè vocaui qui Eccleſias regũt: id feci ex Scripturæ vſu, quæ vocabula iſta confundit. quicunque enim verbi miniſterio funguntur, iis titulum Epiſcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iuſſus eſt Titius conſtituere Presbyteros oppidatim, continuò ſubiicitur, Oportet enim Epiſcopum eſſe inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Eccleſia Epiſcopos ſalutat. Et in Actis refertur conuocaſſe Presbyteros Epheſinos, quos ipſe Epiſcopos ſua oratione nominat. Hic iam obſeruandum eſt, nos hactenus nonniſi ea officia recenſuiſſe, quæ in verbi miniſterio conſiſtunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Epheſios capite quod citauimus. Verùm in epiſtola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt poteſtates, donum ſanationũ, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium eſt in iis immorari. Duo autem ſunt quæ perpetuò manẽt: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuiſſe exiſtimo ſeniores è plebe delectos, qui cenſuræ morum & exercendæ diſciplinæ vnà cum Epiſcopis præeſſent. Neque enim ſecus interpretari queas quod dicit, Qui præeſt, id faciat in ſolicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Eccleſia ſuum Senatum conſcriptum ex viris piis, grauibus & ſanctis: penes quem erat illa, de qua poſtea loquemur, iuriſdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiuſmodi ordinem non vnius ſeculi fuiſſe, experientia ipſa declarat. Eſt igitur hoc gubernationis munus ſeculis omnibus neceſſarium.

Epiſcopi, presbyteri, paſtores & miniſtri apud Apoſtolos vnum idemque ſunt. Tit. 1. 5. Philip. 1. 1. Act. 20. 17. Rom. 12. 7. 1. 1. Cor. 12. 28. *Aliæ functionis temporariæ omittuntur. Duæ autem Seniorum videlicet & Diaconorum vtpote ad miniſterium verbi pertinentes (& de quibus poſtea) retinentur.* Rom. 12. 8.

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in ſimplicitate: qui miſeretur, in hilaritate, quum de publicis Eccleſiæ muneribus eum loqui certum ſit, oportet duos fuiſſe gradus diſtinctos. Niſi me fallit iudicium priore membro diaconos deſignat, qui eleemoſynas adminiſtrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis ſeſe dedicauerant, quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad

Diaconorum gradus diſtincti ab Apoſtolo. Rom. 12. 8. 1. Tim. 5. 10.

Alteri eleemosynarij, alteri pauperum infirmorum curam gerentes.

Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm si in obsequiũ pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesiæ seruient. Tametsi autem nomen ipsum διακονίας latius patet, hos specialiter tamen diaconos Scriptura nuncupat quos eleemosinis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficit Ecclesia & velut publici pauperum ærarij œconomos constituit: quorum origo, institutio ac

Act.6.3.

functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quòd in pauperum ministerio eorum viduæ negligerentur, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicatione verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi septem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Tertia pars capitis de ordinatione seu vocatione ministrorum Ecclesiæ.

1.Cor.14.40.

10 Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerẽda sint, nihil est in quod seruari diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est si quid inordinatè geritur. Itaque ne homines inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurum erat) temere se ad docendũ vel regendum ingererent, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censeatur verus Ecclesiæ minister, primò rite vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suum Apostolatum vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister authoritatem sibi arrogare non audet vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verùm quia de obeundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

Huius tractationis partes quatuor.

11 Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sunt ministri, & quo ritu quáve ceremonia initiandi. De externa & solenni vocatione loquor quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: ar-

Duplex vocatio, externa & interna: quomodo item vtraque consideranda.

canam verò illam cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, sed syncero Dei timore & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem

vni-

vnicuique nostrûm (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamen ritè nihilominus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam fit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius iis armis instruit quę ad id implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsis officiis vellet disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est primum ex quatuor capitibus quæ posui, eò iam pergamus. 1. Cor.12. 7.

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariæ. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo seipsum contaminet. Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verùm ad religiosum timorē, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & solicitudine. Potissimum verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilij & discretionis à Deo peterent.

Tit. 1. 9.
1. Quales ministri Ecclesiæ sint eligendi.
2 Tim. 3.1.
Luc.21.15. & 24.49.
Marc.16.15.
Act.1.8.
1.Tim.5.22.
2. Qualiter eligendi sint.

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quòd quum alterum substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producunt, vt Dominus sorte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit, quòd negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse

3. A quibus.
Apostoli cur à Christo solo electi.
Act.1.23.
Gal.1.1.

Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus. Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantùm se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius authoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quo saluam prędicationi suæ dignitatem vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex partę nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnius Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

De S. Pauli vocatione & electione.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum est, se non ab hominibus neque per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquam sic Paulum quoq; singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio, postquam suam electionem testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris cōseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat muneris Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum sors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neq; tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

Pastores ordinarij autem ab aliis pastoribus designantur.
Gal.1.1.
Act.13.2.
Cur aliquoties quidam ex Apostolis ab hominibus etiam sint designati.
Act.1.23.

15 Quæritur nunc à totáne Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantùm & senioribus qui censuræ præsunt, an verò vnius authoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quòd ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini citò imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterq; arbitrio omnia disponeret. Præfuerunt enim

Porrò ista electio non ad vnū quempiam pertinet: sed praeesse huic debent alij pastores, & accedere populi consensus ac approbatio. quod va-

enim tantùm vt bonis & salutaribus consiliis populo præirent: non vt soli, exclusis aliis omnibus, agerent quod placeret. Ac ne quid fingere videar, planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis., χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quem habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligendo. Non est certè credibile Paulũ plus concessisse Timotheo & Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate descendere vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in Sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante consecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem nonnisi sub populi assistentis cõscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios pastores, nequid per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

rius argumentis & testimoniis confirmatur. Tit. 1. 5. 1. Tim. 5. 22. Act. 14. 23. Lib. 1. epi. 3. Leuit. 8. 6. Num. 20. 26. Act. 1. 17. & 6. 2.

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebant, quàm manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more qui quod benedictum ac consecratum volebant, manuum impositione Deo quasi repræsentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) significatu Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem eum se Deo offerre significabant quem initiabant in ministerium. Quanquam vsi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias confere-

4. Quo ritu ministri Ecclesiæ sint ordinandi. Gen. 48. 14. Matt. 19. 15. Act. 19. 6.

Huius ritus nullum extat praeceptum, sed vsus cum vobis commendauit.

bant. Vtcunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministerium Ecclesiasticum aliquẽ vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabant. Licet autem nullum extet certũ preceptum de manuum impositioñe: quia tamen fuisse in perpetuo vsu Apostolis videmus, illa tamen accurata eorũ obseruatio precepti vice nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbolo cum ministerij dignitatem populo commẽdari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipsum iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictum. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit. hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitiosum abusum non vertatur. Hoc postremò habendum est, nõ vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quanquam incertum est aut plures semper manus imposuerint necne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdam aliis factum fuisse constat. Sed Paulus ipse alibi se, non alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam suscites quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nam quod in altera epistola de impositione manuum Presbyterij dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret Fac vt gratia quam per manuum impositionem recepisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

A quibus imponebantur manus.

Act. 6.6. & 13.3.
2. Tim. 1. 6.
1. Tim. 4. 14.

CAPVT IIII.

De statu veteris Ecclesiæ & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum.

Partes huius capitis.

1 Qualis fuerit hæc veteris Ecclesiæ gubernãdi ratio, à sect. 1 ad 10.
2 De solenni Episcoporum & Ministrorum veteris Ecclesiæ ordinatione, à decima sect. ad finem capitis.

Veteris Ecclesiæ ratio gubernandi.

ACTENVS de ordine gubernandæ Ecclesiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis, vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nunc quo ista omnia clarius ac familiarius pateſiant, ac melius etiam in animis nostris figãtur, vtile erit in iis rebus veteris Ecclesiæ formam recognoscere, quæ nobis diuinæ insti-

stitutionis imaginem quandam oculis repræsentabit. Tametsi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset, ea tamen cautione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen sincero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea non multum aberrarunt, plurimum conducet hic breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid ministrorum habuit verus Ecclesia, in tres ordines distinxit, nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & eleemosynarum dispensatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum: verùm quos clericos vocabant, eos ab adulescẽtia certis exercitiis assuefaciebant ad seruiendum ecclesiæ, quo melius intelligerent quorsum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit ecclesiæ ordines, enumerat episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Non omni ex parte ad verbi Dei normam composita.

Ministros in tres ordines distinctos habuit: quorum duo explicantur: secundus qui est seniorum omittitur, & de Ecclesiæ disciplina agitur ca.12.

In Iesaiam. ca.9.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabant titulum episcopi: neque ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neque tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in senatu, vt referat de negotiis sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præeat, authoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque idipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum. Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi consilio Presbyterorum ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis solicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere ecclesiam regere. Alibi tamen docet

1 Presbyteri, seu pastores quibus (ordinis conseruandi gratia) Episcopus præerat.

Episcopi munus.

Presbyter & Episcopus, idẽ.

Comment. in epi. ad Tit. c.1.

Ad Euagriũ.

Huius ordinis institutum, antiquum. quàm fuerit antiquum institutum. dicit enim Alexandriæ à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulę ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigēdi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: &, quo semen post se relinquerent, iunioribus qui sacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tātùm & pacis conseruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedebat vt fratrum cœtui subiiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabāt Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum repræsentabant.

Tit. 1. 9.

Episcopi & Presbyterorum officium. 3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & Sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantùm (quoniā illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates lib. 9. Tripertitæ historiæ. Quod tamen ipsum Hieronymus sibi displicere nō dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, siquis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm ætatis morem refero: siquidem ne Gregorij quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multùm ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à concionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur, quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos cōstringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas siquis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ædificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Epst. ad Euagrium.

In vetere Ecclesia rigidè conseruatum.

Epist. 24.

Homil. in Eze. 11.

Act. 20. 16.

4 Quòd

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione præteriri non potest quod rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam potissimum instituti sunt illi gradus, vt si quid in Ecclesia qualibet incideret quod non posset benè à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorem quoque discussionem postularet, adhibeantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus nõ esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem si constitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationẽ somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quã Deus verbo suo præscripsit.

De Archiepiscopis & Patriarchis: quorũ rariss. vsus.

In quem finem instituti.

Hierarchia, nomen improprium, & Scripturis inusitatum.

5 Nec alia tum fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vsus, id est, partim ministris partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui & œconomiæ suæ rationes quotannis reddebant. Nam quòd Canones Episcopum vbique faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam solicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Sic enim animæ hominum pretiosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni solicitudine ministrentur. Et in concilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorij epistolis constet, illo quoque tempore quo aliàs Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt

Diaconi, secũdus ordo ministrorum veteris Ecclesiæ: horúmque munus proprium.

Vid. cap. 3. sect. 9.

Inspectorem habebant Episcopum.

Cap. 35.

Hypodiaconos itẽ adiutores: & Archidiaconos præfectos.

Epist. ad Nepotianum. Epist. 10. li. I.

quum amplitudo facultatū nouam & exactiorem administrandi rationem postularet: quanquam Hieronymus iam ætate sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa redituum, possessionum, supellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu cōstrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiæ vel negligentia vel vllius fraude deperierit. Quòd autem Euangelij ad populū lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in sacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi causa fiebat, quo maiori religione ipsum obirent, quū admonerentur talibus symbolis non esse profanam aliquam villicationem quam gererent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

Euangelij lectio Diaconorū munus aduentitium, honoris gratia.

Bonorum autē Ecclesiæ dispensatio hæc fuit olim.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum vsus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorū decretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaque subinde illic hæc cantilena Episcopis & Diaconis canitur, vt meminerint se non proprias opes sed pauperum necessitati destinatas attrectare: quas si mala fide supprimant aut dilapidēt, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues obtestationes, quibus suam integritatem apud populum asseuerant. Quum autem æquum sit, & Domini etiam Lege sancitum, vt qui suam Ecclesiæ operam impendunt, publicis Ecclesiæ sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo seculo Presbyteri patrimoniis suis Deo consecratis, voluntarij pauperes facti essēt: talis erat distributio vt nec ministris deessent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quo suam inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abusionem eiusdem iudicium sibi manducant & bibunt.

1. Vt inde pauperes fideliter alerentur.

2. Ministris Ecclesiæ iusta alimenta non deessent.

Refert cap. Clericos 1. & 2.

Porro libera & voluntaria primùm fuit.

7 Principiò libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fideles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientiæ integritas vitæque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus & aliis ædificiis sartis tectis tuendis, quartam verò aduenis pauperibus.

Deinde Ecclesiæ reditus in 4. partes diuisi.

ribus. Nam quòd hanc postremã Episcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neq; enim propriã eius esse volũt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quò libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine ille Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquã Episcopus vẽdicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiamnum loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, v de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo Episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalémq; victum ac vestitum satis esset. Quod siquis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegiis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur.

1. Tim. 3. 2. Cap. presulũ 16. quæst. 3. Refert. ca. Mos est. 12. quæst. 12.

8 Porrò quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, si qua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec posset aliter inopiæ subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causa Exuperium Tholosæ Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperẽ esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarent Arriani, quòd in redemptionem captiuorum sacra vasa confregisset, pulcherrima hac excusatione vsus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nónne melius cõstat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nónne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sũt, nec redẽpti à carcere ab hoste occisi sunt

Etsi tertia pars horum redituũ in ornatũ sacrorũ conferretur: ea tamen, quoties opus fuit, cessit pauperibus.

Vide li. 1. c. 11. sect. 7. 13. & li. 3. c. 20. sect. 50. & inf. c. 5. sect. 18. Tripar. hist. li. 5. & 11. Ad Nepotia.

Præclara ad hanc rẽ dicta, testimonia & exempla ex Cyrillo, Acatio, Hieronymo, Exuperio. Ambrosio.

De offi. li. 2. c. 28.

Melius fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare. quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

Lib.5.epi.ca. 31.& 33.

Clerici autem, inter quos Ostiarij & Acoluthi, exercitiorũ nomina ac veluti tyronum rudiméta fuerunt.

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentioné faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinquerent, adolescentes, qui ex parentum consensu & authoritate, militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: eósque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebãtur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem quidem aliud nomen magis proprium inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutum sanctum ac salutare imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur. nequis nisi bene Præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adolescentia tum sanctam doctrinam imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorísque vitæ habitum quendam induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curísque ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbratilibus pugnis instituuntur ad verum seriúmque certamen, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendíque templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eúmque perpetuò comitarentur, primùm honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Preterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerent ferre omnium conspectum & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore cõfunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suam sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis recenserentur.

1.Petr. 5.3.

Ca.3.sect.X.

10 Quod primũ & secundũ in ministrorũ vocatione esse diximus

mus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac solicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant. Tantùm peccarũt hîc nonnihil immodica seueritate, quòd plus requirere voluerũt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præsertim successu temporis cælibatũ. Verùm in cæteris cõsentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis, vt Cyprianus diligenter excuset quòd Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorẽ constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factũ fuerat. Sic autem præfatur, in ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio põderare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quod ad diuturnam probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis desiit. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac presbyteris iudicium delectúmque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi forte quum parochiis noui presbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minus solicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat diaconus constituebatur: inde ad presbiterij honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Ecclesia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quanquam in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus. quod etiam testatur Canon primus distin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statis annis temporibus fiebant, nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

Altera pars capitis, de vocatione ministrorum agens.

Nõnihil hic immodica seueritate, successu tẽporis, cœlibatus respectu, peccatum est

1. Tim. 3, 2.

In tertio capite ordinationis ministrorum, quo ad cõsensum populi, non eadem semper fuit obseruatio veteris Ecclesiæ: & cur populus minus sollicitus fuerit in retinendo suo iure.

Quo tempore ordinationes fierent.

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit conseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc illæ Epist. 90. c. 2.

At in ordinãdis Episcopis populo diu sua libertas seruata.

ſententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus poſtularint. Item, Qui præfuturus eſt omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, neceſse eſt vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialib. cum metropolitani iudicio conſecretur. Adeò autem cauerunt ſancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum ſynodus vniuerſalis Conſtantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit ſine totius cleri & populi approbatione: vt ſua ad ſynodum Romanam epiſtola teſtata eſt. Proinde quum Epiſcopus quiſpiam ſucceſſorem ſibi deſignaret, non aliter ratum erat quàm ſi totus populus ſciſceret. Cuius rei non modò exemplum, ſed formulam quoque habes apud Auguſtinum in nominatione Eradij. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanaſio ſucceſſorem nominatum, continuò adiungit, ſacerdotalem ordinem ratum id habuiſse, magiſtratum & primores populúmque vniuerſum ſua acclamatione approbaſſe.

Notatu dig. narratio.
Epiſt. 110.
Lib. 4. c. 20.

12 Eſt quidem & illud (fateor) optima ratione ſancitum in Laodicenſi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit tot capita vno ſenſu rem aliquam bene componant, & ferè illud verum eſt, Incertum ſcindi ſtudia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim ſoli clerici eligebant. quem elegerant, offerebant magiſtratui, vel ſenatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionem, ſi iuſta videbatur, conſignabant: ſin minus, eligebant alium quem magis probarent, tum ad multitudinem res deferebatur, quæ tametſi præiudiciis illis non alligaretur, minus tamen tumultuari poterat. Aut ſi à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt ſciretur quem potiſſimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere. nec tamen ſtultis populi deſideriis obſequi neceſſe habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda ſunt vota ciuium, teſtimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum teſtimonium, ſubſcriptio clericorum, ordinis conſenſus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio ſinit. Nec aliud ſibi vult illud decretum ſynodi Laodicenſis, quàm ne ab inconſiderata multitudine patiantur ſe abripi clerici & primores: ſed potius ſua prudentia & grauitate ſtulta eius cupiditates, ſi quando opus fuerit, reprimant.

Poſt verò cancellis quibuſdã incluſa eſt, ne inconſiderata multitudinis arbitrio res per mitteretur.
Cap. 13.
Epiſt. 87.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & veriſimile eſt diu poſtea duraſſe. Extant apud eum plurimæ epiſtolæ quæ luculentum huius rei teſtimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Epiſcopo agitur, ſcribere ſolet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout eſt

Hæc eligendi ratio diu poſtea durauit.

est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob in compositum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorum multi Mediolanensium Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensi fuerint. Imò nondum anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quòd si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Ecclesiis requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperij sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factionis quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit Imperatoris authoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo clerus ac populus, ad Imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electionem sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitis non esse consecrandum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua authoritate legitimam electionem confirmet.

Teste Gregorio. Lib. 2. epist. 69.

Dist. 23. cap. In nomine.

Et Nicolao.

Epist. 5. lib. 1.

Nec huic repugnant Gratiani decreta.

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci χειροτονίαν interdũ etiam χειροθεσίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolites cum omnib. prouinciæ Episcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut

Ritus huius ordinationis in vetere Ecclesia.

alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicũque excusationem non haberent, ideo adesse iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto post subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebẽ cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsente. Sed quum tardius interdum cogerentur, & periculum esset ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent.

Epist. 4. lib. 1.

Qui paulatim immutatus est

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederẽt. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est, quàm bona aliqua ratione. Nec multo post, aucta iam Romanæ sedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorij. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè cesserant, antiquum ius seruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impositio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: nisi quòd aliquem ornatũ in solenni cœtu habebant Episcopi, quo à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habent, non differre alia re ab Episcopo presbyterum nisi quia ordinandi potestatem non habeat.

Lib. 2. Epist. 69. & 76.

Qualis fuerit ille ritus.

CAP.

CAPVT V.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.

Capitis huius duæ sunt partes.

1 Qui, quales, & qua ratione sub Papatu vocentur ad ministerium Ecclesiasticum, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.
2 Quàm fideliter munus suum adimpleant, à sect. 8. ad finem cap.

NVNC ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totámque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium est, ac cũ illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quo ex comparatione eluceat, qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præstat autem à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, vltra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderunt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est. quòd siquis habetur doctrinæ respectus, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenque fuisse electum qui sacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis non ideo parco, quòd multò meliora fuerint, sed quòd de præsenti modò Ecclesia nobis questio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundũ vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè

Qui & quales, Episcopi passim eligantur in Papatu.

Nullum examẽ de doctrina habetur.

2. Quod ad mores, eliguntur vel indocti. Vel dissoluti.

Aut pueri. *Aut prodigiosè flagitiosi.* absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeo prodigiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

3. Ius populi in eligendo sublatum est, Leone, Cypriano & synodis reclamantibus. Epist. 90. cap. 2. Lib. 2 epist. 5. 2 Iam in eligendo totum illud ius populi sublatum est, Vota, assensus, subscriptiones, & omnia huiusmodi euanuerunt. Ad solos Canonicos integra potestas translata est. Illi in quẽ volunt conferũt Episcopatũ, eum mox in conspectũ plebis producunt: nõ examinandũ, sed adorãdũ. Atqui reclamat Leo, nullã rationẽ id sinere, ac violentam impositionem esse pronunciat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morem cum verbo Dei ostendit. Tot synodorum decreta ne secus fiat seuerissimè prohibent: ac si factum sit, iubent esse irritum. *Sequitur nullã canonicam electionem superesse in Papatu.* Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest Verùm etiamsi nihil aliud mali foret, quî tamen hoc excusare poterũt quod ita spoliauerint suo iure Ecclesiam? *Exceptio.* Atqui ita, inquiunt, exigebat temporũ corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectum sanúmque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. *Responsio.* Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurritur? *Exceptio. 2.* Sed est, inquiunt, ipsis Canonicis exactè præscriptum quid sequi in electione debeant. *Responsio.* Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astringi intelligeret, quum videret sibi regulam è verbo Dei propositam, dum ad Episcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua describit veram Episcopi effigiem, meritò pluris esse debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta nullam habebat legis aut æquitatis rationem. *Electiones Papisticæ quales, & qui eligantur.* Sic hodie etsi optimæ scriptæ sunt leges, manent tamen in chartis sepultæ. Interim vtplurimum moribus receptum est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosi, scortatores, aleones passim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus adulteriorum & lenociniorum fiot præmia. Nam cum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem vllo modo excusare nimis improbum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibilẽ doctorem, nõ impugnacẽ, &c. 1. Tim. 3. 2. Cur ergo eligendi prouincia à Paulo ad istos trãslata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones

verbum

Verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursum non transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè humana diuinis commiſcent & confundunt?

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuiſse inuẽtum. Sæpe in Epiſcopis eligendis tumultuatas olim fuiſse vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare auſus eſt. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitiis, vel iam admiſsa corrigerent. Verùm dicam quid ſit. Quum populus in delectu habendo negligentior eſse cœpiſset, & hanc curam, quaſi minus ſibi congruentem, in presbyteros reiiceret, illi hac occaſione ad tyrannidem ſibi vſurpandam abuſi ſunt: quam poſtea nouis canonibus editis ſtabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud eſt quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic oſtentant, adeo inanis eſt & ieiuna, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt Principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipſi Epiſcopos, in eo nihil noui damni fecit Eccleſia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta eſt. Eſt hoc ſanè fœdiſſimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Epiſcopi ad occupandas Eccleſias, & piorum principum eſſet à tali corruptela abſtinere. Eſt enim impia Eccleſiæ ſpoliatio, quoties alicui populo ingeritur Epiſcopus quem non petierit, vel ſaltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Eccleſiis iampridem fuit, occaſionem principibus dedit vt præſentationem Epiſcoporum ſibi ſumerent. Maluerunt enim ſuum eſſe beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

Reſponſionis ad priorẽ exceptionem plenior explicatio, qua populi, Epiſcoporũ (præcipuè Romanorum) & principum errata detegit.

4 En præclara vocatio, cuius cauſa Epiſcopi Apoſtolorum ſucceſſores ſe eſſe iactant. Presbyteros autem creandi ius ſibi ſolis competere dicunt. Sed in hoc peſſimè corrumpunt vetus inſtitutum, quòd non Presbyteros ſua ordinatione creant qui populum tegant ac paſcant, ſed Sacerdotes qui ſacrificent. Similiter quum Diaconos conſecrant, nihil agunt de vero ac proprio ipſorum officio: ſed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contrà ſancitum eſt, ne fiant abſolutæ ordinationes, hoc eſt, quin locus ſimul aſſignetur ordinatis vbi munus ſuum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtiliſſimum eſt, Ne onerentur Eccleſiæ ſuperuacuo ſumptu, & in homines otioſos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur, cogitent non ſe ad honorem promoueri, ſed munus ſibi mandari ad quod obeundum ſolenni teſtificatione obligẽtur. At Romanẽſes magiſtri (qui nihil in religione curandũ putant præter ventrem)

Electio Presbyterorum & Diaconorum in Papatu nulla. 1. Quia in aliũ finẽ ordinãtur.

Diſt. 7. ca.

2. Contra inſtitutũ verbi Dei

& synodi Chalcedonensis nulli loco aßignãtur.

Primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam sufficiat: siue ex patrimonio sit, siue ex Sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil soliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis conferunt, si modò satis diuites sint ad se alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, sit annuus prouétus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones episcopos damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quo sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunque titulo promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt, vt quum alij inanes sacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinque asses annuatim conficere nequeant. alij sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt, quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mysteria.

3. Mille fraudibus nomen & rem ipsam coinquinant.

Istarum corruptelarum refutatio. Primæ, de ordinationis recto fine.

5 Verùm etiamsi abusus crassiores tolerentur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes? neminem enim ordinant nisi ad sacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemosynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quo specie ipsa venerationem apud simplices habeat. sed apud sanos quid valere possunt istæ laruæ, vbi nihil solidi aut veri subest? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus abstinere satius foret. De vero autem examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessariis, nulla mentio. Vmbram voco ridiculas illas gesticulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere suas missas possint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius significationem, nouerint. neque enim necesse est vt vel vnius versiculi sensum reddere sciant. Neque tamen adhuc sacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. Eiusdem farinæ est quòd quum ad altare admouentur, ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, sintne digni honore. Respondet vnus (qui eos nunquam vidit, sed nequid formulæ desit, has partes habet in fabula) Digni sunt. Quid in venerandis istis Patribus accuses, nisi quòd in tam apertis sacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei possessione sunt, putant id sibi iam licere. Quisquis enim

De examine, & aliis rebus necessariis.

Quibus vanißimam pompam & deplorandã cæcitatem opposuerunt impij & sanguinarij homines.

nim contra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiscere audet, quasi qui sacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipsis rapitur. An hoc facerent si quem putarent esse Deum?

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nunc prorsus est separata) quanto melius se gerunt? Est autem apud eos multiplex ratio. neque enim soli Episcopi conferunt sacerdotia. & in his etiam quorum vocantur collatores, non semper plenum ius habent: sed alij præsentationem habent, ipsi autem collationis titulum retinent, honoris causa. Accedunt etiam nominationes ex scholis, resignationes, vel simplices, vel permutationis causa factæ: rescripta commendatitia, præuentiones, & quicquid tale est. Verùm ita se omnes gerunt vt nullus eorum possit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo: vix centesimum quodque beneficium hodie in papatu sine simonia conferri: qualiter simoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: sed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad sacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum authoritas: alij obsequiis fauorem sibi conciliant. Denique in hunc finem conferuntur sacerdotia, non vt Ecclesiis sit prospectum, sed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo nomine satis declarant se non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonsores, coquos, muliones, atque eius fæcis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstrepunt iudicia quàm ob sacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam esse canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium irruperint? qui forensibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui sordidis obsequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patruis & cognatis, interdum etiam à patribus spurij creuerint?

Secundæ corruptelæ refutatio de locorum assignatione, quam beneficiorũ collationem nominant vbi multiplices abusus paucis verbis exhibentur.

Sacerdotia cur Beneficia dicãtur in Papatu.

7 An vnquam eo progressa esset populi, quantumuis corrupti & exlegis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere nõ potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficitur. Videre est hodie in aulis Principũ adolescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim verò sunt Canonici, quinque, sex, septé sacerdotiis onusti: quorum nullam prorsus nisi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iam pridem apud eos desiit habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas seuerissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem esse factas.

Deinde quod vnus quinque aut sex Ecclesiis gubernãdis præficitur.

Quæ corruptela fœdissima seueriss. multorum Conciliorum sanctionibus damnatur

nam has quoque quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum flagitium, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimine prorsus aduersetur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiamsi velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudentia) tam abominandas fœditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitiis continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant, ne Ecclesia periret.

Altera pars capitis. Quàm fideliter munus suum exerceãt. 1. Monachi, nullum inter Presbyteros locum habentes.

8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alij sunt Monachi, alij quos vocant Seculares: Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ, & habere talem in Ecclesia locum, adeò cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in clerum cooptarentur, monachi esse desinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tempus multum fæcis habuit, hanc tamen confusionem fieri passus non est. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones non esse idoneum

Exceptio.

declarant: quid obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad sacerdotij honorem & potestatem sic recipiuntur, vt in

Responsio 1.

monasteriis suis maneant. Sed quę ista est ratio, vt indoctus quiuis asinus, simulac Romanam sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus

Atera.

se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: séque vnum ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verùm vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris natura

Act. 10. 28.

patiatur. Quum Scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriũ Ecclesiam regere, annon impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris om-

Tertia.

nibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere presumat. Negent, si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri vt à vero & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet rem non posse habere.

6 Veni

9 Venio ad seculares:qui partim beneficiarij sunt (vt loquũtur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo,& quasi collecta inde stipe victitant. Beneficiarij aut curam animarum habent, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominũ delicatorũ, qui cautillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniæ,& similia. Quanquam rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm secularibus Presbyteris, sed pueris quoque (priuilegio, id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæstum præsertim in tanta multitudine quanta nunc orbis scatet. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent se parum profecturos, velut canes famelici circumeunt,& sua importunitate non secus ac latratu extorquẽt ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hîc si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiæ, eò rediisse honorem & munus Presbyterij, nullus erit finis. Non est igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitiosæ indignitati respondeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit,& vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habent, non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum est præter altare in quo Christum sacrificent. quod non est Deo, sed dæmoniis litare, vt alibi videbimus.

2. Presbyteri, quorum alij beneficiarij, alij mercenarij. Beneficiarij. Episcopi. Parochi. Canonici. Capellani. Abbates. Priores. Mercenarij. 1. Cor. 4. 1. A verbo Dei isti presbyteri damnantur.

10 Non attingo hîc extranea vitia, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est, dicere oportet, eodem loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpositos, & quicunque otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiæ ministerium præstare queunt? Nam verbi prædicationem, curam disciplinæ, & sacramentorum administrationem, tanquam onera nimis molesta à se depulerunt. Quid ergo habent reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si consuetudinem, si vsum, si longi temporis præscriptionem allegant: ergo contrà Christi definitionem regero, qua & veros Presbyteros nobis expressit, & quid habere debeãt qui tales haberi volunt. Quòd si tam duram legem ferre nequeunt vt se Christi regulæ subiiciant, patiantur saltem hanc causam

Cap. 18. sect. 3. 9. 14. Beneficiarios autem illos qui otiosis sacerdotijs aluntur nullo Ecclesiæ ministerio fungi probatur. Exceptio. Resp. 1. 2.

ex authoritate primæ Ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit i-
3 psorum conditio, si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri esse debuerant, vt fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent, & veluti collegæ eius essent in munere pastorali. Dignitates illæ capitulares quas vocant, nihil prorsus spectant ad veram Ecclesiæ gubernationem: multo minus Capellaniæ, & reliqua fæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Christi, & veteris Ecclesię obseruatio eos à presbyterij honore excludit. Prosbyteros tamen se esse contédunt: sed detrahenda est larua: sic reperiemus, totam eorum professionem alienissimam esse ac remotissimã ab illo munere Presbyterorum quod & Apostoli nobis describunt, & in prima Ecclesia requisitum fuit. Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscũque titulis insigniantur, nouitij quum sint, certè nec Dei institutione, nec antiqua Ecclesiæ obseruatione suffulti, locum nullum habere debent in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipsius consecratum Ecclesia recepit. Aut (si rudius aut crassius me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpositi, & eius farinæ otiosi ventres ne minimo quidẽ digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris necessariò requiritur, non est ferendum vt falsò sibi honorem vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

Canonicos quales esse oportuit.

Altera exceptio

Responsio.

Conclusio, istos beneficiarios, non presbyteros esse, immo verò veneficiarios.

11 Supersunt Episcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus eos habere pium & eximium munus, siquidem eo defungerentur: sed quum Ecclesias sibi commissas deserendo, earúmque curam in alios reiiciendo haberi pastores volunt, perinde faciunt acsi munus pastoris esset nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem se aut vinitorem esse profiteretur: si miles, qui assiduus fuisset in acie & castris, forum aut libros nunquam vidisset, pro iurisconsulto se venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquãto absurdius isti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, & tamen esse nolunt. Quotus enim quisque est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat? plurimi Ecclesiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquam accedunt. Alij semel quotannis aut veniunt ipsi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione depereat. Quum hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis se eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat. æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastoré esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

Episcopi, & Parochiarum rectores. Ecclesias deserentes, earúmque regimen abijciẽtes, vano nomine gloriãtur.

12 Iam

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauiter alicubi conqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, domini videri volunt: patres se minime recognoscũt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos, ô Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarij non sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium prædicationis relinquimus & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantùm erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimũ quenque suggestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulo integriorem quàm nunc sit.

Huius mali semina, ætate Gregorij, in mercenarios inuehentis.
Hom. 17.

Et Bernardi acerbius eos obiurgantis.

13 Quòd siquis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliatium, in quo licentiosius sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cum natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionẽ tam inordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarij fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis perpetuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, queram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis commune. Non enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tãtopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidem Antichristi esse asserimus, continuò excipiunt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vt plurimi asini sunt, qui

Summa Papisticæ administrationis descriptio.

Ridicula istorũ Ecclesiæ pseudoministrorum allegatio.
Responsio.

Eorundem exceptio.

Responsio.

ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdũ pueri à nutrice adhuc recentes: & siqui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

Mores autem eorum sunt longè omnium turpissimi.
Mat. 5. 14.

14 Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quã Christus requirit: vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni denique genere libidinum. nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magistri. nusquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verendũ non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico quod inficiari ne ipsi quidem poterunt. Ex Episcopis ferè nullum: & parochiarum præfectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundum veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quæ exactiorem censuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Nec vllus ferè reperietur, qui ex veterũ Canonum sentẽtia non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus.

Quo ad Diaconiam, nulla prorsus in Papatu extat, licet quandam vmbram illius obtineant.
Vid. ca. 19. sect. 32.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habẽt bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quanquam Diaconos suos ad curam re minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de eleemosynis, nihil de causa pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Missa tenent, inane simulacrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuò oscularentur fideles, & eleemosynas ad altare offerrent: ita symbolo prius, deinde ipsa

Mos veteris Ecclesiæ à Diaconis Papisticis corruptus.

ipsa

ipsa beneficentia charitatem suam declarabant. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nunc ex illis eleemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendacij diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transtulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prędę ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit. *Simile appositū*

16 Hîc totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantum conturbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionē tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerant. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartam, ideo destinant Episcopis, vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnam timoris Dei in corde haberent, sustinerentne hanc conscientiam, quòd quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprędationem palàm conuersa est. *Bona Ecclesiastica quæ à veris Diaconis olim administrabantur, Episcopi & Canonici inter se diripuerunt, pauperibus defraudatis.*

17 Sed hîc vtuntur pulcherrimo colore. dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palam iactare, sic demum adimpleri vaticinia illa quibus splendorem *Prædonū classis exceptio.*

regni Christi describunt veteres Prophetæ vbi regis ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Non frustra, inquiunt, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes. & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet. Quæro tamen, Siquis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quę lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorum verba, nunquam minus abundauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sententiæ? Quicquid vspiam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subiici. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecraturos Ecclesiæ, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperij insignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit quàm quum ipse & alij similes pij Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At vero quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quib. conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesię ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensarum deliciis, vestium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

Psal. 72.10. Iesa. 52.1. & 60.6.

Responsio 1.

Resp. 2. testimonius allatu lucem faciens.

Reges Christũ adorantes.

Theodosius.

Ambrosii vox Prædonum Papisticorum insaniam arguẽs.

18 Verùm ne hîc simus longiores, iterum in breuem summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quod in templorum ornatum confertur, perperã collocari dico, si non adhibeatur is modus quem & ipsa natura sacrorum

Altera istorum exceptio, de templorum ornatu

Resp. 1. Vid. li. 1. c. 11. se. 7. 13. & li. 3. c. 20. & sup. c. 4. sect. 8.

crorum præscribit,& Apostoli aliique sancti Patres, tum doctrina tum exemplis præscripserunt. At quid tale hodie in templis 1.
conspicitur? Quicquid,non dico ad priscam illam frugalitatem, 2.
sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum, respuitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum 3.
corruptelam sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potius multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius 4.
à meipso pronuntiem,hoc tantùm pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illum Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò transferri. Vt taceam,hos vsus quibus impenduntur (etiamsi nulli sint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem 5.
hanc impensam Christo ferent, quam præter eius mandatum profuderunt. Quanquam (vt verum fatear) non multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus deciditur. Nulli e- 6.
nim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam opimæ Abba- 7.
tiæ, nulla denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum ingluuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere, populum superstitione inducunt, vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad emenda vasa, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemosynæ absumuntur.

19 De reditu quem ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quòd iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrent qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ insania est Ecclesiasticum ordinem hic quærere? An in satellitij numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantũ & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabiléque Dei edictum turpis lucri appetentes esse vetat,& simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid respondebunt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur vt Episcopus non procul ab Ecclesia hospitiolum habeat, vilem mensam, & supellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo

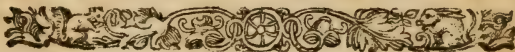
Postrema responsio, quæ prorsus euersã Ecclesiasticorũ bonorum Diaconiam ab impuris istis prædonibus, vẽtri suo seruientibus fuisse ostendit.

Tit.1.7.

Cõcil. Cart. 4.c.14. & 15.

in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulam eius pauperes & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit tanquam nimis austerum repudiabunt. Verùm quod statim subiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominiæ condamnent. Sed non est necesse durius hîc eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demõstrare sublatum esse iampridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbiant. Quod me abundè fecisse existimo.

Summa & scopus huius tractationis de diaconatu.

CAPVT VI.

De primatu Romanæ sedis.

Partes huius capitis.

1 Statu quæstionis proposito, argumenti pro primatu Pontificis Roman. ex veteri Testamento desumpti refutatio additur, sect. 1. & 2.

2 Ad varia argumenta quæ ex noui Testamenti verbis, *Tu es Petrus*, &c. ad fulciendum hunc primatum proferuntur, responsiones à sectione 3. vsque ad capitis finem.

HACTENVS eos recésuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti: magis deinde ac magis vitiati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm laruæ. vt in comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanę sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attigimus. quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpsit originem, vt illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Eccle-

Breuis ἀνακεφαλαίωσις capiois 4. & 5.

Cur de primatu ibi nulla mentio.

Vid. Calu. adu. concil. Trident. & Theologos Parisienses.

Quē tamen Papistæ vnitatis Ecclesiasticæ fingunt esse vinculum.

Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, fultura potissimùm nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitas, & sine quo dissilire eam ac disrumpi necesse est. Sic enim existimãt, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit sub ecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axiomate sumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ vicarium) eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliter bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale sit excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat. *Et ab hoc axiomate de sua hierarchia disputantes exordium sumunt.*

2 Hic igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnam inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiam, si hanc ei necessitatem sine verbo Dei iniicimus. Ergo si volunt euincere aduersarij quod postulant, ostendere eos primũ oportet œconomiam hanc à Christo esse institutam. In hanc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eáque multiplex, siquidem vna illis non satisfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatris septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit. illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quo melius in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidentis moderationem. quis non videat esse prorsus absurdum? Perinde enim est ac siquis contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiamnum ratio cur illud in imitationẽ trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat. nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò translatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audet) quum hoc ad se elogiũ trahit: sed ad Christum, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Nõ enim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium. *Status quæstionis adscriptus.* *Cuius affirmatiuam partem aduersarij ex summi sacerdotij consideratione probare contendunt.* *Responsio, quæ huius institutionis sub Lege causas aperit.* *Secunda resp. quæ summum sacerdotium ad Pontificem Rom. transferri non posse demonstrat.* Heb.7.11. *Argumẽta pro Primatu Rom. Pont. ex nouo Testamento.*

3 Nõ est igitur quod exẽplo isto, quod tẽporariũ fuisse videmus

quasi perpetua lege nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil habent quod in sententiæ suæ confirmationem præferant
Mat.16.18. nisi quòd vni dictum est, Tu es Petrus: & super hanc petram
Ioh.21.15. ædificabo Ecclesiam meam. Item, Petre amas me? pasce oues
Resp.1. in genere. meas. Verùm vt firmæ sint istæ probationes, ostendant in primis oportet, ei mandari potestatem in omnes Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & soluere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino
1.Pet.5.2. acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Ecclesiam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil pre aliis datum esse Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex
Resp.2. æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigemus, habemus alibi
Ioh.20.23. claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi &
2.Cor.5.18.& 10.16. soluendi cùm Scriptura tota passim ostendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij ministros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficium hoc respuerint.

Resp.3. fundamentum quo potissimum nituntur, vera ac genuina interpretatione promissionis Christi de clauibus, euertitur.

Matt.16.19.

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mentionem faciunt, cum alibi perstrinxi, tum fusius paulo pòst explicandum erit. Nunc tantùm quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operæpretium est. Promisit ei claues regni cælorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nam & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias absque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli aperiuntur, eleganti metaphora insignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tantùm sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis principium, quid Petro Christus promiserit. Ego ex reipsa colligo nonnisi muneris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere

Quæ claues alijs Apostolis, vt & Petro promissæ & datæ sunt.

disiungi non potest. Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ nonnisi impudenter reiici potest) nihil Petro hîc datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem

2. Argumentum.

impingere? Neque enim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi & soluendi potestate instructi fuerint. Christus

Matt.18.20.

(in

(inquiunt) Petrum Ecclesiæ vniuersæ principem constituit, quũ daturum se illi promisit claues. Atqui quod vni tunc promisit, alibi reliquis, simul omnibus confert, & quasi in manum tradit. Si idem iuris concessum est omnibus quod vni promissum, quâ in re erit ille collegis superior? In eo, inquiunt, excellit, quod & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in cõmune. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecisse Christum vt hominem vnum aliis præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatem sic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persõna vnius hominis Dominum dedisse omnibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc itaque fuisse reliquos quod erat Petrus pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitate fieri, vt Ecclesia Christi vna mõstretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claues. si enim hoc Petro dictum est, non habet, Ecclesia: si autem Ecclesia habet, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi, Quũ interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus.

Matt.18.20.
Ioh.20.23.
3. Argumẽtum
Resp. ex verbis Cypriani & Augustini, superiorem interpretationem confirmans.
De simpl. prælat.
Homil. in Ioh. 50.
Homil. 11.
Repet. Homil. 124.

5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de Petro illic Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati hac iunctura & cõpagine cum Deo nostro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiũt) præ aliis quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verùm vt primatum in alios eum habere ex eo deducant, non permittam. Quæ enim est isthæc ratio colligendi? Alios feruore studij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò nõ meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit. sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortãdo, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

Matt.16 18.
Eph.2.20.
1.Pet.2.5.
4. Argumẽtum Responsio.
Instantia.
Resp. 1. per concessionem.
Iohan.1.40. & 41.
Resp. 2. per distinctionem ordinis & potestatis.

5. Argumentū. in Petro fundata est Ecclesia. quia dicitur super hanc petram ædificabo Ecclesiam. 6 Quanquam nondum in ea disputatione sumus, tantum hoc in præsentia habere volo nimis futiliter eos argumentari, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initiò facere tētarunt, relatu quoque, nedum refutatione indignæ sunt, In Petro fundatam esse Ecclesiam: quia dictum sit, Super hāc Petram, &c. *Responsio sensum verborum aperiens.* At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduersus Deum prætenditur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit, aut Matt. 16.16. ambiguus, certamus: quum nihil dici queat magis liquidum nec 1. Cor. 3. 11. 1. certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filium Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiā Christus: quia vnicum est, vt ait Paulus fundamentum præter quod statui aliud non potest. Neque hîc Patrum authoritatem ideo repudio quia eorum testimoniis destituar ad probandum quod dico, si citare libeat: sed quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quū hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

Huius responsionis confirmatio, multis Scripturæ testimonijs, quæ euincant Petrum fuisse aliorum Apostolorum parem & socium, non dominum. 7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere melius potest quàm Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuisse vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantùm concedit dicendæ sententiæ, sed arbitrium illis permittit: vbi sta-Act. 15. 5. tuerunt, sequitur & obtemperat. Quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, 1. Pet. 5. 1. & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. Quum accu-Act. 11. 3. satur quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiamsi id fit immeritò, Ibid. 8. 14. respondet tamen & sese purgat, Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd eum mittunt Apostoli, eo declarat se minimè eum habere pro superiori: quòd obsequitur & legationem sibi mandatā suscipit, eo fatetur sibi cum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quòd si Gal. 1. 18. & 2. 8. nihil istorum extaret, vna tamē epistola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facilè poteft: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc commemorat se ad Petrum venisse, non vt subiectionem profiteretur, sed tantùm vt testatam omnibus faceret doctrinæ consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dextram societatis vt communiter in vinea Domini laborent. Sibi non minorem gratiam

tiam collatam esse inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se correctum, & reprehensioni paruisse. Hæc omnia palàm faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quàm ipsi in illum habuerint. Atqui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, ne quis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principem, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium postulat, vt in quouis cœtu, etiamsi æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator in quem alij respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus consessus iudicum sine pretore seu quæsitore, collegium nullum sine prefecto, nulla sine magistro societas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. Atqui illud (inquiunt) non minus in nature vniuersitate quàm in singulis partibus locum habet, vt sit vnum summum omnium caput. Et huius rei, si Deo placet, probationem sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quę profuerunt exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes, vt regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Ita in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincet quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant, citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη & quę eodem sensu in monarchię commendationem leguntur apud profanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse, vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.

Et quamuis aliqua dignitate reliquos Apostolos Petrus antecelluisset, id tamen Rom. Pōtificiis primatū in omnes orbis Ecclesias & Pastores minimè iuuat.

6 Argumentū à simili seu exēplo.

Responsio, exēplum in pontificios appositè torquens.

7. Arg. à ciuilibus exemplis.

Responsio 1.

Lucan. lib. 1.

9 Verùm sit sanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri: quod est tamē absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam idipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput,

Resp. 2. gubernationem politicā ab Ecclesiastica distinguēs. In Eccle-

sia enim Christus vnicum caput viget & viuit, cuius politia disertis verbis præscripta omnes seruos acquiescere par est.

Ephes. 4. 15.

sub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, secundum eũ ordinem & eam politię formam quam ipse pręscripsit. Insignem itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prętextu volunt hominem vnum præesse Ecclesię vniuersę, quia hęc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensura cuiusq; membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratiæ perfectio tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua authoritate suóque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capite fluere. Aut, si quid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet, in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

3. Arg. de capite ministeriali.

Responsio 1.

Ephes. 1. 21. & 4. 15. & 5 23. Col. 1. 18. & 2. 10.

Resp. 2. Paulũ in depingenda Ecclesiæ imagine capitis huius ministerialis nullam fecisse mentionem.

Ephe. 4. 10. Ephe. 4. 7. & 11.

10 Aliquoties viuam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis abstulit: ascendit tamẽ vt impleret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfecisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec vllo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesię præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mandauit? Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam spem vocationis, vnum Deum, vnam fidem

Ephe. 4. 4.

fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnum summum Pontificem, qui Ecclesiam in vnitate contineat? Nihil enim aptius dici poterat, si quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrum & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modo nullam ponit, sed etiam indicat nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique distributæ. Nec est quòd de comparatione cælestis & terrenæ hierarchiæ subtiliter Philosophentur. nam nec de illa tutum est vltra modum sapere: & in hac constituenda non alium typum sequi oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

Apostolũ inergitantiæ & inscitiæ labe aspergunt Pontificij.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primatum, vt perpetua successione semper maneret: vnde tamen euincent, sedem Romæ ita collocatam, vt quicunque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mentione data est? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? nónne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotij munus impleuit? Princeps pastorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus lõgè ipso inferior potuit? Nónne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romę sedit: Ergo illic collocauit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israelitæ constituere in deserto, vbi Moses summus doctor & Princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

Resp. 3. Non cõsequi Rom. Põtificem esse caput ministeriale, etiam si Petro nomen hoc concederetur. Exceptio, Petrus Romæ vixit & mortuus est. Ergo Romana Eccles. Petri Priuilegio gaudet, diluitur.

Deut. 34. 5.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus inquiunt, principatum habuit inter Apostolos. Ergo Ecclesia in qua sedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primùm sedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Ecclesia primatũ sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primam: sed Petrum, inde migrando, Romam transtulisse quem secum honorem attulerat. Erat enim sub nomine Marcelli Papæ ad Presbyteros Antiochenos Epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc translata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat, Romanę cessit sedit. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse? Nã si iure definienda sit hęc causa, necesse est respondeant, velintne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum.

Instantia. Resp quæ ex aduersariorum hypothesi, Antiochenæ Ecclesiæ primatum deferendũ esse probat.

12. quæst. 1. cap. Rogamus.

Altera resp. dilemmatica. Vnũ enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale, nihil igitur ad locum: sin reale, ergo vbi semel datum est loco, non adimitur propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur vt mixtum esse dicant. tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeant. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

Tertia respõsio. Pontificios ad absurda deducens. 13 Esto tamen: translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quòd illic vsque ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Quî factum est igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Quî conuenit discipuli vnius Ecclesiam superiorem esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohannem, si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Ephesina & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quascunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apostoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantùm ex discipulis fuit, honorem adepta est. Aut præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuum, vt cuique Ecclesiæ debeatur honoris gradus quem quisque fundator habuit.

Galat. 2. 9.

Quarta respõsio, Petrum nõ fuisse Episcopũ Romanum euincens. 14 Quanquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, præfuisse illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum est. Gregorius septem, Eusebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis (sub quo ipsum cæsum fuisse memorant) reperientur tantùm triginta septem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis, testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summum: quos nunc inter duos Episcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus est, non potuit Romæ sedere nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clarius adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio antè scriptam esse quàm Romam

Rom. 15. 25.

venire

veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum longum piorũ catalogũ recitat quos salutari iubet, vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neque hîc longa aut subtili demõstratione opus est apud sanioris iudicij homines. res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, nõ debuisse Petrum præterire, si Romæ fuisset. Rom. 16. 3.

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas. De Petro nihil. Scribit illinc ad multas Ecclesias. Alicubi etiam quorumdam nomine salutationes adscribit. non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, silere potuisse, si adfuisset? Imò ad Philippenses, vbi dixit neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, conqueritur omnes quærere quæ sua sunt. Et ad eundem Timothæum grauior est querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd desertor fuerit Euangelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputet. Quamdiu igitur & quo tempore sedem illam tenuit Petrus? At constans est scriptorum opinio, vsque ad mortem Ecclesiam illam gubernasse. At inter ipsos scriptores non constat quis fuerit successor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas absurdas fabulas narrant de disputatione inter eum & Simonem magum habita. Nec dissimulat Augustinus, de superstitionibus disputans, ex opinione temere concepta morem Romæ inoleuisse, ne eo die ieiunarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita sunt opinionum varietate implicitæ vt non temere adhibenda sit fides, vbi aliquid scriptum legimus. Et tamen propter hunc scriptorum consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit: sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando testatur Paulus Petri Apostolatũ peculiariter ad Iudæos pertinere, suum verò ad nos. Proinde vt societas illa quam inter se pacti sunt, rata apud nos sit, imò, vt Spiritus sancti ordinario firma apud nos habeatur, in Pauli Apostolatum magis quàm Petri respicere nos conuenit. siquidem ita inter eos prouincias diuisit Spiritus sanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum destinaret. Nunc itaque suum primatum alibi quærant Romanenses quàm in verbo Dei vbi minimè fundatus inuenitur.

Responsionis quarta continuatio. Act. 28. 16. Philip. 2. 20. 2. Tim. 4. 16. *Exceptio.* *Responsio 1.* Epist. 2. ad Ianuar. *Resp. 2. per concessionem.* *Resp. 3. à consideratione Apostolatus Petri.* *Conclusio.*

16 Veniamus nunc ad Ecclesiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius suffragio non minus temere & falsò superbire nostros aduersarios, quàm testimonio verbi Dei. Quum itaque suum illud axioma iactant, non aliter contineri Ecclesiæ vnitatem

9. Arg. Vnitas Ecclesiæ aliter contineri non potest quàm si vnum sit in terris super

mum caput quod veteres Romanum Episcopum esse agnouerunt.

Responsio 1. ostẽdens tres causas propter quas veteres magnũ honorem Ecclesiæ Romanæ detulerunt.

quàm si vnum sit in terris supremum caput, cui membra omnia pareant: ideóque Dominum Petro, & deinde successionis iure sedi Romanæ dedisse primatum, vt in ea vsque ad finem resideat: asserunt id fuisse ab initio semper obseruatum. Quoniam autem multa testimonia perperam detorquent, hoc primùm præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Ecclesiæ honorem vbique deferant veteres, reuerentérque de ea loquantur. Quod tribus maximè de causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ nescio quomodo inualuerat, fundatam & cõstitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam & authoritatem plurimum valebat. itaque in occidente sedes Apostolica, honoris caussa vocabatur. Deinde cùm illic esset caput imperij, & hac ratione credibile esset, præstantiores tum doctrina, tum prudentia, tũ peritia, & multarum rerum vsu, viros illic esse quàm alibi vsquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multo excellentiora contemni viderentur. Accessit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Ecclesiæ. Africanæ etiam, multis opinionum dissensionibus inter se tumultuarentur, hæc sedatior aliis & minus turbulẽta fuerit. Ita factum est vt pij & sancti Episcopi sedibus suis pulsi, illuc se veluti in asylum aut portum quendam sæpe reciperent. Nam quo minus acuto & celeri ingenio sunt Occidentales, Asiaticis & Afris, eo etiam sunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Ecclesiæ plurimum addidit authoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ad doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodũ melius statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulgari in honore habita fuit, & multis præclaris veterum testimoniis cõmendata.

Resp. 2. de vnitate Ecclesiæ quid senserint veteres, nullũ tamen primatum Ecclesiæ Romanæ in alias tribuentes: sed hunc honorẽ vni Christo vniuersalis Ecclesiæ capiti deferentes.

De simplic. prælatorum.

17 Verùm quum primatum inde & summam in alias Ecclesias potestatem ei astruere volunt nostri aduersarij, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius constet, primùm breuiter ostendam quid de hac, quam tantopere vrgent, vnitate senserint veteres Hieronymus ad Nepotianum, postquam multa vnitatis exempla recensuit, descendit tandem ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli, inquit, Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Hic loquitur Romanus Presbyter, vnitatem in ordine Ecclesiastico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quod præsenti causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factũ vt præterierit. nihil enim fecisset libentius si res passa esset. Vidit itaque proculdubio, illam esse veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè describit his verbis, Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidũ

pars

pars tenetur: & Ecclesia vna est, quæ in multitudine latius incremento fœcunditatis extenditur. Quo modo multi radij sunt Solis, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnum, radice tenaci fundatum: & quo modo de fonte vno riui plurimi defluunt, & numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen seruatur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, vnũ lumen tamen est, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur: ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluentes largitur riuos: vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde adulterari non potest sponsa Christi: vna domum nouit, vnius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnius Episcopatum vniuersalem faciat, qui totam sub se Ecclesiã capiat: illius partes in solidum ab omnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ, si penes Christum solum integer residet Episcopatus, à singulis pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenses pro confesso & indubio sumunt, de vnitate terreni capitis in hierarchia, veteribus fuisse prorsus ignotum.

CAPVT VII.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.

Partes huius capitis quinque.

1 Patriarchatus à synodo Nicena, deinde à Chalcedonense, Romano Episcopo tributus ac confirmatus, minimè tamen probatus à cæteris Episcopis, fuit Papatus initium, sect. 1. 2. 3. & 4.

2 Deinde Romana Ecclesia pios exules præsidii causa, impios etiam eò confugientes iniusto patrocinio fouens, iniquitatis mysterio dedit incremẽtum: tametsi tunc neque ordinatio Episcoporum, neque admonitiones vel censuræ, neque ius conuocandi synodus, neque ius audiendarum appellationum ad Episcopos Romanos pertineret, & à Gregorio profana istorum πολυπραγμοσύνη damnaretur, à sect. 5. vsque ad 14.

3 Sequuta sunt certamina post Taurinense conciliũ de Metropolitanorum authoritate, & turpes illę cõflictationes inter Constantinopolitanum & Romanũ Patriarchas, quibus rixis impurus

latro Phocas, Bonifacio procurante imposuit, sect. 14. 15. 16. 17. 18.

4 Bonifacii malis artibus successerunt horrendę fraudes à recẽtioribus excogitatæ, & à veteribus Gregorio præsertim ac Bernardo, expressis verbis damnatæ, sect. 19. 20. 21. & 22.

5 Tandem numeris suis absolutus prodiit Papatus Antichristi sedes, cuius sedis impietas, execranda tyrannis, & scelerata capita viuis coloribus depinguntur à 23. sectione vsque ad finem capitis.

Prima pars capitis, qua Papatus Rom. exordium detegitur, in Synodo Nicena, vbi tamen primum locum minimè obtinet.

VANTVM ad primatus sedis Romanæ vetustatem, nihil ad eam stabiliendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Episcopo, & suburbanas Ecclesias iubetur curare. Vbi Concilium sic inter ipsum & alios Patriarchas diuidit, vt singulis suos fines assignet: certè non eum constituit omnium caput, sed vnũ ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulij nomine, qui Romanam Ecclesiam tunc gubernatiis datus est quartus locus. Obsecro si caput Ecclesiæ agnosceretur Iulius, an in quartam sedem reiicerentur eius legati? An præsideret Athanasius in concilio, vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Ephesina apparet Cœlestinum (qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vsum esse vt sedis suæ dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc suos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices suas mandauit. Quorsum istud mandatum, nisi vt quouis modo nomen suum in prima sede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiam inter alios rogantur, suo ordine subscribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius suo admiscet. Quid dicam de concilio Ephesino secundo: vbi quum adessent Leonis Legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat? Excipient non fuisse orthodoxum Concilium à quo & sanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches absolutus, eiúsque impietas improbata. At quum Synodus cogeretur, quum sessiones inter se Episcopi distribuerent: illi certè inter alios Romanæ Ecclesiæ legati non aliter quàm in sancto & legitimo Concilio sedebãt. Non contendunt tamen de primo loco, sed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent. Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas quasque contentiones pro suis honoribus suscipere, & hanc solam ob causam multis sæpe & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiã. sed quia videbat Leo nimis improbum fore postulatum si legatis suis primam sedem ambiret, eo supersedit.

Imò in conciliis sequentib. alij Episcopi primas tenuerũt.

Exceptionis dilutio.

Nec tũc de prima sede litem mouere ausi sunt. Etsi autem in Chalcedonẽsi primum locum occuparunt, id extraordinaria ratione factum est.

2 Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessione occuparunt Romanæ Ecclesiæ lega-

legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegiũ Leo ipſe confitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Auguſta, non contendit ſibi deberi, ſed tantùm prætexit. Orientales, qui Epheſino concilio præfuerant, turbaſſe tunc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatore opus eſſet, nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarij ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur, Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, non eſt certè ex communi lege. Vbi hoc tantùm prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia Synodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ij quos preeſſe decuerat, per ſuam intemperiem & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam Synodum Conſtantinopolitanam, quæ longo poſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarcham Conſtantinopolitanum preſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſse: quum tamen lis eſset de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit concilium vniuerſale, cui Rom. Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſset Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

Nec á ſucceſſoribus in alijs Concilijs eſt impetratum.

Aquileienſe concilium.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelij. non alio nomine ipſum inſignit quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſsorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginenſe nequis princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tantum primæ ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monuméta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentũ tunc fuiſse Rom. Epiſc. Certè quandiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita.

Nec eiuſmodi titulo Rom. Epiſcop. dignitati ſunt antiqui patres.

Lib. epi. 2. & lib. 4. epi. 6.

Cap. 47.

quid esset summus Pontifex, & vnicum Ecclesię in terris caput, nesciebatur. Quòd si tale quid sumere sibi ausus fuisset Romanus Episcopus, erant cordati viri qui mox eius stultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus esset Presbyter, non malignus fuit in prædicanda Ecclesiæ suæ dignitate, quantum res & temporum status patiebantur: videmus tamen qualiter ipsam quoq; in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, eiusdem meriti est & eiusdem sacerdotij. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem Episcopum non facit.

In epist. ad Euagrium.

Contra, Gregorius, cognomine Magnus, hunc titulũ fortiter impugnauit, quum Episcopus Constantinop. eum ambiret: nec eum sibimetipsi, propriæ sedis iure, vendicauit.

4 De titulo vniuersalis Episcopi, Gregorij demum tempore exorta est contentio: cui occasionem præbuit ambitio Iohannis Constantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) sese volebat facere vniuersalem. In ea contentione non causatur Gregorius sibi ius adimi quod in se competeret: sed fortiter reclamat, appellationem esse profanam, imò sacrilegam, imò Antichristi prænuntiam. Corruit vniuersa Ecclesia à statu suo (inquit) si is qui vniuersalis dicitur cadit. Alibi, Triste valde est patienter ferre, vt omnibus despectis, frater & coepiscopus noster solus nominetur Episcopus. Sed in hac eius superbia quid aliud nisi propinqua iam esse Antichristi tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur qui spreta Angelorum societate, ascendere conatus est culmen singularitatis. Alibi Eulogio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mente, id sibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil aliud quàm fidem perdere est. Aliud est, inquit, quod conseruãdæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit: quia superbiendo se cæteris præponit. Item, rursum Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobiscum habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret, quam primus apostata inuenit. atq; (vt de honoris vestri iniuria taceam) si vnus Episcopus vocatur vniuersalis, vniuersa Ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit. Quòd autem scribit, oblatum fuisse Leoni hunc honorem in synodo Chalcedonensi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiã in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui multis epist.

Li. 4. epi. 76. Mauri. Aug.
Constã. Aug. ep. 78. eiusd. lib.
Eiusd. lib. epist. 80.
Auiano Dia. epi. 83. eiusd. li. Mauricio August. epi. 194. lib. 7.
Li. 6. epi. 188.

Quanuis Constantinopolitanum eiecisse videtur, vt Romanis sedem

tis epistolis decretum illic in honorem Constantinopolitanæ sedis factum impugnat, non præterisset proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plausibile, si verum fuisset ipsum repudiasse quod sibi dabatur: & homo alioqui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quòd ad suam laudem faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius quod titulum illũ putauit sedi Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonensi. vt taceam ridiculum esse quod à sancta Synodo profectum testatur, & simul scelestum, profanum, nefandum, superbum & sacrilegum nuncupat: imò à diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum. Et tamen subiungit, præcessorem suum recusasse, ne dum priuatim aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarentur vniuersi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit: ne si in Pontificatus gradu sibi gloriam singularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

consortii impatientem pararet, non sine horrendo Dei iudicio in Occidentis Ecclesias.

Li.4.epi.69. ad Maur. Eulogio suprà & epist. 76. lib.7. Euseb. epist. Thessaloni.

5 Venio nunc ad iurisdictionem quam sine controuersia se habere in omnes Ecclesias Pontifex Romanus asserit. Scio quãtæ fuerint olim de hac disceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana sedes imperium in alias Ecclesias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempestiuum, quibus modis sensim tunc emerserit ad aliquam potentiam, inuestigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem sibi arripuit. nam id in suum locum differemus, verùm hîc paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias Ecclesias sumeret. Quum Orientales Ecclesiæ diuisæ essent ac turbatæ Arrianorum factionibus, sub Constantio & Constante Cæsaribus Constantini magni filiis, ac sede sua pulsus esset Athanasius fidei orthodoxæ præcipuus illic defensor: eiusmodi calamitas ipsum Romam venire coëgit, vt Romanæ sedis authoritate tum hostium suorum rabiem vtcunque reprimeret, tum pios laborantes cõfirmaret. Susceptus est ipse honorificè à Iulio tunc Episcopo, ac obtinuit vt causæ suæ defensionem Occidentales susciperent. Quum ergo pii externo præsidio magnopere indigerent, in Romana autem Ecclesia cernerent sibi optimum esse presidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verum id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominiosum duceretur. Postea mali & improbi multum ipsi quoque addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc asylum se conferebant. Itaque siquis Presbyter à suo Episcopo, siquis Episcopus à Synodo suæ prouinciæ damnatus erat, statim prouocabant Romam. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur esse species extraor-

Pars secunda, ambitionẽ Romanæ sedis, vt Primatum sibi acquireret, aperiens.

Pios exules benignè excipiendo.

Horum prouocationes & hæreticorum, etiã querelas audiendo.

dinariæ potestatis, se longè latéque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem conquestus est factam sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malæ causę non minus temerè quàm subitò suscepit. in Flauianum grauiter inuectus est, quasi incognita causa hominem innoxium damnasset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychiana impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat. simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coëgit Africanos Episcopos sancire nequis sub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Quam ambitionem Ecclesiæ Africanæ olfecerunt.

Interim potestate Ecclesiastica in ordinãdis Episcopis, indicẽdis Conciliis, decidendis controuersiis, castigandis cõtradicentibus, Episcopi Romani nisi in sua patriarchia fruebantur.

6 Quicquid tamen fuerit inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi. nusquam aduocari Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis Metropolita mittebat illuc vnum ex suis Presbyteris Romanus Episcopus, qui tantùm adesset, non autem præesset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantij Mediolanensis, post Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causa initiò mitterent vltro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vtcunque sit. constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ Patriarchiæ, hoc est in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodicæ missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuò se alij aliis approbabant. Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, non dedisset, eo fuisset agnitus superior, sed quum oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum: certè societatis signum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorij ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & ali-

lib. 1. epist. 68. & 70.

li. 1. epist. 24. & 25. item li. 6. epist. 169.

& alibi ad omnes ſimul Patriarchas.

7 Sequuntur admonitiones vel cenſuræ, quibus vt olim vſi ſunt Romani Epiſcopi erga alios, ſic eas viciſſim pertulerunt. Irenæus Victorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernitioſo diſſidio turbaret Eccleſiam. paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vſitata fuit ſanctis Epiſcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanum Præſulem, admonendo & caſtigando, ſi quando peccaret. Ille viciſſim, vbi res poſtulabat, alios admonebat officij, & ſiquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ Epiſcopos, nō ſumit argumentum ex ampliori poteſtate, ſed ex communi iure quod habent inter ſacerdotes. Quæſo, ſi Galliæ tunc præfuiſſet Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas iſtos quia tui ſunt? ſed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) ſocietas, qua inter nos deuincti ſumus, requirit, vt mutuò moneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui manſueti ingenij in ipſum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum inſolentem exiſtimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iuriſdictione præditum fuiſſe Romanum Epiſcopum aduerſus eos qui ſuæ prouinciæ non eſſent.

Si quos enim caſtigarunt admonitionibus, ab iiſdem aut aliis coepiſcopis grauiter correpti ſunt.

Epiſt. 13. lib. 3.

Ad Pompeium contra epi. Stephani.

8 Quantum ad ſynodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiuſque officium, vt prouincialem ſynodum ſtatis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Epiſcopus. vniuerſale autem concilium indicere ſolus Imperator poterat. Siquis enim Epiſcoporum hoc tentaſſet, non modò vocationi non paruiſſēt qui extra prouinciam erant, ſed tumultus ſtatim exortus eſſet. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adeſſent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Epiſcopis expoſtulaſſe quòd ſe ad Synodum Antiochenam non vocaſſent, quum vetitum eſſet canonibus ſiue Romani Pontificis conſciētia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuerſam Eccleſiam obſtringunt? Porro nihil mirum ſi cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum ſedis dignitati id datur, abſente Romano Epiſcopo vniuerſale de religione decretum fiat, ſi quidem intereſſe non recuſet. Verùm quid hoc ad totius Eccleſiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuiſſe negamus: ſed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenſes, habuiſſe in omnes imperium.

Neque ius conuocandi prouinciales Synodos obtinuerunt, præterquam in ſuis finibus. Cōcilij vniuerſalis indictio ad ſolum Imperatorem pertinebat.

Tripart. hiſt. lib. 4.

9 Supereſt quarta ſpecies poteſtatis, quæ appellationibus conſtat. Summum imperium penes eum eſſe conſtat ad cuius tribunal prouocatur. Multi ſæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipſe quoque cauſarum cognitionem ad ſe trahere conatus eſt: ſed ſemper fuit deriſus, quoties ſuos fines exceſſit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: ſed conſtat Galliæ Epiſcopos fortiter reſtitiſſe quum ſibi imperium in eos ſumere videre-

Nec Romanum tribunal alij Epiſcopi agnouerunt. Immò ei fortiter Galliæ Epiſcopi reſtiterunt.

tur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati essent qui prouocarent vltra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos misit qui id priuilegij sibi à Niceno Concilio datum esse ostenderent. Proferebāt Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumpserant. Restiterunt Africani, negarúntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria: proinde se Constantinopolim missuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus suspecta haberentur, Compertum est nihil illic tale scriptum quale obtenderant Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. Nam quum fraude Sardicensem Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epistolam ad Concilium addiderunt, qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelij decessoris sui arrogantiam damnans quòd à sedis Apostolicæ obedientia subducere se ausus esset ac sui suæque Ecclesiæ deditionem faciens, suppliciter veniam precatur. Hæc sunt egregia vetustatis monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit, proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, siquid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, malitiáne an inscitia nescio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerunt, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestiis quæ adeò sensu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tantùm prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

Vid. 1. volum. Concil.
Restiterunt & Africani.
Detecta Rom. Pontificis impudentia & repetitia falsitate.
Gratiani, item insulsâ exceptione.
2. quæst. 4. ca Placuit.

10 Verùm (vt semel quæstionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictio, vna historia palàm faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finiri,

Iurisdictionem porrò in alias Ecclesias aut causas Episcopum Rom. minimè habuisse exprobata historia liquet.

finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione, audire appellationem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscepit iudicium? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa. prouocat. Constantinus appellationis iudicium demandat Episcopo Arelatensi. sedet ille iudex, vt post Rom. Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi Episcopus Arelatensis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Cōstantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Imperij opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione quam sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur.

Aug. epist. 162. in breui. collat. cōtra Donat. & alibi.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Qui enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quod Cephas sit caput? Plurimis eius farinæ nugis quas sine iudicio consarcinauit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insulsitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quæritur. Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi. Arelatensi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispanensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneant,

Nec papatus vsurpatam in alias Ecclesias hac in parte tyrannidem iuuant Rom. Pōtificum decretales epistolæ, quarum vanitas & ambitio detegitur.

Dist. 22. cap. Sacrosancta.

Vide epist. 85.

Epist. 83.

antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt siqua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco consulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in constituendis Ecclesiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere duntaxat, quantũ fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

Epist. 89.

Et licet Gregorij seculo aucta esset Romani Episcopi auctoritas, tamen non adeò tenacebat quam vt alios Episcopos iuuaret & quidem Imperatoris mandato, ac Episcopis ipsis assentientibus.

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa vero assiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tanta rerum ciuilium conuulsione fidei saltẽ integritas maneret, aut certè non prorsus interiret omnes vndique Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eo factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegis in officio contineri non poterãt, sua authoritate compesceret ac reprimeret. siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius, se non minus fideliter seruare aliis eorum iura, quàm ab aliis ipse sua requirat. Nec vllis, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo. sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbius iactet primatus sui amplitudinem quàm ista, Nescio quis Episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen subiungit, Vbi culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciunt officium, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit: assentiebantur autem qui volebant: aliis autem quibus non placebat, licebat impunè reclamare: quod fecisse etiam plerosque notum est. Adde quòd illic de Primate Byzanceno loquitur: qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & idipsum quod facit, vt aliis sit subsidio, non nisi mandato Imperatoris facere.

Ad Mediolanenses ... epist. 63. lib. ... Domi... Ger... Episco... epist. ... libri 2. ... 64. lib.

Præterea quã-

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere

ponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos, non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileiensem Episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denunciat: sed Synodum se coacturũ promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem ea adhuc erat moderatio, vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atque ipse Romanus Episcopus non magis præesset aliis, quàm subesset: apparet tamen quantopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum: seque magis implicitum esse curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatior: & post illa quietis otia, tumultuosæ vitę tempestatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperij ciuilis gubernatione abstinebat: ac se vnà cum aliis fatebatur imperatori subiectum. In curam aliarum Ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

uis Rom. Episcopus alios vt fratres alloqueretur, nec eos solus iudicaret, horúmque subiret iudicium, id totum Gregorio valde displicuisse constat; quod talibus curis ita distraheretur, vt ad meliora animũ applicare non posset.

Lib. 2. & epi. 37. epist. 16.

Theotistæ, epi. 5. li. 1.

Anast. Antio. epi. 7. & 25. li. 1.

14 Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquam enim Imperij sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est Imperij maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat Imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & primates præsidere debeant, quàm ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ. vbi dicit, In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quo minimũ fieret mutationis, pro statu rerũ qui tũc erat, distributas fuisse prouincias, Primatésq; & Metropolitanas in iis vrbibus collocatos quæ honorib. & potestate reliquas antecedebant.

Tertia pars capitis, quæ Primatus Rom. incrementum aperit, in Metropolitanorum definiendis limitibus.

Distinct. 80.

Cap. 1.

Vnde sequutũ est Concilij Taurinẽsis decretũ.

Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primæ essent Episcoporum sedes. Quòd si honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, vt ius Metropoleos vnà illic transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex: quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret ex quo sedes Imperij Constantinopolim trãslata erat, sedi suę metuens, contrariam legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vtcunque sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundum externum Imperij ordinem Metropoles disponerentur.

Ab Innocentio ambitiosè abrogatum.

Hinc ingẽs certamen de priore & secundo loco inter Episcopos Constantinopolitanum & Romanum, Socrat. hist. tripart. li. 9. cap. 13. Itẽ in Decret. 22. dist. ca. Constantinopol.

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eo quòd esset noua Roma. Atqui longo pòst tempore, quum simile decretum Chalcedone factũ esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut suprà decreuerant: sed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse defendendum honorem Constantinopolitanæ sedi qui Synodi Nicenæ authoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporũ ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quem Alexandriæ in locum Dioscori præfecerant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: prõptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet prouidebat quod nõ multo pòst accidit, decrescente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa prouincia placidè destiterunt

Et superba Romanorum ambitio detecta, quæ nec superiorem nec socium passa est.

runt. tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

16 Verùm paulò pòst eousque erupit Ioannes, qui Gregorij tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriarcham diceret. Hîc Gregorius, ne in optima causa, sedis suæ defensioni deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cum superbia cum insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed vocem illam à quocunque tandem vsurpetur, vt scelestam & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulogio Alexandrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolæ, quam ad meipsum, qui prohibui direxistis, superbæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sanctitas vestra vlterius non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquã exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrúmque meorum solidus vigor. Si autem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quidem erat & honesta Gregorij causa: sed Iohannes, Mauritij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquam de ea re passus est se exorari.

Nihilominus tamen Constãtinopolitanus multa molitus est vt Romanũ de gradu deiiceret.

Li. 7. epi. 30.

Qui astutè antagonistam euertit.

17 Tandem Phoca, qui cæso Mauritio in eius locum suffectus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò qua illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minimè postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modum dirempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Asia paulo pòst ab eius communione abscissæ sunt. Gallia sic ipsum reuerebatur, vt non pareret nisi quoad libebat. Tunc verò primum in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones commune spolium solent partiendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidẽ cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualem potestatem haberet: quæ quum initio infirma foret, vt solet vsu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate cõfirmata fuit, simili ferè de causa, erat enim ipse quoq; Romano Pontifici

Et tandem interfecto Cõstantinopolitani patrono, a latrono Phoca nomẽ tã diu affectatum adeptus est.

Quod nullius fere momenti fuisset, nisi malis artibus in Gallicanam Ecclesiã Rom. Pontifices manus iniecissent.

obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autem credibile est, prius valde deformatas fuisse vbique Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in Archiuis Curiæ Parisiensis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

Postea, paulatim stabilita est tyrannis Pōtificia, quam Bernardus suo tempore acerbis deflet querelis.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: ídque Episcoporum partim inscitia, partim ignauia. Nam quum vnus sibi omnia sumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magísque pergeret: nec zelo quo debuerat, incubuerunt Episcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non defuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romæ omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinarios, incestuosos, & quæque istiusmodi monstra, vt Apostolica authoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel retinerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse dicit: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenam esse ambitiosis Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm lattones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Non immeritò tamē. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale est, quòd de spoliis Ecclesiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge: Pauperum vita in plateis diuitum seminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, sed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iste, vel potius mors ista, non venit, vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor procedis, multo & pretioso circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus: sic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere consueuit. Mali enim illic non proficiunt, sed boni deficiunt. Iam quos appellationum abusus refert, nemo pius sine magno horrore legat. Tandem sic de effræni illa Romanæ sedis cupiditate in iurisdictione vsurpanda concludit. Murmur loquor & querimoniam communem Ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum sunt quæ plagam istam

Lib. 3. De cōsider. ad Eugenium. Circa finem libri. 4.

Summa querelarum tantum [illegible], quæ à sequentibus Pontificibus non exutæ, immò luxurio habitæ sunt.

aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. M[irum] si excusari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem potestatis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed vtrum etiam debeatis quæstio est. Ad honorem quibusque suum gradúmque conseruandum positi estis, non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Ecclesia concidisset, partim etiam vt agnoscant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit istæc calamitas.

Piorũ in Bernardo cogitationes sub spirituali Babylone.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iurisdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio nec de ciuili potestate, de quibus postea suo loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis Episcopum. Ipsi verò Pontifices, quum de sua authoritate loquuntur, magno supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatem, alios manere obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeant præsentiam, vigore carere: se posse de quauis ecclesia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suam vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recenseo, ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarum omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendísque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reseruationibus (vt vocant) & longum esset recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coërcendæ ac refrænandæ suæ libidini, si tam immensa potestate abutantur. Nemini (inquiunt) iudicium sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatum. Item, Neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus satis imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem constituit, nullius autem iudicio parêre sustinet. Sed quid si tyrannidem in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnum Christi? si totam Ecclesiam conturbet? si munus pastorale in latrocinium conuertat? Imò vt sit sceleratissimus, se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontificum voces, Aliorum hominum causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem

Quarta capitis pars. Etsi dignitas & eminentia hæc Gregoriani seculi Roman. Ecclesiæ concederetur, nihil tamẽ ad hodiernum primatum facit.

Capita enim huius tyrannidis aliam prorsus aciem ostẽtant.

Nicolaus cuius sententia hæc in Decretis 17. q.3.c. Nemini.
Innocentii 9. q.3. c. Nemo.
Symmach. 9. q.3.c. Aliorum.
Antherius ibi.c. facta

ſuo ſine quæſtione ſeruauit arbitrio. Item, Facta ſubditorum iudicantur à nobis: noſtra autem à ſolo Deo.

Nec ea quæ poſtulant à veteribus (vt ipſi mentiuntur) ſibi conceſſa ſunt.

20 Ac quo eiuſmodi edicta plus haberét ponderis, falsò ſuppoſuerunt veterum Pontificum nomina quaſi res à primordio ſic fuiſſent inſtitutæ: quum certo certius ſit nouum eſſe & fabricatum quicquid Romano Pontifici tribuit quàm ei à vetuſtis Conciliis datum fuiſſe retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt reſcriptum ediderint ſub nomine Anaſtaſij Patriarchæ Conſtantinopolitani, in quo teſtatur antiquis regulis fuiſſe ſancitum, nequid vel in remotiſſimis prouinciis agerctur quod non ad Romanam ſedem prius relatum foret. Præterquam quod vaniſſimum id eſſe conſtat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ ſedis elogium ab aduerſario & honoris dignitatíſque æmulo profectum eſſe? Sed oportuit ſcilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi iſtos Antichriſtos, vt omnibus ſanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conſpicua eſſet ipſorum nequitia.

Nec iis acquieuerunt Gregorius IX. Martinus & alij, qui alia prorſus indigna & intoleranda cõfinxerunt.

Decretales autem epiſtolæ à Gregorio nono congeſtæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti barbarorum regum tyrannidem vbique ſpirant. Atqui hæc ſunt oracula ex quibus volunt Romanenſes Paparum ſuum æſtimari. Hinc orta ſunt præclara illa axiomata quæ vim oraculorum paſſim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non poſſe, Papam eſſe ſuperiorem Conciliis, Papam eſſe vniuerſalem omnium Eccleſiarum Epiſcopum, & ſummum in terris Eccleſiæ caput. Taceo ineptias multo abſurdiores, quas ſtulti canoniſtæ in ſcholis ſuis deblaterant: quibus tamen Romanenſes theologi non modò aſſentiuntur, ſed etiam applaudunt vt idolo ſuo adulentur.

Quorum inſolentiæ etſi opponi poſſit Cyprianus conciliorum item, hiſtoriarum ac veterum theologorũ probata fides: hoc vno ſatis refelluntur, quòd à Gregorio ſuo verbis expreſſis damnati ſunt. Epiſt.92.lib.4.ad Iohannem Conſtantinopol.

21 Non agam cum illis ſummo iure. Huic tantæ inſolentiæ opponeret quiſpiam alius Cypriani ſententiam, qua vſus eſt apud Epiſcopos quorum concilio præſidebat, Nemo noſtrûm Epiſcopum ſe Epiſcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obſequendi neceſſitatem adigit. Obiiceret quod aliquãto pòſt Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Epiſcopus. Colligeret ex hiſtoriis multa teſtimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas ſententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego iſtis ſuperſedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Reſpondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ ſedis: qua fronte titulum vniuerſalis Epiſcopi defendere audeant, quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij teſtimonium, eo declarant Antichriſtum eſſe ſuum Pontificem quòd eum vniuerſalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vſitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in

corpore

corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam vniuersalem dici voluit. Quòd autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulogius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, respondet in hunc modũ, Hoc verbũ iussionis, peto, à meo auditu remouete, scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ vtilia visa sunt, indicare curaui. Quod iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autẽ omnibus se iudiciis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum est, & alienũ ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vllo modo queat. Prorsus enim abhorret nõ modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis. Lib. 7. epist. 28.

22 Verùm ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere? quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorij & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Cõqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supra modũ distrahi: se sub colore Episcopatus ad seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inseruiret quantis se nunquam in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tempestatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium eósque ad officium hortari: super hæc restabat aliquid temporis ad scribendum: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius temporis mare fuit: quid de præsenti Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habent? Hîc nullæ sunt conciones, nulla disciplinæ cura, nullum Ecclesiarũ studium, nulla spiritualis functio: nihil denique nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat magis ordinatum ac dispositum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igi-

Ad summum autem imprudentiæ Papatus patronos peruenisse oportet: quum Gregorius & Bernardus admodum flebiliter conquesti sint de suæ ætatis malitia, quam centuplo nunc superatam esse & totis viribus foueri ac augeri à Rom. Pontifice, constat.

Epist. 5 li. 1. ad Theotist. Epi. ad Anastas. item 25. & alibi.

tur, si hoc nostrũ ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, nõ modò pertinaciter tueri velut sacrosanctũ ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoque testimonio abuti ad defensionem Papatus, quem constat fuisse illis prorsus incognitũ? Quãquam de tempore Bernardi fateor tantam fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similium, prætextum aliquem petunt. perinde enim faciunt ac si quis ad stabiliendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani imperij statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

Quinta & postrema pars capitis, quæ præcipuam cõtinet responsionem Papam videlicet non esse Episcopum in Dei Ecclesia.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopũ qui hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ caput: ipsúmque honorem sibi collatum in Romana sede deposuisse: id veteris Ecclesiæ authoritate fuisse sancitum, longo vsu confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper vno consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarum, & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse. habeant etiam plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi concedant necesse est, non posse Ecclesiarum matrem esse, quæ ipsa non sit Ecclesia: non posse Episcoporum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem Apostolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apostolatum. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid autem? vbi vllam Ecclesiæ faciem nobis ostendent? Nominant quidem, & subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: & episcopatus, nomen officij est. Hic non de populo loquor: sed de ipso regimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium, quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum & Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse verò Pontifex quid omnino habeat episcopale scire velim. Primùm in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: Alterum & proximum huic sacramenta administrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit: imò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel

Responsionis huius explicatio.

Confirmatio ab enumeratione partium essentialium episcopalis muneris.

vel in speciem saltem attingit.

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege. hic enim, etsi non exequatur quod propriū est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego ipsorum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit Episcopus. Istud proximum necesse est probent falsum esse, si vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi proprium, sed omnia potius cōtraria? Sed hic, ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruersis impiisque doctrinis refertus sit: tot superstitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus in tanta idololatria demersus: nihil vspiam istorum esse quod non illic vel emanarit, vel saltem fuerit confirmatum. nec alia est causa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renascentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sæuitiam accendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi primum Christi Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: sanguinarius Clemēs: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ suæ potentiæ. Salui igitur quum esse non possint nisi profligato Christo, non aliter laborant in hac causa quàm si pro aris ac focis, suísque ipsorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica vbi nihil cernimus nisi horrendam apostasiam? Erit Christi vicarius, qui furiosis conatibus Euangelium persequendo, Antichristum se esse palàm profitetur? Erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? Erit caput Ecclesiæ, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat? Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarū mater: verùm ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desiit esse id quod erat.

Altera confirmatio, ab autoritate institutionis Christi.

Tertia, à cōtrario: quod in doctrina & moribus ab Episcopi veri munere tota via distet Pontifex Romanus.

Cōclusio, Romā non esse hodie sedem Apostolicam, sed Apostaticam: non esse Ecclesiarū, sed errorū matrem, & Antichristi thronum.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiæ insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei sessurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemiis situm fore. Hinc colligimus tyrannidē esse in animas magis quàm in corpora: quę aduersus

Probatio huius conclusionis, Papam videlicet esse antichristū, Paulo & Daniele.

2. Thess. 2.4.
Dan. 7.25.

Quorum (præcipuè verò Apostoli) sententia explicatur.

spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomē aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prędicit Paulus venturam defectionem, hac descriptione significat, sedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occuparit: vtcunque multa Ecclesię membra in vera fidei vnitate sparsim perseuerent. Quum verò addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palàm facturus esset: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota designet Antichristum, quòd suum Deo honorē prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærendo Antichristo: presertim vbi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesiæ dissipationem procedit. Quum ergo constet, Pontificem Romanū impudenter ad se transtulisse quod Dei vnius & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quin impij & abominandi regni dux sit & antesignanus.

Consequens sententia Pauli.

Non igitur Romæ alligandus est primatus, etsi olim hæc sedes prima omnium fuerit. Lib.3.ca.5.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponāt. Quasi in tanta rerum omnium conuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vindictæ suę locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellam transtulisse. Quod semel factū fuisse audiuimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelij aduersarius, maximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omniū mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omniū fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Taceo quātum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesiæ ordinē. Quanquam hæc vna res omnem de hac quęstione dubitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circunscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hîc accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

Maximè quum Ecclesia Romana iampridē in Cancellariā & turpē negotiationē versa sit.

De re ipsa hactenus. Nunc ad personas. Et primùm quod ad religionem attinet.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primique religionis

nis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quasi verò dubium sit qualem religionis speciem professi sint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primùm enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput est, Nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabulas. Non omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur, fateor: iampridem tamen hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio. hoc quum sit notissimum omnibus qui Romã nouerunt, non cessant tamen Romanenses theologi iactare, Christi priuilegio cautum esse ne Papa errare possit, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obsecro, tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque homines reuereantur?

Pontifices Rom. nullũ esse Deũ. Euangelium & doctrinam de vita æterna meras esse fabulas iampridẽ professi sunt.

Luc.22. 32.

28 Sed fingamus latere eorũ quos dixi Pontificũ impietatem, quòd eam neq; cócionibus neq; scriptis publicarint: sed in mensa dũtaxat, & cubiculo, aut saltē inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtēdunt, ratũ esse velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem vicesimum secundum, qui palàm asseruit, animas esse mortales, vnáque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectionis. Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus concidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit, sed schola Parisiensis Regem Galliæ impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis amplius de eo disputare quod dicunt, fidem Romanam eiúsque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tã fœdo lapsus genere à recta fide excidit, vt sit insigne posteris documentum non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quanquam istud quoque magis per se puerile est quàm vt responsione egeat. nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid Petro dictum est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alterum obiicere.

Tum etiã Iohannes 22. teste Gersone qui tũc viuebat, nominatim errauit in doctrina de immortalitate animarum.

Ac proinde expungendus est ex Pontificum catalogo, vel potius ineptum est quod citant de firmitudine fidei sedis Romanæ.

Luc.22. 32.

Matt.16.23.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare locum & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt quicunque illic præsideat, etiam si sit

Deinde, quo ad mores, Romani Pontifices, [illegible], aut religionis ho-

ſtes cõiurati & ſuo & aliorum ſcelere ſunt turpiſsimi.
2. Theſ. 2. 4.

diabolus, Chriſti tamen vicarius & caput Eccleſiæ cẽſeatur, quia fuerit olim Petri ſedes: non modò impium & Chriſto contumelioſum, ſed nimis abſurdum, & à ſenſu communi alienum eſse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorſus carent religione, aut maximi ſunt religionis hoſtes. Nihilo igitur magis fiunt, ob ſedem quã occupant, Chriſti vicarij, quàm idolum vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum eſt. Iam ſi de moribus fiat cenſura: ipſi pro ſe Pontifices reſpondeant quid omnino ſit in quo Epiſcopi agnoſci queant. Primùm, quòd Romæ ſic viuitur, ipſis non modò conniuentibus, ac tacentibus, ſed tacito etiam quaſi nutu approbantibus, id prorſus indignum eſt Epiſcopis: quorum officium eſt plebis licentiam diſciplinæ ſeueritate coërcere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipſos grauem. Quòd autem ipſi cum ſua familia, cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri ſui grege, ad omnem nequitiam, obſcœnitatem, ſpurcitiam, ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituti, vt monſtra referant magis quàm homines: in eo ſanè produnt ſe nihil minus eſse quàm Epiſcopos. Neque tamen vereri debent ne ſuam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget: & parcendum eſt pudicis auribus: & mihi videor ſatis ac ſuper demonſtraſse quod volebam: etiam ſi caput Eccleſiarũ olim fuiſset Roma, non tamen hodie eſse dignam quæ in minimis pedum digitis cenſeatur.

Cardinaliũ & cleri Rom. pictura.

Cardinales autem nihil aliud quàm Presbyteri Romanæ Eccleſiæ olim fuerunt, ac Epiſcopis longè inferiores.
Epi. 15. & 77. & 79.
Lib. 2. Epi 6. 25. & multis aliis.
Epiſt. 19. ad Hieronym.
Li. 4. regiſt.

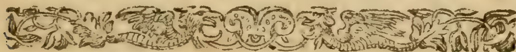
30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, neſcio quid factum ſit vt ita ſubitò in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorij ætate in ſolos Epiſcopos competebat, nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Eccleſiæ, ſed aliis quibuſlibet eos attribuit. vt in ſumma, nihil aliud ſit Sacerdos Cardinalis, quàm Epiſcopus. Apud ſuperioris ſeculi ſcriptores nomen hoc nõ reperio. Video tamẽ fuiſse tunc Epiſcopis minores, quos nunc longè antecellunt. Notum eſt illud Auguſtini, Quanquam ſecundum honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt. Hic certè Romanæ Eccleſiæ Presbyterum ab aliis minimè diſcernit: ſed omnes ex ęquo poſtponit Epiſcopis. Idque eouſque fuit obſeruatum, vt in Concilio Carthaginenſi, quum duo adeſsent Legati Romanæ ſedis, vnus Epiſcopus, ſecundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera perſequamur, extat Concilium ſub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco ſedent, & ſeorſum ſubſcribunt: Diaconi locum nullum in ſubſcriptione habent. Et ſanè nihil officij tunc habebant, niſi vt in doctrinæ & ſacramentorum adminiſtratione Epiſcopo adeſsent ac ſubeſsent. Nunc adeò mutata

tata sors est, vt facti sint Regum & Cæsarum cognati. Nec dubium est quin vnà cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, sedem Romanã qualis hodie est, plurimũ differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuetur ac defendit. Verũ qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico gemẽs denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaque irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles omni populo. Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale supremum sit Romanæ hierarchiæ fastigium: cui ipsum quoq; Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctum esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Papistæ non dubitant.

Vt verò nunc sunt nihil habent veri & legitimi muneris in Ecclesia.

Lib.4. epist. 2. & 55.
Lib.5. Epist. 7. & alibi.
Malac. 2.8.

Conclusio huius tractationis.

CAPVT VIII.

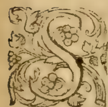
De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

Duabus præcipuis partibus constat hoc caput.

1 Nouem prioribus sectionibus, quinam termini sint, quos Ecclesia sibi debet in huiusmodi rebus constituere ostenditur.

2 Deinde, coarguitur Ecclesia Romana quod hos limites trãsgredi ausa sit, à sectione decima vsque ad finem capitis.

De nouis & regimine Ecclesiæ actum est, 7. prioribus capitibus. Nunc de eiusdem potestate disseritur: cuius partes tres, nempe doctrina, legumlatio, iurisdictio, quas admonitio necessaria præcedit de fine totius disputationis de hac potestate.

SEQVITVR nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quę partim in Episcopis singulis, partim in Cõciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spirituali tantùm potestate loquar, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autẽ consistit vel in doctrina, vel in iurisdictione, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatem dogmatũ tradendorũ, & eorũ explicationẽ. Antequã incipimus de singulis in specie disserere, pios lecto-

res volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi simúlque ministros populi in Christo. Porrò ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo authoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio quopiam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuis in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2.Cor.10.8. & 13.10.

Matt.17.5.

Prima pars huius potestatis est doctrina, in cuius consideratione illud primum occurrit, authoritatē & dignitatem à Scriptura S. ministris Ecclesiæ delatam, nō hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt tribui. Id ostenditur primum in Mose & Sacerdotibus.

2 Proinde hîc meminisse oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue Sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius ministeriũ illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur non reperiemus, vlla docendi aut respõdendi authoritate fuisse prȩditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnam loqui debeãt: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarũ omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus in Deum & in eius seruum Mosen dicitur credidisse. Sacerdotum quoque authoritas ne contemptui foret, grauissimis pœnis sancita est. Verùm simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent, quum dicit percussisse fœdus suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulo pòst addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legẽ requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntium: id est, mandata quę ab authore suo accepit, fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secundum Legem Dei respondeant.

Exo 3.4.
Iob.14.31.
Deut.17.9.
Malac.2.4.& 6.
Deut.17.10.

Deinde in Prophetis.
Ezech.5.17.

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem describitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel audies igitur ex ore meo verbum,

verbum,& annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nónne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui vt confidenter iactare ausit, non suum esse, sed Domini verbum quod attulerit? Tantúdem est apud Ieremiam aliis verbis Propheta, inquit, apud quem est somnium, narret somnium:& qui habet verbum meũ, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quòd non patitur quempiam plus docere quã iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectũ non est. Itaque nemo ex ipsis Prophetis os aperuit, nisi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum est. Et meritò: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophetę nequid tradant nisi quod acceperint, tum insigni potestate ac eximiis titulis ornãtur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis, vt euellant & extirpent, perdant & destruant, ædificent ac plantent: continuò subiungit causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit.

Ierem.23.28.
Iesa.6.5.
Ierem.1.6.
Ibidem.10.

4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in cœlo. Verùm suo nomine præ se ferunt quantum sibi in suo munere permissum sit: nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibitum fuerit: sed mãdata eius à quo missi sunt, bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationem terminauit: quum mãdauit illis vt irent ac docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem (ne cui eam detrectare fas esset) recepit, sibique imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris conciliarius semper fuit, quíque Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre, quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini,& in eo quasi inclusa.

Post verò in Apostolis & Christo ipso.
Mat.5.13.
Luc.10.16.
Ioh.20.23.
Mat.28.19.
Iohan.7.16.

5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodiéque valere debeat nequid doceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerũt discẽdi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principiò, si verũ est quod ait Christus, quòd nemo Patrem

Vnde sequitur Ecclesiam verbo Dei scripto esse alligatam.
Mat.11.17.

Ratio. Christus est vnicus doctor Ecclesiæ, à cuius ore ministri haurire tenentur quicquid alijs ad salutem proponunt.

Variis equidẽ modis illam docuit, quæ tamẽ pios ad eundem [illegible] semper [illegible].

[illegible] per reuelationes, [illegible]as verò minimè dubias.

Deinde per Legem & Prophetas.

viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. oportuit certè ab æterna illa Sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo cõprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docente eo cui soli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quũ dico, intelligo Deum non alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnicam suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cælestium oraculorum ediderunt. Enimuero hæc Sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad posteros per manus transmiserunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus, vt ita propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante sciebant è cœlo esse non ex terra, quod audiebant.

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur, doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotus docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conscientiis satisfieret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetiis adnumero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores & vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo respon-

Malac. 2. 7.

Qui Prophetæ, quo ad doctrinam fuerũt Legis interpretes.

Horum scriptis historiæ sacræ & Psalmi accesserunt.

respondere nt. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis,& ad eam attendere vsque ad Euāgelij prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduētitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moses fideliter illis monstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnifice prędicet David Legis excellentiam, tótque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudęi quicquā appeterent extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset. Malac. 4.4.

7 Verùm vbi tandem in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cęlesti comprehendi potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum ante subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prędicare voluit Apostolus, quum scripsit, Deum olim multifariam multísque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquuturum, nec prophetias additurum prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternúmque ab eo habendum sit testimonium. Qua ratio totum hoc Noui testamenti tempus, ex quo cum Euangelij sui prędicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicij, per Horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quo scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admittere. Itaque non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est ac si ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique (quod verba sonant) vnius voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut exspectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coram explicauit? Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuęlatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit.

Postremò, per seipsum in carne manifestatum.

Heb. 1. 2.

Quæ dispensatio hora nouissima, &c. nominatur, vt aliā perfectionem extra verbum Dei scriptum nemo pius somniet.

Matth. 17. 5.

Colos. 2. 3.

Iohan. 4. 25.

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum

mè sequitur. Nemini licere aliud in Ecclesia docere quã quod in Propheticis ac Apostolicis scriptis à Christi Spiritu dictatis continetur.

esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quòd Lege Primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus: non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quòd olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: idipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodãmodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, nõ quæ temere ipsi essent fabricati. sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit. Vos auté nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, Christus. Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant. Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim restrictio attentè notanda, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quęcunque antè ore docuit.

Mat.28,20. Mat.23. 8. Iohan.14.26. & 16.13.

Nec Apostolis, nec Apostolicis viris licuisse, nec vniuersæ Ecclesiæ licere has metas trãsgredi.

9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo doctrinam dispenset. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè conscij, sed alta confidentia, quæ seruum Dei certis mandatis instructum decet. Quid hoc aliud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia doceatur ac discatur? omnium hominum (cuiusque sint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt solius Dei decreta rata maneant? Hæc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus consilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cognitionem ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ Pastores, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent. Satanæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: dociles instituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpent, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulminent: sed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apostolos & eorum successores hoc, vt dixi, interest, quòd illi fuerunt certi & authentici Spiritus sancti amanuenses:

1. Pet.4.11.

2, Cor.10. 4.

1. Confirmatio à Petri & Pauli testimonium.

2. Ab argumẽto, à maiori ad

mannenses: & ideo eorum scripta pro Dei oraculis habenda sunt: alij autem non aliud habent officij nisi vt doceant quod sacris Scripturis proditum est ac consignatum. Constituimus igitur, non esse iam fidelibus ministris relictum vt nouum aliquod dogma excludant, sed simpliciter inhærendum esse doctrinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quum dico, non tantùm ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid etiam vniuersæ Ecclesiæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apostolus: fidei tamen eorum dominari se negat. Quis iam dominium sibi arrogare audeat quod sibi non cõpetere testatur Paulus? Quòd si hanc docendi licentiam agnouisset, vt quicquid tradidisset Pastor, in eo certam sibi fidem haberi iure postulet: nunquam hanc disciplinam tradidisset iisdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, cæteri diiudicarent: quòd si alicui sedenti reuelatum esset, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatem, verbi Dei censuræ non subiiceret. At de vniuersa Ecclesia, dicet quispiam, alia ratio est. Respondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet si à solo Dei verbo pendet fides, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hîc hæsitare poterit quicunque bene nouerit quid sit fides. ea enim firmitudine subnixam esse oportet qua aduersus Satanam & omnes inferorum machinas, totúmque mundum inuicta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem nonnisi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quàm hîc respicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferẽdi noui dogmatis facultatem, vt solus ipse nobis sit in spirituali doctrina magister: vt solus est verax qui nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minus ad totam Ecclesiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

minus: Apostoli verbo Dei alligati sunt quanto magis alios Ecclesiæ ministros ab eodem verbo scripto pendere oportet.

2. Cor. 1. 24.

1. Cor. 14. 1

Rom. 10. 17.

Immò verò & vniuersam Ecclesiam, expresso ipsius Pauli testimonio.

3. Ab Authoritate summi magistri. 1. Dei

10 Isthæc vero quàm diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea conferatur qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarũt Spirituales tyranni, qui Episcopos se & religionis Præsules falsò vocarunt, nihilo melior erit consensus quàm Christo cum Belial. Neque hîc mihi propositũ est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidem exercuerint: tantùm referam doctrinam, quam scriptis primùm, deinde ferro & igni hodie tuentur. Quoniam pro confesso sumunt, vniuersale Concilium esse veram Ecclesiæ imaginem, hoc principio sumpto, simul absque dubio statuunt, regi immediatè à Spiritu sancto eiusmodi Concilia, ideóque errare non posse, Quum verò ipsi Concilia regant, imo constituant, re vera sibi vendicant quicquid cõtendunt deberi Conciliis. Fidem igitur nostram suo arbitrio

Contrà, Pontifices Romani, aliam doctrinã tradiderunt.

Sua Cõcilia errare non posse.

Ideo sibi esse permissum noua dogmata cudere, negatiua & affirmatiua, quæ Christiani omnes tanquã fidei articulos amplecti teneãtur.

stare volunt & cadere, vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmum animis nostris statúmque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contemtóque Dei verbo, cudunt dogmata quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò consententiat: si non explicita fide, tamen implicita: quia penes Ecclesiam sit, condere nouos fidei articulos.

Ad Papistarũ argumenta pro Ecclesiæ authoritate.

Matt. 28. 20.
Ioh. 14 16.

1. Ecclesia ducitur in omnẽ veritatem.

Resp. 1. Nõ modo vniuersæ Ecclesiæ, sed singulis fidelibus hæc promissio facta est.

11 Primum audiamus quibus argumentis hanc Ecclesiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquiunt, promissiones habet Ecclesia, quòd nunquam à sponso suo Christo sit deserenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ non minus fidelibus singulis, quàm toti Ecclesiæ datæ sunt. Nam tametsi duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Item, Ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis, non tantum numero duodenario promittebat, sed illis quoque singulis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Quum autem eiusmodi promissiones, eximiæ consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesiæ: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neq; hic nego quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, longè ampliori & vberiori cælestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo quasi Spiritu intelligentię & doctrinæ ex ęquo omnes polleant: sed quia concedẽdum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verùm hoc omisso simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantiæ, mendacij aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis ac lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quę sit spes vocationis suæ, & quę diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in sanctis. Verùm quum primitias, & quendam duntaxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suę conscios, sese intra verbi Dei fines solicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docente, verũ à falsò discerni-

Resp. 2. quæ cõsilium aduersariorũ inuertit Spiritus Dei nõ docet errores, verbo Dei scripto oppositos.

1. Cor. 2. 12.
Ephe. 1. 18.

Resp. 3. veritas in quam pij ducuntur inclusa est in verbo Dei scripto.

discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metam pertigisse. Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quàm profectione gloriantur. Phil.3.12.

12 Sed excipient quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mẽsuram, vt corpori vniuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune conferuntur. Verùm tales sunt semper Ecclesiæ diuitiæ, vt multum desit ad summam illam perfectionem quam aduersarij nostri iactant. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verùm vt eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hic quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt esset sine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quàm quid iam perfecerit. Nam si omnes suos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc næuis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorúmque sanctificationi deesse nonnihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa, & nonnihil impura sint, quàm inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hic duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verùm est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quotidie adhuc deleantur donec suo aduentu Christus quicquid residuum est, penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustitiam in hac vita: cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem feramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorsus alium habet sensum quàm intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad verũ Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, vt sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quo maiori religione, & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnam ac stabilimentum veritatis. Quid autem aliud sibi volunt hæc verba, quàm in Ecclesia conseruari Dei veritatem prædicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque Doctores, ne amplius circumferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filij Dei cognitione illuminati,

Exceptio adu. primam responsionem, per negationem diluta.

2. & 3. *Argumentum ex Pauli locis.*
Ephes.5.25.
1.Tim.3.15.

Ad 2. responsio mentem Apostoli de Ecclesiæ puritate aperiens.

Resp. ad 3. argumentum, quo sensu Ecclesia veritatis columna ac stabilimentum dicatur.
Eph.4.11.

omnes simul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo non extinguitur in mundos veritas, sed salua perstat, id fit quòd fidem habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si hæc custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur totam inde pendere. si verbum Domini fideliter conseruetur, suámque puritatem retineat.

4. Arg. à primo dependens. Ecclesia ducitur in omnem veritatem. Ergo errare non potest. Et quem sensum inde eliciant aduersarij.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potissimùm cardine versetur hæc quæstio, quid postulent nostri aduersarij, & in quo ipsi resistamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretantur. Quãdo Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocunque pergat, non posse sentire aut loqui nisi verum. proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habendum esse non alio loco, quàm certum Dei oraculum. Nos si demus illud primùm, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis, hic sensus noster est, Ideo hoc esse quòd abdicata omni sua sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si sponsa ac discipula Christi suo sponso magistróque subiicitur, vt ab eius ore assiduè ac sedulò pendeat? Hæc enim est domus bene compositæ ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc scholæ bene moratæ regula, vt magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientiæ suæ terminum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæsitatione vacillabit, sed magna certitudine firmáque constantia conquiescet. Sic etiam earum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam præclarè sustineat: vt nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper adesse, optimum rectæ viæ ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu vsum percipi Deus velit. Spiritus, inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denunciat expectandum, quàm vt mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Proinde scitissimè Chrysostomus. Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita siquid præter Euangelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu est quam perperam faciant nostri aduersarij, qui nõ alio fine

Responsio, quo sensu vera Ecclesia errare non possit ostendens.

Confirmatio, à hominum Ecclesiæ consideratione.

Item à Spei & fidei eiusdem substantia.

Iohan. 16. 7. & 13.

Serm. de sancto & adorãdo Spiritu.

Iohan. 12. 50. & 14. 10.

Rom. 10. 4.

Quàm absurdum & impiũ sit consequens quod ex superiori antecedẽte Pontificij elicere conantur.

id-

iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent? quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus esse velit, idque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ eum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conantur nostri aduersarij quũ Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minus clarè tradidissent: nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò. atque hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantiæ vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatámque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: designent modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt, id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit, quis nostrûm dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contendo? Nam vel puero notum est, in scripis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

5. Arg. Oportuit Ecclesiam verbi scripti defectum traditionibus non scriptis supplere.

Ioh. 16. 12.

Responsio. 1.

2.

Homil. in Ioh. 96.

3.

15 Quid? inquiunt, annon extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mentio, sed tantùm censuris asseritur sua authoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde nõ dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronunciat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeo vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam do-

6. Arg.

Matt. 18. 17.

Responsio. 1.

2.

ctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quãtum sit periculum si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum sannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus cudendis libertas.

Confirmatio superioris Argumenti 8. Pædobaptismus ex Ecclesiæ decreto emanauit: & dogma de filij ὁμουσία.

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserrimum in asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ authoritatem suffugere cogeremur: verùm satis alibi patebit longè secus esse. Similiter, quòd obiiciunt nusquam haberi in scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse consubstantialẽ Patri: eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quòd in sua verba iurare noluerit, quum totam eã doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursum toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnius essentiæ, nisi quòd natiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrãt? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinũ refert Theodoritus: In disputationibus, inquit, rerum diuinarũ, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adiicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarij, primùm perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit; deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

Cap. 16. huius libri.

Responsio, ad postremam illã partem.

Lib. 1. ca. 5. hist. Eccles.

C A-

CAPVT IX.

De Conciliis, corúmque authoritate.

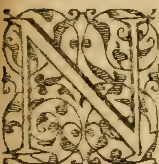
Partes huius capitis.

Quoniam Ecclesiæ sensum & consensum, præcipuè quod ad authoritatem dogmatum tradendorum & eorum explicationẽ, Papistæ Conciliis suis tribuunt: necessariò fuit de illis prius agendum, quàm de priori illa parte potestatis Ecclesiasticæ circa doctrinam versanti instituta esset tractatio.

1 Primùm igitur de Conciliorum authoritate in dogmatis tradendis habetur disputatio. & ostenditur Spiritum Dei Ecclesiæ Pastoribus non esse ita alligatum vt aduersarii sentiunt, quorum obiectiones diluuntur, sect. 1.2.3.4.5. 6.7.

2 Quorundam conciliorum errores, antilogiæ, infirmitates deteguntur, & refellitur effugium illud, Præpositis sine distinctione esse obediendum, sect. 8.9.10. 11.12.

3 Postremò de Conciliorum authoritate circa Scripturæ S. interpretationem agitur, sect. 13. & 14.

NVNC vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hic mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hic rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Cõcilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suóque in honore apud omnes esse cupiò. Sed hic est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò h. e. Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec socium habeat hominẽ in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totum consessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduersarij petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuam, quasi illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abundè

Sex illa pro Ecclesiæ authoritate prolata Sophismata, superiori capite, nil iuuãt Papistas.

Vid. Calu. adu. Theologos Paris. Itẽ ad Sadolet & de necess. refor. Ecclesiæ.
Tũ adu. Cõcil. Trident. & in scholis ad Paternã Papæ admonit.

Occupatio quæ respondetur tacitæ obiectioni, regulis appositis quæ qualia esse debeant Concilia, demonstrant.

verbo Domini instructi sumus, vt nihil preterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque vetera Concilia nobis subministrant.

Vnde Conciliorum authoritas 2 Iam de reipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia. Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quæstionis nodus: sed quod addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilij, si in suo nomine congregetur. Quare vt millies Episcoporum Concilia nominent aduersarij, parum promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impij improbique Episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc postea videbitur. Nunc tantùm vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine congregantur. Quid ergo illud sit definiamus. Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica præfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid comminiscuntur. Certè quum non Cõciliis quibuslibet se adfuturum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab aliis discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisiuit: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotij, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarij, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Mat.18.20.

Nempe si in nomine Christi cõgregentur.

Quid hoc sit.

Deut.4.2.
Apoc.22.18.

Nota perpetua legitimorum Conciliorum.

Malac.2.7.

Obiectio, In Ecclesia nõ remanet vtritas nisi inter pastores, 1. Concilia.

3 Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter pastores constet, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in Conciliis generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Esaię tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vias suas. In eundẽ modum

Ies.56.10.

Resp.1. ex vet. testamento ostẽdens Pastores vacuos fuisse Spiritu scientiæ & veritatis.

Ose.9.8.

dum Oseas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, euanidum sacerdotij prætextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat. A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sectatur mendacium. Item, Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego non miserim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimotertio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eosdem inuehebatur. Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prędam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum, & cætera quę subiungit in eum sensum. Similes quærimoniæ passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

Ierem. 6.23. & 14.14.

Ezech.22.25.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tanto malo immune est. Vtinam quidem esset: verùm aliter fore Spiritus sanctus denuntiauit. clara enim sunt Petri verba, Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudoprophetæ: sic & inter vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Viden' vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, sed ab iis qui Doctorum & Pastorum titulo se venditabunt? præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictum fore vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula impenderent? Imò palàm ostendit Paulus, non alibi sessurum Antichristum quàm in templo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè instare demonstrat. Nam dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcentes gregi. Et ex vobisipsis erunt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degenerare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorum exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumitatem ab eorum statu pendere. Decebat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præsides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes.

Resp.2 ex Nouo Testamento, vbi prædictum est nostrum seculum ab eo malo immune haud futurum.

2.Pet.2.1.

Matth.24.11. & 24.

2. Thess.2.4.

Act.20.29.

Confirmatio ab exemplis omniū ferè seculorum.

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi pastorum authoritatem passim ac temerè, nulloque delectu labefactare velim. Tantùm inter eos ipsos delectum ha-

Obiectionis occupatione cuius quā nesciat, nō omnes Pastores esse qui sese pro Pastoribus venditant.

bendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuò existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nuncupantur, excussa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, versantq; pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem aliquando vlus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cantilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerebantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Zach. 12. 4.
Ierem. 18. 18.

Tertia obiectio. Concilia generalia repræsentāt Ecclesiam, quæ alioqui consistere nequit.

6 Hinc facilè est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescent Sacerdotes, & Prophetæ terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & concilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo Concilio, quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui fit Spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragiis damnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, coniicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

Ier. 4. 9.
Ezech. 7. 26.
Mich. 3. 6.
Resp. vanitatē huius obiectionis ap detegēs, exemplis quibusdam ex vetere testamēto.
1. Reg. 22. 5 & 22.

Deinde ex Nouo.
Ioan. 11. 47.

7 Sed vnum exemplum, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo Concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisæi Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externā speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis conuocatio: præibat summus Pontifex, totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo Cōcilio Ecclesiam. At non est periculum nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, socordiæ culpa non caret. Quin vbi desertis verbis vaticinatur

Exceptio.
Responsio.
2. Thess. 2. 3.

Spiritus

Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hîc in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere, quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronunciauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

8 Quid ergo? inquies, nulláne erit in definiendo Conciliorum authoritas? imò verò. neque enim hîc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint Concilia. Minimè verò. sed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim, quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari: ídque in eum modum vt Concilij definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum seruarent quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinium tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compescere. Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminensem debes tanquam præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum authoritatibus, non quorunque propriis, sed quæ vtrisque sunt communes, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas: interim tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiiceretur. Sic priscas illas Synodos, vt Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremúrque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerserant, accommodarunt. In posterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quantũ subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoq; corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatuscõsultis nõ rectè fieri olim conquerebãtur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur

Quarta obiectio. Attamen Concilia sunt admittenda.

Responsio, per distinctionem. Admittenda quidem, ad Scripturæ amussim quatenus conueniũt.

Teste Augustino.

Exemplo sint Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, &c.

sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hîc opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

Impia aut repudienda.

Pugnantia cõciliãda, & quæ cum Dei veritate consentiũt amplectenda, quæ ab ea dissentiunt, reijcienda.

9 Porrò quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenseam? Nec est quòd mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrũ nõ esse legitimũ. Vnde enim id æstimabimus? Népe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, nõ esse orthodoxa illius decreta. Hæc.n. vna est certa lex discretionis. Iã nongẽti circiter anni sunt quum Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, censuit. Paulo pòst Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo: Epiphanius ætate superior asperius multo loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Concilium illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur non imagines tantùm ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturam deprauando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superius abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium nonnisi ex scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequitur, vt Dei verbum quod illis præluxit, nobis nunc quoque prælucear. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatúmque suis Conciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

Confirmatio ab exemplo Concilij Constantinopol. & Niceni.

Lib.1. ca.11. sect.14.

Calcedonensis, item & Ephesini. 2.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quòd eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa venera-

Puriorum Conciliorum errata & lapsus, quorum quatuor vel causæ vel occasiones. Exemplum, in Synodo Nicena vbi intestinis dissi-

veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in procinctu, quo cũ manus conserendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminũ securi, imò velut grauitatis, modestiæ & omnis humanitatis obliti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrio gratificaturi, eò concessissent) intestinis dissidiis sese proscindere cœperunt: & stylum qui in Arrium stringendus erat, in se ipsos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accusatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rẽ esse supra suam cognitionem professus, talem intemperiem laude magis quã obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. siquis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

dijs Episcopi inter se conflixerunt.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur ambitionem & inconsultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem esse non negat: sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuus est hic labor. Tametsi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt quàm initio sumpserant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non assentari erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum Sanctum sic pias alioqui & Sanctas synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimium hominibus confideremus. Hæc multo melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nullius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè desiisse, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Aliud exemplum in Synodo Chalcedonensi, cui ambitionẽ & inconsultam temeritatem Leo Romanus obijcit.

Quorsum eiusmodi lapsus in medium proferamur.

Epist. 55. ad Procopium.

Prouincialium Conciliorum eadem ratio.

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud

Papistarum effugium, ex Heb. 13.17.

miserámque suffugium concedunt, Etiam mente & consilio stupidi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen

Resp. 1. eorum Præpositos non esse verè Præpositos.

verbũ Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itáne verò? quid si præpositos esse negem qui tales sunt? Non enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius pastor. Audiamus autem quibus verbis inauguretur in suum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neque ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfecti qui à lege Domini neque huc neque illuc deflectent.

Iosu. 1. 7. 8.

Resp. 2. Pseudoprophetæ expresso mandato sunt fugiendi.

Quòd si nulla hæsitatione accipienda est quorumuis Pastorum doctrina, quorsum attinebat toties támque solicitè Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermoni auscultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. Vanitatem enim vos docent, & nõ ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Frustra & Iohannes nos hortaretur vt probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendaciis. Quid autem istud, si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon satis declarat multum interesse quales Pastores audiantur, nec temerè omnes audiendos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quo in participationem trahant suæ cæcitatis: quum videamus contrà, singularem Domino curam fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nam si verum est Christi responsum, cæci quique duces, siue Antistites, siue Præsules, siue Pontifices dicantur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitium.

Ier. 23. 16.
Mat. 7. 15.
1. Ioh. 4. 1.

Resp. Spiritus sunt probandi, & cæci non sequendi.

Mat. 15. 10.

Conclusio disputationis de potestate Ecclesiæ circa dogmata.

Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm vsurpari possunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo sint.

Postrema pars capitis, de Ecclesiæ potestate circa Scripturæ interpretationem.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesiæ potestatem erigendæ nouę doctrinę, dicamus nunc de potestate quam illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius remedium, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiatur. Multo enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde

de vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertiò, hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit qui in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt si quis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniat primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua authoritate & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insaniæ occursum est per Constantinopolitanum Synodum Ephesino Concilio profligata est Nestorij impietas. Hec denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conseruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hęresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiusmodi flagitia designata, nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quę Concilij suffragiis fuerit recepta.

1. Co. 14 29.

Ex quo fonte haurienda est ista interpretatio.

Conciliorum authoritas & ratio conseruandæ vnitatis in Ecclesia.

Ita tamē iusto Dei iudicio sinceræ doctrinæ defensores non semper apparent, & pseudodoctorum artibus veritas ad tempus sepeliatur.

14 Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus, non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verùm quia Ecclesiæ authoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, inter-

Papistarum impudentia vt tyrannidem suā stabiliant, refutatur.

Ab eo quod Scripturæ pugnantia in eorum Conciliis sanciuit.

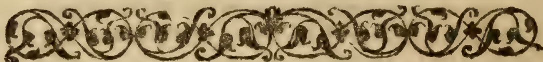
Matt. 26. 26. *Teste, prohibitione communioni sub vtraque specie & coniugij.* 1.Tim.4.1. Heb.13.4.

pretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quẽ in Cœna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum Sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi, pro eius interpretatione haberi voluit. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd postea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi postulãt: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiscere contrà ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecter? demonstrare enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ commemoretur: & ego iam superius hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci se patiebatur Arrius testimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quando nulla vniuersalis Concilij præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ diiudicatione manasse. Sed rogo iterum quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hìc obmutescant oportet. Quanquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem arbitrantur. Video enim inter veteres id parum constitisse. Et si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem Apocryphorum reiicientur: quod isti nullo modo facere sustinent.

Alia impudentia, approbationem Scripturæ hominum placitis subiiciens. *Refutatio huius erroris.* Cap. 8 sect. 9. plenissimè autem lib.1.ca.7.

Exceptionis Papisticæ dilutio.

Præfat. in libro Solomonis.

CAPVT X.

De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.

Partes præcipuæ huius capitis.

1 De constitutionibus humanis in genere, vbi de discrimine legum politicarum & Ecclesiasticarum, de Conscientia, cur & quo sensu ministri Ecclesiæ conscientiis leges imponere nequeant, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 7. 8.

2 De Traditionibus seu Constitutionibus Papisticis, ceremonias & disciplinam sectantibus, quas multis vitiis scatere probat à sect. 9. ad 17. deinde refelluntur argumenta quibus se harũ traditionum defensores tueri solent, à 17. sect. vsque ad 27.

3 Ab hac sectione 27. vsque ad finem de bonis ac legitimis cõstitutionibus Ecclesiasticis agitur.

SEQVITVR pars secunda, quam in legibus ferendis sitam esse volunt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Pharisæis imponere aliorum humeris onera quæ digito noluissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari cõfessione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: sed quę videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè cõscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei & Deum ipsum, qui vnicus est Legislator suo iure spoliant. Hæc potestas tractãda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantùm hoc agitur vt rite colatur Deus secundum præscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vsus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtiles Ecclesię constitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conseruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immensum & barbarum imperium, quod sibi vsurpãt in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volunt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animã pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas ab ipso fidelium conscientiis data, opprimitur penitus ac deiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam & salutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contendo, necessitatem imponi conscientiis non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicum regem agnoscant, suum liberatorem Christum: & vna libertatis lege nempe sacro Euangelij verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

Hæc secunda pars Ecclesiasticæ potestatis, fons est humanarum traditionum.

Vide initiũ cap. 8.

Matt. 23. 4.
Luc 11. 46.
Lib. 3. cap. 4. sect. 4. & sequentibus max. sect. 17.

Quæstionis status.

Contra nuper inuectas traditiones tantum instituitur disputatio.

Harum traditionum impietas.

Quas etsi Papistæ præclaris titulis exornent, tamen revera, obseruatu non modò sunt difficiles verùm etiam impossibiles.

2 Fingunt quidem Solones isti, suas constitutiones leges esse libertatis, suaue iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nullam ipsi quidem legem suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quàm diuinas leges securè ac strenuè negligunt. Qui verò aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest quin se liberos existiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione versatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere ausus fuerit. neque id nulla causa. prospiciebat certè quantum vulnus infligeretur conscientiis, si earum rerum necessitas illis imponeretur quarum reiecta esset à Domino libertas. Contrà numerari vix possunt constitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denuntiatione sanxerunt, quas seuerissimè exigunt tanquam ad salutem necessarias. Et in his permultæ sunt obseruatu difficillimæ: omnes verò (si in turbam suam congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Qui ergo fieri poterit vt nõ extrema anxietate & terrore perplexi vrãtur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo constitutiones hîc impugnare animus est: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, acsi de rebus ad salutem necessariis præciperent.

1. Cor. 7. 35.

Vt autem quæstio commodius explicetur, à definitione Conscientiæ initiũ sumendũ est.

Vide li. 3. ca. 19. sect. 15.

Rom. 13. 1.

3 Hæc quæstio plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiæ forum non satis subtiliter discernũt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse Magistratui præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit cõscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientię nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso supprimere quod nouit: sed eousque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est, quod intelligit Paulus, quum tradit conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in hominibus residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem

Quid sit cõscientia.

Rom. 2. 15.

ratione,& Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationẽ 1.Petr.3.21.
poſuit pro trãquillitate animi quum perſuaſi de Chriſti gratia,
nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad He- Hebr.10.2.
bræos non habere amplius conſcientiam peccati, pro liberatos
vel abſolutos eſſe, vt peccatum non amplius nos arguat.

4 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas, In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſse charitatem, ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis viuum eſse colendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſse vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modo caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non eo tantùm peccat quod malum exẽplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſi quod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis cõſecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſsaria illi ſit abſtinentia vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans conſcientiam ſolutam relinquat.

Definitionis expoſitio. Conſcientia adiuncta, diſcrimina & relationes. 1.Tim.1.5. Act. 24.16. *Exempla, quæ definitionem Conſcientiæ & eius ad Deum relationem illuſtrant.* 1.Cor.10.28.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ ſint vt religionem nobis iniiciant, quaſi per ſe neceſsaria ſit earum obſeruatio, dicimus conſcientiæ imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, ſed cum vno Deo negotium eſt conſcientiis noſtris. Quo pertinet illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus orbis denſiſſima ignorantiæ caligine obuolutus eſset, hæc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua manſit, vt humanis omnibus iudiciis ſuperiorem

Quum autem iſtiuſmodi legibus & traditionibus humanis conſcientiæ obſtringi nõ debeant Paulus docens obediẽdum eſſe ma-

gistratib. propter conscietiã (cuius mens aperitur) errori Papistarum de traditionibus conscientias obligantibus minimè fauet.

esse hominis conscientiam agnoscerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, postea reipsa labefactabãt: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa difficultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si principibus obediendum est non pœnæ tantùm, sed conscientiæ causa, inde consequi videtur, in conscientiam quoque dominari principum leges. Quod si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit. Respondeo primùm inter genus & speciem hîc esse distinguendum. Nam etsi leges singulæ consciẽtiam non attingant, generali tamẽ præcepto Dei tenemur, quod magistratuum authoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine versatur Pauli disputatio, Magistratus, quoniam à Deo sint ordinati, honore prosequendos esse. Interea minimè docet, quæ ab illis scribuntur leges ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quùm vbique & Dei cultum, & spiritualem iustè viuendi regulam supra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignum est (quod tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tametsi sint obseruatu necessariæ (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autem consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul distant quæ & nouã formam præscribunt colendi Dei & necessitatem constituũt in rebus liberis.

Rom. 13. 1.

Altera ratio à superiorib. pendens.

Ad ipsam quæstionem nunc est accessus.

6 Tales autem sint quæ hodie vocantur Ecclesiasticæ constitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque vt sunt innumeræ, ita infinita sunt ad captandas illaqueandásque animas vincula. Etsi autem in Legis expositione nonnihil attigimus: quia tamen iustæ tractationi hîc opportunior erat locus, nunc studebo totam summam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pseudoepiscopi nuper disseruimus quantum satis esse videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam se habere dicunt legũ ferendarum potestate, hîc immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri conscientias nouis legibus onerant, quòd sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Itaq; quicquid iubent ac præscribunt, id necessariò obseruandum esse contendũt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reũ esse, quòd Deo & Ecclesiæ sit rebellis. Sanè si veri episcopi essent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum sibi postulant, sed quantum ad politiam Ecclesiæ ritè ordinandam requiritur, nunc quum nihil minus sint quàm quod haberi

Quis sit disputationis status.

Controuersia breuis decisio, per distinctionẽ & concessionẽ.

volunt,

volunt. non possunt tantillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere. Nego tamen, propterea legislatores esse fidelibus impositos, qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere, quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruandum pro necessario mandare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesię ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

Item per negationem: nec enim Papistis licet leges contra Dei verbum conscientiis imponere.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat id totum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est, si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam) exigantur vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatum faceret, se à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque idipsum antè ab Iesaia dictum fuerat, quanuis paulò obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostenditur vitæ & mortis ei esse arbitriū qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendíque potestas est, vt illa Iesaiæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus dum Pastores officij sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersus cleros: quo nomine hæreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si rite expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnius facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

Perfecta siquidem bene viuendi regula in lege Dei tradita est: & duplici de causa Deus est vnicus noster Legislator.

Iac. 4. 11.

Ies. 33. 22.

1. Petr. 5. 2.

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera,

Prioris causæ consideratio.

Posterioris. vt ipse vnus (vbi eius rite probéque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientiæ obligantur, quasi obseruatu necessariæ essent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examen, quod nusquam aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quo hoc demonstret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi secundum cõstitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non esse laqueos conscientiis induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

Unde necessariò sequitur humanas traditiones, quales finguntur in Papatu, verbo Dei esse contrarias.

Coloss. 2. 8.

Galat. 5. 1.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltrà progredimur, operæpretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocant Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse impias: aduersarij sanctas esse & salutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ sunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad disciplinam magis spectant. Estne igitur iusta causa quæ nos ad vtrasque impugnandas moueat? Iustior certè quàm vellemus. Primum nónne authores ipsi clara voce definiũt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri? In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaq. traditiũcula esse lapsum, nisi Dei cultum

Altera pars capitis, in qua reuocatur thesis ad hypothesin, & de traditionib. Papisticis agitur.

Harum aliæ ceremonias, aliæ disciplinam magis spectant.

Ceremonialiũ traditionum Papisticarum impietas. 1. Pro vero Dei cultu habentur.

cultum suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hîc dum reclamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Col.2.20.
Gal 5.1.

10 Porrò istud pessimum accedit, quod vbi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, peruersitatem illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentes nostros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint sane, si quo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immensò apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasse? manum, die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificium legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minus superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? idolum sine honore præteriisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse certis horis longa sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihil ominus studiosè & anxiè vrgent quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum mulctis vlciscentes, vnius sui decreti vel minimam offensionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocãt) Ecclesiæ violatũ. Primũ grauiter in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, &, (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterũ

2. Propter has irritum fit Dei præceptum.

Huius 2. impietatis probatio ab enumeratione partium & collatione istarum traditionum cum Dei mandatis.

Mat.15.3.

Itẽ ab eo quod non modò Dei mãdata in Papatu negliguntur, verumetiã traditionum istarum respectu nihili fiant & sepeliantur.

Tantæ impietatis refutatio.

contemnit, iudicat, & abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cælestia Dei oracula. *Gal. 4. 9.* Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

3 Sunt inutiles & ineptæ. 11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iisdem constitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: *4. Immẽsæ, & Iudaismum inuehentes.* deinde quòd immensa earum multitudine opprimuntur piæ conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuolutæ, vmbris sic adhęrescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferuntur. *Col. 2. 23.* Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quę excidere nobis nunquam debet. Fallunt, *Vnde inutiles & ineptæ traditiones sapientiæ colorem habent.* inquit, humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia confictæ sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem quòd hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illam subigant, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hęc Paulus? num laruas illas excutit, *Harum refutat.* ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominũ commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facilè discerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris ęstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illę apud imperitos commendabantur.

Traditionum, quæ ad Iudaismum & Gentilismum deflectunt, vanitas & impostura traducitur. 12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudentia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritę verò & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitius

nitius discutiunt & verius expendunt secundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas esse, quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est, earum authores eò delapsos esse vt friuolis ineptiis & se & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar sibi sumpserunt, partim simiarum more temerè imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his similia. Sanè etiamsi nullum aliud sit argumentum, tamen ex farragine tam malè consuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populum obstupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momenti reponunt hypocritæ. siquis introspiciat melius, reperiet nihil esse pręter vmbratile & euanidum disciplinæ spectrum.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factũ est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, alię obseruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerebatur Augustinus quòd suo tempore, neglectis Dei pręceptis, tam multis præsumptionib. plena essent omnia, vt grauius corriperetur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerat, quàm qui mentẽ vinolentia sepelierat. Conquerebatur. Ecclesiã quam Dei misericordia liberã esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducâris, ne gustaueris, ne attrectâris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere significes, in priore significatu hîc proculdubio accipitur ne superuacua sit repetitio. Hîc ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantùm edere vetant, sed etiam tenuiter esitare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse

4. In tantũ numerum excreuerunt, vt multitudine sint intolerabiles.

Quod ab Augustino, secundũ Apostoli doctrinam, damnatum est.

Ad Ianuar. epist. 119.

ducunt.

Innumerus iste traditionum numerus quam fuerit Ecclesiæ noxius.

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum est vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miseræ conscientiæ mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinentibus, alibi dictum est. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruersitatem excusent: Aiunt inter nos esse plurimos perquè rudes atque fuerunt in populo Israelitico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse vtilem. Respondeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeatur: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterē populum quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris, nos simplicius, sine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pædagogo pro ętatis captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discreuit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis consulere, Iudaismum à Christo abrogatum erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in spiritu & veritate. Hoc profectò semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitum. Ergóne (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantùm hîc contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret, non obscuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus paucæ datæ sunt. & minimè laboriosæ, quò præsentem

Suprà in fine sect. 12. Item toto c. 12. & nominatim in fine sect. 21.

Epist. 118, ac Ianuar.

Nec excusari potest, quòd dicant tot traditiones institutas esse ad pædagogiam rudium.

Gal. 4. 1.

Ad Iudaismũ enim nos reducunt.

Ioh. 4. 23.

Spiritualē adorationem iterũ ceremoniis obscurant.

Christum denique ita inuoluunt, vt agnosci nequeat.

tem Christum demonstrent. Iudæis plures datæ sunt, quò essent absentis imagines. Absentem autem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omnium oculis.

15 Hic prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus rite litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legislator ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprióve merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hîc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia est. Sed quia hîc non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionem illam omittamus. Quod præsentis argumenti proprium est iterum repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetam, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miseram plebem in externis illis nugis iustitiam, quam Deo opponant, & qua se ante cæleste tribunal sustineant, quærere. Præterea annon hoc dignum insectatione vitium est, quod non intellectas ceremonias, velut histrionicã scenam aut magicam incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christum dirigantur. Quæ autem in vsu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificulis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, sic omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ vt bonã partem rescindere necesse sit si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

5. Traditiones papisticæ eò impellunt superstitiosos, vt existiment eas sacrificia esse & expiatoria & meritoria.

Huius erroris refutatio.

Ier. 7. 28.

Iesa. 55. 2. & 29. 13.

Mat. 15. 9.

6. A doctrina separatæ nil aliud quàm histrionicam ostentationem aut incantationem magicam ostentant.

7. Omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ.

Ἀνάβασις & reuocatio hypotheseos ad thesin.

Aliæ omnes eiusmodi traditiones similib. vitijs fuisse obnoxias.

Ratio, ex Iesa. 19.13.

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis constitutionibus tradere, quòd ætati nostræ prorsus accommodata est hæc oratio: nihil tamen dictum est quod non sit omnibus seculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quòd si remotis circunstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam superius posuimus, certa & clara definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelij claritatem obscurent: quòd nihil ædificent, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpem quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimium difficiles: quòd sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum sit in ipsis mali.

Quæ sint traditiones, quæ ab Ecclesia profligari debent.

Argumenta Papistarum pro suis traditionibus.

1. Traditiones istas esse à Deo, & à Dei Ecclesia quæ errare non potest.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi: eius verò authoritatem penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se venditandos ementiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: facilè nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lascipit ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet

Act. 15. 20. & 29.

Cap. 8. sect. 10. 13.

Resp. 1. Eam non esse Dei Ecclesiam, quæ verbo Dei nouas leges addere velit.

manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te forte arguat, inueniarísque mendax. Id cum Ecclesiæ dictum negare non possint, quid aliud quã ipsius contumaciam prædicant, quam post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur, quibus tantam Ecclesiæ contumeliam irrogant: sed falsò Ecclesiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitatur quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exultet, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequutæ sunt Prophetiæ & tota Euangelij administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potius quàm additamenta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Mosis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam administret: cur non multo nobis seuerius vetitum abitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendi iampridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces, quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris, quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiẽdo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item contestando contestatus sum patres vestros, Audite vocem meam. Aliæque eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum: Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, nõ acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionũ hac in parte Ecclesiæ authoritate defenditur quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falsò Ecclesiæ id imputari, arguere promptum est.

Deut. 12. 32. Prou. 30. 6.

Resp. 2. In veram Ecclesiam isti contumeliosè admodum insurgunt, quæ nihil addit aut detrahit verbo Dei scripto.

Resp. 3. A comparatu: Non licuit doctrinæ Legis addere: multò minus doctrinæ Euangelij.

Ierem. 7. 22.

Idem 11. 7.

1. Sam. 15. 22.

18 Hac ratione in istam humanarum traditionum tyrannidem, quæ sub Ecclesiæ titulo superciliosè nobis ingeritur, liberè inuehitur. Neque enim (quod nostri aduersarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habe-

Resp. 4. Impudentiam esse non ferendam, assiduò de Ecclesia pot-

state vociferari: Interim verò quid illi à Domino sit mãdatum, & quã obedientiam huic mandato præstare teneatur, dissimulare.

mus: sed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potius vehementer sunt Ecclesiæ iniurij, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciunt, dum vltrà progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit: vt taceam insignem esse impudentiam cum pari malitia coniunctam, assiduè de Ecclesię potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt par est, animus fuerit cum Ecclesia cõsentire, hoc magis ad rem pertinet spectare ac meminisse quod nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè cõsensuri simus si nos Domino per omnia obedientes præstemus.

2. Secundum argumentum. Traditiones esse Apostolicas Resp. per negationem Immo sunt meræ imposturæ.

Iam verò referre ad Apostolos traditionum originem quibus hactenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit imposturę: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina ne nouis obseruationibus onerentur conscientię, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Deinde siqua historiis vetustisque monumẽtis inest fides, Apostolis non ignotum modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quę scriptis tradita non fuerunt. Illa scilicet quę Christo adhuc viuente intelligere non poterant: post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi visum est. Quo ad pręsentem causam satis est, ridiculos profectò se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incomperta fuerint, partim obseruationes esse constet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illę inter Iudæos, hę verò apud Gentes omnes promulgatę multo antè fuerant) partim ineptas gesticulationes & inanes ceremoniolas, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt, nec literas, perquam rite peragũt: imò quas pueri & moriones adeò appositè effingunt vt videri possit nullos esse magis idoneos taliũ sacrorum antistites. Si nullę essent historię, ex re tamen ipsa ęstimarent sani homines, non subitò erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obrepisse. Nam quum sanctiores illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerunt, nonnulla instituissent quę ad ordinem ac disciplinam pertinebant: subsequuti postea sunt homines, alij post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi quorum vt quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posteros affectabant, in exigenda eorum obseruatione erant multo rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam istorum rituum partem nobis peperit quos isti pro Apostolicis nobis venditant.

Vel potius sunt obseruationes aut Iudaicæ, aut Gentiles, aut ineptæ & inanes gesticulationes & ceremoniolæ. Quod ex diligenti historiarum Ecclesiasticarum consideratione liquet.

Atque

Atque id quoque historię testantur.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini administranda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterij dignitatem aliquid addiderunt quod non esset improbandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consuendo hunc quem in missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta, has gesticulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis prodiisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia authoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio & in cęlum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tamen pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, nonnisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem contineri vtile est? Quãtum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorquere volunt vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur?

Confirmatio superioris resp. ad 2 arg. ab exemplo ceremoniarũ quæ ad cœnæ Domini administrationem paulatim accesserunt.

Exceptio ex Augustino. Epist. 118.

Responsio ad exceptionem.

20 Ne longior sim, vnum tantum exemplum proferam. Si quis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historię, qui si Apostolos adhibuisset in concilium, nunquam profectò contaminasset Baptismum alieno & intempestiuo symbolo. Etsi nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotione pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debeat ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multũ tamen interest instituásne aliquod pietatis exercitiũ

Secunda confirmatio ab exẽplo aquæ lustrális.

Epist. 118. ad Ianuar.

Altera resp. ad 2. argumen-

tum. Si qua ab antiquis Patribus inuenta sunt ceremonia multùm differunt à Papisticis.

quo libera conscientia vtantur fideles: si autem non erit illis vtilis vsus, abstineant: an legem feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, postquã videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

3. Tertiũ arg. à decreto Apostolorum.
Act. 15.20.

21 Nec magnoperè eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum Apostoli, inquiunt, & Seniores primę Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus, se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua authoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilo minus videantur prohibere. Atqui facilè dissoluetur siquis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternúmque Dei mandatum de non violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

Resp. 1. locum S. historia explanans.

Primũ caput huius decreti Apostolorum.

Alterum caput.

Applicatio huius loci, ostendēs quædã in Papatu recepta posse ad tēpus à piis sine superstitione, propter fratres infirmos.

22 Quemadmodum siqui Ecclesiis nondum bene constitutis præsunt fideles pastores, omnibus suis edicant ne, donec imbecilles quibuscum viuunt adolescant, palam die veneris carnibus vescantur, aut feriis in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi, seposita superstitione, indifferentia per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum hoc infirmis

firmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis ocurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offensione. acsi dixissent, Præceptum Domini est ne fratrem infirmum lædatis quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè nonnisi ex Concilij sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, acsi Ecclesiæ libertatē suo decreto infringere cœpissēt. Verùm, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine æstimādam nouerant. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quàm violentiam charitatis, nónne simul agnoscunt non commentitium aliquod esse additamētum ad Legem Domini, sed germanam simplicémque accommodationem ad tempora & mores quibus destinabatur?

1. Cor. 8. 1.

Resp. 2. ab aduersariorum cō fessione petita. Ii enim abrogant decretum Apost. cuius tamen exemplo traditiones suas stabilire volūt.

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen sine exceptione audiendas contendunt. non enim hîc agi, vt erroribus consentiamus: sed tantùm vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detrectare nō est nostrum. Verùm hîc quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nósque à tali seruitute in libertatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiosè fingunt) id solùm agitur vt grauem aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus, sed vt conscientiæ libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliatæ seruiliter crucientur. Quanquā istud etiam, acsi parum ad rem faceret, omittamus. At quanti putamus referre, suū Domino regnū eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarum inuentionū legibus colitur quum solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac

Resp. 3. Eiusmodi tyrannis Apostolorum exē plo innitēs duobus nominibus est improbāda, 1. Et corpora & conscientias excruciat. Deo suum dominiū eripit vnde horrenda sequuntur iudicia.

Iesa. 26. 13.

ne rē esse nihili quis existimet, audiamus quanti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato & doctrinis hominum, ecce, ego stupefaciā cū miraculo grandi & stupendo, peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia

Matt.15.8. à senioribus recedet. Alibi, Frustra me colūt, docentes doctrinas, præcepta hominū. Et sane quòd se filij Israel plurib. idololatriis inquinarūt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mandata, cultus nouos fabricant. Idcóque

2.Reg.17.24.32. refert Sacra historia nouos aduenas qui ad incolendam Samariā traducti fuerant à Rege Babylonio, fuisse discerptos & consumptos à feris bestiis, eo quòd nescirēt iudicia vel statuta Dei terræ illius Quanuis in ceremoniis nihil peccassent, non tamē probata fuisset Deo inanis pōpa: sed interim cultus sui violationē, quòd homines aliena à verbo suo cōmenta ingererent, vlcisci nō destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præscriptos suscepisse: sed quia nondū purè colebant verum Deum, bis reperitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quę illi defertur, in eo esse positam dum in illo colendo simpliciter quod mandat, nullas nostras inuētiones

2.Reg.22.2. & alibi. miscendo sequimur. Atque ideo sæpius laudātur pij Reges quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistrā. Vltrà progredior, etiamsi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: seuerè tamen à Spiritu

2.Reg.16.10. dānatur, ex quo à Dei præcepto discessum est, Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere tēpli ornatū, quū eius consilium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quàm in primo & vetusto altari: videmus tamē vt Spiritus audaciā illā detestetur non alia de causa nisi quòd hominū inuenta in Dei cultu impuræ sunt corruptelæ. Et quo nobis clarius patefacta est Dei voluntas, minus excusabilis, quicquā tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur

2.Reg.21.3. hac circunstantia crimen Manasse, quòd altare nouum extruxerit in Ierusalem: de qua pronuntiauerat Deus, Ponā illic nomē meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei authoritas.

Nec mirū Deo enim displicēt in causa religionis hominum inuenta.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum prǽceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cælestis sapientiæ causa) ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuem esse rationē cur peruersa eiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ

Ratio. Hæc sapientia exsuperbia & hypocrisi proficiscitur. pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt corā Deo

Coloss.2.4 humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant. Hæc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur

piamur per traditiones hominũ, & illã quã vocat ἐθελοθρησκείαν, i. voluntariũ cultũ, & præter Dei doctrinã ab hominibus excogitatũ. Sic est profectò: stultescere & nostrã nobis ipsis & omniũ hominũ sapientiã oportet quo solũ illum sapere permittamus. Quã viã minimè tenent qui confictis hominũ arbitrio obseruatiunculis, illi se approbare meditantur, & quasi inuito præuaricatricẽ erga eũ obedientiã quæ hominibus defertur, obtrudũt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factũ est, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris est quam Creatoris imperiũ: vbi religio (si tamẽ religio vocari ea meretur) pluribus magisque insulsis superstitionibus conspurcata est quã vlla vnquã paganitas. Quid enim posset parere hominũ sensus quã carnalia fatuáque omnia, & quæ suos authores verè referant? *Exemplo confirmata.*

25 Quod etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelem sacrificasse in Ramatha, &, quanuis præter Legem id fieret, placuisse tamen Deo: facilis solutio est, non fuisse secundum aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arcę fœderis destinatus erat locus, oppidum vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha spectat, extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia nõ temerario animi sui motu, sed cælesti instinctu hoc suscepit. Quantopere autem abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eum colendum alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod non modò ei familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique aduẽtitia quęlibet inuentio, qua Deum homines colere appetũt, nihil aliud est quàm veræ sanctimoniæ pollutio. *4. Quartum arg. ab exẽplis.* 1. Sam. 7. 17. *Resp. ad 1. exemplum.* Iudic. 13. 19. *Ad secundum.* Iudic. 8. 27.

26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Christus onera illa importabilia quę alligabant Scribæ & Pharisæi? Imò cur alibi idem Christus caueri voluit à fermento Pharisæorum? fermentum (interprete Matthæo Euangelista) appellans quicquid proprię doctrinæ verbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius volumus, quàmquòd totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco Dominum voluisse suorum conscientias propriis Pharisæorum traditionibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueãtur, nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in Pharisæorum mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legem) sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium *5. Postremum arg. Christus eiusmodi onera ferre voluit.* Mat. 23. 3. & 16. 6. *Responsio 1. cõsilium Domini ostendens.*

Resp. 2. August. in Ioh. Tract. 46.

exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem semper requirunt, subiiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præpositi qui fidi sunt, veri sunt Pastores. audite tamen, quòd & mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædicant & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedram Mosis insident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent. ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus.

Tertia pars capitis, de legitimis constitutionibus Ecclesiasticis. Quarum fundamentum nititur generali axiomate Apostoli, vt omnia fiant εὐσχημόνως κὴ κατὰ τάξιν. 1. Cor. 14. 40.

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodùm hic occurrendum est. Falli sanè perquam est lubricum: quia non prima statim facie apparet quantum inter illas & has intersit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, necui imponat similitudo. Hoc primùm habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agendis vigere semper aliquem ritum, quem non respui publicæ honestatis interest, atque adeò humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum esse, quæ cum benè composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & secundum ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniisque pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantùm abest vt damnemus, vt his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totásque deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant nisi additis obseruationibus, tanquam vinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tantùm semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessariæ, atque ita conscientias religione obstringant, aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

In his autem duo extrema cauenda.

28 Habe-

Ad hanc amussim si traditiones Papisticæ examinentur, indecora & inordinata apparebant.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones distinguat (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerti dictum est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrúque simul, vt in sacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rursum vbi ad communem vsum spectare cognoscitur, euersa est falsa illa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem conscientiis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad salutem necessariæ. Siquidem hic nihil quæritur nisi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium est clarius adhuc definire quid sub illo decoro quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præsunt regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quę regitur, ad obediétiam Dei rectámque disciplinam assuefiat. Deinde vt bene composito Ecclesiæ statu paci & tranquillitati consulatur.

Quid decori & ordinis nomine intelligat Paulus.

Decorum nullum in Papisticis ceremonijs.

Veri decori descriptio.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vt nihil quàm inutilis elegantiæ larua, & luxus sine fructu appareat. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad sacrorum mysteriorũ reuerentiam aptum vt sit idoneum ad pietatem exercitium: vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neque idipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia, sacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia sint ceremoniæ, ad Christum rectà nos deducãt necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habent præter euanidum splendorem, sed in ea compositione quę omnem confusionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & dissidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, Vt ne prophana symposia cum sacra Domini Cœna commisceantur: Nę mulieres in publicum nisi velatę procedãt: & alia plurima in quotidiano vsu habemus: quale est, Quòd flexis genibus nudóq. capite oramus: Quòd Domini Sacramenta non sordidè, sed cum aliqua dignitate administramus: Quòd in sepeliendis mortuis quandam honestatẽ adhibemus, & quę alia

Nullus ordo in pompis Papisticis.

Veri ordinis exempla.

1. Cor. 11. 21 & 5.

Christiani decori exempla.

eodem pertinent. In altero genere sunt horæ publicis precationibus, concionibus & mysticis actionibus destinatæ: in ipsis concionibus quies ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quòd Paulus vetat ne mulieres in Ecclesia doceant, & siqua sunt similia. In primis verò quæ disciplinam conseruant, vt catechesis, censuræ Ecclesiasticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogum referri possunt. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad disciplinam & pacem respiciunt.

1.Cor.14.34. *Duo capita cōstitutionum Eccl.*

Porro nunc cōstitutiones eiusmodi sunt, nisi quæ Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ sunt.

30 Sed quia hîc periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde captent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab altera sint quidam nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquant: hîc testari operæpretium est, eas demum humanas constitutiones me probare quæ & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeóque prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solennes habentur precationes. Quæritur sítne humana traditio, quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decoris illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat quod in genere fuerat indicatum magis quã expositum. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes: & quicquid ad salutem necessarium erat sacris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarrauit: in his solus Magister est audiendus. Quia autem in externa disciplina & ceremoniis non voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus (quòd istud pendere à temporum conditione præuideret, neque iudicaret vnam seculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulabit. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit, quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ vtilitas requiret, tam vsitatas mutare & abrogare quàm nouas instituere conueniet. Fateor equidẽ, non temerè, nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationẽ esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam si moderatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

1.Cor.14.40.

Secundum genus diuina esse debent licet quoad speciem humanitus ordinatæ sint.

Optima verò istarum moderatrix charitas est, quæ Ecclesiæ ædificationẽ respicit.

31 Iam verò Christiani populi officiũ est, quæ secundũ hunc cano-

canonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nullâque superstitione, pia tamen & facili ad obsequendum propensione seruare, non contemptim habere, non supina negligentia præterire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obseruantia & cautione conscientiæ libertas esse poterit? Imò verò præclarè constabit vbi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones quibus astricti sumus. sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametsi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxij. Hoc in exemplis superius positis recognoscere licet. Quid? an in mulieris carbaso sita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silētio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere mysterium, quod præteriti sine piaculo non posit? Minimè. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si aperto capite accurrat. Et est vbi loqui non minus opportunū illi sit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, illi vetat. Denique satius est maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deest, vbi non adsunt qui deducant, expectare dum inhumatus putrescat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa denique humanitas & modestiæ regula dictet: vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admissum crimen est: sin contemptu, improbanda est contumacia. Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, locorum structura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest. Verùm & certos dies & statas esse horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, siqua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad communem statum pertinent? quando nunquam futurum est vt omnibus idem placeat, si res velut in medio positæ, singulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd siquis obstrepat & plus sapere hic velit quàm oportet, viderit ipse qua morositatem suam ratione Domino approbet. Nobis tamen istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ecclesias Dei.

Ideo Christianorum est, eiusmodi constitutiones neque contemnere, neque negligere, sed fideliter obseruare: idque liberâ conscientiâ.

Exemplis, quæ frequenter occurrere possũt, hæc conclusio illustratur.

Regula obseruanda.

Ratio.

1. Cor. 11. 16.

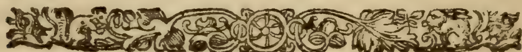
32 Porrò summa diligentia incumbendum est nequis irrepat error, qui purum hunc vsum vel inficiat vel obscuret. Quod quidem obtinebitur si quæcunque erunt obseruationes manifestam vtilitatem præ se ferant, si parcissimæ admittantur: potissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quandam ni-

Ex altera parte cauendum. 1. ne vnquam irrepat aliquis error qui has constitutiones inquinet.

2. Aut superstitio, quæ pietatē ant charitatem offendat.

3. Aut necessitas quædā, quæ libertatem Ecclesiarum tollat vel ...

hilominus suæ quisque libertati necessitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obseruatione nulla superstitione versemur ipsi, nec morosè nimium ipsam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatem contemnat. Postremò vt nullam hîc perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationum vsum & finem ad Ecclesiæ ædificationem referamus: qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vsu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsenti experimento est hæc ætas. Nam (quæ superiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione támque pertinaci studio antehac in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigiosis superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè institutæ, & nulla per se impietate notabiles.

CAPVT XI.

De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu, qualis cernitur in Papatu.

Absoluta tractatione de potestate Ecclesiastica circa doctrinã & leges ferendas, superest disputatio de ea dē potestate quo ad iurisdictionem, quæ hoc capite & sequēti absoluitur. Huius autē iurisdictionis necessitas origo, & descriptio paucis ostēditur & probatur Apostoli verbis.

Vide initium c. 8.

Caput XI. ad duas partes præcipuas commodè reuocari potest.

1. Iurisdictionis Ecclesiasticæ necessitas, origo, descriptio, partes essentiales, nempe sacrum verbi ministerium, & excommunicationis disciplina perpetua, cuius scopus, vsus item ac abusus declaratur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.
2. Argumenta quæ Papistæ proferunt in defensionem Pontificiæ tyrannidis ius vtriusque gladii, imperatoriam pompam ac dignitatem, ditiones alienas, & immunitatem (quam vocant) vsurpantis, refelluntur, à nona sectione ad finem capitis.

ESTAT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiasticæ potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictio pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodũ enim nulla vrbs nullúsve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic

sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritualis politiæ conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio preessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in solicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ contulit, Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt. Proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere: aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrij in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque in graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediat quòd Christus iisdem verbis res aliquantulum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimosexto, vbi Christus, postquam se claues regni cælorum Petro daturum promisit, continuò subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam

1. Cor. 12. 28.

Ro. 12. 8.

1. Tim. 5. 17.

Pendet hæc iurisdictio à clauibus, Ecclesiæ concessis.

Clauium autē duplex est consideratio.

Cuius explicatio subiungitur, ex duobus locis Euangelistarū deprompta.

Mat. 16. 19.

Io. 20. 23.

interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio non aliò debent referri quàm ad verbi ministerium, quod dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandíque munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij, nisi quòd omnes serui peccati & mortis soluimur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictósque esse? Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & à se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: ídque in eximiam confirmationem Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem: sed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantísque discriminibus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christum doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra præsentem non habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinę veritatem. Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelij doctrinam Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam: Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelij prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmáque manet, quæ certiores omnes securósque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cęlo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hanc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

Matt. 16. 19.

Prior pars clauium, quæ ministerium verbi respicit ad disputationem de Ecclesiastica iurisdictione nō est referenda.

Est enim prædicatio & ministerium, non iurisdictio.

2 Alter

2 Alter, quem de ligãdi & soluẽdi potestate extare diximus, locus Matthæi 18. habetur. vbi ait Christus: Si frater aliquis Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulo in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primum vbique simile est, quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendíque potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permissa est. Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem coniiciat, sed quia eius vitam ac mores damnat, ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Nequis ergo contumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent verbũ, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire quia nonnisi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas, & cæleste oraculum. Ex istis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua vertigine feruntur, nunc confessionem, nunc communionem, nunc iurisdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias, statuere conantur. Priorem verò ad statuendum Romanæ sedis primatum allegant. ita norũt claues suas quibus visum est aptare seris & ostiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

Matt. 18. 17.

Altera pars. quæ pertinet ad disciplinam excommunicationis, ea est de qua hoc capite agitur.

Quibus nitatur fundamentis.

Qualis esse debeat.

Duplicis vsus clauium abusus in Papatu.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilis potestatis. Neque enim ius gladij habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquã sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragi-

Porro disciplĩna illa excommunicationis est perpetua. vnde sequitur eos falli qui existimant illi locum non esse vbi Christiani sunt magistratus.

Distinctio ciuilis & Ecclesiasticæ potestatis, exemplo illustrata, quæ iurisdictionis Ecclesiæ necessitatem aperit.

tur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis? in vrbe bene constituta, pœna erit carcer, scortatus est? aut similis, aut potius maior. Ita erit satisfactum & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacrę eius institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio, vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio

Exceptio.

quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset

Responsio 1.

magistratus qui exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentior magistratus: imò nonnunquam fortè vt sit ipsemet

2.

castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhæc tantundem dici poterit de toto ferè verbi ministerio. Nunc ergo secundum eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christiani

3.

magistratus qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quēadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operę vt altera sit adiumento alteri, non impedimento.

Confirmatio proximè præcedentis assertionis, excōmunicationis disciplinā esse perpetuam.

4 Et sanè siquis propius expendat Christi verba facilè perspiciet, statum & perpetuum Ecclesię ordinem, non temporarium illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui monitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum deferamus. quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesię ille succederet. Quid ista promissio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen, amen dico vobis: quicquid ligaueritis in terra? Preterea Christus nihil hic nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suę Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Elclesiam spirituali iurisdictione, quę ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Impe-

Et sub imperatoribus & magistratibus Christianis fuisse ordinatam.

ratores & magistratus Christo nomen date, protinus abrogata est spiritualis iurisdictio: sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò. non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesię ex verbo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest vt iudicium illud tol-

Epist. 32. ad Valentinianum.

lere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesię filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non

modo

modò falsa interpretatione corrũpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

5 Sed hoc quoque ex aduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: vt sciamus quid abrogandum sit, & quid ex antiquitate restituendum, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi regnum iterum erigere. Primùm hic scopus est, vt scandalis obuiam eatur: quòd siquid scandali exortum sit, aboleatur. In vsu duo sunt cõsideranda: Vt à iure gladij prorsus separetur hæc spiritualis potestas: deinde ne vnius arbitrio, sed per legitimum consessum administretur. Vtrunque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilib. pœnis potestatẽ suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimum fulmẽ, est excommunicatio, quæ nonnisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desiderat, sed verbi Dei potentia contenta est. Denique veteris Ecclesiæ iurisdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spirituali Pastorũ potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiã Christi, in promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundum idipsum quod docetur iudicare debent qui se profitẽtur fidei domesticos. Id porrò fieri nequit nisi vnà cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subiicit quæ eorum vitia castigent, ac tunc viguisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnũ erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes consessum Seniorum, qui erat in Ecclesia quod in vrbe est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoq. demõstrat sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione nõ excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri concilio, & plebis consensu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & vsitata ratio, vt per senatum Presbyterorum

Qui scopus & vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, in vetere Ecclesia.

1. Cor. 4. 6.

1. A iure gladij prorsus separata fuit hæc spiritualis potestas.

2. Cor. 10. 4.

1. Cor. 5. 12.

2 Non vnius arbitrio, sed per legitimum consessum administrabatur.

Epist. 14 li. 3. & eiusd. li. epi. 19. & alibi epi. 10. lib. 3.

Ecclesiæ iurisdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutũ à suo primordio: vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudiciis Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse cõqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorũ sine cõsilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit, nescio: nisi forte doctorum desidia, vel magis superbia dum soli volũt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vendicauit Episcopus. Perinde enim est acsi Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quòd vnus homo, translata ad se cõmuni potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & consessum à Christi spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

Sed paulatim sublata est: Primũ.n. soli clerici tractarunt iudicia Ecclesiastica.

In 5. cap. 1. ad Timoth.

Deinde Episcopus ad se vnũ traxit quod toti Ecclesiæ datum erat.

7 Verùm (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignam fastidiẽtes, ad alios ablegarũt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spiritualem iurisdictionem adhuc vocant, vbi nonnisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudicium Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur, si cõparet, damnatur. Damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. Si non comparet, monetur vt se sistat iudicio, si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cũ ratione Ecclesiastica? At fit etiam illic de vitiis censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouẽt ac confirmant: neq; id in plebe modò, sed in ipsis quoq; clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prędas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimũ deligantur ad hoc munus. Hoc satis supérq; est, quòd quũ iurisdictionẽ suam spiritualem iactant Romanẽses, ostendere promptum est institutæ à Christo rationi nihil esse

Tandem Episcopi quod sibi solis vendicauerant, ad alios quos Officiales vocant, ablegarunt, & spiritualem iurisdictionem in profana iudicia cõuerterunt.

Exempla, quæ impiam hanc ἀταξίαν traducunt.

esse magis contrarium: cum prisca verò consuetudine nihilò plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

8 Tametsi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quisquam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidem. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam complector in fabricādis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearunt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri nō potest quin totum istud dominationis genus extemplò prosternatur ac corruat. Ius autē gladij quod sibi quoque tribuūt, quia in conscientias non exercetur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamē etiam in parte animaduertere operæpretiū est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quàm quod haberi volunt, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeóque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi authoritatem quærimus, nō dubium quin verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quū diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quàm vt in vnum hominem coire queant. Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, primùm raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò. est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sufficiat. idque fuit seculis omnibus diligenter in Ecclesia obseruatum. Nec quisquam extitit Episcoporum, quādiu durauit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de vsurpādo iure gladij cogitaret: vt istud esset vulgare prouerbium Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium optasse quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

Repetitio eorū quæ ab initio ca. 8. huc usque dicta sunt.

Summa est, Christū voluisse verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere.

Matt. 20. 25. Luc. 22. 25.

Exo. 18. 16.

Refert hoc homil. de basilic. tradendis.

Papistarum exceptiones.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorem, opes sui muneris tenerēt sine onere ac solicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladij datum est, vel potius ipsi sibi vsurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatum-

quæ & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id Episcoporũ erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negotij est, vt si illic toti assiduique sint, nec vllis auocamẽtis distrahantur, vix tamen sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimium abstrahi à vocationis suæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentũ, eò fastigij euectos esse vt summis quibusq. monarchis sint formidabiles: est cur cũ Christo expostulẽt, à quo grauiter eo modo læsus est eorum honor. Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis; Reges Gentes & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriorem legem seruis suis imponit quàm ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Videmus iudicandi munus simpliciter à se reijcere, quod non faceret si res esset suo muneri cõsentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patientur serui se cogi? Alterum vellem tam experimẽto probarent quàm dictitare facile est. Atqui quum Apostolis visum non fuerit, derelicto Dei sermone, ministrare mensis; ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopũ præstare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorũ quibus præditi erant amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos nati homines, cõfessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberẽt: quomodo isti præ Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam cẽtuplo superare? Id quidem tentare impudentissimæ nimiúmque audacis confidentiæ fuit. Sed tamẽ factum videmus. quo successu, palàm est. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deserta sua functione in aliena castra commigrarent.

1. Hac pompa extollitur & floret gloria Christi.

2. Se non abstrahi a vocationis suæ partibus.

Ad 1. resp. Matt. 20.25. Luc. 12.15. Luc. 12.14.

Act. 6.2. *Ad 2. Resp.*

10 Nec dubiũ quin ex tenuissimis initiis paulatim tantos progressus fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterant conscendere: sed nunc vafritie & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum prospiceret, donec factũ esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiæ suæ auctarium: nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pij, siquid controuersiæ inciderat, vt litigandi necessitatem effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis sæpe implicabantur veteres Episcopi, quod ipsis quidem summopere displicebat (quemadmodum alicubi testatur Augustinus) sed ne partes ad contentiosum iudicium prosilirent,

Huius tyrannidis initia & progressus, vbi etiã ostenditur quibus gradib. huc vsque tandem conscenderint.

Primus gradus, curiositas.

liret, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex volũtariis arbitriis, quę prorsus à forensi strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariã iurisdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquanto post tempore variis difficultatibus premerentur, ad Episcoporũ patrocinium se contulerunt, vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. Quin violẽtis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerunt Principes, variis ad id studiis impulsi sunt. Verùm vt aliquam veritatis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpostera sua largitate consuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam verámque disciplinam sic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis superque testati sunt, se minimè esse Episcopos. Nã si quam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respõdissent proculdubio ex ore Pauli, arma militiæ nostrę nõ carnalia, sed spiritualia sunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdiderunt.

Secundus, ambitio.

Tertius violentia.

Quartus, hypocrisis.

Quintus, imputat.

2. Cor. 10. 4.

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatam, qualicũque colore retineat, nunc iure diuino se habere gloriatur, nunc Constantini donationem, nunc alium titulum prætẽdit. Primùm cum Bernardo respondeo, Esto vt alia quacumque ratione hoc sibi vendicet, non tamen Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, solicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si non iudicet vniuersos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra, quoniam propter illa, non propter has accepistis claues regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum sentiamus de nobis, meminerimus impositum ministerium, non dominium datum. Disce sarculo tibi opus esse, non sceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatũ. Et continuò pòst, Forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur: indicitur ministratio.

Postremus, iniquitatis mysterium, & Antichristi Satanicus furor regnis & imperio manu iniiciens.

Lib. 2. consider. 2.

Luc. 12. 14.

Lib. de consid. 2.

Huic tyrannidi Bernardus suo seculo fortiter reclamauit.

Attamen ius vtriusque gladij Papa sibi tribuit.

Hæc quum ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui omnibus palàm sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatensi decernere, supremum ius vtriusque gladij sibi competere iure diuino.

Præterea donationem fictitiã Constantini allegauit vt suam tyrannidem stabiliret.

12 Quantum ad Cõstantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum historiis versati sunt, non opus habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiã ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius rei, & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quoties de Im-

Epist.5 lib.2. peratore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignũ

Epist 10.li.3. eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena

Epist.61.li.2. potestate dominus noster citius indignetur: sed excellenti cõ-

Epist.31. li.4. sideratione propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In o-

Epist 34.li.4. mnipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secũdum suam misericordiam disponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hãc de Constantini donatione quæstionẽ penitus excutere, sed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere conantur. Quo fœdior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in causa tam deplorata operam suam & linguam Romano Põtifici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Ecclesiasticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias spargit ad claram lucem obruendam. Et certè non minus frigidè domini sui causam agit, quàm si facetus quispiam, idem se agere simulans, Vallæ suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

Cuius donationis vanitas detegitur.

Quo tẽpore, & qua ratione ad eam imperatoriam dignitatẽ Rom. Pontifices peruenerint.

13 Cæterùm si quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quum in subiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Põtifex sine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasionem præbuit Gregorio septimo Imperator Henricus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilij, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ. Nam quum Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim venales, partim prædæ expositos, Hildebrandus, qui lacessitus ab eo fuerat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret.

Hildebrandus homo impurus & nequam, tyrannidis Papisticæ architectus.

Quia

Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henricus, propter insolentiorem administrandi rationem, plerisque Principum exosus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi sui malitiam prodidit. quę causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, destitueretur. Hoc tamen profecit vt impunè liceret successoribus non modò iugum excutere, sed Imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico similiores quàm Iulio Cæsari: quos subigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prętexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatem suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam sibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prędiis quæ censebant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerēt in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum inuectus, rogauit annō pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occuparet: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vendicare facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pōtifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituū interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis spontè resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Quibus artibus vrbem Romam & alienas ditiones inuaserint.

Habetur lib. 4. Registr. c. 88.

Quàm illos dedeceat talis rapacitas.

Ezech. 4. 4.

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumūt Cle-

Immunitas autem quam v-

...nà vendicant, veteribus Episcopis ignota est.

rici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesię tum libertatem tum dignitatẽ, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliàs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subiicerentur. Pij quoq; Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarũt. Sic enim loquitur Cõstantinus in Epistola ad Nicomedenses: Si quis Episcoporũ inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illius audacia coercebitur. Et Valentinianus, Boni Episcopi potentiæ Imperatoris non obloquũtur: sed syncerè, & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parẽt. Hoc sine vlla controuersia tũc erat omnibus persuasum. Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemadmodum siquis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tantum reus agebatur: nõ citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quęstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: Augustæ memoriæ pater tuus non modò sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Itẽ, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat: in causa fidei, in causa (inquam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Item: venissem, Imperator, ad consistoriũ tuum, si me vel Episcopus, vel populus ire passus foret: dicentes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari. Cõtendit quidem spiritualem causam, hoc est, religionis, ad ciuile forum non esse trahendam vbi profanæ controuersiæ agitantur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamẽ in bona causa eò vsque progreditur, vt si ad vim & manũ ventum fuerit, cessurum se dicat. Volens, inquit, locum mihi commissum non deseram: coactus repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularem sancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciaque coniunctam. Iustina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Ecclesiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cognitorem tantæ controuersiæ. Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendũ enim sibi potius iudicabat quã vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, trãsmitteretur,

Refertur li. 1. Theodori ca. 20. lib. 4. Theodorit. cap. 8.

Vtcunque causas fidei vel quæcunque ad Episcopos propriè spectarent ab irreligiosis principibus nõ paterentur suæ cognitioni eripi

Epist. 32.

Hom. de basilic. tradẽdis.

Veterum Episcoporum moderatio, fortitudo, constantia & prudentia, pontificiæ immunitati ex aduerso repugnans.

&

& tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & Ecclesiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesiæ tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrûm interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non ignoro, quod se in causis Sacerdotalibus miscere non soleat: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat. Lib. 3. epist. 20.

16 Atque adeò hac ipsa exceptione nihil aliud quæsierunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica violētia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant siquando suam authoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæque stabiliendæ, non dissoluendę, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi nō habeat potestatē, neq; expetere debeat (de ciuili coercitione loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Episcopis quibusdā mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperent: eam iussionem confirmat Gregorius, hortatúrque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo Constantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quid constantiâ suâ quæ erant veteres Episcopi.

Lib. 1. epi. 43. Lib. 4. epist. 32. & 34. Lib. 7. epi. 39.

CAPVT XII.

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.

Constat duabus præcipuis partibus hoc caput.

1 Prima pars disciplinæ Ecclesiasticæ, plebem respiciens, & communis dicta, duas partes obtinet: quarum prior pendet à potestate clauium, de qua sect. 1. vsque ad 14. posterior in indicendis ieiuniis & oratione consistit, de qua sect. 14. vsque ad 22.

2 Altera pars eiusdem disciplinæ, ad clerum pertinens, explicatur à 22. sectione vsque ad finem capitis.

Primæ partis prior pars, de potestate clauium, seu de cõmuni Ecclesiæ disciplina.

ISCIPLINA Ecclesiæ, cuius tractationem in hunc vsque locum distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spirituali iurisdictione pendet. Quod vt faciliùs intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerũ scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquemur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium disciplinæ, ab ipso quoque nomine abhorrent, hi sic habeant: Si nulla societas, imò nulla domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto statu sine disciplina potest: eam esse multo magis necessariam in Ecclesia, cuius statum quàm ordinatissimum esse decet. Proinde quemadmodum saluifica Christi doctrina anima est Ecclesiæ, ita illic disciplina pro neruis est: qua fit vt membra corporis, suo quodque loco inter se cohæreant. Quamobrem quicunque vel sublatam disciplinam cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue per incogitantiã, Ecclesiæ certè extremam dissipationem quærunt. Quid enim futurum est si vnicuique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, nisi ad doctrinæ prædicationem accederẽt priuatæ monitiones, correctiones, & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinent & otiosam esse non sinunt. Disciplina igitur veluti frænum est quo retineantur & domentur qui aduersus Christi doctrinam ferociunt: vel tanquam stimulus quo excitentur parũ voluntarij: interdum etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Christi mansuetudine castigentur qui grauius lapsi sunt. Quũ ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Ecclesia vastitatis, ex eo quòd nulla est cura nec ratio continendi populi, ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porrò hoc vnicum est remedium quod & Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

Huius disciplinæ necessitas.

Vtilitas maxima.

Gradus.

2 Primum disciplinæ fundamentum est, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc est, si quis officium sponte nõ faciat, aut insolẽter se gerat, aut minus honestè viuat, aut aliquid admiserit reprehensione dignum, vt patiatur se moneri: atque vt quisque fratrem suum, dum res postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pastores ac Presbyteri, quorũ partes sunt non modò concionari ad populũ, sed per singulas domos

1. Priuatæ monitiones.

domos monere & exhortari, sicubi vniuersali doctrina nõ satis profecerint. quemadmodum docet Paulus, quum refert se docuisse priuatim & per domos: & se mundum à sanguine omnium attestatur, quia non cessauerit cum lachrymis nocte & die monere vnumquemque. Tũc enim vim ac authoritatem obtinet doctrina, vbi minister non tantùm omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & rationẽ habet idipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obsequẽtes, vel segniores animaduerterit. Siquis eiusmodi monitiones vel peruicaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis cõtemnere se ostendat: vbi secundò testibus adhibitis monitus fuerit, ad Ecclesiæ iudicium, qui est Seniorũ consessus, vocari Christus præcipit: illic grauius admoneri, quasi publica authoritate, vt si reuereatur Ecclesiã, subiiciat se & pareat. Si ne sic quidem frangatur, sed in sua nequitia perseueret, tum iubet, tanquam Ecclesiæ contemptorem à societate fidelium abdicari.

Act. 20. 20. & 26.

2. *Corã testibus reprehensiones.* Matt. 18. 15. & 17.

3. *Excommunicatio.*

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda est ista diuisio: Peccata esse alia priuata, alia publica vel palã manifesta. De priorib. dicit Christus vnicuique priuato, Argue inter te & ipsum solum. De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeãt. Nam prędixeret Christus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulã aliter (nisi cõtentiosus esse velis) accipere non potes, quàm Sub tua conscientia: ita vt non sint plures conscij. Quod autem Timotheo præcipit Apostolus de arguendis palàm iis qui palàm peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum illę ad publicum vsque offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in cõspectum Ecclesiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis progrediamur secundũ illos gradus à Christo positos: in manifestis statim procedamus ad solennem Ecclesiæ correptionem, si quidem offendiculum sit publicum.

Delictorũ gradus deinde cõsiderandi. Mat. 18. 15. 1. Tim. 5. 20. Galat. 2. 14.

Quomodo vtrisque castigãdis progrediendum.

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera vel flagitia. His posterioribus corrigendis non tantùm adhibenda est admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum demonstrat Paulus, qui Corinthium incestum nõ modò verbis castigat, sed excommunicatione punit, simul atque de scelere factus est certior. Nunc ergo melius incipim⁹ cernere quomodo spiritualis Ecclesię iurisdictio, quę ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum sit & sanitatis subsidium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. Ergo dum Ecclesia manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones, seditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, item contumaces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudicium ludibrio habent) è cõsortio suo

Distinguẽda item delicta à flagitiis. 1. Cor. 5. 4. *Posteriora, i. flagitia seuerius castigãda.*

exterminat: nihil sibi præter rationem vsurpat, sed iurisdictione sibi à Domino delata fungitur. Porrò, ne quis tale Ecclesiæ iudicium spernat, aut parui æstimet se fidelium suffragiis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quàm

Mat.16.19. & 18.18. Ioh.20.23.

sententiæ suæ promulgationem, ratúmq. haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruersos damnent: habent Verbum quo resipiscentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesias confidunt, opinione falluntur: nisi fortè carere impunè possimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis necessarium prouidit. Et sanè, quanta sit eius necessitas, ex multiplici vsu melius perspicietur.

Fines huius disciplinæ.

5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi correctionibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpem ac flagitiosam vitam agunt, acsi sancta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorum hominum coniuratio. Nam quum ipsa Christi sit corpus, eiusmodi fœtidis & putridis membris inquinari non potest quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Ecclesia vnde probrum sacrosancto eius nomini inuratur, abigendi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Christianum nomen infamia redundaret. Atque hîc quoque habenda est Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissimum est enim, eum, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volẽs indignum admiserit quem repellere iure poterat, perinde reũ esse sacrilegij acsi corpus Domini canibus prostitueret. Quamobrem Chrysostomus grauiter inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiam formidant, neminem audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus vestris requiretur. Si hominẽ timetis, ille vos deridebit. sin Deum, eritis hominibus quoque ipsis venerabiles. Non fasces horreamus, non purpuram, non diademata, maior hîc est nobis potestas. Ego certè corpus meum potius tradam in mortem, ac sanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis istius fiam particeps. Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignominia, in eo dispensando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit nisi per Ecclesiæ iurisdictionem. Alter finis est, ne assidua malorum consuetudine, vt fieri solet, boni corrumpantur. Nam (quæ nostra est ad deuiãdum procliuitas) nihil facilius est quàm vt malis exemplis à recto vitæ cursu abducamur. Hunc vsum notauit Apostolus, quum incestum à consortio suo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam massam corrumpit. Ac tantùm hic periculum prospiciebat vt vel ab omni sodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel scortator, vel auarus, vel

1. Ne impij ad mensam Christi admissi, Christo contumeliam aliquã inurant.

Col.1.24.

Homil. in Mat.3.

Ezech. 3.18. & 33.10.

2. Ne alios corrumpant.

1.Co.5.6.&11.

vel idolorũ cultor, vel ebriosus, vel maledicus, cum huiusmodi nec cibũ sumere permitto. Tertius, vt eos ipsos pudore cõfusos suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita cõducit & illis suã nequitiam castigari, quo expergefiant sensu ferulæ qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quum in hũc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc notate: & ne commisceamini cum illo, vt pudore suffundatur. Item alibi, quum se tradidisse scribit Corinthium Satanæ, vt spiritus saluus fieret in die Domini. hoc est (vt ego quidem interpretor) cõcessisse in damnationem temporaneam, vt æternùm saluus fieret. Ideo autem Satanæ tradere dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodũ in Ecclesia Christus. Nam quod quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertissimum.

3 Vt ipsi resipiscant. 2 Thess. 3.14. 1. Cor. 5. 5. Aug. de verb. Apost. Serm. 68.

5 His finibus propositis, superest videre qualiter hanc partem disciplinæ, quæ in iurisdictione posita est, Ecclesia exequatur. Principiò retineamus illam partitionem superius positam, peccatorum alia esse publica, alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ non vnum vel alterum modò testem habent: sed palàm & cum totius Ecclesiæ offensione designantur. Occulta voco, non quæ homines prorsus latent, qualia sunt hypocritarum (nam illa sub Ecclesiæ iudicium non cadũt) sed medij generis, quæ scilicet testibus nõ carent, neque tamen sunt publica. Prior species non requirit gradus illos quos Christus enumerat. sed Ecclesia vbi tale quid emergit, facere officium suum debet in vocando peccatore, & corrigendo pro modo delicti. In secundo genere non venitur ad Ecclesiam donec accesserit contumacia, secundum illam Christi regulam. Vbi ad cognitionem ventum est, tunc obseruãda est altera diuisio inter scelera & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seueritas, sed sufficit verborum castigatio: eáque lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum: vt magis gaudeat se correctum, quàm tristetur. Flagitia autem acriore remedio castigari conuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore grauiter Ecclesiam læsit, verbis tantùm castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ communione debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neq; enim Paulus in Corinthiũ verborũ modò obiurgatione vtitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehendítque Corinthios quòd tandiu eũ tulissent. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortum esset offẽdiculum, primùm à sacræ Cœnæ participatione abstinere, deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiam testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis sole-

Qua moderatione corrigẽda sint peccata tã publica quàm occulta. *Leuia item & grauia.* 1. Cor. 5. 5.

bant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiã, quæ receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri ius cõmunionis accipiunt. Quanquam sic præerat reconciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis consensũm requireret: quemadmodum alibi tradit.

Epist. 2. lib. 1. Epist 14. lib. 3. & eiusdem lib. epist. 26.

Nemo ab hac disciplina, ne princeps quidẽ, eximendus.

7 Hac disciplina adeò nemo eximebatur, vt principes quoque vnà cum plebeiis se ad eam ferendam subiicerent. Et meritò: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum sceptra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius, quum ab Ambrosio ob cædem Thessalonicæ perpetratam iure communionis priuatus esset, strauit omne quo circundatus erat insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni reges, si coram Christo Rege regum suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessarium illis est per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potius optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdictio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantùm addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

Ambros. li. 1. Epist. 3. in orat. habita in funere Theodos.

A quibus, & qua serie actionis exerceri debeat.

Quo animi affectu tractãda.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Sẽper enim diligenter cauendum est, quemadmodum præcipit Paulus, ne absorbeatur à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitium. Verùm ex fine melius sumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione quæratur vt ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alij prouocentur, hæc si intuebimur, licebit facilè iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium

2. Cor. 2. 7.

Ratio, à fine eiusdem.

nium Ecclesiæ dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quātum in se est, obliterat: nequaquam vltrà vrgendus est. quòd si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiam solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset, ad secundam pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitæ eiiceretur ab Ecclesia, id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicunque igitur sano iudicio rem æstimabit, desiderabit hîc eorum prudentiam. Quanquam publicum hîc potius morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebant quia nō poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chrysostomus aliquanto durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, vt non dubitauerit in Episcopatum recipere qui à schismate redierant: ídque statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

Qua in parte quidam ex veteribus nimiū rigidi fuerunt.

More recepto magis quàm proprio cōsilio.

Ad Corneliū epist. 3. lib. 1.

Cypriano, Chrysostomo, & Augustino, testibus.

9 Quemadmodum autē in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorē animaduertat in lapsos, sed potius, secundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis speciē præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus in præsens: nec

Non tantùm Ecclesia vniuersa, sed singula quoque membra ad eam moderationem se accommodare debent: ne ex disciplina ad carnificinam delabamur.

propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantùm qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur, stamus potius diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius supra quàm decet vsurpare audet.

Matt. 18. 18.

Nec aliò trahi potest quod de ligatione & solutione Christus pronuntiauit.

10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non coniiciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam moresque suos damnari audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excõmunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominẽ deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionẽ restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi familiarius versari aut interiorem consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripere vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.

Anathematis rarus aut nullus omnino vsus.

2. Thess. 3. 15.

Nimia quoque morositas tam in priuatis quã in pastoribus cauenda est.

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbent. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledi-

Lib. 2. contra Parme. c. 1.

ctione liberum ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantùm superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideóq; medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis disrumpit vinculum societatis. Fatetur quidem non Pastores modò debere in hanc partem incumbere nequid in Ecclesia vitij remaneat, sed vnicuique eodem enitendum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamsi iis non faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & nõ facit, iam non alieno malo peccare sed suo. Tantum id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat.

Lib. 3. cap. 1.

Cap. 2.

Cap. 1.

Matt. 13. 29.

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione nõ plecterent, (quia nõ putabãt se hac via quicquã profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: & à Christi grege impio schismate se diuidebãt. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ, sed studio suarum contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad sacrilegiũ schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se transfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrumpat atq; dirũpat vinculũ pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendũ, muscipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euersionis euanescunt.

In quã partem Donanistæ pessime peccarunt.

Cap. 1.

Et nostro seculo Anabaptistæ qui ab Augustino in Patriarcharum suorum personis viuis coloribus depinguntur.

2. Cor. 11. 14.

13 Vnum istud præcipuè cõmendat, si cõtagio peccãdi mul-

Porrò moderatio hæc tum omnium maximè adhibenda est, quũ non tã tùm paucos, sed ipsam multitudinem inuasit peccandi cõtagio.

Epist. 64.

Augustino teste.

Ca. 2. li. 3. cõtra Parm.

1. Cor. 5. 7.

Ephes. 4. 2.

titudinem inuaserit, viuidæ disciplinæ seueram misericordiam esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciosa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbãt infirmos bonos quàm corrigãt animosos malos. Ac quod aliis ibi pręcipit, ipse quoq; fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, conqueritur ebrietaté impunè grassari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis damnatur: suadétque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, nõ modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccãtium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neq; tamen intelligit conniuendũ propterea aut tacendum Episcopis, quod seuerius punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigẽdi modũ ita vult tẽperari, vt quoad licet sanitatem potiùs quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit. Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, de malis segregandis, quũ sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoq; seruandum est, vt sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

Altera pars cõmunis disciplinæ, ieiunia, solẽnes supplicationes, & alia sãcta exercitia respiciens.

Fidelibus Dei seruis sub vtroque fœdere vsitata.

Ad quos vsus reuocanda.

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortẽtur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorũ nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsq; Apostolis semper fuit vsitata. Quanquã ne ipsi quidẽ Apostoli primi fuerunt authores, sed exemplum sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuisse plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum nõ erat, & vtile fore præuidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. Exẽpla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in sũma habendum est: quoties de religione incidit controuersia quã vel Synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Ministro agitur, quoties deniq. tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rursum quũ apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellũ, & fames, hoc sanctum esse, & seculis omnibus salutare institutũ, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebẽ hortentur.

Siqui-

Siquis testimonia quæ ex veteri testamento adduci possunt, nõ recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeò necessarium esse iudicant: alij etiam vt superuacuum, prorsus reiiciunt: & vsu eius non bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

De ieiunio locus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnẽ, ne lasciuiat, vel vt ad preces ac sanctas meditationes melius simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum corã ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est. tã enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. Fit enim interdũ vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gentem vnã percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatũ feriat manus Domini, idipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externã testificationem: ídque tum maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul peccatum suum palàm confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuò singuli exemplo suo cohortentur.

Huius tres fines

Primus priuato ieiunio magis conuenit.

Secundus & tertius.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiorem vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcunque sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnà cũ oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quo eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarũt nisi vt redderẽtur alacriores & magis expediti ad precãdũ. Hoc certè experimur, ventre pleno mentẽ nõ ita esse in Deum erectam, vt & serio ardẽtique affectu ferri in precationẽ, & in ea perseuerare possit. Sic intelligendũ est quod refert Lucas de Anna, eam seruiisse Domino ieiunijs & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem,

Publicum ieiunium cum oratione coniunctũ indicere solent Pastores, quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est.

Act. 13.3.

Ibidem. 14.23.

Luc. 2.37.

Nehem.1.4. Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit 1.Cor.7.5. Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium præcationi vice adminiculi coniungẽs, nullius per se momenti esse admonet, nisi quatenus refertur in hũc finem. Deindè quum Ibidem 3. præcipiat eo loco coniugibus, vt alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

Item, quoties publica aliqua calamitas grassari incipit. 17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam, quo suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari, & quodammodo armari denunciat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem *Exempla sub Lege.* vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioëlis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, Ioel.2.15. indici ieiunium, & ea quæ sequũtur, loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitiis populi constitutam esse quæstionẽ, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reósque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur, vt properent ad saccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoq; testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus, & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum cõditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: 1 *Sam.7.6. & 31.13.* cur eo minus vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modò Israëliticam Ec- 2 Reg.1.12. Ionæ 3.5. clesiam, verbo Dei formatam ac cõstitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnà cum aliis accepit. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigãtur. Proinde Christus, quũ Apostolos suos Matth.9.15. Luc.5.34. excusat, quod nõ ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium:

sed

sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & coniungit cũ luctu: Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus.

Ieiunium in tribus praecipuè situm est: tẽpore, ciborum qualitate, & parsimonia.

18 Ne quis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hîc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu prae se ferat. Sed est praeterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex consueta viuẽdi ratione retrahimus: vel ad diem vnũ, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorẽ ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tẽpus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eò impransus accedat. Qualitas in eo sita est vt absint omnes lautitiae, ac plebeiis vilioribúsq. cibis contenti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tantùm ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

Ne quid verò superstitionis obrepat tria sunt inculcanda.

1. Scindẽda esse corda, nõ vestimenta.

Ioel. 2. 13.

19 At verò semper in primis cauendum ne quid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiae malo accidit. Multo enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsum quàm diligenter obseruari, & interim corruptũ esse falsis perniciosísque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeãt quod docet Ioel, scindenda esse corda, non vestimenta: hoc est, admoneant plebem, non magni per se aestimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & suiipsius displicentia, vera humiliatio, verúsque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculũ. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisin seuerissimè inuehitur Iesaias, quod Iudaei satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quae sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocritarum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat mometi nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessariis non alio respectu. Tale fuit olim

Iesa. 58. 5.

2. Cauẽdum ne pro opere meritorio, aut specie diuini cultus censeatur.

Lib. 2. De moribus Manic. c. 13. & lib. 30. cōtra Faustū.

delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus æstimandum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error nō adeò quidē impius, periculosus tamen: tanquam vnum ex præcipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic extollere vt homines se aliquid eximiū fecisse putent quum ieiunauerint. Qua in parte nō in totū excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionē præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdū sanæ ac prudentes de ieiunio sentētiæ, sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

§ Abstinētiam illam nō immodicè extollere.

Quod quum fuerit factum inualuit ieiunij quadragesimalis obseruatio ex κακοζηλία.

Matth. 4. 2.

20 Et tunc passim inualuerat superstitiosa quadragesimæ obseruatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commendabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt aliis exemplum præscriberet, sed vt Euāgelij prædicationem sic auspicando, non humanam doctrinā esse, sed è cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mirum est tā crassam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere potuisse: quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim sæpius ieiunat Christus (quod fieri oportet si anniuersarij ieiunij legem tradere vellet) sed semel tantùm, quum se ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationē prouocare vellet: sed magis exemplum designat quo in sui potius admirationē omnes rapiat quàm ad æmulandi studium exciet. Denique non alia est istius ieiunij ratio quā eius quo defunctus erat Moses, quum Legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabilendam Legis authoritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Mosis, talem ieiunij formam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Patribus id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & potu quadraginta dies transegisse, non alio pertinebat quàm vt populus agnosceret eum excitatum esse Legis vindicem, à qua vulgò propè totus desciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quanquam in modo ieiunij mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historiæ suo libro nono. Romani enim (inquit) non nisi tres habebant septimanas: sed illis cōtinuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci sex:

Quæ obseruatio superstitiosa tribus rationibus refellitur.

Exod. 24. 18. & 34. 28.

1. Reg. 19. 8.

Vsitata quidē apud veteres, sed diuersa ratione.

alij

alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant, alij nonnisi pane & aqua vescebantur, alij addebant olera: à piscibus alij & volatilibus non abhorrebãt: alij nullũ habebant in cibis discrimen. Huius etiã differẽtiæ meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuarium.

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad præposterum vulgi studium accessit Episcoporum tum inscitia & ruditas. tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impiæ leges, quæ cõscientias exitialibus vinculis stringunt. Interdictus carnium esus quasi hominem contaminaret. Additæ sacrilegę opiniones alię super alias, donec in profundum omniũ errorum ventum est. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptissimo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquisitissimis quibusque deliciis laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ sufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas. In tali ac tam splendido apparatu putant se rite seruire Deo. Taceo quod nunquam fœdius se ingurgitant qui volunt haberi sanctissimi. In summa, his summus est Dei cultus, à carnibus abstinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarũ. Rursum hæc vltima est impietas, & vix morte expiabilis, si quis minimũ laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario gustauerit. Narrat Hieronymus, iã suo seculo quosdam extitisse, qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo vescerentur, cibos delicatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abstinebant: sed suaues pretiosásque sorbitiunculas fieri sibi curabant: quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet nõ alio fine ieiunent, nisi vt lautius nitidiúsque epulẽtur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cùm in ieiuniis tum in omnibus aliis disciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil sinceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papistas, vt superbiendi occasionem vllam habeant, quasi aliquid reliquum sit apud eos laude dignum.

Postea latæ sunt leges de ciborum delectu: & varij abusus irrepserunt iam inde ab Hieronymi seculo.

Ad Nepotianum.

Conclusio, nullam esse communis disciplinæ Ecclesiasticæ praxim in Papatu.

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet, Ea Canonibus continetur, quos sibi veteres Episcopi suóque ordini imposuerũt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comessationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis lasciuis saltationibus interesset: aliáq; eius generis. Adiiciebantur & pœnæ, quibus ipsa Canonum authoritas sanciebatur, nequis eos impunè violaret. In hunc finẽ vnicuiq; Episcopo committebatur cleri sui gubernatio, vt secundùm Canones, suos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem institutæ erant annuæ inspectiones ac Synodi, vt si quis foret in officio negligentior, ad-

Altera pars disciplinæ Ecclesiasticæ, clerum respiciens.

Qualis, quàmque seuera olim fuerit.

moneretur: si quis peccasset, pro modo delicti in eũ animaduerteretur. Ipsi quoque Episcopi quotannis suas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur siquid præter officium admiserant. Nam siquis Episcopus durior erat aut violentior in suum clerum, illuc erat prouocatio, etiamsi vnus tantùm conquerebatur. Animaduersio seuerissima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam solebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuersale cogere Conciliũ solius erat Imperatoris, quemadmodum testantur omnes vetustæ indictiones. Quandiu vigebat hæc seueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & opere præstarent. Quin multo rigidiores erant in seipsos quàm in vulgus. Et sane ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) disciplina plebs regatur: clerici inter se acriores exerceãt censuras, minúsq; longè sibi quàm aliis indulgeant. Istud totum vt obsoleuerit nihil opus est referre, quũ nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effræne ac dissolutum: ac eo licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipsos videatur prorsus sepulta esse omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibusdã decipiunt simplicium oculos, sed quæ ad vetustos mores nihilo propius accedunt quàm simiæ æmulatio ad id quod ratione & consilio faciunt homines. Memorabilis est apud Xenophontẽ locus, vbi docet, quũ turpiter degenerassent Persæ à maiorum institutis, & ab austero viuendi genere ad mollitiem & delicias prolapsi essent, vt tamẽ dedecus hoc tegerent, priscos ritus sedulò seruasse. Nam quum Cyri tempore eousq; vigeret sobrietas & temperantia vt emungi opus non esset, atq; etiam probri loco duceretur: apud posteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, sorbere verò & intus alere ad putredinem vsq; fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permissum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad mensam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri necesse foret, tolerabile. Semel comedere præscriptũ: hoc non abrogauerant boni isti successores, sed vt à meridie vsque ad mediam noctẽ continuarent suas crapulas. Conficere diurnũ iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitãdæ causa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vsitatum ex consuetudine fuit. Quoties degeneres suas regulas obtendent Papistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus: ridiculã eorum imitationem hoc exemplum satis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum possit exprimere.

Quàm miserè hodie obsoleuerit.

Lib. 8. Pæd. Cyri.

Exemplum Papistis admodũ conueniens.

13 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittant. Quanta apud eos scortãdi grassetur

Locus de sacerdotum cælibatu.

fetur impunitas dicere nil attinet. ac fœtido suo cœlibatu freti occalluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vtpote quæ nõ solùm orbauit Ecclesiã probis & idoneis Pastoribus, sed horrẽdam inuexit scelerum colluuiem, multásque animas in gurgitem desperationis proiecit. Certè quòd sacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum est impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, sed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringeretur, clarius est quàm vt longa demõstratione vti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Episcopum vult esse vnius vxoris virũ. sed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denuntiat, fore nouissimis temporibus homines impios qui coniugiũ prohibeant: eósque non modò impostores nũcupat, sed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti quo Ecclesiam ab initio præmunire aduersus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum esse coniugij prohibitioné. Verùm bellè se elapsos esse putant quum hanc sententiam detorquẽt ad Montanum, Tatianos, Encratitas, alióſque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè dãnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tantùm ab eo arcemus, cui putamus non satis conuenire. Quasi verò etiamsi in illis superioribus cõpletum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola, quòd prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est acsi tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

tu, in quo disciplinæ Ecclesiasticæ vim omnẽ Pontificij constituerunt.

Refutatio impiæ huius tyrãnidis ex Scriptura.

1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 6.

1. Tim. 4. 3.

Exceptionis Papisticæ ad locũ Apostoli dilutio.

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdoté. Quasi non prouiderit hoc quoq; Dominus quibus ornamentis excellere deberent Sacerdotes. Ita Apostolum perturbati ordinis cõfusíq; decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum absolutam boni Episcopi ideã delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit coniugiũ ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non esse qui secundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est: quia statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium: isti intolerabile vitium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hac generali vituperatione nõ cõtenti, immunditiem & pollutioné carnis in suis Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint. Christus eo honore dignatur coniugiũ vt imaginem esse velit sacræ

1 Argumentũ Papist. pro Sacerdotum cælibatu.

Responsio.

Exceptio.

Responsio 1.

Syricius ad Episcopos Hispaniarũ.

Responsio 2.

suæ cum Ecclesia coniunctionis. Quid splendidius dici poterat ad commendandam coniugij dignitatem? Qua igitur frõte immundum vel pollutum vocabitur, in quo similitudo spiritualis Christi gratiæ elucet?

2. Argumentũ. 25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministrandi vices redibãt, oportuit ab vxorib. secubare, quo puri & immaculati sacra tractarent. Nostra ergo sacra, quũ & multo nobiliora sint & quotidiana, à coniugatis tractari valdè fuerit indecorũ. Quasi verò eadem sit euangelici ministerij persona, quę fuit sacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι Christum repræsentabãt, qui mediator Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrẽ nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamen lineamentis vt adumbrarent, iussi sunt vltra humanũ morem se purificare, dum ad Sanctuariũ accederent: quia tunc scilicet propriè Christum figurabant, quod veluti pacificatores ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cælestis tribunalis simulachrũ. Hanc personam quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparantur.

Responsio.

Hebr. 13. 4. Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat, honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo cõprobarunt, nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantùm vxores retinuisse, sed secum etiam circunduxisse testis est Paulus.

1. Cor. 9. 5.

3. Argumentũ. Responsio, Apostolorum authoritate, & veteris Ecclesiæ testimonio firmata.

26 Deinde mira fuit impudẽtia, quod decorũ istud castitatis pro necessaria re venditarunt, in summã veteris Ecclesiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum strenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos certum est nõ modò cõiugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiã approbasse? Alebant scilicet fœdam sacrorum profanationem, quando ita non rite apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo cœlibatu: vt nunquã desunt superstitiosuli, qui semper nouum aliquid cõminiscuntur, vnde admirationem sibi concilient. Sed quid constitutum fuit? nempe in sententiam Paphnutij discessum est, qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

Hist. tripar. lib. 2. cap. 14.

Argumẽtum à virginitatis su- 27 Sequuta sunt deinde tẽpora, quib. inualuit nimis superstitiosa cœlibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decãtata

tata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cū ea cōferēda vulgo crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionem adspirare qui non ab ipso sibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherent qui peruenissent ad sacerdotij gradum: deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc quia videbantur reuerentiam sacerdotio conciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obiiciant aduersarij, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essēt Episcopi. hac, sine difficultate, vsos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ authoritatis Pastores, qui in eorum locum successerunt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vsitatúmq. fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit esse coniugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotib. legē cœlibatus quasi res per se necessaria esset, sed quia cælibes coniugatis anteferret. Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiā qui ad eam seruandam idonei non essent. Nam quum seuerissimis legib. in scortationes vindicaret: de iis qui matrimoniū contraherent, hoc tantùm statuebat vt à functione supersederent.

pra coniugium commēdatione petitum.

Responsio 1.

Resp. 2.

Resp. 3.

28 Ergo quoties cælibatui suo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendum erit vt veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori vsum non sustinent, in omne libidinis genus impunè ruere sinant: reuocent illam obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuiæ coerceantur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria venditent, quæ per se libera ex Ecclesiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum esse locum iis Canonibus censeam, qui vinculum cælibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed vt intelligāt cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum coniugium obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorum scripta extant, neque ipsi, quum ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugij honestati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non potest in matrimonij commendatio-

Conclusio disputationis de cœlibatu, ostendens quid sit excipiēdū, quoties antiquitatis prætextu cōmenta sua defendunt Papistæ.

Veteres item huic errori non prorsus fauisse.

Hom. de inuētione Crucis.

nem videri fuisse aliis profusior. Sic autem loquitur, Primus gradus castitatis est, syncera virginitas: secundus, fidele coniugium. Ergo species secunda virginitatis, est matrimonij casta dilectio.

CAPVT XIII.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.

Constat hoc caput duabus partibus.

1 Primùm in genere de votis agitur, à prima sectione ad octauam.
2 Deinde verò vsque ad finem nominatim de votis monasticis: nempe de monastica professione & moribus, sect. 8 9.10.11.12.13 14.15 16. Posteà de monachorum votis, & præcipuè de voto cœlibatus, sect. 17.18.19 20.& 21.

Transitio à tota superiori tractatione de tyrãnide pseudo pastorũ ad hãc sequentem.

Eplorata quidem res est, Ecclesiam, cui inæstimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic fuisse oppressam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, non sine iustissima causa tantum fuisse diuinitus Satanæ eiúsque ministris permissum. Neque enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perferre, nisi propria etiam singuli sibi accerserent: adeóque cauernas sibi fodiendo se profundius demergerent. Id factum est dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, vitiatum fuisse Dei cultum, vbi iniquis suis legibus miseras animas illaquearunt: hîc malum affine annectere non intempestiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumenta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quo melius pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè sanctéque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum, quo melius nos ab excogitandis

Ex generalibus quibusdã fũdamẽtis ostẽditur quo loco vota sint habẽnda.
Li.2.c.8.sec.5.

tandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quantumuis nobis arrideat. Et certè Dominus ipse multis locis non tantùm apertè eos respuit, sed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio, quæ præter expressum Dei verbum fiunt, quo loco sint habenda, an nuncupari ritè possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè seriò agendum est, dirigantur. Hîc mirum in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigiosæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolenter cum diis suis luserunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam non imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hac improbitate vsitatius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, insano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauiter, ac quot modis hîc peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quo melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere, quum de votis tractamus.

Quàm superstitiosè non tantùm Ethnici, sed etiam Christiani in votis nuncupandis peccàrint.

2 Porrò si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expédere cõuenit: nempe quis sit is, cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat, vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem adeò delectat nostra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronunciet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur nullum ei acceptũ esse posse, nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licétiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere, quod nullum testimonium habeat, qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet, peccatum esse quicquid fit absque fide, quum ad actiones quaslibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet, vbi cogitionem tuam rectà in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborũ discrimine disputat Paulus) labimur, vel erramus, vbi non prælucet fidei certitudo: quanto plus mo-

Disputatio de votis ad tres articulos reuocata.

Col. 2. 23.

1. Quis ille sit, cui votum nũcupatur, nempe Deus.

destiæ adhibendum est vbi rem maximi põderis aggredimur? Si quidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum descendamus, quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temere tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

Rom.14.23. Huic nihil vouendum, nisi quod ipse requirit.

2. Qui simus nos qui vouemus.

3 In altero quod hîc diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vocationem nostram intueamur: ne beneficiũ libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, nihil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisq. gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota esse attéperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltrà coneris quàm ille permittat, teipsum nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarij illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiamsi nõ fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit quum præcipiti feruore inconsideratum votum concepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obliti, cælibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, constaturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, Non est bonũ homini esse soli. Intelligunt, atque vtinam non sentirent, peccatum in nobis manens nõ carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ sæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum nõ tentabis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturam niti, ac præsentia eius dona spernere acsi nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modò faciunt, sed matrimoniũ etiam quod insti-

Hic primùm metiendæ vires nostræ

Deinde vocationis nostræ habenda ratio.

Cap.11.

Rom.12.3.

1.Cor.12.11.

Alioqui facilè peccamus.

Act.23.12.

Exemplis id probatur.

Iudic.11.30.

Quæ tùm clerus Papisticus non animaduerterit, fœde & horrendum in modum lapsus est.

Gen.2.18.

Cùm enim coniugium probris affecerint Papistæ, horrẽdas pœnas Deo luerũt.

Deut.6.16.

instituere non alienum sua maiestate censuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit, quod Christus Dominus noster sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cælibatum miris encomiis tollant. Quasi verò non aliud cœlibatum esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudẽtissimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimium iniurij, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et sanè argumentis hîc minimè opus est, vbi re ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsũ quod intelligitur nimium est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostræ seruiamus, extra cõtrouersiam est. Quemadmodum si paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendũ magistratum idoneus est, vbi eligitur, voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis recipe. Quum rerum omnium dominos cõstituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit vt omnibus pro nostra cõmoditate vteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quod nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atq; immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculum volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

Heb. 13. 4. Ioh. 2. 2. & 9.

Proinde nihil vouendũ quod vocationi nostræ repugnet.

Nec libertas à Domino nobis acquisita spernenda est.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei acceptáque sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimoniæ, superstitiosus es: si in alium finẽ nõ peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra dirigentur: quorum duos, docendi causa ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecandam, ipsi à nobis pœnam ob admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet,

3. Quo animo votum est nuncupandum, si Deo ipsum approbari volumus.

Sunt autem votorum quatuor fines quorum duo tempus præteritum, reliqui futurum respiciunt, & sunt exercitia gratiarum actionis ac pœnitentia.

exercitia gratiarum actionis: altera pœnitentiæ. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iustum bellū suscepturi vouebāt se reddituros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in vsu esse possunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neq; enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficiet. Siquis in aliquot flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, ídque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostēdo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse censuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Genes. 28. 20.

Psal. 22. 26. & 56. 13 & 116. 14. 18

Votorum primi generis exēpla & vsus.

Votorum secundi generis exempla, vsus & libertas.

Finis votorum quæ in futurum tempus conferuntur.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim, vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores, partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum siquis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid melius faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter siquis vel obliuiosus sit vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pædagogiæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

Exempla.

De votis in vniuersum doctrina.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione

ptione confirmamus,& quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hęc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorũ, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilij postulatione coniũcta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit vnumquodque votum æstimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nã etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: siquis tamen consilio meo obtemperet, nonnisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nũcupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædióque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

Votum commune omnium Christianorum.

Et quidem sanctum ac salutare.

Vota autem particularia ad tres superiores regulas sunt exigenda.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat, quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se adstringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi nõ à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mũdus aliquandiu æstuauit, si secundum eas quas antea posuimus regulas examinentur, nõ tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifestæ impietatis. Vtcunq; enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones, quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

Vnde satis constat quàm misera fuerit aliquot seculis hominum temerè & superstitiosè vouentium conditio: quod primum in genere ostenditur.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota

Deinde in specie in votis mona-

chorũ. Atque ita ad 2. capitis partem deuenitur, & primùm qualis fuerit veterũ monachorum vita, quale institutũ: vndeliquet quàm dissimilis & ridiculus sit Papisticus monachismus.

monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum est. Principio, nequis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebant. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua: cibus, panis, herbæ ac radiculæ: præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderétur, Gregorio Nazanzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera preparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cùm illi quos nuper nominauimus, satis claro documento sunt (nam omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alij complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vsitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobia ministrarent. nam monachos Caprariæ insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositũ vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parturiẽti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritualiter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monasterio permanent, non tamẽ nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè sicut vulgus dicit, Malus choraules, bonus est symphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolẽdum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus, quum aliquãdo etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesiæ gubernationem monastica disciplina solitos fuisse præparare, quo aptiores & melius formati tantum munus subirent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte essent homines illiterati: sed qui idonei erant seligebantur.

Epist. 81. [margin, beside "tres exhortamur in Domino"]

Epist. 76. [margin, beside "liter renascuntur. Item ad Aurelium"]

9 Duobus tamẽ pręcipuè locis veteris monasticæ formam

nobis

nobis depingit. Libro de moribus Ecclesiæ catholicę, vbi aduersus Manichæorum calumnias eius professionis sanctimoniam opponit: & altero, cui titulū fecit, De opere monachorū. vbi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrūpere cœperant, inuehitur. Ego hic eorum quæ tradit summā ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contemptis, inquit, mūdi huius illecebris, in communem vitam castissimam sanctissimámq. cōgregati, simul ætatem agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, disputationib⁹: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. Nemo quicquā possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operātur manibus ea quibus & corpus pasci possit, & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocāt. Illi autem decani cum magna solicitudine omnia disponentes, rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres nō solùm sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellētissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia consulūt iis quos filios vocant, magna sua in iubendo authoritate, magna ipsorū in obtemperando voluntate. Cōueniunt autem diei tēpore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de Ægypto potissimum & Oriēte loquitur) corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coercente vnoquoque concupiscentiā ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt, parca & vilissima. Ita nō solùm à carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis vidētur. Quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienū est, ridiculè turpitérque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagunt vt hæc sibi abundent: sed omni modo agunt, vt non apud se remaneat quod abūdauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris, quòd in eorū imitatione se fatetur inualidum. meminerunt enim quantopere commēdata sit charitas: meminerunt omnia munda mundis &c. Itaque non reiiciēdis generibus ciborum, quasi pollutis, sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrū retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen firmi propter infirmos abstinēt. Multis nō est causa ista faciēdi:

Veterum monachorum ex Augustino pictura.
Horum pietas.
De morib. Ec. cathol. c. 31.
Modestia.
Paupertas
Labor manuum.
Oeconomia.
Institutio.
Conuentus.
Victus ratio.
Amor erga pauperes.
Austeritas.
Ibid. c. 33.
Tit. 1. 15.
1. Cor. 6. 13.
Abstinentia.

sed quòd viliore victu & minimè sumptuoso se sustétare placet. Itaque iidem ipsi, qui sani sibi temperant, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen se eo inquinari putant: nam languidioribus, & qui sine ipso nequeũt salutem corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes fraternè admonent ne vana superstitione debiliores citius quàm sãctiores fiant. Ita pietatem sedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerũt. Charitas præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnã conspiratúrque charitatẽ: hanc violare, tanquam Deum nefas ducitur: huic siquis resistit, eiicitur atque vitatur: hanc siquis offendit, vno die durare non sinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, repræsentasse visus est sanctus ille vir, ea, tametsi longiora, huc inserere non piguit: quòd me longiorem aliquanto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem, quantumuis studerem compendio.

Humanitas.
Superstitionis odium.
Charitas.

10 Hîc autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantùm indicare non modò quales habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tũc fuerit monastica professio: vt ex cõparatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsentem monachismum, antiquitatem allegant. Augustinus dum sanctum ac legitimum monachismum nobis deformat, omnem rigidam exactionem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquuntur. Atqui nihil est quod hodie seuerius exigatur. Scelus enim inexpiabile esse ducũt siquis in colore aut specie vestis, siquis in genere cibi, siquis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit nõ licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene cõstituti monasterij. Nostri præcipuam sanctimoniæ suæ partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismũ requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiumẽtúmque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quid? quum summam, adeóque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesiæ corpore separentur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult prælucere ad seruandã Ecclesiæ vnitatem. In vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea

Quantũ à veteri monachatu nouus defecerit.
1. Inconsiderato rigore.
De opere monachorũ.
2. Inutili otio.
3. Falsæ perfectionis vendicatione.

pietate,

pietate, cuius vnius studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint aliis omnibus perfectiores.

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa sophistica solutio non ideo sic vocari quia perfectionem in se côtineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit omnium optimus. Quum se apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adolescentulis laqueum iniicere, quum priuilegia sua asserere, quum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volunt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculũ suffugiunt, se nondum perfectionem esse consequutos, in eo tamẽ statu esse quo ad ipsam prę aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercẽt. illa autem moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerandam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus acsi nihil plus tribuerẽt suæ professioni quàm vocãdo statum adipiscendæ perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo, tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad institutum, nusquam vel vna syllaba approbatum: eodem indignæ censeantur omnes Dei vocationes, sacro eius ore non modò præceptæ, sed insignibus elogiis ornatæ? Et quanta, obsecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio quod antefertur?

Imaginaria & falsissima huius perfectionis monastica refutatio.

Exceptionis dilutio.

Ad rem ipsam accessus.

12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse contentos præscripta à Deo regula. Atqui etiamsi taceam, ipsi plus satis se accusant. apertè enim docẽt se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit: quoniam scilicet Euangelica consilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, &c. se seruaturos promittant, quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculã à Christo emissam cui non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti boni interpretes Christum consuluisse dũtaxat nugantur, iussa esse, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc pestilentissimũ errorem esse suprà docuimus, satis hîc sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismum qui nunc est, quam meritò pij omnes execrari debẽt: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuẽdi regula quàm ista cõmunis

1. Argumẽtum pro monastica perfectione.

Mat. 5. 44.

Responsio.

vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid superstruitur, nonnisi abominabile esse potest.

13 Verùm aliud suæ perfectionis argumentũ afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adolescẽti de perfectione iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nondum disputo. demus hoc illis in præsentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquendo. Si in hoc sita est perfectionis summa, quid sibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia sua distribuerit pauperibus nisi charitaté habet, nihil esse? Qualis ista est perfectio, quæ si abest, charitas in nihilum cum homine redigitur? Hîc respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicũ esse perfectionis opus. Verùm hîc quoque reclamat Paulus, qui non dubitat charitatem sine eiusmodi renuntiatione facere vinculum perfectionis, Si certũ est, inter magistrum & discipulum nihil esse dissensionis, alter autẽ clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omnib. renunciet, & rursum sine eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendum sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vẽde omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quem dirigantur hæc verba. Adolescens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternã. Christus quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legẽ: & meritò. est enim via æternę vitę, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se nõ aliam vitæ formãdæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionẽ populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis pręcepta à puero seruasse respondet. Certo certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quò se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summam perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfectam iustitiã: & hoc ipsum inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceretur quãtulum in ea iustitia profecisset, quã se impleuisse nimis audacter responderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, non discederet mœstus, hoc verbo audito. Nam qui Deũ diligit

2. Argumentũ. Matt.19.21.

Responsio 1. 1.Cor.13.3.

Coloss.3.14.

Resp.2. dictum Christi quo monachi abutuntur, explanans.

Luc.10.25.

ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantũ habet pro stercore, sed tanquã exitiale abominatur. Ergo quòd diuitem auarũ relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est acsi ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis instrumẽtis iuberet renunciare. Sic ad particularem mali sui sensum reuocandæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothesin istam ad generalem interpretationem trahunt, acsi Christus hominis perfectionẽ in renunciatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quam iuuenem sibi vltra modum placentem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfecta Legis obedientia, quã sibi alias falsò arrogabat. Fateor hunc locũ fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natã esse voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerent. Sed cõfido bonis omnibus & non contentiosis satisfactũ iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

Paralogismus monachorum.

14 Quanquam nihil minus cogitarunt Patres quam stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabrefacta fuit, vt duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monastices Baptismo comparat, imò palam asserit, formã esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fideliũ societate separãt, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorũ administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere cõparationem persequar, & semel claudã) quid simile hac in parte habent cũ veteribus monachis? Illi tametsi separatim ab aliis habitabant, nõ tamẽ habebant separatã Ecclesiã: sacramẽta participabant cum aliis, ad solennes conuentus se sistebãt: illic pars plebis erant. Isti priuatũ sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatẽ voluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum cõuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fideliũ legitima sunt execti. Et ne obscura esset illa

Quum verò ipsorum verba (suam cucullã alterum aliquod Baptisma esse somniantium) & res ipsa loquatur nouos monachos discessionem à Dei Ecclesia facere: constat quot sunt hodie monasteria tot esse schismaticorum conuenticula, sicuti ex variis sectarũ nominibus & regulis apparet.

discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare nõ possit. Nisi fortè Christum fuisse à Corinthiis diuisum arbitramur, quum alius alio doctore superbiret: & nunc sine vlla Christi iniuria fieri quòd pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui, hos titulos pro religionis professione fastuosè sibi sumant.

1.Cor.1. 12. & 3. 4.

Nec tãtum professio ipsa hodie vitiosa est: sed & mores eorũ longe sunt corruptissimi.

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potius quàm de monachis loquutum, & ea vitia notasse nõ quæ in paucorũ vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine iniquinatum: nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus. In paucis quidem cœnobiis pudicè viuitur: si pudicitia vocãda est vbi eatenus reprimitur libido ne palàm sit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod nõ lupanar sit potius quàm castitatis sacrarium. At in victu qualis frugalitas? Nõ aliter porci in haris saginantur. Sed ne querantur se nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis quæ attigi, nihil esse accusatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, secundum eius testimonium excellerent monachi, queritur tamẽ multos esse errones, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia emungãt, qui reliquias Martyrũ circumferendo turpes nũdinationes exerceãt, imò pro Martyrũ reliquiis quorumlibet mortuorum ossa venditent: qui multis similibus flagitiis ignominiã ordini inurãt. Vt se nullos vidisse meliores prędicat, quàm qui in monasteriis profecerint: ita deplorat nullos se deteriores vidisse quàm qui in monasteriis defecerint. Quid diceret, si hodie cõspiceret tot ac tã deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil nisi quod omnibus est notissimum dico. Neque tamen ad omnes sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis dissimiles: ita nõ sic hodie à sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico, quin aliquos in suo grege bonos adhuc habeant. sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnuntur modò, sed etiam petulanter incessuntur, interdum etiã crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt est in Milesiorum prouerbio) nemini

De opere Monachorum, in fine.

nemini apud se bono locum esse debere credunt.

16 Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effe- *Et in prisco illo monachismo nō nihil quoque est quod nonadmodū placere debeat: idque in 4. vitijs potissimum ostenditur.*
cisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad
professionis suæ defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falsò
prætexere: quandoquidem ab illis nō minus differunt quàm si-
miæ ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Au-
gustinus commendat, prisca forma esse nōnihil quod mihi pa-
rum placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitiis nō fuis-
se superstitiosos concedo: at immodicam affectationem & κακο- 1.
ζηλίαν non abfuisse dico. Pulchrum fuit abdicatis facultatibus, 2.
omni terrena solicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè
regēdæ cura, vbi sanctus paterfamiliâs, omni auaritia, ambitio-
ne, aliísque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi
propositum vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in 3.
secessu, procul hominū consuetudine, philosophari: at Christia-
næ mansuetudinis non est, quasi odio humani generis, in deser-
tum & solitudinem confugere, & simul ea officia deserere quæ
Dominus in primis mandauit. Etiamsi demus nihil aliud fuisse 4.
mali in ea professione, hoc certè non mediocre malū fuit, quòd
exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præ- *Votorum monasticorum refutatio generalis.*
clarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primùm, quia
nouum & fictitium cultum promerendi Dei causa instituere il- *Prima.*
lis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid vouent,
ex superioribus cōcludo. Deinde quia nullo vocationis Dei in- *Secunda.*
tuitu, nulláq; eius approbatione, viuendi genus quale libet sibi
ipsi comminiscuntur: temerarium, ideóq; illicitum ausum esse
dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum Rom. 14.23.
sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea *Tertia.*
quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos ho-
diernus monachatus sub se continet, seipsos astringant: eos non
Deo consecrari, sed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ Deut. 32. 17.
dicere licuerit, Israelitas filios suos immolasse dæmoniis & nō Psal. 106. 37.
Deo, tantùm ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremo-
niis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà
cum cucullo mille impiarum superstitionum laqueum sibi in-
duunt? Iam quæ votorum species? Virginitatem Deo perpe- *Specialis refutatio.*
tuam promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à con- *1. Voti cōtinentiæ.*
iugij necessitate liberaret. Non est quòd causentur, se non nisi
gratia Dei fretos votum hoc nuncupare. nam quum ipse non Matt. 19. 11.
omnibus dari pronuntiet, fiduciam specialis doni cōcipere no-
strum non est. Qui habent, eo vtantur. siquando se à carne sua
inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius sola virtute
possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsis
offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniu- 1. Cor. 7. 9.

gium quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus solùm à scortatione purum seruatur, sed qua mens impollutam castitatem seruat. Neq; enim externam tantùm lasciuiam, sed animi quoque vstionē caueri Paulus precipit. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarent continentiæ voto qui totos se Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habendū sit quicquid tunc factū est. Et paulatim irrepsit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano cōstat. Si se ex fide Christo dicauerūt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel nō possunt, melius est nubant, quàm in ignem delicijs suis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longe ergo ab illo vetusto more discesserūt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam si quis prestando voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronuntiant, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando corpus & animam contaminet.

Instantia 1.

Responsio.

Epist. 11.

18 Verùm instant adhuc, & sub Apostolis vsitatum fuisse tale votum ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nuberent, primā fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suásque Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legē simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquā statuerent, vt post ea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ functionem illam sustinere nō possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quā Dei vocationem excutere? Non igitur mirū quòd talibus desiderijs lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, adeò ipsas quod Ecclesię pollicitę sunt non prestare, vt primam quoque fidem in Baptismo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad omnem lasciuiā & petulantiam se prostituerēt, licentiosa dissolutáque vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quę tunc ad publicum ministerium recipiebātur viduæ, eas sibi perpetui cælibatus cōditionē imposuisse: si postea nuberēt, facilè intelligim[us] accidisse quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolētiores fierēt quā deceret mulieres Christianas. Ita nō solū peccasse, fidē Ecclesiæ datā fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desci-

Instantia 2. pro cōtinētia voto.
1. Tim. 5. 12.
Responsio, locū Apostoli de viduis Ecclesiæ inseruientibus explanans.

desciuisse. Sed primum nego, alia ratione professas esse cælibatum, nisi quia coniugium cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cælibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret vocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas non concedo fuisse quin illis tunc quoque satius esset nubere quàm vel carnis aculeis solicitari, vel in aliquã prolabi obscœnitatẽ. Tertiò eam ætatem dico à Paulo præscribi quæ sit communiter extra periculum: præsertim quum eas tãtùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ specimen iam antè præbuerint. Votum autem cęlibatus non alia ratione improbamus nisi quia & pro cultu perperã æstimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi potestas facta non est.

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconissæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquũ temporis viuerent ociosę: sed vt publico Ecclesiæ ministerio erga pauperes defungerentur, vt omni studio, sedulitate, diligẽtia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cęlibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abstinerent: sed tantùm quod essent ad exequendum suum munus expeditiores. Deniq; non vouebant vel ineunte adolescẽtia, vel medio adhuc ętatis flore, vt sero postea experimẽto discerent quantũ se in præcipitium dedissent: sed cum omne periculum superasse viderentur, non minus tutum quàm sanctum votum nuncupabant. Verùm vt duo priora non vrgeam, dico nefas fuisse ad vouendam cõtinentiam recipi mulieres ante annum sexagesimũ: quum Apostolus solas sexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, postea triginta annorũ facta relaxatio vllo modo excusari potest: & multo minus tolerabile est quòd miseræ puellæ, antequam vel per ætatem se nosse potuerint, vel vllum sui experimentũ capere, vt in illos maledictos laqueos se induant, non tantùm fraude inducuntur, sed vi ac minis compelluntur. In reliquis duob. votis impugnandis non insistam. Hoc tãtùm dico: pręter quam quòd non paucis superstitionib. sunt implicita (vt hodie res habent) in hoc composita esse videntur, vt qui ea nuncupãt, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur singulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quę superius posita est, confutatione contenti erimus.

Instãtia 3. locũ Apostoli de viduis ad moniales pertrahens.

Respõsio, constãs trib. rationib.

In aduersarios instantia retorquetur.

Hæc duo sũt vota paupertatis & obedientiæ.

20 Cuiusmodi legitima sint & accepta Deo vota, satis expositum esse arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conscientiæ, etiã vbi votũ aliquod displicet ac improbatur, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verẽtur ecõuerso ne seruando magis peccent: hic succurrendum illis est, quo se

Vota temerariè facta de perpetuo cælibatu an conscientias obligent.

Quæstionis solutio.

possint ab hac difficultate eripere. Vt autẽ semel omnem scrupulum tollã: dico omnia non legitima nec ritè concepta vota, vt apud Deum nihili sunt, sic nobis irrita esse debere. Nam si in humanis contractibus ea tantùm promissa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: absurdum est, ad ea præstãda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præsertim quum nõ aliter recta sint opera nostra nisi vbi Deo placent, & hoc conscientiæ testimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non est ex fide, peccatum est. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione susceptũ est opus, propterea vitiosum esse, quòd omnium bonorũ operũ radix est fides, qua certi sumus illa Deo accepta esse. Ergo si nihil nisi hac certitudine aggredi licet homini Christiano, cur nõ, si quid temere susceperint ignorationis vitio, ab errore postea liberati desistant? Eiusmodi quum sint vota inconsideratè suscepta, nõ modò nihil obligant, sed necessariò sunt rescindẽda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æstimantur in conspectu Dei, sed abominationi quoq; sunt? vt prius demonstratum est. Superuacuum est de re non necessaria longius disserere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abundè esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem dirigũtur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt non minus in illis pergere, quàm ipsa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quę ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti, & à nobis deserenda.

Rom. 14. 23.

Ex superiori solutione sequitur immeritò eos fractæ fidei accusari qui à monachatu ad honestum viuẽdi genus concedunt. Prima eorum defensio, libertas Christiana.

21 Habebit præterea qui hanc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus concedunt. Fractę fidei & periurij grauiter accusantur, quòd vinculũ (vt vulgò creditur) insolubile, quo erãt Deo & Ecclesię obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculũ dico, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quũ ignoratione Dei & errore impliciti tenerẽtur: nunc postquã veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantam efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinę maledictione qua vincti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retia) nos eruet? Quibuscunque ergo Christus Euangelij sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera defensio, si ad cælibatum non fuerunt idonei. Nam si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruatã vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quàm autem impossibile sit votum continẽtię iis qui singu-

Gal. 3. 3.

Altera: in voto impossibili & animæ exitioso non est permanendum.

singulari dono prædíti non sunt, antea docuimus: & experiẽtia, me tacente, loquitur. neque enim est ignotum quanta obscœnitate scateant omnia fere monasteria. Et siqua videntur honestiora magísque verecunda esse aliis, non ideo tamẽ casta sunt quod impudicitiæ malum intus premunt ac continent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciscitur Deus, quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod est illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentię morbum superare se posse confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, vbi quis admonitus coniugio sibi opus esse, ídque sibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, sed etiam sacramento se adigit ad contemptum?

CAPVT XIIII.

De Sacramentis.

Hoc caput constat duabus præcipuis partibus.

1 De sacramentis in genere: vbi primùm doctrinæ summa proponitur sect.1.2.3.4 5.& 6. deinde contra aduersarios vtrinque munitur, nempe adu. eos qui vim sacramentorum eneruant, sect.7.8. 9.10.11.12.& 13.tum adu.alios qui nimium sacramentis tribuunt, sect.14.15 16.& 17.

2 De sacramentis speciatim, tum veteris tũ noui Testamẽti, de quorum scopo & re significata agitur, refutatis iis qui aut veterum sacramenta nimium extenuauerunt, aut nostra nimium extulerunt, à sect.18.vsque ad finem capitis.

PRædicationi Euangelij aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere conuenit quid sit Sacramentum. Videtur autem mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus externum esse symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga

Prima pars capitis, agens de sacramentis in genere.

Quid sit Sacramentum.

cum nostram tam coram eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo confirmatum, cum mutua nostræ erga ipsum pietatis testificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Augustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut inuisibilis gratiæ visibilem formam, sensu nihil differt: rem verò ipsam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorem reddere sententiam, ne quid dubitationis hæreret.

Alia definitio.

De significatione vocis.

2 Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, non est obscurum. Nam quoties Græcam vocem μυστήριον Latinè reddere voluit Vetus interpres, præsertim vbi de rebus diuinis agebatur, transtulit Sacramentum. Sic ad Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod abscõditũ fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramẽtum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sacramẽta vocantur apud Latinos, Græcis esse mysteria: quæ synonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quæ augustam sublimium ac spiritualium rerum repræsentationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Augustinus. Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Eph.1.9.&3.2.

Col.1.26.

1.Tim.3 16.

Epist.ad Marcellin.

Definitionis explicatio. I. Cur Sacramẽtis promissiones suas Deus nobis obsignet.

3 Porrò ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine prçeũte promissione esse sacramentũ, sed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promissionem ipsam confirmet ac obsignet, nobísque testatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostræ ignorantiæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt sacrum suum sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem Dei veritas per se satis solida certáque est: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à se ipsa accipere potest. Verùm vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndique fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuatur, vacil-

vacillat, adeóque labascit. Atque ita quidé hîc se captui nostro pro immensa sua indulgentia attemperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam istis terrenis nos ad se deducere non grauetur, atque in ipsa carne proponere bonorum spiritualium speculum. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nũc quia corporibus insertas habemus animas sub visibilibus spiritualia tradit. non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum quæ in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt. Hom. 60. e populum.

4 Atque hoc est quod vulgò dicunt, constare sacramentum verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, nõ quod sine sensu & fide insusurratum, solo strepitu, velut magica incãtatione, cõsecrandi elementi vim habeat: sed quod prędicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, non caruit ingẽti mysteriorum profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, cõsecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eousque erupit superstitio, vt consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus. Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramẽtum. Vnde enim ista tanta virtus aquę vt corpus tãgat, & cor abluat, nisi faciente verbo? nõ quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus trãsiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prędicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorum, Fide mundans corda eorũ. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mundare possit, cõsecratur & Baptismus. Vides vt prędicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus, quãdo minimè obscurũ est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notum est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderẽtur. Ergo quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionẽ intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebem eò manu ducat quò signum tendit ac nos dirigit.

2. Quid sit verbum illud quod accedere debet ad elementum, vnde fit & cõstat sacramentum.

Hom. in Iohannem 13.

Rom. 10. 8. Actor. 15. 9. 1. Petr. 3. 21.

Adu. eos qui verbum seu Dei promißionem ab elemento diuellere conantur.

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquiunt, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit: Sigilla, quæ diplomatibus aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vtpote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circuncisionem vocans σφραγίδα. vbi ex professo contendit, non fuisse Circuncisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem docemus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palàm fit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quod eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter Sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

Rom. 4. 11.

Sacramenta sunt signacula & σφραγίδες, quorum adminiculo fidem adhibemus iis quæ in Verbo scripta sunt.

In hunc finem symbola fœderis dicuntur.
Gen. 6. 18. & 9. 9. & 17. 22.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præirent? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non raro conserantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciuntur, quanuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quòd Dei promissiones

vel

velut in tabula depictas repræsentet,& sub aspectum graphicè atque εἰκονικῶς expressas statuat. Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramenta planius designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamēto residet. sed quum accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis, solidius innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat. illic enim sese nobis (vt iam dictum est) manifestat quantum nostræ hebetudini agnoscere datum est, suámque erga nos beneuolentiam & amorem expressius quàm verbo testatur.

In Ioh. homil. 89.
Lib 19. cōtra Faustum.
Et nobis sunt veluti columnæ ac specula.

7 Nec satis apposité ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiūt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangeliū esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus demum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eū receperunt. Simile etiam in diplomatibus spectare licet. siquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud sigillum, vtcunq; à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atq; eludit: alij velut rem ad se minimè pertinentem, súsque déque habent: alij etiam execrantur, vt conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me vsurpata similitudo arridere debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cùm sacro suo verbo, tum sacramentis offerri. verùm non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramēta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutē oblatus à Patre ac propositus Christus, non tamen ab omnibus agnitus exceptúsque est. Id quum alicubi indicare Augustinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in sacramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, sic de sacramentis disserit vt in illis Christi communionem includat. vt quum dicit, Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Item, Vnum corpus & vnus Spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quum verò de præpostero sacramētorū vsu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo significat, vtcunque impij ac hypocritæ sua peruersitate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obscurent, vel impediant, id tamen minimè obstare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Christi communicatione testimonium afferant, & hoc ipsum quoque exhibeat præstétque Spiritus ipsius Dei quod promittunt

Nec obstat quod impijs porrigūtur.
Sunt enim nihilominus testimonia gratiæ Dei.
Quæ quidem non apprehenditur nisi à fidelibus.
Galat 3. 27.
1. Cor. 12. 12.

Constituimus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obsignando, fidem nostrã hoc modo sustinent, alunt, confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc sententiam obiectari à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruésque sunt. Aiunt meliorem fidem nostram fieri non posse, si bona est. non enim esse fidem nisi quæ inconcussè, firmiter, indistractè Dei misericordiæ innititur. Quibus satius fuerat cum Apostolis orare vt Dominus sibi augeret fidem, quàm talem fidei perfectionem securè obtendere quam nemo vnquam ex filiis hominum assequutus est, nemo assequetur in hac vita. Respondeant qualem ei fuisse fidem existiment qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcunque inchoata fides, bona erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quàm sua ipsorum conscientia refelluntur. Nam si peccatores se fatentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) idipsum fidei suæ imperfectioni imputent necesse est.

1. Obiectio aduers. hanc sententiam.
Luc. 17. 5.
Responsio.
Matt. 9. 24.

8 At respondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eũ licere si ex toto corde crederet. Quem hic locũ habet Baptismi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senẽ. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiendo senes simus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, nõ est perfectè Christo credere: sed ex animo duntaxat & syncera mente illum amplecti: nõ eo saturum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod sincerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, in toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, Si fides per sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, consummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil cõspicere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualiũ possit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet: & aditum in corda nostra verbo ac sacra-

Actor. 8. 37.
2 Obiectio.
Responsio 1.
Ephes. 4. 13.
Resp. 2. locum Lucæ explanans.
Psal. 119. 10. & 111. 1. & 138. 1.
Psal. 12. 3.
3. Obiectio.
Responsio.

ac sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.

9 Quamobrem de confirmatione augmentóque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me sacramentis assignare, non quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augẽdæque fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum ritè demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnius virtute & corda penetrãtur, & affectus permouentur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus præstare mentibus nostris possunt quàm si vel Solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum sacramẽtáque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium duntaxat relinquatur: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vímque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per sacramenta confirmetur: nempe quo modo Solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte spõte illustraretur: & hæ clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabiliendam: vtrunque perinde consequitur, Neque sacramenta hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis, fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantùm interest, quòd audiendi videndíque facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

Quod fides per sacramenta confirmari & augeri dicitur, non arcanæ alicui sacramentorũ virtuti, nec quouis modo sacramentis hoc ita assignatur, quin totum id ab interiore S. Spiritus efficacia pendeat.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluũtur: Si fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius idipsum quod fidem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mẽtes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à sacramentis proponitur, cõfirmationem. Quòd si adhuc nimium obscurè dictum est, simi-

4. Obiectio à tertia dependens.

Responsio.

litudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Siquem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sentētiā pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudētiáque tua opinionem cōceperit, quę ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursum illa omnia efficient profectò vt illis ipsis consiliis auditor cui cōsulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum frustra aures percellat, ne frustra oculos sacramenta verberent, Deum esse ostēdit qui nobis istic loquitur, cordis nostri peruicaciam emollit, atque ad eā quę Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & sacramenta ab auribus in animam transmittit. Confirmāt ergo fidem nostram & verbum & sacramenta, dum bonam Patris cælestis erga nos volūtatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur augescit: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem insculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminum, quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

Similitudine illustrat.

Applicatio similitudinis.

Conclusio fidem confirmari verbo & Sacramentis.

11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quum in parabola semen appellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectámque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emorietur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum optimo fœnore fructum referet: ita verbum Dei, si in duram aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum, sterilescet: si animam nactum fuerit cælestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbíque ratio, vt è semine frumentum & nasci, & augescere, conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministeriū Spiritus: perinde acsi indiuiduo nexu cū sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quū alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prędicatū, ipsos

De incremento fidei per verbi prædicationem, cum S. Spiritus efficacia coniunctam, non tamē cōfusam, sed distinctam.

Matt. 13. 4.
Luc. 8. 15.
1. Cor. 2. 4.
1. Cor. 3. 6.

ministros

ministros agricolis comparat,qui vbi laborem ac industriam in excolenda terra posuerint, nihil amplius quod faciãt habent. Quid autem aratio & satio & rigatio prodessent,nisi quod satũ est,cælesti beneficio vegetaretur?Itaque concludit,& eum qui plantat,& eum qui rigat,nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiã exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se organis ad spiritualis gratię suę explicationem vtitur. Ea tamen retinenda est distinctio,vt quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit,meminerimus. 1.Cor.3.6.

12 Adeo autem Sacramenta confirmationes sunt fidei nostræ,vt nonnunquam Dominus,quando rerum ipsarum,quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant,fiduciã tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quum Adam immortalitatis dono spoliat & abdicat,Non colligat,inquit,de fructu vitæ,ne viuat in æternum. Quid audimus? an suam Adæ incorruptionem,à quo iam deciderat, restituere poterat fructus ille? Minimè.sed hoc perinde est acsi dixisset, Ne vana fiducia fruatur si promissionis meæ symbolũ teneat:excutiatur illi quod spem aliquã immortalitatis facere posset. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur vt meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos à consortio Israelis,sine Deo,sine Christo,dixit non fuisse participes Circuncisionis. Quo metonymicè significat, à promissione ipsa exclusos qui tesserã promissionis nõ accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur,sícque eatenus diminui,respondere promptum est, nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis,quæ expedire ipse prospicit, vti: vt eius gloriæ omnia obsequantur,quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora nostra pascit: vt per solẽ,mundum illuminat: vt per ignem calefacit: néc tamen, aut panis, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium est, eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et vt nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vsibus nostris destinatæ sunt, quarúmque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare:ita neque in Sacramentis hærere fiducia nostra debet,nec Dei gloria in ipsa transferri:sed omissis omnibus,ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium authorem surgere & fides & confessio debeat.

Quomodo & quatenus Sacramẽta sunt fidei nostræ confirmationes.

Gen.3.22.

Ephes.2.12.

5. Obiectum.

Responsio, similitudine familiari admodum illustrata.

13 Quòd autem ex ipso demum Sacramenti nomine argu-

6 Obiectio eorum qui Sacramenta nihil volunt esse quàm nuda quaedam signa.

mentum nonnulli afferunt, minimè firmum est. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores significationes, vnam tantùm habet quæ signis cõueniat: nempe qua solenne illud iuramẽtum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: vt ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguebantur: Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursum à plebeio Equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisset verbi huius vsus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quòd si altius argutari volumus, videri possunt eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem transtulisse qua nomen fidei ad eum sensum in quo nunc vsurpatur. Quum enim fides sit in præstandis promissis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populũ. Verùm tales argutias omittimus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed nõn ferimus, quod posterius est in Sacramentis, ab illis primum atque adeò vnum constitui. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & finem destinatæ.

Responsio 1. à vocis explicatione.

Resp. 2. à re ipsa.

Instantiæ dilutio.

Aduersus eos qui Sacramentis plus æquo tribuunt.

14 Rursum admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorum eneruant, vsúmque prorsus euertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas nescio quas virtutes Sacramentis affingunt quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minimè possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem.

tem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est, quæ nunc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eóque magis quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est. nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à Sacramentis ducit, miseras hominum mentes, in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipso acquiescăt. Quæ duo vtinam adeo comperta non haberemus: tantū abest vt longa probatione indigeant. Quid verò est Sacramentū citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectădum: promissio autem non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, acsi iustificatio sita illic foret: quam in vno Christo repositam, nihilo minus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obsignatione, nobis communicari scimus: ac sine hac posse in solidum constare. Vsqueadeò verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilē sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursum signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramĕti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atq; illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Obiectio scholasticorum, de vi sacramentorum noue Legis.

Responsio.

Lib. 1. de quęst. Vet. test.

Lib. 5. de Baptis. contra Donat. c. 24.

15 Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat, figuram & veritatem illic contineri, sed non ita cohęrere quin separari queant: ac in ipsa etiam coniunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quum scribit, in solis electis efficere Sacraměta quod figurant. Item, vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, non erat communis gratia: quæ virtus est Sacramentorum. sic & nunc commune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cū suo capite regenerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cœna Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quid est quod multi de altari accipiunt, & moriuntur: & accipiendo

Confirmatio responsionis ex Augustino distinguente inter Sacramentum & rem Sacramenti.

De Baptis. paruulorū.

In Psalm. 78.

In Ioh. homil. 26.

moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. Paulò post, Huius rei Sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in mensa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa, cuius & Sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquantò antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem sacramenti, nõ ad visibile sacramentum: qui manducat intus, nõ foris: qui mãducat corde, non qui premit dente. Hîc vbique audis, Sacramẽtum sic à sua veritate separari indignitate sumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbũ quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

Supra dictorum plenior explicatio.

16 Id si est obscurius propter breuitaté, pluribus verbis exponam. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico: quando in ipso totam habent suã soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt, quo minus tolerabilis error est Petri Lõbardi, qui dilertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum plenius possidendum, fruendásque eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantũ apud nos efficaciæ habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergóne, inquies, id efficiunt sua ingratitudine impij, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilũ cedat? Respondeo, nõ sic intelligendũ quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmũ quod Deus instituit, naturámque suam retinet, vtcunque varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quo minus cõsecratum verbo Domini symbolum sit re vera quod dicitur, vímque suam conseruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominẽ scelestum ac impiũ perueniat. Sed hãc quæstioné paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramẽtum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in ipsa quoq; coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro rebus accipere seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, malè vagan-

Lib. 4. Sẽten. distinct. 1.

Obiectio 2.

Responsio, Augustin. authoritate confirmata.

Hom. in Iohan. 26. Li. 3. De doctrin. Christ. ca. 9.

Li. 3. De doct. Christ. ca. 9.

vagantis erroris est. Duo ponit vitia quæ hîc cauenda sunt: Alterum dum ita accipimus signa acsi frustra data essent, nostráq; malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dũ mentes vltra visibile signum non erigendo, ad ipsum transferimus eorum bonorum laudem quæ nonnisi ab vno Christo nobis conferuntur, ídque per Spiritũ sanctum, qui nos facit Christi ipsius participes: & quidem adiuuãtibus externis signis, quæ, si nos ad Christum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas.

Rem Sacramẽti semper Sacramento, quoties ritè administratur, adesse aptissima similitudine constat.

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cælestis gratiæ thesauros: nihil autem conferunt aut prosunt nisi fide accepta. non secus ac vinũ, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamẽ ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauẽdum prę-terea ne in errorem huius affinem nos abducant quę ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis annexam affixámque esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodũ vinum in cratere propinatur: quum hoc tantùm illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nósq; huius testimonij capaces reddat. vbi etiam variæ distinctæque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramẽta enim (vt suprà attigimus) id sunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in pactis sanciendis: vtpote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & ostendant, atq; (vt sunt arrhæ & tesseræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quem non omnibus promiscuè Sacramẽta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is est qui Dei gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse nõ inficiamur: ne infructuosa sit & inanis quam ordinauit Sacramẽtorum administratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandã asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effectu suo carent signa, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hîc quæritur, propriáne & intrinseca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunq; ad-

Hîc porrò cauendum, ne Sacramentis plus quam par est tribuamus.

Summa disputationis de Sacramentorum efficacia.

hibeat organa, primariç eius operationi nihil decedere. Id quũ docetur de Sacramentis, & eorum dignitas prçclarè commẽdatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas abũdè prçdicatur, & modus in iis ómnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursum quod illis cõuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmẽtum quo iustificationis causa vtrúsq; Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quç ab aliis prçtermissa fuit, disertè explicatur. Hic quoq; notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiã prudẽter admonet Augustinus Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibiliũ Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia ista Sacramenta quid prosunt?

Quid præterea obseruandum.

Quæst. Vet. Test lib 3. cap. 84.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securósque de promissionũ suarum veritate redderet. Ea vero in rebus naturalibus nõnunquam extare voluit, nonnunquã in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quũ Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam secure sibi promitterent quandiu ederent ex illius fructu. Et quũ cælestẽ arcũ, Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuio non dissipaturum terram. hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerunt. Non quòd arbor præstaret illis immortalitatẽ, quã sibi ipsa dare nõ poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebãt, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidẽ arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius nõ erãt. Hæc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoq; nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quẽ quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legimus, terrã diluuio nunquam perditum iri. Itaq; siquis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & opposita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deũ naturæ dominum & præsidem nõ agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumẽta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatũ argentum

Altera pars capitis, de Sacramentis in specie.

Genes. 2. 17. & 3. 3.
Genes. 9. 13.

Nominis Sacramenti lata significatio, omnia generaliter signa complectẽs, quæ vnquam hominibus data sunt, vt certiores de promissionum suarum veritate Deus eos redderet: siue ea in rebus naturalibus, siue in miraculis exhibuit: quorum exempla proponuntur.

gentum non eiusdem sunt pretij, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturã: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationẽ recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramẽta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exẽpla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante ostẽdit: quum vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terrã irrorauit, intacto vellere, ad pollicẽdam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologij retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuandam ac stabiliendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant. Gen. 15. 17. Iudic. 6. 37. 2. Reg. 20. 9. Iesa. 38. 7.

19 Verùm præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter disserere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidem vniúsque fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quũ optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiosos cultus transferẽdo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gẽtilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verùm quia nec verbo Dei subnixa erant, nec ad eam veritatem referebãtur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ commemorẽtur vbi mentio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis, aut (si mauis) signa quæ hîc dãtur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem superius dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palàm in Dei nomẽ iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnę contractũ à nobis fuerit, nósque sibi recõciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocẽtię studiũ hac professione illi nos vicissim obligamus, vt dicere meritò possis, Sacramẽta huiusmodi ceremonias esse quib. exercere vult populũ suum Deus ad fidem intus primùm fouẽdam, ex-

De Sacramentis ordinariis in Dei Ecclesia.

Lib. 9. contra Faustum Manich. cap. 11.

Quàm sint necessaria.

Quid sint Dei respectu.

Quid etiã sint nostri respectu.

Horum vsus & scopus.

citandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

In duo genera distribuuntur.

20 Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundum dispensationem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteritati mandata est Circuncisio: cui postea purificationes & sacrificia aliíque ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentum: abrogatis illis, duo Sacramenta instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vsum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nam impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum munus initiãtur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. Quanquam in eũdem, in quem nunc nostra intẽdunt, scopum, & vetera illa spectarunt, nempe vt ad Christum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipsum potius, ceu imagines repræsentarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam vnquam Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo: vt de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet cæleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Mosi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum promissum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

Nempe in Sacramenta veteris & noui testamenti.

Vtraque verò eodem spectãt, nempe vt ad Christũ veluti manu nos ducant.

Quod apparet in Sacramentis veteris testamenti.

21 Hæc vbi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncisio Iudæis symbolum erat quo admonerẽtur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturam corruptam esse, putationéque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahæ data, de semine benedicto in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porrò salutare illud semen (queadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo recepturos se confidebãt quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circuncisio, quod Abrahæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitiæ fidei: hoc est sigillum quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabant, sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circũcisionis Baptismíq. comparationem longius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiem, spurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura cõtaminati erãt: aliud

Gen. 22. 18.
Gal. 3. 16.
Rom. 4. 11.
Heb. 9. 1. & 14.
1. Ioh. 1. 7.
Apoc. 1. 5.

aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerētur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simúlque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatoré, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem quæ in remissionem peccatorũ sufficeret. Hic summus Sacerdos fuit Christus: propriũ ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat. Heb. 4. 14. & 5 5. & 9. 11. Philip. 2. 8. Rom. 5. 19.

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo clarius nobis efferunt quo propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quod purgati & abluti simus testificatur: Cœna eucharistiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonij certam nobis fidem facit. Sublime istud mysterium præclarè nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluxerunt ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorum nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulo fusius disserendũ erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hîc se proferat, si tempus cum tempore compares, non dubium est. Nã id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu acccipere oportet illud Pauli, vmbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consilium est exinanire suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed comparatiuè, magnifacere quod nobis datum est, necui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias. *Deinde in Sacramentis noui Testamenti.* 1. Ioh. 5. 6. Ioh. 19. 34. Hom. in Iohãnem 20. & sæpe aliàs. Col. 2. 17.

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimẽ inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde acsi illa nõ aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihilo splendidius de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandẽ *Ex superioribus sequitur impiã esse scholasticorũ doctrinã de discrimine Sacramentorum Veteris & Nouæ Legis.* 1. Cor. 10. 3.

nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe:& eſcam illam Chriſtum interpretatur. Quis inane auſit facere ſignum illud quod veram Chriſti communionem Iudæis exhibebat? Et ſtatus cauſæ quam illic agit Apoſtolus, pro nobis non obſcurè militat. nã nequis frigida Chriſti cognitione, inaniq. Chriſtianiſmi titulo ac externis inſignibus fretus, Dei iudicium cõtemnere audeat: diuinæ ſeueritatis exempla in Iudæis ſpectanda exhibet: vt eaſdem quas illi dederunt, pœnas ſciamus nobis imminere, ſi iiſdẽ vitiis indulgeamus. Iam vt apta eſſet comparatio, oportuit oſtẽdere nihil eſſe inæqualitatis inter nos & ipſos in iis bonis quib. falsò gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit quæ animos ad ſpem impunitatis facere queat. Nec verò Baptiſmo noſtro plus tribuere fas eſt quàm ipſe alibi Circũciſioni tribuit, quum vocat ſigillũ iuſtitiæ fidei. Quicquid ergo nobis in ſacramentis exhibetur, id in ſuis olim recipiebant Iudæi, Chriſtum ſcilicet cum ſpiritualib. ſuis diuitiis. Quã habent noſtra virtutem, eã quoq. in ſuis ſentiebant: vt ſcilicet eſſent illis diuinæ erga ſe beneuolentiæ ſigilla in ſpem æternæ ſalutis. Si dextri fuiſſent interpretes epiſtolæ ad Hebræos, non ita fuiſſent hallucinati: ſed quum illic legerent legalib. ceremoniis expiata non fuiſſe peccata, imò veteres vmbras nihil habuiſſe momẽti ad iuſtitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per ſe nihil profuiſſe ſuis cultoribus, putarunt ſimpliciter figuras veritate vacuas fuiſſe. Apoſtoli verò conſilium eſt Legem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Chriſtum ventum fuerit, à quo ſolo pendet tota illius efficacia.

Huius erroris refutatio.

Rom.4.11.

Heb.10.1.

24 At obiicient quæ de Circunciſione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco eſſe apud Deum, nihil conferre, inanem eſſe. Eiuſmodi enim ſententiæ illam longè infrà Baptiſmum noſtrum deprimere videntur. Minimè verò. Id enim ipſum de Baptiſmo iure diceretur. Quinetiam dicitur, primùm à Paulo ipſo, vbi oſtendit Deum nihil morari externam ablutionem qua in religionem initiamur, niſi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perſeueret: deinde à Petro, dum Baptiſmi veritatem non in externa poſitam ablutione teſtatur, ſed bono conſcientiæ teſtimonio. At videtur alio etiam loco Circunciſionem manu factam penitus contemnere, dum eam cum Chriſti Circunciſione comparat. Reſpondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos diputat Paulus qui eam velut neceſſariam requirebant, quum eſſet iam abrogata. Monet igitur fideles vt omiſſis veteribus vmbris, in veritate inſiſtant. Vrgent (inquit) iſti magiſtri, vt corpora veſtra circuncidantur. Atqui ſpiritualiter circunciſi eſtis

1. Obiectio Scholaſticorum, de Circunciſione à Paulo extenuata.

1.Cor.10.5.

1.Pet.3.21.

Reſponſio, Apoſtoli conſilium explanans.

estis secundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior est quàm vmbra. Poterat autem quispiam contrà excipere, non ideo spernendam esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur, quibus tamen non fuisset externa Circuncisio superuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuisse Colossenses Christo consepultos per Baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismũ Christianis quod veteribus erat Circuncisio. ideóque sine illius iniuria non posse hanc iniungi Christianis.

15 At quod sequitur, & iam nuper citaui, difficilius est ad soluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbras rerum futurarum, corpus esse in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscientias: Legem habuisse vmbram futurorum bonorum, non imaginem rerum: cultores ex ceremoniis Mosaicis nihil perfectionis fuisse consequutos, & similia. Repeto quod iam attigi, Paulum nõ ideo vmbratiles facere ceremonias quòd nihil haberent solidi, sed quia eorum complementum, vsque ad Christi exhibitionem, quodammodo suspensum erat. Deinde non de efficacia, sed potius de modo significandi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, omnia signa velut absentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis suæ suíque adeò ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cũ pseudoapostolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse volebant: ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ. Hanc quoque scopum sequutus est author epistolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hîc de ceremoniis, non in sua vera & natiua significatione acceptis, sed ad falsam prauámque interpretationem detortis, nõ de legitimo earum vsu, sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum si separatæ à Christo ceremoniæ, omni virtute exuuntur? In nihilum enim redigitur quicquid est signorum vbi res signata tollitur. Sic Christus, vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crassæ eorum opinioni, dicítque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quòd si clariorem solutionem requiris, huc tendit omnium summa. Primò totum illum ceremoniarum apparatum, qui in Lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse euanidam ac nihili. Deinde sic in Christum respexisse vt eo demum in carne manifestato,

1. Obiectio, ex locis Scripturæ sumpta, qui vniuersam Legẽ cum omnibus ceremoniis & sacrificiis suis in totum tollere videntur.

Responsio 1.

2.

3.

4. Scopum authoris epistolæ ad Hebræos ostendens.

Ioh. 6. 27.

5. Quæ omniũ summam continet, & ad tres articulos reuocat.

complementum suum habuerint. Postremò eius aduentu oportuisse abrogari, non secus atque vmbra in perspicua solis luce euanescit. Sed quia longiorem adhuc de ea re sermonem in eũ locum differo quo Baptismum cum Circuncisione conferre institui, parcius nunc attingo.

3. *Obiectio, ex Theologis veteribus noui fœderis Sacramẽta immodice laudantibus.*

In prooemio enarr. Ps. 73.

Resp. illorum sententias & hyperbolicas esse: & non de efficacia, sed de modo significandi intelligendas.

Quæst. supra Num. ca. 33.

lib. 19. ca. 14.

Lib. 2. contra lit. Petil. ca. 37.

Hom. in Iohannem 26.

Hom. in Iohannem 45.

In Psal. 77.

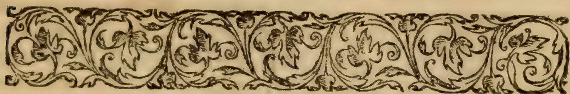
lib. 19. cõtra Faustum, cap. 13.

De doctrina christ. lib. 3.

Epist. ad Ianuarium.

26 Fortè miseros istos Sophistas deceperunt immodica etiã illa Sacramẽtorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quòd veteris Legis Sacramenta Saluatorem tantùm promittebant: nostra vero dant salutem. Has & similes dicendi figuras quum non animaduerterent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt, sed prorsus alieno sensu à veterũ scriptis. Nõ enim aliud illic voluit Augustinus quàm quod idem alibi scribit, Sacramenta Mosaicæ Legis Christum prænuntiasse: nostra verò annuntiare. Et contra Faustum, Fuisse illas promissiones rerũ complendarum: hæc indicia completarũ. acsi diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentẽ exhibere qui iam præstitus est. Porrò de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram: nostri verò temporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autẽ de re & efficacia senserit, pluribus locis explicat. vt quum dicit, sacramenta Iudæorum in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria. diuersa specie visibili, paria virtute spirituali. Item, In signis diuersis eadẽ fides: sic in signis diuersis, vt in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebant Patres eũdem spiritualem potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norũt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilẽ significationem, eundem potum spiritualẽ biberunt. Alibi, Idẽ in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, non specie. quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquam hac quoq; in parte aliquid differentiæ esse concedimus. Vtraque enim paternã Dei in Christo beneuolentiã ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testãtur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtrisq; Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo suprà disseruimus Veteris & Noui testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fidelissimum testem sæpius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstan-

ſtantiora. Huius quoq; rei breuiter admonitos eſſe lectores expedit, quicquid de opere operato nugati ſunt ſophiſtæ, nō modò falſum eſſe, ſed pugnare cum ſacramentorū natura, quæ inſtituit Deus vt fideles vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferāt. Vnde ſequitur, ea recipiendo nihil iſtos agere vnde laudē mereantur, vel in hac actione (quę eorū reſpectu merè paſſiua eſt) nullū illis poſſe opus adſcribi.

CAPVT XV.

De Baptiſmo.

Duæ ſunt partes huius capitis.

1 De duobus finibus Baptiſmi diſſertatio. De priore à ſectione 1. ad 12. De poſteriore, ſect. 13.

2 Altera pars ad 4. capita referri poteſt. 1. De vſu Baptiſmi, 14. & 15. ſect. 2. De miniſtri dignitate vel indignitate, 16. 17. 18. ſect. 3. De corruptelis quibus hoc Sacramentum fuit inquinatū. 19. ſect. 4. Ad quos ſpectet eius adminiſtratio, ſect. 20. 21. & 22.

BAPTISMVS ſignum eſt initiationis quo in Eccleſiæ cooptamur ſocietatem, vt Chriſto inſiti, inter filios Dei cenſeamur. Porrò in hunc finem nobis à Deo datus eſt (quod myſteriis omnibus commune eſſe docui) primùm vt fidei noſtræ apud ſe, deinde vt confeſſioni apud homines ſeruiret. Vtriuſque inſtitutionis rationem ordine proſequemur. Tria autem affert fidei noſtræ Baptiſmus, quæ & ipſa ſigillatim pertractanda ſunt. Hoc primum eſt quod nobis à Domino proponitur, vt ſymbolum ſit noſtræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) inſtar ſignati cuiuſdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata noſtra omnia ſic deleta, inducta, obliterata eſſe, ne vnquam in conſpectum ſuum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remiſſionem peccatorum. Proinde quibus viſum eſt Baptiſmum non aliud eſſe quàm teſſeram ac notam qua religionem noſtram apud homines profitemur, quo modo imperatoris ſui inſignia præferunt milites, in ſuæ profeſſionis notam: ij quod primum erat in Baptiſmo non perpenderunt. Id verò eſt, quòd à nobis accipiendus ſit cum hac promiſſione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore.

Baptiſmi definitio. *Eiuſdem primus finis.* *Qui in tribus potiſſimum conſtat.* *1. Quòd teſtetur peccatorum remiſſionem.* Matt. 16. 16.

2 In hunc ſenſum intelligendum quod à Paulo ſcribitur,

Hæc remissio peccatorum quibusdã Scripturæ testimoniis comprobatur.
Ephes.5.26.
Tit. 3.5
1.Pet.3 21.

Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mũdatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, nos secundum eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quòd Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed dũtaxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nã verbum vitæ & baptismũ aquæ simul connectit Paulus: acsi diceret, per Euangelium nobis nostræ ablutionis & sanctificationis nuntiũ afferri, per Baptismũ huiusmodi nuntium obsignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam, apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per aspersionem sanguinis Christi: qui per aquã, propter mundandi abluendíq; similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mũdari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinem verum esse atq; vnicũ nostrum lauacrũ? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutẽ referunt omnia quam ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quàm ab aliis omnibus mediis, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Nec ea præteritorum tantùm, sed etiam futurorum peccatorum est.

3 Neque verò existimandum est. Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis remedia in aliis nescio quibus sacramentis, perinde acsi illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factũ est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque adeo inter vltimos spiritus Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quã præposteram cautionẽ veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est, quocunque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitã ablui & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, & hac armandus animus, & de peccatorum remissione semper certus securúsque sit. Nam etsi semel administratus præteriisse visus est, posterioribus tamen peccatis nõ est abolitus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea sẽper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neque hinc tamẽ peccandi in futurũ licentia captãda est (vt certè hinc ad talem audaciã minimè instruimur) sed hæc doctrina iis tantùm traditur qui vbi peccauerunt, sub peccatis suis fatigati & oppressi gemunt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in confusionem ac desperationem ruant. Sic

Hinc tamen peccandi licentia minimè captanda.

Paulus

Paulus ait, Christũ factũ nobis esse propitiatorẽ, in remissionẽ praecedentium delictorum. Quo non negat perpetuam assiduámque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri : sed datum eum à Patre miseris tantùm peccatoribus significat, qui conscientiæ cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi prẹter iram & iudicium Dei prouocant. Rom.3.25

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant, quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendêre, vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nempe non sine Euangelij prædicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi emundari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod residuum est suo loco absoluam. Nihil autem mirum, si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt : vt puræ Dei institutione non contenti noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ sacramentum. Quòd si hæc in totam vitam nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eosdem quoque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, vt se inde confirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia, quam habemus in Christi sanguine.

Refutatur eorũ error, qui aliter sentiunt & inter Baptismũ & Pœnitentiam ita partiuntur, vt remissionem priorum Baptismo, sequẽtium verò pœnitẽtiæ assignent.

5 Alterum etiam fructum affert, qui nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos solùm exhortatur (acsi diceret, admoneri nos per Baptismum, vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longè altius repetit: nempe quod per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes, vt in eam inseramur. Et quemadmodum surculus substantiam alimentúmque ducit à radice, cui insitus est: ita qui Baptismum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ : simul Rom.6.3.

2. Secundus finis seu fructus Baptismi est, vt intelligamus nos in mortificationem & nouam vitam vnà cum Christo inseri.

etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiã desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quòd circuncisi sumus, & exuimus veterẽ hominem, postquam per Baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaq; primùm gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

Col. 2. 12. Tit. 3. 5.

3. Vt sciamus nos sic ipsi Christo esse vnitos, vt omniũ eius bonorum simus participes.

6 Postremò & hanc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortem & vitam Christi nos insitos esse: sed sic ipsi Christo vnitos vt omniũ eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore dedicauit, & sanctificauit, vt communem eum nobiscum haberet, ceu firmissimum vnionis ac societatis, quam nobiscum inire dignatus est, vinculum. vt Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complementum in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptismi obiectum. Proinde mirũ non est si in eius nomen baptizasse narrantur Apostoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iussi fuerãt. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorũ Dei, in Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest, quin Patris simul & Spiritus nomen inuocet qui in Christum baptizat. Ideò enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum conciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & spirituali natura. Quamobrem nostræ tum purgationis, tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum cõsequimur, & quodammodò distinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ, in remissionem peccatorum: pœnitentiæ verbo huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablutionem.

Act. 8. 16. & 19. 5.

Mat. 28. 19.

Secũdus & tertius finis tam in Iohannis quã Apostolorũ Baptismo est perspicuus.

In hunc finem Baptismus Iohannis & Apostolorum vnus idémque prorsus est.

7 Quo etiam certissimum fit, idem fuisse prorsus Iohannis ministerium, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptismum faciunt diuersæ manus, quibus administratur: sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In vnã doctrinã Iohãnes & Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in nomẽ Christi, à quo pœnitentia & peccatorum remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnũ esse Dei, per quẽ tollerentur peccata mundi, vbi eum hostiã fecit Patri acceptam, propitiatorem, iustitiæ salu-

Iohan. 1. 29.

ſalutíſque authorem. Quid ad hanc confeſſionem addere poterant Apoſtoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero diſcernere veteres contendunt, quorum non tanti eſſe nobis debet calculus vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo potius auſcultet, neganti in Iohannis Baptiſmo comprehenſam fuiſſe peccatorum remiſſionẽ quàm Lucæ contra aſſerenti, Iohannem Baptiſmum pœnitentiæ prædicaſſe in peccatorum remiſſionem? Nec recipienda eſt illa Auguſtini argutia, in ſpe dimiſſa fuiſſe peccata Baptiſmo Iohãnis, Chriſti Baptiſmo re ipſa dimitti. Quum enim Euangeliſta clarè teſtetur, Iohannem in ſuo Baptiſmo remiſſionem peccatorum pollicitum fuiſſe: quid extenuare hoc elogium opus eſt, quum nulla neceſſitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quæret, non aliam inueniet quàm quod in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apoſtoli in eum qui iam ſe exhibuerat.

Hom. in Mat. 14. *Luc. 3. 3.* *Li. 5. de Bapt. contra Donatiſt. cap. 10.* *Luc. 3. 16.* *Act. 19. 14.*

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione effuſæ ſunt, nihil ad ſtatuendam baptiſmatum diuerſitatem attinet. Siquidẽ Baptiſmus quem ipſo adhuc in terris agente, Apoſtoli adminiſtrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm baptiſmus Iohannis. Quin ne poſt aſcenſionem quidẽ, Spiritu ſupra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiamſi in nomen Ieſu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittũtur qui manus imponant. Hoc ſolum veteribus impoſuiſſe arbitror, vt hunc ad illum præparationẽ duntaxat eſſe dicerent, quòd legebant rurſum à Paulo baptizatos qui Iohannis baptiſmum ſemel ſuſceperant. Sed quam hîc ſint hallucinati, alibi ſuo loco clariſſimè explicabitur. Quid ergo eſt quòd Iohannes dixit, ſe quidem aqua baptizare: venturum autem Chriſtũ qui baptizaret Spiritu ſancto & igni? Paucis expediri hoc poteſt. Non enim Baptiſmum à Baptiſmo diſtinguere voluit, ſed perſonam ſuam cum Chriſti perſona contulit, ſe miniſtrum eſſe aquæ, illum Spiritus ſancti datorem: & hanc virtutem viſibili miraculo declaraturum quo die Spiritum ſanctum Apoſtolis ſub linguis igneis mitteret. Quid Apoſtoli iactare vltrà potuerũt? Quid & qui hodie baptizant? ſunt enim exterioris duntaxat ſigni miniſtri, Chriſtus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbique docent, in primíſque Auguſtinus, cui hæc præcipua eſt fultura contra Donatiſtas, Qualiſcunque ſit qui baptizat, vnum tamen Chriſtum præeſſe.

Obiectio eorum qui Iohãnis Baptiſmum ab Apoſtolorum Baptiſmo diuerſũ eſſe ſtatuunt diluitur. *Act. 8. 14. 17.* *Act. 19. 3. 5.* *Matt. 3. 11.* *Act. 2. 3.*

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus in populo Iſrael adumbrata ſunt: quem eã ob cauſam Apoſtolus dicit in nube & in mari fuiſſe baptizatum. Mortificatio figurata eſt quũ Dominus è manu Pharaonis, & crudeli ſerui-

Denique Baptiſmi beneficia in populo Iſrael per tranſitum maris & refrigerium nu-

Eis adumbrata sunt. tute eos asserẽs, viam illis strauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipsum, & Aegyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus imminebant, submersit. Nam & ad hunc modum in Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Aegypti captiuitate, h. e. è peccati seruitute, sua virtute eductos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolũ. quanquam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verùm vt Aegyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hic noster adhuc quidem minatur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube, purgationis symbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus opposita nube operuit, & refrigerium præstitit, ne inclementiore solis ardore deficerent, & tabescerent: ita in Baptismo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei seueritas, quæ verè est flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etsi verò tunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipiscendæ ratio quàm in illis duabus gratiis, noluit Deus vtriusque tessera vetustos patres quos hæredes adoptauerat, priuare.

1 Cor. 10. 2. Exod. 14. 21. & 26.

Num. 9. 14.

Obiectio aliorũ qui statum quẽdam perfectæ instaurationis post Baptismũ somniant.

10 Iam perspicuum est quàm falsum sit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alij persistunt, per Baptismum solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuersam posteritatẽ propagata est, atque in eandem iustitiam naturæq; puritatem restitui quã obtinuisset Adam si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate stetisset. Tale enim doctorum genus, nunquam quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quæ gratia Baptismi esset, assequutum est. Iam verò antè disputatum est, peccatum originale esse naturæ nostræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiã opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaque duo, distinctè obseruanda: nempe quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersíque, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò cõuictíque coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Atq; adeò infantes quoque ipsi suam secum damnationem à matris vtero afferunt: qui tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. Imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismũ fideles fiunt. quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidámq; remissionem factam esse, & culpę quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda: iustitiam quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtinere

Responsio: Originalis prauitas remanet post Baptismũ.

Gal 5. 13.

Et est in ipsis infantibus.

Ipsi autẽ sunt electi Dei baptisati, imputatione iustitiæ duntaxat in hac vita.

nere populus Dei pᵽtest, nẽpe imputatione dũtaxat: quia pro iustis & innocentibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alterum est quod hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas perpetuò efflat, aut scaturigo aquã sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquã planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non facessat: sed tantùm ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabũt in nobis reliquię peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autẽ se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantùm ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & pungunt ur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credãt, quum à sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tẽdunt: nẽpe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitę mortalis interitu perficietur. Interea & strenuè certare, & ad progressum se animare, & ad plenam victoriã stimulare nõ desinãt. Nã & hoc magis acuere debet eorũ conatus, quòd sibi postquã diu enixi fuerint nõ parũ adhuc negotij restare vidẽt. Sic habẽdũ est, baptizamur in mortificationẽ carnis nostræ, quę à Baptismo in nobis inchoatur, q̃uã quotidie prosequimur: ᵽficietur autẽ quũ ex hac vita migrabimus ad Dominũ.

Ea autem originalis corruptio toto vitæ huius curriculo piis negotiũ facessit.

Nec inde tamẽ peccandi licentiã arripiũt: imo cautius & tutius ambulãt in viis Domini.

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quod Apostolus Paulus sexto & septimo ad Rom. capite clarissimè exponit. Postquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia nõ essemus operũ meritis accepti Deo: subiũgit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrhã habere in baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittant in suis mẽbris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus: ne propterea deiicerẽtur, adiicit cõsolationem, quòd non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, insolescere posse Christianos, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio: & simul quis sit Legis vsus, quam quæstionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram

Prauitatẽ illã piis facessere negotiũ exẽplo & testimonio Pauli Apostoli ostenditur. Rom. 6. 14.

impotentiã & miseriam confiteamur. Porrò quia prauitas illa naturæ non tam facile apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exéplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuã sibi luctam esse cum reliquiis carnis suæ, séq; vinctum misera seruitute detineri quominus se totum diuinæ Legis obedientiæ consecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quod si filij Dei captiui in carcere detinentur quandiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vsum consolationé, nihil esse dãnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui cõmunionem inseruit, in Ecclesię societatem per baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiam si à peccato obsideãtur, atque adeò peccatum in se circunferant, reatu tamen & dãnatione esse absolutos. Hęc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur.

Rom. 7.24.

Secũdus finis Baptismi, est vt nostra apud homines confessioni seruiat: & quomodo id fiat.

Rom. 8.1.

13 Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est qua palàm profitemur nos populo Dei accenseri velle: qua testamur nos in vnius Dei cultũ, in vnam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram publicè affirmamus, vt non modo laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuũ esse debet, & cæteri nostro exemplo ad eadem studia incitẽtur. Huc respiciebat Paulus, quũ interrogaret Corinthios annõ in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quòd in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidẽ illi suã apud homines obstrinxisse, vt confiteri amplius aliũ nõ possét præter solũ Christũ nisi cõfessioné abnegare vellét quã in Baptismo ediderant.

Altera capitis pars in 4. partes distincta.

1. De vsu Baptismi, quantũ ad fidei confirmationem.

1. Cor. 1.13.

14 Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendíque ratio indicare promptum est. Nam quatenus erigẽdæ, alendæ, confirmandæque fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius autoris: certum persuasúmque habere cõuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorum memoriã abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui cõcupiscentiæ nostræ vires eneruat: imò qui in vnũ coalescit nobiscum, vt eum induti, filij Dei censeamur. Hæc, inquam, tam verè certóque animæ nostræ intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrũ extrà ablui, submergi, circũdari. Isthęc enim siue

analo-

analogia,ſiue ſimilitudo,certiſſima eſt ſacramentorum regula, vt in rebus corporeis ſpirituales conſpiciamus,perinde acſi coram oculis noſtris ſubiectæ forēt,quando iſtiuſmodi figuris repræſentare Domino viſum eſt , non quia ſacramento tales gratiæ illigatæ incluſæque ſint,quo eius virtute nobis conferantur: ſed duntaxat quia hac teſſera voluntatē ſuam nobis Dominus teſtificatur:nempe ſe hæc omnia nobis velle largiri. Neque tātùm nudo ſpectaculo paſcit oculos : ſed in rem præſentem nos adducit,& quod figurat,efficaciter ſimul implet.

15 Huius documentum ſit Cornelius Centurio,qui peccato- *Cōfirmatio,Cornelij & Pauli exēplo illuſtrata.*
rum remiſſione,qui gratiis Spiritus ſancti viſibilibus iam antea donatus, baptizatus eſt:non largiorem remiſſionē è Baptiſmo petens,ſed certiorē fidei exercitationem: imò fiduciæ argumē- Act.10.48.
tum ex pignore.Obiecerit forte aliquis,Cur igitur Paulo dice- Act.9.17.
bat Ananias vt peccata ſua per Baptiſmū ablueret, ſi baptiſmi ipſius virtute peccata nō abluuntur?Reſpondeo,Dicimur accipere,obtinere,impetrare,quod,quantū ad fidei noſtræ ſenſum, nobis à Domino exhibetur,ſiue id tum primū teſtatur , ſiue teſtatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias,Vt certus ſis,Paule,remiſſa tibi eſſe peccata,baptizare. Promittit enim Dominus in Baptiſmo remiſſionem peccatorum. hanc accipe , & ſecurus eſto. Quanquam mihi animus nō eſt Baptiſmi vim extenuare, quin ſigno accedat res & veri- *De vſu Baptiſmi,quantū ad fidei cōfeſſionē.*
tas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc ſacramento,quēadmodum ex aliis omnibus nihil aſſequimur niſi quantum fide accipimus. Si fides deſit,erit in teſtimoniū ingratitudinis noſtræ,quo rei coram Deo peragamur, quia promiſſioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confeſſionis noſtræ ſymbolum eſt,teſtari eo debemus fiduciam noſtram in Dei miſericordia eſſe,& puritatem noſtram in peccatorum remiſſione , quæ parta nobis eſt per Ieſum Chriſtum: nóſque in Eccleſiam Dei ingredi,vt vno fidei & charitatis conſenſu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc poſtremum voluit Paulus,quum inquit in vno nos omnes Spiritu ba- 1.Cor.12.14.
ptizatos eſſe,vt vnum corpus ſimus.

16 Porrò ſi verum eſt quod conſtituimus, ſacramentum *2.De indignitate ſiue dignitate miniſtri.Nihil hac Baptiſmo afferri vel auferri.*
non ex eius manu æſtimādum eſſe à quo adminiſtratur, ſed velut ex ipſa Dei manu,à quo haud dubiè profectū eſt:inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atq; inter homines,ſiqua miſſa epiſtola fuerit,modò ſatis & manus & ſignum agnoſcatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit : ita nobis ſufficere debet manū & ſignū Domini noſtri in ſacramentis ſuis agnoſcere,à quocunq; tandem tabellario deferantur.His Donatiſtarū error pulchrè refutatur:qui vim ac pretium ſacramenti me-

tiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistę nostri, qui ritè nos baptizatos pernegāt, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati sumus. Itaque anabaptismū furiosè vrgent. Aduersus quorū ineptias satis valida ratione muniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, non in nomē alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus sancti. idcóq; Baptismum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tandē administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamē in suæ ignorātiæ vel sacrilegij cōsortiū nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suū, sed Dei nomē inuocauerūt, nec in aliud nomen nos baptizarūt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusā promissionē de peccatorū remissione, mortificatione carnis, viuificatione spirituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circūcisos: neque propterea irritū fuit signū vt iterari necesse foret, sed ad genuinā originē redire satis fuit. Quod obiiciūt, in conuentu piorum debere Baptismum celebrari, nō efficit vt totā eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omníque inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quāuis eam idololatræ corrumpāt. Nam quū olim multis superstitionibus vitiata esset circūcisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desiit. nec Iosias & Ecechias, quū ex toto Israele colligerēt qui defecerant à Deo, ad alteram eos circuncisionem vocarūt.

Matt. 28. 19.

Vnde sequitur rebaptizādos non esse qui sub Papismo baptizati sunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat, non tenuisse: promissionē tamē ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmā veracémque mansisse. Etiamsi omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse nō desinit: etiamsi omnes perditi, Christus tamē salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore nō profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi Dei gratia, resipiscere cœpimus, cæcitatem nostrā & duritiem cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promissionem ipsam non euanuisse credimus: quin potius sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatē sepulta fuit: nunc igitur eam per fidē recipiamus. Quāobrem vbi ad resipiscentiam

Nec satis firmū est quod Catabaptistæ ab effectis ducunt argumentum, quia post Baptismū aliquot annis cæci & increduli mansimus.

Rom. 3. 3.

Nā Dei promissio firma permanet.

ſcentiam Iudaicum populũ Dominus inuitat, de altera circuncisione nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vtcunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Domini institutione, firmũ inuiolabiléque semper manebat. Sola ergo resipiſcentiæ cõditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circuncisione Deus percusserat: quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursum polluerant, & cuius effectum extinxerant. *Et Deus Iudæos ad resipiſcentiã inuitans iterũ circuncidi non iubet.*

18 Verùm igneum sibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra confessione, idẽ prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est: queẽadmodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in verã religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur, quempiam fuisse Iohannis κακόζηλον qui priori Baptismate in vanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quod se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos, etiamsi minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse destitutos qui tot Scripturæ testimoniis celebratur. Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est acsi dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo, fuisse illud verum Iohannis Baptisma, & vnum idémque cum Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volũt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidam interpretantur, tãtùm syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti, hoc est, gratias Spiritus visibiles per manuũ impositionem datas: quas Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordari Apostoli dicuntur verborum Domini de baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúsque familiam & cognationem effusas vidisset. Nec repugnat quod postea subditur, Quũ imposuisset illis manus, descendebat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primum rei summam proponunt, deinde fusius explicãt. Quod ex ipso verborum contextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et quum impo-

Act. 19.3.5. *Illud etiã valde infirmũ est, quod exemplo Pauli se muniunt, acsi ille discipulos quosdã rebaptizasset.*

Baptisma Iohãnis, & quid sit baptizari in nomine Iesu.

Act. 1.5.

Act. 11.16.

fuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus descēdebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit Baptismus. Quòd si priorem Baptismum ignorantia vitiat, vt sit altero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apostoli, qui toto post baptismum suum triennio vix modicam sincerioris doctrinæ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina sufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini misericordia, quotidie in nobis corriguntur?

3. De corruptelis quibus inquinatum fuit hoc sacramentum.

19 Mysterij vis, dignitas, vtilitas & finis satis iam, nisi fallor, liquere debēt. Quod ad externum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi institutio valuisset, quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi præcepto, aqua baptizari, inuēta est benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate: exsufflatio verò ianuam ad Baptismum aperire visa est. Etsi autem me non latet quàm vetusta sit aduentitiæ huius farraginis origo: respuere tamen mihi & piis omnibus fas est, quicquid ad Christi institutionem addere ausi sunt homines. Quum autem videret Satan stulta mundi credulitate abique negotio ferè inter ipsa Euangelij exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora ludibria prorupit. hinc sputum & similes nugæ palàm in Baptismi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis discamus nihil vel sanctius esse, vel melius, vel tutius quàm vnius Christi authoritate contentos esse. Quanto igitur satius erat, omissis theatricis pompis, quæ simpliciū oculos perstringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis esset, in cœtu fidelium ipsum repræsentari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionem, qua sit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: remitti demū cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia, quæ à Deo authore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissimè effulgeret. Ceterùm mergatúrne totus qui tingitur, ídque ter an semel, an infusa tantùm aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionum diuersitate Ecclesiis liberum esse debet. Quanquam & ipsum baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

Incātatio aqua. Cereus. Chrisma. Exsufflatio.

Sputum & similes nugæ, quibus multifariā & mirū in modū seculis aliquot anteactis hominū inuentis Baptismus vitiatus est.

Christiani ac sinceri Baptismi forma & ritus.

Immersio libera esse debet.

4. Ad quos spectet Baptismi administratio.

Non ad priuatos homines aut ad mulieres: sed ad Ecclesiæ ministros.

20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperam fieri si priuati homines Baptismi administrationem sibi vsurpent: est enim pars Ecclesiastici ministerij, tam huius quàm Cœnæ dispēsatio. Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuslibet mandauit

dauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos cōstituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc seculis, adeóque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit, vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus, qui hunc morem vel tenebant, vel patiebātur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus, quum dicit, Et si laicus necessitate compulsus Baptismū dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse repetēdum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vrgeat, aut nullum, aut veniale delictū est. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. At periculum est, ne is qui ægrotat, si absque Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes nostros, antequā nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, seminíque nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionē effectui suo sufficere per se neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis, pauci animaduertunt: ideóq. minus sibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes, quibus aqua tingi non contigit, nostra conditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Lege. venisse enim Christus censebitur, non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tunc ante octauum diem saluti conferendæ per se erat satis efficax, nunc absque signi adminiculo rata non esset.

Vnde priuatorum & mulierum Baptismus.

Lib. contra epist. Parm. 2.c.13.

Cap. 100.

Hæc profana corruptela refutatur.

21 Qualis verò ante natum Augustinum consuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officij sortem sibi vendicet. Eiusdem rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat, quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet, eorum qui contrà sentiunt responsio, multū scilicet differre communem vsum ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibrium esse pronuntians dare fœminis baptizandi licentiam nihil excipiat, satis apparet corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docens, nullam restrictionem addit.

A Tertulliano & Epiphanio etiam explosa est.

Lib. contra hæreses 1.

Obiectio, Sephoræ exemplo cõfirmata. 22 Intempestiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus, postquam illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset, placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultũ. Sed aliis validis rationibus probatur insciтè ad imitationem trahi quod egit stulta mulier. Si diceremfuisse aliquid singulare quod in exemplum trahi non debet, ac præsertim quũ nusquã legatur olim circuncidendi speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circuncisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eosdem constituit Euangelij præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum. In muliebri igitur Baptismo multo grauius peccatur, vbi regulam à Christo traditam violari palàm est, quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuisse propositum quàm vt Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic cõuitiatur, vt Deo quoque succenseat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palàm est: quia Deo & marito obstrepit, quòd filij sanguinem fundere cogitur. Adde quòd si in alijs omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsente marito circuncidit filium, non priuato quopiã homine, sed Mose primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israële surrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. Sed hãc cõtrouersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, nõ arceri à regno cælorum infantes quos è præsenti vita migrare continget, antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi, nisi in eo acquiescimus, ac si per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo, neq; ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, nõ quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inualidæ, conferat, sed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primùm fiant, qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potius signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittendo signo nec socordia est, nec contemptus,

Marginalia: Exod. 4.25. — *Responsio 1.* — Matth. 28. 19. — Hebr. 5. 4. — Rom. 14. 23. — *Responsio 2.* — *Resp. 3. infantes non arceri à regno cælorum, quos mori continget, priusquam aqua mergi datum fuerit, modò contemptus & neglectus absint.*

ptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multo igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, vt non aliunde sacramenta petamus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur. *Baptismus vnde petendus.*

CAPVT XVI.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.

Partes huius capitis:

1 Orthodoxæ de pædobaptismo doctrinæ confirmatio, sect. 1. 2 3 4, 5 6 7. 8 & 9.
2 Dilutio argumentorũ quæ Anabaptistæ aduersus pædobaptismum proponunt, à sect. 10. ad 31.
3 Serueti speciales obiectiones refelluntur, sect. 31. & 32.

Voniam autem hoc seculo phrenetici quidam spiritus ob pædobaptismum graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorum furias appendicem hîc subiiciam. Quæ sicui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tanti esse nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtramque redimendam cõducat. Adde quòd disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clarius explicando non parum habitura sit momenti. Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptismum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauáque curiositate inuectum, stulta deinde facilitate vsu temere receptum. Sacramentum enim nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid si re probè animaduersa eiusmodi calumniam falso ac iniquè sanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptismi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam destitui

Disputationis de Pædobaptismo necessitas. Vid. Calu. in instruct. adu. Anabapt. artic. 1.

Vtilitas.

Pædobaptismus ortus à Deo.

comprobatum fuerit, cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

Id ex promissionum consideratione demonstratur.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum considerationem, nõ in externis duntaxat ceremoniis sitam esse: verùm à promissione pendere potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaq; qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat, & corporeo spectaculo: sed eã potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quę illic repræsentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ aspersionis. Rursum qui his contemptim prçteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsum habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis comprobata est quàm vt lõgius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit, peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hîc primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

Genes.17.10.

Quæ pædobaptismi vim & naturam ostendunt.

Quales autem sint promissiones aquæ symbolo annexæ, non melius perspici potest, quã in circuncisionis institutione.

3 Quoniam autem ante institutum baptismum, eius vice, populo Dei Circuncisio erat: quid inter se differant, qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circuncisionem Abrahæ seruandam mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiam sufficientiamque esse rerum omnium, qua Abraham manum eius omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitę promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducens ad euincendã fideliũ immortalitatem & resurrectionem. Neq; enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesiis demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circuncisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à testamentis promissionis fuisse colligit. quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum acces-

Matt.22.32.
Luc.20.38.
Ephes.2.12.

accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur, promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. Pòst ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in sinceritate & innocẽtia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circuncisionem, Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticum populũ exhortatur ad præputiũ cordis Domino circumcidendum, propterea quòd selectus sit in populũ Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahæ posteritatem in populum sibi cooptat, circuncidi præcipit: ita Moses corde circuncidi oportere pronuntiat, enarrãs scilicet quæ sit istius carnalis circuncisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc testimonia congerere non sit opus quę sponte passim occurrunt. Habemus ergo spiritualem promissionem in Circuncisione Patribus editã qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. Præterea vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrunq; istorum residet: ita & circuncisionis esse cõstat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentiũ omnium benedictio. Cui gratiæ obsignandæ, Circuncisionis signum additur. Deut. 10.16. Deut. 30.6.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternę. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamẽtum quo istarum rerum complementũ nititur, in vtroque vnũ. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietas æstimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circuncisioni conuenit, ad Baptismũ simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationẽ ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circuncisio, quia tessera Iudæis quædam erat qua se in populum familiámq; Dei adoptari fiebant certiores, ac ipsi etiã vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus ille erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo initiamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparet, Baptismũ in Circuncisionis

Atqui promissio & res figurata in Circuncisione & in Baptismo adeo vnum idémq; est vt nulla dissimilitudo, nisi in exteriore ceremonia reperiatur.

Rom. 12.3. & 6.

locum subiisse, vt easdem apud nos partes obeat.

Vnde sequitur, nō minus Baptismum infantibus Christianorum, quàm Circuncisionem Iudæorum liberis competere: nec à signo arceri debere, qui rei signatæ sunt participes.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communicetur: nónne nimium illū ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem aduertere non sustineat? Cuius siqua habeatur ratio, cōstabit proculdubio infantibus meritò administrari Baptismum, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circuncisione dignatus est quin eorū omnium participes faceret quæ per Circuncisionem signata tunc fuerunt. Alioqui meris præstigiis ludificatus esset populū suū, si fallacibus symbolis eos lactasset. quod solo auditu horrendū est. Disertè namque pronuntiat, Circuncisionem infantuli, loco sigilli futuram ad obsignandam fœderis promissionē. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis non minus hodie competit, quàm sub Veteri testamento ad Iudæorū infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur? si veritatē obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam signū exterius in sacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, vtrū, quæso, pluris censebimus? Sanè quum signum videamus verbo seruire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Quum ergo ad infantes destinetur Baptismi verbum: cur signum, hoc est verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, si nullæ aliç suppeterēt, abundè sufficeret ad confutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur statū fuisse diem Circuncisioni, planè tergiuersatorium est. Nos iam certis diebus non esse Iudæorum instar alligatos concedimus: verùm quādo Dominus, vtcunque nullum diem præscribat, declarat tamen sibi placere vt solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes: quid vltra quærimus?

Obiectio, de stato die circuncisionis, diluitur.

Alterum argumentum, ex fœdere quod cum Abrahamo Dominus pepigit.

1.Cor.7 14.

Genes.17. 12.

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentissimū est, quod semel cū Abrahamo Dominus fœdus percussit, nō minus hodie Christianis constare, quàm olim Iudaico populo: adeóq; verbū istud nō minus Christianos respicere, quā Iudæos tum respiciebat. Nisi fortè arbitramur, Christum suo aduentu Patris gratiam imminuisse aut decurtasse. quod execrabili blasphemia non vacat. Quamobrem & Iudęorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione sancti censentur Christianorū liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine. Iam quum Dominus statim post fœdus cum Abrahamo percussum, id ipsum in infantibus consignari exteriori sacramēto præceperit, quid causæ dicēt Christiani quominus hodieque

ipsum

ipſum teſtificentur, atque obſignent in ſuis liberis? Neque mihi obiiciat quiſpiam, non alio quàm Circunciſionis ſymbolo quod iampridem abolitũ eſt, Dominum præcepiſſe fœdus ſuũ confirmari. Reſpondere enim promptum eſt, ipſum, pro Veteris teſtamenti tempore, circunciſionem inſtituiſſe confirmãdo ſuo fœderi: ea vero abrogata, manere tamen ſemper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communẽ habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri cõuenit quid veriſque ſit commune, quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœdus commune eſt, communis eius confirmandi cauſſa. Modus confirmãdi tantùm diuerſus eſt, quòd erat illis Circuncifio, in cuius vicem Baptiſmus nobis ſucceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſeminis ſui ſalute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factum fuerit vt obſcurior & minus teſtata ſit nobis Dei gratia quàm ante Iudæis erat. Id ſi dici nõ poteſt citra extremam Chriſti contumeliam, per quẽ infinita Patris bonitas luculentius ac benignius quàm vnquam in terras effuſa fuit, & hominibus declarata: fateri neceſſe eſt, non malignius ſaltem ſupprimendam, nec minore teſtimonio illuſtrandam quàm ſub obſcuris Legis vmbris.

Obiectionis dilutio.

Tertium arg. Christi aduentu factum non eſt vt obſcurior minúſque teſtata ſit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat.

7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus intelligat ipſum amplificandæ potius quàm limitandę Patris miſericordiæ aduenisse, comiter oblatos ſibi infãtes amplectitur, diſcipulos obiurgans qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum eſſet regnum cęlorum, à ſe abducerent, per quem ſolum patet in cælum ingreſſus. Verùm quid ſimile (dixerit quiſpiam) Baptiſmo cũ hoc Chriſti amplexu? neque enim baptizaſſe illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſſe, & illis bene precatus. Proinde ſi eius exemplũ imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Chriſti geſta paulo attentius reputemus quàm tale genus hominũ. Neq; enim hoc leuiter eſt prætereũdum quòd infantes ſibi offerri Chriſtus iubet, addita ratione, Quoniam taliũ ſit regnum cælorum. Ac poſtea voluntatem ſuã opere teſtatur, dum ipſos amplexus, precatione benedictionéque ſua Patri cõmendat. Si adduci Chriſto infantes æquũ eſt, cur non & ad Baptiſmum recipi, ſymbolum noſtræ cum Chriſto communionis ac ſocietatis? Si eorũ eſt regnum cælorũ, cur ſignum negabitur, quo velut aditus aperitur in Eccleſiam, vt in eã cooptati, hæredibus regni cæleſtis adſcribãtur? Quàm iniqui erimus, ſi abigamus quos Chriſtus ad ſe inuitat? ſi quos ſuis donis ornat, ſpoliemus? ſi excludamus quos ipſe vltrò admittit? Quòd ſi diſcutere volumus quantũ à Baptiſmo abſit quod illic egit Chriſtus, quãto tamen maiore in pretio habebimus Baptiſmũ (quo teſtificamur infantes in Dei fœdere contineri) quã ſuſceptionem, am-

Quartum arg. à dicto Christi infantes comitèr amplectentis.

Mat. 19. 13.

Exceptio.

Reſponſio, Chriſti factum diligenter expendens & ad pædobaptiſmum appoſitiſſimè accommodans.

plexum, manuum impositionem, precationē, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se sanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nitūtur, nihil quàm suam ignorantiam produnt. argutantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendū iā essent idonei. Sed ab Euangelistis βρέφη καὶ παιδία, nominantur: quibus verbis significant Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro accedere. En quales cogātur decipulas texere, qui aduersus veritatem obduruerunt. Porrò quod iactāt regnum cęlorū infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, nō ipsorum, nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se non alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quàm verā infantiā notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnū cælorū. Quòd si infantes comprehendi necessarium est, minimè obscurum erit, per dictionē Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

Instantia. *Responsio.* *Alia instantia.* *Responsio.*

8 Nemo iam est qui non videat pædobaptismum nequaquā humanitus fabrefactum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosè nugantur, qui obiiciunt nusquā reperiri, vel infantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Etsi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mentio: quis inde, nisi insanus, ratiocinetur non fuisse baptizatos? Si quid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed enim hîc fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudicium est, quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euidenter conspicimus & infantibus non minus competere quàm natu grandioribus. Eo itaq; priuari nequeūt, quin Dei authoris voluntati fraus manifesta fiat. Quòd autem apud simplicem vulgum disseminant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem prӕteriisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissimè mentiuntur. siquidem nullus scriptor tam vetustus, qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

Obiectio, nullos infantes per Apostolorum manus fuisse baptizatos. *Responsio 1. Act. 16. 15. & 23.* *2.* *Obiectio, Pædobaptismum esse rem nouam.* *Responsio per negationem.*

9 Superest vt breuiter indicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat, cùm ad infideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tū ad ipsos qui sacra aqua tingūtur, infantes: ne quis ceu inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquā si cui in mentē venit, Pœdobaptismū hoc prætextu irridere, circūcisionis

Vsus & fructus duplex pædobaptismi.

nis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod nō in hāc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verùm aliis armis nos instruit Deus quibus eorū stoliditas retūdatur. Neque enim sancta hęc eius institutio, qua fidem nostrā eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionē pio parēti datam confirmat, ac ratum esse declarat quod Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primùm amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua simul ad redamādum tam pium Patrem vehementius incitātur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorū saluti sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tantum illi hac in re indulgere voluit. Proinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexātur, officij sui esse cogitēt, ipsos misericordiæ symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiorem animare fiduciam, quòd pręsenti oculo fœdus Domini filiorum suorum corporibus insculptū cernunt. Nonnihil rursum emolumenti pueri è suo Baptismo capiunt, quod in corpus Ecclesiæ insiti, aliis membris sunt aliquāto cō mendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad serium Dei colēdi studium non mediocriter stimulantur, à quo in filios solenni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoscere Patrem possent. Denique terrere nos summopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, siquis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia respuatur & quasi eiuretur.

1. Parētum respectu.

Exceptionis dilutio.

2. Puerorum item baptizatorum.

10 Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionem furiosæ quædam belluæ impetere non cessant. Principiò, quoniam similitudine Baptismi & Circuncisionis vltra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nā & res signari varias, & fœdus omnino diuersum, & appellationē puerorū nō eandem esse dicūt. Atqui dum illud primum instituunt probare, Circuncisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram. quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quā Ba-

Secunda pars capitis, anabaptistarum argumenta proponens.

Gen. 17. 14.

1. A dissimilitudine Circuncisionis & Baptismi quā constituunt triplicem. 1. Res signari varias. 2. Fœdus esse diuersum.

3. Puerorum oppoliationem esse figuratam. Resp. 1. res varias non signari nec fœdus esse diuersum.

ptismum & Circuncisionem mortificationis esse signa. Hinc cóstituimus, in huius vicem illũ esse suffectum, quo idipsum nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat. In asserenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam dissipant & corrumpunt, neque vno in loco: sed ita vt nihil saluum aut integrũ relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingunt vt pecudum similiores sint quàm hominum. Quibuscũ scilicet percussum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis subsidant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam (non secus ac porcorũ gregem in hara saginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circuncisionem eique annexas promissiones citamus, Circuncisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

Resp. 2 amplior de fœdere quod in Baptismo & circuncisione nõ esse diuersum ostenditur: siue signa siue res significata spectentur.

Col. 2. 11.

11 Sanè si literale signum erat Circuncisio, nihilo secius de Baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Colos. 2. nihilo magis alterum altero spirituale facit. Dicit enim nos in Christo circuncisos Circuncisione non manu facta, deposito corpore peccati quod in carne nostra habitabat: quam Circuncisionem Christi vocat. Post in eius sententiæ explicationem subiungit, Nos per Baptismum Christo consepultos. Quid sibi vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementũ Circuncisionis quoniam rem vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christianis Baptismum quod antè fuerat Iudæis Circuncisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque signi & quæ illis repræsentantur mysteria inter se conuenire: lógiꝰ in præsens nõ immorabimur. Tãtùm fideles admonebo, me tacente vt secum reputent an terrenum ac literale habendum sit signũ cui nihil subest nisi spirituale & cæleste. Verùm, ne fumos suos simplicibus vendant, obiectum vnum quo impudentissimum hoc mendacium prætexunt, in transcursu diluemus.

Gen. 15. 1. & 13.

Certo certius est, primarias promissiones, quibus continebatur quod sub Veteri testamẽto cum Israelitis fœdus Deus sanciuit, spirituales fuisse, & ad æternam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quã toto animi affectu aspirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus etiam dicimus spem illam promissionum spiritualiũ fuisse confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ pollicitus est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiiciat, addit alteram de possessione terræ Chanaã promissionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque

genti

genti Iudaicæ terrenæ promiſſiones datæ ſunt: vt ſpiritualis promiſſio, ceu caput, primas ſemper teneat quò illæ referantur. Atque hæc quoniam vberius in diſcrimine Noui & Veteris teſtamenti tractaui, nunc leuius perſtringo.

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiūt, filios Abrahę ſub veteri teſtamento dictos qui ab eius ſemine originē ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiā illam carnalem, quæ in ſocietatem fœderis per Circunciſionē inſerebatur, ſpirituales Noui teſtamēti infantes figuraſſe, qui Dei verbo regenerati ſint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidē veritatis ſcintillam intuemur: ſed in hoc grauiter peccant leues iſti ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra progrediendum foret, & multa inter ſe conferenda, in verbum vnum pertinaciter inſiſtunt. Vnde fieri aliter nequit quin ſubinde hallucinentur: quia in nullius rei ſolidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ ſemen locum ad tempus tenuiſſe ſpiritualis ſeminis quod per fidem illi inſeritur. Illius enim filij nuncupamur vtcunque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm ſi intelligunt, quod non obſcurè demonſtrant, carnali Abrahæ ſemini nunquam ſpiritualem Dei benedictionem promiſſam, hic verò longè falluntur. Proinde in meliorem ſcopum collimare nos oportet: ad quem certiſſimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen in quo benedicendæ ſint omnes terræ nationes: ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fore. Quicunque Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promiſſionis ſunt hæredes: ideóque Abrahæ filij nominantur.

Reſp. 3. Puerorū appellationē nō figuratā, ſed ſimplicem & eandem eſſe in vtroque ſacramento.

Gal. 4. 18.
Rom. 4. 12.

13 Quanquam autem poſt Chriſti reſurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaſlibet nationes indiſcriminatim prorogari cœperunt, vt ſecundum Chriſti ſententiam vndequaque fideles colligerentur qui in gloria cæleſti accumberent cū Abraham, Iſaac, & Iacob: multis tamen antè ſeculis tāta illa miſericordia Iudæos cōplexus fuerat. Et quia cunctis aliis prætermiſſis, vnam hanc gentem ſelegerat in qua gratiam ſuā pro tempore contineret: peculiū ſuum & populum acquiſitū dicebat. Ad teſtandam eiuſmodi beneficētiam data fuit circunciſio, cuius ſymbolo docerentur Iudæi, Deum ſibi eſſe ſalutis præſidē, qua cognitione in ſpem vitæ ęternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturū eſt ei quē ſemel in fidē Deus acceperit? Quare Apoſtolus probaturus Gentiles vnà cum Iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Pòſt ſignū accepit circunciſionis, ſigillum iuſtitiæ fidei, vt Pater eſſet omnium fidelium & præ-

Infantes Iudæi vt & Chriſtiani in fœdere Dei comprehenſi ſunt.

Exod. 19. 5.
Matt. 8. 11.

Quod Circunciſionis ſigno teſtatum eſt.

Rom. 4. 10.
Teſte Apoſtolo.

putij & circuncisionis, non eorũ qui sola circuncisione gloriantur, sed qui sequuntur fidẽ quam pater noster Abraham in præputio habuit. Annõ videmus dignitate vtrosque adæquari? Nã ad tempus Dei decreto constitutum, pater fuit Circuncisionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodũ alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illarum Pater. idque citra circuncisionis signum: quòd Baptismum vice circuncisionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis esse Patrẽ negat qui sũt ex circuncisione tantùm, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omissa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiéque refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

Ephes. 2. 14.

Aduersus superiorem responsionem exceptio.

14 Sed aliter Apostoli locus ex epist. ad Rom. 9. 7. contrà profertur, vbi eos qui ex carne sunt non esse Abrahæ filios docet: sed eos modò in semine censeri qui sunt filij promissionis. Innuere namque videtur, nihil esse carnalẽ Abrahæ cognationẽ, quam nos aliquo gradu ponimus. At enim diligentius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm nõ esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per se conferat, eius rei documẽto Ismaelẽ & Esau profert: quibus reiectis non secus acsi extranei fuissent tametsi secundum carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendere salutem à Dei misericordia, quã prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudęi fœderis nomine sibi placeãt ac gloriẽtur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui confidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahæ posteritate initum fuerat à Deo irritum nullo modo fieri posse, cap. 11. carnalem Abrahæ cognationem non esse sua dignitate spoliandam differit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelij hæredes, nisi quatenus sua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gẽte cælestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro fœdere dignatus fuerat) nos verò si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios, ídque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inseratur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti Quare hic honor deferendus illis fuit donec oblatũ reiecerunt, & sua ingratitudine effece-

Resp. Apostoli locũ explanãs.

effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacũq; contumacia cum Euangelio bellum gerere persistã,ideo tamē nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nunquam inde prorsus abscessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei. Rom.11.29.

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio, Abrahæ posteritati data. Proinde quanquã in discernendis regni hæredibus à spuriis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamē perspicimus ei placuisse, semen Abrahæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quo testatior haberetur, circũcisione obsignare. Porro eadē omnino est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus sanctificationem Christianorũ liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò segregari qui impuritatis econuerso damnantur. Iam quis ambigere possit quin falsissimum sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantium duntaxat spiritualem figurasse, quę ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philosophatur Apostolus, vbi Christum circuncisionis ministrum esse scribit ad implendas quæ Patribus editæ fuerãt, promissiones, acsi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam prę̄staret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidésne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantùm, sed vt verba sonant, carnali semini Abrahæ implendam censeat? Eodem pertinet quod Petrus. Actorum 2.39. Iudæis denũtiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli suprà citatus locus, vbi impressam infantibus circuncisionē pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nænias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Domino in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuersatio. An id dicemus abolitum? Verùm ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuersiam, Deum suis adeò bonum esse ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri velit.

Cõclusio, Iudæos in Dei fœdere fuisse cõprehēsos: vnde sequitur inter Circũcisionem & Baptismũ, quod ad rē ipsã attinet, nullà esse dissimilitudinem.

1.Cor.7.14.

Rom.15.8.

Conclusionis cõfirmatio ex verbis Apostoli.

Act.3.25.

Eph.2.11.

16 Quæ prætereà inter Baptismum ac circuncisionem inii- *Appēdix 1.Ar-*

gumēti Anabaptistarū, quo ceremonias circūcisionis & Baptismi, ad momentum tēporis varias esse contendunt: & ideo esse dissimilitudinem inter hac Sacramenta.

cere discrimina moliuntur, non ridicula modo sunt, & omni rationis specie vacua, sed inter se pugnantia. Nam vbi Baptismum ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt, circuncisionem autē ad octauum, iam peracta mortificatione: extēplo illius obliti, cantilenā inuertunt: ac circuncisionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptismū verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui, tradendi sint. Quę phreneticorum deliria tanta leuitate dissiliant? Nam priore sententia, Baptismus circūcisioni præire debet: per alteram in posteriorem locum relegatur. Neque tamen nouū exēplum est, vt hominū ingenia, vbi pro certissimo Dei verbo adorant quicquid somniarint, sursū deorsum ita voluntentur. Nos ergo priorē illam differentiam merum esse somnium dicimus.

Resp. etsi quoad diem, circuncisionis tēpus fuerit præfixū, baptismi non itē, quod ad rem nulla tamen est dissimilitudo.

Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, nō tamen eo modo cōueniebat. Multo satius fuerit post veteres numerum octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitaté pendêre scimus: aut ad totū præsentis vitæ cursum, quo procedere sēper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipsa quoque perfecta fuerit. Quanquā videri queat Deus ætatis teneritudini prospicere voluisse, circuncisionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rubentibus, periculosius futurum erat. Quanto neruosius est illud, nos

Rom. 6. 4.

iam ante mortuos per Baptismum sepeliri: quum Scriptura disertè reclamet, nos ea conditione in mortē sepeliri vt emoriamur, ac mortificationem istam exinde meditemur: Iam eiusdē

Instātia, de nō baptizādis mulieribus, quum sub lege nō fuerint circūcisæ.

est dexteritatis quod fœminas nō esse baptizandas cauillantur, si Baptismum circuncisioni conformari oporteat. Nam si compertissimum est circuncisionis signo testatā fuisse seminis Israelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac fœminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculorum corpora ipso imprimebātur, quæ per naturam poterant: sic tamen vt fœminæ per eos, circuncisionis quodāmodo sociæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptismi ac circuncisionis similitudine hæreamus,

Responsio.

quā amplissime in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu, in efficacia quadrare conspicimus.

2. Arg. ab hac 17. sect. ad 22. Infantes nō esse ad percipiēdum Baptismū idoneos: ideo nō baptizādos esse.

17 Rationem quoque firmissimam obtendere sibi videntur, cur arcendi sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos qui signatum illic mysteriū assequantur. Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, nō alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentē. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei

Responsio.

veritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in morte relinquentur: quando in Adam nihil quàm mori possumus. Contrâ

trà verò Christus sibi adduci iubet. Quid ita? quia vita est. Eos ergo vt viuificet, sui participes facit: quũ interim isti longè abactos, morti adiudicant. Nam si tergiuersantur, non ideo perire infantes si filij Adæ reputentur, satis superque Scripturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet, sequitur nullam nisi in Christo vitæ spem restare. Quo igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum eo communicare oportet. Rursum quum scriptum alibi sit, natura nos iræ Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura nostra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest, quàm carnem & sanguinem regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod non citra regenerationem fiet) tum possessionem hanc regni cernemus. Denique si verè loquitur Christus, quũ se vitam esse prędicat, nos in ipsum inferi necesse est, quo è mortis seruituțe asseramur. At quomodo, inquiunt, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiam si captui nostro non subiaceat, nõ tamen esse nullũ. Porrò infantes qui seruandi sint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui seruantur) antè à Domino regenerari minimè obscurum est. Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris vtero secum afferunt: ea repurgatos esse oportet, antequã in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores nascuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant, aut Deo ingrati inuisíque manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltrà quærimus quum palàm ipse iudex affirmet, nullis patere in vitam cælestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquutores hoc genus compesceret, documentum præbuit in Iohãne Baptista, quem in matris vtero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec qua hîc ludunt tergiuersatione quicquã proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde nõ statim consequatur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & alterum suffugium. Vsitato scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, ac si diceretur, E pueritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluisse: nempe nondum natum, Spiritu sancto repletum iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus, quin sanctificet quos visum fuerit, quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius virtuti decessit.

18 Et sanè ideò à prima infãtia sãctificatus fuit Christus, vt ex ęta te qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret.

Exceptio diluta

1. Cor. 15. 22.
Ephes. 2. 4.
Psal. 51. 7.
1. Cor. 15. 50.

Iohan. 11. 25. & 14. 6.

Secunda exceptio diluta.

Apocal. 21. 27
Ephes. 2. 3.
Psal. 51. 7.
Iohan. 3. 3.
Luc. 1. 15.

Tertia.

Quarta.

Resp. 2. ad duo argumenta à Christi exemplo à prima infantia sanctificati, vt nos in seipso sanctificaret petita.

Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnẽ sibi induit, in qua perfectam causa vicéque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit, vt eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exẽplar, quibus filios suos Deus prosequitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantiæ ætatem non vsque adeo à sanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuersiam ponimus, neminem electorum è præsenti vita euocari, qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quòd contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illi Petri sententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini esse spiritualis regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, nõ posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis, & prompta est, quam nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutũ fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

Quinta exceptio.

1. Pet. 1. 23.

Responsio.

19 At fides, inquiunt, per auditũ, cuius nondum vsum adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verum non animaduertunt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantùm Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non auté perpetuam ei regulã præstituere, ne alia vti ratione possit. Quomodò certè in multorũ vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedẽte prędicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit, si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicãtur, cuius plena largitate paulò pòst perfruẽtur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternã transeant, ad contemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiũtur. Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est Dominus, cur non iis quoque in præsens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: pręsertim si nõ antè exuit ipsos ignorantia, quam eripit ex carnis ergastulo? Non quod eadẽ esse fide præditos temerè affirmare velim, quã in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspenso relinquere malo) verùm vt istorum stolidã arrogantiã paululum coerceam.

Sexta exceptio, quum fide careant infantes, fidei symbolo minime donandi sunt.

Responsio 1.

Deut. 1. 39.

Resp. 2. de cognitione Dei, qua imbuuntur infantes.

Quid de fide infantium in hac vita sit sentiendum.

ceam, qui prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant, aut asserunt.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. Atenim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidem & Circumcisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis compertissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur, cùm eã infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circuncisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculũ respectant, figuratos tũ fuisse per infantiæ ætatem spirituales infantes, iam obstracta est illis via. Dicimus ergo, quũ Circuncisionem pœnitentiæ fideíque sacramẽtũ infantibus Deus communicarit, nõ videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cùm in Dei factis omnibus, tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etsi infantes, quo circuncidebãtur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebãtur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quã adulti postea meditarentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etsi nondum in illis formatæ sunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. Hac responsione semel euertitur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitum. Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neque Circuncisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunque ad quatefaciendam Circuncisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neq; pædobaptismo debetur, neque aliis similibus, quæ expresso Dei verbo non sunt nobis cõmendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullísque cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circũcidendis infantibus Dei prçceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pædoba-

Septima exceptio, Baptismus est pœnitẽtiæ & fidei Sacramẽtum, quib. quũ priuentur infãtes, ad signi participationẽ nequaquam admitti debent.

Responsio: Circuncisi sunt, ergo & baptizandi.

Secunda, Baptizantur in futuram pœnitẽtiã & fidem, quarum semen in illis latet.

Tit. 3.5.

Instantia, à Baptismi elogio petita diluitur.

Instantia altera.

Responsio dilẽmate confirmata.

ptiſmi obſeruatione quippiam notari poterit.

Octaua exceptio ab abſurdo. *Reſponſio.*

21 Quam vero conantur hoc loco inurere abſurditatis maculam, ſic eluimus. Quos electione ſua dignatus eſt Dominus, ſi accepto regenerationis ſigno, præſenti vita antè demigrent quàm adoleuerint, eos virtute ſui Spiritus nobis incomprehẽſa renouat, quo modo expedire ſolus ipſe prouidet. Si grandeſcere in ætatem contingat, qua Baptiſmi veritatẽ edoceri queãt, hinc magis ad renouationis ſtudium accendentur, cuius teſſera ſe à prima ſtatim infantia donatos eſſe diſcent, quo eam toto vitæ decurſu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Chriſto per Baptiſmum conſepeliri. Nam eo non intelligit, conſepultum Chriſto iam prius eum eſſe oportere, qui Baptiſmo ſit initiandus: ſed quæ Baptiſmo ſubeſt doctrina, ſimpliciter declarat: ídque iam baptizatis. vt ne inſani quidem Baptiſmo præire ex hoc loco pugnaturi ſint. In hunc modum & Moſes & Prophetæ populum admonebant quid ſibi vellet Circunciſio, qua tamen infantes ſignati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis ſcribit, Eos dum baptizati fuerunt, Chriſtum induiſſe. Quorſum id? Nempe vt Chriſto in poſterũ viuerent: quia non antè vixiſſent. Et quanquam in natu grandioribus myſterij intelligentiam ſigni ſuſceptio conſequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud ſtatuendum eſt de loco Petri, in quo ſibi magnum præſidium ſtatuunt: quum dicit non eſſe ablutionem ad abſtergendas corporis ſedes, ſed bonæ cõſcientiæ teſtimonium coram Deo, per Chriſti reſurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptiſmo reliquum fieri niſi vt inanis ſit fumus: nempe à quo longè ſepoſita ſit hæc veritas. Verùm hallucinatione iſta identidem peccant, quòd rem temporis ordine ſemper ſigno præire velint. Nam & Circunciſionis veritas eodem conſcientiæ bonæ teſtimonio conſtabat. Quòd ſi neceſſariò præcedere debuiſſet, nũquam infantes Dei mandato fuiſſent circunciſi. Verùm ipſe bonæ conſcientiæ teſtimonium circunciſionis veritati ſubeſſe oſtendens, ſimul tamen præcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circũciſionem conferri ſatis indicat. Quare nihil plus in pædobaptiſmo præſentis efficaciæ requirendum eſt, quàm vt fœdus cum illis à Domino percuſſum obfirmet, & ſanciat. Reliqua eius ſacramenti ſignificatio, quo tempore Deus ipſe prouiderit, poſtea conſequetur.

Rom.6.4. Col.2.12.

Galat.3.27.

Inſtantia. 2.Pet.3.21.

Reſponſio.

3. Arg. Baptiſmus in peccatorũ remiſsionẽ datur. Infantes nondum peccarunt: Ergo non baptizãdi sũt.

22 Neminem iam eſſe puto qui non perſpicuè cernat omnes huius notæ rationes meras eſſe Scripturæ inuerſiones. Quę ſuperſunt his affines, curſim perſequemur. Baptiſmũ in peccatorum remiſſionem dari obiiciunt. Quod vbi conceſſum fuerit, ſententiæ noſtræ abundè patrocinabitur. Peccatores enim quũ naſcamur,

nascamur, remissione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum spem misericordiæ huic ætati non præcidat Deus, sed potius certam faciat: cur signum re ipsa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipsos. paruuli peccatorum remissione donantur: ergo signo priuandi non sunt. Proferunt simul illud ex epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum, nihil aptius citari poterat. nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatam Baptismo vult Christus ablutionem qua Ecclesiam suā emundat, æquū non videri vt suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesiæ parte iure censentur, quū hæredes regni cælestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiā Paulus cōplectitur vbi dicit mundatā lauacro aquę. Nihilo secius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismū esse insertos, colligimus, infantes, quos membris suis annumerat, baptizandos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu cū tot machinis in fidei nostræ præsidia impressionem faciant.

Resp. argumentum retorquēs.

Ephes. 5.26.

Apostoli authoritate (qua abutuntur aduersarij) confirmata.

1. Cor. 12.13.

23 Iam ad seculi Apostolici praxin atq; consuetudinem descendunt, quo nemo, nisi fidem antè pœnitentiámq; professus, ad Baptismū admissus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat resipiscendi animus, quid facto sit opus: vt pœnitentiam primū agant consulit, deinde vt baptizentur in remissionē peccatorū. Similiter Philippus, quū baptizari eunuchus ille postularet, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismū, nisi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimuerò si huic rationi locū damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, solùm sufficere pœnitentiam euincet: alter, quo pœnitentia minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque simul esse connectendos. Ego quoque vicissim conferendos dico alios locos, qui ad istius nodi solutionē aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunstantia pendeat. Quale in præsentia exemplū occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt ad pœnitentiam meditandam fidémque concipiendam idonea. Tales, nisi perspecta eorū conuersione & fide (saltem quantum hominum iudicio explorari potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos esse infantes, plus satis perspicuum est. nā si quis olim se Israëli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri, & Lege erudiri oportebat, quàm circuncisione signaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc est, alienigena ab Israëlitico populo, quocum fœdus, quod Circūcisio sanciebat, percussum fuerat.

4. Arg. ab Apostolici seculi praxi.

Actor. 2.37.

Actor. 8.37.

Responsio ad vtrunque locum ab aduersarijs in alienum sensum detortum.

Resp. 1. de infantibus ijs locu non agi.

3. Resp. à consideratione fœderis & circuncisionis Abrahami & Isaaci.
Genes. 15.1.
Genes. 17.11.

24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum sibi cooptat, à Circuncisione sumit exordium, interim quid illo signo sibi velit dissimulans: verùm quod ferire cum ipso fœdus instituat, primùm denunciat: tum deinde post fidem promissioni habitam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem sacramentum sequitur, in Isaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demũ ætate in fœderis societaté recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius cõditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundum promissionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indicetur) si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationẽ iurare nequeũt. Hæc certe ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrẽ se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo communicet, cuius significatio in eo fallax inanísq; foret. In eam sententiam Paulus quoq; scribit, Gentes quandiu in sua idololatria immersæ fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compendio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Christi fidem amplectuntur, eos quum hactenus alieni à fœdere fuerint, nõ esse Baptismo insigniendos nisi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt, qui verò à Christianis originẽ ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eò referendum est quod narrat Euangelista, baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterentur: quod exemplum obseruandum hodiéque censemus. Turca enim si se ad Baptismum offerat, temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita qua Ecclesiæ satisfaciat.

Resp. 4. A signo minimè arcẽdi sunt, qui rei signatæ, id est, fœderis sunt participes.
Ezech. 16. 20. & 23. 37.
Cur extra fœd° infantes nõ circuncidebantur sub lege, nec sub Euangelio baptizantur.
Ephes. 2. 13.
Contrà Christianorum liberi in baptismum recipiuntur.
Matt. 3 6.

5. Arg. ex dicto Christi ad Nicodemum.
Ioh. 3. 5.
Resp. 1 mentio Baptismi non fit hoc loco.

25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus præsentẽ in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minime capaces esse satis supérque notum est, quo prętextu Baptismo initiamus qui sine ipso constare nequit? Primum in eo falluntur quod Baptismi mentionem fieri hoc loco putãt quia aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia

ille

ille renascentiam corporalem somniabat, modum hîc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritũ: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, quia aqua est. Neq; hæc noua est locutio: prorsus enim cũ illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu sancto & igni. Quemadmodũ ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámq; habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quam vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanum sensum non dubito: quia consilium Christi non aliud est quàm vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cælestie regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillari libeat, regerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

Matt. 3. 11.

Resp. 2. Baptismum præcedere fidem & pœnitentiam Sed priori resp. adhærendum est.

26 Iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palàm est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicát. Solis ergo adultis administrari Baptismũ, ex eorum postulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis ritè probéque imbuitur, dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio. Quicunque in Filium credidit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde acsi Baptismũ contemni impunè posse innuerem (quo contemptu violatũ iri Domini fœdus affirmo: tantùm abest vt excusare sustineam) tantum euincere sufficit, non esse adeò necessarium, vt periisse protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius

Ex huius loci Iohan. 3. 5. explodendus est eorũ error, qui omnes non baptizatos æternæ mortis adiudicant.

Vide Calu. contra Theolog. Par. art. 1

Ioh. 5. 24.

Matth. 19. 14.

loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicietur, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Matth. 28.19.
6. Arg. ex præcepto & exemplo Christi, prius docẽdũ, quàm baptizãdum instituentis.
Marc. 16, 16.

27 Sed propugnaculum omnium munitissimũ in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quã ex capite Matthæi vltimo petũt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterũ de baptizandis mandatũ dat. Tum ex Marci vltimo istud annectunt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quum verba Domini apertè sonent, prius docendũ quã baptizandum & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hîc verò quot modis, bone Deus & se implicant, & inscitiam suam produnt! Nam in eo

Matth. 3.13.
Luc. 3.23.
Resp. 1 ex his locis lex & regula Baptismi haud petenda.

iam plusquam pueriliter labuntur, quod primã Baptismi institutionem inde deriuãt, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, ac si primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est isthęc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, quoniam dictum est, Ite, prædicate, & baptizate. Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandũ prius quã baptizandũ: & credendũ prius quàm Baptismum appetendum ratiocinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendã eorũ quę Christus mandauit obseruationem? nempe quũ dicatur, Baptizate, docentes seruare quæcunq; præcepi vobis. quod idẽ annotauimus in illa Christi sententia, quæ de aqua & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione Baptismum esse cõuenier: quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

Resp. 2. aduersarios implicãs.
Marc. 16.15.

Resp. 3. de prædicando Euangelio hic datur præcipuè mandatum, cui baptizandi ministerium instar appendicis subnectitur.

28 Iam aliquantũ concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantoperè confidunt: verùm quia satis habet in simplicitate præsidij veritas, leuibus eiusmodi argutijs elabi nolo. Solidam ergo responsionem sibi habeant. Potissimùm hîc à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizãdi ministerium, instar appendicis subnectitur. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandũ, vt vndique in regnũ suum perditos antè homines doctrina salutis colligant.

Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Pòst adiungit tales vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc quam nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struãt impediendis à Baptismo infantibus. *Resp. 4. de infantibus nullâ his locis mentio.*

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nónne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihilo istorum in præsenti causa maior est dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahunt; vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ nonnisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquã fulcit. Non ante tricesimum annum est baptizatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamẽtum, sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituere vellet, quò maiorem suæ institutioni authoritatem cõciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, ídque qua maximè decebat temporis opportunitate, nẽpe quum suam prędicationem auspicaretur. Deniq; nihil aliud conficient, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam vicesimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum. *Resp. 5. quã tertiam cõfirmat. 2. Thess. 3. 10.* *Resp. 6. de baptismo Christi annos 30. nati. Luc. 3. 23.*

30 Tandem obiiciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quam Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatũ, vt ex Cypriano & Augustino cõstat: sed merito *7. Arg. ad Baptismũ non esse admittendos infãtes, quũ Cœna Domini haud communicent.*

Responsio, vtriusque sacramenti communionem distinctam esse ostendit, temporis & personarum respectu.

mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatẽ Baptismi reputamus, quidã certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti initiatio per quã in Dei populũ accensemur: signum spiritualis nostræ regenerationis per quam in filios Dei renascimur. quum è conuerso cœna grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio perquã euidenter in Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptismum attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus deinde participandam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ conscientiæ, qui morti Domini annun-

1.Cor.11.28. tiandæ, qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volumus apertius quippiam, quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pa-

Ibid 29. ne & è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domi-

Cõfirmatio verbis Apostoli, infantes à mensa Domini manifeste arcentis.

ni. Si dignè participare nequeunt, nisi qui sanctitatem corporis Christi ritè distinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, In mei commemorationem facietis? quid alterũ, quod inde Apostolus deducit. Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam, obsecro, ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam sensu nunquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorum in Baptismo præscribitur. quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub Veteri quoq; testamẽto in similib. signis animaduertimus. Circũcisio quidem, quam Baptismo nostro respondere notũ est, infantibus destinata erat. pascha verò, in cuius vicem nũc Cœna subit, nõ quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis rite demũ edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent. Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rem vsque adeò perspicuam & obuiam cæcutirent.

Altera confirmatio per collationem Circuncisionis & Pascha cũ nostris Sacramentis.

Postrema capitis pars Serueti argumenta refellens.

31 Tametsi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamẽ Seruetus non minimus inter Anabaptistas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operæpretium erit. Obtẽdit, Christi symbola, vt sunt perfecta, exigere etiã perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita, Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur, perperam restringi ad vnum temporis articulũ. Addo etiam, stultè primo die in homine quæri perfectionem ad quã Baptismus tota vita per cõtinuos gradus nos inuitat. Obiicit Christi symbola

1 Argumentũ. Responsio.

bola ad memoriam instituta esse, vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respondeo, quod ex capite suo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptismum trahit, sacræ Cœnæ proprium esse ostendunt Pauli verba, vt se quisque examinet: de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus, rite baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces. Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: ideóq; infantes, qui credere nequeũt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posteri Adæ: sed tantùm minari Euangelij contemptoribus, qui oblatam sibi gratiam superbè & contumaciter respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppono, Quemcunque benedicit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictũ est, ad omnes æquè trahere vitiosum est. Obiicit quarto, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam dãnationem, id tamen obstare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostendet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditi sint qui nascũtur ex fidelibus, supernaturali gratia tamen sancti sunt. Allegoriam deinde profert, quòd Dauid in arcem Sion conscendens, nec cæcos, nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autẽ si parabolam oppono, in qua Deus ad cæleste epulum inuitat cæcos & claudos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam annõ prius cum Dauide militassent claudi & mutili. Longius tamen in hac ratione insistere superuacuum est, quam ex mera falsitate conflatam, ex Sacra historia deprehendent lectores. Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, non paruulorum. Ego autem quæro quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docendi munus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam scire adhuc velim, quum ἀνθρώπους nominet Euangelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. Obtendit septimo, Quũ spiritualib. quadrent

[Marginal notes: 2. *Argumentum.* — *Resp.* — Iohan. 3. 36. — 3. *Argumentum.* — *Resp.* 1. — 2. — *Instantia.* — *Dilutio.* — 4. *Argumentum.* — 1. Cor. 15. 46. — *Resp.* — 1. Cor. 7. 14. — 2. Sam. 5. 8. — 5. *Arg. allegoricum.* — Luc. 14. 21. — *Responsio* 1. — 2. — 3. — 6. *Arg. allegoricum.* — Mat. 4. 19. — Mat. 13. 47. — *Responsio* 1.]

7. Arg. Resp. spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neq; ad Baptismũ aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum sibi in vano acumine plus
1. Cor. 2. 13. æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quod primis doctrinæ cęlestis rudimẽtis adhuc imbuẽdi essent. Quis inde colliget negãdum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat?
8 Arg. Resp. Quòd excipit, pascendos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint
9 Arg. Resp. ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obijcit postea, Christum vocare omnes ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adolescant, neque tamen exteros esse. Quòd excipit, portentum
Exceptio. Resp 1. esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo cœnæ esu: ideóque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant.
2. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantùm ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum obijcit bonum œconomum distri-
Exceptio altera. Matt. 24. 45. buere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamen iure definiat nobis Baptismi tempus, vt probet non
Resp 1. dari tempestiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mã-
10. Arg. datum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt
Ioh. 4. 35. agri. Nempe hoc tantùm vult Christus, vt Apostoli præsen-
Resp. tem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accin-
Act. 11. 26. gant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia idem e-
11. Arg. Resp. rant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomen dederant. sicuti Iudæos sub lege Mosis discipulos esse oportuit: nemo tamen inde rectè inferet extraneos fuisse infantes, quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse. Adhæc obtendit, Christianos om-
12. Arg. Resp. nes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, nõ esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tesseram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desiit esse frater piorum: quãuis ad Cœnam nunquam accesserit. Addit po-
13. Arg. stea, neminem fieri fratrem nostrum nisi per Spiritum adoptio-
nis:

nis: qui tantùm ex auditu fidei confertur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismum: quia præposterè ad infantes trahit, quod de solis adultis dictum est. docet illic Paulus hunc esse Deo ordinarium vocationis modum, vt electos suos ad fidem adducat, dum illis suscitat fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inserat? Quod obiicit, Cornelium accepto Spiritu sancto baptizatũ fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis, in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. Decimaquinta ratio plusquam insulsa est. dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere nõ est præsentis loci: sed locum Psalmi torquere in tam alienũ sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari a Propheta Deos, quia munus sustineãt diuinitus sibi iniunctũ. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernãdi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. Obiicit rursum infantes nõ posse nouos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi, nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, siquidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deũ tenere suos regenerandi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quòd ouis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex vtero fuerint oblatæ in sacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum est regerere, primogenita omnia simulac vuluam aperuerant fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculum mactari. Vnde sequitur virile robur minimè esse expectãdum, quin potius & fœtus recentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. Cõtendit præterea, non posse venire ad Christum, nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris, quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. Patronos tandem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gẽtium ritus, ne aliter administretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiare sacro symbolo, cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gẽtium expiationibus mutuari, quod æternã & inuiolabilem Dei

Responsio. *Act. 10. 44.* *Ibid. 8. 27.* *14. Argum. Resp.* *Iohan. 10. 35.* *15. Argum. Responsio 1.* *2.* *16. Argum. Resp.* *17. Argum. Allegoricum. Resp.* *Exod. 13. 12.* *Exod. 12. 5.* *18. Argum. Resp.* *19. Argum. Resp.*

legem, quam de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludētibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem euertere? Sed nihil mirum est, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

20. Argum. Responsio.

Cur tāto impetu Satan in pædobaptismum feratur.

31 Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror, quàm temerè Ecclesiam Christi conturbent, qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum. Sed enim operæpretium est obseruare quid tanta ista vafritia Satan moliatur: nempe vt singularem fiduciæ & spiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim suaue piis animis, non verbo tantùm, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratia apud Patrem cælestem obtinere vt posteritas sua illi curæ sit? Hîc enim videre est, vt prudentissimi erga nos patrisfamiliâs personam suscipit, qui ne post mortem quidem nostrā, sollicitudinem nostri deponit, quin liberis nostris cōsulat ac prospiciat. Annon hîc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc, hoc certè agit Satan, pædobaptismum tantis copiis impetendo: quo scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuersatur promissio, sensim tandem euanescat. Vnde non impia tantùm aduersus Dei misericordiam ingratitudo nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitantur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legísq; obseruatione educandos, dum reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ membra, attribuit.

Ratio 1.

2.

Psal. 48.11.

Ex hoc Anabaptistarū errore duo mala præcipua. 1. Ingratitudo erga Deū. 2. Ignauia in liberis ad pietatem erudiendis.

Cōclusio hortatoria, vt infantes Deo offeramus.

CAPVT

CAPVT XVII.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

Constat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Prima pars primùm ostendit quidnam sit quod Deus in S. Cœna exhibet, sect. 1. 2 3. 4. Deinde quomodo & quatenus id nostrum sit, à sect. 5. vsque ad 12.

2 Secunda pars continet potissimum refutationes errórum quos circa Cœnam Domini superstitio inuexit. Primùm autem Transsubstantiatio refellitur, sect. 12. 13 14. 15. Deinde Cōsubstantiatio & Vbiquitas sect. 16. 17 18. 19. Tertiò, institutionem ipsam contra hyperbolicos istos doctores facere ostenditur, sect 20. 21. 22. 23. 24. 25. Quartò, aliis rationibus è verbo Dei desumptis cōfirmatur orthodoxa sententia sect. 26. 27. Quintò authoritas Patrum aduersariis excutitur, sect. 28. Sextò, euertitur præsentia illa quam ipsi statuunt, aliáque stabilitur, sect. 29 30 31. 32. Septimò, agitur de communione nostra, & qualis esse debeat, sect 33 34. Octauò, refellitur adoratio ab aduersariis inuecta, & ostenditur quorsum instituta sit Cœna Domini, sect 35. 36. 37. 38 39 Postremò, de examine communicantium, sect. 40. 41. 42. De externæ actionis ritibus, de frequenti communione, tum de communione sub vtraque specie instituitur disceptatio dilutis aduersariorum obiectis, sect. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. & 50.

POSTQVAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantùm vt seruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie soliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Ecclesię suę sacramētum dedit per manum vnigeniti Filij, spirituale epulū scilicet, vbi se Christus viuificū esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatā immortalitatem pascūtur. Quoniam verò apprime necessaria est tāti mysterij cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satā, vt hoc inæstimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandę eius luci induxit, tū contentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti gustu alienaret simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tētauit: vbi summam pro rudium

S. Cœna cur à Christo instituta.

Iohan. 6. 51.

Huius mysterij cognitio quàm necessaria.

captu cõplexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus est, expediam. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. Sicut enim Baptismo nos regenerans Deus in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo præstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac conseruet in quam nos verbo suo genuit. Porrò vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideóq; ad eum nos inuitat cælestis Pater, vt eius communicatione refecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum piis vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulũ nostrum aptissimis: imò velut datis arrhis ac tesseris tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinũ corporalem vitam sustẽtant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio, nempe quo nobis confirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus: sanguinẽ eius sic pro nobis semel fusum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatũ semel est in salutem nostram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, vinificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potius cõtinuat, quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

Quæ sint signa in hoc mysterio

Quorsum nobis ea, & non alia, instituta sint.

Confirmatio ab institutione petita.

Matt. 26. 26. Marc. 14. 17. Luc. 22. 19. 1. Cor 11. 24.

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere audeamus, vitam æternam nostram esse cuius ipse est hæres: nec regnũ cælorum quò iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursum peccatis nostris nõ posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit acsi sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascẽsum nobis in cęlũ strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suã nobis immortalitatem cõtulerit: quòd

Huius sacramẽti multip. ex vsus & fructus, piorũ respectu.

ſuſcepta noſtra imbecillitate,ſuam in nobis virtutem confirmauerit: quòd noſtra in ſe recepta paupertate,ſuam ad nos opulétiam tranſtulerit: quod recepta ad ſe, qua premebamur iniuſtitiæ noſtræ mole,ſua nos iuſtitia induerit.

3 Horum omnium adeò ſolidam habemus teſtificationem in hoc ſacramento,vt certò ſtatuendum ſit,verè nobis exhiberi nó ſecus acſi Chriſtus ipſe præſens aſpectui noſtro obiiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mētiri nec illudere nobis poteſt, Accipite, edite,bibite:hoc eſt corpus meū, quod pro vobis traditur: hic eſt ſanguis, qui in remiſſioné peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet,ſignificat noſtrū eſſe: quòd edere iubet, ſignificat vnam nobiſcum ſubſtantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis eſſe traditum,de ſanguine pro nobis effuſum, in eo docet vtrumque non tam ſuum eſſe quàm noſtrum: quia vtrumque non ſuo commodo, ſed in ſalutem noſtram & ſumpſit & poſuit. Ac diligenter quidem obſeruandum eſt,potiſſimam & penè totam ſacramenti energiam in his verbis ſitam eſſe. Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & ſanguinem Domini nunc diſtribui, niſi in redemptionem ac ſalutem noſtram expoſita ſemel fuiſſent. Itaque ſub pane & vino repræſentantur: quò diſcamus non modò noſtra eſſe, ſed nobis deſtinata in ſpiritualis vitæ alimentum. Id eſt quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in ſacramento proferuntur, quadam analogia nos ad ſpirituales deduci. Sic quum panis nobis in ſymbolū corporis Chriſti datur, hæc ſtatim concipienda eſt ſimilitudo, Vt corporis noſtri vitam panis alit,ſuſtinet, tuetur: ita corpus Chriſti vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum eſſe cibum. Quum vinum in ſymbolum ſanguinis propoſitum intuemur: cogitādum quos corpori vſus vinum afferat,vt eoſdem ſpiritualiter afferri nobis Chriſti ſanguine reputemus: ſūt autem, fouere,reficere,confirmare,exhilarare. Nā ſi ſatis perpendimus quid nobis ſacroſancti huius corporis traditio, quid ſanguinis effuſio profuerit: non obſcurè perſpiciemus, hæc panis & vini attributa, ſecundum eiuſmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicamus.

Cœna Domini redēptionis noſtræ mirāda beneficia & Chriſtum ipſum nobis exhibet.

Quod ex inſtitutionis verbis clariſſimè conſtat.

In quibus id præcipuè ſit cōſiderandum oſtenditur.

Signorum & rerum ſignificatarum conuenientia.

4 Non ergo præcipuæ ſunt ſacramenti partes,corpus Chriſti ſimpliciter & ſine altiori cōſideratione nobis porrigere: ſed magis promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibū teſtatur,& ſanguinem ſuum potum, quibus in vitam æternā paſcimur,qua ſe panem vitæ affirmat,de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promiſſionem obſignare & cōfirmare: & quo id efficiat, ad Chriſti crucem mittere, vbi ea promiſſio verè præſtita,& numeris omnibus impleta fuit. Neq;

Quæ ſint præcipuæ huius ſacramenti partes.

enim Christo rite & salutariter vescimur nisi crucifixo, dũ efficaciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panem vitæ nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidam peruersè interpretantur: sed qui talis à Patre datus nobis fuerat, talémque sese præstitit: quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerens, maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortem deglutiuit & absorbuit: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

Priore partis primæ articulo explicato, sequitur posterior, nẽpe quomodo Christus panis vitæ sit à nobis recipiendus.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cùm per Euangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sacramentum vt Christus panis vitæ esse primum incipiat: sed dũ in memoriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assiduè vescamur, eiúsque panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factum esse. Deinde hanc viuificationem æternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expressit Christus. Panis quem ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spirituale animæ vitam, quia in mortem pro salute nostra exponendum erat: nobis autem porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit quo panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum exposuit: quotidie dat, vbi participandum, quatenus crucifixum est, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitioné sacro Cœnæ mysterio obsignat: vbi idipsum intus complet quod exterius designat. Porrò nobis hic duo cauenda sunt vitia: ne aut in extenuandis signis nimij, à suis mysteriis ea diuellere quibus quodammodo annexa sunt: aut in iisdem extollendis immodici, mysteria interim etiam ipsa nonnihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fideles, nemo est nisi prorsus irreligiosus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguiné eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quàm in Christum ipsum credere. Sed mihi

Iohan. 6.51.

Fide nimirum.

Vbi duo vitia sunt cauẽda, ne videlicet signa nimium extenuentur aut extollantur.

mihi expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam manducandi etiã ac bibendi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitã percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed esus panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spiritualem vegetetur. Interim verò hanc non aliam esse quã fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verùm hoc inter mea & istorum verba interest, quòd illis manducare est duntaxat credere: ego credendo mãducari Christi carnem, quia fide noster efficitur, eámque manducationem fructum effectúmque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In verbis quidem parum, sed in re non mediocre est discrimen. Nam etsi docet Apostolus Christũ in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum explicari omnes sentiunt, quòd per ipsam fideles cõsequuntur vt Christum in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupando, non tantùm docere in mortis resurrectionísque suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui communicatione fieri vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

Præterea non tantùm ad fidẽ sed etiam ad fidei effectum receptio illa referenda est.

Manducare Christum, quid.

Ephes. 3. 17.
Iohan. 6. 51.

Christus quo sensu panis vitæ.

6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronũ sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quam vt manducationem istã fidei esse non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non eminus apparentem, sed se nobis vnientem, vt ipse caput nostrum, nos verò eius membra simus. Neque tamen locutionem illam simpliciter improbo: sed tantùm nego plenam esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquendi forma sæpius vsum esse. vt quum dicit libro De doctrina Christiana 3. Nisi mãducaueritis carnem filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit, tria illa millia hominum, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sæuiendo fuderant, credendo bibisse. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quòd per ipsam non minus reficiuntur carnis Christi communione animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque idipsum est quod alicubi

Augustini & Chrysostomi authoritate confirmatur quod de manducatione suprà dictum est.

Hom. in Ioh. 31. & 40. & alibi.

Actor. 2. 41.

Homil.60. & 61. ad popul. Ant. Homil. in Marc.83. Cap.14 sect. 13. Luc. 21.20.

scribit Chrysostomus, Christum non fide tantùm, sed re ipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantùm vult excludere, nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem cõcipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solùm professionis notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorem refutasse mihi videor quum agerem de sacramentis in genere. Hoc solùm obseruent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandã valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

Nec satis est quod hanc cõmunionem, nõnulli, præterita carnis & sanguinis mentione, nihil quàm Spiritualem esse agnoscant.

7 Neque illi prætereà mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscentes, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, præterita carnis & sanguinis mentione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verè esse cibum, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam mãducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinẽt. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousq; pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de cõtrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitaté infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimiũ angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere cõtendant, quàm meo ductu possint. nã ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoq; vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiæ tamen meæ summam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

Sect. 12. & seq.

Huius tamen communionis tantum est mysterium vt fatendum sit, hominem in hac vita non posse satis assequi, quomodo sit de ea statuendum.

Quod autem potest author, huiusmodi est. 1. Nullam omnino vitam esse nisi in Christo.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohãnes nunc sermoné vitæ nuncupat, nunc in ipso vitã fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim

vim ſpirandi ac viuendi eis inſtillaſſe. Idem tamen poſtea ſubiicit, manifeſtatam tunc demum fuiſſe vitam, quum aſſumpta noſtra carne, Filius Dei ſe viſendum oculis, manibúſque palpandum præbuit. Nam etſi virtutem prius quoq; ſuam in creaturas diffundebat: quia tamẽ homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat ſibi imminentem: vt ſpem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias ſi Dei quidem verbum, à quo remotiſſimus ſis, vitæ plenitudinem in ſe continere audias, in te autem ipſo ac circunquaque nihil præter mortem occurrat, & ante oculos verſetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne noſtra cœpit, iam non procul nobis abſconditus latet, ſed coram ſe participandum exhibet. Quin & ipſam, in qua reſidet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem paſcamur. Ego ſum (inquit) panis vitæ qui de cælo deſcendit. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò ſe vitam eſſe, quatenus ſermo eſt Dei æternus, qui è cælo ad nos deſcendit, ſed deſcendendo vim iſtam in carnem, quam induit, diffudiſſe: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam conſequuntur, Quòd caro eius vere eſt cibus: ſanguis eius verè eſt potus: quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo ſita eſt piis eximia conſolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam motu penetrant, ſed vltro ſibi expoſitam & obuiam habent. Cordis ſinum tantùm protendant, quo præſentem amplexentur, & eam obtinebunt.

2 Eũ verò hanc habere duplici ratione: primũ à ſeipſo, vt eſt Deus: deinde transfundendo eam in carnẽ, quam induit, vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret.

Iohan. 1. 1.

Ioh. 6. 48. & 51.

9 Etſi autem tantam à ſeipſa virtutem non habet Chriſti caro vt nos viuificet, quæ & prima ſua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per ſe non viuit: iure tamẽ viuifica dicitur, quę vitę plenitudine perfuſa eſt, quã ad nos tranſmitteret. In quem ſenſum illud Chriſti dictũ cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in ſemetipſo, ita & Filio dedit vitam habere in ſemetipſo. Illic enim propriè de ſuis dotibus diſſerit, nõ quas ab initio apud Patrem poſſidebat, ſed quibus ornatus fuit in ea ipſa carne, in qua apparuit. proinde in ſua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habere oſtẽdit: vt quiſquis carni ſuæ ac ſanguini communicarit, vitæ participatione ſimul fruatur. Id qualè ſit, familiari exẽplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à ſeipſo exuberat in tot vſus, ſed ab ipſa ſcaturigine, quæ perenni fluxu nouam ſubinde largitatem illi ſufficit, ac ſubminiſtrat: ita Chriſti caro inſtar fontis eſt diuitis & inex-

Confirmatio ex Cyrillo.

Iohan. 5. 26.

Et familiari exemplo, ſeu ſimilitudine.

hausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cœlestem vitam aspirent? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit: Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatē qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit quū dixit, nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

Ephes. 1.23. 4.15. 1. Cor. 6.15.

Vnde cōstat, & quomodo Christi caro sit viuifica, & qualis sit nostra cum Christo communio.

Quæ nulla locorum distantia impediri potest.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nósque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem vt nobis sit in cibum, meminerimus quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus acsi in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur, & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quanquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animíq; gratitudine suscipiunt. Qua ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam, figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamen exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligemus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab-

Illáque sic in S. Cæna consignatur, vt in ea nō inane symbolū, sed rem ipsam percipiamus. Teste Apostolo.

1. Cor. 10.16.

Obiectio, figuratam tantum esse locutionē. Responsio.

ab ipso symbolum proponi, nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationē verè repræsentat, minimè dubium esse debet, quin verè præstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda est regula, vt quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certò cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi vt de vera eius participatione te certiorē faciat? Quòd si verum est præberi nobis signum visibile, ad obsignandum inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, nō minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

Regula de Sacramentis certissima.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita res inuisibiles secundùm imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentāt: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationem, materiam, quę ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex vtraque cōsequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitámq; æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tametsi fidem hæc omnia respiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promissiones, non vt in aspectu modò nudáque notitia hæreamus: sed vt vera eius cōmunicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur, in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quo scilicet primùm in vnum corpus cum ipso coalescamus: deinde participes substantiæ eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sentiamus.

Conclusio partis primæ istius capitis: nēpe duabus partibus constare Cœna sacramentum, corporeis signis, & spirituali veritate. Quæ partes complectuntur significationem, materiam, & effectum.

Per symbola Christus nobis verè exhibetur.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit, descendo. mira enim astutia hîc lusit Satā, vt mentes hominum è cęlo abstractas, peruerso errore imbueret, ac si panis elemēto affixus esset Christus. Ac primo quidem præsentia Christi in sacramento minimè talis somnianda nobis est, qualem Romanæ

Altera pars capitis, ad nouem articulos redacta:

1. Transsubstantiationis papistica consideratio, & refutatio. Huius origo & absurditas.

curiæ artifices cõfinxerunt: acsi locali præsentia, corpus Christi manib. attrectandum, atterendũ dentibus, ore deglutiendũ, sisteretur. Hanc enim palinodiæ formulã dictauit Berẽgario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousq; prodigiosis, vt glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarij, Dist. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multũ laborat, magis tamen inclinat in diuersam sententiã. Siquidem vt finitũ esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cęlóque contineri, quo semel receptum est, donec ad iudiciũ redeat: ita sub hęc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum suũ nobis Dominus largitur vt vnũ corpore, Spiritu & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius cõiunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidã veluti canalis, per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem cõspicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus suã quodammodo substantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionẽ carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare disserit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totũ Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

Cur explodenda. — Chryso. Sermone quodã de Spiritu sancto. — *Confirmatio refutationis à simili.* — *A Scripturæ sensu.* — *A Pauli testimonio.*

Qualem transsubstantiationẽ finxerunt scholastici.

13 Verecundius Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoq; quàm subtilioribus pręstigiis ludunt. Non circumscriptiuè, nec corporali modo contineri illic Christũ concedunt: sed rationẽ deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec aliis possunt explicare, quæ tamen eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant quęratur. Quid enim quum substantiam panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquã faciũt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquiunt: nec aliam quàm habitudinis præsentiã statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Got-

Horum error refellitur. — Lib. 4. Dist. 12

ta, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque vero multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tãtùm hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detẽti fuerint, ac hodie in Papisticis Ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum soliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohæremus) modo carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Quas & quãtas superstitiones hic error inuexerit.

14 Hinc prodiit fictitia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quã pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentiæ architecti poterãt quomodo Christi corpus panis substantiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmentum confugere necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò inscitiæ imò stuporis fuisse prolapsos, vt non solũ repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesię consensu mõstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterũ conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbique autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam duabus partibus constare, terrena & cælesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confirmãdo isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis sæculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: etsi, vt dictum est, variis epithetis illa interdum insigniunt, ad commendandam mysterij dignitatem. Nam quòd dicunt, in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quàm panis & vinũ, nuper admonui eo non significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrem sunt destinati: quum in iis nobis exhibeatur spiritualis animę cibus ac potus. Id neq; nos negamus. Si conuersio est, inquiũt isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si in-

Cur Transsubstantio confictã.

Contra Scripturam S. & veterum consensum

Nam & si conuersionis voce quidam vsi sũt transsubstantiatione papisticã nunquam agnouerunt.

Obiectio. R. sp. 1.

telligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in bapti mo. Nam Patres hîc quoque
2. mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquiunt, tale in Baptismo habetur, quale istud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quę satis expeditum sensum habent: ac non potius de illa voce cõuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produnt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant, non longius se extendet significatio, quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquę oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cælesti respondeat. Ac proinde nobis mysterij huius veritas, nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm conspicua eius promissionis testificatio, quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ, qui è cælo descendit: panem visibilem intercedere oportet, quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum, quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret
1. Cor. 10. 17. Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse, qui panẽ vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

Instantia dilutio.

Transsubst. Papisticæ solida refutatio, non posse quadrare significationem Cœnæ, nisi maneat externorũ signorum substantia.

Confirmatio, ex verbis Christi, Iohan. 6. & Apostoli.

15 Nec verò Satanæ præstigiis tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quod cõsecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nõ nisi hominibus ad quos dirigitur sermo, esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat, simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramẽti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat Pa-
Exodi 17. 6. tribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus,
1. Cor. 10. 4. eundem potũ spiritualem eos bibisse. Atqui iumentis populi &

2. Errorẽ illum transsubst. promouit consecratio, quæ veluti incantatio magicæ fuit.

pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem vsum adhibentur, non aliã fieri conuersionem, quã hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur, qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus. Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquẽdi ratio, transsubstantiatio tamẽ nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem spiritualem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videatur, respondent, sed nihil afferendo causæ præsenti consentaneum. Virga (inquiunt) Mosis in serpentem conuersa, quamuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, καταχρηστικῶς, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorũ illusionẽ cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigijs luserãt magi, vt Aegyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilẽ Dei potẽtiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absumit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo pòst tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quòd nescitur substantiæne fuerit illa extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantiũ oculis offuderãt. Quid autẽ cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiusmodi? Incantatione quidem magorum oculos tantùm fuisse deceptos certum est. Quòd ad Mosen, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpẽtem, & rursus virgam ex serpente, quàm induere Angelos carneis corporibus, & paulo pòst exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterij ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnẽ

At panis non est sacramentum sibi sed hominib. ad quos dirigitur.

Exod. 4. 3. & 7. 10.

Obiectio de virga Mosis in serpentem cõuersa excutitur, nec transsubst. papisticæ fauet.

Ibidem 12.

Vide Ambros. de iis qui initiantur. c. 9. & August. lib. 3. de Trin. c. 10.

Nec aliquid simile habet cũ verbis institutionis Cœnæ.

1. Cor. 10. 16. & 11. 26.

Act. 2. 42.

Christi verè esse in cibũ, nisi vera externi symboli substãtia respondeat. Atq; (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremiæ tã insulsè detortus est ad probandam transsubstantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum positum in pane suo: significans hostium sæuitia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodum Dauid simili figura cibum suum fuisse felle corruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò non magis ignoscendum sit eorum inscitiæ, & sepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ sensu hostiliter adhuc confligere.

2. Obiectio. — Ierem. 11. 19. — *Resp.* — Psal. 69. 22. — *Instantia.* — *Resp.*

16 Alij qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ conuelli quin mysterij veritas concidat, fatentur panem Cœnę verè substantiam esse terreni & corruptibilis eleméti, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicarent, dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitioné corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturæ suę contrariam, addendo autem Sub pane, illic occultum latere volunt: tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professo totam hanc causam absoluere in animo est: sed tantùm vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volunt ergo Christi corpus inuisibile esse & immensum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant quàm si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit, non comprehendunt. Obtendũt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentiæ insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinent nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

3. Consubstantiationis error detegitur, vnde nata Vbiquitas. — *Huius erroris summa.*

17 Ac quo errorem semel temerè susceptum obstinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse Christi carné nisi quàm longè latéque cælum & terra patent. Quòd autem puer ex vtero natus sit, quòd creuerit, quòd in cruce expãsus, quòd sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, vt nascendi, moriendi, cæterísque humanis officiis defungeretur. quòd solita corporis specie post resurrectionem cõspectus fuerit, quòd in cælũ assumptus, quòd postremo etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cęlo constitutum hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Christi phantasma vel

Vbiquitariorũ cõmenta naturarum in Christo veritatem confundentia. — Act. 1. 3 & 9 & 7. 55. & 9. 3.

phan-

phantasticum fuisse, si ea cõditione fuit. Alij paulò argutius elabuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosũ esse & immortale. itaque nihil absurdi si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat discipulis Christus pridie quàm pateretur: an nõ verba sonant, mortale illud quod paulo pòst tradendũ erat dedisse? Iam antè, inquiunt, suam gloriã tribus discipulis in mõte conspiciendam prębuerat. Verum id quidem, sed ea claritate gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea nõ reperient illic duplex corpus, sed vnũ illud, quod Christus gestabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus suũ in prima Cœna distribueret, imminebat iã hora qua à Deo percussus & humiliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantũ abest vt tunc gloriã resurrectionis proferre vellet. Et hîc quanta Marcioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur? Quanquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere sub panis symbolo. Et tamen qui eiusmodi portenta euomunt, adeò eos non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non subscribimus.

Aliorum argutia.
Responsio.
Matt. 17. 2.
Iesa. 53. 4.
Resp. 2.
3.

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero necessariò diuelletur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à sanguine in calicé incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirment, panis autẽ & vinum locorum spatiis inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possunt quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè friuolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. Cæterùm si oculis animísque in cælum euehimur, vt Christum illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodũ symbola nos ad eum integrũ inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tametsi carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascendit, ad dexteram tamẽ Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatiis limitatũ, nec vllis dimensionibus circunscriptum, quin Christus virtutem suã, vbicunq; placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conseruet incolumes, non secus acsi corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem

Absurda quæ consubstantiationis errorem comitantur.
Exceptionis dilutio.
Orthodoxæ sententiæ ingenua & pia expositio & sequenti sectione 19.

Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationē corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

Qualis sit in Cœna vera præsentia Christi.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elemento ipsum affigat, nec in panē includat, nec vllo modo circūscribat (quę omnia derogare cęlesti eius gloriæ palàm est) deinde quę nec mensurā illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahat, vel immēsam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur, hęc enim naturæ humanæ veritati nōn obscurè repugnāt. Istas, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi. Nequid cælesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mūdi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanę naturę minus consentaneum: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterū his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimendam verā substantialémq; corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt nō imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorū iudiciis præripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorū mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia cōuenit: nihil cōtinet vel absurdi vel obscuri, vel ambigui: à vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil denique in se habet quod offendat, nisi quòd seculis aliquot, quū in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tā perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscūque potest calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliā rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & asserere operæpretiū est.

Vera substātialisque corporis ac sanguinis Domini communicatio.

Orthodoxa sententiæ veritas & firmitas.

A turbulentis ingeniis oppugnata.

Ab eorum calumniis vindicatur.

20 Porrò antequam vltra progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrāt tres Euangelistæ & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratiis actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse Accipite, comedite: hoc est corpus meū quod pro vobis traditur, vel frāgitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis Noui testamēti, qui pro multis funditur in remissionē peccatorum. Paulus verò & Lucas. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Transsubstantiationis patroni per pronomen HOC speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est

1. Verborum interpretatione adhibita.

Matt. 26.26.
Marc. 14 22
Luc. 22.17.19.
1. Cor. 11.24.

est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis corpus suum esse testatus est, ab eorum sanè proprietate alienissimum est istud cōmentum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat, sumpserat verò panem, quis ergo nō intelligat, panem etiamnum ostendi? ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem trāsferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam EST pro trāsubstantiari positā interpretātur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideóque non est cur se verborum reuerētia moueri obtendant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hunc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantū ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmāt esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquūtur, quanquā precisè vrgent literā, Hoc est corpus meū, postea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nūc tantùm de verbis disputo, quibus se cōstringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnem refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione transiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane. Sed quia videbant fieri nō posse vt simplex hęc propositio staret, panē esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tētarunt. Alij verò audaciores, asserere non dubitāt, propriè loquendo panem esse corpus: atque hoc modò verè se literales esse probāt. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negādo: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autē blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quęro iam ex ipsis idémne valeāt duæ istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse cōcedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quod sacramētali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt testamentum in sanguine, an non idem exprimant quod priore membro, vbi panem nomināt corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat

Quæ tuetur aduersus trāssubstantiatorum glossemata.

Et aduersus cōsubstātiatores.

Horum effugia diluūtur & ad absurda blasphema deducūtur.

Luc. 22. 20. 1. Cor. 11. 25.

Non discedunt igitur à Christi verbis qui ea in

longior sermo. Quoties ergo verbo vno contendent, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis cõmodam interpretationẽ afferam esse testamentum in corpore. Quid enim? an quærẽdus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam cõfessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciã, qua tã hostiliter litigant de verbis, refellere propositũ est. Panẽ authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, nõ mecũ, sed cũ Spiritu Dei certamen illis est. Vtcunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: nõ est tamen hic satis iustus prætextus, cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita respuãt. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine testamentũ, vt iã admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

Nomẽ rei significata cur symbolis sacramentalibus sit attributum ostenditur ex Scriptura locis.

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomẽ ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonẽ, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysteriis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circuncisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: deniq. petram, ex qua in deserto aqua profluebat, fuisse Christum, nisi translatitiè dictũ accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur, sed contrà, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quũ dicitur Deus apparuisse Mosi in rubo, arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & colũba, Spiritus sanctus. Nam etsi essentiâ symbolũ à re signata differt, quòd hæc spiritualis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamẽ rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantũ ceu nuda & inanis tessera: sed verè etiam exhibet: cur nõ eius appellatio in ipsũ iure cõpetat? Quod si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius quàm notæ præsentiũ, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuantur quarũ & certam minimèque fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuis vltro citróque sit deductio. Desinant itaque aduersarij insulsas facetias in nos congerere, Tropistas vocãdo, quãdo ex cõmuni Scripturæ vsu sacramẽtalẽ loquen-

Exod. 17.6.

Exod 3.2. Psal. 84. 8. & 42. 3. Matt. 3. 16.

loquendi modũ exponimus. Nã cũ in multis sacramẽta simul conueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christũ fuisse Apostolus docet, quòd visibile symbolũ foret sub quo spiritualis ille potus verè quidẽ, sed non ad oculũ percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolũ est quo veram corporis sui mãducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tanquam nouũ commentum. Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramẽtum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentũ fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuũ foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodiũ. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum. Omne animal motu præditum est, ergo bos & equus motu præditus est. Quãquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quũ signum daret corporis sui: contra Adimantum Manichæum cap.12. Et alibi in Psal.3. Miranda (inquit) Christi patientia, quod Iudam adhibuit ad cõuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

1.Cor.10.4.

Item ex Augustino.
Epist. 23. ad Bonif.

Exceptio, Augustinum nõ loqui de Cœna.
Responsio.

Confirmata ipsius Augustini duplici testimonio.

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo insistat, HOC EST, quasi mysterium hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est. Verbi substantiui tantã esse emphasim dicunt, vt nullũ schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò ferè vbi de sacramẽtis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Pesah. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minus emphaticum est eo loco substantiuũ verbum quàm in Christi sermone? Respõdeant etiam, vbi dicit Ioannes, Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nõdum erat glorificatus: quid valeat substantiuum verbum. Nam si regulæ suæ affixi manẽt, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initiũ acceperit à Christi ascensione. Respondeãt demũ

Obiectio, ex vocabulo. Hoc est, conflata.
Resp.1.
1.Cor.10.16.

Gen. 17.13.
Exod.12.43.
1.Cor.10.4.
Iohan.7.39.

2.

3. quid significet illud Pauli, Baptismũ esse lauacrum regenera-
Tit.3.5. tionis & renouationis: qué constat multis esse inutilem. Sed ni-
1.Cor.12.12. hil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiã esse
4. Christũ. Nã similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus. vbi non intelligit vnigenitũ Dei Filium in se, sed in membris. His iam me adeptũ esse arbitror vt sanis & integris hominibus fœteant hostium nostrorum calumniæ dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur quã ipsi, & maiori religione expendimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeũ illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiosè iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liquescet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantùm hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

Obiect. 2. nos philosophice nõ theologice agere.

Responsio.

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareãt, vel tantillũ à litera discedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deũ nominat virũ bellicosum: quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliẽdis suis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatiũ, ænigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè momento narrat Ioannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptãt quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cælesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub cõspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubita-

Obiect.3. Auer⟨ba⟩ Christi ne tã⟨til⟩lum quidem ⟨es⟩se discedendũ.

Resp. deducens ⟨a⟩d absurda.

Obiect.4. Christum in Cœna perspicuè esse loquutum.

Responsio.

Ioan.14.5.8.& 16.17.

dubitatione edendo, consensum suum testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba, quia illis occurrit quod in mysterijs non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita. nec aliud causa est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quòd eos excæcauit diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant, vbi obuia est concinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insistitur, perperam aliud seorsum de pane prędicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat sanguinem: aut confusa erit battologia, aut erit partitio, quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tã verè dicetur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola: fateor id quidem. sed interea minime se expedient quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panem & corpus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari: ac si quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & conuitiis victoria illis sita esset, Christum accusari mendacij dicunt, si quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus indicare promptum erit, quàm iniustam nobis iniuriam faciant isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione, fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

Cur interpretationem verborum S. Cœn respuant aduersarij orthodoxa doctrina.

Huius interpretationis perspicua assertio e ipsis verbis institutionis collecta.

24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi, nisi diluto altero crimine. nos etiam rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ, quàm naturę ordo patitur, & dictat communis sensus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quę satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium minimè rationis humanę modo metiri, vel naturę legibus subiicere. Obsecro, an ex Physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cœlo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hęc carni virtus, vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentię. Isti autem boni eius zelotę miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio, vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeátne à sensu communi, an verò fidei

Obiectio 5. N ita humana rationi esse addictos, vt Dei omnipotētia d rogemus.

Resp. 2 quæ obiectionem torquet in aduersarios.

alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquã stupidus est: quando nihil magis præter naturã, quam vt vitam spiritualem & cęlestem animę mutuentur à carne, quę originem suam e terra accepit, & quæ morti fuit subiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio dissitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solùm coniungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposteri homines inuidiã putida calumnia nobis facere, ac si de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hîc quæritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri excepto peccato. Qualis est nostra caro? nónne quę certa sua dimensione constat, quę loco continetur, quæ tangitur quæ videtur? Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadẽ plura diuersáque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas, vt carnẽ faciat simul esse & non esse carnem? Perinde ac si instes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucẽ vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapiẽtiæ Dei peruertis? Carnem igitur carnẽ esse oportet: spiritum, spiritum: vnumquodque quà à Deo lege & cõditione creatum est. Ea verò est carnis conditio, vt vno certóque loco, vt sua dimensione, vt sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

Heb. 4.15.

De omnipotentia Dei non est quæstio in hac disputatione, sed de voluntate.

Instantia.

Solutio Augustini testimonio confirmata.

Epist. ad Dardanum.

Obiectio 6. Sed Christi expressis verbis.

Resp. 1.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas: nempe si illis conceditur, donum interpretationis ex Ecclesia profligare, quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichæi, quum fingerent Christi corpus vel cæleste, vel phantasticum. Citabãt enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cælestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus vt homo. Verùm crassi comestores nullam Dei potentiam esse existimãt, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturę. quod potius est Deum circumscribere, vbi figmẽtis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in

1 Cor. 15. 47.

Resp. 2.

cælo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorũ præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vsque eò falsum est vt nostra doctrina apprimè magnificum sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quòd secundùm communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum cõmunem non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginantur. Vbi autem ex hoc cõmento emergunt fœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, sanã huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temerè arripimus, & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur, quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despicimus ex alto quicquid terrenæ sapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeãt. Hinc nata est expositio verborũ Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

Exceptionis dilutio.

Obiectio 7. nos Christi dicta respuere.

Responsio 1.

Iacob. 1. 21.

2.

Obiect. 8. Miraculum subesse in hoc Sacramento, Dei omnipotentia innitens, vnde fastuosæ voces.

Responsio 1.

Luc. 1. 34.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptã esse, eiúsque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planũ faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimum diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum, supplendo, vt loquuntur, absentiæ suæ defectui: quãdo in illius

4. Alijs rationibus è verbo Dei desumptis orthodoxæ sententiæ confirmatio.

Prima, à consideratione veritatis corporis Christi, ab aduersariorum cauillis vindicata.

locum non succedit, nec rursum descendit Christus ipse ex cælesti gloria, vt conditionem mortalis vitæ susciperet. Certè aduentus Spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: ideóque fieri non potest vt eodem modo secundum carnem nobiscum habitet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quòd disertè exprimit, se cum discipulis non semper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè sibi diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circũstantia loci palàm reclamat: quando non agitur de egestate & inopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio discipulis nõ placebat, quòd putarent superuacuum & inutilem esse sumptum, & luxuriæ affinem: ideóq; in pauperes impensum maluissent pretium illud, quod malè profusum fuisse putabant. Respondet Christus se non semper fore præsentem vt tali honore colatur. Nec aliter exposuit Augustinus, cuius hæc minimè ambigua sunt verba, Quum diceret Christus, Me non semper habebitis vobiscũ, loquebatur de præsentia corporis. Nam secundũ maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est, Ecce, ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. secundum carnem verò quam verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus: Non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & deducentibus eis videndo non sequendo ascendit. Non est hîc: ibi enim sedet ad dexteram Patris. Et tamen hîc est: quia nõ recessit præsentia maiestatis. Aliter secundũ præsentiã maiestatis, semper habemus Christum. secundum præsentiam carnis rectè dictum est Me autem non semper habebitis. Habuit enim Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eũ nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipsius sub elemento inclusione. Siquidem carnem se habere & ossa Dominus noster testatus est quæ palpari & videri possent. Et Abire ac Ascendere, non speciem ascendentis abeuntísq. dare significant, sed verè id facere quod verba sonant. Ergóne, dicet quispiam, certam cæli regionem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respõdeo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò

Secunda, à dicto Christi, se nõ semper fore in mundo. Augustini expositione confirmatur.

Matth. 26. 11.

Tract. in Ioã. 50.

Matth. 28. 20

Sententia Augustini breuis explicatio.

Lib. de fide & sym. ca. 6.

modò tamen in cælo esse credamus.

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem secundū eos tātùm notatur imperij maiestas. Sed quid ipse ascendendi modus? annō spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clarè narrant Euangelistæ receptū fuisse in cælos? Excipiunt acuti isti Sophistæ, nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momento euanescere, vt fidē faceret præsentiæ inuisibilis: vel nubes eum colligere non debuerit an equam pedem moueret. Dū verò sublimis fertur in aerem, & subiecta nube se amplius in terra quęrendum non esse docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis esse: sicut etiam asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælum suspicere: quia Iesus qui assumptus est in cælum, sic veniet quemadmodum eum viderant ascendere. Hic quoque faceta, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarij, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illic præsentiam insinuent, ac non simpliciter discipulos faciāt oculatos testes ascensus, nequa supersit dubitatio: perinde acsi dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleste sibi imperiū asseruit: superest vt patienter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cęlum ingressus non est, vt illud solus occuperet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

Tertiò, ab ascensionis Christi consideratione, adulta sophismatum Vbiquistarum refutatione.

Act. 1. 9. Marc. 16. 19. Luc. 24. 51.

Phil. 3. 20.

Effugium de visibili & inuisibili præsentia refellitur.

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quā peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere. ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: sed cōtentus ero paucis ostendere, sine controuersia totum esse nostrum. Quòd aduersarij, vt eum nobis extorqueant, prætexūt, passim in eius libris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramentum corporis. Cæterùm quo sensu voces Carnis & sanguinis vsurpet, non est quòd longo circuitu quæramus: quādo seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerum quas signant nomina accipere: ideóque secundum quendam modum sacramentum corporis esse corpus. Cui concinit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meū, quum signum daret. Iterum obiectant, disertè scribere Au-

3. Authoritas Patrum, aduersariorum erroribus de Christi præsentia non suffragatur.

Ad Bonif. epist 23.

Nam aperta sunt quę dicit lib. de Ciu. Dei 16. c. 27. in Psa. 18. & 46 tract. 13 102. 106 107. in Iohānem & alibi.

Augustinus illis excutitur, vt etiam est aduersarius

Contra Adimantū Man. lib. 12.

Lib.3.deTrini.cap.10. gustinum, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunq; simul coniungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panem cõsumi: quia paulò antè dixerat: Quia hominibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere, tanquam mira non possunt. Nec aliò spectat quod

In Psalm. 33. aduersarij nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum.

Epist. ad Dardanum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spatia locorum, nusquam fore, & quia nusquam erunt, penitus non fore. Ieiuna est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialẽ virtutẽ exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatem, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non putandus est vbique diffusus. cauẽdum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cælo per id quod est homo. Cuius socordiæ fuisset nõ excipere Cœnæ mysterium, rem adeo seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen siquis attentè quod paulò pòst sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnam quoque cõprehendi, Christum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deũ, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cælo non eliciat, quod certè facturus erat, si corpus Christi verè

Præclarus Augustini locus, placidis ingenij satis supérque fatens.

Tract. 50. in Iohannem. cibus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christum nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramẽtum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentiæ Christi numeret, non disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, satis ostendit se Christũ bicorporem non fingere, vt occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quòd si explicatione indiget, continuo post illic adiungitur, Secundũ præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis rectè dictum esse, Me

Augustinus seipsum explicat.

Matt. 26 11. nõ semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundũ

Matt. 28. 10. ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictũ est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Sed

nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maiestatem restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quòd reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, vt futurus sit cum illis pręsētia spirituali: vbi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul dissitos. Eodem loquendi genere sæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos pręsentia itidem corporali, secundum fidei regulam sanámque doctrinam. nam præsentia spirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo vsque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iā cœperat præsentiā corporali, & quos relicturus erat absētia corporali, vt eos cum Patre seruaret præsentia spirituali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentię: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Perspicua eiusdem sententia; aduersariorum errorem de carnali Christi præsentia euertens.

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præsentiæ inuisibilis, agedum videamus quàm bene in ea se occultent. Primò syllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuisibilem esse Christum: sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis dabit, nō posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest vt principij locum obtineat. Ac dum ita garriunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secundum eos, in cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex aliis Scripturę locis tum Petri testimonio facile iudicium est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbique locorum esse sed absque forma. Excipiunt, iniquum esse naturam gloriosi corporis subiicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delirium (quod piis omnibus meritò detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire. verùm si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palàm est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & varium est Christi corpus, vt vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: vbi ipsa corporis natura, quod suis dimensionib. constat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte

6 Præsentiæ inuisibilis ab aduers. cōfictæ refutatio.

1.

2.

3.

Act.3.21.

Exceptionis dilutio.

4. Refutatio ex Tertulliano.

Luc.24.39. & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri. aufer ista, iam caro esse definet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrum verò est, quòd absolutè pronuntiat Christus ita amplecti, vt sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nónne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocumq; se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile configurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quispiam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribāt dotem, multis in locis simul esse, nulloque spatio contineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitum cælesti gloria, non exuisse carnem, qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Christum vt veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eādem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cælum sustulisse? Hęc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arrham nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnum cælorū ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Facessat igitur stultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere coniunctum cupiunt, in symbolo illo subsidant? Atqui Dominus ipse non oculos tantùm, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pro reuerentiæ studio Mariā videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri. Quod obiiciunt postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Christum

5 Ex dicto Christi, etiam post resurrectionē.

6. A veri corporis definitione.

Philip.3.21.

Exceptionis 2. dilutio.

7. Ab absurdo.

8. A scripturæ testimonijs expressis quæ veram carnem Christo tribuunt.

9. A fidei nostræ fundamento.

10. Ab absurdo.

Ioh.20.17.

11. Ab eo quod Christus sursum vult quæri.

exiisse è sepulchro clauso,& clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obiiciunt,nihilo magis eorum errori suffragatur.Nam sicut aqua non secus ac solidum pauimentum,Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirū si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Etsi probabilius est,eius imperio amotum fuisse lapidem,& mox,transitu dato,in suum locum rediisse.Nec ianuis clausis intrare tantumdem valet ac penetrare per solidam materiam,sed sibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, plane admirabili modo, quum obseratæ essent fores.Quod citāt ex Luca,Christum subito euanuisse ex Discipulorum oculis,quibuscū Emaunta profectus erat,nihil illis prodest,& nos adiuuat.Nam vt suo cōspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantùm disparuit.Sicuti,eodem Luca teste,quū simul iter faceret,non induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorum oculos. Isti verò non modò Christum transformant,vt in terra versetur:sed alium alibi suíque dissimilem esse fingunt.Denique ita nugando,non vno quidem verbo,sed periphrasi,ex carne Christi spiritum faciunt. nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt.Vnde necessariò sequitur duplicem esse.

Act.9.4. Mat.28.9. Iohan.20.19. Mat 14.25. Luc.24.31.

Exceptio 3. & 4 (Christus elapsus est à Stephano & Paulo: exiit itē è clauso sepulchro,& occlusis ianuis ad discipulos est ingressus. Ergo Christi corpus est in terra) diluitur.

Exceptionis 5. dilutio. Ibidem 16.

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuisibili præsentia, nondum tamen probata erit immensitas,sine qua frustra Christum sub pane includere tētabunt. Nisi vbique simul esse possit Christi corpus nulla loci circūferentia,sub pane in cœna latere credibile nō erit. Qua necessitate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis claríque Scripturæ testimoniis demonstratum est circunscribi humani corporis mensura: deinde suo in cælum ascēsu palàm fecisse non omnibus se esse in locis, sed,dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Primùm non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœnæ vsum Christus in nobis corporaliter habitet.ideóque iusta ratio nō est cur tam acerbè
de verbis Christi litigent, vt Christum in cœna includant sub 1.
pane.Deinde contextus euincit,Christum nihil minus quàm de 2.
carne sua loqui, sed inuictum auxilium promittere discipulis, 3.
quo eos aduersus omnes Satanæ mundíque insultus tueatur & sustineat. Nam cùm difficilem prouinciam iniungeret,ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præsentiæ suæ fiducia eos confirmat. acsi diceret non defore illis suum præsidium, quod insuperabile erit. Nisi omnia confundere libêret, annon præsentiæ modum distinguere oportuit? Et certè quidam cum magno dedecore prodere inscitiam suam malunt quàm vel minimùm de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum

12. Refutatio huius cōmenti inuisibilis præsentiæ: quod duplicem Christū fabricat.

Vbiquitas corporis Christi affingenda est necessariò ab iis qui sub pane corpus illud inclusum esse somniant.

Mat. 28.20.

Vbiquitariorū sophismata refellitur variis argumentis.

tolerabilior, vel saltem magis verecunda est doctrina. sed quosdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Christo naturas vbicunque est diuinitas Christi, illic quoque esse carnē, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur, sic vnicam Christi personā constare ex duabus naturis vt cuique tamen sua maneat salua proprietas. Ac Eutychem iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amētiæ est, cælum terræ potius miscere quàm non extrahere Christi corpus è cælesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum κοινωνίαν, quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & Filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundum carnem filius hominis habitat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulū corporis se abderet: sed quia tametsi omnia impleret, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, Quamuis totus Christus vbique sit, non tamen totū quod in eo est, vbique esse. Atque vtinam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expendissent: quia ita occursum fuisset insulso commento de carnali Christi præsentia. Mediator ergo noster quum totus vbique sit, suis semper adest: & in cœna speciali modo præsentem se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

Alterum Sophisma quod affine est hæresi Eutychis & Serueti.

Tertium sophisma ex Scripturis collectū.

Iohan. 3. 13.
Idem. 1. 18.
1. Cor. 2. 8.

Idiomatū κοινωνία ab vbiquitarijs sublata.

Vera item Scholasticorum distinctio: Totus Christus vbique, non tamen Totum Christi.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Christi præsentiam in cœna concipiunt nisi in pane sistatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quæ nobis Christum ipsum vnit, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euehat, non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tantùm de modo quæstio est: quia Christū ipsi in pane locant, nobis autem nō ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrū rectius sit iudicent lectores. Tantùm facessat

Huic imaginariæ Papistarū, consubstantiatorum & vbiquitariorū præsentiæ, vera carnis Christi, arcana Spiritus S. vnione, præsentia opponitur.

calumnia

calumnia illa, auferri Christum à sua cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cæleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

12 Porrò de modo siquis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque, vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hîc sine controuersia amplector. Pronuntiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam. Tantùm absurda reiicio quæ aut cælesti Christi maiestate indigna, aut ab humanę eius naturæ veritate aliena esse apparet: quando & cũ Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cælestis receptum fuisse Christum docet vt supra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commendat, quæ propria sunt verę humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est totum Christi regnum, ita quicquid agit cũ sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis vtar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, sed diuinitus: in terra, sed cælitus. Ea (inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tantáque efficacia hîc eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternę fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hęc suis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicui nondum satisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de sacramento nũc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minus lautè affluentérque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christũ è carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quamuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè constare nihil dubium est. Qui veritati adeò perspicuæ reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint.

Ea qualis sit ostenditur: ita tamen vt modus agnoscatur incomprehensibilis.

Absurda reiicienda.

Luc. 24. 26.

Irenæus li. 4. cap. 34.

Aduersariorũ hyperbola quid efficiant.

Fide participamus reipsa Christum.

Mixtura autẽ & trãsfusiones, à curiosis excogitata, repudiãda sunt.

Rom. 12 3.

2. Ioh. 7.

Qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

7. Hactenus quæ ad sacram Cœnam à parte Dei exhibentis spectare videntur, sunt proposita: supersunt ea quæ nos propius respiciunt, explananda. In primis, nostra cum carne & sanguine Christi communicatio.

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi cõmunicemus. Imò si vis mysterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringentis, pro dignitate expensa esset, satis superque erat vnde nobis satisfieret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accẽsæ sunt horrendæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentię modum exigunt curiosi homines, quem Scriptura nunquam ostẽdit. Ac de re stultè & temere concepta perinde tumultuantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditum est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omissis quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falsò iactant, quicquid docemus de spirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonnisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniũctionis vinculum est. Nihilo verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex esu carnis Christi capiũt fideles, attingere. Diximus enim antea Christum ipsum cœnę esse materiam: inde verò sequi effectum, quod sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulo pòst, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est Sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio

Quatenus etsi spiritualis nõ oralis, realis esse nõ desinit. Nõ qualiter enim an verum Christi corpus pro nobis crucifixum percipiamus (Id enim est extra controuersiam) sed quo modo.

Lib. 4. dist. 8.

Falsa interpretatio scholasticorum oralẽ & carnalẽ cor-

mysterio cœnę non minus spiritualis res est, quàm ęterna salus. Vnde colligimus, quicunque vacui sunt Christi Spiritu: carnē Christi nihilo magis posse edere quàm vinum bibere cui non sit coniunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuum & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba. Quisquis ederit carnē meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agit de sacramentali esu: quod ego fateor, modò ne ad eũdem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllo fructu Scire autem ex ipsis velim quã-diu eam contineant vbi manducarunt. Hic meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiiciunt, non posse hominũ ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterij integram manere dico, quantũuis impij eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibum omnibus porrigit Christus, potúmque spiritualem propinat: alij auidè vescũtur, alij fastidiosè respuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sentẽtiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilo minus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cũ Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines, ex Sacramento quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quã uis ab externa eius participatione inanes discedant impij. Si rursus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reiiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi nõ minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidẽs effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semẽ in igne germinare. Quòd autem quærunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidum est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo mortem sibi accersere homines, sed potius respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iu-

poru Christi mã ducationẽ afferentium refutatio.

Iohan. 6.56.

Exceptio 1. pro manducatione orali.

Altera.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta, ex Mat. 13.7.

dam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potius
Ibid.4.5. eadem parabola refellitur eorũ error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrũ agere radicem. Vnde sequitur, incredulis suam duritié esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostrã hoc mysterio adiutã cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriãt ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel insiti, magis ac magis
Septima. coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cælesti vita. Obiiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis
1.Cor.11.29. Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respõdeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantùm quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debebant, calcando.

Octaua, ex Augustino, quẽ huic errori fauisse falsò asserunt. 34 Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inscitè & perperam illud ad causam præsentem trahant qui canibus edẽdum proiiciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio, secundum istos est, qua impij Christi corpus & sanguinẽ absque
Homil.in Iohannem 26. Iohan.6 50. virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Augustinus contrà, verba illa prudenter expẽdens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem sacramenti, non tantùm visibile sacramentum: & quidem intus, nõ foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in Cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipsam, cuius sacramentũ est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium,
Explicatio sententiæ Augustini. quicunque fuerit particeps. Ne quis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, sed quæ ab illó separari potest Spiritus gratiã, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore comprehendi non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tantùm symbolo incredulos communicare.
Vera eiusdem testimonia, aduersùm manducationem oralem. Ac, quò melius tollatur dubitatio, postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriem, subiicit, Moses & Aaron, & Phinees, multíque alij qui manna comederunt, pla-
Exod.16.14. cuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramẽtum, aliud virtus sacramẽti. Paulo pòst, Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter

carnem

carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus signum corporis & sanguinis. Audimus rursum opponi visibile signum spirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Christi inuisibile sacramentaliter re vera comedi, quamuis non spiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter visibilem signi sumptioné. Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos panem Dominum manducasse, Iudam verò panem Domini. quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec aliò spectat quod alibi dicit, Quid miraris si datus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo: quum videas e cõtrario datum Paulo Angelũ diaboli per qué perficeretur in Christo? Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panem cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepisse, quia malè acceperint. Sed quo sensu, plenius alio loco explicat. nam ex professo definiendum suscipiés quomodo improbi & scelerati, qui fidem Christianam ore profitentur, factis autem abnegant, Christi corpus comedant (& quidem aduersus quorundam opinionem, qui non solo sacramento eos edere, sed reipsa putabant) Sed nec (inquit) dicendi sunt manducare corpus Christi quia in membris Christi computandi non sunt. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, Qui manducat carnem meã, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit, non sacramento tenus, sed re vera corpus Christi edere. hoc enim est in Christo manere, vt in illo Christus maneat. Sic enim hoc dixit tãquam diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet mãducare corpus meum, aut sanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, sacramento tenus, & re vera edere: & nulla restabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, sed cor: inde commendata est ista cœna. Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde saginamur. non ergo quod videtur, sed quod creditur, pascit. Hîc quoque quod sumunt impij, restringit ad signum visibile: nec aliter Christum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco, disertè pronuntians bonos & malos signaculis communicare, hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem ipsam perciperent, non tacuisset omnino quod causę magis erat consentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiúsque fructu differens, sic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur.

Homil. in Iohannem 59.

Homil. 61.
2. Cor. 12. 7.
Lib. 5. de Baptis. contra Donatist.
1. Cor. 11. 29.

Quomodo impij corpus Christi comedant.

Iohan. 6. 56.
Li. De ciuit. Dei 21. ca. 25.

Sacramento tenus, non revera impij edunt corpus Christi.

Cõtra Faustũ lib. 13. c. 16.
Ser. 2. de ver. Apost.

Ergo qui incredulos faciűt participes carnis & sanguinis Christi, vt cum Augustino consentiant, nobis repræsentent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundum eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac visibilem vel externű. Quòd si verè nec tamé spiritualiter comedi posset Christi corpus, quid sibi vellet quod alibi tradit? Nő hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri sanguiné quē fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis: spiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit, in Cœna porrigatur: sed manducationis modű notauit: quod scilicet in cælestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sæpius apud eum occurrere istam loquendi formam, Comedi corpus Christi ab infidelibus: sed seipsum explicat, addens, In sacramento. Et alibi spiritualis mãducatio ab eo describitur, in qua gratiã morsus nostri non consumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduersarij, scire velim quomodo ab vna eius sententia se expediãt, vbi dicit Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebűt quin figuret in Cœna panis Christi corpus. Vnde sequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillű quoq; non aliter sensisse declarãt hæc verba, Perinde ac si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat: ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali esu priuari qui sacramentaliter tantùm Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidé promissionum Dei, qui non definit è cælo pluere, quamuis pluuiæ liquorem saxa & rupes non concipiant.

Spiritualiter & verè, idem Augustino.

Quo sensu dicat ab infidelibus cõmedi corpus Christi.

Cyrilli sententia de manducatione carnis Christi.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abstrahet, quã peruersa temeritate quidam in sacramento erexerunt: quòd secum subducerent, Si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt vna cum corpore, quæ iam diuelli non possunt. igitur illic adorandus Christus. Primùm, si sua illa quam obtendunt concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam vt maximè absurditatem vrgeant si corpus ab anima & diuinitate separetur, quis tamen sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Videntur quidem sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modum autem præsentiæ nő describat: quomodo ex re ambigua certò conficient quod volunt? Quid ergo? nónne si grauiore aliquo sensu eorum conscientias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluétur ac liquescent?

8. A communicatione trãsitio ad adorationé: ac primùm ostenditur quàm infirma sit aduersariorum de concomitantia coniectura.

quefcens? nempe vbi certo Dei verbo defici fe videbunt, quo vno confiftunt animæ noftræ quum ad rationem vocantur, & fine quo primo quoque momento labafcunt: vbi Apoftolorũ doctrinam & exempla fibi aduerfari, fe verò folos fibi authores effe cogitabunt. Accedent ad tales impulfus & alij non leues ftimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deũ hac forma adorare vt nihil nobis præfcriberetur? An quũ de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentãdum de quo nullum vfquã verbum legebatur? At fi qua decet humilitate cogitationes omnes fuas fub Dei verbo cõtinuiffent, aufcultaffent certè quod ipfe dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruiffent, quo accipi facramentũ, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatũ eft, fine adoratione accipiunt, fecuri funt fe à mandato Dei non deflectere: qua fecuritate nihil melius eft quũ quid operis inftituimus. Habent Apoftolorum exemplum, quos non legimus proftratos adoraffe, fed, vt erant difcumbentes, accepiffe & manducaffe. Habent Apoftolicæ Ecclefiæ vfum, vbi fideles non in adoratione fed in fractione panis communicaffe, à Luca narratur. Habent Apoftolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclefiam inftituit, profeffus fe à Domino accepiffe quod tradebat.

Deinde quãta temeritate fuperbiáque turgeant, dum figna adorantes Christi verbo addunt, & Ecclefiæ Apoftolica vfum minimè fequuntur.

Actor 2.42.
1. Cor. 11. 23.

36 Atque hæc quidem eò tendunt, vt expendant pij lectores quàm non tutum fit in rebus tam arduis à fimplici Dei verbo ad cerebri noftri fomnia euagari. Quæ autem fuperius dicta funt, omni hac in re fcrupulo liberare nos debent. Nam vt Chriftum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur neceffe eft. Quòd fi hoc facramenti officium eft, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam fpiritualium myfteriorum altitudinẽ furfum affurgat: qui in figno externo detinẽtur, à recta quærendi Chrifti via aberrant. Quid ergo? fuperftitiofum effe cultum negabimus, quum fefe homines coram pane profternunt vt Chriftum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus, quũ vetuit nos humiliter attentos effe ad propofita fymbola. Nec alia caufa inftitutũ olim fuit vt ante confecrationẽ populus alta voce admoneretur habere furfum corda. Ipfa quoque Scriptura, prę terquam quòd Chrifti afcenfionem diligenter nobis enarrat, qua corporis fui prę fentiam à confpectu noftro confuetudinéque fubduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipfius meminit, mentibus furfum erigi iubet, & ipfum in cælo quærere fedentem in Patris dextera. Secundũ hanc regulam erat potius fpiritualiter in cælefti gloria adorãdus, quàm excogitandum iftud tam periculofum adorationis genus, plenum carnalis craffęque de Deo opinionis. Quare qui facramẽti adorationem excogitarunt, eam non modò à feipfis

Hic adorationis fignorum error damnatus eft.

1. A Chrifto ipfo facramenti authore.

2. A Synodo Nicena.

3. A vetere cõfuetudine.

4. Ab ipfa fcriptura, quæ Coloff 3.2. & alibi mentes noftras in cælos erigit.

Vnde fequitur adorationem fignorum merã effe idololatriã.

somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mẽtio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta fore) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria, si hoc non est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramento factũ est execrabile idolum.

Cui tutum opponitur remedium.

Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

5. A Sacramẽti natura & institutione, cui hæc adorationis forma minimè congruit.

37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) longè vlterius prolapsi sunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione prorsus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur.

6 A promissione & mandato instituentis. nullum mandatũ extat adorationis: ergo nullum Sacramentum habent adoratores signorum.

Nũc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritè consecratã, nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contrà obiiciam, simul dictum esse, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla.

Psal.50.16.

Id simili exemplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit, Exaudiam te. Si quis

Ratio, à simili Scripturæ testimonio mandato promissionem coniungenti.

inuocato Petro aut Paulo, hac promissione glorietur, nónne omnes clamabũt eum perperam facere? Et quid aliud quæso, faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiũt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promissionem iis esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obseruant, eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferũt.

Luc.22.19.
1.Cor.11.26.

Non igitur in adorationẽ datum est hoc sacramentum: sed in alios quosdã fines.

Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hîc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solum nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum

actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet, vt id in sui memoriã facerẽt docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hìc apparet rursum quò sacramenti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramento agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

1 Vt excitet nos ad gratiarum actionem.

2. Vt exerceat nos in recolẽda mortis Christi memoria.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammaréque posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nósque cum illo. Porrò quum nonnisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnũ corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se cõmixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos connexósq; esse decet, nequid dissidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus si impressa insculptáque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligi non posse quin diligatur in fratribus: qualẽ corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum

3. Vt nos excitet ad vitæ puritatem & sanctimoniam.

4. Tum ad charitatem & pacem erga proximos.

1. Cor. 10. 16.

De hac charitate & pace cũ proximis colenda admodum necessaria admonitio.

Augustini testimonio comprobata.

Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoq. omnes vnum in seipso esse facit.

Hinc liquet quàm longè à Sacramenti natura absit, quod fit sub Papatu.

1. Vertitur in mutam actionem.

2. Consecratio ad elementa ipsa, non ad recipientes destinatur.

39 Hic autem optimè confirmatur quod alibi dixi rectam Sacramenti administrationem non absq; verbo cõstare. Quęcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbũ requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis pręposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendêre voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysteriũ maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus cõficitur cõsecratio, nõ ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare atq; illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sane. Non hîc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nõnulli vrgent vt ęgrotis extra ordinem distribuatur, inutilé esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterij explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarrantur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

3. Verba sine intellectu & ædificatione demurmurantur.

4. Fit inutilis repositio panis, vino omisso.

5. Vera cõsecratio ignoratur.

6. Veteris Ecclesiæ exemplo abutuntur.

Postremus articulus secundæ partis, agens primo loco de indignè ad mẽsam Christi accedentibus.

40 Porrò quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualem esse cibum videmus, suauem ac delicatum nõ minus quàm salutiferum piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursum in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis

laudis charitatémque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatũ, ipse quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiáq; pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam, Tit. 1.15.
vt ait Paulus, qui indignè manducant & bibũnt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciúmque sibi manducant & bibũt, 1 Cor. 11.29.
non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quòd sine vlla fidei scintilla, sine vllo charitatis studio, ad vsurpandam Cœnam Domini, instar porcorum se proripit, minimè di cernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud suam esse vitam non credunt, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiẽdo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac diffidentes, sacrum corporis Christi symbolum cum suis dissidiis cõmiscere audent, nõ stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immerito rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna mãducatione damnationem suam sibi accipiunt. Nam quum nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur nõ alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnemque aliam fiduciam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuisi distractíque à fratribus, hoc est Christi membris, partẽ in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnam salutem esse, Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet seipsum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemque in se descendere, & secum reputare an interiore cordis fiducia in salutem à Christo partam recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentiæ ac sanctitatis studio ad Christi imitationem aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum communem habet: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

Quales illi sint.

Et quàm graue iudicium ipsis immineat.

Huic malo remedium propōnit Apostolus, nempe serium vniuscuiusque examen: & quale illud esse debeat

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem

Falsum verò à Papistis inductũ examen, ostenditur esse dirum tormentũ, quod homines arcet à mensa Domini.

comparare volunt, miseras cõscientias torserunt ac diuexarũt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt purum purgatúmq; omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vsu arcebantur. Nam si hoc agitur vt nostrã à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est: desperatio tantum & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, nõ aliud proficiemus nisi vt tum denique indignissimi futuri simus quum de quęrenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis est examine habito, reposcitáque à nobis factorum omnium ratione, contritione, cõfessione, satisfactione, nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qualis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præsens institutũ attinet, dico hæc nimium esse ieiuna euanidáque solatia cõsternatis deiectísq; conscientiis, & peccati sui horrore perculsis.

Huius examinis Papistici refutatio.

1. Nam si Dominus interdicto neminem in Cœnæ suæ participationem admittit nisi iustum & innocentem: nõ leui cautione opus est, quę aliquem suæ iustitiæ securum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerunt quod in se est?

2. Quod si etiam ita esset, quando tamẽ erit vt spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quũ nulla certa nostræ dignitatis securitas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

Conclusio, examen à Papistis inuectum esse spiritus mendacis figmentum.

42 Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo auctore profecta sit, quæ miseros peccatores & trepidatione mœstitiáque afflictos, huius Sacramenti consolatione immani sua austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciæ illis proponebantur. Certè diabolus nullo maiori cõpendio homines perdere poterat, quàm sic eos infatuando, ne gustũ & saporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cælestis pascere voluerat.

Cui opponitur Christianum examen, cuius hæ sunt partes.

Ne igitur in huiusmodi præcipitiũ ruamus, meminerimus has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus si qui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium. Nam quũ in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus, nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualiter inedia corporis vigorem extinguit.

1. Dignitatis & efficaciæ Christi consideratio.

Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnam & optimam afferre Deo possumus, si nostrã ei vtilitatẽ, &

vt ita

vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur: si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur. præterea si ad eam quam in sua cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit: ita vnam omnino animam, cor vnum, linguam vnam in nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiamsi concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iustitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat, dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis fit, vt ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alij nobiscum in hoc consentientes dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignè acciperet: quando ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis tenerentur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiédo Sacramento requirere quæ Sacramentum irritum superuacuúmque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

2. Indignitatẽ nostra sẽsus, qui nos ad Christũ deducat.

3. Fidei & charitatis incrementum.

Ita tamen vt animos non despõdeamus etiã si fides infirma & charitas imperfecta sit: quã doquidẽ perfectu & sine labe credentibus non est instituta Cœna Domini, sed ægrotis, imbecillis in fide & peccatorib. ad Christi perfectionem confugientibus.

43 Cæterùm quòd ad externum actionis ritum spectat, in manum accipiant fideles, nécne: inter se diuidant, aut singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, veteris Ecclesię ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historiæ: qui primus azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video, nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione institueret. Omnes obiuro, qui vel leui aliquo pietatis studio tangûtur, annô

Secũdo loco agitur de ritibus externis. Ibi multa sunt indifferentia. Alia autem non item.

Nōnulla autem à superstitione introducta sūt, & ad necessitatem quandam audacter ac malè restricta.

euidenter perspiciant, & quanto præclarius Dei gloria hîc resplendeat, & quāto affluentior spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrismatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm non longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: sed isthęc scilicet humanę cōfidētiæ procacitas est, quę se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuiat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie facessere iussa, sic administrari decētissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relictæ sunt, simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hîc verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

Quib. facessere iussis, externus sacræ Cœnæ actionis ritus, vt quàm decentissimè administrari queat, paucis & ex veteris Ecclesiæ instituto, idque maiori ex parte, describitur.

Tertio loco, Cœnæ participationem Christianis omnibus frequētem esse debere probatur 1. purioris Ecclesiæ praxi.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus disseruimus, abundè ostendunt, non institutum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, ídque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) verùm quo frequenti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequēti memoria passionem Christi repeterent. qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canēdam bonitatémque eius prædicandam hortarentur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarentur, cuius copulam in vnitate corporis Christi viderēt. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia: vt nequid admittat nostrum quispiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit.

suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum, Lucas in actis commemorat, quum fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione Cœnæ & eleemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutũ ordinem, satis ex Paulo coniicere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseuerãt vsque ad finem, & sacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ecclesię mouentes, corrigẽdos. In Antiocheno etiam Concilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abstinent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametsi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus saltem verbis propositum: tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehensi fuerint, admoneantur. Si post monitionem abstineant, arceantur.

Act.2.42.

1. Veterum etiam Episcoporum institutis.

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maximè salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De ætate autem sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum, in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alij quotidiè communicant corpori & sanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonnisi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdũ remissior erat, instabãt sancti viri seueris obiurgationibus, ne cõniuere ad hãc socordiã viderẽtur. Tale exemplum est apud Chrysostomũ in epistolã ad Ephesios, Non est dictũ ei qui cõuiuium dehonestabat, Quare recubuisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quòd hîc adstat. Quæso, siquis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendũ comparare, deinde nihil gustet, nónne contumelia & conuiuiũ afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stãs qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quòd non abscessisti confessus es, tandem nõ participas, nónne satius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ

Quibus socordiã populi seuerè damnarunt.

In 6.cap.Ioh. tract.26.

Frequens S.Cœnæ participatio August. ætate.

In ca.1.Hom. 26.

Mat.22.11.

Neglecta tempore Chrysostomi.

est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

Papistica autē cōsuetudo quot annis semel cōmunicare iubens, execrandum est inuentum, licet ex fonte non prorsus impuro primū promanasse potuit.

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est diaboli inuentum: cuiuscunque tamen ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuisse authorem: quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. sed quum vix vnquam eueniret vt omnes simul communicarent, esset vero necesse eos qui permixti erāt profanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suam testari: diem illum, ordinis & politiç causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorū populus fidei confessionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotannis communicatione posita est: qua factum est vt ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtramque aurem securi dormiunt. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianorum cœtui mensa Domini, declarandæ promissiones quæ nos in ea spiritualiter pascerēt: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes, & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, diaboli arte intrusam hanc cōsuetudinem: quæ dum vnum anni diem præscribit, in totum annum socordes reddit.

Huic malo remedium, etiam nostro seculo ne glectum.

A Chrysostomo desideratum, non impetratū.

Videmus quidem peruersum hunc abusum Chrysostomi tempore iam obrepsisse: sed videre simul licet quantopere ipsi displicuerit. Cōqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam esse huius rei inæqualitatem, quòd aliis anni temporibus sæpenumero, nec quum mūdi essent, accederent: in Paschate, etiam immundi. Deinde exclamat, O consuetudinem, ô præsumptionem! Frustra ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tantùm abest vt authoritate sua interposita comprobarit.

Quarto loco sub vna tantum specie communio in Papatu Satanæ inuentum esse probatur.

47 Ex eadem prodiit officina & altera constitutio, quæ dimidiam cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniunt) interdictū, paucis rasis & vnctis in peculium cessit. Edictum æterni Dei est vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus Deū suum pugnēt tales legislatores, pericula

obtendunt,

Nec huius erroru patronis fauẽt pericula & effugia quæ obtendunt: quorũ etiam subijcitur refutatio.

obtendũt quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur sacer hic calix: acsi ab æterna Dei sapientia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnum pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiunt) totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitãtiam complectitur. En sensus nostri cum Deo consensum, vbi vel tantillum laxis habenis lasciuire ferocireq; cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia cõtrà reclamat, panem esse sanguinem, vinum esse corpus. acsi Dominus nulla causa corqus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam fando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totũ voluisset, dicere poterat, Ego sum: qualiter loqui in Scripturis consueuit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, vt doceat se ad potum non minus quàm cibum sufficere. Nunc tolla tur pars vna, nonnisi dimidium alimẽtorum in eo reperiemus. Ergo, vt verum sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iussis retinẽda nobis est vtilitas quæ in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

Quare Christus panem & vinũ corpus & sanguinem distinctè expreßisque verbis nominauit.

48 Equidem scio, Satanæ ministros (vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere) hîc cauillari. Primũ causantur, ex simplici facto non esse ducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt: neque enim porrexit tantùm calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterum facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse commemorat vt pro certo instituto commendet. Alterum effugiũ est solos Apostolos in huius cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificorũ ordinem allegerat & cooptauerat. Velim tamẽ mihi ad quinque postulata respondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum suis mendaciis reuincantur. Primùm, quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cũ Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Etsi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuerent. Secũdò, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes? ignorabátne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas

Aliud Papistarum effugium.

Responsio.

Postremũ, calicem ad solos sacrificul s, Apostolorum successores pertinere.

1. Postulatũ primũ huic postremo cauillo oppositum responsionis loco.

2. Secundum postulatũ, veteris Ecclesiæ testimonio & praxi firmatum.

ad cœnam suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit hîc restitare & tergiuersari. Extant Ecclesiasticæ historiæ, extãt veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerũt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sãguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Chrysostomus, Non sicut in veteri Lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

Lib. de resur. car.
Refert Theodorit. l. 3. c. 18
Hieron. in 2. Malac. Chrysost. in 2. Cor. ca. 8. hom. 18.

49 Sed quid de re notissima disputo? Legãtur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc cõsuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse docet. Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed pro lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tũc diuinæ institutionis reuerentia: nec sacrilegiũ esse dubitabant, separare quę essent à Domino cõiuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Cõperimus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineãt: qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterij sine grãdi sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanè Christianam mentẽ permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in cõfessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, si nõ eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia iure communionis admittimus? Quod autem ad sacerdotes restringunt Canonistæ illud Gelasij decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

Secundi illius postulati amplior consideratio Gregorij, Gelasij, Cypriani authoritate cõprobata.

Refertur De consecr. dist. 2, cap. Comperimus.

Serm. 5. de lapsis.

50 Tertio, cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberẽt? Acsi Satanæ calliditati ex destinato occurrere voluisset. Quartò, si sua Cœna Dominus solos sacrificos (vt ipsi volunt) dignatus est, quis vnquam hominum ausus esset vocare in participationẽ extraneos, qui à Domino exclusi essent? & participationem quidem eius doni cuius penes se potestas

Tertium postulatum.
4 Quartum.

non

non esset, nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vsurpant, vt plebeculæ symbolū Christi corporis distribuant, si nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nā postea traditionē declarat, vt omnes promiscuè vtroque symbolo cōmunicarēt. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos, videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere nō possunt, apud quem nō est Est & Non. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclesiæ prætexere audent, & hoc prætextu defendere. quasi verò aut isti Antichristi Ecclesia sint, qui Christi doctrinā & institutiones tam facilè proterunt, dissipant, abrogant: aut Apostolica Ecclesia, Ecclesia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

5. Quintum.

2. Cor. 1. 19.

Conclusio dilemmatica.

CAPVT XVIII.

De Missa Papali, quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.

Partes huius capitis.

1 Missæ abominatio, sect. 1. multiplex impietas quinque capitibus cōprehensa, sec. 2. 3 4. 5. 6. 7. eiusdémque origo describitur, se. 8. & 9.
2 De nomine sacrificij, quod S. Cœnæ veteres tribuerunt, sec. 10. 11. 12. & de sacrificiis apposita disputatio, Papistarum pro Missatico sacrificio argumenta refellens, sect. 13. 14. 15. 16. 17. & 18.
3 Summa doctrinæ de Sacramentis Ecclesiæ Christi, qua viam sibi munit author ad sequentem tractationem de quinque falsò nominatis sacramentis, sect. 19. & 20.

His & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusis tenebris, sacram Christi Cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus obliterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet missam sacrificium & oblationem esse ad impetrādam peccatorum remissionem.

Omniū abominationum adu. Cœnam Domini erectarum Missa Papalis est caput.

Huius descriptio.

Quomodo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici, nihil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutiis: quæ vtcunque cauillando defendi queant, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congredi me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert, & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconcilient. Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis, scio: quãta sub specie boni lateat, vt nomẽ Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam complecti se multi credant. Sed vbi verbo Dei, clarissimè comprobatũ fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucẽ eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructũ qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erũt vllę tã profundæ radices quas nõ validissima hęc securis, verbũ inquã Dei, cõscindat & euertat? An vlla tã speciosa facies sub qua latens malum lux hęc nõ prodat?

Descriptionis plenior traditio

Abominationis huius efficacia.

1. Prima Missæ papalis impietas. Intolerabili blasphemia Christum vnicũ Ecclesiæ Sacerdotẽ afficit. Sacerdotes (acsi nullus esset) ei substituens.

2 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre cõsecratus est, non ad tempus quomodo illi in Veteri testamento constituti legũtur, quorum quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse nõ poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locũ subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaque à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec antè multò figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam postea eius meminit, acsi nullũ vitæ finẽ habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsum conantur: in qua sedere immortalis nõ potest quin simul æternus Sacerdos maneat. Neque causentur nõ sufficici suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat

Heb 5 5. 10. & 7 17. 21. & 9. 11. & 10. 21.
Psa 110. 4.
Gen. 14 18.

Exceptio Papistarũ diluitur.

duntaxat esse æterni eius sacerdotij quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius constringũtur, quàm vt sic elabi possint: nẽpe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impedirẽtur permanere. Christus ergo qui morte nõ impeditur vnus est, nec consortibus indiget. Quę tamen eorum est improbitas ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missæ suæ, acsi inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum est ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedech Abrahæ & eius comitibus, vt lassos ex itinere & pręlio reficeret. quid hoc ad sacrificiũ? Humanitas sãcti regis laudatur à Mosę: mysterium importunè isti excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore: quia sequitur continuò pòst, Et erat Sacerdos Dei altissimi. Respõdeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. Quum ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est quærendus interpres) colligit eius pręstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd si oblatio Melchisedec sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque excutit, rẽ adeò seriam & grauẽ fuisset oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra cõuellere tẽtabũ. cessare ius & honorẽ sacerdotij inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos.

Heb. 7. 23.

Exemplo Melchisedeci defenditur.

Responsio, locum Mosis explanãs.

Instantia.

Resp. 1. verbis Apostoli.

Heb. 7. 7.

Altera.

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionem opprimit & obruit. Hoc quidem certissimũ est, euerti Christi crucem simulac erigitur altare. nã si in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuũ sanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christũ in omnia secula defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummationem seculi ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Itẽ, Christũ vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subnectit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit,

2. Secunda Missæ impietas.

Christi crucem euertit, altare erigens.

Heb. 9. 11.

Ratio firmissima.

Heb. 9. 26. & 10. 10. & 14. & 26.

Altera, Christi postrema voce confirmata.

quum dixit, Consummatum est. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò commendauit, quasi impefecto, an innumera quotidie assuere licebit? Quando sacrosanctum Dei verbum non affirmat modò, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nónne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At verò Missa quæ hac lege tradita est vt millies centena sacrificia in singulos dies peragatur, quò spectat nisi vt Christi passio, qua vnicam hostiam se Patri obtulit, sepulta submersáque iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse quæ veritati adeò apertæ ac dilucidæ obluctaretur? Nec me latet quibus præstigiis hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacij, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sępius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio discutiuntur, tota enim disputatione contēdit Apostolus non modò nulla alia esse sacrificia, sed vnum illud semel oblatum fuisse, nec amplius iterandum. Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque sophisma cōfutatur: neque enim hac lege se obtulit semel Christus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret suum sacrificium: verùm vt Euangelij prædicatione ac sacræ Cœnæ administratione fructus eius nobis communicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio est qua nobis ritè applicatur crucis sacrificium, dum fruēdum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

Ioh.19. 30. *Tertia.* *Quarta à Missa ipsius institutione.* *Exceptio 1.* *Responsio.* *Exceptio 2.* *Responsio, Pauli testimonio cō probata.* *1.Cor.5.7.*

4 Sed operæpretium est audire quo præterea fundamento missarium sacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt incensum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gētium vocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare, quo familiarius seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, Ægypto & Iudæa erigendis prædicit. Primùm enim quæro annon

Exceptio 3. ex Malachiæ dicto *Malach. 1. 8.* *Resp. sensum Prophetæ aperiens.* *Confirmatio ex aliis locis petita.* *Ioel.2.28.* *Iesa.19.21.23, 24.*

annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertiò, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quale illud Hierosolymitanum fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætati suæ congruentibus, de spirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamen rei quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori solicitus. Quanquam in hoc quoque misere hallucinantur, quòd nullum agnoscunt sacrificium nisi Missarium: quum re vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur. *Resp. 2.*

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, vbi explicandum est quomodo veram & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet, ita etiam testamentum, quo nos peccatorũ remissione & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegãt, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouum & prorsus diuersum testamentum? quid enim? annon singulæ Missę nouam peccatorum remissionem, nouam iustitię acquisitionem promittunt: vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursum Christus, & altera morte nouum hoc testamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annô igitur verum principiò dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid, quòd eò directè spectat Missa, vt rursum si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantùm ostendere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorũ dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demonstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse ἀναίμακτον: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutent. quia hoc modo concideret sacra

3. Tertia Missæ impietas. Mortem Christi ex hominum memoria excutit.

Nam Christi testamentum obliterat.

Christum iterũ mactat, & cruci affigit.

Heb. 9. 16.

Exceptio Papistarum.

Responsio.

Exceptio 2. de incruento sacrificio.

Responsio.

& inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

4. Quarta Missæ impietas. Mortis Christi fructum nobis præripit. Exceptionis diluti..

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, vt scilicet fructũ qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripi.t: dũ ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptioné viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissioné viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iã acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iactet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Christũ Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hærere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgo loquuntur) esse significãs, ex quo discant victimam expiatricem, qua placandus erat Deus, nonnisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

Impietatis huius viua delineatio.

5. Quinta Missæ impietas. Cœnam Domini sustulit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram cœnã, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatámque reliquerat: erecta Missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Siquidem cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento cœnę sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitudo est, quòd vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentũ promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc communitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificium. postquã enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarẽt: quasi relegata esset ad eos cœna, desiit iuxta Domini mandatum, fidelium Ecclesiæ

In Cœna enim Pater Christum nobis offert. In Missa sacrificuli Christum Patri offerunt.

Cœna Christianis omnibus cõmune est sacramentum. Missa peculiaris est vnico sacrificulo.

clesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm cõmunitatem illam à Domino institutam quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam voco, (ne quis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiamsi aliàs magna hominum multitudo intersit.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquã certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptũ. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiam, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: idcóque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nónne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obseruationem docet Paulus? nónne fractionem panis, quæ cõmunio sit corporis & sanguinis? Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo est, quum vnus priuatim ad se rapit quod nonnisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter concludere licet: vbicunque non est fractio panis ad communionem fidelium, illic non cœnam Domini, sed falsam & præposteram cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterij, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepsit ille mos sine communione offerendi, paulatim cœperunt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populum huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quòd panem in suis Missis ostendunt pro Christo adorandũ. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, nõ ideo certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quencunque libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatũ in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

De Missæ origine.

Priuatas Missas impiã esse S. Cœnæ profanationem.

1. Cor. 10. 16.

Vnde tot Missæ quæ tot locis demurmurantur, natæ sunt, & quàm multiplici impietate scateant.

9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcunque enim fucum hîc facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatẽ ipsis aduersari, vt superius in aliis demonstrauimus, & certius ex assidua veterum lectione iudicari poterit. Verùm antequam finẽ dicẽdi faciã, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potiorem esse Deo obedientiam, quàm victimas:

Puriori autem Ecclesiæ hæc abominatio fuit incognita.

1. Sam. 15. 22.

Nec in Dei verbo fundata est.

& magis poscere vt voci suæ auscultetur, quàm vt sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quũ Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotij vsurpare nisi qui vocatus est vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotij sui authorem Deum instituto rémque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidé literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine sacerdote offerri non possunt?

Hebr.5.4.

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obtrudat, & eorum authoritate contendat aliter intelligendũ esse quod in cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificij cõmento, quale in Missa confinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificij vocabulo: verùm simul exponunt se aliud nihil intelligere, quã memoriam veri illius & vnici sacrificij quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant) noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant, sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconũ habetur, quicunq; tandem sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore Veteris testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusurus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quẽ pro nobis idem effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificiũ laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago, testimonium illius singularis, veri & vnici sacrificij quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib.

Altera pars capitis, à 9. sectione fluens.

Veteres nonnullos Cœnam sacrificium appellasse: sed non propitiatoriũ, vt suum Missaticum Papistæ somniant.

Lib. 20. contra Faustum, cap.18.

Quod Augustini testimoniu probatur.

Contra aduersarium Legis sæpius.

4. De Trinitate cap. 14. vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit. Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verúsque Mediator per sacrificium pacis nos recôcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit, vnum in se facit pro quibus offerebat, vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque sensum loquitur Chrysostomus. Honorē verò sacerdotij ita Christo vendicant, vt Antichristi vocē fore testetur Augustinus siquis Episcopum inter Deum & homines intercessorem facit. *Lib. 2 contra Parm. c. 8.*

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarū Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dū illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescio quam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplicíque Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna quoniam sola hîc eius auctoritas vigere debet. Equidem quū pium atq; orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimum derogare, vllius impietatis damnare eos non sustineo. excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quā aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd nō contenti simplici ac germana Christi institutione ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

Quidam tamē ex veteribus ad Legis vmbras nimium deflexisse videntur. *Gal. 3. 1.* *Proinde nihil tutius quàm Dei verbo inniti.* *Quod non satis attentè ab illis expensum est.*

12 Siquis diligenter expendat hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsētarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repræsentationis species. Siquidē illic sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic deniq; gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblati sibi à Filio sacrificij ad populum fidelem transmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrū epulū distribuant. Quo sublimius est ac sanctius

Magnum enim discrimen constituendum est inter Mosaica sacrificia & cœnam Domini quæ sacrificium Eucharisticum dicitur.

mysterium, eo religiosius ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum authoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaq; Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit.

Regula certa in hac disputatione.

1. Cor. 11. 20.

13 Porrò nequis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediã, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσίαν nunc προσφορὰν nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificiis Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbris vniuersam sacrificiorum veritaté populo suo repręsentare voluit Dominus. Illorum autem quãquam varię fuerunt formæ, tamen ad duo membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadã satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionísq; testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandum: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandã fœderis sanctionem, ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribuamus, ac alterum, docendi causa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικὸν: quoniam veneratione cultúque Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si magis εὐχαριστικόν: quandoquidem à nullis Deo exhibetur nisi qui immensis eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependunt. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipsius iudicio satisfacere, eóque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: sed quòd verum huiusmodi sacrificiũ adumbrarent quod tandem ab vno Christo re ipsa peractum fuit.

Locus de sacrificio & sacerdote.

Sacrificij nomen.

Distinctio. 1. Propitiatorium. 2. Eucharisticum.

Sacrificij eucharistici alia nomina.

Propitiatorium quid.

Exod. 29. 36.

Nullum aliud nisi Christi mors.

ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd Ioh.19.30. illius vnius à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt suâ ipse voce testatus est, quũ dixit perfectum esse & impletum: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissioni, iustitiæ, saluti necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeóque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hodie relinqueretur.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quàm in sacrificiũ quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, siquis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia cogitet. At quid aliud missando agitur, nisi vt noua oblationis merito, passionis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insaniendi modus, parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificium pro tota Ecclesia, nisi adderent sui arbitrij esse, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuicunque qui talem sibi mercem numerato precio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundum Gallicam quidem supputationem, triginta nummulis æreis vendũt. sed ille, semel: hi quoties emptor occurrit. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationẽ peragant. Nam Christus, vnicus est Noui testamenti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et si nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum instituit, manet inuictum Apostoli argumentũ, Neminem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Vnde sequitur, Cœnam Domini, multominus Missam Papisticam, Sacrificium propitiatorium dici non posse.

Nec sacerdotes dici possunt qui Missam demurmurant.

15 Est apud Platonem libro de Rep. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis disserit, stultámque improborum ac scelestorum hominum confidentiã ridet, qui putarent his quasi velis obtegi sua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, securiùs sibi indulgerẽt: prorsus videtur ad Missariæ expiationis vsum, qualis hodie in mundo est, alludere. Fraudare alium & circunuenire, nefas esse omnes sciũt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, molestiã inferre pauperibus, malis artib. aliorũ bona ad se rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiusquã fortunas, vi ac tyrãnico terrore opprimere quenquã, impiũ esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impunè

Quorum vanitas, vel ab ipso Platone satis arguitur, dum hos falsè ridet, qui expiationibus eiusmodi nixi securius egunt, quod talibus piaculis pœnas redimi opinentur.

ausuri? Sanè si ritè expendimus, non alia causa tantum illis animi facit, nisi quia Missario sacrificio, tanquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse viam. Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere, qui talibus piaculis pœnas redimi opinãtur, quas alioqui apud inferos subituri essent. Et quorsum hodie spectant anniversaria, & maior pars Missarum, nisi vt qui tota vita crudelissimi tyranni fuerunt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium prostituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

Ad eucharisticum genus omnia pietatis in Deum & charitatis in proximum officia spectant.

16 Sub altero sacrificij genere quod εὐχαριστικὸν diximus, continentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neque enim satis est si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primo, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis est, gloriæ eius seruiat, & eius amplificandæ studium spiret. Hæc sacrificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo versatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo esse non potest nisi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliauit, ideóq; piaculo absoluit. Est autem adeò Ecclesiæ necessaria vt abesse ab ea non possit. Itaq; æterna futura est quandiu stabit populus Dei, quemadmodũ iã ex Propheta superius visum est: siquidem eo sensu accipere libet vaticinium istud, Quoniam à solis ortu vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco incensum offeretur nomini meo, atq; oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tãtùm abest vt submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam viuentem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodum loquutus est, quum hunc esse rationalem nostrum cultum subiecit. intellexit enim spiritualem colendi Dei ritum, quem carnalibus Legis Mosaicæ sacrificiis tacitè opposuit. Sic beneficentia & cõmunicatio, victimæ appellãtur quibus placetur Deus. Sic Philippensium benignitas qua Pauli inopiam subleuarant, hostia bonæ fragrantiæ. sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.

Quæ sacrificij species nihil ad iram Dei placandã pertinet.

Nec potest ab Ecclesia separari.

Malac.1.11.

Rom.12.1.

Quod Propheta & Apostoli testimonijs cõprobatur.

Heb.13.16.

Phil.4.18.

Orationes gratiarũ actiones & eiusmodi sacra exercitia i-

17 Et quid multa persequor? Subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, satis tamen exprimebant

mebant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificiis veritatem, que Christianæ Ecclesiæ cum Iudaica gēte communis est. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio sua, sicut incensum, in cōspectum Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentiū nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini, in qua dum mortem eius annunciamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamur omnes Christiani: quòd per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neq; enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium cæli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus: vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam est, qui nos Patri regnum ac sacerdotes fecit.

deo sacrificia dicta sunt. Psal.141.2. Oseæ 14.3. Psal.51.21. Hebr.13.15.

Cœna Domini eodem sensu Eucharistia nominatur. 2.Pet.2.9.

Hoc sensu fideles omnes sunt sacerdotes. Apoc.1.6.

18 Quid superest nisi vt cæci videant, surdi audiant, pueri intelligant hanc Missæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes Reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimum sic inebriauit, sic percussit sopore ac vertigine, vt brutis ipsis stupidiores, proram & puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandumque Christi regnum. Hęc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & vere Helena, cum qua spirituali fornicatione (quę omnium est maximè execrabilis) ita se conspurcant. Non hîc vel minimo digito attingo crassos illos abusus, quib. sacrę suę Missę profanatā puritatem prætendere possent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciant suis missationibus, quanta rapacitate auaritiam suam expleant. Tantùm indico, idque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quam adeò spectabilis esse, tantáque in veneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscœnas sordes, quæ ante oculos oráque omnium versantur, admiscere nolo: vt omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine suis appendicibus, à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphemiæ, idololatriæ, sacrilegij scatere.

Conclusio, Missæ abominationē calicem esse, quo inebriati sunt Reges terræ & populi, ac Helenam illam, pro qua tanta atrocitate digladiantur.

Missæ elogia.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia,

Capitis postrema pars, summam eorum repetens quæ de S. Baptismo & Cœna tenere cõuenit: simúlque ostenditur, cur cœna sæpius iteretur, Baptismus non item.

Nec homo quispiam potest erigere noua sacramenta.

Iesa.40.13.
Rom.11.34.

Argumento firmiss. id demonstratur.

quę sciri de duobus istis Sacramẽtis referre duximus: quorũ vsus à primordio Noui testamenti ad consummationem vsq; seculi, Christianæ Ecclesiæ est traditus: vt scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Christus fidelium suorũ familiam spiritualiter pascit. Quare vt non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, vt intelligant se Christo assiduè pasci qui semel in Ecclesiã allecti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua Sacramenta, facilè intelligit qui meminerit quod suprà satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spondere possit, aut certiores securósque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque constituitur, neminẽ signũ proponere posse quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & fortè rudius, sed apertius: Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

Christianos hisce duobus contentos esse debere: quod collatione temporũ ante & post Christum probatur.

Exod.16.13.& 17.6
1.Cor.10.3.
Num.21 8.
Ioh 3 14.
Col 2.3.
1.Ioh.3.2.
1.Ioh.2.18.
1.Pet.1.20

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat: sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordinaria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullóque fine perstaret. Alia lõgè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam accessionẽ ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deũ irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum duntaxat Christũ esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenũ manifestabit, & se qualis est nobis spectandũ ostẽdet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimã horã, nouissimos dies, nouissima tẽpora designatur, nequis vana nouę alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione

tione sese fallat. Sæpenumero enim multísque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenum manifestauit, quantum nostra interest, dū nunc per speculum eum conspicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei condere possint: ita optandum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quàm minimum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua vinum fugit & diluitur: aspersóque fermento tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbiq. pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iuste conquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cœna prorsus sepulta est quum versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concepta & dimidiata laceráque forma visitur.

Heb.1.2. Luc.10.22. 1.Cor.13.12.

Quid efficiant ab hominibus excogitata sacramenta, aut additamenta quæ S. Baptismum fœdarūt & Cœnam sepelierunt.

CAPVT XIX.

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgo habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur.

Duæ sunt partes huius capitis.

1 In genere de his quinque Sacramentis differitur, sect. 1. 2. & 3.
2 Dein speciatim à sectione 4. vsque ad finem capitis.

1 De confirmatione, sect. 4. 5 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.
2 De pœnitentia, sect 14. 15. 16. & 17.
3 De extrema vnctione, sect. 18. 19. 20. & 21.
4 De ordine, ex quo septem sacramentula prodierant, sect. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28 29. 30. 31. 32. & 33.
5 De matrimonio, sect. 34 35. 36. & 37.

Præsentis disputationis cũ tractatione de S. Baptismo & Cœna cõnexio.

Oterat superior de sacramentis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne vltrà curiosius progrederentur, nec prẹter illa duo quæ à Domino instituta nossent, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecterétur. Verùm quoniam illa de septẽ Sacramentis opinio, omniũ ferè sermone trita, scholásque & conciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: visus sum mihi operæpretium facturus, si quinq. reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac propius excuterem, omnique absterso fuco, simplicibus spectanda proponerẽ qualia sint, & quàm falsò pro Sacramẽtis hactenus habita fuerint.

Causa.

Principio hîc testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandi cupiditate suscipere, sed grauibus causis adduci ad impugnandum eius abusum. Nõ me latet, Christianos, vt verborum, sic rerum omnium esse dominos: posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accõmodare, modo pius sensus retineatur, etiam siqua sit in loquendo improprietas. Hoc totũ concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramẽti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Adeóq. ipse Magister Sẽtentiarũ, Mosaicæ Legis sacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabãt. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo consecrauit, quæ eximiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis nõ censeantur: interim hîc honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionẽ mutent, aut hac verbi vsurpatione abstineãt, quæ falsas & absurdas opiniones pòst generet. Est (inquiunt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ & figura & causa, quia est Sacramentũ. Quod inferunt si nullo modo cõcedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendũ, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rursus quum probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

Necessitas grauibus rationibus innitens.

Quarum præcipua est doctorum Papistarum impietas, humanis ritibus plus quam Dei institutis tribuentium.

Exemplo perspicuo id probatur.

Vnde liquet nõ de verbis sed de reb. grauiss. agi. Nec posse homines sacramenta instituere.

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa nõ superuacuam controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius confirmauimus, Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnũ esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fideliũ

con-

conſcientias ac conſolari debet: quæ eam certitudinem nunquã ab homine acciperent. Sacramentum nobis teſtimoniũ eſſe debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum auc Angelorũ teſtis eſſe poteſt: quando nemo Dei conſiliarius fuit. Solus ergo ipſe eſt qui de ſe nobis per verbũ ſuum teſtificatur legitima authoritate. Sacramentum, ſigillum eſt quo Dei teſtamentum ſeu promiſſio obſignatur. Obſignari verò non poſſet rebus corporeis & elemẽtis huius mũdi, niſi virtute Dei ad hoc formentur & deſignentur. Inſtituere ergo Sacramentum homo non poteſt: quia facere vt ſub rebus tam abiectis tanta Dei myſteria lateant, id verò humanæ virtutis non eſt. Verbũ Dei præeat oportet quod Sacramentũ eſſe Sacramẽtum faciat: vt Auguſtinus optimè docet. Præterea retineri aliquod diſcrimen vtile eſt inter Sacramenta & alias ceremonias, niſi volumus in multa abſurda incidere. Apoſtoli orarunt gẽtibus flexis. genua igitur non flectentur ſine Sacramẽto. Diſcipuli feruntur oraſſe verſus Orientẽ ſit nobis Sacramentum Orientis aſpectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manib. oratio ſæpius à ſanctis facta memoratur. & manuum quoq. extenſio Sacramentum fiat. omnes denique ſanctorum geſtus in Sacramenta tranſeant, etſi ne hęc quidem admodum morarer, modò non eſſent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Ieſa. 40.13. Rom. 11, 34. Homil. in Iohannem 80. Act. 9. 40. & 20.36. 1 Tim. 2. 8.

Deinde vtile eſſe vt aliquod diſcrimen inter ſacramenta & alias ceremonias retineatur, ne omnia in Sacramenta inepte tranſeant.

3 Si veteris Eccleſiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nuſquã enim apud Eccleſiaſticos ſcriptores numerus hic ſeptenarius inuenitur. nec ſatis cõſtat quo primũ tẽpore obrepſerit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, eſſe interdum liberiores: ſed quid eo ſignificãt? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniaque pietatis exercitia. Quũ autem de iis ſignis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ teſtimonia eſſe debent, duobus iſtis, Baptiſmo & Euchariſtia, contenti ſunt. Ne quis falsò iactari hoc à me putet, pauca Auguſtini teſtimonia hîc referam. Ad Ianuariũ, Primò (inquit) tenere te volo, quod eſt huius diſputationis caput, Dominum noſtrum Chriſtum (ſicut ipſe in Euangelio loquitur) leni iugo nos ſubdidiſſe & ſarcinæ leui. Vnde Sacramẽtis numero pauciſſimis, obſeruatione faciliimis, ſignificatione præſentiſſimis, ſocietatem noui populi colligauit. Sicuti eſt Baptiſmus Trinitatis nomine cõſecratus, & communicatio corporis & ſanguinis Domini, & ſiquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Chriſtiana. A reſurrectione Domini quædam pauca ſigna pro multis, eadémq. factu facillima, intellectu auguſtiſſima, obſeruatione caſtiſſima ipſe Dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicut eſt Baptiſmus, & Celebratio corporis & ſanguinis Domini. Cur nullam hic ſacri numeri, hoc eſt ſeptenarij, mentionẽ facit? An veriſimile eſt prętermiſſutũ fuiſſe ſi tunc fuiſſet in

Nec apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſeptem ſacramenta inueniuntur.

Epiſt. 118.

Auguſtinus, qui inſtar omnium eſſe poteſt, duo tantum diuinæ in nos gratiæ teſtimonia & Chriſtianorum ſacramenta, agnouit.

Lib. 3. c. 9.

Sic & Ambr. lib. de iis qui ini. mysteriis & in sex. lib. de sacramēt.

Cōclusio, verbo Dei & veteru Ecclesiæ cōsensu Papistas sacramentarios carere.

Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliâs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum & Cœnam nominat, alia subticet: annō satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantùm verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vtcunque hoc prætextu maximè superbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

4. DE CONFIRMATIONE.

Qualis olim fuerit confirmatio.

Vid. Calu. adu. Conci. Trident. Item præfat. in Catechis. Latinum.

Impositio manuum.

HIc mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiari erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti nō erant, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctáq; meritò esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoq; adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, fide sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Si quis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hîc nostri aduersarij, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus sanctus cōferatur. Verùm ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem cōfirmetur: quia Baptismi tantùm formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem nō inficior, in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis Episcopis esse datam magis in honorem sacerdotij, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

Epist. 39.

Epist. 77.

Hodie in purū vsum restituenda.

Qualis pòst introducta sit cōfirmatio.

5 Posterior autē ætas, re propè obliterata, fictitiā nescio quā confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis vir-

virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: cófirmare eos ad pugnam, qui in Baptismo regenerati sint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia, & venustè. Sed vbi Dei verbum, quod Spiritus sancti præsentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtẽdere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd si Sacramentorum se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, ne quid sine mandato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusare non possunt. Hac ratione Pharisæos Dominus interrogabat, essétne Baptismus Iohannis è cœlo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtinebat, friuolum esse & vanum: si è cælo, doctrinam Iohannis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimium in Iohannem contumeliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cęlo persuadere volunt, probent.

Quàm falsò sacramentum nominetur.

Verbo enim & mandato caret.

Matth. 21.25.

Dilemma aduersus confirmationem hanc.

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo: quos nihil temerè fecisse existimant. Rectè id sanè: neque à nobis reprehenderentur, si se Apostolorum imitatores ostẽderet. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymis erant, quũ audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Iesu: oratione facta, manus illis imposuisse, per quam impositionẽ Spiritum Sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuũ impositionem administrari & distribui. Huic autem impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia maneret, manuum quoque impo-

1. Argumẽtum pro cõfirmatione papistica ab Apostolorum exemplo, Act. 8. 15.

Resp. 1.

2.

sitionem oporteret seruari: sed vbi gratia illa deferri desiit, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc certè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi doctore & directore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuò constaturam promissionem, qua Christus sitientes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuum impositionem distribuebantur, nec nisi ad tempus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationē, nouum Christi regnum, inauditis & infinitis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbíque sui dignitatem satis excellenter manifestatam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euidens Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id nō efficiunt. quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vsu fuisse legimus, sed prorsus in alium finem?

Ioan.7.37. — *Histrionum Papisticorum vanitas.*

7 Eiusdem hoc rationis est, ac si quis doceret flatum illum, quo Dominus discipulos suos afflauit, Sacramentum esse quo detur Spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis etiam fieri voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciunt) mimiticè tantùm & sine re effingerent. Quod si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposteram κακοζηλίαν) vnde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutē quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obseruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntio. Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa, quæ vsu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cœna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitùs traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramen-

Responsionis cōfirmatio, à simili exēplo Christi, Iohan 20.22. — *Galat.4.9. Colos.2.20.* — *Resp.3. ab absurdo & impio dicto istorum, qui suum oleū vocant oleum salutis.* — *Exceptionis dilutio.*

ĉis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescunt cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint, non in carne nos retinent, sed verè & spiritualiter docent. *1. Cor. 6. 13.*

8 Verùm propius adhuc inspiciamus, quæ monstra foueat alátque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptismum rite sine confirmatione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ, & viuificationem Spiritus: quòd vetus homo noster crucifixus est, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quod si verbum Dei conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerebantur, cui tam vbique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctrinam proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantùm, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos, qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes, & visibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & sonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptismo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ esse doctrinam, quæ promissiones Baptismi proprias, à Baptismo abscissas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara ista vnctio. Dei verbum est: Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse, qua in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacij esse oportet. Verius ergo definire hanc confirmationem possum, quàm ipsi hactenus definierint: nempe insignem esse Baptismi contumeliam, quæ vsum ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse diaboli pollicitationem, quæ

2. Arg. Baptismum sine cõfirmatione rite perfici non posse.

Responsio.

Rom. 6. 4.

Confirmatio responsionis, è Mileuitani Concilij decreto petita.

Act. 2. 4.
Mat. 10. 20.

Resp. 2. triplicem impietatē huius dogmatis retegens.

Prima, sine cõfirmatione Baptismum non prodesse.
Galat. 3. 27.
De cõsecrat. dist. 5. c. sp.

Confirmationis huius descriptio. nos à veritate Dei abstrahit. Aut si mauis, Oleum diaboli mendacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

Secunda impietas, Sine cõfirmatione pleni Christiani esse non possumus. 9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui confirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Hæc illi ad verbum. Atqui putabam, quæcunque ad Christianismum pertinent, omnia Scripturis perscripta ac comprehensa esse. Nunc, vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda discendáque est. Dei ergo sapientia, cælestis veritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos, certo certius est: quando nondum factum erat oleum, quo perfusi, omnes Christianismi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nõdum erant. Verùm vt taceam, abundè se ipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam supina negligentia omittere eos sinunt, quod omitti sine graui piaculo non licebat? cur non seuerius exigunt rem adeò necessariam & sine qua salus obtineri nõ potest? nisi fortè quis subita morte præpeditus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti esse quanti venditant.

Verba cap. 1. de Consecr. dist 5. Con. Aur. cap. Vt ieiunij. de Consec. dist. 5.

Huius impietatis refutatio 1. 2.

Cap. De his verò. ead. distinct.

Tertia impietas, hanc suam in confirmatione vnctionẽ præstantiorem esse Baptismo, idq; primùm quod à digniore conferatur. 10 Postremò constituunt, sacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quod illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hîc dicas nisi planè furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipsis sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant? Os sacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Christi sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, sua quoque opinione, effrænem insaniem cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda est: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm prima ratione nónne se Donatistas produnt, qui vim Sacramenti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate

Lib. 4. Sent. dist. 7. cap. 2.

Huius impietatis refutatio 1.

dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur vnde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuerunt. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis Sacramentum sanguinis in cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant, quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices Presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit, vt subitò Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamẽ Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu sancto. Addã & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios Presbyteros trãsferre? quemadmodum in quadam Gregorij Epistola legitur.

2. 3. 4. Actor 9.17. 5. Distinct. 95. c. Peruenit.

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & stolida est, Digniorem vocare suam confirmationem, quàm Dei Baptismum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptismo cranium: quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento suo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Si quis eius rei tum fidem mihi nõ habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus, in Baptismo quoque frontem aqua tingi. Præ hac, vestrum oleum non vnius stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd si quis pluris vendi alleget, hac pretij accessione si quid boni alioqui inesset vitiatur, tantùm abest vt furto venditare liceat fœdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt, quàm in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit. Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus est: quem abrumpere satius sit, quàm in dissoluendo tantopere laborare.

Deinde quòd in digniore parte corporis fit. Resp. 1. quæ impietatem istorum nebulonũ aperit. 2. *Tertiò, quòd maius virtutũ augmentum conferat. Refutatio.*

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vident, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum cõsensu firmatam. Etiamsi id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum

3. Arg à consuetudinis vetustate. Resp. 1.

2. haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dũ propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quę isti Sacramenta ementiũtur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat nihil aliud esse quam orationem. Neque hîc mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber & in hominum

Lib. 3. de Bapt. contra Donatist. capit. 16.

3. manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuitiis modò, pro solenni suo more, sed sputis me obruant. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeti potius quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hęreticis correctis imponitur.

Augustinus de confirmatione quid senserit.

Lib. 5. cap. 23.

13 Vtinã verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquã abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non enim esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ vniuersa fidelium Ecclesia consentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesiæ se offerret ad edendam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & sinceram fidem, quia vnanimiter Deum vnũ colit fidelium populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorundã ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinentẽ, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere non possent. maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adeò temere quidã nouis & peregrinis dogmatibus abriperẽtur. omnibus deniq; esset quædã velut methodus doctrinæ Christianę.

Vetus autem confirmatio fuit admodum laudabilis.

Et nostro hoc seculo in Christianis Ecclesiis restituta.

14 DE

14 DE POENITENTIA.

PRoximo loco statuunt pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè disserunt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus, nunc id tantùm nobis attingendũ erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentũ. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sæpenumero appellat, pacem dare. Quo autem & grauior esset, & plus commendationis apud populum haberet ista actio, constitutũ fuit vt semper Episcopi authoritas hîc intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur: si reualuerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completóq; tempore, reconciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertij, Presbyter sine authoritate Episcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circunspectiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopum manum imposuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tempore: deinde ad communionem veniunt, & per manuũ impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicã pœnitentiam in priuatis quoq. absolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter públicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutarem fuisse iudico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiorem hanc tametsi improbare, vel saltem acrius insectari nõ audeo, minus tamen necessariam arbitror. Vtcunque sit, videmus tamen manuum impositionem in pœnitentia ceremoniã esse

De pœnitentiã confusè, incertè & insulsè disserunt Pontificij doctores.

Lib. 3. cap. 3. & 4.

Adu. quos primùm ostẽditur quis apud veteres vsus fuerit solennis illius manuum impositionis.

Lib. epist. 1. epist. 2.

Cap. 32.

Lib. epist. 3. epist. 14.

In Decret. 26. quæst. 6.

Quam isti faciunt veluti fũdamentum sacramenti Pœnitentiæ.

ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

Deinde, inter eos ipsos non conuenit qua ratione, vel quo sensu Pœnitentia dicatur sacramentum.

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiendo hîc Sacramento desudant. nec mirum videri debet: nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionúmq; varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum: &, si ita est, existimare debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtramque simul esse sacramentum: nec duo, sed vnũ completũ. Verùm exteriorẽ esse Sacramentũ duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorum, rem tantùm, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionem suprà à nobis positam memoria tenẽt, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramentum, & inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostræ confirmationem. Quòd si causentur definitionem meã legẽ non esse cui parêre necesse habeant: audiant Augustinũ, quẽ sacrosanctũ se habere fingunt. Sacramẽta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab iis quę oculis cernũtur ad ea quæ intelliguntur, sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut aliis queunt ostẽdere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque vllo modo, sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spiritualem fructum repræsentet.

Error, quicquid obtendãt, definitio sacramenti nullo modo ei consentit.

Lib. 3. quæst. Vet. testam.

In sermone quodam de Baptis. infant.

Longè speciosius absolutionẽ Sacerdotis quã pœnitentiam Sacramentum dicere potuerunt.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hîc sacramentum quæratur, nónne longè speciosius iactari poterat absolutionem sacerdotis sacramentum esse, quàm pœnitentiã vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad confirmandam fidem nostram de peccatorum remissione, haberéque promissionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cælis. Sed obiecisset quispiam, plerosque solui à sacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, sacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis est: spiritualem, quæ bonorum tantùm

Non obstante quòd Sacerdotes non semper efficaciter absoluant: quod illi contra obiici posse verentur.

tùm est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longe à Dei veritate dissideat docuimus quum id argumentum seriò tractaremus. Tantùm hic ostendere volo hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem sacerdotis sacramentum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili sacramento, & visibile sacramentum sine interiori sanctificatione. Item, sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item induere Christum alios vsq; ad sacramenti perceptionem, alios vsq; ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud, bonos solos. Sane hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuarent, rem planam adeo & cuiuis obuiam non perspexerunt.

Lib. 3. quæst. Vet. testa. de Bapt. paruulorum. Lib. 5 De Baptismo cõtra Donatist.

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte sacramentum posuerint, nego iure haberi pro sacramento. Primùm quod nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica sacramenti hypostasis. Deinde quod quęcunq; hìc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias sacramentorum nonnisi à Deo institui posse iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitũ hoc sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia siquis vestem innocentię in Baptismo perceptam peccãdo corruperit, per pœnitẽtiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscũq; sit, quin planè impiũ sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatũ deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocãdus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illic sese colligat, animũque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionẽ se impetraturum quę sibi in Baptismo promissa sit. Quod autẽ durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ sacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum iis datus sit qui pœnitẽtiam meditantur. Quod ne cõmentum esse nostrum putes, prçterquã quòd scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nã in libello de fide ad Petrũ, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta cõfugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quàm quod recitat Euangelista: Ioannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

Sed quacunque in parte Sacramentum posuerint, non est verè sacramentũ.

Lib. 4 Sent. dist. 14. cap. 1. de Pœnit. dist. 1. cap. 2.

Ideo licentius peccarunt, quiã Pœnitentiã appellarunt secũdam tabulam post naufragiũ.

Baptismus est pœnitentiæ Sacramentum.

Citatur Decret. 15. quęst. 1. cap. Firmissimè.

Marc. 1. 4. Luc. 3. 3.

DE VLTIMA, vt vocant, VNCTIONE.

Extremæ vnctionis descriptio. Vide Caluin. epist. de fugiendis illicitis sacris.

TErtium fictitium Sacramentũ est, Extrema vnctio: quæ nonnisi à Sacerdote perficitur, ídque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atq; hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam misericordiã indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? Inducat presbyteros Ecclesię, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideíque obsecratio saluum reddet laborantem, ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem suprà demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem, & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, dæmonia eiecisse, leprosos mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facilè iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in reb. istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt. At verisimile est vnctionem istam non temerè (vt nec omnia alij) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiúsq; dona vulgare ac tritum est. Cæterum euanuit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus, quo nouam Euangelij prędicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus vnctionem sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

Quam in Iacobi Apost. verbis stabilitam esse volunt. Iacob. 5. 14.

Sed ab histrionica hypocrisi oritur. Marc. 6. 13.

Nec Papistis fauet locus D. Iacobi, quum vnctio Apostolica fuerit temporaria & miraculosa.

Iohan. 9. 6. Matth. 9. 29. Luc. 18. 42. Act. 3. 6. & 5. 16. & 19. 12. Psal. 85. 8.

Deinde, nulla maiore ratione

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura

commemo-

commemorantur? Cur non aliquam natatoriã Siloah destinant in quã certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquiunt, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuũ, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autẽ ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suæ vnctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactãt. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis, & eorum languoribus, quoties opus est, medetur, non minus quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine statim intercidit.

possunt ex hac vnctione facere Sacramentum, quam ex aliis quibusuis Symbolis in Scriptura commemoratis.

Iohan.9.7.
Act.20.10.

Tertiò, nulla vi suam illam vnctionem hodie pollere.

20 Itaque non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demandatam, olei symbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursum Spiritui sancto sunt iniurij qui putidum & nullius energiæ oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac siquis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quòd eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præsentia abunde est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum nõ esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim circuncisionem iam Sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari nõ debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

Quartò, iniurios esse Spiritui sancto, qui putidum & inutile oleum faciunt eius virtutem.

Mat.3.16.
Iohan.1.32.

Quintò, vtcunque sit, vnctionem illam Sacramentum nõ esse, quum nec à Domino instituta sit, nec promissionem habeat.

21 Quanquam etiamsi obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longissimè ab-

Sextò, nullã esse conuenientiam

interunctionem ab Apostolo præceptam & pinguedinem Papisticam, quinque collationibus ostenditur.

sunt) ne sic quidē adhuc multum promouerint in approbāda sua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt, quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquūtur) in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum
1. acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medētur. Iacobus
2. vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non
3. admittunt nisi sacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificorū examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferēdum sacri olei ferculum. Iaco-
4. bus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleū non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Aue sanctum oleum: ter, Aue sanctum chrisma: ter, Aue sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio cōcepta fuerit super eum, si in peccatis
5. fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes quibus afflictus frater Deo cōmendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suam, id est abominabilem vnctionem peccata remitti impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficiēt vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permissi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborādum, hac difficultate nos eorum quoq; annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesiæ præfuit, instituisse vt nō presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suam suorúmq; necessitatem vngendo. Author Sigebert. in Chronic.

22 DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

De sacramento ordinis, admodū fœcundo dicturus, duo discutienda proponit.

QVartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum ordinis: sed adeò fœcundum, vt septē ex se sacramentula pariat. Est verò istud perquam ridiculum, quòd quum affirment septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum: quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas

esse

esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquãtur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorũ placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambiguã, controuertimus, quando ipsi planè distinctéque septem declarant? Primùm autem obiter perstringemus, quot & quã insulsas absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro Sacramentis cõmendare volũt: deinde an omnino sacramentũ dici debeat ceremonia qua vtuntur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciũt: quos insigniunt titulo sacramẽti. Sunt autem Ostiarij, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septẽ quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua præditi esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autẽ illis & largius cumulatur in promotione. Iã numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione consecratus est: quod videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaia quã sex: nec Propheta omnes eo loco cõcludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illic sapientiæ, intelligentiæ, consilij, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij acutiores, nõ septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quòd alij clericalem tonsurã volunt esse primum omnium ordinem, Episcopatum vltimũ: alij exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus annumerãt. Isidorus aliter distinguit, fecit enim diuersos, Psalmistas & Lectores: illos cãtionibus præficit, hos legendis Scripturis, quibus plebs erudiatur. Atq. hoc distinctio in Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

23 Verùm hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christũ sibi collegam faciunt. Primùm, inquiunt, ostiarij munere functus est, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, saliua tangens, auditum reddidit. Acoluthum se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præcinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinẽ distribuit in Cœna. Sacerdotis

1 Quot & quã insulsas absurditates nobis hîc ingerant.

Lib. 4. Sẽtent. dist. 34. ca. 9.

2. An ordo Ecclesiasticus sit sacramentum.

A primò, quòd septem faciunt, id ab inscitia & nimia incogitantia promanavit.

Iesa. 11. 2.

Ezech. 1. 20.

Rõ. 1. 4. & 8. 15.

Opinio hæc est Hugonis: altera Guliel Parisien.

Isid. libr. 7. etym. allegatur ca. Cleros dist. 21. & dist. 31 ca. Lector, & cap. Ostiarius.

Secundò non inter ipsos conuenit quot, quive sint ordines.

Tertiò, inquissimè in singulis illis suis ordinibus Christum sibi collegam faciunt, quo suas ineptias magis commendent.

Iohan 2. 15.

Iohan. 10, 7.

Luc. 4. 17.

Marc. 16. 33.

Iohan 8. 12.

Iohan. 13. 5.

Matt. 26. 26.

Matt. 27. 50.

partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu adeò audiri nō possunt vt mirer absque risu scripta esse: si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophātur, cereferariū appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gētibus ac linguis omnibus, quum ἀκόλουθος Græcis simpliciter significet pedissequum. Quanquam si his seriò refellendis inhæreā, iure & ipse quoque ridear: adeò friuola sūt & ludicra.

Quartò, horum ordinum maxima pars nihil aliud sunt quā vana, nullum certum munus secum trahentia.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nónne iidem canunt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit: vt videātur ex professo velle munus ipsum abiicere quum titulum assumunt. En cur sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant hanc esse temporum peruersitatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirifice deprædicant, totámque Ecclesiam suam anathemathe plenam: quādoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quādo cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finem consecrant? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De ementitiis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quòd specimen vnum suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponēdi manus super energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos, sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorū imperiis non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quemque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, conflata sunt ex insciti is insulsísque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hîc propositum est duntaxat purgare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nusquam

Ridicula exceptio.

Exorcistæ Papistici.

Quid de ista ordinū inordinatorum ἀταξίᾳ sentiendum sit.

nusquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas, legitur.

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò quoscunque in militiam suam adscribunt, communi symbolo initiant in clericatũ. Radunt enim eos in vertice, vt corona regale decus significet: quia Reges debẽt esse clerici, vt se & alios regant. De iis enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electũ, regale sacerdotium, gẽs sancta, populus acquisitionis. At sacrilegiũ fuit, quod vniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totam Ecclesiam alloquitur: isti ad paucculos rasos detorquent: quasi solis illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint: quasi soli illi per Christũ facti sint regnũ & sacerdotium Deo. Assignãt deinde & alias rationes: summitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonstretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur: vel vt vitia oris oculorũ doceãtur præcidẽda. Vel rasura capitis est temporalium depositio: circunferentia verò coronæ reliquiæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondũ scissum est. Itaque per suasi se præclarè defunctos esse suis partibus quòd talia per coronam suam figurauerint, nihil eorũ re ipsa præstant. Quousque nos talibus fucis & præstigiis ludent? Clerici detonsis aliquot capillis significant temporalium bonorum abundantiam se abiecisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculorúmque concupiscentiam mortificasse: nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidinosius. Cur non magis sanctitatem verè exhibent quàm falsis mendacibúsque signis ipsius speciem simulant?

2 Ad secundũ illud veniẽs, nẽpe an ordinis ceremonia qua vtuntur, dici debeat, primum ostendit quanta vanitate clericos suos in vertice radant.

Cap. duo. 12. quæst. 1.

1. Pet. 2. 9.

L. 4. Sẽt. di. 24 Cap. duo sũt.

Deinde, quam insulsis & irrationalib. rationibus institutũ illud tueantur.

Li. 4. Sẽtent. dist. 24. c. 1.

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferũt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potius merũ esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam, & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt purificarentur: crassam suã ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est, siquidem tam ad Paulũ referri potest tonsura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandã infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se tantisper accommodaret.

Tertiò, coronã hanc suã à Nazaræis, aut à Priscilla, Acyla & Paulo deducentes, ineptè Iudaizare.

Act. 18. 18.

Cur Paulus ex voto caput sibi abrasit.

1. Cor. 9. 20.

Num. 6.18. Cap. Prohibe. diſt. 25. 1.Cor. 11.4.

Isti quum Nazaræorũ purificationes nullo vſu imitari volunt, quid aliud quàm alterum Iudaiſmum erigunt dum veterẽ perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epiſtola compoſita eſt, quæ prohibet clericis, iuxta Apoſtolum, ne comam nutriant, ſed inſtar ſphæræ radant, quaſi Apoſtolus, docens quid viris omnibus decorum ſit, de ſphærica clericorũ raſura ſolicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis ſint energiæ ac dignitatis alia quæ ſequũtur myſteria, quib. talis eſt ingreſſ⁹.

Huius clericalis tonſuræ origo, ex Auguſtino. Auguſt. de opere Monac. in fine. Itẽ in Retract. *Progreſſus.* *Corruptio.* Lib. 4. Sent. diſt. 24. c. 8. *Aliæ ineptæ ceremoniæ quib. Oſtiarios, Lectores, Exorciſtas & Acoluthos conſecrant.* *Indigna ſunt quæ Sacramẽti nomine inſigniuntur.*

27 Vnde originem habuerit clericorum tonſura, abundè vel ex vno Auguſtino conſtat. Quum illo ſeculo capillum non alerent niſi delicati, & qui nitorem elegantiámque non ſatis virilem affectabant: videbatur eſſe nõ boni exempli ſi clericis id permitteretur. Iubebãtur ergo clerici vel tõdere caput, vel radere, ne quã effœminati cultus ſpeciem pręſe ferrent. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidem, quo magis ſuam ſanctimoniam notabili diſtinctóque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum verò poſtea res ad crines rediiſſet, & ad Chriſtianiſmum accederent gentes quædam quæ ſemper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: veriſimile eſt clericos vbique raſiſſe caput, ne comæ ornamentum viderẽtur affectare. Tandem corruptiore ſeculo, quũ priſca omnia inſtituta vel inuerſa forent, vel in ſuperſtitionem degeneraſſent, quia in raſura clericali nihil cernebãt cauſæ (neque enim quicquam retinuerant præter ſtultam imitationem) ad myſterium confugerũt: quod nunc ſuperſtitioſè nobis obtrudunt pro Sacramẽti ſui approbatione. Oſtiarij in conſecratione claues templi accipiunt, quo ſibi mandari cuſtodiam intelligant. Lectores ſacra Biblia. Exorciſtæ, formulas exorciſmorum quibus ſuper energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vrceolum. En ceremoniæ quibus (ſi Deo placet) tantum ineſt arcanæ virtutis vt eſſe poſſint gratiæ inuiſibilis non modò ſigna ac teſſeræ, ſed etiã cauſæ. Hoc enim ſecundum ſuam definitionem poſtulãt quum inter Sacramenta haberi volunt. Verùm, vt paucis abſoluam, dico abſurdum eſſe quòd in ſcholis & canonibus minores iſtos ordines Sacramenta faciunt: quando eorũ etiam qui hoc tradunt cõfeſſione, primitiuæ Eccleſiæ incogniti fuerunt, & multis poſtea annis excogitati. Sacramẽta autem, quum Dei promiſſionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, ſed à Deo ſolo inſtitui debent: cuius vnius eſt promiſſionem dare.

Quod ad ſacerdotes attinet.

28 Superſunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerũ tranſlatus eſt, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his teſtimonium habere à verbo Dei, ſacros ordines, honoris cauſa, peculiariter nominãt. Sed quã obliquè Domini inſtitutis

in

in prætextum suum abutantur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij, siue sacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnam significant, ac sic appellant eos ad quos pertinere aiunt sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias conferendi. manúsque illis inunguntur: quo symbolo docentur datam sibi esse consecrandi potestatem. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei, quod obtendunt, vt non potuerint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principio quidem pro confesso esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo, qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, secundum ordinem Melchisedec, nullo fine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis, & reconciliationis: nunc etiam sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostráque Deo offerenda. Illi vni singulare fuit, sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quũ sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse, ac sacrilegum? Certè nimis improbi sunt, dum sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. illic enim ceremonia est, primùm ex Scripturis sumpta, deinde quam nõ esse inanem, nec superuacaneam, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non posui, eo factum est quòd non ordinarium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verùm quum hic honor Christiano ministerio tribuitur, non est propterea quòd superbiant Papistici sacerdotes. Euangelij enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio pascendóque grege, non de hostiis immolandis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ ritè obeundam ac sustinendam.

Quorum munus describitur

1. Christi Sacerdotio sunt iniurij, quòd placationis hostiam se offerre profitentur.

Psal. 110. 4. Heb. 5. 6. & 7. 3.

Vnde liquet eorũ Sacerdotiũ non Sacramentum esse, sed impietatem ac sacrilegium.

1. Tim. 4. 14.

2. Verbo Dei destituitur eorum ordinatio.

Matth. 28. 19. Marc. 16. 15. Iohan. 21. 15.

29 Cum re ipsa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noster quũ Apostolos amandaret ad Euãgelij prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti virtutem, qua illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti viri, & quasi Spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrificulos demurmurant,

3. Insulsè & impiè Christi insufflationem imitati sunt.

Iohan. 20. 22.

Accipite Spiritum sanctum. Adeò nihil prætereunt quod non præpostere effingant: non dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absque vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exemplum esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum æmulantur, & tantùm non ad certamen prouocant, sed longissime absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt asserere ausint, conferri à se Spiritum sanctum sed quàm id verum sit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicunque in sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantum ceremoniam ipsam damno, quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantùm abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

Exceptionis diiutio. Iohan. 20. 22. Iohan. 11. 43. Matth. 9. 5. Iohan. 5. 8.

Alia exceptio profana refellitur.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aaron, à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri malunt, quàm fateri à se excogitatum quod temerè vsupant. sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod vnum omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratúmque fuit. In eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebreos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantoperè Mosaicis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiũt? Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamen eorum religioni deest, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obseruationem Circuncisione multò esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitio & Pharisaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circuncisione fiduciam iustitiæ reponebant: isti in vnctione spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatæ fiunt à Christo, séque Pastorum munere abdicant.

4. Vnctio eorũ improbatur. Lib. 4. Sent. dist. 24. ca. 8. & in Canon. dist. 21. cap. 1.

Nam Iudaismum sed imperfectum, inuehunt.

Per consequens fiunt Apostatæ à Christo, & lupi non pastores.

5. Impositionẽ manuum nullũ his locum habere ostẽditur, sed eius vices suppleuit vnctio cuius profanitas ridicula detegitur.

31 Hoc est (si Deo placet) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quasi verò oleũ puluere & sale abstergi non possit, aut (si tenacius adhæsit) sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An obliti sunt quod ex

Augustino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentũ? Quod verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosi mandatum est de filiis Aaron ungendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona sanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filij. Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus secandis & comburendis, de sanctificandis auriculis & vestimentis, alterius arietis sanguine: & innumeræ aliæ obseruationes, quibus prætermissis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aspergi gaudent, cur oleo potius aspergantur quàm sanguine? Scilicet rem ingeniosam conantur ex Christianismo & Iudaismo & Paganitate, velut consutis centunculis, religionem vnam conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ sale, id est verbo Dei, destituitur. Superest impositio manuum, quam vt in veris legitimísque ordinationibus Sacramentum esse concedo: ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Christi mandato obtemperant, nec finem respiciunt, quò nos ducere debet promissio. Signum si nō negari sibi volunt, ad rem ipsam cui dedicatum est, accommodét oportet. Exod. 30 30.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem, si restitueretur in suam integritatem ministerium illud quod sub Apostolis & in puriore Ecclesia fuit. At verò quos isti fingunt Diaconos, quid habent simile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis suam doctrinã æstimari) sed pro iis ipsis quos sua doctrina nobis tradunt, testimonium ab eorum exemplo quos Apostolica Ecclesia Diaconos instituit, indignè peti contendo. Aiunt ad suos Diaconos pertinere, assistere sacerdotibus, administrare in omnibus quę aguntur in Sacramentis, scilicet in Baptismo, in chrismate, in patena, in calice, oblationes inferre & disponere super altare, componere mensam Domini, & vestire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epistolam ad populum. An hîc verbum vnum de vero Diaconorum ministerio? Nunc institutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, solus Episcopus manum imponit. Orarium illi & stolam super læuum humerum collocat, vt intelligat se accepisse iugum Domini leue, quo ad sinistram pertinentia diuino timori subiiciat. Textum Euangelij præbet, vt se eius præconem agnoscat. Et isthæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac si quis Apostolos se instituere diceret, quos duntaxat adolendis thuribus, simulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominũ genus vocari Apostolos pateretur, & conferri cum ipsis Christi Apostolis? Posthac ergo ne Diaco-

Quod ad Diaconos, ceremoniæ quibus ordinantur, eorúmque occupationes à verorum Diaconorum institutione & officio remotißimæ, damnantur, vtpote verbo Dei & Apostolicæ Ecclesiæ ordini ex diametro opposita.

nos esse mentiãtur, quos nonnisi ad histrionicos suos ludos instituunt. Quinetiam ipso nomine satis declarant quale sit officium. Leuitas enim appellãt, eorúmque rationem ac originem ad filios Leui referre volunt. Quod per me quidem licet, modò ne alienis plumis eos postea vestiant.

De Subdiaconis idẽ sentiendum, ac de omnibus in vniuersum, & in summa, Spiritum sanctũ istis minimè includi: ideo eas Sacramentorum nomine spoliandas.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam nescio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferãt, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiẽdis & inferendis dicunt, eas intelligunt, quas velut anathemati destinatas ingurgitant. Huic muneri optimè respondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolũ cum aqua, manuale & huiusmodi scruta accipiat. His ineptiis vt inclusum Spiritum sanctum fateamur postulant. Quis pius hoc concedere sustineat? Verùm, vt semel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis statuere. neque enim opus est longius repetere quæ suprà sunt explicata. Hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullũ esse Dei Sacramentum, nisi vbi ceremonia ostẽditur annexa promissioni, aut certè potius nisi vbi promissio in ceremonia spectatur. Hîc ne syllaba quidẽ habetur certæ alicuius promissionis: frustra igitur quæratur ceremonia ad confirmãdam promissionẽ. Rursum nulla ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

34 DE MATRIMONIO.

Matrimonium Sacramentum non esse, vt euidentius appareat: primum aduersariorum rationes tolluntur, & ostenditur multa Sacramenta protinus emersura si perinde ac illi faciunt ratiocinari liceret.

POstremum est matrimonium, quod vt à Deo institutũ fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam sobrio in mentem venisset? Ordinatio Dei bona est & sãcta: & agricultura, architectura, sutrina, tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta sunt. id enim non tantùm in Sacramento quæritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior à Deo posita ad confirmandam promissionem. Nihil tale esse in matrimonio, pueri quoque iudicabunt. Sed signum est, inquiunt, sacræ rei, hoc est spiritualis cõiunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi, symbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propositum vt fidei nostræ certitudinem erigat, longè à scopo aberrant: si signum simpliciter accipiũt, quod in similitudinem adductum sit, ostendã quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut

1. Cor. 15. 41. stella à stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuo-

Matt. 13. 31. & 33. rum. En vnum Sacramentum. Christus ait, Simile est regnum

Iesa. 40. 11. Iesa. 42. 13.

cælorum

cælorum grano sinapi. En alterum. Rursum, Simile est regnum cælorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait, Ecce Dominus gregem suum pascet quasi pastor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quasi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis, aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ sunt & similitudines, tot erũt Sacramẽta. Quin etiam furtum Sacramentum erit: quandoquidem scriptum est, Dies Domini sicut fur. Quis ferat illos Sophistas tam inscitè garrientes? Fateor quidem, quoties aspicitur vitis, optimum esse in memoriã reuocari quod ait Christus, Ego sum vitis, vos palmites, Pater meus cultor, Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam occurrere bonum esse, Ego sum pastor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verùm siquis tales similitudines Sacramentis annumeraret, in Anticyram mittendus sit. 1.Thess.5.2. Iohan. 15.1.5. Iohan.10.11.

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomẽ matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractare Scripturas, terram cælo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quàm singulari amore vxores suas complecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. Vt enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi desponderat: sic vnumquemq; affectum esse vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, semetipsum diligit: quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam. Porrò vt doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, imò quomodo se vnum fecerit cum sponsa sua Ecclesia, refert ad eum quæ Moses narrat Adã de se dixisse. Quũ enim adducta esset in eius cõspectũ Heua, quam è sua costa formatam sciebat: Hæc, inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quum membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, adeóque vnam cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysterium, &, ne quis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spirituali Christi & Ecclesiæ coniugio. Et sanè verè magnum mysterium est, quòd sibi Christus costam detrahi passus est, vnde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo sua fortitudine roboraremur: vt iam nõ viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

Secundò, locum Apostoli, cuius interpretatio additur, aduersariorum errorem minimè tueri ostenditur. Genes.2.23. Galat.2.20.

36 Imposuit illis Sacramenti nomẽ. Verũ æquũmne erat vt *S[...]ris occasio:*

ex amphibologia. Sacramenti enim vocem malè intellexerunt: vnde multiplex oritur absurditas, vt primùm conceditur matrimonium esse sacramentum.

1.Tim.3 9.
Ephes.1.9.
Lib.4.Sent. dist.17.c.4.& in Dec.27.q.2.c.Quum societas. Gl. c. Lex diuina. Ibidem Dec. lib 4. Sent. dist.33 ca.2. & in decret. 32. quæst.2.c. Quicquid.

eorum inscitiæ pœnas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere possit Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio sensu quàm Græce à Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè insectentur, quarũ ignorantia in re facili & cuiuis obuia tandiu fœdissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantoperè vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epistola ad Timotheum priore à vulgari Interprete posita est: ac in eadẽ ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò Sacramenti titulo commendatum, immunditiem postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quã vertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est arcere Sacerdotes à Sacramento? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eóque demum figurari vnionem quæ nobis est cũ Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonnisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquã duo Sacramenta quidam eorum hîc reperiunt, alterum Dei & animæ, in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vtcunque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adeò malè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

Postremò, vbi id semel obtinuere, ad se quoque traxerunt matrimonialium causarum cognitionem.

Tum leges sanxerunt partim impias, partim iniquissimas.

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsiisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerũt. Vbi enim id semel obtinuêre, coniugalium causarum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudicib. nõ attrectanda. Tum leges sanxerunt, quibus tyrannidẽ suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt coniugia inter adolescentulos, parentum iniussu contracta, firma ratáque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsq; gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebren-

celebrentur, & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

Conclusio huius capitis.

CAPVT XX.

De Politica administratione.

Constat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Generalis est tractatio de politicæ administrationis necessitate, dignitate & vsu, aduersus Anabaptistarum furores, sect. 1 2. 3.

2 Specialis additur explicatio trium partium, quibus hæc administratio præcipuè constat, à sect. 4. vsque ad finem capitis.

1 Pars prima agit de Magistratuum functione, quorum authoritas & vocatio probatur, sect. 4. 5. 6. 7. Deinde tres formę ciuilis regiminis adduntur, sect. 8. Tertiò, de Magistratus officio, pietatis & iustitiæ respectu differitur, vbi de præmiis & pœnis, nempe de sontibus plectendis, innocentibus tuendis, seditiosis reprimendis, pacis & belli artibus tractandis, habetur disputatio, sect. 9. 10. 11. 12. 13.

2 Altera pars de legibus, earum vtilitate, necessitate, forma, authoritate, constitutione, scopo, sect. 14. 15. 16.

3 Postrema, est de populo, vbi primùm exponitur, quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad communem Christianorum societatem redeat, sect. 17. 18. 19. 20. 21. Secundò, quantum magistratibus priuati deferre teneantur, & quousque obedientia progredi debeat, sect. 22. vsque ad finem capitis.

ORRO quum duplex in homine regimen superius statuerim⁹: & de altero illo, quod est in anima, seu interiore homine positũ, æternãq; vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendã ciuilem duntaxat, externámq; morum iustitiã pertinet, nõnihil vt differamus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandam suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet, meritò à me coniungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præsertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitùs sancitum, furiosè euertere conantur. Principum verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere

Altera & postrema pars totius operis, vitæ ciuilis institutionem spectans. Cuius tractatio est necessaria. 1. Vt Anabaptistæ refellantur.

2. Item adulatores Principũ.

non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostrâ refert vt ad gratitudinem testandã maius in nobis vigeat pietatis studium. Principio, antequam in rem ipsam ingrediamur: tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus, quæ diuersam prorsus rationem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullúmque magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant, nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxámq; vitam, & futuram illam æternámque discernere nouerit: neque difficilè intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationem, res esse plurimùm sepositas. Quum ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spiritualem esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur, atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est quod ipse idé Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi solicitos esse seruos de statu suo vetat: nisi quia spiritualis libertas cũ politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circuncisio, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quib. significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas, quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

3. Vt ad gratitudinem erga Deum excitemur.

Aduersus Anabaptistarum errorem ostenditur, politicam administrationem non aduersari Christianæ libertati.

Etiamsi à spirituali regno Christi eam distingui oporteat.

Galat. 5.1.
1. Cor. 7.21.
Galat. 3.28.
Colos. 3.11.

2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem esse pollutam reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici, quos delectat effrænis licentia, vociferãtur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam longè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsum, inquiunt, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt distinctum

1. Anabaptistarum obiectio, ciuilem administrationem homine Christiano esse indignã.

2. Eiusmodi in se esse, vt Christianæ professioni ex diametro repugnet.

ctum istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare sciendum est. Nam illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáq; vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auspicatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominum societatem componere, ad ciuilem iustitiā mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tráquillitatem alere. quę omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei, quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terram. eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolide ipsi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patére suæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

Contra vtranque obiectionē ostenditur hanc administrationem eiusmodi esse, vt vel in hac vita immortalitatem quodammodo auspicetur.

Nobis item in Ecclesia & politica versantibus sit apprimè necessaria.

3 Sed de politiæ vsu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc istud tantùm intelligi volumus, de ea exterminãda cogitare, immanem esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines quàm panis, aquæ, solis, & aëris: dignitas quidem multò etiam præstãtior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat duntaxat vt spirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit vt simul viuant) non tamen, inquam, huc spectat solùm: sed ne idololatria, ne in Dei nomē sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemiæ, aliæque religionis offensiones publicè emergant, ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt suum cuique saluum sit & incolume: vt innoxia inter se commercia homines agitẽt: vt honestas & modestia inter ipsos colatur. Denique vt inter Christianos publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quenquã moueat quòd rectè constituendę religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse suprà videor. Siquidem nihilo hîc magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationē probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quę Dei Lege cōtinetur, palàm, publicísque sacrilegiis impunè violetur ac cōspurcetur. Verùm ipsa

Responsionis huius probatio: nēpe hanc administrationem nō tantùm in rebus terrenis nobis vsui esse, sed etiam ad Christi regnum & fouendum, & propagandum.

Deinde, perspicuitatis causa disputatio ad tres partes præcipuas reuocatur. 1. de Magistratu. 2. de Legibus. 3. de Populo.

ordinis perspicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ administrationis sentiendum sit, assequentur, si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres. Magistratus, qui præses est legum, ac custos: Leges, secũdum quas ipse imperat: Populus, qui legib⁹ regitur, & magistratui paret. Videamus ergo primùm de ipsa magistratus functione, num legitima sit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta potestas? deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremò quis legum vsus ad populum redeat, quæ magistratui obedientia debeatur.

Magistratuum functio, Dei voce & elogijs probata.
Exod. 22. 8.
Psal. 82. 1, & 6.
Dij vocãtur.
Iohan. 10. 35.

4 Magistratuum functionem non modò sibi probari acceptámque esse testatus est Dominus: sed honorificentissimis insuper elogiis eius dignitatem prosequutus mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd Dij nuncupantur quicunque magistratũ gerunt, ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet. ea enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos esse, ac omnino Dei personam sustinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc est cauillũ, sed Christi interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factũ est. Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotiũ, vt illi in suo munere seruiant? & (quod Iudicibus suis dicebat Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iuda constituebant) iudicium exerceant, non pro homine, sed pro Deo? Eôdem pertinet, quòd Sapiẽtia Dei per os Salomonis affirmat, suum esse opus, quòd Reges regnant, & consiliarij decernunt iusta: quòd Principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim istud valet ac si dictum esset, nõ humana peruersitate fieri, vt penes Reges & Præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum moderari: quandoquidem illis adest, ac etiam præest in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ secundùm gratiæ diuersitatem variè distributa, à seruis Christi in ædificationem Ecclesiæ conferri debeant. Tametsi enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituebantur, vt conformandæ publicæ disciplinæ præessent (quod munus in Epistola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilis potestatis, non dubium quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multò verò clarius, vbi iustam ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autem Principes, ministros esse Dei bene agentibus, in laudem: malis, ad iram vltores. Huc

Deut. 1. 16
1. Paral. 19. 6.
2. *A Dei sapiẽtia ordinatur.*
Prouer. 8. 14.
Rom. 12. 8.
1. Cor. 12. 28.
Rom. 13. 1.

accedunt & sanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt Dauid, Iosias, Ezechias: alij satrapiis, vt Ioseph & Daniel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudices, functi sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet, quin ciuilis potestas, vocatio sit, non modò coram Deo sancta & legitima, sed sacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima. *Sanctorum itē virorum, qui in ea functione piè versati sūt, exemplū confirmatur.*

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quamuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, minime quadrare seruile illud gubernandi genus. In quo non suam modò inscitiam, sed diabolicum fastum produnt, dum perfectionem sibi arrogant, cuius ne centesima quidem pars in illis conspicitur. Verùm qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad osculādum Dei Filium hortatur, non iubet imperio deposito ad priuatam vitam cōcedere, sed potestatem qua sunt instructi, Christo subiicere: vt vnus supra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, & Reginas nutrices, nō abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos constituit piis Dei cultoribus nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima testimonia sciens omitto, quæ passim occurrūt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius præfectis omnibus asseritur. Omnium verò maximè illustris est locus Pauli, vbi Timotheū admonens, in cœtu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, Vt tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ statum Ecclesiæ commendat. *Exceptio, Iudæis non Christianis institutā fuisse hanc politiam.* Psal. 2. 12. *Respōsio, ex Dauide, Iesaia & Paulo, magistratuum patrocinio & tutelæ statum Ecclesiæ hodie commendari.* Iesa. 49. 23. 1. Tim. 2. 2.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assiduè exercere debet, quando ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singularem cōsolationem afferre potest, qua muneris sui difficultates (quę multæ certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentiæ studium sibiipsis imperare debent, qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent, quod Dei viuentis thronum esse audiunt? Qua audacia iniustam sententiam pronunciabūt eo ore quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligūt? Qua cōscientia in impia decreta subscribent ea manu quā ad perscribenda Dei acta sciunt ordinatam? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, custodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iustitiæ imaginem in se repræsentent. Ac perpetuò illud sibi subiiciant, Si maledicuntur *Huius doctrinæ vsus, magistratuum respectu.* *1. Maxima cū pietate, æquitate & diligentia, in suo munere versari debent.* Ierem. 48. 11.

omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta vocatione fraudulenter versantur. Itaque quum suos iudices ad officium cohortari vellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis, nó enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta vos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pauor Domini super vos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruersitas apud Dominum Deum nostrum. Et alio loco dicitur, Deum stetisse in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratæ prouinciæ rationem aliquando reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam siquid delinquunt, non hominibus modo sunt iniurij quos sceleratè vexant, sed in Deum quoque ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluũt. Rursum habét & vnde se præclarè consolentur dum secum reputant non in profanis, nec à seruo Dei alienis occupationibus se versari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

Deut.1.16.
2.Par.19.6.
Psal.82.1.
Iesa.3.14.
2. Præclara fulciuntur consolatione.

7 Qui vero non mouetur tot Scripturæ testimoniis quo minus sacrum hoc ministerium insectari ausit, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipsum sugillã: cuius ignominia cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest? Ac propius non magistratus reprobant, sed Deum abiiciunt ne super se regnet. Si enim illud verè de populo Israel à Domino dictũ est, quod Samuelis imperium detrectassent: qui minus vero hodie de iis dicetur qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt? At quum discipulis dictum est à Domino, Reges gentiũ dominari illis, inter ipsos verò non ita esse, vbi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capessant. O dextros interpretes! Inter discipulos orta erat cõtentio quis aliũ præcelleret. hanc vanã ambitionem vt compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regiæ dignitatis facit? imò quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostolicum non esse ministerium? Præterea inter ipsos magistratus tametsi variæ sunt formæ, nullũ tamé discrimé hac in parte est quin pro Dei ordinib. suscipiédæ à nobis omnes sint. Nam & omnes simul complectitur Paulus, quũ ait non esse potestatem nisi à Deo: & quæ omnium minimè arridebat, eximio præ aliis testimonio commédata est, nempe vnius potestas: quæ quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia subiicit) heroicis & excel-

3. Anabaptistarum furores flocci facere debent: quum isti non homines sed Deum ipsum ne regnet abijciãt.
1.Sam.8.7.
Luc.22.25.
Nec obstat Christi dictum quod malè intellectũ pessimi animo obiiciunt.
Nec refert quæ sit gubernationis forma.
Rom.13.1.
Omnes enim à Deo ordinatæ sunt.
Prou.8.15.
1.Pet.2.17.

excellentioribus ingeniis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis istis iudiciis occurrat, diuinæ sapientiæ prouidentiam esse nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit.

8 Et sanè valde otiosum esset, quis potissimus sit politiæ, in eo quo viuunt loco, futurus status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id definiri nisi temere non posset, quum magna huius disputationis ratio in circunstantiis posita sit. Et si ipsos etiam status citra circunstantias inter se compares, non facile sit discernere quis vtilitate præponderet, adeo æquis conditionibus contendunt. Procliuis est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multo difficilior ab optimatum potestate in paucorum factionem, multo verò facillimus, à populari dominatione in seditionem. Equidé si in se considerẽtur tres illæ quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiã, vel temperatũ ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere: non id quidé per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquã à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit ergò hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij aliis mutuo sint adiutores, doceãt ac moneãt alij alios, ac siquis plus æquo se efferat, plures sint ad cohibendã eius libidinem censores ac magistri. Id cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque authoritate Dominus cõfirmauit, quum aristocratiam politiæ vicinam apud Israelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eã quam decet moderationem est composita, & ad diuturnitatem rite constituta: sic & beatissimos censeo quibus hac conditione frui licet: & si in ea conseruanda retinendáque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debẽt, nequa in parte libertatem, cuius præsides sunt constituti, minui, nedum violari patiantur. si in eo sunt segniores & parum soliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus áliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam solicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circumspicias ac contempleris, vel aspectum in longiora saltẽ regionum

Tres autẽ sunt formæ regiminis ciuilis, Monarchia, Aristocratia, Democratia. Vtra melior sit definiri certò non potest.

Porrò, aristocratia, bene tẽperata potior videtur.

Experimento ipso & Dei authoritate comprobata.

Tres verò illæ formæ à Deo sũt cuius prouidentia fit vt diuersis politiis variæ regiones administrentur.

spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politiis regiones variæ administrentur. Nam quemadmodum nonnisi inæquali temperatura, elementa inter se cohærent: ita hæ sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatores aut decuriones, quoscunque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis nos morigeros ac obediétes præstare.

Vltimus locus primæ partis, de magistratuũ officio.

9 Iam officium magistratuum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtrãque Legis tabulam si nõ doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discendum esset. nullus enim de magistratuum officio, ferendis legibus & publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam fœliciter posse cõstitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordiæ, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicut æquum est tuendo & asserendo eius honori operã impendere cuius vicarij sunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudãtur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultũ corruptum vel euersum restituerint, vel curã gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Contrà verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd nõ esset Rex in Israel, ideóq. faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantũ intẽtos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cupiant. Quod ad secũdam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiã, liberent vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinũ & viduã & pupillũ ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eòdem spectat quæ in Psalmo 82 exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenũ absoluãt, eripiãt pauperem & egenũ è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit, Audiãt causam fratrũ suorũ, & iudicent inter virum & fratrem

Horum prima cura debet esse Religionis Christiana & vera pietatis cõseruatio.
Id exemplis & testimoniis probatur.
Iudic. 21. 25.
Argumento itẽ ã contrariis.
Ab absurdo.
Ierem. 22. 3.
Altera cura iustitiæ administratio, quod testimoniis probatur.
Deut. 1. 16.

trem eius, & peregrinum, neq; facies agnoscant in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudiciũ Dei est. Illa autẽ omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditanda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quiuis declinẽt ad alteram partẽ, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hîc magistratuum officio, non tam magistratus ipsos instituere cõsiliũ est quàm alios docere quid sint magistratus & quem in finẽ à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modestiæ, honestatis & trãquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnũ sit cõmuni omniũ saluti ac paci prospicere. Quarũ virtutum exemplar se fore Dauid profitetur vbi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet consentiat vllis sceleribus, sed detestetur impios, calumniatores & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndiq. accersat. Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adsint ope ac præsidio, potestate quoq; armati sint, qua palàm maleficos ac facinorosos (quorũ nequitia perturbatur vel exagitatur publica quies) seuerè coerceant. Siquidẽ id prorsus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas cõsistere: iis sublatis, totã ciuitatum disciplinã collabi ac dissipari. Friget enim in multorũ animis æqui iustiq. cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec cõtineri sceleratorũ hominum libido, nisi seueritate ac pœnarũ animaduersione potest. Atq. hæ duæ partes cõprehensæ sunt à Propheta, dũ Reges aliósq. præfectos iubet facere iudiciũ & iustitiã. Iustitia quidem est, innocentes in fidẽ suscipere, cõplecti, tueri, vindicare, liberare. Iudiciũ autẽ, impiorum audaciæ obsistere, vim comprimere, delicta punire.

Ibid. 17.16.
Ibid. 16.19.
Psal. 101.
Ob eam causã potestate armati sunt.
Præmio scilicet & pœna, quibus Respu. omnes consistunt.
Ierem. 21. 12. & 22. 3

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si lege Dei occidere Christiani omnes vetãtur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est Ecclesia, vaticinatur, quod non affligent in ea, neq. nocebunt: quomodo magistratibus & piis simul & sanguinariis esse licet? At si intelligamus, magistratũ in exercendis suppliciis non à se agere quicquã, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat ipse Legislator, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorũ non est: atqui hoc nocere non est nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlcisci. Vtinã istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis authoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ iniectum est frænum ne de sceleribus

Aduersus superiorẽ doctrinã, quæ magistratibus dat locũ in Ecclesia Dei, Anabaptistarum obiectiones.
Exod. 20.13. Deut. 5.17. Matt. 5.21. Iesa. 11.9. & 65.25.
1. Lex Dei Christianos ab effusione sanguinis Christiani abstinere iubet, & in Dei Ecclesia nõ erit qui affligat aut noceat, inquit Propheta. At magistratus sanguinẽ effundunt: affligunt item,

& nocent. Ergo Magistratus, & qui magistratuum ordinem tuentur, in legē Dei & Prophetæ doctrinam peccant.

Rom. 13.4.
Exo. 2.12.
Act. 7.28.
Exod. 32.
1 Reg. 2.5.
Psal. 45.3.

Resp. Magistratus iudicia Dei exequuntur: & adeo nō peccāt scelerates puniē do, vt hæc sit vna è regiis virtutib. pietatisque eorum approbatio.

Prou. 19.12.
Ibid. 20.8.
Ibid. 20.26.
Ibid. 25.4.

Id quod testimoniis Scripturæ, & amplis itē Mosis, Dauidis, Solomonis, confirmatur.

Ibid. 17.15.
Ibid. 17.11.
Ibid. 24.24.

pœnas sumat. Quòd si illi legem dicere fas nō est, cur eius ministris calumniam intendemus? Nō frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei ministri sunt ad iram, vltores male agētibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt principes aliíque præfecti, in hoc ministerium incumbāt, siquidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritaté approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses quum se destinatum Domini virtute populi sui liberatoré cognoscens, Ægyptio manus intulit. Deinde quum cæsis vno die tribus hominū millibus, in populi sacrilegium vindicauit. Dauid quoque quū sub vitæ suæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, vt omnes operarij iniquitatis profligétur ex vrbe Dei. Quò etiā pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosis ingenium in tantā truculentiam exardet, vt fratrum suorū sanguine aspersus ac madidus per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Dauid tanta in omni vita mansuetudine vir cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat, ne filius eius canitiem Ioab & Semei in pace ad sepulcrum deducat? Verùm vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sæuiendo sanctificauit, dū vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufer scoriam ab argento, & egredietur vas conflatori: aufer impium à conspectu Regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio sontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant dum perditi homines nefariè per cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstringent, tantū abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Facessat modò abscissa sæuáque asperitas, & tribunal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim is sum qui aut importunæ sæuitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari posse censeam, nisi semper assidente optima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo affirmat, regij throni conseruatrice, clementia: quam primam esse principū dotem verè à quodam olim dictum est. Vtrunque tamen magistratui vidédum, ne aut nimia seueritate vulneret magis quàm medeatur:

Tribunal. Cassij.

Hic autem vitādi duo scopuli, nimia clemētiæ affectatio, & nimius rigor.

tur

aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem, si molli dissolutáque indulgẽtia cum multorum pernicie diffluat. Est enim & istud non absre quondam sub Neruæ imperio iactatum, Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia. *ApudDionẽ.*

11 Quando verò Regibus populísque, ad exercendam huiusmodi publicam vindictam arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur, qua inquietorum hominũ seditiosos motus comprimãt, qua vi oppressis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm ad compescendum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetrantur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium conatus pariter euertant oportet quorum scelere legum disciplina corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progressæ fuerint: an totam latrociniis regionem impunè affligi vastaríque sinent? Siquidem nihil interest, réxne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eámque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dictat, armatos esse principes non tantùm ad priuata officia iudiciariis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, siquando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

Ex superiori responsione sequitur, omnia bella quæ ad exercẽdam publicam vindictã suscipiantur esse legitima. *Ratio 1.* 2. 3. *Conclusio.*

12 Quòd si mihi obiicitur, in Nouo testamento nullum extare vel testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, rationem gerendi belli, quę olim fuit, hodie quoq; permanere: neque esse ex aduerso causam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse quærẽdam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi nõ politiam formare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nã si Christiana disciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militib. consilium salutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, séq; militia penitus subducerent. Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriã feceritis, sufficiat vobis stipendiũ vestrũ. Quibus proprium stipẽdium sufficere debere pręcepit,

2. Obiect. Nullũ exemplum aut testimonium extat in Nouo testamento, quod doceat bellum rem esse licitã Christianis. *Respõsio trimẽbris Augustini testimonio ex epist. 5. ad Marcell. cõfirmata.*

Item Iohannis Baptistæ præcepto ad milites, Luc.3.14. militare vtique non prohibuit. Verùm magistratuum omnium fuerit summoperè hîc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non *Interea cauendum, ne cupiditatibus suis, aut affectu magis quàm boni publici sensu & amore magistratus ducantur.* præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, misereantur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, nō ex facili occasionem captent: imò nec oblatam accipiant nisi sūma necessitate adacti. Nam si multò plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille, qui bellum *Cic. in lib. de officiis.* videri voluit pacem quæsitam: omnia prius certè tentanda sūt quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripi, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum sed aliorum bonum ac ministerium *Hinc etiam sequitur, præsidia, fœdera & politicæ alia auxilia esse licita.* data est. Ex eodem præterea belligerandi iure pendet & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid turbarum in agris suis inciderit, mutuā sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis cōmunes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

Tributa etiam & vectigalia. 13 Libet istud quoq. postremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos esse principum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimùm publica muneris sui onera conferant: quibus tamē vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiā, Iosiam, Iosaphat aliósque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro personæ quam sustinebant modo, inoffensa pietate fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legimus *Ezech.48.21.* apud Ezechielē. Vbi tametsi Christi spirituale depingit regnū, *Rom.13.6.* à legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. *Quamuis & hîc quoque magistratuum est cauere, vt quicquid audent, id bona corā Deo conscientia audeant.* Sic quidē, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tā priuatas esse arcas quàm totius populi æraria (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria nō possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinē, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes aliáque tributorum genera, nonnisi publicæ necessitas subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrānica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionem & luxuriam sumptuum nō faciunt animos (vt certè facem eorū cupiditatibus, plus iusto spōte accēsis subiicere opus non est) sed quum plurimū referat, ipsos pura coram Deo conscientia

ſcientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi ſunt quantùm ſibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus ſuperuacua eſt, ne quoſuis principum ſumptus, tametſi vulgarem ciuilémque modum excedunt, temere ac procaciter ſugillare ſibi permittant. *Priuati autem à calumnijs in principes & magiſtratus abſtinere debent.*

14 Proximæ ſunt magiſtratui in politiis leges, validiſſimi rerum publicarum nerui: vel (quo modo ſecundum Platonē à Cicerone vocantur) animæ, ſine quibus conſiſtere nequit magiſtratus, quemadmodũ nec ipſæ rurſũ ſine magiſtratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum eſſe magiſtratum, legem: magiſtratum, legē eſſe viuam. Quod autem dicturũ me recepi, quibus legibus conſtituenda ſit Chriſtiana politia, non eſt cur longam de optimo legum genere diſputationem quis expectet: quæ & imméſa foret, nec præſentis eſſet argumēti & loci. paucis tantùm & quaſi in tranſcurſu, notabo quibus legibus pie coram Deo vti poſſit, & inter homines ritè adminiſtrari. Quod etiam ipſum prorſus ſilentio tranſmittere maluiſſem, niſi intelligerē periculosè hîc à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compoſitam eſſe rempublicam negent, quæ neglectis Moſe politicis, communibus Gentium legibus regitur. Quæ ſententia quàm periculoſa ſit & turbulenta, videſint alij, mihi falſam eſſe ac ſtolidã, demonſtrare ſatis erit. Eſt autē obſeruanda vulgata illa partitio, quæ vniuerſam Dei Legem per Moſen promulgatā in mores, ceremonias, iudicia diſtribuit: ac diſpiciendæ ſingulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. Nec interim quempiam moretur hic ſcrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent.[5] Veteres enim qui partitionē hanc tradiderunt, tametſi duas iſtas poſteriores partes non ignorabāt circa mores verſari, quia tamen ſaluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partē peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non conſtet vera morum ſanctitas & immutabilis rectè viuendi norma. *Altera pars tractationis de Legibus, earũque vtilitate & neceſsitate.* *Sublato eorum errore qui neglecta Moſis politia, Gentium Leges recipiũt.* *Diſtinctio Legis per Moſen promulgata, in moralem, ceremonialem & iudicialem.*

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum pura Deũ fide & pietate colere, alterum ſincera homines dilectione cõplecti ſimpliciter iubet: vera eſt æternáque iuſtitiæ regula, gentium omnium ac temporũ hominibus præſcripta qui ad Dei voluntatem vitam ſuam componere volunt. Siquidē hæc æterna eſt & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipſe quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus. Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino viſum eſt, donec veniret tempus illud plenitudinis quo ſapientiam ſ[illegible]am terris ad plenum manifeſtaret, ac veritatem exhiberet earum rerũ quæ tum figuris *Summa & ſcopus legis moralis.* Galat. 4. 4. *Ceremonialis.*

Iudicialis. adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quietè inter se agerent. Atque vt illa ceremoniarũ exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quę Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamẽ pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquã nõ alio spectabat, quàm quî optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas certè singulis gentibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore prosequebantur, quæ promiscuos coitus permittebant, aliæque multo tum fœdiores tum absurdiores, pro legibus habendas minimè censeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

Cõclusio, singulis gẽtibus libertatem relictam esse condendi leges quas sibi conducere prauiderint, modò ad perpetuam charitatis regulam exigãtur.

16 Id quod dixi planum fiet si in legibus omnib. duo hęc, vt decet, intuemur, legis constitutionem & æquitatẽ, cuius ratione constitutio ipsa fundata est ac nititur. Æquitas, quia naturalis est, nonnisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circunstãtias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem quã moralem vocamus, constet non aliud esse quàm naturalis legis testimonium, & eius conscientiæ quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omniũ & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis improbentur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter se ipsæ aliàs differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis cõstituta fuerit pœna in politia Iudæorũ, videre est in Exodo. Aliarũ gentium vetustissimæ leges furtum duplo puniebãt. quæ postea sequutæ sunt, discreuerunt inter manifestum & non manifestum. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi suspendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguine vlciscuntur, diuersis

Ideò in omnibus legibus vigere debent æquitas & constitutio: quarũ prior immota esse debet: altera variare potest, pro ratione circunstantiarum.

Id exemplis quibusdam illustratur petitis ex legibus adu. fures, falsos testes, homicidas, adulteros.

uersis

uersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiores edictæ sunt pœnæ. Videmus tamē vt eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo nō conueniunt. neq; verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrendis exemplis in homicidas sæuiat, cædibus statim & latrociniis perdenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitatem augeri postulet. Siquid turbatū sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tempore in armorum strepitu cōcideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu iniecto. In sterilitate in pestilencia, nisi adhibeatur maior seueritas, pessum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offenderetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem accōmodatissima? Nam quod iactatur à quibusdam, fieri cōtumeliam Legi Dei per Mosem latæ, quū abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vanissimum est. neq; enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur, non simplici collatione, sed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Mosis tradidit quæ in omnes gentes promulgaretur, & vbique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit: ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Æquitas dānat apud omnes populos eiusmodi scelera: constitutio supplicierum varia est.

Alia constitutionis consideratio, pro ratione temporum & personarum.

Lex politica Mosis quomodo etiamnum viget & abrogata est.

17 Superest nunc vt videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuū vsus ad communem Christianorum societatem redeat. Cui etiam annexa est altera quæstio, Quantū magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur superuacaneum esse munus magistratus inter Christianos, quòd scilicet implorare piè non possint, vtpote quibus vindicare, in iudicium postulare, litigare vetitum sit. At quum Paulus contrà clarè testetur, ministrum Dei nobis esse in bonū: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatū esse vt eius manu ac præsidiis aduersus flagitiosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securam vitam agamus. Quòd si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non impiè posse. Hîc vero mihi cum duplici hominum genere agendū est. sunt enim permulti qui tanta litigādi rabie æstuāt, vt quietem nunquam habeant apud se nisi cum aliis pugnent.

Postrema pars tractationis specialis de administratione politica, populum respiciens.

Huius summa ad duo capita refertur. 1. De vsu legum, respectu priuatæ rei.

Rom. 13. 4.

Stabilita magistratuum authoritate, in administranda ciuili

& criminali (quam vocãt) iustitia: primũ in homines cum animi impotẽtia litigantes inuehitur.

Lites verò ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicandi nocendíque cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsque aduersarij ruinam. Interim ne quid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus odisse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

Et quæ sit moderatio, ad cuius normam, iStiusmodi litigantes exigere se debeant ostẽditur.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia siquis recte vtatur. Rectum autem esse vsum, tum actori, agendi: tum defendendi, reo: si hic quidem postulatus ad condictam diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitaté: sed hoc tantum affectu, vt quod suũ est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppressus, in Magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquũ est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandíve libidine, procul asperitate & odio, procul cõtentionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quã inimico in aduersarium animo ferri. Contrà vbi animi maleuolentia suffusi sunt, corrupti inuidia, iracundia incensi, vltionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflammati vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iustissimæ causæ actio nõ impia esse non potest. Nam hoc constitutũ esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iustè tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiáque prosequatur acsi iam amicè, quod cõtrouertitur negotium transactum ac compositum esset. Iniecerit fortè aliquis, talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt instar sit prodigij futura siqua reperta fuerit. Fateor sanè, vt sunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exéplum: sed res tamẽ ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterùm quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluatur.

Deinde refellũtur Anabaptistæ qui iudiciarias omnes disceptationes præcisè damnant.
Act. 22.1. & 24 12, & 25.10.
Obiect. 1. Christianis interdictam esse vindictam.
Num. 19. 18.
Matth. 5.39.
Deut. 32 35.
Rom. 12.15.

19 Qui verò iudiciarias omnes disceptationes pręcisè damnant, intelligant se sanctám Dei ordinationem simul repudiare, & donum ex eorum genere quę mundis mũda esse possint. nisi fortè Paulum flagitij insimulare volent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque vafritiem & malitiã exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obest quòd Christianis omnibus interdicta est vindictæ cupiditas, quã & nos à Christianis subselliis longissimè abigimus. Nã siue ciuiliter contenditur, non recta incedit via nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam puplico tutori commendat, nihil minus quã mutuam mali vicem

(qui est

(qui est vindictæ affectu)rependere cogitans siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accusatorem requirimus qui nullo vlciscendi æstu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offēsione tactus, in forum accedat: sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. Quòd si vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur, quo vltio Christianis interdicitur. At nō solùm vindictam appetere vetantur, sed manum quoq; Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis adfuturū vltorem pollicetur: illam autem cælestis patroni vltionē omnem anteuertūt qui opem aut sibi aut aliis ferri à magistratu postulāt. Minimè id verò si quidem magistratus vindictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in bonum nostrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet. *Responsio.* *Obiect. 2. Christiani iubentur expectare Dominum.* *Responsio.* Rom. 13. 4.

20 Nihilo etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resistere malo prohibet, & dexterā maxillā obuertere præcipit ei qui alapam in sinistram impegerit: permitteréq; ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in se iniuriā laturi sint quàm rependere eā appetant. à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. verè enim Christianos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriásque ferēdas natum, pessimorum hominū nequitię, imposturis, ludibriis expositum. neque id modò: sed eorum omnium malorum tolerantes esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos, vt suscepta vna offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniurij sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærunt oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisæi, ad appetendam vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suum mutilari, & malitiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias, simulac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac vltro condonaturi. Neque isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet, quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conseruationem vtantur: aut publici boni studio, sontem ac pestilentem hominem ad pœnam postulét, quem emendari nisi morte non posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorū malitiam patienter sustinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malitia se quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus est magis pertinere, quàm ad opus quòd in aperto fit: vt tene- *Obiect. 3. Christus resistere malo prohibet, &c.* *Responsio.* Matth. 5. 39. Rom. 12. 21. Matth. 5. 39.

atur in secreto animi patientiâ cum beneuolẽtia: in manifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle debemus.

Obiect. 4. Paulus in vniuersum lites damnauit.

1. Cor. 6. 6.

Responsio, locum Apostoli explanans.

21 Quod autem obiectari solet, lites à Paulo in vniuersum esse damnatas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius verbis facilè potest, immodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: vsque eò vt Christi Euangelium, & totam quam profitebantur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quòd eum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alij aliorũ fortunis auidè inhiarent, vltro lacesserent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quaslibet controuersias. At omnino vitium vel infirmitatẽ esse pronuntiat, quòd nõ potius damnum acciperent rerum suarum, quam pro his conseruandis ad contentiones vsque laborarent: nempe quũ adeò facilè quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forũ & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, vt de suo iure decedere semper malint quã in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accenso. Verùm vbi quis citra charitatis dispendium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimũ cuique consilium dabit charitas: sine quâ quæcunq; suscipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur disceptationes iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

Christianorum in litibus persequendis officiũ.

Alterum caput postremæ partis de reuerentia & obedientia quam priuati magistratib. debẽt. Primũ autem reuerentia exigit, vt de magistratuum functione priuati quam honorificentissimè sentiant.

1. Pet. 2. 17.

Prou. 24. 21.

Rom. 3. 15.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificentissimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: eósque ob id suspicere ac revereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequẽtes præbeant, ac nolint quidem nõ esse quibus obsequãtur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessariis. Verum plus quiddam à nobis requirit Petrus quũ Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo sinceram ac candidam existimationem complectitur: hic Regem cum Deo cõiungens, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud pręclarum apud Paulum elogium, Vt obediamus non solùm propter iram, sed propter conscientiam. Quo intelligit,

non

non terrore modò principum ac præfectorum adduci ſubditos debere vt in eorum ſubiectione contineantur (qualiter ſuccũbere hoſti armato ſolent qui vindictam fore promptam vident ſi reſtiterint) verũ quia Deo ipſi redduntur obſequia quæ illis præſtantur: quando eorum poteſtas à Deo eſt. De hominibus non diſputo, acſi larua dignitatis ſtultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem moréſque improbos & flagitij plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudem virtutum: ſed dico ordinem ipſum honore & reuerentia dignum eſſe: vt quicunq; prȩſunt, apud nos ſint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ ſuæ reſpectu.

23 Ex eo & alterum deinde ſequitur, vt propenſis in eorum obſeruationem animis, ſuam illis obedientiam approbent: ſiue edictis parendum, ſiue tributa ſoluenda, ſiue ſubeunda publica munera atque onera quæ ad communem defenſionem ſpectẽt, ſiue qua alia iuſſa capeſſenda. *Deinde, vt obedientiã præſtent.* Omnis anima, inquit Paulus, poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. qui enim poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. *Rom. 13.1.* Admoneto illos (ſcribit idẽ Tito) vt principatibus ac poteſtatibus ſubditi ſint, vt magiſtratibus pareant, vt ad omne opus bonum ſint parati. *Tit. 3.1.* Et Petrus, Subditi inquit, eſtote cuiuis humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidẽm interpretor, ordinationi) propter Dominum, ſiue regi tãquam præcellenti: ſiue præſidibus, qui per eũ mittũtur ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium. *1. Pet. 2.13.* *Idque ſynceró animi affectu.* Porrò quo nõ ſubiectionem ſimulare, ſed ſincerè & ex animo ſubiectos ſe eſſe teſtentur, addit Paulus, vt eorũ ſub quibus viuunt ſalutem ac proſperitatẽ Deo commendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia conſtitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate ac honeſtate. *1. Tim. 2.1.* *Magiſtratuum ſalutem ac proſperitatem Deo commendantes.* Neque hîc ſe quiſquam fallat. Quando enim reſiſti magiſtratui non poteſt quin ſimul Deo reſiſtatur: etiamſi impunè contemni videtur poſſe inermis magiſtratus, Deus tamen armatus eſt qui ſui contemptum fortiter vlciſcatur. Sub hac prȩterea obedientia moderationem comprehendo, quam ſibi in publico imperare debent priuati homines, ne ſe vltro admiſceant publicis negotiis, aut temerè irrũpant in partes magiſtratus, ac nequid omnino publicè moliantur. *Moderatè viuentes & in officio ſe continẽtes.* *Non tumultuantes.* Siquid in publica ordinatione corrigi intererit nõ tumultuẽtur ipſi, nec admoueant operi manus, quas illis omnibus ligatas eſſe hac in parte decet: ſed ad magiſtratus cognitioné deferãt, cuius vnius hîc ſoluta eſt manus. Intelligo autem, nequid iniuſſi audeant. nam vbi acceſſit præfecti imperiũ, tũc iam ipſi quoq; publica authoritate præditi ſunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò ſolent eius conſiliarios: *Nec in partes magiſtratus temerè irrumpẽtes.*

ita non insulsè principis manus quis dicat, quos rebus agendis mandato suo pręfecerit.

Hæc bonis principibus & magistratibus vtcunque se debere fateātur omnes, multi tamē sunt quibus persuaderi non potest ea ipsa tyrannis deberi.

24 Quoniam autem hactenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (vt Poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocētiæ vindex: insanus meritò iudicandus sit cui tale nō probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, vt principum alij, eorum omnium securi quibus prouidendis intēti esse debuerāt, procul omni solicitudine socordes delicientur: alij ad rem suam attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituant: alij plebeculam exhauriāt pecunia quam postea in anis largitionibus profundant: alij expilādis domibus, virginibus ac matronis violandis, mactandis innocentibus, mera latrocinia exerceāt: eos verò pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet, parendum sit, multis persuaderi non potest. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, nō à magistratus modò, sed hominis quoque officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum cōspiciunt vestigiū eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam pręfectum illum agnoscunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat. Et sanè is semper hominum animis ingenitus fuit sensus, non minore tyrannos odio atque execratione insectari, quàm dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

At Dei verbū iubet vt non tā tùm bonis subditi simus, sed etiā omnib. qui rerum potiuntur, etiamsi nihil minus præstent, quàm quod ex officio erat principū.

25 Verùm si in Dei verbum respicimus, non longius nos deducet, vt non eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debent fide, munere suo erga nos defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamsi nihil minus pręstēt quàm quod ex officio erat principum. Tametsi enim summum suæ beneficentiæ munus esse magistratū, ad salutem hominum conseruandā, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines præscribit: simul tamen declarat, qualescunque sint, nonnisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius suæ beneficentiæ exemplaria esse & specimina: qui verò iniustè & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitaté à se excitatos: omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos, qua legitimam potestatem instruxit. Non vltra progrediar donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Nec tamen quò furorem Domini super terram esse impium Regem, confirmemus, laborandum est, quādo neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictum fuerit, quàm de prædone qui ré tuā diripiat: & adultero, qui thorū tuum polluat: de sicario, qui te ad cædem appetat: quū huiusmodi calamitates omnes inter Dei maledictiones

dedictiones Scriptura recenſeat. Verũ in eo probãdo inſiſtamus magis, quod non ita facilè in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honoréque omni indigniſſimo, penes quẽ modò ſit publica poteſtas, præclaram illam & diuinam poteſtatẽ reſidere, quã Dominus iuſtitiæ ac iudicij ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum, Regem ſi daretur, habituri eſſent.

Id vt admittatur duo probantur ex Scriptura.

26 Principiò velim animaduertant, ſeduló que obſeruent lectores illam quę non ſine cauſa toties nobis in Scripturis cõmemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularem actionem in diſtribuendis regnis, ſtatuendíſque quos illi viſum fuerit Regib. Apud Danielem Dominus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & inſtituit. Item, vt cognoſcant viuentes quòd potens ſit Altiſſimus in regno hominum: & cui ipſe voluerit, dabit illud. Cuiuſmodi ſententiis quum paſſim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter ſcatet. Iam qualis rex fuerit Nebuchadnezar, is qui Ieruſalem expugnauit, ſatis ſcitur: nempe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielẽ ſe illi terrã Ægypti dediſſe affirmat, pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque glorioſum. tibi, inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, beſtiæ ſylueſtres, & volucres cæli eas tradidit in manũ tuã, ac fecit te dominari eis. Rurſum eius filio Belſaſar: Deus altiſſimus dedit Nebuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe Regem, ſimul illa de honorando & timendo Rege, cæleſtia edicta animo repetamus: & nequiſſimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Iſrael denuntiaret, qualia eſſet à Regib. ſuis paſſurus, hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollet, & ponet eos ad currum ſuum, vt ponat eos pro equitibus ſuis, & vt arent agros ſuos, & myſſem ſuam metant, & arma fabricentur. Filias veſtras tollet, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros denique veſtros, vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit, & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros, ancillas & aſinos tollet: & adhibebit operi ſuo quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè non ad iure facturi erãt Reges, quos optimè ad omnem continentiã Lex inſtituebat: ſed ius in populum vocabatur, cui parêre ipſi neceſſe

Dã. 2. 21. & 37

5. Non ſine Dei prouidentia ac ſingulari actione magiſtratus conſtitui.

Ezech. 29. 19
Dan. 2. 37.

Dan. 5. 18.

2. Ex eo admonitiones ducit vt iis pareamus.

1. Sam. 8. 11.

Ius regis quid apud Samuelẽ.

esset, nec obsistere liceret. acsi dixisset Samuel, Eò se proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere vestrum non erit: quib. hoc restabit vnum, iussa excipere, ac dicto audientes esse.

Ierem. 27. 8.

Ex Ieremia magistratuum authoritas, & obedientia illis debita confirmatur.

27 In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametsi prolixiorem) ideò non pigebit referre, quia totam hanc quæstionem clarissime definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extenso: & ipsam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manum Nebuchadnezar serui mei, & seruiét gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Erit que, vt gens & regnum quæ non seruierit Regi Babel, visitabo gentē illam in gladio, fame & peste. quare seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus teterrum illum ferocémque tyrannū coli voluerit, nō alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat cælesti decreto, in solium regni impositum esse, ac in regiam maiestatem assumptum: quam violare nefas esset. Hoc nobis assiduè ob animos & oculos obuersetur, eodem decreto cōstitui etiam nequissimos Reges quo Regum authoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes veniēt, tractādum esse pro meritis regem: nec æquum esse vt subditos ei nos præstemus qui vicissim Regem nobis se non præstet.

Obiectio. Mandatū illud fuit Israelitis peculiare.

Ier. 27. 17.

Responsio, ostendens fuisse generale, quum omnes ex æquo deceat, cuicunque delatum fuerit imperiū ei seruiendum esse.

28 Frustra obiiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Detuli, inquit, Nebuchadnezari regnum: quare seruite illi, & viuite. Cuicunque ergo delatum fuisse regnum constabit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Atq; simul ac in regium fastigiū quempiam euehit Dominus, testatam nobis facit suam volunratem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturæ testimonia. Solomo, Propter iniquitatem terræ sunt multi principes. Item Iob, Subiectionem tollit à Regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autem confesso nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quā captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluū illi regnum & tranquillum conseruetur, vt sub eo ipsi quoque prosperè agāt. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus sanctóque eius oleo vnctus, quum nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctū habebat

Prou. 28. 2.

Iob. 12. 18.

Ier. 29. 7.

Testimonijs quidem, necnon Dauidis exemplo, responsio confirmatur.

caput,

caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciã rem istam, domino meo messiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam christus Domini est. Itē, Pepercit tibi anima mea: dixítque Nō mittam manum meam in dominum meum, quoniã christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eũ, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descēderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.

1. Sam. 24. 7. 11
1. Sam. 26. 9

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, qualescunque tãdem sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam, volũtate Domini personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verùm si ex eo statuis, nonnisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nã & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibētur ad iracundiã prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigent: hi suas vxores, quas diligere, & quibus ceu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & cõiugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentē respectēt, hoc est ne alij in aliorum inquirãt officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnũ singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatē: subeat primùm delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi, hoc tantum esse reliquũ vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt regũ corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concident & conterentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Quibus cogitationibus impatientiam suam frænare debeãt qui sub tyrannu viuunt.
Ephes. 6. 1.
Ephes. 5. 26.
1. Pet. 3. 7.
Obiectionis dilutio.
Prima cogitatio.
Altera.
Prou. 21. 1.
Tertia. Sperãdum est. Iehouæ

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum

Nam in tēpore effuturum qui tyrannorum licētiam coercebit: idque duobus modis.

Iesa. 10. 1.

Exod. 3. 7. Iud. 3. 9. & sequentibus.

prouidentia sese profert. nam modò ex seruis manifestos vindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & oppressum iniustis modis populū è misera calamitate eximāt, modò furorē aliud cogitantiū, & aliud moliētiū hominū eò destinat. Sic populū Israel è tyrānide Pharaonis per Mosen: violētia Chusan Regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis seruitiis, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatē asseruit. Sic Tyri superbiā per Ægyptios, sic Ægyptiorū insolentiam per Assyrios: Assyriorum ferociā, per Chaldæos: confidētiam Babylonis, per Medos & Persas domuit, quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingratitudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam, nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edēda talia facinora legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges arma sumendo, minimè violabāt eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestate: sed è cælo armati minorem potestatem maiore coercebant: perinde ac in suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametsi Dei manu, quo illi visum erat, destinabant, opúsque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm scelus volutabant.

Priuatos homines suis principibus, qualescunque tandem fuerint, sese subdere oportet. hoc tamen nō obstat, quin populares quidam magistratus esse possint, penes quos sit ferocienti Regum licentiæ intercedere, & populi libertatem tueri.

31 Verùm vtcunque ipsa hominum facta censeantur, Dominus tamen per ea suum æquè opus exequebatur, quum sanguinaria Regū insolentium sceptra confringeret, ac intollerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreātur. Nobis autem interim summopere cauendum, ne illam plenā venerādæ maiestatis magistratuū authoritatem, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiamsi apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quātum in se est, polluūt, spernamus aut violemus. Neque enim si vltio Domini est effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatā nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum est mandatum. de priuatis hominibus semper loquor. Nam siqui nunc sint populares magistratus ad moderandam Regum libidinem cōstituti (quales olim erāt, qui Lacedæmoniis Regibus oppositi erāt Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniēsium senatui, Demarchi: & qua etiā fortè potestate, vt nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) adeò illos ferociēti Regum licentiæ pro officio intercedere nō veto, vt si Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conniueant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi constituimus

tuimus obedientia, id semper excipiẽdum est, imò in primis obseruandum, ne ab eius obediẽtia nos deducat, cuius voluntati Regum omniũ vota subesse, cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati fasces submitti par est. Et verò, vt hominibus satisfacias, in eius offensionem incurrere, propter quem hominibus ipsis obedias, quàm præposterum fuerit? Dominus ergo Rex est regum: qui vbi sacrũ os aperuit, vnus pro omnibus simul ac supra omnes est audiendus iis deinde qui nobis præsunt hominibus subiecti sumus: sed nonnisi in ipsõ. Aduersus ipsum siquid imperent, nullo sit nec loco nec numero. neque hic totam illã qua magistratus pollent dignitatẽ quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ singulari illa veréque summa Dei potestate, cogitur. Secundum hanc rationem Daniel se quicquã in regem peccasse negat vbi impio eius edicto non paruit: quia excesserat ille fines suos: nec modò iniurius fuerat in homines, sed cornua tollendo aduersus Deum, potestatem sibi ipse abrogauerat. Ex opposito damnãtur Israelitæ quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos cõflasset, relicto Dei tẽplo in eius gratiã ad nouas superstitiones defecerant. Eadẽ facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorũ placita, hoc illis seuerè Propheta exprobrat, quod Regis edicta amplexi fuerint. tantum abest vt laudẽ mereatur modestiæ prætextus, quo aulici adulatores se tegunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam abnuere à Regibus suis impositũ. quasi verò ius suum Deus resignauerit mortalibus, eos generi humano præficiẽs: aut minuatur terrena potestas, dum suo authori subiicitur, corã quo cælestes etiam principatus supplices expauescunt. Scio quantum quamque præsens huic constantiæ periculum immineat, quòd indignissimè se contemni Reges ferãt: quorum indignatio nũtius est mortis, inquit Solomon. Sed quũ istud à cælesti præcone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur, illam tum nos præstare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet. Nos ideo tanti à Christo redemtos esse quanti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obsequium: multo verò minus impietati simus addicti.

Eatenus autem Regibus & alijs magistratib. obediendũ est, quatenus eorũ placita cũ verbo Dei consentiunt. Siquid enim aduersum imperãt, occurrit regula, Obediendũ Deo potius quàm hominibus.

Dan. 6. 22.

Osee 5. 13.

1. Reg. 12. 30.

Prou. 16. 14.

Act. 5. 29.

1. Cor. 7. 23.

LAVS DEO.

Quæ quatuor libris huius Institutionis continentur.

LIBRO PRIMO, DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

CAPITA XVIII.

LIB.

LIB. II.

DE COGNITIONE DEI REdemptoris in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

CAPITA XVII.

LIB. III.

DE MODO PERCIPIENDÆ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

CAPITA XXV.

LIB.

LIB. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL adminiculis quibus Deus in Clisti societatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.